Kis Dorrit

Irta Dickens

Forditotta Mikes Lajos

BUDAPEST
RÉVAI TESTVÉREK IROD. INT. R.-T.
1910

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/deed.hu

TARTALOM

ELSŐ KÖNYV.
Szegénység.

ELSŐ FEJEZET.
Nap és árnyék.

MÁSODIK FEJEZET.
Utitársak.

HARMADIK FEJEZET.
Otthon.

NEGYEDIK FEJEZET.
Flintwinchné asszony álmodik.

ÖTÖDIK FEJEZET.
Családi ügyek.

HATODIK FEJEZET.
A Marshalsea apja.

HETEDIK FEJEZET.
A Marshalsea gyermeke.

NYOLCZADIK FEJEZET.
Bezárva.

KILENCZEDIK FEJEZET.
Kis anyácska.

TIZEDIK FEJEZET.
A kormányzás egész tudományának tárháza.

TIZENEGYEDIK FEJEZET.
Szabadlábon.

TIZENKETTEDIK FEJEZET.
A Vérző Szív Udvara.

TIZENHARMADIK FEJEZET.
Pátriarcha-módra.

TIZENNEGYEDIK FEJEZET.
Kis Dorrit mulatsága.

TIZENÖTÖDIK FEJEZET.
Flintwinchné megint álmodik.

TIZENHATODIK FEJEZET.
Senki gyöngesége.

TIZENHETEDIK FEJEZET.
Senki vetélytársa.

TIZENNYOLCZADIK FEJEZET.
Kis Dorrit imádója.

TIZENKILENCZEDIK FEJEZET.
A Marshalsea apja többféle vonatkozásban.

HUSZADIK FEJEZET.
Társaságban.

HUSZONEGYEDIK FEJEZET.
Merdle úr baja.

HUSZONKETTEDIK FEJEZET.
Talány.

HUSZONHARMADIK FEJEZET.
Jár a gép.

HUSZONNEGYEDIK FEJEZET.
Jövendölés.

HUSZONÖTÖDIK FEJEZET.
Összeesküvők és mások.

HUSZONHATODIK FEJEZET.
Senki kedélyállapota.

HUSZONHETEDIK FEJEZET.
Huszonöt.

HUSZONNYOLCZADIK FEJEZET.
Senkinek az eltünése.

HUSZONKILENCZEDIK FEJEZET.
Flintwinchné tovább álmodik.

HARMINCZADIK FEJEZET.
Egy úriember szava.

HARMINCZEGYEDIK FEJEZET.
Önérzet.

HARMINCZKETTEDIK FEJEZET.
Ujabb jövendőmondás.

HARMINCZHARMADIK FEJEZET.
Merdlené asszony panaszkodik.

HARMINCZNEGYEDIK FEJEZET.
Barnacle-rajzás.

HARMINCZÖTÖDIK FEJEZET.
Mi volt Pancks úr mögött Kis Dorrit kezén?

HARMINCZHATODIK FEJEZET.
A Marshalsea elárvul.

MÁSODIK KÖNYV.
Gazdagság.

ELSŐ FEJEZET.
Utitársak.

MÁSODIK FEJEZET.
Tábornokné.

HARMADIK FEJEZET.
Úton.

NEGYEDIK FEJEZET.
Kis Dorrit levele.

ÖTÖDIK FEJEZET.
Valami nincs rendben valahol.

HATODIK FEJEZET.
Valami rendben van.

HETEDIK FEJEZET.
Jórészt papa és paprika.

NYOLCZADIK FEJEZET.
Özvegy Gowannénak újra eszébe jut, hogy nem lesz jó vége a dolognak.

KILENCZEDIK FEJEZET.
Megjelent és eltünt.

TIZEDIK FEJEZET.
Flintwinchné álmai meggyülemlenek.

TIZENEGYEDIK FEJEZET.
Kis Dorrit levele.

TIZENKETTEDIK FEJEZET.
A melyben nagy, hazafias értekezletet tartanak.

TIZENHARMADIK FEJEZET.
Egy járvány terjedése.

TIZENNEGYEDIK FEJEZET.
Tanácskozás.

TIZENÖTÖDIK FEJEZET.
Nincs komoly oka vagy akadálya, hogy ez a két személy ne egyesüljön.

TIZENHATODIK FEJEZET.
Haladunk előre.

TIZENHETEDIK FEJEZET.
Nyoma veszett.

TIZENNYOLCZADIK FEJEZET.
Légvár.

TIZENKILENCZEDIK FEJEZET.
A légvár megostromlása.

HUSZADIK FEJEZET.
Bevezetése a következőnek.

HUSZONEGYEDIK FEJEZET.
Egy önkínzó léleknek a története.

HUSZONKETTEDIK FEJEZET.
Ki jár ily későn itt az úton?

HUSZONHARMADIK FEJEZET.
Affery asszony föltételes igéretet tesz álmaira vonatkozóan.

HUSZONNEGYEDIK FEJEZET.
Egy hosszú nap estéje.

HUSZONÖTÖDIK FEJEZET.
A főpohárnok lemond hivataláról.

HUSZONHATODIK FEJEZET.
Forgószél aratása.

HUSZONHETEDIK FEJEZET.
A Marshalsea foglya.

HUSZONNYOLCZADIK FEJEZET.
Vendég a Marshalseaben.

HUSZONKILENCZEDIK FEJEZET.
Könyörgés a Marshalseaben.

HARMINCZADIK FEJEZET.
Összeomlás felé.

HARMINCZEGYEDIK FEJEZET.
Az összeomlás.

HARMINCZKETTEDIK FEJEZET.
Folytatás.

HARMINCZHARMADIK FEJEZET.
Folytatás.

HARMINCZNEGYEDIK FEJEZET.
Vége.

ELSŐ KÖNYV.
Szegénység.

ELSŐ FEJEZET
Nap és árnyék.

Harmincz esztendővel ezelőtt,[1] egy szép napon, Marseille izzó napfényben perzselődött.

A lángoló nap egy-egy kegyetlen augusztusi napon akkoriban sem volt nagyobb ritkaság Dél-Francziaországban, mint bármikor máskor, azelőtt vagy azóta. Marseilleban és Marseille körül addig meredezett minden az izzó égbolt felé, ez meg addig meredezett le vissza mindenre, hogy végül általános szokássá vált ott a meredezés. Az idegeneknek majd eszét vették a meredező fehér házak, a meredező fehér falak, a meredező fehér utczák, a meredező kiaszott úttestek és a meredező dombok, a melyekről leégett minden, a mi zöld. Csak a fürtök terhe alatt görnyedező szőlőindák nem izzottak és meredeztek szakadatlanul. Hébe-korba meg-megrezzentek egy kissé, mikor a forró levegő rálehelt alélt leveleikre.

Szél nem fodrozta a tespedő vizet, sem bent a kikötőben, sem odakint a szépséges tengeren. A határvonal a két szín, a fekete és a kék között, megjelölte azt a pontot, a melyen túl a tiszta tenger nem nyomult be; de most oly nyugodt volt, mint az útálatos pocsolya, a melylyel soha nem vegyült össze. A födetlen naszádok sokkal forróbbak voltak, semhogy hozzájuk lehetett volna érni; a horgonyon nyugvó hajók fala meghólyagosodott; a rakpartok kövei sem éjjel, sem nappal le nem hültek, hónapok óta. Hinduk, oroszok, khinaiak, spanyolok, portugálok, angolok, francziák, génuaiak, nápolyiak, velenczeiek, görögök, törökök, a Bábel-tornya minden fajta építőinek leszármazottjai, a kik kereskedni jöttek Marseillebe, valamennyien az árnyékot keresték, - bemenekültek minden elképzelhető búvóhelyre a tenger elől, a melynek erős kék színét emberi szem ki nem bírhatta, s az égbolt elől, a melynek bíbora egyetlen nagy lángoló tűzkőnek volt a foglalatja.

Az általános meredtségbe belefájdult a szem. Az olasz part távoli körvonala felé enyhítette ugyan kissé némi ködfellegecske, a mely a tenger párázatából szálldogált lassacskán fölfelé; de egyébként nem lágyult semerre. A meredező utak, vastag porral födve, messzire elnyúltan meredtek alá a domboldalakról, föl a mélyedésekből és mindenfelé a végeláthatatlan síkságról. A föld és az ég meredtségében árnyéktalanul nyúltak ki a nyárilakokról az utczákra lógó poros venyigék, s árnyéktalanul nyúltak el az utak mentén az egyhangú, kiszáradt fasorok. Hosszú sor szekér előtt lassan baktattak az álmos csengőjű lovak a város felé; a szuszékoló kocsisok fáradtan görnyedtek előre, ha fölébredtek, a mi ritkán esett meg velök; aléltan lézengtek a kimerült munkások a mezőkön. Az izzó meleg elnyomott mindent, a mi élő állat vagy növény volt; csak a gyík siklott fürgén a durva kőfalakon és a tücsök czirpelte száraz, forró nótáját, mintha kerepelne. Még a por is barnára égett, s a légkörben úgy rezgett valami, mintha a levegő maga is lihegne.

Ablakredők, táblák, függönyök és zsalúk mind zárva voltak és lebocsátva, védelmül a hőség ellen. Valahol egy kis hasadék vagy kulcslyuk kínálkozott, belövelt rajta, mint holmi fehéren izzó nyílvessző. A templomokba férkőzött be legkevésbbé. Kilépni az oszlopok és boltívek félhomályából - a melyet pislogó lámpások álmatag fénypontjai pettyeztek ki, s jámboran

[1] Dickens a K i s D o r r i t-ot 1855-ben kezdte írni.

bóbiskoló, köpködő és kolduló csúnya vén árnyak álmatag tömkelege népesített, - annyi volt, mint tűzfolyóba merülni s halálos veszedelemben úszni a legközelebbi árnyéksávig.

Minden darabka árnyékban lustálkodó emberek hevertek; nagy ritkán zümmögtek egy-egy halk szót, s a csendet csak egy-egy vonítás, hébe-korba a templomi harangok harmóniátlan csendülése és rozoga dobok pergése törte meg. Így pörkölődött egykor Marseille a nap hevében, úgy, hogy valósággal szaga és íze volt már.

Volt akkoriban Marseilleben egy nyomorúságos fogház. Az egyik czellájában, a mely oly visszataszító volt, hogy még a tolakodó meredezés is kerülte, rábízva, hogy maga gondoskodjék, a mennyire képes volt rá, visszavert fénysalakról, két férfi volt. A két férfin kívül egy össze-vissza faricskált, formátlan pad, a falhoz erősítve, a padon kézzel durván belefaragott sakktábla, egy csomó sakkfigura, ócska gombokból meg csontdarabokból dominójáték, két gyékény és két-három boros palaczk. Ez volt minden a czellában, patkányokon és egyéb nem látható férgeken kívül, a két látható féreg, a két férfi mellett.

A mi világosság volt a czellában, az egy meglehetős nagy ablakalakú vasrácson szűrődött be, a melyen keresztül mindig szemmel tartható volt az egész czella, a homályos lépcső felől, a hová a vasrács nyílt. A rács alján, a hol a falba illeszkedett, három-négy lábnyi magasságban a földtől, széles, erős kőpárkány nyúlt el. Az egyik férfi ezen kuporgott, félig ülve, félig fekve, a térdeit felhúzva, lábát és vállát a falnyílás két szembenfekvő oldalának támasztva. A rácsközök oly szélesek voltak, hogy könyökig kitolhatta közöttük a karját; s így fogódzott meg hanyagul, nagyobb kényelmére.

Börtönszerű volt minden a czellában. A bebörtönzött levegő, a bebörtönzött fény, a bebörtönzött párázat, a bebörtönzött férfiak, mind romlottak voltak a fogság következtében. Míg a foglyok sápadtak és soványak voltak, a vas rozsdás volt, a kő nedves, a fa rothadó, a levegő bágyasztó, a fény félhomály. Mint holmi kútnak, sírnak vagy boltozatnak, a börtönnek sem volt tudomása a külső világ ragyogásáról; és épen megóvta volna szennyes légkörét akár az indiai óczeán valamelyik fűszerszigetén is.

A rácsozat párkányán heverő férfi szinte didergett is. Nagy köpenyét félválla türelmetlen mozdulatával jobban magára rántotta és felmordult:

- Ördög vigye azt a bandita napot, hogy soha sem süt be ide hozzánk!

Azt várta, hogy enni kapjon, kitekintve oldalt a rácsközökön, hogy mélyebbre láthasson a lépcsőn, oly arczkifejezéssel, a mely nagyon emlékeztetett holmi etetésre várakozó fenevadra. De két szeme, a mely nagyon közel volt egymáshoz, nem ült a fejében oly nemesen, mint a fenevadak királyáé, s a tekintete inkább szúró, mint ragyogó volt, - két hegyes fegyver, a melynek kis felülete semmit sem árult el. Mélység nem volt a szemében, sem elevenség, megcsillantak, kinyíltak és lecsukódtak, úgy, hogy ha egyéni használhatóságukat nem tekintjük, akármelyik órás jobb pár szemet tudott volna készíteni. Sasorra volt, elég szép a maga nemében, de nagyon magasra felért a két szem között, talán csaknem annyira, a mily közel estek egymáshoz a szemei. Egyébként erős, magas termete volt, keskeny ajka, a hol tömött bajusza nem takarta el, és sűrű, száraz haja, bizonytalan színű, mostani kóczosságában, de túlnyomóan mégis vörösbe játszó. Keze, a melylyel a rácsba fogódzott, (a kezefejét nemrég hegedt csúnya karmolások borították), szokatlanul kicsiny és formás kéz volt; szokatlanul fehér is lett volna a börtön piszka nélkül.

A másik férfi a kőpadlaton hevert. Durva, barna köpönyeg volt a takarója.

- Kelj föl, disznó! - morgott az előbbi. - Ne aludj, mikor én éhes vagyok.

- Egészen mindegy, mester, - szólt a disznó alázatosan, sőt mi több, jókedvűen. - Virraszthatok, a mikor akarok, alhatom, a mikor akarok. Egészen mindegy.

Mialatt így beszélt, felállt, megrázkódott, vakaródzott, barna köpönyegét, a melyet az előbb takarónak használt, a nyakába kerítette, a két ujját elől lazán összeakasztva, azután hátát a rácscsal szemközt lévő falnak vetve, leült a kövezetre és ásított.

- Mondd meg, hány óra van? - dörmögött a másik férfi.

- Delet harangoznak - negyven percz múlva.

A negyven szó előtt megállt egy kissé és körülnézett a czellában, mintegy hogy biztosan tájékozódjék.

- Egész óra vagy. Hogy van az, hogy mindig tudod, hány óra?

- Tudom is én? Mindig tudom, hogy hány az óra és hol vagyok. Ide éjszaka hoztak be, még pedig egy naszádból, mégis tudom, hol vagyok. Nézze csak! Ez a marseillesi kikötő; - a kövezetre térdelve, térképbe húzgált mindent mutatóujjával; - Toulon (a hol a gályák vannak), amott messzebb Spanyolország, ott túlnan Algír. Emitt balra húzódva Nizza. Erre kerűlve a Corniche[2]-on Génua. Génua mólója és kikötője. A vesztegzár terület. Itt a város; a terraszos kertek, csupa viruló belladonna. Emitt Porto Fino. Amarra Livorno. Odébb Civita Vecchia. Még tovább - ohó! Nápolyra nincs hely; - ekkorra a falhoz ért; - de mindegy; benne van a falban!

Térden álltából felnézett fogolytársára, oly eleven pillantással, a mely nem igen illett a börtönhöz. Napbarnította, mozgékony, fürge kis ember volt, bár egy kissé testes. Barna fülében fülönfüggők; a fogai kivillogtak groteszk barna arczából; koromfekete haja bozontosan körülgyűrűzte barna nyakát; rongyos vörös inge nyitva födetlen mellén. Bő, matrózos nadrág, tűrhető czipő, hosszú, vörös sipka, a derekán vörös öv, s benne kés.

- Ítélje meg, vissza tudok-e jőnni Nápolyból úgy, a hogy odajutottam. Ide nézzen, mester! Civita Vecchia, Livorno, Porto Fino, Génua, Corniche, Nizzán keresztűl, (a mely az országútba esik), Marseille, ön meg én. A börtönőr szobája meg a kúlcs-csomója itt van, a hová a hüvelykújjamat teszem; és itt, a csuklómnál, őrzik a tokjában a nemzeti borotvát - az elzárt gillotint.

A másik férfi hirtelen leköpött a kövezetre, és morgott valamit a torkában.

Rögtön rá egy zár is mordúlt odalent a *maga* torkában, és utána becsapódott egy ajtó. Lassú léptek közeledtek a lépcsőn fölfelé; egy édes vékonyka hang csacsogása vegyűlt a léptek zajába; és megjelent a börtönőr, magával hozva három-négy esztendős kis lányát meg egy kosarat.

- Hogy-mint vannak, uraim, ma délelőtt? A galambocskám, a hogy látják, velem jött, hogy bekukucskáljon apja madaraira. Fuj, no! Nézd meg a madarakat, kincsem, nézd meg a madarakat!

Maga is élesen szemügyre vette a madarakat, miközben a rácshoz emelte a kis lányt, különösen a kisebb madarat, a melynek elevensége - úgy látszik - szemet szúrt neki.

- Elhoztam a kenyerét, Signor John Baptist, - szólt, (mindnyájan francziául beszéltek, de a kis emberke olasz volt), - és ha megengedi, azt tanácsolom, hogy ne játszszék -

- Hát a mesternek nem tanácsolja? - szólt John Baptist, a fogait mutatva, miközben mosolygott.

---

[2] Corniche a marseillesi tengerpart mentén Nizzán át Genuáig húzódó országút neve.

- Óh! csakhogy a mester nyer, - felelt a börtönőr, nem a legjobb indulatú oldalpillantást vetve a másik férfira, - maga pedig veszít. Ez nagy különbség. Maga így száraz kenyeret kap meg eczetes bort; ő pedig lyoni kolbászt kap, meg borjúhúst finom mártással, fehér kenyeret, strachino sajtot és jó bort. Nézd meg a madarakat, kincsecském!

- Szegény madárkák! - szólt a gyermek.

A csinos kis arcz, a melyen mennyei részvét sugárzott, a mint félénken bekukucskált a rácsozaton, mintha angyal arcza lett volna a börtönben. John Baptist felállt, s a gyermekhez közeledett, mintha nagyon vonzotta volna. A másik madár nem változtatta helyzetét, csak türelmetlen pillantást vetett a kosár felé.

- Hó! - szólt a börtönőr ráállítva kis lányát a rácsozat külső párkányzatára, - majd a kincsem megeteti a madarakat. Ez a nagy czipó Signor John Baptisté. Szét kell tördelnünk, hogy betolhassuk a kalitkába. Úgy! Ez szelid madárka, megcsókolhatja a kis kacsót! Ez a szőlőlevélbe takart kolbász Monsieur Rigaud-é. Tovább - ez a borjúszelet finom mártással Monsieur Rigaud-é. Tovább, - ez a három kis fehér czipó Monsieur Rigaud-é. Tovább, ez a sajt - tovább, ez a bor - tovább, ez a dohány - mind Monsieur Rigaud-é. Szerencsés madár!

A gyermek mind e dolgokat a rácsközökön át bedugta a puha, síma, formás kézbe, szemmel látható félelemmel - többször visszahúzva kis kezét s rá-rátekintve a férfira, miközben szép homlokát félig rémület, félig harag sötétítette el. Ellenben a kemény barna kenyeret készséges bizalommal tette bele John Baptist barna, kérges, bütykös kezébe, a melynek nyolcz ujján és két hüvelykén együttvéve aligha volt annyi köröm, mint Monsieur Rigaud egyetlen ujján. S mikor John Baptist megcsókolta a kis lány kezét, ez kedveskedve megsimogatta a férfi arczát. Monsieur Rigaud, nem törődve e megkülönböztetéssel, az apa kedvében igyekezett járni azzal, hogy mosolyogva integetett a kis lánynak, valahányszor benyujtott neki valamit; s mihelyt minden ennivalója ott volt körülötte, ügyesen szétrakva a párkányzaton, a melyen pihent, tüsténT jó étvágygyal az evéshez látott.

Mikor Monsieur Rigaud nevetett, oly változás történt az arczán, a mely sokkal feltünőbb volt, semhogy előnyös lehetett volna. A bajusza felhúzódott az orra alá és az orra lehúzódott a bajusza fölé, kegyetlen, kellemetlen módon.

- Így! - szólt a börtönőr, fölfordítva a kosarát, hogy kirázza belőle a morzsákat, - kiadtam minden pénzt, a mit kaptam. Itt a számla, és *ez* az ügy el volna tehát intézve. Monsieur Rigaud, a mint már tegnap sejtettem, az elnök úr ma délután egy órakor szíves társaságát óhajtja.

- Hogy kihallgasson, mi? - szólt Rigaud, tele szájjal s kezében a késsel, abbahagyva az evést.

- Kitalálta. Hogy kihallgassa.

- Hát az én számomra semmi ujság? - kérdezte John Baptist, a ki elégedetten csámcsogni kezdett a kenyerén.

A börtönőr a vállát vonogatta.

- Szent Szűzanyám! Hát én már éltem fogytáig itt fogok heverni, apuskám?

- Mit tudom én! - kiáltott a börtönőr, délszaki hirtelenséggel feléje fordulva, s mind a két kezével és valamennyi ujjával úgy hadonázva, mintha tüsténT darabokra akarná tépni John Baptistot. - Barátom, hogy' mondhassam meg én, meddig fog még itt heverni? Mit tudom én, John Baptist Cavalletto? Teremtuccse! Vannak itt néha foglyok, a kiknek nem olyan fenemód sürgős a kihallgatásuk.

E megjegyzés közben oldalvást Monsieur Rigaudra pislantott; de Monsieur Rigaud hozzálátott már újfent az ebédjéhez, bár nem egészen olyan jó étvágygyal, mint az imént.

- Isten veletek, madárkáim! - szólt a börtönőr, karjára emelve szép kis gyermekét s a búcsúszavakat egy csók kiséretében diktálva neki.

- Isten veletek, madárkáim! - ismételte a szép kis gyermek.

Ártatlan arczocskája, a mint az apa elballagott vele, az ismert gyermekdalocskát énekelve neki:

»Ki jár ily későn itt az úton?
Compagnon de la Majolaine!
Ki jár ily későn itt az úton?
Mindig-vidáman!«

oly ragyogó pillantással tekintett vissza apja válla fölött, hogy John Baptist becsületbeli dolognak tartotta felelni a kérdésre a rácson keresztül, még pedig a megfelelő ütemben és hangon, bár egy kissé rekedten:

»A királyi lovagok virága,
Compagnon de la Majolaine!
A királyi lovagok virága,
Mindig vidáman!«

Az ének végig kísérte őket lefelé a pár lépcsőfokon, sőt a börtönőrnek végül meg is kellett állnia lányával egy kicsit, hogy végighallgassák a dalt és ismételhessék a refraint, a míg a foglyok láthatók voltak. Azután eltünt a gyermek fejecskéje, és eltünt a börtönőr feje is, de a vékony kis hang tovább csipogta az éneket, a míg az ajtó be nem csapódott.

Monsieur Rigaud, minthogy úgy tapasztalta, hogy John Baptist, a ki a visszhang megszűnéséig hallgatódzott, (még a visszhang is gyöngébb volt a bebörtönzés következtében és szinte bágyadozott), - útjában van, egy rúgással figyelmeztette, hogy jó lesz, ha visszatér saját sötét kuczkójába. A kis emberke leült megint a kövezetre, oly fesztelen hanyagsággal, mintha soha életében nem szokott volna máshol ülni; és miután kemény kenyeréből három darabot maga elé rakott, s a negyedik darabot majszolni kezdte, oly elégedetten folytatta keserves munkáját, mintha játék volna csak megbírkózni a kemény falatokkal.

Talán oda-oda pislogott a lyoni kolbászra és a finom mártásos borjúszeletre is, de nem sokáig fájhatott rá a foga, mert Monsieur Rigaud csakhamar behabzsolt mindent, az elnök és a bíróság ellenére is, és azután tisztára szopogatta az újjait és megtörölgette a szőlőlevelekben. Majd a mikor ivás közben megállt, hogy szemügyre vegye fogolytársát, a bajúsza megint fölhúzódott, az orra pedig lehúzódott.

- Hogy' izlik a kenyér?

- Kicsit száraz, de megvan hozzá a régi mártásom, - felelt John Baptist, magasra emelve a kését.

- Miféle mártás?

- Ha akarom, úgy vágom vele a kenyeremet - mint a dinnyét. Vagy - mint az omelettet. Vagy - mint a sült halat. Vagy - mint a lyoni kolbászt, - szólt John Baptist, miközben mutatta is mindjárt a kezében tartott kenyéren a különböző metszéseket, a szájában lévő falatot pedig nyugodtan tovább rágcsálta.

- Nesze! - kiáltott Monsieur Rigaud. - Igyál belőle. Idd ki az egészet.

Nem nagy ajándék volt, mert alig maradt néhány csöpp bor a palaczk fenekén; de Signor Cavalletto talpra ugorva, hálásan elvette a palaczkot, lefelé fordítva a szájába dugta, és czuppogott hozzá a szájával.

- Tedd a palaczkot a többi mellé, - szólt Rigaud.

A kis emberke engedelmeskedett a parancsnak, és aztán szolgálatkészen meggyújtott egy szál gyufát, mert Monsieur Rigaud a dohányból, melyhez pár szelet papirt is hoztak volt neki, czigarettát sodort.

- Nesze! Egy a tied.

- Ezer köszönet, mester!

John Baptist anyanyelvén s fajának gyorsan szivélyeskedő módján mondta ezt.

Monsieur Rigaud fölkelt, czigarettára gyújtott, maradék dohányát mellső zsebébe gyömöszölte s egész hosszában végignyújtózott a padon. Cavalletto vissza ült a kövezetre s mindkét bokáját a markába fogva, úgy füstölt nagy nyugalmasan. Monsieur Rigaud szemét, úgy rémlett, fölötte nyugtalanítón vonzza a börtönfenék egy bizonyos helye ama pont közelében, a hol a rajzon a hüvelykujj nyoma volt. Úgy sandított mindegyre arrafelé, hogy tekintetének ezt az oda-vissza vándorlását nem is egyszer némi csodálkozással kisérte a talián.

- Gyalázatos odú, - szólalt meg Monsieur Rigaud hosszabb hallgatás után. - Nézd ezt a napvilágot! Napvilág?! Hány napos világ?! Hány hónapos?! Hány év előtti napvilág, hogy oly bágyadt, halott?!

Ez a világosság úgy vetődött be egy, a lépcsőház falában ablakkal elzárt szűk, négyszögletes tölcsérszerű nyíláson, melyen keresztül soha ég - sem más egyéb - nem volt látható.

- Te Cavalletto, - szólt Monsieur Rigaud, hirtelen elfordítva tekintetét a nyílásról, a melyen mindkettőjük szeme úgy csüggött önkéntelenül, - úri embernek ismersz, ugy-e bár?

- Természetesen! Természetesen!

- Mióta vagyunk mi itt?

- Én, holnap éjjel, éjfélkor, tizenegy hete. Ön, kilencz hete s három napja, ma délután öt órakor.

- Tettem-e én itt bármit is? Nyúltam-e seprőhöz valaha? Poroltam-e pokróczot, vagy felgöngyöltem-e csak egyet is? Keresgéltem-e a sakkfigurákat? Összeraktam-e a dominóköveket? Vagy mozdítottam-e csak a kis ujjamat is bármi más munkára?

- Soha.

- Támadt-e olyan gondolatod, hogy engem valaha efféle munkában láthatnál?

John Baptist a jobb keze mutatóujjának ama különös ide-oda mozgatásával felelt, a mivel olasz ember a leghatározottabb „nem”-et szokta kifejezni.

- Nem! Ugy-e, az első pillanattól fogva tudtad, a mikor megláttál, hogy úri ember vagyok?

- Altro! - erősítette John Baptist, a szemét behúnyva s csaknem nyekkenőn bólintva fejével. Ez a szó, mely a génuai nyelvjárásban más-más hangejtés szerint, hol helyeslést, hol tiltakozást, hol állítást, hol tagadást, néha ösztökélést, néha bókot, néha gúnyt, sőt mindezenfelül még vagy ötvenfélét jelent, ezúttal oly hangsúlylyal, mely szóval le nem írható, ilyesformát fejezett ki népies erővel: „Meghiszem!”

- Haha! Igazad is van ám! Úri ember vagyok. Mint úri ember akarok élni, és meghalni is mint úri ember akarok! Czélom: úri emberűl érvényesülni. Ez az én játszmám. S lelkemre, végig is játszom, akárhol vagyok.

Más tartásba vágta magát, felült s diadalmasan körültekintve szólt:

- Itt vagyok! Nézz rám! Kivetve a sors koczkaserlegéből ide holmi közönséges csempésznek a társaságába; összezárva efféle hitvány kis dugárussal, a kinek a papirjai hamisak voltak és a kit a közrendészet azonfelül azért is pórázon tart, mert dereglyéjét (hogy átjuthasson a határon) más oly kis emberek rendelkezésére bocsájtotta, a kiknek papirjai szintoly hamisak; és ime társadalmi rangomat ösztönszerűen még ez is felösmeri, még ily világításban, még ily helyen is. Rendben van! Az égre! Nyerek, bármint fordúl a játszma!

Bajúsza megint fölfelé húzódott, orra lefelé.

- Hány óra most? - kérdezte, miközben arczát aszályos, izzó sápadtság verte ki, a mit aligha lehetett megelégedettség és remény jelének tekinteni.

- Kis félórával múlhatott el a dél.

- Jó! Az elnök nemsokára úri embert fog maga előtt látni. Nos! Elmondjam-e neked, mivel vádolnak? Most, vagy soha, mert ide vissza már én nem jövök. Vagy kiszabadulok, vagy megköszörülik számomra a borotvát. Tudod, hogy az a borotva merre van?

Signor Cavalletto kivette ajkai közül a czigarettát s pillanatra, úgy látszott, sokkal kellemetlenebbűl érzi magát, mint sem várható lett volna.

- Én, - és Monsieur Rigaud fölállt, hogy ezt elmondja, - én kozmopolita úr vagyok. Nincs szűkebb hazám. Apám svájczi volt, Vaud kantonból való. Anyám vérségre franczia, születésre angol. Jó magam Belgiumban születtem. Világpolgár vagyok.

Színpadias modora, a hogy kezét csípőjére téve s köpenyét redősen derekára fogva ott állt, azonfelül az a kicsinylés, a mit fogolytársával szemben tanúsított, midőn nem is ahhoz, hanem a falhoz fordulva szavalta el mindezt, eléggé bizonyították, hogy tulajdonképen inkább arra készül, miképen viselkedjék majd a kihallgatáson az elnök előtt, a kinek nemsokára szine elé kerűl, mint sem hogy oly jelentéktelen személyiséget, a milyen John Baptist Cavalletto volt, érdemesnek tartott volna fölvilágosítani.

- Harminczötévesnek tartom magamat. Világot láttam. Éltem itt, éltem ott, mindenütt úrként éltem. Úrnak néztek, úrnak becsültek mindenütt. S ha szememre vetik, hogy mi egyebet sem csináltam, csak éltem az élelmességemmel, hát kérdem, ugyan mi másból élnek a ti jogászaitok, a ti politikusaitok, a ti diplomatáitok, a ti pénzembereitek?

Kicsi kecses keze folytonos mozgással kísérte beszédét, gazdája előkelőségének tanújaként, mint a mely e tekintetben már sokszor tehetett jó szolgálatot neki.

- Két évvel ezelőtt Marseille-be kerűltem. Megvallom, szegény voltam; megbetegedtem volt. Ha jogászaitok, politikusaitok, diplomatáitok, pénzembereitek megbetegszenek és nincs elegendő összeharácsolt pénzök, szegénységre jutnak azok is. Az „Arany Kereszt”-be szálltam, a melynek gazdája Monsieur Henri Barroneau volt - legalább is hatvanötéves és már fölötte roskatag férfiú. Körülbelül négy hónapot laktam ott, mikor Monsieur Henri Barroneau-t az a szerencsétlenség érte, hogy meghalt; való, hogy az ily szerencsétlenség egyáltalán nem ritka dolog. Eléggé gyakran esik meg, a nélkül, hogy nekem közöm volna hozzá.

John Baptist a czigarettáját már az ujja hegyéig elszívta, Monsieur Rigaud tehát nagylelkűen másikat dobott oda neki. Rágyújtott az elsőnek a tüzén s tovább füstölt, csak úgy oldalvást pislantva bajtársára, a ki a saját ügyébe elmerűlten nem sokat törődött vele.

- Monsieur Barroneau özvegyet hagyott. Huszonkétéves volt a nő. Nagy szépség hírében állott - s a mi ritka eset - az is volt csakugyan. Én tovább is az Arany Keresztben laktam. Elvettem Madame Barroneaut. Hogy e frigykötés egyenrangúnak volt-e mondható, annak az eldöntése nem rám tartozik. Itt állok, börtönbüntetés foltjával híremen. Mindazonáltal hihető, hogy jobban illettem hozzá, mint a hogy az első férje illett.

Volt valami a modorában, a mi szép férfinak láttatta, - pedig nem volt az; s volt valami, a mi műveltnek tüntette föl, - pedig az sem volt. Minden csak szín, csak látszat volt; de mint sok más tekintetben, úgy különösen ebben, a nagyhangú bizonykodást fele a világnak készpénzül veszi.

- Akárhogy áll is a dolog, bizonyos, hogy tetszettem Madame Barroneaunak. Hátrányomra, remélem, ez csak nem válhatik.

Mivel tekintete e kérdés közben véletlenül éppen John Baptistra tévedt, a kis ember buzgón rázni kezdte a fejét s úgy mormogta a meggyőződés hangján újra meg újra: altro, altro, altro, altro, - számtalanszor.

- Következtek egymáshoz való vonatkozásunk nehézségei. Büszke vagyok. Nem akarom a büszkeséget erénynek dicsőíteni, de hát büszke vagyok. Uralomravágyó természet is vagyok. Alávetni magamat senkinek sem tudom, uralkodnom kell. Szerencsétlenségünkre, Madame Rigaud vagyona kizárólagosan az ő személyének volt biztosítva. Néhai férjének esztelen rendelkezése kívánta ezt így. Még nagyobb szerencsétlenség vala, hogy rokonai is voltak. Ha pedig egy asszony rokonsága szembe helyezkedik a férjjel, a ki úr, a ki büszke és a kinek uralkodnia kell, ilyesminek a következményei a házi békére fölötte kárhozatosak. Aztán meg más forrása is volt közöttünk az ellenkezésnek. Madame Rigaud, sajnos, kissé közönséges volt. Igyekeztem modorán kissé javítani, viselkedését kissé finomítani, ámde ő, ebben is rokonaira hallgatva, meghiúsította fáradozásomat. Össze-össze különböztünk s ezekről az összekülönbözésekről, a miknek hírét Madame Rigaud rokonsága tódítva terjesztette, csakhamar sokat suttogtak a szomszédok. Mondogatták, hogy kegyetlenkedem Madame Rigaud-val. Pedig legföljebb annyit láthattak, hogy arczul ütöttem, - semmi többet! Gyors kezem van, s ha látták is, hogy Madame Rigaud-t ilyeténképpen utasítottam rendre, mondhatom, alighanem csak tréfából történt az is.

Ha Rigaud úr tréfás hajlandóságát esetleg az a mosoly, a mely e szavaknál ajka körül játszott, híven tolmácsolta volna, Madame Rigaud rokonai bízvást elmondhatják vala, vajha tréfa helyett inkább komolyan szoktatta volna rendre azt a szerencsétlen asszonyt.

- Érzékeny vagyok és szókimondó. Nem mondom, hogy érdem érzékenynek és szókimondónak lenni, de hát már csak ilyen a jellemem. Ha Madame Rigaud férfi rokonai nyíltan síkra szálltak volna, tudom, mit tegyek velök. Jól tudták ezt s épp azért titokban áskálódtak.

- Ennek aztán az volt a következménye, hogy én és Madame Rigaud gyakori és kínos összeütközésekre izgatódtunk. Még holmi, az én saját szükségleteimre való kis összegeket sem sikerült összeütközés nélkül megkapnom. Én nekem, a ki uralomra vágyó természet vagyok!... Egy este Madame Rigaud meg én ott sétáltunk, még pedig teljes egyetértésben, mondhatnám oly meghitten, akár csak valami szerelmes pár - a tengerpart menti szakadék magasán. Valami gonosz szellem csábította Madame Rigaud-t arra, hogy rokonairól kezdjen beszélgetést; e visszás tárgyon vitába keveredtünk, én megmagyaráztam neki, mekkora hiányát tanúsítja minden hitvesi vonzalomnak és kötelességérzetnek, ha azoknak az embereknek a féltékeny besúgásai a férje ellen bírják lázítani. Madame Rigaud felelt; én is feleltem. Madame Rigaud heveskedett, én is heveskedtem és álltam elébe. Ezt őszintén beismerem, hisz őszinteség a főjellemvonásom. Egyszerre csak Madame Rigaud, iszonyú dührohamában, a min nem győzök eléggé sajnálkozni, vad rikácsolással (nyilván ez volt az a kiáltozás, a mit némi távolságban hallottak), nekem esett, össze-vissza szaggatta ruhámat, megtépázta hajamat, véresre karmolta kezemet, toporzékolt és tiporta a port s végűl leugrott a mélybe, a sziklapadra, a hol iszonyúan összezúzódva elterűlt. Ez ama tények sorozata, a melyeket a gonosz indulat úgy igyekezett magyarázni, mintha én Madame Rigaud-t jogairól való lemondásra akartam volna kényszeríteni s őt, mivel ilyesmire sehogy sem volt hajlandó, heves dulakodás után a mélybe löktem volna.

Oldalt fordúlt a kőpárkány felé, a hol az elszórt szőlőlevelek voltak, kettőt, vagy hármat fölvett s kezét törölgetve beléjök, úgy állt ott háttal a világosságnak.

- Nos, - kérdezte némi hallgatás után, - nincs mind erre semmi mondanivalód?

- Csúf dolog, - felelt a kis ember, fölkelvén, s félkarjával a falnak támaszkodva, kését a czipője talpán fenni kezdte.

- Hogyan érted?

John Baptist csak fente a kését csöndesen.

- Azt hiszed talán, hogy nem mondtam el híven az esetet?

- Al-tro! - válaszolt John Baptist. - S ez a szó ezúttal mentegetődzésként hangzott s olyasvalamit fejezett ki, hogy: „óh, legkevésbbé sem."

- Mi baj hát?

- A bírák és az esküdtek nagyon elfogultak!

- Isten neki! - szólt a másik, s köpenye csücskét hirtelen tétova mozdúlattal átvetve a vállán, nagyot káromkodott, - vessenek kárhozatra hát!

- Meg is teszik, azt hiszem! - dörmögött John Baptist magában és övébe dugta a kését.

Többet nem beszéltek, noha ide-oda sétálva minden forduló után szembe kellett találkozniok. Monsieur Rigaud ugyan olykor, - úgy rémlett, szívesen megállna, mintha ügyét új világításban akarta volna feltüntetni, vagy mintha heves kifakadással akart volna könnyíteni lelkén; de mivel signor Cavalletto a szemét folyton a földre szegezve különös lajhálló totyogással csak folytatta sétáját, a szándék csak szándék maradt.

Mindkettőjöket azonban megállásra bírta a kulcszörgés, mely odalenn hangzott a zárban. Hangok s léptek hallatszottak. Ajtónyitás. A hangok s a léptek közeledtek, jött a börtönőr lassan fölfelé a lépcsőn s nyomában katonacsapat.

- Nos, Monsieur Rigaud, - szólt kissé megállva a rácsnál, kezében a kulcscsomóval, - szíveskedjék indulni.

- Úgy látom, díszkíséretet kapok?!

- Bizony, - felelt a börtönőr, - különben egyebet kapna, s annyi darabban jutna tova innen, hogy bajos volna aztán összeszedelőzködnie. Odakünn, óh Monsieur Rigaud, olyasféle gyülekezet várja, a mely éppenséggel nincs szeretettel kegyed iránt.

Eltünt s a czella sarkában kis ajtót nyitott.

- Nos, - mondta megjelenve az ajtóban, - jőjjön hát!

Nincs a fehér színnek oly árnyalata a világon, a mely ahhoz a fehérhez hasonló volna, a milyenné e pillanatban Monsieur Rigaud ábrázata sápadt. Emberi arczkifejezés sincs olyan, a mely hasonlítható lenne az ő arcáéhoz, a melynek minden kis vonásán a rémület- és félelemgyötörte szív remegése vonaglott. Mindkét jelenség, e szín is, e kifejezés is olyasvalami volt, a mi a halál sajátja, csakhogy mégis akkora különbséggel, a milyen különbség van a megvívott küzdelem és a küzdelem vívásának végső erőfeszítése között.

Új czigarettára gyujtott bajtársáénak a tüzén, erősen foga közé szorította; fejére csapta puha posztókalapját; köpenye csücskét megint átalvetette a vállán és a hova a kis ajtó szolgált, a folyosóra lépett, Signor Cavallettot egy pillantására sem méltatva már. A mi különben magát ezt a kis embert illeti, annak legfőbb igyekezete az volt, hogy az ajtó közelébe jutva kipislanthasson. Akárcsak valami vadállat, ha ketreczének ajtaja nyílnék, az odakünn való szabadságra

meresztené szemét, úgy töltötte ott feszült figyelemben bámulással azt a pár pillanatot, a míg csak az ajtó megint be nem zárúlt előtte.

Egy tiszt volt ott, a ki a katonákat vezényelte; derék, készséges, szörnyen nyugodt férfiú; kezében kivont kard, szájában szivar. Kurtán, szigorúan a csapat közibe parancsolta Monsieur Rigaud-t, nagy-közömbösen élére állt a csapatnak, elmordította a szót, hogy: előre! s úgy csörtettek a lépcsőn lefelé. Az ajtó becsapódott, - a zárban csikorgott a kulcs, - és az a sugárnyi szokatlan fény és az a lehelletnyi szokatlan friss levegő, a mely átsuhant a börtönön, mintha a szivarka egy szippantásnyi vékony füstsávjában semmisült volna meg.

Magára maradván a fogoly, mint valami alsóbbrendű állat, türelmevesztett majom, vagy kisebbfajta elkeseredett medve, hirtelen felszökött az ablak kőpárkányára, hogy e látványból egy pillantásnyit se szalaszszon el.

Míg így mind a két kezével a rácsba kapaszkodva állt ott, nagy lárma zúdult föl odakünn és zúgott fülébe; rikoltozás, rikácsolás, szitok, fenyegetés, átkozódás mind egygyé kavarodva, mi sem volt érthető, s a hangzavar mindegyre dühödtebbé erősödött.

Lázas vágy izgatta, hogy többet halljon-lásson (s állapota ettől még hasonlatosabbá vált valami beketreczezett fenevadéhoz), a kőpárkányról hirtelen leszökött, körbeszaladt, újra felugrott a párkányra, megmarkolta a rácsot és rázni próbálta, leszökött, ide-oda szaladt, felugrott, fülelt s nem bírt megnyugodni, míg csak a zajongás mindmesszebbre távolodva, egészen el nem halt. Hány nemesebb fogoly életereje pusztul el így! A világ nem gondol erre, még édeseik sem képzelik el. Nagy királyok és uralkodók azonban, a kik börtönbe vetették őket, verőfényben járják pályájukat az emberiség ujjongása közepett. E nagy személyiségek kényelmes ágyban halnak meg, istenes véget érve, bölcs beszéddel az ajkukon, és az udvarias történelem, a kegyenczeiknél is szolgaibb, tömjénez nekik.

John Baptist végül, - szabadon választhatván meg helyét a négy fal között, és akadályozatlanúl ama jogának gyakorlásában, hogy lepihenhessen, a mikor épp akar, végigfeküdt a padon s arczát keresztbe vetett karjára nyugasztva, csakhamar elaludt. Alázatosságában, könnyelműségében, jókedvűségében, rövidlélekzetű szenvedélyességében, kevéssel beérő, elégedett természetével, a melynek eledelül jó volt a száraz kenyér, ágyul a kemény kő, gyors elalvásában, heveskedésében s megnyugvásában egyaránt elvégre is igazi fia volt annak a honnak, a mely szülte őt.

A nagy meredtség immár kissé szétmeredezett, a nap vörös, zöld, aranyfénykörben leáldozott; az égen kigyúltak a csillagok s alant majmolták őket a Szent János-bogarak, ahogyan az emberek is magasabb rendű lények jelességét gyarlón utánozzák. A hosszú, poros útak s a végtelen síkságok csöndesen, nyugodtan terűltek ott - és a tengeren oly mélységes volt a hallgatás, hogy alig suttogott arról az időről, a mikor halotti nyugalma véget ér majd.

MÁSODIK FEJEZET.

Utitársak.

- Ma nem hallik afféle üvöltözés odaátról, a milyent tegnap hallottunk, nemde, uram; vagy igen?

- Semmit se hallottam.

- Akkor hát, higyje meg, nem is üvöltenek ott már; ha *az a* nép üvölt, hát biz az úgy üvölt, hogy hallani is lehessen.

- A legtöbb nép úgy üvölt, azt hiszem.

- Ah! Csakhogy ez a nép mindig csak üvölt. Máskép nem is boldog.

- Már mint ez a marseillei nép?

- Egyáltalán a franczia nép. Mindig üvölthetnékje van. A mi Marseille-t illeti, tudjuk, hogy Marseille micsoda. Lázítóbb dalt sohsem komponáltak, mint a milyet az világgá üvöltött. Meg sem bírna lenni a nélkül, hogy ne „allons!"-ozna és „marchons!"-ozna ide, vagy oda, - győzelemre, vagy halálba, poklok tüzébe, vagy másvalahova.

A férfiú, a ki jókedvű évődéssel mondta ezt, kihajolva a mellvéden, a melynél álltak, végtelenül kicsinylő pillantást vetett Marseille felé s aztán erélyesebb tartásba vágva magát, miközben kezét a zsebébe dugta s pénzét csörgette, kaczagott egyet s a várost így szólította meg:

- Igen, igen, allons és marchons! Csakhogy illőbb volna, azt hiszem, ha tisztes embereket békén hagynának igaz útjukon allons-ozni és marchons-ozni, a helyett, hogy őket holmi vesztegzárral nyomorítják meg.

- Kellemetlen dolog, - mondta a másik, - de hiszen még ma kiszabadulunk.

- Kiszabadulunk még ma! - ismételte amaz. - De hát az is csak tetézése a borzalmasságnak, hogy ki kell szabadulnunk még ma. Ugyan?! Hát egyáltalán mért kellett ide bekerűlnünk?

- Persze, az éppenséggel nem volt okvetlenűl szükséges; de hát Keletről jöttünk s mivel Kelet a dögvész hazája -

- Dögvész hazája! - szólt közbe a másik, - épp ezen bosszankodom! Dögvészt érzek minden tagomban, a mióta itt vagyok. Úgy vagyok, mint a mikor épeszű embert bolondok házába zárnak. Ez a gyanúba-fogás is elviselhetetlen. Sohse voltam még oly egészséges: úgy jöttem ide; de hogy dögvészesnek gyanúsítanak, az már maga is dögvész nekem. Dögvészes vagyok, érzem, az vagyok...

- De ön ezt a dögvészt egészen jól állja, Meagles úr, - jegyezte meg amaz mosolyogva.

- Nem. Ha ön mélyére látna az esetnek, bizonyára tartózkodnék ilyen kijelentéstől. Egyik éjt a másik után virrasztottam át, azt mondván: no, *most* megkaptam, *most* fejlődik, *most* már bizonyosra vehetem, *most* nagyra lehetnek óvóintézkedésükkel ezek a ficzkók! Hát bizony inkább nyársalnának föl, mint bogarat gombostűre valami gyűjteménybe, semhogy tovább is így éljek itt!

- Nos, szót se róla, Meagles úr, hisz a dolognak úgy is vége már, - szólalt meg egy barátságos női hang.

- Vége?! - ismételte Meagles úr, a ki (bár nem volt rosszmájú embernek mondható) oly különös hangulatban leledzett, hogy bárkinek is az utolsó szavát sértésnek érezte most - Vége, s azért ne is szólhassak róla, mert vége már?!

Meaglesné asszony volt az, a ki Meagles urat megszólította; és Meaglesné asszony, akár csak Meagles úr, jókedvű és egészséges volt. Barátságos angol arcza úgy ötvenöt vagy több év óta csupa kellemes angol dolgot nézegetett s azoknak tiszta visszfényétől sugárzott.

- Jó, jó, hadd el, apjuk, hadd el! - szólt Meaglesné. - Békesség kedveért, lásd, vígasztalódjál Pet-tel!

- Pet-tel? - ismételte méltatlankodó kedvében Meagles úr. Pet azonban, a ki ott állt közvetlen mögötte, vállon érintette, s Meagles úr Marseille-nek rögtön szívből megbocsátott.

Pet mintegy húszéves volt. Csinos hajadon, a kinek dús barna haja kibontva, természetes fürtökben omlott alá. Kedves leány, nyíltarczú, csodás szemű; az a nagy, szelid, ragyogó szempár valóságos tökéletességűl volt bájos, jó fejecskéjébe beleillesztve. Üde volt Pet és

gömbölyded, állacskája gödrös; elkényeztetett gyermek volt és volt lényében valami bátortalanság, valami függésérzet, a mi ugyan még a legjobb fajta gyöngeség e világon, de a mely oly bájjal koronázta, a mely nélkül ily csinos és kedves leány bízvást ellehetett volna.

- Nos, azt kérdem öntől, - szólt Meagles úr a legnyíltabb önbizalommal, miközben hátrább lépett valamivel s a lányát egy lépéssel előbbre tolta, hogy kérdését mintegy megvilágítsa, - azt kérdem öntől egyszerűen, tudja, mint férfi férfitől, hallott-e valaha ilyen átkozott ostobaságot hogy Petet vesztegzárba dugják?

- Ennek az volt az eredménye, hogy még a vesztegzár is kellemes mulatsággá vált.

- Ejnye! - szólt Meagles úr, - ez mindenesetre valami. Köszönöm ezt a megjegyzését. Nos, Pet, szívecském, legjobb lesz ha most a mamával lementek és felkészültök a naszádhoz. Az egészségügyi felügyelő, meg egy sereg háromszögletű kalapos más szemfényvesztő mindjárt itt lesznek, hogy végre-valahára szabadon ereszszenek bennünket innen; s mi bebörtönzött madarak együtt fogunk reggelizni még egyszer újra olyanforma módon, ahogy jó keresztényekhez illik, mielőtt szárnyra kelünk különböző czéljaink felé. Tattycoram, ne tágíts fiatal úrnőd mellől.

E szavakat egy ragyogó feketehajú és szemű, igen csinosan öltözött, szép leányhoz intézte, a ki válasz helyett könnyedén meghajolt s azután Meaglesné és Pet nyomában elvonúlt. Keresztűl mentek mind a hárman a kopár, kiaszott terraszon, s egy meredező fehér bolthajtás mögött eltűntek. Meagles úr társa, egy komoly, barna, negyvenesztendős férfi, helyén állva e bolthajtás felé nézett, a hölgyek távozása után is, a míg Meagles úr meg nem érintette a karját.

- Bocsásson meg, - szólt a férfi, felriadva.

- Nincs miért, - szólt Meagles úr.

Szótlanúl jártak egyet előre és hátra a fal árnyékában, fent a magaslaton, a hol a vesztegzárbarakkok voltak, s élvezték, a mennyiben reggel hét órakor még lehetett, a hűs szellőt a tenger felől. A beszélgetést Meagles úr társa kezdte meg újra.

- Ha szabad kérdeznem, - szólt, - mi a neve annak a - - ?

- Tattycoramnak? - vágott a szavába Meagles úr. - Sejtelmem sincs róla.

- Azt gondoltam, - szólt a másik, - hogy - -

- Tattycoram? - segítette ki újra Meagles úr.

- Köszönöm - hogy Tattycoram név; és már többször tünődtem ennek a névnek a furcsaságán.

- Hm, a tény az, - szólt Meagles úr, - hogy a feleségem meg én praktikus emberek vagyunk, úgy bizony.

- Ezt gyakran említette már kellemes és érdekes beszélgetéseink során, mialatt fel s alá járkáltunk itt e köveken, - szólt a másik, miközben sötét arcza komolyságát tűnő mosoly derítette föl.

- Praktikus emberek vagyunk. Így esett, hogy egy szép napon, öt vagy hat esztendővel ezelőtt, mikor Petet elvittük magunkkal a lelencz templomba - hallotta hírét ugyebár a londoni lelenczháznak? Olyanforma intézmény, mint a párisi lelenczház.

- Láttam is.

- Nos! Egy szép napon, mikor elvittük magunkkal Petet ebbe a templomba, zenét hallgatni - mert praktikus emberek lévén, kötelességünknek tartjuk, hogy megmutassunk Pétnek mindent, a mi véleményünk szerint tetszeni fog neki, - az anyjukom (rendszerint így hívom csak a feleségemet), egyszerre csak úgy elsírta magát, hogy kénytelen voltam kivezetni őt a

templomból. „Mi lelt, anyjukom?” - kérdeztem tőle, mikor egy kissé összeszedte magát odakint; - „hiszen megijeszted Petet, drágám.” - „Tudom, apjuk,” - „de azt hiszem, éppen azért jutott az eszembe, mert olyan nagyon szeretem Petet”. - „Mi az, a mi az eszedbe jutott, anyjukom?” - „Óh, én édes Istenem!” - kiáltott az anyjukom, megint elsírva magát. - „Mikor láttam azt a sok gyereket, a padsorokban, a mint földi apjuk helyett, a kit egyikük sem ismert, valamennyiünk mennyei atyjához fohászkodtak, az jutott eszembe, vajjon eljön-e valamikor ide vagy egyik bűnös anya s körülnéz-e a fiatal arczocskák között, kiváncsian fürkészve, melyik az a szegény gyermek, a melyet ő hozott erre az esendő világra, a nélkül, hogy egész életében ismerte volna a szeretetét, a csókját, az arczát, a hangját, sőt még csak a nevét is!” - Hát bizony ez praktikus gondolat volt az anyjukomtól, s én meg is mondtam ezt neki. Így szóltam: „Anyjukom, ez az, a mit praktikus vonásnak tartok benned, édesem.”

A másik, nem minden meghatottság nélkül, igazat adott neki.

- Másnap aztán így szóltam: „No, anyjukom, volna egy javaslatom, a melyet, azt hiszem, te is helyeselni fogsz. Vegyünk magunkhoz egyet a kis lelenczek közűl, hadd legyen Pétnek egy kis komornája. Hiszen mi praktikus emberek vagyunk. Ha azt tapasztaljuk majd, hogy egy kissé fogyatékos a kedélye, vagy hogy a modora egy kissé nagyon is elüt a mienkétől, tudni fogjuk, minek kell ezt tulajdonítanunk. Tudni fogjuk, milyen mérhetetlen sokat kell levonnunk azokból a benyomásokból és élményekből, a melyek bennünket formáltak - ott, a hol nincs szó sem szülőkről, sem testvérekről, sem egyéni jellegű otthonról, sem manókról, sem tündérekről.” Így jutottunk hozzá aztán Tattycoramhoz.

- És maga a név -

- Szent Györgyre! - szólt Meagles úr, - magát a nevet elfelejtettem. Nos, az intézetben Beadle Harrietnek nevezték - ez természetesen önkényes név. Mi a Harrietet Hatteyre, majd később Tattyre változtattuk, mert praktikus emberek lévén, azt gondoltuk, hogy az ilyen beczéző név új dolog lesz előtte és gyöngéd, szerető hatást fog tenni rá. Ugy-e? a mi a Beadlet illeti, mondanom sem kell, hogy ez szóba sem kerülhetett. Ha van valami, a mi teljességgel tűrhetetlen, a mi typusa a hivatalnok pöffeszkedés szemérmetlenségének és képtelenségének, a mi a kabátokban, mellényekben és fütykösökben képviseli a mi angol csökönyösségünket az esztelenséghez való ragaszkodásban, még akkor is, mikor már mindenki belátta az esztelenségét, akkor a beadle[3] az. Ön mostanában nem látott ilyen beadlet?

- Tekintettel arra, hogy olyan angol vagyok, a ki több mint húsz esztendeig Kínában éltem, nem láttam.

- Hát akkor, - szólt Meagles úr, mutatóújját nagy tűzzel társa mellére illesztve, - vigyázzon, hogy ha lehet, ezentúl se lásson. Valahányszor látok egy-egy beadlet, a mint vasárnap teljes díszben közeleg az utczán egy-egy jótékony-iskola élén, kénytelen vagyok megfordúlni és megszökni előle, mert különben meg nem állnám, hogy el ne náspágoljam. Minthogy ennélfogva a Beadle név szóba sem kerülhetett, s minthogy a szegény lelenczek intézetének megalapítóját, a ki áldott jó lélek volt, Coramnek nevezték, hát ezt a nevet adtuk Pet kis komornájának. Egyszer Tattynek szólítottuk, másszor Coramnek, míg végül a két név valahogyan összeolvadt, s most mindig Tattycoramnek szólítjuk őt.

Fel s alá jártak megint szótlanul, s miután egy pillanatig megálltak a falnál s letekintettek a tengerre, hogy azután tovább folytassák a sétájukat, a másik így szólt:

- Az ön lánya, a hogy tudom, egyetlen gyermekük, Meagles úr. Szabad megkérdeznem - nem tolakodó kíváncsiságból, hanem mert olyan gyönyörűségem telt az ön társaságában, s

[3] Pedellus.

meglehet, hogy talán soha többé nem beszélgethetek önnel nyugodtan e földi labyrinthusban, s éppen ezért azt szeretném, ha pontos emlékét őrizhetném meg önnek és a családjának - szabad megkérdeznem, vajjon helyesen sejtem-e abból, a mit az ön kedves feleségétől hallottam, hogy több gyermekük is volt?

- Nem, nem, - szólt Meagles úr. - *Több* gyermekünk nem volt. Egy volt csak Peten kívül.

- Félek, hogy akaratlanúl gyöngédtelen voltam.

- Dehogy, dehogy, - szólt Meagles úr. - Ha az emlékezés komolylyá tesz is, fájdalmasan egyáltalában nem érint. Elnémít egy pillanatra, de nem tesz boldogtalanná. Petnek volt egy ikertestvére, a ki meghalt, mikor éppen láthattuk már a szemét - éppen olyan szeme volt, mint Petnek - az asztal fölött, ha belefogózkodva lábujjhegyre állt.

- Ah! Igazán, igazán?

- Igen, és minthogy praktikus emberek vagyunk, lassacskán olyan meggyőződés alakult ki a lelkünkben, a feleségem lelkében meg az enyémben is, a melyet ön talán megért - de talán nem ért meg. Pet meg a kis ikertestvérkéje annyira hasonlítottak egymáshoz, oly tökéletesen egyek voltak, hogy gondolatainkban azóta sem tudtuk őket soha egymástól elválasztani. Hasztalan mondaná bárki nekünk, hogy elhúnyt gyermekünk kisded volt csupán. Ez a gyermek a hitünk szerint együtt változott szakadatlanúl másik gyermekünkkel, a ki megmaradt és mindig velünk volt. A mint Pet nőtt, együtt nőtt vele a testvére is; a mint Pet okosabb és nőiesebb lett, okosabb és nőiesebb lett vele együtt épp oly fokban a testvére is. Épp oly bajos volna meggyőzni arról, hogy ha holnap magához szólítana az Úr, nem fogadna a másvilágon a Mindenható kegyelméből az egyik lányom, a ki szakasztott mása Petnek, mint elhitetni velem azt, hogy Pet maga nem valóság az oldalamon.

- Értem önt, - felelt a másik gyöngéden.

- A mi magát Petet illeti, - folytatta az atya, - kis hasonmásának és játszótársának hirtelen elvesztése, s korai kapcsolatba jutása azzal a titokkal, a melyből mindannyiunkat egyenlő rész illet meg, a mely azonban csak ritkán jelentkezik ilyen erőszakosan már kora gyermekségünkben, ez, mondom, szükségképpen bizonyos hatással volt Pet jellemére. Aztán sem a feleségem, sem én nem voltunk már fiatalok, mikor összeházasodtunk, és Pet ennélfogva úgyszólván némileg érettebb életet élt mindig velünk, ámbár mi arra törekedtünk, hogy tőlünk telhetően alkalmazkodjunk Pethez. Több ízben kaptuk azt a tanácsot, mikor Pet kissé betegeskedett, hogy gondoskodjunk levegőváltozásról a számára, a hányszor csak megtehetjük - főként mostanában - és szórakoztassuk őt. S minthogy most már nem vagyok rászorulva arra, hogy irodában poshadjak, (bár annak idején, mondhatom, meglehetősen szegény ember voltam, hiszen máskülönben sokkal hamarabb nőűl vettem volna a feleségemet), ide-oda bolyongjuk hát a világot. Így találkozott ön velünk, mikor a Nilust, meg a pyramisokat, meg a sphynxeket, meg a sivatagot, meg a többi velejáró látnivalót nézegettük; s ez az oka, hogy Tattycoram idővel nagyobb világjáró lesz Cook kapitánynál.

- Igazán köszönöm szíves bizalmát, - szólt a másik.

- Szót sem érdemel, - felelt Meaglas úr, - szívesen beszéltem. Most pedig, Clennam úr, talán nem haragszik, ha én kérdezem meg öntől, elhatározta-e már magát, hová utazik innen?

- Valóban még nem. Én afféle gazdátlan jószág vagyok mindenütt, s megyek, a hová éppen az ár sodor.

- Igazán nagyon csodálom - ha nem veszi zokon szavaimat - hogy nem megy egyenesen Londonba, - szólt Meagles úr a meghitt tanácsadó hangján.

- Talán oda megyek.

- Ej! de úgy értem, hogy akarjon is szíves örömest odamenni.

- Én nekem nincs akaratom. Azaz - Clennam elpirult egy kissé, - egyelőre nincs olyan akaratom, a melynek érvényt szerezhetnék. Durva erőszakkal neveltek; megtörtek, de meg nem hajlítottak; súlyosan odalánczoltak egy czélhoz, a melyről soha meg nem kérdeztek, s a melyet sohasem tekintettem a magam czéljának; elküldtek a világ túlsó végére, mielőtt nagykorú lettem volna, s ott tartottak száműzetésben, a míg az atyám egy esztendeje meg nem halt ott; szakadatlanúl olyan malomban őröltem, a melyet mindig útáltam: mit várjak tehát magamtól most meglett koromban? Akarjak, czélt tűzzek ki magam elé, reméljek? Mind e fény kilobbant, mielőtt ezeket a szavakat csak hallottam volna is.

- Lobbantsa lángra újra őket! - szólt Meagles úr.

- Ah! Könnyű ezt mondani. Én, Meagles úr, keményszívű szülők fia vagyok. Egyetlen gyermeke olyan apának és anyának, a kik fontra tettek, mértek és ára szerint becsültek mindent; a kik előtt az, a mit nem lehetett fontra tenni, mérni és ára szerint becsülni, egyáltalában nem is létezett. A mint mondani szokás, kérges szívű emberek voltak, rideg vallás hívei; de vallásuk voltaképpen komor feláldozása volt mindennemű hajlandóságnak és rokonszenvnek, a mi különben nem is volt bennök soha, s ezt az áldozatot úgy fogták fel, mint az üzletet, a melylyel földi javaikat jobban biztosíthatták. Szigorú ábrázatok, kérlelhetetlen fegyelem, sanyargatás ezen és fogak csikorgatása a másik világon - nyájasságnak, gyöngédségnek soha semmi nyoma, s megalázott szívemben tátongó üresség mindenütt - ez volt az én gyermekségem, ha szabad azt a visszaélést elkövetnem, hogy ezzel a szóval illetem az életnek ilyetén kezdetét.

- Mit nem mond! - szólt Meagles úr, a kinek képzeletét mélyen megragadta ez a kép. - Ez igazán kemény kezdet volt. De rajta! Most arra kell törekednie, hogy mindabból, a mi elmúlt, hasznot húzzon, mint praktikus emberhez illik.

- Ha azok, a kiket rendszerint praktikus embereknek nevezünk, olyan értelemben volnának praktikusok, mint ön -

- Nos, hiszen azok! - szólt Meagles úr.

- Valóban?

- Hm, azt hiszem, - felelt Meagles úr elgondolkozva. - Mi? Vagy praktikus az ember vagy nem, s én meg a feleségem azok vagyunk.

- Akkor ismeretlen jövőm könnyebb és reménynyel teljesebb, mint gondoltam, - szólt Clennam a fejét csóválva, miközben szokása szerint komolyan mosolygott. - De elég is lesz már magamról. Itt a naszád.

A naszád tele volt azokkal a háromszögletű kalapokkal, a melyek iránt Meagles úr nemzeti ellenszenvvel viseltetett; s a kalapok gazdái partra szálltak és felsiettek a lépcsőn, a vesztegzárba dugott utasok pedig valamennyien összesereglettek. Majd mindenféle iratok tömegét szedték elő a háromszögletű kalaposok, névsort olvastak, nagy dérrel-durral aláírták a nevöket, pecsételtek, bélyegeztek, tintát és porzót fogyasztottak, s rengeteg kihúzás és törlés után, kibetűzhetetlen eredményekhez jutottak. Végül szabály szerint el volt intézve minden, s az utasok mehettek szabadon, a hová a kedvük tartotta.

Visszanyert szabadságuknak annyira örültek, hogy ügyet sem vetették a hőség meredezésére és a vakító fényre, hanem gyors naszádokon vígan a kikötőbe siettek, s összegyűltek újra egy nagy szállóban, a honnan a napot lebocsátott zsaluk rekesztették ki, s a hol kőpadlatok, magas mennyezetek és kongó folyosók mérsékelték a rekkenő meleget. Egy nagy teremben csakhamar dús lakoma alatt görnyedezett egy nagy asztal; s a vesztegzár sivár helyiségeinek emléke csakhamar elhomályosodott az ízes étkek, déli gyümölcsök, behűtött borok, genuai

virágok, a hegycsúcsok hava és a csillogó tükrök között, a melyekben mindez a szivárvány minden színében ragyogott.

- Nem is haragszom már többé azokra a csupasz falakra, - szólt Meagles úr. - Az ember mindig szívesen megbocsátja minden helynek a hibáját, ha egyszer a háta mögött van; sőt azt merném mondani, hogy még a fogoly is szinte sajnálja egy kissé a börtönét, mikor már kiszabadult belőle.

Körülbelül harminczan lehettek, és valamennyien beszélgettek; de természetesen apróbb csoportokban. Meagles papa és mama, középütt a leányukkal, utolsókul ültek az asztal egyik végén: szemben velük Clennam ült; továbbá egy hollófekete hajú és szakállú, sötétbarna bőrű, magas franczia úr, ijesztő, hogy azt ne mondjam, daemonikus, bár előkelő arczkifejezésű, a kiről azonban kitünt már, hogy a legszelidebb ember a világon; s egy szép, fiatal angol nő, a ki egészen egyedül utazott; gőgös, élesen figyelő arcza volt, s vagy maga húzódott vissza a társaságtól, vagy a társaság kerülte őt - talán rajta kívül senki meg nem mondhatta volna határozottan, így vagy úgy történt-e. A társaság többi tagja a rendes utazó elemből verődött össze. Üzleti és kéjutazók; indiai tisztek szabadságon; kereskedők, a kik a görög és a török partokon kötöttek üzleteket; egy angol lelkész, hosszú kabátban, a ki fiatal feleségével nászúton volt; egy patricziusrendű királynői angol mama és papa három felnőtt leányukkal, a kik mind a hárman naplót vezettek felebarátjaik bosszantására; s egy süket, vén angol anya, egy igazi, szívós utazó, határozottan nagyra nőtt leányával, a ki rajzolva járta a világot, azt remélve, hogy végül belerajzolhatja magát a házaséletbe.

A zárkózott angol nő belekapaszkodott Meagles úr utolsó megjegyzésébe.

- Azt hiszi, hogy van olyan fogoly, a ki megbocsát a börtönének? - szólt lassan és nyomatékkal.

- Csak úgy gondoltam, Wade kisasszony. Nem állíthatom határozottan, hogy tudom, mi lehet egy fogolynak az érzése. Mert én magam sohasem voltam még fogságban.

- A kisasszony kételkedik, - szólt a franczia úr a saját anyanyelvén, - hogy oly könnyű volna megbocsátani?

- Úgy van.

Pet kénytelen volt ezt a pár szót lefordítani Meagles úrnak, a ki soha egy szót meg nem tanúlt, még véletlenül sem, semmiféle nyelvből, semmiféle országban, a hol utazott.

- Óh! - szólt Meagles úr. - Istenem! De hiszen ez nagy kár. Vagy nem?

- Hogy nem vagyok hiszékeny? - szólt Wade kisasszony.

- Nem éppen ez. Mondjuk másképpen. Hogy nem tudja elhinni, hogy könnyű megbocsájtani.

- Az, a mit tapasztaltam, - felelt az angol nő nyugodtan, - néhány esztendő alatt, sok tekintetben módosította a hitemet. Ez a természetes fejlődés útja, úgy hallottam.

- Jó, jó! De a haragtartás csak nem természetes dolog? - szólt Meagles úr kedélyesen.

- Ha be lettem volna zárva valahol, hogy kínlódjam és emészszem magam, azt a helyet mindig gyűlölném és szeretném fölégetni vagy lerombolni. Egyebet nem mondhatok.

- Erős mondás, uram, ugy-e? - szólt Meagles úr a franczia úrhoz fordulva. Meagles úrnak ugyanis az volt egyik további szokása, hogy minden más nemzetiségi halandót is mindig ékes angol nyelven szólított meg, abban a szent meggyőződésben, hogy többé-kevésbbé angolul tudni mindenkinek kötelessége. - Egy kissé kegyetlen mondás a mi szép barátnőnk szájában, ön is egyetért velem, ugy-e?

A franczia úr udvariasan azt felelte:

- Plaît-il?

Mire Meagles úr nagy megelégedéssel így válaszolt:

- Igaza van. Nekem is az a véleményem.

Minthogy a reggeli innen-onnan a végére kezdett járni, Meagles úr beszédet intézett a társasághoz. Elég rövid és elég értelmes volt, tekintettel arra, hogy egyáltalában beszédről volt szó, és nagyon szivélyesen hangzott. A csattanója az volt, hogy miután a véletlen szeszélye folytán így együvé kerültek és valamennyien jól megférték együtt, s miután most készülnek elszéledni és valószínűleg soha többé nem fognak így összekerülni, tehetnének-e okosabbat, mintha isten-hozzádot mondanak és sok szerencsét kívánnak egymásnak, egy pohárka behűtött pezsgővel fejezve be a lakomát? Ezt meg is tették, s a társaság a kezek általános szorongatása közepett elszéledt mindörökre.

A magános fiatal hölgy mindeközben egy szót sem szólt többé. Fölállt a többiekkel együtt, és szótlanúl visszahúzódott a nagy terem egy távoli szögletébe, a hol leült egy ablakfülkébe állított pamlagra, s látszólag a víz visszfényét nézte, a mint ezüstösen tükröződött a zsalú léczezetén. A terem egész hosszától elfordúlva ült, mintha saját büszke választásából volna egyedül. És mégis épp oly bajos lett volna, mint máskor, határozottan megállapítani, vajjon ő kerülte-e a többieket, vagy a többiek kerülték-e őt.

Az árnyék, a melyben ült, komor fátyolként borult a homlokára és nagyon jól illett sajátos szépségéhez. Ha elnézte az ember nyugodt, gőgös arczát, a melyet az ívelt, sötét szemöldök és a sötét hajkeret annyira kiemelt, akaratlanul azon kezdett tünődni, vajjon minő lenne ez arcznak a kifejezése, ha valami változás érné. Hogy ellágyulna vagy gyöngédebbre válnék, azt szinte lehetetlen volt elképzelni. Hogy haragosra vagy a legnagyobb mértékben daczosra szépülne, s hogy csak ily irányban változhatna meg, ha egyáltalában megváltoznék, ez lett volna a legtöbb megfigyelőnek az egyéni véleménye. Nem afféle arcz volt, a mely képes lett volna bárminemű czeremóniára. Bár nyiltnak nem volt mondható, nem volt benne színlelés sem. Magamba zárkózom és magamban bízom; a véleményetekre fittyet hányok; nem érdeklődöm irántatok, nem törődöm veletek, és közönyösen látlak és hallgatlak benneteket - ezt világosan lehetett olvasni erről az arczról. Ezt hirdették a büszke szemek, a duzzadt orrczimpák, a szép, de összeszorított és szinte kegyetlen ajkak. Ha az arczkifejezés e három ismertető jele közül bármelyik kettőt elfödte volna az ember, a harmadik még mindig világosan ezt hirdette volna. Ha eltakarta volna az ember mind a hármat, a fej puszta mozdulata rávallott volna a hölgy fékezhetetlen természetére.

Pet feléje indúlt, (róla beszélgettek Pet családja meg Clennam úr, a kik most egyedül voltak már csak a teremben), és megállt mellette.

- Wade kisasszony, - (Petre szegezte tekintetét és Pet elakadt), - vár valakit, a kivel itt van találkozója?

- Én? Nem.

- A papa leküld a postahivatalba. Megengedi neki, hogy megkérdeztesse, nincs-e talán kegyednek is levele?

- Köszönöm; de tudom, hogy énnekem nem lehet levelem.

- Félünk, - szólt Pet, a ki félénken és félig-meddig gyöngéden leült melléje, - hogy nagyon elhagyottnak fogja magát érezni, ha távozunk.

- Igazán!?

- Természetesen, - szólt mentegetőzve Pet, a kit Wade kisasszony tekintete megzavart, - nem mintha mi szórakoztatnók vagy képesek volnánk szórakoztatni kegyedet, vagy azt hinnők, hogy kegyed kívánná a társaságunkat.

- Nem volt szándékom azt a hitet kelteni, mintha kívánnám.

- Nem. Természetesen. De - egy szóval, - szólt Pet, félénken megérintve Wade kisasszony kezét, a mely érzéketlenül pihent kettőjük között a pamlagon, - nem engedné meg a papának, hogy valami csekélységgel támogassa vagy szolgálatára legyen? A papa nagyon örülne.

- Nagyon örülnék, - szólt Meagles úr, a ki nejével és Clennammel előbbre jött. - Hogy ne sokat vesztegessük a szót, szívesen állok bármiben rendelkezésére, higyje meg.

- Hálára kötelez, - felelt Wade kisasszony, - de nincs szükségem semmire, és jobb szeretek a magam módján és a magam útján járni.

- Igazán? - szólt Meagles úr mintegy magában, miközben elképedve nézett Wade kisasszonyra. - Hm! Ez aztán jellem.

- Nem igen vagyok fiatal hölgyek társaságához szokva és félek, hogy nem tudnám a becsülésemnek úgy jelét adni, mint talán mások teszik. Szerencsés utat kívánok. Isten velök!

Wade kisasszony valószínűleg nem nyújtotta volna a kezét, ha Meagles úgy oda nem tartja elébe a saját kezét, hogy lehetetlen volt el nem fogadnia. Beletette a kezét Meagles úr kezébe, s a keze éppen úgy pihent ott, mint az imént a pamlagon.

- Isten önnel! - szólt Meagles úr. - Ez az utolsó isten-hozzád a listán, mert az anyjukommal együtt éppen most búcsúztunk Clennam úrtól is, a ki arra vár csak, hogy búcsút vegyen Pettől. Isten önnel! Talán soha többé nem találkozunk ez életben.

- Életünk útján találkozunk mindazokkal, a kiknek el kell hozzánk jutniok a legkülönbözőbb idegen helyekről és a legkülönbözőbb idegen utakon, - volt a nyugodt felelet; - s a mi ránk van szabva velök szemben s a mi rájok van szabva velünk szemben, mindaz be fog következni.

Volt valami e szavak hangjában, a mi kellemetlenül érintette Pet fülét. Mintha az rejlett volna benne, hogy a minek be kell következnie, az szükségképpen szerencsétlenség lesz, s ez arra bírta, hogy suttogva így szóljon: - Óh, papa! - és elkényeztetett gyermekes módján szorosabban odasimuljon az atyjához.

Wade kisasszony figyelmét ez a körülmény nem kerülte el.

- Az ön kedves leánya, szólott, - visszariad ettől a gondolattól. Pedig - Petnek a szeme közé nézett, - higyje meg, hogy már is úton van egy sereg férfi és nő, a kiknek dolguk lesz kegyeddel, s a kik el is fogják végezni a dolgukat. Bizonyosan el fogják végezni. Lehet, hogy sok száz, vagy sok ezer mérföldnyi utat tesznek meg a tengeren túlról; lehet, hogy már itt is vannak a közelében; lehet, a nélkül, hogy kegyed tudná vagy megakadályozhatná, hogy ennek a városnak a leghitványabb zugaiból bújnak elő.

A leghidegebb üdvözlettel s valamelyes fáradt arczkifejezéssel, a mely elvirult szinezetet adott szépségének, bár alig volt még túl élte tavaszán, Wade kisasszony kiment a teremből.

Egy csomó lépcsőn és folyosón kellett végigmennie, hogy a tágas ház ama részéből, a hol volt, eljusson a szobájába, a melyet a maga számára lefoglalt. Mikor már csaknem a czéljához ért, s azon a folyosón haladt, a melyből a szobája nyílt, haragos hangot hallott, a mely nyögésbe és zokogásba fúlt. Egy nyitott ajtón keresztül Petnek a komornáját látta maga előtt, azt a különös nevű leányt.

Megállt, hogy elnézze ezt a lányt. Daczos, szenvedélyes teremtés volt. Tömött fekete haja kuszán leomlott az arczába - az arcza piros és izzó volt, - s a mint zokogott és dühöngött, kíméletlen kézzel tépdeste az ajkát.

- Önző fenevadak! - szólt a lány, zokogva és nagyokat nyögve. - Nem bánják, akármi lesz velem! Itt hagynak étlen, szomjan, fáradtan és nem törődnek velem! Vérszopók! Ördögök! Gazok!

- Szegény leánykám, mi baja?

Hirtelen felpillantott, kivörösödött szemmel, miközben a keze fél úton megállt a nyaka felé, a mely tele volt nagy biborfoltokkal, a mint összecsipkedte.

- Semmi olyas, a mihez köze volna. Nincs hozzá köze senkinek.

- Óh, dehogy nincs; sajnálom, hogy így látom magát.

- Nem sajnálja, - szólt a lány. - Maga örül. Tudja, hogy örül. Csak kétszer voltam ilyen állapotban, a mióta élek, odaát a vesztegzárban; és mind a kétszer megleptek. Félek magától.

- Fél tőlem?

- Félek. Úgy jön ide hozzám, mintha a saját megtestesült haragom, gonoszságom vagy nem is tudom, mim volna. De velem rosszul bánnak, rosszul bánnak, rosszul bánnak!

S most újra eleredt a könnye, kitört a zokogása és marczangolni kezdte a nyakát a keze - a rövid szünet után, a mely a meglepetés első perczében beállott.

A vendég még mindig ott állt a helyén és sajátságos, fürkésző mosolylyal nézte a lányt. Csodálatos látvány volt, a lány küzdelmének őrjöngése és testi vergődése, mintha a rég multak összes daemonai megszállták volna.

- Fiatalabb vagyok nála két vagy három esztendővel, és mégis nekem kell rá vigyáznom, mintha öreg volnék, és őt dédelgetik mindig, őt nevezik kicsikének! Utálom ezt a szót! Gyűlölöm őt! Bolondot csinálnak belőle, elkényeztetik. Nem törődik semmi mással, csak saját magával, nem törődik velem jobban, mint hogyha bot vagy kődarab lennék! - Így folytatta tovább a lány.

- Türelmesnek kell lennie.

- Nem akarok türelmes lenni!

- Ha magukkal gondolnak első sorban és magával alig vagy semmit, nem szabad törődnie vele.

- De én *akarok* törődni vele!

- Csitt! Legyen esze. Elfelejti függő helyzetét.

- Mit bánom ezt! Világgá megyek. Csinálni fogok valamit. Nem tűröm tovább; nem bírom tűrni; meghalok, ha tovább próbálom tűrni!

A szemlélő hölgy kezét keblére szorítva, a mint ott állt, úgy nézett a lányra, a milyen érdeklődéssel figyelheti az, a kinek valami betegsége van, valamely hasonló eset taglalását és magyarázgatását.

A lány ifjúsága és életteljessége minden erejével tombolt és vivódott, míg végül szenvedélyes kiáltozása lassacskán szakgatott suttogássá gyengült, mintha nagyon kínlódnék. A mint fogyott az ereje, leroskadt egy székbe, majd térdre rogyott, majd a földre az ágy mellé, magával rántva az ágytakarót, félig azért, hogy elrejtse benne szégyenkezve a fejét és nedves haját, s félig úgy látszott - azért, hogy másnak híjában legalább a takarót bűnbánó keblére szoríthassa.

- Hagyjon magamra, hagyjon magamra! Ha erőt vesz rajtam a szenvedély, megőrülök. Tudom, hogy elnyomhatnám, ha elég keményen védekezném ellene, és néha meg is teszem ezt, de máskor nem teszem, és nem akarom megtenni. Mit is beszéltem!? Tudtam, mikor mondtam, hogy hazugság minden szavam. Ők azt hiszik, hogy eléggé gondomat viselik, és megvan mindenem, a mire szükségem van. Csupa jóság irántam valamennyi. Forrón szeretem őket; senki a világon nem lehetne jobb szívvel az ilyen hálátlan teremtéshez, mint ők vannak hozzám mindenkor. Hagyjon el, hagyjon el, mert félek magától. Félek magamtól is, mikor érzem, hogy urrá kezd lenni rajtam a szenvedély, és épp úgy félek öntől is. Hagyjon magamra, hadd imádkozzam és hadd zokogjak, hogy megjavúljak!

A nap végére járt; a nagy meredezés megint kimeredezte magát; Marseille fölé leszállt a forró éjszaka; s napközben a reggeli karaván teljesen elszéledt, ment kiki a maga kitűzött czélja felé. S éjjel és nappal, a napfényben és a csillagok világa mellett, fölfelé a poros dombokon és végig az unalmas síkságokon, szárazon és vízen, ekkép jövünk-megyünk, hogy különösmód találkozzunk egymással, hatást gyakoroljunk és ellenhatást egymásra, ekkép bolygunk szakadatlanúl az élet zarándok útján, mi nyughatatlan vándorok.

HARMADIK FEJEZET.

Otthon.

Komor, sívár, unalmas vasárnap este volt Londonban. Az őrjítő harangkongást a dissonantia minden fokán, keményen és lágyan, rekedten és tisztán, gyorsan és lassan, rémesen visszhangozta a tégla és vakolat. A korom bűnbánó köntösével burkolt mélabús utczák kegyetlen csüggetegségre hangolták az emberek lelkét, a kik arra voltak kárhoztatva, hogy az ablakokból nézzenek ki rájok. Minden téren, fölfelé majdnem minden utczán és lefelé csaknem minden fordulónál zúgott, kongott, döngött egy-egy panaszos harang, mintha dögvész pusztítana a városban és halott-szállító szekerek zörögnének mindenfelé. Be volt zárva és el volt reteszelve minden, a mi esetleg üdülést nyújthatott volna az agyondolgozott népességnek. Festmények, ismeretlen állatok, ritka növények és virágok, a hajdankor természetes és mesterséges csodái - mind zár alatt voltak, mert *tabut*[4] mondott rájuk az a fölvilágosodott ridegség, a mely szinte azt a hitet keltette a British-múzeumban lévő ocsmány déltengeri istenekben, hogy megint visszakerültek a hazájukba. Semmi egyéb látnivaló, csak utcza, utcza, utcza. Semmi egyéb belélegzeni való, csak utcza, utcza, utcza. Semmi, a mi elfoglalná vagy fölemelné a töprengő elmét. Semmi, a mit csinálhatna a fáradt munkás, ha csak hetedik napjának egyhangúságát össze nem akarja hasonlítani hat napjának egyhangúságával, el nem gondolkozik azon, milyen nehéz élete van neki, s ezzel nem mulat jól vagy rosszúl - a hogy éppen lehetséges.

Ebben a boldog időben, a mely annyira előmozdítja a vallás és az erkölcs érdekeit, Clennam Arthur, a ki nem rég érkezett Marseilleből Doveren keresztűl, a doveri postakocsin, a „Kékszemű Lány”-on, egy kávéház ablakában ült a Ludgate Hillen.[5] Tízezer egyforma ház vette körül, a mely mind oly komoran nézett le az utczákra, a melyeket alkotott, mintha valamennyiben a naptármese[6] tíz fiatal embere laknék, a kik minden éjszaka bekormozták az arczukat és jajgatva panaszolták nyomorúságukat. Ötvenezer lakás vette őt körül, a melyek-

[4] T a b u a neve a polynéziai papi átoknak, a mely valamely tárgyat eltilt a használatból.

[5] L u d g a t e H i l l utcza és pályaudvar Londonban.

[6] Czélzás egy mesére, a mely akkor jelent meg egy naptárban, és egy ideig igen népszerű volt.

ben oly egészségtelenül laktak az emberek, hogy a friss víz, ha szombat este beállították túlzsúfolt helyiségeikbe, vasárnap reggelre megposhadt; mindazonáltal ő lordsága, a kerület képviselője, elszörnyűködött, hogy ezek az emberek nem tudtak kényelmesen aludni a frissen vágott marhák társaságában. A szélrózsa minden irányában, több mérföldnyi kerületben, kút- és odúszerű szűk házak álltak egymás hátán, a melyekben levegő után kapkodtak a lakók. A város szívén keresztül ár-apályos, dögvészes csatorna húzódott a friss, tiszta folyó helyén. Micsoda világi szükséglete lehetett e mintegy milliónyi emberi lénynek, a kik hetenkint hat napon át ebben az Árkádiában dolgoztak, a melynek édes egyhangúsága rájuk nehezedett a bölcsőtől a sírig - micsoda világi szükségletük lehetett vajjon a hét hetedik napján? Világos, hogy nem lehetett szükségük semmi egyébre, csak mennél szigorúbb rendőrökre.

Clennam Arthur ott ült a kávéházi ablakban a Ludgate Hillen, s egy közeli harang ütéseit számlálta, akaratlanúl bölcs mondásokat és refraineket faragva belőlük és azon tünődve, vajjon hány beteget gyötörhet halálra ez a harang egy esztendő alatt. Mikor az óra közelgett, az ütem változása egyre tűrhetetlenebbé tette a kongást. Egy negyed órával előbb gyilkos tüzű allegróba csapott át, élénken sürgetve a népséget: jertek a templomba! Öt percz múlva észrevette, hogy a hívők gyéren sereglenek, s lassan, tompán kopácsolta: nem jönnek, nem jönnek, nem jönnek! Újabb öt perez múlva lemondott minden reményről, s háromszáz másodperczig rázkódtatta a környék minden házát másodperczenkint egy-egy komor kondulással, a mely mind mintha a kétségbeesés egy-egy nyögése lett volna.

- Hála Istennek! - szólt Clennam, mikor letelt az óra, s a harang elhallgatott.

De a hangja nyomorúságos vasárnapok hosszú sorát elevenítette fel a lelkében, s az emlékek vonulása nem szünt meg a kongással együtt, hanem tovább folytatódott.

- Bocsásson meg az Isten nekem, - szólt Clennam, - és azoknak, a kik neveltek. Hogy' gyűlöltem én ezt a napot!

Eszébe jutott gyermekkorából az a szomorú vasárnap, a mikor kezét maga elé téve az asztalra, ott üldögélt, csaknem eszét vesztve egy rettentő értekezés miatt, a mely azzal kezdődött, hogy már a czímében megkérdezte a szegény gyerektől, mért siet a kárhozatba? - oly kiváncsiságot árúlva el ezzel, a melyet a kurtakabátos, rövidnadrágos fiúcska valóban képtelen volt kielégíteni, - s a mely gyermeki kedélye további szórakoztatásáúl minden második sorában zárjel között efféle szakgatott idézettel kedveskedett: 2. Ep. Thess. C. III. v. 6 & 7. Eszébe jutott diákkorának az álmos vasárnapja, a mikor mint valami katonaszökevényt, erkölcsi kézi béklyókkal egy másik diákhoz lánczoltan, a tanítók őrcsapata napjában háromszor vezette a templomba; s a mikor szíves örömest elkótyavetélt volna két adag emészthetetlen prédikácziót néhány lat silányabb fajta ürühúsért, pótlékúl sovány ebédjéhez. Eszébe jutott ifjúkora végtelen hosszú vasárnapja, a mikor szigorú arczú és kérlelhetetlen szívű édesatyja naphosszat ott ült egy biblia mögött - a mely mint a róla való felfogása, a legkeményebb, legcsupaszabb és legmerevebb kartonba volt szorítva, tábláján egyetlen préselt díszszel, a mely holmi kerékkötő lánczra emlékeztetett, s a lapjai élén haragos vörös pettyekkel, - mintha ez a könyv, éppen ez! volna a védőbástya a szelídség, a természetes szeretet és a gyöngédség ellen. Eszébe jutott egy kissé későbbi időnek a daczos vasárnapja, mikor komoran maga elé bámúlva ült a kínosan telő nap hosszán át, szívében a szenvedett sérelem tompa érzésével, s az új testamentum áldásos történetének nem több igazi ismeretével, mintha bálványimádók között nőtt volna fel.

- Bocsánat uram, - szólt egy fürge pinczér, letörölve az asztalt. - Parancsol szobát?

- Kérek. Éppen az járt az eszemben.

- Szobaasszony! - kiáltott a pinczér. - A hetes számú úr szobát parancsol!

- Megálljon! - szólt Clennam felemelkedve. - Nem gondoltam meg, mit mondok; gépiesen feleltem csak. Nem akarok itt aludni. Haza megyek.

- Igazán uram? Szobaasszony! A hetes számú úr nem alszik itt, haza megy.

Clennam ott ült ugyanazon a helyen, mialatt alkonyodott, a szemközt lévő sivár házakra nézve és azon gondolkozva, vajjon az egykori lakók testetlen szellemei tudatával bírnak-e annak, mennyire szánalomra méltók hajdani börtönlakásaik miatt? Olykor-olykor megjelent valamelyik ablak piszkos üvege mögött egy arcz, de csakhamar beleolvadt a homályba, mintha eleget látott volna az életből és eltűnt volna belőle. Nemsokára megeredt az eső, ferde vonalakban szakadva közötte meg a házak között, s a szemközt lévő nyilvános átjáró alatt emberek kezdtek összeseregleni, reménytelenül nézegetve föl az égboltra, minthogy az eső egyre gyorsabban és sűrűbben zuhogott. Majd ázott esernyők és besározott szoknyák kezdtek feltünedezni, és végűl megjelent a sár. Mit művelt eddig a sár vagy honnan került elő, ki mondhatná meg? De meggyűlt egy pillanat alatt, mint az összeszaladó embercsoport, és öt percz alatt teleföcskendezte Ádám valamennyi fiait és leányait. Majd rákerült a sor a lámpagyújtogatóra; s a mint érintése nyomán kilobbantak a tüzes lángnyelvek, az ember azt hihette volna, szinte csodálkoznak, hogy szabad némi világosságot deríteniök erre a kormos, barátságtalan jelenetre.

Clennam Arthur fogta a kalapját, begombolta a kabátját és fölkerekedett. Falun ezer friss illatot fakasztott volna az eső, és minden cseppje örvendve vegyűlt volna a sarjadó élet valamely szép formájával. A városban poshadt, undorító szagokat fejlesztett csak, s mint egészségtelen, langyos, szennyes, nyomorúságos ár dagasztotta a csatornákat.

Clennam átcsapott a Szt.-Pál székesegyház mellett, s lefelé ment, hosszú szögben, csaknem a víz széléig, egy csomó girbe-gurba, meredek utczán, a melyek (akkor még girbe-gurbábban és meredekebben) a folyó és Cheapside között nyúltak el. Miután elhaladt hol egy-egy régi tisztelendő imatársulat penészes csarnoka, hol egy-egy elárvúlt felekezeti templom kivilágított ablakai előtt, a mely mintha valamely vakmerő Belzonira várt volna, a ki kiássa és a történetét fölfedezze; majd meg néma árúraktárak és hajóműhelyek mellett, s közbe-közbe egy-egy keskeny utczácskán, a mely levezetett a folyóhoz, s a melyben nyomorúságos kis plakát síránkozott a nedves falon, ezzel a felírással: *„Kihalászott hulla”*, - végül eljutott ahhoz a házhoz, a melyet keresett. Ócska téglaház volt, oly piszkos, mintha merőben fekete lett volna. Magában állt egy kapualj mögött. Előtte négyszögletes udvar, a hol néhány cserje és egy tenyérnyi gyepes hely virúlt ép oly buján - (s ez sokat mond) - a mily rozsdamarta volt az udvart kerítő vasrácsozat. Mögötte tetők tömkelege. Kétszárnyú épület volt, hosszú, keskeny, súlyos keretű ablakokkal. Hajdanában egyszer az jutott eszébe, hogy oldalvást lecsúszik egy kicsit; de fölpeczkelték, s most vagy öt-hat hatalmas mankóra támaszkodott. Valóságos tornahely volt a környékbeli macskák számára; de korhatag, kormos és begyomosodott mivoltában nem nagy biztossággal kecsegtethette már mostanság a lakóit.

- Egy cseppet sem változott, - szólt az utas, miközben megállt, hogy körülnézzen. - Kormos és vígasztalan, mint régente. Az anyám ablakában gyertyavilág, a melyet mintha soha sem oltottak volna el, a mióta évenkint kétszer hazakerültem az iskolából és keresztül czipeltem a podgyászomat ezen a kövezeten. Rendben van!

Fölballagott a ház kapujához, a melynek előrenyúló fafaragványos mennyezete volt, mángorló-ruhaszerű füzérekkel és vízfejű gyerekfejekkel ékesítve, egy hajdanta divatos síremlékminta nyomán; és kopogtatott. Csakhamar csoszogás hallatszott a pitvar kőpadlatán, s egy öreg ember kinyitotta a kaput. Hajlott, kiszáradt, de éles tekintetű öreg volt.

Gyertya volt a kezében, s egy pillanatig magasra emelte, hogy éles szemét támogassa.

- Ah, Arthur úr? - szólt minden izgatottság nélkül; - végre hát megérkezett? Lépjen be.

Arthur úr belépett és becsukta a kaput.

- Megtelt és megerősödött, - szólt az öreg, szemügyre véve Arthurt, miközben megint magasra emelte a gyertyát. Azután a fejét csóválta. - De azt hiszem, nem üt mégsem az atyjára. De meg az anyjára sem.

- Hogy van az édes anyám?

- Úgy mint mindig. A szobájában sinlődik, ha nem is ágyban fekvő beteg, s nem mozdult ki belőle tizenötször sem ugyanannyi esztendő alatt, Arthur.

Besétáltak egy kopár, szegényes ebédlőbe. Az öreg letette a gyertyatartót az asztalra, s jobb könyökét balkezére támasztva, bőrszerű állkapcsát simogatta, miközben a vendégre nézett. A vendég kezet nyújtott neki. Az öreg elfogadta, meglehetős hűvösen, s úgy látszott, hogy jobban szereti az állkapcsát, a melyhez visszatért, mihelyt megtehette.

- Az édes anyja alighanem zokon fogja venni, hogy vasárnap jött haza, Arthur, - szólt az öreg, aggodalmasan csóválva a fejét.

- Csak nem azt akarja mondani, hogy szeretné, ha megint távoznám?

- Óh! Én? Én? Nem én vagyok az úr. Nem arról van szó, hogy én mit szeretnék. Sok-sok esztendőn keresztül állottam a maga atyja és anyja között. Semmi kedvem hozzá, hogy most meg az ön anyja meg ön között álljak.

- Lesz szíves megmondani neki, hogy hazaérkeztem?

- Hogyne, Arthur, hogyne. Természetesen. Megmondom neki, hogy hazaérkezett. Legyen szíves és várjon itt. Semmi változást nem fog találni a szobában.

Az öreg kivett egy másik gyertyát a pohárszékből, meggyújtotta, az előbbit ott hagyta az asztalon, és kiment a szobából az üzenettel. Tömzsi, kopasz öreg ember volt, magasvállú fekete kabátban, fekete mellényben, drapszinű nadrágban és hosszú, drapszinű kamásliban. A ruhájából ítélve épp úgy lehetett írnok, mint szolga, és tényleg hosszú ideig mind a kettő volt. Semmiféle dísz nem volt rajta egy zsebórán kívűl, a mely ócska fekete szalagon lógott alá az órazseb mélységeibe; s a zseb fölött fakó rézkulcs horgonyzott, mintegy a helyet jelölve, a hol az óra elsülyedt. A feje ferdén ült a nyakán, és suta, rákszerű tartása volt, mintha az alapja a ház alapjával egyidejűleg meglazúlt volna, s őt is épp úgy alá kellett volna annak idején támasztani.

- Milyen gyönge is vagyok, - szólt Clennam Arthur, mikor az öreg kiment, - hogy szinte sírni tudnék ezen a fogadtatáson! Én, a ki soha sem tapasztaltam egyebet; a ki sohasem vártam egyebet.

Nem csak tudott volna sírni, hanem sírt is. Pillanatnyi ellágyúlása volt ez olyan embernek, a ki csalódott értelme első derengésétől fogva, de mégsem tett le egészen minden reménynyel teljes sóvárgásról.

Erőt vett magán, fölemelte a gyertyát és apróra szemügyre vette a szobát. A régi bútordarabok ott álltak még mindig a régi helyükön; az egyiptomi hét csapás, a londoni lég- és füstcsapás következtében még komorabban festve, rámában, üveg alatt még mindig ott lógott a falon. Ott állt üresen a régi pinczetok, beólmozva, mint holmi rekeszekre osztott koporsó; ott állt a régi, sötét fali szekrény, szintén üresen, a melynek hajdanában a büntetés óráiban nem egyszer volt ő maga az egyetlen tartalma, a mikor ezt tekintette az igazi bejárásnak arra a helyre, a mely felé az előbb említett értekezés hajszolta őt. A pohárszéken ott állt a nagy, szigorúképű lábas óra, a melynek számozott szemei vad örömmel szoktak rá letekinteni, valahányszor nem tanulta meg a leczkéjét, s a mely, mikor hetenként egyszer a vas fogójánál fogva felhúzták, olyan hangot szokott hallatni, mintha kegyetlen gyönyörűséggel tobzódnék már előre a

nyomorúság érzetében, a melybe bele fogja őt sodorni. De ekkorára visszatért az öreg és így szólt:

- Arthur, én majd előre megyek és világítok.

Arthur utána ment föl a lépcsőn, a melyet farakata megannyi gyásztáblához hasonló mezőre osztott, s be egy komor hálószobába, a melynek padlója lassan úgy besüppedt és leereszkedett, hogy a kandallója szinte barlangüregben volt már. E barlangban fekete, ravatalhoz hasonló pamlagon, hátúlról nagy, szögletes, fekete párnával megtámasztva, a mely a régi jó idők kivégzéseinél használt tuskóra emlékeztetett, ott ült Arthur édes anyja özvegyi gyászban.

Az anyja és az atyja egyenetlenségben éltek egymással, a mióta csak Arthur az eszét tudta. Szótlanúl ülni a legfagyosabb némaság közepett és ijedten tekinteni hol az egyik félrefordúlt arczra, hol a másikra, ez volt gyermekkorának a legbékésebb foglalkozása. Az anyja megcsókolta hidegen, mint az üveg, s odanyújtotta neki négy merev ujját, a mely meleg gyapjúba volt burkolva. Ez üdvözlés után Arthur leült szembe az anyjával, a kis asztalka mellé. A rostélyon tűz égett, úgy mint tizenöt esztendő óta éjjel-nappal szakadatlanul. A kandalló lapja fölött üst lógott, úgy mint tizenöt esztendő óta éjjel-nappal szakadatlanul. A tűz tetején egy kis rakás felszított parázs izzott, s a rostély alatt egy kis rakás összesöpört hamú volt, úgy mint tizenöt esztendő óta éjjel-nappal szakadatlanul. A fekete szín szaga terjengett a fülledt szobában, a melyet a tűz a gyászfátyolból és az özvegyi ruha szövetéből tizenöt hónap, a ravatalszerű pamlagból pedig tizenöt esztendő óta szitt magába szakadatlanul.

- Mama, mennyire változott itt minden, régi, tevékeny szokásaihoz képest.

- A világ e szűk méretekbe zsugorodott össze, Arthur, - felelt az özvegy, körülnézve a szobában. - Szerencsére sohasem csüggött a szívem a világ üres hiúságain.

Az anya jelenlétének és szigorú, erős hangjának régi hatása annyira erőt vett megint a fiún, hogy úgy érezte, mintha gyermekkorának félénk dermedtsége és tartózkodása újra fölelevenedett volna.

- Nem hagyja el soha a szobáját, mama?

- Köszvényes szaggatásom és a vele járó izom- vagy ideggyöngeség következtében, - a nevek mellékesek, - lábaim megbénultak. Nem hagyom el soha a szobámat. Nem léptem át ezt a küszöböt, nem léptem át - mondd meg, mióta, - mondotta hátraszólva.

- Tizenkét esztendeje lesz karácsonykor, - felelte egy repedt fazékhoz hasonló hang hátulról a homályból.

- Affery? - szólt Arthur, a hang felé tekintve.

A repedt hang azt felelte, hogy Affery, s előbbre jött a kétes világosságba egy öreg asszony és megcsókolta egyszer Clennamnénak a kezét; azután visszamerült újra a homályba.

- Képes vagyok, - szólt Clennamné, gyapjúba burkolt jobbját könnyedén egy kerekes szék felé nyújtva, a mely egy nagy, elzárt íróasztal előtt állt, - képes vagyok üzleti ügyeimet intézni, és hálás vagyok ezért a privilégiumért. Nagy privilégium ez. De ne beszéljünk ma többet üzleti ügyekről. Csúf este van, ugy-e?

- Csúf, anyám.

- Havazik?

- Havazik, anyám? Hiszen még csak szeptemberben vagyunk.

- Én nekem egyik évszak olyan, mint a másik, - felelt Clennamné mérges öngúnynyal. - Ide bezártan, nem tudok sem nyárról, sem télről. Az Úrnak úgy tetszett, hogy felülemeljen engem mind ezen.

Hideg, szürke szemével és hideg, szürke hajával és mozdulatlan arczával, a mely oly merev volt, mint kőkemény fejdíszének a ránczai, - az a körülmény, hogy kívül esett az évszakok változásán, csak kellő következményeül tetszett annak a körülménynek, hogy kívül esett minden változó indulat hullámzásán is.

Kis asztalkáján két-három könyv feküdt, továbbá a zsebkendője, az aczél pápaszeme, a melyet csak az imént tett le, és egy régi divatú aranyzsebóra, nehéz, kettős tokban. Ez utóbbi tárgyon pihent most úgy a fiúnak, mint az anyának a tekintete.

- Látom, hogy sértetlenül megkapta a csomagot, anyám, a melyet atyám halálakor küldtem haza.

- A mint látod.

- Sohasem tapasztaltam, hogy az atyám oly nagy súlyt vetett volna bármire, mint arra, hogy óráját haladéktalanúl juttassam el anyámhoz.

- Itt őrzöm az atyád emlékeül.

- Csak utolsó perczében fejezte ki ezt a kívánságát. A mikor már csak a kezét tehette rá, alig érthetően annyit tudott már csak mondani: „Az anyádnak." Egy pillanattal előbb azt hittem, hogy félrebeszél, a minthogy órákhosszat nem volt eszméletén - azt hiszem, nem is érzett fájdalmat rövid betegsége alatt - mikor láttam, hogy hirtelen megfordult az ágyában és próbálta kinyitni az órát.

- És akkor eszméletén volt az atyád, mikor kinyitni próbálta?

- Igen. Teljesen eszméletén volt.

Clennamné a fejét rázta; vajjon az elhunyt emlékétől akart-e szabadulni, vagy a fia véleményének akart ellentmondani, nem tünt ki világosan.

- Az atyám halála után én magam nyitottam ki az órát, azt hívén, hogy valami följegyzést találok benne olyasmire vonatkozólag, a miről tudomásom volt. De szükségtelen is talán említenem, anyám, hogy nem volt benne egyéb, csak az a régi gyöngyhímzésű selyemlapocska, a melyet kétségtelenül meg is talált a helyén, a két tok között, a hol én találtam, és a hol otthagytam.

Clennamné rábólintott; majd hozzátette: - Mára elég az üzleti dolgokból; - azután így folytatta:

- Affery, kilencz óra van.

Az öreg asszony erre elszedte a kis asztalkát, kiment a szobából, és hamarosan visszatért egy fatálczával, a melyen egy tányér apró kétszersült és egy kis darab, koczkára formált vaj volt, hideg, szabályos, fehér és merev. Az öreg ember, a ki az egész beszélgetés alatt változatlan helyzetben az ajtó mellett állt, az anyára nézve fönt az emeleten éppen úgy, a hogy' odalent a földszinten a fiúra nézett, az öreg asszonynyal együtt távozott a szobából, s valamivel később tért vissza, egy másik tálczával, a melyen egy felénél teltebb üveg oportói bor volt - (ezt a lihegéséből ítélve a pinczéből hozta föl) - továbbá egy darab czitrom, czukortartó és fűszerszelencze. Mindezt fölhasználva, az üst segítségével, megtöltött egy nagy vizes poharat, valami forró, fűszeres keverékkel, a melyet oly pontosan mért ki és vegyített, mintha orvosi reczeptről volna szó. Clennamné belemártott ebbe a keverékbe egy pár darab kétszersültet és megette, miközben az öreg anyó vajat kent néhány más darab kétszersültre, a melyet

Clennamnének mártogatás nélkül kellett megennie. Miután a beteg megevett minden kétszersültet, és megitta a pohár egész tartalmát, a két tálczát elvitték, s a könyveket, a gyertyát, az órát, a zsebkendőt meg a pápaszemet visszarakták az asztalra. Clennamné ezután föltette a pápaszemét, és hangosan olvasott néhány mondatot egy könyvből - keményen, szigorúan, dühösen - azért imádkozva, hogy az ellenségei (hangja és modora határozottan hangsúlyozta, hogy az *ő* ellenségei) hányassanak kardélre, égettessenek el máglyán, gyötörtessenek dögvész és bélpoklosság által, csontjaik porrá szórassanak és ők maguk végképpen irtassanak ki. Mialatt olvasott, a fiának úgy rémlett, mintha évek hosszú sora álomképekhez hasonlóan elenyészett volna az életéből, s elborította volna őt újra mindaz a régi sötét borzalom, a melylyel ártatlan gyermekkorában a lefekvésre szokott készülni.

Clennamné becsukta a könyvet, s eltakarta a kezével egy időre az arczát. Ugyanezt tette az öreg ember is, a ki azonban egyébként még mindig nem változtatta meg a helyzetét; és valószínűleg ugyanezt tette az öreg anyó is a szoba sötétebb hátterében. Ezzel elkészült a beteg a lefekvésre.

- Jó éjszakát, Arthur. Afferynek lesz gondja rá, hogy meglegyen mindened. Csak óvatosan érints, mert érzékeny a kezem.

Arthur megérintette anyja kezének gyapjúburkát - a mi semmit sem jelentett; ha anyja érczbe lett volna burkolva, akkor sem lett volna rá nézve megközelíthetetlenebb, - azután lement a két öreg nyomában a földszintre.

Az anyó, mikor egyedül maradtak az ebédlő súlyos szárnyai között, azt kérdezte tőle, nem akar-e valamit vacsorázni?

- Nem, Affery, nem vacsorázom.

- Kaphat vacsorát, ha akar, - szólt Affery. - Ott van a szekrényben az anyja holnapi foglya, az első fogoly az idén. Csak egy szót kell szólnia, és elkészíteni magának.

Nem, Arthur nemrég ebédelt, és semmit sem tudna enni.

- Akkor hát iszik talán valamit,- szólt Affery; - kaphat az oportóiból, ha tetszik. Szólok majd Jeremiásnak, hogy azt parancsolta, hozzam be magának a palaczkot.

Nem; inni sem akar semmit.

- Nem helyes, Arthur, - szólt az anyó, hozzáhajolva, hogy suttoghasson, - hogy azért, mert én egész életemben félek tőlük, maga is féljen. Hiszen a vagyon fele a magáé, ugy-e?

- Az enyém.

- Nos hát, akkor ne ijedjen meg tőlük. Hiszen maga okos ember, Arthur, ugy-e?

Arthur rábólintott, mert látta, hogy az anyó igenlő választ vár tőle.

- Akkor hát szálljon szembe velük! Az anyja rettentő okos asszony, és senki a világon nem szólhat ellene egy szót sem, csak a ki okos ember. Jeremiás okos ember - óh, ő nagyon okos! - és ő megmondja neki a magáét, ha eszébe jut, meg bizony!

- Ezt teszi az ura?

- Hogy teszi-e? Minden ízemben remegek, mikor hallom, hogy megmondja. Az én uram, Flintwinch Jeremiás, le tudja győzni még a maga anyját is. Milyen okos embernek kell lenni, hogy ezt megtehesse!

Jeremiás csoszogása, a mely feléjük közeledett, arra bírta az anyót, hogy a szoba túlsó végébe hátráljon. Ámbár magas, kemény, inas öreg asszony volt, a ki fiatal korában nyugodtan be-

soroztathatta volna magát a testőrcsapatba, a nélkül, hogy nagy oka lett volna a fölfedeztetéstől tartania, mégis összezsugorodott a kis, élestekintetű, rákszerű öreg ember előtt.

- No, Affery, - szólt Jeremiás, - no, asszony, mit csinálsz? Mért nem kerítesz Arthur úrfinak valami harapnivalót?

Arthur úrfi ismételte, hogy nem kíván semmi harapnivalót.

- Akkor hát jól van, - szólt az öreg ember; - vesd meg az ágyát. Indulj!

Nyaka annyira el volt ferdülve, hogy fehér nyakkendőjének kötése rendesen egyik füle alatt lógott le; mord természete és daczos akaratossága sajátságos ellentétben volt második természetévé vált zárkózottságával, vagy jobban mondva magára erőltetett mérsékletével, a melynek következtében puffadt, fölfújt, s mindig vörösre mázolt volt az arcza. Egyáltalán azt a benyomást keltette, mintha egyszer, valaha fölakasztotta volna magát, s mintha azóta nyakában a kötéllel és minden egyébbel még most is azon mód járna-kelne, a mint a kellő pillanatban egy mentő kéz levágta volt.

- Holnap reggel heves szóváltás lesz, Arthur, ön és az anyja között; - szólt Jeremiás. - Ő bizonyára nem fogja szó nélkül hagyni, hogy maga atyja halála után föláldozta az üzletet, a mit ugyan gyanít már, jóllehet mi erről nem szóltunk neki, és önre bíztuk, hogy ezt vele közölje.

- Egész életemben mindent föláldoztam az üzletért, most az üzletet kell föláldoznom, hogy a magam módja szerint élhessek.

- Jó, jó, - kiáltott Jeremiás, a ki azonban nyilván az ellenkezőt gondolta. - Csak azt ne várja, hogy az ön anyja meg ön közé álljak, Arthur. Állottam a maga atyja és anyja között, egyszer ennek, másszor annak a bajnak elejét véve, de mind a két oldalról csak engem löktek és őröltek. Nem kívánkozom másodszor erre a szerepre.

- Sohasem fogom arra kérni, hogy én miattam erre vállalkozzék, Jeremiás.

- Jó, jó, ennek örülök, mert semmiképp sem tettem volna meg, ha megkér is. De elég ebből ennyi, a mint az anyja szokta mondani, túlontúl elég, egy szombat estre. Affery, asszony, összeszedtél már mindent, a mire szükség van?

Ágyterítőket és lepedőket vett elő egy szekrényből, sietve összekapkodta és így felelt: - Hogyne, Jeremiás. - Clennam Arthur jó éjt kívánt az öreg embernek és az anyóval fölfelé indult a lépcsőkön, segítve neki az ágyneműt czipelni.

Mind följebb és följebb jutottak az ódon, dohos, alig használt háznak penészes levegőjében, a fedél alatti nagy hálószobába. Ez a szegényes és csupasz szoba még csunyább és barátságtalanabb volt, mint a többi szobák, mert ide száműzték az ócska, kiselejtezett, használhatatlanná vált bútort és egyéb lim-lomot. Nem is volt itt egyéb, mint régi, kopott ülésű székek, sőt még olyanok is, melyeknek ülőkéje elveszett, azonkívül egy kopott szőnyeg, melyen semmilyen rajz vagy minta nem volt látható, egy nyomorék asztal, egy rozoga ruhaszekrény, aztán egy pár vékony, kandallóhoz való tűziszerszám, a mely mintha csontváza lett volna csak az eredetinek, egy mosdó, mely olyan volt, mintha évszázadok óta a piszkos szappanvíz esője verte volna, egy ágy, a magasba meredő négy oszloppal, melyek mindegyike szöges hegyben végződött, mintha oly bérlakók borzalmas kényelmét akarta volna szolgálni, a kik karóba akarnák húzni magukat.

Arthur kinyitotta a hosszú, mély ablakot és a megpörkölt fekete kémények erdejét bámulta és nézte az égen a régi vörös tűzfényt, mely egykor úgy tűnt föl neki, mintha csupán éjszakai visszfénye lett volna annak a tüzes környezetnek, a mely gyermeki képzelete elé tárult minden irányban, bármerre tekintett is.

Visszahúzódott az ablakból, leült az ágy mellé, és elnézte Flintwinch Afferyt, hogy' veti az ágyát.

- Affery, mikor én távoztam hazulról, te még nem mentél volt férjhez.

Affery félrehúzta a száját, mintha nem-et mondana, fejét rázta és csak tovább gyömöszölte befelé az egyik párnát a héjába.

- Hát hogy' történt a dolog?

- Hát, persze, Jeremiás, - szólt Affery, a párnahéj csücskét fogai között tartva.

- Persze, ő kért meg téged, de hogyan történt a dolog? Sohasem hittem volna, hogy valamelyikőtök megházasodjék, és legkevésbbé azt, hogy ti ketten egybekeljetek.

- Magam sem hittem volna, - vélte Affery, a czihát erősen rágombolva a párnára.

- Így gondoltam én is. De mikor kezdtél másképp gondolkodni a dologról?

- Sohasem gondolkodtam másképp a dologról.

Mialatt a párnát fölrázta és az ágy fején elhelyezte, észrevette, hogy Arthur még mindig nézi őt, mintha felelete végét várná. Nagyot ütött hát a párna közepébe és így szólt:

- Ugyan mit tehettem volna?

- Hogy' védekezhettél volna a házasság ellen?

- Persze, - szólt Flintwinchné asszony. - Nem én rendeztem így a dolgot. Sohse is gondoltam erre. Volt elég dolgom, elhiheti, a nélkül, hogy gondolkoztam volna. Bizony, mondom. Ő még akkor talpon volt, és bizony nem hagyott időt nekem a gondolkodásra.

- Hát aztán?

- Aztán? - visszhangozta Flintwinchné asszony. - Így szóltam én is önmagamhoz: Ej, minek is töröm én ezen a fejemet? Ha a két okos valamit elhatározott, mit tehetek én ez ellen? Semmit a világon.

- Tehát anyám rendezte így a dolgot.

- Isten kegyelmezzen magának, Arthur, és nekem is, - kiáltott Affery, egyre suttogó hangon. - Hogy' is történhetett volna meg, ha mind a ketten el nem határozzák. Jeremiás sohse udvarolt nekem; de nem is valószínű, hogy ilyenféle szándéka lett volna, miután annyi éven át ugyanazon házban lakott velem és parancsolóm volt. Egy napon hozzám jött és így szólt: „Affery, - mondja, - ide hallgass, valamit mondani akarok neked. Hogy tetszik neked a Flintwinch név?" - „Hogy hogy' tetszik nekem?" - feleltem én. - „Igen, - mondja ő, - mert ezt a nevet fogod fölvenni." - „Hogy-hogy, - mondom, - Je-re-mi-ás? Nézze meg az ember!"

Flintwinchné asszony, mintha már befejezte volna elbeszélését, úgy rakta helyre a párnákat, úgy terítette föl a takarót, erre a fölső takarót.

- Hát aztán? - kérdezte Arthur ismét.

- Aztán? - visszhangozta megint Flintwinchné. - Mit is tehettem volna én? Így szólt hozzám: „Affery, mi ketten férj és feleség leszünk, és meg is mondom neked, miért. Az ő egészsége mindinkább rosszabbodik, állandó ápolásra lesz szüksége, sok dolgunk lesz körülötte, más senki sincs a házban, és egyáltalán ez lesz a legjobb. Ő is ezen a véleményen van, - mondta ő, - ha tehát jövő hétfőn reggel nyolczkor föl akarod venni főkötődet, elintézhetjük a dolgot."

Flintwinchné asszony még egyszer végigsimította az ágyat, és visszahajtotta a takarót.

- Hát aztán?

- Aztán? - visszhangozta Flintwinchné asszony. - Leültem ott, a hol álltam, és így szóltam: „Jaj, Istenem!” Jeremiás azt mondja megint: „A mi a kihirdetést illeti, az már kétszer megtörtént, mert már két hét előtt megrendeltem, és jövő vasárnap hirdetnek ki harmadszor; azért, úgy gondolom, hétfőn megtarthatjuk az esküvőt. Ő is beszél majd veled erről a dologról, és most elő vagy készülve rá, Affery.” - Még ugyanaz nap ő is beszélt velem, és így szólt: „Hát úgy hallom, Affery, hogy te és Jeremiás össze akartok házasodni. Ez örömömre szolgál, és te is örülhetsz ennek, bizonyára. Ügyes dolog ez mindenképpen, és a jelen viszonyok közt nagyon is kívánatos és üdvös. Ő okos ember, bizalmat érdemlő ember, hű ember, és azonfölül jámbor ember!” Miután így állott a dolog, mit mondhattam volna? Ha nem megházasítani, hanem nyársra akartak volna húzni (Flintwinchné asszony nagy erőlködéssel keresett egy lehetőleg erős kifejezést), akkor sem szólhattam volna egy szót sem a két okos ellen.

- Elhiszem, Affery.

- El is hiheti, Arthur.

- Affery, ki volt az a leány előbb odalenn az anyám szobájában?

- Leány? - kérdezte Flintwinchné asszony éles hangon.

- Bizonyára leány volt az a személy, a kit melletted láttam szinte elrejtve ott a szoba sötét zugában.

- Oh! Az? A Kis Dorrit? Az csak szeszélye, bogara neki. - Affery sajátos szokása volt, hogy Clennamné asszonyt sohasem említette a nevén. - De vannak a közelben egyéb nőszemélyek is, és ezek tán inkább fogják érdekelni. Emlékszik még régi szerelmére? Fogadni mernék, már régen elfelejtette.

- Hogy’ felejthettem volna el, hisz eleget szenvedtem miatta, mikor anyám elszakított bennünket egymástól. Nagyon jól emlékszem reá.

- Nem szeretett azóta más valakit?

- Nem.

- Akkor kellemes hírt mondhatok. Most jól megy dolga és özvegyen maradt. S ha úgy tetszik, most elveheti.

- És honnan tudod te mindezt, Affery?

- A két okos beszélt róla. De itt jő a lépcsőn Jeremiás!

És Affery menten eltűnt.

Abba a szövedékbe, melyen lelke szakadatlanul dolgozott, mióta visszatért ebbe a házba, a hol ifjúkori szövőszéke állott volt, Flintwinchné asszony az utolsó szálat szőtte be, mely a mintához még hiányzott. Az ifjúkori szerelem boldog bohósága utat talált ebbe a házba is, és ő reménytelenségében oly szegénynek és nyomorultnak érezte magát, mintha e ház egy vadregényes várkastély lett volna. Éppen nyolcz napja, lenn Marseilleben, igen mély és gyöngéd érzelmeket ébresztett benne egy csinos leány, a kitől igen fájdalmasan esett megválnia, és a kinek arcza szokatlanul mélyen érdekelte, mert bizonyos, talán tényleges, talán képzelt hasonlóságot mutatott azzal az arczczal, mely élete komorságából elsőnek emelkedett föl a képzelem fényes ragyogásába. A hosszú, mély ablak könyöklőjén kihajolva újból kibámult a kémények feketéllő erdejére és álmodozni kezdett.

Mert ez ember életében, a melynek során oly kevés volt az, a mi derűsebb tevékenységre indíthatta volna a szellemét és oly sok volt az, a mi vidámabb és boldogabb élmény lehetett volna, - ez ember életében minden úgy alakult, hogy végül álmodozóvá vált.

NEGYEDIK FEJEZET.

Flintwinchné asszony álmodik.

Ha Flintwinchné asszony álmodott, rendszerint eltérően úrnője fiától, behúnyt szemmel álmodott. Éppen ezen az éjjelen, néhány órával azután, hogy öreg úrnőjének fiát elhagyta, csodálatosan élénk álma volt. Oly tiszta és eleven volt az álom, hogy szinte valóságnak tetszett. Még pedig a következő módon folyt le. A hálószoba, a hol Flintwinch úr és Flintwinchné asszony laktak, csak néhány lépésnyire volt a másiktól, melyhez Clennamné asszonyt immár oly régen odalánczolta a betegség. Nem volt ugyanazon emeleten, mert a ház oldalszárnyán volt, a hová néhány meredek lépcsőfok vezetett, a mely a fölépcsőtől ágazott el Clennamné asszony szobájának csaknem átellenében. Azt nem lehetett mondani, hogy kiáltásnyira feküdt a szoba, mert az ódon ház falai, ajtói és faburkolata igen vastagok voltak, de könnyen hozzáférhető volt az éj bármely órájában, bármily pongyola ruházatban és bármilyen hőmérséklet mellett. Az ágy fejénél, körülbelül egy lábnyira Flintwinchné asszony fülétől, a csengő volt, melynek zsinórja Clennamné asszony kezeügyébe esett. Valahányszor ez a csengő megszólalt, Affery fölugrott és a betegszobában termett, még mielőtt igazában fölébredt volna.

Miután Flintwinchné asszony úrnőjét lefektette, lámpáját meggyújtotta és jó éjt kívánt neki, nyugalomra tért, mint rendesen, tekintet nélkül arra, jelentkezett-e már az ura is. És férje ura maga volt az, a kiről Flintwinchné álmodott, a mi egyébként megfelelt a legtöbb filozófus ama megfigyelésének is, hogy az ember rendesen arról álmodik, a mi, mielőtt elalszik, legkevésbbé foglalkoztatta.

Úgy rémlett neki, mintha pár órai alvás után fölébredve, azon venné észre magát, hogy Jeremiás még nem feküdt le; mintha a gyertyát nézné, a melyet égve hagyott, és annak hosszúságán mérné az időt, mint Nagy Alfréd király, és mintha ebből következtetné, hogy alvása közben mennyi idő telt el; mintha azután fölkelne, magára venné nagykendőjét, fölhúzná czipőjét és roppant csodálkozva menne ki a lépcsőre, hogy utána nézzen, hol marad Jeremiás.

A lépcső fából volt s oly biztos és szilárd, mint annak a rendje, és Affery egyenesen lement rajta, minden olyas elcsavargás nélkül, a milyen álmokban gyakorta előfordul. Nem lebegett le a lépcsőn, hanem tapogatózva ment le rajta, belefogódzva a karfába, mert gyertyája kialudt. A pitvar egyik szögletében a házajtó mögött egy tárnához hasonló előszoba volt, hosszú, keskeny ablakkal, melyet mintha kihasítottak volna a falból. Ebben a helyiségben, melyet sohasem használtak, gyertya égett.

Flintwinchné asszony végigment a pitvaron. Lábai, melyekre nem húzott harisnyát, a kövezet hidegét érezték. A kissé nyitva álló ajtónak rozsdás sarkai közt benézett a szobába. El volt rá készülve, hogy Jeremiást mély álomban vagy ájultan találja, ez azonban ébren, nyugodtan és jó egészségben ült egy széken. De hát micsoda - hogyhogy - Uram Istenem! - Flintwinchné asszony valami effélét mormogott és szédülés fogta el.

Mert Flintwinch úr, az éber Flintwinch úr, egy másik Flintwinch úrra, egy álomba merült Flintwinch úrra tekintett. Egy kis asztal egyik oldalán ült és nézte az asztal túlsó oldalán önmagát, a mint állát mellére horgasztva és hortyogva ott ült. Az éber Flintwinch úr felesége felé fordította teljes arczát, az alvó Flintwinch úrnak csak profilját látta az asszony. Az éber Flintwinch úr a régi, eredeti volt, az alvó Flintwinch úr a másolat. A mint egy való tárgyat és annak tükörképét meg tudta volna különböztetni, úgy különböztette meg Affery körben szédülő elméje a két alakot.

Ha kételyei lettek volna az iránt, melyik az ő voltaképpeni Jeremiása, föl kellett volna ismernie őt türelmetlenségéről. Valami támadó szerszámot keresgélt, megragadta a gyertyakoppan-

tó ollót, és mielőtt a gyertyát megtisztította volna vele, az alvó Flintwinch felé döfött vele, mintha keresztül akarta volna szúrni.

- He, mi az, ki az? - kiáltotta az alvó fölriadva.

Flintwinch úr a koppantóval olyan mozdulatot tett, mintha társának torkába akarná döfni, hogy elhallgattassa; arra a másik magához tért, megdörzsölte a szemét és így szólt:

- Egészen megfeledkeztem róla, hogy hol vagyok.

- Két óra hosszat aludtál, - morgott Jeremiás, miközben órájára nézett. - Azt mondtad, hogy elég lesz, ha egy kissé szunyókálsz.

- Szundikáltam egy kicsit, - mondta a másik Flintwinch úr.

- Hajnali fél három, - mormogott Jeremiás. - Hol van a kalapod? Hol a szekrényke?

- Itt van mind, - mondta a másik Flintwinch úr, álmos gondossággal nyakára csavarva a shawlt. - Várj egy perczig! Segítsd rám a kabátot, nem ezt az ujját, a másikat. Haha! már nem vagyok olyan fiatal, mint voltam.

Flintwinch úr heves mozdulattal föladta rá a kabátot.

- Egy pohár bort ígértél még nekem, ha majd kipihentem magam.

- Nesze, igyál! - felelte Jeremiás, - és, fulladj meg tőle, majd azt mondtam. De indulj, ha mondom!

Előkerült ugyanaz az oportói palaczk, a melyet Affery este hozott föl, és töltött belőle egy pohárral.

- Az ő oportói bora, ugy-e? - szólt a másik Flintwinch és olyan kényelmesen itta, mintha a hajómühelyben volna, és bővében volna az időnek. - Az öreg egészségére!

Hörpintett egyet.

- A te egészségedre!

Hörpintett még egyet.

- Az ő egészségére!

És újból hörpintett egyet.

- És mindazok egészségére, a kik a Szent Pál-templom körül vannak! - Kiürítette a poharat, és miután a régi polgári felköszöntőnek körülbelül közepéig eljutott, letette az asztalra. Azután a szekrényke után nyúlt.

Vasból való volt a szekrény, körülbelül két négyszöglábnyi, úgy, hogy könnyen elvihette hóna alatt. Jeremiás feszült érdeklődéssel figyelte, miképpen veszi föl a szekrényt. Saját kezével tapogatta meg, hogy lássa, elég erősen tartja-e a fogantyújánál. Kérte, hogy úgy vigyázzon rá, mint az életére, bármit tesz vele, azután lábujjhegyen kiosont, hogy ajtót nyisson neki. Affery, ki ezt előre látta, már a lépcsőn volt megint. Mindez oly világosan és természetesen folyt le, hogy, miközben ott állott, hallhatta, mint nyílik ki az ajtó, érezhette az éjszakai levegőt és láthatta odakünn a csillagokat.

Ámde csak most következett az álom legkülönösebb része. Úgy félt a férjétől, hogy ott, a lépcsőn állva, nem volt ereje visszatérni a szobájába (a mit könnyen megtehetett volna, mielőtt még az ajtó becsukódik), hanem ott állott és maga elé bámult. Ennek következtében Jeremiás, a mint feljött a lépcsőn, hogy nyugalomra térjen, gyertyával kezében egyenesen szembe került vele. Úgy látszott, mintha nagyon csodálkoznék, de egy szót sem szólt. Rászegezte szemét, és nem fordította el róla tekintetét, miközben előbbre lépett; és az asszony

egészen megbabonázva szintén rászegezte a tekintetét, miközben hátrált. Így jutottak vissza szobájukba, Jeremiás előre, az asszony meg hátrafelé haladva. Alig érkeztek szobájukba, és alig csukták be az ajtót, Flintwinch úr torkon ragadta a feleségét, és addig rázta, míg csak el nem kékült az arcza.

- Hej, Affery! Asszony! Affery! - kiáltott Flintwinch úr. - Mit álmodtál? Ébredj! Ébredj! Mi a bajod?

- A bajom, Jeremiás? - nyögte Flintwinchné asszony, míg szeme majd kiugrott üregéből.

- Hé te! Affery! Asszony! Affery! hiszen álmodban kikeltél az ágyból, galambom. Elbóbiskoltam odalent egy kicsit, és a hogy feljövök, itt találllak kendődben, álomban járkálva. Affery! Asszony! - szólt Flintwinch úr és barátságos vigyorgás ült kifejező vonásain. - Ha még valaha ilyen álmod lesz, azt kell majd hinnem, hogy jó lesz orvos után nézni. És adok majd neked olyan adag orvosságot, anyó, olyat, hogy éppen elég lesz!

Flintwinchné asszony megköszönte és az ágyba bújt.

ÖTÖDIK FEJEZET.

Családi ügyek.

Mikor a városi órák hétfőn reggel kilenczet ütöttek, Flintwinch Jeremiás, a köteléről levágott ember ábrázatával, a magas írószekrény elébe gördítette Clennamné asszonyt. Miután ez a szekrényt kizárta és felnyitotta és maga leült az íróasztal mellé, Jeremiás visszavonult - talán, hogy eredményesebben még egyszer felkösse magát - és ekkor megjelent Clennamnének a fia.

- Jobban érzi ma reggel magát, mama?

Fejét rázta ugyanazzal a bosszús arczkifejezéssel, melylyel tegnap este az időjárásról beszélt. - Már én sohasem leszek jobban. Hanem az a jó, Arthur, hogy tudom ezt és el bírom viselni.

A mint a magas szekrény előtt űlve egyenesen maga elé tette a kezét, olyan volt, mintha egy néma templomi orgonán játszanék. Fiának legalább úgy tűnt fel (mint már annak előtte is gyakran), mikor helyet foglalt mellette.

Felnyitott egy-két fiókot, átnézett néhány üzleti iratot és megint visszatolta a fiókokat. Merev arczának egyetlen vonása sem árulta el a szelídebb érzésnek legcsekélyebb jelét sem, mely a szemlélőt gondolatai komor útvesztőjében eligazíthatta volna.

- Szólhatok üzleti dolgainkról, mama? Hajlandó most ezekkel foglalkozni?

- Hogy hajlandó vagyok-e? Az a kérdés, hogy hajlandó vagy-e te? Atyád több, mint egy esztendeje meghalt, azóta mindig rendelkezésedre állok és várlak.

- Sok mindent kellett rendezni, mielőtt eljöhettem és mielőtt ez megtörtént, üdülés és szórakozás czéljából rövid ideig utazgattam.

Anyja feléje fordúlt, mintha utolsó szavait nem hallotta, vagy nem értette volna.

- Üdülés és szórakozás czéljából.

Körülnézett a szobában és úgy látszott, a mint ajkai mozgása mutatta, mintha a szavakat ismételné, mintha a szobát hívná fel tanúnak, mily kevés szórakozást és üdülést nyújt az neki.

- Azonkívül, mama, minthogy ön egyedüli végrehajtója atyám utolsó akaratának és a vagyon kezelését kezében tartja, kevés, majd azt mondhatnám semmi sem maradt rám elvégezni való, míg ön módját nem ejtette, hogy a maga kényelmére elrendezzen mindent.

- A számlák elkészültek, - felelt ő, - itt vannak. A mellékletek át vannak nézve és átvizsgálva. Átnézheted őket, a mikor akarod, Arthur; akár most mindjárt, ha úgy tetszik.

- Untig elég nekem, mama, ha tudom, hogy az ügy el van intézve. Folytathatom?

- Miért ne? - mondta fagyos hangján.

- Mama, a mi házunk az utóbbi években mind kevesebb eredményt mutatott fel és üzleteink hova-tovább megcsappantak. Sohasem mutattunk és sohasem keltettünk nagy bizalmat. Senkit le nem köteleztünk. Az ár, melyben mozogtunk, nem annak az időnek az árja volt, melyben éltünk. Ellenkezőleg messze elmaradtunk az időtől. Önnel szemben nem kell elidőznöm ennél a kérdésnél, mama. Szükségképp jól tudja ezt önmaga is.

- Tudom, mi a beszéded értelme, - felelt szelídebb hangon.

- Maga ez az öreg ház, melyben most beszélgetünk, - folytatta a fiú, - bizonyíték arra, a mit mondok. Atyám fiatalabb éveiben és még előbb, mikor nagybátyám élt, kereskedő ház volt - kereskedő ház a valóságban, olyan hely, a hol valódi üzleteket bonyolítottak le, a hol valódi élet lüktetett. Most már csak anomália, romladék, olyan dolog, mely az idővel nem tart lépést többé, olyan dolog, melynek már czélja nincs. Összes ügyleteinket már rég idő óta a Rowingham ügynökség bonyolította le és habár az ön itélete, mama, és az ön ébersége mindig abban fáradt, hogy nyomást gyakoroljon ezekre az emberekre és hogy atyám vagyonát fenntartsa, e tulajdonságai ugyanily befolyással lettek volna atyám vagyoni helyzetére akkor is, ha ön egy magánházba ment volna lakni. Nem gondolja, hogy így van?

- Úgy véled, - felelt az asszony, a nélkül, hogy fia kérdésére válaszolt volna, - hogy ennek a háznak czélja nincs, Arthur, mikor beteg és megszomorodott anyádnak, a ki nem ok nélkül beteg és nem hiába szomorú - menedékül szolgál?

- Én csak üzleti czélokról beszéltem.

- És mi végből?

- Most térek rá.

- Előre látom, - felelt fiára szegezve szemét, - mi a szándékod. De ments' Isten, hogy az Úr megpróbáltatásai elől kitérjek. Bűnösségemért keserves csalódást érdemlek és vállalom is.

- Nagyon fáj nekem, mama, hogy ilyenképpen hallom beszélni, ámbár komolyan tartottam tőle, hogy így -

- Tudtad, hogy így fogok beszélni. Hiszen ismertél engem, - szakította félbe az anyja.

A fiú egy pillanatig hallgatott. Meg volt lepetve, hogy szikrát csiholt ebből az aczélból.

- Nos! - mondta az asszony újra kővé meredve, - folytasd hát, hadd halljam, mit akarsz.

- A mint már sejtette, mama, én részemről elhatároztam, hogy kiválok az üzletből. Megelégeltem már. Én nem akarok most önnek tanácsot adni, mert úgy látom, hogy mindenképen folytatni fogja az üzletet. Ha valamiféle befolyásom volna önre, akkor arra használnám föl, hogy enyhítsek az ön itéletén rólam, a miért ezt a csalódást hozom fejére; hogy megértessem önnel: egy hosszú emberélet felét éltem át és soha nem helyeztem akaratomat szembe az önével. Azt nem mondhatnám, hogy képes lettem volna szívben és lélekben az ön életfelfogásához alkalmazkodni; azt nem mondhatnám, hogy negyven évem hasznos, vagy kellemes lett volna rám vagy akárki másra nézve; de kénytelenségből beletörődtem helyzetembe és csak arra kérem, gondoljon erre.

Jaj az esdeklőnek, ha van, vagy valaha lett volna ilyen, a ki valami irgalomért esdekelve nézett volna fel a kérlelhetetlen arczra az írószekrény mellett! Jaj a magáról megfeledke-

zettnek, a ki oly bírói székhez fordúlt kérésével, melyről ezek a szemek néztek le rá! Nagy szüksége volt ennek a meredt asszonynak az ő misztikus vallására, mely borúba és sötétségbe volt burkolva - melyben csak a villámok czikáztak a komor felhőkön át, átkok s a rombolási dűh és bosszúvágy kitöréseinek alakjában! „Bocsásd meg a mi vétkeinket, miképen mi is megbocsátunk az ellenünk vétetteknek”! szegény egy imádság volt neki. Verd meg, a kik ellenem vétettek Uram Istenem! emészd el őket, taposd el őket! cselekedjél velük úgy, mint én cselekedném; és imádni foglak! Ez volt a kőből való istentelen torony, melyet felépített, hogy a mennyet elérje rajta.

- Végeztél, Arthur, vagy még van valami mondani valód? Azt hiszem, mindent megmondtál. Röviden, de velősen.

- Mama, még van valami mondani valóm. Meg kell mondanom önnek, mi nyomta az egész időn át éjjel-nappal lelkemet. De sokkal inkább nehezemre esik ezt elmondanom, mint az előbbit. Az csak reám vonatkozott, ez mindnyájunkat illet.

- Mindnyájunkat? Kik ezek a „mindnyájunk”?

- Ön, én, és boldogúlt atyám.

Az íróasztalról levette kezeit és ott ült egy egyiptomi szobor kifürkészhetetlenségével a kandalló felé irányítva tekintetét.

- Ön hasonlíthatatlanúl jobban ismerte atyámat, mint valaha én; és az ő tartózkodása irántam az ön óhajának eredménye volt. Ön volt az erősebb, mama, és ön vezette őt. Már mint gyermek ép oly jól tudtam ezt, mint ma tudom. Tudtam, hogy az ön befolyása volt az ok, a miért Khínába utazott atyám, hogy ott üzleti összeköttetéseinket ápolja, a mit ön itt idehaza tett meg (ámbár ma sem tudom, ezek a szempontok voltak-e valóban feltételei a szétválásnak, melyhez ön ragaszkodott), tudtam, az ön akarata volt, hogy itthon maradjak huszadik évemig és azután kimenjek atyámhoz, a mint hiszen meg is történt. Remélem, nem fogja önt kellemetlenűl érinteni, hogy húsz év leforgása után visszatérek erre.

- Várom és szeretném *hallani*, hogy *miért* térsz vissza rá.

Megtompította hangját és nyilvánvaló ellenszenvvel és akarata ellen így szólt:

- Meg akartam kérdezni, mama, nem ötlött-e eszébe soha, hogy gyanút fogjon -

A gyanú szóra összeránczolta szemöldökét és egy pillanatig fiára irányította tekintetét. Azután megint a tüzet kereste fel tekintetével, mint azelőtt; de a szemöldökök ránczolása nem tünt el szeméről; úgy tetszett, mintha az ó-egyptomi kőfaragó belevágta volna a kemény gránitarczba, hogy ott sötétedjék évszázadokon át.

- Hogy gyanút fogjon, - folytatta beszédét a fiú, - vajjon nem bántotta-e atyámat valami titkos emlék, mely bút és lelkifurdalásokat okozott neki? Nem vett-e észre viselkedésében valamit, a mi erre vallana, vagy nem beszélt-e vele íly dolgokról, avagy nem hallott-e szájából erre vonatkozó czélzást?

- Nem értem, miféle titkos emléket gondolsz te, a melynek zsákmánya lett volna atyád nézeted szerint, - felelt rövid hallgatás után, - oly titokzatosan beszélsz.

- Lehet, mama, - és míg a fiú suttogó hangon mondta a következőket, közelebb hajolt anyjához és ideges remegéssel az íróasztalra tette kezét. - Hiszen lehet, mama, hogy szerencsétlenségére igazságtalanságot követett el valakivel, vagy kárt okozott neki, és igazságtalanságát nem tette jóvá.

Tekintetét ingerűlten, mérgesen irányította rá, hátrahajolt székében, hogy fiától jobban eltávolodjék, de nem felelt neki.

- Engem át meg áthat az érzés, mama, hogy ha sohasem támadt ez a gondolata, akkor kegyetlennek és természetellenesnek tűnhet fel, hogy én csak egy lehellettel is utaljak rá még négyszemközt is ebben a mi bizalmas beszélgetésünkben. De hát nem bírom lerázni magamról. Az idő és a körülmények változása (én megpróbáltam mind a kettőt, mielőtt megtörtem volna a hallgatást) nem bírják belőlem kiirtani. Gondolja meg ezt: atyám mellett voltam, mikor meghalt. Gondolja meg: láttam arcát, mikor az órát kezembe adta s kínnal és fáradsággal érttette meg velem, hogy önnek küldi azt olyan jel gyanánt, melyet ön meg fog érteni. Gondolja meg, hogy én láttam őt utoljára a czeruzával haldokló kezében, a mint megpróbálta, hogy önnek egy pár szót írjon le, melyeknek azonban többé nem tudott alakot adni. Mennél inkább előrehalad az idő, mióta ezt a határozatlan gyanút táplálom, mennél kegyetlenebb a hatás, melyet rám tesz, annál hatalmasabbak a körülmények, melyek szememben bizonyos valószínűséget kölcsönöznek neki. Az ég szerelmére, mama! Kutassunk és fürkészszünk szent buzgalommal, vajjon nem bízott-e ránk valami igazságtalanságot, melyet igazsággá kellene átváltoztatnunk! Senki nem segíthet el ehhez, mama, hogyha nem ön!

Még egyszer hátrább húzódott székében - annyira, hogy súlya a széket néha-néha mozgásba hozta, annyira, hogy félelmes kisértetnek látszott, mely hátrált a fiú elől. Könyökére támaszkodva, tenyerét arcza elébe tartva, mint egy védőpánczélt, komor hallgatással nézett fiára.

- A Mammon utáni hajszában és a fáradságos üzleti élet közepett - belékezdtem, mama, hát már beszélnem kell ezekről a dolgokról - kínos keservesen megcsalódhat, megkárosodhat és tönkre mehet valaki. Ön volt a hajtó ereje ennek az egész gépezetnek, még mielőtt a világra jöttem; az ön erősebb szelleme befolyásolta atyámnak minden üzletét és cselekedeteit több, mint négy évtizeden át. Ön, azt hiszem, véget vethet mindezeknek a kételyeimnek, ha csakugyan hozzá akar segíteni engem az igazsághoz. Akarja-e ezt, mama?

Félbehagyta a beszédet abban a reményben, hogy anyja felelni fog. De annak kettéválasztott ősz haja nem volt mozdulatlanabb és élettelenebb, mint összeszorított ajkai.

- Hogyha valakit jogához, ha valakit vagyonához lehet segítenünk, akkor vezekeljünk hát! Mondja meg, miképen kezdjünk hozzá! Fogjunk a dologhoz mennél előbb! Vagy pedig, mama, ha megtehetem én, akkor engedje megtennem egyedűl, engedje, hogy én lássak hozzá! Oly kevés boldogság keletkezését láttam a pénzből, oly kevés nyugalmat hozott az, a mennyire én tudom, erre a házra, vagy akárkire, a ki hozzánk tartozik, hogy kevesebb az értéke az én szememben, mint bárki máséban. Semmit meg nem vehetek rajta, a mi nem lenne szemrehányás, vagy önvád nekem mindaddig, a míg üldöz és hajt a gyanú, hogy atyám utolsó óráit lelkifurdalásokkal sötétítette el és hogy nem igazán és becsülettel az én tulajdonom.

A fával burkolt falon talán két-három ölnyi távolságra az írószekrénytől csengetyűzsinór lógott. Lábának egy gyors és hirtelen mozdulatával oda hajtotta tolószékét és hevesen megrántotta a csengetyűzsinórt - mialatt karját még egyre pajzsszerűen tartotta maga elé, mintha csak fia csapást készült volna mérni rá és ő el akarná azt hárítani.

Egy lányka rohant be ijedten.

- Küldd be Flintwinchet!

Pillanat alatt eltünt a lány, és az öreg az ajtóban termett.

- Micsoda, hát már összekaptak, - szólt hidegen végigsimítva arczán. - Gondoltam, hogy így lesz. Meglehetősen bizonyos voltam benne.

- Flintwinch! - szólt az anya. - Nézze meg a fiamat! Nézze meg hát!

- Nos igen! hiszen nézem már, - szólt Flintwinch.

Kinyújtotta karját feléje, melylyel oltalmazta volt magát s miközben beszélt, haragjának tárgyára mutatott vele.

- Visszatérése órájában, előbb mintsem megszáradt volna lábán a czipő, beszennyezi anyjánál az atyja emlékét. Azt kívánja anyjától, szövetkezzék vele és kémleljék ki együtt édes atyjának üzleteit, viselkedését és cselekedeteit egy emberéleten keresztül. Gonosz sejtelmei vannak, hogy e világ javai, melyeket mi kínnal és fáradsággal, későn és korán, könny és verejték, baj és önmegtagadás és nélkülözések közepett hordtunk össze, mind csupa hiú lim-lom - és azt kívánja, hogy vezekeljünk, tudni kívánja, kinek tartozunk visszaszolgáltatni ezeket a mi javainkat, hogy másokat ismét jogukhoz és vagyonukhoz segítsünk!

Bár a dűh állapotában mondta ezt, mégis olyan hangon beszélt, mely teljesen hatalmában volt, sőt még halkabban is beszélt, mint rendszerint. Teljesen érthetően is ejtette ki a szavakat.

- Vezeklés! Bűnhődés! - szólt. - Visszaszolgáltatása a jognak és vagyonnak! Az ám, igen! Könnyű neki így beszélni, a ki frissiben jön kéjutazásairól s a hiú élet és az élvezetek világából érkezik meg ide! De hát nézzen meg engem, ebben a börtönben itt, ezekben a bilincsekben! Zúgolódás nélkűl hordozom terhemet, mert írva vagyon, hogy ilyen módon vezekeljek meg bűneimért. Vezeklés! Hát nem folyik-e vezeklés ebben a szobában? Hát nem vezekelnek-e ebben a szobában tizenöt év óta?

Ily módon vonta meg mindig a saldot cselekedetei és Isten Ő Felsége közt. Bevezette a tételeket az ő „követel" rovatába, megvonta az egyenleget és követelte, a mi a „tartozik" lapon fennmaradt. Különben csak az erő és nyomaték volt itt nevezetes, a mivel ezt tette. Ezren és ezren teszik ugyanezt különböző természetükhöz képest nap-nap után.

- Flintwinch, adja ide azt a könyvet!

Az öreg átnyújtotta neki az asztalról. Két újját a lapok közé tette, becsapta fölöttük a könyvet és fenyegetőleg fia felé emelte.

- A régi időkben, Arthur, melyekről ez a könyv beszél, voltak jámbor emberek, urunknak istenünknek kegyeltjei, a kik fiukat ennél kisebb ok miatt elátkozták volna, a kik, ha haszonnal és eredménynyel jár rájuk, elűzték volna őket és az egész nemzetet velük, hogy kerűlje őket Isten és ember és elpusztúljanak le mind a csecsemőig az anya keblén. De én csak annyit mondok neked, ha még egyszer érínted előttem ezt a tárgyat, el foglak taszítani magamtól, ezen az ajtón foglak kiűzni, hogy jobb lett volna neked, ha bölcsődtől kezdve nincs anyád. Akkor nem kívánlak látni többé téged, se hallani rólad. És ha egykor, midőn már minden lemúlt rólam, be találnál jönni ebbe az elsötétített szobába, hogy mint holttestet láss viszont, akkor, ha bírnám, holttestemnek véreznie kellene, a mint közelébe lépsz.

Megkönnyebbűlve részben a fenyegetés erejétől, részben - akármilyen szörnyűség e tény - egy általános természetű benyomástól, hogy ez a fenyegetés némiképen vallásos cselekedet volt, ismét kezébe adta a könyvet a vén embernek és elhallgatott.

- Előrebocsátom, - ragadta meg a szót Jeremiás, - hogy nem vagyok hajlandó kettejük közé vetnem magam, de kérem, mivel már mégis behívtak és harmadik személy vagyok tanácskozásuknál, engedjék meg nekem a kérdést, mit jelentsen mindez?

- Magyaráztassa ezt meg magának anyámmal, - felelt Arthur, midőn észrevette, hogy ráhagyják a választ. - A dolog az én számomra van, a mint van. A mit mondtam, egyesegyedűl anyámnak mondtam.

- Óh! - szólt a vén ember. - Anyjától kérjem a magyarázatot? Anyja beszéljen velem? Jó! Csakhogy édes anyja említette, hogy ön meggyanúsította atyját. Ez nem tiszteletteljes eljárás,

Arthur úrfi! Ez nem felel meg a gyermeki kötelességnek, Arthur úrfi! Kit fog legközelebb meggyanúsítani?

- Elég, - mondta Clennamné asszony, arczát egy pillanatra a vén ember felé fordítva, - szót se többet róla!

- Igenis, csak egy kis türelmet még, egy kicsi-kis türelmet! - makacskodott az öreg. - Lássuk mégis, hogy' állunk. Megmondotta-e ön Arthur úrfinak, hogy atyja küszöbét nem szabad sértésekkel átlépnie, hogy nincs jussa az ilyen viselkedéshez? Hogy nincs oka rá?

- Most mondom meg neki.

- Ahá! Helyes, - szólt az öreg, - tehát most mondja meg neki. Az előbb nem mondta meg neki. És most mondja meg neki. Nó jó, jó, jó! Hiszen helyes! Tudja ön azt, mint álltam évekig ön közt és az ő atyja közt, és úgy látszik még a halál sem változtatott ezen, és még egyre kettejük közt állok. Így hát akarom s okkal és joggal követelem, hogy tisztán és világosan lássak; Arthur, tudja meg, hogy nincs jussa önnek gyanúval illetni atyját és nincs oka rá.

Kezét a tolószék támlájára tette és maga elébe dörmögve, visszagördítette úrnőjét az írószekrényhez.

- Nos, - kezdte el megint, megállva úrnője mögött, - nem szeretnék elmenni és félig befejezetlenül hagyni hátra az ügyeket, hogy megint be kelljen hívnia engem, mikor a másik feléhez érnek és újra összekapnak: - elmondta-e önnek Arthur, mi a szándéka az üzlettel?

- Lemondott róla!

- Hihetőleg senki javára?

Clennamné asszony fiára tekintett, a ki az ablaknak támaszkodott. Az észrevette a pillantást és így szólt:

- Természetesen az anyám javára. Tegyen, amit neki tetszik.

- Ha valami elégtételem lehetne keserves csalódásomból, - szólt rövid szünet után, - hogy fiam javakorában hátat fordít az üzletnek és nem visz belé új vért és életet, csak az az egy lehetne az, hogy egy régi és hű szolgát emelhetek a fiamat megillető helyre. Jeremiás! A kapitány cserben hagyja a hajót; de te meg én megmaradunk rajta, vagy vele sülyedünk!

Jeremiás, a kinek szeme csillogott, mintha aranyat látna, hirtelen pillantást vetett a fiúra, mintha azt akarná mondani: „Neked ezért nem tartozom köszönettel, te nem járultál ehhez semmivel!" és azután megmondta az anyának, hogy köszönettel van iránta és Affery hasonlóképpen, és hogy sohasem fogja őt cserben hagyni és Affery hasonlóképpen. Végre kihalászta óráját mélységeiből és így szólt: „Tizenegy óra. Itt az ön osztrigáinak ideje!" És ezen változtatásával a beszéd tárgyának, melyből nem következett a hang változtatása, meghúzta a csengőt.

De Clennamné asszony, a ki el volt szánva, hogy még nagyobb szigorúságot mutat önmaga iránt, mert feltették róla, hogy a vezeklést és bűnhődést nem ismeri, vonakodott megenni az osztrigát, mikor behozták. Pedig csábító volt: szám szerint nyolcz darab, körbe rakva egy fehér tányéron, mely fehér szalvétával takart tálczán állott, mellette egy szelet fehér kenyér, vajjal megkenve és egy vaskos kis pohárban behűtött bor vízzel; ámde ő minden rábeszélésnek ellene állott és megint kivitette a tálczát - miközben ezt a cselekedetét kétségkívül bevezette mennyei számlakönyvének „követel" rovatába.

Ezt a frissítő fogás osztrigát nem Affery hozta be, hanem az a lányka, a ki az előbb mutatkozott, mikor a csengőt meghúzták: ugyanaz, a ki előző este a szoba homályos hátterében tartózkodott. Most, midőn alkalma volt Arthurnak szemügyre venni, úgy találta, hogy kis

arcza, gyöngéd vonásai és könnyű, szűkös ruházata fiatalabbá tették, mint a milyen valósággal volt. Ezt a lányt, a ki aligha volt huszonkét éven alúl, az utczán könnyen tarthatták félannyi idősnek. Nem mintha arcza olyan fiatalos lett volna, mert ellenkezőleg több komolyság és megfontolás látszott rajta, mint a mi a lehető legmagasabb korának megfelelt, de oly kicsi volt és könnyű, oly félős és nesztelen és szemmel láthatólag oly kevéssé találta helyét a három megaszalt vén ember közt, hogy tisztára egy fejlődésében elmaradt gyermek lénye volt benne és némileg annak külseje is.

Valami kemény módon és valami határozatlan módon, a mely ingadozott a pártfogó és a rabszolgatartó viselkedése közt, egy öntözőkanna vízsugara és a hidraulikus nyomás közt, így mutatott Clennamné asszony érdeklődést a tőle függő teremtés iránt. Sőt még abban a pillanatban is, melyben a lányka a heves csengetésre a szobába lépett, abban a pillanatban, melyben az anya pajzsot tartott maga elé fia ellen, Clennamné asszony szemében a személyes hajlandóságnak egy különös kifejezése volt látható, melyet úgy látszik csak ennek a leánynak tartogatott. A mint a legkeményebb érczben fokai vannak a keménységnek és a legfeketébb színben árnyalatai a feketeségnek, úgy volt valami lehelletszerű különbség Clennamné asszony ridegségében is egyrészt Kis Dorrit, másrészt az egész többi emberiség iránt.

Kis Dorrit varró munkára szegődött el. Ekkora meg ekkora - vagy ekkorka meg ekkorka - napi bérért szegődtetni lehetett Kis Dorritot. Percznyi pontossággal, reggel nyolcz órakor megjelent Kis Dorrit; percznyi pontossággal este nyolcz órakor eltünt Kis Dorrit. Mi lett Kis Dorrit-ból a két nyolcz óra közt, az titok volt.

Egy további erkölcsi sajátsága Kis Dorritnak. Bérén kívül igénye volt neki a napi ellátásra is; de roppant ellenszenvet tanúsított a társaságban való étkezés iránt. Sohase is tette meg, ha valami módon elkerűlhette; mindig azzal az ürügygyel állott elő, hogy még ezt a munkát kell elkezdenie vagy amazt befejeznie és valami módon - bár nem valami furfangos módon, mert senkit sem tudott megcsalni és félrevezetni - majd mindig elérte, hogy magánosan ehessék. Ha ez szerencsésen sikerült neki, ha elvihette tányérját valahova és öléből, vagy a székről, vagy a padlóról, vagy a mint azt is feltették róla, hogy lábújjhegyen állva a kandalló párkányáról ehetett, akkor Kis Dorrit meg is szabadúlt az ő nagy napi gondjaitól.

Nem volt könnyű Kis Dorrit arczát kikémlelni, tűjét oly félreeső szögletekben használta és oly ijedten menekült, ha a lépcsőn találkozott vele valaki. De halvány, áttetsző arczocskának látszott, élénk kifejezésű, ha nem is szép vonásokkal, s legfőbb szépsége diószínű szeme volt. Kecsesen meghajlott fej, gyöngéd, kicsiny alak, egy pár munkás apró kéz és kopott ruházat - nagyon kopottnak kellett lennie, hogy minden piczisége mellett is ilyennek tetszett - ez volt Kis Dorrit, a mint munkájánál űlt.

Ezeket a különös, vagy általános megfigyeléseket Kis Dorritra vonatkozólag a nap folyamán Arthur, egyfelől a maga szemének, másfelől az Affery asszony nyelvének köszönhette. Ha Affery asszonynak lett volna saját akarata, vagy hajlandósága, akkor ezek aligha lettek volna kedvezőek Kis Dorritra nézve. De minthogy „a két okos”, a kikre Affery minden dolgában támaszkodott s a kikben egyénisége teljesen felolvadt, megegyezett a tekintetben, hogy Kis Dorrit magától értetődő dolog a háznál, úgy hát mit volt mit tennie, mint magának is hozzátörődnie. Épen így, ha abban talált volna megegyezni „a két okos”, hogy Kis Dorritot megölik gyertyavilág mellett és hogy Affery fogja nekik a gyertyát tartani hozzá, megtette volna ezt is minden ellenkezés nélkűl.

Azokban a szűnetekben, melyeket a betegszoba számára való fogoly-pecsenye kisütése és az ebédlő számára való marhahús és pudding elkészítése hagyott számára, közölte Affery asszony az említett dolgokat: miközben fejét, melyet már visszahúzott volt, múlhatatlanúl még egyszer bedugta az ajtón, hogy Arthurt „a két okos” ellen harczra tüzelje. Úgy látszott,

mintha rögeszméjévé lett volna a gondolat, hogy az egyetlen fiút a másik kettő ellen ki kell játszania.

A nap folyamán Arthur szemlét tartott az egész házban. Barátságtalannak és komornak találta. Az évek sora óta kihalt kisérteties szobák, mintha mély halotti álomba merültek volna, melyből többé semmi sem rázhatta fel őket. A bútordarabok, melyek egyszerre voltak szűkösek és nehézkesek, ott állottak a szobákban a nélkül, hogy bútoroznák azokat és az egész házban híre-hamva sem volt a színnek. A mi valaha szín lehetett ott, réges-régen felszívták az odatévedt napsugarak, régen átváltozott talán virággá, pillangóvá, madár tollazatává, drágakővé, vagy az ég tudná, hogy mivé. Egy szál egyenes padlódeszka nem volt található a földszinttől föl a ház tetejéig. A szobák mennyezetét oly kalandosan fonta be a füst és por, hogy vén asszonyok jobban jövendölhettek volna belőle, mint a tea és kávéaljból. A kihűlt takaréktűzhelyekben nyoma sem volt többé a melegnek, csak nagy rakás korom lepte be azokat, mely a kürtőből szakadt le és apró fekete forgószél alakjában kerengett, mihelyt ajtót nyitottak. Abban a szobában, mely valaha fogadószobául szolgált, egy pár szegényes tükör állott fekete alakok csoportjának keretében: az alakok fekete girlandokat vittek, de fejük hiányzott, lábuk hiányzott és egy Cupido, mely meglepően hasonlított valami sírásóhoz, megfordult tengelye körül és fejjel előre bukott, míg egy másik le is pottyant helyéről. A szoba, mely Clennam Arthur atyjának irodája volt a legrégibb időtől fogva, oly változatlanul maradt meg, hogy azt hihette volna valaki, még mindig benne lakik láthatatlanul az öreg, míg látható hitvese szintén régi szobáját lakja a lépcső fölött és Flintwinch Jeremiás még mindig játssza a közvetítő szerepét kettejük közt. Atyja képe, mely komoran és sötéten hallgatásba merűlve csüngött a falon és merően nézett le a fiúra, úgy mint abban az órában, melyben eltűnt szemeiből az élet, - az atyja képe, mintha rettentően serkentette volna a feladatra, melynek teljesítésére vállalkozott. De anyját beszédre bírni oly lehetetlen volt, mint ezt a képet beszédre bírni, arról a reményéről pedig, hogy más úton-módon birkózik meg gyanújával és bizalmatlanságával, régen letett. Lent a pinczében szintúgy, mint fönt a hálószobákban, ócska tárgyakat talált, melyekre igen jól emlékezett még; a kor és az idő foga megváltoztatták azokat, de most is régi helyükön állottak még. Talált üres sörös hordókat, melyeket a pókok szőttek be hálójukkal, és üres boros palaczkokat, melyeknek nyakát a penész dugaszolta el. Ide lenn a pinczében használatlan palaczk-állványok s az udvarból aláeső fakó fénysávok közepett egy tűzmentes helyiséget ócska üzletikönyvek töltöttek meg, melyek oly dohos, romlott szagot árasztottak, mintha éjjelenkint a lelkek kurta órájában elhúnyt könyvelők szellemei csinálnák meg bennük a mérleget.

Az ebédet két órakor remeték módjára szolgálták fel az asztal végén egy összezsugorodott asztalterítőn. Arthur az új társsal, Flintwinch úrral űlt le hozzá. Flintwinch úr értesítette, hogy anyja ismét visszanyerte lelke egyensúlyát és, hogy nem kell tartania semmi újabb czélzástól a reggeli eseményekre.

- Azt akarom még mondani önnek, Arthur úrfi, ne lépje át atyja küszöbét sértésekkel, - tette hozzá Jeremiás, - egyszer s mindenkorra mondom önnek, ne tegye többé! Már most tekintsük befejezettnek ezt az ügyet!

Flintwinch úr már újonnan rendbe hozta a maga külön kis irodáját, le is verte a tárgyakról a port, mintha meg akarta volna becsűlni ezzel az új méltóságot, melyre jutott. Tovább folytatta ezt a foglalkozását, mihelyt megtömte gyomrát a marhahússal és a mártást felszürcsölte a kés lapjáról és nagylelkűségében csapra ütött volt egy hordócska sört. Így megújulva és felfrissülve feltűrte inge ujját és megint munkához látott; Arthur úrfi pedig, a ki nézte őt, a mint dolgozik, tisztába jött vele, hogy atyjának képétől, hogy atyjának sírjától épen annyit tudhat meg, mint ettől a vén embertől.

- Nos Affery, asszony! - szólt Flintwinch úr, midőn felesége átment a szobába. - Még nem vetetted meg az Arthur úrfi ágyát, mikor utoljára odafent voltam. Eredj hát! Egymásután!

De Arthur úrfi oly sivárnak és vígasztalannak találta a házat és oly kevéssé óhajtotta még egyszer meghallgatni engesztelhetetlen anyját, a ki ellenségeit (és ezek közt talán őt is), halálra kívánta itt és örök kárhozatra a másvilágon, hogy kijelentette, hogy ő a kávéházban fog lakni, a hol málháját hagyta. Mivel Flintwinch úrnak kedves volt a gondolat, hogy megszabadúlhat tőle, anyja pedig, kivéve a takarékosság kérdéseit, közömbös volt mindenféle házi ügy iránt, mely nem az ő szobájára vonatkozott, Arthur könnyen megvalósíthatta szándékát és nem bántott meg vele senkit. Megegyeztek naponként bizonyos üzleti órákban, melyeket anyja, Flintwinch úr meg ő a könyvek és számlák átvizsgálására fognak szánni, és azután elhagyta a szülői házat, melybe röviddel ezelőtt oly elfogódott szívvel lépett.

És Kis Dorrit?

Az üzleti órák a következő két héten át reggeli tíz órától esti hat óráig tartottak, leszámítva a szüneteket, melyeket a betegnek osztrigából és fogolyból álló diétája okozott s a melyek alatt Arthur sétálni szokott. Kis Dorrit néha varrásánál űlt, máskor nem. Néha mint szerény látogató jelent meg: e minőségében lehetett jelen Arthur megérkezésénél is. Arthur eredeti kíváncsisága nap-nap után nőtt, ha várt rá, ha látta, ha nem látta, és vele foglalatoskodott, vele számolt. Sőt uralkodó eszméjének hatása alatt már-már odáig jutott, hogy latolgatni kezdte, vajjon nem lehet-e a lányka azzal valami kapcsolatban? Végül elhatározta, hogy szemmel fogja tartani Kis Dorrit-ot és iparkodik mennél többet megtudni élete történetéből.

HATODIK FEJEZET.

A Marshalsea apja.

Harmincz évvel ezelőtt, alig pár háznyi távolságra a Szt.-György templomtól, a Southwark negyedben, a délnek futó út baloldalán ott állt a Marshalsea fogház. Akkor sok éve állott már ott és azután is ott maradt még egy pár esztendeig, de ma már eltűnt, és a világ nem vesztett semmit vele.

Hosszúkás négyszög volt barokk-stylusban, és piszkos pavillonokból állott, melyek háttal egymásnak épültek, úgy, hogy a házak között nem volt szabad tér. Keskeny, kövezett udvar vette körül az egész háztömböt, és magas falak szegték be, melyeknek teteje hegyes vas szögekkel volt teletűzdelve. Bár szűk és kicsiny fogház volt az adósok számára, volt benne egy még sokkalta szűkebb és kisebb börtön is csempészek számára. Azokat, a kik az adótörvények ellen vétettek, a kik áthágták a vám- és jövedéki szabályokat; továbbá azokat, a kik a rájuk kimért bírságokat és büntetéseket nem tudták megfizetni, a közhit szerint egy vasajtóval csukódó börtönbe zárták, mely börtön volt a börtönben és egy-két szigorú czellából meg egy körülbelűl másfél öl széles zsák-utczából állott, mely a nagyon is szűk tekepályához vitt, a hol a Marshalsea-be zárt adósok gondjaikat és bajaikat eljátszották.

Csak a közhit szerint csukták be oda őket, mert a szigorú czellák és a zsák-utcza bizony meglehetősen divatjukat multák. A gyakorlatban kissé silánynak tartották őket, bárha az elméletben ép olyan jók voltak, mint valaha: oly tapasztalat ez, melyet manapság más czelláknál is teszünk, pedig ezek épen nem szigorúak, és más zsák-utczáknál, a melyek zsák-utczák a szó legszorosabb értelmében. Ilyenképen aztán a csempészek rendesen összekerűltek az adósokkal, a kik tárt karokkal fogadták őket; a formaságok bizonyos napjait kivéve, melyeken valamelyik minisztériumból érkezett valaki, hogy valamiféle ügyeket valamiféle módon felülvizsgáljon, a miből sem ő, sem más ezen a világon nem értett semmit. Ilyen valódi brit

alkalmaknál azután persze úgy tettek a csempészek, ha épen voltak a Marshalseaben ilyenek, mintha a szigorú czellákban ülnének és a zsák-utczában ődöngenének. Az illető valaki pedig úgy viselkedett, mintha teljesítené a rábizott valamit, és gyorsan fölszedte a sátorfáját és odébb állt, mihelyt elkészűlt semmittevésével - mintáját szolgáltatván ilyen módon a legtöbb közügy intézésének, a mint napjainkban a mi édes-kedves kis szigetünkön divatozik.

Sok idővel azelőtt a nap előtt, a mikor az égi nap oly forrón tűzött Marseille-re és ennek az elbeszélésnek a kezdetére, egy adóst hoztak a Marshalsea-be, a kivel ennek az elbeszélésnek van egynémi dolga.

Akkoriban nagyon szeretetreméltó és nagyon gyámoltalan, középkorú úri ember volt, a ki csakhamar megint ki akart szabadúlni. Természetes, hogy csakhamar ki akart szabadúlni; mert a Marshalsea kapúja nem zárúlt be még soha olyan adós mögött, a ki bizonyos nem lett volna hamaros kiszabadúlásában. Egy kis kézi táskát hozott magával, és nem tudta, vajjon érdemes-e kicsomagolni; hiszen annyira bizonyos volt benne, - mint a többiek valamennyien, mondotta a kapus, - hogy hamarosan ki fog megint szabadúlni.

Félénk, puha ember volt; meglehetősen csinos, bár egy kissé nőiesen csinos külsejű: lágy hangú, fürtös hajú és tétova kezű - az ujjain akkoriban gyűrűk voltak - s a kezei a börtönnel való megismerkedésének első félórájában jó százszor kaptak oda idegesen remegő ajkához. Főgondja a felesége volt.

- Mit gondol, uram, - kérdezte a kapustól, - nagyon meg fog sértődni érzelmes lelke, ha holnap korán reggel a kapuhoz talál jönni?

A kapus tapasztalatai eredményeképen közölte vele, hogy némelyek meg szoktak sértődni, mások nem. Általában gyakrabban nem, mint igen.

- Milyen asszony különben? - kérdezte a kapus nagybölcsen. - Ettől függ minden.

- Rendkivűl gyöngéd és tapasztalatlan teremtés.

- Ez baj, - szólt a kapus.

- Oly kevéssé szokta meg azt, hogy egyedűl járjon az utczán, - szólt az adós, - hogy nem is tudom, mi módon fog idáig jönni.

- Talán, - felelt a kapus, - kocsit fogad majd.

- Talán. - A tétova ujjak a remegő ajkakhoz kaptak. - Remélem, megteszi. De talán nem fog eszébe jutni.

- Vagy talán, - szólt a kapus, találgatásait a használattól megkopott, magaslábú faszékéről azzal a türelmes, részvevő jóindulattal mondogatva, a melylyel egy gyámoltalan gyermekhez beszélt volna, - talán megkéri majd a bátyját, vagy a hugát, hogy kisérjék el.

- Nincs sem bátyja, sem huga.

- Az unokaöcscsét, az unokahugát, a nénjét, a cselédjét, a szomszédnőjét, a barátnőjét - akárkit a világon! - szólt a kapus.

- Félek - talán csak nem ütközik bele a házirendbe? - hogy magával hozza a gyermekeket.

- A gyermekeket? - szólt a kapus. - És a házirend? Ej édes Istenem, hiszen valóságos játszóterünk van itt gyermekek számára! Gyerekek? Szent Isten, hiszen csak úgy nyüzsögnek itt! Hány gyereke van?

- Kettő, - felelt az adós tétova kezével megint ajkához kapva, s azután befordult a fogházba.

A kapus követte a tekintetével.

- Te magad is az vagy, - szólt magában, - ez három. Gyerek a feleséged is, fogadok rá egy koronába. Ez négy. Egy pedig úton van, fogadok rá egy fél koronába. Ez öt lesz. És fogadnék még másfél koronába, hogy magad sem tudod, melyitek a gyámoltalanabb: a születendő-e, avagy te.

Jól eltalálta. Másnap megjelent az asszony egy három esztendős fiacskával meg egy két esztendős leánykával, s a kapus minden jövendölése igaznak bizonyúlt.

- Szobát vett ki, mi? - kérdezte a kapus az adóstól egy-két hét múlva.

- Igen, egy nagyon jó szobát vettem ki.

- Jön majd egy és más holmi ugy-e, hogy legyen mivel berendezni? - kérdezte a kapus.

- Igen, ma várom, hogy behozzák a szükséges holmit.

- Eljönnek ugy-e az asszony, meg a gyerekek is, hogy legyen társasága? - kérdezte a kapus.

- Igen, mindenesetre, azt hisszük, mégis csak jobb lesz, ha nem maradunk elválasztva egymástól, ha mindjárt erről a pár hétről van is csak szó.

- Persze, persze, ez alatt a pár hét alatt sem, - felelt a kapus. És megint követte őt a tekintetével és kétszer bólintott a fejével, mikor távozott.

Ennek az adósnak az ügyeit teljesen összezavarta egy üzlettársi viszony. Az üzletről annyit tudott csak, hogy pénzt fektetett belé. Birói engedményezések és egyezségi eljárások, tisztességtelen cselekedetek emitt is, amott is, hitelezők jogosulatlan előnyben való részesítésének gyanúja egyfelől, vagyonrészek titokzatos eltűnése másfelől - így támadt a zavar. S minthogy nem volt kerek e világon senki sem képtelenebb, mint az adós maga, arra, hogy a nagy összevisszaságból csak egyetlenegy tételt is megmagyarázzon, ennél fogva teljességgel lehetetlenség volt világot deríteni a pörére. Megpróbálták minden tételre vonatkozólag külön kihallgatni őt, s a feleleteit megpróbálták egymással összhangba hozni; összecsukták őt könyvelőkkel és agyafúrt ügyvédekkel, a kik a fizetésképtelenség és a csőd minden csinját-binját ismerték; - mindezzel azonban csak azt érték el, hogy az eset rendkívűl érdekes eset lett, de egyre érthetetlenebbé vált. A tétova ujjak minden ilyen alkalommal egyre gyámoltalanabbúl tapogatták a remegő ajkakat, s az agyafúrt ügyvédek végül lemondtak róla, mint olyan emberről, a kivel semmit a világon nem lehet kezdeni.

- Kiszabadúlni? - szólt a kapus, - ez és kiszabadúlni? Soha többé ez életben! Ha csak a hitelezői vállon nem ragadják és ki nem lökik!

Körülbelűl öt-hat hónapja volt már ez az adós a Marshalsea-ben, mikor egyszer délelőtt lelkendezve szaladt ugyanahhoz a kapushoz és közölte vele, hogy a felesége rosszúl van.

- Előre tudta volna mindenki, - szólt a kapus.

- Azt terveztük, hogy éppen holnap falura menjen. Mit csináljak! Szent Isten, mit csináljak!

- Ne vesztegesse az idejét azzal, hogy a kezeit tördeli és az ujjait harapdálja, - felelt a praktikus kapus, - hanem jőjjön velem.

Vezette őt, - a kinek egész teste remegett és fojtott hangon szakadatlanúl azon jajgatott, hogy mit csináljon! miközben tétova ujjai az arczán végig pergő könnyeket törölgették, - vezette fölfelé a fogház egyik lépcsőjén a legfelső emelet egyik ajtaja elé, a hol a kapus lakatjának a fogójával bekopogtatott.

- Szabad! - kiáltott egy hang belülről.

A kapus kinyitotta az ajtót s belépett egy szegényes, büzhödt kis szobába, a melyben két vörös, puffadtképű és rekedthangú férfi ült egy rozoga asztal mellett kártyázva, pálinkázva és pipából pöfékelve.

- Doktor, - szólt a kapus, - itt egy úri ember, a kinek a felesége rosszúl van. Az ön segítségére van szüksége, de nyomban!

A doktor barátja a rekedtség, vörösség, puffadtság, kártya, dohány, piszok és pálinka alapfokában volt; a doktor maga mind ennek a középfokát képviselte. Hihetetlenül toprongyos alak volt, foltos, rongyos matrózzubbonyában (valamikor hajóorvos volt egy személyszállító gőzösön), a melynek mind a két könyöke ki volt kopva s a melyen bámulatosan kevés volt a gomb; fehér nadrágja volt, de oly piszkos, hogy piszkosabbat képzelni sem lehetett s a papucsa agyon volt taposva. Fehérneműnek nyoma sem látszott rajta.

- Szülés? - szólt a doktor. - Ez rám tartozik!

Ezzel felkapott egy fésűt a kandalló párkányáról és hátrafésűlte vele egyszer a haját (nyilvánvalóan ez jelentette nála a mosakodást), kivett a pohárszékből, a melyben együtt volt a pohara, a csészéje és a szene, egy rendkívűl visszataszító külsejű orvosi táskát, megigazította az állát bizonytalan szinü nyakravalójában s ezzel átalakúlt kísérteties orvosi madárijesztővé.

Az orvos és az adós leszaladtak a lépcsőn és a beteg szobájába siettek. A fogház valamennyi hölgye tudta már az ujságot és az udvaron gyülekezett. Néhányan lefoglalták már a két gyermeket és barátságosan elvezették őket; mások csekélyke holmijukból egyet-mást kinálgattak, a mire szükség lehetett; voltak, a kik résztvevő érdeklődésüknek adtak kifejezést a legnagyobb bőbeszédűséggel. A férfifoglyok, a kik úgy érezték, hogy hátrányban vannak, legnagyobbrészt visszavonúltak, hogy azt ne mondjuk, belopództak a szobáikba, a melyeknek nyitott ablakaiból most füttyszóval üdvözölték a doktort, a mint odalent tova sietett; mialatt mások, a kik több emeletre voltak egymástól, gúnyos megjegyzéseket váltottak az általános izgalomról és az izgalom okáról.

Forró nyári nap volt. Az adós szobájában ott volt Banghamné, a sikáló és hírhordó asszony, a ki maga nem volt fogoly, bár valamikor az is volt, hanem általánosan kedvelt közvetitője volt az érintkezésnek a börtön lakói és a külső világ között, s most mint légyfogó és ápolónő ajánlta fel önként a szolgálatait. A falak és a mennyezet a szó szoros értelmében fekete volt a legyektől. Banghamné, a ki minden váratlan helyzetben gyorsan fel szokta magát találni, az egyik kezében tartott nagy káposztalevéllel a beteget legyezgette, a másik kezével pedig régi orvosságos tégelyekből, melyekbe czukrot és eczetet tett, légyfogó készülékeket csinált; s ugyanakkor az alkalomhoz illő bátorító és szerencsét kivánó kijelentésekről sem feledkezett meg.

- Zavarják a legyek, ugy-e kedves asszonyom? - szólt Banghamné. - De talán éppen így másfelé terelik a gondolatait, a mi nem is fog ártani. Bizony, itt az istállók meg a temető, a mészáros meg a piacz között nagyon megnőnek a Marshalsea-legyek. Talán jóra vannak itt, csak tudná az ember. Hogy van, édesem? Nem jobban? Persze hogy nem. Először rosszabbúl lesz még, mielőtt jobban lehet, hiszen ezt tudja, ugy-e? Úgy, úgy. És ha elgondolja az ember, hogy egy édes kis Cherub születik majd itt e falak között! Nem vígasztalás-e már ez maga is? És kegyed még sír is? - szólt Banghamné, a ki egyre jobban iparkodott lelket önteni a betegbe. - Sír kegyed, a ki olyan híres lesz! Ilyesmi nem történt itt, nem is tudom mióta! Nézze csak, hogy potyognak a legyek százával a tégelyekbe! Minden úgy megy, mint a karikacsapás! Aztán meg, - szólt Banghamné, mikor az ajtó kinyílt, - itt van már a kedves férje ura is Haggage doktorral! No most már együtt vagyunk mindnyájan, azt hiszem!

A doktor általában nem igen volt az az ember, a ki különös bizalmat gerjeszthetett volna arra vonatkozólag, a mi azt illeti, hogy mindnyájan együtt voltak; minthogy azonban rögtön

kijelentette „minden rendben megy, Banghamné, és egy-kettőre túl leszünk a dolgon!” és minthogy Banghamnéval együtt hatalmukba kerítették a szegény gyámoltalan párocskát, úgy, a hogy mindenki más mindenkor hatalmába kerítette őket: így aztán a kéznél levő segéd-eszközök nagyjában oly jók voltak, mintha jobbak lettek volna. Haggage doktor kezelésének főjellemvonása az az erélyes gondoskodás volt, a melylyel arra vigyázott, hogy Banghamné asszony ereje meg ne csappanjon. Így például: - Banghamné, - szólt a doktor, mikor húsz percze sem volt még a szobában, - menjen és hozzon egy kis pálinkát, mert különben ki fog dőlni.

- Köszönöm szépen, doktor úr. De egészen jól érzem magam, - szólt Banghamné.

- Banghamné, - folytatta a doktor, - én itt felelős orvosi minőségemben vagyok és nem tűrhetek semmiféle ellenkezést. Menjen és hozzon egy kis pálinkát, mert különben maga is megbetegszik.

- Minthogy kívánja, szót kell fogadnom, - szólt Banghamné felemelkedve. - De, ha maga is innék belőle, doktor úr, nem ártana. Ön sincs a legjobb színben.

- Banghamné, - felelt a doktor, - köszönöm, maga nem vigyáz rám, hanem én vigyázok magára. Ne gondoskodjék hát rólam. Magának csak az a dolga, hogy megtegye, a mit mondok és elhozza, a mit kívánok.

Banghamné engedelmeskedett. A doktor kiadta neki a részét és bevette a maga adagját is. Minden órában ismételte a kezelést és nagyon erélyesen bánt Banghamnéval. Három-négy óra telt el így; a legyek százával hulltak a tégelyekbe; s végül megjelent egy gyönge kis élet, alig erősebb, mint a legyeké, ott a körülötte halódó apró lények közepett.

- Igazán csinos kis leányka, - szólt a doktor; - kicsi, de formás. Ohó Banghamné! Hogy néz ki! Szaladjon tüstént és hozzon még egy kis pálinkát, mert különben görcs fogja el!

Ez időtájt kezdtek már az adós tétova kezeiről lehullani a gyűrük, mint télen a fa levelei. Egyetlen egy sem maradt rajtok azon az estén, a mikor valami csillogó holmit tett a doktor zsíros tenyerébe. A míg tartott a dolog, Banghamné átszaladt a szomszédos három aranygolyóval díszített intézetbe,[7] a hol jól ismerték már őt.

- Köszönöm, - szólt a doktor. - Köszönöm. A kedves felesége nagyon jól érzi magát. Pompásan sikerült minden.

- Ez a tudat nagyon boldoggá és nagyon hálássá tesz, - szólt az adós, - bárha volt idő, a mikor alig hittem volna el, hogy - -

- Hogy gyermeke fog születni ilyen helyütt, mint ez? - szólt a doktor. - Eh, uram mit törődik vele? Egy kicsit szűkösen vagyunk, ennyi az egész. De nyugalmunk van; nem gyötörnek itt bennünket; nincs kopogtató az ajtónkon, uram, a mivel tele kalapácsolhatnák a fülünket a hitelezők és halálra rémíthetnének. Ide nem jön senki kérdezgetni, itthon vagyunk-e, és kijelenteni, hogy várni fog, a míg megérkezünk. Ide nem ír senki fenyegető, intő leveleket. Szabadság van itt, uram, szabadság! Ezt a mai operációt végig csináltam én otthon és idegenben, hajón és szárazon, és higyje meg, alig emlékszem rá, hogy valaha oly nyugodt körülmények között estem volna rajta keresztül, mint máma. Másfelé mindenhol nyugtalanok az emberek. Gyötrik őket, hajszolják őket, majd ezért szorongnak, majd más valamiért. Minderről itt nálunk szó sincsen, uram. Mi túlestünk már mindezen - átestünk azon, a mi a legrosszabb. Leértünk a legmélyebb fenékre, mélyebbre nem eshetünk már. És mit találtunk? Békességet. Ez a jó szó rá. Békesség!

---

[7] A magánzálogházak czímtáblája Angliában.

E hitvallás után a doktor, a ki régi börtönvirág volt, részegebben mint valaha, és izgatottan a szokatlan érzéstől, hogy pénz van a zsebében, visszatért barátjához és társához a rekedtségben, puffadtságban, vörösségben, kártyában, dohányban, piszokban és pálinkában.

Az adós minden bizonynyal egészen más természetű ember volt, mint az orvos, mindazáltal ő is megkezdte már útját a kör túlsó félívén, a mely végül ugyanahhoz a ponthoz vezet. Bebörtönöztetése eleinte nagyon lesújtotta; de nemsokára eljutott a megkönnyebbűlés bizonyos tompa érzéséhez. Zár alatt volt; de a zár, a mely mögötte lecsúkódott, kizárta nagyon sok gondját is. Ha lett volna elég ereje és akarata e gondokkal szembeszállni, akkor a hálót, a mely körülfogta, széttépte volna, vagy megtört szívvel meghalt volna. Minthogy azonban olyan volt, a milyen, ellenállás nélkül csúszott lefelé ezen a szelid lejtőn és nem tett fölfelé egyetlen lépést sem soha többé.

Miután lerázta a nyakáról bonyolúlt ügyeit, a melyeket egy tuczat különböző ügynök hiába igyekezett egymásután kibogozni, ezt a nyomorúlt menedékhelyet nyugodtabb mentsvárnak találta, mint eleinte. A kézitáskát régen kicsomagolta; idősebb gyermekei naponta ott játszottak az udvarban, a kicsit pedig mindenki ismerte és többé-kevésbbé tulajdonjogot tartott hozzá.

- Igazán kezdek büszke lenni önre, - szólt egy nap barátja, a kapus. - Nemsokára ön lesz itt a legöregebb benlakó. A Marshalsea nem volna többé a Marshalsea ön és a családja nélkül.

A kapus csakugyan büszke volt rá. Ha nem volt jelen, nem győzte dicsérni őt az új jövevények előtt.

- Látta őt, - szokta kérdezni, - azt, a ki most ment ki innen a páholyból?

A jövevény valószinűleg azt felelte rá, hogy látta.

- Úri módban nőtt fel, hogy senki különben. A neveltetése rengeteg pénzbe kerűlt! Egyszer meghítta őt az igazgató, hogy kipróbáljon egy új zongorát; a hogy mondják, nagyszerűen játszott rajta. A mi a nyelveket illeti - mindent tud. Volt egyszer itt egy francziánk, és azt hiszem, jobban beszélt francziául, mint a franczia. Máskor volt egy olaszunk; ugyanaz történt. Lehetnek más börtönökben is urak; de ha a legtökéletesebbet akarja látni közülök az ember, akkor a Marshalsea-be kell jönnie.

Mikor legkisebb gyermeke nyolcz esztendős volt, a felesége, a ki hosszú idő óta betegeskedett, falura ment, hogy meglátogassa egy szegény barátnőjét, egykori dajkáját, s ott a falun meg is halt. A férj ezután két hétig ki nem mozdúlt a szobájából, s egy ügyvédi irnok, a ki éppen akkor átmeneti lakója volt a fogháznak, részvétfeliratot szövegezett hozzá, a mely olyan volt, mint valami okmány, s a melyet aláírt valamennyi fogoly. Mikor újra megjelent, szürkébb lett (korán őszült), és a kapus megjegyezte, hogy kezei megint oly gyakran keresik fel remegő ajkait, mint fogsága első idejében. De egy-két hónap múlva beletörődött ebbe is; és a gyermekek időközben úgy játszottak az udvarban, mint azelőtt, csakhogy feketében.

Majd Banghamné, a ki évek során át népszerű közvetítője volt a fogházban az érintkezésnek a külső világgal, kezdett gyöngélkedni, s a szokottnál több ízben találták őt az utcza kövezetén álomba merűlve, mellette kifosztott kosara, s az aprópénzből, a melyet vissza kellett volna hoznia, kilencz penny hiányzott. Ennélfogva az adós fia kezdte Banghamnét helyettesíteni, a megbízásokat értelmesen elintézni s otthonosan kezdte magát érezni úgy a börtönben, mint a börtön falain kívűl.

Az idő haladt, és kezdett a kapus is gyöngélkedni. A lába megdagadt, a keze reszketett és a lélekzete akadozott. A sok használattól megkopott, magaslábú fa szék „sok volt neki”, a mint panaszkodva mondogatni szokta. Párnázott karos székben ült és olykor perczekig úgy hörgött

és lihegett, hogy nem bírta kinyitni a kaput. Mikor ilyen rohamai voltak, az adós nyitott kaput helyette.

- Ön meg én, - szólt a kapus egy téli este, mikor odakint havazott s a páholyban nagy társaság gyűlt össze a kellemes tűz körűl, - mi ketten vagyunk itt a legrégibb lakók. Én magam alig hét évvel előbb kerűltem ide, mint ön. Én most már nem sokáig bírom. Ha egyszer átestem rajta, maga lesz a Marshalsea apja.

A kapus másnap reggel kiszabadúlt e földi világ börtönéből. Az emberek megőrízték emlékezetükben szavait és gyakran ismételték; és a hagyomány átszállt nemzedékről-nemzedékre - egy-egy Marshalsea-nemzedéket körülbelül három hónapra lehetett becsülni - hogy a fehérhajú és szelidlelkű kopott vén adós a Marshalsea apja.

S ő maga lassacskán büszke lett erre a czímére. Ha akadt volna bitorló, a ki magának követelte volna ezt a czímet, a felháborodás könnyeit öntötte volna a kisérlet miatt, a mely jogai elrablására irányúlt. Azt a hajlandóságot vették észre nála, hogy kezdte túlozni a fogházban töltött esztendők számát; tudta mindenki, hogy egynéhányat le kell vonni abból, a mennyit be szokott vallani; hiú, mondogatták az adósok váltakozó nemzedékei.

Minden új jövevényt bemutattak neki. Ennek az etiquette-nek a teljesítését nagyon szigorúan megkövetelte. Kujonok túlzott udvariassággal és ünnepélyességgel szokták végezni a bemutatás czeremóniáját; de azt a mély komolyságot, a melylyel ő fogadta a dolgot, nem tudták felülmúlni. Szegényes szobájában fogadta a jövevényeket, szelíd, leereszkedő jóakarattal. (Az udvaron való bemutatást helytelenítette, mert formátlan és megeshetik bárkivel a világon.) Üdvözli őket a Marshalseaben, mondotta. Igen, ő az apja ennek az intézetnek. A világ oly szíves, hogy így nevezi őt; s ő állja az elnevezést, ha több, mint húsz esztendei ott tartózkodás jogot ad erre a czímre. A hely eleinte kissé szűknek tetszik; de jó társaság van benne - keverten - szükségképpen keverten - és nagyon jó a levegő is.

Lassacskán többé nem szokatlan dologgá vált, hogy éjszaka borítékokat toltak be az ajtaja alá, a melyekben egy fél korona, két fél korona, sőt hébe-korba egy fél sovereign is volt, a Marshalsea apja számára. „Egy búcsúzó kolléga tisztelete jeléűl". E küldeményeket úgy fogadta, mint csodálóinak adóját egy hivatalos személyiség. Olykor e levelezők tréfás neveket használtak, így például: a tégla, vagy a fujtató, vagy a vén hülye, sólyomszem, pálinka, vízfejű; - de ő rossz izlés jelének tartotta ezt s egy kissé mindig megsértődött.

Az idők folytán, minthogy ez a levelezés kissé gyérebb lett s a levelezők részéről az akarat némi megerőltetését látszott kivánni, a melyre ezek a búcsú gyorsaságában nyilvánvalóan nem mindig voltak képesek, meghonosította azt a szokást, hogy a kolléga urakat, a kiknek volt némi társadalmi állásuk, kikisérte egészen a kapuig és ott búcsúzott el tőlük. Az illető kolléga ilyenkor, miután kezet szorítottak, néhány lépés után meg szokott állni, becsavart valamit papirba és így kiáltott: „Igaz is!"

A Marshalsea apja erre csodálkozva meg szokott fordúlni és ezt szokta kérdezni: - Nekem szólt? - S újra a kolléga elé sietve atyailag ezt szokta hozzátenni: - Szolgálatára lehetek valamiben? Elfelejtett valamit?

- Elfelejtettem, - felelt erre rendszerint a kolléga, - itt hagyni ezt a Marshalsea apja számára.

- Kedves uram, - felelt ő erre, - rendkívűl le fogja őt kötelezni.

De ilyenkor aztán tétova keze, a míg kétszer-háromszor körűl nem járt az udvaron, a zsebében maradt, hogy a kollégák zömének ne szúrjon szemet túlságosan az, a mi történt.

Egyszer délután, mikor nagyszámú kollégát kísért már a kapúig, a kik véletlenül egy időben búcsúztak, visszafelé találkozott egy lakótársával a szegény oldalról, a kit egy héttel azelőtt

hoztak be valami csekély összeg miatt, s a ki miután ma „rendezte” a dolgot, szintén távozófélben volt a házból. Ez az ember csak kőmíves volt munkás ruhában; vele volt a felesége is; batyút vitt és nagyon jókedvű volt.

- Isten áldja meg! - szólt, a mint elment mellette.

- Isten áldja meg! - felelt jóakaróan a Marshalsea apja.

Jó messze voltak már egymástól, mikor a kőmíves így kiáltott: - Megálljon csak, uram! - és újra feléje sietett.

- Nem sok, - szólt a kőmíves, egy kis csomó fél pennys darabot nyomva a kezébe, - de szívből adom.

A Marshalsea apja sohasem kapta még eddig rézben az adóját. A gyermekei szoktak rézpénzt kapni, s az apa hozzájárulásával ez is a közös perselybe folyt be s arra szolgált, hogy megvegye az enni és innivalóját. De egy mészfoltos barhettzubbony, a mely szemtől-szemben fél pennyket ajándékoz neki - ez új dolog volt.

- Hogy merészel! - szólt a kőmívesnek és tehetetlen könnyekre fakadt.

A kőmíves befelé fordította őt a falnak, hogy ne lássák az arczát; ez oly gyöngédségre vallott, s a kőműves oly bűnbánatot mutatott és oly becsületesen kért tőle bocsánatot, hogy akaratlanúl így szólt hozzá: - Tudom, hogy jó volt a szándéka. Ne beszéljünk tovább róla.

- Éltemre mondom, uram, - erősítette a kőmíves, - jó szándékkal tettem. És azt hiszem, többet tennék önért, mint a többiek valamennyien.

- Mit tenne? - kérdezte tőle.

- Eljönnék meglátogatni önt odakívülről is.

- Adja ide újra a pénzt, - szólt a másik élénken; - megtartom és sohasem fogom kiadni. Köszönöm, szívből köszönöm. Tehát viszont látom?

- Ha egy hétig élek, igen.

Kezet szorítottak és elváltak.

A kollégák, a kik este összegyülekeztek a kantinban, csodálkoztak az apjukon és azt kérdezgették egymástól, vajjon mi lelhette őt, hogy még ilyen későn is fel s alá járkál az udvarban és olyan levertnek látszik.

HETEDIK FEJEZET.

A Marshalsea gyermeke.

A gyermek, a kinek első lélekzése összevegyűlt Haggage doktor pálinka gőzével, átszállt a Marshalsea-lakók egyik nemzedékéről a másik nemzedékére, épp úgy, mint a közös „apjukra” vonatkozó hagyomány. Élte első korszakában ez az átszállás jóformán a szó betűszerint való értelmében történt, mert a fogházban született gyermek gondozását úgyszólván olyan kötelességnek tekintették, a melyet minden új börtönlakó, a mikor bekerűlt a fogházba, mintegy hallgatólagosan magára vállalt.

- Jog szerint, - jegyezte meg a kapus, mikor a kisdedet először megmutatták, - az volna a helyénvaló, hogy én legyek a keresztapja.

Az adós tétovázva tünődött egy pillanatig, azután így szólt: - Talán nem volna kifogása ellene, ha kérném, hogy legyen valóban a keresztapja?

- Óh! Én nekem nincs kifogásom ellene, - felelt a kapus, - ha önnek nincs.

Így esett hát, hogy egy vasárnap délután, mikor a kapus szabad lévén, kimehetett a fogházból, megkeresztelték a kicsit; és hogy a kapus a Szent György templom szenteltvíztartójához lépett s megigérte és megfogadta, hogy gondja lesz a gyermekre, és kezességet vállalt a gyermek hitbeli hűségeért, mint ő maga mesélte, mikor visszatért: „jó keresztapához illően."

Ez a körülmény újabb tulajdonrészre jogosította a kapust a gyermekre vonatkozólag, azon kívül és felül, a mely már előbb is, hivatalosan megillette őt. Mikor a kicsi járni és gagyogni kezdett, nagyon megszerette; vett neki egy kis karos széket, s beleállította a páholyába, a magas kandallórács mellé; örült neki, ha a gyermek vele volt, mikor a dolgát végezte; és olcsó ajándékokkal szokta megvesztegetni, hogy odajárjon hozzá és beszélgessen vele. A kicsike a maga részéről is csakhamar annyira megszerette a kapust, hogy magától is fel-felmászott a páholy lépcsőin a nap minden órájában. Mikor elszundikált kis karos székében a kandallórács mellett, a kapus betakargatta a zsebkendőjével; s a mikor a kicsike ott üldögélve vetkeztette és öltöztette a bábuját, - a mely nemsokára nagyon elütött a fogház falain kívül található bábuktól és kezdett rémesen hasonlítani, mintha rokona volna, Banghamné asszonyhoz, - a kapus széke tetejéről túláradó szeretettel szokta elnézni őt. A fogházlakók, a kik mind ennek tanúi voltak, azt a véleményüket kezdték hangoztatni, hogy a kapus, a ki agglegény volt, született családapa. De a kapus megköszönte szépen a véleményüket, és így szólt: - Nem, mindent fontolóra véve, elég mulatság az is, ha mások gyermekeit láthatja maga körül az ember.

Ifjú életének mely korszakában kezdte észrevenni a kis teremtés, hogy nem mindenkinek szokása szűk udvarokban élni, a melyeket vas szögekkel élezett magas falak fognak körül, azt bajos volna eldönteni. De még nagyon, nagyon kis teremtés volt, mikor tudatára ébredt annak, hogy atyja kezének a szorítása mindig megszűnt a kapu előtt, a melyet a nagy kulcscsal nyitottak ki; s hogy míg az ő apró lábacskáinak szabad volt ezen a kapun keresztül lépdelni, az atyja lába soha sem léphetett rajta keresztűl. Talán részben ennek a felfedezésnek a következménye volt az a szánakozó, panaszos tekintet, a melylyel az atyjára szokott nézni, mikor még igen-igen fiatalka volt.

Szánakozó, panaszos tekintettel nézett a Marshalseanek és a Marshalsea apjának ez a gyermeke valóban mindenre, (csak az atyja számára volt a tekintetében valami pártfogói vonás is), akár mikor ott ült kapus barátja mellett a páholyban, akár mikor a családi szobában tartózkodott, akár mikor a fogház udvarában járkált ide-oda, élete első nyolcz esztendejében. Szánakozó, panaszos tekintettel nézte szeszélyes nénjét; renyhe bátyját; a magas, csupasz falakat, a kopott tömeget, a melyet a falak magukba zártak; a fogház gyermekeinek játszadozását, mikor lármáztak, futkostak, bujócskát játszottak és a kapualjának vasrácsai között „ki van otthon"-nal mulattak.

Tünődve és kiváncsian üldögélt nyáron át a páholy magas kandallórácsa mellett, s a rácsos ablakon keresztül felnézett az égre, miglen mikor tekintetét újra barátja felé fordította, fénysávok húzódtak tova közte és barátja között a levegőben, s mintegy tündöklő rácson keresztül látta a barátját is.

- A mezőkre gondolsz úgy-e? - kérdezte egyszer a kapus, miután egy ideig figyelmesen szemlélte őt.

- Hol vannak a mezők? - kérdezte a kicsike.

- A mezők - azok odaát vannak, szívecském, - szólt a kapus, határozatlan mozdúlatot téve kulcsával. - Egyenest ott túlnan.

- El vannak zárva? Kinyitja és becsukja őket valaki?

A kapus egy kissé kijött a sodrából.

- Hm, - szólt, - általában nem.

- Nagyon szépek a mezők, Bob?[8]

Bobnak nevezte őt, a kapus saját kívánságára és utasítására.

- Csodaszépek. Csupa virág valamennyi. Százszorszép meg ibolya meg - a kapus elakadt, mert növénytani ismeretei nem voltak túlságosan alaposak, - meg más mindenféle.

- Kellemes ott lenni, Bob?

- Nagyszerű, - szólt a kapus.

- Volt már ott a papa?

- Ehem! - köhécselt a kapus. - Ó igen, minden bizonnyal, valamikor.

- Fáj neki, hogy most nincsen ott?

- N-nem túlságosan, - szólt a kapus.

- A többieknek sem fáj? - kérdezte a kicsike, kitekintve az udvaron lődörgő, tétlen csoportokra. - Bizonyosan tudod, Bob?

A társalgás e kényes pontjánál Bobnak inába szállott a bátorsága s átmenet nélkűl a czukros kétszersűltre terelte a szót: ez volt mindig a végső kibúvója, valahányszor kis barátnője valamely társadalmi, politikai, vagy theológiai sarokba szorította őt. De a beszélgetés következménye számos vasárnapi kirándulás volt, a melyre e két különös pajtás együtt vállalkozott. Minden második vasárnap távozni szoktak a páholyból és fölkerekedtek nagy méltósággal valahová a zöldbe, olyan helyre, a melyet a kapus a hét folyamán nagy óvatosan előre kiválasztott; ilyenkor aztán a kicsike fűvet és virágot tépett, hogy hazavigye magával, mialatt a kapus pipázgatott. Néha befordúltak egyik-másik kerti tea- vagy kávéházba, a hol rákot ettek, sört ittak és más nyalánkságot élveztek; végűl pedig kézenfogva egymást hazatértek, ha csak a kicsike túlságosan el nem fáradt s a kapus vállán el nem aludt.

Akkoriban kezdett a kapus először fontolóra venni egy kérdést, a mely oly nagy szellemi munkájába került, hogy még halála napján is eldöntetlen volt. Elhatározta, hogy megtakarított pénzecskéjét keresztlányára fogja hagyni, s már most arról volt szó, hogy' találhat olyan módot, hogy a pénzt csakis a kicsike számára biztosíthassa úgy, hogy más hozzá ne férhessen. Hivatalában szerzett tapasztalatai folytán annyira érezte azt a rengeteg nehézséget, a mivel a pénz némileg biztos elhelyezése jár, másfelől pedig annyira érezte azt a rendkívűli könnyűséget, a mivel a pénz veszendőbe megy, hogy ezt a kényes kérdést megbeszélte minden fizetésképtelen ügyvéddel, vagy más joghoz értő úri emberrel, a ki hébe-korba a börtönbe került.

- Tegyük fel azt az esetet, - szokta mondani, miközben kulcsával a joghoz értő úri ember ingmellén igyekezett világosabban érthetővé tenni az esetet, - tegyük fel, hogy valaki egy fiatal lányra akarja hagyni a pénzét s úgy óhajtja biztosítani a pénzt, hogy rajta kívűl senki más ne nyúlhasson hozzá; mit kell akkor csinálnia?

- Határozottan a fiatal lány nevére kell lekötni, - hangzott rendszerint a joghoz értő úri ember válasza.

- Igen ám, csakhogy látja, kérem, - folytatta a kapus, - tegyük fel, hogy a fiatal lánynak például atyja van, vagy bátyja, vagy férje, a ki valószínűleg meg akarja majd kaparintani a pénzt, ha hozzáférhet. Mi lesz akkor?

---

[8] Bob a Róbert kicsinyítője.

- A pénz a lány tulajdona lesz, s a többieknek annyi joguk lesz csak hozzá, mint nekem, vagy önnek, - hangzott erre a jogi válasz.

- Igen, de várjon csak egy kicsit, - szólt a kapus. - Tegyük fel, hogy a lány puhaszívű teremtés és a többiek közös erővel megrohanják. Miféle törvény biztosítja ez esetben a pénzt?

A legélesebbeszű jogász, a kitől a kapus tanácsot kért, sem tudott olyan törvényt idézni, a mely elég biztosítékot nyújtott volna erre az eshetőségre. Így azután a kapus élte fogytáig gondolkozott a dolgon, és végül végrendelet nélkül halt meg.

De ez sokkal később történt, a mikor keresztlánya elmúlt már tizenhat esztendős. Félennyi idős volt még csak, mikor szánakozó, panaszos tekintete özvegynek látta az atyját. Ez időtől fogva az a pártfogói kifejezés, a mely tekintetében atyja számára látható volt, kezdett cselekvéssé átalakulni, s a Marshalsea gyermeke új viszonyba lépett atyjához.

Eleinte az ilyen csöpp teremtés nem igen tehetett többet, mint hogy föláldozva a kandallórács melletti szórakoztató-helyet, atyja mellett üldögélt és ő rá nézett csendesen. De ez olyan hatást tett atyjára, hogy csakhamar hozzászokott és hiányát érezte, ha a kis lány nem volt körülötte. E kis kapun keresztül lépett ki a lányka a gyermekkorból a fájdalommal teljes világba.

Mit látott vajjon szánakozó tekintete kora gyermekségében atyjában, nénjében, bátyjában és a börtönben; mily sokat, vagy mily keveset tárt fel előtte az Úr kegyelme a szomorú valóságból: mindez sok egyéb titokkal együtt titok maradt. Elég, hogy bizonyos ihlet oly lénynyé tette őt, minő a többi nem volt, oly lénynyé, a ki gondját viselte a többieknek és dolgozott helyettük. Ihlet? Igen. Csak papoknál, vagy költőknél beszéljünk talán ihletről, és nem az oly szívnél is, a mely szeretetből és odaadásból magára vállal minden áldozatot és megaláztatást?

Minden földi barát nélkül, a ki támogatta volna őt, vagy a kivel csak beszélgethetett volna is, azon az egyen kívül, a ki oly különböző volt tőle; minden ismerete nélkül a börtönbe nem zárt társadalom legegyszerűbb tagjai legegyszerűbb erkölcsi és társadalmi formáinak; oly helyzetben születve és nevelkedve, a mely a falakon kívül ferde volt a legferdébb helyzetekhez képest is; gyermekkorától fogva oly forrásból merítve, a melynek vize sajátságos színű, egészségtelen és természetellenes ízű volt: így nőtt fel a Marshalsea gyermeke hajadonná.

Mindegy, hogy milyen tévedések és elkedvetlenedések között; nem rossz szándékból ejtett, de mélyen érzett gúnyolódások közepett fiatalsága és kicsisége miatt; gyermekességének és gyöngeségének, még az emelést és hordást illetőleg is, milyen nyomasztó tudata mellett; mennyi szívfájdalommal, reménytelenséggel és mennyi keserű, titkos könnyet hullajtva: egyre tovább küzdött, a míg hasznosnak, sőt nélkülözhetetlennek ismerte őt mindenki. Ez az idő elkövetkezett. Ő foglalta el testvérei között a legidősebbnek a helyét, minden tekintetben, az életkoron kívül. Ő lett a lezüllött család feje, s ő érezte szíve mélyén a család minden gondját és gyalázatát.

Tizenhárom esztendős korában tudott olvasni és számadást vezetni - jobban mondva le tudta írni betűvel és számmal, mennyibe kerülnek szegényes életüknek legnélkülözhetetlenebb szükségletei, és hogy mennyivel kevesebb a pénzük, mint a mennyire szükségük van. Szabálytalan időközökben, mindig csak néhány héten át egyfolytában, eljárt egy esti iskolába, s a bátyját és a nénjét, megszakításokkal, egy nappali iskolába küldte. Odahaza nem volt részük semmiféle oktatásban; de a kis leány nagyon jól tudta - senki jobban nem tudta nála - hogy az az ember, a ki annyira jutott, hogy a Marshalsea apja lett, saját gyermekeinek apja nem lehetett.

E szűkös művelődési eszközökhöz hozzácsatolt egy másikat is, a melyet ő maga eszelt ki. Egyszer megjelent a fogházlakók tarka társaságában egy tánczmester. A nénjének nagy kedve volt megtanúlni a tánczmester művészetét, és úgy látszott, hogy hivatást is érez magában rá. A

Marshalsea gyermeke tizenhárom esztendős korában, kezében egy kis erszénynyel, megjelent a tánczmester előtt és eléje terjesztette szerény kérését.

- Bocsásson meg, uram, én itt születtem.

- Ah! Kegyed az a fiatal hölgy? - szólt a tánczmester, miközben tekintetét a kis alakon s a hozzá felnéző arczocskán pihentette.

- Én vagyok, uram.

- És mivel lehetek szolgálatára?

- Nem nekem, köszönöm, - szorongva széthúzta kis erszényének a zsinórját; - de ha volna szíves addig, a míg itt lesz, a némémet olcsón tánczolni tanítani...

- Gyermekem, szívesen tanítom őt ingyen, - szólt a tánczmester, becsukva az erszényt. Olyan jólelkü tánczmester volt, a kinél jobblelkü sohasem tánczolt keresztül a fizetésképtelenség bíróságán, és szavának állt. A kislány nénje oly tehetséges tanítvány volt, és a tánczmesternek oly sok ideje volt hozzá (mert tíz hétig tartott, a míg az ügyeit rendezhette és visszamehetett megint a tánczisколájába), hogy a haladás nagyszerűnek volt mondható. A tánczmester oly büszke volt a tanítványára és annyira vágyott tanítványa haladását néhány kiválasztott barátjának bemutatni, mielőtt távozik, hogy egy szép reggel hat órakor végigcsináltak az udvaron egy menuette de la cour-t, - a szobák szűkek voltak erre a czélra, - a melyet oly elegánsan és lendületesen tánczoltak, hogy a tánczmesternek, a ki egyidejüleg hegedült is, egészen elállt a lélekzete.

Ennek a kísérletnek a sikere, a mely a tánczmestert arra bírta, hogy folytassa a tanítást, még akkor is, miután kiszabadúlt, arra bátorította a szegény gyermeket, hogy tovább kisérletezzék. Hónapokon keresztűl várt türelmesen egy varrónőre. Végül egyszer bekerült hozzájuk egy divatárusnő, s most már ehhez fordult a saját dolgában.

- Bocsásson meg, asszonyom, - szólt a nyitott ajtó mögül félénken a divatárusnőre tekintve, a ki könnyek között ágyában feküdt, - de én itt születtem.

Úgy látszott, hogy mindenki hallott róla nyomban a megérkezése után, mert a divatárusnő felült az ágyában, felszárította könnyeit és egészen úgy, mint a tánczmester, így szólt: - Ah, kegyed az a gyermek?

- Én vagyok, asszonyom.

- Sajnálom, de nem adhatok magácskának semmit, - szólt a divatárusnő fejét rázva.

- Nem azért jövök, asszonyom. Ha megengedi, szeretnék varrni tanulni.

- Miért akar ilyesmit? - felelt a divatárusnő. - Látja, hogy nekem nem sok szerencsét hozott.

- Úgy látszik, hogy azoknak az embereknek, a kik idejönnek, semmi a világon nem hozott szerencsét, - felelt a kislány szíve együgyüségében; - de azért én mégis szeretném megtanulni.

- De hiszen olyan gyönge, - vetette ellen a divatárusnő.

- Nem hiszem, hogy gyönge vagyok, asszonyom.

- És aztán olyan nagyon-nagyon kicsike, - szólt újra a divatárusnő.

- Igen, nagyon kicsike vagyok, - válaszolt a Marshalsea gyermeke, és heves zokogásba tört ki e hibája miatt, a mely oly gyakran vált akadályává. A divatárusnő, - a ki nem volt sem mogorva, sem keményszívű, hanem csak nem találta még magát bele új helyzetébe, - elérzékenyült, pártfogásába vette őt, a legkomolyabb és legtürelmesebb tanítványra talált benne, és idővel igen ügyes kézimunkásnőt nevelt belőle. A mint telt az idő, még pedig ezenközben, a

Marshalsea apja lassacskán jellemének egy újabb virágát fejlesztette ki. Mennél inkább apja lett a Marshalseanek és mennél inkább függött váltakozó családjának járulékaitól, annál nagyobb teketóriát csinált koldus előkelőségéből. Ugyanazzal a kézzel, mely egy fél órával előbb zsebredugta valamelyik társának a fél koronáját, az arczán végigfolyó könnyeket törülgette, mikor arról esett szó, hogy lányainak maguknak kell a mindennapi kenyeret megkeresniök. Így aztán a rendes mindennapi gondokon kívül, még az a gond is terhelte a Marshalsea gyermekét, hogy megóvja azt az előkelő képzelgést, hogy valamennyien renyhe, tétlen koldusok.

A nénje tánczosnő lett. Volt a családban egy tönkrement nagybácsi, - az öcscse tette tönkre, a Marshalsea apja; épp oly kevéssé értette a dolgok összefüggését, mint az öcscse, de épp oly készségesen belenyugodott a változhatatlanba, - s ennek a bácsinak vált a feladatává a tánczosnő gyámolítása. A bácsi, a ki természeténél fogva visszavonuló, egyszerű ember volt, akkor, a midőn a szerencsétlenség rászakadt, annyi jelét adta csak tönkre menésének, hogy abba hagyta a mosakodást és soha többé nem engedte meg magának ezt a fényűzést. A jólét napjaiban nagyon közepes műkedvelő-zenész volt; s a mióta öcscsével együtt elszegényedett, abból tengette életét, hogy egy kis színházi zenekarban klarinétot játszott, a melynek fája és bádogja épp oly piszkos volt, mint annak, a ki fújta, a teste. Az unokahúga ebben a színházban lett tánczosnő; a bácsinak régóta megvolt ott már a „biztos" állása, a mikor a húga ugyanott szerény alkalmazást talált, s épp oly készségesen vállalta magára huga védelmét és kiséretét, a mily készségesen elvállalt volna betegséget, örökséget, bankettot, koplalást, - szóval bármit a világon, az egy szappanon kívül.

Hogy a tánczosnő megkereshesse hetenként a maga pár shillingjét, a Marshalsea gyermeke kénytelen volt atyja előtt egy egész jól betanult komédiát végigjátszani.

- Fanny most egy ideig nem fog velünk lakni, papa. Napközben többnyire itt lesz, de odakint fog lakni a bácsinál.

- Micsoda? Nagyon meglep a dolog. Miért?

- Azt hiszem, papa, a bácsinak szüksége van valakire, a ki gondját viselje.

- Szüksége van? Hiszen csaknem mindig itt van. És te sokkal jobban gondját viseled, Amy, mint a néned tehetné. Oly sokat vagytok távol valamennyien; oly sokat vagytok távol valamennyien.

Ezzel azt a fictiót kellett megóvni, mintha az öregnek sejtelme sem lett volna arról, hogy Amy maga is dolgozni jár napközben.

- De úgy örülünk mindig, mikor hazajöhetünk, ugy-e, papa? A mi pedig Fannyt illeti, azonkívül hogy a bácsit szórakoztatja és ápolja, talán javára is lesz neki, ha nem él itt folytonosan. Hiszen ő nem született itt, úgy mint én, tudod, papa.

- Jó, jó, Amy. Nem egészen értlek ugyan, de talán természetes dolog, hogy Fanny szívesebben él odakint, és olykor te magad is. Tegyetek hát a kedvetek szerint, te meg Fanny, meg a bácsid. Jó, jó. Én nem avatkozom bele; ti se törődjetek énvelem.

Hogy a bátyját kiszabadítsa a börtönből és megmentse a kifutó-szereptől, a melyet mint Banghamné utódja teljesített, s megmentse főleg mindenféle gyanús alak közönséges társaságától: ez volt Amy legnehezebb feladata. A bátyja tizennyolcz esztendős volt, még mindig máról-holnapra élt csak, fillérekből, s folytatta volna ezt a renyhe életet akár nyolczvan esztendős koráig is. A börtönbe nem került senki, a kitől valami jót vagy hasznosat tanúlhatott volna, és Amy nem talált számára más pártfogót, mint öreg barátját és keresztatyját.

- Kedves Bob, - szólt Amy, - mi lesz a szegény Tip-ből?

Eduárdnak hívták, Ted volt a beczéző neve s ebből Tip lett a börtönben.

A kapusnak megvolt a maga elég szilárd véleménye, arról, mi lesz a szegény Tip-ből; sőt, hogy sejtelme teljesülését meggátolja, megpróbálta már azt is, hogy kivallatta Tipet, mit szólna ahhoz, ha világgá mehetne és a hazát szolgálhatná. De Tip azt mondta, köszöni szépen, de ő azt hiszi, hogy nem sokat bánja a hazáját.

- Igen, gyermekem, - szólt a kapus, - valamit kellene csinálni vele. Mit szólnál ahhoz, ha megpróbálnám bejuttatni valami ügyvédi irodába?

- Oh, ez nagyon szép volna magától, Bob!

A kapusnak ez időtől fogva két esetet kellett azok elé a joghoz értő úri emberek elé terjeszteni, a kik időnkint az őrizete alá kerültek. A második esetet oly szívós kitartással terjesztgette eléjök, hogy végül akadt Tip számára egy ügyvéd irodájában egy íróasztal és hetenként tizenkét shilling.

Tip egy fél esztendeig senyvedt ebben az irodában. A fél esztendő elteltével egy este zsebredugott kézzel ténfergett haza, és mellesleg odaszólt a húgának, hogy többé nem megy be az irodába.

- Nem mégy be többé? - kérdezte elképedve a Marshalsea szegény, kis, aggódó gyermeke, a kinek számos gondja között Tip mindig az első sorban állt.

- Úgy megcsömörlöttem a dologtól, - szólt Tip, - hogy abbahagytam.

Tip mindentől megcsömörlött. Időközi szünetekkel, a melyek mindég a Marshalsea-ben teltek el Banghamné helyettesítésével, kicsike, második édesanyja, hűséges barátja segítségével, bejuttatta Tipet egy árúraktárba, majd egy kertészhez, majd másodszor egy ügyvédhez, majd egy árverési kikiáltóhoz, majd egy sörgyárba, majd egy börzeügynökhöz, majd újra egy ügyvédhez, majd egy bútorszállító-üzletbe, majd egy postahivatalba, majd újra egy ügyvédhez, majd egy vegyeskereskedésbe, majd egy szeszgyárba, majd újra egy ügyvédhez, majd egy gyapjúkereskedőhöz, majd egy rövidáru-kereskedésbe, majd egy hal-árúcsarnokba, majd egy déligyümölcskereskedőhöz és végül a hajóműhelybe. De bárhová került is Tip, mindentől megcsömörlött és azzal a hírrel jött haza, hogy abbahagyta. Bárhová jutott ez a boldogtalan Tip, mintha magával vitte volna a börtön falait is és azoknak szűk határai között lődörgött a régi, lompos, czéltalan módon, a míg a Marshalsea igazi mozdulatlan falai magukhoz nem vonzották és körül nem zárták őt újból.

A bátor kis teremtés mindazonáltal annyira eltökélte magában bátyja megmentését, hogy e sok szomorú váltakozás közepett is összekuporgatott annyi pénzt, hogy megválthatta bátyja jegyét Kanadába. Mikor Tip megcsömörlött a semmittevéstől is és hajlandó volt ezt is abbahagyni, nagykegyesen beleegyezett abba, hogy áthajózik Kanadába. És Amy szomorodott szívvel búcsúzott tőle, de boldoggá tette őt az a reménység, hogy végül mégis csak sikerült jó útra terelni a bátyját.

- Isten áldjon meg, kedves Tip. Ne légy büszke és látogass meg majd bennünket, ha gazdag ember leszel.

- Jó, jó, - szólt Tip és távozott.

De nem egészen Kanadáig; valójában csak Liverpool-ig. Miután Londonból eljutott ebbe a kikötőbe, oly alapos okai voltak megcsömörleni a hajótól, hogy arra határozta el magát, hogy gyalog tér vissza. És így egy hónap elteltével ott állt újra huga előtt, rongyosan, mezítláb és agyonfáradtan.

Miután egy ideig újra átvette Banghamné utódjának a szerepét, egy szép napon azzal lepte meg Amyt, hogy most ő maga talált magának valami foglalkozást.

- Amy, állásom van.

- Mit nem mondasz, Tip! Igazán?

- Természetesen most másképp lesz majd. Nem fog miattam többé gond emészteni, kicsikém.

- Micsoda állásod van, Tip?

- Ismered látásból a Slingo-t?

- Csak nem az az ember, a kit csiszárnak neveznek?

- De az. Hétfőn kikerül innen és engem alkalmazott.

- Mivel kereskedik ez az ember, Tip?

- Lovakkal. Meglátod, milyen másképp lesz most, Amy.

Amy ezután néhány hónapig nem látta a bátyját és csak egyszer hallott felőle. A régibb börtönlakók arról suttogtak, hogy látták őt egyszer Marfieldsben, egy színleges árverésen, a hol ezüstözött tárgyakat tömör ezüst gyanánt vett meg, s nagybőkezűen bankjegyekkel fizetett. De Amy fülébe nem jutott el soha ez a hír. Egy este Amy egyedül dolgozott odahaza, az ablak mellett állva, hogy kihasználhassa a fal fölött átszűrődő szürkület félhomályát, - mikor egyszerre csak nyílt az ajtó és belépett Tip.

Amy megcsókolta és örömmel üdvözölte; de félt kérdezősködni tőle. Tip látta, milyen félénk és nyugtalan a huga, és nagyon szomorúnak látszott.

- Nagyon félek, Amy, hogy most az egyszer haragudni fogsz. Szavamra, félek!

- Nagyon fáj, Tip, hogy így beszélsz. Visszatértél megint?

- Hát - vissza.

- Minthogy most az egyszer nem igen reméltem, hogy az a foglalkozás, a melyet találtál, megfelelő lesz a számodra, kevésbbé lep meg és kevésbbé szomorít el a dolog, mint máskor, Tip.

- Ah! Csakhogy nem ez ám a legnagyobb baj.

- Nem ez a legnagyobb baj?

- Ne nézz rám oly rémülten, Amy. Nem, Amy, még nem ez a legnagyobb baj. Visszajöttem, a mint látod; de - ne nézz rám oly rémülten - másképp jöttem vissza, hogy úgy mondjam, új minőségben. Az önkéntesek jegyzékéből töröltek. Most a rendes benlakók közé tartozom.

- Oh! Ne mondd azt, hogy bezártak, Tip! Nem, nem!

- Na, nem szívesen mondom, - felelt Tip húzódozva, - de ha nem érted meg a nélkül, hogy meg ne mondjam, mit tehetek mást? Negyven font és még valamicske miatt vagyok a dutyiban.

A kis lány mind e hosszú évek során először roskadt össze a terhe alatt. Összecsapta feje fölött a kezét és azt kiáltotta, hogy a papának meghasad a szíve, ha ezt meghallja, azután lerogyott Tip bűnös lábai elé.

Tipnek könnyebb volt a hugát újra eszméletre téríteni, mint a hugának Tippel megértetni, hogy a Marshalsea apja magánkívül lesz, ha megtudja az igazságot. Tip semmiképp sem volt képes megérteni ezt, és phantastikus képzelődésnek tartotta. Annak tartotta még akkor is, mikor végül engedett huga könyörgésének, a melyet a nagybácsi és Fanny is támogatott. Visszatérése egyébként egyáltalán nem volt feltűnő dolog; az atyjának úgy magyarázták meg,

mint máskor; s a foglyok, a kiknek több érzékük volt a jámbor csalás iránt, mint Tipnek, lelkiismeretesen támogatták őt.

Ez volt a Marshalsea gyermekének élete és története, huszonkét esztendős koráig. Miközben még mindig ragaszkodással csüggött azon a nyomorúságos udvaron és háztömbön, a mely szülőhelye és otthona volt, most már mégis bizonyos ellenkezéssel járt-kelt benne ide-oda - mert nőies érzékenységének rosszul esett, hogy mindenki újjal mutogatott rá. Mióta odakint is szokott dolgozni, szükségesnek találta elhallgatni, hogy hol lakik, s oly titkolódzva járt ide s oda a szabad város és a vaskapuk között, a melyeken kívül soha életében nem aludt még, a mint csak telt tőle. Eredeti félénkségét ez a titkolódzás csak fokozta még, s könnyed léptei és kis alakja, mint a futó árnyék, úgy merült el a nagyforgalmu útczákban, a hol útja vezette.

Míg a nyomorúság rideg bajaiban rendkivül járatos volt, valósággal gyermeki ártatlanságot tanúsított a világ minden egyéb dolgaiban. Ártatlan maradt a ködben, melynek fátyolán keresztül látta atyját, a fogházat és az élet zavaros, hullámzó árját, a mely a börtönön keresztűl és a börtönben hömpölygött.

Ez volt az élete és ez volt a története Kis Dorritnak, a ki egy kormos szeptemberi estén hazafelé tartott, mialatt Clennam Arthur távolról követte őt. Ez volt az élete és ez volt a története Kis Dorritnak, a ki most a London-híd végén megfordúlt, végig ment még egyszer a hidon, elhaladt a Szt.-György templom mellett, hirtelen még egyszer megfordúlt s beosont a Marshalsea nyitva álló külső kapuján a Marshalsea kis pitvarába.

NYOLCZADIK FEJEZET.

Bezárva.

Clennam Arthur megállt az utczán és várt valakit, a kitől megkérdezhesse: miféle ház ez. Néhány járókelőt, a kinek arcza egyáltalán nem bíztatta a kérdezősködésre, szó nélkül tovább engedett, s ott állt tovább az utczán, míg végül egy öreg ember közeledett feléje, a ki befordúlt a kis pitvarba.

Görnyedten ballagott s olyan lassan és szórakozottan, hogy London nyüzsgő forgalmú utczáin nem a legbiztosabban érezhette magát. Piszkosan és szegényesen volt öltözködve; kopott, valaha kékszinű kabát volt rajta, a mely bokájáig ért és álláig be volt gombolva, a hol bársony nyakkendője fakó kísértetébe olvadt bele. Egy vörös posztódarab, a melylyel ez a kísértet addig, a míg élt, bélelve volt, csupaszon ágaskodott most hátúl az öreg nyakában, az ősz hajszálak, a rongyos nyakravaló és a rozsdás kapocs tömkelegében, úgy, hogy az öreg kalapja majdnem letolódott a fejéről. Zsíros, kopott volt ez a kalap, s rongyos, formátlan karimája, a mely alól piszkos zsebkendő fityegett ki, belelógott az öreg szemébe. A nadrágja olyan bő és olyan hosszú volt, a czipője olyan nagy és olyan esetlen, hogy az öreg úgy baktatott, mint valami elefánt, s nem volt ember, a ki meg tudta volna mondani, mi az, a mi a lábán kamásli, és mi rajta a lötyögő posztó és bőr. Az egyik karja alatt rozoga tokot tartott, a melyben valami fúvó hangszer lehetett; ugyanabban a kezében barnás papirzacskóban egy penny ára tubákot tartott, a melyből, mialatt Arthur elnézte őt, szegény, öreg, kék orrát hosszúra nyújtott szippantással erősítette.

Clennam Arthur ehhez az öreghez közeledett, mialatt ez a pitvaron keresztülbaktatott és megérintette a vállát, hogy aztán megszólítsa. Az öreg megállt és megfordúlt, olyan kifejezéssel gyönge, szürke szemében, a mely arra vallott, hogy gondolatai messze járnak attól a helytől, a hol időzött, s hogy egy kissé nagyot is hall.

- Bocsánat, uram, - szólt Arthur kérdését ismételve, - micsoda ház ez?

- Ez a ház? - szólt az öreg, feleúton elakadva a szippantásával. - Ez a Marshalsea.

- Az adósok börtöne?

- Az, - felelte az öreg olyan arczczal, mintha nem éppen tartaná szükségesnek, bővebben kiterjeszkedni erre az elnevezésre, - az adósok börtöne.

Megfordúlt újra, hogy tovább menjen.

- Bocsásson meg, - szólt Arthur még egyszer megállítva az öreget, - de nem volna szíves még egy kérdésemre felelni? Mindenkinek szabad bemenni ide?

- *Be*menni mindenkinek szabad, - felelt az öreg, a ki a szó hangsúlyozásával nyilvánvalóan azt akarta mondani: „de kijönni nem mindenkinek szabad".

- Bocsásson meg még egyszer. Ismerős ön itt?

Az öreget, úgy látszik, sértette ez a kérdés. Majd így felelt: - Igen, uram.

- Nagyon kérem, ne haragudjék. Nem renyhe kiváncsiságból kérdezem, hanem komoly okokból. Ismeri talán a Dorrit nevet?

- Uram, - felelt az öreg nagyon váratlanul, - a nevem Dorrit.

Arthur kalapot emelt.

- Hallgassa meg néhány szavamat. Teljesen készületlenül ért az, a mit mondott, és remélem, ez a kijelentésem mentségemül fog szolgálni, hogy bátorkodtam önt megszólítani. Hosszú távollét után a minap érkeztem vissza Angliába. Anyám házában - Clennamné, a Cityben, - láttam egy fiatal varrónőt, a kit Kis Dorrit-nak hallottam szólítani. Komoly érdeklődést éreztem iránta és nagyon szeretnék többet megtudni róla. Alig egy perczczel előbb, mint ön jött, ebbe a házba ment be.

Az öreg figyelmesen nézett Arthurra.

- Tengerész ön? - kérdezte. Egy kissé csalódottnak látszott, mikor a másik tagadóan csóválta a fejét. - Nem tengerész? Napbarnította arczáról itélve, annak tartottam volna. Becsületes szándéka van, uram?

- A leghatározottabban biztosítom önt erről, és nagyon kérem, higyjen nekem, uram.

- Én nagyon keveset tudok a világról, - szólt az öreg gyönge, reszkető hangján. - Úgy vonulok csak tova, mint az árnyék a napóra fölött. Nem volna érdemes senkinek tréfát űzni belőlem. Valóban nagyon könnyű, nagyon kicsinyes eredmény volna, ilyen szórakozást találni. A fiatal lány, a kit erre bemenni látott, öcsém leánya. Az öcsém Dorrit Vilmos; én Frigyes vagyok. Ön azt mondja, hogy az anyja házában látta őt - tudom, hogy az ön anyja a hugom pártfogója - ön érdeklődik iránta és tudni szeretné, mit csinál itt. Jőjjön hát és lássa a saját szemével.

Tovább ment, és Arthur nyomon követte.

- Az öcsém, - szólt az öreg lassan megint megfordúlva, - sok esztendő óta van itt már; és sok mindent, a mit mi többiek odakint csinálunk, eltitkolunk előtte, oly okokból, a melyekre fölösleges volna most kiterjeszkednem. Legyen szíves tehát és ne szóljon semmit arról, hogy az unokahugom varrással foglalkozik. Legyen szíves és ne mondjon semmi olyat, a mi többet mond annál, mint a mit mi többiek beszélünk. Ha e határok között marad, akkor nem követhet el baklövést. Most pedig jőjjön!

Arthur követte őt végig egy szűk folyosón egy erős ajtóig, a melyet felnyitottak előttük. Egy páholyféle fülkébe léptek, s miután ezen áthaladtak, egy második ajtón és a börtön egyik rácsán mentek keresztűl. Az öreg, a ki mindig elől koczogott, mikor a kapushoz értek, lassú,

feszes görnyedéssel megfordúlt, mintegy, hogy társát bemutassa. A kapus bólintott, és az idegen belépett a nélkül, hogy kérdezték volna tőle, kit keres.

Az este sötét volt, és a lámpások az udvaron, meg a gyertyák, a melyeknek világa az ablakokból mindenféle kopott, rongyos függönyök és rozoga táblák mögűl szűrődött ki, nem oszlatták egy csöppet sem az este homályát. Néhány ember odakint kószált még, de a legtöbb szobájában volt már. Az öreg az udvar jobb oldalán baktatott előre, belépett a harmadik, vagy negyedik ajtón, és neki indúlt a lépcsőnek.

- Meglehetősen sötét van itt, uram, de nem lesz semmi az útjában.

A második emeleten egy ajtó előtt megállt és várt egy kissé, mielőtt a kilincset lenyomta. Alig nyílt ki az ajtó, a látogató ott látta maga előtt Kis Dorritot és megértette rögtön azt az okot is, mért ragaszkodott Kis Dorrit annyira ahhoz, hogy egyedűl ehessék.

Az ételét hazahozta magával és éppen melegíteni kezdte atyja számára, a ki ócska szürke kabátban és fekete sipkában az asztal mellett ült. Tiszta abrosz volt eléje terítve, rajta kés, villa, kanál, sótartó, borstartó, vizespohár és bádog söröskancsó. Nem volt hija apró fényűzési czikkeknek sem, a minő a mustár meg egy penny ára eczetes uborka.

Kis Dorrit felugrott, izzóvörös lett és utána elsápadt. A belépő tekintetével és bólintásával iparkodott megnyugtatni és bizalomra gerjeszteni őt.

- A külső kapunál találkoztam ezzel az úrral, Vilmos; Clennam úr, Amy barátnőjének a fia, - szólt a bácsi; - erre jártában tiszteletét óhajtotta tenni, de nem tudta, szabad-e belépnie, vagy sem. Vilmos öcsém, uram.

- Remélem, - szólt Arthur, a megfelelő szavakat keresve, - hogy az a becsülés, a melyet az ön lánya iránt érzek, érthetővé fogja tenni azt a kívánságomat, hogy meg akartam ismerkedni önnel, uram.

- Clennam úr, - szólt amaz, felállva és sapkáját leemelve, - nagyon megtisztel vele. Isten hozta, uram. - Mélyen meghajolt. - Frigyes, széket. Tessék leülni, Clennam úr.

Föltette újra a sapkáját és leűlt. A viselkedése csupa nyájas leereszkedés és méltóság volt. Ezzel a czeremóniával szokta a társait fogadni.

- Üdvözlöm önt a Marshalsea-ben, uram. Sok úri embert üdvözöltem én már e falak között. Talán tudja - a lányom említhette, - hogy én e háznak apja vagyok.

- Ó - igen, mindenesetre, - szólt Arthur találomra.

- Valószinűleg azt is tudja, hogy Amy lányom itt született. Jó gyermek, uram, kedves gyermek, és hosszú idő óta támaszom és vigasztalásom. Amy, drágám, tálalj; Clennam úr meg fogja bocsátani a primitív szokásokat, a melyekre itt rá vagyunk kényszerítve. Ha talán volna szíves megtisztelni, uram.

- Köszönöm szépen, - felelt Arthur, - egy falatot sem.

Alig győzött csodálkozni ennek az embernek modorán, meg azon, hogy látszólag nem is álmodott arról, hogy a lánya esetleg titokban tartotta családi viszonyait.

Kis Dorrit megtöltötte atyja poharát, eléje tett mindent, a mire szüksége volt, s azután leűlt melléje. Nyílvánvalóan esti szokása szerint, maga elé is tett egy kis kenyeret és ajkával megérintette atyja poharát; de Arthur látta, hogy Kis Dorrit nagyon zavart és semmit sem eszik. Tekintete, a melylyel atyját nézte, félig csodálva, félig szégyenkezve, szeretettel és odaadással teli, szíve mélyéig megindította őt.

A Marshalsea apja jóakaróan beszélt bátyjával, mint holmi derék, jelentéktelen magánemberrel, a kinek semmiféle rangja nincsen.

- Frigyes, - szólt, - te meg Fanny, úgy tudom, odahaza vacsoráztok ma. Hol van Fanny, Frigyes?

- Tippel sétál.

- Tip a fiam, a mint talán tudja, Clennam úr. Egy kissé vad és szeleburdi volt, de a világba való bevezetése meglehetősen - halk sóhajjal rántott egyet a vállán, miközben körültekintett, - meglehetősen kedvezőtlen körülmények között történt. Most van itt először, uram?

- Először.

- Gyermekkora óta aligha lehetett volna itt az én tudtomon kívűl. Ritkán esik meg, hogy bárki is - a ki ad magára valamicskét - valamicskét - beléphessen ide, a nélkül, hogy nekem be ne mutassák.

- Volt nap, a mikor negyven-ötven embert is bemutattak már az öcsémnek, - szólt Frigyes, a büszkeség egy halvány sugarával szomorú tekintetében.

- Bizony! - erősítette meg a Marshalsea apja. - Sőt meg is haladtuk már ezt a számot. Egy szép vasárnapi napon, a házbér ideje körűl, valóságos *lever* volt - valóságos *lever*.[9] Amy, szívecském, félnaphosszat hiába erőlködtem visszaemlékezni annak a camberwelli úrnak a nevére, a kit a múlt karácsonykor mutatott be nekem az a barátságos szénkereskedő, a ki egy fél esztendeig tartózkodott itt.

- Nem emlékezem a nevére, papa.

- Frigyes, te sem emlékszel rá, hogy' hítták?

Frigyes nem emlékezett. Tiszta sor volt, hogy Frigyes volt a világon az utolsó ember, a kitől ilyen fölvilágosítást lehetett volna remélni.

- Azt az urat gondolom, - szólt az öcscse, - a ki annyi gyöngédséggel hajtotta végre szeretetreméltó cselekedetét. Ej - no! Teljesen elfelejtettem a nevét. Clennam úr, minthogy egy szeretetreméltó és gyöngéd cselekedetről tettem említést, talán tudni óhajtaná, miről van szó.

- Mindenesetre, - szólt Arthur, elfordítva tekintetét a kis fejecskéről, a mely kezdett lehorgadni, és a sápadt arczocskáról, a melyre újabb szomorúság árnya borúlt.

- Oly nagylelkű ez a cselekedet és annyi gyöngéd tapintatról tanuskodik, hogy csaknem kötelesség beszélni róla. Akkor azt mondtam, hogy beszélni fogok róla minden illő alkalommal, tekintet nélkül minden személyes érzékenységre. Ugyanis - hm - hasztalan törekvés volna a valóságot eltitkolni - tudnia kell ugyanis Clennam úr, hogy hébe-korba megtörténik, hogy azok az emberek, a kik ide jönnek, egy kis - egy kis ajándékkal óhajtanak kedveskedni tiszteletük jeléül a Marshalsea apjának.

A mint Kis Dorrit néma, félig elfojtott esengéssel atyja karjára tette a kezét, s a hogy' szorongó arczát elfordította, ez a jelenet szomorúan megható látvány volt.

- Olykor, - folytatta a Marshalsea apja idegesen, halk fátyolozott hangon, közbe-közbe köhécselve, - olykor - hem, hem - ez a formája, olykor az a formája ennek az ajándéknak; de rendszerint - hem - pénz. És nem tagadhatom, legtöbbnyire, - hem - el is fogadható. Azt az úri embert, a kiről beszéltem, Clennam úr, olyan módon mutatták be nekem, hogy ez a bemutatás nagyon jól esett a lelkemnek, és az az úri ember nemcsak nagyon udvariasan beszélgetett

[9] *Lever* reggeli fogadás, annak idején udvari szertartás a Bourbonoknál.

velem, hanem nagy - hem - műveltséggel is. - Beszéd közben, bárha az evést befejezte már, még mindig idegesen babrált a tányérján a késével és a villájával. - A szavaiból kitűnt, hogy van neki egy nagy kertje, bár ezt a témát csak gyöngéden érintette, mert hát a kertek - hem - rám nézve megközelíthetetlenek. Hozott magával a melegházából egy pompás, igazán pompás geranium-tövet, s minthogy nagyon megcsodáltam, figyelmeztetett egy darab papirosra, a mely a geraniumra volt csavarva és a melyre ez volt ráírva: „A Marshalsea apjának"; azután nekem nyujtotta a geraniumot. De ez - hem - még nem minden. Mikor búcsúzott, arra kért, hogy a papirost ne csavarjam le egy félóránál előbb. Ezt - hem - meg is tettem; és akkor azt láttam, hogy - hem - két guinea volt benne. Higyje meg, Clennam úr, hogy - hem - én már sok ilyen ajándékot kaptam, a legkülönbözőbb módon és a legkülönbözőbb értékben, és sajnos, - hem - valamennyit elfogadhatónak kellett találnom. De soha sem örültem jobban semminek, mint - hem - ennek a különös ajándéknak.

Arthur éppen el akarta mondani azt a pár szót, a melyet erre elmondhatott, a mikor egyszerre csak megszólalt egy csengetyű és ugyanakkor léptek közeledtek az ajtó felé. Egy szép leány, nagyobb és szebb és sokkal fejlettebb, mint Kis Dorrit, bár látszólag fiatalabb, ha mellette állt, - nyitott be a szobába, de megállt az ajtóban, mikor megpillantotta az idegent, és megállt mellette egy fiatal ember is, a ki vele volt.

- Clennam úr, Fanny. Az idősebb leányom és a fiam, Clennam úr. A csengetyű jel a látogatóknak, hogy távozzanak, s a gyermekeim jó éjszakát jöttek kívánni. De még ráérünk, bőven ráérünk. Gyerekek, Clennam úr meg fogja bocsátani, ha talán házi dolgokat kell megbeszélnetek. Hiszen tudja, hogy csak egyetlen szoba áll itt a rendelkezésemre.

- Én csak a tiszta fehérneműt akarom Amytől, papa, - szólt az idősebb lány.

- Én meg a ruhámat, - szólt Tip.

Amy kinyított egy fiókot egy régi butordarabban, a mely fölül fiókos szekrény, alúl pedig ágyhely volt, és kivett belőle két kis batyut; az egyiket a bátyjának, a másikat a nénjének nyujtotta oda.

- Kifoltoztad és rendbe hoztad? - hallotta Clennam, a mint Fanny odasúgta hugának, mire Amy azt felelte: - Igen.

Clennam felállt és felhasználta az alkalmat arra, hogy körülnézzen a szobában. A csupasz falak zöldre voltak mázolva, nyilvánvalóan gyakorlatlan kéz végezte a mázolást. Néhány nyomat volt a falak szegényes dísze. Az ablakon függönyök, a padlón szőnyeg volt. Több apró állvány és szög volt a szobában, meg más efféle apróság, a mely az évek során összegyűlt. Szűk, nyomott, szegényesen bútorozott szoba volt, s a kandallója is füstölt ráadásúl, mert különben fölösleges lett volna a vékonyka ellenző a tűzhely fölött; de a szakadatlan gondoskodás és fáradozás csinossá tette a szobát, sőt a helyhez képest, kényelmessé is.

Ez idő alatt folyton szólt a csengő, és a nagybácsi türelmetlenül sürgette a távozást.

- Gyere, Fanny, gyere, Fanny! - ismételgette, miután a rozoga klarinét-tokot már a hóna alá csapta. - Becsukják a kaput, gyermek, becsukják a kaput!

Fanny jó éjszakát kívánt az apjának, és gyorsan kilebegett. Tip lebaktatott már a lépcsőn is.

- Nos, Clennam úr, - szólt a bácsi, visszatekintve a szobába, miközben utánok csoszogott, - becsukják a kaput, uram, becsukják a kaput!

Clennamnek két dolgot kellett még elintézni, mielőtt utánok mehetett volna. Először is meg kellett ajándékoznia a Marshalsea apját úgy, hogy a gyermekét meg ne sértse; másodszor pedig, ha csak egy szóval is, meg kellett magyaráznia ennek a gyermeknek, hogy mért jött ide.

- Engedje meg, - szólt az apa, - hogy lekísérhessem a lépcsőn.

Amy szintén kiosont a többiek után, úgy, hogy Clennam most egyedűl volt az apával.

- Szó sem lehet róla, - szólt gyorsan a vendég. - Kérem, engedje meg -. Csin, csin, csin!

- Clennam úr, - szólt az apa, - mélyen, mélyen - - -.

De a vendég összeszorította a markát, hogy tompítsa a csörgés zaját, és gyorsan leszaladt a lépcsőn.

Kis Dorritot nem látta sem a lépcsőn, sem az udvaron. Két vagy három elkésett alak sietett még a kapus páholya felé, és Clennam nyomon követte őket, a mikor - a főbejárástól számítva, az első ház kapualjában megpillantotta Kis Dorritot. Azonnal visszafordúlt.

- Kérem, bocsásson meg, - szólt, - hogy itt beszélek önnel; és bocsásson meg, hogy egyátalában ide jöttem! Követtem kegyedet ma este. Azért tettem, mert meg akartam tudni, vajjon nem tehetek-e valami szívességet kegyednek vagy a családjának. Kegyed tudja, milyen viszonyban vagyok az édes anyámmal, és ezért nem fog csodálkozni, hogy odahaza olyan tartózkodó vagyok, mert nem akarom őt szándékosan féltékenynyé tenni vagy bosszantani, sem pedig azt nem akarom, hogy bármikép is ártsak kegyednek nála. A mit itt e rövid idő alatt láttam, az nagyon fokozta azt az óhajtásomat, hogy kegyednek barátja lehessek. Sok csalódásomért kárpótolna, ha remélhetném, hogy megnyerem bízalmát.

Amy eleinte megijedt, de aztán neki bátorodott, mialatt Clennam beszélt hozzá.

- Ön nagyon barátságos, uram. Nagyon jóságosan beszél hozzám. De én - de én mégis szeretném, ha nem figyelt volna meg.

Clennam megértette, hogy az izgalom, a melylyel Amy ezt mondta, atyját illette. Ezért is becsülte Kis Dorritot és egy szót sem válaszolt.

- Clennamné asszony nagyon szíves volt hozzám; nem tudom mitévő lettem volna, ha munkát nem ad. Félek, hogy rosszúl hálálnám meg a jóságát, ha titkolóznám előtte. Ma nem mondhatok többet, uram. Meg vagyok győződve róla, hogy ön a javunkat akarja. Köszönöm, nagyon köszönöm!

- Még egy kérdést, mielőtt távozom. Régóta ismeri már az anyámat?

- Azt hiszem, két esztendő óta, uram. - Megszünt a csöngetés.

- Hogy ismerkedett meg vele? Elküldött kegyedért?

- Nem. Nem is tudja, hogy itt lakom. Van egy barátunk, apának meg nekem - egy szegény munkás, de a legjobb barát a világon - és én hirdettem, hogy varrómunkát keresek, s ennek a barátunknak a czímét adtam meg. Ő elhelyezte a hirdetésemet egy pár helyen, a hol semmibe sem került, s így hallott rólam Clennamné asszony, a ki azután hivatott. Bezárják a kaput, uram!

Kis Dorrit úgy remegett és oly izgatott volt, Clennamnek pedig úgy megesett a szíve rajta és oly mélyen érdeklődött élete története iránt, a mennyire eddig is sejtette már abból, a mit tudott, hogy alig bírt elválni tőle. De a csöngetés megszünése és a nyugalom a börtönben sietésre ösztökélték; s néhány gyors, barátságos szóval búcsúzott Kis Dorrit-tól, a ki visszaosont atyjához.

De Clennam sokáig késlekedett. A belső kapu zárva volt, a páholy sötét volt már. Miután egy ideig hasztalanúl kopogott, azzal a kellemetlen tudattal állt a helyén, hogy az éjszakát itt kell eltöltenie, mikor hátulról egy hang kiáltott rá.

- Becsukták, mi? - szólt a hang. - Bizony, holnap reggel előtt nem mehet haza. - Ejnye, ön az, Clennam úr?

Tip hangja volt; s ott álltak egymással szemben az udvaron, mialatt megeredt az eső.

- Bizony itt van a csapdában, - szólt Tip; - máskor jobban kell ügyelnie.

- De hiszen ön is be van zárva, - szólt Arthur.

- Magamnak is úgy tetszik, - szólt Tip gúnyosan. - Olyanformán vagyok. De nem úgy, mint ön. Én a létszámhoz tartozom, csakhogy a hugom azt képzeli, hogy az öregnek nem szabad róla tudnia. Hogy miért, azt voltaképpen nem értem.

- Kaphatok valami szállást? - kérdezte Arthur. - Mit gondol, mi a legokosabb, a mit tehetek?

- A legokosabb volna lehívni Amyt, - szólt Tip, a kinek minden bajban a huga volt az első gondolata.

- Inkább egész éjszaka talpon maradok, semhogy őt zavarjam.

- Erre nem kerül sor, ha ugyan hajlandó ágyat fizetni. Ha fizetni akar, akkor készítenek majd önnek egyet a kantin egyik asztalán. Jöjjön velem, majd odavezetem.

Mikor keresztülmentek az udvaron, Arthur felpillantott a szoba ablakára, a melyet az imént hagyott el s a hol még világosság volt.

- Igen, - szólt Tip, Arthur tekintetét követve, - az az öreg szobája. Amy ott ül nála most még egy óra hosszáig és felolvassa neki a tegnapi lapot, vagy más effélét csinál; azután lejön, mint valami apró szellem és nesztelenül eltűnik.

- Nem értem.

- Az öreg odafent alszik, Amy pedig a kapusnál lakik. Abban a házban, - szólt Tip, arra a kapura mutatva, a mely előtt Clennam Kis Dorrit-tal beszélt, - egészen fent, a tető alatt. Kétszer annyit fizet érte, mint a mennyit oda künt kétszer olyan jó lakásért fizetnek. De hát a derék lány nem tágít a papa mellől, sem nappal, sem éjjel.

E beszélgetés közben eljutottak a börtön felső végén lévő kantinba, a hol csak az imént oszlott szét a foglyok rendes esti clubösszejövetele. A földszinti szoba, a hol az összejövetelt tartották, a szóbanforgó söntés volt; az elnöki emelvény, a bádogkancsók, a poharak, a pipák, a dohányhamú és a club tagjainak közös börtönszaga - minden úgy volt még, a hogy a társaság hagyta, mikor elszéledt. A söntésnek két tulajdonsága megvolt azok közül, a melyek népszerű felfogás szerint, lényeges kellékei a hölgyek számára való grognak: forró volt és erős volt, erős a szaga; de a mi a hasonlóság harmadik pontját illeti, a mely azt kívánja, hogy sok legyen belőle, a söntés nem állta ki az összehasonlítást, mert voltaképpen csak egy szűk kis rekesz volt.

A járatlan idegen természetesen minden embert, a kit látott, fogolynak tartott - a vendéglőst, a pinczért, a söntéslányt, a sörfiút, és így tovább. Vajjon azok voltak-e, vagy sem, azt nem igen lehetett megítélni; de valamennyien mákvirágszerűen néztek ki. Egy szatócsbolt gazdája az egyik elülső szobában, a ki urakat látott vendégűl asztalánál, segített az ágyat elkészíteni. Valaha szabó volt, és a mint mondotta, saját phaëtonja volt. Dicsekedett, hogy férfiasan helyt állott a fogolytársak érdekeiért; és tele volt valami határozatlan és meghatározhatatlan képzelődéssel valami „alap”-ról, a mely a fogolytársaságot illetné meg, a melyet azonban a fogház igazgatója maga használ ki. Ragaszkodott ehhez a hitéhez, és minden új kollégának és idegennek elmondta ezt a gyászos panaszát, bár képtelen lett volna megmagyarázni, ha mindjárt az életéről lett volna is szó, micsoda „alap”-ról beszél, és mi módon vert gyökeret ez a képzelődés a fejében. Mindazáltal végkép meggyőzte saját magát arról, hogy ő rá hetenként

három shilling és kilencz penny esik ebből az „alapból”; s hogy ennélfogva az igazgató minden hétfőn ekkora összeggel csapja be őt, a ki rendes tagja a fogolytársaságnak. Nyilvánvalóan azért segített csak megcsinálni az ágyat, hogy ne mulaszsza el a kinálkozó alkalmat az eset elmondására; s miután könnyített vele megint a lelkén, és kijelentette (a mint bizonyára mindig meg szokta tenni, bár soha meg nem valósította volna), hogy levelet fog írni a lapoknak és leleplezi az igazgatót, - elkezdett ő maga is társalogni a többiekkel a legkülönbözőbb dolgokról. E társalgásból s a társaság általános hangjából kitünt, hogy a csődöt valamennyien az emberi nem és az élet normális állapotának tekintik, az adósságfizetést ellenben olyan pestisféle betegségnek tartják, a mely időnkint ki szokott törni.

E különös szinhelyen s maga körűl e fura kisérteties alakokkal, Clennam Arthur olyan szemmel nézte az előkészületeket, mintha valami álomra figyelne. Közben Tip, a ki évek óta be volt avatva a Marshalsea minden titkába, óriási gyönyörűséggel magyarázgatta neki a söntés fényűző berendezését, elmondta, hogy a nagy közös tűzhely költségeit a foglyok aláírás útján gyűjtötték össze, hogy a nagy üstöt, a melyben vizet forraltak, hasonló módon szerezték be, s kifejtett más mindenféle előnyöket, a melyek mind azt bizonyították, hogy a hosszú, gazdag és bölcs életre egyedűl a Marshalsea fogház az alkalmas hely.

Az egyik sarokba összetolt két asztalból végűl egészen pompás ágyat állítottak elő; s az idegent ezután egyedül hagyták a magashátú székekkel, az elnöki emelvénynyel, a sörgőzös levegőben, a fürészporral, a fidibuszokkal és köpőládákkal, hogy nyugalomra térhessen. De a nyugalom még nagyon, nagyon sokáig váratott magára. A környezet újdonsága, az a körűlmény, hogy oly váratlanúl kerűlt oda, az a tudat, hogy be van zárva, az emlékezés az emeleti szobára, a két fivérre és különösen a félénk, gyermeteg alakra és az arczocskára, a melyen most az évek óta elégtelen táplálkozás, vagy talán nélkülözés nyomai látszottak, mindez ébren tartotta őt és olyan hangulatba ringatta, a mely távolról sem volt boldognak mondható.

Mindenféle megfontolás, a mely a legkülönösebb kapcsolatban állt a börtönnel, de mindig a börtönre vonatkozott, éjjeli rémcsapat gyanánt hajszolódott a fejében, mialatt ébren feküdt az ágyán és hiába iparkodott elaludni. Vajjon vannak-e itt készletben koporsók azok számára, a kik itt halnak meg - hol őrzik őket - hol temetik el azokat, a kik a börtönben halnak meg, - hogy’ viszik ki őket - micsoda formaságokra ügyelnek - vajjon az engesztelhetetlen hitelezők visszatarthatják-e a fogságban a holttestet is? Vajjon meg lehet-e szökni a fogházból, és mi módon? Vajjon föl lehet-e jutni kötélhágcsón a fal tetejére? És ha igen, hogy’ lehet lejutni a tulsó oldalon? Vajjon egy másik ház tetejére juthat-e a szökevény, leosonhat-e ott a lépcsőn, s a ház kapuján keresztűl kijuthat-e az utczára, hogy belevegyűljön a tömegbe? És ha tűz támadna a fogházban? És ha épen ma támadna tűz?

A képzeletnek mindez önkényes ugrándozásai voltaképen egyetlen kép keretét alkották csak, a melyben folyton három személy állott előtte: atyja azzal a merev, mozdulatlan tekintettel, a melylyel meghalt, s a mely a régi szobájában függő arczképén mintegy prófétaszerűen előre meg van rögzítve már; anyja, a mint karját védelműl maga elé tartotta, hogy elhárítsa magától fia gyanúját, és Kis Dorrit, amint kezét megalázott atyja karjára tette és lehorgasztott fejét félrefordította.

Hátha valami jól ismert oka volna az anyjának régtől fogva, a mi arra ösztökéli, hogy e szegény gyermek sorsán enyhítsen! Hátha a fogoly, a ki most nyugodtan alszik, - ne adja az Isten! - az utolsó itélet világosságában anyját fogja okolni bukásáért! Hátha valamely cselekedete anyjának, vagy atyjának, habár csak távoli vonatkozásban is állana ahhoz, hogy a két fivér ősz feje oly mély nyomorba hanyatlott!

Egyszerre csak egy hirtelen gondolat ötlött az eszébe. Vajjon édes anyja hosszú szobafogságában nem valamely kiegyenlítését látta-e annak a fogságnak, a melyben Kis Dorrit atyja

sinylődik itt? Nem tagadom, hogy bűnös vagyok én is ennek az embernek a fogságában. De megszenvedtem éppen úgy. Ő ott senyved a maga börtönében; én az enyémben. Leróttam bűnhődésemet.

Mikor minden egyéb gondolata tovatűnt, ez az egy még akkor sem tágitott tőle. Mikor elaludt, eléje gördült kerekes székén az édes anyja, s ezzel az igazolással védekezett ellene. Mikor felébredt és ok nélkűl megborzadva felugrott, mintha ott csengtek volna még fülében a szavak, a melyeket anyja súgott neki lassan a párnájába, hogy nyugalmát megzavarja: - Ő ott senyved a maga börtönében; én itt senyvedek az enyémben; a kérlelhetetlen igazságosztás betelt; nincs többé semmi a rovásomon!

KILENCZEDIK FEJEZET.

Kis anyácska.

A hajnal fénye nem sietett megmászni a börtön falát és betekinteni a kantin ablakain; s a mikor végre megérkezett, szívesebben látott vendég lett volna, ha egyedűl jön, a helyett, hogy gyors záport is hozott magával. De a napéjegyen viharai javában szántották odakünn a tengert, s a részrehajlatlan délnyugati szél nem akarta elkerűlni gyors röptében a szűk Marshalseat sem. Miközben keresztűl süvöltött a Szt.-György templom tornyán s megtánczoltatta a szomszédság valamennyi füstfogóját, egyszerre csak lecsapott a mélybe, mintha be akarta volna verni Southwark minden füstjét a fogházba; s alábukva a kürtőkön, majd megfullasztotta azt a pár koránkelő fogházlakót, a ki már a tüzét rakogatta.

Clennam Arthurnak nem igen lett volna kedve fekve maradni akkor sem, ha ágya otthonosabb helyen van s kevésbbé zavarja a tegnapi tűz maradványainak eltakarítása, a friss begyújtás a közös üst alá, e spártai edénydarab megtöltése a kúton, a közös szoba kisöprése és fűrészporral való felhintése és más egyéb előkészületek. Megörülve a reggelnek, bár éjszaka nem igen pihente ki magát, mihelyt meg tudta különböztetni a tárgyakat maga körűl, kiment az udvarra, s két hosszú óráig fel s alá járkált, mielőtt a kapút kinyitották.

A falak oly közel szorúltak egymáshoz, s a vad fellegek oly gyorsan kergették egymást, hogy valahányszor feltekintett a viharos égboltra, úgy érezte, mintha tengeri betegség kezdene erőt venni rajta. Az eső, a melyet a szélrohamok ferdén csapdostak, feketére áztatta a főépületnek azt a felét, a melynek mult éjszaka vendége volt, de szél ellen szárazon hagyott a fal mellett egy keskeny szegélyt, s Arthur ott sétált fel s alá a porban, a melyet elpotyogtatott szalmaszálak, papírdarabkák és a tegnapi zöldség elszórt maradványai közepett a kútról kiloccsantott víz itatott. Soha kietlenebb életképet!

És kietlenségét nem enyhítette egyetlen csilláma sem annak a kis teremtésnek, a ki miatt Arthur idekerűlt. Talán kisuhant a saját kapúja alól és beosont oda, a hol atyja lakott, mialatt Arthur másfelé nézett; de látni színét sem látta. A kis teremtés bátyjának még nagyon is korán volt. A ki egyszer látta őt, eleget látott belőle, hogy tisztában legyen azzal, hogy ő bizony sokkal restebb lesz, semhogy elhagyja ágyát, bármily piszkos helyen töltötte is az éjszakát. Aztán Clennam Arthur, miközben a kapunyitásra várakozva fel s alá járkált, nem annyira a jelennel törődött, mint inkább azzal, mi módon folytathatja majd a jövőben kutatásait.

Végre nyílt a kapus páholya, s a kapus belemélyesztve a fésűt egyszer-kétszer a hajába, megjelent a lépcsőn és hajlandónak mutatkozott rá, hogy Arthurt kiereszsze. Arthur nagy megkönnyebbüléssel sietett keresztűl a kis páholyon, s egy kettőre ott találta magát megint a kis, külső udvaron, a hol előtte való este a fivérrel beszélgetett.

Kívülről kezdett már befelé vonulni egy csomó ember, a kikről könnyű volt megállapítani, hogy a fogház kétes foglalkozású küldönczei, közvetítői és hírvivői. Némelyikük odakünn várta az esőben ténferegve a kapunyitást; mások, a kik pontosabban kiszámították az útjukat, épen érkezőben voltak és befelé vonúltak átázott fehéres barna papircsomagocskákkal a fűszerestől, czipót, vajat, tojást és más efélét hozva magukkal. Érdekes látvány volt a rongyosok hadseregének ez a rongyos kísérete, a csődbejutottaknak ezek a csődbejutott szolgái. Ilyen kopott kabátokat és nadrágokat, ilyen maszatos szoknyákat és kendőket, ilyen ütött-kopott kalapokat és főkötőket, ilyen csizmákat és czipőket, ilyen esernyőket és sétapálczákat sohasem látott még a zsibvásáron sem. Valamennyien más emberek elnyűtt ruháit viselték; más emberekre szabott holmik darabjaiból voltak összetákolva, és híjával voltak teljesen minden önálló szabókézalkotta egyéniségnek. A járásuk egy különös emberfajtának a járása volt. Sajátságos meghunyászkodással lapultak meg mindig az utczasarkokon, mintha örökösen zálogházakba igyekeztek volna. Mikor köhögtek, úgy köhögtek, mint az olyan emberek, a kik megszokták azt, hogy ott felejtsék őket az ajtók előtt és a légmentes folyosókon, a hol a feleletet várják a fakó tintával írt levelekre, a melyek a czímzetteket rendszerint nagyon felháborítják és soha meg nem örvendeztetik. Mikor rápillantottak egy-egy idegen járókelőre, kölcsönkérő volt a tekintetük, éhes, fürkésző, mintegy a lágyszívűségét latolgató, vajjon ha ajánló-levéllel hozzáfolyamodnának, csurranna-e tőle valamicske. Bizományba vállalt kéregetés kuporgott meggörbült vállukon, ólálkodott lötyögős lábaikban, gombolta, varrta, férczelte, foltozta ruhájukat, rongyolta gomblyukaikat, lógott le piszkos, apró szalag- és czérnavégekben alakjukról és gőzölgött pálinkabűzös lehelletükből.

Mialatt ezek az emberek elhaladtak Arthur mellett, a ki még mindig ott állt az udvaron, s az egyikük visszafordúlt hozzá, hogy megkérdezze, nem lehetne-e valamivel a szolgálatára, egyszerre csak arra szánta el magát Arthur, hogy mielőtt távozik, megpróbál Dorrittal még egyszer beszélni. Hiszen most már bizonyára magához tért első meglepetéséből, és bátrabban találkoznék vele. Megkérdezte hát ettől a czéhtagtól (a ki a kezében két darab füstölt heringet, a hóna alatt pedig egy kenyeret, meg egy czipőkefét tartott), hol kaphat legközelebb egy csésze kávét. A kétes alak biztatóan felelt a kérdésre, és elvezette egy kávémérésbe, a mely egy kődobásnyira lehetett ugyanabban az utczában.

- Ismeri Dorrit kisasszonyt? - kérdezte az új kliens.

A kétes alak két Dorrit kisasszonyt ismert; egyet, a ki odabent született. - Ez az! Ez az? A kétes alak ezt sok esztendő óta ismerte már. A mi pedig a másik Dorrit kisasszonyt illette, a kétes alak egy házban lakott vele meg a bácsijával.

Ez a körülmény megváltoztatta a kliensnek azt a már félig-meddig eltökélt szándékát, hogy ott marad a kávémérésben, a míg a kétes alak vissza nem tér azzal a hírrel, hogy Dorrit kijött a fogházból az utczára. Azt a bizalmas üzenetet küldte Kis Dorritnak a kétes alak útján, hogy az a bizonyos, a ki mult este meglátogatta édes atyját, arra kéri, legyen szíves néhány szót váltani vele a bácsija lakásában; azután ugyanabból a forrásból pontos útbaigazítást merített a szóbanforgó házhoz, a mely nagyon közel volt; egy félkorona borravalóval útnak eresztette a kétes alakot, s miután hamarosan megreggelizett, átsietett a klarinétos lakóházába.

Ebben a házban annyi volt a lakó, hogy a kapúfélfa úgy tele volt csengetyűfogóval, mint a templomi orgona síppal. Clennam Arthur megállt, azon tünődve, melyik lehet a klarinétos sípja, mikor az egyik földszinti ablakból kirepült egy labda és a kalapjához ütődött. Most vette csak észre, hogy a földszinti ablakban az egyik táblán ez a felírás volt: CRIPPLES AKADÉMIÁJA, s alatta egy másik sorban ez: ESTI TANFOLYAM, és a tábla mögött egy sápadt arczú kis fiú állt, kezében egy darab vajaskenyérrel és egy lapdaütővel. Minthogy a gyalogjáróról hozzá lehetett férni az ablakhoz, Arthur benézett rajta a tábla fölött, beadta a lapdát az ablakon és kérdezősködött.

- Dorrit? - szólt a sápadt arczú kis fiú, a ki nem volt más, mint Cripples úrfi. - Dorrit *úr*? Harmadik csengő, egy csengetés.

Úgy látszott, hogy Cripples úr növendékei irkának tekintették a ház kapúját, mert széltében-hosszában tele volt ironnal firkálva. Az a körülmény, hogy a firkantások között igen gyakori volt a „Vén Dorrit", meg „Dick, a vén piszokfészek", arra vallott, hogy Cripples úr növendékeiben nagy az ellenszenv a klarinétos személye iránt. Arthur bőven ráért mind e megfigyelésre, a míg a szegény öreg maga ajtót nyitott.

- Ah! - szólt, nagy ügygyel-bajjal visszaemlékezve Arthurra, - úgy-e tegnap este bezárták önt?

- Be bizony, Dorrit úr. Remélem, nemsokára találkozhatom itt az ön unokahúgával.

- Óh! - szólt Dorrit úr elgondolkozva. - Az öcsém tudta nélkül? Úgy van. Szíveskedjék feljönni és megvárni őt.

- Köszönöm.

Megfordulva oly lassan, mint a hogy fontolgatni szokott mindent, a mit hallott vagy mondott, megindúlt az öreg előre, fölfelé a szűk lépcsőn. A ház nagyon szorosan épült, és egészségtelen szag terjengett benne. A lépcsőház kis ablakai más, épp oly egészségtelen házak hátsó ablakaira nyíltak, a melyekből madzaggal rudakra erősített ronda fehérneműdarabok lógtak alá, mintha a lakók ruhára horgásztak volna, s nem tartották volna érdemesnek leszedni azt a pár horogra került rongyot. A hátulsó padlás szobában - egy nyomorúságos lyukban, a hol egy összecsukható ágy volt, a melyet csak az imént csukhattak össze nagy sebtiben úgy, hogy az ágynemű úgyszólván kifutott az ágyból és megakadályozta az ágy tetejének becsukódását, - egy rozoga asztalon, nagy rendetlenségben, félbehagyott reggeli volt két személy számára, kávé és pirítós.

A szobában senkisem volt. Az öreg, miután némi töprengés után olyasmit motyogott magában, hogy Fanny kiszaladt, a szomszéd szobába indúlt, hogy visszahozza az unokahúgát. A vendég észrevette, hogy Fanny belülről betartja az ajtót, s hallotta, hogy a mikor a nagybácsi kinyitni próbálta, haragosan rárivallt: „Ugyan ne bántsd, vén csacsi!" Mindebből, továbbá abból a körülményből, hogy futólag valami flanelldarabot és harisnyafélét pillantott meg, azt következtette, hogy a fiatal hölgy pongyolában van. A nagybácsi, a ki nyilvánvalóan semmiféle következtetésre nem jutott, visszacsoszogott az ajtóból, leült a székébe, és melengetni kezdte a tűz mellett a kezét. Nem mintha hideg lett volna, vagy mintha akárcsak sejtelme is lett volna arról, vajjon hideg van-e, vagy meleg.

- Mi volt a véleménye az öcsémről, uram? - kérdezte, mikor lassacskán tudatára ébredt annak, mit csinál. Azután abbahagyta a kezei melengetését, fölnyúlt a kandalló-párkányra, és levette a klarinét-tokját.

- Örömmel láttam, - szólt Arthur meglehetős zavarban, mert ő is éppen az öcsre gondolt, - örömmel láttam, hogy milyen jól érzi magát és milyen jókedvű.

- Ha! - dörmögött az öreg; - igen, igen, igen!

Arthur sehogysem értette, mi dolga lehetett az öregnek a klarinét-tokkal. Voltaképpen nem is volt vele semmi dolga. A kellő időben észrevette, hogy a tok nem a kis tubákos papircsomag (a mely szintén ott volt a kandallópárkányon), visszatette a helyére, levette helyette a tubákot, és szippantott egyet. Éppen olyan reszketőn, lassan és bátortalanul szippantgatott is, mint a hogy minden egyebet művelt, de azért az élvezet némi gyönge csiklandása meglátszott szegény, elnyűtt idegein a szem és a száj szögleteiben.

- Hát Amy, Clennam úr? Mi a véleménye ő róla?

- Nagyon mély hatást tett rám mindaz, a mit láttam tőle, és hallottam felőle, Dorrit úr.

- Az öcsém végképp tönkrement volna Amy nélkül, - felelt az öreg. - Tönkrementünk volna valamennyien Amy nélkül. Óh, Amy nagyon derék leány. Teljesíti a kötelességét.

Arthurnak úgy rémlett, hogy e dicséretből a megszokásnak a hangját hallja ki, ugyanazt, a melyet mult este az apával való beszélgetés közben is érzett, nem minden belső tiltakozás és fölháborodás nélkül. Nem mintha fukarkodtak volna a dicséretükkel, vagy érzéketlenek lettek volna azzal szemben, a mit Amy tett értök; de mintha épp oly renyhén megszokták volna ezt is, mint helyzetük minden egyéb körülményeit. Úgy rémlett neki, hogy bárha módjukban volt napról-napra összehasonlítani Amyt magukkal és bárki mással, mégis az volt a véleményük, hogy Amy azon a helyen van, a melyen szükségképpen lennie kell; hogy valamennyiökkel szemben olyan a helyzete, a mely épp úgy elválaszthatatlan tőle, mint a neve vagy az életkora. Úgy rémlett neki, hogy nem azt a lényt látták Árnyban, a ki a fogház légköréből kiemelkedett, hanem úgy tekintették őt, mintha beletartozott volna; mintha körülbelül az volna, a mit joggal elvárhattak tőle, és semmivel sem több.

A nagybácsi folytatta a reggelizést, és vendégéről teljesen megfeledkezve, javában csámcsogtatta a kávéba mártott pirítóst, mikor újra megszólalt a harmadik csengő. Amy, mondotta az öreg, és lement, hogy bebocsássa; de a vendég lelkében oly élénk benyomását hagyta hátra piszkos kezeinek, nyomorrágta arczának és roskatag alakjának, mintha még mindig ott kuporgott volna előtte a székében.

Csakhamar megjelent a bácsi nyomában Amy, rendes, egyszerű ruhájában, és rendes, félénk modorával. Az ajkai kissé nyitva voltak, mintha a szíve egy kissé gyorsabban vert volna, mint rendszerint.

- Amy, - szólt a nagybácsi, - Clennam úr néhány percze várakozik már rád.

- Üzenni bátorkodtam kegyednek.

- Megkaptam az üzenetet, uram.

- Elmegy talán ma reggel is anyámhoz? Azt hiszem, hogy nem, mert már későbbre jár az idő, mint rendesen.

- Ma nem megyek, uram. Ma nincs rám szükség.

- Megengedi, hogy elkísérjem egy darabon, bármerre van dolga? Útközben beszélgethetek kegyeddel, a nélkül, hogy feltartóztatnám, s itt sem zavarnám tovább a házirendet.

Amyn meglátszott, hogy zavarban van, de azt mondta, ha úgy tetszik, nem bánja. Arthur úgy tett, mintha nem találta volna meg mindjárt a sétapálczáját, mialatt Amy hirtelen rendbehozta az ágyat, felelt nénje türelmetlen kopogására a falon, s halkan egy-két szót súgott a bácsijának. Ekkorára előkerült a bot, és megindultak lefelé, Amy elől, Arthur utána, a bácsi pedig megállt fönt a lépcső tetején, és valószínűleg el is felejtette őket, mire leértek az udvarba.

Cripples úr növendékei, a kik akkor éppen érkezőben voltak az iskolába, abbahagyták rendes reggeli szórakozásukat, a mi abban állt, hogy elpüfölték egymást a táskákkal és könyvekkel, s kimeresztett szemmel rábámészkodtak az idegenre, a ki Dicknél volt látogatóban, a vén piszokfészeknél. Csendben állták az ingerlő látványt, a míg a rejtelmes látogató biztos távolságba nem jutott; de ekkor aztán oly éktelen lármába és ujjongásba törtek ki, olyan csúfondáros ugrándozást vittek véghez, egyszóval minden tekintetben a legvadabb czeremóniák közepett olyan alaposan elásták a békepipát, hogy ha Cripples úr a Cripplewayboo-törzs főnöke lett volna, teljes hadi mázban, tanítványai akkor is aligha válhattak volna neveltetésüknek nagyobb becsületére.

E hódolat közepett Clennam Arthur karját nyújtotta Kis Dorritnak, Kis Dorrit pedig elfogadta.

- Nem megyünk a vashídon keresztül? - szólt Arthur. - Ott szabadulunk némileg az utczai lármától.

Kis Dorrit azt felelte, hogy szívesen, ha úgy tetszik, és bátortalanul hozzátette: reméli, hogy Clennam úr nem haragszik Cripples úr növendékeire, hiszen ő maga is Cripples úr esti akadémiáján tanulta azt a keveset, a mit tud. Arthur a legkészségesebben kijelentette, hogy szíve mélyéből megbocsát Cripples úr növendékeinek. Ilyeténképpen Cripples tudtán kívül a szertartásmester szerepét töltötte be közöttük, és sokkal természetesebben összehozta őket, mint a hogy Beau Nash[10] képes lett volna rá, ha Arthur és Kis Dorrit a bathi aranynapok idejében élnek, és Beau Nash az ő kedvükért kiszállt volna hatfogatú hintajából.

A reggel szeles maradt, és az utczák irgalmatlanul sárosak voltak, de esni nem esett, mialatt a vashíd felé ballagtak. Arthur előtt oly fiatalnak tetszett a kis teremtés, hogy több ízben azon kapta rajta magát, hogy ha beszélni nem is beszélt hozzá úgy, de gondolni úgy gondolt rá, mintha gyermek volna. Lehet, hogy kis Dorrit meg épp oly idősnek tekintette Arthurt, a mily fiatalnak tűnt fel ő Arthur előtt.

- Nagyon sajnálom, uram, hogy tegnap este az a kellemetlenség érte, hogy becsukták. Nagyon kényelmetlen dolog lehetett.

- Szóra sem érdemes, - felelt Arthur. - Nagyon jó ágyam volt.

- Óh, igen! - szólt Kis Dorrit gyorsan. - Hiszem, hogy a kantinban kitünő ágyak vannak.

Arthur észrevette, hogy Kis Dorrit felséges szállónak tartotta a kantint, és nagyra volt a tekintélyével.

- Azt hiszem, nagyon költséges, - szólt Kis Dorrit, - de a papa azt mondta, hogy pompás ebédeket lehet ott kapni. Meg bort, - tette hozzá félénken.

- Volt ott valaha?

- Óh nem! Csak a konyhában, meleg vízért.

Ha elgondolja az ember, hogy valaki így nőtt fel, tiszteletteljes félelemmel tekintve az olyan nagyszerű intézmény fényűzésére, a minő a Marshalsea-szálló volt!

- Megkérdeztem kegyedtől tegnap este, - szólt Clennam, - hogy' ismerkedett meg az édes-anyámmal. Hallotta valaha a nevét, mielőtt hivatta kegyedet?

- Nem, uram.

- Mit gondol, az atyja hallotta?

- Nem, uram.

Kis Dorrit szemében akkora csodálkozás tükröződött, mikor Arthur tekintete találkozott a pillantásával, - (e találkozástól a kis teremtés megijedt és hirtelen megint lesütötte a szemét), - hogy Arthur önkénytelenül így szólt:

- Olyan okom van erre a kérdésre, a melyet nem egy könnyen tudnék megmagyarázni; de megnyugtathatom, hogy semmiképpen nincs oka miatta a legcsekélyebb félelemre vagy nyugtalanságra sem. Sőt ellenkezőleg. Azt hiszi tehát, hogy édesatyja soha életében nem ismerte a Clennam-nevet?

- Azt hiszem, uram.

---

[10] B e a u N a s h híres divatfi a XVIII. század elején. Bath fürdőnek szertartás-mestere, a ki hatfogatú hintón szokott járni.

Arthur érezte Kis Dorrit hangjából, hogy megint úgy néz föl rá, azzal a kissé nyitott ajakkal. Éppen ezért maga elé tekintett, hogy gyorsabb verésre ne indítsa a szívét azzal, hogy újra zavarba hozza.

Így értek a vashídra, a mely a lármás utczák után oly nyugalmas volt, mintha a szabad természetben lett volna. Durva szél fújt; a nedves szélrohamok zúgva bodrozták fel mögöttük az úttesten és a kövezeten meggyűlt pocsétákat, s eső formájában belehajtották a folyóba. A felhők őrült rohamban hajszolták egymást az ólmos égboltozaton, a füst és a köd nyomukban vágtatott, a folyó sötét árja dühös erővel hömpölygött ugyanabban az irányban. Kis Dorrit mintha a legkisebb, a legcsendesebb és a leggyöngébb Isten-teremtése lett volna a földön.

- Engedje meg, hogy kocsiba ültessem, - szólt Clennam, s csaknem hozzátette ezt is: „szegény kis gyermekem."

Kis Dorrit sietett visszautasítani a kocsit, és kijelentette, hogy rá nézve teljesen mindegy, akár száraz, akár nedves az idő; hozzá van szokva ahhoz, hogy kijárjon minden időben. Arthur tudta, hogy ez igaz, és még nagyobb részvét fogta el, a mint elképzelte, hogy' siet a mellette haladó gyenge kis teremtés esténkint a nedves, sötét, lármás utczákon haza, még pedig milyen otthon felé!

- Oly nyájasan beszélt velem tegnap este, uram, és mint később megtudtam, oly nagylelkű volt atyámmal szemben, hogy nem tudtam ellenállni üzenetének, már csak azért sem, hogy köszönetet mondhassak; főleg, mert nagyon szerettem volna megmondani önnek... - elakadt és reszketett, és könybe lábadt a szeme, de azért nem sírt.

- Mit megmondani?

- Hogy remélem, nem érti félre az édesatyámat. Ne ítélje meg őt úgy, uram, a hogy másokat megítélne odakünn, a börtön falain kívül. Olyan régóta van ő már odabent! Soha életemben nem láttam őt kívül; de meg tudom érteni, hogy sok minden dologban nagyon megváltozhatott.

- Higyje meg, hogy a gondolataim soha sem lesznek kemények vagy igaztalanok vele szemben.

- Nem mintha, - szólt Kis Dorrit némi büszkeséggel, mert nyilván attól tartott, hogy úgy talál föltünni a dolog, mintha cserben hagyná az atyját, - nem mintha oka volna bármit szégyelnie, vagy mintha én nékem volna bármi okom ő miatta szégyenkeznem. Ő csak azt kívánja, hogy megértsék. Azt kérem csak, hogy méltányosan emlékezzenek meg a sorsáról. A mit mondott, szóról-szóra igaz. Úgy történt minden, a hogy' elmesélte. Nagyon tisztelik és becsülik őt. A ki csak bekerül hozzánk, örvend, hogy megismerheti őt. Nagyobb udvara van, mint bárki másnak. Nagyobb tekintélye van, mint az igazgatónak.

Ha volt valaha ártatlan büszkeség, akkor Kis Dorrité az volt, mikor az atyjával dicsekedett.

- Gyakran mondogatják, hogy a modora igazi finom, urias modor, valósággal mintaszerű. Én nem látok másokat, csak a kik ott vannak, de azt mindenki elismeri, hogy ő mindannyioknál különb. S ez épp úgy oka annak, hogy ajándékokat adnak neki, mint az, hogy tudják, hogy szüksége van rá. Ki merné a szegényt korholni azért, mert szükséget szenved? Ki tölthet úgy huszonöt esztendőt fogházban, hogy jómódban legyen?

Milyen gyöngédség volt a szavaiban, mennyi részvét elfojtott könnyeiben, milyen hűséges, nagy lélek ebben a kis teremtésben, milyen igaz volt a fény, a mely álragyogást terjesztett atyja köré!

- Ha legjobbnak láttam eltitkolni, hol lakom, nem azért tettem, mintha szégyeltem volna magam miatta. Isten ments! És a hely miatt sem szégyenkezem annyira, mint bárki gondol-

hatná. Az emberek nem rosszak, mert odakerülnek. Ismertem egész sereg derék, szorgalmas, becsületes embert, a kit a szerencsétlenség oda juttatott. Csaknem valamennyien jó szívvel vannak ott egymáshoz. És igazán, nagyon hálátlan teremtés lennék, ha elfelejteném, hogy sok nyugodt, kellemes órát töltöttem el ott; hogy volt ott egy páratlan jó barátom, mikor még egész kicsike voltam, a ki nagyon szeretett; hogy tanultam ott, hogy dolgoztam ott, és sokszor aludtam jól. Azt hiszem, csaknem gyávaságra és kegyetlenségre vallana, ha mindezek után sem ragaszkodnám egy kissé ahhoz a helyhez.

Kitárta hivő lelke teljességét, s miközben esdő tekintetét új barátjára emelte, szerényen így szólt:

- Nem volt szándékomban ennyit mondani, és nem is beszéltem erről még soha, csak egyszer. De azt hiszem, hogy most jobban rendben van a dolog, mint tegnap este volt. Azt mondtam, jobb szerettem volna, ha nem követett volna, uram. Most már nem annyira kívánom ezt, ha csak azt nem gondolja, - igazán nem is kívánom egyáltalában, ha csak oly össze-vissza nem beszéltem, hogy... hogy ön aligha érthet meg, és félek, hogy így is van.

Arthur teljes igazsággal biztosította őt róla, hogy nem így van, és a kis teremtés meg az éles szél és az eső közé állva, tőle telhetően oltalmazta őt.

- Úgy érzem, - szólt Arthur, - hogy most már bátrabban kérdezhetek kegyedtől valamivel többet az atyja felől. Sok a hitelezője?

- Óh! Egész sereg.

- Olyan hitelezőket gondolok, a kiknek a kívánságára ott tartják őt, a hol van.

- Óh értem! Egész sereg.

- Meg tudja mondani nekem, - kétségtelenül megszerezhetem a felvilágosítást más helyütt is, ha kegyed nem tudja, - ki a legbefolyásosabb közöttük?

Dorrit, miután egy ideig gondolkozott, azt mondta, hogy valaha régen valami Barnacle Titusz nevű urat hallott többször említeni, mint olyan embert, a kinek igen nagy a hatalma. Valami biztos vagy hatóság, vagy gondnok, vagy Isten tudja, mi. A Grosvenor Square-en lakik, azt hiszi, vagy nem messze onnan. Államhivatalnok, magas állású, a huza-vona hivatalban.

Úgy látszott, hogy Kis Dorrit kora gyermekségében szörnyű benyomást szerzett magának az említett Barnacle Titusz úr hatalmáról, a ki a Grosvenor Square-en lakik, vagy nem messze onnan, meg a huza-vona hivatalról, olyan benyomást, a mely teljesen lesújtotta őt, mikor azt az urat említette.

- Nem árthat, - gondolta Arthur, - ha fölkeresem ezt a Barnacle Titusz urat.

De ezt a gondolatot, bármily észrevétlenül támadt is Arthurban, gyors felfogó képességével Kis Dorrit is rögtön megsejtette.

- Ah! - szólt Kis Dorrit, egy egész élet csendes kétségbeesésével rázva a fejét, - sokan gondoltak már arra, hogy szegény édes apámat kiszabadítsák, de ön, uram, nem is sejti, milyen reménytelen minden fáradozás.

Egy pillanatra elfelejtette félénkségét, mikor becsületesen figyelmeztette Arthurt, hogy óvakodjék attól az elsülyedt roncstól, a melynek kiemeléséről álmodozott; és olyan tekintettel nézett rá, a mely párosultan türelmes arczával, törékeny alakjával, szegényes ruhájával, s a széllel és esővel, bizonyára nem igen volt alkalmas arra, hogy eltérítse Arthurt segítő szándékától.

- De még ha lehetséges volna is, - szólt Kis Dorrit, - pedig most már lehetetlen, hol élhetne a papa vagy hogyan élhetne? Gyakran gondolkodtam arról, hogyha ilyen változás következnék

be, most már aligha válnék javára neki. Odakünt talán nem volnának róla olyan jó véleménynyel az emberek, mint most odabent. Nem bánnának vele olyan barátságosan, mint most odabent. Talán ő maga sem volna olyan alkalmas az életre odakünt, mint most odabent.

Most először nem volt képes Kis Dorrit visszafojtani a könnyeit; és vékony kis kezei, a melyeket Arthur megfigyelt, mikor olyan buzgón szorgalmatoskodtak, remegve kulcsolódtak össze.

- Az is megint csak szomorítaná, ha megtudná, hogy én keresek valamicskét, meg hogy Fanny is keres valamicskét. Úgy aggódik miattunk, látja, mert érzi, hogy tehetetlenül el van ott zárva. Ilyen derék, jó édes apa!

Arthur megvárta, hogy az érzelem kis kitörése elmúljék, mielőtt megszólalt. Csakhamar elmúlt. Kis Dorrit nem volt ahhoz szokva, hogy magára gondoljon, vagy másokat zavarjon az érzéseivel. Alig vetett Arthur egy pillantást a város tetőinek és kéményeinek tömkelegére, a melyek között vastagon gomolygott a füst, alig pillantott innen a folyón meredő árboczrengetegre, meg a parton meredező toronyerdőre, a mely határozatlanul elmosódott a viharos ködben, Kis Dorrit már megint oly nyugodt volt, mintha Arthur anyjának a szobájában öltögetett volna.

- Örülne, ha a bátyja visszanyerné a szabadságát?

- Óh, nagyon, nagyon örülnék, uram!

- Nos, akkor hát legalább ezt reméljük. Tegnap említette, hogy van kegyednek egy jó barátja.

- Plornish a neve, - mondotta Kis Dorrit.

- És hol lakik ez a Plornish?

- Plornish a Vérző-Szív-Udvarában lakik. Csak „egyszerű kőmíves", - mondta Kis Dorrit, mintegy figyelmeztetésül, hogy Arthur vérmes reményeket ne tápláljon Plornish társadalmi helyzetéről. - A Vérző-Szív-Udvara utolsó házában lakik, s a neve ki van téve egy kis kapu alján.

Arthur följegyezte a czímet, és átadta Kis Dorritnak a maga czímét. Ezzel megtett mindent, a mit egyelőre tenni óhajtott, csak azt szerette volna még, hogy Kis Dorrit bizonyos megnyugvással váljék el tőle, és lehetőleg igérje meg, hogy állandóan bízni fog benne.

- Egy barátja van már! - szólt eltéve a jegyzőkönyvét. - Miközben visszakísérem... ugy-e, visszamegy?

- Óh, igen! egyenesen haza!

- Mialatt visszakísérem, - a „haza" szó sértette a fülét, - engedje meg, hogy arra kérjem, legyen meggyőződve róla, hogy van még egy másik barátja is. Nem gyónok tovább, és nem beszélek többet.

- Ön igazán nagyon szíves hozzám, uram. Higyje meg, nincs is szükségem rá, hogy még többet is mondjon.

Visszasétáltak a nyomorult, sáros utczákon, a sanyarú, közönséges boltocskák között, léptennyomon piszkos kufárok, a szegény városrészek rendes alakjai közé keveredve. A rövid úton nem volt semmi sem, a mi kellemesen érintette volna az öt érzék közül bármelyiket is. És Clennamre nézve még sem volt ez az út közönséges séta közönséges esőben, piszokban és lármában, mert ezt a gondoskodással telt, vézna kis teremtést vezette a karján. Milyen fiatalnak tünt fel Kis Dorrit Arthur előtt, vagy milyen idősnek Arthur Kis Dorrit előtt; vagy milyen rejtelem volt az egyikük a másikának, most, történetük végzetszerű összebonyolódásának a kezdetén: nem tartozik ide. Arthur arra gondolt, hogy Kis Dorrit itt született és

nevelkedett ebben a környezetben, s bárha otthonos benne, most mégis riadozva jár itt, mert nem bele való; arra gondolt, hogy milyen régóta ismeri Kis Dorrit ennek az életnek szennyes szükségleteit, és mégis milyen romlatlan; arra gondolt, hogy milyen hosszú idő óta szorgoskodik ez a kis teremtés másokért, pedig milyen fiatal és milyen gyermekes a megjelenése.

Elérkeztek a High-Streetre, a melyben a fogház volt, mikor egy hang így kiáltott: - Kis anyácska! Kis anyácska!

Mikor Dorrit megállt és hátratekintett, egy fura külsejű teremtés rohant feléjük, izgatottan (folyton „kis anyácskát" kiáltozva), elvágódott, miközben burgonyával rakott nagy kosarának a tartalma beleszóródott a sárba.

- Óh, Maggy, - szólt Dorrit, - milyen ügyetlen teremtés vagy!

Maggy nem ütötte meg magát, hanem egy-kettőre feltápászkodott, s azután kezdte fölszedegetni a burgonyát, a miben nemcsak Dorrit, hanem Arthur is segített neki. Maggy nagyon kevés burgonyát, de annál több sarat szedett föl; végre azonban mégis csak sikerült összeszedni valamennyi burgonyát és belerakni jó helyre a kosárba. Maggy ezután letörülte sáros arczát a kendőjével, s mint a tisztaság mintaképét mutatva be, módot nyújtott Arthurnak arra, hogy szemügyre vehesse.

Körülbelül huszonnyolczesztendős, széles csontú, széles képű, széles lábú és kezű, széles szemű, hajatlan teremtés volt. Nagy, széles szeme világos és csaknem színtelen volt; úgy látszott, hogy ez a szem, a mely szinte természetellenesen mozdulatlan volt, csaknem teljesen érzéketlen a fény iránt. Az arczán is az a feszülten figyelő kifejezés tükröződött, a melyet vak emberek arczán lehet észlelni; de Maggy nem volt vak, mert az egyik szemén tűrhetően látott. Az arcza nem volt feltünően csúnya, bárha attól, hogy az ne legyen, csupán mosolygása óvta meg; jólelkű, önmagában véve kellemes mosolygása, a mely azonban annálfogva, hogy állandóan ott ült az arczán, szánalmat ébresztett. A kopaszságát nagy, fehér főkötő takarta el, a melynek sűrű, sötét libegő fodra volt. A főkötő miatt ócska, fekete kalapja sehogy sem tudott megmaradni a fején, hanem mindig hátul lógott a nyakán. Csupán egy rőföskereskedőkből álló bizottság lett volna képes megállapítani, miből készült Maggy nyomorúságos ruhájának a többi része; általában nagyon hasonlított tengeri hinárhoz, közbe-közbe egy-egy óriási tea-levéllel. Leginkább a nagykendője volt olyan, mint valami hosszasan forrázott tea-levél.

Clennam Arthur olyan arczkifejezéssel tekintett Dorritra, a mely azt jelentette: „Szabad megkérdeznem, ki ez?" Dorrit, a ki eközben ezt a Maggyt, a ki még egyre kis anyácskájának szólítgatta őt, beczézgetni kezdte a kezével, szóval felelt a néma kérdésre. (Egy kapu alatt álltak, a hová a legtöbb burgonya gurult volt.)

- Ez Maggy, uram.

- Maggy, uram, - visszhangozta a bemutatott személy. - Kis anyácska!

- Unokája, - szólt Dorrit.

- Unokája, - visszhangozta Maggy.

- Az öreg dajkámnak, a ki már nagyon régen meghalt. - Maggy, hány éves vagy?

- Tíz, anyuska, - szólt Maggy.

- El sem képzelheti, uram, milyen áldott jó lélek, - szólt Dorrit, végtelen gyöngédséggel.

- Áldott jó lélek, - visszhangozta Maggy, oly kifejező hangsúlyozással, a mely a dícséretet saját magáról félreérthetetlenül kis anyácskájára hárította.

- Oh, milyen ügyes, - szólt Dorrit. - Oly jól eljár ide-oda, mint bárki más. - Maggy nevetett. - És olyan megbízható, mint az angol bank. - Maggy nevetett. - Maga keresi meg a kenyerét,

teljesen egyedül. Teljesen egyedül, uram! - szólt Dorrit, halkabb és diadalmas hangon. - Úgy bizony!

- Mi a története? - kérdezte Clennam.

- Hallod-e, Maggy? - szólt Dorrit, miközben megfogta Maggy két nagy tenyerét és összecsapta. - Egy előkelő úr, a ki sok ezer mérföldet beutazott, kíváncsi a történetedre!

- Az én történetemre? - kiáltott Maggy. - Kis anyácska.

- Engem ért, - szólt Dorrit, meglehetősen zavartan; - rendkívül ragaszkodik hozzám. Az öreg nagyanyja nem volt hozzá olyan jó, a minőnek lenni kellett volna; ugy-e, Maggy?

Maggy a fejét rázta, a bal kezét ökölbe szorította, ivóedény formájára, ivott belőle, és így szólt: - Pálinka. - Azután verni kezdett egy maga elé képzelt gyermeket, és így szólt: - Seprőnyél meg piszkavas.

- Mikor Maggy tíz esztendős volt, - szólt Dorrit, Maggy szeme közé nézve, mialatt beszélt, - gonosz láz támadta meg, uram, és azóta nem lett öregebb.

- Tíz esztendős, - szólt Maggy, rábólintva. - De milyen szép kórház volt! Milyen kényelmes, ugy-e? Oh! olyan gyönyörű volt! Egész mennyország!

- Mindaddig nem volt soha békessége, uram, - szólt Dorrit, egy pillanatra Arthurhoz fordulva, és halkan beszélve, - és mindig ez jár az eszében.

- Milyen ágyak vannak ott! - kiáltott Maggy. - Milyen limonádé! Milyen narancsok! Milyen pompás leves és bor! Milyen csirkék! Óh, bárcsak mindig ott lehetnék azon a gyönyörűséges helyen!

- Ott is maradt Maggy, a míg csak maradhatott, - szólt Dorrit az előbbi hangján, mintha mesét mondana kis gyerekeknek, úgy, a hogy Maggyval szokott beszélni, - és végül aztán, mikor már nem maradhatott ott tovább, kijött onnan. Azután, mivelhogy így kellett lennie, hogy tíz esztendős maradjon mindig, akármeddig él...

- Akármeddig él, - visszhangozta Maggy.

- És mivelhogy nagyon gyenge volt, bizony olyan gyenge volt, hogy ha egyszer nevetni kezdett, nem tudta abbahagyni, ez pedig nagy baj volt...

(Maggy hirtelen nagyon elkomolyodott.)

- A nagyanyja nem tudta, mitévő legyen vele, és néhány esztendeig igazán nagyon rossz szívvel volt hozzá. Végtére, a hogy telt az idő, Maggy megtett minden tőle telhetőt, hogy megjavuljon, és nagyon figyelmes, és nagyon szorgalmas volt; így aztán később szabad volt ki- s bejárnia, a mikor a kedve tartotta, és kapott munkát is, hogy legyen miből megélnie, és azóta is maga keresi meg a kenyerét. Íme, - szólt kis Dorrit, összecsapva újra a két nagy, széles tenyeret, - ez Maggynak a története, úgy, a hogy Maggy tudja.

Ah! Csakhogy Arthur kitalálta volna ám, mi hiányzik még a történetből, akkor is, ha soha sem hallotta volna ezt a két szót: kis anyácska; ha soha sem látta volna a vézna kis kezecskék beczézgetését; ha soha sem látta volna a könnyeket, a melyekben most a színtelen szemek úsztak; ha soha sem hallotta volna azt a zokogást, a mely az esetlen nevetést felváltotta. A piszkos kapualj, a melyben vígan suhogott a szél meg az eső, és a kosár, a sáros burgonyákkal, a melyek arra vártak, hogy újra szétguruljanak vagy megint a kosárba kerüljenek, nem tűnt fel előtte többé soha annak a közönséges luknak, a mely valójában volt, mikor ebben a világításban tekintett vissza rá. Soha többé, soha többé!

Közel voltak már útjuk czéljához, s most elhagyták a kapu alját, hogy tovább haladjanak. Mindhiába, Maggy kedvéért meg kellett állniok a fűszeres kirakata előtt, közel útjuk végéhez, hogy bemutathassa a tudományát. Tudott olvasni valahogyan; és az ár jelző czímkékről nagyobbrészt pontosan kibetűzte a kövér számokat. Keresztülbukdácsolt tévedései daczára meglehetős sikerrel egy sereg emberbaráti ajánláson: „Próbálja meg a mixturánkat, próbálja meg a fénymázunkat, próbálja meg a mi narancs-arómás Pekkó-teánkat, a mely sokkal jobb minden más szagos teánál"; és a legkülönbözőbb figyelmeztetéseken, hogy a közönség óvakodjék a gyanús czégektől és a hamisított árúczikkektől. Arthur, mikor látta, hogy' kipirult Dorritnak az arcza örömében, valahányszor Maggy eltalált egy-egy szót, szívesen ott állt volna, egész könyvtárrá alakítva át a fűszeres kirakatát, a míg az eső és a szél bele nem fárad a munkájába.

Végül eljutottak a kis udvarba, a hol Arthur Istenhozzádot mondott Kis Dorritnak. Bárha mindig kicsike volt, nem látszott soha olyan kicsinynek, mint a mikor belépett a Marshalsea kapusának páholyához vezető folyosóba: a kis anyácska, nagy gyermeke kíséretében.

A kalitka ajtaja kinyílt, s mikor a fogságban felnevelt kis madárka szeliden belebegett rajta, Arthur látta, hogy az ajtó becsukódott mögötte. S ekkor aztán ő is eltávozott.

TIZEDIK FEJEZET.

A kormányzás egész tudományának tárháza.

A huza-vona-hivatal, - tudja jól ezt az egész világ, a nélkül, hogy külön hangsúlyoznunk kellene, - a közigazgatás legfontosabb szakosztálya volt. A huza-vona-hivatal hozzájárulása nélkül soha semmiféle közügyet nem lehetett elintézni. Ennek a hivatalnak az ujja benne volt a legnagyobb közpástétomban éppen úgy, mint a legkisebb köztortácskában. Tisztára lehetetlenség volt akár a legvilágosabb jognak érvényt szerezni, akár a legvilágosabb jogtalanságot jóvá tenni, a huza-vona-hivatal határozottan kifejezett beleegyezése nélkül. Ha fölfedeztek volna egy második lőporösszeesküvést, a kanócz meggyújtása előtt egy félórával, nem lett volna joga senkinek sem megmenteni a parlamentet, a míg a huza-vona-hivatal legalább féltuczat bizottsági ülést nem tart, jó félvékára való jegyzőkönyvet föl nem vesz, néhány zsáknyi memorandumot föl nem dolgoz és egy egész kriptára való szörnyszülött fogalmazványt ki nem bocsát.

Ez a dícsőséges intézmény jókor megállta már a sarat, mikor az államférfiak először jutottak rá világosan arra az egyetlen magasztos elvre, a mely magában foglalja egy ország kormányzásának a nehéz művészetét. A huza-vona-hivatal rögtön rávetette magát ennek a nagyszerű belátásnak a tanulmányozására, és rajta volt, hogy áldásos hatásával át meg át itassa a hivatalos eljárások egész tömkelegét. Bárminek a nyélbeütéséről volt szó, a huza-vona-hivatal elől járt az összes állami hivatalok között annak a kieszelésében - *mi módon kell a dolgot elodázni*.

Ez a finom belátás, a tapintat, a melylyel a nagy elvet mindenkor kezelte, és a genialitás, a melylyel mindenkor a nagy elv alapján tudott eljárni, azt eredményezték, hogy a huza-vona-hivatal túlszárnyalta az összes állami hivatalokat; és az állami élet azzá fejlődött, a mivé fejlődött.

Való igaz, hogy a huza-vona-hivatal körül minden állami hivatalnak és hivatásos politikusnak az volt a törekvése és a czélja, hogy megtanulja, mi módon kell a dolgot elodázni. Való igaz, hogy minden új miniszterelnök és minden új kormány, noha azért jutottak a hatalomra, mert az állították, hogy valamit okvetetlenül meg kell csinálni, alig helyezkedtek el a kormányzás

szekerében, minden tehetségüket annak a kieszelésére fordították, mi módon kell a dolgot elodázni. Való igaz, hogy az általános választások lezajlása után, minden megválasztott képviselő, a ki programmbeszédjében azért dühöngött, mert valamit nem csináltak meg; a ki tisztelt ellenjelöltjének barátait nagy hangon azért vonta felelősségre, hogy valamit miért nem csináltak meg; a ki hangsúlyozta, hogy valamit meg kell csinálni, és a ki a mellett kardoskodott, hogy meg is fogják csinálni, - nyomban azon kezdett töprengeni, mi módon kell a dolgot elodázni. Való igaz, hogy a parlament mindkét házának vitatkozása, az egész ülés-szak alatt, egyöntetűen a körül a hosszúra nyújtott megfontolás körül forgott, mi módon kell a dolgot elodázni. Való igaz, hogy egy-egy ilyen ülés-szak kezdetén a trónbeszéd lényegében a következőket szokta mondani: „Kedvelt híveim, nagyon sok elintézni való munka vár önökre, szíveskedjenek tehát visszavonulni üléstermeikbe, és megvitatni, mi módon kell a dolgot elodázni." Való igaz, hogy egy-egy ilyen ülés-szak végén a trónbeszéd lényegében a következőket mondotta: „Kedvelt híveim, önök több, fáradságos munkában töltött hónapon keresztül nagy alattvalói hűséggel és hazaszeretettel tanácskoztak azon, mi módon kell a dolgot elodázni, és tanácskozásuk eredményes volt; s most az ég áldását kérve az aratásra (a természetére, nem a politikáéra), elbocsátom önöket." Mindez való igaz; de a huza-vona-hivatal túltett mindezeken.

Mert a huza-vona-hivatal minden áldott nap gépiesen azzal foglalkozott, hogy a politikának ezt a csodás, mindeneket kielégítő kerekét: mi módon kell a dolgot elodázni, - állandóan mozgásban tartsa. Mert a huzavona-hivatal rárontott az állam minden félrevezetett szolgájára, a ki csinálni akart valamit, vagy a ki valami meglepő véletlen folytán abban a távoli veszedelemben forgott, hogy csinál valamit, - holmi jegyzőkönyvvel, meg memorandummal, meg tájékoztató utasítással, a mely egy-kettőre lehűtötte a cselekvési vágyát. A nemzeti tetterőnek ez a szelleme volt az, a melynek következtében a huza-vona-hivatal lassan annyira jutott, hogy minden elképzelhető dologhoz volt valami köze. Gépészek, természetbölcselők, katonák, matrózok, kéményseprők, memorandumgyártók, azok, a kik bajban voltak, azok, a kik bajokat akartak megelőzni, azok, a kik bajokat akartak orvosolni, azok, a kiket mások nyúztak, azok, a kik hiába vártak jutalmat az érdemeikért, azok, a kik hiába vártak büntetést hibáikért, mindannyian válogatás nélkül belemerültek a huza-vona-hivatal aktacsomóinak a tengerébe.

Se szeri, se száma nem volt azoknak, a kik ott vesztek a huza-vona-hivatalban. Szerencsétlen halandók, a kiken igazságtalanság esett, vagy a kiknek valami tervük volt a közjó előmozdítására, - (és jobb lett volna rájuk nézve, ha mindjárt kezdetben igaztalanság esik rajtuk, mint hogy előbb bevegyék azt a keserű angol orvosságot, a melyet föltétlen bizonyossággal nyomon követ az igaztalanság), - a kik nagysokára kínos keservesen szerencsésen keresztül vergődtek már más állami hivatalokon; a kiket az egyik helyen, úgy a hogy a rend megkívánta, letorkoltak, a másik helyen az orruknál fogva vezettek, a harmadik helyen leráztak: mindezeket végtére a huza-vona-hivatalba utasították, a honnan soha többé vissza nem kerültek a napvilágra. Bizottságok üléseztek fölöttük, titkárok jegyzőkönyveztek felőlük, tanácsosok fecsegtek róluk, irnokok iktatták, könyvelték, nyilvántartották és ellenőrizték őket, a míg el nem tüntek a föld szinéről. Egy szóval az országnak minden ügyes-bajos dolga keresztülment a huza-vona-hivatalon, azokon kívül, a melyek soha sem kerültek ki belőle; s *ezeknek* a száma légió volt.

Hébe-korba akadt egy-egy elkeseredett lélek, a ki megtámadta a huza-vona-hivatalt. Hébe-korba interpelláltak a parlamentben a huza-vona-hivatal dolgában, sőt indítványokkal is előhozakodtak vagy fenyegetőztek holmi alacsony észjárású, tudatlan tömegbújtók, a kik azt merték állítani, hogy a kormányzás igazi feladata annak megállapítása, mi módon kell valamit elintézni. Ilyenkor az a nemes lord, vagy tiszteletreméltó úri ember, a kinek hatáskörébe tartozott a huza-vona-hivatal megvédelmezése, beledugott a zsebébe egy narancsot és szabályszerű

hadgyakorlatot rendezett ebből az alkalomból. Ilyenkor le szokott alázkodni az illető ház elé, nagyot ütött öklével az asztalra, és szemtől szembe szállt az igen tisztelt támadóval. Ilyenkor megmagyarázta az igen tisztelt támadónak, hogy a huza-vona-hivatalt nem hogy kárhoztatni nem lehet a szóban forgó ügyben, hanem ellenkezőleg, dicséret illeti a szóban forgó ügyben, egekig érő magasztalás illeti a szóban forgó ügyben. Ilyenkor megmagyarázta az igen tisztelt támadónak, hogy a huza-vona-hivatalnak, bárha mindig igaza, tökéletesen igaza van, oly nagy mértékben soha sem volt még igaza, mint éppen a szóban forgó ügyben. Ilyenkor megmagyarázta az igen tisztelt támadónak, hogy sokkal inkább becsületére vált volna, sokkal inkább tanúskodott volna szavahihetőségéről, jó ízléséről, józanságáról s az efféle közhelyek szótárában foglalt szavaknak több mint a feléről, ha békében hagyta volna a huza-vona-hivatalt és nem kavarta volna föl a szóbanforgó ügyet. Azután félszemét a huza-vona-hivatalból kiküldött súgón pihentetve, a ki a szószék alatt ült, az igen tisztelt támadót végkép lesújtotta a huza-vona-hivatalnak a szóban forgó ügyre vonatkozó jelentésével. És bárha mindig vagy az történt, hogy a huza-vona-hivatalnak nem volt semmi mondanivalója és azt mondta el, vagy az történt, hogy volt valami mondanivalója, a minek felét a nemes lord, illetve az igen tiszteletreméltó úri ember össze-vissza zavarta, a másik felét meg elfelejtette: a huza-vona-hivatalt az engedelmes többség mégis mindig tisztára mosta a szavazatával.

Ez a hivatal efféle természetű hosszú pályafutása következtében oly nagyhírű tenyészintézetévé vált az államférfiaknak, hogy több ünnepies komolyságú lordot az államférfiúi tetterőnek szinte természetfölötti csodájául tekintett a világ, pusztán azért, mert a huza-vona-hivatal élén volt alkalmuk gyakorlati úton tanulmányozni azt a kérdést, mi módon kell a dolgokat elodázni. A mi e templomnak alsóbbrendű papjait és ministránsait illeti, végeredményben két csoportra oszlottak, és le egészen az ifjabb szolgaféléig, vagy azt hitték, hogy a huza-vona-hivatal isteni eredetű intézmény, a melynek föltétlen joga van bármit megtennie; vagy a teljes hitetlenség révébe menekültek, és a huza-vona-hivatalt országos csapásnak tekintették.

A Barnacle család jó ideje részt vett a huza-vona-hivatal igazgatásában. Különösen a Barnacle Titusz ág volt az, a mely ebbeli foglalkozását általánosságban szerzett jognak tekintette, és rossz szemmel nézte minden más családnak a hivatalban való terjeszkedését. A Barnacle-család nagyon előkelő és nagyon nagy család volt. El voltak szórva az összes állami hivatalokban, és elfoglalták a legkülönbözőbb állami állásokat. Vagy a nemzet volt óriás lekötelezettje a Barnacle-családnak, vagy a Barnacle-család volt óriásmód lekötelezettje a nemzetnek. A kérdés nem volt egészen egyértelműen tisztázva. Megvolt a dologról a maga véleménye a Barnacle-családnak és a nemzetnek egyaránt.

Az a Barnacle Titusz, a ki az időtájt, a melyről szó van, rendszerint súgójaképpen szerepelt a huza-vona-hivatal főnökének, valahányszor ez a nemes, vagy nagyon tiszteletreméltó egyéniség egy kissé kényelmetlenül érezte magát a nyergében, mert holmi semmiházi támadást intézett ellene valamelyik ujságban, - mondom, ennek a Barnacle Titusznak több jutott a Barnacle-család véréből, mint a pénzéből. Barnacle létére természetesen meg volt neki a maga kényelmes kis állása; és Barnacle létére beültette a hivatalba természetesen a fiát, az ifjabb Barnaclet is. Csakhogy összeházasodott a Stiltstalking-család egyik ágával, a melynek vagyona szintén inkább a vérbeliségből, mint ingó és ingatlan javakból állott, s ebből a házasságból sarjadt ki az ifjabb Barnacle és három fiatal delnő. Igy aztán tekintettel az ifjabb Barnacle, a három fiatal delnő, Barnacle Tituszné született Stiltstalking asszony, valamint a saját maga patricziusi szükségleteire, Barnacle Titusz úr rendszerint sokkal hosszabbnak találta, semmint óhajtandónak vélte, azt az időközt, a mely az egyik házbérnegyedet a másik házbérnegyedtől elválasztotta, s ezért mindenkor az ország szűkkeblűségét okolta.

Barnacle Titusz urat Clennam Arthur ötödször kereste már egy szép napon a huza-vona-hivatalban, miután megelőzően hiába várakozott már az említett úrra egymás után egy elő-

szobában, egy üvegszekrényben, egy váróteremben és egy tűzmentes folyosóban, a hol - úgy látszik - az egész hivatal levegőzni szokott. Most, ötödízben, nem volt elfoglalva Barnacle úr, úgy, mint az előbbi négy alkalommal, a hivatal élén álló nemes csodalény körül; hanem egyszerűen távol volt. Ámde az ifjabb Barnacle úr, bárha kisebbrangú csillag volt, mint mondották, ott ragyogott még a hivatal horizonja fölött.

Arthur kijelentette, hogy beszélni szeretne ifjabb Barnacle úrral. Mikor bevezették hozzá, ez a fiatal úr azzal volt elfoglalva, hogy lábikráit pörkölte az atyai tűzön és gerinczét a kandalló párkányának támasztotta. Kényelmes szoba volt, magasabb hivatali stílusban bútorozva, és nyomatékosan utalt a távollévő Barnaclera minden részlete: a vastag szőnyeg, a bőrrel bevont íróasztal, ha ülni akart az ember, a bőrrel bevont írótámla, ha állni akart az ember, a hatalmas karos szék és a kandalló előtti szőnyeg, a közbetolt kályhaellenző, a széttépett irományok, az akta-fiókocskák, a melyeken kis czédulák voltak, mint megannyi orvosságos üvegen, az átható bőr- és mahagóni-szag, és az egész szobában terjengő kábító légkör, hogy mi módon kell a dolgokat elodázni.

A jelenlévő Barnacle, a ki Clennam névjegyét a kezében tartotta, fiatalosképű legény volt, talán a legpelyhesebb kis pofaszakállal a világon. Csupasz álla olyan pihés volt, mint a repülni készülődő madárfióka; és a szánakozó lelkű megfigyelő könnyen attól tarthatott volna, hogy a fiatal úr, ha nem pörkölte volna a tűzön a lábikráit, halálra fagyhatott volna. Elegáns monokli lóbálódzott a nyakába kerített zsinóron, de a fiatal úrnak szerencsétlenségére olyan lapos szemüregei voltak és olyan petyhüdt kis szempillái, hogy a monokli nem maradt meg a szemén, hiába tette föl, hanem lepattant s csörrenve hozzáütődött a mellénye gombjaihoz, a mi a fiatal urat mindannyiszor igen nagy zavarba hozta.

- Óh, ha mondom. Látja, kérem! Az atyám nincs itt, és ma nem is lesz itt, - szólt az ifjabb Barnacle. - Talán én is elintézhetem?

(Csin! A monokli lepattant. Ifjabb Barnacle roppant megzavarodik, idegesen tapogat utána mindenfelé, de képtelen megtalálni.)

- Ön nagyon szíves hozzám, - szólt Clennam Arthur. - De én Barnacle úrral szeretnék beszélni.

- De ha mondom. Látja, kérem! Ön nem kapott hivatalos idézést, - szólt ifjabb Barnacle.

(Közben megtalálta a monoklit és újra föltette.)

- Nem kaptam, - szólt Clennam Arthur. - De éppen ezt szeretnék kapni.

- De ha mondom. Látja, kérem! Közügyről van szó? - kérdezte ifjabb Barnacle.

(Csin! A monokli újra lepattant. Ifjabb Barnacle olyan buzgalommal tapogat utána, hogy Clennam egyelőre czéltalannak véli a feleletet.)

- Talán, - szólt ifjabb Barnacle, szemügyre véve a látogató barna arczát, - talán holmi rakományi-díjról, vagy más efféléről van szó?

(Ifjabb Barnacle, miközben feleletre várt, kipeczkelte a jobb szemét a kezével és beledugta a monoklit, oly erősen, hogy a szeme rettenetesen könnybe lábadt.)

- Nem, - szólt Arthur, - nem rakományi-díjról van szó.

- No látja, kérem. Hát magánügy?

- Igazán magam sem tudom. Egy Dorrit nevű úrról van szó.

- Látja, kérem, mondok önnek valamit! Legjobb lesz, ha beszól hozzánk, mikor arra jár. Grosvenor Square, Mews Street, huszonnegyedik szám. Az atyámat könnyebbfajta köszvény bántja, úgy, hogy nem szabad hazulról távoznia.

(A megtévelyedett fiatal Barnacle nyilvánvalóan majd megvakult a monoklis szemén, de szégyelt változtatni a kínos helyzeten.)

- Köszönöm. Mindjárt oda is megyek. Ajánlom magam.

A fiatal Barnacle nagyon elképedt, mintha rendkívül meglepte volna, hogy a vendége már is távozik.

- Bizonyos benne, - szólt ifjabb Barnacle, Clennam után kiáltva, mikor ez az ajtóhoz ért, mintha nem szívesen vált volna meg teljesen attól a fényes üzleti ideától, a mely eszébe jutott, - bizonyos benne, hogy nem rakományi-díjról van szó?

- Egészen bizonyos.

Miután ekképpen biztosította róla ifjabb Barnacle urat, azon tünődve, vajjon mi történt volna, ha csakugyan rakományi-díjakról lett volna szó, Clennam Arthur eltávozott, hogy folytassa nyomozását.

A Grosvenor Square, Mews Street éppenséggel nem maga a Grosvenor Square volt; de nagyon közel volt hozzá. Csúnya kis utcza volt, tűzfalas, istállós és szemétdombos, a kocsiszínek fölött padlásokkal, a hol a kocsiscsaládok laktak, a melyeknek az volt a szenvedélyük, hogy ruhát szárítottak és miniature sorompókkal diszítették az ablakdeszkáikat. Ennek a divatos városrésznek a fő-főkéményseprőmestere a zsákutcza vak végén lakott; és ugyanabban a sarokban volt egy kora hajnalban és esti szürkületkor igen látogatott helyiség, a melyben borospalaczkokat és konyhahulladékokat árultak. Utczai puncsárúsok szokták a holmijukat a Mews Street tűzfalához támasztani, míg ők maguk másfelé ebédeltek; és a szomszédság kutyái e helyütt szoktak egymásnak találkát adni. De a Mews Street elején mégis volt két-három levegőtlen kis házacska, a melyekért rengeteg bért fizettek, mert az egyik előkelő városrésznek a nyomorúságos toldalékai voltak. S valahányszor e rettentő kis ketreczek közül valamelyik kiadó volt (a mi ritkán esett meg, mert nagy volt utánok a kereslet), a házgondnok úgy hirdette, mint urasági lakást a, legelőkelőbb városrészben, a hol csakis a „beau monde élite”-je lakik.

Ha a Barnacle-család vérének nem lett volna lényeges kelléke az urasági lakás, a mely beleesik e legszűkebb határok kereteibe, akkor a család szóban forgó ágának módjában lett volna legalább tízezer olyan lakás között válogatni, a mely harmadannyi pénzért ötvenszer több kényelmet nyújt. Mivel azonban lényeges kelléke volt, Barnacle úr, a ki urasági lakását rendkívül kényelmetlennek és rendkívül drágának találta, az állam szolgája lévén, mindig az államnak tett érte szemrehányást, s az ország szűkkeblűségének egy újabb bizonyságát látta benne.

Clennam Arthur egy összenyomott ház elé ért, a melynek roskatag, hajlott homlokzata, piszkos, kis ablakai és nedves mellényzsebhez hasonló kis sötét tornácza volt az utcza felől. Megállapította, hogy ez a Grosvenor Square, Mews Street, huszonnegyedik szám. A szaglóérzék számára olyan palaczknak tetszett ez a ház, a mely erős istállószagból párolt illattal van töltve; s mikor az inas kaput nyitott, mintha kihúzta volna a dugót a palaczkból.

Az inas úgy aránylott a Grosvenor Square inasaihoz, mint a ház a Grosvenor Square házaihoz. A modora modornak csodálatos, hátráló, oldalgó modor volt. A ragyogása nem volt minden piszok nélkül való; s nemcsak a bőre, hanem egész mivolta megsínylette kamraszerű lakásának a szorosságát. Fakó petyhüdtség terjeszkedett rajta, mikor kihúzta a dugót és a palaczkot odatartotta Clennam orra alá.

- Legyen szíves, vigye be ezt a névjegyet Barnacle Titusz úrnak, és mondja meg neki, hogy most jövök az ifjabb Barnacle úrtól, a ki azt ajánlta, hogy ide látogassak el.

Az inas (a kinek zsebhajtókáin annyi Barnacle-czímeres nagy gomb volt, mintha a családi almárium lett volna, s a családi ezüstöt és drágaságokat magára gombolva hordta volna), tünődve latolgatta egy kissé a névjegyet, s azután így szólt: - Tessék besétálni!

A besétáláshoz nem kis ügyességre volt szükség, hogy a belépő fejjel neki ne menjen a belső tornáczajtónak, s a rákövetkező lelki zavarban és physikai sötétségben le ne pottyanjon a konyhalépcsőn. A vendég azonban minden baj nélkül bejutott az ajtó előtt fekvő lábtörlőre.

Minthogy az inas újra biztatta, hogy „tessék besétálni", a vendég nyomon követte. A belső tornáczajtó előtt egy újabb palaczkra bukkantak, a melyből az inas ugyancsak kihúzta a dugót. Ez a második üvegcse, mint ha tömörített élelmiszer kivonattal és mosogatóvíz illattal lett volna megtöltve. Némi csetepaté után a szűk folyosón, a mely úgy támadt, hogy az inas nyugodt lélekkel benyitott a borzalmas ebédlő ajtaján, azonban nagy megütközésére ott látott valakit, mire zavartan visszaszorította a vendéget, - becsukták Arthurt, a mig bejelentik, egy hátsó kis nappaliba. Ott módjában volt egyszerre kiheverni mind a két palaczk hatását, miközben kitekintett egy mintegy három lábnyi távolságban emelkedő alacsony tűzfalra, és azon tünődött, vajjon a Barnacle-család hány ága él a halandósági törvények alá vetve ilyen tyúkketreczekben, saját nagyzoló elhatározásából.

Barnacle úr hajlandó volt fogadni őt. Lesz szíves felfáradni az emeletre? Volt szíves és fel is fáradt; és a fogadó teremben, nyugvásba helyezett lábbal, ott találta Barnacle urat személyesen, élő képe mását és megtestesülését annak a kormányzati elvnek: mi módon kell valamit elodázni.

Barnacle úr jobb napokból keltezte életét, a mikor a huza-vona-hivatalt nem sanyargatták még annyira. Rengeteg fehér nyakravalót csavart a nyakára, a miképen rengeteg ív írópapirt és fűzőfonalat csavart az ország nyaka köré. Kézelője és gallérja szédületes volt, és szédületes volt a hangja és a modora is. Vastag óralánczán egy csomó pecsétgyűrű fityegett, a kabátja agyon volt gombolva, a mellénye agyon volt gombolva, a nadrágján egyetlen kis ráncz nem volt, a czipője feszesen állt. Tetőtől talpig ragyogó, tömör, szédületes és megközelíthetetlen jelenség volt. Mintha világéletében Lawrence Tamásnak ült volna arczképhez.

- Clennam úr? - szólt Barnacle úr. - Tessék helyet foglalni.

Clennam úr helyet foglalt.

- Ön, ha nem csalódom, a huza-vona-hivatalban keresett engem, - szólt Barnacle úr, a huza-vona szót úgy ejtve ki, mintha legalább is huszonöt szótagból állt volna.

- Bátorkodtam ott keresni.

Barnacle úr ünnepélyesen bólintott a fejével, mintha ezt akarta volna mondani: - Nem vonom kétségbe, hogy ehhez bátorság kellett; legyen bátor továbbra is, és mondja meg, mi dolga van velem.

- Legyen szabad megjegyeznem, hogy én évek során át Chinában éltem, idehaza teljesen idegen vagyok, és semmiféle személyes indok vagy érdek nem vezet abban az ügyben, a melyben önhöz akarok fordúlni.

Barnacle úr gyöngéden dobolni kezdett ujjaival az asztalon, s mintha most is arczképhez ülne egy új és idegen művésznek, körülbelűl ezt lehetett leolvasni az arczáról: - Ha lesz szíves mostani magasztos arczkifejezésemmel lefesteni, nagyon le fog kötelezni.

- A Marshalsea fogházban találtam egy Dorrit nevű foglyot, a ki évek sora óta a fogház lakója. Szeretném ennek az embernek a bonyolúlt ügyeit megvizsgálni, hogy megbizo-

nyosodjam, vajjon ily hosszú idő elteltével nem lehetne-e boldogtalan helyzetén segíteni. Úgy hallottam, hogy hitelezői közül Barnacle Titusz úr az, a kinek igen tekintélyes érdeke fűződik a fogolyhoz. Azt szeretném tudni, vajjon helyes nyomon járok-e?

Minthogy a huza-vona-hivatalnak egyik alapelve az volt, hogy soha semmiféle körülmények között sem szabad határozott választ adni semmire, Barnacle úr így szólt: - Lehetséges.

- Ha szabad kérdenem, az állam érdekeit képviseli Barnacle Titusz úr, vagy pedig magán emberéit?

- Lehetséges, uram, - felelt Barnacle úr, - de bizonyosan nem tudom, - hogy a huza-vona-hivatal elrendelte, hogy bizonyos közkövetelés érvényesíttessék annak a czégnek vagy társaságnak csődtömege ellen, a melynek talán a szóban forgó személy is tagja volt. Lehet, hogy ezt a kérdést hivatalos úton terjesztették a huza-vona-hivatal elé véleményadás végett. A hivatal ez esetben talán fölvett vagy megerősített egy erre vonatkozó jegyzőkönyvet.

- Fölteszem tehát, hogy így történt.

- A huza-vona-hivatal, - szólt Barnacle úr, - nem felelős senkinek a föltevéseiért.

- Szabad megkérdeznem, hogy' juthatok hivatalos felvilágosításhoz az ügy valódi állására vonatkozólag?

- Joga van, - szólt Barnacle úr, - a publikum minden egyes tagjának - (a publikum szóval jelzett obscurus tömeget csak nagyellenkezve említette, mintha természetes ellenségét látta volna benne), - joga van kérvénynyel fordulni a huza-vona-hivatalhoz. A kérvényhez megkivántató formaságokra vonatkozólag az útbaigazítás a hivatal illetékes ügyosztályában szerezhető meg.

- Melyik az illetékes ügyosztály?

- Ezt illetőleg, - szólt Barnacle úr, megrántva a csengőt, - magához a hivatalhoz kell önt útasítanom válaszért.

- Bocsássa meg, hogy - -

- A hivatal rendelkezésére áll a - publikumnak, - szólt Barnacle úr, a ki mindig elakadt egy kissé, mielőtt ezt az arczátlan jelentésű szót kimondotta, - ha a - publikum a hivatalos formák szem előtt tartásával fordúl a hivatalhoz; ha a - publikum vét a hivatalos formák ellen, magára vessen.

Barnacle úr ridegen meghajolt, mint olyan ember, a ki meg van bántva családi méltóságában, meg van bántva rangbeli méltóságában s meg van bántva urasági lakásával összefüggő méltóságában, szóval összes méltóságaiban. Clennam Arthur pedig erre visszahajolt Barnacle úr felé, s azután a petyhüdt inas kizárta őt a Mews Streetre.

Miután ennyire jutott, elhatározta, hogy az állhatatosságban való gyakorlás kedvéért, nyomban visszamegy a huza-vona-hivatalba, s megpróbál ott zöld ágra vergődni. Visszament tehát a huza-vona-hivatalba, s beküldte megint névjegyét ifjabb Barnacle úrhoz egy szolgával, a ki igen zokon vette, hogy választ is kell hoznia, s a ki egy rekesztékben a tornácz kandallója mellett pecsenyezsiros burgonyapirét evett.

Ifjabb Barnacle úr volt szíves megint fogadni őt, s mikor belépett hozzá, látta, hogy a fiatal úr most a térdét pörkölgeti s ásítozva várja a négy órát: fárasztó munkájának a végét.

- Ha mondom. Látja, kérem! Ön fenemód a nyakunkon ül, - szólt ifjabb Barnacle úr, válla fölött hátratekintve.

- Azt szeretném tudni - -

- Látja, kérem. Szavamra mondom, ne tessék azzal beállítani ide, hogy tudni szeretne valamit, kérem, - tiltakozott ifjabb Barnacle úr, megfordúlva és szemébe nyomva a monoklit.

- Szeretném megtudni pontosan, - szólt Clennam Arthur, a ki eltökélte magában, hogy rövid és velős, de állhatatos lesz, - miféle követelése van az államnak egy Dorrit nevű fizetésképtelen adósfogoly ellen?

- Ha mondom. Látja, kérem! Ön valóban rohanvást indúl neki a dolognak. Teringettét, hiszen még idézést sem kapott, - szólt ifjabb Barnacle úr, mintha komolylyá kezdett volna válni a dolog.

- Azt szeretném megtudni, - szólt Arthur. És ismételte a kivánságát.

Ifjabb Barnacle úr rámeresztette a szemét, a míg le nem pottyant a monoklija, aztán feltette újra a monokliját és újra rámeresztette Arthurra a szemét, a míg újra le nem pottyant a monoklija.

- Nincs joga hozzá, hogy így megrohanjon bennünket, - jegyezte meg végűl a legnagyobb gyöngeséggel. - Látja, kérem. Mit gondol? Azt mondta az előbb, hogy nem tudja, vajjon közügyről van-e szó, vagy sem.

- Azóta megbizonyosodtam már róla, hogy közügyről van szó, - felelt Clennam, - és azt szeretném tudni - és elmondta még egyszer egyhangú kivánságát.

Az ifjabb Barnaclera ezzel olyan hatást tett, hogy a fiatal úr gyámoltalanúl ismételte: - Látja, kérem. Szavamra mondom, ne tessék azzal beállítani ide, hogy tudni szeretne valamit, kérem!

Ennek a hatása megint csak az volt, hogy Clennam Arthur szóról szóra, úgy mint eddig, ismételte még egyszer a kivánságát. Ennek a hatása most már az volt, hogy az ifjabb Barnacle valósággal csodás megtestesülésévé vált a tanácstalanságnak és gyámoltalanságnak.

- Mondok valamit önnek. Látja, kérem. Legjobb lesz, ha a titkári hivatalhoz fordúl, - szólt végtére, a csöngetyűzsinórhoz oldalogva és csöngetve. - Jenkinson, - szólt a burgonyapirés szolgához, - Wobbler úrhoz!

Clennam Arthur, a ki érezte, hogy ha már rászánta magát a huza-vona-hivatal megostromlására, akkor nem szabad visszariadnia, nyomon követte a szolgát az épület egy másik tornáczára, a hol a szolga megmutatta neki Wobbler úr szobáját. Arthur belépett a helyiségbe, s két urat látott egymással szemben ülni egy nagy, kényelmes íróasztal mellett. Az egyik úr egy puskacsövet tisztogatott a zsebkendőjével, a másik pedig lekvárt kent kenyérre egy papirvágó késsel.

- Wobbler úr? - kérdezősködött az ügyfél.

Mind a két úr rá tekintett, s látszott rajtuk, hogy ez a bátorság meglepi őket.

- Elutazott tehát, - szólt a puskacsöves úr, a ki rendkívűl megfontoltan beszélt, - az atyjafiához, és magával vitte vasúton a kutyát is. Megbecsűlhetetlen egy kutya! Neki ugrott a portásfiúnak, mikor bedugták a kutyaketreczbe, és neki ugrott a kalauznak, mikor kivették a ketreczből. A kutya gazdája szerzett öt-hat ficzkót egy pajtába, meg egy csomó patkányt, és rájok kapatta a kutyát. Mikor azt látta, hogy a kutya nagyszerűen rátermett, állott a fogadásnak, és jócsomó pénzt rakott a kutyára. Mikor a versenyre kerűlt a sor, valamelyik átkozott ficzkót megvesztegették, uram, a kutyát leitatták, a kutya gazdáját pedig megkoppasztották.

- Wobbler úr? - kérdezősködött az ügyfél.

Az az úr, a ki a lekvárt kente, föl sem tekintve munkájáról, így szólt:

- Hogy nevezte a kutyáját?

- Gyöngyömnek nevezte, - szólt a másik úri ember. - Azt mondta, a kutya szakasztott mása annak az öreg nagynéninek, a ki után örökölni remélt. Különösen akkor hasonlított a kutya a nénihez, mikor leitatták.

- Wobbler úr? - szólt az ügyfél.

A két úri ember nevetett egy ideig. A puskacsöves úr, miután megvizsgálta a csövet, s a szemlével meg volt elégedve, odanyújtotta a másiknak. Miután a másik úr megerősítette őt véleményében, beleillesztette a csövet az előtte fekvő tokba, elővette a töltővesszőt és halkan fütyörészve ezt kezdte fényesíteni.

- Wobbler úr? - szólt az ügyfél.

- Mi baj? - szólt végre Wobbler úr, tele szájjal.

- Azt szeretném megtudni - -, és Clennam Arthur megint gépiesen ismételte, a mit megtudni szeretett volna.

- Nem adhatok fölvilágosítást, - jegyezte meg Wobbler úr, inkább a villásreggelijéhez beszélve. - Sohse hallottam róla. Egyátalában semmi közöm hozzá. Legjobb lesz, ha Clive úrhoz fordúl, második ajtó balra, a legközelebbi folyosón.

- Ő talán ugyanezt fogja felelni.

- Nagyon valószinű. Semmit sem tudok a dologról, - szólt Wobbler úr.

Az ügyfél megfordúlt és kiment a szobából, mikor a puskás úri ember utána kiáltott: - Hé! uram!

Arthur bekukkantott újra a szobába.

- Tegye be maga után az ajtót. Pokoli léghuzamot csinál!

Egy pár lépcsőfokon eljutott Arthur balra a második ajtóhoz a legközelebbi folyosón. Ebben a szobában három urat talált; az első nem csinált semmi különöset, a második nem csinált semmi különöset, a harmadik nem csinált semmi különöset. De úgy látszott, hogy közvetlenebbűl részt vesznek a hivatal nagy alapelvének hathatós megvalósításában, mint a többiek, mert volt ott egy kettős ajtajú, tiszteletkeltő belső helyiség, a melyben a huza-vona-hivatal bölcsei valószínüleg tanácsra voltak egybegyűlve, s a melynek ajtaján csaknem szakadatlanúl özönlött hol ki, hol be az iratok tekintélyes árja. Ennek a ki- s beözönlésnek egy negyedik úr volt a közvetítője.

- Azt szeretném megtudni, - szólt Clennam Arthur, - és ledarálta éppen úgy, mint eddig, újból a kérdezni valóját. Minthogy az első úr a másodikhoz utasította őt, a második pedig a harmadikhoz, módjában volt háromszor ismételnie a mondókáját, mielőtt valamennyien a negyedik úrhoz utasították. Ennek újra elmondta, mi járatban van.

A negyedik úr élénk, jóképű, jól öltözött, kellemes fiatal ember volt - egy Barnacle, csakhogy a család elevenebb ágából való - és könnyedén így szólt: - Óh! Azt hiszem, legjobb volna, ha nem vesződnék tovább a dologgal.

Ez annyira új szempont volt, hogy Clennam Arthur nem igen tudott rögtön alkalmazkodni hozzá.

- Vesződhet, ha kedve tartja. Adhatok önnek egész csomó formulárét kitöltés végett. Van itt halomszámra. Tizet is kaphat, ha akar. De nem fog elérni soha semmit vele, - szólt a negyedik úr.

- Annyira reménytelen volna a vállalkozás? Bocsásson meg, én idegen vagyok itt Angliában.

- Azt éppen nem mondom, hogy reménytelen volna, - felelt a negyedik úr, nyiltan mosolyogva. - Magáról a dologról nem mondok véleményt; én csak önről mondok véleményt. Nem hiszem, hogy ön dülőre tudna jutni. De azért, természetesen, azt teheti, a mit akar. Ha jól sejtem, holmi szerződés végrehajtása közben történt valami hiba. Ilyesmiről van szó?

- Valóban nem tudom.

- Nos! Ezt megtudhatja. Azután meg fogja tudni, melyik ügyosztályban van a szerződés, és azután meg fog tudni minden egyebet, a mi az ügyre vonatkozik.

- Bocsásson meg. De hogy' fogom mindezt megtudni?

- Hogyan? Nos, hát - addig fog kérdezősködni, a mig meg nem mondják. Azután folyamodni fog az illető ügyosztályhoz (a szabályos formák szerint, a melyeket meg fog tudni), és engedélyt fog kérni arra, hogy folyamodhasson ehhez az ügyosztályhoz. Ha az engedélyt megkapta (a mit bizonyos idő elteltével megkaphat), akkor a folyamodványát be kell majd nyújtani az illető ügyosztályhoz, át kell küldeni egy másik ügyosztályhoz iktatás végett, vissza kell küldeni aláírás végett az előbbi ügyosztályhoz, át kell küldeni ellenjegyzés végett a másik ügyosztályhoz, s ezek után kezd majd a folyamodvány szabályszerűen szerepelni az illető ügyosztály előtt. Hogy' mikor járja meg az ügy mindezt az útat, azt meg fogja majd tudni, ha addig kérdezősködik mind a két ügyosztályban, a mig meg nem mondják.

- De hiszen ez semmiképen sem lehet az ügy elintézésének a módja, - szólt önkéntelenül Clennam Arthur.

Ez a virgoncz fiatal Barnacle pompásan mulatott Arthur jámbor együgyűségén, hogy egy pillanatig is föltételezhette, hogy ez a módja az ügy elintézésének. Ez a pergőnyelvű fiatal Barnacle nagyon jól tudta, hogy ez nem módja az elintézésnek. Ez a szemfüles fiatal Barnacle magántitkári minőségben jutott be a hivatalba, hogy kézügyben lehessen, ha holmi zsíros kis falat akadhat a horogra; és tökéletesen tisztában volt vele, hogy a huza-vona-hivatal nem egyéb mint egy politico-diplomatico hókusz-pókusz gépezet, a mely a nagy urakat támogatja a nyárspolgárok lerázásában. Egy szóval ez a tüzes fiatal Barnacle minden valószínűség szerint arra volt hivatva, hogy államférfiú legyen és szerepet játszék.

- Mikor az ügy szabályszerűen ott lesz az illető - mindegy akármelyik - ügyosztályban, - folytatta ez az ötletes fiatal Barnacle, - akkor időnkint utána nézhet az illető ügyosztályon keresztül. Mikor az ügy szabályszerűen az elé az ügyosztály elé kerül, akkor időnkint ezen az ügyosztályon keresztül kell utána néznie. Nekünk ide-oda kell majd küldözgetnünk az ügyet; és a mikor ide vagy oda küldjük, akkor ide vagy oda kell utána mennie. A mikor annak idején visszakerül majd hozzánk az ügy, akkor legjobb lesz, ha megint ellátogat *mihozzánk*. A mikor megakad az ügy valahol, meg kell majd próbálnia, hogy taszítson rajta egyet. Ha pedig ír majd az ügy dolgában egy másik ügyosztálynak, azután ismét ennek az ügyosztálynak, és nem hall semmi kielégítő felvilágosítást, akkor - nos akkor legjobb lesz, ha - tovább írkál majd.

Clennam Arthur igazán nagyon savanyú arczot vágott a dologhoz. - Mégis mindenesetre nagyon lekötelezett a szívességével, - mondotta.

- Szó sincs róla, - felelt ez a megnyerő modorú fiatal Barnacle. - Próbálja meg a dolgot, és lássa, hogy' izlik. Módjában lesz bármikor abbahagynia, ha nincs ínyére. Legjobb lesz, ha elvisz magával egy csomó formulárét. Adjon ennek az úrnak egy csomó formulárét!

Ez az utasítás a második úrnak szólt. Ugyanekkor átvett ez a sziporkázó fiatal Barnacle az első és a harmadik úrtól egy új csomó iratot és bevitte a szentélybe, hogy átnyújtsa a huza-vona-hivatal elnöklő bálványának.

Clennam Arthur meglehetős komoran zsebre tette a formulárékat és megindúlt lefelé a hosszú kőfolyosón és kőlépcsőkön. Elérkezett az utczára vezető kapuhoz, és ott nem a legtürelmesebben várakozva megállt, a míg két férfi, a kik közte és a kapu között voltak, kilép az utczára és utat enged neki. E pillanatban az egyik férfi hangja ismerősen csendűlt a fülébe. Rátekintett a beszélőre és Meagles úrra ismert benne. Meagles úrnak nagyon vörös volt az arcza - vörösebb, mint a minővé az utazás tehette - s a vele lévő kurta emberkét galléron ragadva így szólt: - Ki innen, maga gazficzkó! Ki innen!

Oly váratlan volt ez a kitörés és oly váratlan látvány volt Meagles úr, a mint felrántotta a kaput és kifordult az utczára a kurta emberkével, a ki egyébként igen jámbor teremtésnek látszott, hogy Clennam az első pillanatban csendesen megállt és ámulva összenézett a portással. De aztán utánok sietett, és látta, hogy Meagles úr ellensége oldalán lefelé halad az utczán. Csakhamar utólérte egykori útitársát, és megérintette a vállát. Az epés arcz, a melylyel Meagles úr feléje fordúlt, tüstént kisimult, mikor ráismert Arthurra, és barátságosan kezet nyújtott neki.

- Hogy van? - szólt Meagles úr. - Mit csinál? Csak mostanában érkeztem vissza külföldről. Nagyon örülök, hogy viszontlátom.

- Én is örvendek, hogy találkoztunk.

- Köszönöm. Köszönöm.

- Meaglesné asszony és leánya -?

- Jobban nem is lehetnének, - szólt Meagles úr. - Csak azt szerettem volna, ha valamivel higgadtabb állapotban találkozott volna velem.

Bárha hőségről egyáltalán szó sem lehetett, Meagles úr úgy ki volt hevűlve, hogy valósággal magára vonta a járókelők figyelmét. Különösen a mikor nekidőlt háttal egy rácsozatnak, levette a kalapját és a nyakkendőjét, és derekasan dörzsölni kezdte gőzölgő fejét és arczát, kivörösödött nyakát és füleit, egy fikarcznyit sem törődvén a közvéleménynyel.

- Fű! - szólt Meagles úr, újra rendbe szedvén a ruháját. - Ez jót tett. Most már nyugodtabb vagyok.

- Nagyon izgatott volt, Meagles úr. Mi baj?

- Várjon csak, elmondom majd. Ráér egy fordulóra a parkban?

- Akár kettőre is.

- Akkor hát menjünk. Ah! Nézze meg csak jól ezt az embert!

Arthur véletlenűl éppen a bűnösre pillantott, a kit Meagles úr oly haragosan galléron ragadt volt az imént.

- Van ám mit nézni rajta, az istenadtán.

Sok látnivaló nem igen volt rajta, sem a termetét, sem a ruháját illetőleg; mert egyszerű, alacsony, tagbaszakadt, józanképű ember volt, őszülő hajjal, s az arczán és a homlokán, mintha kemény fába vésődtek volna, mély barázdákat vájt az elmélkedés. Kissé kopottas, tisztességes fekete ruha volt rajta, s az egész ember olyan benyomást tett, mintha éles eszü mestere lett volna valamelyik kézművességnek. A kezében pápaszemtok volt, a melyet, mialatt róla folyt a szó, ide-oda forgatott, oly könnyed mozgékonysággal használva a hüvelykújját, a minőre csak a szerszámkezelésben jártas kéz képes.

- Maga velünk marad, - szólt Meagles úr, szinte fenyegető hangon, - és mindjárt be is fogom mutatni. Előre hát!

Clennam, mialatt a legközelebbi úton a park felé haladtak, azon tűnődött magában, vajjon mit művelhetett ez az ismeretlen, a ki a legnagyobb előzékenységgel engedelmeskedett. A külseje egyáltalában nem igazolta azt a gyanút, hogy talán azon kapták rajta, hogy Meagles úr zsebbevalója ellen intézett alattomos támadást; de czivódó vagy erőszakos embernek sem igen lehetett volna tartani. Nyugodt, egyszerű, erős ember volt; megugrani nem próbált; s bár egy kissé lehangoltnak látszott, szégyennek vagy bűnbánatnak nyoma sem volt rajta. Ha bűnös gonosztevő volt, akkor bizonyára javíthatatlan képmutatónak kellett lennie; ha pedig nem volt gonosztevő, akkor mért ragadta őt galléron Meagles úr a huza-vona-hivatalban? Észrevette, hogy az ismeretlen nemcsak az ő gondolatait foglalkoztatta, hanem a Meagles úréit is, mert a mi keveset beszélgettek a parkhoz vezető rövid úton, éppenséggel nem volt folyékony társalgásnak mondható, és Meagles úr szeme minduntalan vissza-visszafordúlt az ismeretlenre, még a mikor egészen másról beszélt is.

Mikor végtére a fák közé jutottak, Meagles úr hirtelen megállt és így szólt: - Clennam úr, lesz szíves szemügyre venni ezt az embert? A neve Doyce, Doyce Dániel. Ugy-e nem igen sejtené, hogy ez az ember országos gazember? Ugy-e nem?

- Egyátalában nem.

A kérdés valóban zavarba hozott volna bárkit a szóban forgó ember jelenlétében.

- Nem. Nem sejtené. Tudom, hogy nem sejtené. Hát azt sejtené-e, hogy ez az ember notorius gonosztevő? Ugy-e nem?

- Nem.

- Nem. Pedig az. Notórius gonosztevő. Mi a bűne? Gyilkosság, emberölés, gyújtogatás, hamisítás, csalás, betörés, útonállás, lopás, összeesküvés, sikkasztás? Mit gondol?

- Azt gondolom, - felelt Clennam Arthur, a ki bágyadt mosolyt vett észre Doyce Dániel arczán, - hogy egyik sem a felsoroltak közűl.

- Igaza van, - szólt Meagles úr. - De leleményes ember volt és megpróbálta leleményességét hazája szolgálatára fordítani. Ezért föltétlenül országos gonosztévő, uram.

Arthur ránézett az illetőre, a ki csak a fejét csóválta.

- Ez a Doyce, - szólt Meagles úr, - kovács és gépész. Nem űzi nagyban a mesterségét, de nagyon leleményes ember hírében áll. Tizenkét esztendővel ezelőtt nyélbe üt egy találmányt (a mely nagyon különös titkos haladást rejt magában), olyan találmányt, a mely rendkívül jelentős hazájára és honfitársaira nézve. Nem is mondom, mennyi pénzébe van, sem azt, hogy életének hány esztendejét fordította rá; csak azt említem, hogy tizenkét esztendővel ezelőtt ütötte nyélbe. Nem tizenkét esztendeje? - kérdezte Meagles úr Doycehoz fordulva. - Rettenetes ember; valósággal kétségbeejtő. Sohasem panaszkodik.

- Úgy van. Közelebb járunk az igazsághoz, ha azt mondom, hogy valamivel több, mint tizenkét esztendeje.

- Közelebb járunk? - szólt Meagles úr. - Azt akarja mondani, hogy még távolabb járunk. Nos, Clennam úr. Ez az ember a kormányhoz fordúl. Abban a pillanatban, mihelyt a kormányhoz fordúl, országos gonosztevő lesz belőle! Uram, - szólt Meagles úr, a ki abban a veszedelemben forgott, hogy megint rendkívül nekitüzesedik, - megszűnik ártatlan polgárnak lenni és gaz bűnössé válik. Ettől a percztől fogva úgy bánnak vele, mintha valami ördögi gazságot követett volna el. Elbújnak előle, lerázzák, fenyegetik, csúfolják, az egyik előkelő fiatal vagy öreg úr a másik előkelő fiatal vagy öreg úrhoz küldözgeti; nincs joga többé sem az idejéhez, sem a vagyonához; földönfutó, a kit joggal igyekszik lerázni a nyakáról mindenki; a kit minden képzelhető módon agyon kell hajszolni.

A reggeli tapasztalatok után Arthurnak nem is volt oly nehéz mindezt elhinnie, mint a hogy Meagles úr gondolta.

- Ne álljon itt, Doyce, ide-oda forgatva a pápaszeme tokját, - kiáltott Meagles úr, - hanem mondja el Clennam úrnak is, a mit én nekem meggyónt.

- Kétségtelenűl azt az érzést támasztották bennem, - szólt a feltaláló, - mintha valami bűntényt követtem volna el. Mialatt a legkülönbözőbb hivatalokban előszobáztam, többé-kevésbbé mindig úgy bántak velem, mintha igen nagy bűntényt követtem volna el. Gyakran szükségét éreztem annak, hogy a saját megnyugtatásomra meggondoljam, hogy valóban semmi olyat nem követtem el, a miért a Newgate évkönyvébe[11] kellene kerűlnöm, hanem arra törekedtem csak, hogy nagy megtakarítást és nagy tökéletesítést érjek el.

- No tessék! - szólt Meagles úr. - Itélje meg, vajjon túloztam-e! Most már képes lesz hinni nekem, ha elmondom végig a dolgot.

E praeludium után Meagles úr végigmondta a mesét; az állandó mesét, a mely szinte unalmassá vált már; a magától értődő mesét, a melyet mindannyian könyv nélkül tudunk már. Hogy' esett, hogy mérhetetlen sok előszobázás és irka-firka, végtelen sok arczátlanság, tudatlanság és sértegetés után, ő lordságaik jegyzőkönyvet vettek föl, háromezernégyszáz-hetvenkét szám alatt, a melynek alapján megengedték a gonosztévőnek, hogy néminemű kísérleteket csinálhasson a találmányával a saját költségén. Hogy' esett, hogy ezeket a kísérleteket egy bizottság jelenlétében tartották meg, a melynek hat tagja közűl kettő sokkal vakabb volt, semhogy láthatott, más kettő sokkal süketebb, semhogy hallhatott volna valamit, az ötödik sokkal bénább volt, semhogy közel mehetett volna, és az utolsó sokkal tökfejűbb volt, semhogy odafigyelhetett volna. Hogy' esett, hogy több esztendő eltelt; még több arczátlansággal, tudatlansággal és sértegetéssel telítve. Hogy' esett, hogy ő lordságaik ezután egy újabb jegyzőkönyvet vettek föl, ötezer-százhárom szám alatt, a melyben átutalták az ügyet a huza-vona-hivatalhoz. Hogy esett, hogy a huza-vona-hivatal időjártával úgy nyúlt az ügyhöz, mintha tegnapi keletű, vadonat új ügy lett volna, a melyről mindaddig soha senki nem hallott; és el kezdte zavarni, kavarni, csavarni a tintába mártott lepedőkben. Hogy' sokszorozódott az arczátlanság, tudatlanság és sértegetés végig az egész egyszeregyen. Hogy' került a találmány véleményadás végett három Barnacle és egy Stiltstalking elé, a kiknek sejtelmük sem volt róla; a kiknek fejébe tölcsérrel sem lehetett volna semmit a dologról belejuttatni; a kik belecsömörlöttek a találmányba és physikai képtelenségeket mondtak róla a jelentéseikben. Hogy' esett hogy a huza-vona-hivatal jegyzőkönyvet vett föl, nyolczezer-hétszáznegyven szám alatt, a melyben „nem látott semmi okot arra nézve, hogy megvál-toztassa őlordságaiknak a határozatát." Hogy' esett, hogy a huza-vona-hivatal, miután figyelmeztették, hogy ő lordságaik nem hoztak semmiféle határozatot, az ügyet ad acta tette. Hogy' esett, hogy a huza-vona-hivatal főnökével éppen ma reggel tárgyalták utoljára, és hogy' esett, hogy a vasfő nyilatkozott és általánosságban és a fenforgó körülmények között és mindenféle szempontból meghányva-vetve a dolgot, azt a véleményét fejezte ki, hogy kétféleképpen lehet folytatni az ügyet, még pedig vagy úgy, hogy abba kell hagyni végképpen mindörökre, vagy pedig egészen elölről kell kezdeni.

- Erre aztán, - szólt Meagles úr, - én, mint a gyakorlat embere, ott, azon nyomban, a vasfő jelenlétében, galléron ragadtam Doyce-ot, és kijelentettem neki, hogy most már tisztában vagyok vele, hogy ő csakugyan notórius gonosztévő és a közrend áruló háborgatója; azután magammal vittem őt. Galléron fogva hoztam ki a hivatal kapuján, hogy még a portás is lássa,

[11] A *Newgate* a City fegyháza, a mely évről-évre névszerint felsorolja évkönyvében a rabjait.

milyen gyakorlati ember vagyok, a ki meg tudom érteni az efféle alakok hivatalos becslését. És most itt vagyunk!

Ha az a bizonyos virgoncz Barnacle ott lett volna, talán őszintén megmondta volna nekik, hogy a huza-vona-hivatal csak a maga módján végezte a dolgát. Hogy a Barnacle-oknak az a feladatuk, hogy mindaddig helyt állanak az állam hajóján, a míg csak telik tőlük. Hogy rendben tartani a hajót, világítani a hajót, tisztogatni a hajót egyértelmű volna a Barnacle-ok letörésével; már pedig letörniök csak egyszer lehet. Ha pedig a hajó addig merül el, a míg ők az urak benne, az a hajónak a dolga, és nem az övék.

- Ime, - szólt Meagles úr, - most már mindent tud Doyce-ről. Kivéve azt, a mi, megvallom, egy cseppet sem alkalmas a lelki nyugalmam helyreállítására, hogy még most sem hallja őt az ember panaszkodni.

- Önnek nagy türelme lehet, - szólt Clennam Arthur, nem kis csodálkozással tekintve Doycera, - nagy béketűrése.

- Nem, - felelt amaz, - nem hinném, hogy nagyobb volna, mint bárki másé.

- Teringettét, én nálam csak béketűrőbb! - kiáltott Meagles úr.

Doyce mosolygott, miközben így szólt Clennamhez: - Tudja, az én tapasztalatom ezekben a dolgokban nem rajtam magamon kezdődik. Módomban volt egyet-mást megtudni ezekről a dolgokról hébe-korba. Az én esetem nem különös eset. Nem bántak rosszabbul én velem sem, mint száz más emberrel, a ki ugyanilyen helyzetbe keveredett, - mint valamennyivel, mondhatnám akár ezt is.

- Nem hiszem, hogy vígaszt találnék ebben, ha rólam volna szó; de nagyon örülök, hogy önt ez megnyugtatja.

- Értsen meg jól! Nem azt akarom mondani, - felelt Doyce a maga biztos, megfontolt módján, miközben maga elé nézett a távolba, mintha szürke szemével méregetné, - nem azt akarom mondani, hogy ez kárpótolja az ember munkáját és reménységét; de van valami könnyebbség abban a tudatban, hogy előre számíthattam erre.

Nyugodt megfontolással és halkan beszélt, mint a hogy többnyire beszélni szoktak azok a kézművesek, a kik nagy pontossággal dolgoznak és számítanak. A lényéhez tartozott ez, épp úgy, mint hüvelykújjának a mozgékonysága, vagy az a különös szokása, hogy hébe-korba emelintett egyet-egyet a kalapján hátulról, mintha elnézné valamelyik félig kész kezemunkáját, és gondolkoznék rajta.

- Hogy csalódtam-e? - folytatta, a mint ott ballagott kettejük között a fák alatt. - Igen. Kétségtelenül csalódtam. Megbántódtam? Igen. Kétségtelenül megbántódtam. Hiszen ez természetes. De az, a mit mondani akarok, mikor azt mondom, hogy azok, a kik hasonló helyzetbe keveredtek, többnyire így jártak...

- Angliában, - szólt Meagles úr.

- Óh! persze hogy Angliában. Ha külföldre viszik a találmányaikat, az egészen más. És ez az oka, mért mennek annyian külföldre.

Meagles úr kezdett megint nagyon kimelegedni.

- A mit mondani akarok, az, hogy bármi legyen is az oka annak, hogy a mi kormányunknak ez a rendes eljárása, annyi bizonyos, hogy ez a rendes eljárás. Hallott valaha olyan tervezgetőről vagy feltalálóról, a ki nem azt tapasztalta volna, hogy a kormány megközelíthetetlen? A kit nem bátortalanítottak volna el? A kivel nem bántak volna gyalázatosan?

- Nem mondhatnám, hogy hallottam.

- Van tudomása olyan esetről, hogy a mi kormányunk elsőnek megszerzett volna valami hasznos dolgot? Van tudomása olyan esetről, hogy a mi kormányunk jó példával járt volna elől bármi hasznos dologban?

- Én jóval idősebb vagyok, mint a barátom, - szólt Meagles úr; - hadd feleljek hát én a kérdésére. Nem tette soha!

- De azt tudjuk mind a hárman, azt hiszem, - szólt a feltaláló, - hogy igen sok esetben mérföldekkel és esztendőkkel elmaradt mögöttünk, többiek mögött, makacs kitartással a kormány; meg hogy állhatatosan ragaszkodott rég elavult dolgok használatához, még akkor is, mikor a megfelelőbb dolgokat nagyon jól ismerték és általánosan elfogadták már.

Ebben valamennyien egyetértettek.

- Akkor hát, - szólt Doyce sóhajtva, - épp úgy, a hogy tudom, mi történik ezzel vagy azzal a fémmel ilyen vagy olyan hőfok mellett, s ezzel vagy azzal a szilárd testtel ilyen vagy olyan nyomás alatt, épp oly jól tudhatom, ha gondolkozom felőle, mit fognak tenni minden bizonnyal ezek a lordok és nagyurak olyan esetben, a minő az enyém. Ennélfogva nincs jogom meglepődni, ha van fej a vállamon, és emlékezőtehetség a fejemben, hogy ugyanaz a sors ér, mint mindazokat, a kik engem megelőztek. Nem lett volna szabad belefognom a dologba. Eléggé óvtak tőle, annyi bizonyos.

Ezután eltette a szemüvegét és így szólt Arthurhoz: - Ha panaszkodni nem panaszkodom is, Clennam úr, háládatos tudok lenni; és higyje meg, hogy a mi közös barátunk iránt nagyon hálás vagyok. Nagyon sokszor és nagyon sokféleképpen támogatott engem.

- Lárifári, - szólt Meagles úr.

Arthur önkénytelenül rá-rátekintett Doyce Dánielre a most következő szótlanság alatt. Bár nyilvánvalóan a jelleméből folyt és a saját esetének a megbecsüléséből következett, hogy tartózkodott minden henye feljajdulástól, nyilvánvaló volt az is, hogy a megpróbáltatás hosszú ideje alatt öregebb, ridegebb és szegényebb lett. Akaratlanul az jutott eszébe, milyen áldás lett volna erre az emberre nézve, ha okult volna azokon az urakon, a kik nagykegyesen magukra vállalták a nemzet ügyes-bajos dolgainak az intézését, és megtanulta volna tőlük, hogy mi módon kell valamit meg nem csinálni.

Meagles úr körülbelül öt perczig dühös volt, és kétségbeesett, de aztán kezdett csillapodni és felderülni.

- Eh, mit! - szólt. - Azzal nem javítunk az állapotokon, ha mérgelődünk. Hová akar menni, Dani?

- Vissza a műhelybe, - szólt Dani.

- Akkor hát mi is visszamegyünk a műhelybe, vagy legalább is arrafelé sétálunk, - felelt Meagles jókedvűen. - Clennam urat nem fogja elriasztani az a körülmény, hogy a műhely a Vérző Szív Udvarában van.

- A Vérző Szív Udvarában? - szólt Clennam. - Éppen oda szeretnék menni.

- Annál jobb, - kiáltott Meagles úr. - Menjünk hát!

Mialatt tovább baktattak, a társaság egyik tagjának, sőt talán nemcsak az egyiknek, bizonyára eszébe jutott, hogy a Vérző Szív Udvara eléggé megfelelő czélja volt az olyan embernek, a kinek hivatalos dolga volt a lordokkal és Barnacle-ekkel, sőt talán arra is gondolt valamelyikük, hogy egy szép vagy csúnya napon maga Britannia is eljöhet még lakást keresni a Vérző Szív Udvarába, ha nem vet véget a huza-vona-hivatal túltengésének.

TIZENEGYEDIK FEJEZET.

Szabadlábon.

Kései, tompa őszi éjszaka ereszkedett alá a Saône folyóra. A folyam, mint valami homályos helyen lévő piszkos tükör, nehézkesen tükrözte vissza a felhőket; s az alacsony part itt-ott előre hajolt, mintha félig kíváncsian, félig ijedten látni akarná sötétlő képe mását a vízben. A lapályos vidék Châlons körül unalmas sárban terpeszkedett szerteszéjjel, csak itt-ott szakította meg egy kissé egy nyárfasor, a mely sötéten vált ki a haragos alkonyaiból. A Saône partjának mente nedves, nyomasztó és elhagyott volt; s az éjszaka gyorsan sötétedett.

Egy férfi haladt lassan Châlons felé, az egyetlen látható emberi lény az egész vidéken. Kain lehetett ilyen magányos, elhagyott alak. Ócska birkabőrtarisznya volt a hátán, durva, hántott, valahol az erdőben metszett bot volt a kezében; sáros volt, sebes volt a lába, rongyos a czipője és a gamáslija, fésületlen a haja és a szakálla; vállára vetett köpönyege és a rajta lévő ruha csuromvíz volt; kínlódva, nagy ügygyel-bajjal sántikált tovább; olyan volt, mintha a felhők előle menekültek volna, mintha a szél nyögése és a fű borzongása ellene irányult volna, mintha a víz halk, rejtelmes moraja őt akarta volna ijeszteni, mintha a szeszélyes őszi éjszaka zokon vette volna tőle, hogy háborgatja.

Hol ide tekintett, hol oda tekintett, daczosan, de riadozva; hébe-korba megállt, megfordult, és körülnézett. Azután tovább sántikált, kínosan, zsörtölődve.

- Ördög vigye ezt a síkságot, a melynek sehol sincs vége! Ördög vigye ezeket a köveket, a melyek olyan élesek, mint megannyi bicska! Ördög vigye ezt a nedves sötétséget, a mely dermesztő hideggel fogja körül az embert! Útálom valamennyit!

És a mint dühösen körültekintgetett, megátkozott volna mindent az útálatával, ha rajta múlt volna. Egy darabon tovább vonszolta magát; azután belemélyesztve tekintetét az előtte tátongó sötétségbe, újra megállt.

- Én itt állok éhesen, szomjasan, agyonfáradva. Ti bitangok, ott messze a lámpafény körül, esztek, isztok, és a tűz mellett melegesztek! Óh, bárcsak rám volna bízva a városkátok; majd elbánnék veletek, gyermekeim!

De hiába fente a fogát a városra, hiába fenyegette a várost öklével, mindez nem hozta közelébb a várost; s a férfi még éhesebb, még szomjasabb, és még kimerültebb volt, mikor végül a város hepehupás kövezetét tapodta és megállt, hogy körülnézzen.

Ott volt a szálloda nagy kapujával és a jó ételszaggal; a kávéház, fényes ablakaival és a dominó-zörgéssel; a ruhafestő, ajtaja fölött a vörös posztódarabkákkal; az aranyműves, fülönfüggőivel, meg templomi ékességeivel; a trafikosbolt, egy csoport hangos katonavevővel, a kik pipázva jöttek a boltból kifelé; a város mindenféle bűze, a csatornákban meggyűlt eső és egyéb lé, az úttest fölött lógó pislogó lámpák, és az óriási delizsánsz, megrakva málhával, elébe fogva a hat szürke, felkötöttfarkú ló, indulóban, a postahivatal előtt. De kisebb korcsmát, a mely egyszerűbb utasnak való, sehol sem látván, befordult az idegen a sötét sarkon, a hol a legtöbb káposztalevél hevert a földön, letaposva egy városi vízmedencze körül, a melyből a nők még mindig hordták a vizet. Ott, a mellékutczában, talált egy ilyen kis korcsmát: A Napkelté-t. Az elfüggönyözött ablakok elfödték a Napkelté-t, de a hely világosnak és melegnek látszott s a czímtáblája olvasható betűkkel meg a dákók és golyók megfelelő képes ábrázolásával közölte a vendéggel, hogy a Napkeltében lehet billiárdozni is; meg, hogy a Napkeltében lehet enni, inni és aludni, akár lovon érkezik a vendég, akár gyalog; meg, hogy jó bort, likőrt és pálinkát mérnek benne. Az idegen megnyomta a Napkelte ajtajának a kilincsét, és besántikált.

Az ajtóban fakó konya kalapjához nyúlt, hogy köszöntse a szobában lévő pár embert. Ketten dominót játszottak az egyik kis asztalnál; ketten vagy hárman a kályhát ülték körül és pöfékelve beszélgettek; a billiárdasztal egyelőre elhagyatva állt a középen; a Napkelte korcsmárosnéja kézimunkával bajlódva kis rekeszében ült, sötét, szirupos palaczkjai, süteményes kosarai és az ólom pohároblögető között.

Az idegen egy üres kis asztal mellé ült le, a szoba egyik sarkában, a kályha mögött, s a tarisznyáját meg a köpönyegét a földre rakta. Mikor lehajoltából fölemelte a fejét, a korcsmárosné mellette állt.

- Megszállhat itt az ember éjjelre, asszonyom?

- Meg bizony! - szólt a korcsmárosné, magas, éneklő, vidám hangon.

- Jó. Hát ebédelni, vacsorázni, vagy akármifélét enni lehet-e?

- Óh, hogyne! - kiáltott a korcsmárosné úgy, mint az előbb.

- Akkor hát hamar kérem, asszonyom. Valami harapnivalót, oly gyorsan, a hogy csak lehet, és egy kis bort, de ezt mindjárt. Ki vagyok merülve.

- Nagyon csúnya idő van, uram, - szólt a korcsmárosné.

- Átkozott idő.

- És nagyon hosszú az út.

- Átkozott út.

Rekedt hangja cserben hagyta az idegent, és a kezére támasztotta a fejét, a míg egy üveg bort oda nem hoztak eléje a rekeszből. Miután kétszer egymásután megtöltötte és kiitta kis vizes poharát, és letört egy darabot a nagy czipó végéből, a melyet az abroszszal, asztalkendővel, leveses tányérral, sóval, paprikával és olajjal együtt elébe tettek, nekitámasztotta a hátát a fal sarkának, elnyúlt a padon, a melyen ült, s a kenyér héját kezdte rágni, a míg a vacsorájára kellett várakoznia.

A kályha körül folyó beszélgetésben egy pillanatra beállt az a szünet és az a figyelmetlenség egymással szemben, a melyet az efféle társaság soha el nem kerülhet, ha idegen érkezik közéjük. De ekkorára már el is múlt; oda sem néztek többé az idegenre, és tovább beszélgettek.

- Ez az igazi oka, - szólt az egyikük, bevégezvén valamit, a mit éppen elmondott, - ez az igazi oka, mért mondták, hogy az ördög elszabadult. - A ki beszélt, a hosszú svájczi volt, a templomszolga, a ki belevitt valamit az egyház tekintélyéből a beszélgetésbe, főleg, minthogy az ördögről folyt a szó.

A korcsmárosné, miután utasította az új vendégre vonatkozólag a férjét, a ki a szakács szerepét töltötte be a Napkeltében, folytatta megint a kézimunkáját a rekeszében. Ügyes, csinos, eleven asszonyka volt, jó nagy fejkötőben és jó meleg harisnyában, és gyakran beleszólt a társalgásba, oly módon, hogy nevetve bólintgatott a fejével, a nélkül azonban, hogy föltekintett volna a munkájáról.

- Ah, édes Istenem, - szólt a korcsmárosné. - Mikor a bárka megérkezett Lyonból, és meghozta a hírt, hogy az ördög csakugyan elszabadult, Marseilleben akadt néhány szájtátó mamlasz, a ki elhitte. De én? Én bizony nem hittem.

- Asszonyom, magának mindig igaza van, - felelt a hosszú svájczi. - Kegyed bizonyára nagyon dühös volt arra az emberre, asszonyom?

- Óh, hogyne, hogyne! - kiáltott a korcsmárosné, föltekintve munkájáról, tágra nyitva a szemét és féloldalt lógatva a fejét. - Persze, hogy dühös voltam rá.

- Gonosz egy ficzkó volt.

- Nyomorult bitang volt, - szólt a korcsmárosné, - és alaposan rászolgált a sorsára, a melytől szerencséje megóvta. Úgy bizony.

- Megálljon, asszonyom! Lássuk csak, - felelt a svájczi, miközben vitatkozásra készen forgatta ajkai között a szivarját. - Lehet, hogy a szerencsétlensége mérte csak rá a sorsát. Lehet, hogy csak a körülmények áldozata volt. Lehetséges mindenképpen, hogy volt benne vagy van benne valami jó tulajdonság is, csak érteni kell a módját, hogy fölfedezze az ember. A philosophiai philanthropia azt tanítja...

A kályha körül üldögélő kis csoport többi tagja dörmögve tiltakozott e veszedelmes kifejezés használata ellen. Még a két dominózó is fölpillantott az asztal mellől, mintha tiltakozni akarnának az ellen, hogy a philosophiai philanthropiát névszerint becsempészszék a Napkeltébe.

- Elhallgasson a philanthropiájával, - kiáltott mosolyogva a korcsmárosné, hevesebben bólintva, mint eddigelé. - Ide figyeljen! Én csak asszony vagyok. Nem értek a philosophiai philanthropiához. De tudom, a mit láttam, és szemtől szemben tapasztaltam ebben a világban, itt, a hol élek. És csak annyit mondok magának, barátom, hogy vannak emberek (sajnos, nemcsak férfiak, hanem nők is), a kikben ennyi jó sincsen, de ennyi sem! Hogy vannak emberek, a kiket kíméletlenül megvetésünkkel kell sújtani. A kikkel úgy kell bánni, mint az emberiség ellenségével. A kiknek nincs emberi szívük, s a kiket éppen ezért meg kell fékezni, mint a fenevadakat, és ki kell irtani a világból. Remélem, hogy nincsenek sokan; de láttam (itt, ebben a világban, a hol élek, sőt még itt, ebben a kis Napkeltében is), hogy vannak ilyen emberek. És bizonyos vagyok benne, hogy ez az ember, - nem tudom, mi a neve, elfelejtettem, - ilyen fajta ember.

A korcsmárosné eleven beszédét nagyobb tetszéssel fogadták a Napkeltében, mint a minőt az ily oktalanul támadott osztály némely barátságos védelmezőjéből Nagybrittanniához valamivel közelebb kicsalt volna.

- Lelkemre! Ha a maga philosophiai philanthropiája, - szólt a korcsmárosné, letéve a kézimunkáját, miközben felállt, hogy elvegye az idegen levesét férjétől, a ki megjelent vele az oldalajtóban, - bárkit is kiszolgáltat az efféle embereknek, a mennyiben akár szóval, akár tettel, akár mind a kettővel kíméli őket, akkor tartsa csak távol innen a Napkeltéből, mert nem ér egy ütet taplót sem.

Mikor letette a levest a vendég elé, a ki fektéből felült, a vendég keményen a szeme közé nézett, s a bajúsza az orra alatt fölfelé kunkorodott, az orra pedig lekókadt a bajúsza fölé.

- Jó! - szólt az, a ki az előbb beszélt, - térjünk hát vissza a tárgyunkhoz. Ha mindent mellőzünk, uraim, azért beszélték az emberek Marseilleben, hogy elszabadult az ördög, mert azt az embert a bíróság fölmentette. Ezért került forgalomba ez a phrasis, és ennyi az egész értelme; semmi több.

- Hogy is hívják? - kérdezte a korcsmárosné. - Biraud a neve, ugy-e?

- Rigaud, asszonyom, - felelt a hosszú svájczi.

- Rigaud! Csakugyan.

Az utas levese után egy tál hús és egy tál főzelék következett. Megevett mindent, a mit elébe tettek, kiitta az egész üveg borát, kért egy pohár rumot, és elszítta a czigarettáját a fekete kávéja mellé. Mihelyt jóllakott, okvetetlenkedni kezdett, és fölényes hangon kezdte kezelni a

Napkeltében összegyűlt társaságot, bele-beleszólva a beszélgetésbe, mintha a társadalmi állása sokkal előkelőbb lett volna, mint a külseje.

A társaságnak más dolga is lehetett még, avagy érezték tán az alárendeltségüket, de szó, a mi szó, egyenként elpárologtak, s minthogy új vendég nem jött helyükbe, új patrónusuk nem-sokára egyedüli ura maradt a Napkeltének. A korcsmáros odakint csörömpölt a konyhájában; a korcsmárosné csendesen dolgozott; s a jóllakott utas szivarozva a kályha mellett ült, és sebes lábait melengette.

- Bocsásson meg, asszonyom... az a Biraud..

- Rigaud, uram.

- Rigaud. Bocsásson meg... magára vonta a kegyed neheztelését? Hogy történt ez?

A korcsmárosné, a ki az egyik pillanatban azt gondolta magában, hogy a vendége szép ember, a másik pillanatban meg azt gondolta, hogy gonosz ember, észrevette, hogy a vendég orra lekókadt, a bajúsza pedig felkunkorodott, - és erősen hajlott az utóbbi föltevésére. Rigaud gonosztévő volt, mondotta, a ki megölte a feleségét.

- Ejnye, ejnye! Teringettét, akkor csakugyan gonosztévő volt. De honnan tudja ezt kegyed?

- Az egész világ tudja.

- Ah! És mégis kisiklott az igazságszolgáltatás kezei közül?

- Uram, a törvény nem volt képes eléggé rábizonyítani a gyilkosságot. Így mondja a törvény. De azért tudja róla az egész világ, hogy gyilkolt. Az emberek annyira tudták róla, hogy darabokra akarták szakgatni.

- Igazat adtak ugy-e valamennyien a saját feleségüknek? - szólt a vendég. - Haha!

A Napkelte korcsmárosnéja ránézett megint a vendégre, és csaknem szentül azt kezdte hinni, hogy az utóbbi föltevése felel meg az igazságnak. De a vendégnek finom keze volt, és ügyesen tudott tüntetni vele. Erre aztán a korcsmárosné megint azt kezdte gondolni, hogy voltaképpen még sem látszik olyan nagyon gonosznak.

- Kegyed említette, asszonyom, vagy valaki az urak közül, hogy mi lett belőle?

A korcsmárosné a fejét rázta; ez volt a beszélgetésben az első eset, a mikor élénk komolysága nem egyszerű fejbólintással kísérte azt, a mit mondott. Említették a Napkeltében, - jegyezte meg a korcsmárosné, - újsághírek alapján, hogy ott tartották a börtönben a saját biztonsága érdekében. Bármi történt is vele azonban, annyi bizonyos, hogy a megérdemelt sorsát elkerülte.

A vendég, miközben végigszívta utolsó czigarettáját, olyan arczkifejezéssel nézett a korcs-márosnéra, a ki munkája fölé hajolva ült a helyén, hogy ez utóbbi, ha látta volna, bizonyára nem habozott volna tovább, hanem nyomban végleg megállapította volna magában, vajjon jó, vagy rossz ember lehet-e a vendége. Mikor azonban föltekintett rá, ennek az arczkifejezésnek nyoma sem volt már. Az utas keze bozontos bajúszát pödörgette.

- Lesz szíves megmutatni az ágyamat, asszonyom?

- Nagyon szívesen, uram. Hej, férjecském! A férjecském fölvezeti majd az emeletre. Alszik odafönt már egy másik utas is, a ki nagyon korán lefeküdt, mert elnyomta a fáradtság, de a szoba igen nagy, két ágy van benne, hely pedig volna benne húsz ember számára is.

Mindezt vidáman elcsiripelte a Napkelte korcsmárosnéja, miközben néhányszor kikiáltott az oldalajtón: - Hej, férjecském!

A férjecském végre így felelt: - Itt vagyok, drágám! - és megjelent szakács-sapkájában. Azután fölvezette az utast egy szűk és meredek lépcsőn az emeletre. Az utas magával vitte a köpönyegét és a tarisznyáját, és jó éjszakát kívánt a korcsmárosnénak, azzal az udvarias megjegyzéssel kapcsolatban, hogy reméli, holnap reggel megint lesz hozzá szerencséje!

Tágas szoba volt, durva, hasadékos padlóval, vakolatlan, gerendás mennyezettel, s két ágygyal a két szemközti fal mellett. Itt a férjecském letette a magával hozott gyertyatartót, rápislantott oldalvást a tarisznyája fölé hajoló vendégre, morogva odaszólt neki: - Az ágy jobbfelől van! - s azután ott hagyta, hogy lepihenjen. A korcsmáros, akár jó emberismerő volt, akár rossz, teljesen tisztában volt magában azzal, hogy a vendég nagyon gonosz ember lehet.

A vendég megvető pillantást vetett a tiszta, egyszerű ágyra, a mely számára meg volt vetve, s leülvén az ágya mellett álló szalmaszékre, előszedte zsebéből a pénzét és a kezében megolvasta.

- Enni kell, - dörmögte magában, - de Istenemre, holnap más ember költségére kell ennem!

A mint ott ült töprengve és gépiesen a pénzét nézegetve a tenyerében, a másik ágyban fekvő utas oly mélyen és szabályosan lélekzett, hogy akaratlanul feléje kellett tekintenie. Melegen be volt takarva, s a fehér takarót a fejére húzta, úgy, hogy csak hallani lehetett őt, látni nem. De a szabályos, mély lélekzet, a mely egyre tartott, mialatt a másik levetette elnyűtt czipőjét és gamáslijját, sőt folytatódott, mikor lerakta a kabátját és a nyakravalóját, végül nagyon ingerelte már a kíváncsiságát és arra ösztökélte, hogy egy pillantást vessen az alvó arczára.

Az éber utas ennélfogva közelebb lopózott egy kicsit, aztán még közelebb, és végül még közelebb egy kicsit az alvó utas ágyához, a míg egészen ott nem állt mellette. De még akkor sem láthatta az arczát, mert a takarót a fejére húzta. Minthogy a szabályos lélekzés még egyre tartott, az új vendég rátette sima fehér kezét, - (milyen áruló kéznek látszott, a mint kúszva tovacsúszott!) - a takaróra, és óvatosan fölemelte.

- Ördögadtát! - suttogott visszariadva, - hisz ez Cavalletto!

A kis olasz, a kit zavart talán már eddig az álmában az a körülmény, hogy valaki lopva az ágya mellett van, félbeszakította szabályos lélekzését, s hosszan, mélyen sóhajtva, kinyitotta a szemét. Eleinte nem volt még ébren, bár nyitva volt a szeme. Néhány pillanatig fektéből nyugodtan ránézett egykori fogolytársára, de aztán egyszerre csak ijedt és meglepett kiáltással kiugrott az ágyból.

- Szt! Mi baj? Csendesen, Én vagyok. Nem ismersz? - kiáltott a másik fojtott hangon.

De John Baptist, kimeresztve a szemét, egész sereg szenthez fohászkodva és különböző felkiáltó szókat dadogva, remegve, az egyik sarokba hátrált, belecsusszant a nadrágjába, a kabátját a két újjánál fogva a nyakába kötötte, s félreérthetetlenül elárulta, hogy jobb szeretne az ajtón kimenekülni, mint az ismeretséget fölújítani. Régi fogolytársa ennek láttára az ajtóhoz húzódott és mind a két vállát az ajtónak támasztotta.

- Cavalletto! Ébredj, fiam! Dörzsöld meg a szemedet és tekints rám! Ne úgy nevezz, a hogy' nevezni szoktál... ne azt a nevet használd... Lagnier, nevezz Lagniernak!

John Baptist, képtelenül tágra meresztve a szemét, számtalanszor megrázta, nemzeti szokás szerint, fölemelt jobb mutatóújját a levegőben, mintha el volna szánva arra, hogy visszautasít előre mindent, bármit hoz fel a másik, élete fogytáig.

- Cavalletto! Adj kezet! Ismered a nemes Lagniert? Szorítsd meg egy úrnak a kezét!

John Baptist, engedve a tekintélyes leereszkedés régi hangjának, bár még mindig bizonytalanul állt a lábán, közeledett régi pártfogójához, és kezet adott neki. Monsieur Lagnier nevetett, megkapta a kezét, s miután jól megszorította, rántott rajta egyet, s azután eleresztette.

- Hát magát... - hebegett John Baptist.

- Nem borotváltak-e meg? Nem. Ide nézz! - kiáltott Lagnier, megcsavarintván a fejét. - Olyan szilárdan áll, mint a tiéd.

John Baptist összeborzongva körülnézett a szobában, mintha meg akarna bizonyosodni róla, hogy hol van. A pártfogója megragadta ezt az alkalmat, ráfordította a kulcsot az ajtóra, azután leült az ágyára.

- Ide nézz! - szólt, fölemelve a czipőjét meg a gamásliját. - Ez nagyon szegényes fölszerelés egy úri ember számára, ugy-e? De nem baj. Majd meglátod, milyen hamar rendet csinálok. Gyere, ülj le ide. Foglald el a régi helyedet!

John Baptist, a ki egyáltalán nem volt megnyugodva, leült a padlóra, az ágy mellé, s az egész idő alatt pártfogójára szegezte a tekintetét.

- Jól van! - kiáltott Lagnier. - Most akár újra ott ülhetnénk a régi átkozott oduban, mi? Mióta szabadultál belőle?

- Két nappal később, mint ön, mester.

- Hogy kerülsz ide?

- Figyelmeztettek, hogy ne maradjak ott, így aztán tüstént otthagytam a várost, és azóta ide-oda kóboroltam. Megfordultam Avignonban, Pont-Espritben, Lyonban; fölfelé a Rhône-on meg a Saône-on.

Mialatt beszélt, gyorsan letérképezte a helyeket napbarnította kezével a padlóra.

- És most hová készülsz?

- Készülök, mester?

- No igen!

John Baptiston meglátszott, hogy nagyon szeretett volna kitérni a kérdés elől, de nem tudta hogyan.

- Bacchusra! - szólt végül, mintha kénytelenségből vallaná csak meg, - az járt néha az eszemben, hogy jó volna Párisba menni, sőt talán Angliába.

- Cavalletto. Bizalmasan mondom csak. Én is Párisba szándékozom, sőt talán Angliába. Együtt fogunk menni.

A kis emberke rábólintott és a fogát mutatta; de azért úgy látszott, hogy nincs teljesen meggyőződve arról, vajjon csakugyan túlságosan kívánatos megállapodás-e ez.

- Úgy bizony, együtt megyünk, - ismételte Lagnier: - majd meglátod, milyen hamar kierőszakolom, hogy úrnak ismerjenek el az emberek, s neked is meg lesz belőle a magad haszna. Rendben van a dolog? Beleegyezel?

- Óh, hogyne, hogyne! - szólt a kis emberke.

- Akkor hát halljad, mielőtt elalszom - hat szóval mondom el csak, mert álmos vagyok - hogy van az, hogy mint Lagnier látlak viszont. Ne felejsd el, Lagnier! Nem a másik!

- Altro, altro! Nem Ri - -

Mielőtt John Baptist kimondhatta volna ezt a nevet, a társa odakapott a kezével az álla alá és dühösen betapasztotta a száját.

- Az ördögbe! Mit művelsz? Azt akarod talán, hogy rugdossanak és megkövezzenek? Azt akarod, hogy téged is rugdossanak és megkövezzenek? Mert megtennék veled. Vagy azt

képzeled talán, hogy csak engem rohannának meg s a fogolytársamat futni engednék? Azt ne gondold!

A mikor eleresztette barátjának az állát, az arcza olyan kifejezést öltött, a melyből a barátja tisztán látta, hogyha csakugyan a rugdosásra és megkövezésre kerülne a sor, Monsieur Lagnier annyira kitűntetné őt a figyelmével, hogy ő sem kerűlhetné el a maga részét. Eszébe jutott, milyen kozmopolita úr Monsieur Lagnier és milyen kevéssé válogatós.

- Olyan ember vagyok, - szólt Monsieur Lagnier, - a kivel a társadalom nagyon igaztalanúl bánt, a mióta elváltunk egymástól. Tudod, hogy érzékeny és bátor ember vagyok, és szeretek uralkodni. Hol becsülte meg a társadalom e tulajdonságaimat? Rám orditoztak az utczákon. Védelmeztek az utczákon férfiak és különösen nők ellen, a kik mindenféle kezük ügyébe eső fegyvert felkapkodva nekem rontottak. A biztonságom érdekében a börtönben tartottak, s eltitkolták a helyet, a hol fogva voltam, hogy ki ne hurczoljanak és holtra ne verjenek. Éjnek idején vittek ki taligán Marseilleből s néhány mérföldnyire szalma közé rejtve szállítottak. Nem volt tanácsos a házamhoz közelítenem; és zsebemben néhány koldusgarassal csúf sárban és viharban kódorogtam azóta, a míg a lábam meg nem nyomorodott - ide nézz! Ime ezekben a megaláztatásokban részesített a társadalom, noha megvannak bennem azok a tulajdonságok, a melyeket említettem, s a melyeket te is ismersz. De meg is adja majd ennek az árát a társadalom.

Mindezt társának a fülébe súgta bele, a kezét az ajkai elé tartva.

- Még itt is, - folytatta ugyan úgy, - még ebben a hitvány csapszékben is üldöz a társadalom. A kocsmárosné legyaláz és legyaláznak a vendégei is. Engem, a finom urat, a ki modorommal és képességeimmel tönkre silányíthatom őket! De az igazságtalanságot, a mivel a társadalom elhalmozott, itt őrzöm a kebelemben.

John Baptist, a ki figyelmesen hallgatta az elfojtott, rekedt hangot, közbe-közbe így szólt: - Hogyne, hogyne! - s ilyenkor hátraszegte a fejét és lehúnyta a szemét, mintha a legvilágosabb vádakról volna szó, a melyeket a tiszta ártatlanság emel a társadalom ellen.

- Tedd oda a czipőmet, - folytatta Lagnier. - Akaszd oda az ajtóra a kabátomat, hogy száradjon. Itt a kalapom is. - John Baptist engedelmeskedett minden parancsnak. - És ez az ágy, a melyet nekem szánt a társadalom, ez? Ha! *nagyon* jó!

A mint végignyújtózott egész hosszában az ágyán, egy rongyos zsebkendőt kötve bűnös feje köré, s csak ez a bűnös fej látszott ki a takaró alól, John Baptistnak nagyon élénken eszébe jutott az az eszköz, a mi már-már örökre megakadályozta, hogy Lagnier úr bajusza valamikor följebb kunkorodjék, mint most, s az orra lejebb kókadjon, mint most.

- A sors koczkavető poharából a te társaságodba rázódtam megint, mi? Istenemre! Annál jobb rád nézve. Hasznát fogod venni. Hosszú pihenésre van szükségem. Ne ébreszsz fel sokáig holnap.

John Baptist azt felelte rá, hogy alhatik, a míg a kedve tartja, azután jó éjszakát kivánt neki és elfújta a gyertyát. Mindenki azt hinné, hogy az olasz sietett ezek után levetkőzni; pedig éppen ellenkezőleg, felöltözött tetőtől talpig, csak a czipőjét nem húzta föl. Miután ez megvolt, befeküdt az ágyába, magára húzta a takarót meg a kabátját, a mely még mindig a nyakába volt kötve, és így aludt tovább.

Mikor felriadt álmából, a jó Isten napkeletje bekukucskált a névrokonára. John Baptist felkelt, kezébe vette a czipőjét, nagy óvatosan visszafordította a kulcsot az ajtóban és leosont a lépcsőn. Nem mocczant még senki a házban, csak a kávé, bor, dohány és szírup szaga érzett; s a korcsmárosné kis rekesze meglehetősen kísérteties látvány volt. De John Baptist kiegyen-

lítette még mult este a maga kis számláját és nem óhajtott találkozni senkivel sem, - egy vágya volt csak: felhúzni a czipőjét, hátára kapni a tarisznyáját, kinyitni az ajtót és menekűlni.

Ez sikerűlt is neki. Nem mozdúlt, nem hallatszott semmi, mikor kinyitotta az ajtót; nem tekintett ki az emeleti ablakból semmiféle rongyos zsebkendőbe kötött bűnös fej. Mikor a nap teljes korongja kiemelkedett a szemhatár lapos síkjából és tűzet csiholt az apró fácskák unalmas sorai között húzódó köves országút hosszú, sáros testéből, egy fekete folt vonúlt tova az országút mentén, bokáig gázolva a csillogó pocsétákban, s ez a fekete folt John Baptist Cavalletto volt, a ki pártfogója elől menekűlt.

TIZENKETTEDIK FEJEZET.

A Vérző Szív Udvara.

Magában Londonban, bár a régi falusias országút mentén, a mely az egyik nevezetes külváros felé vezetett, a hol Shakespeare Vilmos író és színész idejében királyi vadászterületek voltak, most azonban legfölebb emberekre lehet csak vadászni, - ott volt a Vérző Szív Udvara. A képe nagyon megváltozott s a sorsa nagyon változatos volt ennek a helynek, de azért még mindig volt benne némi maradványa hajdani nagyságának. Két-három hatalmas kürtő s néhány tágas, sötét terem, a melyeket nem apróztak fel falakkal, s a melyek ennélfogva megőrizték felismerhetően a régi arányokat, - ez adta meg az Udvarnak a jellegét. Szegény emberek laktak benne, a kik ott kerestek pihenő tanyát a régi dicsőség árnyékában, mint a sivatag beduinjai, a kik a piramisok omladékai között vernek sátrat; de az Udvarban bizonyos meghitt érzelmesség honolt azon az alapon, hogy a helynek megmaradt a maga sajátságos jellege.

Mintha a fejlődő város megdagasztotta volna még a földet is, a melyen elterűlt, a Vérző Szív Udvara körűl annyira fölemelkedett a terűlet, hogy néhány lépcsőfokon kellett lefelé haladni, a mely nem tartozott hozzá az eredeti bejáráshoz, kifelé pedig egy alacsony kapualja nyomorúságos utczák tömkelegébe vezetett, a melyek girbe-gurba kanyargás közepett emelkedtek föl a külső szint magasságáig. Az Udvarnak itt e végében és a kapualj fölött volt Doyce Dániel műhelye, a melyben a kongó érez súlyos csapásai gyakran hangzottak úgy, mintha valami hatalmas vérző vas szív dobogna.

Az Udvar véleménye megoszlott nevének eredetét illetőleg. A lakók gyakorlatibb része ragaszkodott ahhoz a hagyományhoz, a mely valami gyilkossághoz fűződött; a lakók gyöngédebb része, az erősebb képzelődésüek, közöttük a női nem összes képviselői, hűségesen hitt abban a legendában, hogy valaha régen egy kegyetlen apa szigorú szobafogságra kárhoztatta ott szép fiatal lányát, mert hű maradt szíve választottjához és vonakodott feleségül menni ahhoz, a kit az atyja választott ki a számára. A legenda elmondta azt is, hogy a szép fiatal lányt ott látták ülni folytonosan ablakának vasrácsa mögött, a hol míg csak meg nem halt, egy epedő szerelmi dalt énekelgetett magában, a melynek ez volt a refrainje: „Vérző Szív, Vérző Szív, elvérező”. A gyilkos pár azt hozta föl ez ellen a refrain ellen, hogy ez tudvalévően egy regényes, vén hímző-kisasszony találmánya, a ki mai nap is ott lakik még az Udvarban. Minthogy azonban minden kedvelt legendának érzelmi elemekkel kell összefüggésben lennie, minthogy továbbá sokkal több az olyan ember, a ki szerelmes lesz, mint a ki gyilkosságot követ el, - és bármily rosszak vagyunk is, valószinűleg ez marad a rendeltetésünk mindörökké, a míg a világ világ lesz, - a „Vérző Szív, Vérző Szív, elvérező” párt győzött igen nagy többséggel. Az egyik párt sem volt hajlandó azonban meghallgatni azokat a régiségbúvárokat, a kik a környéken tudományos előadásokat tartottak s azt bizonyították, hogy a Vérző Szív benne volt annak a régi családnak a czímerében, a mely valaha birtokosa volt az Udvar

területének. S ha meggondoljuk, hogy a homokóra, a melyet esztendőről esztendőre megfordítottak, a legdurvább homokkal volt tele, a Vérző Szív Udvarának lakói joggal tiltakozhattak az ellen, hogy meg ne fosszák őket a költészet egyetlen kis aranyporszemétől, a mely udvarukban csillogott.

A lépcsőn lejutottak az udvarba Doyce Dániel, Meagles úr és Clennam. Miután keresztülhaladtak az udvaron, jobbról-balról a nyitott ajtók között, a melyek tele voltak nehéz csecsemőket dajkáló könnyű, sovány gyermekekkel, eljutottak a szemközt lévő határhoz, a kapualjhoz. Itt Clennam Arthur megállt és körűlnézett, hogy fölfedezze Plornishnak, a kőmívesnek a lakását, a kinek nevét Doyce Dániel, londoni szokás szerint, mindez ideig sem nem látta, sem nem hallotta soha.

Mindazáltal könnyű volt megtalálni, a mint Kis Dorrit mondotta; világosan olvasható volt egy mészszel befecskendezett kapu fölött, a sarokban, a hol Plornish egy létrát meg egy-két hordót tartott. Az utolsó ház a Vérző Szív Udvarában, a melyet Kis Dorrit úgy írt le, mint Plornish lakóhelyét, nagy ház volt, több bérlővel; de Plornish leleményesen meg tudta értetni, hogy ő a földszinti szobában lakik, a mennyiben egy kezet festetett a neve alá, a melynek mutatóujja, a melyet a festő egy gyűrűvel és egy finoman kidolgozott igen csinos szöggel ékesített, az említett lakásba utalt minden érdeklődőt.

Clennam, miután megállapodott Meagles úrral, hogy legközelebb találkoznak, elvált társaitól, bement egyedűl a kapu alá és bekopogott az ujjai bütykével a földszinti szoba ajtaján. Az ajtót nyomban kinyitotta egy asszony, karján kis gyerekkel, miközben a szabad kezével nagysebtiben összekapta keblén a ruháját. A nő Plornishné asszony volt, s ez az anyai elfoglaltság foglalta el általában Plornishné asszony ébrenlétének legtöbb idejét.

- Itthon van Plornish úr?

- Hát, uram, - felelt Plornishné, a ki nagyon udvarias asszony volt, - az igazat megvallva, elment hazulról, hogy egy kis munka után nézzen.

„Az igazat megvallva", rendes szójárása volt Plornishné asszonynak. Egyébként soha el nem tudta volna hallgatni az igazat; de mégis ilyen óvatos formában szokott mindig felelgetni.

- Mit gondol, haza jön nemsokára, ha esetleg várakoznám rá?

- Egy félóra óta minden pillanatban várom őt, - szólt Plornishné. - Tessék beljebb fáradni, uram.

Arthur belépett a szobába, a mely meglehetősen szűk és sötét volt, (bárha elég magas volt is), és leűlt a székre, a melylyel Plornishné megkínálta.

- Az igazat megvallva, uram, észrevettem, - szólt Plornishné, - és nagyon lekötelezett vele.

Clennam egyátalán nem értette, mit akar Plornishné mondani; s ez annyira meglátszott az arczán, hogy Plornishné magától megadta a magyarázatot.

- Nem sok ember akad, a ki érdemesnek találja levenni a kalapját, mikor ilyen szegényes szobába lép, - szólt Plornishné. - Pedig az ilyesmi jobban esik az embernek, mintsem gondolnák.

Clennam, a kit kellemetlenűl érintett az a gondolat, hogy ilyen egyszerű udvariassági tény is szokatlan lehet, annyit mondott csak: - Ez az egész! - Azután lehajolt, hogy arczon csípjen egy másik kis gyereket, a ki a földön ült és rábámészkodott, s megkérdezte Plornishnétól, mennyi idős a szép kis baba?

- Mostanában múlt négy esztendős, uram, - szólt Plornishné. - Szép kis fiúcska, ugy-e, uram? De ez a másik beteges egy kicsit. - Gyöngéden megringatta karján a kisdedet, miközben így

beszélt. - Ugy-e nem haragszik meg, uram, ha megkérdezem, nem valami munka dolgában fáradt ide hozzánk? - tette hozzá Plornishné asszony komolyan.

Oly aggodalmasan hangzott ez a kérdés, hogy Arthur, ha lett volna valami épületféléje, inkább egy lábnyi vastagon bevonatta volna gipszszel, csakhogy nemet ne kellessen mondania. Így azonban kénytelen volt a kérdésre nemmel felelni; és a csalódás árnyékát látta Plornishné arczán, miközben visszafojtotta sóhajtását és a pislogó tűzbe nézett. Most vette észre azt is, hogy Plornishné fiatal asszony volt, a kinek egész alakján és külsején meglátszott egy kissé a szegénység nyomása; sőt a szegénység és a gyermekek egyesült ereje annyira megviselte őt, hogy az arcza már ránczosodni is kezdett.

- Minden munkafélét, - szólt Plornishné, - mintha csak elnyelt volna a föld, igazán úgy látszik. (Plornishné, mikor ezt a megjegyzést tette, csak a kőmíves-munkára gondolt, s a legtávolabbról sem czélzott a huza-vona-hivatalra, meg a Barnacle-családra.)

- Olyan nehéz munkát kapni? - kérdezte Clennam Arthur.

- Plornishnak nagyon nehéz, - felelt az asszony. - Az uram szerencsétlen flótás. Igazán szerencsétlen.

Valóban az volt. Az élet útjának vándorai között, azok közé tartozott, a kiknek mintha szinte természetellenesen nagy tyúkszemeik volnának, úgy hogy még béna versenytársaikkal is képtelenek lépést tartani. Plornish készséges, munkás, puhaszívű és nem keménykoponyájú ember létére oly türelmesen viselte a sorsát, hogy türelmesebben nem is viselhette volna; de a sorsa nehéz sors volt. Oly ritkán volt rá szüksége valakinek, oly kivételesen esett meg vele, hogy munkát kapott, hogy korlátoltságában sehogysem volt képes megérteni, mi lehet ennek a magyarázata. Ennél fogva belenyugodott a sorsába; belebukdácsolt mindenféle ügyes-bajos nyomorúságba, és kívánszorgott valahogyan a bajokból; de mialatt végig bukdácsolta az életet, alaposan össze-vissza ütötte-verte magát.

- Nem mintha nem járna eleget munka után, - szólt Plornishné, összeránczolva a homlokát s a kályharostély rácsai között keresve a probléma megoldását; - azt sem mondhatom, hogy nem végzi el a munkáját, ha akad valami dolga. Senki sem hallotta még az uramat panaszkodni, hogy nem szívesen dolgozik.

Többé-kevésbbé ez volt a Vérző Szív Udvarának közös balvégzete. Hébe-korba felhangzott nyilvánosan a panasz, és nagy pathos-szal beszéltek róla mindenfelé, hogy kevés a munka; - akadtak ilyenkor emberek, a kik rendkívűl zokon vették ezt a feljajdulást, mintha jogaikban támadták volna meg őket; - de a Vérző Szív Udvarának, bár nem volt nála egész Angliában készségesebb udvar, soha sem javúlt a helyzete. A Barnacle-család, ez az előkelő, régi nemzetség, régóta sokkal inkább el volt foglalva a maga nagy elvi küzdelmével, sem hogy ráért volna a dologgal törődni; és valóban a dolognak nem is volt semmi köze az ő abbeli éber törekvésükhöz, hogy túlszárnyaljanak minden más régi, előkelő családot, a Stiltstalkingokén kívűl.

Mialatt Plornishné ilyeténképpen beszélt távollévő uráról, az ura hazaérkezett. Síma arczú, egészséges színű, vöröses szakálú harmincz esztendős férfi volt. Hosszúlábú, lötyögős térdű, együgyű ábrázatú; a flanel zubbonya csupa mészfolt.

- Ez Plornish, uram.

- Azért kerestem föl, - szólt Clennam fölállva, - hogy beszélgessek egy kicsit önnel, ha nincs ellenére, a Dorrit-család dolgairól.

Plornish gyanakodni kezdett. Mintha hitelezőt szimatolt volna. Azt mondta: Ah, igen. Hm. Igazán nem tudja, miféle felvilágosítással szolgálhatna ő a családra vonatkozólag. Miről van szó voltaképpen?

- Jobban ismerem őket, - szólt Clennam mosolyogva, - mint a hogy gondolja.

Plornish azt felelte rá, a nélkűl azonban, hogy a mosolyt viszonozta volna: És mégsem volt szerencséje soha az úrhoz.

- Nem, - szólt Arthur, - másodkézből tudok csak az ön baráti szívességeiről, de forrásom a legjobb forrás. Kis Dorrit beszélt önről, - azaz, - tette hozzá magyarázatúl, - Dorrit kisasszony.

- Clennam úrhoz van szerencsém? Óh! Hallottam már önről, uram.

- Úgy mint én önről, - szólt Arthur.

- Tessék leülni, uram, és Isten hozta nálunk.

- Hát igen, - szólt Plornish, széket véve magának, s idősebb gyermekét a térdére emelve, hogy meglegyen az erkölcsi támasza, miközben ezzel a fölötte álló idegennel beszél, - én magam is voltam már a fogház lakója, és ekkor esett, hogy megismerkedtünk Dorrit kisasszonynyal. Én meg a feleségem, mind a ketten nagyon jól ismerjük Dorrit kisasszonyt.

- Meghitt viszonyban vagyunk vele! - kiáltott Plornishné asszony. Valóban oly büszke volt erre az ismeretségre, hogy szinte némi keserűséget támasztott az Udvarban, a mennyiben rengeteg módon megnagyította azt az összeget, a mely miatt Dorrit kisasszony atyja fizetésképtelenné lett. A Vérző Szív lakói zokon vették, hogy ilyen előkelő ismeretséggel hivalkodik.

- Először az édesapjával ismerkedtem meg. Aztán, mivelhogy megismerkedtem az édesapjával, hát - igen - aztán megismerkedtem vele is, - szólt Plornish, fölöslegesen szaporítva a szót.

- Értem.

- Ah! Micsoda modoruk van! Milyen előkelőek! Milyen finom úri ember, és ott kell maradnia a Marshalsea fogházban! Hm, ön talán nem is tudja, - szólt Plornish, meghalkítva a hangját és fonák csodálattal beszélve olyasmiről, a mit inkább sajnálnia vagy elitélnie kellett volna, - nem is tudja, hogy Dorrit kisasszonynak meg a nénjének titkolnia kell az apjuk előtt, hogy pénzért dolgoznak. Nem! - szólt Plornish, nevetségesen diadalmas pillantást vetve először a feleségére, azután körüljártatva tekintetét az egész szobában. - Titkolniok kell előtte, titkolniok!

- A nélkül, hogy csodálnám ezért, - szólt Clennam nyugodtan, - nagyon sajnálom őt.

Ez a megjegyzés keltette föl Plornishban először azt a gondolatot, hogy a mit úgy csodált, talán nem is olyan túlságosan szép jellemvonás. Eltünődött egy pillanatig a dolgon, azután nem törődött tovább vele.

- A mi engem illet, - folytatta, - Dorrit úr igazán olyan nyájas hozzám, hogy jobban se kell; pláne, ha meggondolom, milyen nagy a különbség köztünk és milyen távol állunk egymástól. De voltaképpen Dorrit kisasszonyról beszéltünk.

- Úgy van. Mondja csak, kérem, hogy' ismertette meg őt az édes anyámmal?

Plornish kicsippentett egy darabka meszet a szakállából, az ajka közé dugta, megforgatta a nyelvével, mintha czukros mandula lett volna, gondolkozott, belátta, hogy nincs elég ereje az ügy világos elmagyarázására, s végül a feleségéhez folyamodva, így szólt: - Sally, *te* talán éppen olyan jól el tudod mondani, hogy történt, öregem.

- Dorrit kisasszony, - szólt Sally, ide-oda ringatva a kicsijét s rátéve az állát a kis baba kezecskéjére, a mely megint meg akarta bolygatni a ruháját, - eljött hozzánk egyszer délután egy kis czédulával, és azt mondta, hogy szeretne varrni való munkát kapni, és megkérdezte, vajjon nem okozna-e vele kellemetlenséget nekünk, ha az ajánlatokat hozzánk czímeztetné. (Plornish halk hangon, mintha a templomban felelgetne, utána mondta: hozzánk czímeztetné.) - Én meg Plornish azt feleltük: Nem, Dorrit kisasszony, nem okozna kellemetlenséget (Plornish utána mondta: nem okozna kellemetlenséget), és erre Dorrit kisasszony beleírta a czímünket. Erre aztán Plornish meg én azt mondottuk: Ohó, Dorrit kisasszony! (Plornish utána mondta: Ohó, Dorrit kisasszony.) Gondolt-e rá, hogy háromszor-négyszer leírja, hogy több helyen kiakaszthassuk? - Nem, szólt Dorrit kisasszony, nem gondoltam rá; de mindjárt megcsinálom. Így aztán lemásolta, ezen az asztalon, gyönyörű írással, Plornish pedig elvitte magával oda, a hol dolgozott, mert akkor éppen munkája volt (Plornish utána mondta: Akkor éppen munkája volt), és elvitte éppen így az Udvar tulajdonosához is; és így történt, hogy először véletlenül Clennamné asszony adott munkát Dorrit kisasszonynak. Plornish utána mondta: Adott munkát Dorrit kisasszonynak; Plornishné pedig, minthogy befejezte a mondanivalóját, úgy tett, mintha megharapná a kis baba ujjacskáit, miközben megcsókolta.

- Ki az udvar tulajdonosa? - kérdezte Clennam Arthur.

- Casby úr, Casby a neve, - szólt Plornish, - és Pancksnak hívják azt, a ki a házbért szedi. Igen, - tette hozzá Plornish, lassú tünődéssel időzve a tárgynál, a nélkül, hogy tünődésének lett volna valami határozott czélja vagy iránya, - ennyi az, a mit *róluk* mondhatok, akár hiszi, akár nem, a mint jónak látja.

- Igazán? - felelt Clennam, s most ő mélyedt el gondolataiba. - Casby úr, csakugyan? Régi ismerősöm, nagyon régi!

Plornishnak nem jutott eszébe semmiféle megjegyzés, a mit e tényre vonatkozólag tehetett volna, nem szólt hát semmit. Minthogy valóban nem is volt semmiféle oka, a miért a legkevésbbé is érdeklődhetett volna e régi ismeretség iránt, Clennam Arthur rátért látogatásának további czéljára, nevezetesen arra, hogy Plornisht használja fel eszközül Tip kiszabadítására, oly módon, hogy mennél kevesebb csorba essék a fiatal ember önbizalmán és akaraterején, föltéve, hogy van még benne e tulajdonságoknak némi maradványa, a mi kétségtelenül igen optimista föltevés volt. Plornish, a ki magának a vádlottnak szájából ismerte a vád mibenlétét, közölte Arthurral, hogy a vádló egy kufár - nem olyan, a ki pénzzel kufárkodik, hanem lócsiszár, - s ő (már mint Plornish) azt hiszi, hogy fontonként tíz shillinggel nagyon tisztességes alkút lehetne kötni, s minden fillérrel több, tiszta pénzkidobás volna. A megbízó és a közvetítő csakhamar el is hajtattak együtt egy istálló elé High Holbornba, a hol éppen eladó volt húsz fontért egy csodaszép szürke paripa, a mely testvérek között is megért hetvenöt aranyat (nem számítva a sörét értékét, a melyet lenyelettek vele, hogy megjavuljon a formája), mert az elmúlt héten elragadta Barbary kapitánynét Cheltenhamból, a ki gyönge volt ilyen tüzes paripához, s csupa daczból ilyen nevetséges összegért el akarja adni, illetve jobban mondva el akarja ajándékozni. Plornish, a ki egyedül ment be ebbe az udvarba s a megbízóját odakint hagyta, egy szűk, piszkos, szürke nadrágos urat talált az udvaron, meglehetősen ócska kalappal a fején, vékony, kampós bottal a kezében, kék nyakkendővel a nyakán (Maroon kapitányt Gloucestershireből, Barbary kapitány meghitt barátját), a ki véletlenül volt csak ott, szívességből, hogy a csodaszép szürkére vonatkozó, föntebb említett apró körülményeket elmagyarázza minden igazi lószakértőnek, a ki hajlandó kapni a jó alkalmon, s a hirdetés következtében ide talál fáradni a jelzett czímre. Ez az úr, a ki a Tip ügyében is a vádló volt véletlenül, Plornish urat az ügyvédjéhez utasította, és vonakodott Plornish úrral szóba állani, sőt vonakodott megtűrni még a jelenlétét is az udvarban, ha csak egy húszfontos bankjegygyel nem jelentkezik, mert csak ez esetben volna hajlandó arra következtetni, hogy Plornish komoly járatban van, és olyan ember, a kivel érdemes tárgyalásba ereszkedni. Elértve a szót,

Plornish visszavonult, hogy értekezzék a megbízójával, és nemsokára visszatért a kívánt igazolványnyal. Maroon kapitány erre így szólt: - Nos, mennyi időre van szüksége, hogy előteremtse a másik húsz fontot is? Jó lesz, ha adok rá egy hónapot? - Majd, a mikor ez nem felelt meg, így szólt Maroon kapitány: - Mondok hát valamit. A másik húsz fontra ad egy négyhónapos jó váltót, a mely valamelyik bankban lesz fizetendő! - Mikor *ez* sem felelt meg, Maroon kapitány így szólt: - Figyeljen hát! Ez az utolsó szavam. Ad rá még tíz fontot, és a többire keresztet vetek. - Majd mikor ez sem felelt meg, Maroon kapitány így szólt: - Na! Megmondom hát, hogy áll a dolog, de ezzel vége legyen aztán mindennek. Csúnyán bánt velem, de nem bánom, kieresztem, ha ráad még öt fontot, meg egy üveg bort. Ha kezet akar rá adni, adjon rá kezet, ha pedig nem tetszik, hát akkor Isten áldja. - Végül, mikor *ez* sem felelt meg, Maroon kapitány így szólt: - Isten neki hát! - És elfogadván az első ajánlatot, nyugtázta az egész követelését és kiszabadította a foglyot.

- Plornish úr, - szólt Arthur, - bízom önben, ha nincs ellenére, hogy nem árulja el a titkomat. Ha vállalkozik rá, hogy értesíti a fiatal embert kiszabadulásáról, s megmondja neki, hogy annak a nevét, a ki megbízta önt az adósság rendezésével, nem szabad elárulnia, akkor nem csak énnekem tesz nagy szívességet, hanem lekötelezi őt is, meg a nővérét is.

- Az utolsó ok teljesen elegendő volna, uram, - szólt Plornish. - Meglesz, a mit kíván.

- Egy jóbarát szabadította ki őt, azt is megmondhatja neki, ha tetszik. Egy jóbarát, a ki reméli, hogyha másért nem is, hát a nővére kedvéért föl fogja használni a szabadságát.

- Meglesz, a mit kíván, uram.

- És ha lesz szíves, tekintettel arra, hogy ön jobban ismeri a családot, továbbra is érintkezni velem és nyiltan megmondani, hogy, véleménye szerint, tapintatosan és komolyan mi úton-módon lehetnék hasznára Kis Dorritnak, akkor igazán nagy hálára kötelezne.

- Ne említse ezt, uram, - felelt Plornish, - nekem is nagy örömem telnék benne és - nagy örömem és -

Minthogy kétszeri erősítgetés után sem volt képes Plornish úr a mondatot kikerekíteni, nagy bölcsen nem folytatta. Átvette Clennam névjegyét, és a megfelelő pénzbeli kárpótlást a fáradságáért.

Nagyon szerette volna a megbízatását nyomban teljesíteni, s ez volt a vágya a megbízójának is. Ennélfogva a megbízója azt ajánlotta neki, hogy elviszi őt a Marshalsea kapújáig, s arra felé hajtattak a Blackfriars-hídon keresztül. Útközben a Vérző Szív Udvarának belső életéről zavaros áttekintést nyújtott új barátja. Nagyon rossz dolguk van ott mindannyiuknak, mondotta Plornish úr, igazán borzasztó dolguk. Nem tudná megmondani, hogy miért; azt sem tudja, *van-e* valaki a világon, a ki meg tudná mondani, hogy miért; ő csak annyit tud, hogy így van és nem másképpen. A ki érzi a saját hátán, meg a saját gyomrában, hogy szegény, az nagyon jól tudja (ez Plornish úrnak szent meggyőződése volt), hogy szegény, akár így, akár úgy, és ezt senki fia ki nem beszélheti belőle, épp úgy, a hogy senki fia bele nem beszélhet a gyomrába egy adag marhahúst. Már most, látja, vannak emberek, a kiknek jobb dolguk van - és jó sok ilyen ember úgy él, hogy nem gondol a jövővel, sőt, ha igaz, a hogy hallotta, adósságot is csinál, - sok ilyen ember azt szokta mondogatni, hogy odalent az Udvarban „könnyelműen" élnek az emberek, (a könnyelmű a kedvencz szavajárásuk). Például, ha azt látják, hogy valaki a feleségével meg a gyerekeivel kirándul omnibuszon Hampton Courtba, talán egyszer egy esztendőben, így szólnak: - Ohó! Azt hittem, hogy szegény vagy, könnyelmű barátom uram! - Szent Isten, milyen keserves dolga van az embernek! Mit tegyen az ember? Nem járhat bolond fővel melancholikusan, mert még ha megtenné is, ugyan kinek mi haszna volna belőle? Plornish úr véleménye szerint csak kára volna belőle mindenkinek. Pedig mégis úgylátszik, azt szeretnék, ha bánatában megbolondulna az ember. Hajszolják az embert

mindig - ha nem a jobb kezükkel, hát akkor a bal kezükkel. Hát ugyan mit csinálnak az emberek ott az Udvarban? Tessék csak megnézni őket. Ott vannak a lányok az anyjukkal együtt, és varrnak, vagy czipőt szegnek, vagy kalapot diszítenek, vagy mellényeket hímeznek reggeltől estéig, estétől reggelig, és nem képesek többre, mint hogy összetartják a testüket meg a lelküket - gyakran még ennyire sem. Vannak ott mindenféle foglalkozású emberek, név szerint föl lehetne sorolni őket, a kik mind dolgozni szeretnének, és nem képesek munkát kapni. Vannak ott öreg emberek, a kik egész életükben dolgoztak, s azután a dologházba csukják őket, a hol sokkal rosszabbul élnek, laknak és sokkal rosszabbul bánnak velök, mint - Plornish úr gyári munkásokat mondott, de látszott rajta, hogy gonosztévőket értett. Bizony az ember nem tudja, hová forduljon egy morzsányi vigasztalásért. A mi pedig azt illeti, hogy ki a hibás ezért, Plornish úr nem tudja, hogy ki a hibás. Azt tudja, hogy ki szenved miatta, de azt nem tudja, hogy ki a felelős érte. Nem is az *ő* dolga kitalálni ezt, és ki törődnék vele, mit mond ő, ha kitalálná is. Ő csak azt tudja, hogy azok, a kiket illet a dolog, nem jól csinálják a dolgot, magától pedig nem jön rendbe a dolog. És röviden az volt a logikátlan véleménye, hogy ha nem tudnak tenni semmit az emberért, akkor ne is vegyenek el semmit az embertől azért, mert semmit sem tesznek érte; mert a mennyire el tud igazodni a dolgon, mindig ez a vége mindennek.

Hosszadalmasan, szeliden dörmögve, bolond fővel így forgatta Plornish a maga állapotának kúsza csomóját, mint a világtalan, a ki meg akarja találni a fonál végét vagy elejét. Végül megérkeztek a fogház kapúja elé. Ott egyedül hagyta megbízóját, a ki tovább hajtatva, azon töprengett, vajjon hány ezer Plornish ténfereghet egy-két napi járóföldön belül a huza-vona-hivatal körül, a kik egytől egyig ugyanannak a dallamnak mindenféle furcsa variáczióját fújják, a nélkül, hogy az a dicsőséges intézmény csak egyetlen hangocskáját is meghallaná.

TIZENHARMADIK FEJEZET.

Pátriarcha-módra.

Casby úr említésére fellobogott Clennam emlékezetében megint a kíváncsiság és érdeklődés tüzes zsarátnoka, a melyet megérkezése éjjelén Flintwinchné szított fel. Casby Flóra Clennamnek ifjúkori szerelme volt; és Flóra leánya és egyetlen gyermeke volt a hájfejű vén Kristófnak - (hébe-korba most is így nevezték még őt némely tiszteletlen alakok, a kiknek többször volt dolguk vele, s a kikben a meghitt érintkezés érlelte meg talán ezt a közmondásszerű eredményt) - a hájfejű vén Kristófnak, a ki arról volt híres, hogy sok heti bérlője van, és csinos mennyiségű vért szipolyoz ki különböző, nem sok eredménynyel biztató udvarok és utczák köveiből.

Néhány napi kérdezősködés és nyomozás után, Clennam Arthur meggyőződött róla, hogy a Marshalsea atyjának esete valóban reménytelen, s ennélfogva szomorúan lemondott arról a gondolatról, hogy visszaszerezze Kis Dorrit atyjának a szabadságát. Ez idő szerint nem volt reménynyel biztató kérdezni valója Kis Dorritra vonatkozólag sem; mindazáltal azon erősködött magában, hogy talán, ki tudja, hasznára lesz valahogyan a szegény gyermeknek, ha felújítja ezt az ismeretséget. Fölösleges hozzá tenni, hogy minden bizonynyal akkor is bekopogtatott volna Casby úr ajtaján, ha semmiféle Kis Dorrit sem lett volna a világon; hiszen tudjuk mindnyájan, mennyire elámítjuk magunkat valamennyien - az az mennyire elámítják magukat az emberek általában, a saját becses énünket természetesen kivéve, - cselekedeteik indító okait illetőleg.

Azzal a kellemes és a maga nemében teljesen tisztességes érzéssel eltelve, hogy még mindig Kis Dorritot akarja pártfogolni, noha olyasmit tesz, a minek semmi köze sincs Kis Dorrithoz,

egyszer délután ott találta magát Casby úr utczájának a sarkán. Casby úr a Gray's Inn Road egyik utczájában lakott, a mely úgy indúlt ki ebből az átjáróból, mintha egy szuszra le akart volna rohanni először a völgybe, s onnan föl akart volna kapaszkodni a Pentonville domb tetejére; csakhogy alig húsz yardnyira elállt a lélekzete, s azóta nem mozdúlt tovább. Efféle hely ma már nincs azon a tájon; de ott volt sok esztendőn át, s elképedve bámúlt a terméketlen kertekkel tarkított és eruptiv jellegű villákkal pettyegetett vadonra, a mely fölött valaha keresztül akart rohanni.

- A ház, - gondolta magában Clennam, miközben keresztülhaladt az utczán az ajtóhoz, - oly kevéssé változott meg, mint az anyámé, és csaknem olyan komor is. De a hasonlatosság kívül véget ér. Ismerem belsejének biztos nyugalmát. Száraz rózsalevéllel és levendulával telt korsóinak az illatát szinte idáig érzem.

Mikor az ósdi formájú, fényes sárgarézkalapács kopogtatására megjelent az ajtóban egy szolgáló, ez a hervadt illatár valóban üdvözölte is őt, úgy, mint valami téli fuvalom, a melyben van még valami bágyadt emléke a tovatűnt tavasznak is. Belépett a tiszta, hallgatag, szinte légmentesen elzárt házba - az ember azt képzelhette volna, hogy némák őrzik fojtott csendjét, napkeleti módra, - s a bezáruló ajtó mintha kirekesztett volna minden külső neszt és mozgást a háta mögött. A bútorzat merev, komoly és quäkerszerű, de jó karban tartott volt, s oly kellemes benyomást tett, mint bármi a világon, az emberi lénytől kezdve le egészen az utolsó fa székig, a melynek az a rendeltetése, hogy sokat használják, a mely azonban, mert keveset használják, mindig új marad. Valahol a lépcsőházban egy tisztes falióra ketyegett; s valahol az óra körül volt egy hangtalan madár is, a mely a kalitkáját petyegtette, mintha szintén ketyegett volna. A nappali tüze a kandalló rostélyán ketyegett. Egyetlen személy volt csak a szobában a kandalló előtt, és hangos zsebórája ennek is hallhatóan ketyegett a zsebében.

A szolgáló oly halkan ketyegte el azt a két szót: Clennam úr, hogy nem hallották meg; s ennélfogva Clennam észrevétlenül állt az ajtóban, a mely bezárult mögötte. Karos székben korosabb férfiú ült, a kinek síma, szürke szemöldöke, mint a tűzfény lobogása, fel s alá mozgott a ketyegés ütemére, posztóczipős lábát a kandalló előtti szőnyegen nyugtatta, s a hüvelykujjait lassan egymás körül forgatta. Az öreg Casby Kristóf volt - rá lehetett ismerni az első pillantásra - oly változatlanúl, húsz s egynéhány esztendő óta, mint tartós bútorai - oly kevéssé érezve meg a váltakozó évszakok hatását, mint a régi rózsalevelek és a régi levendula porczellán korsóiban.

Talán nem volt ezen a keserves világon soha teremtett ember, a kit olyan keserves feladat lett volna gyermeknek elképzelni, mint őt. Pedig nagyon keveset változott élete során. Szemben vele a szobában, a hol ült, egy gyermek arczképe lógott, a kiben mindenki azonnal ráismert Casby Kristóf úrfira, tíz esztendős korában, bárha egy szénagereblye álczázta, a melyhez egész életében annyi köze volt csak, mint a búvárharanghoz, s bárha (a féllábát maga alá húzva) ibolyás virágágyon ült, a hol koraérett elmélkedésre serkentette őt egy falusi templom hegyes tornya. A síma arcz és homlok ugyanaz volt, a nyugodt, kék szem ugyanaz volt, a szelid ábrázat ugyanaz volt. A fényes, tar koponya, a mely oly nagyon nagynak látszott, mert olyan nagyon fénylett, s a hosszú, ősz haj, hátul és kétoldalt, mint fátyolselyem vagy üveg-fonál, a mely olyan kedves látvány volt, mert sohasem nyírták, természetesen nem volt még látható a gyermeken úgy, mint az aggastyánon. Mindazáltal a gereblyés szeráfban világosan benne volt a posztóczipős pátriarcha minden jellegzetességének csírája.

Pátriarchának nevezték őt legszívesebben nagyon sokan. A szomszédságban egész sereg vén delnő úgy szokta őt emlegetni, mint a legutolsó pátriarchát. S valóban oly ősz, oly lassú, oly nyugodt, oly szenvedélytelen és dudoros fejű aggastyán volt, hogy nagyon ráillett a pátriarcha név. Megszólították az utczán és tiszteletteljesen arra kérték, hogy üljön pátriarchaképpen

festőknek és szobrászoknak; s valóban annyira unszolták, mintha a képzőművészetnek semmikép sem állt volna módjában visszaemlékezni a pátriarchák jellegzetességére, vagy kieszelni egy pátriarchát. Mindkét nembeli emberbarátok megkérdezték, hogy kicsoda, s mikor meghallották, hogy „az öreg Casby Kristóf, lord Barnacle Decimus Titusz egykori házgondnoka", csalódottan így kiáltottak fel: - Óh! Hogy' van az, hogy ezzel a fejjel nem jótevője az emberi fajnak! Óh! hogy' van az, hogy ezzel a fejjel nem atyja az árváknak és barátja az elhagyottaknak! - De hát ő ezzel a fejjel is az öreg Casby Kristóf maradt, a kiről mindenki tudta, hogy sok háza van; és ezzel a fejjel most ott ült egyedül csendes nappalijában. Valóban a legnagyobb oktalanság volna azt várni tőle, hogy e nélkül a fej nélkül üljön ott.

Clennam Arthur megmozdult, hogy magára vonja figyelmét, s az ősz szemöldök feléje fordult.

- Bocsánat, - szólt Clennam, - azt hiszem, nem hallotta, mikor bejelentettek.

- Nem, uram, nem hallottam. Velem kívánt beszélni, uram?

- Tiszteletemet óhajtottam leróni.

Casby úron meglátszott, hogy az utóbbi szavak következtében egy szemernyi csalódást érzett, mert talán azt várta, hogy a látogató valami egyebet óhajt leróni.

- Van szerencsém, uram, - folytatta, - tessék leülni - van szerencsém ismerni önt -? Ah! Valóban, igen, azt hiszem, van szerencsém! Azt hiszem, nem csalódom, ha azt gyanítom, hogy ismerem ezt az arczot? Azt hiszem, olyan valakihez van szerencsém, a kinek visszaérkezéséről ebbe az országba Flintwinch úrtól értesültem?

- Eltalálta.

- Igazán! Clennam úr?

- Nem más, Casby úr.

- Clennam úr, örülök, hogy láthatom. Hogy' ment a dolga, a mióta utoljára találkoztunk?

A nélkül, hogy érdemesnek találta volna kifejteni, hogy körülbelül jó egy negyedszázad folyamán hébe-korba apróbb hullámzásokat élt át egészsége és kedélye állapotában, Clennam általánosságban azt felelte, hogy soha jobb dolga nem volt vagy valami más ehhez hasonlót; s azután megrázta a kezét a nevezetes fej tulajdonosának, miközben az pátriarchális fényességét árasztotta rá.

- Öregebbek vagyunk, Clennam úr, - szólt Casby Kristóf.

- Nem vagyunk fiatalabbak, - szólt Clennam. E bölcs megjegyzés után érezte, hogy nem igen tündöklött a szellemességével, és észrevette, hogy ideges lett.

- És az ön tiszteletreméltó atyja, - szólt Casby úr, - nincs többé! Nagyon elszomorított, mikor meghallottam, Clennam úr, nagyon elszomorított.

Arthur a szokásos módon azt felelte, hogy végtelenül hálás a részvétért.

- Volt idő, - szólt Casby úr, - mikor az ön szülei nem voltak baráti viszonyban velem. Valami kis családi félreértés volt közöttünk. Az ön tiszteletreméltó édesanyja valószínűleg féltékeny volt egy kissé a fiára; mikor azt mondom, hogy a fiára, az ön becses személyét értem, az ön becses személyét.

Síma arcza gyengén piroslott, mint az érett kerti gyümölcs. Ezzel a viruló arczczal, és ezzel a fejjel meg a kék szemeivel olyan benyomást tett, mintha csupa ritka bölcs és erényes mondás áradt volna belőle. Hasonlóképpen az arczkifejezése is mintha csupa jóakarattól sugárzott

volna. Senki a világon meg nem tudta volna mondani, hol a bölcseség, hol az erény, vagy hol a jóakarat; de úgy tetszett, hogy valami megvan benne valahol.

- Ez az idő azonban, - folytatta Casby úr, - elmúlt és tovatünt, elmúlt és tovatünt. Hébe-korba megszerzem magamnak most már azt a gyönyörűséget is, hogy meglátogatom az ön tisztelet-reméltó édesanyját, és megbámulom bátorságát és lelkierejét, a melylyel megpróbáltatásait viseli, megpróbáltatásait viseli

Valahányszor egy-egy ilyen apró ismétlésbe bocsátkozott, a mint ott ült összekulcsolt kézzel Clennam előtt, a fejét féloldalt hajtotta és szelíden mosolygott, mintha gondolataiban valami olyan édes mélységet rejtegetne, a mely szóval ki sem fejezhető. Mintha megtagadná magától azt az élvezetet, hogy kimondja, a mit gondolt, nehogy túlságos magasan találjon szárnyalni; és jámborságában éppen ezért inkább akarna semmitmondónak feltünni.

- Hallottam, hogy ön egy ilyen látogatása közben, - szólt Arthur, üstökön ragadva az elsiklani készülő alkalmat, - volt szíves megemlíteni az anyám előtt Kis Dorritot.

- Kis -? Dorritot? Azt a varrónőt, a kit az egyik kisbérlőm ajánlott a figyelmembe? Igen, igen, Dorrit? Ez a neve. Ah, igen, igen! Ön Kis Dorritnak nevezi őt?

Ez irányban nem nyílt út. A keresztkérdés eredménytelennek bizonyult. Nem vezetett tovább.

- Flóra lányom, - szólt Casby úr, - a mint valószínűleg hallotta, Clennam úr, több esztendővel ezelőtt férjhez ment és a maga asszonya lett. Szerencsétlenségére alig néhány hónapos házasság után elvesztette a férjét. Azóta megint nálam lakik. Nagyon fog örülni a viszont-látásnak, ha lesz szíves megengedni, hogy értesítsem az ön ittlétéről.

- Minden esetre, - felelt Clennam. - Én magam kértem volna rá önt, ha szívességével meg nem előz.

Casby úr erre posztóczipőjében fölemelkedett, s lassú, nehéz léptekkel (valósággal elefánt termete volt), az ajtó felé indult. Hosszú, bőszárnyú, palaczkzöld kabát, palaczkzöld nadrág és palaczkzöld mellény volt rajta. A pátriarchák nem viseltek palaczkzöld finom posztóruhát, de Casby úr ruhája mégis pátriarchaszerű volt.

Alig távozott a szobából, megengedve a ketyegésnek, hogy újra hallható legyen, egy gyors kéz kulcsot dugott odalent a ház ajtajába, kinyitotta az ajtót és maga mögött megint bezárta. Nyomban rá fent termett a szobában egy fürge, tömzsi, fekete emberke, olyan rohanvást, hogy egy lábnyira bírt csak megállni Clennam előtt.

- Halló! - szólt a jövevény.

Clennam nem látta be, mért ne feleljen vissza ő is halló-val.

- Mi a baj? - kérdezte a tömzsi, fekete emberke.

- Nem hallottam semmiféle bajról, - felelt Clennam.

- Hol van Casby úr? - kérdezte a tömzsi, fekete emberke, körültekintve.

- Mindjárt itt lesz, ha szüksége van rá.

- Énnekem? - szólt a tömzsi, fekete emberke. - Hát önnek nincs rá szüksége?

Ez a kérdés pár szónyi magyarázatra késztette Clennamet, mialatt a tömzsi, fekete emberke visszatartotta a lélekzetét és Clennamre nézett. Fekete és rozsdás vas szürke ruha volt rajta; szurokfekete szemgolyója volt; borostás kis fekete álla; tüskés fekete haja, a melynek minden szála oly hegyesen meredezett ki a fejéből, mint megannyi villa vagy hajtű; és olyan ábrázata volt, a melynek roppant piszkos színe vagy természetes szín volt, vagy művészies, vagy talán a természet és a művészet keveréke. Mocskos kezei, és mocskos, letöredezett körmei voltak;

olyan volt, mintha valami szénrakásból mászott volna ki. Csurgott róla az izzadtság, és úgy pöfögött, szuszogott, hortyogott és fújtatott, mint valami kis működő gőzmasina.

- Óh! - szólt, mikor Arthur elmondta neki, hogy' került ide. - Nagyon jó. Rendben van. Ha Pancks után kérdezősködnék, lesz szíves megmondani neki, hogy Pancks megérkezett?

Ez után szuszogva és pöfögve egy másik ajtón kizakatolt a szobából.

Hajdanában, odahaza, ég tudja most már, mi úton-módon, érintkezésbe jutott Arthur érzékszerveivel is egynémely vakmerő kétségeskedés, a mely az utolsó pátriarchára vonatkozólag benne volt valahogyan a levegőben. Arthurnak eszébe jutott, hogy akkoriban a gyanú egynémely porszemei és foszlányai röpködtek az athmosphaerában; s ennek a gyanúnak a szemüvegén keresztül nézve, Casby Kristóf voltaképpen czégér lett volna csupán fogadó nélkül - csalogató a megszállásra és köszönetre, noha nem volt sem hol megszállni, sem mit megköszönni. Tudta azt is, hogy e gyanú egynémely foszlányai olyan színben tüntették föl Kristófot, mint a ki arra is képes, hogy nevezetes fejében furfangos terveket kovácsoljon, s voltaképpen nem más, mint agyafúrt szélhámos. A gyanú más foszlányai ellenben nehézkes, önző és az árral úszó tökfilkónak mutatták őt, a ki miután esetlenül bele-belebotlott nem egy más emberfiába, rájött arra a felfedezésre, hogy az embernek, ha könnyen és tekintélyesen akarja leélni az életet, csak a száját kell befognia, jól kell gondoznia a kopasz fejebúbját és hosszúra kell növeszteni a haját, s miután rájött erre, volt benne elég ravaszság, hogy ezt az ideát megragadja és ne tágítson tőle. Azt is beszélték, hogy házgondnoki állását lord Barnacle Decimus Titusnál nem annak köszönhette, mintha a legkevésbbé is rátermett volna erre a hivatásra, hanem tisztára végtelenül jóságos megjelenésének, a mely kizárta annak a gyanúnak még az árnyékát is, hogy a bérlőket ilyen ember gondozása alatt bármi módon nyúzhatnák vagy szipolyozhatnák. Ugyanez volt a magyarázata annak is, hogy most a saját nyomorúságos bérleteiből állítólag kétségtelenül sokkal több pénzt szerzett, mint a mennyit más emberfia szerezhetett volna, a kinek kevésbbé dudoros és kevésbbé fényes volt a fejebúbja. Egy szóval, az jutott eszébe Clennamnek, mialatt egyedül volt a ketyegő szobában, hogy sok ember választja meg úgy a modelljeit, mint az imént említett festők; s hogy valamint a művészetek királyi akadémiájában ott lát az ember némely megátalkodott vén gazficzkót, a ki évről-évre mint a legfőbb erények megtestesülése szerepel, mert a szeme pillája, avagy az álla, avagy a lába ilyen vagy olyan, (a mi persze a zavar tüskéit szúrdossa azoknak keblébe, a kik nagyobb figyelemmel tanulmányozzák a természetet), éppen úgy a társadalom nagy kiállításában is gyakran helyettesítik a lélek belső tulajdonságait mellékes külsőségek.

Clennam Arthur, mialatt mindez eszébe jutott és kapcsolatba hozta emlékeivel Pancks urat is, aznap a nélkül, hogy teljesen eldöntötte volna magában a kérdést, ama vélemény felé hajlott, hogy az utolsó pátriarcha valóban nem egyéb, mint az árral úszó, előbb említett tökfilkó, a kinek az az egyetlen ideája, hogy jól kell gondoznia a kopasz fejebúbját; és hogy valamint látunk néha egy-egy esetlen hajót nehézkesen lefelé úszni az árral a Thames hátán, keresztben elől a kormánya, útját állva saját magának és minden egyébnek, noha nagy feltünést kelt a hajózás terén, míg végül egyszerre csak utána lohol nagy hirtelen egy kis szénvontató gőzös, kötélre kapja és elkattog vele, hasonlóképpen a pipogya pátriarchát is kötélre kapta a pöfögő Pancks és most úszik tehetetlenül annak a piszkos kis járműnek a sodrában.

Visszatért Casby úr, leányával, Flórával együtt, s így az elmélkedésnek vége szakadt. Clennam pillantása alig vetődött rá egykori szerelmének tárgyára, a régi szenvedély megrázkódott és darabokra tört.

A legtöbb ember ragaszkodik annyira magához, hogy hűségesen kitart egy-egy régi ideálja mellett. Nem az állhatatlanság bizonysága, sőt éppen ellenkezőleg, ha az ideál nem bírja ki a szigorú összehasonlítást a valósággal, s az ellentét végzetes csapást mér rá. Ez volt Clennam esete is. Ifjúkorában lángolóan szerette ezt a nőt, és rápazarolta érzelmének és képzeletének

minden rejtett kincseit. Ez a kincs olyan volt elhagyott otthonában, mint Robinson Crusoénak a pénze; nem válthatta fel senkinél, renyhén hevert a sötétben, hogy megrozsdásodjék, a míg az *ő* lábai elé nem szórhatta. Bárha ama nevezetes idő óta megérkezése éjszakájáig annyira nem hozta *őt* semmiféle kapcsolatba sem a jelenével, sem a jövőjével, mintha meghalt volna (a mi különben könnyen meg is eshetett volna vele, a nélkül, hogy Clennam megtudta volna), a múlt régi dőreségének emlékét mégis változatlanúl őrizte keblében, a régi szentelt helyen. És most, mindezek után, az utolsó pátriarcha közönyösen belépett a szobába és ekkép szólt hozzá: - Legyen szíves, vágja földhöz az emléket és tapossa lábbal. Itt van Flóra.

Flóra, a ki mindig magas termetű volt, most nagyon meg is szélesedett és kurtán szedte a lélegzetet; de ez még nem lett volna nagy baj. Flóra, a kit úgy látott utoljára, mint liliomot, basarózsa lett; de ez még nem lett volna baj. Flóra, a kinek elragadó volt minden szava és minden gondolata, fecsegő és együgyű lett. Ez már nagy baj volt. Flóra, a ki hajdanában kényeztetett és naiv teremtés volt, még most is kényeztetett és naiv akart lenni. Ez végzetes csapás volt.

Itt van Flóra!

- Igazán, igazán, - csacsogott Flóra, ide-oda hányva-vetve fejét, lányos modorának torzképe gyanánt, a hogy holmi mimelő viselkedhetett volna a temetésén, ha esetleg a klasszikus ókorban élt és halt volna meg, - igazán szégyellek Clennam úrral találkozni, csupa félelem vagyok, tudom azt fogja látni, hogy rettenetesen megváltoztam, valóban vén asszony vagyok, borzasztó, hogy így kell láttatni magam, igazán borzasztó!

Clennam biztosította róla, hogy szakasztott olyan, a milyennek képzelte, és hogy az idő nem állt meg az *ő* feje fölött sem.

- Óh! Csakhogy a férfinál ez egészen más valami és maga csakugyan oly bámulatosan jó színben van, hogy nincs joga effélét mondani, míg a mi engem illet, tudja - óh! - kiáltott Flóra kissé rikácsolva, - én rettenetes vagyok!

A pátriarcha, a ki nyilvánvalóan nem értette még, mi lesz az ő szerepe a műsorra került drámában, semmitmondó derűtől sugárzott.

- De ha a meg nem változásról beszélünk, - szólt Flóra, a ki bármennyit beszélt, egyetlen egyszer sem ért ponthoz, - nézzen a papára, nem éppen olyan-e a papa, a milyen volt, mikor maga elutazott, nem kegyetlen és természetellenes dolog-e a papától, hogy mint eleven szemrehányás áll a saját gyermeke előtt, ha még sokáig így folytatjuk, azok, a kik nem ismernek bennünket, azt kezdik majd hinni, hogy én a papa mamája vagyok!

- Ez még nagyon messze van, - jegyezte meg Arthur.

- Óh, Clennam úr, maga legkevésbbé őszinte ember a világon, - szólt Flóra, - látom már, hogy még mindig ért a régi bókoláshoz, a régihez, mikor azt szokta állítani, hogy olyan mély érzés hatja át, tudja - a legkevésbbé sem akarom azt mondani, mintha én - óh, nem is tudom, mit akarok mondani!

Flóra zavartan vihánczolt s olyan pillantást vetett Clennamre, mint hajdanában.

A pátriarcha, mintha kezdte volna megérteni, hogy az ő szerepe az a darabban, hogy mennél előbb vonuljon vissza a színpadról, felállt és a felé az ajtó felé indult, a melyen át Pancks kizakatolt, miközben nevén szólította a kis vontató gőzöst. Választ kapott valami kis hajórévből odaátról és csakhamar kivontatták őt a szobából.

- Nem szabad még a távozásra gondolnia, - szólt Flóra - (Arthur a kalapja után nézett, mert nevetségesen kellemetlenül érezte magát és nem tudta, mitévő legyen) - nem lehet oly barátságtalan, hogy már is a távozásra gondol, Arthur - azaz Arthur úr - illetve Clennam úr talán

legjobban illik - de igazán nem is tudom mit beszélek - a nélkül, hogy egy szóval is említeném a régi szép időt, a mely eltűnt örökre, mindazáltal valahányszor eszembe jut a mult, higyje meg, legjobb nem is beszélni róla és nagyon valószínű, hogy maga sokkal kellemesebb társaságot talált már magának és kérem, hígyje meg, én vagyok a világon az utolsó személy, a ki akadályozni akarnám ebben, noha *volt* idő, mikor, de már megint ostobaságot beszélek.

Lehetséges lett volna, hogy Flóra így szokott fecsegni már a régi szép időben is? Lehetséges, hogy volt valami mostani szakadozott bőbeszédűségéből már abban a varázsban is, mely hajdanta Clennamet megigézte?

- Valóban nagyon valószínűnek tartom, - folytatta Flóra, bámulatosan hadarva, s beszédét csak vesszőkkel, de ezekkel is igen ritkán, tagolva, - hogy feleségül vett valami khinai hölgyet, minthogy oly sok időt töltött Khinában és üzletember létére természetesen kívánatos volt, hogy megszilárduljon ott a helyzete és mennél szélesebb körre kiterjedjen az összeköttetése, valószínű tehát, hogy megkérte valamelyik khinai hölgynek a kezét és mi sem természetesebb, bizonyos vagyok benne, mint hogy az illető khinai hölgy örömmel elfogadta ajánlatát és meg volt róla győződve, hogy nagyon jól járt, de remélem, hogy az illető hölgy, nem pogányhitű.

- Semmiféle hölgyet nem vettem feleségül, Flóra, - válaszolt Arthur, akaratlanul mosolyogva.

- Óh, én édes Istenem, remélem, nem én miattam maradt ily sokáig agglegény! - vihánczolt Flóra; - de természetesen nem ez volt az oka, hogy' is lehetett volna, kérem, ne is feleljen, nem is tudom, mit beszélek már megint, óh, meséljen valamit a khinai hölgyekről, igaz-e, hogy a szemük csakugyan olyan keskeny és hosszú, mindig a gyöngyházjátékpénzt juttatják az eszembe kártyázás közben és igaz-e, hogy befonva lóg a hajuk a hátukra, vagy csak a férfiak hordják így a hajukat, és mikor olyan feszesen hátraszorítják a hajukat a homlokukról, nem fáj ez nekik, és mért akasztják tele apró csengetyűkkel a hídjaikat, meg a templomaikat, meg a kalapjaikat, meg minden egyebüket, vagy ez talán nem is igaz?

Flóra megint olyan pillantást vetett Arthur felé, mint hajdanában. Azután nyomban tovább beszélt, mintha Arthur hosszasabban válaszolt volna már a kérdéseire.

- Tehát ez mind igaz és csakugyan megteszik ezt! szent Isten, Arthur - bocsásson meg - rájár a nyelvem - Clennam úr sokkal helyesebb - micsoda ország, hogy' élhetett ott olyan sokáig, és mennyi ott a lámpás meg az ernyő és milyen sötét és nedves lehet ott az éghajlat és bizonyára az is, és mennyi pénzt lehet szerezni ezzel a két iparczikkel, mikor az egész világ hordja és teleakasztanak mindent vele, aztán a kis czipellők, meg a csecsemőkorban megnyomorított lábacskák, igazán bámulatos, milyen nagy utazó maga!

Nevetséges zavarában Clennamnek megint jutott egy újabb a régi pillantásokból, a nélkül, hogy sejtelme lett volna róla, hogy mitévő legyen vele.

- Istenem, Istenem, - szólt Flóra, - ha meggondolja az ember, mi minden változott idehaza, Arthur - nem tehetek róla, olyan természetesnek tűnik föl, Clennam úr sokkal helyesebb - mióta maga beleélte magát a khinai szokásokba, meg a khinai nyelvbe, a melyet, meg vagyok győződve róla, úgy beszél, mint egy bennszülött, ha nem jobban, mert maga mindig nagyon ügyes és gyors volt, ámbár borzasztó nehéz kétségtelenül, bizonyos, hogy *engem* már a teásládák is megölnének, ha próbát tennék velök, mennyi változás, Arthur - már megint eltévesztettem, olyan természetesnek tűnik föl pedig nagyon helytelen - senki sem gondolhatta volna előre, ki tudta volna elképzelni Finchingné asszonyt, mikor én magam sem tudom elképzelni!

- Ez az asszonyneve? - kérdezte Arthur, a kit a nagy szóáradat közepett is megkapott némileg az a melegség, a mely Flóra hangjából kiérződött, mikor bármily fura módon czélzásokat tett arra az ifjonti viszonyra, a mely valaha egymáshoz kapcsolta őket. - Finching?

- Finching, óh igen nem borzasztó név, de mint F. úr mondotta, mikor megkérte a kezemet, a mit hétízben ismételt és szépen beleegyezett abba, meg kell vallanom, hogy egy álló esztendeig, mint ő szokta mondani, próbát álljon, nem ő volt felelős a nevéért és nem tehetett róla, kitünő ember volt, távolról sem olyan, mint ön, de kitünő ember!

Flórának végül a sok hadarástól kifogyott a lélekzete egy pillanatra. Csak egy pillanatra; mert új erőre kapott, mialatt zsebkendőjének egy csekélyke csücskét a szeméhez emelte, áldozva ezzel mintegy a megboldogult F. úr szellemének, és nyomban tovább beszélt.

- Senki sem vonhatja kétségbe, Arthur - Clennam úr - hogy teljesen rendjén való dolog, hogy maga szertartásosan barátságos hozzám a megváltozott körülmények között és valóban nem is tehetne egyebet, én legalább azt hiszem, hogy nem maga tudhatja a legjobban, de én nem tehetek róla, ha minduntalan eszembe jut, hogy *volt* idő, a mikor egészen másként állt a dolog.

- Drága Finchingné asszony, - szólt Arthur, a kit megint meghatott Flóra hangjának a melegsége.

- Óh csak ezt az útálatos csúnya nevet ne, nevezzen Flórának!

- Flóra. Higyje meg, Flóra, boldog vagyok, hogy újra találkoztunk és azt láthatom, hogy maga sem felejtette el, úgy mint én, a régi bolondos álmokat, a mikor ifjúságunk és reményünk fényében láttuk a jövőt.

- Magán nem is látszik, hogy örül, - duzzogott Flóra, - nagyon hűvösen fogja föl a helyzetet, de hát tudom, hogy csalódott bennem, sejtem, hogy a khinai hölgyek - a mandarinák, ha ugyan ez a nevök - ők az okai vagy talán én magam vagyok az oka, ez épp oly valószínű.

- Nem, nem, - kérlelte Clennam, - ne mondjon ilyet.

- Óh, ezt kell mondanom, tudja, - szólt Flóra határozott hangon, - ostobaság volna, ha mást mondanék, tudom, hogy nem olyan vagyok, a milyennek gondolt, nagyon jól tudom.

Fecsegése rohanó árjában, az eszesebb nő gyors felfogó képességével kitalálta ezt. Mind-azáltal a hogy' következetlenül és teljességgel értelmetlenül nyomban tovább iparkodott rég idejét múlt gyermekkori viszonyukat mindenáron belekeverni mostani beszélgetésükbe, valósággal szédületbe ejtette Clennamet.

- Egy megjegyzést, - szólt Flóra, minden átmenet nélkül, Clennam nagy ijedelmére, szerelmi czivódás hangjára fordítva beszélgetésüket, - egy megjegyzést nem mulaszthatok el, tartozom azzal a magyarázattal, hogy mikor a maga mamája betoppant és szemrehányást tett a papámnak és mikor engem behivattak a kis reggeliző szobába, a hol farkas szemet néztek egymással, közbül a maga mamájának a napernyője és úgy ültek egymással szemben, mint két megvadult bika, vajjon mit tehettem volna akkor én?

- Kedves Finchingné asszony, - csitította Clennam, - de hát érdemes azért, a mi olyan régen volt és oly rég óta el van intézve, ilyen komolyan - -

- Nem engedhetem, Arthur, - felelt Flóra, - hogy szívtelen teremtésnek tartson Khina egész társadalma a nélkül, hogy igazolnám magam, mikor alkalmam nyílik rá és maga bizonyára nagyon jól tudja, hogy Pál és Virginiát kellett visszaadnia és hogy minden sor vagy megjegyzés nélkül küldte vissza, nem mintha azt akarnám mondani, hogy maga írhatott volna nekem, mikor annyira őriztek, de hogyha legalább piros ostya lett volna a födelén, mikor visszakaptam, tudtam volna, hogy annyit jelent: gyere utánam Pekingbe, Nankingba, és nem is tudom, melyik harmadik városba mezítláb.

- Kedves Finchingné asszony, magát nem érhette semmiféle gáncs, és én nem is tettem magának soha szemrehányást. Nagyon fiatalok voltunk mindaketten, sokkal jobban függöttünk másoktól és sokkal gyámoltalanabbak voltunk, semhogy egyebet tehettünk volna, mint hogy beletörődjünk az elválásba. - Kérem, gondolja csak meg, milyen rég ideje már, - tiltakozott Arthur gyöngéden.

- Még egy megjegyzést akarok tenni, - folytatta Flóra nem csökkenő sebességgel, - még egy magyarázattal tartozom, öt álló napig náthás voltam a sírástól - és ki nem léptem a hátulsó szobából - a hátulsó szoba még mindig ott van az első emeleten és még mindig a ház hátsó részében szavaim bizonyságául - mikor ez a szomorú időszak elmúlt, szélcsend következett, évek teltek el és F. úr megismerkedett velünk egy közös barátunknál, csupa figyelmesség volt, másnap meglátogatott bennünket, nemsokára hetenkint háromszor kezdett este hozzánk járni és mindenféle apróságot kezdett küldözgetni a vacsorához, nem szerelem volt F. úr részéről, imádat volt, F. úr megkérte a kezemet a papa legteljesebb jóváhagyásával és én mit tehettem volna?

- Semmi egyebet, - szólt Arthur a legkedélyesebb készséggel, - mint a mit tett. Engedje meg, hogy egy régi jóbarátja biztosítsa arról a szent meggyőződéséről, hogy a mit tett, nagyon helyesen tette.

- Még egy utolsó megjegyzést akarok tenni, - folytatta Flóra, egy kézlegyintéssel elhárítva magától minden köznapiasságot, - még egy utolsó magyarázattal tartozom, *volt* idő, mielőtt F. úr először tisztelt meg félre nem érthető szándékkal a figyelmességeivel, de ez elmúlt és visszahozhatatlan, kedves Clennam úr, magát nem köti többé aranyláncz, maga szabad, remélem boldog lesz, itt a papa, a ki mindig kiállhatatlan és mindig oda dugja az orrát, a hol semmi szükség sincs rája.

E szavakkal, a melyeket óvatosságra intő gyors taglejtéssel kísért, - Clennam jól ismerte ezeket a taglejtéseket a régi jó időkből - szegény Flóra elvált megint tizennyolczesztendős énjétől, a mely messze-messze visszahullt a múltba; és végül ponthoz érkezett.

Illetve csak félig vált el tizennyolczesztendős énjétől, félig beleoltotta a megboldogult F. úr hátramaradt özvegyébe; s ekképpen erkölcsi értelemben mintegy hableánynyá vált, a kire egykori kedvese oly érzelemmel tekintett, a mely fura keveréke volt a szomorúságnak és a nevetségességnek.

Például. Mintha valamely rendkívül megindító titkos egyetértés lett volna közte és Clennam között; mintha egy négylovas postakocsikból álló vonatnak, a mely egészen Skócziáig terjed, éppen abban a pillanatban fordulna be a sarkon az első kocsija;[12] s mintha nem ballaghatott volna el, vagy nem akart volna elballagni a legközelebbi plébánia-templomba Clennammel, a családi esernyő árnyéka alatt, fején a pátriarcha áldásával, s az egész emberiség osztatlan hozzájárulásával. Flóra azzal vígasztalta a lelkét, hogy valósággal halálos küzdelmet folytatott a legrejtelmesebb jelekkel, a melyek mind a fölfedezéstől való félelem szülöttei voltak. Mialatt úgy érezte, hogy perczről perczre jobban elkábul a feje, azt kellett látnia Clennamnek, hogy a megboldogult F. úr hátramaradt özvegye a legcsodásabb módon azzal mulatja magát, hogy minduntalan visszahelyezi kettőjüket a régi helyzetekbe és végigjátsza újra az egész régi színdarabot - most, mikor a színpadot belepte már a por, a díszletek megfakultak, az ifjú színészek meghaltak, a zenekar helye üres volt és a lámpákat eloltották. És mégis mialatt ily groteszk módon fölelevenedett előtte még egyszer minden, a mi - ha visszagondolt rá - valaha

[12] Szerelmes párok akkoriban gyakran szöktek meg Skócziába, a hol a jog szerint megesküdtek. A skót jog csak azt kivánta meg az érvényes házassághoz, hogy a jegyespár jelentse ki »egy megbízható személy« előtt házasságkötési szándékát.

csupa természetes báj volt Flórában, önkéntelenül úgy érezte, hogy ennek az újjáéledésnek az ő megjelenése az oka, s hogy van az egész dologban az emlékezésnek valami gyöngédsége.

A pátriarcha mindenáron azt akarta, hogy Arthur náluk ebédeljen, és Flóra megadta a jelzést, hogy *igen!* Clennam oly szívesen tett volna többet, mint hogy ott marad ebéden - úgy örült volna, ha megtalálja azt a Flórát, a ki volt vagy talán nem is volt soha, - hogy azt gondolta magában, a legkevesebb, a mit tehet, hogy megbűnhődjék csalódásáért, a mely miatt csaknem szégyelte is magát, az, ha enged a család kívánságának. Ennélfogva ott maradt ebédre.

Pancks velök ebédelt. Pancks kizakatolt háromnegyedhatkor a maga kis révéből és egyenesen a pátriarchának loholt, a ki véletlenül éppen akkor egy jelentés álló vizében úszott gyámoltalanul, a mely a Vérző Szív Udvaráról szólt. Pancks nyomban kötélre fogta őt és kivontatta.

- A Vérző Szív Udvara? - szólt Pancks fujtatva és pöfögve. - Nagyon kellemetlen tulajdon. Nem rosszul jövedelmez, de nagyon bajos a házbért behajtani benne. Több baja van ezzel az egy helylyel, mint az összes többi ingatlanaival.

Valamint a legtöbb szemlélő azt hiszi, hogy a nagy vontatott hajó a hatalmasabb, épp úgy rendszerint azt képzelték az emberek, hogy maga a pátriarcha mondja azt, a mit Pancks mondott helyette.

- Valóban? - felelt Clennam, a kiben ezt a benyomást annyira megerősítette a jól gondozott fő puszta megcsillanása, hogy a vontató gőzös helyett a hajóhoz beszélt. - Olyan szegények ott az emberek?

- Az ember nem tudhatja voltaképpen, - pöfögött Pancks, miközben az egyik piszkos kezét kihúzta rozsdás, vas szürke zsebéből, hogy a körmét rágja, a mennyiben volt még rajta mit rágni, és fekete szemegolyóját kenyéradó gazdájára szegezte, - az ember nem tudhatja, vajjon szegények-e vagy sem. Azt mondják, hogy szegények, de hát mindenki azt mondja. Ha valaki azt mondja, hogy gazdag, rendszerint bizonyosak lehetünk benne, hogy nem az. Különben, ha csakugyan szegények, ki tehet róla? Az ember maga is elszegényednék, ha nem hajtaná be a házbérét.

- Való igaz, - szólt Arthur.

- Az ember nem adhat szállást London valamennyi szegényének, - folytatta Pancks. - Nem adhat nekik ingyen lakást. Nem tárhatja ki a kapuját, hogy szabadon besétáljanak rajta. Nem, hogyha előre tudja, nem bizony.

Casby úr a fejét rázogatta, szelíd, jóságos általánosságban.

- Ha valaki kivesz öntől egy szobát heti félkoronáért, és a hét leteltével nincs meg a félkoronája, akkor így fog szólni ahhoz az emberhez: Mért vette ki a szobát? Ha nincs rá pénze, mért bérelt szobát? Hová gondolt és mit csinált a pénzével? Hol járt az esze? Mit fog most csinálni? Ezt fogja mondani az ilyen embernek; és ha nem így beszél vele, akkor szégyelheti magát!

Pancks úr e szavak után sajátságos, aggasztó zörejt hallatott, a melynek eredete az orr tájékának heves, fujtató erőlködésében rejlett, a nélkül, hogy az említett akusztikai eredményen kívül egyéb eredménye lett volna.

- Ha nem csalódom, sok ilyen háza van itt keleten és északkeleten?[13] - szólt Clennam, nem tudva, kihez intézze szavait kettőjük közül.

---

[13] London keleti és északkeleti részén vannak a legszegényebb városrészek.

- Oh, van egy pár, - szólt Pancks. - Nem fontos, hogy éppen keleten vagy északkeleten; jó helye van az ég bármely tája felé. A fő, hogy jó legyen a befektetés és gyorsan megtérüljön. Az ember elfogadja akárhol. Hogy hol fekszik, abban nem vagyunk válogatósak, nem bizony.

Volt a pátriarcha sátrában még egy negyedik, rendkívül eredeti figura is, a ki szintén megjelent ebéd előtt. Egy csodálatos kis öreg asszonyka volt ez, olyan ábrázattal, mintha valami nagyon olcsó fajta, merev fabábú lett volna, kemény sárga parókával, a mely ferdén állt a feje búbján, mintha a gyermek, a kié a bábú volt, egy apró szögecskét vert volna bele valahol, úgy, hogy csak ez tartotta. Egy további nevezetessége az volt ennek a kis öreg asszonynak, hogy úgy nézett ki, mintha ugyanaz a gyermek belecsapott volna két-három helyen az arczába valami tompa, kanálforma eszközzel, mert az ábrázatán s különösen az orra hegyén több olyan nyom látszott, a mely nagyjában megfelelt az említett evőeszköz domború felének. Végül egy még további nevezetessége az volt ennek a kis öreg asszonynak, hogy a neve ennyi volt csak: F. úr nagynénje.

Ez a kis öreg asszony a következő körülmények között került a vendég szeme elé: Flóra azt mondta, mikor behozták az első tál ételt, hogy Clennam úr talán nem is hallott még F. úr hagyományáról? Clennam válaszában ama reményét fejezte ki, hogy F. úr, ha talán mindenét nem is, de földi javainak bizonyára a nagyobb részét arra a nőre hagyta, a kit imádott. Flóra azt felelte, óh persze, csakhogy ő nem ezt értette, F. úr nagyon szép végrendeletet csinált, de különös hagyomány gyanánt rátestálta özvegyére a nagynénjét is. Így szólván, kiment a szobából, hogy behozza a hagyományt, s mikor visszatért, nagy diadallal így mutatta be: - F. úr nagynénje.

F. úr nagynénjét, mint az idegen megállapította, elsősorban rendkívüli szigorúság és mérges hallgatagság jellemezte. Csak hébe-korba tett F. úr nagynénje mély, fenyegető hangon egy-egy megjegyzést, a mely, minthogy teljességgel nem függött össze és semmiféle eszmetársítás révén sem volt kapcsolatba hozható azzal, a miről a társaság beszélt, mindannyiszor zavart és rémületet keltett a hallgatókban. Lehetséges, hogy F. úr nagynénjének e megjegyzéseiben volt valami sajátos rendszer, s lehetséges, hogy ez a rendszer nagyon elmés és hajszálfinom volt, csakhogy a nyitját senki sem találta ki.

Az izlésesen tálalt és jól elkészített ebéd (mert a pátriarcha házában minden úgy volt berendezve, hogy előmozdítsa a nyugodt emésztést), levessel kezdődött, sült hallal, vajas rákmártással és burgonyával. A társalgás még mindig a házbérszedés körül forgott. F. úr nagynénje, miután tíz álló perczig gonosz indulatú tekintettel méregette a társaságot, egyszerre csak a következő rémes megjegyzést tette:

- Mikor Henleyben laktunk, Barnesnek a gúnárját ellopták a drótosok.

Pancks úr bátran rábólintott a fejével és így szólt: - Úgy van, asszonyom. - De Clennamet szörnyen megijesztette ez a rejtelmes kijelentés. S még egy másik körülmény is sajátságosan ijesztővé tette ennek az öreg delnőnek a társaságát. Bár folytonosan meresztgette a szemét, nem vett tudomást soha senkiről. Az udvarias és figyelmes idegen meg akarta tudni például tőle, vajjon akar-e burgonyát. Erre vonatkozó világos mozdulata azonban teljesen kárba veszett F. úr nagynénjénél. Pedig egyebet nem tehetett senki. Azt csak nem kérdezhette meg tőle: F. úr nagynénje, parancsol burgonyát? Mindenki, úgy, mint Clennam, zavartan és elképedve eleresztette volna a kanalat.

Ürühús, marhasült és alma-pástétom volt ebédre - semmi olyas, a mi a legtávolabbról is emlékeztethetett volna gúnárra - s az ebéd úgy folyt tovább, mint valami minden varázsától megfosztott ünnep, s valóban nem is volt egyéb. Volt idő, mikor Clennam úgy ült ez asztal mellett, hogy nem törődött semmi mással, csak Flórával; most a fődolog, a mit akarata ellenére is észrevett, az volt, hogy Flóra nagyon szereti a sört, hogy érzelmességét jó sok

sherryvel keveri, és hogy kissé túlságos megtestesedésének igen kiadós magyarázata van. Az utolsó pátriarcha mindig hatalmas evő volt, és rengeteg mennyiségű szilárd táplálékot tüntetett el a torkán olyan jóságos lélekkel, mintha más emberfiát táplálná. Pancks úr, a ki mindig sietett, és a ki minduntalan bepillantott egy piszkos kis jegyzőkönyvbe, a mely ott feküdt mellette (talán a késedelmes adósok névjegyzéke volt benne, a kiket csemege után fel akart keresni), úgy hányta magába az ételt, mintha szenet venne föl, nagy zajt csapva, jó sokat elpotyogtatva, s hébe-korba fujtatva és pöfögve, mintha már-már elzakatolóban volna.

Flóra az egész ebéd alatt mostani étvágyát az étel és az ital után úgy összekeverte hajdani étvágyával a regényes szerelem után, hogy Clennam félt fölvetni a szemét a tányérjáról; mert nem nézhetett Flóra felé, a nélkül, hogy Flóra egy-egy titokzatos jelentőségű vagy óvatosságra intő pillantást ne vessen feléje, mintha valami összeesküvést szőttek volna egymással. F. úr nagynénje némán ült a helyén, s elkeseredett daczczal nézett Clennamre, a míg el nem szedték az abroszt és be nem hozták a boros palaczkokat. E pillanatban kipattant belőle megint egy megjegyzés - belekondulva a társalgásba, mint valami toronyóra, a nélkül, hogy bárkit megkérdezett volna.

Flóra éppen így szólt: - Clennam úr, legyen szíves, töltsön egy pohár oportóit F. úr nagynénjének.

- A London-híd mellett lévő emléket, - kiáltott fel erre nyomban F. úr nagynénje, - a nagy londoni tűzvész után emelték; és a nagy londoni tűzvész nem az volt, a mely György nagybácsijának a műhelytelepét elhamvasztotta.

Pancks úr épp oly bátran, mint az imént, így szólt: - Igazán, asszonyom? Valóban! - De úgy látszott, hogy F. úr nagynénjét valami képzelt ellentmondás vagy egyéb sértés haragra lobbantotta, mert a helyett, hogy újra hallgatásba merült volna, utólag még a következő kijelentést tette:

- Gyűlölök minden bolondot!

Ennek az önmagában csaknem salamoni bölcs mondásnak oly sértő és személyeskedő jelleget adott az a körülmény, hogy F. úr nagynénje egyenesen a vendég fejéhez röpítette, hogy F. úr nagynénjét sürgősen ki kellett vezetni a szobából. Ezt Flóra nyugodtan elintézte, mert F. úr nagynénje nem fejtett ki semmi néven nevezendő ellenállást, csak annyit kérdezett távozófélben engesztelhetetlen gyűlölettel: - Minek is jött ide?

Flóra, miután visszatért, elmagyarázta, hogy a rászállott hagyomány egészen okos öreg hölgy, de néha különös egy kissé és „ellenszenvekre hajló” - csupa olyan tulajdonság, a mely Flórát látszólag inkább büszkévé tette, mint haragossá. Minthogy az eset Flóra jólelkűségének bizonysága volt, Clennam nem is haragudott érte az öreg asszonyra, különösen most, mikor kiheverte már az ottlétével járt ijedelmeket is. Ennélfogva békeségben megittak egy pár pohár bort. Mikor Clennam megsejtette, hogy Pancks hamarosan felszedi a horgonyt s a pátriarcha nemsokára elszunnyad, azzal hozakodott elő, hogy meg kell látogatnia az édes anyját, és megkérdezte Pancks úrtól, milyen irányban szándékozik menni?

- A City felé, uram, - felelt Pancks.

- Ha nincs kifogása ellene, együtt mehetünk, - szólt Arthur.

- Szíves örömest, - szólt Pancks.

Ezenközben Flóra szakgatott, gyors mondatokban Clennam fülébe sugdosta, hogy volt idő, a mikor - és hogy a mult mégis csak tátongó örvény, és hogy Clennamet nem köti többé semmiféle aranyláncz, és hogy tisztelettel ápolja a megboldogult F. úr emlékezetét és hogy holnap félkettőkor otthon lesz és hogy a sors végzései meg nem változtathatók és hogy semmit sem

tart valószínűtlenebbnek, mint hogy Clennam valamikor ott fog még egyszer sétálni a Gray's Inn kertjének északnyugati részében pont négy órakor délután. Clennam, mikor búcsúzott, nyíltan kezet akart adni a mostani Flórának, - nem az eltünt Flórának, sem pedig a hableánynak, - de Flóra nem akarta elfogadni, nem fogadhatta el, teljességgel képtelen volt rá, hogy elválaszsza Clennamet és saját magát rég megszünt szerepeiktől. Clennam elég nyomorúságos hangulatban távozott Flóráéktól; s annyira kábult volt, hogy ha jó szerencséjére nincs kötélre fogva, az első negyedórában, Isten tudja, hová hányódott volna.

Mikor odakünt a hűvös levegőn és Flórától távol, lassan magához tért, észrevette, hogy Pancks teljes gőzzel mellette halad, miközben körmeinek sovány legelőjén tarlózott, közbeközbe nagyokat fujtatva és pöfögve. Ez, továbbá az a körülmény, hogy az egyik keze a zsebében volt és kopott kalapjának a hátsó része volt előre fordítva a fején, mindez szokott nyilvánvalóan arra vallani, hogy Pancks gondolataiba mélyed.

- Hűvös az éjszaka! - szólt Arthur.

- Igen, meglehetősen hűvös, - hagyta rá Pancks. - Idegen létére ön, azt hiszem, jobban megérzi az éghajlatot, mint én. Én igazán nem is érek rá megérezni.

- Olyan sok a dolga?

- Bizony sok; mindig hajszolok valakit vagy valamit. De szeretem a dolgot, - szólt Pancks, meggyorsítva egy kissé a lépteit. - Dologra születtünk.

- Másra nem? - kérdezte Clennam.

Pancks kérdéssel felelt a kérdésre. - Másra? - Olyan terhet szorított össze e rövid kérdésben a legkisebb térfogatra, a mely ólomsulylyal nehezedett rá Clennam egész életére. És Clennam nem is válaszolt egy szót sem.

- Ezt kérdezem mindig a heti bérlőinktől is, - szólt Pancks. - A legtöbbje savanyú arczczal néz rám és azt mondja: A milyen szegények vagyunk, uram, folyton gyötrődünk, kínlódunk, húzzuk az igát, reggeltől estig, a mikor ébren vagyunk. Erre azzal felelek nekik: Hát mi másért vagytok a világon? És erre elhallgatnak. Egy szavuk sincs rá. Mi másért vagytok a világon? Ez fején találja a szöget.

- Ah, én édes Istenem! - sóhajtott Clennam.

- Itt vagyok én, - szólt Pancks, tovább vitatkozva a heti bérlőkkel. - Mit gondoltok, én mi másért vagyok a világon? Semmi másért. Fölvernek korán reggel az ágyamból, útnak indítanak, alig engednek annyi időt, hogy bekaphassam az ennivalómat, és szorítanak. Mindig szorítanak és én benneteket szorítlak mindig, ti pedig más valakit szorítotok mindig. Egyéb kötelessége nincs az embernek az ilyen kereskedő országban.

Miután némán haladtak tovább egy darabon, Clennam így szólt: - És nincs érzéke semmi más iránt, Pancks úr?

- Mi az az érzék? - felelt Pancks szárazon.

- Mondjuk, hogy hajlandóság.

- Van hajlandóságom arra, hogy pénzt szerezzek, uram, - szólt Pancks, - ha megtanít rá, hogy hogyan. - Megint azt a bizonyos különös hangot hallatta, s a társának most jutott először eszébe, hogy Pancks talán nevetni szokott így. Furcsa ember volt ez a Pancks minden tekintetben; talán azt hihette volna róla az ember, hogy nem kell minden szavát komolyan venni, ha az a mód, a hogy röviden, keményen és gyorsan kilökdöste magából ezeket az elvi szikrákat, mintha golyószóró lett volna, összeférhetetlennek nem tünt volna fel a tréfálkozással.

- Olvasni nem igen szokott, ugyebár? - kérdezte Clennam.

- Nem olvasok soha, csak számlát meg levelet. Sohasem gyűjtök mást, mint olyan hirdetéseket, a melyekben: örökösök kerestetnek. Ha *ez érzék*, akkor ez az érzékem megvan. Nem a cornwalli Clennamek közül való, Clennam úr?

- Nem tudom.

- Én tudom, hogy nem. Megkérdeztem az édesanyjától, uram. Sokkal jellemesebb nő, semhogy a jó alkalmat elszalasztotta volna.

- És föltéve, hogy a cornwalli Clennamek közül való volnék?

- Akkor hallott volna valamit, a minek hasznát vehetné.

- Igazán! Jó ideje alig hallottam olyasmit, a minek hasznát vehetném.

- Egy cornwalli birtok gazdátlan, uram, és nem akad cornwalli Clennam, a ki birtokba venné, - szólt Pancks, kivéve belső zsebéből a jegyzőkönyvét és megint visszadugva. - Itt be kell fordulnom. Jó éjt kívánok.

- Jó éjt! - szólt Clennam. De a vontató gőzös hirtelen megkönnyebbült, s nem lévén mit vontatnia, egy-kettőre messze zakatolt már.

Együtt mentek keresztül Smithfielden, és Clennam egyedül maradt a Barbican sarkán. Nem volt szándékában akkor este ellátogatni édesanyja komor szobájába, és nem érezhette volna magát lehangoltabbnak és elhagyottabbnak akkor sem, ha egy rengeteg vadonba tévedt volna. Lassan lefelé ballagott az Aldersgate-utczán és eltöprengve, a Szt.-Pál székesegyház felé folytatta útját, hogy az egyik nagy útkereszteződéshez jusson, a fénybe és a sürgés-forgásba, mikor egy csomó ember sereglett feléje ugyanazon a gyalogjárón, s Clennam megállt egy üzlethez támaszkodva, hogy utat engedjen a tömegnek. Mikor elvonultak előtte, észrevette, hogy az emberek tolongásának az a valami az oka, a mit néhány férfi a vállán czipelt. Csakhamar látta, hogy hordágyat visznek, a melyet hamarosan tákoltak össze holmi kirakattáblából mi egymásból, s a rajta fekvő alak látása, valamint a tömeg morajából kihallatszó egyes szavak, továbbá egy sáros batyú az egyik ember s egy sáros kalap egy másik ember kezében megérttették Clennammel, hogy valami szerencsétlenség történt. A hordágyat vivő férfiak megálltak egy lámpa alatt, alig tíz-tizenkét lépésnyire Clennamtől, hogy igazítsanak valamit a terhükön; s minthogy ennek következtében a tömeg is megállt, Clennam benne rekedt a tolongásban.

- Baleset? A kórházba viszik? - kérdezte egy öreg embertől, a ki a fejét csóválva mellette állt s nyilvánvalóan hajlandó volt a beszélgetésre.

- Igen, - szólt az öreg, - már megint a postakocsik között. Pörbe kellene fogni és meg kellene büntetni az átkozottakat. Tiz-tizenkét kilométernyi sebességgel száguldanak ki a Lad Lane-ből meg a Wood Street-ből, az átkozottak. Csak azt csodálom, hogy több embert nem taposnak agyon az átkozottak.

- Ez az ember, remélem, nem halt meg?

- Nem tudom! - szólt az öreg; - ha nem halt meg, nem a postakocsikon múlt, az Isten verje meg őket!

Minthogy az öreg keresztbe fonta a karját és készségesen szidta tovább az átkozott postakocsikat mindenkinek a füle hallatára, mások is csatlakoztak a véleményéhez, csupa részvétből a szerencsétlenül járt szenvedő iránt. Egy hang így szólt Clennamhez: - Valóságos csapás a városra ez a sok átkozott postakocsi, uram; - egy másik: - Tegnap este a saját szememmel láttam, hogy az egyik egy félhüvelyknyire vágtatott el egy gyerek mellett, uram; -

egy harmadik: - A saját szememmel láttam, mikor az egyik elgázolt egy macskát, uram - és épp úgy lehetett volna az édesanyja is! - És mindannyian azt akarták megértetni vele, hogy ha véletlenül van valami befolyása a közügyekre, nem használhatná fel soha jobban, mint az átkozott postakocsik ellen.

- No, a benszülött angol embernek is résen kell állnia minden este, hogy megmentse az életét az átkozottaktól, - fejtegette tovább a kérdést az öreg, a ki először beszélt; - de mink legalább tudjuk, mikor robognak elő valamelyik sarokforduló mögül, hogy darabokra szakgassák az embert. De mit akarunk holmi szegény idegentől, a kinek sejtelme sincs róluk!

- Idegen ez az ember? - kérdezte Clennam, előrehajolva, hogy jobban lásson.

Egy csomó efféle válasz: - Franczia, uram, - portugál, uram, - hollandi, uram, - porosz, uram, - s más ellentmondó felvilágosítás közepett, Clennam hallotta, hogy az idegen gyönge hangon olaszul és francziául vizet kér. - Ah, a szegény flótás, azt mondja, hogy belepusztul; és nem is csoda! - mondogatták erre egymásnak a körülállók. Clennam ekkor arra kérte a tolongókat, hogy engedjenek utat neki hozzája, mert ő megérti a szerencsétlent. Nyomban az első sorba tolták, hogy beszélhessen vele.

- Először is vizet kér, - szólt Clennam körülnézve. (Vagy tíz jólelkű ember sietett vízért.) - Súlyosan megsebesült, barátom? - kérdezte olaszul a hordágyon fekvő embertől.

- Igen, uram; igen, igen, igen. A lábam, a lábam! De jól esik, hogy hallom megint a régi muzsikát, ámbár nagyon rosszul vagyok.

- Maga utazó? Várjon csak! Itt a víz! Majd én megitatom.

A hordágyat egy útkövező kőrakásra tették le. Elég magasra volt a föld felett, s Clennam, lehajolva, könnyen fölemelhette egyik kezével a szerencsétlennek a fejét, míg a másik kezével az ajkához tartotta a poharat. Feketehajú, fehérfogú, izmos, tömzsi, barna emberke volt. Élénk arczú, nyilvánvalóan. A fülében fülönfüggő.

- Így, így. Tehát utazó?

- Igenis, uram.

- Idegen ebben a városban?

- Persze, persze, teljesen idegen vagyok. Most érkeztem a mai szerencsétlen este.

- Honnan?

- Marseilleből.

- Ejnye, mit nem mond! Én is onnan jöttem! Csaknem olyan idegen vagyok itt, mint maga, bár itt születtem. Nem rég jöttem Marseilleből. Ne veszítse el a bátorságát.

Az arcz könyörögve nézett fel rá, mikor Clennam fölegyenesedett; letörülte szegénynek az arczát és óvatosan betakarta megint a kabátjával, a mely a vonagló alakot befödte.

- Nem hagyom el, a míg jó kezekben nem lesz. Bátorság! Egy félóra mulva sokkal jobban lesz.

- Ah! Altro! Altro! - kiáltott a szegény, kis emberke, bágyadt, hitetlenkedő hangon; s a mikor megint fölemelték őt, kilógatta a jobb kezét, hogy a mutatóujját hátrafelé megrázhassa a levegőben.

Clennam Arthur visszafordult, s a hordágy mellett ballagva s hébekorba egy-egy bátorító szót szólva, bekísérte a szerencsétlent a közeli Szt.-Bertalan kórházba. A tömegből a hordágyat vivőkön és Clennamen kívül senki mást nem bocsátottak be. A szerencsétlenül járt emberkét

csakhamar rátették egy asztalra, közönyös rendszerességgel, a hol alaposan megvizsgálta egy seborvos, a ki oly gyorsan kéznél volt és megjelent, mint maga a szerencsétlenség.

- Egy szót sem igen tud angolul, - szólt Clennam; - súlyosan megsebesült?

- Mindenekelőtt vizsgáljuk meg, - szólt a seborvos, hivatásos gyönyörűséggel folytatva a vizsgálatot, - majd aztán nyilatkozunk.

Az orvos, miután kitapogatta a lábat egy újjal, majd két újjal, egy kézzel, majd két kézzel, jobbról és balról, alulról és felülről, ebben az irányban és abban az irányban, s miután közbe-közbe elégedett megjegyzéseket tett az érdekesebb pontokra vonatkozólag, egy másik úri emberhez fordulva, a ki csatlakozott hozzá, végül megveregette a beteg vállát és így szólt: - Nem lesz semmi baja. Ki fogja heverni. Elég súlyos eset ugyan, de most az egyszer nem fogjuk levágni a lábát.

Clennam megmagyarázta az orvos szavait a betegnek, a ki túláradó hálájában tüntető élénkséggel többször kezet csókolt nemcsak a tolmácsnak, hanem az orvosnak is.

- Komoly sebesülés ugy-e, ha nem csalódom? - kérdezte Clennam.

- I-gen, - felelt az orvos, a művész elgondolkozó gyönyörűségével, a ki alkotását szemléli a festőállványon. - Igen, elég komoly. Bonyolult csonttörés a térd fölött és alul ficzamodás. Csinos eset mind a kettő. - Ezután mégegyszer barátságosan megveregette a beteg vállát, mintha valóban azt hinné, hogy a beteg nagyon derék ficzkó, a ki rászolgált minden elismerésre azért, mert tudományos szempontból ilyen érdekesen eltörte a lábát.

- Francziául beszél? - kérdezte az orvos.

- Óh igen, beszél francziául.

- Akkor nem lesz zavarban nálunk. - Csak bátran kell türnie egy kis fájdalmat, barátom, és hálát adhat, hogy nagyobb baja nem esett, - tette hozzá francziául. - Majd meglátja, hogy' fog szaladgálni megint nemsokára. De most lássuk, nincs-e más baja is, és hogy' állunk a bordákkal?

Más baja nem volt és a bordákkal jól álltunk. Clennam ott maradt a kórházban, a míg gyorsan és ügyesen el nem végeztek vele mindent, a mit lehetett, - a szegény elkésett vándor itt az idegen országban megindítóan kérte őt erre, - s azután ott időzött az ágy mellett, a melybe a beteget a kellő időben lefektették, a míg a szerencsétlen el nem szunnyadt. Még akkor is felírt néhány sort a névjegyére, megigérvén, hogy holnap megint meglátogatja, és meghagyta, hogy adják át neki, mikor fölébred.

Mindez oly sok időbe telt, hogy éjjeli tizenegyet ütött az óra, mikor kilépett a kórház kapuján. Egyelőre a Covent-Gardenben bérelt lakást, s a legrövidebb úton hazafelé indult, Snow Hillen és Holbornon keresztül.

A mint legutóbbi kalandjának izgalma és részvéte után megint magára maradt, természetesen elgondolkozó kedve támadt. Az is természetes, hogy tíz perczig sem ballaghatott gondolkozva a nélkül, hogy Flóra ne jutott volna az eszébe. Flóra pedig szükségképpen eszébe juttatta az egész életét, a mely csupa tévelygésből állt csekélyke boldogsággal.

Mikor hazaért a lakásába, leült a hamvadó tűz elé, úgy a hogy elálldogált régi szobája ablakában, kitekintve a kémények fekete erdejére, és végigjártatta tekintetét a komor pályán, a melyen keresztül eljutott élete mostani állomásáig. Oly hosszú, oly sivár, oly kietlen pálya volt. Gyermekkora nem volt; nem volt ifjúkora sem, egyetlen emléken kívül; s ez az egyetlen emlék is éppen ma dőreségnek bizonyult.

Rá nézve szerencsétlenség volt ez, bármily semmiség lett volna másra nézve. Mert a míg mindaz, a mi kemény és rideg volt az emlékei között, valóságnak bizonyult - makacsul állta a látás és a tapintás próbáját, és nem engedett semmit régi lebirhatatlan szilárdságából, - addig életének egyetlen gyöngéd emlékezete nem bírta ki ugyanazt a próbát és semmivé foszlott. Előre látta ezt, az előtte való este, mikor nyitott szemmel álmodott; de akkor még nem érezte; most pedig már érezte is.

Álmodozó volt ilyen értelemben, mert olyan ember volt, a kinek lelkében mély gyökeret vert a hit mindabban a gyöngédségben és jóságban, a melyből a saját életének nem jutott részül soha semmi. Aljasság és kemény munka közepett nevelkedvén, becsületes és nemes szívű emberré lett. Ridegség és szigorúság közepett nevelkedvén, meleg és érző szívű emberré lett. Oly hitvallásban nevelkedvén, a melynek vakmerő sötétsége nem átallotta azt vallani, hogy nem az ember teremtetett teremtője képemására, hanem fordítva a teremtő a tévelygő ember képére, olyan emberré lett, a ki nem ítélt meg soha másokat, hanem alázatosságában háládatos volt, reménykedett és irgalmatosságot gyakorlott.

És ez megmentette őt attól a jajongó gyarlóságtól és kegyetlen önzéstől is, hogy, mert efféle boldogság vagy efféle erény nem került elébe az ő kis életösvényén vagy nem fáradt az ő érdekében soha, azt higyje, hogy nincs is benne a mindenség nagy rendszerében, hanem ha látszólag jelentkezik, a leghitványabb elemekre vezethető vissza. A lelke sokszor csalódott ugyan, de sokkal szilárdabb és egészségesebb lélek volt, semhogy ilyen romlott levegő megártson neki. A míg őt magát odalent hagyta a sötétben, képes volt fölemelkedni a világosságba, és ujjongva köszöntötte a fényt, habár másokon látta is csak ragyogni.

Ennélfogva, mialatt ott ült a hamvadozó tűz előtt, s végiggondolta azt az útat, a melyen eljutott a mai éjszakáig, eszeágában sem volt mérget hinteni arra az útra, a melyen más emberek jutottak el ugyanaddig. Hogy oly sokat kellett veszítenie, s hogy eddig jutva életében, még mindig hasztalanul tekintgetett mindenfelé, hogy megtalálja azt a botot, a mely támogassa és földerítse őt lefelé haladtában, ezért joggal panaszkodhatott. A tűzbe nézett, a melynek lángja lelohadt zsarátnoknak engedte át a helyét, a melynek a hamuja szürkére vált, s végül elporlott, és azt gondolta magában: - Milyen hamar végigcsinálom én is mindezt a változást, a míg semmivé leszek!

Mialatt végigpillantott az életén, mintha egy virágzó, gyümölcscsel rakott zöld fáról kúszott volna lefelé, a melynek ágai egymásután száradnak el és hullanak alá, a mint közeledik hozzájuk.

- Gyermekéveim boldogtalan elnyomatásától kezdve, a rideg, szeretettelen otthonban, a mely az elnyomatást követte, elutazásomban, hosszú számkivetésemben, visszatérésemben, anyám fogadásában, érintkezésemben vele azóta, a mai délutánig, a mikor a szegény Flórát viszontláttam, - szólt Clennam Arthur, - mi az, a mit találtam?!

Ajtaja halkan kinyílt, s két szó riasztotta meg őt, mintha válasz lett volna kérdésére:

- Kis Dorrit.

TIZENNEGYEDIK FEJEZET.

Kis Dorrit mulatsága.

Clennam Arthur gyorsan felállt, s ott látta az ajtóban Kis Dorritot. Ennek a történetnek hébekorba Kis Dorrit szemével keli néznie a világot, s kezdjük is meg mindjárt azzal, hogy nézzük most Clennamet Kis Dorrit szemével.

Kis Dorrit egy sötét szobába tekintett be, a mely az ő szemében tágasnak és fényesen bútorozottnak tűnt föl. Milyen fölséges hely volt a Covent Garden, a melynek híres kávéházaiban valaha aranyhímzésű ruhában járó, kardos urak czivódtak és párbajoztak; milyen pompás hely volt a Covent Garden, a hol télen át virágot lehetett kapni, egy szálat egy aranyért, ananászt lehetett kapni, fontját aranyával, és zöldborsót lehetett kapni, itczéjét aranyával; milyen festői hely volt a Covent Garden, a hol hatalmas színházban, a melynek szegény Fanny meg a szegény bácsi soha még csak a közelébe sem juthatott, csodaszép dolgokat játszottak dúsan öltözött uraknak és hölgyeknek; milyen vígasztalan hely volt a Covent Garden, a boltívekkel, a hol azok a nyomorult, rongyos gyermekek, a kik között csak az imént haladt el Kis Dorrit, mind patkánynak termettek és rejtőzködtek, hulladékon táplálkozva, összebújva, hogy melegítsék egymást, és sehol nyugtot nem találva az üldözők elől (legyen gondotok a patkányokra, fiatalokra és öregekre egyaránt, Barnacle-ek, mert odafönt az Isten szine előtt elrágják házunk alapjait, és fejünkre döntik a tetőt!); milyen kábító hely volt a Covent Garden, tele a múlt és a jelen rejtelmeivel, regényességgel, bőséggel, szükséggel, szépséggel, ocsmánysággal, tündéries kertekkel és bűzhödt csatornákkal! Mindez zavart összevisszaságban egyszerre megfordult Kis Dorrit fejében, úgy, hogy éppen ezért sokkal sötétebbnek látta a szobát, mint valójában volt, mikor az ajtóból félénken belenézett.

Az első pillanatban, a széken ülve a kialudt tűz előtt, majd visszafordúlva és Kis Dorrit láttán csodálkozva, ott volt előtte az az úr, a kit keresett. A barna, komoly úr, a ki oly nyájasan mosolygott, oly nyilt és megfontolt modorú volt, s a kinek komolyságában mégis volt valami, a mi az édesanyjára emlékeztette Kis Dorritot, csakhogy azzal a nagy különbséggel, hogy az anyja komolysága csupa ridegség, az övé pedig csupa gyöngédség volt.

Most azzal a figyelmes, fürkésző tekintettel nézett Kis Dorritra, a mely előtt Kis Dorrit mindig lesütötte a szemét, s a mely előtt most is lesütötte.

- Szegény gyermekem! Itt van éjfélkor?

- Mondtam, uram, hogy Kis Dorrit, hogy előkészítsem önt. Tudtam, hogy nagyon meg fogom lepni.

- Egyedül van?

- Nem, uram, magammal hoztam Maggyt is.

Abban a hiszemben, hogy nevének említése eléggé előkészítette a megjelenését, Maggy, széles vigyorgással az arczán, beljebb került a lépcsőházból. De nyomban elfojtotta arczának tüntetését, és állhatatosan ünnepélyes arczot öltött.

- És a tüzem kialudt, - szólt Clennam. - Pedig maga... - Azt akarta mondani, oly könnyen van öltözve; de nem fejezte be a mondatot, mert czélzás lett volna benne Kis Dorritnak a szegénységére, hanem e helyett így szólt: - Pedig olyan hideg van.

A széket, a melyről fölkelt, közelebb tolta a kandalló-rácshoz, leültette rá Kis Dorritot, gyorsan szenet és fát kerített, megrakta a kandallót és tüzet gyújtott.

- A lába olyan, mint a márvány, gyermekem; - (véletlenül hozzáért, mikor féltérdre kuporodott begyujtás közben); - tartsa közelebb a meleghez.

Kis Dorrit gyorsan megköszönte a szívességét. Egészen meleg van, nagy meleg van! Clennamet szíven találta az az érzés, hogy Kis Dorrit vékony, elnyűtt czipőjét akarja rejteni előle.

Kis Dorrit nem szégyelte szegényes czipőjét. Clennam ismerte a történetét; szégyenről szó sem lehetett tehát. Kis Dorrit attól félt, hogy Clennam korholni találná az atyját, ha meglátná a czipőjét; talán azt gondolná magában: „mért ebédelt ma az atyja, s mért bízta ezt a szegény kis

teremtést a hideg kövek irgalmára!" Kis Dorrit nem azért félt ettől a gondolattól, mintha igazságosnak tartotta volna; csak annyit tudott tapasztalásból, hogy nem egyszer ilyesmivel általtják magukat az emberek. S hogy ezt meg szokták tenni, az is része volt édes atyja szerencsétlenségének.

- Mielőtt másról beszélnék, - kezdte Kis Dorrit, a sápadt tűz előtt ülve és szemét megint arra az arczra emelve, a melynek kifejezése a maga érdeklődő, résztvevő és atyáskodó összhangjában titoknak tünt föl előtte, a melyet fel nem foghatott, sőt ki sem találhatott; - megengedi, hogy elmondjak önnek valamit, uram?

- Hogyne, gyermekem.

A szomorúság tűnő árnyéka borult Kis Dorrit arczára, mert Clennam oly gyakran gyermeknek nevezte őt. Meglepődött, hogy Clennam meglátta ezt az árnyékot, sőt törődött is ilyen semmiséggel; de Clennam nyomban így szólt:

- Gyöngéd szót akartam használni, és nem jutott eszembe más. Minthogy azonban maga épp az imént úgy nevezte magát, a hogy az anyám házában nevezik, s minthogy ezzel a névvel gondolok mindig magára, engedje meg, hogy Kis Dorritnak szólítsam.

- Köszönöm, uram, jobban szeretem ezt a nevet minden egyéb névnél.

- Kis Dorrit.

- Kis anyácska, - szólt közbe Maggy (a ki elaludt volt), helyesbítően.

- Mindegy, Maggy, - felelt Dorrit, - teljesen mindegy.

- Mindegy, anyuska?

- Teljesen mindegy.

Maggy nevetett, és nyomban tovább horkolt. Kis Dorrit szemének és fülének oly kedves volt az esetlen arcz és az esetlen hang, hogy kedvesebb nem is lehetett volna. A büszkeség csilláma ragyogott az arczán - büszke volt nagy gyermekére, - mikor újra találkozott a tekintete a komoly, barna úr tekintetével. Szerette volna tudni, vajjon mire gondolhat, mikor hol Maggyra, hol rá tekintett. Ő arra gondolt, hogy milyen jó édes atya volna. Ilyen tekintettel hogy' tudná irányítani, hogy' tudná dédelgetni a lányát.

- Azt akartam elmondani önnek, uram, - szólt Kis Dorrit, - hogy a bátyám kiszabadult.

Arthur örömmel hallotta a jó hírt, és azt remélte, hogy Kis Dorrit bátyjának ezentúl jó dolga lesz.

- És azt akartam mondani önnek, uram, - szólt Kis Dorrit, miközben remegett az egész kis alakja és a hangja is, - hogy nem szabad tudnom, kinek a nagylelkűsége szabadította ki őt, nem szabad soha kérdezősködnöm, nem szabad soha meghallanom, és nem szabad soha megköszönnöm hálás szívem mélyéből annak az úri embernek, a ki kiszabadította!

- Valószínüleg nem is kívánja, hogy megköszönjék neki, - mondotta Clennam. - Bizonyára hálát ad saját magában (és joggal), hogy véletlenül módjában volt ilyen csekélységet tennie Kis Dorritnak, a ki megérdemelne bármily nagy szolgálatot is.

- És azt akartam még mondani önnek, uram, - szólt Kis Dorrit, egyre jobban remegve, - hogy ha ismerném őt, és ha szabad volna őt ismernem, akkor megmondanám neki, hogy soha, de soha nem tudhatja, milyen mélyen érzem a jóságát, és milyen mélyen érezné az én jó édesapám is. És azt akartam még mondani önnek, uram, hogy ha ismerném őt, ha szabad volna őt ismernem, - de nem ismerem, és nem szabad őt ismernem, tudom! - akkor megmondanám neki, hogy soha többé nem fekszem le a nélkül, hogy arra ne kérjem az egek urát, áldja és

jutalmazza meg őt. És ha ismerném őt, ha szabad volna őt ismernem, térdre borulnék előtte, megragadnám és megcsókolnám a kezét, és arra kérném, hogy ne húzza vissza, hanem engedje át nékem. Óh, csak egy pillanatra, hogy hálás könnyeimmel öntözhessem, mert más jelét hálámnak nem adhatom!

Kis Dorrit ajkához emelte Clennam kezét, és térdre is roskadt volna előtte, ha Clennam gyöngéden meg nem akadályozza, és vissza nem ülteti a székére. A szeme és a hangja jobban meghálálta azt, a mit tett, mintsem Kis Dorrit gondolta volna. Nem volt képes oly nyugodtan beszélni, mint rendesen, mikor így szólt Kis Dorrithoz:

- Nos, Kis Dorrit, ej, ej, ej! Tegyük fel hát, hogy ismeri az illetőt, és hogy szabad volt mindezt megtennie, és hogy meg is tette mindezt. Most pedig mondja meg szépen nekem, a ki egészen más valaki vagyok, a ki nem vagyok semmi más, csak jó barátja, a ki arra kértem, hogy bízzék bennem, mondja meg szépen, mért nincsen odahaza éjfélkor, és mi hozta ide annyi sötét utczán keresztül ilyen késő éjszaka, szegény, édes, - (gyermekem, akarta mondani már megint) - Kis Dorrit!

- Ma este, - felelt Kis Dorrit, azzal a nyugodt erőfeszítéssel uralkodva magán, a mely régóta második természetévé vált, - Maggyval együtt abban a szinházban voltam, a hol a néném van alkalmazva.

- És óh, milyen isteni hely az, - szólt közbe hirtelen Maggy, a ki, úgy látszik, aludt vagy ébren volt, a szerint, a mint a kedve tartotta. - Csaknem olyan jó hely, mint a kórház. Csak csibehús nincs benne.

E szavak után megrázkódott és megint elaludt.

- Elmentünk oda, - szólt Kis Dorrit, a védenczére pillantva, - mert szeretek néha saját magam meggyőződni róla, hogy a nénémnek jó dolga van-e; és szeretek utána nézni a saját szememmel, mikor sem ő, sem a bácsi nem tud róla. Persze, nagyritkán tehetem csak ezt, mert mikor nem vagyok munkában, akkor az édesatyámnál vagyok, és a mikor munkába járok, akkor is sietek haza. De ma este azt hoztam fel ürügyül, hogy mulatságba megyek.

Mikor félénken tétovázva ekképpen meggyónt, fölemelte a tekintetét megint Clennam arczára, és oly világosan olvasott az arczkifejezéséből, hogy rögtön felelt is a kérdésére.

- Óh nem, semmi esetre sem! Soha életemben nem voltam még mulatságon.

Elhallgatott egy kissé, Clennam figyelmes tekintetének a hatása alatt, azután így szólt: - Remélem, nincs benne semmi rossz. Sohasem lehettem volna hasznára senkinek, ha olykor egy-egy kis kifogással nem éltem volna.

Félt, hogy Clennam korholni találja őt magában, mert így töri magát az övéiért, gondolkozik helyettök és őrködik fölöttük, a nélkül, hogy tudnának róla, vagy hálásak volnának érte; sőt talán szemrehányást is tesznek neki, mert azt hiszik, hogy elhanyagolja őket. De a mire valójában gondolt Clennam, az az előtte álló törékeny alak volt, erős akaratával, elnyűtt czipőjében, elégtelen ruhájában, s az üdülés és szórakozás ürügyével. Megkérdezte, hol volt az állítólagos mulatság? Ott, a hol dolgozott, - felelt Kis Dorrit elpirulva. Nagyon keveset beszélt róla; néhány szót szólt csak, hogy édes atyját megnyugtassa. Az édes atyja egy perczig sem gondolta, hogy nagy mulatságról van szó, különben talán azt is hihette. És rápillantott a kendőjére.

- Ez az első éjszaka életemben, - szólt Kis Dorrit, - a melyet nem töltök odahaza. És London olyan nagy, olyan puszta, olyan barátságtalan. Kis Dorrit szemében London rengeteg nagysága a fekete égboltozat alatt rettenetes volt; remegni kezdett, mialatt erről beszélt.

- De nem azért jöttem ide, - tette hozzá, megint nyugodtan, erőt véve magán, - hogy ezzel zavarjam önt, uram. A nénémnek akadt egy barátnője, egy előkelő hölgy, a kiről mesélt nekem; nagyon kíváncsi lettem rá, s ez volt az első oka annak, hogy eljöttem hazulról. S mikor már úton voltam, és (szándékosan) erre tartottam, a hol ön lakik, és világosságot láttam az ablakában...

Nem első ízben. Nem, nem első ízben. Kis Dorrit szemében ennek az ablaknak a külseje már más éjszakákon is távoli csillagként ragyogott. Fáradtan és gonddal tele, sokszor tett kerülő útat erre, hogy felnézhessen az ablakra, és töprenghessen a komoly, barna úr fölött, a ki olyan messziről jött ide, hogy úgy beszéljen hozzá, mint barátja és védelmezője.

- Három dologról akartam beszélni önnel, - szólt Kis Dorrit, - ha egyedül találom és feljöhetek ide az emeletre. Az, a mit először szóba próbáltam hozni, de a miről sohasem beszélhetek, sohasem szabad beszélnem...

- Csitt, csitt! Ez el van intézve, és be van fejezve. Térjünk át a második dologra, - szólt Clennam, mosolylyal oszlatva el Kis Dorrit izgatottságát. Felszította a tüzet, hogy a fénye beragyogta Kis Dorritot, s azután bort, kalácsot és gyümölcsöt rakott eléje az asztalra.

- Azt hiszem, - szólt Kis Dorrit, - ez a második dolog, uram, azt hiszem, hogy Clennamné asszony kitalálta a titkomat, és megtudta, honnan jövök és hová megyek. Hogy hol a lakásom, úgy értem.

- Igazán! - szólt Clennam gyorsan. Rövid tünődés után megkérdezte Kis Dorrittól, miből következtezteti ezt?

- Azt hiszem, - felelt Kis Dorrit, - hogy Flintwinch úr szemmel tartott.

- És miből, - kérdezte Clennam, miközben szemét a tűzre szegezte, homlokát összeránczolta, és megint elgondolkozott, - miből következtezteti ezt?

- Kétszer találkoztam vele. Mind a kétszer a lakásom közelében. Mind a kétszer este, a mikor hazafelé mentem. Mind a kétszer önkénytelenül azt gondoltam, (bár könnyen meglehet az is, hogy tévedtem), hogy aligha találkozott velem véletlenül.

- Szólt valamit?

- Nem; csak intett, és féloldalt lógatta a fejét.

- Ördög vigye a fejét! - dünnyögött Clennam, még mindig a tűzbe nézve; - mindig féloldalt lógatja.

Összeszedte magát és rábeszélte Kis Dorritot, hogy igyék egy kis bort, és harapjon valamit, - nagy ügygyel-bajjal bírta csak rávenni erre, olyan félénk és riadós volt, - azután újra elgondolkozva így szólt:

- Megváltozott az anyám magával szemben?

- Óh, egyáltalában nem. Még mindig a régi. Nem tudtam, vajjon nem volna-e jobb, ha elmondanám neki a történetemet. Nem tudtam, vajjon - úgy értem, vajjon ön szívesen venné-e, ha mindent elmondanék neki. Nem tudtam, - szólt Kis Dorrit, könyörgő tekintettel nézve Clennam-re, s lassan másfelé fordítva a szemét Clennam tekintete elől, - nem tudtam, vajjon ön mit tanácsolna nekem.

- Kis Dorrit, - szólt Clennam; és ez a megszólítás már-már száz más gyöngéd megszólítás helyét kezdte pótolni e két lény között, a hang és a vonatkozás változása szerint; - ne tegyen semmit. Beszélek majd régi barátommal, Affery asszonynyal. Ne csináljon semmit, Kis Dorrit, csak arra kérem, ízlelje meg azt a keveset, a mivel kínálhatom. Nagyon kérem, tegye meg.

- Köszönöm, nem vagyok éhes, sem szomjas, - szólt Kis Dorrit, mikor Clennam gyöngéden feléje tolta a poharát. - De talán Maggynak lesz étvágya valamire.

- Majd úgy intézzük, hogy beleférjen minden a zsebébe, a mi itt van, - szólt Clennam; - de mielőtt felébresztenők, halljuk a harmadik dolgot.

- Igen. De nem fog megsértődni, uram?

- Ezt föltétlenül ígérem.

- Furcsán fog hangzani. Nem is tudom, hogy' mondjam meg. Ne tartson érte esztelennek vagy háládatlannak, - szólt Kis Dorrit, megújuló s egyre növekvő izgatottsággal.

- Nem, nem, nem. Hiszen előre tudom, hogy természetes és helyes dolog lesz, a mit mondani fog. Nem félek attól, hogy hamis következtetést találok levonni belőle, bármit fog is mondani.

- Köszönöm. Meg fogja látogatni újból az édesatyámat?

- Meg.

- Oly szíves és figyelmes volt, ugy-e, hogy pár sorban értesítette előre őt, hogy holnap megint fölkeresi?

- Óh, szót sem érdemel. Igen.

- Ki tudja találni, - szólt Kis Dorrit, keskeny kezeit szorosan egymásba kulcsolva, és úgy nézve Clennamre, hogy tekintetében benne volt lelke egész komolysága, - ki tudja találni, mire akarom megkérni, hogy ne tegye?

- Azt hiszem, ki. De tévedhetek is.

- Nem, nem téved, - szólt Kis Dorrit, a fejét rázva. - Ha olyannyira rosszul fog menni a dolgunk, hogy nem lehetünk el nélküle, engedje meg, hogy én kérjem rá.

- Úgy lesz, a hogy kívánja.

- Ne bátorítsa őt arra, hogy kérjen öntől. Ne értse meg, ha kérni talál. Ne adjon semmit neki. Óvja és kímélje meg őt ettől, akkor majd jobb véleménynyel lesz róla!

Clennam azt mondta rá, - nem nagyon érthetően, mert Kis Dorrit aggódó szemeiben könnyeket látott csillogni, - hogy a mit kíván, szentül teljesíti.

- Ön nem tudja, milyen ember a papa, - szólt Kis Dorrit; - nem ismeri, milyen valóban. Hogy' is ismerhetné, mikor egyszerre látta őt olyannak, a minő most, a drága apus, és nem látta, úgy, mint én, hogy' lett lassacskán azzá, a mi! Ön oly jó volt hozzánk, oly gyöngéd és oly igazán jóságos, hogy azt szeretném, ha ön jobb embernek tartaná, mint bárki más a világon. És nem vagyok képes elviselni, - kiáltott Kis Dorrit, kezeivel rejtve könnyeit, - nem vagyok képes elviselni, hogy éppen ön lássa őt a megaláztatás pillanataiban.

- Kérem, - szólt Clennam, - ne nyugtalankodjék. Kérem, kérem, Kis Dorrit! Teljesen rendben van a dolog.

- Köszönöm, uram. Köszönöm! Elkövettem mindent, hogy ne legyek kénytelen erről beszélni önnel: éjjel-nappal ez járt az eszemben; de mikor megtudtam, hogy ön bizonyosan eljön hozzánk megint, elhatároztam, hogy beszélek önnel. Nem mintha szégyenkezném miatta, - Kis Dorrit gyorsan fölszárította a könnyeit, - hanem, mert én jobban ismerem őt, mint bárki e világon, és szeretem őt, és büszke vagyok rá.

Miután e terhétől megkönnyebbült, Kis Dorrit alig várta, hogy távozhassék. Minthogy Maggy teljesen felébredt, és vihogva meregette a szemét a gyümölcsre és a kalácsra, Clennam megragadta a kínálkozó alkalmat, s azzal terelte másfelé a figyelmet, hogy öntött egy pohár

bort Maggynak, a ki nagyokat csettintett a nyelvével, miközben lassan megitta, minden korty után a nyeldeklőjéhez kapva a kezével, és lelkendezve, kidülledő szemmel, ezt mondogatva: - Óh! milyen nagyszerű! Mint a kórházban! - Miután Maggy végzett a borral és a bor magasztalásával, Clennam felszólította, hogy rakja tele a kosarát (mindég kosárral járt), minden ehető dologgal, a mi az asztalon volt, de vigyázzon nagyon, hogy egy morzsát ott ne felejtsen. Maggy öröme, mialatt a felszólításnak engedelmeskedett, és kis anyácskájának gyönyörűsége Maggy örömén oly jó fordulat volt, a melynél jobbat az előbbi beszélgetés után keresve sem lehetett volna találni.

- De hiszen a kaput már régen bezárták, - szólt Clennam, a kinek ez hirtelen eszébe jutott. - Hová fog menni?

- Maggy lakásába, - felelt Kis Dorrit. - Ott egészen otthonosan fogom magamat érezni.

- El kell kísérnem oda, - szólt Clennam. - Nem eresztheteм el egyedül.

- Kérem, csak eresszen el bennünket egyedül. Nagyon kérem! - esengett Kis Dorrit.

Oly komolyan könyörgött, hogy Clennam gyöngédtelenségnek tartotta volna, ha ráerőszakolja a kíséretét, annál is inkább, mert tisztában volt vele teljesen, hogy Maggy lakása meglehetősen obscurus hely lehetett.

- Menjünk, Maggy, - szólt Kis Dorrit jókedvűen; - magunk is eltalálunk oda; hiszen ismerjük jól az utat, ugy-e, Maggy?

- Hogyne, hogyne, kis anyácska; ismerjük az utat, - vihogott Maggy. És fölkerekedtek. Kis Dorrit visszafordult az ajtóban, hogy így szóljon: - Isten áldja meg! - Nagyon halkan mondta, de odafönt, - ki tudja, - talán épp oly jól meghallották, mintha egy egész templomi kórus harsogta volna.

Clennam Arthur várt, a míg befordultak az utczasarkon, s csak azután követte őket messziről; eszeágában sem volt másodszor is beavatkozni Kis Dorrit titkaiba, csak arról akart meggyőződni, hogy Kis Dorrit baj nélkül jut-e el megszokott kis világának a közelébe. Oly kicsinynek látszott Kis Dorrit, oly törékenynek és védtelennek a csúnya, ködös időben, a mint védencze imbolygó árnyékában tovasurrant, hogy Clennam, a ki megszokta, hogy a durva világ körén kívül álló gyermeknek tekintse Kis Dorritot, szánalmában boldog lett volna, ha a karján vihette volna útja czéljáig.

Végül kijutottak a fő útvonalba, a hol a Marshalsea volt, s ekkor látta Clennam, hogy meglassították a lépteiket, és csakhamar befordultak egy mellékutczába. Clennam megállt, érezte, hogy nincs joga tovább követni őket, és lassan visszaballagott. Nem gyanította, hogy Kis Dorrit Maggyval abban a veszedelemben forog, hogy az utczán kell tölteniök a reggelt; és sejtelme sem volt az igazságról, nagyon, de nagyon sok ideig.

De mikor azok ketten megálltak egy szegényes ház előtt, koromsötétségben, és a kapu előtt hallgatózva semmi neszt sem hallottak, Kis Dorrit így szólt: - Tudod, Maggy, te nagyon jó helyen lakol itt, és vigyáznunk kell, hogy ne zavarjunk meg senkit. Ezért csak kétszer fogunk kopogni, még pedig nem nagyon erősen; és ha így nem bírjuk felébreszteni őket, akkor járkálni fogunk reggelig.

Kis Dorrit kopogott egyszer, óvatosan, azután hallgatódzott. Kis Dorrit kopogott még egyszer óvatosan, és megint hallgatódzott. Zárva maradt minden csendesen.

- Maggy, nincs mit tennünk, édesem. Várnunk kell türelmesen reggelig.

Csípős, sötét éjszaka volt, és ködös szél fújt, a mikor kiértek újra a főutczára. A toronyórák félkettőt ütöttek.

- Csak hatodfél óra múlva mehetünk haza, - szólt Kis Dorrit.

Természetes következménye volt ennek, hogy az otthonról kezdtek beszélni, s arra felé ballagtak, hogy megnézzék; hiszen olyan közel volt. A bezárt kapuhoz mentek, s bekukucskáltak rajta az udvarba.

- Remélem, hogy mélyen alszik, - szólt Kis Dorrit, megcsókolva a rács egyik rúdját, - és nincs szüksége rám.

A kapu olyan ismerősnek tünt fel előttük, mintha jó barátjuk lett volna, így aztán letették Maggy kosarát az egyik sarokba, és összebújva ráültek, hogy egy ideig ott pihenjenek. A míg az utcza üres és csendes volt, Kis Dorrit nem félt; de mikor léptek zaját hallotta távolról, vagy mozgó árnyat látott az utczai lámpák között, megriadt és így suttogott:

- Maggy, látok valakit. Gyere innen! - Maggy ilyenkor többé-kevésbbé zsémbesen felébredt, azután jártak egyet és megint visszatértek.

A míg az evés újság és mulatság volt, Maggy tűrhetően viselkedett. De mikor ez az idő letelt, panaszkodni kezdett a hidegre, és didergett és nyafogott.

- Nem tart már sokáig, drágám, - szólt Kis Dorrit türelmesen.

- Oh, magának könnyű, kis anyácska, - felelt Maggy; - de jaj nekem, szegénykének, hiszen én csak tíz esztendős vagyok.

Végül az éjnek éjszakájában, mikor az utcza igazán nagyon csendes volt, Kis Dorrit keblére fektette Maggy nehéz fejét, és álomba ringatta őt. És úgy ült ott a kapuban, mintha egyedül lett volna; felnézett a csillagokra és nézte a vad rohamban kergetőző felhőket, ez volt a táncz Kis Dorritnak a „mulatságban".

- Ha csakugyan mulatság volna! - gondolta egyszer magában, a mint ott ült. - Ha fény és meleg volna körülöttem, csupa gyönyörűség, és a mi házunk volna, és szegény édesapám volna a háziúr, és ha nem került volna soha ezek közé a falak közé! És ha Clennam úr volna az egyik vendégünk, és pompás zenére tánczolnánk, és örülnénk, mulatnánk, hogy soha jobban! Szeretném tudni - -

Olyan fényes látomány tárult a szemei elé, hogy ott ült, a csillagokra tekintve, egészen magafeledten, a míg Maggy újra panaszkodni nem kezdett, hogy keljenek fel és menjenek járkálni.

Hármat ütött, majd félnégyet, és ők keresztül bandukoltak a London-hídon. Hallották, a mint a folyam árja meg-megtört az akadályokon; és a sötét ködpárán keresztül lenéztek félve a habokba; a hol a híd lámpái tükröződtek, apró fényfoltokat láttak a vízben, mintha daemonok szemei lettek volna, tele rémes igézettel a bűn és a nyomor számára. Visszariadtak a hajléktalanoktól, a kik a zúgokban hevertek összekuporodva. Futásnak eredtek, ha részeg emberekkel akadtak össze. Menekültek a bújkáló alakok elől, a kik füttyentettek és jeleket váltottak egymással a zúgutczák sarkain, vagy pedig lélekszakadva elrohantak. Kis Dorrit, bár ő volt mindenütt a vezető és tanácsadó, most az egyszer boldog volt, hogy olyan gyermekes a megjelenése, s úgy tett, mintha ő kapaszkodnék bele Maggyba, és ő bízná rá Maggyra magát. És útjukban, lármás, kóbor alakok csoportjából nem egyszer kiáltott rá valaki a többiekre: - Ne bántsátok az asszonyt meg a gyerekit!

Az asszony meg a gyermeke így mentek tovább bántatlanul, tovább, egyre tovább, és a toronyórák elütötték az ötöt. Kelet felé bandukoltak lassacskán, s lestek a hajnal első sápadt pirkadását, mikor egy nő került a nyomukba.

- Mit csinál ezzel a gyerekkel! - szólt oda Maggynak.

Fiatal nő volt, sokkal fiatalabb, semhogy oda való lett volna, a hol volt, a jó ég tudja! - és nem volt sem csúnya, sem gonosz tekintetű. Durván beszélt, de a hangjának durvasága nem volt természetes, sőt volt benne valami dallamosság is.

- Mit csinál maga sajátmagával? - vágott vissza Maggy, jobb válasz híján.

- Nem látja, ha meg sem mondom?

- Nem tudom, látom-e, - szólt Maggy.

- Ölöm magam. Most, hogy megfeleltem, feleljen maga is. Mit csinál ezzel a gyerekkel?

Az állítólagos gyerek lehorgasztotta a fejét, és gyorsan odasimult Maggyhoz.

- Szegényke! - szólt a nő. - Nincs szíve, hogy itt tartja idekint a kegyetlen utczákon, ilyen időben? Nincs szeme, hogy nem látja, milyen gyönge és véznácska? Nincs esze (úgy látom, nem sok van), hogy nem félti jobban ezt a fázós, reszkető kis kezecskét?

Átkerült Kis Dorrit mellé, és a kezébe fogta a kezecskéjét, hogy melengesse.

- Csókolj meg egy szegény, veszendő teremtést, drágám, - szólt lehajolva hozzá, - és mondd meg, hová visz ez az asszony?

Kis Dorrit odafordult hozzá.

- Szent Isten! - kiáltott a nő hátrálva. - Hiszen maga nem gyerek!

- Ne törődjék vele! - szólt Kis Dorrit, megragadva a nő egyik kezét, a mint az hirtelen el-eresztette az övét. - Én nem félek magától.

- Pedig jobban tenné, ha félne, - felelt a nő. - Nincs édesanyja?

- Nincs.

- Atyja sincs?

- De van, drága, jó édes apám.

- Menjen haza hozzá, és féljen tőlem. Hadd menjek! Jó éjszakát!

- Előbb meg akarom köszönni a kedvességét; engedje meg, hogy úgy beszélhessek magához, mintha igazán gyermek volnék.

- Azt nem teheti, - szólt a nő. - Maga jó és ártatlan; de azért nem nézhet rám gyermek-szemmel. Soha se értem volna magához, ha azt nem gondolom, hogy gyermek. - És különös, vad zokogással elrohant.

Az égbolton nem pirkadt még; de az utczák viszhangzó kövein hajnalodott már: a kocsikban, szekerekben és talicskákban; a munkásokban, a kik dolgozni mentek; a reggeli boltok nyito-gatásában; a piaczok forgalmában; a folyampart sürgés-forgásában. Közeledett a reggel a lámpák lobogó lángjában, a melyeknek bágyadtabb volt a fénye, mint lett volna más időben; közeledett a reggel a levegő növekvő csípősségében és az éjszaka kísérteties haldoklásában.

Visszamentek megint a kapuhoz, azzal a szándékkal, hogy most már a kapu előtt várják meg, a míg kinyitják; de a levegő olyan éles és hideg volt, hogy Kis Dorrit, a mint az alvó Maggyt ide-oda vezette, jobbnak látta, ha mozogni fog. Mikor megkerülték a templomot, világosságot látott belül, és az ajtaja nyitva volt. Fölment a lépcsőn és benézett.

- Ki az? - kiáltott egy kövér öreg ember, a kinek hálósipka volt a fején, mintha az egyik kriptába készülne lepihenni.

- Senki különös, uram, - szólt Kis Dorrit.

- Megállj! - kiáltott az öreg. - Hadd látom!

Kis Dorrit, a ki már távozóban volt, megint visszafordult, hogy bemutassa sajátmagát meg a védenczét.

- Mindjárt gondoltam! - szólt az öreg. - Magát ismerem.

- Gyakran láttuk egymást, - szólt Kis Dorrit, megismerve a sekrestyést, vagy a templomszolgát, vagy padnyitogatót, vagy mi volt, - mikor idejöttem templomba.

- Nemcsak innen ismerem. A mi könyveinkbe van bevezetve a születése, úgy bizony. Maga a mi egyik nevezetességünk.

- Igazán? - szólt Kis Dorrit.

- Ha mondom! Mint gyermeke a ... de mondja csak, hogy' kerül az utczára ilyen korán?

- Tegnap este kizártak bennünket, s most arra várunk, hogy beereszszenek.

- Mit nem mond! És még egy álló óráig kell várakozniok! Jöjjön be a sekrestyébe. A sekrestyében befűtöttünk a festők miatt. A festőket várom, különben nem volnék itt, elhiheti. Az egyik nevezetességünk ne fázzék, ha módunkban van kényelmes meleget adni neki. Jöjjön beljebb!

Nagyon derék, kedélyes öreg volt; s miután felszította a tüzet a sekrestyében, kikeresett az állványokról egy kötet anyakönyvet. - Itt van ni, nézze, - szólt levéve a könyvet és fellapozva. - Megtalálja itt sajátmagát életnagyságban. Amy, Dorrit Vilmos és Fanny leánya. Született a Marshalsea-fogházban, a Szent György-plébánia kerületében. El szoktuk mesélni az embereknek, hogy azóta ott él folytonosan a fogházban, a nélkül, hogy egyetlen napot vagy éjszakát a fogházon kívül töltött volna. Igaz?

- Igaz, egészen ma éjszakáig.

- Úristen! - De a mint ámulva vizsgálgatta Kis Dorritot, más jutott az eszébe, és így szólt: - Igazán sajnálattal látom, hogy milyen bágyadt és kimerült. Várjon csak egy kicsit. Behozok egy-két párnát a templomból, dőljön le a barátnéjával egy kicsit a tűz mellé. Ne féljen, nem fogja elaludni a kapunyitást. A mint lehet, hazamehet az apjához. Majd én fölébresztem.

Csakhamar behozott néhány párnát, és elszórta a földön.

- No lássa! Itt van! Megint életnagyságban. Óh, nincs mit megköszönni. Nekem magamnak is vannak leányaim. És bár nem a Marshalsea-fogházban születtek, velük is megeshetett volna ugyanez, ha úgy éltem volna, mint a maga édesapja. Várjon csak egy kicsit. Valamit a párnája alá teszek majd a feje számára. Itt van egy kötet halálozási anyakönyv. Ez éppen jó lesz! Ebben a könyvben van Banghamné. De a mi leginkább érdekli a legtöbb embert ezekben a könyvekben, az nem az, a ki bennök van, hanem a ki nincs bennök, hogy kire kerül a sor, tudja, és mikor. Ez az érdekes kérdés.

Miután elégedett pillantást vetett a hevenyészett fejvánkosra, kiment, és egyedül hagyta őket, hogy egy óra hosszáig pihenjenek. Maggy horkolt is már, és Kis Dorritot is csakhamar elnyomta az álom, a végzet lepecsételt könyvén nyugtatva a fejét, nem törődve a könyv titokzatos üres lapjaival.

Ez volt Kis Dorritnak a „mulatsága". A nagy főváros gyalázata, istentelensége, romlottsága és veszedelme; a sivár éjszaka ködös, hideg, lassan múló órái és rohanó felhőtábora. Ez volt a mulatság, melyből Kis Dorrit az esős reggel korai ködös pitymallatában agyonfáradva sietett haza.

TIZENÖTÖDIK FEJEZET.

Flintwinchné megint álmodik.

A roskatag, ócska háznak a Cityben, a mely koromköpenyegébe burkolózva egész súlyával rátámaszkodott vele együtt pusztuló és sorvadó mankójára, nem volt része soha semmiféle egészséges vagy vidám változásban, bármi történt is. Ha a nap vagy egyszer meg is érintette, csak egyetlen sugarával tette, s ez is eltűnt egy félórán belül; ha a hold vagy egyszer rávilágított, csak azért tette, hogy néhány foltot rakjon gyászos köntösére s még nyomorúságosabb színét keltse. A csillagok, annyi bizonyos, hideg fénynyel ott virrasztottak fölötte, mikor az éjszaka és a füst elég tiszta volt; s a csúf idő mindig ritka hűséggel ragaszkodott hozzá. Az eső, a jég, a fagy és az olvadás ott senyvedezett mindig ezen a sívár elkerített helyen még akkor is, mikor máshonnan már régen eltűnt; a mi pedig a havat illeti, ez miután sárga színe rég megfeketedett már, ott sírdogálta el lassan heteken keresztül mocskos életét. Más tartozéka nem volt ennek a helynek. A mi az utcza lármáját illeti, a kerekek zörgése csak futólag suhant be a kapú aljába és nyomban tovább suhant, azt az érzést keltve a hallgatózó Affery asszonyban, hogy süket s csak néha szerzi vissza halló érzéke épségét egy-egy pillanatra. Épp így állt a dolog a fütyüléssel, énekléssel, csevegéssel, nevetéssel és minden más vidám emberi hanggal. Egy pillanat alatt keresztülszökkentek a hasadékon és mentek tovább a maguk útján.

A tűz- és gyertyavilág váltakozó fénye Clennamné asszony szobájában, ez volt a legnagyobb változás a hely halálos egyhangúságában. Két hosszú, keskeny ablakában komoran tükröződött a tűz fénye naphosszat, és komoran egész éjszaka. Nagy ritkán fellobogott szenvedélyesen, mint *ő*; de legtöbbször tengődött csak, mint *ő*, egyenletesen és lassan emésztve magát. Azonban a rövid téli napokon, mikor már kora délután besötétedett, a kerekes székben ülő Clennamné, a görbenyakú Flintwinch és a járó-kelő Affery torz képe másai órákhosszat rávetődtek a kapú fölé emelkedő házfalra s ott imbolyogtak, mint valami nagy laterna magica árnyképei. Mikor a szobájához lánczolt beteg éjjeli pihenőre készült, ezek az árnyképek egymásután eltünedeztek; Affery asszony megnagyított árnyéka tánczolt mindig legtovább ide-oda, míg végül felsurrant a levegőbe, mintha a boszorkányok ünnepére röpült volna. Ezután zavartalanul égett tovább a magányos gyertya, a míg a hajnal fénye el nem sápasztotta, s végül Affery asszony elfújta, miközben árnyéka ráereszkedett az álom boszorkányországából.

Milyen furcsa volna, ha a kis betegszoba tüze voltaképpen jelzőtűz volna, a mely valakit, még pedig olyan valakit, a kiről legkevésbbé tehető fel az egész világon, odavezérelne erre a helyre, a hová *kénytelen* megérkezni. Milyen furcsa volna, ha a kis betegszoba tüze valójában őrtűz volna, a mely minden éjszaka ott ég ezen a helyen, a míg egy előre meghatározott esemény bekövetkezése fölöslegessé nem teszi a virrasztását! Vajjon a földi vándorok rengeteg sokaságából, a mint ide-oda vonulnak a nap és csillagok alatt, fölfelé kapaszkodnak a poros dombokon, végigvergődnek a fárasztó rónaságokon, utaznak a szárazon és utaznak a tengeren, járnak-kelnek csodálatosan ide-oda, hogy találkozzanak és kölcsönösen hatással legyenek egymásra, vajjon ki az a tömegből, a ki nem is sejtve útja czélját, bizton közeledik e felé a hely felé?

Idővel majd elválik. A becsület kapúja és a szégyen oszlopa, a tábornok és dobos rangja, a peer-szobor a Westminster apátságban és a tengerész függőágya az óczeán mélységében, a püspöksüveg és a dologház, a gyapjúzsák[14] és az akasztófa, a trónus és a nyaktiló - mind e

[14] Az angol felsőházban a lordkanczellár gyapjúzsákon ül.

czélok felé ott bolyongnak a vándorok a nagy országúton; de csodásak az országút elágazásai, és csak idővel válik el, melyik utasnak, melyik czél int.

Egy téli délután, a szürkületben, Flintwinchné asszonynak, a ki kábult volt egész álló nap, a következő álma volt:

Úgy rémlett neki, hogy a konyhában van, a hol előkészítette a teáskannát és a szoknyája szegélyét feltűrve, lábát a rácsra téve melengette, a rostély közepén hamvadozó tűz előtt, a melyet jobbról is, balról is mély, hideg, fekete mélyedés határolt. Azt gondolta, hogy a mint ekképpen ott üldögélt, azon a kérdésen tünődve, vajjon az élet nem unalmas találmány-e némely ember számára, egyszerre csak megijesztette őt valami hirtelen zaj a háta mögött. Azt gondolta, hogy egyszer már a múlt héten is ugyanígy megijedt, s hogy ez a zaj rejtelmes természetű - valami zörgő hang s három vagy négy koppanás, mintha gyors léptek zaja volna; s ekközben rázkódást vagy ütést érzett a szívén, mintha a léptek alatt megrengett volna a padló, sőt mintha valami félelmetes kéz meg is érintette volna őt. Azt gondolta, hogy ennek folytán újra éledt benne az a régi félelme, hogy a házban kísértet jár; és felszaladt a konyhalépcsőn, a nélkül, hogy tudta volna, hogyan jutott fel rajta, csakhogy emberi társaság közelében lehessen.

Affery asszony azt gondolta, hogy a mikor a tornáczra ért, hites ura irodájának az ajtaját tárva-nyitva találta, s a szoba üres volt. Majd az utczaajtó mellett lévő kis szoba ablakához sietett, a melynek függönye fel volt húzva, hogy remegő szívét az ablaküvegen keresztül élő lényekkel hozza kapcsolatba a kísérteties házon túl és kívül. Majd a kapú fölötti házfalon ott látta a két okosnak az árnyait, a mint odafönt beszélgettek egymással. Erre fölment a lépcsőn, czipőjével a kezében, egyrészt, hogy közelebb legyen az okosokhoz, a kik könnyen végeznek a legtöbb kísértettel, másrészt, hogy meghallja, miről beszélgetnek.

- Tartsa meg magának az ostobaságait, - szólt Flintwinch úr; - nem kérek belőlük.

Flintwinchné azt álmodta, hogy ott állt a félig nyitott ajtó mögött és egészen világosan hallotta, hogy az ura mondta e merész szavakat.

- Flintwinch, - felelt Clennamné, szokott erős, mély hangján, - magában a harag ördöge lakozik. Óvakodjék tőle.

- Nem bánom, akár egy, akár tíz ördög lakik is bennem, - szólt Flintwinch úr, miközben hangjának erélyességével azt sejtette, hogy a tíz közelebb jár az igazsághoz, mint az egy. - Ha ötven volna, mind azt mondaná: Tartsa meg magának az ostobaságait, én nem kérek belőlük, - ezt mondatnám velök, akár tetszik nekik, akár nem.

- Mivel bántottam meg, maga dühöngő? - kérdezte Clennamné erős hangja.

- Mivel? - szólt Flintwinch úr. - Rám támadt.

- Ha azt akarja mondani, hogy szemrehányást tettem - -

- Ne adjon a számba olyan szavakat, a miket nem használtam, - szólt Jeremiás, makacs és érthetetlen szívóssággal ragaszkodva képies kifejezéséhez; - azt mondtam, hogy rám támadt.

- Azért tettem magának szemrehányást, - kezdte újra Clennamné, - mert - -

- Nem hallgatom tovább! - kiáltott Jeremiás. - Rám támadt.

- Nos hát magára támadtam, maga konok teremtés, - (Jeremiás halkan vihogott magában, hogy rákényszerítette Clennamnére ezt a kifejezést,) - azért, mert akkor reggel szükségtelen czélzásokat tett Arthur előtt. Jogom van e miatt panaszkodni, mert ez csaknem hitszegés volt. Nem az volt a szándéka - -

- Ne mondjon ilyeneket! - vágott közbe a patvarkodó Jeremiás, visszautasítva az engedményt. - Az volt a szándékom.

- Úgy látom, legjobb lesz, ha egyedül engedem beszélni, - felelt Clennamné, egy kis szünet múlva, a mely valószínüleg haragos szünet volt. - Nincs czélja hogy tovább beszéljek az ilyen heveskedő, konok öreg emberhez, a ki a fejébe vette, hogy nem hallgat meg.

- Nos, ebből a nótából sem kérek, - szólt Jeremiás. - Semmi effélét nem vettem a fejembe. Csak megmondtam, hogy az volt a szándékom. Megmondjam azt is, mért volt ez a szándékom, maga heveskedő, konok öreg asszony?

- Végül is csak a kölcsönt adja vissza, - szólt Clennamné, leküzdve méltatlankodását. - Mondja meg hát.

- Nos, tehát azért tettem, mert nem világosította fel őt az atyja felől, pedig ez lett volna a kötelessége. Mert mielőtt ilyen lármát csap saját maga miatt, előbb -

- Hallgasson, Flintwinch! - kiáltott Clennamné megváltozott hangon; - sokat talál mondani.

Úgy látszott, hogy az öreg Flintwinchnek is ez a véleménye. Újra szünet támadt, és Flintwinch helyet változtatott a szobában, mikor újra, de most szelidebben megszólalt:

- Azt akartam megmondani, hogy mért volt az a szándékom. Mert azt gondoltam, hogy magának, mielőtt a saját védelmére kelt, előbb Arthur atyját kellett volna megvédelmeznie. Arthur atyját! Én nem szerettem túlságosan Arthur atyját. Én Arthur atyjának nagybátyjánál szolgáltam, ebben a házban, mikor Arthur atyja nem sokkal állt fölöttem, - sőt a mi saját zsebét illeti, szegényebb volt nálam, - és a mikor a nagybátyja éppen úgy hagyhatta volna rám a vagyonát, a hogy ő rá hagyta. Ő a szobában koplalt, én pedig a konyhában koplaltam; ez volt a különbség a helyzetünkben; sokkal több különbség nem volt közöttünk, mint néhány nyaktörő lépcsőfok. Én akkoriban sohasem törődtem vele; nem tudom, vajjon volt-e idő egyáltalában, a mikor sokat törődtem vele. Határozatlan, tétovázó ember volt, a kinek ifjú korában nem volt semmi egyebe, csak az árvasága. És mikor feleségül vette magát, azt a nőt, a kit a nagybátyja választott a számára, nem volt szükségem kétszer sem magára pillantani (maga akkoriban mutatós asszony volt), hogy tudjam, ki lesz az úr a házban. Maga azóta mindig a saját erejére támaszkodott. Támaszkodjék most is a saját erejére. És ne támaszkodjék arra, a ki meghalt.

- *Nem* is támaszkodom - a mint maga mondja - arra, a ki meghalt.

- De megtette volna, ha én eltűröm, - dünnyögött Jeremiás, - és ez az oka annak, hogy rám támadt. Nem tudja elfelejteni, hogy nem tűrtem el. Azt hiszem, csodálkozik, hogy érdemesnek tartom a fáradságra azt, hogy Arthur atyjának igazságot szolgáltassunk? Mi? Nem baj, ha nem felel is, mert tudom, hogy csodálkozik, és maga is tudja. Várjon csak, megmondom majd, hogy' van ez. Lehet, hogy egy kissé fura természetű ember vagyok, de hát az a természetem - hogy nem tudom megengedni senkinek a világon, hogy teljesen a saját feje szerint igazodjék. Maga határozott jellemű asszony és okos asszony; és ha látja maga előtt a czélt, semmi sem térítheti le az útjáról. Van-e, a ki ezt énnálam jobban tudja?

- Semmi sem téríthet le az utamból, Flintwinch, ha saját magam előtt igazoltam a czélomat. Ezt tegye hozzá!

- Saját maga előtt igazolta? Mondtam, hogy maga a leghatározottabb jellemű asszony a föld kerekségén (vagy ha nem így mondtam, így akartam mondani), és ha egyszer elhatározta, hogy igazol maga előtt valamely czélt, a melyet kitűzött, hát akkor természetes, hogy igazolni fogja.

- Ember! Én a könyvek tekintélyével igazolom magam, - kiáltott Clennamné, szigorúan hangsúlyozva minden szavát, s a tompa hangból, a mely szavait követte, arra letetett következtetni, hogy karja egész súlyával rá csapott az asztalra.

- Mindegy, - felelt Jeremiás nyugodtan, - ne feszegessük most ezt a kérdést. Bármint áll a dolog, annyi bizonyos, hogy maga megvalósítja minden szándékát, és félregázol mindent az útjából. Nos, én nem engedem félregázolni magamat. Hűséges voltam magához, a javát szolgáltam és ragaszkodom magához. De abba nem egyezhetem bele, nem akarok beleegyezni, nem is egyeztem bele soha és nem is fogok soha beleegyezni, hogy magába olvadjak. Nyeljen el mást mindenkit, Isten éltesse. De az én természetemnek az a különös sajátsága van, asszonyom, hogy én nem akarom elevenen elnyeletni magamat.

Talán kezdetben ez volt az eredete annak, hogy ez a két ember megértette egymást. Talán Clennamné azért ítélte méltónak ezt az embert arra, hogy szövetségestársává tegye, mert felismerte a benne rejlő akaraterőt.

- Elég, nagyon is elég erről a tárgyról, - szólt Clennamné komoran.

- A míg megint rám nem támad, - felelt az állhatatos Flintwinch; - akkor készen lehet rá, hogy megint végig kell hallgatnia az egészet.

Affery asszony azt álmodta, hogy az ő urának és parancsolójának az alakja fel és alá járt erre a szobában, mintha haragját akarná csillapítani, ő pedig elszaladt; de aztán, mikor az ura nem jelentkezett, mialatt Affery asszony remegve hallgatózott egy darabig a homályos tornáczon, felmászott megint a lépcsőn, mert gyötörték, úgy, mint az imént, egyrészt a kísértetek, másrészt a kíváncsisága, és újból meglapult odakint az ajtó előtt.

- Kérem, Flintwinch, gyújtsa meg a gyertyát, - szólt éppen akkor Clennamné, a ki nyilvánvalóan azt szerette volna elérni, hogy Flintwinch megint azon a hangon beszéljen vele, a hogy rendszerint szoktak egymással beszélgetni. - Nemsokára teázni fogok. Kis Dorrit itt lesz és sötétben fog találni.

Flintwinch úr gyorsan meggyújtotta a gyertyát, s miközben az asztalra tette, így szólt:

- Mi a szándéka Kis Dorrittal? Ide fog járni örökké dolgozni? Ide fog járni örökké teára? Örökké egyformán ki- s bejáratos lesz itt?

- Hogy beszélhet arról, hogy valami örökké tartson, az olyan nyomoréknál, mint én vagyok? Nem lekaszálnak-e mindannyiunkat, mint a füvet a réten, s nem ért-e már engem a sarló évekkel ezelőtt? Nem itt fekszem-e azóta, azt várva, hogy betakarítsanak a csűrbe?

- Jó, jó! De a mióta maga itt fekszik - távolról sem holtan - erről szó sem lehet! - egész sereg gyermeket és ifjút, viruló asszonyokat, erős férfiakat és a többi, lekaszáltak és elföldeltek; és maga még mindig itt van, ugy-e, még pedig nem is igen változva. A maga órája meg az én órám, lehet, hogy még jó sokáig nem fog ütni. Mikor azt mondom, hogy „örökké”, úgy értem (bár nem vagyok költőies hajlamú), hogy addig, a míg élni fogunk.

Flintwinch úr nagy nyugalommal adta elő ezt a magyarázatot, és nyugodtan várta a választ.

- A míg Kis Dorrit olyan csendes és szorgalmas marad, s a míg rászorul és rászolgál arra a csekély támogatásra, a mely tőlem telik: addig azt hiszem, ha csak magától el nem marad, ide fog járni továbbra is, már a mennyiben életben maradok.

- Ennyi az egész? - szólt Flintwinch, a száját és az állát simogatva.

- Ugyan mi egyébről kellene még szónak lenni? Mi egyébről lehetne még szó? - kiáltott Clennamné, a maga módján, ridegen elcsodálkozva.

Flintwinchné azt álmodta, hogy a két okos teremtés egy-két pillanatig egymásra nézett a gyertyán keresztül, s hogy valamiképpen az a benyomása támadt, mintha farkas szemet néztek volna egymással.

- Tudja talán véletlenül, Clennamné asszony, - kérdezte aztán Affery hites ura sokkal halkabban és olyan jelentős hangsúlyozással, a mely látszólag semmikép sem illett hozzá szavai egyszerű czéljához, - tudja talán véletlenül, hol lakik Kis Dorrit?

- Nem tudom.

- Szeretné - no igen, szeretné tudni? - szólt Jeremiás, úgy lökve ki magából a kérdést, mintha rá akarna ugrani Clennamnére.

- Ha érdekelne, már régen tudnám. Vagy nem kérdezhettem volna meg tőle mindennap?

- Hát akkor nem érdekli?

- Nem.

Flintwinch úr, miután mély, jelentős lélekzetet vett, az előbbi hangsúlyozással így szólt:

- Mert én véletlenül - jól értsen meg! - véletlenül megtudtam.

- Bárhol lakik, - szólt Clennamné, érctelen, kemény hangon, szavait oly élesen elválasztva egymástól, mintha külön-külön érczdarabokat szedegetne föl egymás után s azokról olvasná le őket, - bárhol lakik, Kis Dorrit titkot csinált belőle, és én nem is akarom soha megbolygatni a titkát.

- Talán inkább úgy áll a dolog, hogy nem is igen szeretné megtudni az igazat? Nem? - szólt Jeremiás; és miközben beszélt, úgy elcsavarta a nyakát, mintha a szavak a saját nyakatekert formájában jöttek volna ki belőle.

- Flintwinch, - szólt az úrnője és üzlettársa, hirtelen fellobbanó erélylyel, a mely Afferyt valósággal megrémítette, - mért ingerel? Nézzen körül ebben a szobában. Ha van abban némi kárpótlás a számomra hosszú rabságomért e szűk falak között, - nem mintha panaszkodni akarnék a nyomorúságom miatt; maga tudja, hogy e miatt sohasem panaszkodom, - ha van abban némi kárpótlás hosszú rabságomért e szűk falak között, hogy a míg meg vagyok fosztva minden kellemes szórakozástól, meg vagyok fosztva olyan dolgok tudásától is, a melyeknek a tudomásul vételét szívesen elkerülöm, mért irigyli éppen maga ezt a vigaszomat?

- Nem irigylem, - felelt Jeremiás.

- Akkor ne beszéljen tovább. Egy szót se szóljon. Hadd őrizze meg Kis Dorrit a titkát előttem, és őrizze meg előttem maga is. Hadd jöjjön-menjen továbbra is a nélkül, hogy megfigyelnék vagy kérdezgetnék. Hagyjon engem békességben tovább szenvedni, és ne foszszon meg attól az enyhüléstől, a melyet állapotomban megszerezhetek magamnak. Olyan nagy dolog ez, hogy úgy gyötör érte, mint valami gonosz szellem?

- Kérdeztem csak valamit. Ennyi az egész.

- Megadtam rá a választ. Tehát, egy szót se többet. Egy szót se.

E pillanatban hallatszott a kerekes szék hangja a padlón, és Affery csengőjét hevesen megrántották.

E pillanatban sokkal jobban félve az urától, mint a konyha titokzatos zörejétől, Affery oly gyorsan és oly nesztelenül, a hogy' csak telt tőle, tovakúszott, lerohant a konyhalépcsőn, csaknem oly sebesen, mint a hogy felrohant volt rajta, leült megint előbbi helyére a tűz elé, feltűrte megint a ruháját és befejezésül a fejére borította a kötényét is. A csengetyű ekkor újra

megszólalt, majd harmadszor is csendült és azután csengett egyfolytában; de Affery e nyomós sürgetés daczára is ott maradt ülve a helyén, a köténye mögött, lelkendezve.

Végül jött Flintwinch úr lefelé csoszogva a lépcsőn a tornáczra, s az egész úton dörmögött és kiabált:

- Affery, asszony!

Minthogy Affery még mindig nem mozdult a köténye mögül, lebotorkált, kezében gyertyával, a konyhalépcsőn is, odaoldalgott Afferyhez, lerántotta a kötényt a fejéről, és felrázta őt.

- Óh, Jeremiás! - kiáltott Affery felébredve. - De megijesztettél!

- Mi a manót csináltál, asszony? - faggatta Jeremiás. - Ötvenszer is csöngettek érted.

- Óh, Jeremiás, - szólt Affery asszony, - álmodtam.

Minthogy Flintwinch úrnak eszébe jutott, hogy a felesége már máskor is milyen nagyokat álmodott, odatartotta a gyertyát a fejéhez, mintha az az ötlete támadt volna, hogy a feleségével fogja a konyhát kivilágítani.

- Nem tudod, hogy teázni fog már? - kérdezte kaján vigyorgással, nagyot rúgva Affery asszony székének az egyik lábán.

- Jeremiás? Már teázni fog? Én nem tudom, mi lelt. De olyan borzasztóan megijedtem, mielőtt föl - elaludtam, hogy azt hiszem, az volt az oka.

- Eh! Te álomszuszék! - szólt Flintwinch úr. - Mit fecsegsz össze-vissza?

- Olyan furcsa zörgés, Jeremiás, és olyan furcsa motoszkálás. Itt a konyhában - éppen itt.

Jeremiás a magasba emelte gyertyáját és fölnézett a megfeketedett mennyezetre, alátartotta a gyertyáját és lenézett a nedves kőpadlóra, körülforgott a gyertyájával és körülnézett a foltos, maszatos falakon.

- Patkány, macska, víz, csatorna, - szólt Jeremiás.

Affery asszony tagadólag rázta a fejét mindegyik szóra.

- Nem, Jeremiás; már máskor is éreztem. Egyszer az emeleten és egyszer a lépcsőn, mikor átmentem a szobájából éjszaka a mi szobánkba - zörgés és valami remegő érintés a hátam mögött.

- Affery, feleség, - szólt Flintwinch úr mérgesen, miután odadugta az orrát a jeles hölgy ajkához, mintha szeszes italok nyomát kutatta volna, - hogyha nem csinálod meg egy-kettőre a teát, öregem, olyan zörgésben és olyan érintésben lesz mindjárt részed, hogy a konyha túlsó sarkába repülsz.

Ez a bejelentés arra ösztökélte Flintwinchné asszonyt, hogy megmozduljon, és felsiessen az emeletre, Clennamné szobájába. De mindazonáltal e percztől fogva az a szilárd meggyőződés kezdett gyökeret verni benne, hogy valami nincs rendjén ott abban a komor házban. Ezentúl soha sem volt nyugta többé, mihelyt bealkonyodott, és soha sem ment többé föl vagy le a lépcsőn sötétben a nélkül, hogy a fejére nem borította volna a kötényét, nehogy meglásson valamit.

Már most e kísérteties félelem és különös álom következtében, Flintwinchné asszony akkor este olyan kísérteties lelkiállapotba jutott, a melyből való kiszabadulásának ez a történet sokáig nem fogja semmi nyomát fölfedezni. Új tapasztalatainak és benyomásainak határozatlanságában és zavarosságában, a mint körülötte minden rejtelmesnek tűnt fel ő előtte, kezdett ő maga épp oly rejtelmessé lenni mások előtt és mások épp oly kevéssé tudtak kiokosodni ő

belőle, a mily kevéssé tudott kiokosodni ő maga a házból és minden egyébből, a mi a házban volt.

Még nem készült el egészen Clennamné asszony teájával, mikor felhangzott az ajtón az a halk kopogás, a mely mindig Kis Dorritot jelentette. Affery asszony elnézte, a mint Kis Dorrit odakint a tornáczon letette szegényes kalapját és Flintwinch úr szótlanul az állát vakargatva, majd elnyelte szemével Kis Dorritot. És Affery asszony arczán meglátszott, hogy azt várja, hogy most mindjárt valami csodálatos következménye lesz a dolognak, a mitől ijedtében elveszti az eszét, vagy pedig darabokra tépve levegőbe repülnek mind a hárman.

A tea után megint kopogás hallatszott az ajtón, Arthur megérkezését jelezve. Affery asszony lement, hogy beeressze őt, s Arthur, mikor belépett így szólt:

- Affery, örülök, hogy maga az. Szeretnék magától kérdezni valamit.

Affery nyomban így felelt:

- Az Istenért, Arthur, csak semmit ne kérdezzen tőlem! Félig az ijedtség, félig az álom fosztott meg az életemtől. Ne kérdezzen semmit tőlem! Azt sem tudom már, fiú vagyok-e vagy lány! - és azonnal a faképnél hagyta Arthurt, és soha többé nem került még a közelébe sem.

Minthogy Affery asszonynak soha sem volt kedve olvasni, s ahhoz, hogy varrogasson, föltéve, hogy lett volna is hajlandóság rá, nem volt elég világossága az alacsony szobában, minden este ott üldögélt sötét magányában, a melyből Clennam Arthur visszatérésének estéjén egy pillanatra előbukkant, vad töprengésbe és gyanakvásba merülten, úrnőjére, férjére, és a különböző hangokra vonatkozóan. Valahányszor a kegyetlen ájtatoskodás véget ért, e képzelődések az ajtó felé irányították Affery asszony tekintetét, mintha azt várná, hogy e kedvező pillanatokban valami sötét alak jelenik meg és megszaporítja egy fölösleges taggal a társaságot.

Egyébként Affery asszony sohasem szólt és sohasem tett semmi olyat, a mi fokozottabb mértékben feléje irányította volna a két okos teremtés figyelmét, kivéve hébe-korba, rendszerint a legnyugodtabb órákban, a lefekvés ideje táján, mikor hirtelen kipattant sötét kuczkójából és rémült arczczal így suttogott Flintwinch úr fülébe, a ki Clennamné kis asztalkája mellett újságot olvasott:

- Hallod, Jeremiás! Most! Mi ez a lárma?

Majd a lárma, ha ugyan egyáltalában volt lárma, megszünt, Flintwinch úr pedig feléje fordúlva, mintha Affery ilyenkor akarata ellenére földhöz teremtette volna őt, rámordult:

- Affery, vén asszony, mindjárt megkapod a magadét, vén asszony, mindjárt megkapod! Már megint álmodtál!

TIZENHATODIK FEJEZET.

Senki gyöngesége.

Mikor elérkezett az ideje annak, hogy felújítsa ismeretségét Meaglesékkel, Clennam a megállapodás értelmében, a mely közte és Meagles úr között a Vérző Szív Udvarában történt, egy bizonyos szombaton fölkerekedett Twickenham felé, a hol Meagles úrnak saját nyárilaka volt. Minthogy szép, száraz idő volt, s minthogy rá nézve, a ki oly sokáig távol volt hazájától, bővelkedett az érdekességben minden angol országút, az útitáskáját előreküldötte a postakocsin, s ő maga gyalog indult neki az útnak. A gyaloglás már maga is új gyönyörűség volt neki, még pedig olyan, a mely a távoli országban nem igen szokta szórakoztatni.

Fulhamon és Putneyn keresztül ment, hogy a síkságon ballaghasson végig. Ragyogó, napfényes útja volt; s mikor Twickenham felé ballagtában a síkságra érkezett, azon vette észre magát, hogy jó útat megtett gondolatai országában is, légiesebb és kevésbbé kézzelfogható czélok felé. Gyors egymásutánban tűntek elébe ezek a czélok, a mint egészséges testmozgását végezte a kellemes országúton. Bájos dolog egyedül bandukolni a szabadban úgy, hogy az ember töprengjen semmi fölött. És Clennamnek bőven lett volna elmélkedésre ösztökélő befejezetlen témája, ha mindjárt az ország délnyugati csúcsáig gyalogolt volna is.

Először is ott volt az a kérdés, a mely csaknem szakadatlanul a fejében motoszkált, hogy mitévő legyen a jövendőben; milyen foglalkozásra szánja magát, és milyen irányban lesz a legjobb utána látnia. Távolról sem volt gazdag, s a határozatlanság és tétlenség minden újabb napja egyre jobban nyugtalanította örökrésze miatt. Valahányszor azon kezdett tünődni, mi módon gyarapítsa ezt az örökrészt vagy mibe fektesse be, mindannyiszor fölmerült benne újra meg újra az a kétely is, vajjon nincs-e másvalaki is a világon, a kinek kielégíttetlen igénye van az ő jogával szemben, s ez a kétely egymagában is elég lett volna rá, hogy' legyen miről gondolkoznia akár a leghosszabb gyalogsétán is. Azután ott volt az édesanyjához való viszonya, a mely mostanában békés és egyenletes volt ugyan, de meghitt nem volt soha, s a kivel mostanában hetenkint több ízben szokott találkozni. Kis Dorrit első sorban és állandóan foglalkoztatta; mert a saját élete körülményei kapcsolatban Kis Dorrit történetének a körülményeivel, úgy tüntették föl előtte ezt a kis teremtést, mint az egyetlen lényt, a kihez szorosabb kötelékek fűzték, a melyek az egyik részről ártatlan bizalmon, a másik részről gyöngéd pártfogáson alapultak; a melyek rokonszenv, becsülés, önzetlen érdeklődés, hála és részvét kötelékei voltak. A mikor Kis Dorritra gondolt és arra az eshetőségre, hogy Kis Dorrit édes atyját a halál minden bilincset feloldó keze kiszabadítja a fogságból - az egyetlen elképzelhető változásra, a mely módot nyújtana neki arra, hogy olyan barátja lehessen Kis Dorritnak, a minő szeretett volna lenni, mert gyökeresen megmásíthatta volna az élete módját, símává tehette volna göröngyös útját és otthont adhatott volna neki, - ebben a távlatban fogadott leányának tekintette őt, Marshalseabeli szegény gyermekének, a kit végül nyugalomba ringathatott. S ha volt még valami, a mi végül Twickenham felé irányította gondolatait, ez oly határozatlan téma volt, a mely csaknem egészen elmosódott a körülötte mindent átható légkörben, a melyben az említett többi témája lebegett a szemei előtt.

Keresztülvágott a síkon és már-már ki is jutott belőle, mikor majdnem utolért egy alakot, a ki egy idő óta előtte baktatott, s a ki, mikor a közelébe jutott, ismerősnek tűnt föl előtte. Ezt a benyomását valahogyan abból a körülményből merítette, a hogy' az illető a fejét tartotta és mélyen elgondolkozva, de különben meglehetős keményen lépkedve haladt. De mikor az illető férfi, - mert férfi volt, - hátrabillentette a kalapját a feje búbján és megállt, hogy szemügyre vegyen valamit az úton, határozottan Doyce Dánielre ismert benne.

- Hogy' van, Doyce úr? - szólt Clennam, mikor utolérte. - Örülök, hogy viszontlátom, még pedig egészségesebb helyen, mint a huza-vona-hivatal.

- Ah! Meagles úr barátja! - kiáltott fel ez az országos gonosztévő, miközben föleszmélt valami bonyolult számítgatásból, a melybe el volt mélyedve, és kezet nyújtott Clennamnek. - Örülök, uram, hogy találkozunk. Nem haragszik, hogy elfelejtettem a nevét?

- Kérem. Nem híres név a nevem. Nem Barnacle-nak hívnak.

- Nem, nem, - szólt Dániel nevetve. - S most már tudom is, hogy mi a neve. Clennam. Hogy' van, Clennam úr?

- Ha nem csalódom, - szólt Arthur, mialatt egymás mellett tovább ballagtak, - mindaketten egy czél felé törekszünk, Doyce úr.

- Twickenhamet gondolja? - felelt Dániel. - Örömmel hallom.

Csakhamar összebarátkoztak és meghitt beszélgetéssel tették egymásnak kellemessé az utat. A leleményes gonosztévő nagyon szerény és nagyon józaneszű ember volt; és bárha egyszerű ember volt is, sokkal inkább hozzászokott ahhoz, hogy a gondolat eredetiségét és merészségét, mikor a megvalósításra kerül a sor, türelemmel és pontossággal párosítsa, semhogy bármikép is közönséges ember számba mehetett volna. Eleinte nehéz volt őt rábírni arra, hogy saját magáról beszéljen, és Arthur erre irányuló kísérleteit azzal hárította el, hogy könnyedén odavetette: óh, igen, megtette ezt vagy azt, és ez vagy az az ő műve volt és ez vagy az az ő találmánya volt, de hát hiszen ezzel foglalkozik, tetszik tudni, ezzel foglalkozik. De mikor lassacskán meggyőződött róla, hogy az útitársa komolyan érdeklődik a dolgai iránt, nyílt őszinteséggel kielégítette az érdeklődését. Kiderült később, hogy egy északi grófságbeli kovácsnak a fia, és özvegy édes anyja eredetileg inasnak adta őt egy lakatoshoz. A lakatosnál „nyélbe ütött egy pár apróságot", és ennek az lett a következménye, hogy a lakatos feloldotta őt az inaskodás szerződése alól és meg is ajándékozta. Ez az ajándék módot nyújtott neki leghőbb vágya megvalósítására, úgy hogy elszegődhetett egy gépészmérnök mellé, a hol keményen dolgozott, szorgalmasan tanult és küzködve élt hét esztendeig. Mikor kitelt az ideje, további hét-nyolcz esztendeig heti bérért gyári műhelyben dolgozott, s azután a Clyde[15] mellé költözött, a hol tanult, reszelgetett, kalapácsolt, és további hat vagy hét esztendeig gyarapította úgy elméleti, valamint gyakorlati tudását. Onnan Lyonba hívták és el is fogadta az ajánlatot; Lyonból Németországba szerződtették, és Németországból elhívták Szent Pétervárra, és ott igazán nagyon jól ment a sora - soha jobban. Csakhogy természetesen visszakívánkozott a hazájába, és az volt a vágya, hogy odahaza tüntesse ki magát és inkább a hazája javát szolgálja tőle telhetően, mint idegen országokét. És így aztán hazajött. És otthon letelepedett, műhelyt rendezett be, kieszelt egyet-mást, meg is valósította és dolgozott tovább a maga módján, a míg végül vagy tizenkétesztendei szakadatlan kötelességtudó munka után, besorozták őt is a becsületrend nagy angol légiójába, a huza-vona-hivatalból visszautasítottak légiójába, és kitüntették a nagy angol becsületrenddel, a Barnacle-ek és Stiltstalkingok rendetlenségének a rendjével.

- Nagyon sajnálatos dolog, - szólt Clennam, - hogy egyáltalán eszébe jutott valaha, hogy rátérjen erre az útra.

- Igaz, uram, igaz bizonyos mértékig. De mit tegyen az ember? Ha az a szerencsétlenség éri, hogy kieszel valamit, a mi hasznára válik nemzetének, akkor nem szabad letérnie az útjáról, bárhová vezet is az.

- Nem jobban tenné, ha nem bajlódnék tovább vele? - kérdezte Clennam.

- Ezt nem teheti, - szólt Doyce, elgondolkozó mosolylyal, a fejét csóválva. - Nem azért termett a fejében, hogy ott eltemetődjék. Azért termett a fejében, hogy hasznára legyen vele másoknak. Az ember azzal a föltétellel kapta az életét, hogy utolsó lehelletéig keményen küzdjön érte. Ilyen föltétellel jut hozzá minden ember egy-egy találmányához is.

- Azt akarja ezzel mondani, - szólt Arthur, a ki egyre növekvő bámulattal hallgatta csendes utitársát, - hogy még most sem kedvetlenedett el végképpen?

- Nincs jogom hozzá, ha elkedvetlenedtem is, - felelt a másik. - A dolog oly igaz most is, mint az előtt volt.

Miután egy ideig szótlanul ballagtak tovább, Clennam másfelé akarta terelni a beszélgetést, de lehetőleg minden hirtelen ugrás nélkül: azt kérdezte Doycetól, van-e üzlettársa, a kivel gondjai egy részét megoszthatja.

---

[15] Skóczia legnagyobb vasgyárai a Clyde folyó partján vannak.

- Nincs, - felelt Doyce, - ez idő szerint nincs. Eleinte, a mikor letelepedtem, volt társam, még pedig nagyon derék ember volt. De néhány esztendővel ezelőtt meghalt; s minthogy nem egy könnyen tudtam beletörődni abba a gondolatba, hogy társam elvesztése után mást vegyek magam mellé, megváltottam az üzletrészét s azóta a magam ura vagyok. Csakhogy a dolognak bökkenője van ám, - szólt megállva egy pillanatra, miközben kedélyes mosoly tükröződött a szemében, és összeszorított jobb kezét, hüvelykujja sajátságos hajlékonyságával, Clennam karjára téve, - tudja, a feltalálók nem jó üzletemberek.

- Nem jók? - szólt Clennam.

- Legalább az üzletemberek így mondják, - felelt Doyce, újra megindulva és hangosan elnevetve magát. - Nem tudom ugyan, mért gyanúsítanak bennünket, szerencsétleneket, azzal, hogy nincs józan eszünk; de általában meg vannak győződve róla az emberek, hogy nincs máskép. Még a legjobb barátom is itt e földön, a mi kitünő barátunk amott ni, - szólt Doyce, Twickenham felé intve a fejével, - még ő is, hogy úgy mondjam, gyámkodik fölöttem, mint olyan ember fölött, a ki általában képtelen vagyok a magam érdekeinek az ápolására. Nem vette észre?

Clennam Arthur maga is akaratlanul kedélyesen nevetni kezdett, mert felismerte a leírás igazságát.

- Éppen ezért úgy vélem, hogy keresnem kell egy társat, a ki üzletember és nem bűnös semmiféle találmányban, - szólt Doyce Dániel, levéve a kalapját, hogy végigsimíthasson kezével a homlokán, - ha másért nem, hát már a közvélemény iránt való köteles tiszteletből is, meg hogy a vállalatom jó hírnevét megóvjam. Nem hiszem, hogy jövendő társam arról volna kénytelen meggyőződni, hogy hanyagul vagy zavarosan vezettem az ügyeimet; de ezt majd ő mondja meg - akárki lesz is - nem én.

- Eddigelé tehát még nem választott magának üzlettársat?

- Nem, uram, nem. Csak mostanában határoztam el, hogy társat keresek. Annyi tény, hogy az elintézni való megszaporodott, s nekem most, hogy öregebb lettem, éppen elég dolgom van a műhelyben. A mi a könyveket, meg a levelezést, meg a külföldi utazást illeti, a mi maga egy egész főnököt kíván, mindezt nem tudom magam elvégezni. Meg akarom beszélni, hogy' lehetne legjobban nyélbe ütni a dolgot, ha lesz rá egy félóra időm, hétfő reggelig, a - a dajkámmal és pártfogómmal, - szólt Doyce, miközben újra elmosolyodott a szeme. - Nagyon eszes üzletember és az ilyen dolgokban kitünő iskolája van.

Ezután más egyéb dolgokról beszélgettek, a míg czéljukhoz nem értek. Megállapodott és szerény önbírálat jellemezte Doyce Dánielt - nyugodt tudata annak, hogy a mi igaz, annak igaznak kell maradnia, daczára a Barnacle-ek családi óczeánjának, és igaznak fog bizonyulni, ha mindjárt kiszárad is ez az óczeán. S ebben a nyugodt meggyőződésében volt valamelyes nagyság, bárha nem is hivatalos jellegű.

Minthogy Doyce jól ismerte a házat, azon az úton vezette Arthurt, a honnan legelőnyösebb színben tűnt fel a ház a közelgők előtt. Bájos hely volt (nem ártott neki az sem, hogy egy kissé excentrikus volt) az út mentén, a folyam partján; más lakóhelye nem is lehetett volna a Meagles-családnak. Kertben állt, a mely az év májusában bizonyára oly szép és friss volt, mint Pet most élte májusában; és szép csoport pompás fa és sűrű örökzöld védelmezte, mint Petet Meagles úr és Meaglesné asszony. Régi téglaépület volt eredetileg, a melynek egyik felét egészen lebontották, a másik felét pedig a mostani nyárilakká alakították át, ennélfogva volt egy erőteljes, régibb részlete, a mely Meagles urat és nejét jelképezte, meg egy új, festői, igen csinos részlete, a mely Petet jelképezte. Sőt volt egy még újabb melegház-függeléke is, a mely a villához támaszkodott, és bizonytalan színű volt, egyrészt sötétebb üvegtáblái, másrészt áttetszőbb részletei következtében, a melyek a nap sugaraiban hol tüzesen ragyogtak, hol

mint ártatlan vízcseppek tündököltek. Ez a függelék Tattycoramot jelképezhette. A békés folyam és a komp odalátszott, mintegy erkölcsi prédikáczió gyanánt a ház lakói számára, ilyenformán: Ifjak és vének, szenvedélyesek és nyugodtlelkűek, lázongók és elégedettek, lám, az ár így foly tovább szakadatlanul. Dúljon bár a szívetekben bármily vihar, lám, a habok mindig ugyanazt a dallamot csobogják a komp orrán. Évről évre, ennyire sodródik el és nem tovább az átkelő komp, óránkint ennyi mérföldet hömpölyög és nem többet, itt kákás, ott liliomos partok között, minden bizonytalanság, minden nyugtalanság nélkül, állhatatos medrében a folyam; mialatt ti az idő tovatűnő árjában oly szeszélyesen, oly állhatatlanul hánykolódtok.

Alig szólalt meg a kapú csengője, Meagles úr nyomban megjelent, hogy fogadja vendégeit. Meagles úr alig jelent meg, megjelent a nyomában rögtön Meaglesné asszony is. Meaglesné asszony alig jelent meg, megjelent a nyomában rögtön Pet is. Pet alig jelent meg, megjelent a nyomában rögtön Tattycoram is. Soha szívesebben nem fogadtak még vendégeket.

- Ime, Clennam úr, a mint látja, itt vagyunk, - szólt Meagles úr, - elskatulyázva a saját otthonunk határain belül, mintha soha többé nem szándékoznánk már tovább terjeszkedni - illetve utazni. Ugy-e itt nem úgy vagyunk, mint Marseilleben? Mi? Itt szó sincs *allons*-ról és *marchons*-ról?

- Bizony, ez egészen más fajtája a szépségnek! - szólt Clennam körültekintve.

- De, Istenemre! - kiáltott Meagles úr, boldogan dörzsölgetve a kezét, - mégis csak ritka mulatság volt ám az a vesztegzár, ugy-e? Én bizony, higyje meg, sokszor visszakívánkoztam már oda! Pompás társaságba verődtünk ott össze!

Meagles úrnak változatlanul ez volt a szokása. Szidott mindent, mikor úton volt, és aztán mindig visszakívánkozott mindenhová, mikor nem volt úton.

- Ha nyáridőtt volnánk, - szólt Meagles úr, - a mit ön miatt kívánnék csak, hogy java szépségében láthatná ezt a helyet, akkor aligha hallaná a saját hangját is a madárszótól. Minthogy praktikus lények vagyunk, nem engedjük meg soha senkinek, hogy elriaszsza a madarakat; s a madarak, minthogy szintén praktikus lények, miriádszámra hozzánk sereglenek. Igazán boldogok vagyunk, hogy itt láthatjuk, Clennam (ha megengedi, az urat elhagyom); higyje meg, csakugyan nagyon boldogok vagyunk.

- Ilyen szíves fogadtatásban nem volt részem, - szólt Clennam - (majd eszébe jutott, mit mondott neki Kis Dorrit a saját szobájában, és az igazságnak megfelelően hozzátette) - csak egyetlen egyszer - a mióta utoljára együtt járkáltunk föl s alá, letekintve a Földközi tenger habjaiba.

- Ah! - felelt Meagles úr. - Az volt ám a kilátás, ugy-e!? Nem kívánom a katonai uralmat, de azért nem bánnám, ha itt ezen a tájon is volna néha egy kis allons meg marchons - csak egy iczike-piczike. Átkozott csendes egy hely ez!

Meagles úr, miután rosszaló fejcsóválás közepett ekképpen magasztalta tusculumának csendes magányát, bevezette vendégeit a házba. A ház éppen olyan tágas volt, a minőnek kellett lennie; oly kedves volt belül is, mint kívül, s tökéletes kényelemmel volt berendezve. A család vándoréletének némi nyomát föl lehetett ugyan födözni a letakart képkereteken és bútorokon, meg az összegöngyölített függönyökön; de könnyű volt észrevenni azt is, hogy Meagles úrnak az volt az egyik bogara, hogy a nyárilak mindig olyan állapotban legyen, ha nincsenek is otthon, mintha mindig holnapután szándékoznának hazaérkezni. A különböző utazáson gyűjtött tárgyaknak olyan rengeteg tarkasága díszlett a nyárilakban, hogy az ember szinte valamely szeretetreméltó kalóz lakásában képzelte magát. Voltak ott középolaszországi régiségek, a melyek ennek az iparnak legjobbhírű, modern gyáraiban készültek; egyiptomi múmiák részecskéi (valószínűleg Birminghamből); gondolák mintái Velencéből; kis falvak

mintái Schweitzből; mozaikpadlótörmelékek Herculanumból és Pompejiből, megkövesedett húsvagdalékra emlékeztetve; hamú a sírokból és láva a Vezuvból; spanyol legyezők, spezziai szalmakalapok, mór papucsok, toskanai hajtűk, carrarai faragványok, trastaverini hímzések, genuai bársony és filigrán művek, nápolyi korall, római cameák, genfi ékszer, arab lámpások, olvasók, melyeket maga a pápa áldott meg, és rengeteg tömeg egyéb lim-lom. Volt ott továbbá töméntelen helynek kevésbbé hasonló vagy nem hasonló látképe; s volt egy kis képtár is az egyik szobában, a hagyományos, megcsontosodott, vén szentek egynéhány példányának a tiszteletére, az ostorszíj-inas, Neptunhajas és tetovált ránczúak közül, olyan vastagon kenczézett kiadásban, hogy minden egyes szentnek a képemása beillett volna valósággal légyfogó papirosnak. E képszerzeményekről Meagles úr a szokott módon beszélt. Annyiban ért csak a képekhez, mondotta, hogy tetszik-e neki, vagy sem; bámulatos olcsón halászta össze ezt a pár darabot, és akadtak, a kik azt mondták rá, hogy elég szép gyűjtemény. Egy úr, a ki bizonyára értett valamicskét a dologhoz, azt a kijelentést tette, hogy az „Olvasó bölcs”, (egy lepedőbe burkolt, rendkívül olajos vén úri ember, hattyúprémes gallérral, szakáll helyett, és telisdedteli repedéssel, mint a jól kisütött pástétom héja) - csinos Guercino. A mi pedig azt a Sebastiano del Piombót illeti amott, ítéljen kiki maga; ha nem az ő késői modorára vall, akkor az a kérdés, ki festette? Tizian - lehet, hogy ő, de az is lehet, hogy nem ő - ő talán csak egy pár ecsetvonást tett rajta. Doyce Dániel azt mondta, hogy talán egy ecsetvonást sem tett rajta, de Meagles úr jobbnak látta, ha ezt a megjegyzést nem veszi tudomásul.

Meagles úr, miután minden zsákmányát megmutatta, bevezette vendégeit a saját kényelmes szobájába, a melynek ablakából végig lehetett látni a síkon, s a mely félig öltözőnek, félig irodának volt berendezve. Volt benne a többi közt egy írótámla, s ezen egy aranymérésre való sárgaréz mérleg, meg egy pénzolvasásra való kis lapát.

- Ime, itt van, - szólt Meagles úr. - E mögött a két szerszám mögött álltam harminczöt esztendeig egyfolytában, a mikor épp oly kevéssé gondoltam a világjárásra, mint most - az otthonülésre. Mikor istenhozzádot mondtam a banknak, elkértem mindakettőt és magammal hoztam. Azért mondom el mindjárt, mert még azt találják képzelni, hogy itt szoktam ülni az irodámban (a hogy Pet rám fogja), s mint a huszonnégy feketerigós mesebeli király, a pénzemet számolom.

Clennam tekintete megakadt a falon egy természetes képen, a mely két csinos kis leánykát ábrázolt, a mint egymást átkarolták.

- Igen, Clennam, - szólt Meagles úr halkabban. - Ott vannak mindaketten. Vagy tizenhét esztendővel ezelőtt készült. Gyermek volt még akkor mindakettő, a hogy’ az asszonynak szoktam mondani.

- Mi a nevük? - szólt Arthur.

- Ah, igaz is! Hiszen maga még soha sem hallott más nevet, csak azt, hogy Pet. Petnek Minnie a neve; a hugáé pedig Lillie.

- Rám ismert volna a kettő közül valamelyikben, Clennam úr? - kérdezte maga Pet, a ki e pillanatban megjelent a küszöbön.

- Magának hittem volna mindakettőt, annyira hasonlítanak még most is magához. Valóban, - szólt Clennam, hol a szép eredetire, hol a képre tekintve, - még most sem tudom megmondani, melyik nem a maga arczképe.

- Hallod, anyus? - kiáltott oda Meagles úr a feleségének, a ki nyomon követte a leányát. - Mindenki így van vele, Clennam; nincs, a ki meg tudná különböztetni őket. A baloldali gyermek Pet.

A kép véletlenül egy tükör közelében lógott. Mikor Arthur megint a képre nézett, a tükörből látta, hogy Tattycoram, a ki e pillanatban az ajtó előtt haladt el, megállt, hallgatózott, hogy miről van szó odabent, s azután tovább ment olyan haragos és megvető arczot vágva, hogy egyébként szép arcza egészen elcsúnyult.

- De menjünk! - szólt Meagles úr. - Nagy utat tett meg és jól fog esnie, ha szabadul a csizmájától. A mi Dániel barátomat illeti, azt hiszem, ő neki ugyan soha sem jutna eszébe lehúzni a saját csizmáját, ha csak az orra alá nem dugjuk a csizmahúzót.

- Mért ne jutna az eszembe? - kérdezte Dániel, jelentősen Clennamre mosolyogva.

- Óh! Maga mindig más dolgokon jártatja az eszét, - felelt Meagles úr, a vállára veregetve Dánielnek, mintha természetesnek tartaná, hogy Dániel gyöngeségét semmi esetre sem szabad magára hagyni. - Számokon, kerekeken, kerékfogakon, emeltyűkön, csavarokon, hengereken, meg ezer más mindenen.

- Az én mesterségemben, - szólt Dániel jókedvűen, - a nagyobb dolog rendesen magában foglalja a kisebbet. De mindegy no, mindegy no! Bármit kiván, mindent megteszek.

Clennam, mikor leült szobájában a kandalló mellé, akaratlanul azon tünődött, vajjon ennek a derék, becsületes és jólelkű Meagles úrnak a keblében nincs-e meg egy mikroskopikus részecskéje annak a mustármagnak, a mely a huza-vona-hivatal terebélyes fájává növekedett. Meagles úrnak az a sajátságos felsőbbségi érzete Doyce Dániellel szemben, a mely nyilvánvalóan nem annyira Doyce személyes tulajdonságainak a mérlegelésén, hanem inkább azon a puszta tényen alapult, hogy Doyce feltaláló és elüt teljesen az átlag emberektől, - ez ébresztette Clennamben ezt a gondolatot. Ez a gondolat foglalkoztatta volna őt, a míg egy órával később le nem ment ebédelni, ha nem kellett volna fontolóra vennie egy másik kérdést is, a mely valaha régen is megfordult már a fejében, mikor Marseilleben vesztegzár alá fogták, s a mely most újra fölmerült előtte, még pedig igen sürgető határozottsággal. Nem kisebb dolog volt ez, mint az a kérdés: vajjon megengedheti-e magának azt, hogy Petbe beleszeressen?

Kétszer olyan idős volt, mint Pet. (Fölcserélte egymásra rakott lábait, s újra megpróbálta a számvetést, de az eredmény ugyanaz maradt.) Kétszer olyan idős volt. Nos! A külseje, az egészsége és az ereje, és a szíve fiatal volt. Negyven esztendős férfi létére semmiképp sem volt öreg, és sok embernek nincs módjában házasodni vagy nem házasodik, a míg negyven esztendős nem lesz. Másrészt azonban nem az volt a kérdés, mi az ő véleménye erre a pontra vonatkozólag, hanem hogy mi Petnek a véleménye.

Hitte, hogy Meagles úr hajlandó volt teljes becsülésében részesíteni őt, és tudta, hogy ő maga őszinte becsüléssel viseltetett Meagles úr és derék hitvese iránt. Előre látta, hogy ha át kell engedniök ezt a szépséges, egyetlen gyermeküket, a kit rajongva szerettek, a jelentkező férjnek, szeretetüket nagy megpróbáltatás fogja érni, a melyet egyelőre talán még nem is volt bátorságuk mérlegelni. De mennél szebb, megnyerőbb és bajosabb volt Pet, annál közelebb tolult hozzájuk az a kényszerűség, hogy foglalkozzanak az elválás gondolatával. S vajjon miért ne tehetnék ezt épp úgy az *ő* érdekében, mint bárki másnak az érdekében?

Mikor ennyire jutott, eszébe ötlött megint, hogy voltaképpen nem az a kérdés, mi a véleménye erre a pontra vonatkozólag a szüléknek, hanem hogy Petnek mi a véleménye.

Clennam Arthur magábavonuló ember volt, számos gyarlóságának élénk érzetével; és magában a szép Minnie előnyeit annyira fölmagasztalta, a sajátjait pedig annyira lekicsinyelte, hogy a mikor belemélyedt ennek a pontnak a mérlegelésébe, reményei kezdték cserben hagyni. Mikor elkészült az ebédhez, arra a végső elhatározásra jutott, hogy *nem* fogja megengedni magának azt, hogy Petbe beleszeressen.

Csak öten voltak a kerek asztal körül, és igazán nagyon jól mulattak. Oly sok közös emlékük volt helyekről és emberekről, s oly fesztelenül és vidáman beszélgettek (Doyce Dániel vagy úgy ült a helyén, mintha kártyázókat nézne elégedetten, vagy maga is tett egy-egy okos, apró megjegyzést a saját tapasztalatai alapján, ha véletlenül alkalma nyilt rá), - hogy csakhamar többet tudtak egymásról, mintha legalább húszszor együtt ültek volna már.

- És Wade kisasszony? - szólt Meagles úr, miután megemlékeztek már egész sereg uti-társukról. - Látta valamelyikünk Wade kisasszonyt?

- Én láttam, - szólt Tattycoram.

Egy kis köpenyt hozott be, a melyért fiatal úrnője kiküldte volt, és éppen Pet fölé hajolt, hogy fölsegítse rá, mikor sötét szemeit fölvetette és ezt a váratlan feleletet adta.

- Tatty! - kiáltott fiatal úrnője. - Te láttad Wade kisasszonyt? - hol?

- Itt, kisasszony, - szólt Tattycoram.

- Hogyan?

Clennam látta, hogy Tattycoram türelmetlen pillantással azt látszott mondani: „a saját szememmel!" De szóval így felelt: - A templom közelében találkoztam vele.

- Szeretném tudni, ugyan mi dolga lehetett ott! - szólt Meagles úr. - Hogy nem a templomba ment, azt gondolom.

- Előbb írt nekem, - szólt Tattycoram.

- Oh, Tatty! - szólt az úrnője halkan. - Vedd el a kezedet. Úgy érzem, mintha másnak a keze érne hozzám!

Gyorsan, szinte önkénytelenül mondta ezt, de félig tréfásan, s nem durczásabban vagy kellemetlenebbül, mint a hogy egy elkényeztetett gyermek mondhatta volna, a ki a következő pillanatban nevet megint. Tattycoram összeszorította telt, piros ajkait, s a karját összefonta a keblén.

- Tudni óhajtja, uram, - szólt Meagles úrra tekintve, - mit írt nekem Wade kisasszony?

- Nos, Tattycoram, - felelt Meagles úr, - hogyha már fölvetetted ezt a kérdést, minthogy csupa jóbarát van itt együtt, talán elmondhatnád, ha kedved van hozzá.

- Megtudta, mikor úton voltunk, hogy ön hol lakik, - szólt Tattycoram, - és látott egyszer, mikor nem a legjobb - nem a legjobb -

- Nem a legjobb kedved volt, Tattycoram? - segítette ki Meagles úr, fejét csóválva a sötét szemek felé, nyugodt elővigyázatossággal. - Megállj egy kicsit, - számolj huszonötig, Tattycoram.

Tattycoram újra összeszorította az ajkait és hosszú, mély lélekzetet vett.

- Ezért írt nekem és közölte velem, hogy ha valamikor megsértenének, - (lenézett fiatal úrnőjére), - vagy rosszul bánnának velem, - (lenézett rá megint), - akkor menjek hozzá, ő nála jobb dolgom lesz. Gondoljam meg a dolgot s a templomnál beszélhetek is vele. El is mentem hát oda, hogy megköszönjem a szívességét.

- Tatty, - szólt fiatal úrnője, átnyujtva hátra válla fölött a kezét, hogy Tattycoram megfog-hassa, - Wade kisasszonytól csaknem féltem, a mikor elváltunk tőle, s nem igen gondolok most sem szívesen arra, hogy oly közel volt hozzám a tudtomon kívül. Tatty, drágám!

Tatty egy pillanatig mozdulatlanul áll a helyén.

- No? - kiáltott Meagles úr. - Számolj még egyszer huszonötig, Tattycoram.

Körülbelül tizenkettőig számolhatott, a mikor lehajolt és ajkával érintette a dédelgető kezet. A kéz megveregette az arczát, megsimogatta szép fürteit, és Tattycoram kiment a szobából.

- No lám, - szólt Meagles úr halkan, miközben csavart egyet a jobbján lévő kis asztalkán, hogy maga felé fordítsa a czukrot. - Ime, itt egy leány, a ki elveszne és tönkremenne, ha nem volna praktikus emberek között. Az anyjukom meg én jól tudjuk, pusztán azért, mert praktikus emberek vagyunk, hogy van idő nem egyszer, a mikor ennek a lánynak az egész mivolta föllázad annak a láttára, hogy mi annyira ragaszkodunk Pethez. Ő neki nem volt senkije, szegénynek, a ki ragaszkodott volna hozzá, sem az apja, sem az anyja. Nem is szívesen gondolok rá, mit érezhet ez a szerencsétlen gyermek, a maga szenvedélyes és daczos szívében, mikor vasárnaponta hallja az ötödik parancsot. Kedvem volna mindig így kiáltani: Templom, számolj huszonötig, Tattycoram.

A tálaló-asztalkán, ezen a néma szolgán kívül, volt Meagles úrnak két nem néma szolgája is, két rózsás arczú, ragyogó szemű szobalány, a kik rendkívül emelték az asztal díszét. - S ugyan mért ne? - szólt Meagles úr, valahányszor erről volt szó. - Az anyjukomnak mindig azt szoktam mondani, mért ne gyönyörködtesse az ember a szemét, ha teheti?

A háztartást egy Tickitné nevű hölgy egészítette ki, a ki szakácsné és kulcsárné volt, mikor a család odahaza tartózkodott, és csupán kulcsárné, mikor a család úton volt. Meagles úr sajnálta, hogy ama kötelességek természete, a melyek Tickitnét elfoglalták, ez idő szerint bemutathatatlanná tette őt; de remélte, hogy másnap reggel bemutathatja őt a vendégnek. Fontos része a nyárilaknak, mondotta Meagles úr, és a ház minden barátja ismeri. A képe amott lóg a sarokban. Mikor a család úton van, Tickitné mindig föl veszi azt a selyemruhát és azt a hollófekete hajat, a mely a képen látható (a konyhában vöröses szürke a haja), letelepszik a reggelizőszobába, a pápaszemét dr. Buchan: Háziorvosának[16] két bizonyos lapja közé dugja, s naphosszat ott üldögél a zsalugáteren keresztül kitekintgetve, a míg vissza nem érkeznek. Az a föltevésük, hogy nincs a világon semmi, a mivel rá lehetne bírni arra Tickitnét, hogy cserben hagyja őrhelyét a zsalugáter mellett, bármilyen sokáig elmaradnak is hazulról, vagy hogy lemondjon dr. Buchan társaságáról, mely utóbbi tudós gyakorló orvos verejtékesen összerótt értekezéseit illetően Meagles úr lelke mélyén meg volt győződve, hogy Tickitné soha életében egyetlen szónyi tanácsot nem merített még belőlük.

Este öreges whistet játszottak; és Pet hol az atyja mellett ült, a kártyájába kukucskálva, hol a zongorához ült és énekelt valamit magában. Elkényeztetett gyermek volt; de hát lehetett volna-e más? Ki élhetett volna együtt sokáig ilyen simulékony, szépséges teremtéssel, a nélkül, hogy ne engedjen igéző befolyásának? Ki tölthetett volna egy estét ebben a házban, a nélkül, hogy ne szeresse meg őt azért a bájért és kedvességért, a melylyel puszta jelenléte elárasztotta a szobát? Így elmélkedett magában Clennam, daczára végső elhatározásának, a melyre odafönt az emeleten tökélte el magát.

Miközben arra gondolt, nem adott színre színt.

- Ej, ej, mire gondol, kedves barátom? - kérdezte elcsodálkozva Meagles úr, a ki együtt játszott vele.

- Bocsásson meg. Semmire, - felelt Clennam.

- Legközelebb gondoljon valamire, kérem, - szólt Meagles úr. - Ez aztán derék játékos.

Pet nevetett, és azt hitte, hogy Clennam úr Wade kisasszonyra gondolt.

---

[16] Dr. Buchan Vilmos: D o m e s t i c M e d i c i n e című munkája. A XVIII. század vége felé nagyon népszerű könyv volt Angliában.

- Miért éppen Wade kisasszonyra, Pet? - kérdezte az atyja.

- Miért éppen ő rá! - szólt Clennam Arthur.

Pet elpirult egy kissé, s azután megint a zongorához sietett.

Mikor éjszakára elváltak egymástól, Arthur hallotta, hogy Doyce megkérdezte a házigazdától, ráér-e holnap reggeli előtt egy félórácskát beszélgetni vele? Minthogy a házigazda azt felelte, hogy ráér, Arthur ott maradt még egy kicsit, mert neki is volt valami mondani valója erre az ügyre vonatkozólag.

- Meagles úr, - szólt Arthur, mikor egyedül maradt a házigazdájával, - emlékszik még rá, mikor azt tanácsolta nekem, hogy jőjjek egyenesen Londonba?

- Hogyne emlékezném.

- És a mikor adott még egy másik jó tanácsot nekem, a melyre akkor szükségem volt?

- Nem akarom azt mondani, hogy ért valamit a tanácsom, - felelt Meagles úr; - de természetesen emlékszem rá, hogy milyen kellemesen és meghitten éltünk akkor együtt.

- Én megfogadtam az ön tanácsát, s miután szabadultam régi foglalkozásomtól, a mely több oknál fogva nem volt kedvemre való, most más valamibe szeretnék kezdeni a vagyonommal.

- Helyes! Csak mentül előbb, - szólt Meagles úr.

- Már most ma, mikor idetartottam, útközben megtudtam, hogy az ön Doyce barátja üzlettársat keres - nem olyan társat, a ki olyan jártas a mechanikai dolgokban, mint ő, hanem a ki érti a módját annak, hogyan kell az ő gyári termékeit értékesíteni.

- Úgy van, - szólt Meagles úr, zsebredugván a kezét, olyan arczkifejezéssel, a mely a mérleghez és a lapáthoz tartozott hajdanában.

- Doyce úr beszélgetésünk során mellesleg említette, hogy ki akarja kérni az ön becses tanácsát is az üzlettárs megválasztása dolgában. Ha az a véleménye önnek, hogy körülményeink és nézeteink összeillenek, akkor szíveskedjék talán közölni vele, hogy ez idő szerint szívesen állhatok a rendelkezésére. Természetesen a részleteket nem ismerem még, s lehetséges, hogy tárgyalásaink eredménytelenek fognak maradni.

- Természetesen, természetesen, - szólt Meagles úr a mérleghez és lapáthoz tartozó óvatossággal.

- Csakhogy főleg számadásbeli kérdésekről lesz szó - -

- Úgy van, úgy van, - szólt Meagles úr, a mérleghez és lapáthoz tartozó arithmetikai becsületességgel.

- És én szíves örömest belebocsátkozom a tárgyalásba, föltéve, hogy Doyce úrnak kedvére van a dolog és ön is jónak látja. Ha tehát egyelőre megengedi, hogy önre bízzam az ügyet, rendkívül le fog kötelezni.

- Clennam, én készséggel vállalom a megbízást, - szólt Meagles úr. - És a nélkül, hogy elébe vágnék bárminek, a mit ön, üzletember létére, természetesen függőben tartott, nyiltan megmondhatom, hogy az én véleményem szerint lehet valami a dologból. Egy dologról föltétlenül meg lehet győződve: Dániel becsületes ember.

- Erről annyira meg vagyok győződve, hogy azon nyomban föltettem magamban, hogy megbeszélem önnel a dolgot.

- Önnek vezetnie kell őt, tudja; kormányoznia kell; irányítani kell; Dániel amolyan bogaras ember, - szólt Meagles úr, nyilvánvalóan semmire egyébre nem gondolva, csak arra, hogy

Doyce új dolgokat teremtett és új utakon járt; - de olyan tisztalelkű, mint a nap; most pedig jó éjszakát!

Clennam visszament a szobájába, leült megint a kandalló elé, és arra a meggyőződésre jutott, hogy örül annak az elhatározásának, hogy nem szeret belé Petbe. Pet oly szép volt, oly szeretetreméltó, oly fogékony a maga gyöngédségében és romlatlanságában minden igaz hatásra, s oly alkalmas arra, hogy azt az embert, a kinek szerencséje lesz benyomást gyakorolni rá, a legboldogabb és irigylésre legméltóbb halandóvá tegye, hogy Clennam igazán örült elhatározásának.

Minthogy azonban mindez okot adhatott volna arra, hogy az ellenkező elhatározás érlelődjék meg lelkében, meghányta-vetette a dolgot egy kissé még egyszer. Talán azért, hogy igazolja magát.

- Tegyük fel, hogy egy férfi, - így tűnődött magában, - a ki körülbelül húsz esztendő óta nagykorú; a ki ifjúsága körülményei folytán bizalmatlan; a ki életének tartalma következtében meglehetősen komoly természetű; a ki tisztában van azzal, hogy sok apró megnyerő tulajdonságnak, a melyet másokban csodál, híjával van, mert sokáig élt távol idegenben, minden gyöngéd befolyás nélkül maga körül; a kinek nincsenek szerető nővérei, a kiket bemutasson; a kinek nincs barátságos otthona, a hová nejét bevezethetné; a ki idegen az országban; a kinek nincs olyan vagyona, a mely minde gyarlóságért kárpótlást nyujthatna; a kinek nincs egyéb szószólója, csak becsületes szerelme és az az általános törekvése, hogy mindig igaz ember maradjon - tegyük fel, hogy ilyen ember állítana be ebbe a házba, és engedne e bájos gyermek varázsának, és azt akarná elhitetni magával, hogy van reménye e drága kincs meghódítására: milyen gyöngeségre vallana ez!

Nesztelenül kinyitotta az ablakát és kitekintett a nyugodt folyóra. Évről-évre ennyire sodródik el és nem tovább az átkelő komp, óránkint ennyi mérföldet hömpölyög és nem többet a folyam, itt kákás, ott liliomos partok között, minden bizonytalanság, minden nyugtalanság nélkül.

Miért gyötrődnék *ő*? Miért fájna a szíve *őneki*? Hiszen nem az *ő* gyöngesége volt az, a melyre gondolt. *Senkié* sem volt, *senkié*, a mennyire ő tudott róla, miért nyugtalanítá hát őt? És mégis nyugtalanította. És azt gondolta - ki nem gondolt ilyesmit néha egy pillanatig? - hogy jobb volna, ha egyhangúan folyhatna alá úgy, mint a folyó, s érzéketlenségeért a boldogság iránt a szenvedés iránt való érzéketlensége kárpótolná.

TIZENHETEDIK FEJEZET.

Senki vetélytársa.

Másnap a reggeli előtt Arthur sétált egyet, hogy körülnézzen. Minthogy szép reggel volt s volt vagy egy órányi ideje, átkelt a kompon a folyón, s elkóborolt néhány réten keresztül egy gyalogösvény mentén. Mikor visszatért a révhez, a komp a túlsó oldalon volt, s eminnen egy úr kiáltott át a kompért és várta, hogy átkelhessen.

Ez az úr alig látszott harmincz esztendősnek. Jól öltözött, élénk, vidám, megtermett alak volt, egészséges, barna arczszínű. A mint Arthur az ösvényről letért a víz széléhez, a várakozó úr rápillantott, s azután folytatta szórakozását, a mely abból állt, hogy a lábával renyhén köveket rugdosott a vízbe. A hogy' a sarkával kimozdította a köveket a helyükből és a megfelelő helyzetbe igazította, ebben a mint Arthur gondolta, volt valami kegyetlenség. Többé-kevésbbé csaknem valamennyiünkre tett már hasonló benyomást más embernek látszólag igen jelen-

téktelen cselekedete: a hogy letép valaki egy virágot, vagy elhárít az útjából valami akadályt, vagy megsemmisít holmi érzéketlen tárgyat.

Az úri ember, a mint az arczáról látszott, nagyon el volt mélyedve gondolataiba, és tudomást sem vett egy pompás újfundlandiról, a mely figyelmesen szemmel tartotta őt és szemmel tartott minden egyes követ is, röptében, mintha alig várta volna, hogy ura intésére a kő után ugorhassék a folyóba. A komp azonban visszatért, a nélkül, hogy az intés bekövetkezett volna, s mikor kikötött, a gazda nyakörvén fogta a kutyát és bevitte magával a kompba:

- Ma reggel nem, - szólt a kutyának. - Átnedvesedve nem illenél hölgytársaságba. Feküdj le!

Clennam szintén belépett a kompba az úr és a kutya nyomán, és leült a helyére. A kutya lehevert, a hogy' ráparancsoltak. A férfi állva maradt, kezeit zsebre dugva, és Clennam meg a kilátás közé ékelődve. A férfi meg a kutya könnyedén kiugrottak a kompból, a mint ez a tulsó partra ért, és távoztak. Clennam örült, hogy lerázta őket.

A toronyóra éppen a reggelizés óráját ütötte, mialatt Clennam a kertajtóhoz vezető keskeny úton ballagott. Abban a pillanatban, mikor meghúzta a csengőt, mély, hangos ugatás hangzott ki elébe a fal mögül.

- Tegnap este nem hallottam kutyaugatást, - gondolta Clennam. - Az egyik rózsásarczú szobalány nyitott ajtót, s a pázsiton ott látta Clennan az újfundlandit meg a gazdáját.

- Minnie kisasszony nem jött még le, uraim, - szólt a piruló kapus, mikor valamennyien beljebb kerültek a kertbe. Azután így szólt a kutya gazdájához: - Clennam úr, uram, - és ezzel eltipegett.

- Milyen furcsa, Clennam úr, hogy épp az imént találkoztunk, - szólt a férfi, mire a kutya el-hallgatott. - Engedje meg, hogy bemutatkozzam, - Gowan Henrik vagyok. Szép kis helyecske ez itt, és ma reggel bámulatosan jól fest!

A modora fesztelen, a hangja kellemes volt; de Clennam mégis azt gondolta magában, hogy ha szilárdan föl nem tette volna magában, hogy Petbe nem szeret bele, akkor idegenkedést érezne ezzel a Gowan Henrikkel szemben.

- Önnek új ez a hely, ha nem csalódom? - szólt ez a Gowan, miután Arthur a maga részéről is magasztalta a helyet.

- Egészen új. Csak tegnap délután ismerkedtem meg vele.

- Ah! Persze nem most a legszebb. Tavasszal, mielőtt utoljára elutaztak, sokkal bájosabb volt. Kár, hogy akkor nem láthatta.

Ha nincs az a többször említett elhatározás, Clennam az Etna kráterébe kívánta volna Gowan urat ezért az udvariasságáért.

- Nekem volt alkalmam a legkülönbözőbb körülmények között látni ezt a helyet az utolsó három év alatt és mondhatom, hogy igazi - paradicsom.

Rávallott (illetve rávallott volna, ha nincs az a bölcs elhatározás) teljesen Gowan úr ügyes arczátlanságára, hogy paradicsomnak nevezte a helyet. Csak azért nevezte paradicsomnak, mert észrevette, hogy Pet közeleg s így a füle hallatára angyallá magasztosította őt, az ördög vigye!

És ah! hogy' ragyogott, hogy' örült Pet! Hogy' beczézgette a kutyát, és milyen jól ismerte őt ez! Milyen kifejezéssel teljes volt arczának mély pirulása, zavart elfogultsága, lesütött szeme, tétova boldogsága! Mikor látta őt vajjon ilyennek Clennam? Nem mintha lett volna rá bármi ok, a miért ilyennek kellett volna, vagy lehetett volna látnia valaha, vagy a miért bármikor

remélhette volna, hogy a saját kedvéért ilyennek látja; de mégis - mikor gondolta volna, hogy ilyen is tud lenni!?

Clennam egy kissé távolabb állt tőlük. Ez a Gowan, mikor a paradicsomról fecsegett, Pet elé sietett és kézen fogta Petet. A kutya nagy mancsait Pet karjára rakta s a fejét Pet édes keblére fektette. Pet nevetett, üdvözölte őket, és sokat, túlságosan sokat foglalkozott a kutyával - már föltéve, hogy ott állt volna egy harmadik személy is, a ki szerette Petet.

Majd szabadult Pet a vendégeitől, és Clennamhez lépett, és kezet nyujtott neki, és jó reggelt kívánt, és oly kedves volt, mintha azt akarta volna, hogy Clennam kísérje be őt karonfogvást a házba. Ennek a Gowan-nak nem volt semmi ellenvetése. Nem, ez a Gowan nagyon is biztos volt a maga dolgában.

Meagles úr kedélyes arczán futó felhő árnya suhant át, mikor hárman együtt (a kutyával, a mely a társaság legkellemetlenebb tagja volt egy valakin kívül, négyen) beléptek a reggeliző szobába. Clennam figyelmét nem kerülte el sem ez, sem Meaglesné asszony nyugtalan pillantása, a mint tekintetét ura elboruló arczára irányította.

- Nos, Gowan, - szólt Meagles úr, miközben még egy sóhajtását is visszafojtotta, - hogy' mint vagyunk ma?

- Mint rendesen, uram. Lion meg én, minthogy föltettük magunkban, hogy egy perczet sem pazarolunk el heti látogatásunkból, korán fölkerekedtünk, s átjöttünk Kingstonból, mostani főhadiszállásomból, a hol egy-két vázlaton dolgozom.

Azután elmondta, hogy' találkozott Clennam úrral a révnél, és hogy' jöttek át együtt a kompon.

- Gowanné asszony jól van, Henrik? - kérdezte Meagles-né. (Clennam figyelmes lett.)

- Az anyámnak nincs semmi baja, köszönöm. (Clennam figyelmetlen lett.) - Bátorkodtam társaságukat a mai ebédre még egy vendéggel szaporítani, a ki, - remélem, - nem lesz kellemetlen sem önre, sem Meagles úrra nézve. Nem igen térhettem ki a dolog elől, - magyarázta Meagles úrhoz fordulva. - A fiatal ember levélben jelentette be magát vendégül hozzám, s minthogy jó családból való fiú, azt hittem, nem fogják zokon venni, ha átutalom őt ide.

- Ki az a fiatal ember? - kérdezte Meagles úr, különös szeretetreméltósággal.

- A Barnacle-ek közül való. Barnacle Titusz fia, Barnacle Clarence, a ki az atyja osztályában hivatalnokoskodik. Azért kezességet vállalhatok mindenesetre, hogy a folyó nem fogja kárát vallani a látogatásának. Nem fog sok vizet zavarni.

- Ej, ej? - szólt Meagles. - A Barnacle-ek közül való? Erről a családról tudnánk egyet-mást mesélni, mi, Dani? Szent Györgyre, ugyancsak fölvitte Isten a dolgukat! De lássuk csak. Miféle rokonságban is van ez a fiatal ember lord Decimus-szal? Ő lordsága 1797-ben feleségül vette lady Bilberry Jemimát, a ki a harmadik házasságából való második lánya volt - nem! Tévedek! Ez lady Seraphina volt - lady Jemima elsőszülött lánya volt a tizenötödik Stiltstalking grófnak Toozellem Clementina úrhölgygyel kötött második házasságából. Úgy van. Már most ennek a fiatal embernek az atyja feleségül vett egy Stiltstalking lányt, és az atyjának az atyja feleségül vette egy unokahugát, a ki Barnacle volt. Az atyja ennek az atyának, a ki Barnacle lányt vett feleségül, egy Joddleby lánynak a férje volt. - Egy kissé nagyon messze nyúlok a múltba, Gowan; szeretném kisütni, milyen rokonságban van ez a fiatal ember lord Decimus-szal.

- Mindjárt megmondom. Az atyja unokaöcscse lord Decimusnak.

- Unokaöcscse - lord - Decimusnak, - ismételte Meagles úr kéjesen, lehunyt szemmel, hogy semmi a világon meg ne zavarhassa a családfa zamatos illatának élvezetében. - Szent Györgyre, magának igaza van, Gowan. Unokaöcscse lord Decimusnak.

- Minélfogva lord Decimus az öregnagybácsija neki.

- De várjon csak egy kicsit! - szólt Meagles úr, tágra nyitva a szemét egy újabb fölfedezés következtében. - Akkor hát az anyai részről lady Stiltstalking az öregnagynénije.

- Természetesen.

- Lám, lám, lám, - szólt Meagles úr nagy érdeklődéssel. - Igazán, igazán? Nagyon fogunk örülni, ha meglátogat. Rajta leszünk, hogy úgy fogadjuk szerény házunkban, a hogy' csak telik tőlünk; és remélem, semmi esetre sem engedjük éhen halni.

E párbeszéd kezdetén Clennam azt várta, hogy Meagles úr valami nagy, ártalmatlan kitörést fog rendezni, olyanformát, mint annak idején a huza-vona-hivatalban, mikor galléron ragadta Doyce-ot. Csakhogy derék barátjának volt egy gyöngéje, a melyért egyikünknek sem kell a szomszéd utczába mennünk, s a melyet még oly sok huza-vona-hivatalbeli tapasztalat sem nyomhatott el sokáig Meagles úrban. Clennam Doycera tekintett; de Doyce régóta tudott mindent, s a tányérjára nézett, egyetlen jel, egyetlen szó nélkül.

- Nagyon lekötelez, - szólt Gowan, hogy véget vessen ennek a témának. - Clarence nagy szamár, de nincs a világon kedvesebb és jobb fiú nála.

Mielőtt véget ért a reggeli, kitünt, hogy mindenki, a kit ez a Gowan ismert, kisebb-nagyobb mértékben szamár, vagy kisebb-nagyobb mértékben gazficzkó volt; de mindazonáltal egyben a legszeretetreméltóbb, legkedvesebb, legegyszerűbb, legőszintébb, legszívesebb, legdrágább és legjobb fiú is volt a világon. Azt az eljárást, a melynek segítségével - bármi volt az előzmény - mindannyiszor ugyanerre az eredményre jutott, körülbelül ekképp jellemezhette volna Gowan Henrik úr:

Számot tartok arra, hogy könyvet vezessek különös pontossággal minden egyes emberről, és gondos kis mérleget készítsek minden jó és rossz tulajdonságáról. Oly lelkiismeretesen végzem ezt, hogy örömmel jelenthetem önöknek, hogy a legsilányabb ember egyben a legkedvesebb ficzkó is; és abban a helyzetben vagyok, hogy azt az örvendetes számadást terjeszthetem önök elé, hogy sokkal kisebb a különbség, mint önök általában föltételezni hajlandók, a becsületes és a gaz emberek között.

Ez örvendetes fölfedezésnek rendszerint az volt a következménye, hogy a mig látszólag aprólékos gonddal igyekezett a legtöbb emberben kifürkészni a jót, voltaképpen lekicsinyelte ott, a hol megvolt és felmagasztalta ott, a hol nyoma sem volt; de ez volt aztán Gowen úrnak az egyedüli kellemetlen vagy veszedelmes jellemvonása.

Csakhogy Meagles úr ennek nem igen örült annyira, mint a Barnacle-ek családfájának. Az a felhő, a melyet Clennam e reggel előtt sohasem látott az arczán, most gyakran el-elborította; s feleségének nyájas arczán is megjelent ugyanaz az árnyék, mikor nyugtalanúl figyelte az urát. Nem egyszer vagy kétszer, mikor Pet a kutyát beczézgette, úgy tetszett Clennamnak, hogy Meagles úr boldogtalan, mert ezt kell látnia; s különösen egy ízben, mikor Gowan a kutya másik oldalán állt és ugyanakkor hajtotta le a fejét, Arthurnak úgy rémlett, mintha Meagles úr szeme, a mint kisietett a szobából, könnybe is lábadt volna. Tény volt továbbá az is, vagy azt is csak képzelte, hogy maga Pet is észrevette ezeket az apró epizódokat, hogy a szokottnál nagyobb gyöngédséggel iparkodott bebizonyítani édes atyjának, mennyire szereti őt; hogy csakis ezért, mikor a templomba mentek és mikor hazafelé sétáltak, elmaradt a többiek mögött és atyja karjába kapaszkodott. Clennam nem mert volna ugyan megesküdni rá, de mikor később egyedül sétált a kertben, mintha egy pillanatra ott látta volna Petet az atyja szobájá-

ban, a hol a legnagyobb gyöngédséggel csüggött édes szülői keblén és sírt is édesatyja vállára hajolva.

Minthogy délután esősre vált az idő, elhatározták, hogy odahaza maradnak, megnézik Meagles úrnak a gyűjteményét és beszélgetéssel töltik az időt. Ennek a Gowannak nagyon sok volt a beszélni valója saját magáról, s amit mondott, fesztelenül és mulattatóan mondotta el. Úgy látszik, hivatásos festő volt, és egy ideig Rómában tartózkodott; de e mellett valami olyan könnyed, felületes dilettánsszerűséget árult el - nyilvánvaló közönyt nemcsak a művészettel, hanem a saját képességével szemben is - a melyet Clennam sehogy sem tudott megérteni.

Doyce Dánielhez fordult tehát felvilágosításért, a mikor egymás mellett állva kinéztek az ablakon.

- Ismeri Gowan urat? - kérdezte Clennam halkan.

- Itt ismerkedtem meg vele. Itt van minden vasárnap, mikor a család itthon van.

- A mennyire a szavaiból következtetem, művészember?

- Afféle, - szólt Doyce Dániel mogorván.

- Miféle? - kérdezte Clennam mosolyogva.

- Hát csak úgy Pall-Mall[17] lépésben sétált be kényelmesen a művészetek országába, - szólt Doyce, - és alig hiszem, hogy sokra vihetne ott az ilyen hűvös közönnyel.

Tovább kérdezősködvén, megtudta Clennam, hogy a Gowan-család igen távoli elágazása a Barnacleéknek; s hogy Gowan atyja, a ki eredetileg valami külföldi követséghez volt beosztva, később mint felügyelőbiztos vonult nyugalomba, a nélkül, hogy lett volna mire felügyelnie, s ebben az állásában halt is meg, fizetését öklében szorongatva és állását vitézen védelmezve utolsó lehelletéig.

E kiváló közszolgálata jutalmául, az a Barnacle, a ki akkoriban volt hatalmon, azt ajánlta a koronának, hogy juttassanak az özvegyének két-háromszáz font évi nyugdíjat, a melyet a hatalomban sorra következő Barnacle kiegészített néhány csendes és sötét szobával a Hampton courti[18] palotában, a hol az agg delnő máig éldegél, siratva az idők elfajulását, több más mindkét nembeli agg delnő társaságában. A fia, Gowan Henrik úr, a ki atyjától, a felügyelőbiztostól, nagyon csekély vagyont, az életben igen kérdéses támogatást örökölt, nagyon bajosan tudott pályát választani; annál is inkább, mert akkoriban nem igen volt üresedés a közhivatalokban, a tehetsége pedig, még férfikora kezdetén is, kizárólag annak a falnak az építésében merült ki, a melyre hiába hányták azt a bizonyos borsót. Végül kijelentette, hogy festő lesz, egyrészt azért, mert a festészet iránt mindig volt valami renyhe hajlandósága, másrészt meg azért, hogy bosszantsa az uralmon lévő Barnacle-eket, a kik nem gondoskodtak róla. Így aztán sorjában az történt, hogy először is több előkelő hölgy rettentően megbotránkozott; azután, hogy esténként rajzmappákat kezdtek kézről-kézre adogatni, tele Gowan Henrik úr alkotásaival, a melyekről rajongással jelentették ki, hogy tökéletes Claude-ok, tökéletes Cuypok, tökéletes csodaművek; majd továbbá, hogy lord Decimus megvette az arczképét s egyszer meghíván ebédre az egész titkos államtanácsot elnököstül, így szólt, a maga nagyszerü méltóságos komolyságával: „Látják, én nekem úgy tetszik, hogy ebben az alkotásban valóban rengeteg tehetség nyilvánúl;” egy szóval az történt, hogy irányadó

[17] Pall-Mall híres utca a londoni West-Endben, a hol az előkelő világ szokott sétálni.

[18] A *Hampton Court*, kastély és kert London közelében, a korona tulajdona. Nyugdíjasok kapnak benne lakást.

személyiségek megtettek minden tőlük telhetőt, hogy Gowan Henrik urat divatba hozzák. De hogy hogy nem, hiába való volt minden törekvésük. Az elfogúlt közönség makacsúl vonakodott tőle. Elhatározták, hogy nem fogják csodálni lord Decimusnak az arczképét. Elhatározták, hogy ragaszkodnak ama véleményükhöz, hogy a saját hivatásukon kívűl minden más hivatásban az arathat csak sikert, a ki későn-korán küzködik és testestül-lelkestül fáradhatatlanúl dolgozik. Igy aztán Gowan úr, mint az a korhadt vén koporsó, a mely nem volt soha sem Mohamed, sem senki más koporsója, két pont között lebegett: irigyen és féltékenyen nézve azt a pontot, a melyet faképnél hagyott; s irigyen és féltékenyen nézve azt a pontot, a melyet el nem érhetett.

Lényegében ezeket tudta meg Clennam Gowan úrról azon az esős vasárnap délután meg máskor.

Körülbelül egy órával az ebéd ideje után megjelent Barnacle úrfi, monoklija társaságában. Az úrfi előkelő családi összeköttetéseinek tiszteletére Meagles úr eltávolította erre a napra a csinos szobalányokat és két piszkos legényt állított helyükbe. Barnacle úrfi mérhetetlenül elképedt és megdöbbent Arthur láttára, és önkénytelenül így dörmögött magában: - No lám! - lelkemre, tudja! - mielőtt visszanyerte a hidegvérét.

Sőt még azután is kénytelen volt megragadni az első kínálkozó alkalmat, hogy az egyik ablakba vonja a barátját és orrhangon, a mely szintén része volt általános fogyatékosságának, így szóljon hozzá:

- Beszélni szeretnék veled, Gowan. Ha mondom. Nézd csak. Ki az a ficzkó?

- A házigazdánk egy barátja. Nem az enyém.

- Veszedelmes radikális, tudod-e? - szólt Barnacle úrfi.

- Igazán? Honnan tudod?

- Ajaj, fiam, a minap berontott közénk a legrettenetesebb módon. Elment a házunkba és berontott az apámhoz olyan kiméletlenűl, hogy ki kellett utasítani őt. Aztán visszajött az osztályunkba és nekem rontott. Úgy bizony. Ilyen embert sohse láttál még.

- De hát mit akart?

- Ajaj, fiam, - felelt Barnacle úrfi, - azt mondta, tudod, hogy meg akar tudni valamit! Betolakodott a hivatalunkba - idézés nélkül - és azt mondta, hogy meg akar tudni valamit!

A méltatlankodó csodálkozás, a melylyel Barnacle úrfi ezt a leleplezést kísérte, annyira kimeresztette a szemét, hogy komoly baja esett volna a látószervének, ha szerencsére éppen akkor nem jelentik, hogy tálalva van. Meagles úr (a ki roppantul érdeklődött Barnacle úrfi kedves nagybátyjának és kedves nagynénjének a hogyléte iránt), arra kérte őt, hogy vezesse Meaglesné asszonyt az ebédlőbe. S mikor Barnacle úrfi helyet foglalt Meaglesné asszonynak a jobbján, Meagles úr olyan elégedett arczot vágott, mintha ott ült volna körülötte Barnacle úrfinak az egész családja.

Az előző napnak minden természetes varázsa oda lett. A vendégek az asztal körűl, mint maga az ebéd, langyosak, izetlenek, túlfinomak voltak - s mind ez e miatt a szegény kis mamlasz Barnacle úrfi miatt volt így. Egyébként is szótlan lévén, most még egy oly gyöngeségnek is áldozata volt, a mely különösen a jelen alkalommal függött össze és egyedül Clennamre volt visszavezethető. Szakadatlan az alatt a kényszerítő nyomás alatt állott, hogy erre az uri emberre nézzen, a minek az volt a következménye, hogy a monoklija belepottyant a levesébe, a boros poharába, Meaglesné tányérába, lelógott a hátán, mint valami csengetyűzsinór, úgy hogy több ízben az egyik piszkos legény helyezte vissza a keblére, a mi nem a legépületesebb látvány volt. Minthogy ennek az eszköznek gyakori lepottyanása és abbeli állhatatossága,

hogy sehogysem akart megmaradni a szemében, nagyon zavarttá tette Barnacle úrfit, a kinek egyre jobban gyöngült az értelme is, a mint a titokzatos Clennamre nézett, végűl minduntalan a kanalat dugta a szemébe, meg a villát, meg a teriték más mindenféle részleteit, a melyeknek semmi köze sem volt a szeméhez. E baklövések észrevétele nagyon növelte a zavarát, de azért nem szabadította meg attól a kényszerűségtől sem, hogy szakadatlanúl Clennamre ne nézzen. S valahányszor Clennam beszélt, ez a szerencsétlen fiatal ember láthatóan megréműlt, hogy Clennam valami ügyes kerülővel egyszerre csak rátér arra a kijelentésre, hogy meg akar tudni valamit, tudja.

Ennélfogva kérdéses, vajjon Meagles úron kívül volt-e még valaki a társaságban, a ki jól érezte volna magát ebéd közben. De Meagles úr nagyon meg volt elégedve Barnacle úrfival. Mint a mesebeli aranyvizes palaczk egész forrássá változott, mikor kiöntötték, Meagles úr is úgy érezte, hogy ez a szemernyi Barnacle az egész családfa illatával megfűszerezte az asztalát. Barnacle úrfi jelenlétében megfakúlt Meagles úrnak minden nyilt, nemes, férfias tulajdonsága; nem volt oly fesztelen, nem volt oly természetes, mint rendesen; olyasminek akart látszani, a mi nem volt, mintha kicserélődött volna. Milyen furcsa változás volt ez íme Meagles úrban, s vajjon találunk-e párjára valahol?

Végül az esős vasárnap esős éjszakába fúlt bele; és Barnacle úrfi, gyámoltalanúl szivarozva, bérkocsin ment haza; és az ellenszenves Gowan gyalog távozott, ellenszenves kutyája társaságában. Pet egész nap nagy szeretetreméltósággal iparkodott Clennamnek a kedvében járni, de Clennam kissé tartózkodó volt a reggeli óta - illetve tartózkodó lett volna, ha beleszeretett volna Petbe.

Mihelyt Clennam fölment a szobájába s belevetette magát megint a székbe a kandalló elé, Doyce úr kopogott az ajtaján, kezében gyertyával, hogy megkérdezze tőle, hogyan és mikor szándékozik reggel Londonba visszatérni? Miután ezt a kérdést elintézték, Clennam erről a Gowanról kezdett beszélni Doyce-szal. (Ez a Gowan nagyon sokat motoszkált volna Clennamnek a fejében, föltéve, hogy vetélytársa lett volna.)

- Mint festőnek nem sok kilátása lehet, - szólt Clennam.

- Nem, - felelt Doyce.

Doyce úr, kezében a gyertyatartóval, másik kezét a zsebébe dugva, az ajtóban állt, s merően a gyertya lángjába bámult, mialatt az arczán az a nyugodt várakozás tükröződött, hogy beszélgetésük ezzel még nem ért véget.

- Úgy láttam, hogy barátunk megváltozott egy kissé és elkedvetlenedett, mikor ez a Gowan ma reggel megérkezett, - szólt Clennam.

- Igen, - felelt Doyce.

- De a lánya nem, - szólt Clennam.

- Nem, - szólt Doyce.

Mind a ketten hallgattak egy darabig. Doyce úr, még mindig a gyertyája lángjába nézve, lassan így folytatta:

- Az igazság az, hogy Meagles kétszer elvitte már a leányát külföldre, azt remélvén, hogy így elválasztja őt Gowan úrtól. Azt hiszi ugyanis, hogy a lánya kedveli Gowan urat, és kínos kételyek gyötrik őt (én teljesen egyetértek vele s ha nem csalódom, ön is), vajjon biztat-e valami reménynyel ez a házasság.

- Hát, - Clennam elakadt, köhögött és megállt.

- Igen, ön meghült, - szólt Doyce Dániel. De nem nézett Clennamre.

- Hát az eljegyzés természetesen megvolt már? - szólt Clennam odavetve.

- Nem, a mennyire én tudom, még nem. A férfi sürgette már, de még nem történt meg. Legutolsó visszatérésük óta, barátunk megengedte neki, hogy hetenként egyszer eljöhet, de többször nem. Minnie semmiért sem csalná meg a szüleit. Ön utazott velök, és azt hiszem, tudja, milyen kapocs fűzi egymáshoz őket, a mely nem tágul még ez életen túl sem. Egyéb nincs Minnie kisasszony és Gowan úr között, meg vagyok győződve róla, csak a mit látunk.

- Ah! Eleget látunk! - kiáltott Arthur.

Doyce úr jó éjszakát kívánt neki, olyan ember hangján, a ki hallotta ezt a fájdalmas, hogy azt ne mondjam, kétségbeesett kiáltást, s most bátorítást és reményt akar csepegtetni annak a lelkébe, a ki kiáltott. Ez a hang valószínüleg szintén hozzátartozott különös egyénisége furcsaságaihoz, mert különben hogy' hallhatta volna azt a fájdalmas kiáltást, mikor Clennam maga nem hallotta?

Az eső tompán kopogott a háztetőn, pötyögött a földön és lepergett az örökzöld leveleiről és a fák lombtalan ágairól. Tompán, egyhangúan esett. A könnyek éjszakája volt.

Ha Clennam nem határozta volna el, hogy nem szeret bele Petbe; ha oly gyönge lett volna, hogy beleszeret; ha lassan-lassan odáig jutott volna, hogy természetének egész komolyságát, reményének minden hatalmát s érett jellemének minden kincsét föltette volna erre a koczkára; ha megtette volna ezt és azt tapasztalta volna, hogy minden elveszett: akkor ezen az éjszakán mondhatatlanul nyomorult lett volna. De a mint most volt - -

A mint most volt, tompán, egyhangúan esett az eső.

TIZENNYOLCZADIK FEJEZET.

Kis Dorrit imádója.

Kis Dorrit nem érte meg huszonkettedik születésenapját a nélkül, hogy imádója nem akadt volna. Az örökifjú nyílas még a csenevész Marshalseaben is kiröppent hébe-korba egy-egy szárnyatlan nyílvesszőt rezes íjjából, és szíven talál egy-egy fogházlakót.

De Kis Dorrit imádója nem volt fogházlakó. Egyik kulcsárnak az érzelmes fia volt. Az atyja azt remélte, hogy az idők teljével egy makulátlan kulcsot fog a fiára örökbe hagyni; és kora ifjúságától fogva beavatta a fiát hivatalának a kötelességeibe, és ápolta benne azt a becsvágyat, hogy a fogház lakatjának a családban kell maradnia. Mialatt az utódlás függőben volt még, a fiú az édesatyját támogatta egy csinos kis trafiknak a vezetésében, a Horsemonger Lane sarka táján (az apa ugyanis a fogházon kívül lakó kulcsár volt), s a kis trafiknak rendszerint jó forgalma volt a fogház lakói között.

Évekkel előbb, mikor szerelme tárgya kis karosszékében szokott volt üldögélni a portáspáholy magas kandallórácsa mellett, John úrfi (a vezetéknevén Chivery), a ki egy esztendővel volt idősebb Kis Dorritnál, ámuló kíváncsisággal szegezte rá a szemeit. Mikor együtt játszottak az udvaron, John úrfinak az volt a kedvencz játéka, hogy úgy tett, mintha bezárná Kis Dorritot egy sarokba, a honnan csak igazi csókokért eresztette ki. Mikor elég nagyra nőtt, hogy a főkapu nagy zárának kulcslyukán keresztül kukucskálhasson, több ízben letette atyja ebédjét vagy vacsoráját a földre a főkapu előtt, s nem törődött vele, mialatt ő maga a szellős távcsövön keresztül Kis Dorritra kukucskált félszemmel, a melyet szerencsésen meg is hűtött.

Ma John úrfinak lazult is a hűsége a gyermekkor ama kevésbbé fogékony éveiben, mikor az ember szívesen szaladgál befüzetlen czipőben, és boldog tudatlanságban leledzik emésztő szerveire vonatkozólag, nemsokára megfeszítette megint és szorosra kötötte a hűségét.

Tizenkilencz esztendős korában a falnak ama részére, a mely szemben volt Kis Dorrit lakásával, Kis Dorrit születése napja alkalmából John úrfi keze ezt írta krétával: „Üdv, tündérek édes pártfogoltja!" Huszonhárom esztendős korában pedig ugyanez a kéz szivarokkal ajándékozta meg vasárnapokon a Marshalsea apját, a ki apja volt egyúttal szíve királynéjának is.

John úrfi kistermetű, meglehetősen gyönge lábú és nagyon világos, ritkás hajú legény volt. Gyönge volt az egyik szeme is (talán az, a melylyel a kulcslyukon szokott keresztül kukucskálni) és nagyobbnak látszott a másiknál, mintha nem bírta volna összeszedni magát. John úrfi továbbá szelid is volt. De a lelke nagy lélek volt. Költői, áradozó, hűséges.

Bárha szíve hölgyével szemben sokkal alázatosabb volt, semhogy vérmes reményeket táplált volna, mégis meghányta-vetette vonzalma czéljának minden fény- és árnyoldalát. Ha a boldog sikerrel kecsegtette magát, úgy találta (a nélkül, hogy túlbecsülte volna magát), hogy sok a körülményekben az összeillő részlet. Tegyük föl, hogy nyélbe ütődik a dolog és egy pár lesz belőlük. Kis Dorritból, a Marshalsea leányából, meg belőle, a kulcsárból. Ők ketten összeillenek. Tegyük föl, hogy benlakó kulcsár lesz belőle. Kis Dorrit ez esetben hivatalosan bevonulna abba a szobába, a melyben oly sokáig bérlő volt. Ez pompásan megfelelne. A szobából, ha lábujjhegyre áll az ember, keresztüllát a falon; s holmi piros babvirágos léczczel meg egy kanárival egész lugast lehetne belőle csinálni. Ez büvös gondolat. És ha már mindenei lennének egymásnak, megfelelő bájos jelentősége volna a fogház lakatjának is. Elzárva a világtól (kivéve azt a részét, a mely velök együtt be volna zárva ide); hallomásból ismerve csak a világ gondjait és zavarait, a mint leírják a zarándokok, a kik útjukban a fizetésképtelenség szent oltára felé nálok megpihennek; - fölöttük a lugas, alattuk a portáspáholy: - paradicsomi házi boldogságban siklanának lefelé az élet árján. John úrfinak könyek peregtek a szeméből, mikor ezt a képet egy sírkővel egészítette ki, a mely a szomszédos temetőben díszlett, közel a fogház falához, a következő megható felírással:

Itt nyugszik

CHIVERY JOHN.

Hatvan évig kulcsára,
Ötven évig főkulcsára volt
A szomszédos MARSHALSEA-nek.

Elhunyt
Köztiszteletnek örvendve
1886. deczember 31-én
Életének 83. évében.

Itt nyugszik
Hűségesen szeretett és hűségesen szerető hitvese

AMY, SZÜLETETT DORRIT

A ki veszteségét nem élte túl teljes 48 óráig
S a ki ugyancsak a föntebb emlitett
MARSHALSEA-ben lehelte ki lelkét.
Ott született - ott élt - ott halt meg.

Az öreg Chivery-pár tudott John úrfi vonzalmáról - (hiszen John úrfi éppen a vonzalma következtében, némely kivételes alkalommal oly kedélyállapotba jutott, hogy idegesen bánt a vevőkkel és megkárosította az üzletet) - de a maguk módja szerint kívánatos következtetéseket vontak le ebből a vonzalomból. Chiveryné, a ki eszes asszonyság volt, azt óhajtotta, gondolja meg a férje, mennyire emelkednének John kilátásai a kulcsári tiszt elnyerésére, ha

feleségül venné Dorrit kisasszonyt, a kinek magának is volt bizonyos igénye a fogházzal szemben, s a kit az intézetben mindenki nagyra becsült. Chiveryné azt óhajtotta továbbá, gondolja meg a férje, hogy egyfelől Johnnak némi vagyona és biztos állása van, másfelől Dorrit kisasszony jó családból való; és hogy az ő (Chiveryné) véleménye az, hogy két fél egy egészet tesz. Majd mint anya és nem mint diplomata beszélve, Chiveryné más szempontból fogva fel a dolgot, azt óhajtotta, gondolja meg a férje, hogy John sohasem volt túlságosan erős szervezetű, s a szerelme már is eléggé meggyötörte és megkínozta, úgy hogy hiba volna arra kényszeríteni, hogy kárt tegyen magában; főképp mikor senkisem tudhatja előre, nem tenné-e meg, ha az útjába állanak. Ez az érvelés annyira hatott Chivery úrra, a ki szűk szavú ember volt, hogy különböző vasárnap reggeleken kedélyesen vállon veregette a fiát, mintegy annak jeléül, hogy szívesen ajánlja őt a jó szerencse kegyébe, ha még aznap vallomást tenne szíve választottjának és diadalmas találna lenni. John úrfi azonban sohasem emberelte meg magát annyira, hogy vallomást tett volna; s főképp ilyen alkalmakkor esett meg vele, hogy izgatottan tért vissza a trafikba, és gorombáskodott a vevőkkel.

Kis Dorrit e dologban épp úgy, mint minden másban, az a személy volt, a ki utoljára jött csak tekintetbe. A bátyja meg a nénje észrevették a dolgot, és czöveknek használták, a melyen a család előkelőségének szánalmasan elrongyosodott ócska meséjét szellőztették. A nénje azzal szerzett érvényt a család előkelőségének, hogy a szegény fiút kicsúfolta, valahányszor ott kujtorgott a fogház körül, hogy csak egy pillanatra is láthassa drága kincsét. Tip pedig úgy szerzett érvényt egyrészt a család, másrészt a saját maga előkelőségének, hogy az arisztokrata fivér köpte a markát, hogy nem is túlságosan valószínűtlen, hogy egy bizonyos ismeretlen uriember kénytelen lesz egy bizonyos tacskót, a kit nem jelöl meg közelebbről, galléron ragadni és kipöndöríteni. De nem ők (voltak a Dorrit család egyedüli tagjai, a kik kihasználták a dolgot. Nem, nem. A Marshalsea apja természetesen nem tudhatott semmit a dologról hivatalosan, az ő koldusbüszkesége nem tekinthetett oly mélyen alá. De vasárnaponkint elfogadta a szivarokat, és nagyon örült nekik; sőt hébe-korba annyira leereszkedett, hogy fel s alá sétált az udvaron az adományozóval (a ki ilyenkor csupa büszkeség és remény volt), és nagy jóakarattal elszítt egy szivart a társaságában. Nem csekélyebb készséggel és leereszkedéssel fogadta az idősebb Chivery szívességeit is, a ki mindig átengedte neki a karosszékét és az ujságját, mikor szolgálatban volt, valahányszor a Marshalsea apja fölkereste őt a páholyban, sőt a ki egy ízben azt is kijelentette előtte, hogyha este a sötétben bármikor kedve támadna szép csendesen kimenni a pitvarba és kitekinteni az utczára, hát nem igen volna semmiféle akadálya. Ha a Marshalsea apja ez utóbbi szívességgel nem élt, csak azért nem tette, mert nem telt volna öröme benne; máskülönben elfogadott mindent, a mivel megkínálták, és nem egyszer mondogatta:

- Ez a Chivery rendkívül udvarias személy; nagyon figyelmes ember és nagyon tisztességes. Éppen olyan a fiatal Chivery is; valóban szinte gyöngéd tapintattal értékeli az ember állását idebent. Igazán nagyon jómodorú család ezek a Chiveryek. Nagy örömem telik a viselkedésükben.

Az önfeláldozó John úrfi az egész idő alatt nagy tiszteletet tanúsított az egész család iránt. Soha esze ágába sem jutott, hogy kétségbe vonja az igényeiket, hanem őszintén hódolt a nyomorúságos talmi előkelőségnek, a melylyel hivalkodtak. A mi pedig az *ő* bátyjának a sértegetései ellen való ágaskodást illeti, még ha nem lett volna is természeténél fogva a legbékésebb ember a világon, akkor is szentségtörésnek tartotta volna nyelvelni vagy verekedni ezzel a szent úriemberrel. Fájlalta, hogy ez a nemes lélek zokon veszi a dolgot; de érezte azt is, hogy a tény maga nem összeférhetetlen az előkelőségével, s ezért arra törekedett, hogy ezt a lovagias lelket megbékítse és kiengesztelje. Az atyját, ezt a balszerencse üldözte uriembert - ezt a finom szellemű és előkelő modorú uriembert, a ki mindig elnéző volt vele szemben - szíve mélyéből becsülte. A nénjét kissé hiúnak és kevélynek, de ragyogó tehet-

séggel megáldott fiatal úrhölgynek tartotta, a ki nem tudta a múltat elfelejteni. Ösztönszerű bizonysága volt a Kis Dorrit értékének és a többiektől való teljes eltérésének, hogy a szegény fiú egyszerüen azért becsülte és szerette őt, a mi volt.

A trafikos bolt a Horsemonger Lane sarka táján egy emelet magas, falusias házban virágzott, a honnan élvezhető volt a Horsemonger Lane mentén lévő fogház udvarainak a levegője, s a melynek megvolt az az előnye is, hogy kiindulva belőle magányos sétát lehetett tenni az említett kellemes intézet falának árnyékában. Az üzlet sokkal szerényebb méretű volt, semhogy egy életnagyságú hegyvidéki alakot megbírt volna czégérül; de az ajtófélfája fölött volt a párkányán egy kisebb fajta figura, a mely holmi bukott kerubhoz hasonlított, a ki szükségesnek találta, hogy kurta bőrköténynyel övezze az ágyékát.

Az ekképp diszített kapualjból egy vasárnap, mindjárt a korai pecsenyés ebéd után, elindult John úrfi rendes vasárnapi kirándulására; nem üres kézzel, hanem szokott szivarajándékával. Csinosan ki volt öltözködve; szilvaszínű kabátján akkora fekete bársonygallér ékeskedett, a mekkorát csak megbírt a termete; selyem mellényét arany arabeszkek díszítették; pompás nyakkendőjének, a mely akkoriban nagyon divatos volt, narancssárga alapon lila fáczános volt a mintázata; szűk nadrágját annyi oldalcsik élénkítette, hogy mindegyik lába háromhúros lantnak tetszett; s ünneplő kalapja igen magas és igen kemény volt. Mikor az okos Chiveryné észrevette, hogy John mindez ékességek tetejébe még egypár fehér bőrkeztyűt is felhúzott és olyan vastag sétapálczát szorongatott, mint valami kisebb fajta útmutató, a melynek a kampója, egy elefáncsontból való kéz, az útat mutatta, a melyen haladnia kell; és a mikor látta, hogy e súlyos menetelési parancsnak megfelelően, bekanyarodott jobbra a sarkon: azzal a megjegyzéssel fordult oda Chivery úrhoz, a ki éppen otthon volt, hogy azt hiszi, tudja, honnan fúj a szél.

A fogházlakók tekintélyes számú vendéget láttak maguknál ezen a vasárnap délután, és az apjuk ki sem mozdult a szobájából, hogy fogadja a bemutatásokat. Kis Dorrit imádója, miután körüljárt az udvaron, dobogó szívvel fölment az emeletre és ujjai bütykével bekopogtatott az apa ajtaján.

- Szabad, szabad! - szólt egy leereszkedő hang. Az apa hangja, az ő apjáé, a Marshalsea apjáé. Ott ült fekete bársonysipkájában, kezében az ujságjával, az asztalon negyedfél shillinggel, a mely véletlenül maradt ott, és két odakészített székkel. Rendben volt minden, az udvari szertartás kezdődhetett.

- Ah, John úrfi! Hogy van, hogy van?

- Elég jól, köszönöm, uram. Remélem, ön is jól van?

- Jól, Chivery John, jól. Nincs okom panaszra.

- Bátorkodtam, uram - -

- Mi? - A Marshalsea apja ilyenkor mindig magasba rántotta a szemöldeit, és szeretetreméltóan szórakozott lett és úgy mosolygott, mintha máshol járna az esze.

- Néhány szivart, uram.

- Óh! - (Egy pillanatnyi óriási meglepetés.) - Köszönöm, John úrfi, köszönöm. De valóban félek, hogy túlságosan... Nem? Nos, akkor egy szót se róla többet. Tegye le oda a kandalló párkányára, ha nincs terhére, John úrfi. És üljön le, üljön le. Hiszen maga nem idegen nálunk, John.

- Köszönöm, uram, óh, kérem - Amy ki...; - (John úrfi e szónál pörgetni kezdte nagy kalapját a balkeze fején, mint valami lassan forgó egérkalitkát); - Amy kisasszonynak nincs semmi baja, ugy-e, uram?

- Semmi, John, semmi; nagyon jól érzi magát. Nincs itthon.

- Igazán, uram?

- Nincs, John. Amy kisasszony sétálni ment egy kicsit a friss levegőre. A gyermekeim mind sokat járnak sétálni. De az ő korukban ez csak természetes, John.

- Nagyon is, uram, mindenesetre.

- A friss levegőre, a friss levegőre. Úgy bizony. - Elégedetten dobolt az ujjaival az asztalon, és az ablak felé pillantott. - Amy a vashídra ment levegőzni. Mostanában nagyon megszerette a vashídat, és úgylátszik, szívesebben jár oda sétálni, mint bárhová. - Folytatta megint a társalgást. - Az atyja nincs ma szolgálatban, ugy-e, John, ha jól tudom?

- Nincs, uram, csak késő délután kerül rá a sor. - Megint megpörgette a kalapot, s azután fölállva így szólt: - Azt hiszem, búcsúznom kell, uram.

- Ilyen hamar? Jó napot, John úrfi. Nem, nem, - (a legnagyobb fokú leereszkedéssel), - ne bántsa a keztyűjét, John. Nyújtsa csak keztyűsen a kezét. Hiszen maga nem idegen nálunk.

John úrfi, a kit ez a szíves fogadtatás nagyon boldoggá tett, lebaktatott a lépcsőn. Útjában lefelé találkozott néhány benlakóval, a kik vendégeket vezettek fölfelé, hogy bemutassák őket, s e pillanatban Dorrit úr egészen véletlenül rendkívül érthetően lekiáltott utána a karfán keresztül: - Nagyon lekötelezett megtisztelő kis ajándékával, John!

Kis Dorrit imádója nem sokkal később letette pennyjét a vashíd vámserpenyőjébe, és megindult a hídon át, ide-oda tekintgetve a jól ismert és hőn szeretett alak után. Eleinte attól félt, hogy nincs ott; de a mint tovább haladt a híd middlesexi oldala felé, ott látta állni őt csendesen, a mint a vízbe bámult. Elgondolkozva állt, és John úrfi azon tünődött, vajjon mire gondolhat most? Ott ágaskodott a City háztetőinek és kéményeinek tömkelege, sokkal kevésbbé füstösen, mint a hétköznapokon; s távolabb ott meredeztek az árboczok és a templomtornyok. Talán ezeken jártak a gondolatai.

Kis Dorrit olyan sokáig tünődött és annyira el volt merülve gondolataiba, hogy bárha imádója a saját véleménye szerint jó hosszú ideig álldogált a helyén csendesen, s azután kétszer vagy háromszor fordult-térült egy darabon s meg visszatért oda, a honnan kiindult, Kis Dorrit még mindig nem mozdult. Végül megemberelte hát magát John úrfi és elhatározta, hogy tovább megy, s mintha csak véletlenül találkoznék Kis Dorrittal, megszólítja őt. A hely, a hol álltak, csendes hely volt, s most kellett Kis Dorrittal beszélnie, vagy soha.

Megindult hát, és Kis Dorrit nem hallotta a lépteit, a míg egészen oda nem ért melléje. Mikor így szólt: - Dorrit kisasszony! - Kis Dorrit felriadt és hátrahőkölt, miközben az arczán félelem tükröződött s félig-meddig szinte kelletlenség is, a mely John úrfinak mondhatatlan fájdalmat okozott. Gyakran kitért előle már azelőtt is - voltaképpen mindig, hosszú, hosszú idő óta. Elfordult, mikor közeledni látta őt, és másfelé sietett, annyiszor, hogy a szerencsétlen John úrfi nem tekintette puszta véletlenségnek a viselkedését. De azt remélte, hogy talán lányos félénkségből, természetes tartózkodásból vagy azért tette, mert sejtette szíve állapotát. Mindenre inkább gondolt, csak arra nem, hogy idegenkedik tőle. Most azonban, ez az egy tünő pillantás világosan ezt mondta: - Maga, éppen maga! Szívesebben láttam volna akárki mást a világon, mint magát!

Csak egyetlen, tünő pillantás volt, mert Kis Dorrit nyomban összeszedte magát és szokott lágy, halk hangján így szólt: - Óh, John úr! Maga az? - De Kis Dorrit éppen úgy érezte, mint John úrfi, hogy mi történt; s ott álltak, egyaránt zavarodottan nézve egymásra mind a ketten.

- Amy kisasszony, félek, hogy zavartam, a mikor megszólítottam.

- Hát igen, egy kicsit. Azért jöttem ide, hogy - hogy egyedül legyek, és azt hittem, hogy egyedül vagyok.

- Amy kisasszony, azért bátorkodtam erre felé sétálni, mert Dorrit úr, mikor az imént ellátogattam hozzá, véletlenül említette, hogy kegyed - -

Kis Dorrit most még nagyobb fájdalmat okozott John úrfinak, mint az imént, mikor egyszerre csak szívettépő hangon ezt mondta: - Óh, papa, papa! - és az arcát félrefordította.

- Amy kisasszony, remélem, nem okoztam a legkisebb fájdalmat sem kegyednek azzal, hogy Dorrit urat említettem. Higyje meg, hogy nagyon jól érezte magát és igen jókedvű volt, mikor találkoztam vele, és sokkal barátságosabb volt hozzám, mint rendesen. Szívességében nem átallotta azt mondani, hogy engem nem tekint idegennek, és minden tekintetben nagyon jóságosan bánt velem.

Imádója mondhatatlan elképedésére, Kis Dorrit eltakarta két kezével félrefordított arcát, s meginogva helyén, mintha kinlódnék, ezt mormolta: - Óh, papa, hogy tehetsz ilyet! Óh, édes, kedves papa, hogy' tehetsz, hogy' tehetsz ilyet!

A szegény fiú rábámult, csordultig részvéttel, a nélkül, azonban, hogy tudta volna, mitévő legyen, míg végül Kis Dorrit elővette a zsebkendőjét, s még mindig félrefordított arcza elé tartva, elsietett. John eleinte elképedve állt a helyén; de aztán utána sietett.

- Amy kisasszony, kérem! Legyen szíves, álljon meg egy perczre! Amy kisasszony, ha már erről van szó, akkor hadd menjek én. Megbolondulok, ha azt kell hinnem, hogy ilyen módon elkergettem magát.

Remegő hangja és színlelés nélkül való komolysága megállította Kis Dorritot.

- Óh, nem tudom, mit tegyek, - siránkozott. - Nem tudom, mit tegyek!

John úrfi sohasem látta még, hogy Kis Dorrit elveszítette volna nyugodt önuralmát. Kora gyermekségétől mindenkor oly tartózkodónak és szilárdnak ismerte őt, hogy most ez a kétségbeesés, a melynek hite szerint ő volt az oka, annyira megrázta, hogy nagy kalapjától le egészen a kövezetig megrendült belé. Szükségét érezte a kimagyarázkodásnak. Hiszen még félre találják érteni, - azt találják hinni, hogy olyasmit tett, a mi soha esze ágába nem jutott. Arra kérte Amyt, hallgassa meg a magyarázatát, részesítse ebben a legnagyobb kegyben, a melyet kívánhat tőle.

- Amy kisasszony, nagyon jól tudom, hogy a kegyed családja sokkal előkelőbb, mint az enyém. Hiába való fáradozás volna titkolni ezt. A mennyire én tudom, a Chiveryek között sohasem volt még előkelő úr, és én nem akarom azt a hitványságot elkövetni, hogy ilyen fontos kérdésben hazug állítást koczkáztassak meg. Amy kisasszony, én nagyon jól tudom, hogy a kegyed fenkölt szellemű bátyja, valamint nagytehetségű nénje, igen magasról tekintenek le rám. Az én kötelességem az, hogy tiszteljem őket, hogy barátságuk elnyerésére törekedjem, hogy arra a magaslatra, a hová a sors helyezte őket, alacsonyabb állásomból fölnézzek rájok - mert alacsony az állásom, nagyon jól tudom, akár a trafik szempontjából tekintjük, akár a kapus szempontjából, - és hogy szerencsét és boldogságot kívánjak nekik.

Valóban igaz őszinteség volt a szegény fiúban, és oly ellentét volt kalapja keménységében és szivének - talán fejének is - puhaságában, a mely megható volt. Kis Dorrit kérve kérte, hogy ne kisebbítse le sem saját magát, sem az állását, és mindenekelőtt verjen ki a fejéből minden afféle gondolatot, mintha Kis Dorrit a saját állását magasabbnak tartaná az övénél. Ez egy kissé megvigasztalta John úrfit.

- Amy kisasszony, - folytatta John úrfi dadogva, - én már régóta - nagyon régóta - egy örökkévalóság óta - szívem mélyéből sóvárgok azután, hogy mondhassak kegyednek valamit. Szabad megmondanom?

Kis Dorrit önkéntelenül visszariadt megint John úrfi mellől, s pillantásába visszatért megint előbbi tekintetének futó árnya; de előzte nyomban, s azután nagy sietve megfordult és megindult gyorsan keresztül a híd fele útján a nélkül, hogy egy szóval is válaszolt volna.

- Szabad, Amy kisasszony, - csak annyit kérdezek alázatosan, - szabad megmondanom? Oly boldogtalan vagyok már is, hogy fájdalmat okoztam kegyednek, noha eszem ágában sem volt ilyesmi, Isten a tanúm! - oly boldogtalan vagyok, hogy nincs oka attól félnie, hogy meg találom mondani, a mit szeretnék, a kegyed engedélye nélkül. Hiszen lehetek én egyedül szerencsétlen, viselhetem én egyedül a fájdalmamat. Mért tennék szerencsétlenné mást is, mért keseríteném el azt a lényt, a kinek a kedvéért szívesen leugranám ennek a hídnak a karfájáról, ha ezzel bár csak egy fél pillanatnyi örömet is szerezhetnék neki. Nem mintha azt akarnám mondani, hogy ezzel valami nagyot tennék, hiszen megtenném ezt két pennyért is.

Kedélyének gyászos szomorúsága és külsejének ünnepi pompája nevetségessé tették volna John úrfit, ha gyöngédsége tiszteletet nem érdemelt volna. Kis Dorrit kitalálta belőle, mit kell tennie.

- Ha megengedi, Chivery John, - szólt Kis Dorrit remegve, de azért nyugodtan, - minthogy oly kíméletes, hogy megkérdezi, beszéljen-e tovább - arra kérem, ne beszéljen.

- Soha, Amy kisasszony?

- Nem, kérem. Soha.

- Óh, Istenem! - nyögte John úrfi.

- De talán engedje meg, hogy e helyett én mondjak magának valamit. Komolyan akarom megmondani és oly világosan, a mint csak ki tudom fejezni magamat. Ha ránk gondol, John, - a testvéreimet értem, meg önnön magamat, - akkor ne úgy gondoljon ránk, mintha mi másfajta emberek volnánk, mint a többiek; mert akármik voltunk is valaha (a miről én magam alig tudok), régen megszüntünk azok lenni és nem is lehetünk azok soha többé. Sokkal jobb lesz magára nézve, és sokkal jobb lesz másokra nézve is, ha így fog gondolkozni, és nem úgy, a hogyan most gondolkozik.

John úrfi fájdalmasan erősítgette, hogy igyekezni fog lelkébe vésni a tanácsot, és hogy szíves örömest megtesz bármit, a mit Amy kíván.

- A mi engem illet, - szólt Kis Dorrit, - én rám lehetőleg keveset gondoljon; mennél kevesebbet, annál jobban teszi. Ha egyáltalán gondol rám, John, akkor úgy gondoljon csak rám, mint arra a gyermekre, a kit felnőni látott a börtönben, s a kit mindig egész sereg kötelesség teljesítése foglalkoztatott mint egy gyönge, önmagára utalt, elégedett, védtelen lánykára. Különösen arra óhajtom emlékeztetni, hogy a mikor kiteszem a lábamat a börtön kapuján, teljesen elhagyatott és védtelen vagyok.

John úrfi igyekezni fog megtenni mindent, a mit Amy kíván. De mért kívánja Amy kisasszony annyira, hogy John úrfi meg ne feledkezzék erről?

- Mert tudom, - felelte Kis Dorrit, - hogy akkor szilárdan építhetek arra, hogy a mai napot sohasem fogja elfelejteni és nem fog velem soha többé erről beszélni. Maga oly nemes lelkű, hogy tudom, hogy megbízhatom magában teljesen. Meg is bízom és meg is fogok bízni mindenkor. Be is bizonyítom nyomban a teljes bizalmamat. Ezt a helyet, a hol most beszélgetünk, jobban szeretem minden más helynél, a melyet ismerek; - (Kis Dorrit arczának gyönge pirossága elenyészett, de e pillanatban - úgy tetszett imádójának - megint visszatért); - és szeretnék

gyakran itt időzni. Tudom, hogy teljesen elegendő, ha csupán ennyit mondok magának, s egészen bizonyos lehetek benne, hogy maga soha többé nem fog idejönni, hogy engem fölkeressen. És én - egészen bizonyos vagyok benne.

- Meg lehet győződve róla, - felelte John. Ő ugyan egy nyomorult senki csak, de Amy kisasszonynak a szava több rá nézve a törvénynél is.

- És most Isten áldja meg, John, - szólt Kis Dorrit. - És remélem, hogy valamikor szert tesz majd derék feleségre és boldog ember lesz. Tudom, hogy megérdemli a boldogságot, és meg vagyok győződve róla, hogy boldog lesz, John.

Mikor Kis Dorrit e szavak közben kezet nyújtott Johnnak, ez utóbbinak a szíve az aranyarabeszkes mellény alatt - a mely az igazat megvallva, vásári holmi volt csak - akkorára dagadt, mintha előkelő uriembernek a szíve lett volna; s a szegény, közönséges, kis ficzkó, minthogy a szíve számára nem volt elegendő helye, sírva fakadt.

- Óh, ne sírjon! - szólt Kis Dorrit részvevően. - Ne sírjon, ne sírjon! Isten vele, John, Isten áldja meg!

- Isten vele, Amy kisasszony! Isten vele!

És John úrfi ekképpen ott hagyta Kis Dorritot, és távozása közben látta még, hogy Kis Dorrit leült egy pad szélére, és nemcsak kis kezét támasztotta rá a durva kőtámlára, hanem arczát is neki támasztotta, mintha nehéz lett volna a feje és szomorú a szíve.

Megható illusztrálása volt az emberi tervek hívságának az a látvány, a mint Kis Dorrit imádója, nagy kalapját szemébe húzva, bársonygallérját felhajtva, mintha az eső szakadna, szilvaszín kabátját begombolva, hogy elrejtse aranyarabeszkes selyem mellényét, s a kis útmutató sétapálczát kérlelhetetlenül hazafelé irányítva, végigosont a legcsúfosabb mellékutczákon, s útközben egy sírkő számára a Szt. György-temetőben a következő új sírfeliratot fogalmazta meg:

Itt nyugszanak

CHIVERY JOHN

földi maradványai.
Nem volt méltó soha különösebb megemlékezésre.
Meghalt az 1826-ik esztendő vége felé,
Miután meghasadt a szíve.
Utolsó leheletével is azt kérte,
Írják hamvai fölé ezt az egy szót:

AMY.

Kivánságát teljesítették is

Szomorodott szivű szülei.

TIZENKILENCZEDIK FEJEZET.

A Marshalsea apja többféle vonatkozásban.

Nevezetes látvány volt Dorrit Vilmos és Frigyes, a két fivér, a mint fel s alá sétált együtt az adósok börtönének udvarán - természetesen az arisztokrata vagy kútoldalon, mert a Marshalsea apja tartozott azzal méltóságának, hogy ne mutatkozzék túlságos gyakran a gyermekei között a szegény oldalon, kivéve vasárnap reggeleken, a karácsonyi ünnepnapokon és más ünnepi

alkalmakkor, a melyeket nagyon pontosan számon tartott, s a mikor gyermekei fejére tette a kezét s megáldotta a fiatal fizetésképteleneket oly jóságos leereszkedéssel, a mely rendkívül épületes volt.

Frigyes, a ki szabad volt, oly alázatos, oly megtört, oly fonnyadt és oly összeaszott volt; Vilmos, a fogoly, oly előkelő volt, oly leereszkedő és oly jóságosan éreztette társadalmi állását: hogy a két fivér, ha másban nem, hát már ez egy vonatkozásban is csodálatra méltó látványosság volt.

Fel s alá sétáltak az udvaron annak a vasárnapnak az estéjén, a melynek délutánján Kis Dorrit beszélgetett imádójával a vashídon. A hivatalos gondok le voltak rázva az napra, a fogadóterem sok vendéget látott, számos új bemutatkozás is történt, a harmadfél shilling, a mely véletlenül az asztalon maradt, véletlenül tizenkét shillingre szaporodott, és a Marshalsea apja szivarozva üdült az udvaron. A mint fel s alá sétált, kegyesen alkalmazkodva járkálás közben bátyja csoszogásához, a nélkül, hogy büszke lett volna a maga fensőbbségére, inkább kímélettel és elnézéssel a szegény teremtés iránt, türelmet fújva ki gyarlóságai iránt minden kis füstgomolyban, a mely kiröppent ajkai közül és a dárdás falon igyekezett keresztül jutni: - valóban csodálatra méltó látvány volt.

Bátyja, a gyönge szemű, béna kezű, görnyedt derekú és tompa szellemű Frigyes, alázatosan csoszogott mellette, belenyugodva öcscse pártfogásába, úgy a mint belenyugodott minden eseményébe annak az útvesztő világnak, a melyben eltévelyedett. Kezében tartotta a rendes, fehéres-barna összesodrott papirost, a melyből mindúntalan ki-kicsippentett egy szegényes szippantásnyi burnótot. Valahányszor remegő kézzel ismételte ezt a műveletet, mindannyiszor öcscsére pillantott, nem csekély bámulattal, azután hátra kulcsolta a kezeit és tovább csoszogott az öcscse mellett, a míg újabb szippantásra nem került a sor, vagy a míg meg nem állt, hogy körülnézzen - talán mert hirtelen eszébe jutott, hogy nincs nála a klarinétja.

A börtön látogatói lassan eltünedeztek, a mint az éjszaka árnyai leereszkedtek, de az udvaron még mindig elég sokan maradtak, mert a benlakók csaknem valamennyien odalent voltak, s barátaikat elkísérték a portás páholyáig. Miközben a két fivér keresztül ballagott az udvaron, Vilmos a fogoly, körülnézett, hogy fogadja a köszöntéseket, a melyeket kalapja nyájas megemelintésével viszonzott, és jóságos arczczal óvta Frigyest, a szabadot attól, hogy bele ne botoljék a többiekbe vagy a falhoz ne szoruljon. A foglyok testülete nem igen volt fogékony bármily benyomásra, de látszott rajtuk, hogy még ők is - kiki a maga módján - csodálatra méltó látványosságnak tartják a két fivért.

- Egy kissé szótlan vagy ma este, Frigyes, - szólt a Marshalsea apja. - Valami bajod van?

- Bajom? - Egy pillanatig merően maga elé bámult, azután újra lehorgasztotta a fejét és a tekintetét. - Nem, Vilmos, nem. Nincs semmi bajom.

- Ha legalább arra lennél rábírható, hogy csipd ki magad egy kissé, Frigyes - -

- Az ám, az ám! - szólt az öreg nagysietve. - De nem lehet. Nem lehet. Ne is beszélj róla. Ennek már vége van.

A Marshalsea apja rápillantott egy mellettük elhaladó benlakóra, a kihez barátság fűzte, s mintha ezt akarta volna mondani a pillantásával: - Milyen elgyöngült vén ember, de hát a bátyám, uram, a bátyám, és a természet szava mindennél hatalmasabb! - Azután megragadva bátyját elnyűtt kabátja újjánál fogva, szerencsésen elkormányozta őt a szivattyús kút fogója mellett. Tökéletes jellem lett volna, egyrészt mint testvéri vezető, másrészt mint philosophus és jóbarát, ha valamikor úgy kormányozta volna a bátyját, hogy a romlást elkerülje, a helyett, hogy a romlásba sodorta.

- Azt hiszem, Vilmos, - szólt gyöngéd gondoskodásának a tárgya, - azt hiszem, hogy fáradt vagyok, és jó lesz, ha hazamegyek és lefekszem.

- Kedves Frigyesem, - felelt a másik, - ne tartóztasd magadat; ne mondj le az én kedvemért vágyaid kielégítéséről.

- A kései lefekvés meg a hőség a színházban, meg aztán bizonyára az évek is, elgyöngítenek, - szólt Frigyes.

- Kedves Frigyesem, - válaszolt a Marshalsea apja, - mit gondolsz, eléggé vigyázol magadra? Mit gondolsz, van a szokásaidban annyi pontosság és rendszeresség mint - például az enyéimben? Nem akarom szóvá tenni újra azt a kis különczségedet, hogy nem jársz eleget a levegőn s nem végzel elegendő testmozgást, Frigyes. Itt ez a sétány mindenkor rendelkezésedre áll. Mért nem használod rendszeresebben?

- Ah! - sóhajtott a másik. - Igaz, igaz, igaz.

- De nem elég ám, kedves Frigyesem, ha azt mondod rá, hogy igaz, igaz, - makacskodott a Marshalsea apja szelid bölcseséggel, - hanem a szerint kellene cselekedned is. Gondold meg az én esetemet, Frigyes. Én amolyan példa forma vagyok. A kényszerűség és az idő megtanított rá, mit kell cselekednem.

A nap bizonyos meghatározott óráiban mindig megtalálsz a sétányon, a szobámban, a páholyban, az ujságot olvasva, társaságot fogadva, evéssel és ivással foglalkozva. Amynek évek során át a lelkére kötöttem, hogy pontos időt kell tartani - például - az étkezésemben. Amy úgy nőtt fel, hogy megvan az érzéke az efféle rendtartás jelentősége iránt, és te is tudod, milyen jó kis lány Amy.

Frigyes megint csak sóhajtott, miközben álmodozva tovább tipegett: - Ah! Igaz, igaz, igaz.

- Kedves öregem, - szólt a Marshalsea apja, bátyja vállára téve a kezét és szeliden noszogatva őt - szeliden az áldott jó lélek gyöngesége miatt; - ezt már az előbb is mondtad, és ezzel nem sokat mondtál, Frigyes, habár tán sokat jelent is. Azt szeretném, ha felrázhatnálak, derék Frigyesem; szükséged volna rá, hogy felrázzanak.

- Igaz, Vilmos, igaz. Kétségtelenül, - felelt a másik, öcscse arczára emelve borús tekintetét. - De hát én nem olyan vagyok, mint te.

A Marshalsea apja, miközben önmagának szerény lebecsülésével vállat vont, így felelt: - Óh! Te is lehetnél olyan, mint én, kedves Frigyesem; te is lehetnél, csak akarnod kellene! - és ereje nagylelküségében lemondott arról, hogy veszendő bátyját tovább szorongassa.

Nagyban folyt a búcsúzkodás minden szögletben, mint vasárnap este rendszerint; s itt is, ott is egy-egy szegény asszony, feleség vagy anya, siránkozott a sötétben egyik-másik új fogolynak a keblén. Volt idő, mikor a Marshalsea apja maga is siránkozott ennek az udvarnak az árnyékában, mikor szegény felesége elsírta magát. De ennek sok esztendeje volt már; és most úgy állt ott, mint hosszú utazás közben a hajó födélzetén az olyan utas, a ki kiheverte már a tengeri betegséget, és türelmetlenül szemléli ezt a gyöngeséget az új utasokban, a kik az utolsó kikötőben szálltak a hajóra. Hajlandó volt tiltakozni is ellene, és nyiltan kifejezni azt a véleményét, hogy az olyan embereknek, a kik sírás nélkül nem bírják ki, nincs e helyütt semmi keresni valójuk. Ha szóval nem is, magatartásával mindenkor jelét adta visszatetszésének az általános harmónia efféle megzavarása miatt; és ezt annyira elértették, hogy a bűnösök rendszerint félrehuzódtak, mihelyt észrevették őt.

Ezen a vasárnap estén türelmes és irgalmas arczkifejezéssel kísérte ki bátyját a kapuig, mert engesztelékeny hangulatban volt és hajlandó volt kegyesen szemet hunyni a könyek láttára. A páholy lobogó gázfényében több benlakó sütkérezett; egynémelyikük búcsúzott a vendégeitől;

mások, a kiknek nem volt vendégük, a kapukulcs gyakori fordulását számlálgatták és beszélgettek egymással meg Chivery úrral. Apjuknak belépése természetesen nagy sürgést-forgást támasztott, és Chivery úr kalapjához emelve (egy kissé tagadhatatlanul feszesen) a kulcsát, azt remélte, hogy a Marshalsea apja tűrhetően érzi magát.

- Köszönöm, Chivery, semmi bajom. És ön?

Chivery úr dörmögő hangon azt felelte, hogy „óh, az ő szénája rendben van". Rendszerint így felelt, ha az egészségét tudakolták, mikor egy kicsit morgós kedve volt.

- John úrfi meglátogatott ma, Chivery. És mondhatom, nagyon elegáns volt!

Chivery úr hallott a dologról. Ámde Chivery úr szükségesnek tartotta hangoztatni, hogy nincs inyére, hogy a fiú annyi pénzt költ magára. Mert vajjon mi hasznát látja? Csak bosszúsága van miatta. Ehhez meg ingyen is hozzájuthat mindenütt.

- Hogy-hogy' bosszúsága, Chivery? - kérdezte a Marshalsea jóakaró apja.

- Ne firtassuk, - felelt Chivery. - Frigyes úr ki akar menni?

- Igen, Chivery; a bátyám hazamegy. Fáradt és rosszul van egy kicsit. Vigyázz magadra, Frigyes, vigyázz magadra! Jóéjszakát, drága Frigyesem!

Frigyes megrázta öccsének a kezét, megemelte zsíros kalapját a többi jelenlévő üdvözlésére, és kicsoszogott lassan a kapun, a melyet Chivery úr kinyitott előtte. A Marshalsea apja atyai gondoskodással vigyázott rá, hogy semmi baj ne érje.

- Legyen szíves, Chivery, hagyja nyitva a kaput egy kicsit, hogy utána nézhessek, a míg végigmegy a tornáczon és lemegy a lépcsőn. Vigyázz magadra, Frigyes! (Nagyon elgyöngült.) Ügyelj a lépcsőre! (Olyan szórakozott.) Óvatosan menj át az utczán, Frigyes! (Igazán nem szívesen eresztem egyedül az útjára, mert könnyen elgázolhatják.)

Igy szólván, visszafordult megint a páholyban egybegyűlt társasághoz, miközben arczán csupa gond és nyugtalanság tükröződött, oly világos kifejezésével annak, mennyire sajnálatos a bátyja azért, mert nincs zár alatt, hogy az adósok egynémelyike szükségesnek látta kifejezést adni ebbeli hasonló véleményének.

De a Marshalsea apja nagy ellenkezéssel fogadta ennek a véleménynek a megnyilatkozását. - Nem, nem, uraim, - mondotta, - ne értsék őt félre. Igaz ugyan, hogy Frigyes bátyja valóban nagyon, de nagyon gyönge és esendő, úgy, hogy őt (a Marshalsea apját) nagyon megnyugtatná, ha biztos helyen tudná a bátyját a Marshalsea falain belül. Mindazonáltal nem szabad elfelejteni, hogy több esztendeig tartó életnek az elviseléséhez idebent szükség van bizonyos tulajdonságok - nem azt akarja mondani, hogy fenkölt tulajdonságok - erkölcsi tulajdonságok találkozására. Már most az a kérdés, vajjon az ő Frigyes bátyjában megvan-é e bizonyos tulajdonságok találkozása? Uraim, Frigyes kitűnő ember, gyöngéd, becsülésre méltó ember, egyszerű gyermeki lélek; de hát vajjon, bárha minden más helyre való volna, ide való lenne-é erre a helyre? Nem; kereken kijelenti, hogy nem. És éppen ezért azt mondja, Isten mentsen, hogy Frigyes másként legyen kénytelen itt tartózkodni, mint mostani önkéntes mivoltában! Uraim, bárki kerüljön is ebbe az intézetbe, hogy hosszabb ideig itt tartózkodjék, erős legyen a jelleme, hogy sokat elbírjon, sokat elviseljen. Talán ilyen ember az ő Frigyes bátyja? Nem. Hiszen látják, hogy mennyire megtört még mostani helyzetében is. Hogy megtörte a szerencsétlenség. Nincs ellenállóképessége, nincs elég ruganyossága, hogy sokáig tartózkodjék efféle helyen, és emellett mégis megőrizze az önbecsülését és azt a tudatot, hogy úriember. Frigyesnek nincs elég ereje, (ha ugyan szabad ezt a szót használnia), hogy különféle apró figyelmességekben és - hm - megtisztelő ajándékokban, a melyeket ilyen körülmények között kaphatna, az emberi természet jóságát és a kollégák szép testületi érzését lássa, s ugyanakkor

ne lássa benne a saját maga megalázását s úri voltának kisebbítését is. Uraim, Isten áldja meg önöket!

Ezzel az ünnepi szónoklattal tisztelte meg a páholyba gyülekezett társaságot, mielőtt visszatért megint a kopár udvarra, és a maga szegényes, kopott méltóságával elhaladva hálókabátos fogolytársa mellett, a kinek nem volt kabátja, és a szandálos fogolytársa mellett, a kinek nem volt czipője, és tagbaszakadt, kurta bőrnadrágos, zöldséges fogolytársa mellett, a kinek nem volt gondja, és gombtalan feketekabátos sovány irnok fogolytársa mellett, a kinek nem volt reménysége, fölkapaszkodott a maga szegényes lépcsőjén a maga szegényes szobácskájába.

Az asztalon terítve volt a vacsorája, és öreg, szürke hálókabátja oda volt készítve széke hátára a tűz mellé. Leánya zsebre tette kis imakönyvét, - (talán irgalomért és kegyelemért esedezett valamennyi fogoly és rab számára?) - és felállt, hogy üdvözölje édes atyját.

- A bácsi tehát hazament már? - kérdezte atyjától, mialatt segített levetni a kabátját és odanyújtotta neki a kis bársony sapkát. Igen, a bácsi hazament már. Vajjon öröme telt-e a papának a sétában? Hm, nem túlságosan, Amy, nem túlságosan! Nem? Talán nem egészen jól érzi magát?

A mint szeretettel a szék fölé hajolva ott állt Amy atyja háta mögött, ez lesütött szemmel a tűzbe nézett. Kelletlen érzés fogta el, holmi szégyenkezés féle; s mikor megszólalt, a mint hogy rögtön megszólalt, zavartan és összefüggéstelenül beszélt.

- Valami - hm! nem tudom, mi - valami baja van Chiverynek. Ma este - ha! - távolról sem volt oly előzékeny és oly figyelmes, mint máskor szokott lenni. Hiszen - hm! - szót sem érdemel a dolog, de engem mégis bosszant, édesem. Hiszen lehetetlenség elfelejteni, - (ide-oda forgatta a kezeit és merően rájok nézett) - hogy - hm! - hogy az ilyen életben, a minő az enyém, a nap minden órájában majd e miatt, majd a miatt, szerencsétlenségemre folyton olyan emberektől függök, mint ez a Chivery.

Amy karja atyjának a vállán pihent; de atyja, mialatt beszélt, nem nézett lányára, hanem, fejét lehajtva, folyton másfelé fordította a tekintetét.

- Nem tudom - hm! - nem tudom elgondolni, Amy, mi bánthatja Chiveryt. Máskülönben átalában nagyon - de nagyon figyelmes és - és tisztességtudó szokott lenni. És ma este - ma este, teljességgel - teljességgel mogorva volt hozzám. És még hozzá mások előtt! Óh, én édes Istenem, ha elveszteném Chiverynek meg a tiszttársainak támogatását és jóakaratát, akkor végül éhen halhatnék itt!

Mialatt beszélt, folyton nyitogatta és csukogatta a kezét, mintha rugóra járt volna, s az egész idő alatt annyira tudatában volt az előbb említett szégyenkezésének, hogy úgyszólván saját maga előtt sem merte tisztázni valódi szándékát.

- El nem tudom - hm! - el nem tudom gondolni, mi baja lehet. Igazán el nem tudom képzelni, mi lehet az oka. Volt itt egyszer valami Jackson, egy Jackson nevű kapus - (nem hiszem, hogy emlékeznél rá, drágám, mert te akkor még nagyon fiatal voltál), - és - hm! ennek a Jacksonnak volt egy - öcscse, és ez a - fiatalember beleszeretett - vagyis inkább nem beleszeretett, hanem csodálta - csodálta hódolattal és tisztelettel a - nem a lányát, hanem a hugát az egyik fogoly társunknak. Előkelő fogolytársunk volt, bátran azt mondhatnám, hogy nagyon előkelő volt. Martin kapitány volt a neve, és tanácsot kért tőlem abban a kérdésben, vajjon szükséges-e, hogy a lánya - vagyis a huga - megsértse a kapus öcscsét azzal, hogy - ha! - egy cseppet sem titkolja a véleményét a kapus előtt. Martin kapitány uriember volt és becsületes ember volt, és én arra kértem, hogy mielőtt válaszolok a kérdésre, közölje - közölje velem a saját véleményét. Martin kapitány (a kinek nagy volt a tekintélye a hadseregben), tétovázás nélkül azt felelte, hogy az ő véleménye szerint - hm! - a huga nem köteles a fiatalembert nagyon

világosan megérteni és hogy - hm! - szabad neki a fiatalembert az orránál fogva vezetni - nem emlékszem már rá határozottan, vajjon ez volt-e Martin kapitánynak a kifejezése, valóban azt hiszem, úgy fejezte ki magát, hogy szabad neki tűrni a fiatalembert - az apja - vagyis a bátyja - kedvéért. Nem is tudom, hogyan jutott eszembe ez a történet. Azt hiszem, azért történt, mert képtelen vagyok Chivery viselkedését megérteni - de hogy miféle vonatkozásban van egymással a két történet, azt nem tudom - -

A hangja elakadt, mintha nem bírná ki tovább azt a fájdalmat, a melylyel saját hangjának a hallgatása járt, és a keze lassan-lassan felcsúszott egészen az ajkáig. Egy ideig síri csend és némaság támadt; a Marshalsea apja magába roskadozva ült a székén, Amy pedig átkarolva atyja nyakát, édes atyja vállára horgasztotta a fejét.

A vacsora a tüzön főtt egy serpenyőben, és Amy csak akkor mozdult meg, mikor tálalni akart. A Marshalsea apja leült a szokott helyére; Amy is odaült, a hol rendesen ülni szokott; és atyja a vacsorához látott. Mindez ideig nem is pillantottak egymás arczába. A Marshalsea apja lassan, nagyon lassan, úgyszólván szakgatottan látott az evéshez. Nagy zajjal letette a kést és a villát; a mit evett, azt gyorsan és kapkodva ette; úgy beleharapott a kenyerébe, mintha dühös lett volna rá, ezzel és más effélével jelezve, hogy magánkívül van. Végül félretolta a tányérját és hangosan maga elé dörmögött. A legzagyvább dőreséget beszélte össze-vissza.

- Nem mindegy-e, hogy eszem-e vagy éhen halok? Nem mindegy-e, hogy az olyan roncs élet, mint az enyém, most vagy a jövő héten vagy a jövő évben ér-e véget? Kinek érek én valamit? akárkinek a világon? Én szegény fogoly, a ki alamizsnából és ételmaradékokból táplálkozom! én szennyes, becstelen, tekintélytelen bitang!

- Papa! Papa!

Mikor a Marshalsea apja felállt, lánya térdre roskadt előtte és hozzáemelte a kezét.

- Amy, - folytatta tompított hangon, egész testében remegve, és oly vadúl tekintve a lányára, mintha megbomlott volna. - Annyit mondok neked, Amy: ha láthatnál úgy, mint az édesanyád látott, akkor nem hinnéd el, hogy ugyanazt a teremtést látod magad előtt, a kit csak e kaliczka rácsán keresztül pillantottál meg. Fiatal voltam, tehetséges voltam, művelt voltam, szép fiú voltam, a magam ura voltam - az Isten nevére mondom, gyermek! az voltam, a magam szabad ura! - és az emberek keresték a társaságomat és irigyeltek. Igen, irigyeltek!

- Édes apuska! - Amy megpróbálta atyja reszketeg karját, a melylyel a levegőben hadonászott, lehúzni magához; de az atyja ellenállt és félretolta Amy kezét.

- Ha legalább egy arczképem volna abból az időből, bármily rosszúl sikerült arczképem is, akkor büszke lennél rá! Igen! Büszke lennél rá! Csakhogy nincs ilyen képem. Nos! hadd legyek hát élő intelem előtted! Ne mulassza el senkisem, - kiáltott, vadúl körültekintve, - legalább ezt a keveset megmenteni jó sorsának napjaiból, abból az időből, a mikor becsülete volt még felebarátai előtt! Őrizze meg gyermekei számára legalább ezt a kulcsot ahhoz, a mi valaha volt! Ha az ábrázatom halálom után nem nyeri vissza azt a rég eltünt arczkifejezését, - azt mondják, hogy efféle megszokott esni; én magam tapasztalatból semmit sem tudok róla, - akkor a gyermekeim sohasem láthattak olyannak, a milyen valóban voltam!

- Papa! Papa!

- Óh, vess meg! vess meg! Fordítsd el rólam a tekintetedet! Ne hallgass rám! Sirass engem, - te is, Amy! Tedd meg! Tedd meg! Én magam is ezt teszem! Úgy eltompultam már, olyan mélyre sülyedtem, hogy nem sokat törődöm már ezzel sem!

- Drága apuska! Édes apuska! Szívem drágasága! - Átkarolta, a nyakán csüggött, és végül rákényszerítette, hogy leüljön megint a székére. Megragadta fölemelt karját és megpróbálta a saját nyakára fonni.

- Nyugtasd itt, papa! Nézz rám, papa! Csókolj meg, papa! Ne gondolj semmi másra, csak én rám, papa! Csak egyetlen, rövid pillanatig!

A Marshalsea apja mindegyre tovább folytatta még zagyva beszédét, bár a hangja lassacskán panaszos nyafogásra halkult.

- És mégis van itt némi tiszteletem. Megpróbáltam ágaskodni a sorsom ellen. Nem vagyok még egészen eltaposva. Eredj és kérdezd meg, ki itt e helyen a főszemély? Azt fogják felelni: az édes apád. Eredj és kérdezd meg, ki az, a kin soha nem csufolódnak, és a ki mindig gyöngéd kímélettel találkozik? Azt fogják felelni: az édes apád. Eredj és kérdezd meg, kinek a temetése fog itt - (mert itt lesz; tudom, hogy sehol másutt nem lehet) - nagyobb feltünést és talán nagyobb szomorúságot is kelteni, mint bárki másé, a ki valaha kiszabadult innen ezen a kapún keresztül? Azt fogják felelni: az édes apádé. Nos, tehát! Amy, Amy! Hát csakugyan annyira megvetik az édes apádat? Hát csakugyan nincs semmi a világon, éppenséggel semmi, a mi megóvhatja előtted a tekintélyét? Hát csakugyan nem fog emlékeztetni rá semmi más tégedet, csak a mulása és a megaláztatása? Hát csakugyan képtelen leszel szeretettel gondolni rá, mikor nem lesz már, a szegény kitaszított? Nem lesz már, nem lesz már?

Saját magának panaszos szánása közben könnyekre fakadt és végül megengedte Amynek, hogy átölelhesse és gondjaiba vehesse. Ősz fejét Amy arczához simította, és jajveszékelve siratta a saját nyomoruságát. Csakhamar azonban fölcserélte panaszainak a tárgyát, s mialatt Amy átkarolva tartotta, átölelte őt a kezeivel és jajongani kezdett: Óh, Amy! Óh, szegény, anyátlan, elhagyott gyermek! Óh jaj, hogy így kell őt látnia! Hogy így aggódik, így dolgozik, így szorgoskodik érte. Majd megint saját magára tért és gyönge hangon arról beszélt, hogy mennyivel jobban szerette volna őt Amy, ha ismerte volna őt hajdani mivoltában; meg hogy akkor milyen előkelő úrhoz adta volna őt feleségül, a ki büszke lett volna rá, mint az *ő* leányára; meg hogy akkor (itt újra sírva fakadt) hogyan lovagolt volna az ő atyai oldalán a saját paripáján, és a tömeg (ez alatt valójában azokat az embereket értette, a kik a zsebében lévő tizenkét shillinget adták neki) hogyan baktatott volna mellettük tiszteletteljesen a poros országutakon.

Hol kérkedve, hol kétségbeesve, mindkét esetben fogoly létére, testén a börtön rothadásával és lelke minden zúgában fogsága tisztátlanságával, ilyeténképpen tárta fel züllött állapotát kedves gyermeke előtt. Soha senki más nem látta őt megalázottságának emez apró részleteiben. Fogolytársai, a kik szobáikban nevettek legutóbbi szónoklatán, a melyet a páholyban intézett hozzájuk, nem is sejtették, milyen szomorú jelenet játszódott le akkor vasárnap este a Marshalsea komor emeletén.

Valaha volt - talán - egy klasszikus leány, a ki úgy táplálta atyját börtönében, a hogyan édes anyja táplálta őt magát hajdanában. Kis Dorrit, bárha a heroikusnak éppen nem mondható új nemzedék tagja és csupán angol nő volt, sokkal többet tett ennél, a mennyiben édes atyja sívár szívét a saját ártatlan keblén vigasztalta, a szeretet és a hűség oly forrását fakasztván belőle, a mely nem száradt ki és nem apadt el soha az éhség hosszú esztendein keresztül.

Csendesítette őt; bocsánatáért esengett, ha nem teljesítette talán a kötelességét, vagy azt a látszatot keltette, mintha nem teljesítette volna; azt mondta neki, (csak a jó Isten tudja, mennyire igazat mondott!) hogy akkor sem becsülhetné jobban, ha a szerencse kegyeltje lenne s az egész világ hódolna neki. Mikor a Marshalsea apjának felszáradtak a könyei, és nem zokogott többé, és nem bántotta már a szégyenkezés rohama sem, és visszanyerte rendes mivoltát, Amy fölmelegítette újra a vacsora maradékát, leült atyja mellé, és gyönyörködve

nézte, hogy' eszik és hogy' iszik. Mert most ott ült fekete bársonysapkájában és ócska szürke hálókabátjában újra méltósággal teljesen; és bármelyik fogolytársával szemben, a ki esetleg bekukkantott volna hozzá, hogy tanácsát kérje, úgy viselkedett volna, mint valami nagy, szigorú erkölcsű Lord Chesterfield vagy az ethikai formaságok mestere a Marshalseaben.

Hogy lekösse a figyelmét, Amy a ruhatáráról beszélgetett vele, s a Marshalsea apja volt kegyes megjegyezni, hogy bizony, azok az ingek, a melyeket Amy ajánlott, a legjobbkor érkeznének, mert a miket most visel, azok már elnyűttek, és különben sem feleltek meg soha egészen, mert készen vásárolt ingek. Minthogy beszédes és meglehetősen jó kedvében volt, ráterelte Amy figyelmét a kabátjára, a mely az ajtó mögött lógott, megjegyezvén, hogy a Marshalsea apja nem a legépületesebb példát adná gyermekeinek, a kik amúgyis hajlanak a lomposságra, ha rongyos könyökkel járkálna közöttük. Tréfás czélzásokat tett czipője sarkára is; de mikor a nyakkendőjéről kezdett beszélni, elkomolyodott, és megigérte Amynek, hogy a mint módjában lesz, vehet neki egy új nyakravalót.

Miközben békésen végigszívta a szivarját, Amy megvetette az ágyát és rendbe szedte a szobácskáját, hogy lepihenhessen éjszakára. Minthogy a kései ébrenlét és a sok izgalom kimerítette, felállt a székéről, hogy megáldja Amyt és jó éjszakát kívánjon neki. Mindezenközben egyetlen egyszer sem gondolt Amy ruhájára, Amy czipőjére, Amy bármiféle esetleges szükségletére. Nem volt a világon senki sem, magán Amyn kívül, a ki mint ő, oly kevéssé törődött volna azzal, nincs-e szüksége valamire Amynek.

Sokszor megcsókolta, miközben így szólt hozzá: - Isten áldjon meg, édesem. Jó éjszakát, drágám!

De Amy gyöngéd szívét oly mélyen megsebezte mindaz, a mit atyjától látott, hogy semmi kedve sem volt egyedül hagyni őt, mert félt, hogy megint jajgatni talál és kétségbeesik.

- Apuskám, drágám, én még nem vagyok fáradt. Engedd meg, hogy nemsokára visszajöhessek, ha már lefeküdtél, és még egy kicsit nálad üldögéljek.

Pártfogói kegyességgel azt kérdezte tőle, hogy talán egyedül érzi magát?

- Igen, apuskám.

- Akkor gyere vissza mindenesetre, édesem.

- Nagyon csendes leszek, apuskám.

- Ne gondolj velem, drágám, - szólt a Marshalsea apja, jóságos beleegyezéssel. - Csak gyere vissza mindenesetre.

Úgy tetszett, hogy szundikál, mikor Amy visszatért; összeigazgatta a pislákoló tüzet nagyon óvatosan, hogy föl ne ébressze őt. De mégis meghallotta, és hangosan megkérdezte, ki az?

- Csak Amy van itt, apuskám.

- Amy, gyermekem, jer ide hozzám. Beszélni akarok veled valamit.

Felemelkedett egy kissé alacsony ágyában, mikor Amy letérdelt melléje, hogy odasimuljon hozzá az arczával és kezébe fogta atyjának a kezét. Óh! Most erőre kapott benne egyaránt úgy a családi, mint a Marshalseabeli apasága.

- Édesem, keserves életed volt itt neked. Társtalanul, szórakozás nélkül, és félek, hogy sok gonddal.

- Ne gondolj erre, apukám. Én sohasem gondolok rá.

- Ismered a helyzetemet, Amy. Nem volt módomban, hogy sokat tegyek érted; de a mit megtehettem, azt megtettem.

- Igen, drága apukám, - felelt Amy és megcsókolta őt. - Tudom, tudom.

- Életem huszonharmadik esztendejét töltöm már itt, - folytatta a Marshalsea apja, hirtelen elakadó lélekzettel, a mely nem annyira volt zokogás, mint inkább az öndícséret el nem fojtható hangja, a nemes öntudat pillanatnyi kitörése. - Ez minden, a mit gyermekeimért tehettem - megtettem. Amy, szívecském, te vagy a legkedvesebb gyermekem a három közül; legfőképpen terád gondoltam mindig - mindazt, a mit te érted tettem, édes gyermekem, örömest és duzzogás nélkül tettem.

Csak az a bölcsesség, a mely tudja a nyitját minden szívnek és minden rejtelemnek, csak az tudhatja biztosan, mekkora ámításban ringathatja magát az ember, különösen az olyan ember, a ki annyira lezüllött, mint ez. Elég e helyütt annyi, hogy visszafeküdt az ágyába nedves szempillával, üdvözülten és magasztosan, miután megalázott életét mintegy ajándékképpen átruházta az önfeláldozó gyermekre, a kire oly súlyosan ránehezedett ennek az életnek minden nyomorúsága, s a kinek szeretete óvta őt meg egyedül annyira, hogy legalább az lehessen, a mi volt.

Ez a gyermek nem kételkedett semmiben, nem firtatott semmit, mert nagyon is elégedett volt azzal, hogy dicsfényben láthatja maga előtt atyja fejét. Drága szegény, drága jó, gyöngéd, kedves, édes - ezek voltak az egyedüli szavak, a melyeket számára talált, mialatt álomba ringatta őt.

Nem is távozott mellőle egész éjszaka. Mintha megbántotta volna annyira, hogy gyöngédségével is alig teheti jóvá a hibáját, ott ült az alvó mellett, hébe-korba visszafojtott lélekzettel, lágyan megcsókolva és suttogó hangon beczézgető neveken szólogatva őt. Néha félreállt, hogy ne fogja el előle a tűz halvány fényét, s mikor a fénye ráhullott a szunnyadó arczra, azon tünődött, vajjon nem olyan-e most ez az arcz, a minő volt a jólét és boldogság napjaiban; mert mélyen megillette őt azzal a képzelgésével, hogy olyan lesz talán majd megint abban a rettentő pillanatban. A mint erre a pillanatra gondolt, letérdelt megint az ágya mellé és fohászkodott: - Óh, kíméld meg az életét! Óh tartsd meg őt nekem! Óh, tekints le az én drága, régóta szenvedő, szerencsétlen, annyira elváltozott, édes jó apuskámra!

Csak a mikor megérkezett a reggel, hogy helyette védelmezze és bátorítsa őt, csak akkor csókolta meg utóljára, s csak akkor távozott a kis szobából. Mikor lement a lépcsőn, végig az üres udvaron, és felkapaszkodott magas padlásszobájába, láthatók voltak már a tiszta reggeli világosságban a füsttelen kémények és a távoli dombok messze túl a falon. Mikor óvatosan kinyitotta az ablakot, és lenézett kelet felé a fogház udvarába, a fal vascsúcsai piroslottak, majd csakhamar sötétbíbor mintázatképpen illeszkedtek a nap korongjához, a mely lángolva indult fölfelé az égen. Ezek a csúcsok sohasem látszottak oly éleseknek és oly kegyetleneknek, sem a rács rúdjai oly súlyosaknak, sem a fogház udvara oly komornak és összenyomottnak. A napkeltére gondolt hömpölygő folyamok fölött, a napkeltére széles tengerek fölött, a napkeltére dús tájak fölött, a napkeltére nagy erdők fölött, a hol a madarak csicseregve ébrednek és a fák lombja susog; s lenézett az élő sírba, a mely fölött kelőben volt a nap, az élő sírra, mely huszonhárom esztendeje zárta magába édesatyját, és szomorúsága és szánakozása kitörésében így kiáltott fel: - Nem, nem! nem láttam őt soha életemben!

HUSZADIK FEJEZET.

Társaságban.

Ha Chivery John úrfinak hajlama és tehetsége lett volna rá, hogy satirát írjon a családi gőgről, fölösleges lett volna imádottja családján kívül keresnie a találó példaképet. Bőségesen talált volna anyagot a lovagias fivérben és a finomkodó nővérben, a kik oly mélyre sülyedtek a hitványságokban és oly nagyra voltak a családi névvel; a kik oly készségesen koldultak vagy kértek kölcsönt a legszegényebbtől, megették akárkinek a kenyerét, elköltötték akárkinek a pénzét, ittak akárkinek a poharából és azután összetörték. Ha lefestette volna életük szennyét, s őket magukat, a mint folyton-folyvást fölidézték családi előkelőségük halálfejű kísértetét, hogy visszariasszák jótevőiket, akkor John úrfi elsőrangú satirikussá lehetett volna.

Tip arra használta fel a szabadságát, hogy szépreményekre jogosító billiárd-marqueur lett. Oly kevéssé törte a fejét azon, mi módon szabadult fogságából, hogy Clennamnak aligha kár nem volt Plornish úrral annyit kínlódnia, a míg alaposan lelkére köthette a titoktartást. Akárki tisztelte is meg őt ezzel a szívességgel, elfogadta a szívességet a maga módján s ezzel el volt intézve a dolog. Miután ily könnyű szerrel szabadult a börtönből, billiárd-marqueur lett; és most hébe-korba ellátogatott a kis tekéző pályára, uraságoktól levetett zöld lovagló frakkjában, ragyogó gallérral és csillogó (új) gombokkal, és megitta a foglyok sörét.

Ez úriember jellemének lazaságában az egyetlen szilárd pont az volt, hogy becsülte és csodálta a hugát, Amyt. Ez az érzés sohasem csábította őt arra, hogy csak egy percznyi kellemetlenségtől is megkímélje Amyt, vagy hogy Amy kedvéért bármi csekély megszorításnak vagy kényelmetlenségnek vesse alá saját magát; de ezzel a Marshalsea-folttal a szeretetén, mégis csak szerette őt. Ugyanez a penészes Marshalsea-szag érzett ki abból is, hogy a míg egyrészt tisztán látta, hogy Amy feláldozza atyjáért az életét, addig másrészt sejtelme sem volt arról, hogy ugyanezt tette őérette is.

Mikor kezdte ez a tüzes fiatal úr meg a nővére a családi kísértet felidézésével rendszeresen rémítgetni a Marshalseabeli gyülekezetet, azt ez a történet nem állapíthatja meg pontosan. Valószínüleg körülbelül akkoriban, mikor a gyülekezet jótékonyságából kezdtek élni. Bizonyos, hogy mennél züllöttebb és inségesebb lett a testvérpár, a kísértet annál pompázóbban kelt ki sírjából.

Kis Dorrit hétfőn reggel későn készült el, mert atyja sokáig aludt, s még azután kellett elkészítenie a reggelijét és kitakarítania a szobáját. De másrészt hétfőn nem volt sehol másutt munkája, s ezért atyjánál maradt, a míg Maggyval együtt mindent el nem rendezett körülötte s atyja el nem indult reggeli sétájára (mintegy húsz yardnyi lehetett ez a séta) a kávéház felé, a hol ujságot szokott olvasni. Kis Dorrit ekkor föltette a kalapját és elment hazulról. Már sokkal korábban szeretett volna elindulni. Mint rendesen, most is elakadt a terefere a portás páholyában, mikor Kis Dorrit keresztülment rajta; s az egyik foglyot, a ki csak múlt szombat este vonult be a börtönbe, egy érettebb fogolytársa figyelmeztetésül meglökte a könyökével: - Odanézzen! Ez az!

Kis Dorrit a nénjét akarta meglátogatni; de mikor elkerült Cripples úr házához, azt látta, hogy nénje és bácsija elmentek már hazulról a színházba, a hol alkalmazva voltak. Minthogy már útközben gondolt erre az eshetőségre és föltette magában, hogy ez esetben utánok megy, tétovázás nélkül megindult a színház felé, a mely a folyamnak ugyanazon a felén volt, nem nagyon messzire.

Kis Dorrit csaknem annyira tájékozatlan volt a színházak berendezésében, mint az aranybányákban, s a mikor egy titkos ajtóféléhez utasították, a melynek oly furcsa, lumpos formája volt, mintha szégyenletében bujt volna el egy kis mellékutczába, Kis Dorrit tétovázva megállt,

mielőtt az ajtóhoz közeledett volna. Még jobban visszariadt, mikor mintegy féltuczat símára borotvált urat pillantott meg, a kik nagyon különösen hordták a fejükön a kalapjukat, s az ajtó körül lődörögtek, meglehetősen hasonlítva a Marshalsea lakóihoz. Mikor Kis Dorrit, a kit ez a hasonlóság egy kissé fölbátorított, Dorrit kisasszony után kérdezősködött tőlük, útat nyitottak neki, hogy beléphessen egy sötét tornáczba, a mely leginkább egy nagy, kialvófélben levő, komor lámpáshoz hasonlított, s a hol távoli zene és tánczoló lábak topogása hallatszott. Erre a sötét helyre egy kis lukból egyik sarokban, mint valami pók, egy férfi ügyelt, a ki annyira híjával volt minden levegőnek, hogy valami kékes penészféle vonta be; és ez a férfi azt mondta Kiss Dorritnak, hogy beüzen majd Dorrit kisasszonyért az első hölgygyel vagy úrral, a ki arra megy. Az első hölgynek, a ki arra ment, valami kótatekercs volt félig a mufjában, félig a mufján kívül, s maga a hölgy tetőtől-talpig oly gyűrött állapotban volt, hogy szinte úgy tetszett, mintha jótékonyságot gyakorolna vele az, a ki kivasalná. Minthogy azonban jólelkű teremtés volt és így szólt: - Jőjjön velem, mindjárt megkeressük majd Dorrit kisasszonyt! - Dorrit kisasszony húga elindult vele, minden lépéssel, a melyet a sötétben tett, közelebb jutva a zene hangjához és a tánczoló lábak topogásához.

Végül nagy porfelhő közepébe jutottak, a hol annyi ember bukdácsolt egymás nyakán egy tömegben, oly zagyva összevisszaságban hevertek a legkülönösebb formájú gerendák, deszkafalak, téglafalak, kötelek és hengerek, s oly furcsán keveredett egymással a gázfény és a napvilág, mintha a mindenség képének kifordított felére kerültek volna. Kis Dorrit, a ki magára maradt, s a kit minden pillanatban meglökött valaki, egészen elkábult, mikor egyszerre csak nénje hangját hallotta:

- Szent Isten, Amy! Hát te hogy' kerülsz ide?

- Beszélni akartam veled, édes Fanny; s minthogy holnap egész nap nem leszek odahaza, azt pedig tudtam, hogy te neked ma egész nap itt van dolgod, hát azt gondoltam...

- De ez a gondolat, Amy, hogy te ide hátra jőjj! Nekem bizony sohsem jutott volna eszembe!

Mialatt nénje nem a legbarátságosabb hangon ezt mondta, a felhőnek egy kissé szabadabb részébe vezette őt, a hol mindenféle aranyozott szék és asztal szorongott egy rakáson, s a hol egy csomó fiatal hölgy ült csevegve minden elképzelhető ülő alkalmatosságon. Valamennyi fiatal hölgynek szüksége lett volna arra, hogy kivasalják, és valamennyi különös módon nézett egyszerre mindenhová csevegés közben.

Éppen, mikor erre a helyre értek a nővérek, egy unalmas ficzkó kidugta skótsipkás fejét baloldalt egy gerenda mögül, s miután így szólt: - Csendesebben, hölgyeim! - megint eltűnt. Nyomban utána egy dús és hosszú feketehajú, virgoncz úriember kukucskált ki egy gerenda mögül jobboldalt, s miután így szólt: - Csendesebben, édeseim! - szintén eltűnt.

- Ejnye, Amy! Hogy itt találkozom veled a színésznépség között, igazán, álmomban sem mertem volna elgondolni! - szólt a nénje. - De hát hogy' találtál be ide?

- Nem tudom. Az a hölgy, a ki közölte veled, hogy itt vagyok, volt szíves bevezetni.

- Ilyenek vagytok, ti csendes apró jószágok! Megtaláljátok az útat mindenhová, azt hiszem. Én bizony soha nyélbe nem ütöttem volna ezt, Amy, bárha sokkal jobban ismerem nálad a világot.

Családi hagyomány volt, családi törvényül tekinteni, hogy Amy egyszerű, házias kis teremtés, a többiek nagy és bölcs tapasztalatai nélkül. Ez a családi képzelgés volt a családi védekezés Amy szolgálataival szemben. Hogy valahogyan sokra ne találják taksálni.

- No, és mi motoszkál a fejedben, Amy? Természetesen motoszkál valami benne, a mi engem illet, ugy-e? - szólt Fanny. Úgy beszélt, mintha a húga, a ki két-három esztendővel fiatalabb volt nála, előítélettel telt nagyanyja lett volna neki.

- Nem nagy dolog; minthogy azonban említetted előttem azt az úrhölgyet, a kitől ezt a karkötőt kaptad, Fanny - -

Az unalmas ficzkó megint kidugta a fejét baloldalt a gerenda mögül, s miután így szólt: - Figyelem, hölgyeim! - eltűnt. A feketehajú, virgoncz úriember nyomban utána szintén kidugta a fejét jobboldalt a gerenda mögül, s miután így szólt: - Figyelem, édeseim! - szintén eltűnt. A fiatal hölgyek erre valamennyien fölálltak és elkezdték kirázni hátul a szoknyájukat.

- Nos, Amy? - szólt Fanny, a ki ugyanúgy tett, mint a többiek; - mit akartál mondani?

- A mióta elmondtad nekem, Fanny, hogy azt a karpereczet, a melyet megmutattál, egy úrhölgytől kaptad, sokat nyugtalankodtam miattad, és nagyon szeretnék egy kicsit többet megtudni, ha nem átallanál jobban beavatni a dologba.

- Most, hölgyeim! - szólt be a skótsipkás ficzkó. - Most, édeseim! - szólt nyomban utána a feketehajú úriember. A hölgyek egy pillanat alatt mind eltűntek, s újra hallatszott a zene és a tánczoló lábak topogása.

Kis Dorrit leült az egyik aranyos székbe, mert egészen beleszédült ezekbe a gyors félbeszakításokba. A nénje a többiekkel együtt jó ideig távol maradt, s távollétük alatt egy hang (valószínűleg a feketehajú úriembernek a hangja), folyton folyvást belekiáltott a zenébe: - Egy, kettő, három, négy, öt, hat - rajta! Egy, kettő, három, négy, öt, hat - rajta! Bátran, édeseim! Egy, kettő, három, négy, öt, hat - rajta! - Végül elhallgatott a hang, s a lányok, többé-kevésbbé lelkendezve, mind visszajöttek, shawljukba burkolóztak, és indultak kifelé az utczákra.

- Várj egy pillanatig, Amy; hadd menjenek a többiek előre, - suttogta Fanny.

Nemsokára egyedül maradtak, miután közben nem történt semmi nevezetesebb dolog, csak az, hogy a ficzkó benézett a maga gerendája mögül, s így szólt: - Holnap valamennyien reggel tizenegykor, hölgyeim! - s a feketehajú úr is benézett a maga gerendája mögül, és így szólt: - Holnap valamennyien reggel tizenegykor, édeseim! - mind a ketten a maguk szokott módján.

Mihelyt egyedül voltak, valami felgördült vagy más módon félretolódott az útból, s nagy, üres kút tátongott előttük, a melynek mélységébe lenézve, Fanny így szólt: - Nos, bácsi!

Kis Dorrit, mikor szeme megszokta a sötétséget, homályosan ott látta a bácsit, a kút mélyén, egyedül egy sötét sarokban, hóna alatt hangszerével, ócska tokjában.

Az öreg úgy kuporgott ott, mintha a távoli, magas karzatablakok tenyérnyi égboltozata lett volna hajdani jobb sorsának az a tetőpontja, a honnan elindult lefelé, míg végül lassacskán lesülyedt oda a fenékre. Sok-sok esztendő óta ott töltötte azon a helyen hetenként hat estéjét; de nem látta még soha senki, hogy csak egyetlen egyszer is fölemelte volna kótáskönyvéről a szemét, és szentül meg volt győződve róla mindenki, hogy az öreg egyetlen darabot sem látott még soha. Legendák keringtek róla a színházban, hogy látásból sem ismeri a népszerű hősöket és hősnőket, meg hogy az alsórendű kómikus a legválogatottabb arczfintorgatással tisztelte meg ötven estén keresztül fogadásból, a nélkül, hogy az öregnek sejtelme lett volna róla. A díszletmunkásoknak volt egy adomájuk róla, azzal a csattanóval, hogy az öreg régen meghalt már úgy, hogy észre sem vette; és a földszinti törzsvendégek azt állították róla, hogy egész életét, éjjel-nappal, vasárnap és hétköznap egyaránt, a zenekarban tölti. Néhányszor azzal tették próbára, hogy megkínálták a zenekar korlátján keresztül egy-egy szippantásnyi burnóttal, s az öreg ilyenkor felriadva, a szívességet mindig oly udvariassággal köszönte meg,

a melyben egy-egy pillanatra az előkelőségnek valamely sápadt kísértete villant fel. Mindabban, a mi körülötte történt, sohasem volt más része, mint a partiturának az a része, a mely klarinétre szólt; a magánéletben, a hol nem volt klarinétre szóló rész, nem volt semmi része egyáltalában. Voltak, a kik azt mondták, hogy szegény ember; mások azt mondták, hogy gazdag zsugori; ő azonban semmit sem mondott, nem emelte fel soha lehorgasztott fejét, nem tette csoszogó járását soha változatosabbá azzal, hogy erőtlen lábát megemelintse. Ámbár most várta már, hogy az unokahúga szólítsa, mégsem hallotta, a míg háromszor vagy négyszer nem szólt hozzá; s egyáltalán nem lepte meg az sem, hogy egy unokahúga helyett kettőt látott maga előtt. Annyit mondott csak reszketeg hangján: - Megyek, megyek! - s azután keresztülbújt valami földalatti úton, a melyből pinczeszag áradt.

- Nos, Amy, - szólt a nénje, mikor hármasban kifelé igyekeztek, az ajtóban, a mely annyira szégyelte, hogy másforma, mint a többi ajtó; miközben a bácsi ösztönszerűen Amy karjába fogózott, érezvén, hogy ez az a kar, a melyre rábízhatja magát, - nos, Amy, tehát kíváncsi vagy a dolgaimra?

Fanny csinos lány volt, és tudta ezt, és meglehetős hiú is volt rá; s az a leereszkedés, a mely abban nyilvánult, hogy a bájaiban és tapasztaltabb voltában rejlő felsőséget nem éreztetve, úgy beszélt húgával, mintha hozzá hasonló lett volna, nagyon rávallott a család rendes szokására.

- Érdeklődöm minden iránt, Fanny, a mi rád vonatkozik.

- Tudom, tudom, és te vagy a legjobb kis Amy a világon. Ha néha egy kissé ingerlékeny vagyok, tudom, megérted, mit tesz az, hogy ilyen állást kell betöltenem azzal a tudattal, hogy sokkal többre volnék érdemes. De nem törődném vele, - szólt a Marshalsea apjának leánya, - ha a többiek nem lennének annyira közönségesek. Nincs köztük senki, a ki annyira lezüllött volna, mint mi. Mindannyian beleszülettek a helyzetükbe. Közönséges népség.

Kis Dorrit szeliden a nénjére nézett, de nem szakította félbe a szavait. Fanny elővette a zsebkendőjét és haragosan megtörülte a szemét.

- Én nem ott születtem, Amy, tudod, a hol te, és talán ez a különbség közöttünk. Édes kicsikém, ha leráztuk a bácsit, elmondok majd mindent neked. Ott hagyjuk majd a kifőzőben, a hol ebédelni szokott.

Tovább ballagtak a bácsival, a míg egy piszkos utczában el nem jutottak egy piszkos boltablakhoz, a melyet a forró húsételek, főzelékek és puddingok párolgó gőze csaknem átláthatatlanná tett. De hébe-korba megpillanthatott az ember rajta keresztül egy darab sült disznóczombot, a mely zsálya- és hagymakönyekben olvadozott pecsenyemártással telt rézserpenyőben; egy darab zsíros marhasültet, meg egy hólyagos yorkshirei puddingot, a mi egy másik rézserpenyőben együtt sült; egy darab töltött borjúszegyet, a melyet gyorsan szeleteltek; egy sonkát, a mely szinte izzadt a rohamos puhításban; jókora tál ragadós sült krumplit, néhány nagy lábas főzeléket meg más efféle kiadós nyalánkságot. Belül egypár farekeszték volt, a melyek mögött azok a vendégek, a kiknek jobban megfelelt, hogy az ebédet a gyomrukban vigyék el, mint a kezükben, magukba csomagolták csendesen, a mit vásároltak. Fanny, mialatt szemügyre vették mindezt a látnivalót, kinyitotta a ridiküljét, kivett belőle egy shillinget és a nagybácsi kezébe nyomta. A bácsi, miután egy ideig rá sem nézett a shillingre, végül kitalálta a czélját, és így dünnyögve: - Ebédre? Ha! Igen, igen, igen! - lassan eltűnt mellőlük a gőzben.

- Nos, Amy, - szólt a nénje, - gyere velem, ha nem vagy nagyon fáradt, hogy elsétálj a Harley Streetre, a Cavendish Square-ig.

Az az arcz, a mellyel Fanny ezt az előkelő czímet kiejtette, és az a mód, a hogyan új kalapját (a mely inkább czifra, mint czélszerű volt) félrecsapta, csodálatba ejtette Amyt; de azért

kijelentette, hogy hajlandó a Harley Streetig gyalogolni, mire megindultak abban az irányban. Miután eljutottak a nagyszerű czélhoz, Fanny kiválasztotta a legszebb házat, kopogott az ajtaján és Merdlené asszony után tudakozódott. Az inas, a ki kinyitotta az ajtót, bárha a feje púderes volt és bárha mögötte még két másik, szintén púderes inas is állt, nem annyit felelt csak, hogy Merdlené asszony odahaza van, hanem fel is szólította Fannyt, hogy lépjen be. Fanny besétált, s magával vitte a húgát is. Fölmentek az emeletre (púder előttük, púder utánok), s az emeleten ott hagyták őket egyedül egy tágas, félköralakú salonban, több salon közül az egyikben, a hol egy papagály volt, csőrével kívülről egy aranyos kalitkán lógva, mialatt héjas lába a levegőben kalimpált, s a madár fejjel lefelé a legfurcsább figurákat próbálgatta. Ezt a furcsa kedvtelést sokszor megfigyelték különben már egészen más tollazatú madarakon is, a melyek aranysodronyokon mászkáltak.

A terem sokkal fényesebb volt, mint bármi, a mit Kis Dorrit valaha elképzelt, s fényesnek és pazarnak tűnt volna fel bárki más szemében is. Elképedve nézett nénjére, és kérdezett volna tőle valamit, ha Fanny homlokát ránczolva nem figyelmezteti egy elfüggönyözött ajtó-bejárásra, a mely egy másik terembe vezetett. A függöny a következő pillanatban megrándult, s egy úrhölgy, a kinek gyűrűvel rakott keze fölemelte, leeresztette megint maga mögött, mikor belépett.

Az úrhölgy nem került ki frissen és fiatalon a természet kezéből, de frissen és fiatalon került ki komornája kezéből. Nagy, érzéstelen, szép szeme volt, és sötét, érzéstelen, szép haja, és széles, érzéstelen, szép keble. És minden tekintetben a legelőnyösebben ki volt cziczomázva. Vagy azért, mert fázott, vagy azért, mert illett az arczához, drága, fehér csipkekendőt viselt, a fején és az álla alatt összekötve. És ha volt valaha a földön érzéstelen, szép áll, a mely olyan volt, mintha férfikéz soha meg nem czirógatta volna, akkor ez az áll volt az, a melyet oly szorosra feszített az a csipkefék.

- Merdlené asszony, - mondta Fanny. - A húgom, nagyságos asszony.

- Örülök, hogy megismerhetem a húgát, Dorrit kisasszony. Nem is emlékeztem rá, hogy húga is van.

- Nem említettem még, hogy van, - szólt Fanny.

- Ah! - Merdlené asszony meggörbítette a balkeze kis ujját, mintha azt akarná mondani: - Most megfogtalak. Tudom, hogy nem említetted! - Minden taglejtését rendszerint a bal-kezével csinálta, mert nem egy pár volt a keze. A bal sokkal fehérebb és gömbölydedebb volt a jobbnál. Azután hozzátette: - Üljenek le! - és belesüppedt kéjesen egy kerevet skarlátpiros és aranyos párnafészkébe a papagály mellett.

- Szintén hivatásos tánczosnő? - kérdezte Merdlené asszony, lorgnonon keresztül szemügyre véve Kis Dorritot.

Fanny azt felelte rá, hogy nem.

- Nem, - szólt Merdlené asszony a lorgnont leeresztve. - Nem is úgy fest. Nagyon csinos; de nem úgy fest.

- A húgom, nagyságos asszony, - szólt Fanny, a kinek modorában a tisztelet furamód vegyült valami hetykeséggel, - a húgom arra kért, hogy a mint testvérek között való, mondjam el neki őszintén, hogyan jutottam hozzá a kegyed megtisztelő ismeretségéhez. S minthogy meg-igértem, hogy még egyszer eljövök ide, bátorkodtam őt is elhozni magammal, hogy talán kegyed mondja majd el neki. Azt óhajtom, hogy ő is tudja, és talán kegyed lesz szíves elmondani neki.

- Nem gondolja, hogy a nővére kora - -? czélozgatott Merdlené asszony.

- Sokkal idősebb, mint a mennyinek látszik, - szólt Fanny; - csaknem oly idős, mint én.

- A társaságot, - kezdte Merdlené asszony, újra meggörbítve kis ujját, - oly bajos dolog fiatal személyeknek megmagyarázni (voltaképpen oly bajos dolog a legtöbb embernek megmagyarázni), hogy örömmel hallom ezt. Szeretném, ha a társaság nem volna oly követelőző, szeretném, ha nem volna oly önkénykedő - csitt, madár!

A papagály velőtrázó sikoltást hallatott, mintha „társaság" lett volna a neve, s mintha követelőzéshez való jogát akarta volna érvényesíteni.

- De hát, - folytatta Merdlené asszony, - tudomásul kell vennünk, hogy olyan, a milyen. Tudjuk, hogy üres és konvenczionális és világias és nagyon visszataszító, de ha csak vadak nem vagyunk a tropikus tengereken (én a magam részéről gyönyörűséggel tartoznám közéjük - úgy hallottam, hogy pompás életük van és kitünő éghajlatuk), alkalmazkodnunk kell a társasághoz. Ez mindnyájunk közös sorsa. A férjem rendkívül nagyszabású kereskedő, vállalatai a legnagyobb méretüek, vagyona és befolyása nagyon jelentékeny, de még ő is - csitt madár!

A papagály megint rikoltott; és ez a rikoltás oly kifejezően egészítette ki a mondatot, hogy Merdlené asszony szükségtelennek tartotta befejezni.

- Minthogy a nénje azt kívánja, hogy magyarázzam meg személyes ismeretségünket, - kezdte újra Merdlené asszony, Kis Dorrithoz fordulva, - és mondjam el a körülményeit, a melyek nénjének becsületére válnak, nem térhetek ki kívánságának a teljesítése elől, semmi esetre sem térhetek ki. Van egy fiam (először nagyon fiatalon mentem férjhez) huszonkét-huszonhárom éves.

Fanny elbiggyesztette az ajkát és félig diadalmas pillantással nézett a húgára.

- Huszonkét-huszonhárom esztendős fiam. Egy kissé szeles, ez olyasmi, a mit a társaság nem vesz zokon fiatal emberektől, és nagyon fogékony lélek. Talán örökölte ezt a szerencsétlenséget. Én magam is nagyon fogékony természet vagyok. A leggyarlóbb teremtés. Érzéseim egy pillanat alatt lángra gyúlnak.

Mindezt minden egyébbel együtt oly hidegen mondta, mintha hóból lett volna, a két nővérről teljesen megfeledkezve, egy-egy rövid pillanatot nem tekintve, és szavait nyilvánvalóan a társaság valamely abstractiójához intézte. Ennek a kedvéért tette azt is, hogy hébe-korba megigazgatta a ruháját és másképp helyezkedett el a kereveten.

- Tehát a fiam nagyon fogékony lélek. Nem nagy baj, ha a természet ölén élünk, egyáltalán nem; csakhogy mi nem élünk a természet ölén. Kétségtelenül nagyon sajnálatos, különösen rám nézve, a ki a természet gyermeke vagyok, bárha nem bizonyíthatom is be; de hát így van és nem másképp. A társaság elnyom bennünket és zsarnokoskodik rajtunk - csitt, madár!

A papagály heves nevető rohamba tört ki, miután kalitkájának több rúdját megvagdosta görbe csőrével és megnyalta fekete nyelvével.

- Teljesen fölösleges magyarázgatni az olyan eszes, tapasztalt és finom érzésű hölgynek, mint kegyed, - szólt ki Merdlené asszony skarlát arany fészkéből, szeméhez emelve a lorgnonját, hogy fölfrissítse emlékezetében annak a képét, a kihez beszélt, - hogy a színpad néha valósággal megigézi az efféle jellemosztálybeli fiatal embereket. Mikor színpadot mondok, a színpadon szereplő nőnemű személyeket értem. Ennélfogva, mikor hallottam, hogy a fiamat állítólag megigézte egy tánczosnő, tudtam mindjárt, mi ennek az értelme rendszerint a társaságban, és meg voltam győződve róla, hogy a tánczosnő az opera tagja, mert a társaságban forgó fiatal embereket rendesen ott szokták megigézni.

Egymásra tolta fehér kezeit és végül most már szemügyre vette a nővéreket. A gyűrűk kemény csengéssel dörzsölődtek egymáshoz az ujjain.

- Mint nénjétől megtudhatja, mikor meghallottam, hogy melyik színházról van szó, nagyon meglepődtem és nagyon elszomorodtam. De mikor megtudtam, hogy a kegyed nénje fiam közeledését (hozzá kell tennem, hogy várakozásom ellenére) visszautasította és ezzel arra bírta, hogy házasságot kínáljon neki, akkor kedélyállapotom mélységes aggodalommal telve - akúttá vált.

Végighúzta ujját bal szemöldöke vonalán és kiigazította.

- Elképedésemben, a mely csak oly anyát foghat el, a ki a társaságban forog, elhatároztam, hogy elmegyek személyesen a színházba és beavatom az illető tánczosnőt feldúlt kedély-állapotomba. Megismerkedtem a nénjével. Meglepetésemre sok tekintetben másnak ismertem meg őt, mint a minőnek gondoltam; de leginkább abban a tekintetben, hogy bizonyos - hogy is mondjam - családi önérzettel szállt velem szembe. - Merdlené asszony mosolygott.

- Azt mondtam kegyednek, asszonyom, - szólt Fanny elpirosodva, - hogy bárha olyan állásban találkozik is velem, mégis annyira fölötte állok a többieknek, hogy a családomat éppen olyan jónak tartom, mint a kegyed fiának a családját; és hogy van egy fivérem, a kinek, ha értesülne a körülményekről, ugyanaz lenne a véleménye, és az összeköttetésben egyáltalán nem látna semmiféle kitüntetést.

- Dorrit kisasszony, - szólt Merdlené asszony, miután fagyosan végigmérte őt a lorgnonján, - szóról-szóra ezt akartam most elmondani a húgának, a kegyed kívánsága folytán. Nagyon lekötelezett, hogy ilyen pontosan emlékezett a dologra, és megelőzött. Én azon nyomban, - (Kis Dorrithoz fordult), - mert mindig az ösztönömre hallgatok, levettem a karomról egy karkötőt és arra kértem a nénjét, engedje meg, hogy a karjára csatolhassam, bizonyságául azon való örömömnek, hogy lehetséges volt az ügyet ilyeténképpen közös alapra helyezkedve fontolóra vennünk. (Ez igaz is volt, mert az úrhölgy útközben a színház felé vett egy olcsó, czifra karkötőt, a megvesztegetés általános czélját tartva szem előtt.)

- És én azt mondtam kegyednek, Merdlené asszony, - szólt Fanny, - hogy szerencsétlenek lehetünk, de közönségesek nem vagyunk.

- Azt hiszem, szóról-szóra ezt mondta, Dorrit kisasszony, - hagyta rá Merdlené asszony.

- És azt is mondtam kegyednek, Merdlené asszony, - folytatta Fanny, - hogy ha a fia társaságbeli magasabb rangját emlegeti előttem, akkor ezt csak azért teszi, mert bizonyára csalódik származásomra vonatkozó föltevésében; és hogy az atyám állása még abban a társaságban is, amelyben most forog (miféle társaság ez, én tudom legjobban), rendkívül kiemelkedő állás, és elismeri ezt az egész világ.

- Betűről-betűre így volt, - jelentette ki Merdlené asszony. - Bámulatos emlékezőképessége van.

- Köszönöm, asszonyom. Talán legyen oly szíves és mondja el a többit kegyed a húgomnak.

- Nem igen van már egyéb elmondanivaló, - szólt Merdlené asszony, szemét széles keblén legeltetve, a melyre, úgy látszik, azért volt szüksége, hogy érzéstelenségét legyen hol elhelyeznie; - de a mi van, az is becsületére válik a nénjének. Kifejtettem nénje előtt nyiltan a tényállást; azt a lehetetlenséget, hogy az a társaság, a melyben mi mozgunk, elismerje azt a társaságot, a melyben ő mozog - bármily elragadó társaság is az, kétségtelenül. Kifejtettem, hogy ennélfogva milyen mondhatatlanul kellemetlen helyzetbe hozná családját, a melyet oly nagyra becsül, minthogy mi kénytelenek lennénk megvetéssel nézni le rá, és kénytelenek lennénk - a társaság nyelvén szólva - undorral elfordulni tőle. Egyszóval nénjének már említett dícséretes büszkeségéhez felebbeztem.

- Közölje a húgommal, nagyon kérem, Merdlené asszony, azt is, - duzzogott Fanny, fátyolos kalapját hátrataszítva a fején, - hogy akkor volt már szerencsém kereken kijelenteni a kegyed fiának, hogy nincs a számára többé egy szó mondani valóm sem.

- Igaza van, Dorrit kisasszony, - hagyta rá Merdlené asszony, - ezt talán már előbb kellett volna említenem. Ha nem jutott eszembe, talán azért volt, mert az elmémet megint az az aggodalom foglalta le, a melyet akkor éreztem, hogy a fiam talán makacskodni fog és kegyednek talán mégis csak lesz még a számára valami mondani valója. Megemlítettem a nénje előtt azt is, - most megint ahhoz a Dorrit kisasszonyhoz beszélt, a ki nem hivatásos tánczosnő, - hogy a fiam, ha ilyen házasságot kötne, nem kapna egy fityinget sem és tisztára koldus lenne. (Ezt azért említem csak, mert olyan tény, a mely beletartozik az elbeszélésbe, nem pedig azért, mintha föltételezném, hogy a kegyed nénjét nagyobb mértékben befolyásolta, mint a hogy mesterkélt társadalmi rendszerünkre való tekintettel, észszerüen és joggal mindannyiunkat befolyásolt volna.) Végül, miután a kegyed nénje néhány büszke szóval bizonyságot tett lelke büszkeségéről, világosan megállapítottuk, hogy nincs szó semmiféle veszedelemről; és a kegyed nénje volt szíves megengedni nekem, hogy megajándékozhassam őt a szabónőm útján becsülésem jeléül egy-két aprósággal.

Kis Dorrit elszomorodott és aggódó arczczal nézett Fannyra.

- Továbbá, - folytatta Merdlené asszony, - volt szíves megigérni, hogy megtisztel ezzel az utolsó látogatásával és hogy a legbarátságosabban válunk el egymástól. És ez alkalommal - tette hozzá Merdlené asszony, miközben elhagyta fészkét és Fanny kezébe nyomott valamit, - meg fogja engedni nekem Dorrit kisasszony, hogy legjobb kívánságaimmal mondjak istenhozzádot neki, a magam keresetlen módján.

A két testvér egyszerre felemelkedett, és mind a hárman ott álltak a papagály kalitkája mellett. A papagály egy karomnyi kétszersültet harapdált, kiköpve a darabkáit, miközben mintha azzal csúfolta volna őket, hogy a testét pompázva himbálta, a nélkül, hogy a lábai mozdultak volna, majd hirtelen fejjel lefelé fordult, s kenetlen csőre és fekete nyelve segítségével körülcsúszott aranyos kalitkájának egész külső részén.

- Isten vele, Dorrit kisasszony; minden jót kívánok, - szólt Merdlené asszony. - Csak legalább megérhetnők az örök békesség világát vagy valami más effélét, én lennék az első, a ki gyönyörűséggel élvezném egész sereg elragadó és tehetséges személy társaságát, a melytől ez idő szerint meg vagyok fosztva. Gyönyörűség volna rám nézve valamivel kezdetlegesebb társadalmi lét. Ismertem régen, a mikor még iskolába jártam, egy költeményt Lo-ról, a szegény indiánról, a kinek romlatlan lelke volt! Bárcsak néhány ezer társaságbeli ember elhatározná, hogy indiánnak megy! Én azon nyomban aláírnám az ívet. Minthogy azonban mi, társaságbeliek, sajnos, nem lehetünk indiánok, hát - ajánlom magamat!

Lementek a lépcsőn, púder előttük, púder utánuk, az idősebb nővér kevélyen, az ifjabb alázatosan, és kizárták őket a púdertalan Harley Streetre, a Cavendish Square-en.

- Nos? - szólt Fanny, miután egymás mellett haladtak már egy kis darabon, szótlanul. - Nincs semmi mondani valód, Amy?

- Óh, nem is tudom, mit mondjak! - felelt Amy csüggedten. - Nem szeretted azt a fiatal embert, Fanny?

- Hogy nem szerettem-e? Hiszen csaknem bárgyú!

- Nagyon sajnálom, - ne haragudj' meg érte, - de minthogy azt kérdezed, nincs-e mondani valóm, hát nagyon sajnálom, Fanny, hogy eltűrted, hogy ez az úrhölgy bármit is adjon neked.

- Kis bolond! - válaszolt a nénje, hirtelen olyat rántva Amy karján, hogy egész teste megrendült belé. - Hát nincs benned egyáltalán semmi lelki erő? Éppen ez az! Te benned nincs önérzet, nincs megfelelő büszkeség. Szakasztott úgy, a hogy' megengeded, hogy holmi hitvány kis Chivery törje magát utánad, - (e szavakban a leggúnyosabb hangsúlyozás volt), - épp úgy eltűrnéd, hogy lábbal tapossák a családodat, és meg se mukkannál.

- Ne mondj ilyet, édes Fanny. Hiszen én megteszek a családomért mindent, a mit megtehetek.

- Megteszel mindent, a mit megtehetsz! - ismételte Fanny, gyorsan maga után húzva Amyt. - Eltűrnéd, hogy az ilyen nő, a kiről tudhatnád, ha csak a legcsekélyebb tapasztalatod volna is, hogy a világon a legálnokabb és legorczátlanabb teremtés - eltűrnéd-e, hogy ez a nő lábbal tapossa a családodat, sőt talán hálálkodnál is még érte?

- Nem, Fanny, semmi esetre sem.

- Hát akkor fizessen legalább érte, te kóczos kis csitri. Mi mást tehetsz vele? Fizessen érte, te kis csacsi; a pénzét pedig használd föl a családod javára!

Egy szót sem szóltak ezen kívül az egész úton visszafelé a házig, a melyben Fanny lakott a bácsijával. Mikor haza értek, az öreget ott találták a szoba egyik sarkában, a hol siralmasan gyakorolta magát a klarinéton. Fannynak ebédet kellett készíteni: ürübordát, barna sört és teát. És méltatlankodva duzzogott, mintha ő maga készítette volna, holott a húga végzett el mindent a maga szokott nyugalmával. Mikor végre leült Fanny, hogy egyék és igyék, ide-oda dobálta a terítéket, és dühös volt a kenyerére, épp úgy, mint előtte való este az édesatyja.

- Ha utálsz, - szólt végre, hirtelen zokogásba törve ki, - mert tánczosnő vagyok, akkor mért intézted úgy a dolgokat, hogy az legyek? Te vagy az oka. Azt szeretted volna, hogy földig hajoljak az előtt a Merdlené előtt és tűrjem, hogy beszéljen, a mit akar, és tegyen, a mit akar, és megvessen mindnyájunkat és az arczomba vágja megvetését. Mert tánczosnő vagyok!

- Óh, Fanny!

- És Tip is, a szegény fiú! Tűrjem, hogy becsmérelje őt is a kedve szerint, egy szó ellenkezés nélkül - valószínüleg azért, mert ügyvédi irnok volt, meg a hajógyárban dolgozott, meg más efféle helyen. Hiszen ennek is te vagy az oka, Amy. Hát legalább helyeselhetnéd, hogy megvédelmeztem!

A bácsi mind e közben keservesen tovább fújta a sarokban a klarinétot. Csak hébe-korba tolta el a szájától egy-két hüvelyknyire s egy-egy pillanatra elhallgatott, hogy a két lányra tekintsen, mintha határozatlanul úgy sejtette volna, hogy valamelyikük szólt valamit.

- És az édes apád, szegény édes apád, Amy. Azért, mert nincs meg a szabadsága, hogy előállhasson és helyt álljon magáért, eltűrnéd, hogy efféle népség büntetlenül sértegethesse? Ha már a magad személyét illetően nem vagy is érzékeny, mert munkába jársz, érzékeny lehetnél legalább a papa személyét illetőleg, mikor tudod, milyen sokat kellett elviselnie.

Szegény Kis Dorritnak meglehetősen fájt e szemrehányás igaztalansága. Az elmult éjszakára való emlékezés pedig még élesebbé tette szúró tövisét. Egy szót sem felelt, de a székét az asztaltól a tüz felé fordította. A bácsi - újabb kis szünet után - panaszos följajdulást hallatott a klarinétén s azután tovább fújta.

Fanny szenvedélyesen hadonászott a teáscsészékkel és a kenyérrel, a míg a szenvedélye izgatta, s azután kijelentette, hogy ő a legnyomorúltabb teremtés a világon, és azt kívánta, bárcsak meghalna. Majd bűnbánóan zokogott, felállt és átkarolta a húgát. Kis Dorrit megpróbálta elhallgattatni; de a nénje azt felelte rá, hogy nem lehet, nem lehet! Ezután nem győzte ismételni, hogy „Bocsáss meg, Amy!" - meg hogy „Kérlek, Amy, ne haragudj!" - csaknem oly szenvedélyesen, mint a hogy azt mondta volt, a miért most bocsánatot kért.

- De igazán, Amy, igazán, - kezdte megint, mikor testvéries egyetértésben egymás mellett ültek, - remélem és hiszem, hogy te is egészen másképp láttad volna a dolgot, ha valamivel jobban ismerted volna a társaságot.

- Meglehet, Fanny, - mondta Kis Dorrit szeliden.

- Látod, a míg te házias voltál és mindenről lemondva odahaza bezárkóztál, Amy, - folytatta a nénje, a ki lassacskán megint a pártfogó szerepét kezdte játszani, - én odakint jártam a világban, többet forogtam a társaságban, és talán ezért kevély és önérzetes lettem - talán jobban is, mint kellene.

Kis Dorrit azt felelte rá: - Igen. Óh, igen!

- És a míg te az ebéddel vagy a ruhával foglalkoztál, én nekem talán, tudod, folyton a családon járt az eszem. Mit gondolsz, nem így van, Amy?

Kis Dorrit megint rábólintott derüsebb arczczal, mint szívvel.

- Főképp mikor tudjuk, - mondta Fanny, - hogy annak a helynek, a melyhez te olyan hűségesen ragaszkodtál, megvan a maga sajátos légköre, a mely megkülönbözteti a társaság minden más helyétől. Csókolj meg hát még egyszer, drága Amym, és állapodjunk meg abban, hogy mindkettőnknek igazunk van, és hogy te nyugodt, házias, otthonülő, derék kislány vagy.

A klarinét e párbeszéd alatt szenvedélyesen kesergett, de Fanny most egyszerre elhallgattatta azzal a kijelentésével, hogy ideje indulniok. A bácsijával úgy közölte ezt, hogy becsapta a hangjegyfüzetét, a klarinétot pedig kirántotta a szájából.

Kis Dorrit az ajtóban elbúcsúzott tőlük, és visszasietett a Marshalseabe. Ott mindig hamarabb besötétedett, mint máshol, és Kis Dorrit akkor este úgy ment be a Marshalseabe, mintha valami mély ostromárokba menne. A fal árnyéka borult rá mindenre. Nem legkevésbbé arra a kopott, szürke hálókabátos és fekete bársonysipkás alakra, a ki feléje fordúlt, mikor Kis Dorrit benyitott a sötét szoba ajtaján.

- Miért nem borul én rám is! - gondolta magában Kis Dorrit, mialatt keze még a kilincsen pihent. - Fannyinak talán igaza is volt egy kicsit.

HUSZONEGYEDIK FEJEZET.

Merdle úr baja.

Arra a büszke palotára, a Merdle-palotára a Harley Streeten, a Cavendish Square-en, nem közönségesebb falnak az árnyéka borult, mint az utcza tulsó oldalán lévő más büszke paloták homlokzatáé. Mint a kifogástalan társadalom, a két szemközt lévő ház-sor is a Harley Streeten igen szigorú szemmel tekintett egymásra. Valóban a paloták és lakóik e tekintetben annyira egymásra ütöttek, hogy az utóbbiakat gyakran lehetett látni egymással szemben, ebédlő-asztalok mellett, a saját felségük árnyékában üldögélve és oly közönyösen meredve a tulsó oldalra, mint odakünn a paloták.

Mindenki tudja, mennyire hasonlít az utcza és az a két asztalsor ember, a ki az utcza lakóiból kerül ki. Az a kifejezéstelen, egyforma húsz ház, a melyekbe egytől-egyig egyformán kell bekopogni és becsöngetni, a melyekbe egytől-egyig egyforma unalmas lépcső vezet, a melyeket egytől-egyig egyforma mintázatú rácsozat kerít, valamennyi egyforma czélszerűtlen tűz-mentő készülékkel, egyforma oda nem illő toldalékokkal az oromzaton, s a melyekben kivétel nélkül mindent drágára kell becsülni - vajjon ki nem ebédelt még ezekkel? A ház, a mely oly siralmasan epekedik már a tatarozás után, az alkalmi bolthajtásos ablak, a gipsz-

vakolású ház, az új homlokzatú ház, a sarokház, a melyben csupa szögletes terem van, a ház, a melynek zsalui mindig le vannak eresztve, a ház, a melynek czímere mindig szembeötlik, a ház, a melybe a végrehajtó egy negyedrészecske ideáért állított be és senkit sem talált odahaza, - vajjon ki nem ebédelt ezekkel? A ház, a mely senkinek sem kell és potom áron megszerezhető, - vajjon ki nem ismeri ezt? A pompázó ház, a melyet a csalódott úriember élte fogytáig kibérelt s a mely egyáltalán nem felel meg neki, - vajjon ki nem ismeri ezt a hátborzongató lakóhelyet?

A Harley Street a Cavendish Square-en nem vette Merdle úrékat csak úgy egyszerüen tudomásul. Voltak a Harley Streeten betolakodók, a kikről nem vett tudomást; de Merdle úrék megbecsülésében gyönyörüsége telt. Merdle úrékat a *társaság* vette tudomásul. A társaság ezt a kijelentést tette: - Adjuk meg az engedélyt nekik; ismerkedjünk meg velük.

Merdle úr szörnyű gazdag volt; rengeteg vállalkozó szellem; Midás volt, Midás fülei nélkül, a ki aranynyá változtatott mindent, a mihez hozzáért. Prima czég volt mindenben, a banküzlet terén épp úgy, mint az építkezés terén. Bent ült természetesen a parlamentben is. Bent ült szükségképpen a Cityben is. Elnöke volt ennek, tanácsosa annak, igazgatója amannak. A legilletékesebb férfiú így szólt azokhoz, a kik új terveket kovácsoltak: - Hadd lám, miféle nevet szerzett czégérül? Megszerezte Merdlet? - És ha a válasz tagadó volt, így szólt: - Akkor ne zaklasson engem se!

Ez a szerencsés nagy ember körülbelül tizenöt esztendővel ezelőtt gondoskodott bíborral és aranynyal bélelt fészekről annak a terjedelmes kebelnek a számára, a melynek oly nagy helyre volt szüksége, hogy eléggé érzéstelen lehessen benne. Nem arra való kebel volt, hogy pihenni lehessen rajta, hanem valósággal arra termett kebel, hogy ékszereket aggassanak rá. Merdle úrnak szüksége volt valamire, a mire ékszereket aggathasson, és e végből vásárolta meg ezt a keblet. Storr és Mortimerék[19] bátran házasodhattak volna ugyanilyen üzleti alapon.

Mint minden egyéb vállalkozása, ez is bevált és eredményes volt. Az ékszerek a legelőnyösebben érvényesültek. A kebel, valahányszor a ráaggatott ékszerekkel megjelent a társaságban, közfeltünést keltett. Minthogy a társaság helyeselt, Merdle úr elégedett volt. A legönzetlenebb férfi volt a világon, - mindent a társaság kedvéért csinált, és saját magának oly keveset juttatott minden nyereségéből és munkájából, hogy kevesebbet már nem is juttathatott volna.

Illetőleg föltehető, hogy annyit juttatott saját magának, a mennyire szüksége volt, mert különben mérhetetlen gazdagságával mindenhez hozzájuthatott volna. De legfőbb vágya az volt, hogy kielégítse a társaságot (bármi volt is ez a társaság), és hódolata jeléül beváltson minden váltót, a melyet a társaság ráintézvényezett. Egyébként nem ragyogott a társaságban; nem volt sok mondanivalója; tartózkodó ember volt, széles, előrehajló, elgondolkozó fejjel, azzal a sajátságos tompavörös arczszínnel, a mely inkább fakó, mint eleven, s a kabátujjának hajtókája valami nyughatatlanságot fejezett ki, mintha bizalmas barátja volna és oka lenne aggódva arra törekedni, hogy elrejtse Merdle úrnak a kezét. A mi keveset beszélt, azt úgy mondta, hogy elég kellemes embernek lehetett tartani; egyszerű és határozott volt mindenben, a mi közbizalommal vagy magán bizalommal volt kapcsolatban, és szívós makacssággal ragaszkodott ahhoz a meggyőződéséhez, hogy a társaságot mindenben és mindenki részéről a legnagyobb tisztelet illeti meg. Egyébként ugyanebben a társaságban (ha ugyan ugyanaz volt az a társaság, a melyet vendégül szokott látni nagy ebédjein és Merdlené asszonynak a fogadó estéin meg a konczertjein) nem igen érezte jól magát, és többnyire a falak mellett vagy az ajtók mögött húzódott meg. Hasonlóképpen, a mikor ő kereste fel a társaságot, a helyett, hogy ez látogatott volna el ő hozzá, rendszerint egy kissé fáradtnak tetszett s általában mintha

[19] Nagy londoni ékszerész czég.

jobban kívánkozott volna az ágya után; de azért soha nem kerülte a társaságot, mindig benne forgott és mindig két kézzel szórta a pénzt a társaságért.

Merdlené asszony első férje egy ezredes volt, a kinek védőszárnyai alatt a nevezetes kebel versenyre szállt Észak-Amerika hómezőivel, a melyeknek fehérsége alig, hidegsége pedig egyáltalán nem volt nagyobb az övénél. Az ezredes fia volt Merdlené asszonynak egyetlen gyermeke. Nagyfejű, széles vállú alak volt, s általában olyan benyomást tett, mintha nem annyira fiatal ember, mint inkább emberré felfújt gyerek lett volna. Eszének oly kevés jelét szokta adni, hogy pajtásai körében az az adoma járta róla, hogy az agyveleje egy nagy fagy alkalmával, a mely születése idején volt az új-braunschweigi St.-Johnban, megfagyott és azóta sem engedett fel mind máig. Egy másik adoma arról szólt, hogy kisgyermek korában dajkája gondatlansága következtében kiesett egy magas ablakból és fejre zuhant, a mely alkalommal az eset több komoly tanúja recsegni hallotta a kisgyerek koponyáját. Valószínű, hogy mind a két adoma *ex post facto* eredetű volt, mert a fiatal úrnak (a kinek kifejező neve Sparkler[20] volt), az volt a rögeszméje, hogy házasságot ajánlott minden fajta nem kívánatos fiatal hölgynek, és mindenik fiatal hölgyről, a kit élete társául kiszemelt, kijelentette, hogy „fene édes teremtés - nagyon művelt is - egy csöppet se ostoba ám!”

Az ilyen korlátolt tehetségű mostohafiú más embernek talán koloncz lett volna a nyakán; de Merdle úrnak nem a maga számára volt szüksége mostohafiúra, hanem a társaság számára. Minthogy Sparkler úr a gárdában szolgált és el szokott járni minden versenyre, minden mulatságra és minden kirándulásra, s ennélfogva ismert alak volt, a társaság meg volt elégedve a maga mostohafiával. Ezt a kedvező eredményt Merdle úr akkor is jó üzletnek tekintette volna, ha Sparkler úr sokkal drágább czikk lett volna. Pedig annyi bizonyos, hogy így sem szerezte meg egyáltalán olcsó áron a társaság számára Sparkler urat.

A Harley Streeti palotában nagy ebéd volt, mialatt Kis Dorrit az nap este otthon ült atyja mellett és új ingeket varrt a számára. Voltak ott mágnások az udvarból, és mágnások a Cityből, mágnások az alsóházból és mágnások a felsőházból, mágnások a bírói és mágnások az ügyvédi karból, püspöki mágnások, kincstári mágnások, lovas testőr mágnások, tengerészeti mágnások - szóval mindazok a mágnások, a kik vezetnek és olykor félrevezetnek bennünket.

- Azt hallottam, - szólt a püspöki mágnás a lovas testőrbelihez, - hogy Merdle úr már megint rengeteg sokat nyert. Százezer fontról beszélnek.

A lovastestőr kétszázezret hallott.

A kincstár háromszázezret.

Az ügyvéd, miközben meggyőző erejű csiptetőjével babrált, egyáltalán nem tudta bizonyosan, vajjon nem négyszázezer volt-e. A számítás és kombinácziő ama szerencsés sakkhúzásainak egyikéről volt szó, a melyeknek eredményét nagyon bajos számokban kifejezni. Egyike volt azoknak a példáknak, a melyekben nagy előrelátás párosul a megszokott szerencsével és a jellemző vakmerőséggel, a minőkre egész emberöltőkben is csak néhány példa van. De itt van a kartárs úr, a ki tanúja volt a nagy bankesetnek, s a ki valószínüleg többet mondhat nekünk. Mennyire becsüli a kartárs úr ezt az új eredményt?

A kartárs úr éppen útban volt a kebel felé, hogy hajbókoljon előtte, s futtában annyit mondhatott csak nekik, hogy azt hallotta, még pedig megbízható forrásból, hogy az üzlet mindenestül egy félmilliócskát jövedelmezett.

---

[20] Sparkler = csillogó, szikrázó.

A tengerészet kijelentette, hogy Merdle úr csodálatos ember. A kincstár kijelentette, hogy új hatalom az országban, és módjában volna megvásárolnia az egész alsóházat. A püspök kijelentette, hogy ez a vagyon olyan úriembernek a ládájába csurran, a ki mindig hajlandónak mutatkozott a társaság java érdekeinek a támogatására.

Merdle úr rendszerint megkésve érkezett az ilyen alkalmakkor, mint az olyan ember, a ki még akkor is rabja az óriás vállalkozásoknak, mikor más emberfiai aznapra lerázták már a nyakukról a maguk törpe üzletecskéit. Ez alkalommal ő jelent meg legutoljára. A kincstár kijelentette, hogy Merdlet megbünteti egy kissé a munkája. A püspök kijelentette, hogy örül, ha elgondolja, hogy ez a vagyon olyan úriembernek a ládájába csurran, a ki alázatosan fogadja.

Rizspor! Annyi rizspor szolgált fel, hogy fűszeressé vált tőle az ebéd. Rizsporos atomok szálltak a tálakba, és a társaság ételeinek elsőrendű lakájzamatja volt. Merdle úr egy grófnőt vezetett le az ebédlőbe, a ki rengeteg darab ruhának a magvába volt valahol bezárva, mintha szépen kifejlett káposztafejnek a torzsája lett volna. A ruha, ha ugyan szabad ilyen alsórendű hasonlatot használni, úgy mozgott lefelé a lépcsőn, mint valami dúsan hímzett Zöldfa Jankó,[21] és senkisem tudta, miféle kicsike teremtés viseli.

A társaságnak megvolt az ebédre mindene, a mit csak kívánhatott, s a mit nem is kívánhatott. Volt, mit néznie, volt, mit ennie és volt, mit innia. Remélhető, hogy gyönyörűsége is telt benne; mert Merdle úr része a lakomából tizennyolcz pennyből kikerült volna. Merdlené asszony nagyszerű volt. Sorban utána a főpohárnok volt a nap legnagyobbszerű intézménye. Ő volt a társaságban a legszebb szál férfi. Nem csinált semmit, de úgy szemmel tartott mindent, a hogy' kevés más ember tudta volna. Ő volt Merdle úr utolsó ajándéka a társaság számára. Merdle úrnak nem volt rá szüksége, és mindig megzavarodott, mikor a nagy darab ember rátekintett; de a telhetetlen társaság ráéhezett - és meg is kapta.

A láthatatlan grófnő kivitte a zöldfát a mulatság szokott színhelyére, s a szépségek sorát a kebel zárta be. A kincstár azt mondta: Júnó. A püspök azt mondta: Judit.

Az ügyvéd vitába ereszkedett a lovastestőrrel a hadbíróságokról. A kartárs úr és a bírói kar beleszólt a vitába. Más mágnások párosával társultak. Merdle úr szótlanul ült a helyén és az abroszra nézett. Hébe-korba valamelyik mágnás megszólította, hogy a maga külön beszélgetésének az árját feléje fordítsa; de Merdle úr ritkán szentelt nagyobb figyelmet neki és nem igen tett egyebet, mint hogy fölrázta magát a számvetéseiből és körbe jártatta a bort.

Mikor felálltak, annyi mágnásnak volt valami személyes mondani valója Merdle úr számára, hogy ez utóbbi a pohárszék mellett apró kihallgatásokat adott, és meghallgatta őket egyenkint, a mint kimentek az ajtón.

A kincstár bátorkodott az új nagy cselekedet alkalmából gratulálni Anglia egyik világhírű kapitalistájának és kereskedő-fejedelmének. (Ezt az eredeti kifejezést használta már néhányszor a parlamentben és ennélfogva rájárt a szája.) Az ilyen férfiak dicsőségének a növelése egyértelmű a nemzet dicsőségének és anyagi erejének a növelésével; és a kincstárt, a mint értésére adta Merdle úrnak, hazafias örömmel tölti el az eset.

- Köszönöm, Mylord, - szólt Merdle úr; - köszönöm. Büszkévé tesz a gratulatiója, és örvendek a helyeslésének.

---

[21] Zöldfa Jankó (Jack in the Green). Május 1-én Angliában a kéményseprők azzal mulatnak, hogy egy inast csipőig zöld falombokba burkolnak, és végigtánczolnak vele az utczákon. Ez az inas a Jack in the Green.

- Nos, a helyeslésem nem föltétlen, kedves Merdle uram. Mert - (a mosolygó kincstár karjánál fogva a pohárszék felé fordította Merdle urat és enyelegve beszélt), - így sohasem lesz érdemes önnek közénk jönni és bennünket támogatni.

Merdle úr nagy tisztességnek tartotta, hogy - -

- Nem, nem, - szólt a kincstár, - a gyakorlati tudás és nagy előrelátás ilyen kiválóságától nem efféle szempontot várunk. Ha valamikor uraivá lennénk véletlenül a körülményeknek és az a szerencse érne bennünket, hogy módunkban lenne ilyen kiválóságnak azt indítványozni, hogy - hogy jőjjön közénk és ajándékozzon meg bennünket befolyásának, tudásának és jellemének a súlyával, akkor csak úgy indítványozhatnók ezt neki, mint a mi kötelessége. Valóban, kötelessége a társaság iránt.

Merdle úr azt felelte, hogy a társaság szeme-fénye neki, s a társaság követelményeit minden másnál előbbre helyezi. A kincstár elvonult, és az ügyvéd került sorra.

Az ügyvéd lekötelező hivatalos fejbicczentésével és meggyőző erejű csiptetőjét ujjai között forgatva, bocsánatot kért, ha bátorkodik fölemlíteni oly valaki előtt, a ki egyik legnagyobb mestere annak, hogyan kell minden baj gyökerét minden jó gyökerévé átváltoztatni, s a ki hosszú idő óta ragyogó fénybe borította még a mi kereskedő országunknak az annaleseit is, - ha bátorkodik fölemlíteni, minden érdek nélkül, egyszerüen mint olyan ember, a kit mi jogászok a magunk pedáns módján *amicus curiae*-nek nevezünk, - fölemlíteni egy tényt, a mely véletlenül jutott tudomására. Megbízták volt azzal, hogy vizsgálja át a telekkönyvi kivonatát egy nagyon tekintélyes uradalomnak az egyik keleti grófságban - jobban mondva, hiszen Merdle úr tudja, hogy mi jogászok szeretjük a pontosságot, - két keleti grófságnak a határán. Nos, a kivonat teljesen rendben van és az uradalmat olyan ember, a ki pénzzel rendelkezik (hivatalos biczczentés és meggyőző erejű csiptetőforgatás), rendkívül előnyös feltételek mellett megvásárolhatná. Ezt csak ma tudta meg az ügyvéd, és rögtön ez jutott eszébe: „Ma este szerencsém lesz az én nagyrabecsült Merdle barátommal ebédelni, és egészen bizalmasan megemlítem majd neki az alkalmatosságot.” Az ilyen vétellel nem csupán nagy, törvényes, politikai befolyás járna együtt, hanem vagy féltuczat kegyúri jog is, a mi évente tekintélyes összeget jelent. Hogy Merdle úr egyáltalán nincs zavarban, mikor arról van szó, hogy mi módon használja föl a tőkéjét, és mi módon foglalkoztassa még a saját tevékeny és tettre vágyó értelmét is, mindezt az ügyvéd nagyon jól tudja; de azért bátorkodik czélzást tenni rá, hogy az a kérdés merült fel a lelkében, vajjon az az ember, a ki méltán emelkedett ily magasra és méltán tett szert ilyen európai hírnévre, nem tartozik-e - ne mondjuk, hogy önmagának, hanem mondjuk, hogy a társaságnak azzal, hogy megszerezze magának azt a befolyást, a melyről szó van, és érvényesítse is - ne mondjuk, hogy a saját maga vagy a pártja, hanem mondjuk, hogy - a társaság érdekében.

Merdle úr megint kijelentette, hogy teljes odaadással és szakadatlan figyelemmel gondozza a társaság érdekeit, s az ügyvéd elindult fölfelé a nagy lépcsőn meggyőző erejű csiptetőjével. Most a püspök surrant minden szándék nélkül a pohárszék felé.

Bizonyos, hogy e világ javai, - jegyezte meg a püspök tisztára ötletszerűen, - aligha terelődhetnek szerencsésebb csatornákba, mint a hol a bölcsek és éleslátásúak bűvös érintésére meggyülemlenek, a kik, míg egyrészt tisztában vannak a gazdagság igazi értékével (a püspök itt olyan arczot igyekezett vágni, mintha ő maga meglehetősen szegény ember volna), addig másrészt tudják azt is, mi a gazdagság jelentősége, ha okosan és igazságosan osztják meg, testvéreink jóléte szempontjából átalában.

Merdle úr alázatosan azt a meggyőződését fejezte ki, hogy a püspök nem czélozhatott ő rá, s azután következetlenül azt a kijelentést tette, hogy a püspök jó véleményét nagy kitüntetésnek tekinti.

A püspök erre - miközben kaczkiásan előretolta egy kicsit formás jobb lábát, mintha azt akarta volna mondani Merdle úrnak: „Ne törődjék a csuhával; puszta formaság csak!” - a következő ügyet tárta jó barátja elé:

Vajjon eszébe jutott-e már az ő jó barátjának, hogy a társaság nem ok nélkül reméli, hogy az, a kinek ilyen áldás kíséri minden vállalkozását, s a ki magas piedesztáljáról annyira buzdít a példaadásával, rá fog szánni egy kis pénzt holmi afrikai misszióra vagy más effélére?

Mikor Merdle úr jelezte, hogy az eszmét legnagyobb figyelmére fogja méltatni, a püspök a következő ügyet tette szóvá:

Vajjon érdeklődik-e az ő jóbarátja egyáltalában a „Pótjavadalmas egyházi méltóságok egyesült bizottmányá”-nak a működése iránt, és vajjon eszébe jutott-e már neki, hogy egy kis pénzadomány *erre* a czélra egy nagy eszmének finom megvalósítása lenne?

Merdle úr megismételte előbbi válaszát, és a püspök erre kifejtette, mi az oka kérdezősködésének.

A társaság elvárja az effélét olyan embertől, a minő az ő jóbarátja. Nem, mintha *ő* várná el, hanem a társaság várja el. Csak úgy, mint a hogy nem a mi bizottmányunknak van szüksége a pótjavadalmas egyházi méltóságokra, hanem a társaság van a leggyötrelmesebb kedélyállapotban, a míg hozzájuk nem jut. Higyje meg az ő jóbarátja, hogy *ő* a legnagyobb mértékben tudja méltányolni az ő jóbarátjának azt a figyelmességét, a melyet minden alkalommal tanúsít a társaság legjava érdekei iránt; és azt hiszi, hogy nemcsak a szóban forgó érdekeket támogatja, hanem egyben a társaság érzelmeinek is kifejezést ad, mikor azt kívánja neki, hogy továbbra is szerencsésen boldoguljon, továbbra is növelje gazdagságát és továbbra is érjen el mindent általában.

A püspök ezután fölment az emeletre, s egymás nyomában fölsereglett utána a többi mágnás is, míg végül nem maradt odalent senki más, csak Merdle úr. Ez az úriember, miután addig nézett az abroszra, a míg a főpohárnok lelke méltó haragra nem lobbant, lassan maga is fölment a többiek után, a nélkül, hogy a nagy lépcsőn az emberek áradatában különösebb figyelmet ébresztett volna. Merdlené asszony elemében volt: az ékszerek színe-java kirakatban lógott, a társaság megkapta, a miért jött, Merdle úr pedig megivott két penny ára teát az egyik sarokban, s ennélfogva többet kapott, mint a mennyit kívánt.

Az est mágnásai között volt egy híres orvos is, a ki ismert mindenkit, és a kit mindenki ismert. Mikor belépett az ajtón, egyenesen odament Merdle úrhoz, a ki teázott az egyik sarokban, és megérintette a karját.

Merdle úr felriadt.

- Óh! Ön az?

- Ma jobban van egy kicsit?

- Nem, - szólt Merdle úr, - nem vagyok jobban.

- Kár, hogy ma reggel nem néztem meg. Kérem, holnap keressen föl, vagy engedje meg, hogy én látogassam meg.

- Jó! - felelte Merdle úr. - Benézek majd önhöz holnap, mikor arra hajtatok.

Az ügyvéd és a püspök fültanuja volt ennek a rövid párbeszédnek, s mikor Merdle urat magával sodorta a nyüzsgő sokaság, az ügyvéd is, meg a püspök is megtette a maga megjegyzését a dologról az orvos előtt. Az ügyvéd kijelentette, hogy van a szellemi megerőltetésnek bizonyos határa, a melyen túl senki sem merészkedhetik; ez a határ különböző az agy különböző alkata és a szervezet sajátosságai szerint, a mint módjában volt ezt megfigyelnie több tudós

kartársán; de mihelyst csak egy hajszállal is túllépi valaki a szívósságának megfelelő határt, nyomban lehangoltság és emésztési zavar a következménye. A nélkül, hogy be akarna tolakodni az orvosi tudomány szent rejtelmeibe, nem téved, ha föltételezi, hogy - (lekötelező fejbicczentés és a meggyőző erejű csiptető) - hogy Merdle úrnál is erről van szó? A püspök kijelentette, hogy mikor fiatal ember volt, s rákapott egy ideig arra a szokásra, hogy szombaton prédikácziókat írjon, - oly szokás ez, a melyet gondosan kellene kerülni az egyház minden ifjú gyermekének, - ő maga is gyakran érzett lehangoltságot, a mely valószínüleg az elme túlterheltségéből keletkezett, s a melyre egy friss tojás sárgája, a melyet az a derék asszony, a kinek házában lakott akkor, egy pohár tiszta sherryvel, szerecsendióval és törött czukorral kevert el, úgy hatott, mint valami csodaszer. A nélkül, hogy merészkednék ilyen egyszerű szert az orvostudomány tudós professzorának a figyelmébe ajánlani, csak annyit bátorkodik kérdezni, vajjon a feszültséget, a melyet bonyolult számítási műveletek idéztek elő, nem szüntetné-e meg, a lelki frisseséget nem állítaná-e helyre valami - hogy népiesen fejezze ki magát - enyhe és mégis hatásos szíverősítő?

- Igen, igen, - szólt az orvos, - mindkettőjüknek igazuk van. De nem átallom kijelenteni, hogy én semmi baj nyomát nem tudom Merdle úrban fölfedezni. Szervezete olyan, mint a rinoczeruszé, gyomra, mint a strucczé, és olyan kevéssel beéri, mint az osztriga. A mi pedig az idegeit illeti, Merdle úr nyugodt vérmérsékletű s egy cseppet sem érzékeny ember: hogy úgy mondjam, sebezhetetlen, mint Achilles. Hogy az ilyen ember miképp tarthatja betegnek magát ok nélkül, igazán furcsa dolog. De nem konstatálhattam semmiféle baját. Lehet, hogy valami mélyen fekvő, rejtett baja van. Nem mondom, hogy nincsen. Csak annyit mondhatok, hogy eddig nem akadtam rá a nyitjára.

Merdle úr bajának árnyéka sem látszott a kebelen, a mely most sok hasonló kevély ékszertartóval versenyezve fitogtatta drágaköveit; Merdle úr bajának árnyéka sem látszott az ifju Sparkleren, a ki teremről-teremre kóválygott s rögeszméjének engedve kereste azt az eléggé nem kívánatos fiatal hölgyet, a ki egy csöppet se ostoba ám; Merdle úr bajának árnyéka sem látszott a Barnacle-eken és Stiltstalkingokon, a kik seregesen voltak jelen; sem senki máson a társaság tagjai közül. Sőt ő rajta magán is elég elmosódó volt a baj árnyéka, a mint ide-oda lépdelt a tömegben, fogadva a hódolatot.

Merdle úr baja. A társaságnak annyi közös ügye volt egyébként Merdle úrral, hogy bajos elképzelni, hogy a baja, ha egyáltalán volt neki, egyedül saját ügye lehetett volna. Vajjon az a mélyen fekvő, rejtett baja volt neki talán? És volt-e orvos, a ki ráakadt a nyitjára? Türelem! Egyelőre a Marshalsea falának valóban sötét volt az árnyéka és bizony meglátszott a Dorrit-családon a nap járásának minden szakaszában.

HUSZONKETTEDIK FEJEZET.

Talány.

Clennam épenséggel nem emelkedett oly arányban a Marshalsea apjának kegyében, mint a hogy látogatásai szaporodtak. A tiszteletajándék nagy kérdésében tanúsított nehézkessége egyáltalán nem volt alkalmas arra, hogy az atyai kebelben csodálatot ébresszen, sőt megütközést keltett inkább azon az érzékeny vidéken, a hol úgy fogták fel, hogy határozottan az úrias érzület fogyatékosságára vall. A csalódás érzése, a melyet az a fölfedezés ébresztett, hogy Clennamben aligha van meg az a gyöngédség, a melyet az apa bizakodó természeténél fogva hajlandó volt már-már előlegezni neki, - kezdte elsötétíteni az atyai kedélyt a szóban forgó úriemberre vonatkozóan. Az atya nem átallotta a maga szűk családi körében kijelenteni, hogy attól tart, hogy Clennam úr nem magasröptű lélek. Megjegyezte, hogy hivatalos

minőségében, mint az adósok börtönének feje és képviselője, mindig szívesen látja Clennam urat, ha tiszteletét jön tenni; de nem mondhatná, hogy személyesen vonzódnék hozzá. Úgy érzi, hogy Clennam úr valaminek (hogy minek, azt nem tudja) híjjával van. Mindazáltal az atya sohasem mulasztotta el az udvariasság külsőségének semmi jelét, sőt ellenkezőleg, mindenkor nagyon figyelmes volt Clennammel szemben; talán abban a reményben bizakodott, hogy bárha Clennamben nincs is meg a kellő ragyogó és önkéntelen hajlam arra, hogy korábbi kéretlen tiszteletajándékait megismételje, természeténél fogva annyit talán mégis el lehet tőle várni, hogy ha ily irányú levelezésre kerülne a sor, vállalná úriemberhez illő módon a válaszolás kötelességét.

Hármas minőségében, mint olyan kívülről való úriember, a ki első látogatása éjszakáján véletlenül odabent ragadt, mint olyan kívülről való úriember, a ki azzal a hallatlan szándékkal nyomozta a Marshalsea apjának dolgait, hogy kiszabadítsa őt, s mint olyan kívülről való úriember, a ki érdeklődött a Marshalsea gyermeke iránt, Clennam csakhamar nevezetes látogatóvá vált. Nem lepte meg őt az a figyelmesség, a melyben Chivery úr részesítette, valahányszor rajta volt a kapú őrzésének a sora, mert nem igen vette észre a különbséget Chivery úr és a többi kapus udvariassága között. De egy szép délután váratlanul nagyon meglepte őt Chivery úr, mert egyszerre csak merész reliefben vált ki kapustársai közül.

Chivery úr ravaszul élvén azzal a hatalmával, hogy joga volt a páholyt tisztogatni, elérte azt, hogy lerázta a nyakáról az összes lődörgő fogházlakókat, úgy, hogy Clennam, mikor távozóban volt a fogházból, egyedül találta őt az őrhelyén.

- (Magánügy), bocsásson meg, uram, - szólt Chivery úr titokzatosan; - de merrefelé szándékszik menni?

- A hídon át.

Clennam, némi megdöbbenéssel, a titkolódzás valóságos jelképét látta Chivery úrban, a mint a kapukulcsot ajkához emelve ott állt előtte.

- (Magánügy), bocsásson meg mégegyszer, - szólt Chivery úr, - de nem kerülhetne a Horsemonger Lane felé? Nem szakíthatna időt magának valahogyan arra, hogy bekukkantson erre a czímre?

Chivery úr Clennam kezébe nyomott egy kis kártyát, a mely nyomtatott körlevélféle volt a „Chivery és társa trafikos czég, valódi havanna-szivar, bengáli cheroot és illatos kuba szállító, finom tubák-áruda stb., stb," vevői számára.

- (Magánügy.) Nem dohányról van szó, - szólt Chivery úr. - Az igazság az, hogy a feleségemről van szó. Nagyon szeretne valamit mondani önnek, uram, a mi - igen, - szólt Chivery úr, rábólintva Clennam megértő pillantására, - a mi Kis Dorritra vonatkozik.

- Úgy intézem majd, hogy nyomban fölkeresem a feleségét.

- Köszönöm, uram. Nagyon lekötelez. Nem több a kerülő tíz percznél. Legyen szíves Chiveryné asszony után kérdezősködni.

Ezeket az útbaigazításokat Chivery úr, a ki közben kieresztette Clennamet, óvatosan a külső ajtó egy kis tolózávárán keresztül kiáltotta ki utána, a melyet belülről visszahúzhatott, hogy a mikor kedve tartotta, szemügyre vehesse a látogatókat.

Clennam Arthur, kezében a kártyával, elindult a kártyán lévő czím felé, és hamarosan oda is érkezett. Nagyon kis üzletecske volt, a melyben egy tisztes asszonyszemély ült a boltasztal mögött, kézimunkázva. Több kis ládika dohány, több kis doboz szivar, egy kis pipagyűjtemény, egy-két korsó burnót s egy kis csizmahúzószerű szerszám, a burnót kikanalazására, - ez volt az üzlet kisforgalomra szánt készlete.

Arthur megmondta a nevét, és hogy Chivery úr kívánságára megigérte, hogy benéz az üzletbe. Azt hiszi, olyasvalamiről van szó, a mi Dorrit kisasszonyra vonatkozik. Chiveryné asszony nyomban félretette a munkáját, felemelkedett székéről a boltasztal mögött, és siralmasan csóválta a fejét.

- Most megláthatja őt, - mondta, - ha lesz szíves kikukucskálni.

E rejtelmes szavak után bevezette vendégét az üzlet mögé egy kis nappaliba, a melyből egy kis ablak nyílt egy nagyon kicsike, sivár hátsóudvarba. Ebben az udvarban néhány szál kötélre akasztva, nedves abroszok és lepedők próbáltak - a levegő hiánya miatt hasztalanul - száradni. És a petyhüdten lógó lepedők és abroszok között, mint valamely zátonyra jutott hajónak utolsó matróza, a ki életben maradt a hajófödélen, de nincs már ereje a vitorlákat bevonni, ott ült egy széken fájdalomesetten egy kicsi fiatalemberke.

- A mi Johnunk, - mondta Chiveryné asszony.

Hogy közönyösnek ne lássék, megkérdezte Clennam, mi dolga van ott a fiúnak?

- Ez az egyedüli szórakozása, - mondta Chiveryné asszony, újra a fejét csóválva. - Még a hátulsó udvarba se akar kimenni, ha nincs ruhaszárítás; de ha odakint szárad a ruha, úgy hogy a szomszédok nem láthatnak az udvarba, akkor elüldögél ott órákhosszat. Órákhosszat elüldögél. Azt mondja, úgy érzi magát, mintha erdőben ülne!

Chiveryné asszony újra megrázta a fejét, igazi anyai mozdulattal szeméhez emelte a kötényét, s azután visszavezette látogatóját megint az üzlet régióiba.

- Tessék helyet foglalni, uram! - szólt Chiveryné asszony. - Dorrit kisasszony miatt van baja a mi Johnunknak, uram; őmiatta vérzik a szíve, és én azt bátorkodnám megkérdezni, mit fognak tenni a szülei, ha egyszer csak megszakad a szíve.

Chiveryné asszony, a ki jóképű nő volt, s a kit a Horsemonger Laneben érzelmes természetéért és finom beszédjeért nagyon becsültek, dermesztő nyugalommal mondta ki ezt a pár szót, s azután elkezdte megint a fejét csóválni és a szemeit törölgetni.

- Uram, - folytatta tovább, - ön ismerőse a családnak, és érdeklődik a család iránt és befolyásos ember a családban. Ha tehát módjában volna előmozdítani két fiatal teremtés boldogságát, engedje meg, hogy a mi Johnunk érdekében és mindkettőjük érdekében, arra kérjem esedezve, tegye meg ezt.

- Annyira megszoktam, - felelt Arthur zavartan, - az alatt a rövid idő alatt, a mióta ismerem Kis Dorritot, azaz Dorrit kisasszonyt, annyira megszoktam, hogy más világításban lássam, mint a milyenben kegyed mutatja most őt, hogy valóban nagyon meg vagyok lepve. Ismeri Dorrit kisasszony a kegyed fiát?

- Együtt nőttek fel, uram, - szólt Chiveryné asszony. - Játszótársak voltak.

- Tudja Dorrit kisasszony, hogy a kegyed fia bámulója neki?

- Óh! édes istenkém, uram, - szólt Chiveryné asszony, mintegy diadalmasan megborzongva, - hiszen sohasem láthatta volna őt vasárnap a nélkül, hogy ne tudta volna, hogy az. Hiszen már maga a sétapálczája régen elárulta volna, ha semmi egyéb nem is. Az olyan fiatal ember, mint John, nem csináltat magának puszta mulatságból elefántcsont-fogantyút. Hát hogy találtam ki először én magam is? Szakasztott így.

- De látja, hátha Dorrit kisasszony talán nem olyan találékony, mint kegyed?

- Akkor tud róla - szólt Chiveryné asszony, - szóbeli közlésből.

- Bizonyos benne?

- Uram, - szólt Chiveryné asszony, - oly bizonyos, mint abban, hogy itt vagyok ebben a házban. Láttam a fiamat kimenni a tulajdon két szememmel, mikor itt voltam ebben a házban és láttam a fiamat hazajönni a tulajdon két szememmel, mikor itt voltam ebben a házban, és tudom, hogy megmondta neki!

Chiveryné asszony meglepő nyomatékosságot tudott önteni szavaiba ezzel a hűen leírt körülményességgel és ismétléssel.

- Szabad megkérdeznem, hogyan jutott a fia a kétségbeesésnek abba az állapotába, a mely annyira nyugtalanítja kegyedet?

- Ez tulajdon akkor történt, - válaszolta Chiveryné asszony, - mikor tulajdon ebbe a házba Johnt a tulajdon két szememmel láttam visszatérni. Azóta sohasem volt a régi ebben a házban. Sohasem volt az, a ki azóta volt, nem, attól az órától fogvást, a mikor ebbe a házba hét évvel ezelőtt én meg az atyja, mint negyedévi bérlők beköltöztünk!

Chiveryné beszédének az a különös erő, a mely sajátságos mondatszerkezetében volt, olyan nyomatékot adott, mintha eskű alatti tanúvallomás lett volna.

- Nem haragszik meg érte, ha bátorkodom megkérdezni, miképp magyarázza kegyed ezt a változást?

- Dehogy haragszom, - válaszolt Chiveryné asszony, - és el is mondom önnek, uram, őszintén és oly igazán, mint a hogy itt állok ebben a boltban. A mi Johnunkkal mindenki szívesen szóba áll és az egész világ jót kíván neki. A mi Johnunk együtt játszott vele már kisgyermekkorában, mikor kisgyermekkorában ott játszott abban az udvarban. Azóta mindig jó ismerőse volt. John elment hazulról azon a bizonyos vasárnap délután, miután tulajdon ebben a szobában megebédelt, és találkozott vele, hogy előre meg volt-e beszélve a találkozás, vagy hogy nem volt-e előre megbeszélve, arra nézve nem merek nyilatkozni. Megkérte a kezét. A bátyja meg a nénje nagyon magasról néz le az emberekre, és a kis Johnunk ellen van. Az édesatyja csak saját magával törődik és nem akarja a lányát senkivel megosztani. Az adott körülmények között Kis Dorrit így felelt hát a mi Johnunknak: „Nem, John, én nem mehetek nőül magához, én nem mehetek nőül senkihez sem, sohasem akarok férjhez menni, áldozat akarok lenni mindörökké, Isten áldja meg, keressen magának mást, a ki méltó magához, és engemet felejtsen el!" Ilyeténképpen arra van kárhoztatva, hogy örökké rabszolgájuk legyen nekik. Ilyeténképpen jutott a mi Johnunk annyira, hogy nem leli örömét semmi másban a világon, csak abban, hogy náthát kapjon a száradó ruha között, és odakint abban az udvarban, a melyik udvarban én magam megmutattam önnek, úgy üljön, mint valami rombadőlt omladék, a mely hazatér édesanyja kebelére!

A jó asszony e szavaknál oda mutatott a kis ablakra, a honnan látható volt a fia, a mint ott üldögélt vigasztalanul néma erdejében; azután újra a fejét csóválta és a szemét dörzsölte és arra kérte Arthurt, hogy mind a két fiatal teremtés közös jóvolta érdekében érvényesítse befolyását oly irányban, hogy e szomorú események jóra forduljanak.

Chiveryné nyilvánvalóan oly őszintén tárta elébe az esetet, és az eset tagadhatatlanul annyira helyes föltevésekre támaszkodott, a mennyiben Kis Dorritnak a családjával való kapcsolatáról volt szó, hogy Clennam nem mert határozottan kételkedni Chiveryné előadásában. Hozzászokott ahhoz, hogy oly különös érdeklődéssel nézze Kis Dorritot - oly érdeklődéssel, a mely kiemelte őt közönséges és durva környezetéből, noha épp e környezetből fakadt, - hogy most csalódást, bosszankodást, sőt úgyszólván fájdalmat okozott neki az a gondolat, hogy Kis Dorrit szerelmes lehet a hátsó udvarban üldögélő Chivery úrfiba vagy bármi más efféle alakba. Másrészt meg úgy okoskodott magában, hogy Kis Dorrit azért mégis épp oly jó és épp oly igaz teremtés marad, akár szerelmes Johnba, akár nem szerelmes; és hogy csak a saját képzeletének gyarlósága, még pedig nem is szeretetreméltó gyarlósága óhajt Kis Dorritból

holmi házi tündérfélét teremteni azon az áron, hogy el akarja őt lelkileg szigetelni még attól a pár embertől is, a kit ismer. Mindazonáltal Kis Dorrit ifjúi és légies külseje, riadós lénye, érzelmes hangjának és szemének bája, az a sok-sok vonatkozás, a melyben Clennamet saját egyéniségéből eredően érdekelte, és az a nagy különbség, a mely őt magát környezetétől elválasztotta, mindez nem volt összhangban és nem is volt semmiképp összeegyeztethető ezzel az imént fölmerült gondolattal.

Miután mindezt meghányta-vetette elméjében, még mialatt Chiveryné beszélt, kijelentette az érdemes asszonyságnak, bízzék benne, hogy meg fog tenni minden tőle telhetőt Dorrit kisasszony boldogságának az előmozdítására, és mindent el fog követni, hogy Dorrit kisasszony szíve vágyainak beteljesülését elősegítse, a mennyiben rajta fog múlni, s a mennyiben meg fogja tudni, mik a szíve vágyai. De ugyanakkor figyelmeztette Chiveryné asszonyt arra is, hogy óvakodjék a merész föltevésektől és a hamis látszattól. Lelkére kötötte neki, hogy hallgasson és szigorúan őrizze meg a titkot, hogy Dorrit kisasszonyt boldogtalanná ne tegyék; és különösen azt tanácsolta neki, iparkodjék megnyerni a fia bizalmát, hogy ily módon meggyőződjék az igazi tényállásról. Chiveryné asszony fölöslegesnek találta ugyan az utóbbi elővigyázatosságot, de azért megígérte, hogy megtesz minden tőle telhetőt. A fejét csóválta, mintha ez a beszélgetés nem vigasztalta volna meg őt annyira, mint a hogy remélte; mindazáltal megköszönte Arthurnak a fáradságát. Azután elváltak, mint jóbarátok, és Arthur ment a maga útján.

Minthogy az utczai nyüzsgés nem fért össze lelke háborgásával, úgy, hogy egyre nyugtalanabb lett, elkerülte a London-hídat és a csendesebb Vas-híd felé fordult. Alig lépett a hídra, Kis Dorritot látta maga előtt haladni. Szép idő volt, enyhe parti szellő fujdogált, és Kis Dorrit valószínüleg csak az imént jött ide a hídra, hogy élvezze a friss levegőt. Hiszen Arthur alig egy órája vált el tőle az édesatyja szobájában.

Megörült a véletlennek, a melyet óhajtott, hogy Kis Dorrit arczát és viselkedését megfigyelhesse, mikor egyedül van. Meggyorsította lépteit; de mielőtt utól érte volna, Kis Dorrit hátrafordította a fejét.

- Megijesztettem? - kérdezte Arthur.

- Azt hittem, hogy ismerős lépteket hallok, - szólt Kis Dorrit tétovázva.

- És csakugyan megismerte, Kis Dorrit? Hiszen aligha várt ide engem.

- Nem vártam senkit. De mikor lépteket hallottam, azt gondoltam, hogy - valószínüleg ön az.

- Tovább megy?

- Nem, uram; itt akarok csak sétálni egy kicsit.

Együtt mentek tovább, és Kis Dorrit csakhamar visszanyerte meghitt modorát Arthurral szemben, s miután körülnézett, Arthurra emelve tekintetét, így szólt:

- Olyan furcsa. Ön talán meg sem értheti. Néha úgy érzem, mintha érzéketlenségre vallana, hogy ide jövök sétálni.

- Érzéketlenségre?

- Látom itt a folyót, és látok annyi eget és oly sok mindent, annyi változást, annyi mozgást. És aztán visszamegyek és ott találom *őt* a régi szűk helyen.

- Ez igaz! De ne felejtse el, hogy a mikor visszamegy, magával viszi e dolgoknak a szellemét és a hatását, hogy földerítse őt.

- Igazán? Bár így lenne! Csak attól félek, hogy nagyon is sokat képzel felőlem. Ha ön börtönben élne, önt is meg tudnám így vigasztalni?

- Meg, Kis Dorrit. Bizonyos vagyok benne!

Ajkának remegéséből és arczán tükröződő nagy izgatottságából kitalálta Arthur, hogy Kis Dorrit az atyjára gondol. Hallgatott egy ideig, hogy időt engedjen neki, a míg újra össze nem szedi magát. Az a Kis Dorrit, a ki ott remegett a karján, soha nem volt kevésbbé összhangban Chiveryné asszony elméletével, de azért nem volt összeegyeztethetetlen egy új gondolattal, a mely e pillanatban támadt Arthurban, hogy talán valaki másról van szó, a ki reménytelen - s azzal a még újabb gondolattal, hogy - elérhetetlen távolban él.

Megfordultak, és Clennam így szólt:

- Nini Maggy!

Kis Dorrit meglepetten föltekintett és már is szemben álltak Maggyvel, a ki láttukra hirtelen maga is megállt. Oly buzgalommal loholt előre és annyira el volt merülve a gondolataiba, hogy nem ismerte meg őket, a míg szembe nem került velük. Azon nyomban úgy elfogta a lelkifurdalás, hogy hirtelen változásából kivette a maga részét még a kosara is.

- Maggy, hiszen megígérted, hogy az atyámnál maradsz.

- Hiszen ott akartam maradni, kis anyám, de ha nem engedte meg. Mikor kapja magát és elküld, akkor én nekem menni kell. Mikor kapja magát és azt mondja: „Maggy, siess ezzel a levéllel oda-vissza és kapsz egy hatpennyst, ha jó választ hozol”, - akkor én nekem vinni kell a levelet. Uram Isten, kis anyám, mit csinálhat egy tíz éves, szegény kis gyermek? És ha Tip úrfi - hát ha véletlenül éppen akkor jön, mikor én indulok, és ha azt mondja: „Hová mégy, Maggy?” - és ha én azt mondom: „Ide meg ide megyek”, - és ha ő azt mondja: „Én is megpróbálom”, - és ha bemegy a George-ba és levelet ír és ha a kezembe nyomja és azt mondja: „Vidd el ezt is oda, és ha jó a válasz, kapsz egy shillinget”, - hát tehetek én róla, kis anyám?

Arthur kiolvasta Kis Dorrit lesütött szeméből, hogy kitalálta, ki lehet a levelek czímzettje.

- Arra a bizonyos helyre megyek. Oda! Oda, a hová küldtek. Arra a bizonyos helyre, - szólt Maggy. - Nem magához, kis anyám, magának semmi dolga vele, - magához, tudja, - szólt Maggy Arthurhoz fordulva. - Nem jönne el arra a bizonyos helyre, hogy átadhassam a leveleket?

- Talán ne legyünk annyira pontosak, Maggy. Adja csak ide itt a leveleket, - szólt Clennam halkan.

- Hát akkor jőjjön át a tulsó oldalra, - válaszolt Maggy nagyon hangosan suttogva. - A kis anyának nem szabad róla tudni, és nem is tudott volna meg róla soha semmit, ha maga a helyett, hogy itt kószál és lődörög, arra a bizonyos helyre ment volta. De én nem tehetek róla. Én nekem azt kell csinálni, a mit mondanak. Ők szégyeljék magukat, ha ilyet mondanak.

Clennam átment az út tulsó felére és gyorsan fölbontotta a leveleket. Az atya levelében az volt, hogy miután váratlanul abban a szokatlan helyzetben van, hogy a Cityből egy pénzküldeményt, a melyre bizonyosan számított, nem kapott meg, és minthogy az a szerencsétlen körülmény, hogy huszonhárom esztendő óta fogoly (kétszer aláhúzva), megakadályozza őt abban, hogy személyesen tegye tiszteletét, a mit egyébként semmi esetre sem mulasztott volna el, - tollat ragadott hogy arra kérje Clennam urat, előlegezzen neki három font tíz shillinget, melynek ellenében ezennel mellékeli az említett összegről szóló aláírt kötelezvényét. A fiú levele kifejtette, hogy Clennam úr bizonyára örömmel fog értesülni róla, hogy immár nagyon kielégítő állandó foglalkozásra talált, a mely a legszebb reményekkel tölti el jövőjére vonatkozólag; ámde főnökének pillanatnyi zavara, a mely képtelenné teszi őt arra, hogy esedékes járandóságát kifizesse, (a mely helyzetében említett főnöke ama nagylelkű elnézéséhez fölebbezett, a melyet meggyőződése szerint nem fog megtagadni semelyik

felebarátjától sem), kapcsolatban egy álbarátjának, a kiben megbízott, a visszaélésével és az élelmi szerek jelenlegi drágaságával - a tönk szélére sodorta őt, ha csak még ma este három negyed hat előtt nyolcz fontot nem tud előteremteni. Ezt az összeget, mint Clennam úr örömmel fog értesülni róla, néhány barátjának előzékeny támogatásával, a kik föltétlenül megbíznak a becsületességében, már fölhajszolta egy jelentéktelen maradékon - egy font, tizenhét shilling és négy pennyn - kívül; ennek a maradéknak egy havi kölcsönzése a szokott áldásos következményekkel fogna járni.

Clennam a levelekre nyomban válaszolt jegyzőkönyve és irónja segítségével, a mennyiben az atyának elküldte, a mit kívánt, a fiúnak pedig megírta, hogy sajnálatára nem teljesítheti kívánságát. Azután megbízta Maggyt, hogy vigye vissza a válaszokat, és átnyújtotta neki a shillinget, a melyet egyébként második küldetésének kudarcza miatt nem kapott volna meg.

Mikor visszatért Kis Dorrithoz, és tovább kezdtek föl s alá járkálni, Kis Dorrit egyszerre csak így szólt:

- Inkább megyek. Inkább haza megyek.

- Ne aggódjék, - szólt Clennam. - Válaszoltam a levelekre. Semmi se volt. Hiszen tudja, mi volt. Semmi se.

- De félek, - felelt rá Kis Dorrit, - egyedül hagyni *őt*. Egyiköket sem merem egyedül hagyni. Ha nem vagyok ott, elrontják - pedig nem is akarják - még Maggyt is.

- Nagyon ártatlan megbízást vállalt magára a szegény. És a mikor titkolózott kegyed előtt, kétségtelenül azért tette csak, hogy ne nyugtalanítsa kegyedet.

- Igen, remélem, remélem. De mégis okosabban tenném, ha hazamennék. Csak a minap mondta a néném, hogy úgy hozzászoktam a börtönhöz, hogy rajtam van a hangja és a jellege. És így kell lennie. Meg vagyok győződve róla, hogy így kell lennie, mikor látom ezeket a dolgokat. Az én helyem ott van. Jobb, ha ott vagyok. Érzéketlenségre vall, hogy itt vagyok, mikor ott csak a legcsekélyebb teendőm is, van. Isten áldja meg! Sokkal jobb, ha én otthon maradok!

Az a kétségbeesés, a melylyel Kis Dorrit ezt a pár szót kiejtette, mintha magától szakadt volna ki elnyomott szívéből, úgy megindította Clennamet, hogy alig bírta könnyeit visszafojtani.

- Ne mondja azt a helyet otthonának, gyermekem! - kérlelte. - Úgy fáj mindig, ha hallom ezt.

- De mikor az az otthonom! Mi más otthonom van nekem különben? Hogy' feledkezhetném meg csak egy perczre is róla?

- Nem feledkezik meg maga sohasem róla, kedves Kis Dorrit, mikor arról van szó, hogy jó és kötelességtudó legyen.

- Remélem, hogy nem, óh, remélem, hogy nem! De jobb nekem, ha ott maradok, sokkal jobb; sokkal kötelességtudóbb, sokkal boldogabb vagyok ott. Kérem, ne jőjjön velem, hadd menjek egyedül. Isten áldja meg! Isten vele! Köszönöm, nagyon köszönöm!

Clennam érezte, hogy jobb, ha teljesíti a kérését, és megállt, mialatt Kis Dorrit kicsiny alakja gyorsan távolodott. Mikor eltűnt szeme elől, a víz felé fordult és eltünődött.

Bizonyos, hogy a levelek fölfedezése bármikor elszomorította volna Kis Dorritot; de ennyire és ily vigasztalhatatlanúl?

Nem.

Mikor Kis Dorrit tanúja volt annak, hogy atyja a maga kopott méltóságával koldult tőle; mikor arra kérte őt, hogy ne adjon pénzt az atyjának: akkor is szomorú volt, de nem ennyire.

Kellett lenni valaminek, a mi éppen most különösen érzékenynyé és sebezhetővé tette. Volt tehát mégis valaki, a ki reménytelen és elérhetetlen távolságban él? Vagy ezt a gyanút lelkében csak az a kapcsolat ébresztette, a melyet ő maga látott a híd alatt hömpölygő zavaros folyam és ugyanazon folyam között valamivel följebb, a hol változatlan egyhangúsággal ütődik hozzá a révcsónak orrához, és óránkint annyi mértföldnyi útat tesz meg békésen folydogálva itt a kákás, amott a liliomos part mentén, minden bizonytalanság, minden nyugtalanság nélkül?

Sokáig álldogált a hídon, szegény kis gyermekére, Kis Dorritra gondolva; rágondolt, mialatt hazafelé ment; rágondolt éjszaka; rágondolt, mikor újra nappal lett! És a szegény kis gyermek, Kis Dorrit, Arthurra gondolt - oly hűségesen, ah, oly hűségesen! - a Marshalsea falának árnyékában.

HUSZONHARMADIK FEJEZET.

Jár a gép.

Meagles úr oly buzgósággal látott hozzá Clennam ama megbízásának teljesítéséhez, hogy kezdjen tárgyalást Doyce Dániellel, hogy csakhamar nyélbe ütötte a dolgot, s egy szép napon reggel kilencz órakor beállított Clennamhez, hogy jelentést tegyen neki.

- Doyce rendkívül örül az ön jó véleményének, - kezdte, - és semmit sem óhajt melegebben, mint hogy önmaga tanúlmányozza a gyár viszonyait, hogy tiszta képet szerezzen magának mindenről. Kezembe nyomta a kulcsokat összes könyveihez és irományaihoz - itt csörögnek ebben a zsebben és utasításul csupán ennyit kötött a lelkemre: „Legyen rá gondja, hogy Clennam úr teljesen úgy lásson mindent, mint én, és annyira tájékozódjék, hogy tudjon mindent, a mit én tudok. Ha végűl nem lesz is a dologból semmi, akkor sem fog visszaélni a bizalmammal. Ha nem lettem volna erről eleve meggyőződve, akkor egyáltalán szóba sem állottam volna vele!” Ime, ez Doyce Dániel, - fejezte be Meagles úr, - tetőtől talpig.

- Nagyon tiszteletreméltó jellem.

- Bizony, föltétlenül az. Ehhez nem férhet kétség. Fura, de nagyon tiszteletreméltó. Mindenesetre nagyon fura. Elhinné-e, Clennam, - mondta Meagles úr, a kit nagyon mulattatott barátjának a furcsasága, - hogy egy egész délelőttöt ott töltöttem abban a hogy is hívják udvarban -

- A Vérző Szív Udvarában?

- A Vérző Szív Udvarában egy egész délelőttöt azzal kellett eltöltenem, hogy rábírjam arra, hogy egyáltalán foglalkozzék a dologgal?

- Hogy-hogy?

- Hogy-hogy, barátom? Alig ejtettem ki önnek a nevét, kereken kijelentette, hogy szó sem lehet a dologról.

- Én miattam?

- Alig ejtettem ki önnek a nevét, Clennam, azt mondta: „Nem, ez lehetetlen!” Megkérdeztem tőle, hogy’ érti ezt. „Mindegy, Meagles; szó sem lehet róla.” De hát mért nem lehet szó róla? Alig fogja elhinni Clennam, - mondta Meagles úr jóizüen nevetve, - de az sült ki, hogy szó sem lehet róla, mert a mikor önök ketten akkor egyszer együtt sétáltak ki Twickenhambe, bizalmas beszélgetésbe elegyedtek, a melynek során ő említést tett ön előtt arról a szándékáról, hogy üzlettársat keres, minthogy azt hitte, hogy ön oly szilárdan el van helyezkedve,

mint a Szent Pál székesegyháza. „És most, - mondta Doyce, - azt hihetné Clennam úr, hogy én nekem valami ravasz és számító okom volt közölni vele azt, a mi voltaképpen becsületes, szándéktalan beszélgetés volt csak. Ezt pedig nem tudnám elviselni, - mondja Doyce, - sokkal büszkébb vagyok, hogy sem elviseljem."

- Én pedig ép oly könnyen mondhatnám, hogy ezt a gyanút -

- Természetesen, - vágott a szavába Meagles úr, - és meg is mondtam ezt neki. De egy egész délelőttre volt szükségem, hogy megostromoljam a falat; és Tamás vagyok benne, hogy rajtam kívül más emberfia (rég idő óta szeret engem) valaha átjutott volna a falon. Nos, tehát, Clennam. Miután ezt az üzleti akadályt elhárítottam, kikötötte, hogy mielőtt újra beszélek önnel, előbb magam nézem át a könyveket, és megalkotom a magam véleményét a dologról. Átnéztem hát a könyveket és megalkottam a magam véleményét. „Általánosságban helyesli-e a dolgot vagy helyteleníti?" - mondja Doyce. „Helyeslem," - mondom én. - „Jó", - mondja, - „hát akkor, kedves barátom, legyen szíves most már és nyújtson módot Clennam úrnak, hogy ő is megalkossa a maga véleményét. Hogy pedig megkönnyítsem a feladatát és megkíméljem őt minden akadálytól és rám való tekintettől, én magam egy hétre el fogok utazni." És el is utazott, - mondta Meagles úr, - ez a dolognak a legszebb csattanója.

- És mondhatom, - tette hozzá Clennam, - hogy mindezzel nagyon fényes bizonyságát hagyta itthon tiszta becsületességének és -

- Furcsaságának, - vágott közbe Meagles úr. - No de mennyire!

Clennam ugyan nem éppen ezt akarta mondani, de hát nem akart jókedvű barátjával ellenkezni.

- És most, - folytatta Meagles úr, - hozzáláthat a könyvek és minden egyéb átnézéséhez, mihelyt a kedve tartja. Én magamra vállaltam, hogy felvilágosításokkal szolgálok ott, a hol esetleg szükség lesz rá, de egyébként szigoruan pártatlan maradok. Erre vállalkoztam.

Még aznap délelőtt hozzáfogtak a munkához a Vérző Szív Udvarában. A gyakorlott szem rögtön észrevett Doyce könyvelésében több apró különösséget, de csaknem valamennyi geniális egyszerűsítést, a kitűzött czél felé való egyenesebb útat jelentett. Hogy voltak el nem könyvelt hátralékos tételei és hogy segítségre volt szüksége, hogy üzletét fejleszthesse, az eléggé szembetűnt; de hosszú évek óta minden vállalkozásának eredménye világosan kitetszett a könyvekből és könnyen bizonyítható volt. Semmi előkészület nem történt a vizsgálat czélja érdekében; minden a maga eredeti, egyszerű munkaruhájában és bizonyos becsületes, mesterkéletlen rendben volt. A nagyszámú sajátkezű számítás és bejegyzés darabos, nem túlságosan rendes írás volt; de világos volt egytől-egyig és egyenesen a czél felé tört. Arthur önkénytelenül arra gondolt, hogy jóval körülményesebb és mutatósabb eljárás - a mire jó példa lehetett volna a huza-vona-hivatal megannyi jelentése - sokkal kevésbbé lett volna megfelelő, minthogy az lett volna a czélja, hogy nehezebben lehessen megérteni.

Három-négy napi buzgó munka teljesen beavatta őt minden körülménybe, a minek ismeretére szüksége volt. Meagles úr folyton kéznél volt, hogy minden homályos helyet megvilágítson azzal a fényes, kis biztosító lámpával, a mely hozzátartozott a mérleghez és a lapáthoz. Megállapodtak az összegben, a melylyel az üzletben való társtulajdont méltányosan meg lehetett váltani, és Meagles úr ezután felbontott egy lepecsételt írást, a melyre Doyce Dániel följegyezte azt az összeget, a mely saját becslésének megfelelt. Ez az összeg valamivel még kevesebb volt. Ennélfogva, mikor Dániel visszatért, az ügy úgyszólván el volt intézve.

- És most megvallhatom önnek, Clennam úr, - mondta Doyce szíves kézszorítás közben, - hogy keresve sem találhattam volna üzlettársat, a ki önnél jobban megfelelt volna a kívánságaimnak.

- Én is ugyanezt mondom, - felelte rá Clennam.

- Én pedig azt mondom mind a kettőtöknek, - tette hozzá Meagles úr, - hogy pompásan egymáshoz illetek. Maga, Clennam, sakkban tartja őt a természetes eszével, maga pedig, Dani, teljesen a gyárának szenteli magát a maga...

- Nem természetes eszemmel? - szólt közbe Dániel nyugodtan mosolyogva.

- Mondja így, ha akarja - és mindegyikük jobb keze lesz a másiknak. Itt a jobb kezem rá mindegyiteknek, én mondom ezt, a praktikus Meagles.

Egy hónap múlva megtörtént a vétel. Clennamnek, miután lefizette üzleti betétét, nem maradt csak néhány száz font készpénze; de ezzel szemben megfelelő és sikerrel biztató tevékenység kifejtésére nyílt alkalma. A három jóbarát a szerencsés megállapodás alkalmából együtt ebédelt; a munkások, a munkásnők és a gyermekek, a kiknek egynapi pihenőjük volt, szintén ebédeltek; sőt ebédelt a Vérző Szív Udvara is, és bőven volt része húsban. Alig két hónappal később a Vérző Szív Udvara megint annyira hozzászokott a nélkülözéshez, hogy az ünnepi lakomát el is felejtette már; az új czégen nem látszott semmi ujítás, csak az új czégtábla: DOYCE ÉS CLENNAM; és Clennamnek magának is úgy tetszett, mintha évek óta foglalkozott volna már a czég ügyeivel.

A fából és üvegből épített kis iroda, a melyben dolgozott, egy hosszú, alacsony műhely végében volt, a mely tele volt esztergapadokkal, csavarfogókkal, szerszámmal, szíjakkal és kerekekkel, a melyek, mikor hozzá voltak akasztva a gőzgéphez, oly dühösen forogtak, mintha az az öngyilkos feladatuk lett volna, hogy porrá őröljék és darabokra szaggassák az egész gyárat. A padlóba és a mennyezetbe illesztett nagy csapóajtók, a melyek összekötötték a felső műhelyt és az alsó műhelyt, fényaknát vetítettek bele az egész perspektivába és eszébe juttatták Clennamnek azt a régi gyermek-képeskönyvet, a melyben hasonló sugarak voltak Ábel meggyilkolásának tanúi. A műhely lármája elég távol volt az irodától és eléggé el volt zárva tőle, hogy szakadatlan búgássá gyöngüljön, a melyet csak néha-néha szakított meg tompa, éles kattogás. A munkások türelmesen sürgő-forgó alakjai vas- és aczélfűrészportól feketéllettek, a mely ott felhőzött minden esztergapad fölött és benyomult minden deszkaeresztéken. Az udvar felől kis létrán lehetett bejutni a műhelybe. A lajtorja védőfödele volt egyben a nagy köszörűkőnek is, a melyen a szerszámokat élesítették. Az egész oly phantastikus és egyben oly praktikus látványnak tűnt fel Clennam előtt, a melyet rendkívül szeretett; s valahányszor első munkájából, a hátrálék elkönyveléséből, föltekintett, mindaz, a mit látott, a munkásságában való gyönyörűségnek oly érzését keltette föl benne, a melyet eddig nem ismert.

Mikor egy nap így föltekintett, csodálkozva látta, hogy egy női kalap igyekszik fölfelé a lajtorján. A szokatlan tüneményt egy másik női kalap követte nyomon. Nemsokára megismerte, hogy az első női kalap „F. úr nagynénjének" a fején volt, a második kalap pedig Flórának a fején, a ki meglehetős nehézséggel szállította fölfelé a meredek lépcsőn a „hagyomány"-át.

Clennam, bárha ez a látogatás egyátalán nem ragadta el, nyomban sietett kinyitni az iroda ajtaját, hogy kihalászsza vendégeit a műhelyből. Erre a mentőactióra annál nagyobb szükség volt, minthogy „F. úrnak a nagynénje" kezdett már fönnakadni egynémely akadályon és kőkemény ridiküljével, a melyet a kezében tartott, már-már komolyan kezdte fenyegetni a „gőzerőt, mint intézményt általában."

- Szentséges ég Arthur - vagy inkább Clennam úr, így sokkal illendőbb - mennyit kellett fölfelé kapaszkodnunk hogy feljussunk ide és ugyan hogyan fogunk megint lejutni a tűzoltók mentőlétrája nélkül még majd F. úr nagynénje le talál csúszni a létrán és felhólyagzik az egész teste és ön itt a gépek között és ebben az öntődében ki hitte volna és hogy nekünk soha soha egy szót sem szólt róla!

Így kezdte Flóra lelkendezve. F. úr nagynénje e közben tiszteletreméltó térdekalácsát dörzsölgette az esernyőjével és bosszúvágyó, vad pillantásokat vetett maga körül.

- Igazán nem szép öntől hogy azóta egyetlen egyszer sem látogatott meg bennünket ámbár hiszen ez természetes ugyan mi vonzaná önt a mi házunkba mikor bizonyára sokkal kellemesebb lánczok kötik persze persze igazán szeretném tudni világos szeme van-e vagy sötétkék vagy fekete! Nem mintha azzal áltatnám magam hogy bármi tekintetben nem lenne az én tökéletes ellentétem mert hiszen nagyon jól tudom hogy én csalódott reménység vagyok és önnek tökéletesen igaza van kétségtelenül! hogy hűséges odaadással viseltetik hozzám de kérem Arthur ne törődjék azzal a mit beszélek magam sem tudom mit mondok édes Istenem!

Clennam e közben székkel kínálta meg vendégeit. Flóra, a mint leült, a régi pillantást vetette Arthur felé.

- És ha meggondolja az ember Doyce és Clennam ugyan ki lehet az a Doyce, - szólt Flóra; - nagyon derék kiváló ember kétségtelenül és talán házasember vagy talán lánya is van igazán van neki? Akkor érthető a társasviszony és mindent megmagyaráz egy szót se szóljon nincs jogom kérdezősködni az aranyláncz, a mit valaha kovácsoltunk szétszakadt és rendjén van így.

Flóra gyöngéden Clennam kezére tette a kezét és egy újabb ifjonti pillantást vetett feléje.

- Édes Arthur - szokás hatalma, Clennam úr mindenképpen illőbb és megfelelőbb a körülményeknek - bocsássa meg hogy így megrohantam de azt gondoltam hogy a régi idők alapján a melyek örökre elenyésztek és soha többé nem virulnak ki jogom van annyi merészséghez, hogy F. úr nagynénjével meglátogathassam és szívem melegével szerencsét kívánjak tagadhatatlanul sokkal többet ér mint Khina és sokkal közelebb is van bárha magasabb régiókban!

- Nagyon örülök, hogy láthatom, Flóra, - szólt Clennam - és nagyon köszönöm szíves érdeklődését.

- Mindenesetre sokkal nagyobb az érdeklődésem mint a hogy szóval kifejezhetném - felelt Flóra, - mert hiszen húsz különböző alkalommal meghalhattam volna és el is temethettek volna és ki tudja még mi minden más nem történhetett volna, mielőtt önnek eszébe jutottam volna vagy valahogyan rám gondolt volna de azért mégis szeretnék egy utolsó megjegyzést tenni egy utolsó magyarázatot adni...

- Édes Finchingné asszonyom! - védekezett Arthur nyugtalanul.

- Óh ne ezt a kellemetlen hangzású nevet - mondja csak hogy Flóra!

- Flóra, hát ugyan érdemes volna újabb magyarázatokba bocsátkozni? Higyje meg, igazán szükségtelen. Tudom, hogy kegyed ártatlan, teljesen ártatlan.

E ponton hirtelen másfelé terelte a beszédet F. úr nagynénje, a ki a következő rettenetes és könyörtelen kijelentést tette:

- A doveri országúton mérföldjelző kövek vannak!

Ezt a löveget az emberi faj iránt érzett oly halálos gyűlölettel lökte ki magából, hogy Clennam egyáltalán nem tudta, miképp védekezzék ellene; annál kevésbbé, minthogy amúgy is nagyon zavarba hozta őt ennek a tiszteletreméltó delnőnek a kitüntető látogatása, mikor napnál világosabb volt, hogy F. úr nagynénje a legnagyobb mértékben utálja őt. Egyebet nem is tudott tenni, mint hogy zavartan és tehetetlenül nézett rá, mialatt a delnő keserűséget és megvetést lehelve és mérföldnyi messzeségbe meredve ült a helyén. Flóra ellenben fölkapta a megjegyzést, mintha a világon a legmegfelelőbb és legkellemesebb kijelentés lett volna, és elismerő méltánylással jó hangosan azt mondta, hogy F. úr nagynénje a szellem és értelem dús kincsei-

vel rendelkezik. Az illusztris delnő erre vagy azért, mert ez a bók felingerelte, vagy mert a lelkében izzó felháborodás sarkalta, ennyit mondott csak: - Erre feleljen, ha tud! - És kőkemény ridiküljének (a mely nagyterjedelmű és ásatag jellegű függeléke volt) merev, szigorú lendítésével jelezte, hogy Clennam az a boldogtalan, a kihez provokáló felszólítását intézte.

- Egy utolsó megjegyzés, - kezdte újra Flóra, - éppen azt akartam mondani hogy még egy utolsó magyarázattal tartozom; F. úr nagynénje és én nem rontottunk volna be ide munkaidő közben hiszen F. úr is üzletember volt és ha a borkereskedés csendes üzlet is mégis csak üzlet mint minden más kereskedelmi ág nevezze annak a minek akarja és az üzleti szokások szakasztott egyformák példa rá és tanúbizonyság maga F. úr a ki a papucsát este hat óra előtt tíz perczczel mindig ott találta a kandalló előtti szőnyegen és a czipőjét mindig a kandallórácson belül reggel nyolcz óra előtt tíz perczczel másodperczнyi pontossággal akármilyen idő volt szép vagy csúnya - nem rontottunk volna be ide ok nélkül, a melyet minthogy baráti és jó a szándékunk remélhetőleg barátságosan fog fogadni Arthur is Clennam úr sokkal illendőbb sőt Doyce és Clennam valószínűleg jóval hivatalosabb.

- Kérem, egy szóval se mentegetőzzék tovább, - kérlelte Arthur. - Mindig örülök, ha láthatom.

- Nagyon udvarias hogy így beszél Arthur - Clennam úr sohsem jut eszembe addig a míg ki nem csúszott számon a szó olyan erős a megszokás abból az időből a mely örökre elröpült és oly igaz hogy gyakran az éjszaka csendjében mielőtt az álom rabul ejti az embert édes gyöngéd emlékezés múlt napok fényét varázsolja vissza körénk - nagyon udvarias de sokkal udvariasabb mint a mennyire igaz, attól félek mert belépni a gépszakmába a nélkül hogy a papát csak egy sorral vagy egy kártyán értesítené - azt nem is mondom hogy engemet bárha volt idő de ez már elmúlt és a durva valóság most Istenem mit is beszélek - ezt mégsem várhattuk volna öntől be kell ismernie.

Ez alkalommal, mintha még az a pár vessző is elröppent volna, a melyet Flóra beleszúrt a beszédjébe, annyival nagyobb volt zavarodottsága és beszélőkedve, mint első találkozásuk alkalmával.

- Bárha bizonyos, - nyargalt tovább, - hogy más egyebet nem várhattunk mért is várhattunk volna és ha nem várhattunk mért vártunk volna és eszem ágában sincs hogy akár önt akár más valakit hibáztassak azért hogy akkor a maga mamája és az én papám halálosan összevesztek és széttépték az aranytánczot - lánczot akartam mondani, de hiszen maga úgyis tudja föltételezem mit akarok mondani és ha nem tudja, akkor sem veszít sokat és épp oly kevéssé törődik vele ha szabad ezt a megjegyzést tennem - mikor széttépték az aranylánczot, a mely bennünket egymáshoz fűzött és otthagytak a pamlagon sírógörcsökben úgy hogy majdnem megfulladtam akkor vége volt mindennek és mikor én F. úrnak nyujtottam a kezemet tudom hogy nyitott szemmel tettem de F. úr oly határozatlan volt és oly kevéssé volt bizonyos a dolgában és annyira el volt csüggedve hogy kétségbeesésében czélzásokat tett a folyóra vagy talán valami olajra a droguistától vagy a patikából és a mit tettem azért tettem mert azt hittem hogy az a legjobb a mit tehetek.

- De édes jó Flóra, hiszen ezt már tisztáztuk egymással. Úgy volt minden a legjobb, a mint történt.

- Nem kételkedem hogy így gondolja, - felelt Flóra, - mert nagyon hidegen fogja fel a dolgot és ha nem értesültem volna róla hogy Khináról van szó az északi sarkra gondoltam volna kedves Clennam úr de azért tökéletesen igaza van és nem is hibáztathatom de a mi Doyce és Clennamet illeti minthogy ez a ház és telek a papáé Panckstól hallottuk és ha Pancks nincs soha egy betűt sem tudtunk volna meg az bizonyos.

- Ugyan, ugyan, hogy' mondhat ilyet!

- Mért ne mondanám Arthur - Doyce és Clennam - könnyebb és kevésbbé kínos rám nézve mint Clennam úr - mikor tudom hogy így van és ön is tudja és nem is tagadhatja.

- De tagadom, Flóra. Legközelebb baráti látogatást akartam tenni önöknél.

- Ah! - szólt Flóra hátraszegve fejét. - Mit nem mond! - és újra megajándékozta Arthurt egy régi időből való ifjonti pillantással. - Én azonban mikor Pancks elmesélte rögtön elhatároztam hogy F. úr nagynénjével együtt idejövünk és meglátogatjuk önt mert hiszen a papa - ez még előbb történt egyszer véletlenül említette előttem hogy ön érdeklődik iránta és én abban a pillanatban arra gondoltam édes Istenem mért ne legyen nálunk a házban mikor munkánk van mért adjuk ki a munkát idegen helyre.

- Ha az érdeklődést, - szólt Clennam elképedve, - talán F. úr nagynénjére vonatkoztatja -

- Édes Jó Istenem Arthur - Doyce és Clennam igazán könnyebben esik tekintettel a régi emlékekre - ugyan ki hallotta valaha hogy F. úr nagynénje varrni szokott és házakba jár dolgozni!

- Házakba jár dolgozni! Talán Kis Dorritról beszél?

- Hát persze hogy róla - felelte Flóra, - és bár sok furcsa nevet hallottam ez a legfurcsább valamennyi közül éppen olyan mint egy kis falú a vidéken vámsorompóval vagy egy kedvencz kis ponny vagy egy kedvencz kis öleb vagy madárka vagy más valami a nagykereskedésből a mit beledugunk a kertbe vagy a virágcserépbe és tarkán vagy pettyesen bújik elő.

- Hát Casby úr csakugyan volt szíves, - szólt Arthur, a kit hirtelen érdekelni kezdett a beszélgetés, - és említést tett kegyed előtt, Flóra, Kis Dorritról? Igazán? Olyan kedves volt? És ugyan mit mondott?

- Óh hiszen tudja milyen ember a papa, - válaszolt Flóra, - és milyen hunyászan és lustán üldögél a helyén szép látvány és a hüvelykujjait a jobbot a bal fölött és a balt a jobb fölött forgatja úgy hogy beleszédül az ember ha ránéz nos hát mikor magáról beszéltünk azt mondta - igazán nem tudom ki hozta szóba Arthurt (Doyce és Clennamet) de hogy nem én kezdtem a thémát azt bizonyosan tudom legalább remélem hogy nem én kezdtem de igazán elengedheti hogy részletesen meggyónjak erre vonatkozólag.

- Hogyne, hogyne, - szólt Arthur. - Mindenesetre.

- Rendkívül gyorsan beleegyezik, - duzzogott Flóra, a ki elragadó szemérmességében hirtelen elakadt volt, - úgy hogy meg kell vallanom a papa azt mondta hogy maga nagyon komoly érdeklődéssel beszélt Kis Dorritról a mire én azt mondtam a mit elmondtam már az előtt és ennyi volt az egész.

- Ennyi az egész? - szólt Arthur kissé csalódottan.

- Azonkívül hogy mikor Pancks közölte velünk hogy ön beevezett ebbe az üzletágba és nagynehezen meggyőzött bennünket róla hogy csakugyan ön az és nem más akkor azt mondtam F. úr nagynénjének keressük föl és kérdezzük meg vajjon kellemes lesz-e minden félre nézve hogy Kis Dorritot elhívassuk ha munkánk van mert hiszen én tudom hogy gyakran eljár a maga mamájához és hogy a maga mamájának Arthur - Doyce és Clennam - nagyon érzékeny temperamentuma van azt is tudom mert különben sohasem mentem volna feleségül F. úrhoz és ebben az órában sem lett volna elzárva előlem - de megint ostobaságokat beszélek.

- Nagyon kedves volt, Flóra, hogy erre gondolt.

A szegény Flóra egyszerűen, őszintén, a mi sokkal jobban illett arczához, mint hajdani ifjonti pillantásai, azt felelte, hogy örül Arthur véleményének. Annyi bensőséggel mondta ezt, hogy

Clennam sokat adott volna érte, ha megvásárolhatta volna Flórától ott azon nyomban a róla való régi véleményét, s azután a hableánnyal együtt örökre elhajíthatta volna.

- Azt hiszem, Flóra, - szólt Arthur, - hogy az a munka, a mit maga Kis Dorritnak adhat, és az a szívesség, a melyben részesítheti - -

- Igen azt akarom, - szólt Flóra gyorsan.

- Meg vagyok győződve róla, - nagy segítség és támogatás lesz ránézve. Úgy érzem, hogy nincs jogom elmondani magának, a mit Kis Dorritról tudok, mert bizalmasan értesültem mindenről és olyan körülmények között, a melyek hallgatásra köteleznek. De érdeklődöm a kis teremtés iránt és oly nagyra becsülöm őt, hogy szóval ki sem mondhatom. Az élete úgy tele volt megpróbáltatással és önfeláldozással, és úgy tele volt csöndes jósággal, hogy kegyednek úgyszólván fogalma sem lehet róla. Alig tudok rágondolni, még kevésbbé beszélni róla mély megindulás nélkül. Engedje meg, hogy ez az érzés helyettesítse azt, a mit magának mondhatnék, és engedje meg, hogy barátságába ajánljam Kis Dorritot hálás köszönetemmel.

Még egyszer oda nyújtotta kezét nyíltan a szegény Flórának; a szegény Flóra még egyszer nem fogadhatta el nyíltan az odanyújtott kezet, azt gondolta, hogy nyíltan semmit sem ér, s kénytelen volt a régi intrikához és titkolódzáshoz folyamodni. Saját magának épp oly örömére, mint a mily bosszúságára Arthurnak, eltakarta shawljának egyik csücskével Arthur kezét, a mikor elfogadta. Majd miközben az iroda üvegfala felé tekintett s a falon át két alakot látott közeledni, mondhatatlan gyönyörűséggel így kiáltott fel: „Papa! Csendesen, Arthur, az Isten szerelméért!" s azután hátratámolygott a székéhez, csodásan színlelve azt a veszedelmet, mintha ájulás környékezné, szörnyű meglepetésében és lelke lányos zavarában.

Ekközben a patriarcha gondtalanul sugározva közeledett az iroda felé Pancks sodrában. Pancks kinyitotta előtte az ajtót, bevontatta a helyiségbe, ő maga pedig visszavonult, horgonyt vetve, az egyik sarokba.

- Hallottam Flórától, - szólt a patriarcha jóságosan mosolyogva, - hogy el akar ide látogatni, el akar ide látogatni. S minthogy sétáltam, azt gondoltam, hogy én magam is meglátogatom, én magam is meglátogatom.

Az a jóságos bölcseség, a melyet beleárasztott ebbe az egyébként éppen nem mélyértelmű kijelentésébe, kék szemével, tündöklő fejével és hosszú, fehér hajával, rendkívül hatásos volt. Szinte úgy hangzott, mintha méltó lett volna arra, hogy följegyeztessék a legjobb emberek legnemesebb mondásai sorába. Hasonlóképpen, mikor letelepedvén a felajánlott székbe, így szólt Clennamhoz: „Lám, hát csakugyan új foglalkozást választott magának, Clennam úr. Minden jót kívánok, uram, minden jót kívánok!" - úgy tetszett mintha a jóság csodáit mívelte volna.

- Finchingné asszony közölte velem, uram, - szólt Arthur, miután megköszönte a jókívánságot; miközben a megboldogult F. úr özvegye kezével tiltakozott e tisztes név használata ellen; - hogy alkalom adtán foglalkoztatni szándékozik azt a fiatal varrólányt, a kit ön ajánlt az édesanyámnak. Ezért hálás köszönetet mondtam.

Minthogy a patriarcha fejét nagy ügygyel-bajjal Pancks felé fordította, ez a segédje eltette a jegyzőkönyvet, a melybe bele volt merülve, és vontatókötélre fogta a patriarchát.

- *Maga* nem ajánlotta, tudja, - szólt Pancks; - hogy' is ajánlhatta volna? Hiszen nem tudott róla semmit, nem tudott semmit! Megemlítették maga előtt a nevet, és maga tovább adta. Ennyi az egész, a mit *maga* tett.

- Nos! - szólt Clennam. - Minthogy az illető rászolgál minden ajánlásra, voltaképpen egyre megy.

- Maga örömmel hallja, hogy az illető megbecsüli magát, - szólt Pancks; - de nem a maga hibája lett volna, ha nem becsülte volna meg magát. Az érdem nem a magáé, úgy, a mint most van a dolog, és a szégyen nem a magáé lett volna, úgy, a mint lehetett volna. Nem vállalt kezességet érte. Nem tudott semmit az illetőről.

- Akkor hát nem ismer senkit a családjából? - szólt Arthur találomra megkoczkáztatva a kérdést.

- Hogy nem ismer-e senkit a családjából? - jegyezte meg Pancks. - Hogy' ismerhetne bárkit is a családjából? Sohse hallott róluk. Vagy ismerhet olyan embereket, a kikről soha sem hallott? Ismerhet? Azt hiszem, hogy nem!

A patriarcha mindeközben derűsen mosolyogva ült a helyén; jóakaróan rábólintva vagy tagadást intve a fejével, a mint éppen kívánatos volt.

- A mi pedig az ajánlást illeti, - szólt Pancks, - általánosságban nagyon jól tudja, mit jelent az ajánlgatás. Az embernek magának legyen szeme, az a fő! Nézze meg csak a bérlőit itt lent az udvarban. Valamennyien szívesen ajánlanák egymást, ha megengedné nekik. De mi haszna lenne belőle, ha megengedné? Mennyivel jobb, ha az embert ketten csapják be egy ember helyett? Egy éppen elég. Ha valaki nem tud fizetni, keres még valakit, a ki nem tud fizetni, kezesnek arra, hogy tud fizetni. Mintha valaki, a kinek mind a két lába faláb, csíp még valakit, a kinek két falába van, hogy kezeskedjék arról, hogy két természetes lába van. Ettől ugyan még egyikből se lesz versenygyalogló. És négy falábbal még több a baja az embernek, mint kettővel, ha egyre sincsen szüksége.

Pancks úr azzal fejezte be a mondókáját, hogy kifújta a gőzerejét.

A pillanatnyi csendet, a mely most következett, F. úr nagynénje szakította félbe, a ki utolsó nyilvános megjegyzése óta mereven ült a helyén, mintha szél ütötte volna. Most hevesen megrándult, arra számítva, hogy ráijeszt az avatatlanok idegeire, és a leghalálosabb ellenszenvvel ezt a megjegyzést tette:

- Egy rézgombból, a miben semmi sincs, nem tud ön fejet és agyvelőt csinálni. Akkor sem tudott, a mikor élt még György nagybácsija; még kevésbbé tud most, a mikor halott.

Pancks úr nem volt rest, és szokott nyugalmával így felelt a megjegyzésre:

- Mit nem mond, asszonyom! Teringettét! Igazán ámulva hallom.

De Pancks úr lélekjelenléte ellenére is, F. úr nagynénjének a beszéde nagyos lesújtó hatással volt a kis gyülekezetre: először azért, mert lehetetlenség volt ki nem találni, hogy Clennam ártatlan feje volt az észnek az a különös temploma, a melyet ennyire lekicsinyeltek; és másodszor azért, mert az ilyen alkalmakkor soha senki meg nem tudta, kinek a György nagybácsijára történt czélzás, avagy miféle kísérteties lényt idézhetett föl ez a megjelölés.

Ennélfogva Flóra, bár még mindig némi kérkedés és diadalérzés is vegyült a hangjába, mintha büszke lett volna a hagyományára, azt mondta, hogy F. úr nagynénje „ma igazán nagyon jókedvű, és hogy azt hiszi, legjobb volna, ha távoznának már." De F. úr nagynénje oly jókedvűnek mutatkozott, hogy ezt a tanácsot váratlan nehezteléssel fogadta és kijelentette, hogy ő bizony nem megy még; és különböző sértő kifejezés kapcsolatában hozzátette még azt is kijelentéséhez, hogy ha „ő" - e rövid szócskán nyilvánvalóan Clennamet értette, - le akarja rázni őt a nyakáról, „ám dobja ki az ablakon"; s végül azt a sürgős óhajtását fejezte ki, hogy nagyon szeretné látni, ha elvégezné ezt a czeremóniát.

E csávában, Pancks úr, a kinek - úgy látszik - megvolt az orvossága minden eshetőségre a patriarchai vizekben, fölkapta a kalapját, kisurrant az iroda ajtaján s a következő pillanatban újra besurrant az ajtón oly művészies frisseséggel, mintha néhány hetet falun töltött volna.

- Nini, Isten engem úgy segéljen, asszonyom! - szólt Pancks úr, miközben nagy elálmélkodásában fölborzolta a haját, - csakugyan maga az? Hogy-mint van, asszonyom? Pompás színben van! Igazán boldog vagyok, hogy láthatom. Tüntessen ki a karjával, asszonyom; sétáljunk egyet együtt, maga meg én, ha lesz szíves megtisztelni a társaságával.

S ilyeténképpen lekísérte F. úr nagynénjét az iroda külön lépcsőjén, nagy udvariasan és eredményesen. Casby úr pedig, a patriarcha, szintén fölállt, olyan ábrázattal, mintha ő maga hajtotta volna végre ezt a hőstettet és kegyesen utánok ment; alkalmat nyújtva eközben leányának, a ki nyomon követte, hogy egykori imádójának zavartan odasúghassa (a sugdolódzásnak rendkívül örült), hogy ők ketten bizony fenékig ürítették már az élet kelyhét; továbbá, hogy megtehesse azt a titokzatos czélzást, hogy a kehely fenekén a megboldogult F. úr volt.

Clennam, mihelyt újra egyedül maradt, zsákmánya lett megint régi kétségeinek anyjára és Kis Dorritra vonatkozóan, s a régi gondolatokat és gyanakvásokat hánytorgatta megint elméjében. Megelevenedtek megint elméjében, elkeveredve kötelességével, a melyet gépiesen végzett, mikor egyszerre csak az irományaira vetődő árnyék arra késztette, hogy föltekintsen és keresse az árnyék okát. Az ok Pancks úr volt. Füle mögé csapott kalapjával, mintha hajának drótsörénye rúgószerűen felpattant és a kalapot hátralökte volna, éles, fürkésző szemének koromfekete golyóival, jobb kezének ujjaival a szájában, hogy a körmeit rághassa, s balkeze ujjaival a zsebében tartalékul, Pancks úr ekkép vetett árnyékot az üvegfalon keresztül a könyvekre és irományokra.

Pancks úr elcsavarva egy kissé a nyakát, azt kérdezte, beléphet-e még egyszer az irodába. Clennam visszaintett a fejével, hogy tessék. Pancks úr erre zakatolva beljebb került, végigkormányozta hajóját az írótámla mentén, mind a két karjával rátámaszkodva, horgonyt vetett és megkezdte a beszélgetést azzal, hogy pöfögött és szuszogott egyet.

- Remélem, F. úr nagynénje megnyugodott? - kérdezte Clennam.

- Tökéletesen, uram, - mondta Pancks.

- Az a szerencsétlenség ért, hogy akaratlanul erős ellenszenvet ébresztettem magam iránt ennek a hölgynek a keblében, - szólt Clennam. - Tudja ön, miért?

- *Ő* talán tudja? - kérdezte Pancks.

- Azt hiszem, nem.

- Én is azt hiszem, - felelte rá Pancks.

Elővette a jegyzőkönyvét, kinyitotta, becsapta, belepottyantottá a kalapjába, a melyet maga mellé tett le az írótámlára, és belepislogott a kalapba és a kalap fenekén heverő jegyzőkönyvre: mindezt olyan arczczal, a mely rendkívüli fontolgatásra és elgondolkozásra vallott.

- Clennam úr, - kezdte aztán, - szeretnék tudakozódni valamiről, uram.

- A czéggel kapcsolatban? - kérdezte Clennam.

- Nem, - hangzott a válasz.

- Hát mi másról, Pancks úr? Föltéve, hogy tőlem kíván fölvilágosítást.

- Úgy van, uram; öntől kívánok, - szólt Pancks, - már tudniillik, ha rá tudom bírni önt arra, hogy fölvilágosítson. A, B, C, D, Da, De, Di, Do. Betűrendben következnek. Dorrit. Erről a névről van szó, uram.

Pancks úr azt a különös fujtatózörejt hallatta a torkából, a melyet ismert már Clennam, s azután rávetette magát megint jobb kezének a körmeire. Arthur fürkésző pillantást vetett rá. Pancks úr viszonozta Arthur pillantását.

- Nem értem önt, Pancks úr.

- Ez az a név, uram, a melyre vonatkozólag egyet-mást szeretnék megtudni.

- És mit szeretne megtudni?

- Mindent, a mit megtudhatok öntől, s a mit ön hajlandó közölni velem.

Kívánságainak ezt a kimerítő felsorolását úgy adta ki magából Pancks úr, hogy a benne lévő gépezet meglehetős erővel prüszkölt és működött.

- Furcsa kívánság, Pancks úr. Annál váratlanabbul érint, mert éppen ön az, a ki ezzel a kívánsággal hozzám fordul.

- Lehet, hogy nagyon furcsa dolog, - szólt Pancks. - Lehet, hogy teljesen kívül esik a rendes kerékvágáson, és mégis üzlet lehet. Egyszóval: üzlet. Én üzletember vagyok. Mi más dolgom van énnekem itt ezen a világon, mint hogy üzletekkel foglalkozzam? Semmi - semmi!

Még mindig kételkedve, vajjon ez a száraz, nyughatatlan ficzkó komolyan beszél-e, Clennam újra fürkésző pillantást vetett rá. Oly piszkos és oly kormos volt, mint máskor; oly buzgó és oly eleven volt, mint máskor; de egyébként semmi lappangó nyomát sem látta az arczán a színlelésnek, noha a hangjából mintha ilyesvalamit érzett volna ki.

- Nos, - szólt Pancks, - hogy mindjárt kezdettől fogva helyes irányba tereljem a dolgot, ehhez az üzlethez semmi köze sincsen a tulajdonosomnak.

- Casby urat nevezi a tulajdonosának?

Pancks rábólintott.

- Gazdám és tulajdonosom. Tegyük föl a következő esetet. Mondjuk: én meghallok a gazdámnál és tulajdonosomnál egy nevet, - egy fiatal leány nevét, a kinek Clennam úr szeretne szívességet tenni. Mondjuk: ezt a nevet először a Vérző Szív udvarabeli Plornish ejtette ki gazdám és tulajdonosom előtt. Mondjuk: fölkeresem Plornisht. Mondjuk: kérdezősködöm Plornishtól, úgyszólván üzleti ügyben. Mondjuk: Plornish, noha hat heti hátralékkal tartozik a gazdámnak és tulajdonosomnak, vonakodik felvilágosítást adni. Mondjuk: Plornishné is vonakodik. Mondjuk: mind a ketten Clennam úrhoz utasítanak. Tegyük fel ezt az esetet.

- Nos?

- Nos, uram, - felelt Pancks; - mondjuk: fölkeresem Clennam urat. Mondjuk: itt vagyok.

Feje fölött meredező dróthajszálaival, s nagyon gyorsan és röviden szedve a lélekzetet, a serény Pancks hátrált egy lépést (vontatóhajósnyelven: fordult egy felet a hátuljával), mintha piszkos hajótestét egész hosszában meg akarta volna mutatni, azután megint előre nyomult, és gyors tekintetét hol a kalapba vetette, a melyben a jegyzőkönyve volt, hol meg Clennam arczára.

- Pancks úr, a nélkül, hogy be akarnék hatolni titkainak az országába, oly világosan fogok beszélni önnel, a mint csak tudok. Engedje meg, hogy két dolgot kérdezzek öntől. Először is - -

- Rendben van! - szólt Pancks, törött körmű piszkos mutatóujját a magasba emelve. - Tudom! „Mi a czélja?”

- Eltalálta.

- A czél, - folytatta Pancks, - jó. Semmi köze a gazdámhoz; ez idő szerint nem fejthető ki, nevetséges volna ez idő szerint kifejteni; de jó. Szolgálatot óhajtok tenni a Dorrit nevű fiatal személynek, - mondta Pancks, mutatóujját, mintegy az óvatosság jeléül, még mindig a magasba emelve. - Legjobb, ha belenyugszik, hogy a czél jó.

- Másodszor és utoljára: mit kíván tudni?

Pancks kihalászta a jegyzőkönyvét, mielőtt elhangzott a kérdés, és miközben gondosan begombolta az egyik belső mellzsebébe és az egész idő alatt merőn Clennamre nézett, pufogva és pöfögve így felelt:

- Szükségem van minden fajta pótfelvilágosításra.

Clennam önkénytelenül elmosolyodott, mikor a dohogó kis vontatógőzös, a mely oly hasznára vált annak a Casby nevű esetlen hajónak, várakozva szemlélte őt, mintha kedvező alkalomra lesne csak, hogy megrohanja és elraboljon tőle mindent, a mire szüksége volt, mielőtt ellenállhatna fortélyos mozdulatainak; bárha volt Pancks úr mohóságában olyasvalami is, a mi sok különös gondolatot ébresztett fel Clennam elméjében. Rövid fontolgatás után elhatározta, hogy ellátja Pancks urat annyi útbaigazító felvilágosítással, a mennyit módjában volt közölni vele; mert tisztában volt vele, hogy Pancks úr, ha nála eredménytelenül tudakozódik, amúgy is bizonyosan módot lel más helyütt hozzájutni az adatokhoz.

Ennélfogva először is emlékeztette Pancks urat önként tett ama kijelentésére, hogy gazdájának semmi része a leleplezésben és hogy őt magát a legjobb szándék vezeti, (a kormos kis emberke a legnagyobb hévvel megismételte mind a két kijelentést). Azután őszintén megmondta neki, hogy a Dorrit-család eredetére vagy korábbi lakóhelyére vonatkozólag nem tud felvilágosítást adni, s a családról mindössze azt a tényt tudja, hogy ez idő szerint valószínűleg öt tagra olvadt le, még pedig két fivérre, a kik közül az egyik agglegény, a másik pedig három gyermekes özvegyember. A családtagok korába is beavatta Pancks urat, már a mennyire ő maga körülbelül becsülte őket; s végezetül ismertette a Marshalsea apjának helyzetét s az idő folyását és az események rendjét, a melyek révén az apa hozzájutott ehhez a szerepéhez. Pancks úr, a ki annál csodásabban fújt és horkolt, mennél jobban kezdett érdeklődni, mindezt nagy figyelemmel hallgatta, miközben úgy tetszett, mintha az elbeszélés legkínosabb részletei a legkellemesebben érintenék, Dorrit Vilmos hosszú fogságának a híre pedig mintha valósággal elragadtatná.

- Befejezésül egy mondani valóm van csak, Pancks úr, - szólt Arthur. - Van rá több okom, nem csupán a személyes érdeklődés, hogy mennél kevesebbet beszéljek a Dorrit-családról, különösen az anyám házában (Pancks úr rábólintott), s hogy mennél többet tudjak meg róluk. Oly buzgó üzletember, mint ön - nos? mi baj?

Mert Pancks úr hirtelen rendkívüli erővel megint azt a bizonyos horkanást hallatta.

- Semmi, semmi, - szólt Pancks.

- Oly buzgó üzletember, mint ön, tökéletesen tisztában van vele, mi az a tisztességes üzlet. Én most egy tisztességes üzletet szeretnék kötni önnel, még pedig azt, hogy világosítson föl ön is engem a Dorrit családra vonatkozólag, a mennyiben módjában van, úgy, a mint én fölvilágosítottam önt. Üzleti szokásaimról talán nem a leghizelgőbb véleménye lesz önnek, hogy föltételeimet elmulasztottam előre megszabni, - folytatta Clennam, - de szívesebben tekintem ezt a becsület dolgának. Annyi üzletet láttam már megkötni szigorú elvi kikötések alapján, hogy őszintén szólva, Pancks úr, torkig vagyok már vele.

Pancks úr nevetett.

- Áll az üzlet, uram, - mondta. - És majd meglátja, hogy én szavamnak állok.

Ezután egyideig csendesen állt a helyén, Clennamra nézve és kerekre rágva mind a tíz körmét, mialatt nyilvánvalóan emlékezetébe véste mindazt, a mit hallott, és gondosan elismételt magában még egyszer mindent, a míg módjában volt kipótolni emlékezetében minden esetleges hézagot.

- Rendben van, - szólt végül, - és most ajánlom magamat, minthogy ma bérfizetés napja van az udvarban. De mellesleg szólva. Egy béna külföldi bottal.

- Ahá! - szólt Clennam. - Tehát néha mégis csak szüksége van ajánlásra önnek is, ugy-e?

- Hogy tud-e fizetni, uram, - felelte Pancks. - Végy el mindent, a mit kaphatsz, és tarts vissza mindent, a minek a kiadására nem kényszeríthetnek. Ez az üzlet. A béna külföldi a bottal egy padlásszobát szeretne odalent az udvarban. Jó a házbérre?

- Én jó vagyok, - mondta Clennam, - és kezességet vállalok érte.

- Ez elegendő. A Vérző Szív Udvarától biztosítékra van szükségem, - szólt Pancks, bejegyezvén az esetet a könyvecskéjébe. - Szükségem van a biztosítékra, tudja. Fizetni vagy ingóságot fölmutatni! Ez a jelszó odalent az udvarban. A béna külföldi a bottal azt állította, hogy ön küldi őt. De a mi ezt illeti, épp oly könnyen állíthatta volna azt is, hogy a nagy mogul küldte. Azt hiszem, a kórházban volt?

- Ott. Mert baleset érte. Csak mostanában eresztették el onnan.

- Úgy tudom, uram, hogy a kórház szegénység, - szólt Pancks. - És megint hallatta azt a nevezetes hangot.

- Én is úgy tudom, - szólt Clennam hidegen.

Pancks úr, a ki ezalatt teljesen fölkészült az indulásra, azon nyomban gőzölt, s minden egyéb jel vagy czeremónia nélkül lepöfögött a lajtorja-lépcsőn és bezakatolt a Vérző Szív Udvarába, mielőtt úgyszólván teljesen kikerült volna az irodából.

A nap hátralévő részében a Vérző Szív Udvarában szakadatlanul nagy fölfordulás volt, minthogy a mérges Pancks ide-oda czirkált benne, föllármázva a lakókat a késedelmes fizetés miatt, biztosítékot követelve, kilakoltatással és végrehajtással fenyegetőzve, lerohanva a hátrálékosokat, a rémület hullámát küldve maga előtt és hagyva maga után. Végzetes ösztönnek engedve csoportosan leskelődtek az emberek minden ház előtt, a melyben Pancks bent volt, hogy elkapják egy-egy töredékét a beszélgetésnek, a melyet a bentlévőkkel folytatott; s mikor híre terjedt, hogy jön lefelé a lépcsőn, gyakran nem tudtak oly gyorsan szétrebbenni, hogy Pancks közöttük ne teremjen, ne kérje tőlük rögtön a saját hátralékukat és kiabálásával oda ne szögezze őket, a hol épen álltak. A nap hátralévő részében visszhangzott az egész udvar Pancks úr kérdéseitől. „Vajjon mire nézik a napot?" és „Vajjon mit is gondolnak voltaképpen?" Pancks úr hallani sem akart mentegetőzésről, hallani sem akart panaszokról, hallani sem akart tatarozásokról, nem akart semmi egyébről hallani, csak nyomban való készpénzfizetésről. Verejtékezve és pöfögve és exczentrikus mozdúlatokkal ide-oda szökkenve, és minden pillanatban izzóbbá és piszkosabbá válva, szörnyű zavaros és viharos állapotba korbácsolta fel az Udvar áradatját, úgy hogy a zajgás le nem csöndesedett két teljes óra multán sem, miután Pancks urat zakatolva látták tovatűnni a lépcső tetejének szemhatárán.

A Vérző Szív Udvarának népszerű találkozóhelyein több apró gyülekezet verődött össze aznap este, és valamennyien egyetértettek abban, hogy Pancks úr nagyon keményszívű ember, és hogy valóban nagyon sajnálatos eset, hogy az olyan úriember, a minő Casby úr volt, efféle emberre bízta a házbérszedést, a nélkül, hogy valaha tiszta világításban látná az emberét. Mert (így mondogatták a Vérző Szívek), ha az olyan úriember, a kinek olyan a feje, meg a haja,

meg a szeme, maga szedné be a házbért, hát bizony, asszonyom, akkor szó se lehetne efféle nyúzásról és nyomorgásról, és egészen más világ lenne.

És aznap este pont abban az órában és perczben a pátriárka, - a ki délelőtt, mielőtt a hajsza megkezdődött, derüs arczczal végigúszott az Udvaron, azzal a határozott czéllal, hogy fölébreszsze ezt a bizalmat tündöklő dudorai és selymes fürtjei iránt, - pont abban az órában és perczben, ez az elsőrangú, ezerágyús szélhámos, esetlenül odahaza eviczkélt kimerült vontatógőzösének kis dokjában, és hüvelykujjait forgatva így beszélt:

- Nagyon rossz eredmény, Pancks, nagyon rossz eredmény. Azt hiszem, uram, és kénytelen vagyok nyomatékosan hangoztatni ezt a hitemet, hogy igazoljam saját magamat, azt hiszem, hogy sokkal több pénzt kellett volna magával hoznia, - sokkal több pénzt.

Vége az első kötetnek.

HUSZONNEGYEDIK FEJEZET.

Jövendölés.

Az nap este meglátogatta Kis Dorritot Plornish, a ki oly feltünő köhögési rohamokkal adta neki tudtára azt a kívánságát, hogy titokban óhajt vele beszélni, hogy az ember önkéntelenül arra gondolt, hogy Kis Dorrit atyja, a mi azt illeti, hogy a lánya varrni szokott járni, valósággal élő példa arra az axiómára, hogy nincs oly merővak ember, mint az, a ki nem akar látni. Végűl kiment vele Kis Dorrit az ajtó elé, a közös lépcsőre.

- Egy uriasszony járt máma odakint nálunk, Dorrit kisasszony, - dörmögött Plornish, - oszt' volt vele egy másik asszony is, egy vén boszorkány, hogy soha ilyet. Hogy' be akarta kapni az ember fejét, szent Isten!

A szelíd Plornish eleinte teljesen képtelen volt szabadulni F. úr nagynénjétől.

- Mert bizony, - szólt mintegy mentségül, - higyje meg, nincs a világon rettenetesebb teremtés nála.

Végűl nagy erőfeszítéssel annyira szabadult ettől a tárgytól, hogy így szólhatott:

- De szerencsére most nincsen se itt, se ott. A másik úrhölgy, az Casby úr lánya; és ha Casby úrnak nem megy jól, vagy inkább nem megy jobban, nem azért van, mintha Pancks volna a hibás benne. Mert a mi Pancksot illeti, Pancks megteszi a magáét, igazán megteszi, megteszi, ha mondom!

Plornish rendes szokása szerint egy kissé homályosan beszélt, de mély meggyőződéssel.

- És a miért fölkeresett bennünket, - folytatta, - hát azért jött, hogy megmondja, hogy ha Dorrit kisasszony elmenne erre a czímre, itt ezen a névjegyen - ez ugyanis Casby úr házának a czíme, és Pancksnak van ott hátul egy irodája, a hol igazán úgy megteszi a magáét, hogy jobban se kell - hát akkor nagyon szívesen adna munkát a kisasszonynak. Azt is mondta még, hogy régi jó barátja Clennam úrnak, meg hogy reméli, hogy hasznára fog válni majd a Clennam úr barátnéjának. Szorul szóra ezt mondta. Mivelhogy szerette volna megtudni, számíthat-e holnap reggel Dorrit kisasszonyra, azt mondtam, hogy majd meglátogatom magát, kisasszony, és megkérdezem, aztán ma este benézek hozzájuk és megmondom, hogy számíthat-e, vagy ha holnapra eligérkezett már, hát mikor.

- Elmehetek holnap, köszönöm, - szólt Kis Dorrit. - Nagyon szép, hogy gondolt rám; de hiszen ön mindig olyan szíves.

Plornish, miközben szerényen elhárított magától minden érdemet, kinyitotta az ajtót, hogy megint beeressze Kis Dorritot, és ő maga is bement utána, oly képtelen ügyetlenséggel iparkodván azt a látszatot kelteni, mintha egyáltalában kint sem lett volna a szobából, hogy Kis Dorrit atyjának észre kellett volna vennie a titkolódzást minden nagyobb bizalmatlanság nélkül is. De biz ő a maga kedves gyanútlanságában ügyet sem vetett a dologra. Plornish rövid beszélgetés során régebbi kötelességét, mint volt lakótárs, összekeverte mostani előjogával, a mely őt mint szerény kívül élő barátot illette meg, s a melyet kőműves létére megint módosított alacsony társadalmi állása, azután elbúcsúzott. Mielőtt távozott, körülsétált a fogházban és elnézte a tekézőket a régi lakótárs vegyes érzéseivel, a kinek megvoltak a maga okai, hogy azt higyje, hogy valamikor visszakerülhet majd még oda.

Korán reggel Kis Dorrit, Maggyre bízván a háztartás fontos gondját, megindult a patriarcha sátra felé. A vashídon ment keresztül, bár ez egy pennyjébe került, s útjának ezt a részét lassabban tette meg, mint a többit. Nyolcz óra előtt öt perczczel rajta volt a keze a patriarcha ajtókopogtatóján, a mely oly magasan volt, hogy éppen hogy elérhette még.

Átadta Finchingné névjegyét a fiatal nőszemélynek, a ki ajtót nyitott előtte, s a fiatal nőszemély azt mondta neki, hogy „Flóra kisasszony" - Flóra ugyanis, mikor visszatért a szülői házba, fölvette újra régi czímét, a mely alatt hajdanában otthon élt - nem jött még ki a hálószobájából, de azért legyen csak szíves felsétálni Flóra kisasszony nappalijába.

Kis Dorrit erre kötelességszerűen felment Flóra kisasszony nappalijába, a hol két személyre kényelmesen megterített reggeliző asztalt talált s azonkívül egy harmadik személyre terített külön tálczát. A fiatal nőszemély eltünt néhány pillanatra, s azzal tért vissza, hogy szíveskedjék leülni a tűz mellé, letenni a kalapját és otthonosan érezni magát. Kis Dorrit azonban, minthogy félénk teremtés volt, s nem szokta ilyen alkalmakkor otthonosan érezni magát, sehogysem tudta, mitévő legyen, úgy hogy kalappal a fején még mindig az ajtó mellett ült, mikor Flóra egy jó félórával később berontott a szobába.

Flóra nagyon sajnálta, hogy kénytelen volt megvárakoztatni őt, és édes Istenem! miért ül ott a hidegben, mikor ő azt hitte, hogy régen ujságot olvas már a tűz mellett, és az a figyelmetlen lány nem adta át talán az üzenetét, és igazán kalapban ült ott az egész idő alatt és engedje meg már az Istenért, hogy Flóra levehesse a fejéről a kalapját. Flórát, mikor rendkívül barátságosan levette a kalapot, annyira meglepte Kis Dorrit előtünő arcza, hogy így szólt: - Istenem, milyen kedves kis teremtés maga! - és két keze közé szorította Kis Dorrit arczát, mintha a leggyöngédebb asszony lett volna a világon. A szó és a tett egy pillanat műve volt. Kis Dorrit alig ért rá elgondolni, milyen kedvesen bánnak vele, mikor Flóra sürögve-forogva odarohant már a reggeliző asztalhoz és nyakig belemerült bőbeszédüségének az árjába.

- Igazán nagyon sajnálom hogy véletlenül éppen ma reggel elkéstem mert az volt a szándékom és a vágyam hogy felöltözve várjam mikor jön és megmondjam hogy a ki iránt Clennam Arthur csak félannyira is érdeklődik az iránt én is érdeklődöm és szíves barátsággal üdvözöljem és úgy örültem és e helyett nem ébresztenek fel és én ott horkolok hogy őszinte legyek mikor jön és ha kegyed nem szereti sem a hideg szárnyast sem a főtt sonkát a mit nem mindenki szeret hogy úgy mondjam a zsidókon kívül sem a kiknek lelkiismereti aggályait mindnyájunknak tisztelnünk kell bár nem tagadom szeretném ha akkor is olyan erősen tiltakoznék a lelkiismeretük mikor hamisított holmit sóznak nyakunkba igazi helyett a mi semmiképp sem éri meg a pénzt, akkor nagyon de nagyon bántana a dolog - szólt Flóra.

Kis Dorrit köszönetet rebegett és félénken azt mondta, hogy rendesen teát és vajaskenyeret szokott - -

- Óh lári-fári édes gyermekem erről szó sem lehet, - szólt Flóra, miközben a legnagyobb meggondolatlansággal forgatta a teafőzőt, és a mint lehajolt, hogy belenézzen a teás kannába, forró vizet freccsentett a szemébe, úgy hogy alig győzött hunyorgatni. - Kegyed úgy jött ide tudja mint jó barát és társnő ha megengedi hogy így nevezzem és igazán nagyon szégyelném ha nem így volna aztán meg Clennam Arthur olyan elragadtatással beszélt magáról - maga nagyon ki van merülve édesem.

- Nem, asszonyom.

- Olyan sápadt nagyon sokat gyalogolt reggeli előtt és úgy tudom nagyon messze is lakik innen és kocsin kellett volna jönnie, - szólt Flóra, - ejnye ejnye mit kellene csinálni hogy jól érezze magát?

- Higyje meg, asszonyom, egészen jól érzem magam. Nagyon szépen köszönöm a szívességét, de igazán semmi bajom.

- Akkor igya meg hát rögtön a teáját kérem, - szólt Flóra, - és egye meg ezt a csirkeszárnyat meg ezt a falat sonkát ne törődjék velem és ne várjon rám mert én mindig magam viszem be ezt a tálczát F. úr nagynénjének a ki ágyban reggelizik és nagyon kedves és okos öreg uri-

asszony, F. úr arczképe ott az ajtó mögött és nagyon hasonlít hozzá bár a homloka túlságosan magas és a mi az oszlopot illeti márványkoczkákkal meg a karfát meg a hegyet sohasem láttam őt ilyesminek a közelében nem is valószínű a borkereskedelemben, kitűnő ember de egyáltalán nem ilyen irányban.

Kis Dorrit odapillantott az arczképre, miközben nagyon tökéletlenül tudta csak követni a műalkotásra vonatkozó magyarázó megjegyzéseket.

- F. úr úgy ragaszkodott hozzám hogy soha sem tudott meglenni nélkülem, - szólt Flóra, - bár természetesen képtelen vagyok megmondani meddig tartott volna ez ha hirtelen meg nem hal mikor én még új seprő voltam, derék ember de nem poétikus férfias próza de semmi romantika.

Kis Dorrit újra az arczképre pillantott. A művész akkora fejet festett a képre, hogy a mi a szellemi képességet illeti, nagy lett volna még Shakespearenak is.

- A romantika azonban, - folytatta Flóra, miközben nagy buzgalommal F. úr nagynénjének a piritósát készítette, - a hogy nyiltan meg is mondtam F. úrnak mikor megkérte a kezemet és kegyed ámulni fog ha megmondom hogy hétszer kért meg egyszer egy bérkocsiban egyszer egy csónakban egyszer egy templompadban egyszer egy szamáron Tunbridge Wellsben és háromszor térden állva, a romantika elröpült Clennam Arthur fiatalságával a szüleink elszakítottak bennünket egymástól márványnyá keményedtünk és a rideg valóság bitorolta a trónt, F. úr dicséretére legyen mondva kijelentette hogy ezt nagyon jól tudja sőt jobban is szereti hogy így történt minélfogva elhangzott a nagy szó kimondtuk az úgy legyent és látja drágám ilyen az élet és az ember még sem törik hanem csak hajlik, kérem reggelizzen jól a míg beviszem a tálczát F. úr nagynénjének.

Eltűnt, ott hagyva Kis Dorritot, hogy törje a fejét szaggatott szavainak az értelmén. Nemsokára megint visszajött; s végül hozzálátott a maga reggelijéhez, miközben szakadatlanul pergett a nyelve.

- Látja drágám, - szólt Flóra, egy-két kanálka pálinkaszagú barna folyadékot öntve a teájába, - kénytelen vagyok szigorúan alkalmazkodni az orvosom utasításaihoz bárha a szaga minden inkább csak nem kellemes mert szegény teremtés vagyok és lehet hogy soha sem heverem ki egészen azt a csapást a mely fiatal koromban ért mikor túlságosan átengedtem magam a sírásnak a szomszéd szobában a mikor elválasztottak Arthurtól - régóta ismeri őt?

Mihelyt Kis Dorrit megértette, hogy ez hozzá intézett kérdés - a mihez idő kellett, mert új pártfogójának a vágtatása mögött nagyon elmaradt, - azt felelte, hogy Clennam úrral csak hazatérése után ismerkedett meg.

- Persze persze előbb nem is ismerhette ha csak Kinában nem járt vagy nem levelezett volna vele már pedig egyik eset sem valószínű, - felelt Flóra, - mert a ki utazni szokott rendesen többé-kevésbbé olyan lesz mint a mahagóni kegyed pedig egyáltalában nem olyan és a mi a levelezést illeti miről folyhatott volna? Legföljebb teáról így hát csakugyan az anyjánál találkozott vele először, nagyon okos és határozott de borzasztóan szigorú asszony - bátran lehetne a vasálarczos ember édesanyja.

- Clennamné asszony nagyon szíves volt hozzám, - szólt Kis Dorrit.

- Igazán? Higyje meg nagyon örülök neki mert Arthur anyjáról lévén szó természetesen szíves örömest vagyok róla jobb véleménynyel mint eddig voltam bár hogy mit gondol felőlem mikor rendes szokásom szerint elered a nyelvem ő pedig ott ül szemben velem és komoran rám néz mint a végzet holmi tolókocsiban - a hasonlat valóban illetlen - beteg és nem ő tehet róla - igazán nem tudom még elképzelni sem.

- Itt van valahol a munkám, asszonyom? - kérdezte Kis Dorrit, miközben félénken körülnézett; - megkaphatom?

- Maga szorgalmas kis tündér, - felelt Flóra, mialatt egy másik csésze teába beletett egy második adagot az előírt orvosságból, - egyáltalán nem sietős a dolog és jobb lesz, ha azon kezdjük hogy bizalmasan elbeszélgetünk közös barátunkról - nagyon hideg szó legalább a mi engem illet de mégis nagyon megfelelő kifejezés közös barátunk - mint hogy ha a sok formaság között nem maga hanem én hasonló leszek a spártai fiúhoz a kit megharapott a róka, remélvén nem haragszik hogy éppen ezt hozom fel például mert az összes unalmas fiúk közül a kik bele szoktak pottyanni a legkülönbözőbb társaságokba ez a legunalmasabb.

Kis Dorrit, a ki nagyon sápadt volt, leült megint hogy tovább hallgasson.

- Nem volna jobb, ha közben dolgoznám? - kérdezte. - Tudok munka közben is figyelni. Jobb szeretném, ha szabad volna.

A komolysága oly világosan elárulta, hogy munka nélkül rosszul érzi magát, hogy Flóra így felelt: - Jó drágám, a hogy legjobb magácskának, - és elővett egy kosár fehér zsebkendőt. Kis Dorrit örömmel maga mellé tette a kosarat, elővette kis zsebbevaló varrótáskáját, befűzött a tűjébe és szegni kezdett.

- Milyen gyors ujjai vannak, - szólt Flóra, - de igazán jól érzi magát?

- Oh, igen, - semmi bajom!

Flóra a kandallórácsra tette a lábát és hozzákészült egy kis igazi jó regényes bizalmaskodáshoz. Nyomban teljes gőzzel hozzá is látott, hátraszegve a fejét, tüntetően nagyokat sóhajtva, alaposan kihasználva a szemöldökét és hébe-korba, de nem gyakran, egy-egy pillantást vetve a munkája fölé hajló nyugodt arczocskára.

- Tudnia kell szivecském, - szólt Flóra, - de bizonyára tudja is már nemcsak azért mert általánosságban czéloztam már rá hanem mert érzem hogy a nevét izzó betűkkel a homlokomra égetve hordom hogy mielőtt megismerkedtem a megboldogult F. úrral menyasszonya voltam Clennam Arthurnak - Clennam úr a nyilvánosság előtt a hol szükség van a tartózkodásra Arthur itt - mindenei voltunk egymásnak az élet hajnala volt az az idő boldogság elragadtatás minden efféle a legnagyobb fokban, mikor elszakítottak bennünket egymástól kővé váltunk és Arthur így ment Kinába én pedig márványmenyasszonya lettem a megboldogult F. úrnak.

Flóra, a ki mély hangon mondta e szavakat, mérhetetlenül boldog volt.

- Lefestem, - szólt, - annak a reggelnek az izgalmait mikor belül minden csupa márvány volt és F. úr nagynénje üveghintón hajtatott a nyomunkban a melyről észszerűen föl kell tenni hogy gyalázatos állapotban lehetett mert különben nem roppant volna össze házunktól a második utczában és F. úr nagynénjét nem kellett volna fonott széken hazaszállítani mint november ötödikét[22] nem akarom megpróbálni sem, elég ha annyit mondok csak hogy a reggeli üres formaságán a földszinten lévő ebédlőben estünk keresztül hogy a papa nagyon sokat evett a füstölt lazaczból és hetekig beteg volt és hogy F. úr meg én egy kis európai útra indultunk Calaisba a hol az emberek hajba kaptak értünk a kikötő rakodópartján a míg el nem szakítottak bennünket egymástól csakhogy nem örökre - ez még nem akkor történt.

A márványmenyasszony alig tartva annyi szünetet, hogy lélekzetet vehessen, tovább beszélt a legnagyobb kényelemmel, ide-oda csapongva rendszertelenül, hébe-korba teljesen elkalandozva a valóságtól.

---

[22] November ötödikén a lőporösszeesküvés emlékére egy szalmabábot szoktak körülhordozni Londonban.

- Fátyolt vetek arra az álomvilágra, F. úr jókedvű volt az étvágya jó volt a konyhával meg volt elégedve a bort gyöngének találta de ihatónak és minden rendben volt visszatértünk a közvetlen szomszédságunkba London Docks Little Gosling Street harmincz alá és letelepedtünk, de mielőtt teljesen rájöttünk volna hogy a cseléd eladta a vendégágyból a tollat F. úrnak a szívére húzódott a köszvény és elragadta őt egy jobb világba.

Hátrahagyott özvegye, egy pillantást vetve a megboldogult F. úr arczképére, a fejét csóválta és a szemét törölgette.

- Tisztelettel őrzöm F. úr emlékét mert becsülésre méltó férfi és nagyon figyelmes férj volt, elég volt a spárgát említenem a spárga megjelent vagy a legkisebb czélzást tennem csupán valami finom kis innivalóra ott termett egy kis pintes palaczkban mintha elém varázsolták volna nem volt túláradó gyönyörűség de kényelmes élet volt, visszatértem megint a papa házába és visszavonultan éltem, habár nem boldogan több esztendőn keresztül a míg egy szép napon szelíden be nem topogott hozzám a papa és azt nem mondta hogy Clennam Arthur odalent vár rám lementem és ott találtam ne kérdezze milyennek találtam őt csak hogy még mindig változatlanul nőtelen volt!

Az a sötét titokzatosság, a melybe Flóra most burkolódzott, bizonyára megállított volna minden más ujjat, csak a mellette dolgozó szorgalmas ujjacskákat nem. Ezek tovább dolgoztak szakadatlanul és a szorgoskodó fejecske föléjök hajolt, hogy ügyeljen az öltésekre.

- Ne kérdezze tőlem, - szólt Flóra, - vajjon szeretem-e még őt vagy hogy ő szeret-e még vagy hogy mi lesz ennek a vége és mikor lesz vége, figyelő szemek vesznek körül bennünket és lehet hogy az a rendeltetésünk hogy egymástól elválva epekedjünk lehet hogy soha többé nem fogunk megint egyesülni egy szó egy lehellet egy pillantás se áruljon el bennünket titkolnunk kell mindent mint a sír ennélfogva ne csodálkozzék ha talán aránylag hidegen találok viselkedni Arthurral szemben vagy talán Arthur aránylag hidegen talál viselkedni velem szemben végzetes okaink vannak rá elég ha értjük egymást - szt!

Flóra mindezt oly rohamos hevességgel mondta el, mintha valóban hitte volna is. Körülbelül bizonyos is, hogy a mikor teljesen beledolgozta magát ebbe a hableányszerű állapotba, valóban el is hitte mindazt, a mit mondott.

- Szt! - ismételte Flóra, - most már elmondtam magának mindent, meghitt bizalmasság van közöttünk szt, Arthur kedvéért jó barátja leszek magának mindig szívecském és Arthur nevében mindig számíthat rám.

A szorgalmas ujjacskák félretették a munkát, s a kicsike alak fölemelkedett és kezet csókolt Flórának.

- Magácska nagyon hideg, - szólt Flóra, a maga természetes, jószívű modorában, s ez a változás nagy előnyére vált neki. - Ne dolgozzék ma. Higyje meg hogy nem érzi jól magát higyje meg hogy nem elég erős.

- Csak azért, mert nagyon meghat a kegyed szívessége meg a Clennam úr jósága, a ki volt szíves a pártfogásába ajánlani olyan valakinek, a kit olyan régóta ismer és szeret.

- Nos valóban édesem, - szólt Flóra, a kinek megvolt az a határozott hajlandósága, hogy mindig becsületes legyen, valahányszor időt szakított magának rá, hogy erről gondolkozzék. - Nem bánom hát hagyjuk ezt most mert nem is mernék rá vállalkozni hogy mindent elmondjak, de nem baj dőljön le egy kicsit!

- Mindig volt elég erőm, hogy azt tegyem, a mit tenni akarok, és mindjárt egészen jól fogom magam érezni, - felelt Kis Dorrit, bágyadtan mosolyogva. - Túlságosan hálára kötelezett, ennyi az egész. Ha egy pillanatig az ablak közelében lehetek, mindjárt összeszedem magamat.

Flóra kinyitott egy ablakot, leültette Kis Dorritot egy székre az ablak mellé, azután kíméletesen visszavonult az előbbi helyére. Szeles nap volt, s a friss lég, a mint megsímogatta Kis Dorrit arczát, hamarosan kipirosította. Alig pár percz mulva Kis Dorrit visszatért a munkakosarához, és gyors ujjacskái oly szorgalmasan öltögettek, mint egyébkor.

Mialatt nyugodtan tovább dolgozott, megkérdezte Flórától, vajjon Clennam úr megmondta-e neki, hogy ő hol lakik? Mikor Flóra azt felelte, hogy nem, Kis Dorrit azt mondta, érti, miért volt Clennam úr olyan gyöngéd, de meg van győződve róla, hogy Clennam úr helyeselni fogja, ha beavatja Flórát a titkába, és azért, ha Flóra megengedi, meg is teszi most ezt. Minthogy bátorító választ kapott, összefoglalta az élete történetét rövid pár szóba és lelkesen magasztalta az édesatyját. Flóra természetes gyöngédséggel hallgatta végig, oly gyöngédséggel, a mely megértett mindent, s a melyben nyoma sem volt az összefüggés hiányának.

Mikor elkövetkezett az ebéd ideje, Flóra új pártfogoltja karjába fűzte a karját, levezette őt a lépcsőn és bemutatta a patriarchának és Pancks úrnak, a kik ott várakoztak már az ebédlőben. (F. úr nagynénje ez alkalommal szolgálaton kívüli állapotban a szobájában maradt.) Az említett két úriember, kiki a maga módja szerint, fogadta Kis Dorritot; a patriarcha úgy, mintha valami megbecsülhetetlen szolgálatot tenne Kis Dorritnak, mikor azt mondta, hogy örömmel látja, örömmel látja; Pancks úr pedig úgy, hogy a kedvencz szuszogását fújta Kis Dorrit felé üdvözletül.

Az új környezetben Kis Dorrit bizonyára nagyon szégyenlős lett volna minden körülmények között, és főként, mivel Flóra folytonosan unszolta, hogy igyék egy pohár bort és egyék a legjavából annak, a mi van; de zavarát nagyon növelte Pancks úr jelenléte. Ennek az úrnak a viselkedéséből eleinte azt következtette, hogy arczképfestő, oly figyelmesen nézett Kis Dorritra, s oly gyakran pillantott bele a mellette heverő kis jegyzőkönyvbe. De mikor észrevette, hogy nem csinál vázlatot és hogy csupán üzleti dolgokról beszél, azon kezdett gyanakodni, hogy talán édesatyjának valamelyik hitelezőjét képviseli, a kinek követelése be van jegyezve abba a jegyzőkönyvbe. E szempontból tekintve, Pancks úr szuszogása mintha csupa sértés és türelmetlenség, és minden hangosabb horkanása mintha megannyi fizetési felszólítás lett volna.

De ezt a föltevését is csakhamar lerontotta érthetetlen és a föltevéssel össze nem hangzó viselkedésével maga Pancks úr. Kis Dorrit már egy félórája fölkelt az asztaltól, és a munkája mellett ült egyedül. Flóra a szomszéd szobába ment, hogy „egy kicsit lefeküdjék”, s e visszavonulásával egyidejüleg holmi innivalónak a szaga terjedt szerte a házban. A patriarcha nyitott emberbarát-szájjal mélyen aludt egy sárga zsebkendő alatt az ebédlőben. E csendes időben Pancks úr egyszerre csak nesztelenül megjelent Kis Dorrit előtt, barátságosan bólintgatva.

- Unatkozik egy kicsit, Dorrit kisasszony? - tudakolta Pancks, halkan beszélve.

- Nem, kérem, uram, - szólt Kis Dorrit.

- Szorgalmaskodik, látom, - jegyezte meg Pancks úr, miközben lépésről-lépésre beljebb lopózott a szóbába. - Mi légyen ez, Dorrit kisasszony?

- Zsebkendők.

- Ne mondja! - szólt Pancks. - Ki nem találtam volna. - (Ekközben egyáltalán nem a zsebkendőkre, hanem folyton Kis Dorritra nézett.) - Talán szeretné tudni, ki vagyok. Megmondjam? Jövendőmondó vagyok.

Kis Dorrit már-már azt hitte, hogy őrült.

- Testestül-lelkestül a gazdámé vagyok, - szólt Pancks; - látta a gazdámat odalent az ebédjénél. De hébe-korba van egy kis mellékfoglalkozásom is; suttyomban, egészen suttyomban, Dorrit kisasszony.

Kis Dorrit kételkedve és nem minden aggodalom nélkül nézett rá.

- Szeretném, ha megmutatná nekem a tenyerét, - szólt Pancks. - Szeretnék belepillantani. De ne tekintse tolakodásnak.

Annyiban tolakodó volt, hogy nem volt a szobában semmi keresni valója, de Kis Dorrit egy pillanatra az ölébe tette a munkáját és odanyujtotta neki a jobb kezét, úgy, a hogy volt, a gyűszűvel együtt.

- Munkában telt esztendők, mi? - szólt Pancks gyöngéden, megérintve Kis Dorrit tenyerét esetlen mutatóujjával. - De hát mi másért vagyunk a világon? Semmiért. Ohó! - beletekintett a vonalakba. - Mi ez a rácsos holmi? Adósbörtön! Hát ez a szürke hálókabátos, fekete bársony-sipkás öreg? Egy atya! Hát ez a klarinétos? Egy nagybácsi! Hát ez a tánczczipős? Egy nővér! Hát ez a renyhe kószáló? Egy fivér! Hát ez, a ki valamennyiük helyett gondolkozik? Ez bizony maga, Dorrit kisasszony!

Kis Dorrit szeme találkozott Pancks úr tekintetével, a mint ámulva az arczába nézett, és azt gondolta magában, hogy bárha szúrós a szeme, mégis nyájasabb és rokonszenvesebb ember, mint az ebédnél gondolta volt. Pancks úr nyomban rá megint belenézett a tenyerébe, úgy hogy Kis Dorritnak nem volt alkalma sem megerősíteni, sem helyesbíteni a benyomását.

- Ej, vigyen el az ördög, - dörmögött Pancks, miközben végighúzta esetlen újját a tenyér egyik vonalán, - ha ez nem én magam vagyok itt a sarokban! Mit keresek itt én? Mit jelenthetek én?

Végighúzta az újját le egészen a csuklóig és a csukló körül, és úgy tett, mintha a kéz fején keresné, mit jelenthet.

- Valami rosszat? - kérdezte Kis Dorrit mosolyogva.

- Isten ments! - szólt Pancks. - Mit gondol, mennyit ér ez?

- Ezt én nekem kellene öntől kérdeznem. Nem én vagyok a jövendőmondó.

- Igaz, - szólt Pancks. - Hogy mennyit ér? Majd meglátja valamikor, Dorrit kisasszony.

Lassan eleresztette Kis Dorritnak a kezét, s valamennyi újjával beleborzolt tüskés hajába, úgy hogy égnek meredt csudamód minden hajaszála, azután lassan ismételte: - Jusson eszébe, mit mondok, Dorrit kisasszony. Meg fogja látni valamikor.

Kis Dorrit nem volt képes elpalástolni meglepetését, ha másért nem, hát azért, hogy Pancks ennyi mindent tud felőle.

- Ah! Ez az! - szólt Pancks, rámutatva. - Dorrit kisasszony, ezt ne, soha!

Még jobban meglepetve, mint az imént, s egy kissé jobban meg is ijedve, kérdő pillantással nézett föl Pancksra Kis Dorrit, hogy mit jelentenek utolsó szavai.

- Ezt ne, - szólt Pancks, nagykomolyan Kis Dorrit ámuló arczát és viselkedését utánozva, s akaratlanul groteszk látványt nyújtva. - Ne tegye ezt. Sohase, mikor engem lát, mindegy, akármikor és akárhol. Én nem vagyok senki. Eszébe ne jusson törődni velem. Ne tegyen említést rólam. Ne vegyen tudomást rólam. Beleegyezik, Dorrit kisasszony?

- Alig tudom, mit feleljek, - szólt Kis Dorrit, egészen elképedve. - Miért?

- Mert én jövendőmondó vagyok. Pancks, a czigány. Nem árultam még el annyit a szeren-cséjéből, Dorrit kisasszony, hogy megmondtam volna, mit jelentek én azon a kis kezecskén. Csak azt mondtam, hogy majd meg fogja látni valamikor. Beleegyezik, Dorrit kisasszony?

- Abba, hogy - én -

- Hogy mostantól kezdve nem vesz rólam tudomást, ha csak először én meg nem szólítom. Hogy nem törődik velem, ha jövök-megyek. Nagyon könnyű. Nem veszít velem semmit, nem vagyok szép, nem vagyok jó társalgó, csak a gazdámnak az igáját vonom. Annyit gondoljon csak magában, nem többet: „Ah! Pancks, a czigány, a jövendőmondásával, - elmondja majd egyszer a szerencsémet végesvégig - nem halok meg addig, a míg meg nem tudom". Bele-egyezik, Dorrit kisasszony?

- Be-le, - dadogta Kis Dorrit, a kit Pancks nagyon összezavart. - Föltéve, hogy nem tesz semmi rosszat.

- Jó! - Pancks úr a szomszéd szoba falára pillantott és előrehajolt. - Becsületes teremtés, pompás asszony, de megfontolatlan és szószátyár, Dorrit kisasszony. - Így szólva a kezét dörzsölte, mintha nagyon meg volna elégedve a beszélgetéssel, az ajtóhoz loholt, és barátságos bólintással kiment a szobából.

Ha Kis Dorrit határtalanul álmélkodott is új ismerősének ezen a furcsa viselkedésén, meg azon, hogy ilyen különös szerződést kötött vele, álmélkodását nem csökkentette egy csöppet sem az, a mi ezentúl történt. Arról nem is szólva, hogy Pancks úr megragadott minden alkalmat, a mely Casby úr házában kínálkozott arra, hogy jelentős pillantást vessen Kis Dorritra és feléje horkantson, - a mi végre nem is volt sok tőle az után, a mit már eddigelé tett, - kezdett fölmerülni lépten-nyomon Kis Dorritnak az életében. Az utczán állandóan találkozott vele. Valahányszor Casby úrékhoz ment, Pancks mindig ott volt. Valahányszor Clennam-néhez ment, Pancks mindig talált ürügyet rá, hogy oda is betoppanjon, mintha szemmel akarná tartani őt. Egy hét sem igen telt bele, mikor egy este nagy ámulatára ott találta őt a kapus páholyában, a soron lévő kapussal beszélgetve, a kinek nyilvánvalóan bizalmas pajtása volt. Legközelebbi meglepetése az volt Kis Dorritnak, mikor azt tapasztalta, hogy Pancks épp oly otthonos bent a fogházban is; azt hallotta továbbá, hogy jelentkezett édesatyja vasárnap reggeli audiencziáján a vendégek között; majd meg azt látta, hogy karonfogvást sétál az udvarban egy fogoly barátjával; híre kelt végül annak is, hogy egy este nagyon kitett magáért a társaskörben, a mely a kantinban szokott gyülésezni, a mennyiben beszédet intézett a kör tagjaihoz, elénekelt egy nótát, öt hordó sörrel megvendégelte a társaságot - a mihez az eszeveszett híresztelés hozzátett még egy vékára való ollótlan rákot is. Az a hatás, a melyet e csodás dolgok közül az, a minek hűséges látogatásai alkalmával szemtanúja volt, Plornish úrra tett, oly benyomást tett Kis Dorritra, a mely nem sokkal volt kisebb annál, mint a melyet maguk a csodás dolgok keltettek. Plornish urat valósággal lenyügözték és megigézték ezek a dolgok. Csak a szemét meregette és közbe-közbe bágyadtan annyit dörmögött csak, hogy odalent a Vérző Szív Udvarában bizony senki el nem hinné, hogy ez Pancks; de nem szólt soha egy szóval sem többet, nem csinált soha egyebet, még Kis Dorrit előtt sem. Pancks úr azzal tetézte a titokzatosságait, hogy Isten tudja mi módon megismerkedett Tippel, s az egyik vasárnapon ennek az úriembernek a karján baktatott be a fogházba. Mindezenközben azonban nem vett tudomást soha Kis Dorritról, csak egyszer vagy kétszer talán, mikor véletlenül nagyon közel jutott hozzá és nem volt ott senki a közelükben; ilyenkor barátságos pillantás és bátorító szuszogás kíséretében ennyit súgott csak oda neki: „Pancks a czigány - a jövendő-mondó."

Kis Dorrit rendes szokása szerint tovább küzdött és dolgozott, miközben mindezen csodálkozott, de csodálkozását, mint kora ifjuságától fogva annyi nehezebb teherrel szokta tenni, a szívébe rejtette. Türelmes szívébe változás lopódzott be és volt még egyre belopódzóban. Minden nap valamivel zárkózottabb lett, mint előtte való nap volt. A fővágya az volt, hogy észrevétlenül osonhasson ki és be a börtönből, s hogy bárhol van a világon, sehol se vessenek rá ügyet és felejtsék el.

A szobájába is - (furcsa szobácska volt ez Kis Dorrit törékeny fiatalsága és gyöngéd jelleme számára) - szíves örömest visszavonult, valahányszor kötelességmulasztás nélkül megtehette. Voltak délutánok, a mikor nem volt dolga, a mikor vendégek toppantak be kártyázni egy kicsit az atyjával, a mikor ő rá nem volt szükség, sőt jobb volt, ha nem volt ott. Ilyenkor végigosont az udvaron, fölkapaszkodott a hosszú lépcsőn, a mely szobájába vezetett, és leült az ablaka mellé. Sok mindenféle alakot öltöttek azok a vashegyek a falon, sok könnyed árnyékká oszlott az erős vas, sok aranyos fénypont hullott alá a rozsdájára, mialatt Kis Dorrit ott ült eltünődve. Új meg új zeg-zúgos vonalzat keveredett a minta kegyetlen rajzába, mikor könnyek fátyolán keresztül nézett rá Kis Dorrit, de akár szépnek látszott, akár komornak, Kis Dorrit a magányából mégis mindig szívesen nézett ki fölötte, alatta, keresztül rajta, s bármit látott széles e világon, rajta volt mindenen ez az eltörülhetetlen bélyeg.

Egy padlás szoba, még pedig a Marshalsea egy padlás szobája, a maga teljes kietlenségében, ez volt Kis Dorritnak a szobácskája. Bár rendben tartotta, mégis csunya hely volt már önmagában, s a tisztaságon és a levegőn kívül nem igen volt egyéb előnye; mert a mi apró csecsebecsét módjában volt hébe-korba megvennie Kis Dorritnak, az mind az atyja szobájába vándorolt. Mindazáltal egyre jobban megszerette ezt a nyomoruságos helyet; s az volt a legkedvesebb szórakozása, ha egymagában elüldögélhetett benne.

Annyira, hogy egy délután, a Pancks féle titokzatosságok ideje alatt, mikor ott ült az ablakában, és Maggy jól ismert topogását hallotta fölfelé közeledni a lépcsőn, nagyon megriadt attól a gondolattól, hogy talán le találják hivatni őt. A mint Maggy egyre fölebb ért és közeledett, Kis Dorrit reszketett és remegett; és mikor Maggy végűl megjelent, alig volt képes beszélni vele.

- Kérlek, kis anyácska, - szólt Maggy lihegve, - le kell jönnöd, hogy találkozzál vele. Itt van.

- Kicsoda, Maggy?

- Ej, hát persze, hogy Clennam úr. Az atyád szobájában van, és így szólt hozzám: „Maggy, kérlek, eredj és mondd meg, hogy én vagyok csak".

- Nem érzem jól magamat, Maggy. Jobb lesz, ha nem megyek le. Le akarok feküdni. Látod, lefekszem, hogy pihentessem a fejemet. Mondd meg, hálás üdvözletemmel, hogy így hagytál idefönt, máskülönben lementem volna.

- Ejnye, ez nem nagyon udvarias dolog ám, kis anyácska, - szólt Maggy, kimeresztve a szemét, - ha így félrefordítod az arczodat, nem bizony!

Maggy nagyon fogékony volt minden személyes sérelemmel szemben és nagy leleménynyel talált ki mindúntalan valamit.

- Most meg már mind a két kezedet az arczod elé tartod! - folytatta Maggy. - Ha nem tudsz ránézni az ilyen szegény teremtésre, akkor legjobb, ha egyenesen megmondod neki, és nem hagyod itt, nem fordulsz el tőle, úgy, mint most, megbántva érzelmeit és összetörve a szívét a szegény tíz éves kicsikének!

- Csak a fejemet akarom pihentetni, Maggy.

- No hát, ha sírsz, hogy a fejedet pihentesd, kis anyácska, akkor én is sírok. Csak ne foglalj le minden sírást magadnak, - követelődzött Maggy, - hadd meg az én részemet is.

És nyomban hozzá is látott a nyafogáshoz.

Nagy ügygyel-bajjal lehetett csak rávenni, hogy visszatérjen a mentegetődzéssel; de az az igéret, hogy Kis Dorrit mesél majd neki - (régóta ez volt a főgyönyörűsége) - azzal a föltétellel, hogy minden tehetségét összpontosítani fogja az üzenetre és azután még egy óráig egyedül hagyja kis úrnőjét, s mindennek tetejébe Maggynak az a gonosz sejtelme, hogy a jókedvét

odalent felejtette a lépcső alján, - végűl is diadalmaskodott. Így aztán távozott, egész úton az üzenetet ismételgetve magában, hogy el ne felejtse, és a kitüzött időpontban megint visszatért.

- Nagyon szomorú volt, annyit mondhatok, - jelentette Maggy, - és orvosért akart küldeni. És holnap megint eljön, eljön, és alig hiszem, hogy máma éjjel jól fog aludni, mivelhogy hallotta, hogy fáj a fejed, kis anyácska. Óh, Istenkém! Talán csak nem sírtál?

- Azt hiszem, sírtam, egy kicsit, Maggy.

- Egy kicsit! Óh!

- De most már elmult - minden jóra fordult, Maggy. A fejem is sokkal jobban van és nem olyan forró, és egészen jól érzem magamat. Nagyon örülök, hogy nem mentem le.

Szemét meregető nagy gyermeke gyöngéden megölelte őt; s miután lesimította a haját, s lemosta a homlokát és a szemeit hideg vízzel (csupa olyan szolgálat, a miben esetlen kezei nagy ügyességet fejtettek ki), átölelte újra a kis anyácskát, ujjongott, mikor látta, hogy most már jobb kedvű, azután beleültette szépen a székébe az ablak mellett. Szembe a székkel, Maggy görcsös erőfeszítéssel, a melyre egyáltalában nem volt szükség, odavonszolta a ládát, a mely mesemondáskor a széke szokott lenni, leült rá, átölelte a saját térdét, és falánk étvágygyal várva a meséket, tágra nyitott szemmel így szólt:

- No, kis anyácska, most mesélj valami szépet!

- Miről meséljek, Maggy?

- Óh, mesélj a királykisasszonyról, - szólt Maggy; - de igazi királykisasszony legyen ám. Úgy, hogy el se hihesse az ember, tudod!

Kis Dorrit elgondolkodott egy pillanatig; aztán szomorú mosolylyal arczán, a melyet pirosra festett az alkonyat, így kezdte:

- Maggy, hol volt, hol nem volt, volt egyszer egy hatalmas király, a kinek megvolt mindene, a mit csak kívánt, sőt még sokkal többje is ennél. Volt neki aranya, ezüstje, gyémántja, rubintja, mindenféle drága kincse. Volt neki sok-sok palotája, és volt neki -

- Sok-sok kórháza, - szólt közbe Maggy, a ki még mindig a térdeit ölelgette. - Mondd, hogy kórháza is volt neki, mert a kórház olyan kényelmes hely. Kórháza is volt, tele sült csirkével.

- Igen, bőségesen volt neki abból is, és bőségesen volt neki minden egyebe is.

- Például sült krumplija is volt? - kérdezte Maggy.

- Mindene volt neki bőségesen.

- Hű! - álmélkodott Maggy nevetve, miközben megint átölelte a térdeit. - Az volt ám a nagyszerű!

- Ennek a királynak volt egy lánya, a legokosabb és a legszebb királykisasszony a világon. Mikor kisgyerek volt, tudta minden leczkéjét hamarébb, mint a tanítói megtanították rá; és mikor felnövekedett, a világ csudája lett. Már most aztán közel a palotához, a hol a király-kisasszony lakott, volt egy kunyhó, a melyben egy szegény kis vézna asszony éldegélt egészen egyedül.

- Öregasszony, - szólt Maggy, nagyot csettentve a nyelvével.

- Nem, nem öreg. Egészen fiatal asszony.

- Csodálatos, hogy nem félt, - szólt Maggy. - Folytasd, kérlek.

- A királykisasszony elhajtatott csaknem minden áldott nap a kunyhó mellett, és valahányszor ott hajtatott el szépséges hintójában, - látta a szegény kis asszonykát, a mint a rokkája mellett ült, és a királykisasszony ránézett a szegény kis asszonykára, a szegény kis asszonyka pedig

visszanézett a királykisasszonyra. Egyszer azután megállította a kocsisát nem messze a kunyhótól, kiszállt a hintóból, tovább sétált gyalog, és bekukucskált a kunyhó ajtaján, ott pedig, mint rendesen, ott ült a rokkája mellett és font a kis asszonyka, és ránézett a királykisasszonyra, és a királykisasszony visszanézett rá.

- Mintha farkasszemet akartak volna nézni egymással, - szólt Maggy. - Kérlek, folytasd csak, kis anyácska.

- A királykisasszony olyan csodálatos királykisasszony volt, hogy ismert minden titkot a világon, és így szólt a kicsi asszonykához: - Miért rejtegeted ott? - Ebből mindjárt látta az asszonyka, hogy a királykisasszony tudja, miért éldegél ott egészen egyedül, a rokkáján dolgozgatva, és kérte, hogy ne árulja el soha. Erre így szólt a királykisasszony: - Jó, nem árullak hát el sohasem. De mutasd meg nekem. - Erre aztán a kicsi asszony becsukta a kunyhó ablaktábláját és bereteszelte az ajtót és tetőtől talpig remegve, mert félt, hogy valaki gyanakodni találhatna, kinyitott egy nagyon titkos helyet és megmutatott a királykisasszonynak egy árnyékot.

- Szent Isten! - szólt Maggy.

- Olyan valakinek az árnyéka volt, a ki réges-régen elköltözött már; olyan valakié, a ki messze-messze elköltözött, úgy hogy senki el nem érheti, és soha, soha nem tér vissza többé. Öröm volt ránézni az árnyékára, és mikor a szegény kis asszonyka megmutatta a királykisasszonynak, szíve mélyéből büszke volt rá, mint valami nagyon drága, drága kincsre. A királykisasszony, mikor elnézte egy darabig, így szólt a szegény kis asszonykához: - És te naphosszat itt virrasztasz fölötte? - És a kicsi asszony lesütötte a szemét és suttogva azt felelte: - Itt. - Erre így szólt a királykisasszony: - Mondd meg, miért teszed? - És a másik erre azt felelte, hogy soha hozzáfogható jó és kedves ember nem haladt el ezen az úton, és hogy ezért teszi. Azt is mondta, hogy nem érzi a híját senkisem, hogy nem járt rosszúl senkisem vele, hogy az a valaki azokhoz költözött, a kik várták őt - -

- Tehát az a valaki férfi volt? - szólt közbe Maggy.

Kis Dorrit félénken mondta rá, hogy azt hiszi, férfi volt; azután így folytatta:

- Azokhoz költözött, a kik várták őt, és hogy ezt az emlékezést nem lopta el senkitől, és nem is fosztott meg tőle senkit a világon. A királykisasszony azt felelte: Óh! De hogyha a kunyhó lakója meg talál halni, akkor az árnyékot megtalálják majd. A szegény kis asszonyka azt mondta erre, hogy nem; mert hogyha az ő órája ütni fog, az árnyék csendesen le fog sűlyedni vele a sírba, úgy hogy sohasem fogják megtalálni.

- Meghiszem azt! - szólt Maggy. - Folytasd, kérlek.

- A királykisasszony persze nagyon elcsodálkozott, mikor ezt hallotta, képzelheted, Maggy.

- Volt is oka rá, - szólt Maggy.

- Elhatározta tehát, hogy szemmel fogja tartani a kicsi asszonykát, és meglátja majd, mi lesz a dolog vége. Minden áldott nap elhajtatott szépséges hintajában a kunyhó ajtaja előtt, és ott látta mindig a szegény kis asszonykát egyedül a rokkája mellett, és ránézett a szegény kis asszonykára, és a szegény kis asszonyka visszanézett rá. Végül aztán egy szép napon nem pergett a rokka, és a szegény kicsi asszonykát nem látta sehol. Mikor a királykisasszony kérdezősködött, mért nem pereg a rokka és hová lett a szegény kis asszonyka, megmondták neki, hogy a rokka azért nem pereg, mert nincs a ki hajtsa, mivelhogy a szegény kicsi asszonyka meghalt.

- Be kellett volna vinni a kórházba, - szólt Maggy, - akkor majd meggyógyúlt volna.

- A királykisasszony, miután megsíratta egy kicsit a szegény kis asszonykát, megtörülte a szemét, és kiszállt a hintajából ugyanazon a helyen, a hol egyszer már megállította a kocsisát, és odament a kunyhóhoz és bekukucskált az ajtaján. Nem volt senki a kunyhóban, a ki ránézett volna a királykisasszonyra, és senki, a kire visszanézhetett volna, így aztán beljebb került tüstént a kunyhóba, hogy megkeresse a drága szép árnyékot. De az árnyéknak nem volt nyoma sehol; és akkor megtudta a királykisasszony, hogy a szegény kis asszonyka igazat mondott neki, és hogy soha senki nem érzi híját az árnyéknak, és hogy az árnyék csendesen lesűlyedt vele a sírba, és hogy most együtt pihen a szegény kicsi asszony meg az árnyék örökkön-örökké. - Ez az egész, Maggy.

Az alkonyat pírja annyira odatüzött Kis Dorrit arczára, mikor ekképpen eljutott a meséje végére, hogy Kis Dorrit eltakarta kezével az arczát.

- Megöregedett? - kérdezte Maggy.

- A szegény kis asszonyka?

- Az!

- Nem tudom, - szólt Kis Dorrit. - De ugyanez lett volna a vége akkor is, ha még úgy megöregedett volna.

- Igazán? - szólt Maggy. - Igen, azt hiszem, csakugyan úgy lett volna mégis! - Azután elüldögélt a helyén töprengve és a szemét meresztgetve.

Oly sokáig ült helyén tágra nyitott szemmel, hogy végűl Kis Dorrit, csakhogy elcsalja őt a ládájáról, felállt és kitekintett az ablakon. A mint lenézett az udvarba, látta, hogy Pancks éppen befelé jön és tovahaladtában a szeme szögletéből felkacsint hozzá.

- Ki az, kis anyácska? - kérdezte Maggy, a ki ekkorra Kis Dorrit mellé állt már az ablakba és Kis Dorrit vállához támaszkodott. - Gyakran látom őt ki s bejárni.

- Azt hallottam felőle, hogy jövendőmondó, - szólt Kis Dorrit. - De nem igen hiszem, hogy sok embernek meg tudná mondani akár a multját, akár a jelenét.

- Hát a királykisasszonynak meg tudta volna mondani? - kérdezte Maggy.

Kis Dorrit, a ki tünődve nézett le a fogház udvarának sötét völgyébe, a fejét rázta.

- Hát a szegény, kicsi asszonykának sem? - szólt Maggy.

- Nem, - szólt kis Dorrit, miközben ragyogó fényárral hintette be őt az alkonyuló nap. - De menjünk az ablakból.

HUSZONÖTÖDIK FEJEZET.

Összeesküvők és mások.

Pancks úr magánlakása Pentonvilleben volt, a hol rendkívül szegényesen lakott egy hivatásos jogtudós házának második emeletén. A ház utczai ajtaján belül volt egy belső ajtó is, a mely rugóra járt és olyan zörejjel pattant fel, mint holmi csapóajtó. A ház ajtaja fölött a kis félkörablakban a jogtudós ezt a felírást helyezte el:

RUGG
ÜGYNÖKSÉGE, KÖNYVELŐSÉGE,
ADÓSSÁGBEHAJTÓ IRODÁJA.

Ez a czifra czégtábla, a mely felséges volt a maga szigorú egyszerűségében, egy keskeny sávnyi homlokkertet világított meg a szomjúhozó országút felé, a hol egynéhány poros levél lógatta szomorú fejét, kínosan tengődve. Az első emeleten egy szépírástanár lakott, a ki a kert rácsát beüvegezett rámástokokkal élénkítette, a melyekben tanítványainak válogatott íráspróbái voltak abból az időből, a mikor még a hat leczkeóra előtt voltak, miközben persze a tanár fiatal családjának valamennyi növevénye rázta az asztalt, továbbá abból az időből, a mikor túlestek már a hat leczkeórán, miközben persze a tanár fiatal családját szigorúan kordában tartotta. Pancks úr lakása egyetlen, szellős hálószobára szorítkozott. Pancks úr közös megállapodással szerződést kötött Rugg úrral, a házigazdájával, hogy bizonyos pontosan meghatározott skálaszerű fizetések ellenében, és kellő időben való szóbeli bejelentések alapján, joga van Pancks úrnak részt venni a vasárnapi reggelin, ebéden, teán vagy vacsorán, még pedig vagy akármelyiken vagy valamennyin ezek közül az étkezések vagy falatozások közül, a hátsó szobában, Rugg úr és Rugg kisasszony (Rugg úr lánya) társaságában.

Rugg kisasszonynak volt egy kis vagyona is, a melyet - kapcsolatban meglehetős tekintélylyel együtt a szomszédságban, - úgy szerzett, hogy szívét alaposan megsebezte és érzelmeit megtaposta egy középkorú pékmester, a ki a szomszédságban lakott, s a ki ellen Rugg kisasszony kénytelen volt Rugg úr ügynöksége útján kártérítési pört indítani házassági igéret megszegése czímén. A pékmestert, a kit Rugg kisasszony jogtanácsosa ez alkalomból kíméletlenül bepörölt kerek húsz guineára, egy-egy gyöngéd kifejezést átlag tizennyolcz pennyre taksálva, s a kit a bíróság el is marasztalt a pörösített kárösszeg megfizetésében, alkalomadtán sokat üldözte még most is a pentonvillei fiatalság. Rugg kisasszonyt ellenben, a kit a törvény dicső felsége övezett s a ki a kárösszeget állampapirokba fektette, nagy tisztelettel vették körül.

Rugg úr társaságában, a kinek kerek, fehér ábrázata volt, a melyből mintha minden pírt régen kiszívtak volna, s a kinek megtépázott, sárga feje volt, olyan, mint valami elnyűtt tollseprő; továbbá Rugg kisasszony társaságában, a kinek inggombszerű, apró nanking foltokkal volt tele az egész arcza, és a kinek sárga hajfonatai inkább csenevészen, mint buján nőttek: ezeknek a társaságában szokott Pancks úr jó néhány év óta vasárnaponkint ebédelni, és hetenkint körülbelül kétszer vacsorázni kenyeret, hollandi sajtot és porter sört. Pancks úr egyike volt azoknak az igen csekély számú férjül alkalmas férfiaknak, a kik Rugg kisasszonytól nem ijedtek meg, egyrészt azért, mert „kétszer ugyanazt nem lehet megcsinálni”, másrészt pedig azért, mert „ő vele nem is érdemes megcsinálni”. Pancks úr tehát ebben a kettős vértezetben kényelmesen pöfögött Rugg kisasszony felé.

Pancks úr mindezideig nem igen vagy éppenséggel nem foglalkozott üzleti ügyekkel pentonvillei szállásán, legföljebb, a mennyiben az alvásról volt szó; de a mióta jövendőmondóvá lett, gyakran bezárkózott éjfélutánig is Rugg úrral az utóbbinak kis irodájába, a mely az épület homlokzatrészén volt, sőt nem egyszer még a kísérteties óra eltelte után is faggyúgyertyát gyujtott a saját hálószobájában. Ámbár továbbra is gazdájának a napszámosa maradt és kötelességei e minőségében éppenséggel nem kevesbedtek; és bárha ez a szolgálata annyiban volt csak rózsaágyhoz hasonlatos, a mennyiben számos tövisére gondolt az ember: valami új foglalkozási szakma állandóan lekötötte Pancks urat. Mihelyt este leakasztotta magáról a pátriárkát, nyomban valami névtelen járművet fogott vontatókötélre és új erővel megindult vele más vizeken.

Az idősebb Chivery úrral való személyes ismeretség révén megismerkedni Chivery úr szeretetreméltó hitvestársával és vigasztalhatatlan fiával talán könnyű feladat volt; de volt bár könnyű vagy sem, Pancks úr hamarosan megismerkedett velük. Befészkelte magát a kis trafik ölébe egy-két héten belül a fogházban való első megjelenése után és különösen arra vetette magát, hogy ápolja a John úrfival való baráti egyetértést. E törekvését oly eredmény koronázta, hogy ezt az epedő pásztor-fiút ki tudta csalni berkeiből és rávette arra, hogy

különböző titkos megbizatást vállaljon magára. John úrfi e megbizatások következtében néha teljes két, sőt három napra is el-eltünedezett, bizonytalan időközökben. Az okos Chiveryné asszony, a ki fölöttébb csodálkozott ezen a változáson, bizonyára ellenezte volna a dolgot, mert ártalmára volt az üzletajtó fölött lévő felföldi ábrázolatnak; ámde volt két fontos oka annak, hogy elállott az ellenzéstől: először is John erős érdeklődésre ébredt az üzlet iránt, a melynek ezek a kirándulások állítólag hasznára váltak - és Chiveryné asszony úgy vélekedett, hogy ez nagyon jó ellenszere John úrfi csüggetegségének; másodszor pedig Pancks úr bizalmasan megállapodott Chiveryné asszonynyal, hogy fia idejének lefoglalásáért nyolczadfél shillingnyi tekintélyes napidíjat fizet neki. Az ajánlatot maga Pancks úr tette, a következő velős szavakba öntve:

- Ha a kegyed Johnja elég lágyszívű ahhoz, asszonyom, hogy a napidíjat nem fogadja el, ez nem ok rá, hogy kegyed se fogadja el, ugy-e? Intézzük el hát ezt magunk között, asszonyom, mert az üzlet üzlet. Tessék!

Hogy Chivery úr miként gondolkozott minderről, vagy hogy tudott-e felőle egyátalában, őtőle magától sohasem lehetett megtudni. Említettük már, hogy Chivery úr szűkszavú ember volt; és e helyütt tegyük még hozzá azt is, hogy hivatásánál fogva megrögzött benne az a szokás, hogy mindent ellakatolt. Önnönmagát épp oly gondosan ellakatolta, mint a Marshalsea adós foglyait. Még az a szokása is, a hogy bekapkodta az ennivalóját, hozzátartozott egész lényének egységéhez; de ahhoz nem férhet kétség, hogy a száját - minden más czélból - épp úgy zárva tartotta, mint a Marshalsea kapuját. Ok nélkül soha ki nem nyitotta. Valahányszor szükség volt rá, hogy kieresszen rajta valamit, kinyitotta egy kicsit, nyitva tartotta addig, a míg a szóbanforgó ok megkívánta, azután újra bezárta. Szakasztott úgy, mint a hogy kímélte magát a Marshalsea kapujánál, s a távozni kívánó látogatót megvárakoztatta néhány pillanatig, ha látta, hogy egy másik látogató is jön már kifelé az udvaron, úgy hogy egyszer nyitott csak kaput mind a kettő számára, hasonlóképpen gyakran visszafojtotta egy-egy megjegyezni valóját, ha érezte, hogy más mondanivalója is lesz nemsokára, és egyszerre adta ki magából mind a kettőt. Ha pedig Chivery úr lelke nyitjának a kulcsát az ábrázatában akarta volna valaki megtalálni, hát akkor a Marshalsea kulcsa épp oly érthető útbaigazítással szolgált azokhoz az egyéni jellemekhez és történetekhez, a melyekre rá szokta a zárat fordítani.

Hogy Pancks úrnak esze ágába jusson ebédre hívni valakit Pentonvillebe, arra eddigelé nem volt eset a kalendáriumban. Ámde most meghívta ebédre John úrfit, sőt mi több, közelébe juttatta Rugg kisasszony veszedelmes (mert drága) bájainak. A lakomát egy vasárnapra tűzték ki, és Rugg kisasszony ez alkalomból sajátkezüleg töltött meg egy ürüczombot osztrigával és elküldte a pékhez, - nem *ahhoz* a pékhez, hanem a konkurrens pékbolt tulajdonosához. Beszereztek narancsot, almát és diót is. Sőt Pancks úr szombat este rumot is vitt haza a vendég szívének földerítésére.

De nem a testi élvezetek készlete volt a vendéglátás főrésze. Az ünnep különlegessége bizonyos előlegezett családias meghittség és rokonszenv volt. Mikor John úrfi felkettőkor beállított, az elefántcsont kéz és az arany-arabeszkes mellény nélkül, mint a nap, melynek baljóslatú fellegek elrabolták sugarait, Pancks úr úgy mutatta be őt a sárgahajú Ruggöknek, mint azt a fiatalembert, a kit annyiszor emlegetett, a ki szereti Dorrit kisasszonyt.

- Örvendek, - mondotta Rugg úr, a ki főként ez utóbbi minőségében szólt John úrfihoz, - örvendek, hogy abban a kitüntetésben részesít, uram, hogy megismerkedhetem önnel. Érzelmei becsületére válnak. Ön még fiatal ember. Adja Isten, hogy sohase élje túl érzelmeit! Ha énnekem túl kellene élnem a magam érzelmeit, uram, - mondta Rugg úr, a ki bőszavú ember volt és a kinek az volt a híre, hogy bámulatosan jól forog a nyelve, - ha énnekem túl kellene élnem valaha érzelmeimet, ötven fontot hagyományoznék végrendeletemben annak az embernek, a ki véget vetne létezésemnek.

Rugg kisasszony nagyot sóhajtott.

- A lányom, uram, - mondta Rugg úr. - Anasztázia, te előtted nem ismeretlen e fiatalember kedélyállapota. A lányomnak is meg voltak a maga megpróbáltatásai, uram, - (Rugg úr sokkal nyomatékosabban élhetett volna e szóval egyes számban), - és ő együtt tud érezni önnel.

John úrfi, a kit csaknem levett a lábáról a fogadtatásnak ez az érzelmessége, meg is mondta ezt.

- És a miért irígylem önt, uram, - szólt Rugg úr, - engedje meg, hogy elvegyem a kalapját - meglehetős szűkében vagyunk a fogasnak - majd leteszem ide a sarokba, itt senki sem fog rálépni - a miért irígylem önt, uram, az érzelmeinek a fényűző gazdagsága. Az én hivatásombeli ember, sajnos, nem egyszer kénytelen lemondani erről a fényűzésről.

John úrfi hálálkodva azt felelte, hogy ő hite szerint azt teszi csupán, a mi helyes és a mivel bebizonyíthatja, milyen odaadó tisztelője Dorrit kisasszonynak. Önzetlen akar lenni és reméli, hogy az is. Szeretne megtenni mindent, a mi telik tőle, hogy Dorrit kisasszony szolgálatára lehessen, a nélkül, hogy önnönmagával törődnék; és reméli, hogy így is lesz. Kevés ugyan, a mit tehet; de reméli, hogy ezt a keveset megteszi.

- Uram, - szólt Rugg úr, megragadva John úrfinak a kezét, - ön olyan fiatalember, a kivel jólesik találkozni az embernek. Ön olyan fiatalember, a kit szeretnék odaültetni a tanúk padjára, hogy emberiességre hangolhassam a törvény urainak lelkét. Remélem, hogy jó-étvágygyal állított be hozzánk, és az a szándéka, hogy nem kíméli a kést meg a villát.

- Köszönöm, uram, - felelt John úrfi, - mostanában nem sokat eszem.

Rugg úr egy kissé félrevonta John úrfit.

- Ugyanígy volt a lányom is, uram, - mondotta, - akkoriban, mikor megsértett érzelmeinek és nemének megbosszúlása végett a panaszos szerepére vállalkozott a Rugg *contra* Hawkins ügyben. Azt hiszem, Chivery úr, hogy ha érdemesnek tartottam volna foglalkozni vele, bebizonyíthattam volna, hogy a szilárd táplálék, melyet a lányom akkoriban elfogyasztott, húsz latnál nem volt több hetenkint.

- Én valamivel többet fogyasztok ennél, azt hiszem, uram, - felelt John úrfi tétovázva, mintha egy kissé szégyenkezve vallaná be csak.

- Csakhogy az ön esetében nincs szerepe a sátánnak emberi formában! - szólt Rugg úr, meggyőző mosolylyal és kézmozdulattal. - Jól értse meg, Chivery úr! Nincs szerepe a sátánnak emberi formában!

- Nincs, uram, semmiesetre sincs, - ismerte be John úrfi egyszerűen, - nagyon sajnálnám, ha lenne.

- Ezt a kijelentést kellett várnom öntől, - szólt Rugg úr, - ismert elvei következtében. Nagyon meghatná a lányomat, uram, ha hallaná. Minthogy azonban érzem az ürüczomb szagát, örülök, hogy nem hallotta. Pancks úr, kérem, ez alkalommal üljön szembe velem. Te pedig, drágám, ülj szembe Chivery úrral. A miben részünk lesz, fogadd azért valamennyiünknek (Dorrit kisasszonynak is) a háláját.

Ha Rugg úrnak ebből a bevezető fohászkodásából ki nem érzett volna valami komoly hunczutkodás, azt lehetett volna hinni, hogy Dorrit kisasszonyt is oda várja vendégül. Pancks szokott módján adózott a tréfának elismerésével, és szokott módján kapta be a takarmányát. Rugg kisasszony, talán azért, hogy kiegyenlítsen valamit a hátralékából, szintén alaposan hozzálátott az ürüczombhoz, a mely rohamosan csontig fogyott. Eltünt teljesen egy vajas-kenyérpudding is, továbbá hasonlóképpen elenyészett egy tekintélyes darab sajt is a hozzávaló hónapos-retekkel. Ezután a csemege következett.

Majd aztán, még pedig mielőtt rátértek a rumos vízre, előkerült Pancks úr jegyzőkönyve is. A most következő üzleti megbeszélések rövidek, de furcsák voltak, és úgyszólván összeesküvéshez hasonlítottak. Pancks úr gondosan végiglapozta a jegyzőkönyvét, a mely kezdett már megtelni; és apró kivonatokat ragadt ki belőle, a melyeket külön papirszeletekre írt fel az asztalon. Rugg úr ekközben feszült figyelemmel nézett rá, John úrfi ellenben az elmélkedés ködtengerébe merítette elborult szemét. Pancks úr, a ki a fő összeesküvő szerepét töltötte be, miután elkészült, átnézte a kivonatokat, kijavítgatta, eltette a jegyzőkönyvét, és mintha kártya lett volna, kezébe vette a papírszeleteket.

- Nos hát, itt egy temető Bedfordshireban, - szólt Pancks. - Ki vállalja?

- Én, uram, - felelt Rugg úr, - ha más nem jelentkezik.

Pancks úr kiosztotta neki a lapot, és megint a kezébe nézett.

- Ime, kérdezősködés Yorkban, - szólt Pancks. - Ki vállalja?

- York nem nekem való, - szólt Rugg úr.

- Akkor hát, - folytatta Paneles, - talán ön lesz szíves, Chivery John?

John úrfi vállalta. Pancks kiosztotta neki a lapját, azután megint a kezébe mélyedt.

- Itt egy templom Londonban; ezt én vállalhatom. És egy családi biblia, ezt is én vállalhatom. Ez kettő nekem. Kettő nekem, - ismételte Pancks, belehorkogva a kártyáiba. - Itt egy írnok Durhamben önnek, John, és egy öreg tengerjáró úriember Dunstableben önnek, Rugg úr. Kettő volt nekem, ugy-e? Igen, kettő nekem. Itt egy sírkő; ez három nekem. És egy halvaszületett csecsemő; ez négy nekem. És végeztem is egyelőre.

Miután ekkép szétosztotta a kártyáit, a mi nagyon nyugodtan és fojtott hangon ment végbe, bezakatolt Pancks úr a saját belsőzsebébe és kivontatott belőle egy vászonzacskót, a melyből óvatos kézzel két kis rakás pénzt olvasott le utiköltségre.

- A készpénz gyorsan fogy, - szólt aggódva, miközben odatolt egy-egy kis rakás pénzt mindegyik férfitársa elé; - nagyon gyorsan.

- Higyje meg, Pancks úr, - mondta John úrfi, - mélyen sajnálom, hogy körülményeim nem adnak rá módot, hogy a magaméból viseljem kiadásaimat, vagy hogy nem szánhatunk rá annyi időt, hogy gyalog megjárhatnám az utakat. Mert semmi sem tehetne boldogabbá, mint hogy ha bér vagy jutalom nélkül elkoptathatnám lábaimat.

Ennek a fiatalembernek az önzetlenségét Rugg kisasszony annyira mulatságosnak találta, hogy kénytelen volt hanyatt-homlok kivonulni a társaságból s odakünn leülni a lépcsőre, a míg alaposan ki nem nevette magát. Időközben Pancks úr, a ki nem minden részvét nélkül nézett John úrfira, lassan és elgondolkozva megint összecsavarta a vászonzacskóját, mintha a nyakát tekerné ki. A delnő, a ki abban a pillanatban tért vissza, mikor Pancks úr a zacskót újra a zsebébe dugta, rumot és vizet kevert a társaság számára, nem feledkezve meg saját bájos lényéről sem, és odatette mindenki elé a maga poharát. Mikor mindenki el volt látva, felállt Rugg úr és kinyújtva karját, szótlanul az asztal közepe fölé emelte poharát. E mozdulat arra ösztönözte a többi három jelenlévőt, hogy ugyanezt tegyék, és a négy poharat általános összeesküvő csengésben összekoczczintsák. Ennek az ünnepélyességnek megvolt a maga hatása bizonyos pontig és meg lett volna mindvégig teljesen, ha Rugg kisasszony abban a pillanatban, mikor befejezésül ajkaihoz emelte poharát, véletlenül rá nem tekintett volna John úrfira. És ekkor megint erőt vett rajta John úrfi önzetlenségének méltatlan komikuma, annyira, hogy szétfreccsentette a rumos víz néhány ambrózia cseppjét és zavarodottan megint visszavonult.

Ilyen volt a praecedens nélkül való ebéd, a melyet Pancks úr adott Pentonvilleben; és ilyen volt az a munkás és különös élet, a melyet Pancks úr folytatott. Egyedüli éber pillanatai, a mikor mintha lerázta volna a gondjait és szórakozott volna egy kicsit, mert határozott czél nélkül járt és beszélt, azok voltak, a mikor kezdett érdeklődni a boton járó, béna idegen iránt, odalenn a Vérző Szív Udvarában.

Az idegen, a kinek John Baptist Cavalletto volt a neve, - az Udvarban Baptist úrnak hívták, - olyan czirpelő, csupa-jókedv, csupa-remény kis ficzkó volt, hogy Pancks bizonyára az ellentét erejénél fogva vonzódott hozzá. Egyedül, gyöngén, és alig ismerve a legszükségesebb szavakat azon a nyelven, a melyen érintkeznie kellett a körülötte élő emberekkel, vígan úszott végzete árján, oly vidor fürgeséggel, a mely teljesen új dolog volt ott azon a tájon. Bár alig volt mit ennie és innia, és nem volt egyebe, mint a mit testén viselt, illetve a világ legkisebb batyújába csomagolva hordott, mégis úgy ragyogott az arcza, mintha csupa jólét lenne az élete, mikor először biczegett végig fel és alá az udvaron, fehér fogaival alázatosan pályázva valamennyi ott lakó jóindulatára.

Idegennek, akár béna volt, akár egészséges, nagyon bajos dolog volt megnyerni a Vérző Szív lakóinak bizodalmát. Először is, az a homályos meggyőződés élt bennük, hogy minden idegen bicskát rejteget; másodszor ragaszkodtak ahhoz a józan, alkotmányos és nemzeti axiomához, hogy a ki idegen, az menjen vissza a saját hazájába. Arra sohasem gondoltak, hogy vajjon a saját földieik közül hányat küldenének haza a nyakukra a világ minden tájáról, ha ezt az elvet világszerte elismernék; ők azt hitték, hogy ez az elv nagyon praktikus és különleges brit alapelv. Harmadszor, az volt a felfogásuk, hogy úgyszólván Isten-csapása minden idegenre nézve, hogy nem született angol embernek, és hogy hazáját mindenfajta balszerencse éri azért, mert olyasmiket tesz, a miket Anglia nem tesz, és nem tesz olyasmiket, a miket Anglia tesz. Bizonyos, hogy ebben a hitben nevelték őket hosszú idő óta gondosan a Barnacle-ek és Stiltstalking-ok, a kik hivatalosan és nem hivatalosan mindig azt hirdették nekik, hogy egy ország sem számíthat a gondviselés védelmére, ha nem rendeli alá magát e két nagy családnak; és a kik, ha ezt elhitték nekik, négy szem között a világon, a legelfogultabb népnek ócsárolták az angol népet.

Ezt tekinthetjük tehát a Vérző Szív politikai álláspontjának; de volt más egyéb kifogásuk is az ellen, hogy idegenek is lakjanak az udvarban. Azt hitték, hogy az idegenek mindig nagyon szegények; és bárha ők maguk is oly szegények voltak, hogy szegényebbek már nem is lehettek volna, ez egyátalán nem gyöngítette meg kifogásuknak az erejét. Azt hitték, hogy az idegeneket karddal és bajonettel szokták fékentartani; és bárha a saját koponyájukat, ha mukkanni merészeltek, nyomban be is törték, ez nem számított, mert tompa szerszám[23] volt a koponyatörő. Azt hitték, hogy az idegenek mindig erkölcstelenek; és bárha alkalomadtán egy-egy dolgukkal ők maguk is esküdtbíróság elé kerültek, és hébe-korba előfordult náluk egy-egy válópör is, mindez egészen más lapra tartozott. Azt hitték, hogy az idegenek nem független lelkű emberek, mert Lord Decimus Titus Barnacle sohasem hajtotta őket falkamódra a választás helyére, lengő zászlók alatt és a *Rule Britannia* hangjai mellett. Hogy unalmasak ne legyünk: hittek még sok más minden effélét is.

Mindez akadály ellen a béna idegen úgy küzdött a botjával, a hogy tudott; nem teljesen elszigetelten ugyan, mert Clennam Arthur Plornishék jóindulatába ajánlotta őt (ugyanannak a háznak a padlásszobájában lakott), de azért mégis csak nagyon egyenlőtlen erővel. Ámde a Vérző Szívbelieknek jó szívük volt; és a mikor látták, hogy a kis emberke vígan ugrándozik ide-oda, jókedvű ábrázattal, nem árt senkinek, nem ránt soha bicskát, soha gyalázatos erkölcstelenségeket el nem követ, főképp liszten és tejen él és esténkint Plornishné kis gyermekeivel

[23] A rendőrök kurta botja.

játszik: azt kezdték gondolni, hogy bárha nem remélheti soha azt, hogy angol emberré lesz, mégis kegyetlenség lenne ezt a szerencsétlenséget éreztetni vele. Kezdtek hát alkalmazkodni a színvonalához, a mennyiben „Baptist úr”-nak szólították, de úgy kezelték, mint valami kis babát, és nagyokat nevettek élénk mozdulatain és gyermekes angol beszédén, - annál is inkább, mert ő maga sem bánta, sőt együtt nevetett velük. Borzasztó hangosan beszéltek hozzá, mintha süket lenne mind a két fülére. Hogy megtanítsák őt a tiszta angol nyelvre, olyan mondatokat szerkesztettek, a minőket a vadak intéztek Cook kapitányhoz, vagy Péntek Crusoe Robinsonhoz. Plornishné volt ebben a művészetben a legtalálékonyabb; és oly hírre tett szert azzal, hogy: „Remélni, lába hamar jó lenni”, - hogy az Udvarban szentül hitték, hogy nem sok híján olaszul beszél. Sőt maga Plornishné is azt kezdte hinni, hogy valósággal rászületett erre a nyelvre. Mikor Baptist úr népszerűbb lett, konyhaedényeket tartottak kéznél, hogy gyarapítsák a szóbőségét; és valahányszor megjelent az udvarban, a hölgyek kiszaladtak az ajtóba és rákiáltottak: „Baptist úr - teáskanna!” - „Baptist úr - szemétlapát!” - „Baptist úr - szita!” - „Baptist úr - kávéskanna!” Ugyanekkor az orra elé tartották ezeket a tárgyakat, és megéreztették vele az angol-szász nyelv borzalmas nehézségeit.

Fejlődésének ezen a fokán és bérlő-voltának körülbelül a harmadik hetében történt, hogy Pancks úr képzeletét megragadta a kicsike ember. Plornishnénak, mint tolmácsnak, a kíséretében fölkapaszkodott a padlásszobába, a hol ott találta Baptist urat nem egyéb bútorzattal, mint a padlón lévő ágyával, egy asztallal és egy székkel, a mint néhány egyszerű szerszám segítségével borzasztó vidáman faricskált.

- No, vén gyermek, - szólt Pancks úr, - ide a pénzzel!

A pénze kéznél volt, egy darabka papirba csavarva, és Baptist úr nevetve adta oda. Azután fürge mozdulattal kinyújtotta jobb kezének annyi ujját, a hány shilling volt a papirosban, a hat pennys darabot pedig azzal jelezte, hogy rézsut metszette egyszer a levegőt.

- Óh! - szólt Pancks úr, miközben csodálkozva nézett rá. - Annyi, csakugyan? Hiszen maga finom lakó. Rendben van. Bíz én nem hittem volna, hogy megkapom.

Plornishné asszony ezen a ponton nagykegyesen beleavatkozott a dologba és megmagyarázta Baptist úrnak:

- Ő örülni. Ő örülni pénzt megkapni.

A kis emberke mosolygott és bólogatott. Ragyogó arcza, úgylátszik, rendkívül vonzotta Pancks urat.

- Hogy’ van a lába neki? - kérdezte Plornishnétól.

- Óh, sokkal jobban, uram, - mondta Plornishné. - Reméljük, hogy jövő héten nem is lesz már szüksége a botjára. - (Minthogy az alkalom sokkal kedvezőbb volt, semhogy szabad lett volna elszalasztania, Plornishné asszony nem is rejtegette nagy művészetét, hanem megbocsátható büszkeséggel megmagyarázta Baptist úrnak: - Ő remélni, lába nemsokára jó lenni.)

- Nagyon víg ficzkó, - mondta Pancks úr, miközben úgy megbámúlta, mintha valami játékmasina lett volna. - Aztán miből él?

- Hát, uram, - felelte Plornishné asszony, - kiderült, hogy pompásan ért efféle virágok kifaragásához, mint a milyeneken most is dolgozik. - (Baptist úr, a ki az arczukat figyelte, mialatt beszéltek, a magasba emelte a munkáját, Plornishné asszony pedig tolmácsolta a maga olaszos módján, Pancks úr nevében: - Ő örülni. Nagyon jónak lenni!)

- Meg tud élni belőle? - kérdezte Pancks úr.

- Nagyon kevésből meg tud élni, uram, és valószínű, hogy hamarosan nagyon szépen fog keresni is. Clennam úr szerezte neki ezt a dolgot és ad neki mellesleg mindenféle apró munkát

is a szomszédos műhelyben - szóval szerez neki mindig munkát, mikor tudja, hogy szüksége van rá.

- És mit csinál egyébként, mert hiszen most még nem nagyon sok a dolga? - kérdezte Pancks úr.

- Hát sok valamit nem csinál egyébként, uram, azt hiszem azért, mert még nem tud sokat járni; de hát körüljárja az udvart és fecseg a nélkül, hogy nagyon megértene másokat vagy nagyon megértenék őt, aztán játszik a gyerekekkel, és leül a napra - leül akárhová, mintha karosszékbe ülne, - aztán dalol meg nevet!

- Nevet! - ismételte Pancks úr. - Egészen olyan, mintha minden foga folyton nevetne a fejében.

- De valahányszor az udvar túlsó végébe ér, a lépcső tetejére, - mondta Plornishné asszony, - hát a legfurcsább módon kikukucskál! Úgy hogy többen azt hiszik közülünk, hogy arra felé kukucskál, a merre a hazája van, mások meg azt hiszik közülünk, hogy azt nézi, nem jön-e valaki, a kivel nem szívesen találkoznék, aztán vannak köztünk olyanok is, a kik nem tudják, hogy mit higyjenek.

Baptist úr - úgylátszik - körülbelül megértette, mit mondott Plornishné asszony; vagy talán gyors megfigyelőképességével elfogta és kitalálta Plornishné kukucskálást jelző könnyed mozdulatát. Bármint volt, lehunyta a szemét és megrázta a fejét olyan arczot vágva, mint a kinek megvolt a maga oka arra, a mit tett, és anyanyelvén azt mondta, hogy mindegy teljesen. Altro!

- Mi az az altro? - kérdezte Pancks.

- Hm! Hát ez olyan általános kifejezésféle, uram, - mondta Plornishné asszony.

- Csakugyan? - szólt Pancks. - Hát akkor altro, vén gyerek. Adj' Isten. Altro!

Minthogy Baptist úr a maga eleven módján többször megismételte ezt a szót, Pancks úr is még egyszer viszonozta a maga esetlenebb módján.

Ez időtől fogva gyakran megesett, hogy Pancks, a czigány, mikor este agyonhajszoltan haza-felé tartott, elkerült a Vérző Szív Udvarába, csendesen fölment a lépcsőn, benézett Baptist úr ajtaján, és ha ott látta őt a szobában, beszólt hozzá:

- Halló, vén gyerek! Altro!

Baptist úr pedig erre ragyogva számtalanszor biczczentett a fejével és mosolyogva így felelt:

- Altro, signore, altro, altro, altro!

E rendkívül tömörített beszélgetés után Pancks úr ment tovább a maga útján, és meglátszott rajta, hogy megkönnyebbült és felfrissült.

HUSZONHATODIK FEJEZET.

Senki kedélyállapota.

Ha Clennam Arthur nem jutott volna el ahhoz a bölcs elhatározáshoz, hogy semmi esetre sem fog beleszeretni Petbe, akkor nagyon kínos lelki állapotban élt volna, nehéz harczokat küzdve végig a saját szívével. E harczok között nem a legcsekélyebb lett volna a lelkében folyton ingadozó tétovázás egyrészt ama hajlandósága között, hogy Gowan Henriket ne szívelje, sőt inkább határozott ellenszenvvel kezelje, és másrészt egy belső hang között, a mely azt súgta neki, hogy ez a hajlandósága nem méltó hozzá. Nemeslelkű ember nem egykönnyen hajlik az

erős ellenszenvre, s még akkor is csak lassan enged neki, ha szenvedély nélkül jelentkezik; de ha azt tapasztalja, hogy az idegenkedés egyre jobban elhatalmasodik rajta, sőt azt is megállapíthatja hébe-korba, hogy az eredete nincs híjával minden szenvedélynek, akkor az ilyen ember elszomorodik.

Gowan Henrik ennélfogva ránehezedett volna Clennam kedélyére és sokkal gyakrabban foglalkoztatta volna őt, mint más kellemesebb személyek és tárgyak, ha nagy okossággal nem jutott volna el az előbb említett elhatározásra. Az adott körülmények között azonban úgy tetszett, hogy Gowan úr Doyce Dániel lelkét nyomta inkább. Annyi bizonyos, hogy rendszerint inkább Doyce terelte rá a szót, mint Clennam, gyakori barátságos beszélgetésük közben. Mert mostanában gyakran szoktak egymással beszélgetni, minthogy a két üzlettárs közös lakást bérelt egy sokszobás házban, a City egyik komoly, ódon utczájában, nem messze az angol banktól, London fala mellett.

Doyce Twickenhamben töltötte a napot. Clennam kimentette magát. Doyce éppen haza érkezett. Bedugta a fejét Clennam lakószobájának ajtaján, hogy jó éjszakát kívánjon.

- Jőjjön be, jőjjön be! - szólt Clennam.

- Láttam, hogy olvas, - felelt Doyce, miközben beljebb került, - és azt hittem, rossz néven venné, ha zavarom.

Az említett nevezetes elhatározás nélkül, Clennam talán igazán nem tudta volna, mit olvasott; talán igazán bele sem tekintett volna már egy óra óta a könyvbe, bár a könyv nyitva feküdt előtte. Most nagyhirtelen becsapta.

- Nincs semmi baj? - kérdezte.

- Semmi, - szólt Doyce; - jól érzik magukat. Mindnyájan jól vannak.

Dánielnek megvolt az a régi munkás szokása, hogy a zsebkendőjét a kalapjában viselte. Kivette belőle és megtörölte vele a homlokát, miközben lassan ismételte: - Mindnyájan jól vannak. Ha jól láttam, Minnie kisasszony rendkívül jó színben volt.

- Voltak vendégek is a villában?

- Nem, nem volt ott senki.

- És mit csináltak négyesben? - kérdezte Clennam jókedvűen.

- Öten voltunk, - felelt az üzlettársa. - Ott volt az a nem tudom én ki is.

- Kicsoda? - szólt Clennam.

- Gowan Henrik úr.

- Ah, igen, igen! - kiáltott Clennam, szokatlan élénkséggel. - Persze! - Megfeledkeztem róla.

- A mint említettem, ha nem felejtette el, - szólt Doyce Dániel, - vasárnap mindig ott szokott lenni.

- Igen, igen, - felelt Clennam; - most jut eszembe.

Doyce Dániel, a ki még mindig a homlokát törölgette, szórakozottan ismételte: - Igen. Ott volt, ott volt. Oh igen, ott volt. A kutyájával együtt. A kutyája is ott volt.

- Meagle kisasszony nagyon kedveli a kutyát, - jegyezte meg Clennam.

- Úgy van, - hagyta helyben az üzlettárs. - Jobban szereti a kutyát, mint én az embert.

- Azt az urat érti?

- Igen is, Gowan urat, a leghatározottabban, - szólt Doyce Dániel.

A társalgás egy kissé elakadt. Clennam eközben felhúzta a zsebóráját.

- Talán egy kissé elhamarkodottan itél, - szólt aztán. - Itéleteink - általánosságban beszélek -

- Természetesen, - szólt Doyce.

- Oly könnyen támadnak sok olyan megfontolás hatása alatt, a mely tudtunkon kívül helytelen, hogy nem árt, ha óvatosak vagyunk. Például ez a -

- Gowan, - szólt Doyce nyugodtan, mert csaknem mindig ő volt az, a ki ezt a nevet kiejtette.

- Fiatal és szép, ügyes és elmés ember, tehetsége is van, és járatos a világ sok minden dolgában. Bajos volna önzetlen okát adni annak, hogy az ember miért legyen elfogult vele szemben.

- Rám nézve nem bajos dolog, azt hiszem, Clennam, - felelt az üzlettárs. - Látom, hogy ez idő szerint gondot és aggodalmat hoz, a jövőben pedig, attól félek, szomorúságot fog hozni öreg barátom házába. Látom, hogy öreg barátom arczába egyre mélyebb barázdákat szánt, mennél közelebb húzódik leányához és mennél gyakrabban néz leánya arczába. Egy szóval látom, hogy behálózza azt a csinos, kedves teremtést, a kit sohasem fog boldogítani.

- Nem tudjuk, - szólt Clennam, csaknem olyan hangon, mintha nagy fájdalmat érezne, - vajon nem fogja-e boldogítani?

- Azt sem tudjuk, - felelt az üzlettárs, - vajon él-e a föld még további száz esztendeig, de azért nagyon valószínünek tartjuk, hogy él.

- Jó, jó! - szólt Clennam, - remélnünk kell, és legalább arra kell törekednünk, hogy ha nagylelküek nem leszünk is (erre ugyanis ez esetben semmi okunk sincsen), hát igazságosak legyünk. Ne kisebbítsük ezt az urat, mert sikerrel iparkodik meghódítani becsvágyának szépséges tárgyát; Minnie kisasszonynak pedig ne vonjuk kétségbe azt a természetes jogát, hogy szerelmét annak ajándékozhatja, a kit méltónak talál rá.

- Lehet, barátom, - szólt Doyce. - Lehetséges az is, hogy Minnie kisasszony sokkal fiatalabb és elkényeztetettebb, sokkal bizakodóbb és tapasztalatlanabb, semhogy helyesen itélhetné meg a dolgokat.

- Ezen sehogysem állna módunkban változtatni, - szólt Clennam.

Doyce Dániel komolyan megcsóválta a fejét és így szólt: - Félek, hogy így van.

- Szóval éppen ezért, - szólt Clennam, - meg kellene állapodnunk abban, hogy nem méltó hozzánk, bármi rosszat is mondani Gowan felől. Kicsinyes dolog volna, ha balvéleménynyel viseltetnénk iránta. S a mi engem illet, én fel is teszem magamban, hogy nem kissebbítem őt.

- Én nem vagyok ennyire bizonyos magamról, és éppen ezért fentartom magamnak azt a jogot, hogy kifogást tegyek ellene, - felelt a másik. - De ha magamról nem vagyok is bizonyos, annál bizonyosabb vagyok önről, Clennam, és tudom, milyen egyenes ember ön és milyen becsülésre érdemes. Jó éjszakát, barátom és üzlettársam.

Megszorította Clennam kezét, miközben ezt mondta, mintha valami komoly háttere lett volna a beszélgetésüknek; azután elváltak.

Ez időtájt több ízben meglátogatták már a családot, és mindig azt a megfigyelést tették, hogy valahányszor csak a legcsekélyebb czélzás történt is Gowan Henrikre, mikor ez nem volt ott közöttük, megjelent mindannyiszor az a felhő, a mely Meagles úr arczának verőfényét elsötétítette azon a reggelen, a mikor véletlenül találkoztak a révnél. Ha Clennam valaha eltűrte volna, hogy az a tiltott szenvedély bevonuljon szívébe, akkor ez az időszak igazi meg-

próbáltatás ideje lett volna; de a fennforgó körülmények között kétségtelenül semmi sem volt - semmi sem volt.

Hasonlóképpen, ha a szíve befogadta volna magába azt a kitiltott vendéget, akkor néma küzdelme, a melylyel a maga módján keresztültört ennek az időszaknak kedélyállapotán, számot tarthatott volna némi elismerésre. Lett volna némi érdem abban a szakadatlan erőfeszítésében, hogy ne csábíttassa bele magát annak a jól ismert, folyton körülötte settenkedő bűnnek egy újabb fázisába, a mely önző czéloknak alacsony és kicsinyes eszközökkel való hajszolásában állt, hanem e helyett szilárdan ragaszkodjék a becsület és nagylelkűség valamely magasabbrendű elvi követelményéhez. Lett volna némi érdem abban az elhatározásában, hogy még csak nem is kerüli Meaglesék házát, nehogy mialatt önmagát önzőn kíméli, a legcsekélyebb szomorúságot is okozza a leánynak azáltal, hogy benne lássák az okát az elhidegülésnek, a mely hite szerint bántaná az apát. Lett volna némi érdem abban a szerény igazságosságában, hogy mindig szem előtt tartotta Gowan korának a megfelelőbb voltát, valamint személyének és modorának nagyobb vonzóerejét. Lett volna némi nyugodt jellemszilárdság abban a körülményben, hogy mindezt, sőt ennél sokkal többet is, a legcsekélyebb fitogtatás nélkül, férfiasan és nyugodt határozottsággal művelte, mialatt igen élesen emésztette lelkét a gyötrelem, a mely épp oly sajátságos volt, mint az egész élete és története. De tekintettel említett elhatározására, mindezekről az érdemekről természetesen szó sem lehetett; és ez a kedélyállapot nem volt senkié sem - senkié sem.

Gowan úr nem sokat törődött vele, vajon senkié sem volt-e, vagy volt-e valakié. Minden alkalommal megőrizte modorának tökéletes derűjét, mintha azt a lehetőséget, hogy Clennam fölvetni bátorkodott volna magában a nagy kérdést, még csak elképzelni is nagyon messzefekvő és nevetséges dolog lett volna. Mindig nyájasan és fesztelenül viselkedett Clennammel szemben, a mi (föltéve, hogy Clennam nem szánta volna el magát az említett bölcs elhatározásra) már önmagában is nagyon kellemetlenül befolyásolta volna Clennam kedélyállapotát.

- Igazán sajnálom, hogy tegnap nem volt közöttünk, - szólt Gowan Henrik, mikor másnap reggel beállított Clennamhez. - Nagyon kellemes napunk volt odafönt a folyam mellett.

Ő is úgy hallotta, mondta rá Arthur.

- Az üzlettársától? - kérdezte Gowan Henrik. - Milyen kedves öreg bácsi az üzlettársa.

- Igen nagyra becsülöm őt.

- Jupiterre, pompás egy istenteremtése! - szólt Gowan. - Oly friss, oly zöld, oly csodálatos dolgokban bizakodik!

Ime, ez is egyike volt azoknak az apró durvaságoknak, a melyek alkalmasak voltak arra, hogy Clennam fülét sértsék. Úgy intézte el, hogy egyszerűen ismételte, hogy ő igen nagyra becsüli Doyce-ot.

- Elragadó ember! Pompás látvány, a mint álmodozva járja útját, mindmáig a nélkül, hogy vesztene vagy nyerne valamit útközben. Elbűvöli az embert. Ilyen romlatlan, ilyen egyszerű, ilyen jó lélek! Lelkemre, Clennam úr, az ember átkozottúl földhöz ragadtnak és nyomorúltnak érzi magát, ilyen ártatlan teremtéssel szemben. Engedje hozzátennem, hogy magamról beszélek, a nélkül, hogy önt is beleérteném. Ön is igaz ember.

- Köszönöm a bókot, - szólt Clennam kelletlenül. - Remélem, ön is az?

- Úgy a hogy, - felelt a másik. - Hogy őszinte legyek önnel szemben, tűrhetően az vagyok. Nem vagyok nagyszabású szélhámos. Vegye meg valamelyik képemet, és én bizalmasan közlöm önnel, hogy nem éri meg a pénzét. Vegye meg más valakiét - valamelyik nagy

mesterét, a ki mellett én számba sem jövök - és minden valószínűség a mellett szól, hogy mennél többet ad neki, annál jobban becsapja önt. Így tesz valamennyi.

- Valamennyi festő?

- Festő, író, hazafi, és a többi állandó piaczi árus. Adjon csaknem akármelyik embernek azok közül, a kiket ismerek, tíz fontot, és a megfelelő arányban meg fogja önt csalni; ezer fontot - meglesz az arány; tízezer fontot - meglesz az arány. A sikerrel együtt növekszik a csalás nagysága. - Milyen nagyszerű világ is ez! - kiáltott Gowan lelkes elragadtatással. - Milyen mulatságos, kitünő, szeretetre méltó világ!

- Én inkább azt gondoltam, - szólt Clennam, - hogy azt az életelvet, a melyet említett, főleg a - -

- A Barnacle család tagjai követik? - vágott a szavába Gowan nevetve.

- Azok a politikus urak, a kik a huza-vona-hivatal ügyeit méltóztatnak intézni.

- Ah! Ne haragudjék a Barnacle-ekre, - szólt Gowan, újra nevetve, - azok pompás fiúk! Még a szegény kis Clarence, a család született hülyéje is, rendkívül kellemes és szeretetreméltó mamlasz! És Jupiterre, még ő benne is annyi a talpraesettség, hogy nem győzi bámulni az ember!

- Nem győzi. Valóban, - szólt Clennam szárazon.

- És végtére, - kiáltott Gowan, azzal az őt jellemző könnyedséggel, a mely széles e világon mindent egyforma alacsony mértékre sülyesztett alá, - bár nem tagadhatom, hogy a huza-vona-hivatal valamikor valószínüleg mindenkit és mindent tönkre fog tenni, mi ezt aligha érjük már meg - s addig is úriemberek számára jó iskola.

- Azt hiszem, hogy veszedelmes, ki nem elégítő és drága iskola a népnek, a mely a növendékek költségeit viseli, - szólt Clennam, a fejét csóválva.

- Ah! Ön rettenetes ember, - felelt Gowan vidáman. - Meg tudom érteni, hogy ön megijesztette Clarencet, azt a kis szamarat, a legrokonszenvesebb tökfilkót (én igazán szeretem őt), annyira, hogy csaknem az eszét vesztette. De most már hagyjuk őt, meg a többi atyjafiát. Be szeretném mutatni önt az anyámnak, Clennam úr. Legyen szíves, nyujtson alkalmat rá.

A senki kedélyállapotában nem volt semmi, a mit Clennam kevésbbé kívánatosnak tartott volna, vagy a minek a mi módon való elkerülése nagyobb zavarba hozhatta volna.

- Az anyám odalent él a legkezdetlegesebb módon Hampton Courtban, abban a szomorú vöröstégla-börtönben, - szólt Gowan. - Ha lesz szíves kijelölni egy napot, a mikor szabad lesz magammal vinnem oda ebédre, akkor ön halálra fogja magát únni, az anyám pedig el lesz ragadtatva. Valóban ez az igazság.

Mit mondhatott volna Clennam erre? Zárkózott jellemének nem egy olyan sajátsága volt, a mely a legjobb értelemben kezdetlegesnek volt mondható, mert a gyakorlat és a használat nem csiszolt rajta; s a milyen kezdetleges és szerény ember volt, annyit mondhatott csak, hogy szívesen áll Gowan úr rendelkezésére. Ugyanezt mondta Gowan úr is, és megállapodtak a napban. És Arthur nagyon félt ettől a naptól, és nagyon kelletlenül üdvözölte ezt a napot, a mikor megérkezett és elindultak Gowannal együtt Hampton Court felé.

Úgy tetszett, mintha e tiszteletreméltó épület tiszteletreméltó lakói úgy táboroztak volna csak ott, mint holmi czivilizálódott czigánynépség. Az ideiglenesség színe volt egész berendezkedésükön, mintha odébb akartak volna vonulni abban a pillanatban, mihelyt valami jobb helyet találnak; ők maguk pedig szinte elégedetleneknek látszottak, mintha igen zokon vették volna, hogy már is nem akadtak rá valami sokkal jobb helyre. Mindenfajta finom rejtő és

kisegítő holmi volt többé-kevésbbé észrevehető, mihelyt ajtaik megnyíltak; félig sem elég magas spanyolfalak, a melyek ebédlőkké alakítottak át boltíves folyosókat és elrejtettek mindenféle sötét zúgokat, a hol éjjelente lakájok aludtak, kések és villák között hajtva fejüket pihenőre; függönyök, a melyek azt akarták elhitetni az emberrel, hogy semmit sem palástolnak; üvegtáblák, a melyek azt kívánták az embertől, hogy ne lássa őket; különböző alakú tárgyak, a melyek azt színlelték, mintha semmi kapcsolatban sem volnának bűnös titkukkal: az ágygyal; rejtett csapdák a falakban, a melyek nyilvánvalóan szenes kamrák voltak; eltünni vágyó kijárások, a melyek szemmel láthatóan apró konyhákba vezettek. Ravasz színlelések és mesterkélt titokzatosságok egész serege támadt mind e dolgok nyomában. Vendégek, a kik merően a házigazdák szeme közé néztek, úgy tettek, mintha nem éreznék, hogy három lábnyira tőlük főznek; emberek, a kik véletlenül nyitva felejtett fali szekrényekkel szemben ültek, úgy tettek, mintha nem látnák a palaczkokat; látogatók, a kik fejjel holmi vékony vászonfal elé kerültek, a mely mögött egy inas meg egy szolgáló jó hangosan czivakodott, úgy tettek, mintha a természet ősi csendjében ültek volna. Vége-hossza nem volt az efféle apró szívességi váltóknak, a melyeket az előkelőség czigányai állandóan egymásra intézvényeztek és egymásért elfogadtak.

Némelyek e czigányok közül ingerlékeny természetűek voltak, mert állandóan bántotta és gyötörte őket két lelki megpróbáltatás; először az a tudat, hogy még mindig nem húzódtak külön eléggé a nagy nyilvánosságtól; másodszor az a tudat, hogy a nagy nyilvánosságot beeresztették az épületbe. Az utóbbi nagy igazságtalanság miatt néhányan rettenetesen szenvedtek - különösen vasárnapokon, mikor egy ideig azt várták, hogy a föld meg fog nyílni és elnyeli a nagy nyilvánosságot; csakhogy ez az óhajtva várt esemény még mindig nem következett el, bizonyára azért, mert a mindenség dolgai érthetetlen hanyagsággal intéződtek.

Gowanné asszony ajtaját egy házi szolga őrizte, még pedig már hosszú évek óta, a kinek megvolt a maga külön kis ügye a nagy nyilvánossággal, egy postahivatali állás alapján, a melyre jó ideje várakozott már, a nélkül, hogy kinevezték volna rá. Nagyon jól tudta ugyan, hogy a nagy nyilvánosság soha be nem dughatta volna őt ebbe az állásba, de jól esett neki mérgelődni azon a gondolaton, hogy a nagy nyilvánosság akadályozza a kinevezését. E sérelem hatása alatt (meg talán holmi kis szűkmarkúság és szabálytalanság következtében a bére dolgában) megszokta, hogy a külsejét elhanyagolja és állandóan mogorva legyen; és most, minthogy Clennamben elnyomói lefokozott tömegének egyik tagját látta, gyalázatosan fogadta őt.

Gowanné asszony azonban kegyesen fogadta. Előkelő, öreg delnő volt, a ki valaha szépség lehetett, s még mindig volt olyan jó karban, hogy nélkülözhette volna orrán a rizsport s mind a két szeme alatt a pirosítónak valami képtelen fajtáját. Egy kissé leereszkedően bánt Arthurral, csak úgy, mint egy másik idős delnő, a kinek sötét szemöldöke és ívelt orra volt, s a kiben föltétlenül volt valami valódi, mert különben nem létezhetett volna, azonban annyi bizonyos, hogy ez a valami nem volt sem a haja, sem a foga, sem a termete, sem az arcza színe. Éppen így bánt Arthurral egy komor, méltóságos külsejű, ősz, öreg úr is. A két utóbbi szintén ebédre hivatalos vendég volt. Minthogy azonban valamennyien tartózkodtak már angol követségeknél a föld különböző részeiben, s minthogy az angol követségek legczélszerűbben úgy tehetnek szert tekintélyre a huza-vona-hivatal előtt, ha honfitársaikat mérhetetlen megvetéssel kezelik (hiszen különben olyanok volnának, mint más országok követségei), Clennam úgy érezte, hogy mindent egybevetve tűrhetően bánnak vele.

A méltóságos öreg úr, mint kitetszett, Lord Lancaster Stiltstalking volt, a ki a huza-vona-hivatal jóvoltából több esztendőn keresztül Anglia ő királyi felségét képviselte külföldön. Ez a nemes jéghűtő több európai udvart jégbehűtött ez idő alatt, még pedig oly fényes eredménynyel, hogy azoknak az idegeneknek, a kiknek volt szerencséjük emlékezni rá, ez a puszta szó, hogy angol ember, még egy negyedszázad múlva is jégbehűtötte a gyomrát.

Most nyugalomba vonult már, s ennélfogva volt kegyes (óriási fehér nyakravalóban, a mely jéggé dermedt hófúváshoz hasonlított) megjelenésével árnyékba borítani az ebédet. Az asztalkészlet s a legfurcsább fajtájú tálak és tányérok nomád természetében volt valami az egész hely czigányos jellegéből; de a nemes jéghűtő, a mely mérhetetlenül többet ért, mint az ezüst és a porczellán, mindent fölségessé tett. Árnyékba borította az ebédet, lehűtötte a borokat, megfagyasztotta a mártást és tönkretette a főzeléket.

Rajtuk kívül csak egyetlen személy volt még a szobában, egy microscopium alá való kis inas, a ki segítségére volt annak a mogorva lakájnak, a ki nem jutott be a postahivatalba. Még ezen az ifjún is, ha a dolmányát ki lehetett volna gombolni és a szívét közszemlére tenni, meg lehetett volna látni, hogy mint a Barnacle-család távolabbi függeléke, már is számot tart arra, hogy állami hivatalt kapjon.

Gowanné asszony szelid mélabúval, a melynek az volt az oka, hogy fia, mint az alacsony művészetek mívelője, kénytelen volt a csőcselék kegyéért versengeni, a helyett, hogy élt volna születésadta jogával és elismert Barnacle létére karikát fűzött volna a nagy nyilvánosság orrán keresztül, - Gowanné asszony ebéd közben a rossz időkre terelte a társalgást. Most tapasztalta csak Clennam először életében, milyen apró sarkok körül forog ez a nagy világ.

- Ha Barnacle János, - szólt Gowanné asszony, miután teljes bizonysággal megállapították az idők elfajulását, - ha Barnacle János legalább utólag belátta volna a hiábavalóságát annak a rendkívül szerencsétlen gondolatának, hogy a tömeget ki kell engesztelni, akkor minden jó lett volna, és azt hiszem, a haza üdve biztosítva lett volna.

Az ívelt orrú öreg delnő helyeselt; de hozzátette, hogy ha Stiltstalking Augustus minden teketória nélkül kivezényelte volna a lovasságot, azzal az utasítással, hogy minden teketória nélkül támadjon, azt hiszi, hogy akkor a haza üdve biztosítva volna.

A nemes jéghűtő helyeselt; de hozzátette, hogy ha Barnacle Vilmos és Stiltstalking Tudor, mikor egymáshoz csatlakoztak és megcsinálták örökké emlékezetes coalitiójukat, merészen megrendszabályozták volna az ujságokat és büntetést szabtak volna ki minden ujságfirkászra, a ki bírálni merészkedik bármely külföldi vagy belföldi hivatalos hatóság viselkedését, - azt hiszi, hogy akkor a haza üdve biztosítva lett volna.

Abban megegyeztek, hogy a haza (a Barnacle-ek és Stiltstalkingok gyüjtőfogalma) rászorult a biztosításra, de hogy mi ennek az oka, az már nem volt annyira világos. Csak az volt világos, hogy a kérdés mindig Barnacle János, Stiltstalking Augustus, Barnacle Vilmos és Stiltstalking Tudor, Barnacle avagy Stiltstalking Tom, Dick vagy Harry körül forgott, mert ezeken kívül csak csőcselék volt még. S ez volt a társalgásnak az a vonása, a mely Clennamet, mint olyan embert, a ki nem volt hozzászokva, igen kellemetlenül érintette, a mennyiben azt a kételyt ébresztette föl benne, vajjon helyes dolog-e, ha ott ül és némán hallgatja, milyen kicsinyes korlátok közé szorítanak egy nagy nemzetet. De mikor eszébe jutott, hogy a parlamenti viták-ban is rendszerint mindig Barnacle János, Stiltstalking Tudor, Barnacle avagy Stiltstalking Tom, Dick vagy Harry körül forog a kérdés, és senki más körül, legyen bár szó a nemzetnek akár anyagi, akár erkölcsi jólétéről: egy szót sem szólt a csőcselékre vonatkozólag, hanem csak annyit gondolt magában, hogy a csőcselék megszokta már ezt.

Gowan Henriknek - úgy látszott - kaján öröme telt abban, hogy a három beszélgetőt egymás ellen játssza ki és gyönyörködjék Clennam ijedelmében szavaik hallatára. Minthogy épp oly fölényes megvetéssel viseltetett azzal az osztálylyal szemben, a mely kidobta őt magából, mint azzal a másikkal szemben, a mely nem fogadta őt be magába, személyesen nem nyug-talanította őt semmi abból, a mi történt. Sőt úgy látszott, hogy a maga egészséges kedély-állapotában szinte mulattatta is őt Clennam zavaros helyzete és elszigeteltsége a jó társaság-ban; és ha Clennam olyan állapotban lett volna, mint a minővel Senki folytonosan vívódott,

akkor gyanította volna is ezt és küzdött volna ez ellen a gyanú ellen, mint a mely hitványság, már ott az asztal mellett ültében is.

Pár óra multán a nemes jéghűtő, a ki egy pillanatig sem járt száz esztendőnél kevesebb idővel a jelen mögött, ötszáz esztendővel hátrább hanyatlott már s egyre-másra hangoztatta az akkori időkhöz mért ünnepélyes politikai jövendöléseket. Végül megfagyasztott egy csésze teát, a melyet ő maga akart meginni, és lesülyedt a legalacsonyabb hőfokára.

Ekkor Gowanné asszony, a ki a maga fénykorában megszokta, hogy az oldala mellett mindig legyen egy üres karosszék, a hová kitüntetésképpen sorjában oda inthesse hódoló rabszolgáit néhány szónyi kihallgatásra, intett Clennamnek a legyezőjével, hogy húzódjék közelebb hozzá. Clennam engedelmeskedett, és leült a triposra, a melyről Lord Lancaster Stiltstalking épp abban a perczben kelt föl.

- Clennam úr, - szólt Gowanné asszony, - nagyon örülök, hogy megismerhettem önt, bár ez a hely utálatosan alkalmatlan - igazi vityilló. De ezenkívül van még valami, a miről sürgősen óhajtok beszélni önnel. Az a tárgy ez, a melylyel kapcsolatban a fiamnak - tudomásom szerint - először volt alkalma önnel összebarátkozni.

Clennam fejet hajtott, minthogy általában ez volt a megfelelő válasz valamire, a mit nem egészen értett meg.

- Először is, - szólt Gowanné asszony, - igazán olyan szép?

Arthur, ha a Senki nehézségeivel küzdött volna, nagyon nehéznek találta volna erre a kérdésre a feleletet; igazán nagyon nehéznek, hogy mosolyogjon és így szóljon: - Kicsoda?

- Óh! Hiszen tudja! - felelt Gowanné. - A Henriknek az ideálja. Az a boldogtalan szeszély! Nem bánom hát! Ha minden áron ragaszkodik hozzá, hogy én mondjam ki először a nevét - hát az a Mickles - Miggles kisasszony.

- Meagles kisasszony - szólt Clennam, - nagyon szép.

- A férfiak oly gyakran tévednek ilyen dolgokban, - szólt Gowanné asszony, a fejét csóválva, - hogy én őszintén megvallom önnek, úgy érzem, még most sem vagyok bizonyos benne; ámbár mindenesetre jelent valamit Henrik véleményének ez a komoly és nyomatékos megerősítése. Rómában szedte föl ugy-e ezeket az embereket?

Ez a szó Senkit halálosan megsértette volna. Clennam így felelt: - Bocsásson meg, de nem tudom, jól értettem-e a kifejezést?

- Fölszedte őket, - szólt Gowanné asszony, kis asztalkáját veregetve összecsukott legyező-jével. (Nagy, zöld legyező volt, a melyet kézi ellenzőnek szokott használni.) - Találkozott velök. Rájuk bukkant. Beléjök botlott.

- Emberekbe?

- Igen. A Migglesékbe.

- Igazán nem tudom, - szólt Clennam, - hol mutatta be először Meagles barátom Gowan Henrik urat a leányának.

- Majdnem bizonyos vagyok benne, hogy Rómában szedte fel őt Henrik; de mindegy akárhol. Nos, (ez persze egészen köztünk marad) nagyon közönséges a leány?

- Valóban, asszonyom, - felelte Clennam, - én magam is kétségtelenül annyira közönséges ember vagyok, hogy nincs módomban ítéletet mondani.

- Nagyon szép! - szólt Gowanné asszony, hidegen szétterjesztve az ellenzőjét. - Nagyon kedves! Ebből azt következtetem, hogy ön magában azt gondolja, hogy a kisasszony modora megfelel a külsejének?

Clennam, miután egy pillanatig feszesen ült, meghajolt.

- Ez vígasztaló, és remélem, hogy önnek igaza van. Jól mondta Henrik, hogy ön együtt utazott velök?

- Néhány hónapon keresztül együtt utaztam Meagles barátommal meg a feleségével és a leányával. (*Senki* szíve talán fájdalmasan vonaglott volna erre a visszaemlékezésre.)

- Valóban nagyon megvígasztal, mert hiszen akkor bizonyára nagyon jól ismeri őket. Látja, Clennam úr, ez a dolog már régóta húzódik, és úgy tapasztalom, hogy nem javul a helyzet. Éppen ezért mérhetetlenül megvígasztal az a körülmény, hogy alkalmam van olyan emberrel beszélgetni a dologról, a ki annyira tájékozott mindenről, mint ön. Valóságos jótétemény. Áldás, higyje meg.

- Bocsásson meg, - felelet Clennam, - de Gowan Henrik úr engem nem tisztelt meg a bizalmával. Egyáltalán nem vagyok annyira tájékozott semmiről, mint ön gondolja. A tévedése nagyon kényes helyzetbe hoz. Soha egy szót sem váltottam erről a témáról Gowan Henrik úrral.

Gowanné asszony a szoba tulsó végébe pillantott, a hol a fia egy pamlagon écartét játszott azzal az öreg delnővel, a ki annyira lelkesedett a lovastámadásért.

- Nem tisztelte meg a bizalmával? Nem, - szólt Gowanné asszony. - Nem váltott egy szót sem vele? Nem. Ezt el tudom képzelni. De van szóval ki nem fejezett bizalmasság is, Clennam úr; s minthogy önök meghitt körben együtt szoktak lenni azok közt az emberek között, nincs benne kétségem, hogy a bizalmasságnak ez a fajtája megvan a jelen esetben. Talán hallott róla, milyen mélyen szomorít engem, hogy Henrik olyan hivatást választott magának, a mely - nos! - (Gowanné asszony a vállát vonogatta) - nagyon tisztességes hivatás, kétségtelenül, és némely művész, mint művész, tagadhatatlanul nagyon kiváló személy; de hát a mi családunkban nem volt még soha senki más, mint műkedvelő, s ezért megbocsátható gyöngeség, ha egy kissé...

Minthogy Gowanné asszony itt megállt, hogy mélyen fölsóhajtson, Clennam minden nagylelkűségi hajlama mellett sem állhatta meg, hogy azt ne gondolja magában, hogy a családot az adott körülmények között sem igen fenyegeti az a veszedelem, hogy valamelyik tagja túlmerészkedik a műkedvelőségen.

- Henrik, - folytatta az anya, - makacs és határozott; s minthogy ezek az emberek természetesen mindent elkövetnek, hogy horogra kerítsék őt, nem sok reményem lehet rá, Clennam úr, hogy a dolog félbenmarad. Félek, hogy a lány vagyona nagyon jelentéktelen; Henrik sokkal jobban járhatott volna; s alig látok olyasmit, a mi kárpótlás lehetne az összeköttetésért. De Henrik ura a cselekedeteinek; és ha rövidesen nem fordul jobbra a dolog, kénytelen-kelletlen bele kell törődnöm a helyzetbe és bele kell harapnom úgy, a hogy tudok, ezekbe az emberekbe. Rendkívül hálás vagyok azért, a mit mondott.

Minthogy Gowanné a vállát vonogatta, Clennam megint feszesen meghajolt. Azután zavartan elpirulva és tétovázva, még csendesebben, mint a hogy eddig beszélt, így szólt:

- Gowanné asszony, alig tudom, hogy' teljesítsem azt, a mit kötelességemnek érzek; de szíves elnézését kell kérnem, ha mégis megpróbálom teljesíteni a kötelességemet. Úgy látom, hogy fel kell önt világosítanom egy tévedéséről, egy igen nagy tévedéséről, ha ugyan szabad így

mondanom. Ön azt tételezte föl, hogy Meagles úr és a családja mindent elkövet, - ha nem csalódom, így mondta - -

- Mindent, mindent, - ismételte Gowanné asszony, nyugodt makacssággal tekintve Clennamre, miközben zöld legyezőjét szétnyitotta az arcza és a tűz között.

- Hogy biztosítsa magának Gowan Henrik urat?

A delnő szeliden rábólintott.

- Már pedig, - szólt Arthur, - ez annyira nem felel meg a tényeknek, hogy az én tudomásom szerint Meagles úr nagyon boldogtalan a dolog miatt, és minden képzelhető akadályt gördített az útba, azt remélve, hogy ekképpen vége szakad talán az egésznek.

Gowanné asszony összecsukta nagy, zöld legyezőjét, rátapintott vele a karjára és rátapintott mosolygó ajakára.

- No természetesen, - szólt aztán. - Én magam sem képzeltem egyebet.

Arthur figyelmesen az arczába nézett, mintha abból akarná kiolvasni szavainak magyarázatát.

- Valóban komolyan beszél, Clennam úr? Hát nem látja?

Arthur nem látta; és ezt meg is mondta.

- Ej, hát én talán nem ismerem a fiamat és nem tudom, hogy éppen ez a módja annak, hogyan kell megfogni őt? - szólt Gowanné asszony kicsinylően; - és azok a Migglesék talán nem éppen úgy tudják ezt, mint jó magam? Óh, ravasz egy népség az, Clennam úr; nyilvánvalóan csupa üzletember! Ha jól tudom, Miggles valami banknál is volt. Az a bank bizonyára nagyon jövedelmező vállalat lehetett, ha sok része volt a vezetésében. Ezt a dolgot igazán pompásan nyélbeütötte.

- Igen kérem, asszonyom, higyje meg - -, vágott a szavába Arthur.

- Óh, Clennam úr, hát ön igazán ilyen hiszékeny ember?

Arthurra oly kínos benyomást tett, hogy Gowanné ilyen lenéző hangon beszél, és ajkát megvetően veregeti a legyezőjével, hogy igen komolyan így szólt: - Higyje meg, asszonyom, ez igaztalan és teljesen alaptalan gyanú.

- Gyanú? - ismételte Gowanné asszony. - Nem gyanú, Clennam úr. Bizonyosság! A dolgot igazán nagyon ügyesen csinálják, és a mint látom, *önt* is teljesen megszédítették.

Nevetett; és a mint ott ült, megint megveregette az ajkát a legyezőjével és fölvetette a fejét, mintha ezt akarta volna még hozzátenni: - Nekem beszél? Én tudom, hogy az efféle népség el fog követni minden tőle telhetőt ilyen összeköttetés tisztességének a kedvéért.

Ebben a kellő pillanatban összedobták a kártyát, Gowan Henrik úr átjött hozzájok a szoba túlsó végéből, és így szólt: - Mama, ha nélkülözheted ez idő szerint Clennam urat, még nagy utat kell megtennünk és késő van már.

Clennam erre fölkelt, mert egyebet mit tehetett volna? Gowanné asszony pedig mindvégig úgy nézett rá, és olyan megvetően veregette tovább az ajkait, mint eddigelé.

- Rettentő hosszú kihallgatáson fogadta önt az anyám, - szólt Gowan, mihelyt az ajtó bezárult mögöttük. - Szívemből remélem, hogy nem unatkozott túlságosan.

- Egyáltalában nem, - szólt Clennam.

Egy kis nyitott phaëtonjuk volt az útra, és csakhamar hazafelé ügettek benne. Gowan, a ki hajtott, szivarra gyujtott; Clennam nem fogadta el a szivart. Csinálhatott, a mit akart, annyira elmélyedt magában, hogy Gowan megint így szólt: - Nagyon félek, hogy az anyám mégis

csak túlságosan untatta. - Mire Clennam összeszedte magát és így felelt: - Egyáltalában nem; - és aztán csakhamar tovább töprengett magában.

E kedélyállapotban, a mely *Senkit* gyötörte, tünődése főleg azzal az emberrel foglalkozott volna, a ki mellette volt. Eszébe jutott volna az a reggel, mikor először találkozott vele, s éppen köveket rugdalt ki a földből a sarkával, és azt kérdezte volna magától: - Vajjon engem is ilyen kiméletlen kegyetlenséggel lök félre az útjából? - Elgondolta volna, vajjon nem azért ütötte-e nyélbe ezt a bemutatkozást az anyjával, mert előre tudta, mit fog az anyja mondani, s ilyen módon tisztázhatta a helyzetét a versenytárssal szemben és kevélyen leinthette őt, a nélkül, hogy ő maga egyetlen bizalmas szót váltott volna vele? Elgondolta volna, vajjon ha nem is ez volt a terve, nem azért vitte-e őt oda, hogy játsszék elfojtott érzelmeivel és gyötörje őt? E tűnődéseket megakasztotta volna néha-néha a szégyen fellobbanása, a maga egyenes lelkéből fakadó tiltakozás, hogy ne engedjen futólag sem efféle gyanakvásnak, mert ez nem felel meg annak a magas, irigység nélkül való életútnak, a melynek követésére elszánta magát. Ilyenkor dúlt volna lelkében a legkeményebb küzdelem; s ha felpillantva, találkozott volna Gowan tekintetével, megriadt volna, mintha igaztalanul bánt volna vele.

Majd a sötét országútra és az elmosódó tárgyakra tekintve, lassan megint gondolataiba merült volna, ilyeténképpen: - Hová hajtatunk, ő meg én, az élet sötétebb útján? Mi lesz velünk, meg Pettel, a távol sötétjében? - És Petre gondolva, az a szemrehányó aggodalom nyugtalanította volna őt, hogy Pettel szemben sem illő eljárás idegenkednie Henriktől, és hogy ha ily könnyen hajlik rossz feltevésekre Henrikkel szemben, akkor még kevésbbé méltó Petre, mint eddigelé.

- Ön szembetűnően rosszkedvű, - szólt Gowan; - nagyon félek, hogy az anyám rettenetesen untatta önt.

- Higyje meg, egyáltalában nem, - szólt Clennam. - Szó sincs róla - szó sincs róla!

HUSZONHETEDIK FEJEZET.

Huszonöt.

Clennam Arthurt ez időtájt sokszor nyugtalanította az a kétely, vajjon Pancks úrnak az a vágya, hogy mindenáron fölvilágosításokat akart szerezni a Dorrit-családról, nem tartozik-e össze valamiképpen azzal a balsejtelmével, a melyet szóvátett édesanyja előtt, mikor visszatért hosszú számüzetéséből. Mit tud Pancks úr már is a Dorrit-családról, mit is iparkodik voltaképpen még megtudni, és általában miért töri miattuk amúgy is nagyon elfoglalt fejét: mindez olyan kérdés volt, a melyen Arthur sokszor eltünődött. Pancks úr nem olyan ember volt, hogy puszta kíváncsiságból pazarolja az idejét és a munkáját efféle nyomozásokra. Hogy határozott czél lebegett előtte, abban Clennam egy pillanatig sem kételkedhetett. És vajjon ennek a czélnak az elérése Pancks úr fáradozásai révén nem fog-e esetleg nem-kívánatos módon holmi titkos okokat kideríteni, a melyek édesanyját arra bírták, hogy Kis Dorritot támogassa: ez olyan kérdés volt, a mely súlyosan ránehezedett Arthurra.

Nem mintha a legkevésbbé is megingott volna az a szilárd elhatározása, hogy jóvá tesz minden igaztalanságot, a mely atyja életében történt, ha tudomást szerez róla és ha még jóvátehető. Valami igaztalan cselekedet gyanújának az árnya, a mely atyja halála óta ott borongott fölötte, oly határozatlan és oly alaktalan árnyék volt, hogy könnyen lehetett oly valóságnak a következménye, a mely igen messze járt attól, a mit el tudott képzelni. De ha félelme alaposnak bizonyulna, Arthur el volt szánva rá, hogy nyomban odaadja mindenét, a mije volt, és elölről kezdi az életet. Minthogy gyermekkorának rideg, sötét iskolája sohasem befolyásolta szívét, Arthur erkölcsi törvénykönyvének az volt az első paragrafusa, hogy

minden dolgát alázatosan azzal kell kezdenie, hogy ügyelnie kell, hová teszi lábát a földön, és hogy jámborkodó szavak szárnyán sohasem juthat el az égbe. Kötelességtudás a földön, vezeklés a földön, munka a földön: ez az első három meredek lépcső fölfelé. Szűk volt a kapu és keskeny volt az út, sokkal szűkebb és keskenyebb, mint az a széles országút, a mely hívságos vallomásokkal és szavak hívságos ismétlésével, mások szeméből vett szálkákkal és másoknak szigorú bíróság elé való utasítgatásával van kikövezve, - csupa olcsó anyaggal, a mi semmibe sem kerül a világon.

Nem! Nem önző félelem vagy határozatlanság nyugtalanította őt, hanem az az aggodalom, hogy Pancks esetleg nem tartja meg a kettőjük között létrejött megállapodást, hanem hogyha rájön valamire, fölfedezését elhallgatja előtte és cselekszik a saját szakállára. Másrészt, ha visszaidézte emlékezetébe Pancks-szal történt beszélgetését és fontolóra vette, milyen csekély oka van ama gyanúja valószínűségének, hogy ez a furcsa kis ember csakugyan efféle nyomot hajszol, ilyenkor nem egyszer elcsodálkozott rajta, hogy mért is tulajdonít az egész dolognak ekkora fontosságot. Küzködve ezekkel a hullámokkal, mint a hogy a bárka küzködik a viharzó tengeren, ide-oda hányódott a nélkül, hogy révbe ért volna.

Az a körülmény, hogy Kis Dorrit mostanában kerülte a vele való találkozást, éppenséggel nem tette jobbá a helyzetet. Kis Dorrit oly sokat volt távol hazulról és oly sokszor húzódott meg kis szobácskájában, hogy Arthur kezdte őt nélkülözni és Kis Dorrit helyén kezdett ürességet érezni. Írt neki és tudakozódott, vajjon jobban van-e már, és Kis Dorrit hálásan és meghatottan válaszolt neki és arra kérte őt, hogy ne nyugtalankodjék miatta, mert megint teljesen jól van. De látni, - tekintettel a régebbi találkozásaikra, - igen hosszú idő óta nem látta már őt.

Egy este, mikor Kis Dorrit atyjától tért haza, a ki közölte vele, hogy a lánya látogatóba ment valahová, - ezt szokta mindig mondani, mikor Kis Dorrit keményen dolgozott édes atyja vacsorájáért, - Meagles úr várta őt otthon a szobájában, a ki izgatottan járt fel és alá. Mikor Arthur benyitott az ajtón, Meagles úr megállt, megfordult és így szólt:

- Clennam! - Tattycoram!

- Mi történt vele?

- Elveszett!

- Mit nem mond! - kiáltott fel Clennam elképedve. - Hogy-hogy?

- Nem akart huszonötig számolni, uram! A világért sem akart! Megállt már nyolcnál és elrohant!

- El az ön házából?

- És nem jött vissza többé, - szólt Meagles úr, a fejét csóválva. - Ön nem ismeri még ennek a lánynak heves, szenvedélyes természetét. Hat lóval sem lehetne visszahozni; a Bastille zárai és lakatai sem tarthatnák vissza.

- De hát hogyan történt? Kérem, üljön le és mondja el.

- Bajos elmondani, hogyan történt a dolog; mert csak akkor érthetne meg mindent, ha önnek is olyan boldogtalan vérmérséklete volna, mint annak a szegény, heveskedő leánynak. Körülbelül így történt. Petnek, az anyjukomnak meg nekem az utóbbi időben nagyon sok beszélni valónk volt egymással. Nincs miért titkolnom ön előtt, Clennam, hogy ezek a beszélgetések nem voltak oly kellemes természetűek, mint a hogy óhajtottam volna; arról a tervről volt szó, hogy megint elmegyünk utazni. S énnekem, a mikor ezt indítványoztam, valami határozott czél lebegett a szemem előtt.

Senkinek a szíve gyorsabban kezdett dobogni.

- Oly czél, - folytatta kisvártatva Meagles úr, - a melyet szintén nincs okom eltitkolni ön előtt, Clennam. Az én kedves gyermekem mostanában olyan hajlandóságot árul el, a mely engem mélyen szomorít. Talán ki is találja, ki ennek a hajlandóságnak a tárgya. Gowan Henrik.

- Nem lep meg, hogy ezt hallom.

- Hm, - szólt Meagles nagyot sóhajtva, - bár csak sohase kellett volna erről hallania. De hát így van. Az anyjukommal együtt mindent elkövettünk, a mi telt tőlünk, hogy ezzel a hajlandósággal szembeszálljunk. Szerető tanácscsal, idővel, utazással megpróbálkoztunk. Mostanáig mindhiába. Legutóbbi beszélgetéseink arra a tervre vonatkoztak, hogy utazni fogunk megint legalább egy esztendeig, s ilyen módon próbáljuk meg a teljes szakítást előidézni. Pet e miatt boldogtalan volt, és Pet miatt boldogtalanok voltunk az anyjukom is, meg én is.

Clennam azt mondta, hogy el tudja képzelni.

- Már most, - folytatta Meagles úr mentegetődzve, - én praktikus ember létemre megengedem, és meggyőződésem, hogy praktikus asszony létére megengedi az anyjukom is, hogy mi családos emberek hajlandók vagyunk apró bajainkat nagyítani és vakandtúrásainkat hegyekké felfújni, a mi a közönyös szemlélő türelmét gyakran nehéz próbára teszi. Csakhogy Pet boldogsága vagy boldogtalansága élet és halál kérdése közöttünk, s azt hiszem, megbocsátható, ha sok teketóriát csinálunk vele. Tattycoram mindenesetre elviselhette volna. Nos, mit gondol?

- Azt hiszem föltétlenül, hogy el, - felelte Clennam, a legnyomatékosabban megerősítve ezt az igazán szerény föltevést.

- Nos, uram, - szólt Meagles ur, szomorúan csóválva a fejét, - hát nem bírta elviselni. Benső dühe és tombolása, önnön lelkét marczangoló szenvedélyes viaskodása annyira meglátszott rajta, hogy valahányszor elmentem mellette, gyöngéden mindig odaszóltam neki: „Huszonötig, Tattycoram, huszonötig!" Szívem mélyéből kívánom, bárha tudott volna éjjel-nappal egyfolytában huszonötig számolni, mert akkor nem történt volna meg.

Meagles úr olyan kétségbeesett ábrázattal, a mely még inkább visszatükrözte lelki jóságát, mint rendes jókedve, végigsímította arczát, homlokától az álláig, azután megint a fejét csóválta.

- Azt mondtam az anyjukomnak, (nem mintha szükség lett volna rá, mert hiszen ő maga is ugyanezt gondolta volna), - anyjukom, látod, mink praktikus emberek vagyunk és ismerjük Tattycoramnak az életét; ebben a szegény leányban visszfényét látjuk azoknak az érzelmeknek, a melyek bizonyára ott tomboltak édes anyja kebelében, mielőtt ez a szánalomraméltó teremtés e világra született. Elnézzük hát a szeszélyességét, anyjukom, nem vetünk rá ügyet, drágám, megvárjuk, a míg megint csendesebb lesz. Nem is szóltunk hát semmit. De csinálhattunk volna, a mit akartunk, azt hiszem, mégis csak meg kellett történnie. Egy este aztán hevesen kifakadt.

- Hogyan és miért?

- Ha megkérdezi tőlem, hogy miért, - szólt Meagles úr, egy kissé zavarodottan, mert inkább törekedett a leányt mentegetni, mint a családot, - ha megkérdezi tőlem, hogy miért, akkor csak arra utalhatok, a mit az imént ismételtem, mert körülbelül szóról-szóra ezt mondtam az anyjukomnak. A mi pedig a *hogyan*-t illeti, hát éppen jóéjszakát kívántunk Petnek Tattycoram fülehallatára, - (nagyon gyöngéden, nem tagadhatom), - és Tattycoram fölkísérte Petet a lépcsőn. Ha emlékszik még rá, Tattycoram Petnek a komornája volt. Talán Pet, minthogy rosszkedvű volt, egy kissé türelmetlenebbül szólt hozzá, mint rendszerint, mikor kért tőle valamit; de nem is tudom, szabad-e ezt föltételeznem, mert hiszen Pet mindig gyöngéd és kíméletes volt hozzá.

- Pet a leggyöngédebb úrnő a világon.

- Köszönöm, Clennam, - szólt Meagles úr, és megszorította Arthurnak a kezét. - Hiszen ön gyakran látta őket együtt. No! Egyszerre csak azt halljuk, hogy ez a szerencsétlen Tattycoram hangosan és haragosan kiabál; és mielőtt megkérdezhettük volna, mi történt, Pet minden ízében remegve visszajött és azt mondta, hogy fél tőle. Sarkon követte őt Tattycoram is, éktelen dühhel. „Gyűlöllek mind a hármatokat!" - ezt kiáltotta és dobbantott a lábával. - „Megpukkadok dühömben az egész házra!"

- És erre ön...?

- Én? - mondta Meagles úr oly egyszerűen és jóságosan, hogy még Gowanné asszony is hitt volna neki, - én... én így szóltam hozzá: „Számolj huszonötig, Tattycoram!"

Meagles úr megint végigsímította az arcát és mélyen elszomorodva a fejét csóválta.

- Annyira megszokta ezt a számolást, Clennam, hogy még abban a pillanatban is, mikor a szenvedély oly megtestesülése volt, a minőt ön még soha életében nem látott, hirtelen elhallgatott, a szemem közé bámult és - a mennyire megérthettem - nyolczig számolt. De annyira már nem bírt magán uralkodni, hogy tovább folytassa. A nyolczasnál elakadt szegényke és a többi tizenhét számot szélnek eresztette. Azután kitört belőle minden: utál mindannyiunkat; szerencsétlennek érzi magát közöttünk, nem bírja elviselni, nem akarja elviselni, és föltette magában, hogy elmegy tőlünk. Fiatalabb, mint az úrnője, és azt lássa folyton, hogy *őt* tartják mindig az egyetlen lénynek, a ki fiatal és érdekes, a ki megérdemli, hogy szeressék és kényeztessék? Nem! A világért sem, a világért sem, a világért sem! Hát ugyan mit gondolunk, mi lett volna ő belőle (Tattycoramból), ha gyermekkora óta úgy ápolták, úgy kényeztették volna, mint az úrnőjét? Olyan jó lenne, mint az úrnője? Ah! talán ötvenszer jobb! Mikor egymással nyájaskodunk, őrajta újjongunk; igen, újjongunk rajta és kicsúfoljuk őt! És ugyanezt teszi vele a házban mindenki. Mindenki az atyját emlegeti, meg az anyját, meg a fivéreit és a nővéreit; örömük telik benne, hogy a füle hallatára dicsekszenek velök. Itt van pl. Tickitné, a ki csak tegnap is, mikor meglátogatta kis unokája, mulatott rajta, hogy a kicsike próbálgatta kimondani azt az útálatos nevet, a melyet mi adtunk neki (Tattycoramnak), és majd megpukkadt, úgy nevetett ezen a néven. De hát ki nem nevet rajta? És kik vagyunk mi, hogy jogunk van nevet adni neki, csak úgy, mint valami kutyának vagy macskának? De nem törődik vele! Nem akar többé jótéteményeinkben részesülni; oda dobja elénk a nevét és elmegy tőlünk. Még e pillanatban elmegy! Senki sem tarthatja őt vissza, és hírét sem fogjuk többé hallani.

Meagles úr oly élénken visszaemlékezett az eredetire, miközben mindezt eldarálta, hogy végül ő maga is úgy kipirosodott és úgy tűzbe jött, mint a hogy leírása szerint Tattycorammal történhetett.

- Úgy bizony! - szólt, az arcát törülgetve. - Minden fáradozás hiábavalónak bizonyult abban a pillanatban, hogy megpróbáljunk eszére hatni annak a heveskedő, lelkendező teremtésnek, (csak az Isten tudja, mi lehetett édes anyjának a históriája!) Nyugodtan azt mondtam hát neki, hogy ne menjen el olyan késő éjszaka, kezet nyújtottam neki és fölvezettem a szobájába; azután bezártam a ház kapuját. De ma reggelre eltünt.

- És egyebet nem tud róla?

- Egyebet nem, - felelt Meagles úr. - Egész nap hajszoltam. Nagyon korán kellett elmennie és nagyon csendesen. Senki sem tudott róla semmit odalent a házban.

- Megálljon csak! - szólt Clennam, egy pillanatnyi tünődés után. - Ön ugy-e találkozni szeretne vele? Úgy gondolom.

- Mindenesetre; még egyszer alkalmat szeretnék nyújtani neki; az anyjukom meg Pet is szeretnének neki még egyszer alkalmat nyújtani; hát hogyne! Aztán tudom, - szólt Meagles úr rábeszélő hangon, mintha nem is ő neki lenne oka haragudnia, - tudom, Clennam, hogy ön is szívesen nyújtana még egyszer alkalmat annak a szegény, szenvedélyes leánynak.

- Igazán nagyon különös és nagyon kegyetlen dolog lenne, ha nem így volna, - szólt Clennam, - mikor önök valamennyien ilyen készségesen megbocsátanak neki. Azt akartam öntől megkérdezni, hogy gondolt-e már Wade kisasszonyra?

- Gondoltam. Addig nem jutott eszembe, a míg be nem jártam előbb az egész szomszédságunkat, és nem tudom, vajjon még azután is eszembe jutott volna-e, ha csak Pet meg az anyjukom, mire hazaérkeztem, tele nem lett volna azzal a gondolattal, hogy Tattycoram bizonyosan Wade kisasszonyhoz ment. Erre aztán természetesen rögtön eszembe jutott, hogy mit is mondott Tattycoram az nap az ebédnél, mikor ön először volt nálunk.

- Van róla sejtelme, hol lehetne Wade kisasszonyt megtalálni?

- Az igazat megvallva, - felelt Meagles úr, - éppen azért várakozom itt önre, mert nagyon furcsa sejtelmem van róla. A házamban ugyanis valami általános benyomás lappang, olyanféle, a minő nem egyszer titokzatos módon lopózik be valamely házba, a melyről mintha senki sem tudná megmondani határozottan, hogy honnan ered, s a melyet mégis mindenki, nem tudni hogyan, mástól hallott és ugyanúgy tovább adott - s ez a benyomás az, hogy Wade kisasszony valahol ezen a tájon lakik vagy lakott.

Meagles úr átnyújtott Clennamnek egy papirszeletet, a melyre rá volt írva a neve egyik sötét mellékutczának a Grosvenor tér körül, a Park Lane közelében.

- Szám nincs rajta, - szólt Arthur, a papirdarabra tekintve.

- Nincs szám, kedves Clennam? - felelt barátja. - Nincs ezen semmi sem! Magának az utczának a neve is csak úgy a levegőben uszkált, mert a hogy mondom, senki a házamban meg nem tudja mondani, honnan tudják ezt az utczanevet. De hát annyit megér ez a név, hogy utána járjunk, s minthogy szívesebben járok utána társaságban, mint egyedül, s minthogy ön is utitársa volt annak az érzéketlen nőnek, hát azt gondoltam, hogy talán - -

Clennam maga fejezte be a mondatot, a mennyiben fogta megint a kalapját és kijelentette, hogy szívesen elkíséri Meagles urat.

Nyárszaka volt: szürke, meleg, poros este. Kocsin hajtattak az Oxford Street végéig, s ott leszállva, belemerültek a mélabús pompájú nagy utczákba és azokba a kis utczácskákba, a melyek épp oly pompásak igyekszenek lenni, de csak annyit érnek el, hogy sokkal mélabúsabbak, - szóval belemerültek a Park Lane körüli útvesztőbe.

Rengeteg sarokházak, barbár régi oszlopcsarnokokkal és egyéb járulékkal; szörnyetegek, a melyek valami hóbortos alak hóbortos idejében keletkeztek, de még mindig megkövetelik az összes következő nemzedékek vak csodálatát, és el vannak szánva rá, hogy továbbra is ezt teszik, a míg össze nem roskadnak: bámészkodtak bele komoran a szürkületbe. Élősdi kis bérházak, a melyeknek görcs állt minden ízébe, törpe pitvarajtójuktól kezdve, a mely őkegyelmességének óriás mintáját majmolta künn a Square-en, egészen az istállók trágyadombjaira néző boudoir nyomorék ablakáig, - tették siralmassá az estét. Angolkóros lakások, kétségtelenül előkelőek, de valami kellemetlen szagon kívül képtelenek minden egyébnek a befogadására, - olyanok voltak, mint a nagy paloták tenyészetének utolsó eredménye; s a hol kis pótboltiveik és erkélyeik vékony vasoszlopokra támaszkodtak, úgy festettek, mintha görvélykórosan mankókra dőlve pihennének. Itt-ott - a heraldika egész tudományát magában foglalva, - egy-egy czímer hajolt rá az utczára, mint valami érsek, a ki a hiuságról prédikál. A boltok, - egypár volt mindössze, - nem keltettek feltünést; mert a közvéleményt semmibe sem

vették. A czukrász tudta, ki szerepel a könyveiben, és ebben a tudatban nyugodtan beérhette néhány árva üveg borsosméntacsöppel az ablakában, meg vagy öt-hat régi minta-üveg ribizkeízzel. Néhány narancs képviselte a zöldségárús minden engedményét a köznép izlésével szemben. Egyetlen, mohával bélelt kosár, a melyben valaha liletojások voltak, volt a baromfikereskedőnek összes mondanivalója a csőcselék számára. Úgy tetszett, mintha ott azokban az utczákban (a mi rendes dolog ilyen időtájt és ebben az évszakban), mindenki elment volna hazulról ebédelni, és mintha senki sem lett volna, a ki az ebédet adta, a melyre mindenki elment. A kapuk lépcsőjén fényes, tarka-tollazatú és fehér-bóbitás lakájok ődöngtek, mint holmi kihalt fajtájú madárszörnyetegek; és pohárnokok, tartózkodó modorú magános férfiak, a kik mintha megannyian bizalmatlankodtak volna az összes többi pohárnokokban. A kocsik zörgése a parkban elnémult már az napra; az utczai lámpásokat gyújtogatták; és gonosz kis lovászinasok lődörögtek párosával a legtesthezállóbb libériában, görbe agyuknak megfelelő görbe lábakkal, szalmaszálakat rágcsálva és illetlen titkokat beszélve el egymásnak. A tarka kutyák, a melyek együtt szoktak kijárni a hintókkal s a melyek annyira hozzátartoztak a ragyogó fogatokhoz, hogy szinte leereszkedésnek tetszett részükről, hogy a hintók nélkül mutatkoznak, ide-oda kísérték a szolgákat szaladgálni valójuk közben. Imitt-amott volt egy-egy visszahúzódó fogadó, a mely nem igen kívánta, hogy a közönség vállai támogassák, s a hol nem igen látták szívesen a libériátlan úriembereket.

Ezt az utóbbi fölfedezést a két jóbarát nyomozás közben tette. Nem tudtak sem ott, sem másutt sehol semmit Wade kisasszony nevű személyiségről, kapcsolatban azzal az utczával, a melyben Meagles úr és Clennam keresték. Az utcza az élősdiek közül való volt: hosszú, szabályos, szűk, sivár és barátságtalan, mint ha tégla- és vakolat-gyászmenet lett volna. Tudakozódtak több kis kertkapuban, a hol egy-egy kétségbeesett ifjú állt, állát meredek kis falépcső tetejére támasztva, de nem kaptak sehol útbaigazítást. Végigmentek az utcza egyik felén, azután visszatértek az utcza másik felén, miközben két hangos rikkancs, a kik valami soha meg nem történt és soha meg nem történő rendkívüli eseményt hirdettek, rekedt hangjával benyomult a legtitkosabb szobákba is; de erre sem bújt elő semmi. Végül ott álltak megint a sarkon, a honnan elindultak; közben teljesen besötétedett, és ők nem lettek okosabbak.

Mialatt az utczát járták, többször elhaladtak egy látszólag üres, piszkos ház előtt, a melynek ablakaiban czédulák hirdették, hogy a ház kiadó. A czédulák, minthogy változatosságot vittek bele a gyászmenetbe, csaknem dísz gyanánt hatottak. Talán azért, mert a czédulák következtében külön is megmaradt ez a ház az emlékezetében, vagy talán mert Meagles úrral együtt kétszer is megállapodtak benne arra menet, hogy „itt semmi esetre sem lakik”, - Clennam most azt indítványozta, hogy menjenek vissza és próbáljanak szerencsét ebben a házban, mielőtt végleg eltávoznak. Meagles úr beleegyezett, és erre visszamentek.

Kopogtak egyszer és csöngettek egyszer, a nélkül, hogy választ kaptak volna.

- Üres, - szólt Meagles úr, hallgatózva.

- Még egyszer, - mondta Clennam, és újra kopogott. E kopogás után mozgás hallatszott belülről, és valaki csoszogva közeledett a kapu felé.

A szűk bejárás oly sötét volt, hogy lehetetlenség volt tisztán megkülönböztetni, miféle személy nyitott kaput; de mintha valami vén asszony lett volna.

- Bocsássa meg, hogy zavarjuk, - szólt Clennam. - Kérem, nem tudná megmondani nekünk, hol lakik Wade kisasszony?

A hang a sötétben váratlanul így felelt: - Itt lakik.

- Itthon van?

Minthogy választ nem kaptak, Meagles úr újra megkérdezte: - Kérem, itthon van?

Újabb szünet után hirtelen így szólt a hang: - Azt hiszem, itthon; de legjobb lesz, ha bejönnek, majd megkérdezem.

Minden teketória nélkül rájuk zárták a szűk, fekete házat; és az elcsoszogó alak valahonnan magasabbról leszólt hozzájuk: - Jőjjenek fel, kérem; nem fognak semmibe' megbotlani.

Tapogatózva fölkapaszkodtak a lépcsőn valami homályos fény felé, a melyről kitünt, hogy az utczai világításnak egy ablakon keresztül beszűrődő fénye. Azután ott hagyta őket az illető alak, bezárva egy szellőzetlen szobában.

- Furcsa história, Clennam, - szólt halkan Meagles úr.

- Elég furcsa, - felelte Clennam ugyanúgy; - de hát eredménynyel jártunk; ez a fődolog. Világosság közeledik!

A világosság lámpa volt, a melyet egy vén asszony tartott a kezében; egy nagyon piszkos, nagyon ránczos és kiaszott vén asszony.

- Itthon van, - mondta (és a hangja ugyanaz volt, a mely az imént beszélt); - mindjárt itt lesz.

A vén asszony, miután letette a lámpát az asztalra, beletörölte két kezét a kötényébe, a mit szakadatlanul ismételhetett volna a nélkül, hogy tiszta lett volna a keze, bambán ránézett a látogatókra, azután kiment a szobából.

A hölgy, a kit meg akartak látogatni, ha ugyan ő volt a háznak mostani lakója, körülbelül úgy szállt meg benne, mint a hogy valami keleti karavánszállóban berendezkedhetett volna. Egy kis, négyszögletes szőnyeg a szoba közepén, pár bútordarab, a mely nyilvánvalóan nem a szobához tartozott, és rendetlenül össze-visszahányt ládák meg utifölszerelés - ez volt a szoba egész berendezése. Holmi régebbi, rendes lakó idejében, a dohos kis szoba szert tett egy álló tükörre és egy aranyozott asztalra; de az aranyozás úgy megfakult, mint a tavalyi virágok, a tükör pedig oly homályos volt, mintha bűvös erővel összegyüjtötte volna magában mindazt a ködöt és csúf időt, a melyet valaha visszatükrözött. A látogatók egy-két perczig ráértek, hogy körülnézzenek, mire nyilt az ajtó és belépett Wade kisasszony.

Szakasztott olyan volt, mint a mikor utoljára találkoztak vele. Éppen olyan szép, éppen olyan gúnyos, éppen olyan zárkózott. Nem árult el sem meglepetést, mikor meglátta őket, sem más indulatot. Székkel kínálta meg őket, de ő maga nem ült le, s azután egyszerre fölöslegessé tett rájuk nézve minden bevezetést.

- Ha jól sejtem, - mondotta, - tudom, mi az oka kitüntető látogatásuknak. Rá is térhetünk nyomban.

- Tehát az oka, asszonyom, - szólt Meagles úr, - Tattycoram.

- Jól sejtettem.

- Wade kisasszony, - szólt Meagles úr, - lesz szíves közölni velünk, vajjon tud-e felőle valamit?

- Hogyne! Tudom, hogy itt van nálam.

- Akkor hát, asszonyom, - mondta Meagles úr, - engedje meg, hogy értésére adjam kegyednek, hogy boldog lennék, ha Tattycoram megint visszakerülne hozzánk, és hogy a feleségem meg a leányom is boldog lenne, ha visszakerülne hozzájok. Hosszú időt töltött nálunk; nem is feledkezünk meg róla, miféle jogokat formálhat velünk szemben, és remélem, azt is fogjuk tudni, hogyan legyünk elnézők vele szemben.

- Azt reméli, tudni fogják, hogyan legyenek elnézők vele szemben? - felelt Wade kisasszony, érthető, kimért hangon. - Miért?

- Azt hiszem, a barátom azt akarta mondani, Wade kisasszony, - szólt közbe Clennam Arthur, minthogy látta, hogy Meagles úr meglehetős zavarban van, - azt akarta mondani, hogy elnézők lesznek azzal a szenvedélyességgel szemben, a mely elfogja néha a szegény leányt, mintha elnyomottnak érezné magát, s a mely olykor úrrá lesz jobb emlékei fölött.

A hölgy elmosolyodott, miközben Clennamre vetette a tekintetét.

- Valóban? - csak ennyit felelt.

Oly végtelenül nyugodtan és közönyösen állt ott az asztal mellett, miután Clennam megjegyzését ezzel az egy szóval tudomásul vette, hogy Meagles úr szinte megigézve bámult rá, sőt Clennamnek sem tudott inteni, hogy beszéljen tovább. Miután eltelt néhány pillanat, elég kellemetlenül, Arthur megszólalt:

- Talán jó lenne, ha Meagles úr beszélhetne vele, Wade kisasszony?

- Ez könnyen megtörténhetik, - felelt a hölgy. - Jer ide, gyermekem.

Mialatt beszélt, kinyitott egy ajtót, s most kézenfogva bevezette a leányt. Nagyon különös látvány volt, a mint ott álltak egymás mellett: a leány, a ki szabad kezének ujjaival ruhája derekán babrált, félig tétovázva, félig szenvedélyesen, és Wade kisasszony, a kinek nyugodt arcza figyelmesen nézte a lányt, miközben rendkívüli erővel azt a hitet keltette a szemlélőben, hogy éppen ez a nyugalma (mint a hogy a fátyol sejteti azt, a mit takar) saját természetének fékezhetetlen szenvedélyességét leplezi csupán.

- Ide nézz, - szólt épp oly nyugodtan, mint az előbb. - Itt a pártfogód, az urad. Hajlandó visszafogadni a házába, édesem, ha méltányolod ezt a kegyet és vissza akarsz menni. Lehetsz megint bábja szépséges leányának, rabszolgája apró szeszélyeinek, játékszer a házban, hogy bizonysága légy a család jó szívének. Visszakaphatod megint fura nevedet, a mely tréfásan kiemel és különválaszt, a mint hogy teljes joggal ki kell emelkedned és külön kell válnod. (Hiszen tudod, a születésed; a születésedről nem szabad megfeledkezned.) Odavezethetlek megint ennek az úriembernek a leányához, Harriet, és utalhatnak rád megint, mint a saját fensőbbségüknek és kegyes leereszkedésöknek élő bizonyságára. Hozzájuthatsz megint mindezekhez az előnyökhöz, sőt még több más efféléhez is, a mi bizonyára mind megelevenül az emlékezetedben, mialatt beszélek, és a mit elveszítesz, ha nálam keresel menedéket - hozzájuthatsz megint mindehhez, ha megmondod ezeknek az uraknak, mennyire megalázkodtál és mennyire szánod-bánod büneidet, és ha visszamégy hozzájuk, hogy megbocsáthassanak neked. Mit szólsz hozzá, Harriet? Van kedved visszamenni?

A leány, a ki e szavak hatása alatt egyre nagyobb haragra lobbant és egyre jobban kipirosodott, ragyogó fekete szemét egy pillanatra fölvetve és kezét ökölbe szorítva a ránczokon, a melyeket az imént gyűrt derekán, így felelt: - Inkább meghalok!

Wade kisasszony, a ki még mindig ott állt a lány mellett és a kezét fogta, nyugodtan odafordult vendégeihez és mosolyogva így szólt: - Uraim! Mi erre a mondanivalójuk?

A szegény Meagles úr, mikor hallotta, hogy indító okait és cselekedeteit ennyire kiforgatják mivoltukból, oly mondhatatlanul elképedt, hogy mindezideig képtelen volt szóhoz jutni; de most visszanyerte megint beszélőképességét.

- Tattycoram, - szólott, - mert én így akarlak szólítani ezentúl is, kedves leányom, minthogy tudom, hogy jót akartam csak vele, mikor így neveztelek el, és minthogy tudom, hogy te is tudod ezt - -

- Nem tudom! - szólt közbe Tattycoram, megint föltekintve, és csaknem széttépve ruháját görcsösen babráló kezével.

- Nem, most talán nem tudod, - mondta Meagles úr; - nem, a míg ennek a hölgynek a szeme oly merően rád tekint, Tattycoram, - (a lány egy pillanatig a két férfira tekintett), - és a míg lenyügöz az a hatalom, a melyet, mint látjuk, fölötted gyakorol; most talán nem, de máskor igen. Tattycoram, nem akarom megkérdezni ettől a hölgytől, vajjon hiszi-e azt, a mit mondott, hiszi-e akár haragjában és gonosz indulatában is, a mely, tudjuk jól mind a ketten, úgy én, mint emitt a barátom, szavait mondatta vele, bárha olyan határozottsággal uralkodik is önnönmagán, hogy soha senki el nem felejtheti, a ki egyszer látta. Nem akarom megkérdezni tőled, vajjon ha visszaemlékezel a házamra és mindazokra, a kik hozzája tartoznak, hiszed-e te magad is? Én csak azt akarom megmondani neked, hogy nincs semmiféle megvallani valód nekem vagy az enyéimnek, és hogy nem kell kérned semmiféle bocsánatot sem senkitől és hogy a világon semmi egyebet nem kérek tőled, csak azt, hogy számolj huszonötig, Tattycoram.

A leány ránézett Meagles úrra egy pillanatig, azután komoran így szólt: - Nem számolok. Wade kisasszony, kérem, vigyen el engem.

A lelkében dühöngő harczban nem volt most már semmi, a mi csillapítóan hatott volna rá; daczos szenvedély és daczos makacsság voltak a küzködő elemek. Égő arcza, tomboló vére, lihegő lélekzése, mind tiltakozott az ellen a lehetőség ellen, hogy megforduljon útján.

- Nem számolok. Nem számolok. Nem számolok! - ismételte halk, fojtott hangon. - Inkább tépjenek darabokra. Inkább darabokra tépem önmagamat!

Wade kisasszony, a ki eleresztette Tattycoram kezét, egy pillanatig védőleg a leány nyakára tette a kezét, s azután mosolyogva, mint az előbb, körülnézett, s éppen olyan hangon beszélve, mint az előbb, így szólt: - Uraim! Mi erre a válaszuk?

- Óh, Tattycoram, Tattycoram! - kiáltott fel Meagles úr, miközben kezét is fölemelte, hogy nagyobb súlyt adjon szavainak. - Hallgasd csak ennek a hölgynek a szavát, nézz ennek a hölgynek az arczába, gondold meg, mi van ennek a hölgynek a szívében, és aztán képzeld el, milyen jövő várakozik rád. Gyermekem, bármit gondolsz is, ennek a hölgynek a befolyása rád - a melyet elképedve, sőt aligha mondok sokat, rémülten látunk, - hevesebb szenvedélyből fakad, mint a tied, és féktelenebb vérmérsékletből ered, mint a tied. Mi lehet belőletek, ha együtt maradtok? Mi lehet ennek a vége?

- Egyedül vagyok, uram, - jegyezte meg Wade kisasszony, a nélkül, hogy hangját vagy modorát megváltoztatta volna. - Tessék csak bátran beszélni.

- Az udvariasságnak háttérbe kell szorulnia e félrevezetett lány előtt, asszonyom, - mondta Meagles úr, - mikor ilyen döntő lépés előtt áll; bár remélem, hogy azért nem fogom teljesen szem elől téveszteni, még annak az igaztalanságnak a láttára sem, a melyet kegyed fülem hallatára elkövet vele. Bocsásson meg, ha az ő jelenlétében emlékeztetem rá, - de meg kell mondanom, - hogy kegyed rejtély volt valamennyiünk számára, hogy kegyednek nem volt semmi közössége egyikünkkel sem, mikor ez a lány, szerencsétlenségére, útjába került kegyednek. Nem tudom, kicsoda kegyed, de azt nem titkolja, nem titkolhatja el, milyen sötét szellem lakozik önben. Ha talán olyan nő, a kinek bármely okból romlott öröme telik abban, hogy egy másik nőtestvérét épp oly nyomorulttá tegye, a milyen ön, (elég öreg vagyok már ahhoz, hogy hallottam ilyesmiről), akkor figyelmeztetem őt, hogy óvakodjék kegyedtől, és kegyed is óvakodjék sajátmagától.

- Uraim! - szólt Wade kisasszony komolyan. - Ha befejezték a mondanivalójukat - Clennam úr, talán lesz szíves rábírni barátját, hogy...

- Nem addig, a míg még egyszer meg nem próbálom, - szólt Meagles úr határozottan. - Tattycoram, szegény édes leányom, számolj huszonötig.

- Ne utasítsa vissza azt a reményt, azt a bizonyosságot, a melyet ez a derék ember nyújt önnek, - szólt Clennam halk, rábeszélő hangon. - Térjen vissza barátaihoz, a kik nem feledkeztek még meg kegyedről. Gondolja meg még egyszer a dolgot!

- Nem akarok! Wade kisasszony, - szólt a leányka, pihegő kebellel és kezével torkához kapva, miközben beszélt, - Wade kisasszony, vigyen el innen!

- Tattycoram, - szólt Meagles úr. - Még egyszer megpróbálom! Semmi egyebet nem kérek tőled a világon, gyermekem, csak azt, hogy számolj huszonötig!

Tattycoram befogta kezével erősen a fülét, de oly hevesen kapott oda a fejéhez, hogy fényes fekete haja kuszán lebomlott a vállára. Azután arczczal határozottan a fal felé fordult.

Wade kisasszony, a ki e végső próbálkozás közben azzal a különös, figyelmes mosolylyal és kezét úgy a saját keblére szorítva nézte Tattycoramot, mint a hogy Marseilleben nézte a vivódását, most végre átölelte Tattycoram derekát, mintha örökre lefoglalná őt a maga számára.

És az arczán látható diadal tükröződött, mikor megfordult, hogy elbúcsúzzék vendégeitől.

- Minthogy ezúttal utoljára van szerencsém önhöz, - mondotta, - s minthogy ön arról beszélt, hogy nem tudja ki vagyok, és mi lehet befolyásomnak az alapja, hát tudja meg, hogy közös sorsunk az alapja. A mi születését tekintve az ön összetört játékszere, az vagyok én is. Őneki nincs neve, nincs nevem énnekem sem. Az ő sérelme az én sérelmem is. Egyéb mondani valóm nincsen.

E szavakat Meagles úrhoz intézte, a ki szomorúan távozott. Mikor Clennam utána indult, Wade kisasszony ugyanazzal a külső nyugalommal és ugyanazon a nyugodt hangon, de olyan mosolylyal, a mely csak kegyetlen arczokon látható: nagyon bágyadt mosolylyal, a mely az orr czimpáit megrezzenti, de az ajkat alig érinti, és nem lassan szünik meg, hanem hirtelen megszakad, mihelyt czélját elérte, - így szólt Clennamhez:

- Remélem, hogy kedves barátjának, Gowan úrnak, a feleségét boldoggá fogja tenni az az ellentét, a mely az ő származása és ennek a leánynak a származása meg az én származásom között van, valamint az a szép, nagy szerencse, a mely rá várakozik.

HUSZONNYOLCZADIK FEJEZET.

Senkinek az eltünése.

Meagles úr, minthogy nem volt megelégedve az erőfeszítéssel, a melyet azért fejtett ki, hogy elvesztett védenczét visszaszerezze, intőlevelet küldött, a mely csupa jóakarat volt, nemcsak Tattycoramnak, hanem Wade kisasszonynak is. Minthogy válasz nem érkezett sem ezekre a levelekre, sem egy harmadik levélre, a melyet egykori úrnője írt sajátkezüleg a nyakas leánynak, s a mely mindennél a világon inkább elérzékenyíthette volna őt (mind a három levél visszaérkezett néhány hét múlva, azzal, hogy a czímzett nem fogadta el), - Meagles úr elküldte a feleségét, hogy tegyen próbát személyes rábeszéléssel. Minthogy ez az érdemes hölgy sehogysem tudott beszélni Tattycorammal, mert a ház kapujánál tovább sohasem juthatott, Meagles úr megkérte Arthurt, hogy tegyen próbát még egyszer, nem érhetne-e el valamit. Készséges vállalkozásának az a fölfedezés volt az egyedüli eredménye, hogy az üresen hagyott házat az öreg anyó őrizte, hogy Wade kisasszony elutazott, hogy az összevisszahányt bútorok eltüntek, és hogy az öreg asszony szíves örömest elfogadott akárhány

félkoronást és alázatosan megköszönte az adományt, de a pénzdarabokért cserében nem tudott adni semmiféle fölvilágosítást, csak a ház tartozékainak leltárjegyzékét mutogatta állandóan, a melyet a házügynök embere hagyott a tornáczon.

Meagles úr e kudarcz ellenére sem volt hajlandó rá, hogy lemondjon a hálátlan teremtésről. Nem akarta, hogy az esetre, ha jobb érzései felülkerekednének jelleme sötétebb hajlandóságán, a reménytelenség rabja legyen, s éppen ezért, hat egymást követő napon keresztül diszkréten burkolt hirdetést tett közzé a reggeli lapokban, a mely szerint, ha bizonyos fiatal személy, a ki nemrégiben meggondolatlanul ott hagyta otthonát, bármikor hajlandó lenne Meagles úr twickenhami czíméhez fordulni, úgy lenne minden, a mint régen volt, és szemrehányástól egyáltalában nem volna mit tartania.

Ennek a hirdetésnek váratlan következései életében először ébresztették az elképedt Meagles úrban azt a gondolatot, hogy bizonyára egynéhány száz fiatal teremtés hagyja el otthonát meggondolatlanul minden áldott nap; mert egész sereg rossz útra tévedt fiatal teremtés zarándokolt ki Twickenhambe, a kik mikor azt látták, hogy nem fogadják őket elragadtatással, rendszerint kártérítést kívántak elpazarolt idejük és kocsiköltségük fejében oda s vissza.

De nem ezek voltak az egyedüli hivatlan vendégek, a kiket a hirdetés Twickenhambe csábított. A kolduló levelek íróinak tömege, a mely nyilván mohón les minden, bármily apró kis kampóra, a melyre egy-egy levelet föl lehet akasztani, azt irkálta, hogy elolvasván a hirdetést, önkénytelen bizalommal folyamodik különböző összegekért, tíz shillingtől fölfelé egészen ötven fontig; nem mintha bármit is tudnának a szóban forgó fiatal teremtésről, hanem mert úgy érzik, hogy ezek a könyöradományok nagyot könnyítenének a hirdető lelkén.

Akadtak különböző tervkovácsok is, a kik megragadták ugyanezt az alkalmat, hogy levelezésbe lépjenek Meagles úrral; közölték vele például, hogy miután egy barátjuk figyelmessé tette őket a hirdetésre, kérik annak tudomásul vételét, hogy mihelyt bármit is hallanának a szóban forgó fiatal teremtésről, nem fogják elmulasztani, hogy nyomban ne értesítsék róla Meagles urat; ha azonban Meagles úr addig is lekötelezné őket azzal, hogy előlegezi számukra a szükséges tőkét egy teljesen újfajta szivattyú-minta tökéletesítéséhez, valósággal egyik legáldottabb jótevőjévé lenne az emberiségnek.

E bonyolult és elbátortalanító következmények hatása alatt, Meagles úr családjával együtt, ellenkezve bár, de kezdett beletörődni abba a gondolatba, hogy Tattycoram visszaszerezhetetlenül elveszett, mikor az új és tevékeny Doyce és Clennam czég két tulajdonosa, magánemberi minőségében, lerándult egy szombati napon a twickenhami nyaralóba, hogy hétfőig ott maradjon. Az idősebb üzlettárs postakocsin ment, az ifjabb pedig sétapálczájával indult útnak.

Csendes nyári alkonyat borult föléje, mikor sétaútja végét járva keresztül ballagott a folyómenti réteken. Azt a békét érezte, azt a gondoktól való megkönnyebbülést, a melyet a vidék nyugalma szokott a városi ember lelkében ébreszteni. Mindaz, a mit látott, kedves, derűs látvány volt. A fák dús lombozatja, a vadvirágos buja fű, a folyó kis zöld szigetjei, a szittyó-ágyak, a folyón úszó vizililiomok, a távoli csónakokból hangzó hangok, a melyek a fodrosodó áron és az esti levegő szárnyán úgy hatoltak el hozzá, mint a zene: mindez csupa békét és nyugalmat lehelt. Mikor egy-egy halacska felugrott a vízből, vagy egy-egy evező belemélyedt a vízbe, vagy egy-egy el nem pihent madár csicsergett vagy valahol a távolban kutya ugatott vagy tehén bőgött, - mind e hangokban ugyanaz a békesség nyilatkozott, a mely mintha ott lebegett volna körülötte minden pillanatban, a mely megédesítette a fűszeres levegőt. A hosszú piros- és aranysávok az égen és az alkonyuló nap fenséges nyomdoka csupa isteni nyugalom volt. A bíborodó faormokon messze-messze és a közeli zöld magaslaton, a melyre kezdtek az árnyak lassan felkúszni, ugyanaz a csend pihent. A reális táj és vizi tükörképe el sem vált egymástól; egyaránt zavartalan és tiszta volt mind a kettő, s gyöngéd és

könyörületes szépségök, a mely el volt telve az élet és a halál ünnepies rejtelmességével, reménnyel biztatta a szemlélő békébe ringatott szívét.

Clennam megállt, útja közben nem először, hogy körülnézzen és engedje mindazt, a mit látott, lelkébe merülni, mint a hogy az árnyak, a melyeket látott, mintha egyre mélyebben és mélyebben belemerültek volna a vízbe. Aztán lassan folytatta útját, mikor egyszerre csak az előtte húzódó ösvényen egy alakot vett észre, a kit talán össze is kapcsolt már lelkében az estével és benyomásaival.

Minnie volt ott, egyedül. Egypár rózsaszál volt a kezében, s mikor meglátta őt, mintha megállt volna rá várakozva. Arczczal feléje volt fordulva, s úgy tetszett, hogy az ellenkező irányból jött volt. Valami nyugtalanság volt a viselkedésében, a melyet Clennam eddigelé sohasem tapasztalt még nála, s a mikor odaért hozzá, egyszerre kitalálta, hogy Minnie ő elébe jött, mert beszélni akar vele.

Minnie kezet nyújtott Clennamnek és így szólt:

- Csodálkozik ugy-e, hogy egyedül lát itt? De az este oly gyönyörű, hogy távolabbra elkószáltam, mint a hogy eredetileg terveztem. Arra gondoltam, hogy valószínűleg találkozom önnel, és ez nagyobb bizalommal töltött el. Ugyebár ön mindig ezen az úton jön hozzánk?

Clennam, mikor azt felelte, hogy ez a legkedvesebb útja, érezte, hogy Minnie keze megremeg a karján, és látta, hogy a rózsák megrezdülnek a kezében.

- Engedje meg, hogy megkínáljam, Clennam úr. Akkor téptem, mikor kifelé jöttem a kertből. Úgyszólván az ön számára téptem, mert csaknem bizonyos volt, hogy találkozom önnel. Doyce úr több, mint egy órája megérkezett már, és közölte velünk, hogy ön gyalog sétál le hozzánk.

Most Clennamnek a keze is remegett, miközben átvett Minnietől egy-két rózsaszálat és megköszönte. Most egy fasorhoz érkeztek. Vajjon melyikök akarta, hogy beforduljanak a fasorba, nem fontos. Clennam nem is jutott tisztába vele később sem soha.

- Ez a hely nagyon komoly ilyenkor, - szólt Clennam, - de nagyon kellemes. Ha végig megyünk ezen a mély árnyékon, és azon a fényes boltiven keresztül haladunk a fasor tulsó végén, azt hiszem, a legrövidebb úton eljutunk a révhez és a nyaralóhoz.

Egyszerű kerti kalapjában és világos nyári ruhájában, a hogy dús barna hajának természetes hullámai körülgyűrűzték, és szépséges szemét egy pillanatra Clennamre emelte, oly tekintettel, a melyben becsülés és bizalom vegyült különös módon valami félénk részvéttel, Minnie oly gyönyörű volt, hogy Clennam lelki nyugodalmára nézve nagyon jó volt - vagy nagyon rossz volt; nem tudta bizonyosan, jó vagy rossz volt-e, - hogy rászánta volt magát arra az erős elhatározásra, a mely annyiszor foglalkoztatta gondolatait.

A pillanatnyi csendet Minnie szakította meg azzal a kérdésével, tud-e róla Clennam, hogy a papa megint külföldi útra készült.

Clennam azt felelte, hogy hallott róla.

A pillanatnyi újabb csendet megint Minnie szakította félbe, s némi tétovázással azt mondta, hogy a papa letett már erről a gondolatáról.

Clennam erre nyomban azt gondolta magában: „Meglesz az esküvőjük.”

- Clennam úr, - szólt Minnie, még félénkebben tétovázva és oly halkan beszélve, hogy Clennam lehajtotta a fejét, hogy megértse, - én nagyon szeretném önt megajándékozni a bizalmammal, ha nem utasítaná vissza. Nagyon szerettem volna már sokkal régebben beavatni önt a dolgomba, mert - éreztem, hogy ön nagyon jó barátunkká lett.

- Lehetnék-e bármikor más, mint büszke a kegyed bizalmára! Kérem, beszéljen. Kérem, bízzék bennem.

- Bátran megbíztam volna mindig önben, - felelt Minnie, nyilt tekintetét Clennamre emelve. - Azt hiszem, régebben meg is tettem volna már azt, a mit most teszek, ha tudtam volna, hogyan tegyem meg. De még most is alig tudom, hogyan tegyem meg.

- Gowan úrnak van rá oka, - szólt Clennam Arthur, - hogy nagyon boldog legyen. Isten áldja meg őt és a feleségét!

Minnie sírt, mikor próbálta megköszönni a jókívánságot. Arthur megnyugtatta, megragadta kezét, a mely a remegő rózsákat fogva karján pihent, kivette belőle a többi rózsát is és a kis kezet ajkához emelte. Úgy tetszett neki, hogy csak ebben a pillanatban mondott le végképpen arról a haldokló reménységről, a mely nagy fájdalmára és szomorúságára, ott lobogott még Senkinek a szívében; és e pillanattól fogva, minden hasonló remény vagy lehetőség szempontjából, a saját szemében is nagyon sokkal öregebb emberré lett, a ki végzett életének ezzel a részével.

Keblére tűzte a rózsákat, s egy ideig lassan és szótlanul haladtak tovább az árnyas fák alatt. Azután azt kérdezte Minnietől derűs, nyájas hangon, van-e más valami is, a mit közölni akar vele, mint barátjával és édesatyja barátjával, vele, a ki annyi esztendővel idősebb nála; van-e valami bizalmas mondani valója, nem kíván-e tőle valami szolgálatot, valami apró szívességet boldogsága érdekében? Mert nagyon jól esnék neki az a tudat, hogy hasonló kívánság teljesítésére képesnek tartja őt.

Minnie éppen felelni akart már a kérdésre, mikor valami kis titkos szomorúság vagy rokonérzés, - ki tudhatná, micsoda? - hirtelen annyira erőt vett rajta, hogy megint elsírva magát, így szólt: - Óh, Clennam úr! Nemesszívű, jóságos Clennam úr! Kérem, mondja meg, ugy-e nem kárhoztat engem?

- Én kegyedet? - szólt Clennam. - Drága leánykám! - Hogy nem kárhoztatom-e? Nem!

Miután mindkét kezét Clennam karjára kulcsolta és bizalommal teljesen Clennam arczába nézett, pár gyors szóval szíve mélyéből hálát rebegett neki (a minthogy hálás is volt szíve mélyéből, ha a szív a komolyság forrása), és lassanként megnyugodott, miközben Clennam hébe-korba egypár bátorító szót intézett hozzá, mialatt lassan és csaknem szótlanul tovább haladtak a sötétülő fák alatt.

- Most pedig, Gowan Minnie, - szólt végül Clennam mosolyogva - nincs tőlem semmi kérni-valója?

- Óh! nagyon is sok a kérni-valóm.

- Ezt már szeretem! Így is reméltem, és nem csalódtam.

- Ön tudja, hogyan szeretnek engem otthon és hogyan szerettem én az otthonomat. Talán el sem tudja hinni, kedves Clennam úr, - folytatta Minnie nagyon izgatottan, - mikor azt látja, hogy szabad akaratomból és szabadon választva távozom hazulról, de higyje meg, nagyon, de nagyon szeretem az otthonomat!

- Meg vagyok győződve róla, - szólt Clennam. - Föltételezheti rólam, hogy kételkedem benne?

- Nem, nem. De énnekem magamnak is oly furcsa az, hogy noha annyira szeretem és engem is annyira szeretnek benne, mégis meg tudok válni tőle. Mintha ez nagy érzéketlenség, nagy hálátlanság lenne.

- Édes gyermekem, - szólt Clennam, - ez együtt jár az idő természetes folyamatával és változásával. Minden otthont így szokás elhagyni.

- Igen, tudom; de nem minden otthonban marad akkora üresség, mint az enyémben fog maradni, ha én eltávozom. Nem mintha nem volnának nálam sokkalta jobb, sokkalta kedvesebb leányok; nem mintha én sokat jelentenék; hanem azért, mert *ők* olyan nagyra voltak velem!

Pet gyöngéd szíve kicsordult. Hevesen zokogott megint, miközben elképzelte, mi fog történni.

- Tudom, hogy milyen nagynak fogja érezni a papa eleinte a változást, és azt is tudom, hogy én eleinte egyátalában nem lehetek számára az, a mije sok éven át voltam. És éppen ezért esedezve kérem Önt, Clennam úr, hogy ilyenkor, ilyenkor inkább, mint bármikor máskor, ne feledkezzék meg róla és keresse fel őt néha-néha, a mikor ráér egy kicsit; és mondja meg neki, hogy ön tudja, hogy jobban szerettem őt akkor, a mikor elhagytam, mint bármikor életemben. Mert nincs a világon senkisem, - ő maga mondta ezt nekem, mikor a minap beszélgettünk, - nincs a világon senkisem, a kit annyira szeretne, mint önt, vagy a kiben annyira megbíznék.

Annak a kulcsa, a mi az apa és leánya között történt, mint nehéz kő hullt bele Clennam szívének a kútjába, és szeméig csordította a vízét. Vidáman azt mondta, de nem olyan vidáman, mint a hogy mondani próbálta, hogy meg fog történni; hogy hűségesen megigéri neki.

- Ha a mamáról nem beszélek, - szólt Pet, ártatlan fájdalmában meghatottabban és sokkal szebben, semhogy Clennam még a történtek után is rá mert volna nézni, - miért is a fákat számolgatta, a melyeknek száma közöttük és a halványuló világosság között lassan fogyott, - ha a mamáról nem beszélek, csak azért teszem, mert a mama jobban meg fog érteni ebben a dologban és elvesztésemet egészen másként fogja érezni és egészen másként fogja látni a jövőt. De hiszen ön tudja, milyen édes, milyen odaadó jó mama az én mamám, és nem fog megfeledkezni róla sem. Ugy-e nem?

Bízzék benne Minnie, mondotta Clennam, bízzék benne Minnie, hogy meg fog tenni mindent, a mit kíván tőle.

- És drága Clennam úr, - szólt Minnie, - minthogy a papa és még valaki, a kit nem szükséges megneveznem, egymást nem becsülik és nem értik meg még úgy, a hogy' idővel fogják; s minthogy új életemnek az lesz a kötelessége, büszkesége és öröme, hogy egymás jobb megismerésére tanítsam őket, és hogy egymást boldoggá tegyék és hogy egymásra büszkék legyenek és hogy szeressék egymást, minthogy mind a ketten annyira szeretnek engemet; óh, Clennam úr, minthogy ön oly jó, oly derék ember! majd ha elszakadtam a szülői háztól (nagyon messze útra készülök), próbálja meg a papát egy kissé jobban összebékíteni vele, és használja fel az ön nagy befolyását arra, hogy úgy állítsa őt oda a papa szemei elé, a milyen valójában, mentesen minden előítélettől. Meg fogja tenni ezt az én kedvemért, minthogy ön nemesszívű jóbarát?

Szegény Pet! Önmagadat ámító, elámított gyermek! Mikor történt valaha ilyen változás az embereknek egymáshoz való természetes kapcsolatában? Mikor sikerült már ilyen megrögzött különbségeket összebékíteni? Megpróbálta ezt már nem egyszer sok más lány is, Minnie; de egyiknek sem sikerült soha: kudarcz volt mindig a vége.

Ezt gondolta Clennam; de nem ezt mondta; erre már későn volt. Megigérte, hogy megtesz mindent, a mit Minnie kívánt; és Minnie tudta, hogy szavának fog állni.

A fasor utolsó fájához érkeztek. Minnie megállt és kihúzta karját Clennam karjából. Szemeit rávetette Clennamre és remegő kezével, a mely csak az imént még Clennam kabátujján pihent, megérintve a Clennam keblére tüzött rózsákat, hogy ezzel is erősítse kérését, így szólt:

- Kedves Clennam úr, boldogságomban, - mert boldog vagyok, bárha sírni látott is, - nem viselhetem el, hogy felhő maradjon közöttünk. Ha van valami megbocsátani valója velem szemben (nem olyasmi, a mit szándékosan tettem volna, hanem bármi szomorúság, a mit talán akaratlanul okoztam önnek vagy a nélkül, hogy változtathattam volna a dolgon), akkor bocsássa meg nekem ma este, bocsássa meg nemes szíve mélyéből!

Clennam lehajolt az ártatlan arczocskához, a mely félelem nélkül nézett fel rá; megcsókolta és azt mondta: Isten a tanúja, hogy nincs megbocsátani valója semmi sem. Mikor másodszor is lehajolt hozzá, Minnie azt súgta neki: „Isten vele!" és Clennam ismételte a búcsúszót. Búcsúja volt ez neki a múlt minden reménységétől, a *Senki* minden lelki vívódásától. Majd karonfogva, úgy, a mint beléptek a fasorba, kiléptek most belőle; és a fák a sötétségben úgy összecsukódtak a hátuk mögött, mint a hogy bezárult mögöttük a múlt.

Csakhamar hallatszott a sötétben a kertajtó felől Meagles úrnak és Meaglesné asszonynak meg Doyce-nak a hangja. Clennam, mikor meghallotta, hogy Pet nevét kiáltják, így kiáltott:

- Itt van velem!

Némi álmélkodás és nevetés hallatszott el hozzájuk, a míg a többiekhez nem értek. De mihelyt együtt voltak mindannyian, az álmélkodás és a nevetés megszünt, és Pet titkon elosont.

Meagles úr, Doyce és Clennam egy ideig szótlanul járt fel s alá a kelő hold fényében a folyó partján; majd Doyce elmaradt két barátjától és bement a házba. Meagles és Clennam egy kis ideig tovább sétált még együtt szótlanul, míg végül az előbbi megszólalt.

- Arthur, - mondotta, ezúttal használva először ezt a bizalmas megszólítást, - emlékszik még arra a forró reggelre, mikor szemünket Marseille kikötőjére függesztve együtt járkáltunk fel s alá, és én azt mondtam önnek, hogy nekem meg az anyjukomnak úgy rémlik, mintha Pet elhunyt kis ikertestvére együtt növekedett és együtt változott volna Pettel?

- Jól emlékszem rá.

- Emlékszik rá, hogy azt mondtam, hogy gondolatainkban sohasem tudtuk egymástól elválasztani az ikreket, és hogy számunkra ugyanaz volt a másik is mindig, a mi Pet volt?

- Emlékszem, tisztán emlékszem.

- Arthur, - folytatta Meagles úr nagyon leverten, - ma este tovább fűzöm ezt a képzelődést. Úgy érzem, kedves barátom, mintha maga gyöngéden szerette volna halott gyermekemet és elvesztette volna akkor, a mikor azzá lett, a mi most Pet.

- Köszönöm! - suttogta Clennam. - Nagyon köszönöm! - És megszorította Meagles úrnak a kezét.

- Nem akar még bejönni? - kérdezte most Meagles úr.

- Nemsokára.

Meagles úr elment és Arthur végre egyedül maradt. Miután körülbelül egy félóráig sétált a békés holdfényben a folyó partján, kebléhez kapott és levette onnan a rózsákat. Talán a szívéhez szorította őket, talán az ajkához is; de annyi bizonyos, hogy lehajolt a parton, és a rózsákat gyöngéden beleeresztette a hömpölygő árba. Az ár elsodorta magával a hold fényében sápadt és testetlen virágokat.

A lámpák ragyogva égtek a házban, mikor Clennam belépett, és az arczok, a melyeket megvilágítottak, nem véve ki Clennam arczát sem, hamarosan derűs nyugalomban csillogtak. Sok mindenféléről beszélgettek (az üzlettárs soha sem volt még ennyire kifogyhatatlan a thémákban), azután feküdni tértek és elaludtak: - mialatt a rózsák lefelé siklottak a víz tükrén, sápadtan és testetlenül a hold fényében. És így siklanak el tőlünk messzire, bele az örökkévalóság tengerébe nagyobb dolgok is, a melyek valaha lelkünkben pihentek és szívünkhöz közel voltak.

HUSZONKILENCZEDIK FEJEZET.

Flintwinchné tovább álmodik.

A Cityben lévő ház mindez események közben megőrizte esetlen komorságát, s a beteg asszony tovább folytatta benne ugyanazt a változatosság nélkül való életet. Reggel, dél, este, reggel, dél, este szakadatlanul ismétlődött benne a maga egyhangúságával, ugyanannak az akadozó gépezetnek ugyanazokkal a kelletlen műveleteivel, mint holmi ócska, nehézkes óraműben.

A gördülő széknek bizonyára megvoltak a maga emlékezései és álmai, úgy mint minden helynek, a mely állandó tartózkodási helye valamely emberi teremtésnek. Lebontott házak és megváltozott utczák képei a régi alakjukban, a milyenek voltak, mikor a székhez lánczolt rab otthonos volt még köztük; emberek alakjai, a milyenek valaha voltak, tagadásával vagy alig számbavehető elismerésével annak a változásnak, a melyen az eltelt idő folyamán föltétlenül keresztülmentek: efféle képek rajzottak körül a szék lakóját bizonyára a komor napok hosszú országútján. A rohanó élet óráját megállítani abban a pillanatban, a mikor mi magunk is megállunk; mozdulatlannak tartani az emberiséget, mert mi magunk is mozdulatlanságra vagyunk kárhoztatva; azokat a változásokat, a melyek kívül esnek látókörünkön, nagyobb mérték helyett a saját egyhangú, megnyomorított létünk összezsugorodott mértékével mérni: ez a gyöngéje sok embernek, a ki megrokkant, és szellemi gyarlósága csaknem mindazoknak, a kik magános életet élnek.

Hogy milyen színhelyek és milyen szinészek vonultak el leggyakrabban a rideg némber lelki szemei előtt, mialatt ott ült egyik évszaktól a másikig sötét szobájában: nem tudta rajta kívül senki más. Flintwinch úr, a kinek kiforgatott lénye napról-napra úgy hatott a betegre, mint valami kívülről támadó mechanikus erő, talán kierőszakolta volna belőle ezt a vallomást, ha a beteg ellenállása meggyöngült volna; csakhogy a beteg nagyon is erősnek bizonyult Flintwinch úr számára. A mi Affery asszonyt illeti: elég munkát adott neki az, hogy hites urát és béna asszonyát bámész csodálkozással vegye körül; hogy a mint besötétedik, kötényét fejére borítva csoszogjon ide-oda a házban, figyeljen szakadatlanul a titokzatos zörejekre és néha meg is hallja őket, a nélkül, hogy kísérteties, álmodozó, alvajáró állapotából valaha is felébredt volna.

Az üzlet, a mint Affery asszony megfigyelte, kezdett élénkülni, mert férje alig győzte a munkát kis irodájában, a hol sokkal több ember megfordult nála, mint ezelőtt évek során keresztül. Ez voltaképpen nem volt nagy dolog, mert hiszen a ház sokáig úgyszólván elhagyott volt; de Flintwinch úr most leveleket kapott, látogatókat fogadott, könyveket vezetett és leveleket küldözött szét. Aztán meg eljárt más czégek irodájába is, elment a rakodó-partokra és a hajóműhelyekbe, bement a vámházba, eljárt a Garraway kávéházba meg a Jeruzsálem kávéházba, és a börzére is; úgy hogy sokat elvolt odahazulról. Sőt hébe-korba esténkint, ha Clennamné nem kívánkozott különösebben a társasága után, el szokott menni egy közeli vendéglőbe, a hol megnézte az esti lapokban a hajózási hireket és a tőzsdei zárlat

árfolyamait, és összeismerkedett egyik-másik kereskedelmi hajó kapitányával is, a ki ugyanebbe a vendéglőbe járt. Minden áldott nap egyszer, ugyanabban az időben, üzleti tanácskozást folytatott Flintwinch úr Clennamnével; és Affery asszonynak, a ki leskelődve és figyelve szakadatlanul ide-oda járkált, úgy tetszett, hogy a két okos pénzszerzésben fárad.

Az a lelkiállapot, a melybe Flintwinch úr támolygó felesége jutott, oly világosan kezdett immár tekintetében és cselekedeteiben tükröződni, hogy a két okos alig vetett rá ügyet, mint olyan személyre, a ki sohasem volt erős eszű, most azonban teljességgel meghülyült már. Talán azért, mert a külső megjelenése egyáltalában nem volt kereskedői jellegű, vagy talán azért, mert Flintwinch úr véleménye szerint az a körülmény, hogy feleségül vette őt, az ügyfelekben kételyt támaszthatna a saját ítélőképességének józanságában; elég az hozzá, hogy Flintwinch úr szigorúan megparancsolta Affery asszonynak, hogy tartózkodjék a leghatározottabban minden czélzástól, a mely házastársi kapcsolatukra vonatkozhatnék, és az otthoni trió körén kívül ne merje őt soha Jeremiásnak szólítani. Minthogy Affery asszony gyakran megfeledkezett erről az utasításról, egyre riadósabb teremtéssé lett, mióta Flintwinch úr úgy szokott bosszút állni feledékenységén, hogy utána ugrott a lépcsőn és jól megrázta. Affery asszony ugyanis ennélfogva szakadatlanul ideges bizonytalanságban várta, mikor lesz része legközelebb megint efféle hátbatámadásban.

Kis Dorrit Clennamné szobájában bevégezte egy hosszú napnak a munkáját s távozása előtt éppen azzal foglalkozott, hogy gondosan összeszedje munkaeszközeit, s minden szál fonalat és minden darabka hulladékot. Pancks úr, a kit Affery e pillanatban bevezetett a szobába, egészségi állapotáról kérdezősködött Clennamnétől, előrebocsátva azt a megjegyzést, hogy „véletlenül errefelé lévén dolga”, gazdája nevében bekukkantott ide is, hogy megtudakolja, hogy van Clennamné asszony.

Clennamné mély ránczokba vonta a homlokát, miközben ránézett Pancks úrra.

- Casby úr jól tudja, - szólt végül, - hogy az én állapotom nem szokott változni. Az egyetlen változás, a melyre e helyütt várakozom, a végső, nagy változás.

- Igazán, asszonyom? - felelte rá Pancks úr, miközben félszemmel lopva a kis varrólányra tekintett, a ki a szőnyegen térdelve munkája hulladékdarabkáit szedegette össze. - Jó színben van, asszonyom.

- Én viselem, a mit viselnem kell, - felelte Clennamné. - Végezze ön is, a mit végeznie kell.

- Köszönöm, asszonyom, - szólt Pancks úr; - erre törekszem.

- Gyakran jár erre, ugy-e? - kérdezte Clennamné.

- Hm, hát igen, asszonyom, - szólt Pancks; - mostanában elég gyakran. Az utóbbi időben, hol ezért, hol azért, elég gyakran megfordultam erre.

- Kéretem Casby urat és a leányát, ne fáraszszák magukat azzal, hogy követ útján tudakozódjanak a hogylétem után. Ha meg akarnak látogatni, tudják, hogy szívesen látom őket. De ideküldözniök fölösleges fáradság. És önnek is kár, Pancks úr, azzal vesződnie, hogy idefárad.

- Vesződségről szó sincs, asszonyom, - szólt Pancks úr. - Igazán rendkívül jó színben van, asszonyom.

- Köszönöm. Minden jót!

Az elbocsátás, a melyet Clennamné azzal tetézett, hogy ujjával ridegen az ajtó felé mutatott, oly világos és oly határozott volt, hogy Pancks úrnak sehogysem volt módja látogatása meghosszabbítására. A legragyogóbb arczot vágva, a mely csak telt tőle, égnek borzolta a haját, még egyszer rápillantott Kis Dorritra, azután így szólt:

- Ajánlom magam, asszonyom; ne fáradjon, Affery asszony, ismerem a kijárást.

Azután kizakatolt a szobából. Clennamné, állát kezére támasztva, figyelmesen és sötét bizalmatlansággal nézett utána; Affery pedig ott állt a helyén, mintha gyökeret vert volna a lába, és asszonyára meresztette a szemét.

Lassan és elgondolkozva fordult Clennamné tekintete az ajtóról, a melyen Pancks kiment, Kis Dorrit felé, a ki éppen felállt a szőnyegről. Állát még mélyebben kezére támasztva, fürkésző, komor szemmel nézte a beteg asszony Kis Dorritot, a míg magára nem vonta a figyelmét. Kis Dorrit elpirult ennek a tekintetnek a láttára, és lesütötte a szemét. Clennamné még mindig ráfüggesztette ültéből a tekintetét.

- Kis Dorrit, - szólt végül, félbeszakítva a csendet, - mit tud erről az emberről?

- Nem tudok róla semmit, asszonyom, csak azt, hogy többször láttam magam körül és hogy meg is szólított már.

- Mit mondott?

- Nem értem, a mit mondott; olyan furcsa ember. De nem volt velem sem durva, sem kellemetlen.

- Miért jön ide, hogy magát meglátogassa?

- Nem tudom, asszonyom, - mondta Kis Dorrit, teljes nyiltsággal.

- Azt tehát tudja, hogy a maga kedvéért jön ide?

- Sejtettem, - szólt Kis Dorrit. - De hogy az én kedvemért miért jár akár ide, akár máshová, asszonyom, arról sejtelmem sincsen.

Clennamné a földre szegezte a szemét, és szigorú, zárkózott arczczal, mozdulatlanul ült a helyén egy ideig, gondolatait nyilván épp oly feszülten ráirányítva valamire, mint a hogy az imént ráirányította arra az alakra, a mely eltünt immár látóköréből. Néhány perczbe telt, a míg föleszmélt elmélyedéséből és megint föltekintett szokott, rideg nyugodtságával.

Kis Dorrit közben elkészült az indulásra, de nem merte egy mozdulattal sem megzavarni a beteg asszonyt. Most végül összeszedte magát s kimozdult helyéből, a hol állt, mióta fölemelkedett a szőnyegről. Nesztelen léptekkel megkerülte a gördülő széket, megállt a szék mellett és így szólt:

- Jó éjszakát, asszonyom.

Clennamné kinyújtotta a kezét és Kis Dorrit karjára tette. Kis Dorrit remegni kezdett zavarában az érintésre. Talán hirtelen fölmerült emlékezetében a királykisasszony története.

- Mondja csak, Kis Dorrit, - szólt Clennamné, - sok barátja van mostanában?

- Nagyon kevés van, asszonyom. Önön kívül csupán Flóra kisasszony és - még valaki.

- Talán ez az ember? - kérdezte Clennamné, meredt ujjával megint az ajtó felé mutatva.

- Óh, nem, asszonyom!

- Hát talán ennek valami barátja?

- Nem, asszonyom. - Kis Dorrit komolyan megrázta a fejét. - Óh, nem! Egyáltalában nem olyan ember, a ki hasonlít hozzá vagy kapcsolatban van vele.

- Jól van! - mondta Clennamné, csaknem mosolyogva. - Semmi közöm hozzá. Azért kérdezem csak, mert érdeklődöm maga iránt; és mert azt hiszem, hogy én már akkor is barátja voltam magának, mikor nem volt még senkije, a ki hasznára lehetett volna. Így van-e?

- Igen, asszonyom; valóban így van. Gyakran voltam itt olyankor, a mikor ön nélkül és a munka nélkül, a melyet öntől kaptam, mindenben nélkülöznünk kellett volna.

- Nélkülöz*nünk?* - ismételte Clennamné, az órára pillantva, a mely valaha néhai férjéé volt s most mindig ott volt előtte az asztalon. - Hát sokan vannak?

- Most csak apa meg én. Úgy értem, hogy csak apának meg nekem kell megélnünk abból, a mit keresünk.

- Sokat nélkülöztek? Ön meg az apja meg a többi hozzátartozója? - kérdezte Clennamné, nyomatékosan ejtve a szavakat, miközben elgondolkozva forgatta ujjai között az órát az asztalon.

- Néha meglehetősen nehéz volt az életünk, - felelte Kis Dorrit lágy hangján, és a maga félénk, de nem panaszló módján. - De azt hiszem, hogy - a mi ezt illeti, - nem volt nehezebb, mint annyi sok más emberé.

- Ezt jól mondta! - felelt rá Clennamné gyorsan. - Ez az igazság! Maga okos, jó kis lány. Hálás teremtés is, vagy nagyon csalódnám.

- A hála természetes érzés. Nincs benne érdem, - szólt Kis Donit. - Valóban hálás vagyok.

Oly gyöngédséggel, a melyre az álmodozó Affery legmerészebb álmában sem tartotta volna képesnek asszonyát, Clennamné oda vonta magához kis varrónőjének az arczocskáját, és homlokon csókolta Dorritot.

- Most pedig menjen, Kis Dorrit, - szólt Clennamné, - mert különben elkésik, szegény gyermekem!

Affery asszony valamennyi álmában, a melyet felhalmozott magában, mióta erre a mesterségre adta magát legelőször, sohasem álmodott ennél kábítóbb álmot. A feje belefájdult abba a gondolatba, hogy legközelebb még majd azt fogja látni, hogy a másik okos is megcsókolja Kis Dorritot, aztán átöleli egymást a két okos és könnyekben olvadozik csupa gyöngéd rokonérzésből az egész emberiség iránt. Ez a gondolat egészen elkábította, mialatt lecsoszogott a lépcsőn a könnyed léptek után, hogy jól becsukja a ház ajtaját Kis Dorrit mögött.

Mikor kinyitotta az ajtót, hogy Kis Dorritot kibocsássa, azt látta, hogy Pancks úr, a helyett, hogy ment volna a maga útján, mint a hogy bármely kevésbbé csodálatos helyen és kevésbbé csodálatos jelenségek között észszerűen el lehetett volna várni tőle, fel s alá sétálgatott az udvarban, odakünn a ház előtt. Abban a pillanatban, mikor meglátta Kis Dorritot, gyorsan elment mellette, s ujját orrához emelve, a mint Affery asszony is világosan hallotta, így szólt hozzá: - Pancks, a czigány, a ki jövendőt mond! - és azután elsietett.

- Szent Isten, most meg már benne van a dologban egy czigány meg egy jövendőmondó is! - kiáltott Affery asszony. - Mi lesz most?

Ott állt a nyitott ajtóban, szédelegve ettől az új talánytól, az esős, viharos alkonyatban. A felhők gyorsan tova száguldoztak az égen és a szél heves rohamokban tört elő, ide-oda csapkodva néhány szomszédos ablaktáblát, a mely kikapcsolódott, megforgatva a berozsdásodott kéménykupakokat és szélkakasokat, és ide-oda nyargalászva egy közeli kis temetőben, mintha kedve szottyant volna rá, hogy kifujja a sírokból a temető halott polgárait. A tompa dörgés, a mely egyszerre hangzott az ég minden tájáról, mintha bosszúállással fenyegetődzött volna ezért a szentségtelen kísérletért, ezt morogta: „Ne zavard a pihenőket! Ne zavard a pihenőket!”

Affery asszony, a kinek a dörgéstől és villámlástól való félelme csak a kísérteties háztól való rettegésénél nem volt nagyobb, a melybe korán leszállt valami természetfölötti sötétség,

határozatlanul megállt az ajtóban, nem tudva, bemenjen-e vagy kimenjen-e, mikor ezt az eldöntetlen kérdést egyszerre csak megoldotta helyette egy heves szélroham, a mely becsapta mögötte az ajtót, kizárva őt a házból.

- Mitévő legyek most, mitévő legyek most! - kiáltott Affery asszony, a kezét tördelve ebben a legutolsó és leggyötrelmesebb álmában; - most egyedül van odabent és éppen úgy nem képes lejönni, hogy kinyissa az ajtót, mint maguk a halottak odakünn a temetőben!

Ebben a dilemmában, Affery asszony, kötényét fejére borítva, hogy védekezzék az eső ellen, jajgatva nyargalászott fel s alá néhányszor a kikövezett, magános kis udvarban. Hogy aztán mért kellett neki legörnyedni és bekukucskálni az ajtó kulcslyukán, mintha a szemével is kinyithatná az ajtót, bajos dolog lenne megmondani; de azért ugyanezt tette volna a legtöbb ember hasonló helyzetben, és ezt cselekedte Affery asszony is.

Ebből a helyzetéből egyszerre csak elfojtott sikoltással felpattant, mert azt érezte, hogy valami ránehezedik a vállára. Egy kéz érintése volt, egy férfi kezéé.

A férfi utasnak volt öltözve; prémes utazó-sapkája és bő köpönyege volt. Külföldinek látszott. Sűrű, fekete haja volt, szénfekete bajusza - (csak bozontos hegye volt vöröses) - és erős, hajlott orra. Nevetett Affery asszonynak az ijedelmén és sikoltásán; és mialatt nevetett, bajusza felkunkorodott az orra alá és az orra lekonyult a bajusza fölé.

- Mi baja van? - kérdezte tiszta angolsággal. - Mitől ijedt meg úgy?

- Magától, - nyögött Affery.

- Tőlem, asszonyom?

- És a szörnyű estétől és... és mindentől, - mondta Affery. - És tessék! Jött a szél és becsapta az ajtót és most nem mehetek be a házba.

- Ah! - szólt az úriember, a ki nem igen törődött Affery bajával. - Igazán!? Nem ismeri valahol ezen a tájon a Clennam nevet?

- Szent Isten! Hogyne ismerném, hogyne ismerném! - kiáltott Affery, a kit ez a kérdés annyira kihozott a sodrából, hogy megint a kezét kezdte tördelni.

- Merre lakik?

- Merre? - kiáltott Affery, a kit a kérdés újabb kulcslyukszemlére sarkalt. - Hát merre laknék máshol, mint ebben a házban? És egészen egyedül van a szobájában és nem tudja használni a tagjait, és nem tud mozdulni sem, hogy segítsen saját magán vagy én rajtam, és a másik okos nincs idehaza, és az Isten bocsássa meg a bünömet! - kiáltott Affery, a kit vad forgatagba szédített bele a gondolatoknak ez a halmozása. - Meg fogok bolondulni!

Minthogy most már melegebben érdeklődött a dolog iránt, a saját ügyéről lévén szó, az úriember hátrált egy kissé, hogy szemügyre vegye a házat, és a tekintete csakhamar megakadt a tornáczajtó közelében lévő kis szoba hosszú, keskeny ablakán.

- Hol lehet az a hölgy, a ki nem tudja használni a tagjait, asszonyom? - kérdezte azzal a különös mosolylyal, a melyen Affery asszony akarata ellenére is kénytelen volt rajta felejteni a szemét.

- Oda föntl - szólt Affery. - Az a két ablak az övé!

- Ha! Meglehetős nagy ember vagyok, de lajtorja nélkül még sem tudnám megszerezni magamnak azt a szerencsét, hogy bemutatkozzam abban a szobában. Nos, asszonyom, őszintén szólva, - őszinteség egyik jellemvonásom, - kinyissam kegyednek az ajtót?

- Nyissa, nyissa, az Isten áldja meg a jóságáért, nyissa ki, de mindjárt! - kiáltott Affery, - mert lehet, hogy tulajdon ebben a pillanatban kiált értem, vagy odaül a tűz mellé és halálra égeti magát, vagy Isten tudja, mi minden nem történhetik vele, és én megbolondulok mindjárt, ha erre gondolok!

- Megálljon csak, drága asszonyom! - Sima fehér kezével csitította Affery türelmetlenségét. - Ha jól sejtem, ma már leteltek az üzleti órák?

- Le, le, le, - kiáltott Affery. - Már régen leteltek.

- Akkor hát engedje meg, hogy egy méltányos ajánlatot tegyek kegyednek. A méltányosság hozzátartozik a jellememhez. Éppen most érkeztem a postahajón, a mint bizonyára látja rajtam.

Megmutatta Afferynek, hogy a köpönyege nagyon nedves volt és hogy a czipője tele volt vízzel; Affery már előbb észrevette rajta, hogy zilált és kimerült állapotban van, mintha kemény útról jönne, és annyira át volt fázva, hogy néha akarata ellenére is vaczogtak a fogai.

- Éppen most érkeztem a postahajón, asszonyom, és az idő, a pokoli csúf idő miatt megkéstem! Ennélfogva, asszonyom, egy sürgős ügyem, a melyet máskülönben elintézhettem volna itt a rendes üzleti órák alatt (sürgős ügy, mert pénzügy), eddigelé elintézetlen még. No már most, ha megigéri, hogy viszonzásul azért, mert kinyítom az ajtót, elhoz ide valakit a közelből, a ki fel van rá hatalmazva, hogy elintézze az ügyemet, hát akkor kinyítom ezt az ajtót. Ha ebbe a megállapodásba nem egyezik bele, hát akkor... - és az előbbi mosolylyal jelentős mozdulatot tett, a melynek az volt az értelme, hogy akkor odébb áll.

Affery asszony, a ki szíve mélyéből örült, hogy hozzájárulhat az ajánlathoz, habozás nélkül megigérte, a mit az úriember kívánt tőle. Az úriember erre nyomban megkérte őt, hogy legyen szíves és tartsa a köpönyegét, ezután neki szaladt a keskeny ablaknak, felugrott a párkányára, fölkapaszkodott a téglákon s a következő pillanatban megragadta az ablakrámát és felemelte. A szeme oly baljóslatuan csillogott, mikor belépve a szobába, hátratekintett Affery asszonyra, hogy ez utóbbiban hirtelen elhült a vér arra a gondolatra, hogy ha az idegen kapja magát, fölmegy egyenesen az emeletre, és meggyilkolja a beteget, hát akkor ő semmit sem tehet ellene, hogy megakadályozza.

Szerencsére, az idegennek esze ágában sem volt ilyesmi, mert a következő pillanatban ott termett a ház ajtajában.

- Nos, asszonyom, - szólt, átvéve és magára kapva a köpönyegét, - ha lesz szíves most már és... hát ez mi az ördög!?

A legkülönösebb lárma volt. Nyilván valahol a közelben, arról a sajátságos nyomásról itélve, a melylyel a levegőt megrázkódtatta, és mégis oly tompán hangzott, mintha nagyon messziről hangzanék. Rezgés, suhogás, valami könnyű, száraz anyagnak a hullása volt.

- Hát ez mi az ördög?

- Nem tudom mi ez, de már nagyon sokszor hallottam effélét, - szólt Affery, a ki megragadta az idegen karját.

Az idegen aligha volt nagyon bátor ember, (ezt gondolta még Affery is a maga álomszerű, riadt félelmében), - mert remegő ajaka elfehéredett. Miután figyelt néhány pillanatig, összeszedte magát megint.

- Eh! Semmiség! Nos, drága asszonyom, azt hiszem, az imént valami okos személyiséget emlegetett. Lesz szíves szembesíteni engem ezzel a lángelmével?

Az ajtót fogta a kezével, mintha nyomban be akarná csapni megint, ha Affery vonakodnék kívánságát teljesíteni.

- De aztán ne szóljon egy szót sem rólam meg az ajtóról, - suttogta Affery.

- Egy szót sem!

- És ne mozduljon el innen, se ne szóljon, ha hívnak, a míg elszaladok a sarokra!

- Asszonyom, már is szobor vagyok.

Affery annyira félt attól, hogy az idegen titkon fellopódzik a lépcsőn, a mint ő hátat fordít neki, hogy mihelyt annyira elszaladt, hogy az idegen nem láthatta többé, visszatért a kapú aljába, hogy leselkedjék. Mikor látta, hogy az idegen ott áll még mindig a küszöbön, inkább a házon kívül, mint belül, mintha egyáltalában nem szeretné a sötétséget és semmi kedve sem volna kipróbálni a sötétség rejtelmeit, Affery elrohant a legközelebbi utczába és beüzent a csapszékbe Flintwinch úrért, a ki erre nyomban ki is jött az utczára. Mikor ketten együtt visszatértek, - Affery asszony elől és Flintwinch úr a sarkában, azt remélve, hogy alaposan megrázhatja élete párját, mielőtt födél alá jutnak, - az idegen úr ott állt még mindig előbbi helyén a sötétben, mialatt Clennamné erős hangon kikiáltott a szobájából:

- Ki az? Mi az? Miért nem felel senki? Ki az ott lent?

HARMINCZADIK FEJEZET.

Egy úriember szava.

Mikor Flintwinch úr és életepárja lelkendezve megérkezett a szürkületben a régi ház kapuja elé, Jeremiás egy másodperczczel Affery után: az idegen visszadöbbent.

- Teringettét! - kiáltott fel. - Ejnye, hogy' kerül ön ide?

Flintwinch úr, a kit ez a kérdés illetett, teljes mértékben viszonozta az idegen álmélkodását. Értelmetlen elképedéssel bámult rá; a válla fölött hátra tekintett, mintha azt várná, hogy ott áll a háta mögött valaki, a kit nem vett észre; aztán újra az idegenre bámult, szótlanul és zavartan, mint a ki nem tudja megérteni a dolgot; azután a feleségére nézett, mintegy felvilágosítást kívánva; minthogy nem kapott felvilágosítást, rávetette magát Afferyre és úgy megrázta őt, hogy lerázta a fejéről a fejkötőjét, miközben a fogai között mérges gúnynyal ezt dörmögte:

- Affery! Asszony! Már megint szükséged van egy adag orvosságra, asszony! Ez is a te csinyeid közül való! Már megint álmodtál valamit, asszonyság! Miről van szó? Ki ez? Mit jelent ez? Beszélj, vagy megfojtalak! Más választásod nincsen!

Föltéve, hogy Affery asszonynak módjában volt e pillanatban a választás, hát akkor határozottan a megfojtást választotta, mert nem felelt egy árva hanggal sem a felszólításra, hanem csupasz fejét előre és hátra hányva-vetve, átengedte magát ellenállás nélkül a büntetésnek. Az idegen azonban udvariasan fölemelte Affery asszonynak a fejkötőjét és beleavatkozott a dologba.

- Engedje meg, - szólt, Jeremiás vállára téve a kezét, mire Jeremiás megállt és eleresztette áldozatát. - Köszönöm. Bocsásson meg. Férj és feleség, látom ebből a tréfálkozásból. Ha ha! Mindig kellemes látvány, ha tréfásan fogják fel az emberek ezt a kapcsolatot. Hallga csak! Szabad szóvá tennem, hogy valaki odafönt az emeleten, a sötétben, nagyon energikusan szeretné megtudni, mi történik idelent?

Ez a czélzás Clennamné hangjára arra bírta Flintwinch urat, hogy belépjen az előcsarnokba és felkiáltson a lépcsőn: - Nincs semmi baj! Én vagyok itt! Affery odafönt lesz mindjárt a gyertyával! - Azután rászólt az utóbbi elkábult személyre, a ki föltette megint a fejkötőjét: - Hordd el magad! Föl az emeletre! - majd odafordult megint az idegenhez és így szólt hozzá:

- Nos, uram, mivel lehetek szolgálatára?

- Attól tartok, - mondta az idegen, - azzal a kéréssel kell zavarnom, hogy szerezzünk gyertyát.

- Igaza van, - hagyta rá Jeremiás. - Éppen gyertyáért akartam indulni én magam is. Kérem, maradjon ott, a hol van, a míg vissza nem jövök.

Az idegen megállt az ajtóban, de megfordult egy kissé a ház homályában, a hogy Flintwinch úr befordult a házba, és szemével követte őt be a kis szobába, a hol Flintwinch úr tapogatózva kereste a foszforos szelenczét. Mikor megtalálta, kitünt, hogy nedves vagy más baja van; és az egyik gyufaszálat a másik után dugdosta bele, de valamennyi annyira gyúlt meg csak, hogy bizonytalan világosságot árasztott Flintwinch úr fürkésző arczára és telehintette a kezeit halvány kis tűzpettyekkel, de a gyertyagyújtáshoz nem volt elég erő egyikben sem. Az idegen, felhasználva az arcz megfelelő megvilágítását, feszült figyelemmel és csodálkozva nézte Flintwinch urat. Jeremiás, mikor végül meggyújtotta a gyertyát, észrevette, hogy az idegen szemmel tartotta őt az egész idő alatt, mert látta még, hogyan tünik el az idegen arczáról a leskelődő figyelem utolsó árnyéka, hogy hirtelen átalakuljon azzá a gyanús mosolylyá, a mely oly fontos része volt arczkifejezésének.

- Szíveskedjék beljebb kerülni az irodámba, - szólt Jeremiás, becsukva a ház ajtaját, és élesen szemügyre véve most ímmár a maga részéről a mosolygó látogatót. - Nincs semmi baj, ha mondom! - kiáltott, hevesen félbeszakítva a mondókáját, hogy feleljen az emeleti hangnak, a mely még mindig elégületlen volt, noha Affery meggyőző hangon beszélt hozzá. - Nem megmondtam már, hogy nincs semmi baj? Isten áldja meg ezt az asszonyt, hát egy csöpp esze sincs már!

- Bizonyosan fél, - jegyezte meg az idegen.

- Fél? - mondta Flintwinch úr, hátrafordítva fejét, mialatt kezében a gyertyával előre ment. - Bátrabb száz férfi közül kilenczvennél, uram, meghiheti!

- Bárha beteg?

- Sok év óta beteg. Clennamné asszony. Az egyetlen ilyen nevű halandó, a ki megmaradt még ebben a házban. Az üzlettársam.

Pár mentegetődző szót dünnyögve, mialatt áthaladt az előcsarnokon, hogy ilyenkor este nem szokta már senki fölkeresni őket és hogy a ház mindig zárva szokott lenni, Flintwinch úr fölvezette az idegent az irodájába, a mely elég üzleties benyomást tett a szemlélőre. A gyertyát letette az írótámlájára s nyakát a legkülönösebben elcsavarva, így szólt az idegenhez:

- Parancsol?

- A nevem Blandois.

- Blandois. Ezt a nevet nem ismerem, - mondta Jeremiás.

- Azt hittem, - folytatta a másik, - hogy Párisból értesítést kapott már...

- Nem kaptunk Párisból semmiféle értesítést a Blandois névre vonatkozóan, - szólt Jeremiás.

- Nem?

- Nem.

Jeremiás kedvencz pózában állt a helyén. A mosolygó Blandois úr, szétnyitva köpönyegét, belenyúlt egyik belső zsebébe és szünetet tartott, hogy aztán gúnyos mosolylyal csillogó szemeiben, a melyek, mint Flintwinch úrnak feltünt, nagyon közel voltak egymáshoz, így szóljon:

- Roppantul hasonlít egyik barátomhoz! Nem annyira persze, mint az imént gondoltam, a mikor egy pillanatig valósággal összecseréltem önt vele a sötétben - a miért most utólag bocsánatot kell kérnem; engedje meg, hogy meg is tegyem ezt; az a készség, a melylyel beismerem tévedéseimet, azt hiszem, egyik alkatrésze jellemem nyiltságának, - de azért mégis roppant nagy a hasonlatosságuk.

- Igazán? - szólt Jeremiás dörmögve. - Csakhogy nem kaptam sehonnan semmiféle értesítést a Blandois névre vonatkozóan..

- Csakugyan? - szólt az idegen.

- *Csakugyan!* - szólt Jeremiás.

Blandois úr, a kit a Clennam és Társa czég üzletbarátainak ez a mulasztása egy csöppet sem hozott ki a sodrából, elővette belső zsebéből a jegyzőkönyvét, kivett belőle egy levelet és átnyújtotta Flintwinch úrnak.

- Ezt az írást kétségtelenül jól ismeri. Talán megvan a levélben minden, úgy hogy külön értesítésre nincs is szükség. Ön sokkal illetékesebb az efféle ügyek megitélésére nálam. Az a szerencsétlenségem, hogy nem igen vagyok az, a mit üzletembernek szokás nevezni, hanem inkább az vagyok, a mit a világ (elég önkényesen) úriembernek nevez.

Flintwinch úr átvette a levelet és Párisból keltezve, a következőket olvasta:

„Van szerencsénk czégünk egyik nagyrabecsült üzletbarátjának az utasítására, e sorok átadójában bemutatni önnek Blandois urat” stb. stb.

„A mennyiben az ön szívességét igénybe kívánja venni, s a mennyiben módjában van önnek kívánságait teljesíteni” stb. stb.

„Megemlítjük végül, hogy a mennyiben szíves lesz Blandois úr bemutatóra kiállított váltóit 50 azaz ötven sterling font erejéig leszámítolni” stb. stb.

- Rendben van, uram, - szólt Flintwinch úr. - Tessék helyet foglalni. A mi csak telik czégünktől, - mert mi elhuzódó, régi divatú, szolid üzleti életet folytatunk, uram, - mindabban szívesen állunk rendelkezésére. Látom a levél dátumából, hogy a rávonatkozó értesítés még nem lehet itt. Valószínüleg ön is a megkésett postahajóval érkezett, a mely az értesítést hozza.

- Hogy a megkésett postahajóval érkeztem, uram, - felelte Blandois úr, végigsimítva horgos orrát fehér kezével, - tudom nagyon is jól fejem és gyomrom állapotából: mert a gyalázatos és elviselhetetlen idő alaposan összerázta mind a kettőt. Úgy lát, a mint egy félórával ezelőtt kiszálltam a postahajóról. Már órákkal ezelőtt be kellett volna ide állítanom, és akkor nem is lett volna szükséges mentegetőznöm, - engedje meg, hogy mentegetőzzem, - azért, hogy ilyen szokatlan időben jelentkeztem és megijesztettem - nem, ön azt mondja, hogy nem ijesztettem meg; engedje meg tehát, hogy még egyszer mentegetőzzem, - megzavartam az igen tisztelt Clennamné asszonyt, fönn az emeleten betegszobája nyugalmában.

A szószátyárkodásnak és a jogosultnak látszó leereszkedésnek akkora hatása van, hogy Flintwinch úr már-már azt kezdte gondolni, hogy valami előkelő személyiséggel van dolga. Ám azért még egy csöppet sem vált előzékenyebbé. Megvakarta az állát és azt kérdezte, mivel lehet szolgálatára Blandois úrnak még ma, az üzleti órák után?

- Szavamra! - felelt a kérdésre ez az úriember, köpönyeges vállát vonogatva, - át kell öltöznöm, ennem és innom kell és szállást kell valahol találnom. Legyen szíves, minthogy én teljesen idegen vagyok itt, adjon tanácsot, hol maradhatok holnapig. Az ár teljesen mellékes. Mennél közelebb lehetek, annál jobb. A szomszéd házban, ha lehetséges.

Flintwinch úr lassan beszélni kezdett: - Olyan úriember számára, a kinek olyan előkelő szokásai vannak, mint önnek, nincs szálló seholsem itt a közeli szomszédságban...

De Blandois úr a szavába vágott.

- A mi a szokásaimat illeti, drága uram, - kiáltott, csettintve az ujjával, - világpolgárnak nincsenek szokásai. Hogy a magam jelentéktelenségében is úriember vagyok, az égre! azt nem tagadom; de alkalmazkodásra képtelen, előítéletes szokásaim nincsenek! Tiszta szoba, egy tál meleg étel ebédre és egy palaczk nem túlságosan mérgezett bor: ennél többre ma este nincs szükségem. De erre nagy szükségem van, annyira, hogy egyetlen fölösleges lépést sem tennék érte szívesen.

- Van itt, - szólt Flintwinch úr még óvatosabban, mint rendszerint, mikor egy pillanatra találkozott a tekintete Blandois úr nyugtalan, csillogó szemével; - van itt a szomszédban egy kávéház, a mely egyben kocsma is. Ezt ajánlhatom; de elegancziának nyoma sincs benne.

- Az elegancziáról lemondok! - szólt Blandois úr, kezével legyintve. - Legyen szíves, mutassa meg a házat és vezessen be oda (ha nem terhelem vele túlságosan), mondhatom, rendkívül le fog kötelezni.

Flintwinch úr erre megkereste a kalapját és világított Blandois úrnak megint keresztül az előcsarnokon. Mikor letette a gyertyát egy párkányra, a hol a sötét ódon fabetét majdnem elnyelte a gyertya gyönge világosságát, eszébe jutott neki, hogy előbb fölmegy még az emeletre és megmondja a betegnek, hogy öt percz múlva megint idehaza lesz.

- Legyen szíves, - szólt az idegen, mikor értesült Flintwinch úr szándékáról, - vigye fel magával a névjegyemet. Legyen szíves hozzátenni, hogy boldog leszek, ha tiszteletemet tehetem Clennamné asszonynál, ha bemutathatom hódolatomat és személyesen bocsánatot kérhetek tőle azért, hogy megzavartam némileg ennek a csendes zugnak a rendjét. Persze mindezt csak az esetre, ha kedvére lesz eltürni néhány perczig egy idegennek a jelenlétét, miután átázott ruháját levetette és egy kis étellel-itallal új erőre kapatta magát.

Jeremiás fölsietett az emeletre és csakhamar visszatért, így szólván:

- Szívesen látja önt, uram; minthogy azonban tisztában van vele, hogy a betegszobájában semmi sincs, a mi másokat vonzaná, azt kívánja, mondjam meg önnek, hogy nem ragaszkodik az ön ajánlatához, ha időközben okosabb gondolata támad.

- Okosabb gondolatom támad? - felelte az udvarias Blandois; - ez illetlenség volna egy hölgygyel szemben; az efféle illetlenség pedig a női nemmel szemben való lovagiasság hiányára vallana; és a női nemmel szemben való lovagiasság hozzátartozik jellememhez!

Így szólván, köpönyegének sáros csücskét vállára vetette és megindult Flintwinch úr után a fogadóba. Az utczán egy hordár várt rá a kapuval szemben a csomagjával. Intett neki, hogy kövesse.

A fogadó nagyon szerény szállóhely volt, és Blandois úrnak végtelen volt a leereszkedése. Szinte a kényelmetlenségig megtöltötte a kis söntést, a hol az özvegy vendéglősné fogadta őt két leányával. Leereszkedése túlságos nagy volt a fával burkolt, szűk szobácska számára, a melyet először felajánltak neki, s a melyben tivoli játékhoz való lökődeszka is volt; a család kis ünneplő szobáját pedig, a melyet végül átengedtek neki, teljesen elárasztotta. Itt, a mint száraz ruhában és parfümös fehérneműben, simára fésült hajjal, mindegyik mutatóujján vastag

gyűrűvel és mellényén fitogtatott tömör óralánczczal, ott ült Blandois úr térdeit felhúzva az ablakpárkányon és ebédjére várakozva: bármily különbség volt is a drágakő foglalatban, szörnyen és bámulatosan hasonlított mégis egy Monsieur Rigaud nevezetű úriemberhez, a ki valaha régen egy ízben éppen így várta a reggelijét, miközben egy czella vasrácsának kőpárkányán nyújtózkodott Marseille egyik nyomorúságos börtönében.

Falánksága ebédközben szintén méltó párja volt Monsieur Rigaud falánkságának az említett reggeli közben. Az a kapzsisága, hogy minden ennivalót odarakott maga elé, s a többit a szemével nyelte el, a míg az egyiket az állkapcsaival rágta, szintén ugyanaz volt, mint Monsieur Rigaudé. Másokkal szemben tanusított megvetése, a mely abban nyilvánult, hogy a berendezés apró női csecsebecséit ide-oda dobálta, mások kedves vánkosait, csakhogy puhábban pihenjen, csizmája alá lökte, és a pamlag finom takaróit esetlen testével és nagy fekete fejével összegyürte: voltaképpen ugyanabból a brutális önzésből fakadt. A halkan mozgó kezeknek, a melyek oly szorgosan sürgölődtek a tálak között, ugyanaz az átkozott régi mozgékonysága volt, mint azoknak a kezeknek, a melyek hajdan a vasrács rúdjaiba kapaszkodtak. És a mikor nem tudott már többet enni és formás ujjait egymásután lenyalogatta s azután beletörölte az asztalkendőbe, nem hiányzott semmi egyéb a kép teljes kiegészítéséhez, csak a szőlőlevelek, a melyek a börtönben az asztalkendőt helyettesítették.

Erre az emberre, a kinek bajusza felkunkorodott és orra lekonyult, valahányszor kiült arczára a világ leggonoszabb mosolya, és a kinek lapos szeme mintha festett hajának folytatása lett volna s fényvisszaverő képességét mintha valamely hasonló folyamat következtében elvesztette volna: erre az emberre a természet, a mely mindig igaz és sohasem dolgozik czéltalanul, ráütötte ezt a bélyeget: *Vigyázat!* Nem a természet hibája volt, ha ez a figyelmeztetés eredménytelen maradt. Az ilyen esetben a természetet sohasem érheti szemrehányás.

Blandois úr, miután lakomáját befejezte és ujjait megtisztította, kivett a zsebéből egy szivart, s elnyujtózva megint az ablakpárkányon, kényelmesen végigszítta, miközben közbe-közbe ilyenformán szónokolt a füsthöz, a mely vékonyan gomolygott ki vékony ajkai közül:

- Blandois, majd visszaadod te a kölcsönt a társadalomnak, kicsikém. Haha! Teringettét, jól kezdted, Blandois! A csávában kitünő angol vagy franczia nyelvmester vagy; dísze bármely család kebelének! Gyors a felfogásod, van humorod, fesztelenül mozogsz, igéző a modorod, jó a megjelenésed; igazi úriember vagy! Úriemberhez illően fogsz élni, fiacskám, és úriemberhez illően fogsz meghalni. Nyerni fogsz, bármint fordul a koczka. El fogja ismerni érdemeidet az egész világ, Blandois! Büszke lelked igájába fogod hajtani a társadalmat, a mely igazságtalanul bánt veled. Lelkemre! Joggal és természetednél fogva büszke lélek vagy te, Blandois-m!

E hizelkedő dünnyögés közben végigszítta ez az úriember a szivarát és kiitta palaczk borát. Miután ennyire jutott, ülőhelyzetbe rázta fel magát, s befejezésül a következő komoly felszólítást intézve önmagához: - Rajta, Blandois! te lángész! Használd fel minden szellemi erődet! - felállt és visszament megint a Clennam és Társa czég házába.

Az ajtóban Affery asszony fogadta, a ki ura utasítására két gyertyát gyújtott meg az előcsarnokban és egy harmadikat a lépcsőn, s a ki felvezette őt Clennamné szobájába. Teával várták már ott, és megtették mindamaz apró társas intézkedéseket, a melyek szokásosak, mikor bejelentett vendégek fogadására készülnek. A legünnepélyesebb alkalommal is jelentéktelen formaságokról volt csak szó, és soha sem terjeszkedtek ki egyébre, mint a porczellán teakészlet előszedésére és az ágy letakarására egyszerű, komorszínű ágytakaróval. Egyébként ott volt a szobában a ravatalszerű pamlag a szögletes támlával, s rajta a gyászruhás alak, mintha kivégzésre készülne; a kandalló tűze az elhamvadt zsarátnokrakással; a rostély a második kis hamurakással; a katlan és a fekete szín szaga: minden úgy, a hogy mindig tizenöt esztendő óta.

Flintwinch úr bemutatta azt az urat, a kit a Clennam és Társa czég figyelmébe ajánlottak, Clennamné asszonynak, a ki előtt ott volt az asztalon az ajánlólevél, s a ki meghajtotta a fejét és helylyel kínálta meg a vendéget. A vendég és Clennamné élesen szemügyre vették egymást. De ez természetes kíváncsiság volt csak.

- Köszönöm, uram, hogy gondolt rám, az olyan beteg asszonyra is, a minő én vagyok. Azok közül, a kik üzleti ügyekben idefáradnak, nagyon kevés embernek jut eszébe, hogy megemlékezzék rólam is, a ki oly távol esem attól, hogy észrevegyenek. Hiába is várnám, hogy megemlékezzenek rólam. A kit nem látunk, azt el szoktuk felejteni. Ha hálás vagyok is a kivételért, nem panaszkodom a szabály miatt sem.

Blandois úr leglovagiasabb módján azt felelte, attól fél, hogy háborgatta Clennamné asszonyt, mert szerencsétlenségére ilyen szokatlan időben állított be a házába. Bocsánatot kért már ezért tőle telhetően izé... - bocsásson meg neki, de nem volt még szerencséje a nevét megtudni...

- Flintwinch úr évek óta hozzátartozik már a czéghez.

Blandois úr legalázatosabb szerény szolgája volt Flintwinch úrnak. Arra kérte Flintwinch urat, legyen meggyőződve legmélyebb nagyrabecsüléséről.

- Minthogy a férjem meghalt, - mondta Clennamné, - a fiam pedig más pályát választott magának, ez idő szerint régi czégünknek Flintwinch úr az egyedüli képviselője.

- Hát saját magát minek tekinti? - kérdezte nyersen Flintwinch úr. - Hiszen olyan feje van, mint két férfinak együtt.

- A nemem megakadályoz benne, - folytatta tovább Clennamné, csupán szemét fordítva könnyedén Jeremiás felé, - hogy felelős részt vegyek az üzletben, még ha egyébként lenne is hozzá való tehetségem; éppen ezért Flintwinch úr összekapcsolja saját érdekét az én érdekemmel és ő vezeti az üzletet. Az üzlet nem az többé, a mi hajdanta volt; de egyik-másik régi barátunk (elsősorban azok, a kik ezt a levelet írták) nem feledkezik meg rólunk, mi nekünk pedig módunkban van még, hogy megbízásaikat épp úgy teljesítsük, mint valaha. De hát ez nem érdekli önt. Angol ember ön, uram?

- Hitemre, asszonyom, nem; nem Angliában születtem, még csak nem is itt nevelkedtem. Voltaképpen egyik országnak sem vagyok a fia, - szólt Blandois úr, kinyújtva egyik lábát és rácsapva a kezével; - én vagy egy féltuczat országból származom.

- Sokat járt-kelt a világban, ugy-e?

- Úgy van. Lelkemre, asszonyom, jártam itt is, ott is, jártam mindenütt!

- Bizonyára nincs lekötve sehová. Nőtlen ember?

- Asszonyom, - szólt Blandois úr, miközben a szemöldökei visszataszítóan lerándultak a szeme fölé, - imádom az ön nemét, de nőtlen vagyok - nem is voltam nős soha.

Affery asszony, a ki ott állt az asztal mellett közel az idegenhez, és a teát öntögette a csészékbe, álomszerű állapotában véletlenül Blandois úrra tekintett, mikor ez beszélt, és úgy képzelte, hogy olyan kifejezést lát a szemében, a mely annyira lebűvölte az *ő* szemét, hogy képtelen volt másfelé tekinteni. Ennek a képzelődésnek az volt a következménye, hogy Affery asszony, kezében a teáskannával, rámeredt Blandois úrra, még pedig nemcsak a saját, hanem nyilvánvalóan Blandois úrnak nagy kényelmetlenségére is; és kettőjükön keresztül Clennamné asszony és Flintwinch úr kényelmetlenségére is. Így telt el néhány kísérteties pillanat, miközben valamennyien egymásra meredtek, a nélkül, hogy tudták volna, miért.

- Affery, - szólalt meg végül legelőször a ház úrnője, - mi bajod?

- Nem tudom, - szólt Affery asszony, szabad bal kezét kinyújtva a vendég felé. - Nem én vagyok az oka. *Ő* az oka!

- Mit akar mondani ez a jó asszony? - kiáltott fel Blandois úr, a ki pirult és sápadozott, és lassan fölemelkedett a helyéről, szemében oly halálos gyűlölet kifejezésével, a mely meglepő ellentétben volt szavainak szelídségével. - Hogy értsem ezt a derék teremtést?

- Nem lehet megérteni sehogysem, - szólt Flintwinch úr, hirtelen Affery felé csavarodva. - Ő maga sem tudja, mit akar mondani. Hülye teremtés, nincs rendben a feje. Adok majd neki egy adag orvosságot, egy jó adagot! Hordd el magad innen, asszonyság, - kiáltott Affery fülébe, - hordd el magad addig, a míg tudod, hogy Affery vagy, s mielőtt kocsonyává rázlak.

Affery asszony, a ki tisztában volt a veszedelemmel, a mely személyazonosságát fenyegette, eleresztette a teáskannát, mikor férje megragadta, fejére borította a kötényét, s egy-kettőre elpárolgott a szobából. A vendég lassan elmosolyodott és megint leült.

- Bocsásson meg neki, Blandois úr, - szólt Jeremiás, a ki maga öntögette ki most a teát; - nincs neki tiszta esze, ez a baja. Parancsol czukrot, uram?

- Köszönöm; nem kérek teát. - Bocsánat a megjegyzésemért, de ez igazán nagyon érdekes óra!

A teázóasztalt a pamlag közelébe húzták volt, úgy hogy közte és Clennamné külön kis asztalkája között kis hézag volt csak. Blandois úr udvariasan felállt, hogy átnyújtsa Clennamnének a teás csészéjét (a piritós-kenyere ott volt már egy tányéron az asztalkáján), s mikor letette a csészét Clennamné elé, akkor történt, hogy az óra, a mely ott feküdt most is úgy, mint máskor mindig, az asztalkán, magára vonta Blandois úrnak a figyelmét.

Clennamné hirtelen ránézett Blandois úrra.

- Szabad? Köszönöm. Szép, ódon zsebóra, - mondta Blandois úr, a ki kezébe vette az órát. - Nehéz arra, hogy hordja az ember, de tömör és valódi. Nagyon szeretek mindent, a mi valódi. Mert én magam is valódi vagyok. Ha! Dupla tokos ódon férfizsebóra. Szabad kivennem a külső tokjából? Köszönöm. Ej, no lám! Egy régi, selyem órabélés, gyöngyhimzésű! Gyakran láttam effélét öreg hollandiaknál és belgáknál. Furcsa holmi!

- Az efféle is ódonság, - mondta Clennamné.

- Úgy van. De ez itt, azt hiszem, nem olyan régi, mint az óra.

- Magam is azt hiszem.

- Különös, hogyan szokták akkoriban összeboronálni ezeket a kezdőbetűket! - jegyezte meg Blandois úr, föltekintve újra jellegzetes mosolyával. - Nem N. F. ez a két betű? Jóformán minden más is lehetne.

- N. F. valóban.

Flintwinch úr, a ki mindekközben figyelve állt a helyén, kezében egy csésze teával s a száját eltátva, hogy a csésze tartalmát magába önthesse, hozzálátott most a teájához: a száját mindig egészen megtöltötte, mielőtt egy kortyantásra lenyelte a teát; s azután mindig gondolkozott egy kicsit, mielőtt megismételte az előbbi műveletet.

- N. F. bizonyára valami szeretetreméltó, igézetes szépség volt, - jegyezte meg Blandois úr, miközben beletette az órát megint a tokjába. - Imádom már is az emlékét, ebből a föltevésből kiindulva. Lelki békességem szerencsétlenségére nagyon is hamar hajlandó vagyok mások imádására. Lehet, hogy bűn, lehet, hogy erény, de a női szépség és erény imádása jellemem-nek háromnegyed része, asszonyom.

Flintwinch úr ekközben öntött magának még egy csésze teát, a melyet nagy kortyokban fel is hörpentett úgy, mint az elsőt, és ezalatt folyton Clennamnén pihentette a tekintetét.

- Megkímélheti szívét minden fájdalomtól ez esetben, uram, - felelte Clennamné Blandois úrnak. - Azt hiszem, ezek a betük nem névnek a kezdőbetűi.

- Talán valami mottót jeleznek? - vetette oda Blandois úr könnyedén.

- Valami mondást. Azt hiszem ennyit jelentettek mindig: Ne felejts!

- És kegyed természetesen nem felejt, - mondta Blandois úr, visszatéve helyére az órát és visszatérve megint előbbi helyére.

Flintwinch úr, miközben kihörpintette teája maradékát, nemcsak hosszabbat kortyantott, mint eddigelé, hanem a kortyantásra következő szünetet is másképpen töltötte ki, a mennyiben fejét hátrahajtva és a csészét ajkához illesztve nézett merően a beteg asszonyra. Clennamné arczán oly erő és oly figyelem kifejezése tükröztette szilárdságát vagy makacsságát, a mely nála mások mozdulatainak vagy cselekvéseinek felelt meg, mikor lassan, megfontolt határozottsággal így felelt:

- Nem, uram, én nem felejtek. A kinek olyan egyhangú az élete, mint az enyém sok esztendő óta, az nem felejt. A ki úgy él, hogy önmagát meg akarja javítani, az nem felejt. A ki tisztában van azzal, hogy (ugy, mint valamennyiünknek, minden egyesnek közülünk, Ádám valamennyi gyermekének) bünöket kell levezekelnie és békességért kell küzködnie, annál nincs jogosultsága a felejtés vágyának. Ennélfogva én már régen letettem erről a kívánságról, és sem nem felejtek, sem nem kívánok felejteni.

Flintwinch úr, a ki utoljára össze-vissza rázogatta csészéje fenekén a tea maradványát, e perczben lehörpintette a teát és letette a tálczára a csészét, miközben Blandois úrra vetette a tekintetét, mintha azt kérdezné tőle: mit szól a dologhoz?

- Asszonyom, - mondta Blandois úr legudvariasabb meghajlásával és fehér kezét mellére téve, - mindez benne van a „természetesen" szóban, a melyet használni volt szerencsém a kellő megértéssel és méltánylással, de a kellő méltánylás nélkül nem is lehetnék Blandois.

- Bocsánat, uram, - felelte Clennamné, - ha kételkedem annak a valószínűségében, hogy van olyan úriember, a ki szereti a gyönyört és a változatosságot, a ki udvarias, a ki megszokta azt, hogy hizelegjen és hogy őneki is hizelegjenek...

- Óh, asszonyom! Az égre!

- ... Ha kételkedem annak a valószínűségében, hogy az ilyen jellem teljesen megérthetné, mi felel meg az én jellememnek az én körülményeim között. A nélkül, hogy prédikálni akarnék önnek, - Clennamné rápillantott a mellette lévő szigorú, fakó könyvek rideg rakására, - (mert ön a saját útját járja és az ön fejére száll ennek minden következménye) - azt akarom csak mondani, hogy én kalauzokra bízom hajómnak a vezetését, bevált és kipróbált kalauzokra a legszigorúbban, a kiknek vezetésével nem szenvedhetek hajótörést, - nem szenvedhetek, - és hogy ha nem szívlelném meg azt az intelmet, a mely ebben a két betűben foglaltatik, hát akkor félannyira sem tisztultam volna meg.

Szembeötlő volt, mennyire kapott az alkalmon, hogy vitatkozzék valami láthatatlan ellenféllel. Talán a saját jobb érzésével, a mely minduntalan fellázadt ellene és önámítása ellen.

- Ha elfelejteném tévedéseimet, a melyeket egészséges és szabad koromban követtem el, akkor panaszkodhatnám az élet miatt, a melyre most vagyok kárhoztatva. Nem teszem; nem is tettem soha. Ha elfelejteném, hogy ez a szintér, a föld, voltaképpen arra teremtetett, hogy szomorúság, nyügösködés és sötét megpróbáltatás helye legyen a teremtmények számára, a

kik a föld porából lettek, akkor néha elfoghatna a vágyódás a földi élet hívságai után. De énbennem nincs ilyen vágyódás. Ha nem tudnám, hogy valamennyiünkre egytől-egyig ránehezedik (még pedig jogosan nehezedik rá) az a harag, a melynek ki kell elégülnie, s a melylyel szemben tehetetlen minden cselekvés, akkor moroghatnék a különbség miatt, a mely közöttem van, a ki be vagyok ide zárva, és a többi ember között, a ki odakünn járkál a kapú előtt. De én kegynek és kitüntetésnek tekintem, hogy ki vagyok választva arra, hogy végezzem azt a vezeklést, a melyet itt végzek; hogy tudjam azt, a mit itt bizonyosan tudok; és hogy teljesítsem azt a feladatot, a melyet itt teljesítek. Máskülönben nem volna értelme szomorúságomnak. Ezért nem akarok felejteni, és nem is felejtek semmit. Ezért vagyok elégedett, és ezért mondom azt, hogy jobb rész jutott nekem, mint millióknak.

Mialatt így beszélt, kinyújtotta kezét az óra után, és pontosan arra a helyére tette az asztalkájának, a hol rendesen szokott lenni. Kezét rajta nyugtatva, néhány pillanatig úgy ült még a helyén, hogy merően és félig daczosan lenézett az órára.

Blandois úr ez alatt a kifakadás alatt feszülten figyelve ült a helyén, tekintetét Clennamnére szegezte és gondolatokba mélyedve mindkét kezével a bajuszát simogatta. Flintwinch úr ideges lett egy kissé és most immár közbe is szólt.

- Jó, jó, jó! - mondta. - Hiszen ez mind rendben van, Clennamné asszony, és a mit mondott, jól mondta és jámboran mondta. De Blandois úr, ha jól sejtem, nem igen hajlik a jámborságra.

- Ellenkezőleg, uram! - tiltakozott ez utóbbi úriember, csettintve az ujjaival. - Bocsásson meg! A jámborság alkotórésze jellememnek. Fogékony, tüzes lélek vagyok, lelkiismeretes és képzeletdús. Már pedig, az, a ki fogékony, tüzes, lelkiismeretes és képzeletdús lélek, Flintwinch úr, az legyen jámbor is, mert különben semmit sem ér!

Flintwinch úr arczán olyasféle gyanakvásnak az árnya jelentkezett, mintha azt hinné, hogy az idegen semmit sem ér; ámde Blandois úr ekközben lendületesen fölemelkedett, - (jellemző tulajdonsága volt ennek az embernek, mint minden hozzá hasonló társának, hogy akármit csinált, mindent eltúlzott, hacsak egy pirinkóval is), - és Clennamnéhez közeledett, hogy elbúcsúzzék tőle.

- Bárha ön azt fogja gyanítani, uram, - szólt Clennamné, - hogy egy beteg asszony önzésében van az oka annak, hogy magamról és gyarlóságaimról beszéltem, voltaképpen az csábított rá erre, hogy ön véletlenül szóba hozta ezt a témát. Minthogy ön nem átallott látogatásával megtisztelni, remélem, e tekintetben is elnéző lesz velem szemben. Csak semmi bókot, kérem! (Blandois úr ugyanis nyilván effélét szándékozott mondani.) Flintwinch úr szíves örömest fog önnek rendelkezésére állani tőle telhetően; s remélem, hogy ön kellemesen fogja eltölteni idejét itt e városban.

Blandois úr köszönetet rebegett és kezével csókot hintett Clennamné felé.

- Milyen régi szoba ez! - szólt egyszerre igen élénken, körültekintve, mikor már-már az ajtóhoz ért. - Mindeddig oly kellemesen elszórakoztam, hogy észre sem vettem ezt. De mondhatom, ez igazi régi szoba.

- A házunk igazi régi ház, - mondta Clennamné, fagyosan mosolyogva. - Nincs benne semmiféle követelődzés, de igazi antiquitás.

- Lelkemre! - kiáltott a vendég. - Ha Flintwinch úr megtenné, hogy kifelé végigvezet a szobákon, igazán nagyon lekötelezne. Régi házakért bolondulok. Sok mindenért bolondulok, de ennél jobban semmiért a világon. Szeretem és tanulmányozom a festőit minden változatában. Engem magamat is festőinek szoktak nevezni. Nem érdem, ha festői az ember, - van talán nagyobb érdemem is, - de hát lehet, hogy tiszta véletlenségből festői is vagyok. Csupa szimpáthia! Csupa szimpáthia!

- Előre is megmondom önnek, Blandois úr, - szólt Jeremiás, a gyertya után nyúlva, - hogy a szobáink nagyon porosak és nagyon csupaszok. Kár a fáradságért.

De Blandois úr nevetett és barátságosan megveregette Flintwinch úrnak a hátát. Azután csókot intett a kezével még egyszer Clennamnénak, és Flintwinch úrral együtt kiment a szobából.

- A felső emeletre csak nem akar fölmenni? - kérdezte Jeremiás a lépcső fordulóján.

- Ellenkezőleg, Flintwinch úr; ha nem terhelem vele túlságosan, a legnagyobb gyönyörűségem telnék benne!

Flintwinch úr felmászott hát erre a lépcsőn és Blandois úr sarkon követte őt. Fölkapaszkodtak a nagy padlás hálószobába, a hol Arthur töltötte éjszakáját visszaérkezésekor a szülői házban.

- Ime, Blandois úr! - szólt Jeremiás körüljártatva gyertyáját a szobában. - Remélem, nem sajnálja, hogy efféléért ilyen magasra felmászott. A mi engem illet, én bizony őszintén szólva sajnálnám.

Minthogy Blandois úr el volt ragadtatva, végigmentek egy csomó más padlásszobán és folyosón is, és végül lementek megint a lépcsőn. Ekkorára észrevette már Flintwinch úr, hogy a vendég, miután gyorsan körültekintett, sohasem nézett meg alaposan egyetlen szobát sem, hanem állandóan őt nézte, Flintwinch urat. Miközben ezen tünődött, hirtelen hátrafordult Flintwinch úr a lépcsőn, hogy még egy próbát tegyen. Nyomban találkozott tekintete a vendég tekintetével; s abban a pillanatban, mikor a két férfi egymás szemébe nézett, az idegen arczán lejátszódott (úgy, mint a többi hasonló pillanatban, mióta kiléptek Clennamné szobájából), megint az a visszataszító játék az orr és a bajusz között, és Blandois úr egyben diabolikus, hangtalan nevetéssel nevetett is.

Flintwinch úr, minthogy sokkal kisebb termetű volt az idegennél, hátrányban volt az idegennel szemben, a ki mintegy félvállról levigyorgott rá; s minthogy a lépcsőn lefelé előre ment, ez időszerint ez a hátrány még inkább megnövekedett. Nem is nézett vissza hát többé Blandois úrra, legalább addig nem, a míg ez a véletlen egyenlőtlenség ki nem egyenlítődött abban a pillanatban, mikor beléptek az elhunyt Clennam úr szobájába. Ekkor nyomban megfordult megint, de azt kellett tapasztalnia, hogy az idegen arcza és tekintete még mindig teljesen változatlan.

- Csodás, régi ház, - mosolygott Blandois úr. - Csupa titokzatosság! Nem hall itt soha kísérteties lármát?

- Lármát? - mondta Flintwinch úr. - Soha.

- Gonosz szellemeket sem lát?

- Nem én, - szólt Flintwinch úr mérgesen a kérdező felé csavarintva fejét, - soha afféle lényeket, a kik ilyen névvel és ilyen minőségben mutatkoznának be.

- Haha! Ha jól látom, egy arczkép!

(Ekközben még mindig úgy nézett Flintwinch úrra, mintha ez lenne az arczkép.)

- Úgy van, uram, egy arczkép.

- Szabad megkérdeznem, kit ábrázol, Flintwinch úr?

- A megboldogult Clennam urat... Clennamné asszony férjét.

- Talán a nevezetes zsebóra egykori tulajdonosát? - kérdezte a vendég.

Flintwinch úr, a ki az arczképre emelte tekintetét, hátracsavarodott megint és azt látta, hogy megint ő volt az idegen szemének és mosolygásának a czélpontja.

- Úgy van, Blandois úr, - felelt mérgesen; - az óra az övé volt és előtte a nagybátyjáé, és azelőtt Isten tudja kié. És egyebet nem is mondhatnék önnek az óra eredetéről.

- Nagyon határozott jellem a mi barátnőnk odafönn, ugy-e, Flintwinch úr?

- Úgy van, uram, - szólt Jeremiás, megint az idegen felé csavarodva, úgy mint ez alatt a beszélgetés alatt minduntalan, mintha valami csavar lett volna, a mely sehogysem akar forogni; mert a másik állandóan változatlan maradt, és Flintwinch úr állandóan kénytelen volt egy kissé meghátrálni. - Nagyon különös asszony. Nagyon rettenthetetlen... igen nagy a lelki-ereje.

- Bizonyosan nagyon boldogok voltak, - vélekedett Blandois.

- Kik? - kérdezte Flintwinch úr, megint a vendég felé csavarodva.

Blandois úr jobb mutatóujjával felmutatott a betegszoba felé, bal mutatóujjával pedig az arczkép felé, azután csipőjére tette a kezét, szétterpesztette a lábát s lemosolygott megint Flintwinch úrra, lehorgadó orral és felkunkorodó bajúszszal.

- Olyan boldogok voltak, mint a legtöbb házaspár, azt hiszem, - felelte Flintwinch úr. - Egyebet nem mondhatok, mert semmit sem tudok róla. Vannak minden családban titkok.

- Titkok! - kiáltott élénken Blandois úr. - Mondja csak ezt még egyszer, fiacskám!

- Mondom, - felelte Flintwinch úr, a kihez Blandois úr egyszerre csak oly közel ért, hogy kifeszített mellével majdnem súrolta Flintwinch úr orrát, - mondom, hogy vannak titkok minden családban.

- Úgy van! - kiáltott a másik, a ki vállon ragadta és megrázta Flintwinch urat. - Haha! Ez már igaz! Úgy van! Titkok? Teringettét! Némely családban pokoli titkok vannak, Flintwinch úr!

S miután a vállára vert Flintwinch úrnak még néhányszor, mintha kedélyesen fogadná jó tréfáját, hátraszegte a fejét, összekulcsolta feje mögött a kezeit és harsogó kaczagásba tört ki. Flintwinch úr hasztalanul próbálkozott meg egy újabb fejcsavarintással. Blandois úr addig nevetett, a míg ki nem nevette magát.

- De kérem, adja csak ide a gyertyát egy pillanatra, - szólt aztán, mihelyt elkészült a nevetéssel. - Lássuk csak ennek a nevezetes hölgynek a férjeurát! Ahá! - kiáltott fel, a gyertyát kinyújtott karral a magasba emelve, - határozott ez az arczkifejezés is, bár egészen más jellegű. Szakasztott olyan, mintha azt mondaná, - mit is mondana? „Ne felejts!” - ugy-e, Flintwinch úr? Lelkemre, uram, szakasztott olyan!

Miközben visszaadta Flintwinch úrnak a gyertyát, megint úgy nézett rá, mint az imént; azután kényelmesen visszatért vele az előcsarnokba, s útközben kijelentette, hogy ez a ház valóban csodálatos régi ház, és annyira tetszett neki, hogy száz fontért nem adná, hogy megnézhette.

Blandois úrnak mind e különös szabadossága közben, a mi általában egész viselkedését is nagyon megváltoztatta, a mennyiben sokkal nyersebbnek és durvábbnak, sokkal erőszakosabbnak és merészebbnek tüntette föl, mint a minőnek eleinte mutatkozott, - Flintwinch úr, a kinek bőrszerű ábrázata nem igen váltogatta a kifejezést, állandóan megőrizte rendíthetetlen nyugalmát. Azon az egyen kívül, hogy talán olyan volt, mintha egy kissé sokáig lógott volna a kötélen, mielőtt az a bizonyos baráti kéz levágta: külsőleg mindig egyképpen merev nyugalom tükröződött rajta.

Szemléjöket az előcsarnok mellett levő kis szobában fejezték be, a hol Flintwinch úr megállt és ránézett keményen Blandois úrra.

- Örülök, hogy annyira meg van elégedve, uram, - jegyezte meg nyugodtan. - Nem reméltem. Úgy látom, jó kedve van.

- Pompás kedvem van; - felelt Blandois. - Becsületszavamra! Sohse voltam még jobb kedvemben. Van önnek néha előérzete, Flintwinch úr?

- Nem igen vagyok bizonyos benne, tudom-e, mit ért ez alatt, uram? - válaszolt ez az úriember.

- Mondjuk, ez esetben, Flintwinch úr, van-e határozatlan sejtelme valami közelgő örömről?

- Nem mondhatnám, hogy e pillanatban van efféle érzésem, - felelte Flintwinch úr szörnyű komolyan. - Ha támadna ilyen érzésem, nyomban meg fogom mondani.

- Nos, fiacskám, - szólt Blandois, - én úgy érzem ma este, hogy nagyon össze fogunk még barátkozni. Ön is érzi már?

- N-e-m én, - felelte Flintwinch úr, elgondolkozva a kérdésen. - Nem mondhatnám, hogy érzem.

- Én határozottan érzem, hogy nagyon benső barátok leszünk. - Még most sem érez semmit?

- Még most sem, - szólt Flintwinch úr.

Blandois úr vállon ragadta megint Flintwinch urat és megrázta őt még egyszer olyan tréfásan, mint az előbb, azután karjába fűzte a karját, és meghítta, hogy kedélyes vén medve létére jőjjön el most vele és igyanak meg együtt egy üveg jó bort.

Flintwinch úr minden tétovázás nélkül elfogadta a meghívást, és el is mentek nyomban abba a fogadóba, a hol az idegen megszállt. Odakünn este óta folyton szakadó eső verte az ablakokat, tetőket és a kövezetet. A dörgés és a villámlás régen megszünt, de az eső őrülten zuhogott. Mihelyt megérkeztek Blandois úr szobájába, ez a lovagias úriember nyomban rendelt egy üveg oportóit. Miután összeszedett minden finomabb holmit egy rakásra, hogy kényes testének mennél puhább helyet készítsen, összekuporodott az ablakülésen, míg Flintwinch úr leült szemben vele egy székre, úgy hogy az asztal kettőjük között volt.

Blandois úr azt indítványozta, hogy hozassák be a legnagyobb poharakat és Flintwinch úrnak ez ellen nem volt ellenvetése. Mikor színig teltek a poharak, Blandois úr poharának a szélét hozzácsendítette tüntető jókedvvel Flintwinch úr poharának a talpához, és pohara talpát Flintwinch úr poharának a széléhez, s azután ivott arra a benső barátságra, a melyet előre látott. Flintwinch úr komolyan állta az áldomást, megivott minden csepp bort, a mihez hozzájuthatott, és nem szólt egy szót sem. Valahányszor Blandois úr kocczintott, - minden újabb pohártöltésnél, - Flintwinch úr egykedvüen elvégezte a kocczintásból rá jutó részt és egykedvűen végzett volna akár társának a borával is, mert, ízlelő szervén kívül, valóságos boroshordó volt.

Egyszóval, Blandois úr észrevette, hogy hiába önti az oportóit a zárkózott Flintwinch úrba, mert ettől a helyett, hogy kigombolkoznék, még jobban begombolkozik. Aztán meg látszott rajta, hogy képes volna akár az egész éjszakát ilyeténképpen végiginni, sőt, ha alkalma volna rá, az egész másnapot és az egész rákövetkező éjszakát is, míg ellenben Blandois úr csakhamar azt kezdte érezni homályosan, hogy ő maga nagyon is tüzesen és kérkedően szájaskodik. Ennélfogva a harmadik palaczk fogytával véget vetett a mulatozásnak.

- Holnap váltót fog ránk intézvényezni, uram? - kérdezte Flintwinch úr üzleti arczot vágva, búcsúzás közben.

- Drága Fajankóm, - felelt Blandois úr, mindkét kezével galléron ragadva Flintwinch urat, - persze, hogy intézvényezek; nyugodt lehet. Adj' Isten, Flintwinch úr! Fogadja ezt a búcsú

alkalmából! - (délszaki módra megölelte Flintwinch urat és csattanós csókot nyomott mindkét arczára). - Úri szavamra! Teringettét! Ha mondom, találkozunk még!

Másnap azonban Blandois úr nem jelentkezett, bár az értesítőlevél pontosan megérkezett. Flintwinch úr, mikor este kérdezősködött utána, nagy meglepetésére arról értesült, hogy Blandois úr kifizette a számláját és Calais felé visszatért a szárazföldre. Mindazonáltal Jeremiás töprengő arczából azt az eleven meggyőződést vakarta elő, hogy Blandois úr ezúttal a szavának fog állni és újra fel fog bukkanni.

HARMINCZEGYEDIK FEJEZET.

Önérzet.

Mindenki találkozhatik, minden áldott nap, a főváros utczáinak forgatagában egy sovány, ránczos, sárga öreg emberrel, a ki félénken csoszog tovább, mintha a lárma és a tolongás megzavarta és egy kicsit meg is ijesztette volna. Azt hihetné róla az ember, hogy a csillagokból pottyant alá, ha ugyan volna az égen olyan szomorú csillag, a melyről föl lehetne tételezni, hogy ilyen fakó szilánkot hullajtott a földre. Ez az öreg ember mindig kicsi, öreg ember. Ha valaha nagy öreg ember volt is, kis öreg emberré zsugorodott már össze; ha mindig kis öreg ember volt, hát akkor még kisebb öreg emberré fogyott. A kabátja olyan színű és olyan szabású, a milyen soha, sehol nem volt divatos. Nyilvánvaló, hogy nem rá szabták, de nem szabták más halandó emberre sem. Valamelyik nagyvállalkozó ötezer ilyen kabátot készített egyszer a végzetnek, és a végzet kölcsönadta ezt az öreg kabátot ennek az öreg embernek, a ki egy a sok öreg ember végtelen hosszú sorából. Az öreg kabáton mindig fénytelen, nagy rézgombok vannak, a melyek semmiféle más gombokhoz nem hasonlítanak. Ennek az öreg embernek olyan ütött-kopott és mégis olyan makranczos kalapja van, a mely sohasem alkalmazkodott szegény fejének a formájához. Durva ingének és durva nyakravalójának sincs több egyénisége, mint a kabátjának és kalapjának; az ing és a nyakraváló is olyan, mintha nem az övé lenne, mintha - nem lenne senkié a világon. És ez az öreg ember mégis olyan módon viseli ezt a ruháját, mintha az a szokatlan érzése volna, hogy kiöltöztették a nyilvánosság számára; mintha élete nagyobb részét hálósipkában és hálóköntösben szokta volna eltölteni. És mint a mezei egér, a mely az éhinség második esztendejében elindul meglátogatni a városi egeret, félénken tipeg útján a macskák városán keresztül: úgy totyog az utczákon ez az öreg ember is.

Néha, ünnepnapokon estefelé, még bizonytalanabbul látjuk őt tovalopózni, és öreg szemei nedves, vízes fényben csillognak. Ilyenkor be van rúgva ez a kis öreg ember. Nagyon kis mennyiség elég neki; egy félpint is lekapja már ingadozó két lábáról. Akadt valami részvevő ismerőse, - nem egyszer alkalmi ismerős csak, - a ki föl akarta melegíteni a gyöngeségét egy kis sörrel. Ennek rendszerint az a következése, hogy a kis öreg embert hosszabb ideig nem láthatjuk. Mert a kis öreg ember a szegényházba jár haza; és onnan, ha jól viseli magát, ritkán eresztik ki (bár én azt hiszem, gyakran kiereszthetnék, tekintettel arra, hogy néhány esztendeig járhat már csak itt e földön); és ha rosszúl viseli magát, akkor még jobban becsukják őt ötvenkilencz másik öreg embernek a berkébe, a kik közül mindegyik szakasztott mása a többinek.

Plornishné apja - egy szegény, kis, totyogó, csipogó öreg, mint valami haldokló madárka, a ki valaha, mint ő maga szokta mondani, „kótakötés”-sel foglalkozott és sok csapást állt ki és ritkán volt képes utat törni magának vagy meglátni az utat vagy felhajszolni a hozzávaló pénzt, hanem úgyszólván mindig hiába kereste az átjárókat, - Plornishné apja önszántából bevonult a szegényházba, a mely a törvény értelmében arra volt szánva, hogy a kerület

irgalmas szamaritánusa legyen (a két penny nélkül, a mely rossz gazdálkodásra vallott), még pedig akkor vonult be, mikor szó volt annak a végrehajtásnak a foganatosításáról, a mely Plornish urat a Marshalsea-fogházba juttatta. A míg vejének anyagi helyzete ilyen kétségbeesett válságba nem jutott, az öreg Nandynak, - (ez volt a neve törvényes menedékhelyén, de öreg Nandy úrnak nevezték a Vérző Szív Udvarában), - megvolt a maga kuczkója Plornishék tűzhelye mellett és enni- meg innivalója Plornishék asztalánál. Mindig azt remélte, hogy ezt a családi helyecskét vissza fogja még szerezni, mihelyt újra rámosolyog a szerencse vejeurára. Közben azonban, a míg a szerencse rendületlenül megóvta közönyösségét, egyike volt és az is akart maradni azoknak a kis öreg embereknek, a kik a kis öreg emberek berkében szakasztott másai egymásnak.

De sem a szegénysége, sem a kabátja, a mely sohasem volt divatos, sem lakása, a menedékház, nem csökkenthette lányának iránta való csodálatát. Plornishné oly büszke volt apjának tehetségére, hogy büszkébb akkor sem lehetett volna rá, ha tehetsége révén lordkanczellár lett volna belőle. Olyan szilárdan hitt apja modorának bájában és tapintatosságában, hogy nem hihetett volna benne szilárdabban akkor sem, ha modora révén főudvarmester lett volna belőle. A szegény, kis öreg ember tudott néhány fakó, elhalványodott, régi, kis nótát Chloeról és Phyllisről és Strephonról, a kit Venus fia megsebzett; és Plornishné számára nem volt az operában sem ahhoz fogható zene, mint az a gyönge, reszketeg csipogás, a hogy' édesapja előadta ezeket a dalocskákat, mint valami rozoga, kis, törött sipláda, a melyet egy kis gyermek forgat. A „kimenő napjain", - ezeken a fénypontokon a maga öregemberes lapos szemhatárán, - az volt Plornishnénak egyben öröme és fájdalma, ha így szólhatott apjához, miután megette a maga darab húsát és megitta a maga félpenny ára porter sörét: - Énekelj valamit, apukám!

Ilyenkor elénekelte nekik a kis öreg a Chloét, és ha nagyon jókedve volt, a Phyllist is, - a Strephonra alig lett volna képes, mióta nyugalomba vonult, - és Plornishné ilyenkor ki szokta jelenteni, hogy véleménye szerint nem volt soha több olyan énekes a világon, mint az édesapja, és ekközben a szemét törölgette.

Ha az öreg Nandy ilyen alkalmakkor egyenesen a királyi udvarból jött volna vagy pedig maga lett volna a legnemesebb jégcsap, a ki diadalmasan tér haza valamelyik külföldi udvarból, hogy otthon átvegye kitüntetését utolsó rengeteg baklövéseért, Plornishné akkor sem vezethette volna őt körül nagyobb lelkesedéssel a Vérző Szív Udvarában.

- Itt van apa, - mondogatta ilyenkor, mikor bemutatta az öreget valamelyik szomszédnak. - Apa nemsokára itt fog lakni megint egészen nálunk. Ugy-e jó színben van a papa? Apa sokkal szebben énekel, mint valaha; soha életében nem felejtette volna el, ha hallotta volna az előbb énekelni.

A mi Plornish urat illeti, ő feleségül vette ezeket a hitczikkelyeket is, a mikor feleségül vette Nandy úrnak a lányát, s csak azon csodálkozott, hogyan lehetséges, hogy ilyen tehetséges öreg úrnak nem volt szerencséje. Hosszas megfontolás után annak tulajdonította ezt, hogy az öreg úr zenei tehetségét fiatal korában nem művelték ki tudományosan.

- Mert én csak a mondó vagyok, - érvelt Plornish úr, - hogy mért megy az kótakötőnek, a kiben magában is van muzsika? Ez lehet az oka, azt hiszem.

Az öreg Nandynak patronusa is volt: egyetlen patronusa. Olyan patronusa volt neki, a ki pazarul jól bánt vele, szinte mentegetőzve, mintha szakadatlanul nagy bámész hallgatóságot hívna tanúbizonyságul arra, hogy akaratlanul is sokkal szívesebben kell bánnia ezzel az öreg ficzkóval, mint a hogy elvárhatták volna tőle, tekintettel az öreg együgyüségére és szegénységére. Az öreg Nandy több ízben ellátogatott volt a Marshalsea-fogházba, hogy találkozzék vejével, mikor ez utóbbi rövid ideig ott tartózkodott; és akkor történt, hogy e nemzeti

intézmény apjának kegyét szerencsésen nemcsak megszerezte magának, hanem az idők folyamán lassan-lassan egyre jobban meg is szilárdította.

Dorrit úr úgy szokta fogadni ezt az öreg embert, mintha ez az öreg ember valami hűbérbirtok alapján a vazallusa lett volna neki. Apró lakomákat és teaestéket rendezett a számára, mintha valami távoli kerületből jött volna elébe hódolni, a hol a jobbágyság kezdetleges virágkorát éli még. Voltak pillanatok, a mikor esküdni mert volna rá, hogy ez az öreg ember régi szolgája volt neki, a ki dicséretes hűséget tanusított mindig iránta. Mikor megemlékezett róla, egyszer-egyszer úgy beszélt róla, mint öreg nyugdíjasáról. Bámulatos öröme telt benne, ha láthatta, és ha fejtegetésekbe bocsátkozhatott lezüllött állapotáról, miután az öreg eltávozott. Nem győzött csodálkozni rajta, hogy a szegény teremtés egyátalában egyenesen tudja még tartani a fejét.

- A szegényházban lakik, uram, a kerületi szegényházban; nincs semmi kényelme, nincsenek látogatói, nincs tekintélye, nincs becsülete, nincs semmi önállósága! Nagyon siralmas eset!

Az öreg Nandynak születésenapja volt, és a szegényházból kimenőt kapott. A születésenapját egy szóval sem említette, hiszen akkor talán odabenn tartották volna; mert az ilyen öreg embereknek egyáltalában nem lett volna szabad születniök. Eltotyogott úgy, mint rendesen, a Vérző Szív Udvarába, megebédelt a lányánál és a vejénél, és elénekelte nekik Phyllist. Éppen befejezte az éneket, mikor Kis Dorrit bekukkantott hozzájok az ajtón, hogy megkérdezze, hogy vannak.

- Dorrit kisasszony, - szólt Plornishné. - Itt a papa! Ugy-e jó színben van? És milyen jó a hangja!

Kis Dorrit kezet nyújtott az öregnek és mosolyogva azt mondta, hogy már nagyon régóta nem látta.

- Bizony, nagyon szigorúan bánnak a szegény apával! - mondta Plornishné, elnyúló ábrázattal. - Félannyiszor se eresztik ki a friss levegőre, mint a mennyiszer megkívánná az egészsége. De most már majd nemsokára egészen hazakerül. Ugy-e, apa?

- Igen, drágám, remélem. Nemsokára, ha az Isten is úgy akarja.

Most Plornish úr beszédet mondott, a melyet elmondott szóról-szóra változatlanul minden ilyen alkalommal. A beszéd a következő volt:

- Nandy Edward John, uram! A míg egy falatnyi harapnivaló és egy csöpp innivaló van, bármilyen fajta, ez alatt a födél alatt, addig a szó teljes értelmében szívesen látjuk itt, hogy kivegye belőle a maga részét. A míg egy maroknyi tűz vagy egy tenyérnyi ágy van ez alatt a födél alatt, addig a szó teljes értelmében szívesen látjuk itt, hogy kivegye belőle a maga részét. Ha úgy fordulna, hogy nem lenne semmi sem ez alatt a födél alatt, épp oly szívesen látjuk, hogy kivegye a részét ebből is, csak úgy, mintha valamivel több vagy kevesebb lenne ez alatt a födél alatt. És ez az én véleményem, és ezért nem is kertelek, és ennélfogva arról van szó, hogy arra kérjük, és mért is nem teszi meg?

Erre a világos szónoklatra, a melyet Plornish úr mindig úgy mondott el, mintha rengeteg fáradsággal szerkesztette volna össze (a mi kétségtelenül így is volt), Plornishné apja csipogva így felelt:

- Szívemből köszönöm, Tamás, és nagyon jól ismerem a szándékaidat, és éppen ez az, a mit szívemből köszönök neked. De nem úgy van, Tamás. A míg olyan idők nem jönnek, a mikor nem veszi ki az ember a gyermekeid szájából, pedig most kivenné és akárminek mondod is, így van és rablás volna, bárha azok az idők eljöhetnek, de nagyon hamar nem jöhetnek el, Tamás, nem jöhetnek el.

Plornishné, a ki kezében köténye csücskével, egy kissé félrefordította az arczát, visszafordult most megint a beszélgetőkhöz, és közölte Dorrit kisasszonynyal, hogy az édes apja készül átmenni a folyón, hogy lerójja tiszteletét, ha csak Dorrit kisasszony azt nem mondja, hogy ez a látogatás most nem lenne alkalmatos.

Kis Dorrit, a ki mindig együtt érzett a gyöngékkel, így felelt erre:

- Én most egyenesen hazamegyek, és ha az öreg úr velem akar jönni, örömest elkísérem - szíves örömest!

- Látod, papa! - kiáltott Plornishné. - Olyan friss, fiatal legény vagy te, hogy elmehetsz sétálni Dorrit kisasszonynyal! Gyere csak, hadd kötöm szép csokorra a nyakravalódat, mert hiszen te igazi piperkőcz vagy, papa, hogy párod sincsen.

E gyermeki tréfálkozás közben a lánya rendbeszedte a kis öreget, szeretettel megölelte s azután kiállt az ajtóba, karján beteges gyermekével, míg az erős gyermeke vígan legurult a lépcsőn, és onnan nézett kis öreg-apja után, a mint karját Kis Dorrit karjába fűzve eltotyogott.

Lassan haladtak és Kis Dorrit a Vashídon vezette őt keresztül és ott le is ültette, hogy kipihenje magát, és lenéztek a vízre és a hajózásról beszélgettek, és az öreg ember elmondta, hogy mit csinálna, ha egy aranynyal rakott hajója érkeznék a kikötőbe (a terve az volt, hogy drága lakást bérelne Plornishéknak és magának egy mulató-kertben és ott élnének éltük fogytáig és a pinczér szolgálná ki őket) - és így aztán ritka szép születésenapja volt a kis öregnek. Öt percznyire voltak már csak útjuk czéljától, mikor az utcza sarkán, a hol lakott, Fannyval találkoztak, a ki új kalapjában ugyanabba a révbe igyekezett, a hová ők.

- Szent Isten, Amy! - kiáltott ez a fiatal hölgy megdöbbenve. - Hogy tehetsz ilyet!

- Mit, édes Fanny?

- Ej! Sok mindent fel tudtam tételezni rólad, - felelt a fiatal hölgy izzó felháborodással, - de ilyesmit még terólad sem mertem volna elhinni!

- Fanny! - kiáltott Kis Dorrit sértődötten és elképedve.

- Óh! Ne nevezz engem Fannynak, te haszontalan kis mákvirág, te! Ilyen gondolat, hogy fényes nappal nyilt utczán végigmenjen az ember egy szegényházival! (Az utolsó szót úgy lökte ki magából, mintha golyót röpített volna ki szélpuskából.)

- Óh, Fanny!

- Ha mondom, ne nevezz engem Fannynak, mert nem türöm! Soha életemben nem láttam még ilyet! A hogy te föltetted magadban és elhatároztad, hogy minden alkalommal megalázol bennünket, az igazán hitványság! Te gonosz kis teremtés!

- Hát az megaláz valakit, - szólt Kis Dorrit nagyon gyöngéden, - ha támogatja ezt a szegény kis öreget?

- Igenis, kisasszony! - vágott vissza a nénje, - és lesz rá gondom, hogy te is megtudd ezt. De tudod is, és éppen azért teszed, mert tudod. Életednek az a legfőbb gyönyörűsége, hogy családodat szerencsétlenségére emlékeztesd. És életed másik nagy gyönyörűsége az, hogy aljas társaságba keveredjél. De tudd meg, hogy ha neked nincs érzéked az iránt, hogy mi illik, mi nem, énnekem van. Leszel szíves és megengeded, hogy én zavartalanul mehessek tovább egyedül az utcza túlsó felén.

Így szólván, kevélyen átsietett a túlsó gyalogjáróra. Az öreg botránykő, a ki tiszteletteljesen hajlongott egy-két lépéssel odébb (mert Kis Dorrit elbocsátotta karját ámulatában, mikor Fanny rátámadt), s a kit a türelmetlen járókelők lökdöstek és szidtak, mert elállja az utat, egy kissé támolyogva csatlakozott most megint a társához és így szólt:

- Remélem, kisasszony, nem történt semmi baja tisztelt atyjaurának? Remélem, nem történt semmi baj tisztelt családjában?

- Nem, nem, - felelte Kis Dorrit. - Köszönöm, nem. Adja ide megint a karját, Nandy úr. Nemsokára ott is leszünk már.

Épp úgy elbeszélgetett vele, mint az előbb, és megérkeztek a kapus páholya elé, és ott találták Chivery urat, mert ő volt a soros, és beléptek. Véletlenül úgy esett, hogy a Marshalsea apja éppen akkor közeledett a kapus páholya felé, mikor Kis Dorrit a kis öreggel karonfogvást a börtön udvarára lépett a páholyból. Mikor a Marshalsea apjának szemébe ötlött ez a látvány, arczára a legnagyobb izgalom és kétségbeesés ült ki; és - tudomást sem véve az öreg Nandyról, a ki levett kalappal hajlongott a helyén, mint rendesen a Marshalsea apjának kegyes színe előtt, - sarkon fordult, a saját osztályának az ajtajához sietett és felrohant a lépcsőjén.

Kis Dorrit a szerencsétlen öreget, a kit rossz órában vett védőszárnya alá, ott hagyta, miután előbb sebtében megigérte neki, hogy nyomban visszatér hozzá, és atyja után sietett. A lépcsőn találkozott Fannyval, a ki nyomon követte őt és sértett méltósággal igyekezett fölfelé. Csaknem egyszerre értek föl mind a hárman a szobába, a hol az apa leroskadt a székébe, kezeibe temette az arczát és keserves nyögést hallatott.

- Természetesen, - szólt Fanny. - Nagyon jól van ez így! Szegény, megbántott papa! Most legalább, remélem, elhiszed nekem, kisasszony?

- Mi bajod van, atyám? - kiáltott Kis Dorrit, atyja fölé hajolva. - Én szomorítottalak meg? Nem én, ugy-e nem én?!

- Nem te, igazán nem te? No lám! Óh, te, - Fanny elakadt, miközben kereste azt a kifejezést, a mely elég erős lesz, - óh te, közönséges gondolkozású kis Amy! Te igazi börtönvirág!

A Marshalsea apja egy kézmozdulattal véget vetett e haragos szemrehányásoknak; arczát fölemelve, hangosan felzokogott, és mélabús fejét megrázta ifjabb lánya felé:

- Amy, tudom, hogy a mi a szándékodat illeti, ártatlan vagy. De szíven sebeztél.

- A mi a szándékát illeti, ártatlan! - vágott közbe Fanny kérlelhetetlenül. - A mi a szándékát illeti, ostoba! Aljas! Az a szándéka, hogy lealacsonyítsa a családját!

- Atyám! - kiáltott Kis Dorrit sápadtan és remegve. - Nagyon sajnálom. Kérlek, bocsáss meg. Mondd meg, miről van szó, hogy máskor újra el ne kövessem!

- Hogy miről van szó, te csürő-csavaró kis jószág! - kiáltott Fanny. - Hiszen tudod, miről van szó. Én már megmondtam neked! Ne próbáld meg tehát a gondviselés színe előtt letagadni!

- Csitt! Amy, - szólt a Marshalsea apja, miközben zsebkendőjével többször végig törölte arczát s azután görcsösen a kezébe szorította a kendőt s a kezét leejtette a térdére; - én megtettem mindent, a mi telt tőlem, hogy itt a tömegtől külön válaszszalak. Megtettem, a mi telt tőlem, hogy itt külön állást biztosítsak a számodra. Lehet, hogy sikerült, a mit akartam; lehet, hogy nem sikerült. Lehet, hogy tudod; lehet, hogy nem tudod. Erről most nem nyilatkozom. Eltürtem itt mindent, csak a megaláztatást nem. Ettől szerencsésen megkíméltek - a mai napig.

Görcsösen összeszorított ökle szétnyílt, és megint szeméhez emelte a zsebkendőjét. Kis Dorrit, a ki ott térdelt mellette a földön, könyörgő kezét atyja karjára téve, bűnbánóan nézett rá. Miután ez a roham is véget ért, a Marshalsea apja megint összegyürte a zsebkendőjét.

- A megaláztatástól szerencsésen megkíméltek a mai napig. Minden bajaimban megmaradt bennem az az - önérzet és az a - az a, ha szabad ezt a kifejezést használnom - hódolat ön-

érzetemmel szemben azokban, a kik körülöttem voltak és megkíméltek - ha! - a megaláztatástól. De ma, ebben a pillanatban, keservesen éreztem a megaláztatást.

- Természetesen! Hogy' is lehetne ez másképp? - kiáltott az engesztelhetetlen Fanny. - Ha büszkélkedve futkos az ember egy szegényházival! (Elpukkant megint a szélpuska.)

- De, édes jó apám, - kiáltott Kis Dorrit, - hiszen én egy szóval sem akarok védekezni az ellen, hogy megsebeztem drága szívedet, - nem én! Isten látja lelkem! - Összekulcsolta a kezét halálos kétségbeesésében. - Nem teszek mást, csak arra kérlek, azért könyörgök, hogy vigasztalódjál és bocsáss meg nekem. De ha nem tudtam volna, hogy te magad is jó szívvel vagy a kis öreghez és pártját fogod és mindig megörülsz neki, ha látod, nem jöttem volna együtt vele ide, atyám, igazán nem jöttem volna! A mit szerencsétlenül tettem, tévedésből tettem csak. Szándékosan dehogy akarok én könyet fakasztani a szemedben, drága apuskám! - szólt Kis Dorrit, a kinek majd meghasadt a szíve, - semmiért, a mit a világ adhat vagy elvehet!

Fanny - félig haragosan, félig bűnbánóan - maga is zokogni kezdett és kijelentette, - mint a hogy ez a fiatal hölgy mindig ki szokta jelenteni, valahányszor félig rabja volt még a szenvedélynek, félig szabadult már tőle, félig dühös volt magára és félig az egész világra, - kijelentette, hogy azt szeretné, ha halott lenne.

A Marshalsea apja ekközben keblére vonta ifjabbik leányát és megsimogatta a fejét.

- No, no! Egy szót se többet, Amy, egy szót se többet, gyermekem! Elfelejtem a dolgot, mihelyt csak tudom. Hiszen - (itt hisztériás öröm fogta el) - én - hamarosan kiheverem majd. Tökéletesen igaz, drágám, hogy én *mindig* megörülök az én öreg nyugdíjasomnak, - mint olyannak, mint olyannak, - és hogy - ha! - úgy támogatom és szívelem azt a - hm! - törött nádszálat - azt hiszem, bátran nevezhetem így tapintatlanság nélkül - a mint körülményeim között telik tőlem. Teljesen igaz, hogy így van, édes gyermekem. De a mikor ezt teszem, ugyanakkor megóvom a - ha! - ha szabad így mondanom - az önérzetemet is. A hozzám illő önérzetemet. És vannak dolgok, a mik - (itt megállt, hogy zokogjon), - a mik összeférhetetlenek ezzel az önérzettel és sértik - mélyen sértik ezt az önérzetet. Nem az, hogy az én jó Amymet figyelmesnek és - ha! - leereszkedőnek látom az én öreg nyugdíjasom iránt - nem *ez* bánt engemet. Az bánt, hogy világos magyarázattal vessek véget ennek a kínos esetnek, az bánt, hogy azt kellett látnom, hogy a gyermekem, a tulajdon gyermekem, a tulajdon lányom a nyilt utczáról mosolyogva - mosolyogva! - lépett be ebbe az intézetbe - karonfogvást - óh, Istenem! - egy libériával!

Ezt a czélzást a kabátra, a melynek nem volt sem szabása, sem divatja, alig hallható hangon nyögte ki a boldogtalan úriember, miközben összegyűrt zsebkendőjét magasra fölemelte. Megbántott érzései talán újabb kínos megnyilatkozásra találtak volna, ha nem kopogtak volna az ajtón, immár másodizben, és Fanny (a ki még mindig azt kívánta, bárcsak halott lenne, de most már annyira ment, hogy hozzátette azt is, bár csak a temetőben pihenne!) - el nem kiáltotta volna magát: - Tessék!

- Ah, John úrfi! - szólt a Marshalsea apja megváltoztatott, nyugodt hangon. - Mi ujság, John úrfi?

- Levele van, uram, az imént hagyták odalent a páholyban egy üzenettel együtt, s minthogy én is éppen ott voltam, azt gondoltam, uram, legjobb lesz, ha én magam felhozom mindjárt.

A szónok figyelmét nagyon is elfoglalta az a siralmas látvány, a hogy Kis Dorrit, fejét félrefordítva, ott térdelt atyja lábánál.

- Mit nem mond, John! Köszönöm!

- A levél Clennam úrtól való, uram, - ez a válasz, - az üzenet pedig az, uram, hogy Clennam úr üdvözletét küldi és ma délután bátorkodik személyesen is tiszteletét tenni, azt remélve, hogy itthon találja önt és - (a szónok figyelmét még inkább elfoglalta a látvány, mint előbb) - és Amy kisasszonyt is.

- Óh!

Mikor a Marshalsea apja belepillantott a levélbe (egy bankjegy volt benne), elpirult egy kissé és megint megsimogatta Amynek a fejét.

- Köszönöm, John úrfi. Rendben van. Nagyon lekötelezett a szívességével. Válaszra senki sem vár?

- Nem, uram, nem vár senki.

- Köszönöm, John. Hogy van az édesanyja, John úrfi?

- Köszönöm, uram, nincs olyan jól, mint a hogy szeretnők, - voltaképpen egyikünk sincs olyan jól apán kívül, - de azért meglehetősen van, uram.

- Minden jót kívánunk neki. Legyen szíves, közölje vele a jókívánságainkat, John úrfi.

- Köszönöm, uram. Meg fogom neki mondani.

És ifjabb Chivery úr elvonult, miután ott helyben önkéntelenül egy teljesen új sírfeliratot rögtönzött a maga számára, a következő tartalommal: „Itt nyugszik Chivery John teste, A ki, Miután ekkor meg ekkor, Látta élete eszményképét, Fájdalomban és könyek között, És miután érezte, hogy képtelen ezt a szörnyű látványt elviselni. Nyomban visszatért vigasztalhatatlan szüleinek a házába, És gyorsan elszánva magát, Saját kezével véget vetett életének."

- No, no, Amy! - szólt a Marshalsea apja, mikor John úrfi mögött bezárult az ajtó, - ne is beszéljünk tovább a dologról.

Az utolsó pár percz jelentékenyen megjavította a kedvét, úgy hogy szinte jókedvű lett.

- Hol marad azóta az én öreg nyugdíjasom? Nem szabad tovább egyedül hagynunk, mert még különben azt találja hinni, hogy nem látjuk szívesen, és ez nagyon fájna nekem. Lemégy érte, gyermekem, vagy én menjek le?

- Ha megtennéd, atyám, - szólt Kis Dorrit, a ki minden áron el akarta állítani a zokogását.

- Hogyne, szívecském. Egészen elfelejtettem: a szemed meglehetősen vörös. No, no! Derülj föl, Amy. Ne aggódjál miattam. Én már megint egészen a régi vagyok, szívem, egészen a régi. Eredj a szobádba, Amy, és légy megint kedves és jókedvű, hogy fogadhasd Clennam urat.

- Jobb szeretnék a szobámban maradni, atyám, - felelte Kis Dorrit, a ki most még bajosabban tudta összeszedni magát, mint az előbb. - Jobb szeretnék nem találkozni Clennam úrral.

- Óh, piha, piha, szívem, ez csacsiság! Clennam úr igazi úriember - igazi úriember. Néha tartózkodó egy kissé; de, ha mondom, rendkívül finom modorú úriember. Nem szeretném, ha nem lennél itt, hogy fogadd Clennam urat, szívecském, különösen ma délután. Eredj hát, és frissítsd föl magadat, Amy; eredj és frissítsd föl magadat, a hogy jó leányhoz illik.

Kis Dorrit az utasítás értelmében kötelességtudóan felállt és engedelmeskedett; de mielőtt kiment a szobából, előbb megállt egy pillanatra a nénje előtt, hogy békecsókot adjon neki. Erre, ez a fiatal hölgy, a kinek a lelke nagyon fel volt zavarva, s a ki egyelőre nagyon is elkoptatta már azt a kívánságot, a mivel rendszerint le szokta magát csillapítani, arra a fényes ötletre jutott és ötletét nyomban végre is hajtotta, hogy azt kívánja, bárha meghalt volna már inkább az öreg Nandy, mint sem hogy idejőjjön az utálatos, unalmas, nyomorúlt fráter, és viszálykodást támasszon két szerető testvérszív között.

A Marshalsea apja pedig, a kinek annyira megjavult a kedélyállapota, hogy dudolgatott is magában és fekete bársony sapkáját egy kissé félrecsapta a fején, lement az udvarba és öreg nyugdíjasát, levett kalappal, ott találta a kapuban, a honnan azóta el nem mozdult.

- Jőjjön, Nandy! - szólt a Marshalsea apja nagyon nyájasan. - Jőjjön fel, Nandy; hiszen ismeri az utat! Hát mért nem jön fel az emeletre?

Ezúttal annyira leereszkedő volt a Marshalsea apja, hogy kezet is nyújtott az öreg Nandynak és így szólt: - Hogy van, Nandy? Nincs semmi baja?

A dalénekes erre így felelt: - Köszönöm, igen tisztelt uram, most hogy láthatom nagyságodat, sokkal jobban vagyok.

Mialatt keresztülmentek az udvaron, a Marshalsea apja be is mutatta őt egy fogolytársának, a ki nem régi lakója volt a Marshalseanek.

- Egy régi ismerősöm, uram, egy öreg nyugdíjas. - Ezután gondoskodóan így szólt: - Födje be a fejét, derék Nandy barátom; tegye föl a kalapját!

De pártfogói gondoskodása nem érte be ennyivel; mert megbízta Maggyt, hogy készítse el a teát, s azután kioktatta, hogy hozzon fel bizonyos fajta teasüteményt, friss vajat, tojást, hideg sonkát és bugyacsot. A vásárlás czéljaira átnyújtott Maggynak egy tízfontos bankjegyet és jól a lelkére kötötte, hogy vigyázzon a váltásnál. Mindez az előkészület meglehetősen előrehaladt már és Amy is megint visszajött már a kézimunkájával, mikor Clennam beállított hozzájuk. A Marshalsea apja nagyon kegyesen fogadta a vendéget és meghívta, hogy vegyen részt szerény lakomájukban.

- Amy, szívecském, te jobban ismered Clennam urat, mint a hogy énnekem szerencsém van ismerni őt. Fanny, drágám, te is ismered már Clennam urat.

Fanny gőgösen üdvözölte Clennamet; ilyenkor mindig az volt neki a néma álláspontja, hogy nagy összeesküvés van készülőben, a melynek czélja a család lealacsonyítása az által, hogy nem értik meg vagy hogy nem adóznak neki kellő tisztelettel, és Clennam is egyike az összeesküvőknek.

- Ez pedig, Clennam úr, vegye tudomásul, egy régi nyugdíjasom, az öreg Nandy, egy nagyon hűséges, öreg ember. (Úgy beszélt róla mindig, mint holmi régiségről, holott ő maga is idősebb volt nála egy-két esztendővel). - Megálljunk csak! Azt hiszem, ismeri Plornisht? Ha nem csalódom, Amy lányom említette, hogy ön ismeri a szegény Plornisht?

- Óh, hogyne ismerném! - szólt Clennam Arthur.

- Nos, uram, az öreg Nandy Plornishnénak az édesatyja.

- Igazán? Nagyon örülök, hogy megismerhettem.

- Még jobban örülne, ha ismerné számos jó tulajdonságát, Clennam úr.

- Remélem, ezzel is megismerkedem majd, most hogy megismerkedtünk, - szólt Arthur, a kinek titokban megesett a szíve az alázatos, görnyedt kis emberen.

- Ma ünnepnapja van, és eljött meglátogatni öreg barátait, a kik mindig szívesen látják, - jegyezte meg a Marshalsea apja. Azután kezét szája elé tartva, hozzátette még: (- Kerületi szegényház, szegény, öreg ficzkó. Ma kimenője van.)

Ezenközben Maggy, kisanyjának nesztelen támogatásával, megterítette az asztalt és mindennel elkészült. Minthogy nagy volt a meleg és a börtönben fojtott volt a levegő, az ablak tárva-nyitva volt.

- Ha Maggy szétteríti ezt az ujságot az ablakdeszkán, szívem, - szólt a Marshalsea apja elégedetten és félig súgva Kis Dorrithoz, - az én öreg nyugdíjasom megihatja ott a teáját, a míg mi többiek is megisszuk a magunkét.

Így aztán szépen ellátták Plornishné édesatyját, miután körülbelül egy lábnyi szakadékkal elválasztották őt, úgy, a mint illett, a jó társaságtól. Clennam sohasem látott még a másik apának, a Marshalsea apjának nagylelkű pártfogásához hasonló dolgot; és elmerült e pártfogás számos csodáján való töprengésbe.

A legszembeötlőbb volt talán a csodák közül az az épületesség, a melylyel utalt a nyugdíjas gyöngéire és fogyatkozásaira. Mintha szerető ápoló lett volna, a ki egyfolytában magyarázgatja a rábízott ártatlan állatnak a romlását.

- Még egy darab sonkát, Nandy? Micsoda, nem kész még? Hogy lehet ilyen lassú!? (Kipotyog az utolsó pár foga is a szegény Öregnek, - magyarázta a társaságnak.)

Majd meg ezt kérdezte: - Nem akar bugyacsot, Nandy? - s minthogy a kis öreg nem felelt rögtön, a Marshalsea apja megjegyezte: (- A hallása nagyon megromlott már. Nemsokára egészen megsiketül.)

Később így szólt: - Sokat sétál, Nandy, ott a falak közt az udvaron, a hol lakik?

- Nem, uram; nem. Nem nagyon szeretek sétálni.

- Nem, természetesen, - hagyta rá a Marshalsea apja. - Persze, persze. - Azután titkon felvilágosította a társaságot: (- A lába oda van.)

Egyszer meg azt kérdezte a nyugdíjastól, azzal az általános jóságossággal, a mely azért kérdezősködik csak, hogy foglalkoztassa a másikat: milyen idős a legfiatalabb unokája?

- Edward John, - szólt a nyugdíjas, lassan letéve kését és villáját, hogy gondolkozhasson. - Hogy milyen idős, uram? Hadd lám csak!

A Marshalsea apja a homlokához tapintott: (- Gyönge az emlékezete.)

- Edward John, uram? Ejnye, igazán elfelejtettem. E pillanatban nem tudnám pontosan megmondani, uram, hogy két éves és két hónapos-e, vagy pedig két éves és öt hónapos-e? Vagy az egyik, vagy a másik.

- Ne gyötörje magát az elméje erőltetésével, - felelt a Marshalsea apja végtelen elnézéssel. (- A szellemi képessége nyilván hanyatlik - a szegény öreg belerozsdásodik abba az életbe, a melyet folytat!)

Mennél több ilyen fölfedezést tett a nyugdíjason (legalább azt képzelte, hogy tesz), annál nagyobb kedve telt benne; s mikor felemelkedett a székéről a tea után, hogy búcsúzzék a nyugdíjastól, a ki czélzást tett rá (igen tisztelt uram), hogy attól fél, letelik az ideje: úgy kiegyenesedett és olyan feszesen állt, a hogy csak telt tőle.

- Aztán ez nem shilling ám, tudja, Nandy, - szólt, a kis öreg kezébe nyomva egy shillinget, - hanem dohány.

- Igen tisztelt uram, köszönöm. Dohányt veszek rajta. Hálás köszönetemet és tiszteletemet fejezem ki Amy kisasszonynak és Fanny kisasszonynak. Jó éjszakát kívánok, Clennam úr.

- Aztán ne feledkezzék meg rólunk, Nandy, - szólt a Marshalsea apja. - Jöjjön el megint, ha szabad lesz a délutánja. Ki ne mozduljon hazulról a nélkül, hogy bennünket meg nem látogat, mert különben féltékenyek leszünk. Jó éjszakát, Nandy. Vigyázzon, mikor lemegy a lépcsőn, Nandy; nagyon egyenetlen és kitaposott már.

Azután kiállt a lépcső tetejére és onnan figyelte, hogyan megy le az öreg. És mikor visszajött megint a szobába, ünnepélyes elégedettséggel így szólt:

- Szomorú látvány ez, Clennam úr, bárha az a vigasztalása meg is van az embernek, hogy ő maga nem érzi. A szegény öreg boldogtalan roncs már csak. A szellemi ereje megtört, oda van - porrá lett - kihullott belőle, uram, teljesen!

Minthogy Clennamnek volt rá oka, hogy ott maradjon még, felelt valamit, a mit éppen felelhetett, erre az elmélkedésre, és odaállt az ablakba a Marshalsea apjával, mialatt Maggy és kisanyja elmosta és elrakta a teázó készletet. Clennam megfigyelte, hogy társa úgy áll ott az ablakban, mint valami barátságos és megközelíthető uralkodó, s hogy a mikor valamelyik alattvalója odalenn az udvarban föltekint és köszön, az üdvözlést úgy viszonozza, mintha valósággal áldását küldené le rá.

Mikor Kis Dorrit leült kézimunkájával az asztalhoz, Maggy pedig az övével az ágy szélére, Fanny kezdte felkötni a kalapját, annak jeléül, hogy távozni készül. Arthur, a kinek megvolt rá még mindig az oka, tovább maradt. E pillanatban nyilt az ajtó, még pedig minden bejelentő kopogtatás nélkül, és belépett Tip úrfi. Megcsókolta Amyt, a ki felugrott, hogy elébe siessen, intett Fannynak, intett az atyjának, sötét pillantást vetett a vendégre, a nélkül, hogy rá akart volna ismerni, azután leült.

- Kedves Tip, - szólt Kis Dorrit szelíden, a kit megbotránkoztatott bátyja viselkedése, - nem látod...

- Dehogy is nem látom, Amy. Ha arra czélzol, hogy vendégetek van, - mondom, ha arra czélzol, - felelt Tip, nyomatékosan hátra szegve fejét a Clennamhez közelebb lévő válla fölött, - hát azt látom!

- És ennyi az egész mondanivalód?

- Ennyi az egész. És fölteszem, - tette hozzá kisvártatva a kevély fiatal ember, - hogy a vendég meg fog érteni engem, ha azt mondom, hogy ennyi az egész mondanivalóm. Szóval, fölteszem, hogy a vendég meg fogja érteni, hogy nem úgy bánt velem, a hogy úriemberrel szokás bánni.

- Egyáltalában nem értem, - jegyezte meg nyugodtan a bűnös személyiség, a kit a czélzás illetett.

- Nem? Hát akkor, hogy világosabban lásson, uram, arra kérem, engedje meg, hogy közöljem önnel, hogy ha én egy illő formába öntött kérést, még pedig sürgős kérést és diszkrét kérést intézek valakihez, hogy segítsen ki ideig-óráig zavaromból, és ha az a valaki könnyen kisegíthetne, - ha mondom, könnyen kisegíthetne! - és ha az a valaki e helyett azt írja vissza nekem, hogy ne haragudjam, de nem teheti meg, hát akkor ezt úgy tekintem, hogy nem úgy bánt velem, ahogy úriemberrel szokás bánni.

A Marshalsea apja, a ki eddig némán figyelt fiára, mihelyt végig hallgatta ezt a beszédet, haragosan így szólalt meg:

- Hogy merészelsz - -

De a fia szavába vágott:

- Ugyan, atyám, ne is kérdezd, hogy merészkedem, mert ez csak üres beszéd. A mi pedig viselkedésemet illeti, a melyet jónak láttam az itt jelenlevő személylyel szemben választani, hát arra büszke lehetsz, mert annak a bizonysága, hogy van bennem kellő önérzet.

- Meghiszem azt! - kiáltott Fanny.

- Kellő önérzet? - szólt a Marshalsea apja. - Igen, kellő önérzet; illő önérzet! Hát annyira jutottunk, hogy a fiam oktat engem - *engem* - önérzetre!?

- Ugyan, atyám, ne vitatkozzunk erről vagy ne veszszünk össze e miatt. Teljesen tisztában vagyok vele, hogy az itt jelenlevő személy nem úgy bánt velem, mint a hogy úriemberrel szokás bánni. És ezzel vége!

- Dehogy is vége, uracskám! - felelte a Marshalsea apja. - Egyáltalában nincs vége. Tisztában vagy vele? Tisztában vagy vele?

- Úgy van. Mire jó hát ez az izgalom?

- Mire jó? - szólt a Marshalsea apja hevesen. - Arra, hogy te neked nincs jogod tisztában lenni olyasmivel, a mi rettenetes, a mi - ha - erkölcstelen, a mi - hm - apagyilkos dolog. Nem, Clennam úr! Kérem, uram! Ne kívánja, kérem, hogy hallgassak. Itt olyan elvről van szó, a mely elől - hm - meg kell hátrálni - ha - a vendéglátás követelményeinek is. Tiltakozom fiamnak az állítása ellen. Határozottan - ha - visszautasítom!

- Ugyan mi hasznod van belőle, apám? - kérdezte a fiú félvállról.

- Mi hasznom van belőle, uracskám? Az önérzetem az - hm - a mi fellázad ellene. (Elővette a zsebkendőjét és megnyomkodta vele az arczát.) Személyes sértést látok benne. Tegyük fel, hogy én magam is egy ízben - ha - vagy több ízben - hm - illő szavakba foglalt felszólítást és diszkrét felszólítást és sürgős felszólítást intéztem valakihez egy kis ideiglenes szívesség irányában. Tegyük fel, hogy ezt a szívességet könnyen lehetett volna teljesíteni és még sem teljesítették, és hogy az illető úr közölte velem, hogy ne haragudjam érte. Már most eltürjem, hogy a fiam azt mondhassa, hogy ez esetben úgy bántak velem, a hogy úriemberrel nem szokás bánni? És hogy én - ha - ebbe csak úgy belenyugodtam?

Amy leánya megpróbálta a Marshalsea apját gyöngéden megnyugtatni, de a Marshalsea apja a világért sem akart megnyugodni. Kijelentette, hogy önérzete fel van lázadva, és hogy ilyesmibe nem hajlandó belenyugodni.

Megkérdezte még egyszer: eltürje-e, hogy ilyesmit a szemébe vágjon a tulajdon fia, a tulajdon otthonában? El kell-e tűrnie ezt a megaláztatást a saját vérétől?

- Önkényesen vonatkoztatod magadra a dolgot, apám, - mondta dörmögve a fiatal úriember. - A mire nézve tisztában vagyok magammal, az egyáltalán nem érdekelhet téged. A mit mondtam, az egyáltalában nem vonatkozik rád. Mért akarsz mindenáron mások bőrébe bújni?

- Azt felelem erre, hogy nagyon is érdekel a dolog, - felelt a Marshalsea apja. - Felháborodva közlöm veled, hogy - hm - hogy - ha - atyád helyzetének nehézsége és különössége beléd fojthatná a szót, ha már más megfontolás nem tart vissza attól, hogy - ha - ilyen természet-ellenes elveket ne hangoztass. És ha már gyermeki belátás nincs benned, - hát legalább nem vagy-e - hm - keresztény? Vagy talán - ha - atheista vagy? Avagy keresztényhez illő dolog-e, azt kérdem tőled, erkölcsileg szorongatni és megbélyegezni - ha - valakit azért, mert most az egyszer arra kér, hogy ne haragudjál rá, de nem teheti, mikor ugyanaz a valaki - ha - máskor talán megteszi a kívánt szívességet? Nem az illik-e a jó keresztényhez, hogy - hm - máskor tegyen próbát az illetővel?

Valósággal vallási felbuzdulásba lovalta bele magát.

- Látom már, - szólt Tip felállva, - hogy ma este hiába várok itt méltányló ítéletet, s ezért az lesz a legokosabb, ha elmegyek! Jó éjt, Amy. Ne búsulj. Sajnálom, hogy itt történt, és a te jelenlétedben történt, kicsikém, szavamra, sajnálom! De hát önérzetemet nem nyomhatom el, még a te kedvedért sem.

Így szólván, föltette a kalapját és kiment Fanny kisasszony kíséretében. És Fanny kisasszony úgy vélte, hogy a saját önérzetével nem férne össze, ha kevésbbé ellenségesen búcsúznék Clennamtől egy tüntető szemmeresztésnél, a mely annyit jelentett, hogy Fanny kisasszony mindig tudta, hogy Clennam az összeesküvők nagy táborához tartozik.

Mihelyt elmentek, a Marshalsea apja eleinte hajlandónak mutatkozott rá, hogy megint kétségbeessék, és ezt meg is tette volna, ha szerencsére egy-két percz múlva be nem állít hozzájuk egy úriember, hogy meghívja őt a kantinba. Ugyanaz az úriember volt, a kivel Clennam is találkozott ott akkor éjszaka, mikor véletlenül bennszorult a Marshalseaben, s a kinek lelkét az a megfoghatatlan szomorúság nyomta volt, a miatt az alap miatt, a melyet állítólag a Marshalsea igazgatója elkezelt. Küldöttségben jött, hogy a Marshalsea apját lekísérje az elnöki székbe, a mennyiben egy kis dalünnepségről volt szó, a melynek elnöki tisztségét az egybegyült fogházlakók társaskörében a Marshalsea apja már régebben elvállalta.

- Látja, Clennam úr, - szólt a Marshalsea apja, - ime, ilyen ellentmondásokkal jár itteni poziczióm. De a köz iránt való kötelességről van szó! És meg vagyok győződve róla, hogy a köz iránt való kötelességet önnél jobban senki sem tudja méltányolni.

Clennam arra kérte, hogy egy pillanatig se késlekedjék.

- Amy, szívem, ha rá tudod beszélni Clennam urat, hogy tovább maradjon, akkor nyugodtan rád bízhatom, hogy eleget tégy a mi szegény, torz házigazdai tisztünknek; és talán módodban lesz az is, hogy legalább részben eloszlasd Clennam úr kedélyéről azt a borút, a melyet az a - ha - váratlan és kellemetlen esemény hozott rá, a mely a teázás után történt.

Clennam biztosította róla, hogy a szóban forgó esemény nem hozott kedélyére semmiféle borút, s ennélfogva nincs is mit eloszlatni.

- Tisztelt uram, - szólt a Marshalsea apja, megemelve fekete sapkáját és megszorítva Clennam kezét, a mivel azt jelezte, hogy pontosan megkapta mai levelét a melléklettel együtt, - ég áldja meg önt!

Végül tehát elérte Clennam azt a czélt, a melynek kedvéért ott maradt, és most már beszélhetett teljesen egyedül Kis Dorrittal. Mert Maggy ott volt ugyan, de nem számított.

HARMINCZKETTEDIK FEJEZET.

Ujabb jövendőmondás.

Maggy az ablak mellett ült a szobában, nagy fehér fejkötőjében, a melynek sűrű fodra eltakarta a mi profilja volt (sok úgy sem igen volt neki), és használható szemét munkájára függesztette. Lebernyeges fejkötője és használhatatlan szeme teljesen elkülönítette őt kis anyjától, a kinek széke szemközt volt az ablakkal. A lábcsoszogás és lábdobogás odakünn az udvar kövezetén nagyon megfogyatkozott, mióta az elnök elfoglalta helyét, mert a fogoly-társak áradata a zeneestély irányába hömpölygött. Egyénhányan, a kiknek nem volt zene a lelkükben avagy pénz a zsebükben, ide-oda mászkáltak még; és a látogatóban ott időző feleségnek, továbbá a még meg nem szokott, csüggeteg fogolynak ismert alakja ott ődöngött a kuczkókban, mint a hogy más helyek kuczkóiban meghuzódnak a tépett pókhálók és más efféle, nem szemnek való csúfságok.

A legcsendesebb idő volt most a fogházban, az éjszakai órákon kívül, mikor a fogházlakók az álom jótéteményét élvezik. Hébe-korba taps zúgott fel a kantin asztalai felől, annak jeléül, hogy a zeneest egy-egy száma sikerrel befejeződött, vagy pedig, hogy egybegyült gyermekei megfelelő módon fogadták közös apjuknak egy-egy pohárköszöntőjét vagy bölcs mondását.

Olykor-olykor egy-egy versszak, a melyet erősebb hangon énekeltek a többinél, értesítette a hallgatókat, hogy valamelyik szájaskodó basszushang a kék vizeket vagy a vadászterületet járja, vagy a rénszarvast üzi vagy a hegytetőn időzik vagy a pusztában barangol. De a Marshalsea igazgatója jobban tudta ezt és szigorú pórázon tartotta a szájaskodót.

Mikor Clennam Arthur le akart ülni Kis Dorrit mellé, Kis Dorrit annyira remegett, hogy alig bírta varrótűjét tartani. Clennam gyöngéden rátette a kezét Kis Dorrit munkájára és így szólt:

- Engedje meg, kedves Kis Dorrit, hogy ezt most félretegyem.

Kis Dorrit átnyújtotta munkáját és Clennam félretette. Kis Dorrit két kezét ekkor görcsösen összekulcsolta, de Clennam egyik kezét a kezei közé fogta.

- Milyen ritkán láttam mostanában, Kis Dorrit!

- Sok volt a dolgom, uram.

- De éppen ma hallottam véletlenül, - szólt Clennam, - hogy ott járt mellettem, azoknál a derék embereknél. Mért nem néz be ilyenkor hozzám is?

- N-e-m tudom. Illetve, azt gondoltam, hogy önnek is sok a dolga. Mostanában mindig sok a dolga, ugy-e?

Clennam látta a remegő kis alakot, lehajtott fejét és szemét, a melyet nyomban lesütött, mihelyt őrá tekintett vele, - látta, és mély részvét és gyöngédség fogta el.

- Gyermekem, nagyon megváltozott!

Kis Dorrit nem bírt tovább uralkodni a remegésén. Gyöngéden visszahúzta a kezét, a másik kezébe tette, és ott ült előtte, fejét lehajtva és minden izében reszketve.

- Édes Kis Dorritom, - mondta Clennam résztvevően.

Kis Dorrit sírva fakadt. Maggy hirtelen megfordult és legalább egy perczig Kis Dorritra bámult; de nem avatkozott bele a dologba. Clennam várt egy ideig, mielőtt újra megszólalt.

- Nem tudom elviselni, - szólt aztán, - hogy sírni lássam; de remélem, hogy ez csordultig telt szívének az enyhülése csak.

- Úgy van, uram. Semmi más, csak ez.

- No, no! Féltem, hogy nagyon a lelkére veszi azt, a mi itt történt az imént. Nincs jelentősége; egyáltalában nincsen. Csak azért vagyok szerencsétlen, hogy véletlenül találkoztam vele. Legyen vége - ezekkel a könnyekkel. Igazán, egyetlen könnycseppre sem érdemes. Egyetlenre sem. Szívesen beleegyezem, hogy akár ötvenszer is ismétlődjék naponta az ilyen semmiség, ha ezzel egy pillanatnyi szívfájdalomtól megkímélem magát, Kis Dorrit.

Kis Dorrit most végre nekibátorodott és ezt felelte sokkal inkább a maga szokott módján:

- Ön olyan jóságos! De ha nem volna is benne semmi szomorú és szégyenletes, akkor is olyan csúf viszonzása az ön...

- Csitt! - szólt Clennam mosolyogva és kezét Kis Dorrit ajkára illesztve. - A feledékenység kegyedben, a ki oly sok mindenre és olyan jól emlékszik, igazán új dolog lenne. Hát emlékeztessem rá, hogy én nem vagyok és nem is voltam soha más, mint az a jóbarát, a kinek megigérte, hogy megajándékozza a bizalmával? Nem. Hiszen emlékszik rá, ugy-e?

- Erre igyekszem; hisz máskülönben meg kellett volna szegnem igéretemet épp az imént, mikor megtévedt bátyám itt volt. De ugy-e ön tekintetbe fogja venni, hogy a bátyám itt nőtt fel ezen a helyen, és nem ítéli meg, tudom, keményen a szegény fiút.

Így szólván felemelte a tekintetét, s jobban szemügyre véve Clennam arczát, mint eddigelé, hirtelen megváltozott hangon így szólt:

- Csak nem volt beteg, Clennam úr?

- Nem.

- Sem szomorúság nem érte? Sem bántódás? - kérdezte Kis Dorrit aggódva.

Most Clennamen volt a sor, hogy ne tudjon rögtön mit válaszolni a kérdésre. Végül ezt felelte:

- Az igazat megvallva, egy kis szomorúság ért a minap, de már elmúlt. Annyira meglátszik rajtam? Több szilárdságra és önuralomra volna szükségem. Azt hittem, van is. Magától kell megtanulnom. Ki taníthatna meg rá jobban?

Sohasem jutott eszébe, hogy Kis Dorrit meglátja rajta azt, a mit senki más meg nem láthatott. Sohasem jutott eszébe, hogy nincs a világon sehol szem, a mely oly fénynyel és akkora erővel néz rá, mint Kis Dorrité.

- De ez rávezet valamire, a miről beszélni akarok kegyeddel, - folytatta Clennam, - és ezért nem is haragszom az arczomra, hogy meséket mond és hűtelen hozzám. Aztán meg gyönyör és privilégium rám nézve, hogy az én Kis Dorritomnak vallomást tehetek. Hadd gyónjam meg tehát, hogy megfeledkezve arról, milyen komoly vagyok és milyen öreg vagyok és hogy mennyire elszaladt már fölöttem az az idő, a mely effélékre való, az egyhangúság és a csekélyke boldogság sok esztendejével, a mely hosszú életemet lefoglalta messze innen, a nélkül, hogy súlyt adott volna neki, - mondom, minderről megfeledkezve azt képzeltem, hogy szeretek valakit.

- Ismerem az illetőt, uram? - kérdezte Kis Dorrit.

- Nem, gyermekem.

- Nem az a hölgy, a ki az ön kedvéért oly szíves volt hozzám?

- Flóra? Nem, nem. Azt hitte...

- Voltaképpen sohasem hittem egészen, - szólt Kis Dorrit, inkább saját magához intézve szavait, mint Clennamhez. - Csodálkoztam rajta egy kicsit.

- Nos hát! - szólt Clennam, a kit teljesen hatalmába ejtett az az érzés, a mely elfogta volt őt ott a fasorban a rózsák éjjelén, az az érzés, hogy öreg ember, a ki végzett már életének ezzel a gyöngédebb részével, - beláttam tévedésemet, gondolkoztam rajta egy kicsit - illetve jó sokat - és megokosodtam. Megokosodva, megszámláltam éveimet, tünődtem rajta, mi vagyok, hátra néztem, előre néztem, és úgy találtam, hogy nemsokára megőszülök. Úgy találtam, hogy felkapaszkodtam már a dombra, átkeltem már a dombtető fensíkján és most már gyorsan lefelé haladok.

Óh, ha tudta volna, milyen kínzó gyötrelmet okozott annak a türelmes szívnek, a mikor így beszélt! Holott az volt a szándéka, hogy megvigasztalja és szolgálatára legyen.

- Úgy találtam, hogy az a nap, mikor ilyesmi illett volna hozzám, vagy jó lett volna számomra, vagy reménynyel és boldogsággal biztathatott volna akár engem, akár mást, a ki kapcsolatban volt velem, régen elmúlt és nem is fog soha visszatérni.

Óh! Ha tudta volna, ha tudta volna! Ha láthatta volna kezében a tőrt és a kegyetlen sebeket, a melyeket Kis Dorritjának hűséges, vérző szívén ütött!

- Mindez elmúlt és én örökre elfordítottam róla az arczomat. Mért beszélek erről Kis Dorritnak? Mért mutatom meg kegyednek, gyermekem, az esztendők sorát, a mely elválaszt

egymástól bennünket, és mért emlékeztetem magát arra, hogy évei teljes számával előbbre vagyok az életemben magánál?

- Remélem azért, mert bizalommal van hozzám. Mert tudja, hogy semmi sem érintheti önt a nélkül, hogy engem is ne érintene; hogy semmi sem teheti önt boldoggá vagy boldogtalanná, a nélkül, hogy engem, a ki annyi hálával tartozom önnek, szintén boldoggá vagy boldogtalanná ne tenne.

Clennam hallotta Kis Dorrit hangjának a remegését; látta komoly arcát, látta tiszta, hűséges szemét, látta pihegő keblét, a mely örömest odavetette volna magát eléje, hogy felfogja a Clennam szívének szánt halálos döfést és haldokolva így kiáltson fel: - Szeretlek! - Hallotta és látta mindezt, de az igazság leghalványabb sejtelme sem derengett fel lelkében. Nem! Látta az önfeláldozó kis teremtést elnyűtt czipőjében, szegényes ruhájában, börtön-otthonában; a testben gyönge gyermeket, lélekben erős hőst; és Kis Dorrit családi történetének fénye sötétségbe borított Clennam számára minden egyebet.

- Minden bizonnyal ezért, Kis Dorrit, de még másért is. Minthogy ilyen távol állok magától, ennyire más vagyok és ennyivel öregebb vagyok, annál jobban megfelelek annak, hogy barátja és tanácsadója legyek. Úgy értem, hogy annál könnyebben bizalommal lehet hozzám; és minden kis feszélynek, a melyet mással szemben érezhet, előttem el kell enyésznie. Mért húzódott el tőlem annyira? Mondja meg.

- Jobb itt nekem. Az én helyem itt van és itt van rám szükség. Sokkal jobb énnekem itt, - szólt halkan Kis Dorrit.

- Ezt mondta akkor is, ott a hídon. Azóta sokat gondolkoztam ezen. Nincs semmi titka, a melyet rám bízhatna a vigasztalódás reményével?

- Titkom? Nem, nincs titkom, - szólt Kis Dorrit egy kissé zavarodottan.

Halkan beszélgettek; inkább azért, mert ez a hang jobban illett ahhoz, a mit mondtak, mintsem azért, mintha titkolni akarták volna Maggy elől, a ki ott ült a munkájával. Egyszerre csak Maggy megint hátra bámult Kis Dorritra és ezúttal meg is szólalt:

- Hallod-e, kisanyám!

- Hallom, Maggy.

- Ha neked nincs titkod, a mit elmondj neki, hát akkor mondd el neki a királykisasszony titkát. Ennek volt titka, tudod.

- A királykisasszonynak volt titka? - kérdezte Clennam meglepetten. - Micsoda királykisasszonyról beszél, Maggy?

- Istenem! Hogy' lehet így gyötörni egy tíz éves kis lányt? - szólt Maggy, - hogy lehet szegénykét így bolondítani? Hát ki mondta, hogy a királykisasszonynak titka volt? *Én* sohase mondtam ilyet.

- Bocsásson meg. Azt hittem, azt mondta.

- Én soha! Hogy mondtam volna, mikor ő maga is szerette volna kitalálni? A kicsi asszonynak volt titka, és ő font mindig a rokkáján. És a királykisasszony ezért kérdezte tőle: mért rejtegeted ott? És a másik ezt felelte: nem, én nem rejtegetek semmit; és a másik azt mondta: dehogy nem rejtegetsz! És aztán mind a ketten odamentek a pohárszékhez és ott volt. És a kicsi asszony nem akart bemenni a kórházba és meghalt. Hiszen te tudod, kisanyám; mondd el hát neki. Mert ez igazi jó titok volt, az ám! - kiáltott Maggy, saját magát dédelgetve.

Arthur kérdően nézett Kis Dorritra és meglepetten látta, hogy Kis Dorrit zavartan elpirosodott. De mikor Kis Dorrit azt mondta, hogy csak tündérmese volt, a melyet valaha ő talált ki

Maggy számára és a melyet szégyelne másnak elmondani még egyszer, ha emlékeznék is rá, hát akkor Clennam nem firtatta tovább a dolgot.

Ellenben visszatért megint a saját témájára, s először is arra kérte Kis Dorritot, keresse fel őt gyakrabban és ne felejtse el, hogy senki őnála mélyebb érdeklődéssel nem viseltethetik boldogulása iránt, sem hajlandóbb nem lehet nála arra, hogy boldogulását előmozdítsa. Mikor Kis Dorrit élénken azt felelte, hogy ezt nagyon jól tudja és soha nem is felejti el, rátért Clennam a második és a kényesebb pontra: gyanújára, a mely kialakult lelkében.

- Kis Dorrit, - szólt Clennam, megfogva megint Kis Dorrit kezét és halkabban beszélve, mint eddig, úgy hogy a kis szobában még Maggy sem hallhatta meg, - még egy szót csupán! Sokszor meg akartam már ezt mondani kegyednek, és kerestem rá az alkalmat. Még egyszer mondom, ne felejtse el, hogy a mi éveimet illeti, atyja vagy nagybátyja lehetnék kegyednek. Gondoljon rám mindig úgy, mint nagyon öreg emberre. Tudom, hogy minden önfeláldozása ide összpontosul erre a térre és hogy semmi a világon el nem csábíthatja kegyedet soha azoktól a kötelességektől, a melyeket itt kell teljesítenie. Ha nem lennék erről annyira meggyőződve, akkor már régen arra kértem volna kegyedet és az édesatyját, engedjék meg, hogy magához jobban illő helyről gondoskodhassam a kegyed számára. De hát lehetséges, - nem azt akarom mondani, hogy most, bár ez is lehetséges volna, - hogy talán valamikor olyan érdeklődéssel fog viseltetni valaki iránt, a mely összeegyeztethetetlen lesz itt e helyen való érzéseivel.

Kis Dorrit nagyon, de nagyon sápadt volt és szótlanul a fejét rázta.

- Lehetségesnek mondom csak, édes Kis Dorrit.

- Nem. Nem. Nem.

A fejét rázta, miközben lassan ismételte ezt a szót, oly csendes vigasztalanság kifejezésével, a melyre Clennam még sokáig visszaemlékezett. Elkövetkezett az az idő, a mikor - sokkal később - jól visszaemlékezett erre az arczkifejezésre, ugyanennek a börtönnek a falai között, ugyanebben a szobában.

- De, ha valamikor így fordulna a dolog, mondja meg nekem, kedves gyermekem. Legyen hozzám bizalommal, nevezze meg előttem az ilyen érdeklődésének a tárgyát, és én azzal a buzgalommal, tisztelettel, barátsággal és becsüléssel, a melylyel kegyed iránt viseltetem, szívem gyermeke, édes Kis Dorrit, arra fogok igyekezni, hogy tartós szolgálatot tehessek kegyednek.

- Óh, köszönöm, köszönöm. De - óh, nem, óh, nem, óh, nem!

Miközben ezt mondta, úgy nézett Clennamre, hogy kidolgozott kezecskéit összekulcsolta, és a hangjából ugyanaz a lemondás csendült ki, mint az előbb.

- Nem azért sürgetem, hogy most legyen hozzám bizalommal. Csak arra kérem, hogy bízzék meg bennem tétovázás nélkül.

- Tehetek-e ennél kevesebbet, mikor olyan jóságos hozzám?

- Tehát teljesen meg fog bízni bennem? Nem fog eltitkolni előttem semmiféle rejtett boldogtalanságot vagy aggodalmat?

- Úgyszólván semmit.

- És most nincs semmi közölni valója?

Kis Dorrit a fejét rázta. De nagyon sápadt volt.

- Ha ma éjszaka lefekszem és gondolataim visszatérnek erre a szomorú helyre, mert vissza fognak térni, úgy, a mint visszatérnek minden este, még akkor is, ha nem láttam kegyedet, - meg lehetek győződve róla, hogy azon a szomorúságon kívül, a mely e szobára és e szoba rendes lakóira vonatkozik, semmiféle más szomorúság nem epeszti Kis Dorrit lelkét?

Kis Dorriton látszott, hogy belekapaszkodik ezekbe a szavakba, - Clennam erre is vissza emlékezett sokkal később, - és valamivel élénkebben ezt mondta:

- Igen, Clennam úr; igen, meg lehet róla győződve!

A rozoga lépcső, a mely rendszerint rögtön jelentette, ha valaki fel- vagy lement rajta, e pillanatban recsegni kezdett valakinek a gyors léptei alatt s ezenkívül olyan zaj is hallatszott a lépcsőről, mintha a szoba felé egy kis gőzgép iparkodnék rajta, a melyet több gőz feszít, mint a mennyire szüksége van. A mint közeledett, a mi gyorsan megtörtént, egyre növekvő energiával dolgozott; s miután kopogtatott az ajtón, hallatszott, hogy lehajol és behorkan a kulcslyukon keresztül.

Mielőtt Maggy ajtót nyithatott volna, kinyilt kívülről az ajtó és megállt a küszöbön Pancks úr kalap nélkül, szörnyű vad állapotban lévő hajadon fővel, és félvállán keresztül ránézett Clennamre és Kis Dorritra. Égő szivar volt a szájában és sörgőz meg szivarfüst szaga szállt be vele együtt a szobába.

- Pancks, a czigány, - szólt lelkendezve, - a jövendőmondó.

Ott állt feketén, mosolyogva, és a legfurcsább arczot vágva rájok pöfögött. Mintha nem gazdájának az irtó-szerszáma, hanem mintha diadalmas tulajdonosa lett volna a Marshalseanek, a fogház igazgatójának, valamennyi kapusnak és valamennyi fogházlakónak. Nagy megelégedettségében dugta a szivart az ajkai közé (minthogy nyilvánvalóan nem volt dohányos ember) és akkorát szippantott belőle, jobb szemét tisztán e végből erősen lehunyva, hogy görcsös rázkódás és fulladozás fogta el. De még fuldokló rohama közben is, megpróbálta ismételni kedvencz bemutatkozását: - Pa-ancks a czigány, a jö-ven-dő-mon-dó.

- A többiekkel együtt töltöm az estét, - szólt Pancks. - Énekeltem is, játszottam is „fehéret és szürkét”. Sejtelmem sincs a játékról. Nem baj. Részt akarok venni mindenben. Mindegy, csak jó hangos legyen az ember!

Clennam eleinte azt hitte, hogy Pancks be van csípve. De csakhamar észrevette, hogy ha a sörtől rosszabbul (vagy jobban) volt is egy kicsit, izgatottságának forrását nem malátából főzték, nem is gabonából vagy bogyóból párolták.

- Hogy’ van, Dorrit kisasszony? - kérdezte Pancks. - Azt hittem, nem fogja bánni, ha átugrom ide és bekukkantok egy pillanatra. Hallottam Dorrit úrtól, hogy itt van Clennam úr. Hogy’ van, uram?

Clennam megköszönte az érdeklődést és azt felelte: örül, hogy ilyen jókedvében látja.

- Jó kedvemben? - szólt Pancks. - Pompás kedvemben vagyok, uram. Nem maradhatok egy percznél tovább, mert keresni fognak és nem akarom, hogy keressenek. - He, Dorrit kisasszony?

Mintha kielégíthetetlen öröme telt volna abban, hogy Kis Dorritot megszólítsa és ránézzen, miközben a haját is mindig égnek meresztette, mintha valami sötétfajta kakadú lett volna.

- Még egy félórája sem vagyok itt. Tudtam, hogy Dorrit úr elnököl és így szóltam: „Megyek és segítek neki!” Voltaképpen odalenn kellene lennem a Vérző Szív Udvarában; de azokat holnap is kínozhatom. - He, Dorrit kisasszony?

Kis fekete szeme villamos szikrát hányt. Még a haja is szikrázott szinte, mikor égnek meresztette. Olyan feszültségi állapotban volt, hogy az ember azt hihette volna, szikrát és sistergést tud kicsalni belőle, teste bármely részéhez ér a bütykőjével.

- Pompás társaság van együtt, - szólt Pancks. - He, Dorrit kisasszony?

Kis Dorrit csaknem félt tőle és nem tudta, mit mondjon neki. Pancks nevetett, fejével Clennam felé bicczentve.

- Ne törődjék vele, Dorrit kisasszony. Ő is közülünk való. Megegyeztünk, hogy kegyed nem fog engem ismerni mások jelenlétében, de Clennam úr nem idegen. Ő is közülünk való. Ő is benne van a dologban. Ugy-e, Clennam úr? - He, Dorrit kisasszony?

Ennek a furcsa embernek az izgatottsága gyorsan átragadt Clennamre is. Kis Dorrit álmélkodva látta ezt, és észrevette, hogy a két férfi gyors pillantásokat vált egymással.

- Mondtam valamit, - szólt Pancks, - de kijelentem, hogy elfelejtettem, mit mondtam. Óh, tudom már. Pompás társaság van együtt. Megvendégeltem valamennyiüket. - He, Dorrit kisasszony?

- Nagy bőkezűségre vall, - felelte Kis Dorrit, miközben észrevette, hogy a két férfi megint gyorsan összepillant.

- Egyátalában nem, - szólt Pancks. - Szót sem érdemel. Hozzájutottam a vagyonomhoz, ennyi az egész. Megengedhetem magamnak, hogy bőkezű legyek. Azt hiszem, lakomát fogok itt rendezni a számukra. Asztalokat állíttatok fel az udvaron. Kenyeret halomszámra. Pipákat nyalábszámra. Dohányt kazlakban. Marhasültet és plumpuddingot mindenki számára. Két pint duplasört fejenkint. Egy pint bort is, ha kell nekik, és ha az igazgatóság megengedi. - He, Dorrit kisasszony?

Kis Dorritot annyira megzavarta Pancks úr viselkedése, illetve inkább az a körülmény, hogy Clennam egyre jobban megértette Pancks úr viselkedését (mert Kis Dorrit Pancks úr minden újabb megszólítására és kakadu-tüntetésére Clennamre nézett), hogy csak az ajkait mozgatta válaszul, de egy szót sem szólt.

- És aztán mellesleg, - szólt Pancks, - mondtam, hogy meg fogja érni, a míg kiderül, hogy mi rejlett mögöttünk ezen a kis kacsón. És ha mondom, meg fogja érni, meg fogja érni, aranyom. - He, Dorrit kisasszony?

Pancks úr hirtelen elhallgatott. Hogy honnan szedte elő azt a sok, fekete tincset, a mely most ágaskodva még pótlólag elborította a fejét, mint ezernyi kis pont, a mely egy nagy tüzijáték végső számaképpen hirtelen felröppen: az csodálatos titok maradt.

- De keresni fognak - ismételte most Pancks úr, - és nem akarom, hogy keressenek. Clennam úr, nekünk megállapodásunk van egymással. Megmondtam, majd meglátja, mennyire ragaszkodom a megállapodásunkhoz. Most meg is láthatja, uram, ha egy pillanatra kijön velem a szobából. Dorrit kisasszony, jó éjszakát kívánok. Dorrit kisasszony, sok szerencsét kívánok!

Hevesen megrázta Kis Dorritnak mind a két kezét és kidohogott. Arthur oly gyorsan nyomon követte, hogy az utolsó lépcsőfordulón majdnem keresztülbukott rajta, és majdnem legurította Pancksot az udvarba.

- Mi történt, az Isten szerelméért! - kérdezte Arthur, mikor együtt kirontottak az udvarra.

- Várjon egy pillanatig, uram. Rugg úr! Engedje meg, hogy bemutassam.

Így szólván, bemutatott egy másik embert, a kinek szintén nem volt kalap a fején és szintén szivar volt a szájában, és a kit szintén sörgőz és dohányfüst udvara vett körül. És ez az ember,

bár nem volt oly izgatott, mint Pancks, mégis oly állapotban volt, a mely az őrülettel lett volna határos, ha nyugodtnak nem tetszett volna Pancks úr eszeveszettségéhez képest.

- Clennam úr, Rugg úr, - szólt Pancks. - Várjon egy pillanatig. Jőjjön a szivattyúhoz.

Mind a hárman odamentek a szivattyúhoz. Pancks úr nyomban a cső alá dugta a fejét és arra kérte Rugg urat, hogy nyomja meg jól a szivattyú nyelét. Rugg úr lelkiismeretesen szót fogadott, és Pancks úr csakhamar alaposan prüszkölve és szuszogva került ki a cső alól, a zsebkendőjével szárítgatva magát.

- Most már tisztább a fejem, - szólt lelkendezve Clennamhez, a ki elképedve állt mellette. - De, lelkemre mondom, ha hallja az ember az ön apját, a mint beszédeket mond az elnöki székből, mikor tudjuk azt, a mit tudunk, és ha látja az ember a kis lányt odafönt abban a szobában és abban a ruhában, mikor tudjuk azt, a mit tudunk, hát akkor nem csoda, ha... hajoljon le, Rugg úr - egy kicsit magasabban, uram - így jó lesz!

És ekkor ott a Marshalsea kövezetén, az este árnyában, Pancks úr valóban keresztül ugrott Rugg úrnak a vállán és fején, Rugg úrén, a pentonvillei főügynökén, könyvelőén és adósságbehajtóén. Mihelyt talpra ugrott, gomblyukon ragadta Clennamet, a szivattyú mögé vezette és lihegve kivett a zsebéből egy iratcsomót.

Rugg úr szintén kivett a zsebéből lihegve egy iratcsomót.

- Megálljanak! - szólt Clennam suttogva. - Fölfedeztek valamit?

Pancks úr olyan áhítatosan, hogy szóval le sem írható, ezt felelte: - Azt hiszszük, uram.

- Bele van keverve valaki?

- Hogy érti ezt, uram?

- Valami jogfosztásba vagy bármi igazságtalanságba?

- Ilyesmiről szó sincsen!

- Hála Istennek! - szólt Clennam inkább önmagához. - Most pedig lássuk!

- Tudnia kell... - lihegett Pancks, miközben lázas izgalommal bontogatta szét az iratokat, és kurta, pattogó mondatrohamokban beszélt. - Hol a családfa? Hol a négyes számú jegyzék, Rugg úr? Óh! Igaz is! Itt van. - Tudnia kell, hogy e mai napon a dolog lényegét tekintve rendbe jöttünk. A törvény értelmében bele fog még telni néhány napba a dolog. Mondjuk, legfölebb egy hétbe. Éjjel-nappal ezért törtük magunkat, nem is tudom, mióta. Rugg úr, maga tudja? Mindegy. Ne szóljon semmit. Csak összezavarna. Maga közölje majd Kis Dorrittal, Clennam úr. De csak a mikor megengedjük. Hol is van a kerek összeg, Rugg úr? Óh! Itt van! Ime, uram! Ez az, a mit önnek közölnie kell majd vele. Ez az ember az ön Marshalsea apja!

HARMINCZHARMADIK FEJEZET.

Merdlené asszony panaszkodik.

Belenyugodva az elkerülhetetlen végzetbe, a mennyiben tőle telhetően összebarátkozott azokkal a „Miggles”-ékkel, s a mennyiben philosophiáját alárendelte annak a kényszerű tervnek, a melynek valószínűségét előre látta Arthurral való beszélgetésében: Gowanné asszony szépen elhatározta, hogy nem szegül ellen fia házasságának. Miközben közeledett és végül szerencsésen el is érkezett ehhez az elhatározáshoz, valószínüleg nem csak az anyai szeretetnek, hanem három politikai megfontolásnak a hatása alatt is cselekedett.

Ezek közül az első az lehetett, hogy a fia soha sem adta legkisebb jelét sem annak a szándékának, hogy anyja beleegyezését kérje, illetve soha sem adott okot arra a föltevésre, hogy az anyai beleegyezés híján elállna tervétől; a második az lehetett, hogy nyugdíját, a melyet a hálás országnak (és egy Barnacle-nak) köszönhetett, nem kell többé féltenie apró fiúi portyázásoktól, ha Henrikje feleségül veszi egy igen jómódú embernek egyetlen kedves leányát; a harmadik pedig az lehetett, hogy Henrik adósságait apósa kétségtelenül ki fogja fizetni az oltár lépcsőin. Ha ehhez a három észszerű érvhez hozzáveszszük negyedikül azt a tényt, hogy Gowanné asszony abban a pillanatban adta meg belegyezését, mikor megtudta, hogy Meagles úr is beleegyezett a házasságba, továbbá azt, hogy voltaképpen hosszú idő óta Meagles úr ellenkezése volt a házasság egyedüli akadálya, akkor a legnagyobb mértékben valószínűvé válik, hogy a megboldogult kommisszárius özvegye minden különösebb ok nélkül forgatta okos fejében ezeket a gondolatokat.

Atyafiságával és ismerőseivel szemben azonban megóvta Gowanné asszony saját személyének és a Barnacle-ek vérének méltóságát, a mennyiben szorgalmasan ápolta azt a látszatot, hogy az egész házasság szörnyű boldogtalan história; hogy őt magát szörnyűségesen bántja a dolog: hogy Henrik valami ördögi varázslat hatása alatt cselekszik; hogy ő maga sokáig ellene szegült a dolognak, de hát mit tehet egy anya; és így tovább. Annak idején felhívta már Clennam Arthurt, mint a család barátját, hogy tegyen tanúbizonyságot e mellett a mese mellett; most pedig azzal folytatta a játékot, hogy rákényszerítette magát a családot is erre a szerepre. Az első beszélgetésben, a melyre Meagles urat méltatta, azt az álláspontot foglalta el, mintha vigasztalhatatlanul, de azért illedelmesen engedne valami ellenállhatatlan nyomásnak. A legnagyobb udvariassággal és tapintatossággal azt a látszatot keltette, mintha ő maga - és nem Meagles úr - lett volna az, a ki akadályokat gördített a dolog elé s most végül engedett; és mintha ő maga hozott volna áldozatot, nem pedig Meagles úr. Ugyanezt a látszatot, ugyanolyan udvarias ügyeskedéssel, rákényszerítette Meaglesnére is, úgy, mint a hogy a szemfényvesztő rákényszerített volna egy kártyalapot erre az ártatlan hölgyre. És a mikor a fia bemutatta neki jövendő menyét, miközben megölelte őt, így szólt:

- Édesem, mit művelt Henrikkel, hogy így megigézte!

És ugyanekkor megengedte néhány könycseppnek, hogy kis gömböcskékben lesodorják magukkal a szépítőport az orráról, gyöngéd, de megható jeléül annak, hogy mekkora lelki vívódásába kerül külsőleg nyugodtan viselnie a rámért balszerencsét.

Gowanné asszony nem érte be azzal, hogy a társasághoz számítsák, hanem arra törekedett, hogy benső és kényelmes kapcsolatai is legyenek ezzel a hatalommal. Barátnői között igen előkelő helye volt Merdlené asszonynak is. Igaz, hogy a Hampton Court bohémjei kivétel nélkül felhúzták az orrukat a parvenű Merdle előtt; viszont azonban le is konyították, mikor egyenesen arczra vágódva imádták a gazdagságát. Orruknak ebben az egyensúlyozott kezelésében nagyon hasonlítottak a kincstárnokhoz, az ügyvédhez, a püspökhöz és mind a többiekhez.

Gowanné asszony tehát, miután megadta az előbb említett kegyes beleegyezését, fölkereste Merdlené asszonyt, hogy önrészvétlátogatást tegyen nála. E végből olyan egyfogatú kocsiban hajtatott be a városba, a melyet Anglia történetének abban a korszakában elég tiszteletlenül „pirulás doboz”-nak neveztek. A kocsi egy kis kocsis-gazdáé volt, a ki maga hajtott, és a ki napszámra vagy óraszámra többnyire a Hampton Court palotában élő öreg delnőknek adta bérbe a kocsiját. De ebben az udvari táborban az volt egyik pontja a czeremóniának, hogy hallgatag megegyezés alapján a kibérelt időre az egész kocsi a bérlő magántulajdonának tekintendő és hogy a bérbeadó kocsis-gazdának nem szabad tudomást vennie a bérlet ideje alatt személyesen senki másról, csak a mindenkori bérlőről. A huza-vona-hivatal Barnacle-jei,

a kik a mindenség legnagyobb kupeczei voltak, szintén úgy tettek mindig, mintha nem volna tudomásuk soha más üzletről, mint arról az egyről, a mely éppen a kezük között volt.

Merdlené asszony otthon volt, s ott ült bíbor- és aranyfészkében. A papagály egy rúdon ült mellette, s féloldalt hajtva a fejét, úgy nézett rá, mintha őt is valami nagyobb fajta, ragyogó papagálynak tartaná. Ide lépett be most hozzájuk Gowanné asszony, kedvencz zöld legyező-jével, a mely tompította a fényt a viruló foltokon.

- Drágám, - szólt Gowanné asszony, miközben egy kis közönyös beszélgetés után, ráveregetett ezzel a legyezővel barátnője kezefejére, - kegyed az egyedüli vigaszom. Henriknek az az ügye, a melyről beszéltem már kegyednek, most végre valósággá lesz. Nos, mit szól hozzá? Alig várom, hogy meghalljam a véleményét, mert hiszen kegyed oly kitünően képviseli és juttatja kifejezésre a társaságot.

Merdlené asszony szemlét tartott a keblén, a melyen a társaság szokott szemlét tartani, s miután megbizonyosodott róla, hogy Merdle úrnak és a londoni ékszerészeknek ez a kirakata rendben van, így felelt:

- A férfi házasságát illetőleg a társaság azt kívánja, édesem, hogy a házasság vagyoni helyzetét megjavítsa. A társaság azt kívánja, hogy a férfi nyerjen a házasság révén. A társaság azt kívánja, hogy a férfi szép pozicziót tegyen szert a házasság révén. Egyébként nem látja be a társaság, hogy a férfi mi végre házasodik. Csitt, madár!

Mert a papagály, a mely kalitkájában fölöttük elnökölt mintegy a beszélgetés alatt, most mintha bíró lett volna (és valóban körülbelül így is festett), rikácsolással fejezte be a fejtegetést.

- Vannak esetek, - szólt Merdlené asszony, óvatosan meggörbítve kedvencz kezének a kis ujját, hogy ezzel a kecses mozdulattal kecsesebbé tegye megjegyzéseit, - vannak esetek, a mikor a férfi nem fiatal és nem előkelő, de gazdag és már is szép pozicziója van. Ezek másfajta esetek. Ilyen esetekben...

Merdlené asszony megrántotta egy kissé hóvállait s rátette kezét az ékszerkirakatra, miközben elfojtott egy kis köhögést, mintha ezt akarta volna hozzátenni: - Nos, hát a férfiak szeretik az ilyesmit, drágám.

Majd megint rikácsolt egyet a papagály, és Merdlené asszony föltette a lorgnonját, hogy ránézzen a madárra, és így szólt: - Csitt, madár!

- De fiatalembereknek, - folytatta Merdlené asszony, - és kegyed tudja, édesem, mit értek én fiatalemberek alatt, - oly emberek fiait értem, a kik előtt nyitva áll a világ, - fiatalembereknek a házasság révén jobb pozicziót kell szert tenniök a társasággal szemben, mert különben a társaság nem fogja megbocsátani nekik, hogy ostobaságot követtek el. Szörnyű profán módon hangzik mindez, - szólt Merdlené asszony, hátradőlve a fészkében és megint föltéve a lorgnonját, - ugyebár?

- Csakhogy igaz, - szólt Gowanné asszony olyan arczot vágva, a melyen mély erkölcsi meggyőződés tükröződött.

- Drágám, erről vitatkozni sem lehet, - felelte Merdlené asszony; - mert a társaság erre vonatkozólag döntött már, s így kár a szót vesztegetni rá. Ha kezdetlegesebb állapotban lennénk, ha lombfödelű kunyhókban laknánk, teheneket, juhokat és más teremtményeket tartanánk bankszámlák helyett (ez gyönyörűség volna, édesem; mert én természetemnél fogva bizonyos mértékben pásztori hajlamú vagyok), hát akkor minden rendben volna. Csakhogy nem lombok alatt élünk és nem tartunk teheneket, meg juhokat meg más teremtményeket.

Néha csaknem teljesen kimerülök, mikor próbálom megértetni a különbséget Sparkler Edmunddal.

Gowanné, a ki zöld legyezője fölött másfelé tekintett, mikor ennek a fiatal úriembernek a neve elhangzott, így felelt:

- Édesem, kegyed ismeri az ország nyomorúságos állapotát, - Barnacle Johnnak szerencsétlen koncesszióit! - s ennélfogva tudja, hogy miért vagyok én olyan szegény, mint az izé.

- A templom egere? - találgatta Merdlené asszony mosolyogva.

- A másik közmondásos egyházi személyre gondoltam - Jóbra, - szólt Gowanné asszony. - De egészen mindegy. Nevetséges dolog lenne tehát, ha nem akarnám bevallani, hogy a kegyed fiának és az én fiamnak a helyzete között igen nagy a különbség. Hozzátehetem még azt is, hogy Henriknek van tehetsége...

- Edmundnak bizony nincsen, - szólt közbe Merdlené asszony bájos szeretetreméltósággal.

- És hogy a tehetsége kapcsolatban csalódásaival, - beszélt tovább Gowanné asszony, - olyan hivatás karjaiba vezette őt, a mely - ah, édesem! Hiszen kegyed tudja, édesem. Minthogy Henriknek ilyen a helyzete, a kérdés az: melyik a házasságnak az a legalsóbbrendű fajtája, a melybe belenyugodhatom?

Merdlené asszony úgy el volt mélyedve karjainak a szemlélésébe (pompásan formált karok voltak, rendkívül alkalmasak karpereczek viselésére), hogy egy ideig nem is felelt a kérdésre. Mikor végül a beállott csend kiragadta őt szórakozottságából, föltekintett és bámulatos lélekjelenléttel így szólt:

- Igen? No és aztán?

- És aztán, édesem, - mondta Gowanné asszony, immár nem egészen olyan édesen, mint eddigelé, - nagyon örülnék, ha meghallhatnám, mit szól a dologhoz kegyed?

A papagály, a mely utolsó rikácsolása óta féllábon állt, most egyszerre kaczagó rohamot kapott, gúnyosan ide-oda ringatta magát egyik lábáról a másikra, s végül megállt megint féllábon, a fejét annyira féloldalt lógatva, a mennyire csak tellett a nyakától.

- Nagyon számítónak tetszik a kérdés: mit kap a férfi az illető hölgygyel? - szólt Merdlené asszony. - De hát a társaság talán számító egy kissé olykor-olykor, édesem.

- A mennyire tájékozott vagyok, - felelte Gowanné asszony, - azt hiszem, bátran állíthatom, hogy Henrik megszabadul az adósságaitól...

- Sok az adóssága? - kérdezte Merdlené asszony a lorgnonján keresztül.

- Azt hiszem, elég sok, - mondta Gowanné asszony.

- Persze, persze, mint rendesen; értem, - szólt Merdlené asszony előzékenyen.

- És az apa háromszáz font gombostűpénzt fog nekik adni évente, vagy talán valamicskével többet is ennél, a mi Itáliában...

- Óh! Itáliába utaznak? - kérdezte Merdlené asszony.

- Henrik tanulmányai végett, - felelte Gowanné asszony. - Hiszen tudja, édesem, az a rettenetes művészet...

Igaz is. Merdlené asszony sietett kímélni megszomorított barátnőjének az érzelmeit. Megértett mindent. Fölösleges tovább beszélni róla!

- És ennyi, - szólt Gowanné, lehajtott fejét rázva, - ennyi az egész. Ennyi, - ismételte Gowanné asszony, zöld legyezőjét összerakva és gyöngéden megveregetve vele az állát (a

mely immár dupla tokává kezdett fejlődni, s ez idő szerint talán a másfeles tokák közé lehetett volna sorozni), - ennyi az egész! Ha meghalnak az öregek, valószínüleg több is fog rájok jutni; de hogy miképpen lesz az örökség korlátozva vagy körülbástyázva, azt persze nem tudom. Aztán meg hiszen örökké is elélhetnek. Édesem, szakasztott olyan emberek, hogy még erre is képesek!

Merdlené asszony, a ki barátját, a társaságot, igazán jól ismerte, és a ki tudta, milyenek a társaságbeli anyák és milyenek a társaságbeli leányok, és milyen a társaságbeli házasságok piacza, és melyek ezen a piaczon a kikiáltási árak, és micsoda kótyavetyélés és kufárkodás divatozik ezen a piaczon, és miféle aknákat és ellenaknákat fúrnak a nagy vásárlók alá, - Merdlené asszony terjedelmes keblének mélyén azt gondolta a hallottak után, hogy ez bizony nagyon jó fogás Gowan úr számára. Minthogy azonban azt is tudta, hogy mit várnak tőle, és minthogy teljesen tisztában volt vele, miféle fikcziónak a dédelgetéséről van szó ez esetben, sietett az említett fikcziót gyöngéden a karjai közé szorítani és ő maga is sietett hódolni előtte a képmutatás kellő mennyiségű adójával.

- Valóban ennyi az egész, édesem? - kérdezte, miközben egy baráti sóhajt erőltetett ki kebléből. - Nos, nem kegyed a hibás! Kegyed igazán nem tehet szemrehányást saját magának. Meg kell mutatnia azt a lelkierőt, a melyről olyan híres, és mindenáron bele kell törődnie a dologba.

- A leány családja, - szólt Gowanné asszony, - természetesen mindent elkövetett, hogy Henrikre vonatkozólag - mint az ügyvédek szokták mondani - a *beati possidentes* állapotába jussanak, vagyis Henriket alaposan a körmeik közé kaparítsák.

- Persze, persze, édesem, - mondta rá Merdlené asszony.

- Én magam kifejtettem minden tőlem telhető ellenállást, és reggel, délben, este, szakadatlanul azon törtem a fejemet, hogy módot találjak rá, miképpen lehetne Henriket kiszabadítani ebből az összeköttetésből.

- Persze, persze, édesem, - szólt Merdlené asszony.

- És mindhiába. Minden kötél szakadt. Már most mondja csak, édesem: igazam van-e, hogy végül, bár hevesen ellenkezve, beleegyezem abba, hogy Henrik olyan leányt vegyen feleségül, a ki nem társaságbeli, avagy megbocsáthatatlan gyöngeségnek adom-e ezzel jelét?

Erre az egyenes kérdésre Merdlené asszony (mint a társaság főpapnője) biztosította róla barátnőjét, Gowanné asszonyt, hogy csak dicséretet és részvétet érdemel, hogy a legnehezebb szerepre vállalkozott és megtisztultan került ki a próba tüzéből. És Gowanné asszony, a ki természetesen teljesen keresztül látott a maga kopott függönyén, s a ki tudta, hogy Merdlené asszony is keresztül látott rajta, és tudta, hogy a társaság is teljesen keresztül fog látni rajta, mindazáltal épp úgy került ki ebből a kis komédiából, mint a hogy belekerült: a legnagyobb önteltséggel és méltósággal.

Ez a beszélgetés délután négy-öt óra tájban folyt le, mikor a Harley Street, Cavendish Square egész környéke visszhangzott a kocsikerekek zörgésétől és az ajtókopogtatók lármájától. A beszélgetés ehhez a ponthoz jutott, mikor Merdle úr hazaérkezett napi munkájából, a mely abból állt, hogy a brit név dicsőségét egyre jobban elterjeszsze a földgömb minden részén, a hol meg tudják becsülni a világot átölelő vállalkozó szellemet s a tőke és a számítás óriás méretű kombinálását. Mert bárha senki a világon meg nem tudta volna mondani, miféle üzlete van Merdle úrnak (a pénzszerzésen kívül), mégis ezek voltak azok a kifejezések, a melyekkel Merdle úr foglalkozását minden ünnepi alkalommal körül szokták írni, s a melyeket minden további kérdezősködés nélkül el kellett hinni, mint a tevéről és a tű fokáról szóló parabolának legújabb, udvarias változatát.

Olyan ember létére, a kinek ilyen nagyszerű munkát kellett végeznie, Merdle úr egy kissé közönségesen festett, csaknem úgy, mintha óriási műveletei közben véletlenül elcserélte volna a fejét egy alsóbbrendű szellemével. Mikor megjelent a két hölgy előtt, éppen szomorú sétát tett palotájának tágas termeiben, tisztára a végből, hogy szabaduljon a főpohárnok jelenlététől.

- Bocsássanak meg, - szólt zavartan megállva; - azt hittem, nincs itt senki más, csak a papagály.

Minthogy azonban Merdlené asszony így szólt: - Bejöhet! - és minthogy Gowanné asszony azt mondta, hogy éppen távozófélben van, sőt fel is állt már, hogy búcsúzzék, Merdle úr belépett s megállt egy távolabbi ablaknál, kezeit keresztbe téve kényelmetlen kabátujjai alatt és csuklóit megmarkolva, mintha saját magát békóba verte volna. Az ablakon kitekintve csakhamar révedezésbe merült, a melyből csak felesége hangja ébresztette fel, a ki miután már vagy egy negyedóra óta egyedül volt, a kerevetről rászólt Merdle úrra.

- Micsoda? Vagy úgy? - szólt Merdle úr hátrafordulva. - Mi baj?

- Mi baj? - ismételte Merdlené asszony. - Úgy látom, egy szót sem hallott a panaszomból.

- A panaszából, asszonyom? - szólt Merdle úr. - Nem tudtam, hogy baja van. Mi a panasza?

- Magára van panaszom, - szólt Merdlené asszony.

- Óh! Én rám? - szólt Merdle ér. - Mi az - mi lehet az - miféle panasza lehet rám, asszonyom?

Elhúzódó, szórakozott, réveteg állapotában egy kis időre volt szüksége, hogy szavakba önthesse a kérdést. Aztán, mintha bátortalan kísérletet akarna tenni, hogy meggyőződjék róla, vajjon ő-e a ház ura, miután befejezte a kérdést, az egyik mutatóujját oda nyújtotta a papagálynak, a mely nyomban kifejezést is adott az esetről való nézetének, a mennyiben rögtön belekapott csőrével a ház urának mutatóujjába.

- Azt mondta, asszonyom, - szólt Merdle úr, megsebzett ujját szájába dugva, - hogy panasza van rám?

- Panaszom van, a melynek jogosságát semmivel sem bizonyíthatnám meggyőzőbben, mint hogy meg kell ismételnem, - mondta Merdlené asszony. - Mintha a falnak beszéltem volna. Talán okosabb lett volna, ha a papagálynak mondom el. Az legalább rikácsolt volna.

- Azt talán csak nem kívánja tőlem, hogy rikácsoljak, asszonyom? - szólt Merdle úr, leülve.

- Igazán nem is tudom, - felelte Merdlené asszony, - vajjon nem volna-e jobb, ha ezt tenné, a helyett, hogy olyan mogorva és szórakozott. Legalább tudnám, hogy észreveszi, mi minden nem történik körülötte.

- No, a rikácsolásból még nem mindig lehet erre következtetni, asszonyom, - szólt Merdle úr nehézkesen.

- Az már igaz, hogy rikácsolás nélkül is mogorva lehet az ember, úgy mint ön most, - válaszolt Merdle-né asszony. - Ez bizonyos. De ha tudni kívánja, hogy mi a panaszom, hát kereken kimondom: az, hogy igazán kár a társaságba járnia, ha nem akar alkalmazkodni a társasághoz.

Merdle úr oly hevesen belekapott kevéske hajába, a mely a fején volt még, hogy úgy rémlett, mintha hajánál fogva húzta volna fel magát a magasba, mikor felpattant a helyéről és így kiáltott fel:

- Ejnye, ezer ördög, asszonyom! Hát ki tesz nálam többet a társaságért? Látja ezeket a termeket, asszonyom? Látja ezeket a bútorokat, asszonyom? Belenéz a tükörbe és látja saját magát, asszonyom? Tudja, mennyibe kerül mindez és hogy kinek a kedvéért van itt? És mégis

azt mondja, hogy kár a társaságba járnom? Énnekem, a ki így szórom ki rá a pénzt? Énnekem, a ki úgyszólván életem minden áldott napján - aranynyal rakott öntözőkocsit vonszolok magam után és a merre járok, aranynyal öntözöm a társaságot?

- Kérem, csak ne heveskedjék, uram, - szólt Merdlené asszony.

- Ne heveskedjem? - szólt Merdle úr. - Hiszen ha magát hallom, kétségbe tudnék esni. Maga felét sem tudja annak, mi mindent teszek én, hogy kielégítsem a társaságot. Sejtelme sincs róla, mekkora áldozatokat hozok a társaságért.

- Tudom, - felelte Merdlené asszony, - hogy az ország színét-javát vendégül látja házában. Tudom, hogy az ország legjava társaságában forog. És azt hiszem, azt is tudom - nem, szó sincs róla, nem akarok nevetséges módon tetszelegni, nem, határozottan tudom, - ki az, a ki ezt lehetővé teszi önnek, uram!

- Asszonyom, - felelt a férj, miközben fakó vörös és sárga arcát megtörölte, - ezt én is épp úgy tudom, mint maga. Ha maga nem lenne a társaság ékessége, én pedig nem lennék a társaság jótevője, akkor mi ketten sohasem kerültünk volna együvé. Ha jótévőt mondok, ezzel olyan embert akarok csak mondani, a ki ellátja a társaságot mindenféle drága enni-, inni- és látnivalóval. De azt mondani nekem, hogy én nem vagyok való a társaságba, azok után, a miket a társaságért tettem, - azok után, a miket a társaságért tettem, - ismételte Merdle úr vad nyomatékkal, úgy hogy Merdlené asszony akaratlanul magasba rántotta a szemöldeit, - azok után - azok után! - azt mondani nekem, hogy nincs jogom a társaságba keveredni, hát ez, mondhatom, szép jutalom!

- Azt mondom, - felelte Merdlené asszony csendesen, - hogy arra kellene törekednie, hogy jobban alkalmazkodjék a társasághoz, a mennyiben kevesebbet foglalkoznék saját magával és gondolataival. Igazán nagyon közönséges dolog, ha valaki magával hordja mindenüvé az üzleti ügyeit, úgy, mint ön teszi.

- Hogy-hogy hordom én magammal az ügyeimet, asszonyom? - kérdezte Merdle úr.

- Hogy-hogy hordja ön magával, uram? - ismételte a kérdést Merdlené asszony. - Nézzen csak a tükörbe.

Merdle úr önkéntelenül a legközelebbi tükör felé tekintett, és miközben sűrű vére lassan a halántékaiba szállt, azt kérdezte, vajjon felelőssé lehet-e tenni bárkit is az emésztési zavaraiért?

- Van orvosa, - mondta Merdlené asszony.

- Mi haszna? - szólt Merdle úr.

Merdlené asszony hadállást változtatott.

- Egyébként, - mondotta, - az ön emésztése lárifári. Én nem az emésztéséről beszélek, hanem a modoráról.

- Asszonyom, - felelte a férj, - ez a kegyed dolga. Én megszerzem a pénzt, kegyed gondoskodik a modorról.

- Nem azt kívánom magától, - szólt Merdlené asszony, kényelmesen hátradőlve párnáira, - hogy elbűvölje az embereket. Nem azt kívánom, hogy társadalmilag bármiképp előtérbe nyomuljon vagy megpróbálja személyes varázsával lebilincselni a vendégeit. Azt kívánom csupán, hogy ne törődjék semmivel - vagy legalább tegyen úgy, mintha nem lennének gondjai - mint a hogy az egész világ teszi.

- Hát mondtam én valaha, hogy gondjaim vannak? - kérdezte Merdle úr.

- Hogy mondta-e? Nem! Senki sem vetne rá ügyet, ha mondaná. De maga mutatja.

- Mutatom? Mit? Mit mutatok? - kérdezte Merdle úr hevesen.

- Hiszen megmondtam már. Azt mutatja, hogy magával hordja üzleti gondjait és terveit, a helyett, hogy a Cityben hagyná, vagy akárhol másutt, a hová valók, - szólt Merdlené asszony. - Vagy ha legalább ezt a látszatot keltené. A látszat is elég volna, egyebet nem is kívánok, így azonban akkor sem lehetne jobban elfoglalva, mint a hogy most mutatja, számvetéseivel és kombinációival, ha ács volna.

- Ács! - ismételte Merdle úr, elfojtva egy kis sóhajtásfélét. - Nem nagyon bánnám, ha ács volnék, asszonyom!

- És az a panaszom, - folytatta a delnő, ügyet sem vetve Merdle úr megjegyzésére, - hogy ez nem felel meg a társaság hangjának és hogy erről le kell szoknia, uram. Ha kételkedik az itéletemben, kérdezze meg akár Sparkler Edmundot is.

A szoba ajtaja kinyílt és Merdlené asszony most fia fejét nézte a lorgnonján keresztül.

- Edmund, jőjjön csak be egy kicsit!

Sparkler úr, a ki csak a fejét dugta be a szobába, hogy körülnézzen (mintha azt a fiatal hölgyet keresné az egész házban, a ki fene okos teremtés!), a felszólításra feje nyomában bedugta az ajtón egész testét is és megállt előttük. Merdlené asszony pár szóval, úgy hogy Sparkler úr is megérthette, elébe terjesztette a kérdést, a miről szó volt.

A fiatalember aggodalmasan megtapogatta az ingegallérját, mintha ez lenne a pulzusa, és ő maga hipochondrás lenne, azután azt felelte, hogy „hallotta már ezt a megjegyzést másoktól is”.

- Sparkler Edmund hallotta már ezt a megjegyzést másoktól is, - szólt Merdlené asszony bágyadt diadalérzéssel. - Nos, akkor bizonyára mindenki hallotta már ezt a megjegyzést másoktól is!

Ez egyáltalában nem volt oktalan következtetés, ha meggondoljuk, hogy Sparkler Edmund valószínűleg bármely emberi gyülekezetben az utolsó volt, a kire benyomással volt bármi, a mi a jelenlétében történt.

- És Sparkler Edmund bizonyára azt is meg fogja mondani magának, - folytatta Merdlené asszony, miközben kedvencz kezével az ura felé intett, - hogy mi módon hallotta ezt a megjegyzést másoktól.

- Nem tudnám, - szólt Sparkler úr, megtapintván a pulzusát megint úgy, mint az előbb, - nem tudnám megmondani, hogyan történt - mert hát a memóriám átkozottul gyönge. De mikor egyszer együtt voltam egy fene csinos teremtésnek a bátyjával - művelt teremtés is - és fene okos fruska - hát -

- Jó, jó! Hagyjuk a lányt! - jegyezte meg Merdlené asszony egy kissé türelmetlenül. - Mit mondott a bátyja?

- Egy árva szót se szólt, asszonyom, - felelt Sparkler úr. - Olyan hallgatag ficzkó, mint jómagam. Éppen olyan nehéz szóra bírni.

- Valaki mondott valamit, - szólt Merdlené asszony. - Mindegy, hogy ki volt az illető.

- Higyje meg, hogy énnekem is mindegy, - szólt Sparkler úr.

- Azt mondja meg csak, hogy mit mondott.

Sparkler úr megint a pulzusához kapott, és látható nagy szellemi erőfeszítés után így felelt:

- Beszéltek az öregemről - nem az én kifejezésem - nagyon dicsérték, hogy nagyon gazdag meg hogy nagyon okos - nagyszerű kereskedő meg pénzember és a többi - de azt is mondták, hogy az üzlet nagyon ránehezedik. Azt mondták, hogy magával hordja az üzletét, úgyszólván a hátán - mint a zsidó házaló a batyuját.

- Ez az, - szólt Merdlené asszony, felállva, miközben bő ruhája körüllebegte, - ez az, a miért én is panaszkodom. Edmund, vezessen föl az emeletre.

Merdle úr, mihelyt egyedül maradt, hogy gondolkozzék a társasághoz való megfelelőbb alkalmazkodásáról, sorban kitekintett kilencz ablakon, s mintha sorban kilencz nagy ürességbe nézett volna bele. Miután ekképpen szórakozott, lement a lépcsőn és merően végignézte a földszínt minden szőnyegét; azután megint fölment és merően végignézte az első emelet minden szőnyegét, mintha megannyi komor szakadék lett volna, a mely összhangzott elnyomott lelkével. Végigjárta az összes termeket, szokása szerint úgy, mintha ő lenne az utolsó ember, a kinek itt valami keresni valója van. Merdlené asszony még oly nagy garral hirdethette, hogy minden szezonban ezeken meg ezeken az estéken van „otthon", világosabban és félreérthetetlenebbül mégsem hirdethette, mint Merdle úr azt, hogy ő meg nincs otthon soha.

Végül találkozott a főpohárnokával, azzal a méltósággal, a kinek pompázó megjelenésére mindannyiszor megsemmisült. Miután ez a nagyszerű teremtmény megsemmisítette őt, Merdle úr belopózott az öltözőjébe, és ott maradt bezárkózva, a míg Merdlené asszonynyal együtt pompás fogatán el nem hajtatott ebédelni. Ebéd közben úgy irigyelték és úgy körülnyüzsögték, mint valami nagyhatalmat, és ott bókolt előtte úgy, hogy jobban sem kellett, a kincstárnok, a püspök és az ügyvéd. Éjfél után egy órakor egyedül hazament, és miután a saját előcsarnokában a főpohárnok nyomban eloltotta őt megint, mint valami éjjeli lámpást, sóhajtozva lefeküdt.

HARMINCZNEGYEDIK FEJEZET.

Barnacle-rajzás.

Gowan Henrik úr a kutyájával együtt mindennapos vendége lett immár a nyári laknak, és kitüzték végül az esküvő napját is. Elhatározták, hogy ez alkalommal egybegyüjtik a Barnacle-eket, hogy ez a nagy és előkelő család annyi fényességet áraszszon a házasságra, a mennyit az ilyen fakó esemény egyátalában képes magába befogadni.

Az egész Barnacle-családot két okból lehetetlenség lett volna összegyüjteni. Először is, mert nincs a világon akkora épület, a melybe e dicsőséges ház valamennyi tagja és ize belefért volna. Másodszor azért, mert bárhol volt is a világon egy darabka angol föld a nap alatt vagy a hold alatt, s rajta valami közhivatal, ebben a közhivatalban ott terpeszkedett egy Barnacle. A legmerészebb tengerjáró sem tüzhette ki sehol a világon az angol lobogót, a nélkül, és nem foglalhatott el az angol birodalom nevében egy tenyérnyi földecskét sem sehol a világon, a nélkül, hogy a huza-vona-hivatal, mihelyt a fölfedezésnek híre terjedt, nyomban el ne küldött volna oda egy Barnaclet és egy íróasztalt. Így aztán a Barnacle-ek szét voltak szóródva a szélrózsa minden irányában - íróasztalokkal rakva tele a világot.

De bárha még Prospero hatalma sem lett volna képes arra, hogy összeterelje valamennyi Barnacle-t az óczeán és a szárazföld minden kis pontjáról, a hol baklövésen kívül egyéb dolog nem volt, ellenben volt bőven zsebredugni való: azért mégis elég szép számú Barnacle-t lehetett összegyüjteni. Ezt a feladatot Gowanné asszony vállalta magára, a ki gyakran meg is látogatta Meagles urat, hogy újra meg újra kiegészítse a meghivandók jegyzékét és tanácskoz-

zék ezzel az úriemberrel, ha ugyan ez az úriember azzal nem volt elfoglalva (a mi ez időtájt igen gyakran megesett vele), hogy abban a szobában, a hol a mérleg és a lapát volt, jövendő vejének az adósságait vizsgálta és fizette.

Egyetlen olyan lakodalmi vendég volt, a kinek megjelenése Meagles urat jobban érdekelte és a kinek megjelenésére nagyobb súlyt vetett, mint a legelőkelőbb meghivott Barnacle részvételére, bárha egyáltalában nem volt érzéketlen az iránt a megtiszteltetés iránt, hogy olyan fényes társaságot láthat vendégül a házában. Ez a vendég Clennam volt. De Clennam azon a nyári estén, ott a fák alatt, olyan igéretet tett, a melyet szentnek tartott, s a melyet szíve lovagiasságában úgy fogott fel, mint a mely sok mindenre kötelezte őt. Önmagával nem törődve, készen kell lennie arra, hogy Petnek szolgálatára legyen és minden szomorúságtól tőle telhetően megkímélje őt, gondolta magában Clennam. Hogy mindjárt meg is kezdje elhatározásának a megvalósítását, Meagles úr meghívására jókedvüen így felelt:

- Persze, hogy ott leszek.

Clennam üzlettársa, Doyce Dániel, valamelyes botránykőféle volt Meagles útjában, a mennyiben ez az érdemes úriember a maga aggodalmaskodása közepett nem volt tisztában vele, vajjon Dániel keveredése a hivatalos Barnacle-izmussal nem szül-e valami robbanó anyagot még egy lakodalmi villásreggeli alkalmával is. A nemzeti gonosztévő azonban megszabadította Meagles urat ebbeli gondjától, mert Doyce Dániel lesétált egyszer Twickenhambe, a hol a régi jóbarátot megillető őszinteséggel arra kérte Meagles urat, hogy őt ne hívja meg.

- Mert, - mondotta Doyce, - minthogy az én dolgom az volt ezeknek az uraknak a seregével, hogy kötelességemet teljesítsem az országgal szemben és szolgálatára legyek az országnak s mivelhogy az ő dolguk az volt velem, hogy megakadályozzanak ebben oly módon, hogy halálra gyötörjenek, azt hiszem, az lesz a legokosabb, ha nem ülünk egy asztalhoz úgy, mintha egyet gondolnánk és éreznénk mindannyian.

Meagles urat nagyon mulattatta barátjának a furcsasága; és a szokottnál nyomatékosabban és kegyesebben pártfogolta őt, mikor elnézően ezt felelte:

- Jó, jó, Dani; járjon csak a maga fura útján.

Gowan Henrik urat, mikor közelgett az idő, Clennam nyugodtan és tolakodás nélkül mindenképpen próbálta meggyőzni arról, hogy őszintén és önzetlenül hajlandó vele szemben minden baráti szívességre, a melyet elfogadhat tőle. Gowan viszonzásul szokott fesztelenségével kezelte Clennamet, és oly tüntető bizalmaskodással bánt vele, a melyben nyoma sem volt a bizalomnak.

- Látja, Clennam, - szólt Gowan úr egy ízben beszélgetés közben, mikor egy héttel az esküvő előtt együtt sétált Clennammel a nyárilak közelében, - én csalódott ember vagyok. De hiszen ezt tudja már.

- Szavamra, - szólt Clennam egy kissé zavartan, - nem igen értem a dolgot.

- Nos, - felelte Gowan, - én olyan nemzetséghez, klikkhez, családhoz vagy atyafisághoz tartozom, - nevezze, a hogy tetszik, - a mely ötvenféle módon is gondoskodhatott volna rólam, a mely azonban föltette magában, hogy egyáltalában nem fog rólam gondoskodni. És most itt vagyok, szegény művész ördög.

Clennam felelni akart: - De másrészt - -; csakhogy Gowan a szavába vágott.

- Igen, igen, tudom. Az a szerencse ért, hogy szeret egy bájos, szépséges leányka, a kit én is szívem mélyéből szeretek.

(- Mély-e a szíve? - gondolta Clennam. De mialatt ezt gondolta, már el is szégyelte magát.)

- És olyan apósra akadtam, a ki pompás ember és derék, bőkezű öreg. De hát az én gyermeki fejembe egészen más reményeket mostak és fésültek bele, a mikor még mások mosták és fésülték a fejemet. És én magammal vittem ezeket a reményeket az iskolába is, mikor már magam mosakodtam és fésülködtem. És most itt vagyok reménytelenül, azért mondom, hogy csalódott ember vagyok.

Clennam azon tünődött (de mialatt tünődött, már megint el is szégyelte magát), vajjon az életben való csalódásnak ez a fitogtatása annak az álláspontnak hangoztatása-e, a melyet a vőlegény, mint saját tulajdonát, vitt a családba, miután oly kártékonyan érvényesítette már hivatása közben? És vajjon reménnyel vagy igérettel biztató dolog volt-e ez egyáltalában?

- Remélem, nem keservesen csalódott, - szólt Clennam fenhangon.

- Akasszanak fel, nem; nem keservesen, - nevetett Gowan. - Ennyit nem érnek meg az én embereim, bár pompás ficzkók és bár szörnyűségesen szívelem is őket. Aztán meg, kellemes érzés ám az is, ha az ember megmutathatja nekik, hogy megvan nélkülök is, és hogy mehetnek a pokolba valamennyien. Aztán meg, a legtöbb ember így vagy úgy csalódott az életében, és a csalódása befolyásolja. De azért pompás egy világ ez a mi világunk, és én szeretem!

- Most szépségesen tárul ön elé, - szólt Arthur.

- Szépségesen, mint ez a nyári folyó, - kiáltott fel a másik, rajongással, - és Jupiterre, izzón bámulom és alig várom, hogy belerohanhassak a versenyébe. Ez a legjobb világ a világok közül! És a hivatásom? A legjobb hivatás az összes hivatások közül! Vagy nem?

- Azt hiszem, csupa érdekesség és ambiczió, - szólt Clennam.

- Meg szélhámosság, - tette hozzá Gowan nevetve; - ne felejtsük el a szélhámosságot sem. Remélem, hogy ehhez is fogok érteni; de ezen a téren bebizonyulhat, hogy csalódtam. Lehet, hogy nem tudom majd elég komolyan végrehajtani. Bizalmasan megmondhatom: azt hiszem, annyira talán még sem vagyok elkeseredve, hogy erre képes legyek.

- Mire? - kérdezte Clennam.

- Ennek a végrehajtására. Hogy épp úgy segítsek magamon, mint az az ember, a ki előttem van, és értsem a maszlagolást. Hogy megóvjam azt a látszatot, hogy dolgozom, és tanulok, és türelmesen várok, és rajongok a művészetemért, és sok magános napomat neki szentelem, és sok gyönyörűségről lemondok miatta, és csak benne élek és a többi, és a többi - egyszóval, hogy értem a maszlagolást, a szabályoknak megfelelően.

- De az illik az emberhez, hogy megbecsülje a maga hivatását, akármi legyen is a hivatása; és hogy kötelességének vallja hivatásának a tiszteletét és másoktól is megkívánja számára azt a tiszteletet, a melyet megérdemel; vagy nem? - okoskodott Clennam. - És az ön hivatása, Gowan, igazán megkövetelheti ezt az odaadást és szolgálatot. Megvallom, azt gondoltam, hogy így is van minden művészettel.

- Milyen derék fiú maga, Clennam! - kiáltott fel Gowan, miközben megállt, hogy Clennamre nézzen, mintha ellenállhatatlanul rákényszerítette volna erre elcsodálkozása. - Milyen pompás fiú! Maga még sohasem csalódott. Ezt mindjárt meglátja az ember.

Akkora kegyetlenségre vallott volna, ha Gowan szándékosan mondja ezt, hogy Clennam erősen föltette magában, hogy azt fogja hinni, hogy nem volt benne szándékosság. Gowan, a nélkül, hogy szünetet tartott volna, kezét Clennam vállára tette, s nevetve és könnyedén így folytatta:

- Clennam, nem szívesen riasztom el az ön ártatlan látományait, és megadnék érte minden pénzt (ha lenne pénzem), hogy én is ilyen rózsaszínű ködben élhessek. De a mit csinálok a szakmámban, azért csinálom, hogy eladjam. Valamennyi czéhbeli társammal együtt azért

csinálunk mindent, a mit csinálunk, hogy eladjuk. Ha nem akarnánk mindent eladni annyi pénzért, a mennyit csak kaphatunk érte, akkor semmit sem csinálnánk. Minthogy munkáról van szó, hát dolgoznunk kell érte; de elég könnyű munka. Minden egyéb lárifári. Látja, ez is egyik előnye vagy hátránya annak, ha az ember olyan emberrel beszél, a ki csalódott. Meghallja az igazat!

A mit Clennam hallott, akár megérdemelte az igazság nevét, akár nem, belevéső dött a lelkébe. Olyan erős gyökeret vert ott, hogy Clennam attól kezdett félni, hogy Gowan Henrik mindörökre nyugtalanítani fogja őt, s hogy ennyiben semmi haszna sem volt abból, vagy csak igen kevés, hogy száműzte magából azt a *Senkit*, minden állhatatlanságával, gyötrődésével és ellentmondásaival együtt. Azt érezte, hogy keblében még mindig harcz folyik egyrészről igérete között, hogy Gowant csakis jó színben fogja feltüntetni Meagles úr előtt, másrészről önkéntelen megfigyelései között, a melyek semmiképpen sem vetettek jó világot Gowanra. És azt a vádat sem némíthatta el egészen lelkiismeretében, hogy eltorzítja és meghamisítja Gowan képét, hiába gondolt arra, hogy sohasem kereste ezeket a fölfedezéseket, sőt szíves örömest el is kerülte volna inkább őket. Mert nem tudta elfelejteni sohasem azt, a mi történt; és tudta, hogy valaha ellenszenvvel viseltetett Gowan iránt, pusztán azért, mert az útját keresztezte.

Miközben efféle gondolatok kínozták, azt kezdte kívánni, bár csak túl lennének már az esküvőn, bár csak elutazott volna már Gowan ifjú feleségével, s bár csak módjában lenne már neki, hogy beváltsa igéretét és teljesítse azt a nagylelkű feladatot, a melyet magára vállalt. Ez az utolsó hét valóban kényelmetlen időköz volt az egész házra nézve. Pet vagy Gowan előtt sugárzó volt Meagles úr; de Clennam nem egyszer azon kapta őt rajta, mikor egyedül volt, hogy meglehetősen bosszankodva néz a mérlegre és a lapátra, vagy hogy azzal a régi elborult arczczal néz a szerelmes pár után a kertben vagy más egyebütt, mikor nem láthatták őt, a melynek borúját Gowan árnyéka idézte volt fel mindannyiszor. Mikor rendezgették a házat az ünnepi alkalomra, ki kellett mozdítani a helyéből és kézről-kézre kellett adogatni sok apró emlékét az egykori utazgatásoknak, a melyeket együtt tett meg az apa, az anya és a leány; és az elmúlt közös boldogságnak e néma tanúi közepett nem egyszer Pet maga is elfakadt sírva és jajongva. Meaglesné asszony, a legvidámabb és legszorgosabb édesanya, énekelve és mindenkit jókedvre derítve járt-kelt a házban; de még ez a becsületes lélek is be-bemenekült néha valamelyik éléskamrába, a hol vörösre sírta a szemeit, s mikor előkerült, a hagyma- és borsbefőttekre fogta rá ezt az elváltozását, s még csengőbb hangon énekelt tovább. Tickitné pedig, a ki Buchan Háziorvosában nem talált semmiféle balzsamot a sebzett szívre, szörnyű sokat szenvedett az állandó levertség és a Minnie gyermekkorából felidézett megható emlékezések következtében. Ha ez utóbbiak nagyon elhatalmasodtak rajta, rendszerint titkos üzeneteket küldött föl az emeletre, hogy e pillanatban nincs úgy felöltözködve, hogy megjelenhetne a nappaliban, s ennélfogva azért esedezik, hogy „szíve gyermekét” csak egy pillanatra láthassa odalent a konyhában. És odalent a konyhában meg szokta ilyenkor áldani szíve gyermekének az arczát és a szívét és ölelgetni szokta szíve gyermekét könyek és jókívánságok és vágódeszkák és nyujtófák és pástétom-héjak egyvelege közepett, a régi hűséges cselédnek azzal a gyöngédségével, a mely valóban nagyon szép gyöngédség.

De elkövetkezik minden nap, a melynek el kell következnie; és az esküvő napjának el kellett következnie, elkövetkezett tehát; és vele együtt megjelent valamennyi Barnacle is, a kiket meghívtak az ünnepségre.

Ott volt Barnacle Titus úr a huza-vona-hivatalból és a Grosvenor Square, Mews Streetről, a költséges Barnacle Titusné, szül. Stiltstalking asszonynyal, a ki annyira meglassította az évnegyedek eljövetelét, és a Barnacle Titus három költséges kisasszonylánya, a kik kétszeresen túl voltak töltve mindenféle tökéletességgel, készen arra, hogy tüzet adjanak és még sem adtak tüzet azzal a villám-gyorsasággal, a melyet el lehetett volna várni tolók,

hanem meglehetős hosszadalmasan füstölögtek. Ott volt ifjabb Barnacle, szintén a huza-vona-hivatalból, a ki az ország tonnailletékeit, a melyek állítólag az ő védőszárnyaira voltak bízva, magukra hagyta és őszintén szólva, azzal, hogy magukra hagyta, védőszárnyainak hatását egy csöppet sem gyöngítette. Ott volt a szeretetreméltó Barnacle úrfi, a ki a család elevenebb ágának hajtása volt, szintén a huza-vona-hivatalból, s a ki vígan és kellemesen úszott az alkalom árján, a melyet a maga sziporkázó módján úgy kezelt, mintha egyike lett volna az egyházi ügyosztály hivatalos formuláinak és illetékeinek, a melyek az ügyek elodázására szolgáltak. Ott volt továbbá három más Barnacle úrfi is, három más hivatalból, a kik izetlenek voltak minden érzék számára, s szörnyen rászorultak az érlelő melegre, és épp úgy végigcsinálták ezt a házasságot, mint a hogy „végigcsinálták" volna a Nilust, az ókori Rómát, az új énekest vagy Jeruzsálemet.

De volt ott ezeknél nemesebb vad is. Ott volt Lord Barnacle Titus Decimus személyesen, a huza-vona-hivatal illatába burkoltan - valósággal íróasztalszagúan. Igen is! Ott volt Lord Barnacle Titus Decimus, a ki fölemelkedett a hivatalos magaslatokba egyetlen méltatlankodó gondolat szárnyain s ez a gondolat a következő volt: Lordjaim, még mindig azt kell hallanom, hogy e szabad ország miniszteréhez illik az emberszeretetet korlátozni, a jótékonyságot békóba verni, a közszellemet lebilincselni, a vállalkozó-szellemet akadályozni, a nép független önbizalmát fékentartani. - Mindez más szóval annyit jelentett, hogy ennek a nagy államférfiúnak még mindig azt kellett hallania, hogy a hajó kormányosának mást illik csinálnia, mint hogy a parton maradjon és arra törekedjék, hogy a halászatból és más kenyérkereseti foglalkozásból meggazdagodjék, mert a legénység megerőltetett szivattyúzással őnélküle is képes a hajót a víz szinén tartani. E dicső fölfedezés következtében annak a nagy művészetnek a terén, hogy miképpen kell a dolgokat elodázni, Lord Decimus hosszú idő óta legnagyobb dicsősége volt a Barnacle-családnak. És ha a parlament bármelyik házában valamelyik rosszul tájékozott tagnak az jutott eszébe, hogy megpróbáljon valamit elintézni s e végből benyujtott valami javaslatot, ezt a javaslatot bátran halottnak és eltemetettnek lehetett tekinteni, mikor Lord Barnacle Titus Decimus fölemelkedett a helyéről, felséges fölháborodással, miközben a huza-vona-hivatal brávózása zúgott körülötte, és ünnepélyesen kijelentette, hogy őneki még mindig azt kell hallania, Lordjaim, hogy ő hozzá, mint e szabad ország miniszteréhez, az illik, hogy az emberszeretetet korlátozza, a jótékonyságot békóba verje, a közszellemet lebilincselje, a vállalkozó szellemet akadályozza, a nép független önbizalmát fékentartsa. Ennek az illemgépezetnek a fölfedezése a politika perpetuum-mobile-jának a fölfedezése volt, a mely sohasem akadt el, noha szakadatlanul forgott valamennyi államhivatalban.

És nemes barátjával és atyafiával, Lord Decimus-szal együtt ott volt az a Barnacle Vilmos, a ki megkötötte Stiltstalking Tudorral a híres koalicziót, és a kinek mindig kezeügyében volt a maga külön receptje arról, hogy miképpen kell valamit elodázni, a mennyiben néha így aposztrofálta az alsóház elnökét és így figyelmeztette a maga külön receptjére: „Először is arra kérem az igen tisztelt Elnök urat, tájékoztassa a t. Házat, milyen praecedensünk van arra az eljárásra, a melyre az igen tisztelt előttem szóló rá akarja a t. Házat szorítani"; néha magát az igen tisztelt előtte szólót kérte meg, hogy terjeszsze elő véleményét a megfelelő praecedensről; néha bejelentette az igen tisztelt előtte szólónak, hogy ő maga (Barnacle Vilmos) fogja kutatni a megfelelő praecedenst; és nem egyszer nyomban letorkolta az igen tisztelt előtte szólót azzal, hogy odakiáltotta neki, hogy nincs rá megfelelő praecedens. De a praecedens és a sürgetés volt minden körülmények között ennek a tehetséges huza-vona-hivatalbeli úrnak a pompásan összeválogatott pár csatalova. Az illető boldogtalan igen tisztelt előtte szóló hiába próbálta huszonöt esztendő óta Barnacle Vilmost erre vagy arra az eljárásra szorítani - Barnacle Vilmos mindig azzal a kérdéssel fordult a t. Házhoz és (később) az országhoz is, vajjon kénytelen-e rászoríttatni magát erre vagy arra az eljárásra. A dolgok

természetével és az események folyásával hiába volt összeférhetetlen, hogy az illető igen tisztelt boldogtalan előtte szóló megfelelő praecedenst találjon - Barnacle Vilmos mégis szakadatlanul azt követelte az igen tisztelt előtte szólótól, hogy hivatkozzék a megfelelő praecedensre, és aztán diadalmasan kijelentette, hogy ime az igen tisztelt előtte szóló is kénytelen beismerni, hogy NINCS megfelelő praecedens. Talán azt az ellenvetést lehetett volna tenni, hogy a Barnacle Vilmos bölcsesége nem volt nagy bölcseség és hogy a földet, a melyet bolondított, sohasem teremtette volna meg vagy ha elhamarkodott tévedésből megteremtette volna, a föld puszta és halott maradt volna. De a praecedens és a sürgetés együttesen kivert a legtöbb emberből minden ellenvetést.

Ott volt továbbá még egy Barnacle, egy nagyon eleven példány, a ki gyors egymásutánban húsz különböző állást keresztülugrott s a ki mindig két-három hivatalt töltött be egyszerre. Ez a Barnacle nagyrabecsült feltalálója volt egy művészetnek, a melyet nagy sikerrel és nagy álmélkodás közepette használt valamennyi Barnacle-kormányban. Ez a művészet az volt, hogy valahányszor meginterpellálták őt a parlamentben valamiről, mindig egészen más kérdésre felelt. Ez a művészet rengeteg szolgálatokat tett és nagy tekintélyt szerzett neki a huza-vona-hivatalban.

És ott volt végül egy sereg kevésbbé kiváló parlamenti Barnacle, a kik eddigelé nem jutottak hozzá még semmiféle zsíros falathoz, s egyelőre a próbaidejüket töltötték még, hogy bebizonyítsák érdemes voltukat. Ezek a Barnacle-ek lépcsőkön gugzsoltak és folyosókon lappangtak, várva a parancsot, hogy határozatképessé tegyék-e a házat vagy sem; és a család fejeinek utasítása szerint halljukoztak, ohóztak, tapsoltak és bömböltek mindig; és színleges indítványokat terjesztettek be, hogy mások indítványait keresztezzék; és minden kellemetlen ügyet kitoltak késő éjszakáig vagy az ülésszak végéig, a mikor aztán erényes hazafiassággal azt kiabálták, hogy már késő van; és elszéledtek az országban, valahányszor küldték őket, és esküdöztek, hogy Lord Decimus a kereskedelmet felrázta aléltságából és a gabonatermést megkétszerezte és a takarmánytermést megnégyszerezte és megakadályozta, hogy a bankból rengeteg arany ki ne áradjon. És ezeket a Barnacle-eket, mint megannyi kisebb értékű kártyát, a család fejei kiosztották a népgyűlésekre és bankettekre, a hol nem győzték magasztalni nemes és tiszteletreméltó rokonaik mindenfajta érdemeit és belekeverték a Barnacle-eket minden köszöntőbe. És hasonlóképpen rendelkeztek velök mindennemű választásokon; és ők ott hagyták helyöket a legnagyobb gyorsasággal és a legesztelenebb okokból, hogy helyet adjanak másoknak; és hordároskodtak és csúsztak-másztak és intrikáltak és vesztegettek és türték a rugásokat és fáradhatatlan szolgái voltak a köznek. És az egész huza-vona-hivatalban nem volt oly lajstroma a hivataloknak, a melyek ötven év alatt bárhol megüresedhettek, a pénzügyminiszterségtől lefelé a kinai konzulságig és megint fölfelé India főkormányzóságáig, - nem volt oly lajstrom, a melyen mint pályázóké, rajta nem szerepelt volna ez éhes és tapadó Barnacle-ek közül egynéhánynak vagy valamennyinek a neve.

Természetesen a Barnacle-ek minden osztályának egyes képviselői jelentek meg csak a nászünnepen, mert mindössze alig voltak negyvenen, és mi ez a Barnacle-ek légiójához képest! De ez a negyven nagy raj volt a twickenhami nyárilakban, a melyet teljesen megtöltöttek. A boldog párt egy Barnacle adta össze egy másik Barnacle segédletével, és Lord Barnacle Titus Decimus kötelessége volt, hogy Meaglesné asszonyt a reggelihez vezesse.

A nászlakoma nem volt oly kellemes és természetes, a milyen lehetett volna. Meagles úrra, a kire az előkelő társaság, a melyre olyan büszke volt, nagyon ránehezedett, alig lehetett volna ráismerni. Gowanné nem változott, és ez egy csöppet sem tette kellemesebbé Meagles úrra nézve a helyzetet. Az a fikczió, hogy nem Meagles úr volt az akadály, hanem a család előkelősége, és hogy a család előkelősége engedményt tett, a melynél fogva most immár szent a béke, - ez a fikczió ott lebegett az egész nászlakoma fölött, noha nyiltan soha senki sem fejezte ki. A Barnacle-ek továbbá azt érezték, hogy a maguk részéről nem lesz soha többé

semmi közük a Meaglesekhez, ha egyszer átestek ezen a pártfogói alkalmon; és a Meaglesek ugyanezt érezték a maguk részéről. Továbbá Gowan, mint csalódott ember, a kinek volt oka haragudni a családra s a ki talán azért hivatta meg anyjával a családot, mert egyrészt azt remélte, hogy a család bosszankodni fog, másrészt mert talán volt vele valami más jóakaratú czélja is, ez a Gowan élt a jogaival, tüntetően fitogtatta az ecsetjét és a szegénységét s kijelentette, hogy azt reméli, hogy idővel módjában lesz kenyérhéjhoz és sajthoz juttatnia a feleségét, és azokat közülök, a kik (nála szerencsésebben) révbe értek és megvehetnek egy képet, arra kéri, hogy ne feledkezzenek meg a szegény festőről. Továbbá Lord Decimus, a ki a maga parlamenti piedesztálján valóságos csoda volt, itt a legüresebb embernek bizonyult: a mikor a menyasszonyt és a vőlegényt egy csomó olyan laposssággal köszöntötte fel, a mely égnek mereszthette volna minden őszinte tanítványnak és hívőnek a haját, s a mikor egy bamba elefánt tetszelgésével ide-oda topogott egész sereg mondat ásító útvesztőjében, a melyet egytől-egyig széles országútnak tartott, s a melyből egyáltalában nem is óhajtott kibontakozni. Továbbá Barnacle Titus úr akaratlanul úgy érezte, hogy van a társaságban egy egyén, a ki csaknem megzavarta volna őt abban, hogy élte fogytáig modelt üljön teljes hivatalosságában Sir Thomas Lawrencenek, ha ugyan egyáltalában lehetséges lett volna őt megzavarni; miközben az ifjabb Barnacle elképedve elmesélte két vizenyős fiatal úrnak, a rokonainak, hogy van itt egy ficzkó, tudjátok, a ki egyszer beállított a hivatalunkba idézés nélkül, és kijelentette, tudjátok, hogy meg akar tudni valamit; és ha most, tudjátok, eszébe jutna neki, hogy megint kitörjön, a mi könnyen megeshetik, tudjátok (mert az ember sohasem tudhatja, hogy mire képes az ilyen közönséges radikális), és kijelentené, tudjátok, hogy most nyomban meg akar tudni valamit, hát tudjátok, ez szép mulatság volna, ugy-e?

A nászlakomának az a része, a mely Clennamre nézve a legkevésbbé volt kellemetlen, egyben a legszomorúbb is volt. Mikor Meagles úr és a neje végül abban a szobában, a hol a két kép volt, távol a társaságtól, átölelte Petet, mielőtt lementek vele a küszöbhöz, a melyet sohasem fog többé úgy átlépni, mint a régi Pet, a régi kedves gyermek, hát akkor semmi a világon nem lehetett volna egyszerűbb és természetesebb, mint ez a hármas csoportozat. Maga Gowan is elérzékenyedett és mikor Meagles úr így szólt hozzá: - Óh, Gowan, vigyázzon rá, vigyázzon rá! - Gowan komolyan így felelt neki: - Uram, vigasztalódjék! Az égre, vigyázni fogok rá!

És így, utolsót zokogva és utoljára szólva néhány kedveskedő szót és utolsót pillantva Clennamre, annak jeléül, hogy bízik az igéretében, Pet hátrahanyatlott a kocsiban, és a férje búcsút intett a kezével és a kocsi megindult Dover felé. Persze nem előbb, a míg a hűséges Tickitné selyemruhájában és fekete fürteivel elő nem rohant a búvóhelyéről és a kocsi után nem hajította mind a két czipőjét.[24] Ez a látvány nagy meglepetést keltett az ablakokba gyülekezett előkelő társaság körében.

Minthogy az említett társaságot most immár semmi sem kötelezte arra, hogy tovább is ott maradjon, s minthogy a fő Barnacle-ek nagyon siettek (éppen sürgős munkájuk volt, mert egypár üzenetet, a melyet az a veszedelem fenyegetett, hogy egyenesen a rendeltetési helyére jut, mint a bolygó hollandit ide-oda kellett korbácsolniok a tengereken, s egy csomó fontos ügyet, a melyet az a veszedelem fenyegetett, hogy gyorsan elintéződik, bonyodalmakba keverve el kellett odázniok), - ennélfogva mindnyájan eltávoztak, miközben szeretetreméltóan biztosítani iparkodtak róla Meagles urat és Meaglesné asszonyt, hogy a mit ma tettek, azt az áldozatot pusztán Meagles úr és Meaglesné asszony érdekében hozták meg; mint a hogy mindig erről iparkodtak biztosítani John Bull urat,[25] valahányszor hivatalos alkalmakkor kegyesen leereszkedtek a világnak e legboldogtalanabb teremtéséhez.

---

[24] Régi népszokás Angliában. Az a hit, hogy szerencsét hoz az új házaspárnak.

[25] Mr. John Bull = Angolország.

Szomorú üresség maradt a házban és az apa, az anya és Clennam szívében. Meagles úr csak az emlékezésben talált igazi vigasztalást.

- Oly jól esik, Arthur, - mondta Meagles úr, - igazán oly jól esik visszagondolni...

- A múltra? - kérdezte Clennam.

- Igen - de én a társaságot értem.

A míg ott volt a társaság, sokkal levertebbé és boldogtalanabbá tette őt, de most igazán vigaszt talált az emlékében.

- Igazán rendkívül jól esett, - ismételte gyakrabban az este folyamán. - Ilyen előkelő társaság.

HARMINCZÖTÖDIK FEJEZET.

Mi volt Pancks úr mögött Kis Dorrit kezén?

Ekkoriban történt, hogy Pancks úr, Clennammel kötött szerződése értelmében, beavatta Clennamet jövendőmondásának egész történetébe, s közölte vele Kis Dorrit egész szerencséjét. Kis Dorrit atyja törvényes örököse volt egy nagy vagyonnak, a mely sokáig hevert a nélkül, hogy tudtak volna róla és a nélkül, hogy bárki igényelte volna, s a mely ennek folytán egyre növekedett. Kis Dorrit atyjának joga immár tisztán meg volt állapítva, semmi sem állt többé az útjában, a Marshalsea kapui nyitva álltak, a Marshalsea falai leomlottak előtte, s néhány tollvonást kellett csak tennie, hogy mérhetetlenül gazdaggá legyen.

Miközben ezt az örökségi igényt teljes kiderítéséig nyomon követte, Pancks úr oly leleményességnek adta tanújelét, a melyet semmi meg nem rendíthetett, s oly türelmet és hallgatagságot tanúsított, a melyet semmi ki nem fáraszthatott.

- Én bizony nem igen gondoltam, uram, - mondta Pancks, - mikor együtt mentünk keresztül Smithfielden akkor éjjel, s a mikor elmondtam önnek, hogy miféle gyüjtő vagyok, mondom, akkor nem igen gondoltam volna, hogy ez lesz a vége. Nem igen gondoltam volna, uram, mikor megmondtam önnek, hogy ön nem a cornwalli Clennamek közül való, hogy valaha meg fogom mondani önnek, hogy *ki* való a dorsetshirei Dorritok közül.

Azután elmondta részletesen, hogy ez a név föl lévén jegyezve a jegyzőkönyvében, hogyan ragadta meg a figyelmét először maga a név. Minthogy gyakran akadt már két teljesen egybehangzó névre, a melyek ugyanabból a városból valók voltak, s még sem voltak egymással semmiféle közeli vagy távoli kimutatható rokonságban: eleinte nem sokat törődött ezzel a névvel sem. Csak azon tünődött el olykor-olykor, micsoda csodálatos változást hozna létre egy kis varróleány életében, ha kisülne róla, hogy érdekelt fél egy ilyen nagy vagyonban. Azt hiszi, hogy voltaképpen azért foglalkozott tovább a dologgal, mert volt valami rendkívüli a csendes kis varrólányban, a mi tetszett neki és ingerelte a kíváncsiságát. Elmondta, hogyan tapogatózott tovább lépésről-lépésre és hogyan „kaparta ki, uram" (ez volt Pancks úrnak a kifejezése), szemről-szemre. Elmondta, hogy a munka kezdetén, a melyet ezzel az új igével írt körül, s a melyet még jellegzetesebbé tett azzal, hogy mikor kimondta, lehunyta a szemét és megrázta a haját, hogyan hányódott hirtelen villanások és remények, meg hirtelen sötétségek és reménytelenségek közepett ide-oda, és megint csak ide meg oda. Elmondta, hogyan kötött ismeretségeket a fogházban, pusztán azért, hogy úgy járhasson-kelhessen ott, mint akármelyik más járó-kelő; és hogyan gyujtotta ki agyában az első fénysugarat öntudatlanul maga Dorrit úr és a fia; a kikkel könnyű volt összeismerkednie; a kikkel sok mindenféléről elbeszélgetett alkalomadtán („persze soha sem feledkezvén meg a kapargálásról" - tette hozzá Pancks úr); s a kiktől minden feltünés nélkül megtudott két-három apró dolgot a család történetéből, a

melyekből, mikor már nyomon voltak, újabb dolgokra jutott rá. Hogyan győződött meg végül róla Pancks úr, hogy valóban fölfedezte egy nagy vagyonnak a törvényes örökösét, és hogy fölfedezését csak törvényes teljességgé és tökéletességgé kell érlelnie. Hogyan avatta be ekkor házigazdáját, Rugg urat, ünnepélyes eskü terhe alatt a titokba, és hogyan fogadta be üzlettársul a kapargálás munkájába. Hogyan alkalmazták Chivery Johnt egyetlen írnokuknak és ügynöküknek, minthogy látták, kinek a szolgálatára szentelte az életét ez a fiatalember. És elmondta, hogy a jelen pillanatig, a mikor kiváló bankszakértők és törvénytudók kijelentették, hogy sikeres munkájuk véget ért, más halandó embert senkit a világon titkukba be nem avattak.

- Úgy hogy ha össze is omlott volna az egész dolog, uram, - fejezte be Pancks az előadását, - a legutolsó perczben, mondjuk, tegnapelőtt, mikor megmutattam önnek irataink at a fogház udvarán, vagy mondjuk, hogy akár a mai napon is, hát senkit sem ért volna rajtunk kívül kegyetlen csalódás, és senki sem lett volna szegényebb egy pennyvel sem.

Clennam, a ki az elbeszélés közben csaknem szakadatlanul Pancksnak a kezét szorongatta, s a kinek álmélkodását alig csökkentette az a körülmény, hogy a leleplezés lényegére elő volt már készítve, most Pancks utolsó pár szavának hallatára így szólt:

- De kedves Pancks úr, hiszen ez igen sok pénzébe kerülhetett önnek!

- Elég sokba, uram, - szólt Pancks diadalmasan. - Nem volt csekélység, noha olyan olcsón végeztünk mindent, a hogy' csak lehetett. És mondhatom, hogy a költségek felhajszolása szintén nehézség volt.

- Nehézség! - ismételte Clennam. - De hiszen ön bámulatosan legyőzött az egész ügyben minden nehézséget! - szólt, újra megszorongatván Pancksnak a kezét.

- Majd elmondom, hogyan csináltam, - szólt Pancks boldogan, miközben épp oly emelkedett állapotba simította a haját, a milyenben ő maga volt. - Először kiadtam én magam minden pénzemet. Ez nem sok volt.

- Sajnálom, - szólt Clennam; - szerencsére, ez most mellékes. És azután?

- Azután, - felelte Pancks, - kölcsönkértem a gazdámtól.

- Casby úrtól? - szólt Clennam. - Casby úr nagyon derék ember.

- Nagyon derék ember, ugy-e? - szólt Pancks úr, miközben egész sorozat száraz horkanást hallatott. - Nagylelkű vén ficzkó. Bőkezű vén ficzkó. Emberséges vén ficzkó. Jóakaratú vén ficzkó! Húsz perczentre dolgozik. Köteleztem rá magam, hogy megfizetem neki, uram. De hát a mi szakmánkban nem csinálunk rosszabb üzleteket.

Arthurt nagyon bántotta a lelkiismerete, hogy elragadottságában egy kicsit hamarkodó volt.

- Mondtam ennek a - csepegő vén kereszténynek, - folytatta Pancks úr, miközben nyilvánvalóan nagy gyönyörűsége telt ebben a díszítő jelzőben, - hogy egy kis tervvel foglalkozom; egy biztató tervvel; mondtam neki, hogy sikerrel biztat a terv; a melyhez egy kis tőkére van szükségem. Azt ajánlottam neki, hogy adja kölcsön a pénzt a számlám terhére. Meg is tette, húsz perczentre; és a húsz perczentet az üzleti szokásnak megfelelően hozzácsapta és úgy terhelte meg vele a számlámat, mintha a tőkének része volna. Ha felsültem volna a tervemmel, akkor a következő hét esztendőn át fél bérrel és kétszeres munkával a napszámosa lettem volna. De ő tökéletes patriarcha; és akárkinek a javára válnék, ha ilyen - vagy akármilyen föltételekkel is szolgálhatná őt.

Arthur semmiért a világon meg nem tudta volna bizonyosan mondani, vajjon komolyan ez volt-e Pancksnak a véleménye vagy sem.

- A mikor ez a pénz is elfogyott, uram, - folytatta Pancks, - mert elfogyott, bárha oly óvatosan csepegtettem, mintha a vérem lett volna, beavattam Rugg urat is a titokba. Kölcsönt kértem tőle (vagy Rugg kisasszonytól; teljesen mindegy; a kisasszony egy ízben egy kis vagyont szerzett magának, mert szerencsésen spekulált egy polgári pörben). Megkaptam a kölcsönt tíz perczentre, ámbár drágának tartottam. De Rugg úr vöröshajú ember, uram, és nyiratja a haját. És a kalapja magastetejű. És a karimája keskeny. És nincs benne több jóakarat, mint a tekéző bábukban.

- A jutalma mindezért, Pancks úr, - szólt Clennam, sokkal nagyobb lesz.

- Nem is kételkedem benne, uram, hogy meg ne kapjam, - szólt Pancks. - Nem kötöttem ki előre semmit. Tartoztam önnek valamivel; most lefizettem a tartozásomat. Ha a kiadásaimat megtérítik, tisztességesen fölszámítva az időmet is, és ha Rugg úr számláját kiegyenlítik, hát akkor ezen felül ezer font az én számomra vagyont jelentene. Ezt az ügyet önre bizom. És ezennel felhatalmazom önt, hogy közölje az ujságot a családdal, úgy, a hogy legjobbnak gondolja. Dorryt Amy kisasszony ma reggel Finchingné asszonynál lesz. Mennél hamarébb megtudják, annál jobb. Elég gyorsan meg sem tudhatják.

Ez a beszélgetés Clennam hálószobájában folyt le, a hol Clennam még ágyban feküdt. Mert Pancks már korán reggel fölverte álmából a házat és betört Clennam szobájába. És a nélkül, hogy csak egyszer is leült vagy elakadt volna, kiadta magából az ágy szélén az egész ügyet minden részletével együtt (nagy csomó okirattal bizonyítva mindent). Most kijelentette, hogy „megy és fölkeresi Rugg urat”, nyilván azért, mert izgatott kedélyállapotában föltétlen szükségét érezte annak, hogy még egyszer keresztül ugorjék Rugg úrnak a hátán. Összeszedte az iratait, és melegen kezet szorítva Clennammel, teljes gőzzel lezakatolt a lépcsőn és tovább gőzölgött.

Clennam természetesen elhatározta, hogy nyomban elmegy Casby úr házába. Oly gyorsan felöltözött és fölkerekedett, hogy egy teljes órával előbb odaért a patriarcha utczájának a sarkára, mint Kis Dorrittal találkozhatott volna. De nem bánta, hogy módjában van egy kis kényelmes sétával megnyugtatni magát.

Mikor visszatért és mozgásba hozta a fényes sárgarézkopogtatót, közölték vele, hogy Kis Dorrit ott van már, és azután fölvezették őt Flóra reggeliző szobájába. Kis Dorrit nem volt ott, de Flóra ott volt és nagyon elbámult, mikor meglátta Arthurt.

- Szent Isten Arthur - Doyce és Clennam! - kiáltott fel ez a hölgy; - ki hitte volna hogy ön betoppan ide és kérem bocsásson meg hogy hálóköntösben vagyok mert szavamra igazán nem hittem volna és a mintája is fakó, a mi még nagyobb baj, de a mi kis barátunk most csinál nekem nem mintha szégyelném magamat hogy ilyesmiről beszéljek önnel hiszen ön is tudja hogy van ilyesmi - egy alsószoknyát, és minthogy reggeli után fogom felpróbálni hát ez az oka bárha jobb szerettem volna ha csinosabban fogadhatom.

- Bocsánatot kell kérnem, - szólt Arthur, - hogy ilyen szokatlan időben rontok be ide; de meg fog bocsátani, ha megtudja az okát.

- Abban az időben a mely örökre elmúlt Arthur, - felelt Finchingné asszony, - bocsánat Doyce és Clennam sokkal megfelelőbb és bárha nagyon távol van is de a távolság megszépíti a kilátást vagyis nem ezt akartam mondani és ha igen hát akkor főként azon múlik hogy mi az a mit láthatunk, de megint ostobaságot beszélek és maga egészen összezavar.

Gyöngéden ránézett Arthurra, azután tovább beszélt:

- Abban az időben a mely örökre elmult azt akartam mondani furcsa lett volna ha Clennam Arthur - Doyce és Clennamtől persze egészen más - mentegetődzött volna akármikor toppant is be ide, de hát ez elmult és a mi elmult az többé vissza nem hozható mint a hogy a szegény

F. úr szokta mondani mindig a mikor savanyú hangulatban volt és ezért nem is evett soha savanyított uborkát.

Flóra éppen teát készített, mikor Arthur betoppant, és most gyorsan végzett a dolgával.

- A papa, - szólt Flóra rejtelmesen suttogva, miközben lecsukta a kanna födelét, - ott ül a hátsó szobában a reggeli tojásai mellett belemerülve a tőzsdetudósításokba és nem is kell neki megtudnia hogy ön itt van, a mi kis barátunkban pedig teljesen megbízhatunk ön is tudja a mikor lejön majd felülről a hol most szab a nagy asztalon.

Arthur erre elmondta Flórának pár szóval, hogy kis barátjuknak a kedvéért jött ide; és hogy mit kell közölnie kis barátjukkal. Erre a csodálatos hírre Flóra összecsapta a kezét, nagyon izgatott lett, s tele lett a szeme a részvét és az öröm könnyeivel, minthogy voltaképpen nagyon jólelkű teremtés volt.

- Az Isten szerelmeért eresszen hadd menjek ki, - kiáltott Flóra, kezét a füléhez nyomva és az ajtó felé sietve, - mert különben meghalok és bőgni kezdek és nyomorulttá teszek mindenkit pedig a kedves kis jószág ma is oly csinos és tiszta volt és oly jó volt és e mellett oly szegény és most ilyen nagy vagyona lesz való igaz, de megérdemli! és szabad elmondanom F. úr nagynénjének Arthur nem Doyce és Clennam most az egyszer de ha kifogása van ellene akkor semmiesetre sem.

Arthur bólintott a fejével beleegyezése jeléül, mert Flóra lehetetlenné tett minden élőszót. És Flóra is bólintott a fejével köszönete jeléül és kisietett a szobából.

Kis Dorrit léptei hallatszottak is már a lépcsőn, s a következő pillanatban belépett a szobába ő maga is. Bár Clennam mindent elkövetett, hogy uralkodjék az arczán, még sem volt képes annyira megóvni rendes arczkifejezését, hogy Kis Dorrit abban a pillanatban, a mikor meglátta Arthurt, ki ne ejtse kezéből a munkáját és fel ne kiáltson:

- Clennam úr! Mi történt?

- Semmi, semmi. Vagyis semmi baj. Azért jöttem, hogy közöljek magával valamit; de nagyon örvendetes dologról van szó, nagy szerencséről!

- Nagy szerencséről?

- Csodálatos szerencséről.

Az ablaknál álltak, és Kis Dorrit szeme tágra nyitva bámult Clennam arczára. Clennam félkarjával átölelte, mert látta, hogy Kis Dorrit össze akar esni. Kis Dorrit egyik kezét Arthur karjára tette, egyrészt hogy rátámaszkodjék, másrészt, hogy a helyzetök ne változzék, és Clennamre szegzett tekintetét semmi meg ne zavarhassa. Az ajkai mintha ezt ismételték volna: „Csodálatos szerencséről?” Clennam pedig még egyszer hangosan elismételte:

- Kedves Kis Dorrit! Az édes atyja...

A halvány kis arczocskának a jege megtört és a kifejezés apró szikrái és sugarai villantak meg rajta. Csupa fájdalmas érzést tükröztettek. A lélekzete gyors és gyönge volt. A szíve hevesen dobogott. Arthur közelebb vonta volna magához a kis alakot, de látta, hogy a szeme esedezve arra kéri, hogy ne mozduljon.

- Az édesatyja még ezen a héten kiszabadulhat. Ő még nem tudja; innen hozzá kell sietnünk, hogy megmondjuk neki. Az édesatyja egypár nap múlva szabad lesz. Az édesatyja egypár óra múlva szabad lesz. Ne felejtse el, innen oda kell hozzája sietnünk, hogy megmondjuk neki.

Ez megint eszméletre térítette Kis Dorritot. A szeme lecsukódott, de aztán megint kinyilt mindjárt.

- Ez még nem az egész szerencse. Ez még nem az egész csodálatos szerencse, drága Kis Dorritom. Beszéljek tovább?

Kis Dorrit ajkai „igen”-re csucsorodtak.

- Az édesatyja nem lesz koldus, ha kiszabadul. Nem lesz hija semmiben. Mondjak még többet is? Ne felejtse el, hogy az édesatyja még semmit sem tud. Innen oda kell hozzája sietnünk, hogy megmondjuk neki.

Kis Dorrit mintha arra kérte volna Clennamet, hogy engedjen neki egy kis időt. Clennam a karjában tartotta őt és csakhamar lehajtotta hozzá a fülét, hogy figyeljen.

- Azt kívánta, hogy folytassam?

- Igen.

- Gazdag ember lesz. Gazdag ember. Nagy összeg pénz várakozik rá; örökség. Valamennyien gazdagok lesznek ezentúl. A világ legderekabb és legjobb gyermeke, hálát adok az Istennek, hogy végre elnyerte a jutalmát!

Mikor megcsókolta, Kis Dorrit Arthur vállára fordította a fejét és Arthur nyakához emelve a kezét így kiáltott fel:

- Atyám! Atyám! Atyám! - azután elájult.

Flóra visszatért, hogy segítségére siessen Kis Dorritnak, és föléje hajolt egy pamlagon, miközben szerető segítségét úgy össze-vissza keverte szakgatott szótörmelékekkel, hogy senki a világon jólélekkel el nem dönthette volna, vajon a Marshalseat kérte-e arra, hogy vegyen be egy kanál esedékes kamatot, a mi bizonyára jót fog tenni neki; vagy vajon Kis Dorrit atyját magasztalta-e azért, mert százezer illatszerüvegcse birtokába jutott; vagy vajon azt jelentette-e ki, hogy hetvenötezer csepp lavendulaszeszt ad be ötvenezer font czukor-darabkán, és Kis Dorritot arra kéri, hogy vegye be ezt a kitünő frissítőszert; vagy vajon Doyce és Clennam homlokát dörzsölte-e be eczettel és a megboldogult F. urat legyezgette-e? Ezen kívül a zürzavar mellékárja is befelé hömpölygött az egyik szomszédos hálószobából, a hol F. úr nagynénje feküdt, hangjából itélve, vízszintes helyzetben, a reggelijére várakozva; és ebből a leshelyből ez a kérlelhetetlen delnő, valahányszor hallathatta magát, éles nyilakat lövöldözött be rájuk, ilyenformán: - Csak azt ne találja hinni, hogy ő csinálta! - és - Szó sincs róla, hogy valami érdeme legyen benne! - és - Azt hiszem, jó sok időbe fog telni, a míg átad valamit a pénzéből! - E méregnyilaknak egytől-egyig az volt a rendeltetésök, hogy Clennam részét a fölfedezésben kétségbe vonják és kifejezést adjanak azoknak a mélyen gyökerező érzéseknek, a melyekkel F. úr nagynénje Clennam iránt viseltetett.

De Kis Dorritnak forró vágya, hogy mielőbb atyjánál lehessen és megvihesse neki az örvendetes ujságot és egy pillanatig se hagyja őt tovább a börtönben úgy, hogy ne is tudjon róla, milyen boldogság vár reá, sokkal jobban siettette gyors föleszmélését, a világ minden ügyességénél és figyelmességénél.

- Jőjjön velem az én édes jó apámhoz! Kérem, jőjjön velem és mondjon el mindent az én édes jó apámnak! - ezek voltak az első szavai. Az édesatyja, az édesatyja! Nem beszélt semmi másról, csak róla, nem gondolt semmi másra, csak őrá. Mikor letérdelt és kezét égnek emelve forrón hálálkodott, csak édes apjáért hálálkodott.

Flóra gyöngédségét szörnyen meghatotta mindez, úgy hogy csészéi és tálai között csodálatos köny- és szóözönbe fakadt ki.

- Mondhatom, - zokogta, - hogy nem voltam még soha életemben ennyire magamon kívül mióta a maga mamája és az én papám most az egyszer nem Doyce és Clennam, de adjon egy csésze teát a drága kicsikének és beszélje rá hogy értesse oda legalább az ajkához kérem

Arthur tegye meg még F. úr utolsó betegsége alkalmával sem mert ez egészen másfajta betegség volt és a köszvény nem gyermekbetegség bár nagyon fájdalmas minden érdekelt félre és F. úr valóságos mártir volt kinyujtott lábával és a borkereskedés már magában is gyuladást okozó mert mindnyájan ezt teszik többé-kevésbbé ha együtt vannak és nem is csoda mintha csak álom lenne ha meggondolja az ember hogy ma reggel nem volt még semmi sem és most egész aranybánya igazán, de meg kell innia édes gyermekem mert különben nem lesz elég ereje mindent elmondani neki legalább egypár kanálkával nem volna-e jobb az orvosi tanácsadóm utasítását követni bárha a szaga minden inkább mint kellemes de én mégis rákényszeríteni magamat és nagyon jótékonynak tapasztalom a hatását, maga inkább nem akarja szívecském igen én is szívesebben nem akarnám de mégis megteszem mert kötelességem, az egész világ szerencsét fog kívánni magácskának némelyek őszintén és mások nem és sokan szívök mélyéből szerencsét fognak kívánni magácskának de senki sem inkább mint én a szívem mélyéből higyje meg bárha tudom hogy sok csacsiságot összefecsegek és Arthur most az egyszer nem Doyce és Clennam bizonyosan ki fog nevetni érte legyen hát boldog szívecském és Isten áldja meg és tegye nagyon boldoggá és bocsássa meg ha megfogadom hogy a ruhát soha senki más nem fogja bevégezni hanem úgy marad a hogy van, örök emlékül és Kis Dorrit lesz a neve ámbár ezt a minden furcsa névnél furcsább nevet én magam soha nem használtam és nem is fogom soha használni!

Így búcsúzott Flóra a kedvenczétől. Kis Dorrit köszönetet rebegett és újra meg újra megölelte Flórát. De végül Clennammel együtt eltávozott a házból és kocsit bérelt, hogy a Marshalseabe hajtasson.

Furcsa, valóság nélküli kocsizás volt ez a régi, jól ismert, piszkos utczákon, azzal az érzéssel, hogy kiemelkedett belőlük az ember a gazdagság és a fény ragyogó világába. Mikor Arthur azt mondta Kis Dorritnak, hogy most már nemsokára a saját kocsijában fog utazni egészen más színhelyeken, és hogy mindez a meghitt dolog hamarosan el fog tünni, Kis Dorrit ijedten nézett maga elé. De mikor Arthur Kis Dorritnak az atyját tette Kis Dorrit helyébe és leírta, hogyan fog Kis Dorrit atyja a saját kocsijában hajtatni és milyen tisztelt és előkelő ember lesz, hát akkor az öröm és az ártatlan büszkeség könyeket csalt Kis Dorrit szemébe. Minthogy Arthur látta, hogy minden boldogság, a melyet Kis Dorrit most el tud képzelni, atyját ragyogja be, folyton ezt a szeretett alakot festette Kis Dorritnak a szeme elé. És így hajtattak végig boldogan a fogház környékén lévő nyomorult utczákon, hogy megvigyék Kis Dorrit atyjának a nagyszerű ujságot.

Mikor Chivery úr, a ki soros volt, bebocsátotta őket, olyasvalamit látott az arczukon, a mi csodálkozással töltötte el őt. Megállt és utánuk nézett, mikor besiettek a fogházba, mintha úgy rémlett volna neki, hogy mindenikök egy szellem kíséretében tért vissza. Két-három fogházlakó, a kik mellett elhaladtak, szintén utánok nézett, azután rögtön bevonult Chivery úrhoz, s kis csoportba verődött a páholy lépcsőjén. A kis csoportból, senki sem tudta hogyan, szárnyra kelt suttogva az a hír, hogy a Marshalsea apja vissza fogja nyerni a szabadságát. Pár percz múlva elterjedt a hír a fogház legrejtettebb zugába is.

Kis Dorrit kinyitotta kívülről az ajtót és Arthurral együtt belépett a szobába. A Marshalsea apja ócska, szürke köntösében, fején ócska, fekete sapkájával, ott ült az ablak mellett és ujságot olvasott. Pápaszeme a kezében volt, s a fejét éppen hátrafordította, mert nyilván meglepte őt az, hogy Kis Dorrit lépteit hallja a lépcsőn, minthogy esténél előbb nem várta őt haza. Majd még jobban meglepte őt az, hogy Clennam Arthur is együtt jött a lányával. Mikor beléptek, a Marshalsea apjának is feltünt mindkettőjüknek az a szokatlan arczkifejezése, a mely már odalenn az udvarban is akkora feltünést keltett. Nem állt fel és egy szót sem szólt, de a pápaszemét és az ujságját letette maga mellé az asztalra, s egy kissé nyitott szájjal és remegő ajakkal nézett a belépőkre. Mikor Arthur kezet nyújtott neki, elfogadta, de nem olyan

ünnepélyesen, mint szokta. Azután odafordult a lányához, a ki leült melléje, kezét rátette atyjának a vállára és figyelmesen atyjának a szemébe nézett.

- Atyám! Ma reggel nagy boldogság ért!

- Nagy boldogság ért, gyermekem?

- Clennam úrnak köszönhetem, atyám. Oly csodálatos és örvendetes ujságot hozott számomra felőled! Ha nagy jóságával és gyöngédségével nem készített volna rá elő, atyám, - nem készített volna rá elő, atyám, - azt hiszem, nem tudtam volna elviselni.

Mérhetetlen volt Kis Dorritnak az izgatottsága és az arczán végigperegtek a könyei. A Marshalsea apja hirtelen szívére tette a kezét és Clennamre tekintett.

- Szedje össze magát, uram, - szólt Clennam, - és engedjen egy kis időt magának a gondolkozásra. Gondoljon az élet legderüsebb és legszerencsésebb véletleneire. Hallottunk mindannyian örvendetes meglepetésekről. Ezek még nem szüntek meg, uram. Ritkák, de még nem szüntek meg.

- Clennam úr! Még nem szüntek meg? Nem szüntek meg az én... - A kebléhez kapott, a helyett, hogy kimondta volna ezt a szót is: „számomra”.

- Nem, - mondta Clennam.

- Miféle meglepetés, - kérdezte, miközben bal kezét szívére szorítva egy pillanatra elakadt, s jobb kezével gépiesen megigazgatta pápaszemét az asztalon, - miféle meglepetés várhat még én reám?

- Engedje meg, hogy egy másik kérdéssel feleljek erre a kérdésére. Mondja csak, Dorrit úr, miféle meglepetés volna önre nézve a legváratlanabb és a legkellemesebb? Ne féljen elképzelni vagy kimondani, hogy mi lehetne ez?

A Marshalsea apja le nem vette a szemét Clennamről, s ekközben mintha hirtelen, nagyon öreg, összeroskadt emberré változott volna át. A nap fénye rásütött odakünn a börtön falára és a vascsúcsokra, a melyekkel a fal csipkézve volt. A Marshalsea apja lassan kinyujtotta azt a kezét, a melyet a szívére szorított volt, és rámutatott a falra.

- A fal ledőlt, - mondta Clennam. - Eltünt!

A Marshalsea apja nem mozdult a helyéből és még mindig merően Clennamre nézett.

- És a fal helyett, - szólt Clennam lassan és világosan, - meglesz önnek a hozzávaló módja, hogy megszerezze és élvezze mindazt, a mitől a fal olyan hosszú időn át elzárta. Dorrit úr, kétségtelen tény, hogy ön egypár nap múlva szabad lesz és nagyon gazdag ember lesz. Szerencsét kívánok önnek szívem mélyéből sorsának ehhez a rendkívüli változásához és a boldog jövendőhöz, a melybe immár el fogja vinni magával nemsokára azt a kincset, a melylyel itt meg volt áldva, - azt a drága kincset, a melynél drágább kincse nem lehet önnek sehol a világon, - azt a kincset az oldala mellett.

Így szólván, megszorította és azután eleresztette a Marshalsea apjának a kezét; a leánya pedig odasimult arczával atyjának az arczához, és a szerencse órájában átölelte őt karjaival, úgy, a hogy a szerencsétlenség hosszú éveiben átölelte volt őt a szeretetével, a gondoskodásával és az odaadásával; és csordultig telt szívéből kiáradt a hála, a remény, az öröm, az elragadtatás - és mindez egyedül az apjáért.

- Látni fogom őt úgy, a hogy még sohasem láttam. Látni fogom édes jó apámat feje körül a sötét felhő nélkül. Látni fogom őt úgy, a hogy az édesanyám látta valaha. Óh, atyám! Drága, jó édesapám! Dicsőség az Istennek! Dicsőség az Istennek!

A Marshalsea apja átengedte magát leánya csókjainak és dédelgetésének, de nem viszonozta, csak azzal, hogy félkarját derekára fonta. És nem szólt egy szót sem. Most immár szakadatlanul hol Clennamre nézett, hol a leányára, és megborzongott, mintha nagyon fáznék. Clennam megérttette Kis Dorrittal, hogy egy üveg bort akar hozni, és lesietett a kantinba. Mialatt felhozták a bort a pinczéből a söntésbe, izgatott emberek sereglettek köréje, a kik mind azt kérdezték tőle, hogy mi történt. Clennam sebtében közölte velök, hogy Dorrit úr nagy vagyont örökölt.

Mikor visszatért a borral, azt látta, hogy Kis Dorrit leültette édesatyját a karosszékbe és kigombolta az ingét és a nyakravalóját. Teletöltöttek borral egy poharat és odatartották az ajkához. Miután ivott egy kortyot, elvette a poharat és kihajtotta. Ezután mindjárt hátradőlt a székén, és sírt, zsebkendőjét a szeméhez emelve.

Kisvártatva az jutott eszébe Clennamnek, hogy úgy fogja gondolatait legjobban elterelni a nagy meglepetésről, ha elmondja neki az eset részleteit. Elkezdett hát lassan, nyugodt hangon a részletekről beszélni, és legtovább időzött Pancks érdemeinél.

- Meg fogom, - szólt a Marshalsea apja felugorva és gyorsan fel s alá járva a szobában, - meg fogom - ha - fényesen jutalmazni. Legyen meggyőződve róla, Clennam úr, hogy mindenkit, a kinek dolga volt vele - mindenkit, a kinek dolga volt vele - ha - fényesen meg fogok jutalmazni. Ne mondhassa senki, tisztelt uram, hogy kielégíttetlen igénye van velem szemben. Azokat a - hm - az előlegeket, a melyeket öntől kaptam, különös gyönyörűséggel vissza fogom téríteni. Azt óhajtom, hogy mihelyt módjában lesz, közölje velem azt is, a mit a fiamnak előlegezett.

Minden czél nélkül, nyughatatlanul fel s alá járt még egyre a szobában.

- Lesz gondom, - szólt, - mindenkire. Nem akarok senkinek adósa maradni, mikor eltávozom innen. Meg fogok jutalmazni mindenkit, a ki - ha - szíves volt hozzám és a családomhoz. Meg fogom jutalmazni Chiveryt. Meg fogom jutalmazni John úrfit. Az az óhajtásom és az a szándékom, Clennam úr, hogy nagyon bőkezű legyek.

- Engedje meg, - szólt Arthur, erszényét az asztalra téve, - hogy ideiglenesen kisegítsem, Dorrit úr. Jónak láttam, hogy e végből magammal hozzak egy kis pénzt.

- Köszönöm, uram, köszönöm. Szíves örömest elfogadom e pillanatban azt, a mit egy óra előtt még nem fogadhattam volna el jó lélekkel. Nagyon lekötelez vele, hogy ideiglenesen kisegít. Csak egy időre, de a legjobbkor - a legjobbkor.

Felkapta a pénzt és ide-oda járkált vele.

- Legyen szíves, uram, és számítsa hozzá ezt az összeget is a régebbi előlegekhez, a melyeket az imént említettem már; és arra kérem, ne feledkezzék meg a fiamnak adott előlegekről sem. A végösszeg puszta megnevezése az egész - ha - az egész, a mire kérem.

Pillantása leányára fordult, s a Marshalsea apja megállt egy pillanatig, hogy a lányát megcsókolja és megsimogassa a haját.

- El kell majd hivatni egy nőszabót, édesem, hogy gyors és alapos változtatást tegyen nagyon is egyszerű ruhádon. Kell valaminek Maggyvel is történnie, a kire ez idő szerint - ha - ez idő szerint alig lehet ránézni. És a nénéd, Amy, meg a bátyád. És az öcsém, a nagybátyád, - remélem, hogy ez felrázza majd egy kissé a szegényt, - nyomban el kell értök küldeni. Nyomban értesíteni kell őket. Óvatosan kell velök közölni a dolgot, de nyomban értesítenünk kell őket. Tartozunk azzal nekik és önmagunknak is, hogy e pillanattól fogva ne engedjünk nekik - hm - semmit csinálni.

Ez volt az első jele annak egész életében, hogy tud arról, hogy a többiek csinálnak valamit, hogy megélhessenek.

Fel s alá rohant még mindig a szobában, az erszényt erősen megmarkolva, mikor egyszerre hangos ujjongás harsant fel az udvaron.

- Az ujságnak már is híre terjedt, - szólt Clennam kitekintve az ablakon. - Nem akar mutatkozni előttük, Dorrit úr? Nagyon komolyan fogják fel a dolgot és nyilván látni szeretnék önt.

- Megvallom, - hm - ha - Amy szívem, hogy azt szerettem volna, - szólt, még lázasabb izgalomban futkosva fel s alá, - ha előbb átöltözhetném és - hm - órát meg lánczot vehetnék magamnak. De ha meg kell lenni, - ha - hát meg kell lenni. Gombold be a galléromat, gyermekem. Clennam úr, legyen szíves és - hm - nyújtsa ide azt a kék nyakravalót, a melyet ott talál a könyökénél a fiókban. Gombold be elől a kabátomat, édesem. Jobban fest, - ha - ha be van gombolva.

Remegő kézzel hátrasimította szürke haját és Clennamre meg Amyre támaszkodva, megjelent az ablakban. A fogolytársak hangos örömujjongással üdvözölték, ő pedig nagyon udvariasan és leereszkedően csókot hintett feléjök a kezével. Mikor megint visszahúzódott a szobába, így szólt: - Szegény emberek! - olyan hangon, a melyből kiérzett a mély részvét sajnálatos sorsuk iránt.

Kis Dorrit esengve arra kérte atyját, hogy feküdjék le, hogy egy kicsit kipihenje magát. Mikor Arthur közölte Kis Dorrittal, hogy el akar menni Pancksért, hogy értésére adja, hogy immár eljöhet ide, a mikor akar, hogy áldásos művét befejezze, Kis Dorrit súgva arra kérte Clennamet, hogy maradjon ott vele, a míg édesatyja megnyugodva le nem pihen. Másodszor nem kellett Arthurt erre kérni. Kis Dorrit megvetette atyjának az ágyát és arra kérte atyját, hogy feküdjék le. Még vagy egy jó félóráig hallani sem akart a Marshalsea apja semmiről, csak fel s alá járt a szobában, azt fontolgatva, vajjon a fogház igazgatója meg fogja-e engedni vagy sem az összes foglyoknak, hogy oda álljanak hivatali lakásának az utczára nyíló ablakaiba, s onnan nézzék, hogy hajtat el a Marshalsea apja családjával együtt kocsin a fogházból - a mi, így mondta, bizonyára nagy látványosság lenne a számukra. De lassan kezdett bágyadni és kimerülni, s végül elnyújtózott az ágyán.

Kis Dorrit hűségesen leült melléje, a homlokát legyezve és hűsítgetve; s már úgy tetszett, hogy (kezében az erszénynyel) elszunnyadt, mikor egyszerre csak felült és így szólt:

- Clennam úr, bocsásson meg. Jól értem a dolgot, ha azt hiszem, hogy - hm - most e pillanatban keresztülmehetnék a páholyon - hm - és kimehetnék sétálni?

- Azt hiszem, nem, Dorrit úr, - felelt Clennam ellenkezve. - Bizonyos formaságokat el kell még intézni, s bárha most már puszta formaság csak, hogy önt itt tartják még ezen a helyen, mégis attól félek, hogy egy ideig nem lehet még eltekinteni ettől a formaságtól.

Erre a válaszra megint könybe lábadt a szeme.

- Egypár óráról van már csak szó, uram, - szólt Clennam, hogy bátorítsa.

- Egypár óráról, uram, - felelt a Marshalsea apja hirtelen szenvedélyesen. - Ön könnyen beszél az órákról, uram! De mit gondol, milyen hosszúnak érez egy órát az az ember, a ki majd megfullad levegő híján?

Ezúttal ez volt az utolsó kitörése, mert miután ejtett még néhány könyet és keservesen panaszkodott, hogy nincs lélekzete, lassan elszenderedett. Clennamnek bőven volt miről gondolkoznia, mialatt elnézte az atyát, a ki az ágyban feküdt, és leányát, a ki legyezgette.

Kis Dorrit is elgondolkozott. Miután gyöngéden lesimította atyja szürke haját és ajkaival csókot lehelt a homlokára, föltekintett Arthurra, a ki nyomban odalépett melléje és suttogva közölte vele, mi foglalkoztatja a gondolatait.

- Clennam úr, ki fogja fizetni az édesapám minden adósságát, mielőtt innen elmegy?

- Minden bizonnyal!

- Minden adósságát, a mely miatt itt élt bebörtönözve, mióta én a világon vagyok, sőt még hosszabb idő óta?

- Kétségtelenül.

Mintha valami bizonytalanság és ellenmondásféle látszott volna Kis Dorrit tekintetében; valami, a mi egyáltalában nem volt megelégedés. Clennam elcsodálkozva látta ezt és így szólt:

- Nem örül neki, hogy kifizeti?

- Ön örül? - kérdezte Kis Dorrit figyelmesen.

- Hogyne! Szívem mélyéből örülök.

- Akkor tudom, hogy örülnöm kellene énnekem is.

- És nem örül?

- Súlyos dolognak tartom, - szólt Kis Dorrit, - hogy oly sok esztendőt kellett veszítenie, annyit kellett szenvednie, és most mégis ki kell fizetnie minden adósságát is. Súlyos dolognak tartom, hogy nemcsak az életével kell fizetnie, hanem a pénzével is.

- Édes gyermekem -, - kezdte Clennam.

- Igen, tudom, hogy nincs igazam, - vágott a szavába félénken Kis Dorrit, - de azért ne gondoljon rosszat felőlem; itt szívtam ezt magamba.

A börtön, a mely oly sok mindent megrontott, Kis Dorrit lelkét ennél jobban nem homályosíthatta el. Ez a fogalomzavar, a mely a szegény fogoly, édesapja, iránt való részvétéből eredt, ez volt az első és az utolsó folt, a melyet Clennam a fogházélet következményeképpen észrevett rajta.

Erre gondolt és nem szólt egy szót sem többet. E gondolattal együtt ott ragyogott előtte tündökölve Kis Dorrit tisztasága és jósága. És ez a kis folt csak még ragyogóbbá és még szebbé tette őt.

Az izgalomtól kimerülten és a körülötte levő csendnek engedve, lassan elbágyadt Kis Dorrit keze a legyezgetésbe, és feje lehanyatlott a párnára atyja feje mellé. Clennam csendesen felállt, nesztelenül kinyitotta és betette az ajtót, és távozott a fogházból, magával vivén a szoba nyugalmát ki a zsivajgó utczákra.

HARMINCZHATODIK FEJEZET.

A Marshalsea elárvul.

És végül elkövetkezett a nap, a mikor Dorrit úrnak családjával együtt örökre ott kellett hagynia a fogházat, hogy ne ismerje soha többé a fogház udvarának sokat taposott kövezetét.

Nagyon rövid idő telt csak el addig, de a Marshalsea apja sokat panaszkodott az idő hosszúsága miatt és nagyon erélyesen korholta Rugg urat a késlekedésért. Nagyon keményen beszélt

Rugg úrral és megfenyegette, hogy mást fog megbízni az ügy elintézésével. Felszólította Rugg urat, hogy ne éljen vissza azzal a körülménynyel, hogy itt találta őt ezen a helyen, hanem teljesítse a kötelességét, uram, még pedig haladéktalanul. Megmondta Rugg úrnak, hogy nagyon is jól tudja, miféle emberek az ügyvédek és az ügynökök, és hogy ő bizony nem engedi becsapni magát. Mikor Rugg úr illő szerénységgel kifejtette, hogy amúgy is megtesz minden tőle telhetőt, Fanny kisasszony nagyon röviden elbánt vele, a mennyiben arra volt kíváncsi, vajjon tehetne-e Rugg úr ennél kevesebbet, mikor már húszszor is az orrára kötötték neki, hogy a pénz nem játszik szerepet, és a mennyiben azt a gyanúját fejezte ki, hogy Rugg úr valószínüleg elfelejtette, kivel van dolga.

A fogház igazgatójával szemben, a ki évek sora óta igazgatója volt már a Marshalseanek, s a kivel eddigelé nem volt soha semmi baja, Dorrit úr nagyon szigorúan lépett föl. Ez a hivatalnok ugyanis személyesen gratulált Dorrit úrnak és felajánlta neki lakásának két szobáját szabad használatra, addig, a míg el nem távozik a fogházból. Dorrit úr azon melegében köszönetet mondott az igazgatónak és kijelentette, hogy majd megfontolja a dolgot; de alig búcsúzott el tőle az igazgató, Dorrit úr leült és epés levelet írt neki, a melyben megjegyezte, hogy eddigelé nem volt hozzá még sohasem szerencséje, hogy fogadhassa szerencse kívánatait (a mi föltétlenül igaz volt, mert hiszen eddigelé nem is volt mihez szerencsét kívánni neki), és megjegyezte továbbá, hogy az igazgató ajánlatát úgy a maga, mint a családja nevében visszautasítja azzal a köszönettel, a mely az ajánlat önzetlenségét és minden világi tekintettől való teljes függetlenségét megilleti.

Bárha az öcscse oly elmosódó érdeklődést árult csak el változott viszonyai iránt, hogy kétséges volt, vajjon egyáltalában megértette-e a helyzetet, Dorrit úr mégis mértéket vétetett az ő számára is a szabókkal, czipészekkel, fehérneműs kalapkereskedőkkel, a kiket a saját számára hivatott el, és megparancsolta, hogy öccsének az ócska ruháit vegyék el tőle és égessék el. Fanny kisasszonynak és Tip úrnak nem volt szükségük útmutatásra, hogy a legdivatosabban és legelegánsabban kiöltözködve jelenjenek meg; és mind a hárman a környék legjobb szállodájában töltötték el a hátralevő időt, noha, mint Fanny kisasszony mondotta, a legjobb szálloda is valóban nagyon meg nem felelő volt. Tip úr kétkerekű egylovas fogatot bérelt inassal, nagyon csinos fogatot, a mely rendszerint két-három óra hosszat ékesítette egyfolytában a Borough High Streetet, a Marshalsea udvara előtt. Épp oly gyakran lehetett ott látni egy szerény kis kétfogatú kibérelt hintót, és Fanny kisasszony, valahányszor kiszállt ebből a hintóból vagy felült rá, mindig megközelíthetetlen kalapokkal ejtette izgalomba az igazgató leányait.

Egész tömeg ügyet bonyolítottak le ez alatt a rövid pár nap alatt. A többi között Peddle és Pool ügyvéd urakat (Monument Yard) megbízta ügyfelük, nemes Dorrit Edvárd, hogy intézzenek Clennam Arthur úrhoz levelet, a melyhez huszonnégy font, kilencz shilling és nyolcz penny volt mellékelve, mint oly tőkeösszeg évi ötszázalékos kamatjával együtt, a melylyel ügyfelük - véleménye szerint - Clennam úrnak adósa volt. A midőn ezt az összeget eljuttatták Clennam úrhoz, Peddle és Pool uraknak az volt a további megbízásuk, hogy ügyfelük nevében figyelmeztessék rá Clennam urat, hogy az immár visszafizetett előleget ügyfelük soha nem kérte és el sem fogadta volna, ha Clennam úr nyiltan a saját nevében ajánlotta volna fel. Ezek után bélyeges nyugtát kérve, maradtak Clennam úrnak alázatos szolgái.

Nagyon sok volt az immár hamarosan elárvuló Marshalsea falain belül is az elintézni való Dorrit úr számára, a ki oly sokáig apja volt a Marshalseanek. Főként apró összegekről volt szó, a miket a fogolytársak kértek tőle. E kéréseknek nagy bőkezűséggel tett eleget és nem mulasztotta el a kellő formaságokat sem. Először is mindig meghatározta írásban azt az időpontot, a mikor az illetőnek meg kellett előtte jelennie. Nagy halom okirat között fogadta őt és ajándékát (mert minden egyes alkalommal ezt mondta: - Ajándék, nem kölcsön!) - egész

csomó jótanácscsal kísérte, a melyeknek egytől-egyig az volt a veleje, hogy mint a Marshalsea búcsúzófélben lévő apja azt reméli, hogy sokáig vissza fognak rá emlékezni, mint olyan emberre, a ki példát adott rá, hogyan kell az embernek ilyen helyen is megóvni a méltóságát és kiérdemelni a közbecsülést.

A fogolytársak nem voltak irígyek. Azonkívül, hogy különben is személyes és hagyományos becsüléssel viseltettek a fogház legrégibb lakója iránt, nagy becsületére vált az eset magának az intézetnek is és dicsőséget szerzett neki az ujságokban. Talán sokan önkénytelenül arra is gondoltak, hogy a szerencse sorsjátékában őket is érhette volna avagy valamikor érheti még hasonló nyeremény. Valamennyien örültek az esetnek. Voltak néhányan, a kiket lehangolt ugyan az a gondolat, hogy ő nekik továbbra is ott kell maradniok, még pedig szegényen kell ott maradniok, de még ezek sem irigyelték a család viszonyaiban bekövetkezett ragyogó fordulatot. Sok, finomabb helyen valószínűleg nagyobb lett volna az irígység. Valószínű, hogy a jobbmódban élő emberek kevésbbé lettek volna nagylelkűek, mint ezek a foglyok, a kik napról-napra éltek, illetve a zálogházból szerezték meg a mindennapi kenyerüket.

Feliratot intéztek hozzá, a melyet szép rámás üveg alatt nyújtottak át neki. Bárha ezt a feliratot később nem is lehetett megtalálni sem a családi házban, sem a család iratai között, a Marshalsea apja mégis kegyes választ adott rá. Ebben a válasz-okiratban királyi módon biztosította őket, hogy ragaszkodásuk kifejezését az őszinteségükben való erős meggyőződéssel fogadja; s azután általánosságban megint arra buzdította őket, hogy kövessék a példáját, a mit a foglyok - legalább a mi a nagy vagyon öröklését illette, - kétségtelenül örömest utánoztak volna. Ugyanezt az alkalmat arra is felhasználta Dorrit úr, hogy meghívja őket egy nagy ünnepi lakomára, a melyet az udvarban fog adni az egész intézet számára, s a melyen - mint bejelentette, - ő neki magának is lesz szerencséje búcsúpoharat üríteni mindazok egészségére és boldogságára, a kiket immár készül elhagyni.

Személyesen nem vett részt ezen a nyilvános lakomán, mert ez délután két órakor volt, míg az ő ebédjét most már hat órakor szállították a szállóból; de fia volt szíves helyette elfoglalni a főasztal mellett az elnöki széket s nagyon fesztelenül és nagyon barátságosan viselkedett. Dorrit úr maga ide-oda járkált a társaságban, itt-ott megállt egyik-másik fogolytársánál, megnézte, vajjon az ételek olyan minőségüek-e, a milyeneket rendelt, és vigyázott, hogy mindenkit kiszolgáljanak. Általában olyan volt, mint valami báró a régi jó időkből, és ritka jókedve volt. A lakoma vége felé megivott egy pohár ó-madeirát vendégeinek az egészségére; azt mondta, reméli, hogy jól mulattak és hogy jól fognak mulatni az este hátralévő részében is; minden jót kíván nekik és Isten éltesse őket. De mikor hangos rivalgás közben ittak az egészségére, mégsem volt annyira bárói as, hogy miközben köszönetét akarta kifejezni, az érzések terhe alatt össze ne roskadt volna, s mint a legközönségesebb jobbágy, a kinek szív van a keblében, sírva ne fakadt volna nyilvánosan a többiek előtt. E nagy siker után, a melyet ő maga kudarcznak tekintett, ivott „Chivery úrnak és tiszttársainak" az egészségére, a kiket már előbb megajándékozott volt fejenkint tíz fonttal, s a kik valamennyien részt vettek a lakomában. A felköszöntőre Chivery úr felelt, és azt mondta, hogy a mit be kell zárnia az embernek, azt zárja be; de azért ne felejtkezzék meg róla soha senki, hogy a békóba vert afrikai szavai szerint[26] emberek és testvérek vagyunk mindannyian. Miután a felköszöntők sora kimerült, Dorrit úr nem átallott testgyakorlásképpen nyájas leereszkedéssel egy tekejátszmát játszani azzal a fogolytársával, a ki ő utána legrégibb lakója volt a fogháznak; azután visszavonult, hogy a társaság zavartalanul mulathasson.

[26] A brit rabszolgaságellenes társaság pecsétjén egy lánczravert rabszolga van, a ki így szól: »Am I not a man, and a brother?« (Nem vagyok-e én is ember és testvér?)

De mindez még az utolsó nap felvirradása előtt történt. És végül elkövetkezett az a nap, a mikor Dorrit úrnak családjával együtt örökre távoznia kellett a fogházból, - hogy soha többé viszont ne lássa az udvar sokat taposott kövezetének koczkáit.

Az indulás pont délre volt kitűzve. Mikor közeledett, egy fogoly sem maradt a szobájában, egyetlen kapus sem hiányzott. Ez utóbbi urak ünneplőjükben jelentek meg, s a foglyok nagyobb része is kicsipte magát körülményeihez képest. Sőt két vagy három lobogót is kibontottak, a gyermekek pedig felpántlikázták magukat. Dorrit úr ebben a válságos pillanatban is megóvta komoly, de azért nyájas méltóságát. Figyelme nagy részét öccsének szentelte, a kinek viselkedése az ünnepélyes alkalommal nagyon nyugtalanította őt.

- Kedves Frigyesem, - szólt Dorrit úr, - ha megengeded, hogy karonfogjalak, akkor majd együtt vonulunk ki barátaink között. Azt hiszem, jó lesz, ha karonfogvást megyünk ki, kedves Frigyesem.

- Hah! - szólt Frigyes. - Igen, igen, igen, igen.

- És kedves Frigyesem, ha - nagy megerőltetés nélkül egy kissé nagyobb, egy kissé (bocsáss meg, Frigyes), nagyobb eleganciát fejthetnél ki a rendes magad tartásában...

- Vilmos, Vilmos, - szólt a másik, fejét rázva, - ez a te dolgod. Én nem tudom, hogyan csináljam. Mindent elfelejtettem, elfelejtettem!

- De, édes fiam, - válaszolt Vilmos, - ha másért nem is, hát éppen ezért igazán meg kell próbálnod, hogy összeszedd magadat. A mit elfelejtettél, arra megint vissza kell most lassan emlékezned, kedves Frigyesem. A helyzeted - -

- Micsoda? - szólt Frigyes.

- A helyzeted, kedves Frigyesem.

- Az enyém? - Először végignézett saját magán, azután a bátyján, és aztán mély lélekzetet véve, így szólt:

- Hah, minden bizonynyal! Igen, igen, igen.

- A helyzeted, kedves Frigyesem, most nagyon előkelő. A helyzeted, minthogy az öcsém vagy, most nagyon előkelő. És tudom, hogy lelkiismeretességednél fogva arra fogsz törekedni, kedves Frigyesem, hogy méltó légy hozzá, hogy díszére válj. Hogy ne válj szégyenére, hanem hogy díszére válj.

- Vilmos, - szólt a másik panaszosan sóhajtva, - megteszek szívesen mindent, a mit kívánsz, ha módomban van. De kérlek, gondolj rá, milyen kevés az, a mi módomban van. Mit tegyek ma, kedves bátyám? Mondd meg, mit tegyek, mondd meg, mit tegyek.

- Kedves Frigyesem, semmit. Nem érdemes zavarni vele olyan jó lelket, a milyen te vagy.

- Kérlek, csak zavard vele, - felelt a másik. - Szívesen megteszek érted mindent, a mi telik tőlem, Vilmos.

Vilmos végigsimította kezével a szemét és felséges megelégedéssel ezt mormolta: - Isten áldjon meg hűségedért, szegény, édes fiam! - Azután fenhangon így szólt:

- Nos, kedves Frigyesem, csak azt próbálnád megmutatni, miközben kifelé megyünk, hogy tisztában vagy az alkalommal - hogy gondolkozol rajta -

- Mit tanácsolnál, mit gondoljak? - kérdezte alázatos öccse.

- Óh! Kedves Frigyesem, mit feleljek erre? Csak azt mondhatom meg, mit gondolok én magam, mikor itt hagyom ezeket a derék embereket.

- Ez az! - kiáltott az öccse. - Ez majd kisegít engem is.

- Én azt hiszem, azt gondolom, kedves Frigyesem, még pedig vegyes érzésekkel, a melyek között legerősebb bizonyos lágy részvét: „Mit fognak csinálni nélkülem?”

- Igaz, - felelt az öccse. - Igen, igen, igen, igen. Én is azt fogom gondolni, mikor kifelé megyünk: „Mit fognak csinálni a bátyám nélkül? A szegények! Mit fognak csinálni nélküle?”

Minthogy éppen elütötte a tizenkettőt és jelentették, hogy a kocsi odakünn vár a külső udvarban, a két fivér karonfogvást megindult lefelé a lépcsőn. Nyomon követte őket Nemes Dorrit Edvárd (valaha Tip) és a huga, Fanny, szintén karonfogvást. Plornish úr és Maggy, a kiknek az volt a megbízásuk, hogy gondoskodjanak azoknak a családi értéktárgyaknak a leszállításáról, a melyeket érdemeseknek ítéltek az elszállításra, batyukat és csomagokat czipeltek utánok, a miket odalenn egy szekérre kellett felrakni.

Az udvarban ott voltak a foglyok és a kapusok. Az udvarban volt Pancks úr és Rugg úr is, a kik látni akarták munkájuk befejezését. Az udvarban ott volt John úrfi is, új sírfeliratot készítve magának, a mely elmondja, hogy meghasadt a szíve, úgy halt meg. Az udvarban ott volt Casby, a patriárcha is, még pedig oly szörnyű jóságos arczczal, hogy nem egy rajongó fogházlakó áhítatosan megragadta a kezét, és még több fogházlakónak felesége és nőrokona kezet csókolt neki, mert szentül azt hitték, hogy ő neki volt minden köszönhető. Az udvarban ott volt azoknak az embereknek a rendes serege, a kik hozzáillettek ehhez a helyhez. Ott volt az udvarban az az ember is, a ki azt a homályos vádat hordozta magával az igazgató által elsikkasztott alapra vonatkozóan, s a ki már hajnali öt órakor felkelt, hogy befejezze a sikkasztás teljesen érthetetlen történetének a letisztázását, a melyet átnyújtott Dorrit úrnak, mint oly rendkívül fontos okiratot, a mely megdöbbentő hatással lesz a kormányra és meg fogja buktatni az igazgatót. Ott volt az udvarban az a fizetésképtelen adós, a ki minden energiáját arra fordította, hogy adósságokba keveredjék, s a ki oly kínos vergődéssel törekedett bejutni a fogházba, mint a hogy mások kijutni igyekeztek onnan, s a kit minduntalan kiszabadítottak a fogházból és szerencsekívánatokkal halmoztak el. És ott volt mellette az a másik fizetésképtelen adós, - egy szegény, kis, agyonhajszolt kereskedő, a ki félholtra kínozta magát azon való igyekezetében, hogy szabaduljon az adósságaitól, s a ki sehogysem tudott ráakadni arra az ügynökre, a ki elhalmozva őt korholással és szemrehányással, végül kiszabadítja a börtönből. Ott volt az udvarban az a sok gyermekkel és sok teherrel megáldott ember, a kinek bukása csodálatba ejtett mindenkit, és ott volt az udvarban az a gyermektelen és nagy jövedelmű ember, a kinek bukásán nem csodálkozott senki sem. Ott voltak az udvarban azok, a kik minden reggel ki akartak menni a fogházból és mindig elhalasztották a kimenetelüket; ott voltak azok is, a kik tegnap kerültek be a fogházba, s a kik sokkal jobban bosszankodtak és keseregtek a sorsnak e szeszélyeskedése miatt, mint a fogház rég meghonosodott madarai. Ott voltak néhányan az udvarban, a kik puszta lelki szolgaságból hajlongtak és bókoltak a meggazdagodott fogházlakó és családja előtt; és ott voltak mások, a kik csak azért tették ugyanezt, mert a börtön és a szegénység homályához szokott szemük nem bírta el ilyen ragyogó napvilágnak a fényességét. Voltak ott sokan, a kiknek shillingjei a Marshalsea apjának zsebébe vándoroltak volt, hogy ételt és italt vásárolhasson magának; de nem volt közöttük egy sem, a ki most tolakodó lett volna az egykori támogatásra való hivatkozással. Inkább azt lehetett észrevenni, hogy a rab madarak egy kissé riadoztak attól a madártól, a ki most oly nagyszerű módon visszakapta a szabadságát, és kedvük lett volna hátrább húzódni kalitkájuk rácsai mögé, mert egy kissé izgatottaknak látszottak, mikor Dorrit úr elvonult előttük.

A kis menet, élén a két fivérrel, lassan vonult e nézők között a kapú felé. Dorrit úr, a kit az a gondolat töltött el, hogy mit fognak csinálni ezek a szegény teremtmények ő nélküle, nagyszerű és szomorú jelenség volt, de megőrizte a lélekjelenlétét. Megsimogatta a gyermekek

fejét, mint Sir Roger de Coverley,[27] mikor a templomba ment; többeket, a kik hátul álltak, keresztnevükön szólított; leereszkedett minden jelenlévőhöz, s mintha vigasztalásukra úgy járt volna, hogy körülötte aranybetükkel ott ragyogott ez a felírás: „Vigasztalódjál, én népem! Viseld türelmesen!"

Végül három becsületes üdvrivalgás jelentette, hogy Dorrit úr kilépett a kapun és most a Marshalsea elárvult. Mielőtt a kiáltozás elhalt volna a börtön falainak viszhangjában, a család kocsiba szállt és a szolga megfogta már a kocsi lépcsőjét.

Csak most, nem előbb - így kiáltott fel hirtelen Fanny kisasszony; - Szent Isten! Hol van Amy?

Az atyja azt hitte, hogy Amy a nénjénél van. A nénje azt hitte, hogy Amy itt van „valahol". Arra számítottak mindnyájan, hogy mint mindig, most is ott fogják találni a kellő időben a kellő helyen. Ez a távozásuk volt talán közös életükben az első lépés, a melyet Amy nélkül tettek meg.

Egy perczbe telhetett a tényállás megállapítása, mikor Fanny kisasszony, a ki üléséről a kocsiban végig láthatott a portás páholyához vezető hosszú, szűk folyosón, méltatlankodva elpirult.

- No de ilyet, papa! - kiáltott fel. - Ez már igazán gyalázat!

- Mi az, a mi gyalázat, Fanny?

- Ha mondom, - ismételte Fanny kisasszony, - ez mégis csak igazán hallatlan! Igazán csaknem elég hozzá, hogy az ember még ilyen nagy napon is azt kívánja, bárha meghalt volna! Itt jön ez az Amy gyerek az undok, rongyos, ócska ruhájában, a melyhez oly makacsul ragaszkodott, papa, noha annyiszor kértem, könyörögtem neki, hogy vesse le már, s a melyet megátalkodottan még sem vetett le soha, de azt igérte, hogy ma le fogja vetni, mert azt mondta, addig akarja hordani, a míg odabent lesz veled - a mi teljességgel hitvány, regényes ostobaság volt tőle, - itt jön ez az Amy gyerek és megaláz bennünket még utoljára, az utolsó pillanatban is, a mennyiben még most is abban a ruhában hozzák kifelé. És még hozzá az a Clennam úr hozza őt!

A sérelem igaznak bizonyult, mialatt a vádló beszélt még. Clennam megjelent a kocsi ajtaja előtt, karján hozva az eszméletlen kis alakot.

- Megfeledkeztek róla, - szólt részvevő hangon, a melyben volt valami szemrehányás is. - Felrohantam a szobájába (a melyet Chivery úr mutatott meg), nyitva találtam az ajtaját, s a szegény gyermek ott feküdt a padlón eszméletlenül. Úgy látszik, felment, hogy átöltözzék, és ekközben ereje fogytán összeesett. Talán a hangos kiáltozástól, vagy talán még előbb. Vigyázzon erre a szegény, hideg kezecskére, Dorrit kisasszony. Ne engedje lehanyatlani.

- Köszönöm, uram, - felelt Dorrit kisasszony, elsírva magát. - Azt hiszem, tudom, mi a teendőm, ha nincs kifogása ellene. Édes Amy, nyisd ki a szemedet, szívecském! Óh, Amy, Amy, igazán sajnállak és úgy szégyellem magamat! Szedd össze hát magadat, aranyosom! Óh, mért nem indulunk! Papa, kérlek, induljunk már!

A szolga élesen rászólva Clennamre: - Engedelmével, uram! - Clennam és a kocsiajtó közé lépett, felcsapta a lépcsőt, és Dorriték elhajtattak.

[27] Addison költő ismert barátja, a régi angol falusi nemes tipusa.

MÁSODIK KÖNYV.
Gazdagság.

ELSŐ FEJEZET.
Utitársak.

Őszi szaka volt az évnek, sötétség, éj kúszott az Alpok legmagasabb ormaira is.

A nagy Szent Bernát svájczi oldalának völgyeiben és a Genfi-tó partvidékén javában állt a szüret. Szedett szőlő szagától volt nehéz ott a levegő. Szőlővel teli kosarak, dézsák, puttonyok álltak a falusi kaputorkolatok félhomályában, torlaszolták el a meredek és szűk falusi utakat, azt czipeltek egész nap a lombsátoros utczákon, zöld ösvényeken mindenfelé. Elszóródott, széttaposott szőlőszemek hevertek mindenütt. A gyermek, a kit a súlyos terhével görnyedezőn hazafelé czammogó parasztasszony az átalvetőjében czipelt a hátán, csitítóul pár szem fölszedett szőlőt kapott; a falu bolondja, a ki a zuhataghoz vivő út mentén, fakunyhójának eresze alatt ülve a nagy golyváját süttette a napon, szőlőt csámcsogott; a tehenek és kecskék lehellete szőlő-levél és szőlő-szár szagú volt. Minden kis csapszék törzsvendégsége szőlőt majszolt, szőlő-levet szürcsölt és szőlő-fajtákról tereferélt. Beh kár, hogy mind e nemes temérdekségből az érett erőnek még csak ízelítőnyije sem juthat vala abba a hitvány, fanyar kövi borba, a melyet e szőlőből préselni szoktak!

Egész nap szép idő volt, meleg, tiszta a levegő. Fényes bádogkupok és templomtetők, igen távoliak és ritkán láthatók, csillantak meg a tág látókörben; a havas hegycsúcsok is oly tisztán látszottak, hogy tapasztalatlan szem tekintete, a közbeneső vidéket sokkal kisebb területül röpülvén át s hanyag közömbösségében a zord magaslatok mesés nagyszerűségét semmibe véve, távolságukat csak egy-két órányi könnyű útnak becsülhette volna. Hegycsúcsok, a melyek nagy hírnek örvendtek a völgyekben, de onnan néha hónapokig sem voltak láthatók, reggel óta a még tisztán kéklő égbe jól felismerhetőn rajzolódtak bele. S most is, mikor lenn már sötét volt, fönn pedig a leáldozó nap vörös izzása elsápadt rajtok, hideg fehérségben hagyván őket, bár eltünő árnyak gyanánt ünnepélyesen visszavonulni látszottak, mégis magányosságukban a homály és köd fölött is meg voltak különböztethetők.

E magaslatokról s a Szent Bernátnak szintén hozzájuk tartozó hágójáról úgy látszott, mintha a fölfelé kúszó éj vízáradásként jönne fel a hegyre. Mikor aztán a szentbernáthegyi kolostor falait elérte, úgy rémlett, mintha ez a viharálló épület valami második Noé-bárkája lenne s úgy úsznék tova a sötétlő hullámokon.

Néhány utast, a kik öszvéren ügettek, utólérvén, a sötétség tehát már a kolostorfalakig jutott, mikor ezek az utasok még javában mászták a meredeket. A miképpen a forró nappal hőségét, a melyben meg-meg kellett pihenniök, hogy a jég- és hóolvadás patakjaiból igyanak, a nagy magasságban a fagyos, megritkult éji levegő átható hidege váltotta föl, épp úgy következett útjuk mélyebb részeinek üde szépségeire sivár pusztaság. Sziklás, rögös ösvény, a melyen az öszvérek libasorban kapaszkodtak fölfelé, fokról-fokra lépve, mintha valami óriási rom szertetöredezett lépcsőjét másznak meg, - ez volt most az útjuk. Fa itt nem volt látható, sem egyéb növényzet valami nyomorúságos, piszkos-barna mohon kívül, a mely a sziklahasadékokban fázóskodott. Fekete, görcsös fakarok az út mentén mutatták az irányt a kolostor felé, mintha hófúvásba veszett néhai vándorok szellemei kísértenének itt szenvedéseik helyén. Jégcsapos barlangok és fülkék, a miknek az volt a rendeltetésük, hogy hirtelen hó-veszedelem esetén menedékül szolgáljanak, mindmegannyi halkan intő szájként figyelmeztettek e hely veszélyeire; panaszos szél-űzte, soha nyugtot nem lelő köd-foszlányok és gomolyok

tévelyegtek ide-oda; s hatalmasan uralkodó veszedelméül a hegyeknek, a mely ellen a védekezés minden nemét megkísértették, élesen csapkodott alá a hó.

A napszámukba immár belefáradt öszvérek sora lassan kanyarodva fordult a meredek kapaszkodón fölfelé; az elsőt úgy hajtotta gyalog egy vezető, nagy karimáskalapú, kerek zekés ember, a ki két hegymászóbotot czipelt a vállán s egy másik vezetővel beszélgetett. A nyargalók sorában nem hangzott társalgás. A csípős hideg, útjuk fáradalmain támadt elernyedtségük s egy új érzés: oly remegése, elszorulása a lélekzetnek torkukban, mintha éppen friss hideg vízből bukkantak volna föl, vagy mintha zokogás után csillapodnának, hallgatásra kárhoztatta őket.

A szikla-lépcső tetejéről végre valami világosság csillant a havazáson és ködön keresztül. A vezetők megnógatták az öszvéreket, az öszvérek fölkapták aláhorgadt fejüket, a utasok nyelve megoldódott s a menet kapaszkodások, megcsuszamlások, csilingelés, csörtetés, beszélgetés hirtelen támadt összevisszasága közepett a kolostor kapujához ért.

Más öszvérek is érkeztek oda nem sokkal előbb. Némelyeken parasztok ültek, mások áruval voltak megrakva, s a kapú körül fekete pocsolyává taposták össze a havat. Lovagló-nyergek és kantárszárak, málhanyergek és csengős hámok, öszvérek és emberek, lámpások, fáklyák, zsákok, takarmány, hordók, sajtkaréjok, mézes- és vajas-dobozok, szalmakötegek és mindenfajta csomagok nyüzsögtek nagy összevisszaságban a felolvadt iszapos sárban és a lépcsők körül. Itt fönn a felhők között, mintha minden - felhőn keresztül látszott és felhővé oldódott volna. Az emberek lehellete felhő volt, az öszvérek párája felhő volt, a lámpáknak és a gyertyáknak felhőudvara volt, emberek, a kik egymás mellett állva beszélgettek, a felhőtől nem látták egymást, bár a hangjuk és minden egyéb hang meglepően tisztán csengett. Az öszvérek felhős sorában, a melyet sietve kikötöttek a fal gyűrűihez, egyik-másik megharapta vagy megrúgta a társát olykor-olykor, mire felkavarodott az egész ködtenger. Emberek merültek beléje, s emberek és állatok kiáltozása hangzott ki belőle, a nélkül, hogy a szemlélő meg tudta volna különböztetni, mi a baj voltaképpen. Mindeközben a kolostor nagy istállója, a mely a pinczehelyiséget foglalta el, s a pinczeajtón keresztül volt megközelíthető, a mely előtt ez az egész összevisszaság volt, bőven ontotta magából a maga felhőrészét is, mintha felhővel lett volna megtöltve az egész durva építmény, s mintha összeomlóban lett volna, mihelyt kiürül, hogy aztán a csupasz hegytetőre hullhasson a hó.

Mialatt az élő utasok között ez a nagy lárma és kapkodás folyt, alig öt-hat lépésnyire, egy rácsos házikóban, ugyanazon felhőbe burkoltan, s ugyanazon hópelyhek sodrában, ott voltak összegyülekezve a halott utasok is, kiket a hegységben találtak. Az anya, a kit több esztendeje meglepett a téli vihar, ott állt még mindig a sarokban, kisdedét keblére szorítva; a férfi, a ki úgy fagyott meg, hogy karját éhségében vagy ijedtében a szájához emelte, száraz ajkait annyi esztendő után is a karjához szorította még. Borzalmas társaság volt ez, a mely rejtelmesen került együvé! Szörnyű sors lett volna, ha az az anya előre látta volna: „Körülvéve annyi és olyan társtól, a kiket nem láttam és nem is fogok látni soha, gyermekemmel együtt ott fogok lakni elválhatatlanul a Nagy Szent Bernát hegyén, túlélve nemzedékeket, a melyek el fognak jönni, hogy meglátogassanak bennünket, és sohasem fogják tudni a nevünket, és egy szót sem fognak tudni a történetünkből, csak a befejezését."

Az élő utasok azonban e pillanatban nem igen, vagy egyáltalában nem gondoltak a halottakra. Arra gondoltak csak, hogy leszállhassanak a kolostor kapujában és fölmelegedhessenek a kolostor tüzénél. Hátat fordítva a zsivajgásnak, a mely lassankint el is csitult, a mint az öszvéreket egymás után elhelyezték az istállóban, dideregve felsiettek a lépcsőn és be az épületbe. Odabenn olyan szag volt, a mely alulról jött fölfelé, a megkötözött állatoktól, mintha vadállatsereglet szaga lett volna. Odabenn erős, boltozatos folyosók voltak, hatalmas kőpillérek, nagy lépcsők és vastag falak, a melyeket apró, horpadt ablakok szakgattak meg, - megannyi erődít-

mény a hegyi viharok ellen, mintha ezek emberi ellenségek lettek volna. Odabenn komor, boltíves hálószobák voltak, kutyahidegek, a melyek azonban tisztán és barátságosan várták a vendégeket. S volt végül odabenn egy nagy vendégszoba, a hol elüldögélhettek és étkezhettek a vendégek, s a hol egy asztal meg is volt már terítve, s pirosan, izzóan lobogott a tűz.

Ebben a szobában sereglettek össze nemsokára az utasok körben a tűz körül, miután előbb két ifjú páter kiosztotta számukra az éjjeli szállásokat. Három csoportra oszlottak. Az első, a mely a legnagyobb és legelőkelőbb volt, leglassabban haladt, s útközben fölfelé utol is érte őt az egyik a két másik csoport közül. Egy idősebb delnő, két őszhajú úriember, két fiatal hölgy és a fivérük: ezek voltak az első csoport tagjai. Négy vezetőjükön kívül egy futár, két lakáj és két komorna volt a kíséretükben. Ezt a kényelmetlen nagy kíséretet máshol helyezték el a páterek ugyanazon födél alatt. Az a társaság, a mely az előbbit utolérte s azután csatlakozott hozzája, csak három tagból állott: egy hölgyből és két úriemberből. A harmadik társaság, a mely a hágó olaszországi oldalán szállt fel a völgyből, és legelőször érkezett meg, négy tagból állt: egy vérmes, éhes és hallgatag, pápaszemes német nevelőből, a ki úton volt három fiatal tanítványával, a kik egytől-egyig vérmesek, éhesek, hallgatagok és pápaszemesek voltak.

Ez a három csoport ott ült a tűz körül, hidegen nézegetve egymást, és a vacsorára várakozva. Csak egy ember volt közöttük, a háromtagú társaságnak egyik férfitagja, a ki mindenáron beszélgetésbe szeretett volna elegyedni. Horgát a legnagyobb csoport főnökére vetvén ki, miközben a saját utitársaihoz fordult, olyan hangon, a mely vonatkozhatott az egész társaságra, ha ugyan kedvük volt magukra is vonatkoztatni, azt a megjegyzést tette, hogy bizony ez a napi út nagyon hosszúra nyúlt és hogy sajnálja a hölgyeket. Attól tart, hogy az egyik fiatal hölgy nem elég erős vagy nem elég gyakorlott utazó, és már két-három órával előbb nagyon ki volt merülve. Helyéről, a menet végén, észrevette, hogy az illető fiatal hölgy úgy ült az öszvéren, mintha halálosan kifáradt volna. Később aztán két vagy három izben nem tagadhatta meg magától azt a tisztességet, hogy a mikor egyik vezető hátrább maradt, meg ne kérdezze tőle, hogy van az illető fiatal hölgy. Nagy örömére azt hallotta, hogy már jobban van és hogy múló gyöngeségről volt csak szó. Reméli, - (közben magára vonta már a családfő tekintetét s most hozzá fordult), - reméli, hogy a fiatal hölgy most sincsen rosszabbul és hogy nem lesz oka megbánnia ezt az utazást.

- A leányom, fogadja hálás köszönetemet, uram, - felelt a családfő, - teljesen összeszedte már magát és az út rendkívül érdekelte őt.

- Talán most van először hegyek között? - szólt a hízelkedő utas.

- Most van először - ha - hegyek között, - szólt a családfő.

- De ön otthonos a hegyekben, uram? - folytatta a hízelkedő utas.

- Meglehetősen - hm - meglehetősen otthonos vagyok. Nem mostanság. Nem mostanság, - felelte a családfő, legyintve a kezével.

A hízelkedő utas, miközben a kézlegyintést fejének bicczentésével tudomásul vette, a második fiatal hölgyhöz fordult, a kiről nem tett még említést csak annyiban, a mennyiben ez is azokhoz a hölgyekhez tartozott, a kik iránt a hízelkedő utas oly élénken érdeklődött.

Azt remélte, hogy a második fiatal hölgyet nem érintették kellemetlenül a nap fáradalmai.

- Mindenesetre kellemetlenül érintettek, - felelte ez a fiatal hölgy, - de nem merítettek ki.

A hízelkedő utas bókolt a találó megkülönböztetésért. Hiszen ő is ezt akarta mondani. Kétségtelenül kellemetlenül érint minden hölgyet, ha olyan közmondásosan makranczos állattal van dolga, a milyen az öszvér.

- A hintóinkat és a podgyászkocsinkat, - szólt a fiatal hölgy, a ki nagyon tartózkodó és kevély volt, - ott kellett hagynunk Martignyban. És az a körülmény, hogy e megközelíthetetlen helyre lehetetlenség felhozni bármit is, a mire az embernek szüksége van, úgy hogy kénytelen lemondani minden kényelemről, természetesen nem kellemes.

- Valóban vad hely ez, - mondta a hízelkedő utas.

Az éltesebb hölgy, a ki mintaképe volt a kifogástalan öltözködésnek és a kinek viselkedése oly tökéletes volt, mintha gépezet lett volna, halk, lágy hangon megszólalt most és a következő megjegyzést tette:

- De azért csak úgy, mint sok más kényelmetlen helyet, ezt is látni kell. Minthogy sokat beszél róla a világ, föltétlenül látni kell.

- Óh, semmi kifogásom ellene, hogy meg ne nézzük, higyje meg, Tábornokné, - felelt a fiatal hölgy közönyösen.

- Kegyed, asszonyom, - szólt a hízelkedő utas, - járt már itt régebben is?

- Igen, - felelt Tábornokné, - jártam itt már régebben is. Azt tanácsolom, édesem, - folytatta az előbbi fiatal hölgyhöz fordulva, - hogy takarja el arczát a forró tűz elől, miután kitette a hegyi levegőnek és a hónak. Maga is, édesem, - szólt a másikhoz, a fiatalabb hölgyhöz is, a ki nyomban szót fogadott, míg az előbbi ennyit felelt csak:

- Köszönöm, Tábornokné; nagyon kényelmesen ülök és már csak inkább így maradok.

A két fiatal hölgy fivére, a ki fölkelt székéről, hogy kinyissa a szobában lévő zongorát, s a ki belefüttyentett a zongorába s azután megint becsukta, szemén monoklijával, visszabaktatott most megint a tűzhöz. A világ legteljesebb és legtökéletesebb utazó ruhája volt rajta. Talán az egész világ sem volt akkora, hogy annyi alkalmat nyújthatott volna neki az utazásra, a mennyi fölszerelésének megfelelt.

- Ezek az emberek egy örökkévalóságig készítik a vacsorát, - szólt vontatottan. - Igazán kíváncsi vagyok rá, mit fogunk kapni! Van róla sejtelme valakinek?

- Embersültet semmiesetre sem, azt hiszem, - felelt a háromtagú társaság másik férfitagjának a hangja.

- Én is azt hiszem. De mit akart ezzel mondani? - kérdezte az előbbi.

- Azt, hogy mivel ön nincs arra szánva, hogy a közös vacsorán feltálalják, talán lesz szíves és nem süti magát tovább a közös tüzön, - felelt a másik.

A fiatal ember, a ki kényelmesen megállt a tűz előtt, monokliját a társaságra szegezve, hátát a tűznek vetve és kabátját a karjai alá türve, úgy, mintha nyársra húzott szárnyasféle lett volna, elképedt erre a válaszra. Már-már további magyarázatot akart kérni, mikor észrevették, minthogy mindenki a megjegyzést tevő úriember felé tekintett, hogy a vele lévő szép, fiatal hölgy nem is hallotta, mi történt, a mennyiben fejét vállára horgasztva elájult.

- Azt hiszem, - szólt a férfi halkan, - legjobb lesz, ha rögtön felviszem a szobájába. Lesz szíves gyertyát hozatni? - fordult oda társához, - és behívni valakit, a ki megmutatja az utat? Ebben a furcsa, tágas épületben egyébként aligha tudnék eligazodni.

- Kérem, engedje meg, hogy hivassam a komornámat, - kiáltott a két ifjú hölgy közül a magasabbik.

- Kérem, engedje meg, hogy ajkához értessem ezt a pohár vizet, - szólt a kisebbik, a ki eddig egy szót sem szólt még.

Minthogy mindkettőjük szavát nyomon követte a tett, segítségben nem volt hiány. Sőt, mikor mind a két komorna megjelent (a futárral együtt, hogy útközben esetleg zavarba ne hozza őket senki idegen nyelvű megszólítással), csaknem úgy festett a dolog, hogy most már nagyon is sok a segítség. Az úriember legalább így látta a dolgot, s miközben pár szóval megmondta ezt a két hölgy közül a kedvesebbnek és kisebbnek, felesége karját a saját válla köré fonta, fölemelte feleségét és kivitte a teremből.

Barátja, a ki ott maradt egyedül a többi vendéggel, lassan fel s alá járkált a szobában, a nélkül, hogy megállt volna megint a tűz mellett, és gondolatokba merülten pödörte fekete bajuszát, mintha úgy érezte volna, hogy barátjának nyers válaszáért ő is felelős. Miközben az az úr, a kire a megjegyzés vonatkozott, az egyik sarokban adta a sértődöttet, a családfő felséges leereszkedéssel az ott maradt úriemberhez fordult:

- Az ön barátja, uram, - mondotta, - egy kissé - ha - türelmetlen, és türelmetlenségében talán nem gondolta meg jól, hogy mivel tartozik egy - hm - egy - de hagyjuk ezt - hagyjuk ezt. Az Ön barátja egy kissé türelmetlen, uram.

- Meglehet, uram, - felelte a másik. - Minthogy azonban énnekem szerencsém volt megismerkednem ezzel az úrral a genfi szállóban, a hol nem régiben igen jó társaságban találkoztunk, s minthogy szerencsém volt több későbbi kirándulás alkalmával ehhez az úrhoz csatlakozni és a társaságát élvezni, ennélfogva nem hallgathatok meg semmit - nem, semmit, még oly előkelő megjelenésű és rangú embertől sem, mint ön, uram - a mi erre az úriemberre nézve hátrányos lenne.

- Ne tartson attól a veszedelemtől, uram, hogy ilyesmit hall tőlem. A mikor azt mondom, hogy az ön barátja türelmetlennek mutatkozott, ezzel még nem mondtam semmi effélét. Azért teszem csak ezt a megjegyzést, mert kétségtelen, hogy a fiam, a ki születésénél és - ha - neveltetésénél fogva - hm - úriember, készségesen eleget tett volna minden lekötelező formában tett kívánságnak a tűzre vonatkozóan, a mely természetesen egyaránt megközelíthető az itt egybegyülekezett egész társaság számára. És ezt a kívánságot, minthogy - ha - az ilyen alkalommal minden ember - hm - egyenlő - én magam is jogosnak tartom.

- Jó! - volt a felelet, - És ezzel be is fejezhetjük a dolgot. Alázatos szolgája vagyok az ön fiaurának. Arra kérem az ön fiaurát, fogadja nagyrabecsülésem kifejezését. Most pedig, uram, magam is őszintén megvallhatom, hogy a barátom néha nagyon hajlik a szarkazmusra.

- A hölgy az ön barátjának felesége, uram?

- A hölgy barátom felesége, uram.

- Nagyon szép nő.

- Uram, páratlanul szép. Házasságuk első esztendejében vannak még. Részben nászúton vannak még mindig, részben művészi tanulmányúton.

- Az ön barátja művész, uram?

Az úriember válaszul erre a kérdésre megcsókolta jobb keze ujjait s a csókot egész hosszában kinyújtott karjával az ég felé dobta, mintha ezt akarta volna mondani: az égi hatalmak kegyébe ajánlom, mint halhatatlan művészt!

- De jó családból is való, - tette hozzá azután. - Összeköttetései a legjobbak közül valók. Több a művésznél; előkelő származású férfi. Lehet, hogy a maga büszkeségében, türelmetlenségében és szarkazmusában (megengedem mind a két kifejezést), megvetette rokonságát, de azért mégis csak megvannak a rokonai. Több szikra, a mely érintkezésünk során kipattant, világosan megérttette ezt velem.

- Nos, - remélem, - szólt az előkelő családfő, arczkifejezésével jelezve, hogy az ügyet végképp elintézettnek tekinti, - remélem, hogy a hölgy rosszúlléte csak múló természetű.

- Én is azt remélem, uram.

- Fáradtság csupán, azt hiszem.

- Nem csupán fáradtság, uram, mert az öszvére megbotlott ma útközben és a hölgy kiesett a nyeregből. Nem nagyot esett és nyomban fel is kelt segítség nélkül és nevetve elvágtatott mellőlünk; de estefelé panaszkodott, hogy az oldalán egy kicsit megütötte magát. Több izben említette ezt, mialatt az önök nyomában fölfelé jöttünk a hegyre.

A nagy csoport feje, a ki nyájas volt a nélkül, hogy bizalmaskodott volna, most már úgy vélte, hogy a kelleténél nagyobb leereszkedést tanusított. Nem beszélt tovább s vagy negyedóráig csend volt, a míg be nem hozták a vacsorát.

A vacsorával együtt megjelent a teremben egyik fiatal páter is (öreg páterek, úgy látszik, egyáltalában nem is voltak a kolostorban), hogy elfoglalja helyét az asztalfőn. A vacsora nem különbözött a rendes svájczi szállók vacsorájától, és nem hiányzott a jó vörös bor sem, a melyet enyhébb éghajlat alatt termelt a kolostor. A művész utas nyugodtan belépett a terembe és a többiekkel együtt leült az asztalhoz, látszólag a nélkül, hogy a legkevésbbé is gondolt volna még iménti czivódására tökéletesen kiöltözött utitársával.

- Kérem, - kérdezősködött leves közben a házigazdától, - ez idő szerint sok a kolostor híres kutyája?

- Monsieur, három kutyánk van.

- Hármat láttam odalenn a folyosón. Bizonyára ez a három volt.

A házigazda, egy karcsú, csillogó-szemű, udvarias, barna fiatalember, a kinek fekete csuháján fehér sávok kereszteződtek, mint a nadrágtartó szíjjai, s a ki épp oly kevéssé hasonlított a Szent Bernáthegyi barátok, mint a Szent Bernáthegyi kutyák rendes tipusához, azt felelte, hogy kétségtelenül az a három kutya volt.

- És azt hiszem, - mondta a művész utas, - hogy az egyiket már előbb is láttam.

Lehetséges volt. Elég ismert kutya. A monsieur könnyen láthatta őt odalenn a völgyben vagy valahol a tó mellett, mikor a kutya lement a rend valamelyik tagjával, a ki adományokat gyüjtött a kolostornak.

- Ez rendszerint megtörténik minden évben ugy-e?

A monsieurnek igaza volt.

- És soha sem történik a kutya nélkül. A kutya nagyon fontos.

A monsieurnek ebben is igaza volt. A kutya nagyon fontos. Az emberek joggal érdeklődnek a kutya iránt, mert egyike a leghíresebb kutyáknak, a mint a ma'amselle is bizonyára tudja.

De a ma'amselle kissé hosszadalmasan készült a hozzá intézett megjegyzésre a válaszszal, mintha még nem igen lett volna otthonos a franczia nyelvben. De Tábornokné asszony megadta helyette a választ.

- Kérdezze meg tőle, vajjon az a kutya sok ember életét megmentette-e már, - szólt angol anyanyelvén az a fiatalember, a ki az előbb kijött volt a sodrából.

A házigazdának nem volt szüksége rá, hogy megvárja a kérdés lefordítását. Nyomban felelt rá francziául:

- Nem; ez a kutya nem.

- Miért nem? - kérdezte tovább ugyanaz az úriember.

- Pardon, - felelt a házigazda nyugodtan, - adjon neki rá alkalmat és kétségtelenül élni fog vele. Én például meg vagyok győződve róla, - tette hozzá, miközben felszeletelte a borjúsültet, hogy kézről-kézre adhassa, és szelíden rámosolygott a fiatalemberre, a ki kijött volt a sodrából, - meg vagyok győződve róla, hogy ha ön, monsieur, alkalmat adna rá neki, nagy buzgalommal sietne teljesíteni a kötelességét.

A művész utas nevetett. A hízelkedő utas, (a ki szörnyű mohón iparkodott biztosítani a maga részét a vacsorából), egy falat kenyérrel letörölt a bajuszáról néhány csöpp bort, s azután maga is belevegyült a társalgásba.

- Innen-onnan úgy fordul már az esztendő, ugy-e, atyám, - mondotta, - hogy a turista utazók elmaradnak?

- Igen, úgy fordul már. Legfölebb két-három hét még, s azután egyedül maradunk a téli hóban.

- És azután, - beszélt tovább a hízelkedő utas, - következnek a hókaparó kutyák és az eltemetett gyermekek, úgy mint a képeken!

- Pardon, - szólt a házigazda, a ki nem egészen értette meg a czélzást. - Hogy-hogy a hókaparó kutyák és az eltemetett gyermekek, úgy mint a képeken?

A művész utas megint közbeszólt, mielőtt a páter felelhetett volna.

- Hát nem tudja, - szólt át az asztal fölött hidegen utitársához, - hogy télen át csak csempészek járnak ezen az úton és senki másnak nem lehet erre semmi keresnivalója?

- Teringettét! Nem! Erről soha sem hallottam.

- Pedig így van, azt hiszem. És minthogy ezek meglehetősen értik az időjárás tüneteit, hát nem sok dolgot adnak a kutyáknak, - (a melyek éppen ezért már kiveszőben vannak), - bárha ez a vendéglátó hely elég kényelmesen az útjukba esik. A kicsinyeiket, úgy hallottam, rendszerint otthon hagyják. De azért ez nagyszerű idea! - kiáltott fel hirtelen váratlan lelkesedéssel. - Felséges idea! A legszebb idea a világon, és Jupiterre! könyekig meghatja az embert!

Azután teljes nyugalommal tovább falatozta a borjúsültjét.

Voltaképp annyi csúfolkodó következetlenség lappangott beszéde mélyén, hogy meglehetősen visszás hatást kelthetett, bárha a beszédmodora finom volt és a beszélő nagyon kedvező benyomást tett, és bárha a beszédben rejlő kicsinylés oly ügyesen volt odavetve, hogy a ki nem tudott tökéletesen angolul, aligha érthette meg, vagy ha meg is értette, aligha foghatta fel sértésnek: oly természetes és oly szenvedélytelen volt a beszélő hangja. Miután borjúsültjét általános szótlanság közepett megette, a művész utas megint odafordult utitársához.

- Nézze csak meg, - szólt előbbi hangján, - a mi fiatal házigazdánkat, a ki nincs még élte virágkorában sem, milyen kecsesen és milyen finom udvariassággal és szerénységgel elnököl az asztalunknál! Királyi módon viselkedik! Ebédeljen csak egyszer a londoni Lord Mayornál (ha meghivathatja magát), és figyelje meg a különbséget. Ez a kedves fiú, a kinek arczánál finomabb metszésű arczot sohasem láttam, - igazi klasszikus arcz! - ott hagy valami munkás életet és feljön ide nem is tudom hány lábnyira a tenger színe fölé, a világon semmi egyébért (azon kívül, hogy élvezi - remélem - a kitünő refektóriumot), pusztán azért, mondom, hogy szállót tartson fenn olyan renyhe, szegény ördögök számára, mint ön meg én, és a számlát rábízza a lelkiismeretünkre! Nos, nem csodaszép áldozat ez? Kell-e ennél több, hogy meg legyünk hatva? Mert minden esztendőben tizenkét hónapból nyolcz vagy kilencz hónapon át, érdekes külsejű megmentett emberek nem kapaszkodnak a legokosabb, fakulacsos kutyák

nyakába, hát azért lekicsinyeljük ezt a helyet? Nem! Isten áldja meg ezt a helyet! Nagyszerű hely ez, dicső hely!

Az őszhajú úriembernek keble, a ki feje volt a jelentős társaságnak, duzzadozott, mintha tiltakoznék az ellen, hogy őt is a szegény ördögök közé ne számítsák. Alig hallgatott el a művész utas, megszólalt rögtön a családfő méltóságosan, mintha az ő kötelessége lett volna a legtöbb helyen a társalgás vezetése, s mintha ezt a kötelességét egy kis ideig elhanyagolta volna.

Nyomatékosan közölte a házigazdával azt a véleményét, hogy élete nagyon szomorú élet lehet idefönn télen át.

A házigazda ráhagyta a monsieur-re, hogy bizony egy kicsit egyhangú az élete. A levegőt bajos belélekzeni hosszabb ideig állandóan. A hideg igen nagy. Fiatalságra és erőre van szüksége annak, a ki el akarja viselni. De a ki rendelkezik ezzel és az Isten áldásával - -

Igen, igen, ez mind nagyon szép. - De örökösen a négy fal között, - mondta az őszhajú úriember.

Sok olyan nap van, még rossz időben is, mikor ki lehet menni sétálni. Az a szokás, hogy kiki vág magának egy kis ösvényt és ott végzi a kellő testmozgást.

- De a terület, - makacskodott az őszhajú úriember. - Olyan kicsike. Olyan - ha - túlságosan korlátozott.

A monsieur gondolja meg, hogy föl kell keresni a menedékházakat is, és ezekhez is ösvényeket kell vágni a hóban.

A monsieur ezzel szemben is még mindig azt az ellenvetést tette, hogy a terület - ha - hm - túlságosan szűk. Sőt mi több, mindig ugyanaz, mindig ugyanaz.

A házigazda kicsinylő mosolylyal csendesen vállat vont. Ez igaz, mondotta, de legyen szabad megjegyeznie, hogy a világon csaknem minden dolgot különböző szempontok szerint lehet felfogni. Az ő szegény életét a monsieur és ő nem ugyanazon szempont szerint fogják fel. A monsieur nem szokta meg azt, hogy mindig négy fal között üljön.

- Én - ha - igen, való igaz, - szólt az őszhajú úriember.

Látszott rajta, hogy az ellenvetés ereje valósággal lesujtotta.

A monsieur, angol utazó létére, rendelkezik minden eszközzel, hogy kellemesen utazhassék; bizonyára vagyona van, vannak hintói, szolgái - -

- Persze, persze. Kétségtelenül, - szólt az őszhajú úriember.

- A monsieur nem egykönnyen tud belehelyezkedni oly embernek a helyzetébe, a kinek nincs módjában a választás, hogy holnap ide megyek vagy holnapután oda megyek; hogy átlépem ezt a korlátot vagy hogy lazítok ezeken a kötelékeken. A monsieur talán el sem tudja képzelni, hogy mennyire alkalmazkodik a lélek ilyen dolgokban a szükség kényszerítő erejéhez.

- Ez igaz, - szólt a monsieur. - Ne is beszéljünk tovább - ha - erről a dologról. Önnek - hm - kétségtelenül igaza van. Ne is beszéljünk róla tovább.

Minthogy a vacsorának közben vége lett, a családfő, mialatt beszélt, félrehúzta a székét és visszament előbbi helyére a tűz mellé. Minthogy az asztal nagyobb része mellett nagyon hideg volt, a többi vendég is elfoglalta előbbi helyét a tűz mellett, hogy jól átmelegedjék, mielőtt lefekszik. A házigazda, mikor a többiek fölkeltek az asztaltól, meghajolt az összes jelenlévők előtt, jó éjszakát kívánt nekik és visszavonult. De a hízelkedő utas még előbb megkérdezte tőle, vajjon nem kaphatnának-e egy kis melegített bort; s mikor a páter azt

felelte, hogy kaphatnak, és nemsokára be is küldte a bort, az említett utas leült a társaság közepére, oda, a hová legforróbban sütött a tűz, és töltött a borból mindenkinek.

Ez időtájt a két fiatal hölgy közül az ifjabbik, a ki sötét kuczkójában ülve (a tűz fénye volt a homályos szobában a fő világosság, mert a lámpás füstös volt és rosszul égett), szótlanul figyelt mindarra, a mit a távollévő hölgyről mondottak, nesztelenül kisurrant a teremből. Mikor halkan betette maga után az ajtót, nem tudta, merre forduljon; de miután egy kis ideig tétovázva ide-oda járt a viszhangos tornáczokon és a sok folyosón, eljutott végül a főfolyosó egyik sarkában egy szobához, a hol a cselédség vacsorázott. Itt lámpást kapott és azt is megmutatták neki, hol van az idegen hölgy szobája.

Fel kellett mennie a nagy lépcsőn a felső emeletre. Itt-ott vasrács szakgatta meg a csupasz fehér falakat, és a fiatal lány, miközben tovahaladt, azt gondolta, hogy az egész hely nagyon hasonlít valami börtönhöz. A hölgy szobájának vagy czellájának boltives ajtaja nem volt egészen becsukva. Miután kétszer vagy háromszor kopogott a nélkül, hogy feleletet kapott volna, csendesen benyitott az ajtón és benézett a szobába.

A hölgy ott feküdt csukott szemmel a vetetlen ágyon, s a hideg ellen a takarók és kendők oltalmazták, a melyekkel letakarták őt, mikor ájulásából föleszmélt. A homályos lámpa, a melyet az ablak mély fülkéjében helyeztek el, nem igen világította meg a boltozatos szobát. A látogató félénken odalépett az ágyhoz és halkan így suttogott:

- Jobban van?

A hölgy álomba merült, s a suttogás sokkal halkabb volt, semhogy fölébreszsze. A látogató, a ki megállt a helyén csendesen, figyelmesen megnézte az alvó hölgyet.

- Nagyon szép, - szólt magában. - Sohse láttam még ilyen szép arczot. Óh, mennyire más, mint én!

Furcsa szavak voltak ezek, de volt bennük valami rejtett értelem, mert könybe borították a látogató szemét.

- Tudom, hogy nem tévedek. Tudom, hogy akkor este ő róla beszélt. Minden más dologban könnyen tévedhetnék; de ebben nem, ebben nem!

Nyugodt, gyöngéd kézzel félresimított az alvó homlokából egy hajfonatot, s azután megérintette az alvó kezét, a mely kívül pihent a takarón.

- Örömest elnézem őt, - suttogta magában. - Szívesen elnézem az arczot, a mely *őt* oly mélyen meghatotta.

A kezét nem vonta még vissza, mikor az alvó kinyitotta a szemét és felriadt.

- Kérem, ne ijedjen meg. Egyik utas vagyok csak odalentről. Azért jöttem fel, hogy megkérdezzem, jobban van-e, és hogy nem lehetnék-e valamivel a szolgálatára.

- Azt hiszem, kegyed volt szíves felküldeni már hozzám a komornáit is, hogy támogassanak.

- Nem, nem én. A néném volt. Jobban van?

- Sokkal jobban. Egy kis zúzódás csupán, és ezt is oly jól kezelték, hogy immár csaknem egészen el is múlt. Egy pillanatra elszédültem és el is ájultam. Már előbb fájt; de végül egyszerre csak egészen elgyöngített.

- Itt maradhatok kegyednél, a míg jön valaki? Szívesen lát?

- Nagyon szívesen, mert nagyon egyedül vagyok itt. De félek, hogy nagyon meg talál fázni.

- Engem nem bánt a hideg. Nem vagyok érzékeny, habár annak tetszem is.

Gyorsan odahúzta az ágy mellé a két durva szék közül az egyiket és leült rá. A másik épp oly gyorsan lehúzta magáról egy utitakarónak a csücskét és rávetette a másikra, úgy hogy karja a látogató vállán pihent, mialatt a takaróval átfogta őt.

- Annyira olyan, mint egy kedves ápoló, - szólt a hölgy rámosolyogva vendégére, - hogy úgy tetszik, mintha otthonról jött volna el ide énhozzám.

- Ennek igazán örülök.

- Éppen otthonról álmodtam, mikor az imént fölébredtem. A régi otthonomat értem, mielőtt férjhez mentem.

- És mielőtt ilyen messzire elkerült az otthonából.

- Voltam már ennél sokkal messzebbre is tőle; de akkor magammal vittem az otthon javarészét is és nem éreztem semminek a híját. Most, a mikor itt elaludtam, egyedül éreztem magamat, s minthogy egy kicsit a híját éreztem, visszavándoroltam hozzá.

Valami megható szomorúság és sajnálkozás hallatszott a hangjából, úgy hogy a látogató egy pillanatra önkénytelenül nem emelte rá a tekintetét.

- Furcsa véletlen az, a mely végül összehoz bennünket egymással ez alatt a takaró alatt, a melybe engem is beburkolt, - szólt a vendég kisvártatva. - Mert tudja meg, azt hiszem, hogy egy idő óta kerestem is már kegyedet.

- Engemet?

- Azt hiszem, van nálam egy kis levél, a melyet át kell adnom kegyednek, a mikor találkozunk. Ez az. Ha csak alaposan nem tévedek, akkor ez a levél kegyednek szól. Vagy nem?

A hölgy átvette a levelet, azt mondta, hogy neki szól, és elolvasta. Vendége figyelte, mialatt olvasott. A levél nagyon rövid volt. A hölgy elpirult egy kissé, mikor ajkát a vendég arczára nyomta és a kezét megszorította.

- Az édes fiatal jóbarát, a kinek bemutat, olykor talán vigasztalásomra lehet, azt írja levelében. És valóban vigasztalásom már első ízben is, a mikor találkozom vele.

- Talán nem ismeri, - szólt a vendég tétovázva, - talán nem ismeri a történetemet? Talán nem mondta el kegyednek soha?

- Nem.

- Óh, nem! Miért is mondta volna el? Magamnak is alig van rá most jogom, hogy elmondjam, mert megkértek, hogy ne tegyem. Nem sokból áll, de talán mégis megmagyarázná kegyednek, miért kérem arra, hogy ne szóljon itt erről a levélről senkinek. Talán látta velem a családomat? Egynémely tagja - ezt csak kegyednek mondom - egy kissé büszke, egy kissé elfogult.

- Vegye vissza a levelet, - szólt a másik; - akkor bizonyos vagyok benne, hogy az uram nem fogja meglátni. Különben megláthatná és véletlenül is megemlíthetné. Lesz szíves megint a keblébe rejteni biztonság kedvéért?

Gondosan el is rejtette. Keskeny, kis keze a levélen pihent még mindig, mikor lépteket hallottak kívülről a folyosóról.

- Megigértem, - szólt a vendég felállva, - hogy írok *neki*, miután találkoztam kegyeddel (bizonyos volt ugyanis, hogy előbb-utóbb találkozunk), és megírom *neki*, vajjon kegyed jól van-e és boldog-e. Legjobban szeretném, ha azt írhatnám neki, hogy jól van és boldog.

- Igen, igen, igen! Írja azt, hogy nagyon jól vagyok és nagyon boldog vagyok. És hogy szívem mélyéből köszönetet mondok neki és sohasem fogom őt elfelejteni.

- Reggel még találkozunk. És most már bizonyos, hogy nemsokára megint találkozunk. Jó éjszakát!

- Jó éjszakát! Köszönöm, köszönöm. Jó éjszakát, édesem!

Mind a ketten gyorsan és suttogva beszéltek, miközben búcsúztak és miközben a vendég kisurrant az ajtón. Azt várta, hogy a hölgy férjével fog találkozni az ajtó közelében; de a folyosón nem a hölgy férje volt; az az utas volt, a ki a pár csöpp bort egy falat kenyérrel letörölte a bajuszáról. Mikor meghallotta háta mögött a lépteket, megfordult - mert már távozófélben volt a sötétben.

Udvariassága, a mely rendkívüli volt, nem akarta megengedni, hogy a fiatal hölgy saját magának világítson a lépcsőn lefelé vagy hogy egyedül menjen le az emeletről. Elvette a lámpását, úgy tartotta, hogy a lépcsőt legjobban megvilágítsa vele és elkísérte végig az egész úton, vissza a terembe, a hol vacsoráztak volt. A fiatal hölgy lefelé menet alig tudta palástolni, mennyire kedve lett volna remegni és borzongni; mert ennek az utasnak a külseje rendkívül kellemetlen benyomást tett rá. Mikor vacsora előtt ott üldögélt csendes kuczkójában, elképzelte, hogyan illeszkedett volna bele ez az utas az ő életének színhelyeibe és jeleneteibe, a míg oly ellenszenv nem támadt fel benne vele szemben, hogy az utast valósággal ijesztőnek találta.

Ez udvariasan mosolyogva követte a fiatal hölgyet, belépett nyomában a szobába is, és leült megint a legjobb helyre a tűz mellé. Ott ült, mialatt a már-már hamvadozó tűz vörös fénye fel s alá suhant rajta a sötét szobában, a lábát kinyújtotta a meleg felé, s fenékig ürítette a meleg bort, mialatt minden mozdulatát könnyű árnyék rajzolta le a falra és a mennyezetre.

A fáradt társaság már előbb felkászolódott, s a többiek már mind aludni mentek a fiatal hölgy atyján kívül, a ki ott bóbiskolt székében a tűz mellett. Az utas kénytelen volt fölmenni az emeletre hálószobájába, hogy lehozza magával a zsebbevaló konyakos üvegét. Így mondta legalább, mikor a konyakot beleöntötte a bor maradékába és a keveréket újabb gyönyörűséggel megitta.

- Szabad kérdenem, uram, Itália felé vannak úton?

Az őszhajú úriember felébredt már és készült visszavonulni. Azt felelte a kérdésre, hogy oda.

- Én magam is! - szólt a másik. - Remélem, lesz szerencsém szebb helyeken és kellemesebb körülmények között is kifejezni a tiszteletemet, mint ezen a szomorú hegytetőn.

Az őszhajú úriember elég kimérten meghajolt, és azt mondta, hogy le fogja őt kötelezni vele.

- Mi szegény emberek, uram, - szólt az utas, miközben végighúzta kezét a bajuszán, a melyet belemártott volt a konyakos borba, - mi szegény emberek nem utazunk ugyan úgy, mint a fejedelmek, de azért mi is meg tudjuk becsülni az élet finomságait és kellemetességeit. Egészségére, uram!

- Köszönöm, uram.

- Nagyrabecsült családjának az egészségére - a szép hölgyeknek, leányainak az egészségére!

- Uram, még egyszer köszönöm. Jó éjszakát kívánok. Drágám, itt vannak - ha - az embereink?

- Itt vannak a közelben, atyám.

- Engedelmével! - szólt az utas felállva és kitárva az ajtót, miközben az őszhajú úriember, karját leánya karjába fűzve, megindult a szobán keresztül az ajtó felé. - Kellemes pihenést! Remélem, lesz még szerencsém! Holnap!

Mialatt az utas a legjobb modorában és a legédesebb mosolyával megcsókolta a saját kezét, a fiatal hölgy egy kissé jobban odasimult az atyjához és úgy ment el az utas mellett, hogy valahogyan hozzá ne érjen.

- Eh! - szólt a hízelkedő utas, a kinek magatartása összezsugorodott és hangja alább szállt, mihelyt egyedül maradt. - Ha mindnyájan lefekszenek, nekem is le kell feküdnöm. Fenemód sietnek vele. Pedig tudhatnák, hogy az éjszaka elég hosszú ebben a fagyos csendben és magánosságban akkor is, ha két órával később fekszik le az ember.

Miközben hátraszegte a fejét, hogy fenékig ürítse a poharát, szemét rávetette a vendégkönyvre, a mely ott feküdt nyitva a zongorán, mellette tollak és tinta, mintha az est jövevényei beleírták volna a nevüket az ő távollétében; Fölvette a könyvet és a következő bejegyzéseket olvasta ki belőle:

Nemes Dorrit Vilmos,
Nemes Dorrit Frigyes,
Nemes Dorrit Edvárd,
Miss Dorrit,
Dorrit Amy,
Tábornokné és kiséretük. Úton Francziaországból Itáliába.
Gowan Henrik és neje. Úton Francziaországból Itáliába.

E bejegyzésekhez vékony, czifra írással, a melynek végére olyan kacskaringót kanyarított, mintha lasszót akart volna vetni az összes többi névre, hozzátette ezt:

Blandois. Páris. Úton Francziaországból Itáliába.

Azután, miközben orra lehorgadt a bajúsza fölé és bajusza felkunkorodott az orra alá, visszavonult ő is a czellájába.

MÁSODIK FEJEZET.

Tábornokné.

Elkerülhetetlenül be kell mutatnom azt a tökéletes delnőt, a kinek elég jelentősége volt a Dorrit-család kíséretében ahhoz, hogy külön sor jusson neki a vendégkönyvben.

Tábornokné egy egyházi méltóságnak a leánya volt egy püspöki székvárosban, a hol addig volt a divat vezére, a míg oly közel nem jutott a negyvenötödik esztendejéhez, a mily közel egyáltalában eljuthat hozzá az, a ki hajadon. Egy hatvan esztendős, feszes tartású élelmezési biztos, a ki híres erénycsősz volt, beleszeretett ekkor abba a méltóságba, a melylyel az említett hajadon az illem négyesét a püspöki székváros társas életében hajtotta, és arra kérte őt, vegye föl maga mellé annak a hideg díszkocsinak a bakjára, a mely elé a négyes be volt fogva. A házassági ajánlatot a delnő elfogadta, az élelmezési biztos nagy tisztesség közben elfoglalta helyét az illem hintaján, és Tábornokné tovább hajtotta a négyest, a míg az élelmezési biztos meg nem halt. Közös útjuk közben elgázoltak többeket, a kik az illendőség útjába kerültek; de mindig előkelően és nagy nyugalommal tették meg ezt.

Miután az élelmezési biztost az állását megillető teljes pompával eltemették (az illemnek mind a négy lovát befogták a gyászkocsija elé, és a lovak egytől-egyig tollbokrétát és fekete bársonytakarót viseltek, a melynek csücskét az elhunyt czímere ékesítette), Tábornokné elkezdett tudakozódni, milyen mennyiségű por és hamú maradt az elhunyt után bankletétben. És ekkor kiderült, hogy az élelmezési biztos annyiban megcsalta Tábornoknét, a mennyiben életjáradékot vásárolt magának néhány évvel a házassága előtt, és ezt a körülményt

elhallgatta, mikor házassági ajánlatával kapcsolatban említést tett róla, hogy pénzének a kamataiból él. Tábornokné ennélfogva egyszerre oly szűkös anyagi viszonyok közé került, hogy ha kedélyállapota nem lett volna tökéletesen szabályozva, könnyen abba a kísértésbe eshetett volna, hogy kétségbevonja a gyászistentisztelet ama részének a fontosságát, a mely azt hangoztatta, hogy az élelmezési biztos nem vihet el semmit sem magával.

Ilyen körülmények között Tábornoknénak az jutott az eszébe, hogy talán vállalkozhatnék arra, hogy valamelyik előkelő fiatal hölgynek „kicsiszolja a lelkét" és kipallérozza a modorát. Vagy pedig, hogy az illedelem négyesét befogja valamelyik gazdag fiatal örökösnő vagy özvegy kocsija elé s egyben kocsisa és őre legyen efféle járműnek a társadalom ködös világában. Mikor Tábornokné közölte ezt a gondolatát egyházi és élelmezési rokonságával, oly nagy tetszést aratott vele, hogy ha nem ismertük volna Tábornokné elvitázhatatlan érdemeit, könnyen azt hihettük volna, hogy a rokonság szeretné lerázni Tábornoknét a nyakáról. Bizonyítványokat, a melyek Tábornoknét, mint a jámborság, műveltség, erény és előkelőség csodáját jellemezték, özönével állítottak ki számára a legbefolyásosabb helyekről; és egy érdemes archidiakonus még könyezett is, miközben kiállította bizonyítványát Tábornokné tökéletességéről (a melyet megbízható személyek ecseteltek előtte), noha az érdemes archidiakonusnak nem volt meg az a szerencséje és erkölcsi elégtétele soha életében, hogy Tábornoknét a tulajdon két szemével láthatta volna.

Minthogy ilyenformán úgyszólván az egyház és az állam bízta meg hivatásával Tábornoknét, a ki mindig magas álláspontot foglalt el, Tábornokné úgy érezte, hogy továbbra is megtarthatja ezt a magasságot, és hivatása gyakorlását azzal kezdte meg, hogy igen magas áron kínálta magát. Eltelt bizonyos időtartam, a mely alatt kereslet nem érkezett Tábornoknéra. Végül azonban egy vidéki özvegyember, a kinek volt egy tizennégy esztendős leánya, tárgyalásba bocsátkozott a delnővel; és minthogy az is hozzátartozott Tábornoknénak vagy a veleszületett méltóságához, vagy a művészi politikájához (az egyikhez vagy a másikhoz föltétlenül), hogy úgy viselkedjék, mintha sokkal nagyobb volna a kereslete, mint a kínálata, az özvegy addig unszolta Tábornoknét, a míg rá nem bírta arra, hogy elvállalja leánya lelkének a kicsiszolását és modorának a pallérozását.

E megbízás végrehajtása körülbelül hét esztendeig foglalkoztatta Tábornoknét, a ki ez idő alatt beutazta egész Európát és látta nagy részét mindama látnivaló eszeveszett keverékének, a mit látnia kell minden finom műveltségű személynek, még pedig mindig mások szemén keresztül, és sohasem a tulajdon két szemével. Mikor a rábízott kincs végül kicsiszolódott, elhatározták nemcsak a fiatal hölgynek, hanem özvegy édesatyjának is a megházasodását. Az özvegyet, a ki akkor már nemcsak kellemetlennek, hanem drágának is találta Tábornoknét, egyszerre csaknem épp úgy meghatották Tábornokné érdemei, mint annak idején az archidiakonust, és mindazokon a helyeken, a hol azt remélte, hogy alkalma nyilhat ezt az áldást más valakire áthárítania, oly magasztaló nyilatkozatokat hozott forgalomba Tábornokné megbecsülhetetlen értékéről, hogy Tábornoknénak a neve nem volt még soha életében nagyobbra becsült.

A fönixet erről a magas rúdról kínálták éppen, mikor Dorrit úr, a ki nem régiben jutott hozzá vagyonához, említette bankárjai előtt, hogy szeretne találni olyan jól nevelt, művelt, előkelő családból való, jó társasághoz szokott hölgyet, a ki alkalmas lenne arra, hogy egyrészt befejezze leányainak a nevelését, másrészt pedig társuk vagy kisérőnőjük lehessen nekik. Dorrit úr bankárai, a kik bankárai voltak a vidéki özvegynek is, nyomban így szóltak:

- Tábornokné!

Követvén a világosságot, a melyre véletlenül rábukkant, és azt tapasztalván, hogy Tábornokné összes ismerőseinek egyhangú bizonysága oly fellengzően magasztaló, mint már föntebb említettük, Dorrit úr nem átallott személyesen leutazni a vidéki özvegy emberhez, hogy

megismerkedhessek Tábornoknéval, a kiben oly hölgyet talált, a kinek kiválósága felülmúlta Dorrit úr minden várakozását.

- Bocsásson meg, - szólt Dorrit úr, - ha érdeklődöm - ha - hogy milyen tiszteletdí - -

- Ez valóban olyan kérdés, - felelte Tábornokné, Dorrit úr szavába vágva, - a melynek tárgyalását kerülni szeretném. Itteni barátaimmal nem is beszéltem erről soha; és nem is mondhatok le arról a finom tapintatosságról, Dorrit úr, a melylyel ezt a kérdést mindig kezeltem. Remélem, azt tudja, hogy én nem nevelőnő vagyok - -

- Óh, Isten ments! - szólt Dorrit úr. - Kérem, asszonyom, azt ne képzelje egy pillanatig sem, hogy talán ezt gondoltam.

Dorrit úr valósággal belepirult ebbe a gyanusításba.

Tábornokné méltóságosan bólintott a fejével.

- Ennélfogva nem is szabhatom meg az árát oly szolgálatoknak, a melyeket gyönyörűséggel teljesítek, ha önként teljesíthetek, ellenben nem teljesíthetnék semmiképpen, mint puszta ellenértéket. Azt sem tudnám különben, hogyan vagy hol lehetne találni az enyémhez hasonló esetet. Ez egészen különleges eset.

- Kétségtelenül. De hát akkor (sejttette Dorrit úr nem egészen természetellenesen), hogyan lehetne ezt a kérdést mégis megközelíteni?

- Nem lehet ellene semmi kifogásom, - mondta Tábornokné, - bárha ez is kellemetlen rám nézve, - ha Dorrit úr bizalmasan tudakozódnék itteni barátaimtól, hogy negyedévenként milyen összeget szoktak számlám javára könyveltetni bankáraimnál.

Dorrit úr helyeslően meghajolt.

- Legyen szabad hozzáfűznöm, - mondta Tábornokné, - hogy ezenkívül soha többé nem térhetek vissza erre a kérdésre. Továbbá azt is, hogy nem fogadhatok el sem másodrangú, sem alárendelt állást. Ha felajánlanák azt a megtiszteltetést, hogy megismerkedhetem Dorrit úr családjával - azt hiszem, két leányról történt említés?

- Két leányról.

- Akkor is csak a teljes egyenlőség alapján fogadhatnám el az ajánlatot, mint társnő, pártfogó, mentor és jóbarát.

Dorrit úr, bármennyire tudatában volt is saját jelentőségének, mégis úgy érezte, hogy tiszta szívesség lenne Tábornoknétól, ha bármilyen föltételekkel is elfogadná az ajánlatot. Körülbelül meg is mondta ezt.

- Azt hiszem, - ismételte Tábornokné, - két leányról történt említés?

- Két leányról, - mondta Dorrit úr újra.

- Ennélfogva, - szólt Tábornokné, - szükséges lenne azt az összeget (bármekkorának fog is az összeg bizonyulni), a melyet itteni barátaim javamra szoktak könyveltetni a bankáraimnál, egy harmadával megtetézni.

Dorrit úr haladéktalanul a vidéki özvegy elé terjesztette a kényes kérdést, és minthogy kitünt, hogy az özvegy évenkint háromszáz fontot szokott Tábornokné számlája javára könyveltetni, minden nagyobb számtani erőfeszítés nélkül arra az eredményre jutott, hogy ő neki négyszáz fontot kell évenkint fizetnie. Minthogy Tábornokné oly pompázó külsejű árúczikk volt, a mely az első pillanatra azt a hitet kelti, hogy megér minden pénzt, Dorrit úr formaszerűen is megtette neki ajánlatát, hogy legyen szabad abban a megtisztelő kitüntetésben részesülnie,

hogy Tábornoknét családja tagjául tekinthesse. Tábornokné megadta ezt a nagy előjogot, és most ime itt volt.

A személyét illetőleg, Tábornokné asszony, beleértve a ruháit is, a melyek igen fontos alkatrészét tették a személyének, rendkívül méltóságos és impozáns jelenség volt; pompás, suhogó, méltóságosan terjedelmes; mindig szálegyenesen ülve az illem négyes fogatának a bakján. El lehetett volna vezetni őt - a minthogy valóban el is vezették már, - az Alpesek csúcsára és Herkulanum mélyébe, a nélkül, hogy ruhájának egyetlen ráncza összegyűrődött vagy egyetlen gombostűje meglazult volna. Ha az arcza és a haja egy kissé lisztes volt is, mintha Tábornokné asszony talán valami transcendentális finomságú malomban élt volna, ennek inkább az volt a magyarázata, hogy Tábornokné egyáltalában mészlény volt, semmint az, hogy ibolyaporral szépítette az arczát és meg is őszült már egy kissé. Ha a szeme kifejezéstelen volt, valószínüleg azért volt kifejezéstelen, mert nem volt mit kifejeznie. Ha kevés ráncz volt az arczán, ennek az volt a magyarázata, hogy Tábornokné lelke sohasem írta fel a nevét, de nem írt fel soha semmi mást sem az arczára. Hideg, viaszkos, kialudt némber volt, a ki sohasem égett igazában.

Tábornokné asszonynak nem volt véleménye semmiről sem. A lélek kicsiszolása alatt azt értette, hogy meg kell akadályozni a lelket abban, hogy véleményt alkosson magának bármiről is. Volt egy kis körpályája szellemi barázdákból vagy sinekből, a melyen más emberek véleményeinek apró vonatait járatta, a melyek sohasem érték utol egymást és sohasem érkeztek meg sehová sem. Még az ő illemtudása sem tagadhatta, hogy vannak a világon illetlenségek; de Tábornokné asszony úgy szabadult tőlük, hogy szem elől rakta őket és úgy tett, mintha nem is volnának a világon. Ez volt Tábornokné asszonynak egy másik lélekcsiszoló módszere: minden kellemetlen és bajos dolgot begyömöszölt egy szekrénybe, a szekrényt becsukta és kijelentette, hogy ezek a dolgok nincsenek. Ez volt a világon a legkönnyebb módszer és kétségtelenül a legmegfelelőbb.

Ijesztő dolgokról nem volt szabad mesélni soha Tábornokné asszony előtt. Baleseteket, nyomoruságot, gonosztetteket nem volt szabad Tábornokné asszony füle hallatára említeni. A szenvedélynek Tábornokné asszony jelenlétében el kellett aludnia s a vérnek vízzé és tejjé kellett változnia. Tábornokné asszonynak az volt a hivatása, hogy azt a keveset, a mi mind ennek levonása után megmaradt, bevonja fénymázzal. Hivatása gyakorlása közben bemártotta a legkisebb ecsetet a legnagyobb fazékba, és bevonta fény mázzal minden tárgynak a felületét, a mely tekintetbe jöhetett. Mennél repedezettebb volt a szóban forgó tárgy, annál jobban bevonta fénymázzal Tábornokné asszony.

Fénymáz volt Tábornokné asszony hangjában, fénymáz volt Tábornokné asszonynak a vonásaiban, fénymázas légkör vette körül Tábornokné asszonynak az egész alakját. Tábornokné asszonynak az álmai is bizonyára be lettek volna vonva fény mázzal, - ha szokott volna álmodni, - mikor ott aludt a jó Szent Bernát karjaiban, mialatt a pelyhes hó hulldogált a kolostor tetejére.

HARMADIK FEJEZET.

Úton.

A ragyogó reggeli napfény káprázтatta a szemet, a havazás megszünt, a köd szertefoszlott, a hegyi lég oly tiszta és oly könnyű volt, hogy a ki belélekzette, szinte úgy érezte, hogy ujjászületett. És hogy a csalódás tökéletesebb legyen, mintha a szilárd talaj maga is eltünt volna, s a hegység, rengeteg fehér halmoknak és tömegeknek ez a ragyogó sivataga, mintha felhők

régiója lett volna, a mely szabadon lebegett fönn a kék égboltozat és messze lenn a föld között.

Néhány fekete folt a hóban, megannyi csomó egy kis fonalon, a mely a kolostor kapujában kezdődött és még össze nem fűzött darabokra szakadozottan lecsavarodott a lejtőségen, mutatta, hol dolgoznak a páterek különböző helyeken, hogy útat vágjanak a hóban. A kapú körül megint kezdett már a letaposott hó fölengedni. Egyre-másra vezették ki az öszvéreket, odakötötték a falgyűrűkhöz és megrakták őket; a csengős hámokat felcsatolták, a terheket megerősítették, a hajtók és a lovaglók hangja vidáman csengett. Néhányan a legkorábban kelők közül útra is keltek már; és úgy a kolostor közelében lévő sötét víz parti fensikján, mint lefelé az úton, a melyen tegnap felkapaszkodtak volt, csengőcsilingelés és beszélgetés kellemes harmóniája közben emberek és öszvérek apró alakjai mozogtak, a melyeket a környezet óriási méretei egészen eltörpítettek.

A tegnap esti vacsorázó teremben a tegnapi tűz szárnyas hamuján rakott új tűz fénye világította meg a czipóból, vajból és tejből álló egyszerű reggelit. Megvilágította a tűz a Dorrit-család futárját is, a ki teát készített gazdái számára a magával hozott készletből, a melylyel együtt felhozott több más kisebb elemózsiás készletet is, a mely a terhes, nagy kíséret tagjainak volt szánva. Gowan úr és a párisi Blandois már megreggelizett, s most szivarozva fel s alá járkált a tó partján.

- Gowan, mi? - dünnyögött Tip, másként nemes Dorrit Edvárd, a vendégkönyvben lapozgatva, mikor a futár egyedül hagyta őket a reggelinél. - Akkor hát Gowan a neve egy neveletlen kamasznak, ennyi az egész mondanivalóm! Ha érdemes volna a fáradságra, hát akkor felfricskáztam volna. De szerencséjére - nem érdemes a fáradságomra. Hogy van a felesége, Amy? Úgy sejtem, tudod. Te rendesen tudni szoktál effélét.

- Jobban van, Edvárd. De ma még nem utaznak tovább.

- Óh! Ma még nem utaznak? Ez is szerencséje annak a ficzkónak, - mondta Tip, - mert különben útközben könnyen összekaphattunk volna egymással.

- Azt hiszik, jobb lesz, ha ma még nyugodtan pihen, és holnapnál előbb nem fárasztja és rázatja magát a lefelé való lovaglással.

- Isten neki! De te úgy beszélsz róla, mintha az ápolója lettél volna. Csak nem estél vissza a (nincs itt Tábornokné) a régi szokásaidba, Amy?

E kérdés közben Tip ravaszul figyelő pillantást vetett oldalvást Fanny kisasszonyra és az atyjára is.

- Csak bementem hozzá, hogy megkérdezzem, nem tehetnék-e érte valamit, Tip, - mondta Kis Dorrit.

- Ne szólíts Tipnek, Amy szívem, - szólt ez a fiatalember, összeránczolva a homlokát, - mert ez olyan régi szokásod, a melyről le kell tenned!

- Nem szándékosan tettem, édes Edvárd. Megfeledkeztem róla. Valaha oly természetesnek tartottam, hogy e pillanatban is ezt találtam a leghelyesebb szónak.

- Óh, persze! - vágott közbe Fanny kisasszony. - Természetesen és valaha és a leghelyesebb szó és így tovább! Lárifári, te kis csitri! Nagyon jól tudom, miért érdeklődtél ennyire az iránt a Gowanné iránt! *Engem* bizony el nem kápráztatsz!

- Nem is próbállak elkápráztatni, Fanny. Ne haragudjál rám!

- Óh! Ne haragudjam! - felelt ez a fiatal hölgy, dühösen hátraszegve a fejét. - Nincs türelmem! - (Ez való igaz volt.)

- Kérlek, Fanny, - szólt Dorrit úr, magasba rántva a szemöldeit, - mire czélzol? Beszélj világosan.

- Óh! ne bántsd, papa, - felelte Fanny kisasszony, - szót sem érdemel! Amy megértett. Ismerte ezt a Gowannét már tegnapnál előbb is, vagy tudott róla, csak vallja meg őszintén.

- Gyermekem, - szólt Dorrit úr ifjabb leányához fordulva, - van a nénédnek valami - ha - alapja erre a furcsa állításra?

- Bármily lágyszívüek vagyunk is, - vágott közbe Fanny kisasszony, mielőtt Kis Dorrit felelhetett volna, - nem surranunk be hideg hegytetőkön más emberek szobáiba és nem ülünk dideregve senki mellett, ha csak régebben nem tudtunk már egyet-mást arról a valakiről. Nem nehéz kitalálni, kinek a barátja Gowanné.

- Kinek a barátja? - kérdezte a családfő.

- Papa, sajnos, azt kell mondanom, - felelt Fanny kisasszony, a kinek közben sikerült belelovalnia magát a sértődöttségnek és felháborodásnak abba az állapotába, a melynek elérése gyakran nagy fáradságába került, - azt kell mondanom, hogy azt hiszem, annak a nagyon ellenszenves és kellemetlen egyénnek a barátja, a ki híjával minden gyöngédségnek, a melyet tapasztalásunk alapján talán elvárhattunk volna tőle, megsértett bennünket és érzéseinket oly nyilvánosan és annyira szándékosan megbántotta egy izben oly alkalommal, a melyre közös megállapodásunk értelmében nem akarunk soha többé világosabb czélzást tenni.

- Amy, gyermekem, - szólt Dorrit úr, szelíd szigorúságát méltóságos nyájassággal enyhítve, - így van a dolog?

Kis Dorrit szelíden azt felelte, hogy így van.

- Igen, így van! - kiáltott Fanny kisasszony. - Természetesen! Ugy-e megmondtam! Most pedig, papa, egyszer s mindenkorra kijelentem (ennek a fiatal hölgynek az volt a szokása, hogy ugyanazt a dolgot élete minden áldott napján, még pedig ugyanaz nap többször is egyszersmindenkorra kijelentse), - egyszersmindenkorra kijelentem, hogy ez gyalázat! Egyszersmindenkorra kijelentem, hogy ennek véget kell vetnünk! Nem elég, hogy átéltük azt, a mit csak mi tudunk? Eltűrjük még azt is, hogy a kinek leginkább kellene érzelmeinket kímélni, éppen az vágja arczunkba a multat rendszeresen és állhatatosan? Ki legyünk téve ennek a természetellenes viselkedésnek életünk minden pillanatában? Ne legyen szabad sohasem teljesen elfelejtenünk azt, a mi történt? Még egyszer azt mondom, hogy ez teljességgel alávalóság!

- Látod, Amy, - jegyezte meg bátyja, a fejét csóválva; - tudod, hogy én a te pártodon vagyok, valahányszor csak lehetek, és a legtöbb alkalommal. De azt igazán meg kell mondanom, hogy, szavamra! érthetetlen eljárásnak tartom, ha testvéri vonzalmadnak úgy adod jelét, hogy rokonszenvezel azzal az emberrel, a ki oly tapintatlanul bánt velem, hogy tapintatlanabbul egyik úriember nem is bánhat már a másikkal. És a ki, - tette hozzá meggyőződéssel, - kétségtelenül alacsony gondolkozású ficzkó, mert különben soha sem viselkedhetett volna úgy, a hogy viselkedett.

- És gondold csak meg, - szólt Fanny kisasszony, - gondold csak meg, mi ennek a következménye! Remélhetjük-e valaha, hogy a cselédeink tisztelni fognak? Soha! Itt a két vászoncselédünk, meg papának az inasa, meg egy lakáj, meg egy futár, és más egyéb szolganépség, és e népség szemeláttára azt kell megérnünk, hogy családunk egyik tagja futkos ide-oda egy-egy pohár hidegvízzel, mintha megbolondult volna! Bizony, - folytatta Fanny kisasszony, - csak egy rendőr futkoshatna úgy az utczán vizespoharakkal, ha valami koldus összeesik, mint a hogyan ez a Fanny szaladgált itt ebben a szobában a tulajdon szemünk láttára, tegnap este!

- Ez még csak hagyján volna, - jegyezte meg Edvárd; - de az a te Clennamed, a hogy jónak látja nevezni magát, az már egészen más valami.

- Része csak ugyanannak a dolognak, - felelte Fanny kisasszony, - és szakasztott az, mint a többi mindenféle. Először is a nyakunkba varrta magát. Sohasem volt rá szükségünk. Én legalább mindig megérttettem vele, hogy a legnagyobb gyönyörűséggel nélkülözhettem volna a társaságát. Azután elköveti azt a durva sértést érzelmeinkkel szemben, a melyet sohasem követett vagy követhetett volna el, ha nem telik öröme abban, hogy bennünket megalázzon. És mi most még annyira lealjasodjunk, hogy szívességeket tegyünk a barátainak?! Igazán nem is csodálkozom többé ennek a Gowannak a tegnapi viselkedésén veled szemben! Ugyan mit várhattunk volna tőle egyebet, mikor örült egykori szerencsétlenségünkön - és valósággal kéjelgett rajta abban a pillanatban!

- Atyám - Edvárd - igazán nem! - tiltakozott Kis Dorrit. - Sem Gowan úr, sem a felesége nem hallotta soha a nevünket. Egyáltalán nem ismerték és nem ismerik még most sem a történetünket.

- Akkor annál rosszabb! - vágott vissza Fanny, a ki el volt rá szánva, hogy nem tűr semmiféle enyhítő körülményt. - Mert akkor egyáltalán *nincsen* semmiféle mentséged. Ha tudtak volna rólunk valamit, akkor még hivatottnak érezhetted volna magadat arra, hogy megengeszteld őket. Ez gyönge és nevetséges tévedés lett volna ugyan, de tévedést még meg tudok bocsátani; ellenben nem tudom megbocsátani azoknak szándékos és megfontolt lealacsonyítását, a kiknek legközelebb kellene állniok hozzánk és legdrágábbaknak kellene lenniök számunkra. Nem. Ezt nem tudom megbocsátani. Ezt csupán kárhoztatni tudom.

- Sohasem sértlek meg szándékosan, Fanny, - szólt Kis Dorrit, - bárha oly kegyetlen vagy is hozzám.

- Akkor óvatosabbnak kellene lenned, Amy, - felelte a nénje. - Ha véletlenül csinálsz ilyesmit, akkor óvatosabbnak kellene lenned. Ha én véletlenül olyan különös helyen és olyan különös körülmények között születtem volna, a hol eltompul érzékem az illendőség iránt, akkor, azt hiszem, kötelességemnek tartanám minden lépésemnél megfontolni: „Tudtomon kívül nem olyasmit akarok-e tenni, a mivel hozzám közelálló, drága személyeket kompromittálok?" Azt hiszem, *én* ezt tenném, ha *én* lennék ilyen helyzetben.

Végül közbelépett Dorrit úr, hogy véget vessen tekintélyével ezeknek a kínos kérdéseknek s egyben megállapítsa a belőlük levonható erkölcsi tanulságot bölcseségével.

- Drágám, - szólt Dorrit úr legifjabb lányához, - arra kérlek - ha - hogy ne szólj egy szót sem többet. A nénéd, Fanny, erős kifejezéseket használ, de nem alaptalanul. Neked most - hm - az a kötelességed, hogy támogass egy előkelő társadalmi helyzetet. Ezt az előkelő társadalmi helyzetet nem csupán te foglalod el, hanem - ha - én is, és - ha, hm - mi is. Mi is. Már most minden előkelő társadalmi helyzetben lévő embernek az a kötelessége, de az a kötelessége különösen ennek a családnak, oly okokból, a melyeknél nem akarok - ha - tovább időzni, hogy tiszteletet szerezzen magának. Éberen vigyáznia kell arra, hogy tiszteletet szerezzen magának. A függő személyeket, ha azt akarjuk, hogy tiszteljenek bennünket, bizonyos távolságban kell - ha - tartani és le kell őket - hm - szorítani. Leszorítani. Ennélfogva az, hogy ki ne tedd magadat cselédeink megjegyzéseinek, s azt a látszatot ne keltsd, mintha bármikor nélkülözted volna a szolgálatukat és saját magadat szolgáltad volna ki, ez - mondom - rendkívül - ha - fontos.

- Ugyan ki ne látná be ezt? - kiáltott Fanny kisasszony. - Ezen múlik minden.

- Fanny, - felelt az atyja fenségesen, - hallgass végig, édesem. Térjünk rá most - ha - Clennam úrra. Őszintén megvallom, Amy, hogy én nem osztozom nénéd érzelmeiben - illetve, nem

osztozom teljesen - hm - teljesen - Clennam úrra vonatkozóan. Beérem azzal, hogy ezt az egyént - ha - általánosságban - jónevelésű személynek tartom. Hm. Jónevelésű személynek. Azt sem akarom kutatni, vajjon Clennam úr valaha betolakodott-e - ha - a társaságomba. Tudta, hogy az én társaságomat - hm - keresik, és az lehet a mentsége, hogy engem közszemélyiségnek tekintett. De Clennam úrral való - ha - futó ismeretségemet (nagyon futó volt ez az ismeretség!) oly körülmények kísérték, a melyek, - Dorrit úr e helyütt rendkívül komolyan és nyomatékosan beszélt, - tapintatlanságra vallanának Clennam úr részéről, ha megpróbálná - hm - fölfrissíteni az érintkezést velem vagy családom bármely tagjával a mostani körülmények között. Ha Clennam úrban van annyi tapintat, hogy belátja minden efféle próbálkozás illetlenségét, akkor felelős úriember létemre kötelességem - ha - elismerni ezt a tapintatosságát. De ha Clennam úrban nincs meg ez a tapintat, akkor egy pillanatig sem - ha - érintkezhetem tovább ilyen - hm - faragatlan emberrel. Mindkét esetben kiderülne, hogy Clennam úrról szó sem lehet többé, s hogy sem minekünk nincs semmi dolgunk vele, sem őneki nincs semmi dolga velünk. Ha - Tábornokné!

Ennek a delnőnek a megjelenése, - mert ezt jelentette be Dorrit úr, - a ki azért jött, hogy leüljön a reggelihez, véget vetett a fejtegetésnek. A futár nemsokára jelentette, hogy a szolga és az inas és a két komorna és a négy vezető és a tizennégy öszvér készen áll, mire a reggeliző társaság fölkerekedett a kolostor kapuja elé, hogy csatlakozzék az induló menethez.

Gowan úr, szivarral és czeruzával, távolabb állt, de Blandois úr nyomban ott termett, hogy kifejezze tiszteletét a hölgyek iránt. Mikor udvariasan megemelte kalapját Kis Dorrit előtt, Kis Dorritnak úgy rémlett, hogy a mint ott állt előtte köpönyegében, sötéten a hóban, még baljóslatúbb volt a megjelenése, mint előtte való este a tűz fénye mellett. Minthogy azonban nemcsak az atyja, hanem a nénje is elég kegyesen fogadta Blandois úr hódolatát, Kis Dorrit is tartózkodott bizalmatlanságának a kifejezésétől, hogy újabb gyarlóságnak ne adja jelét, a melyet a fogházban történt születésére lehetne megint csak visszavezetni.

De mialatt lefelé kanyarodtak a hepe-hupás úton, egyszernél többször hátra tekintett, a míg látható volt még a kolostor, és látta, hogy Blandois úr, a kinek háta mögött egyenesen fölfelé szállt a kémények füstje az aranyos párázatban, ott áll egy kinyúló ponton és lenéz utánok. Miután puszta fekete vonallá vált már a hóban, Kis Dorritnak még akkor is sokáig úgy rémlett, mintha látná még mindig azt a különös mosolyt, azt a horgas orrot és azokat az egymáshoz túlságosan közel álló szemeket. Sőt még akkor is, mikor a kolostor eltünt már és könnyed reggeli felhők fátyolozták el az ösvényt a kolostor alatt, az út szélén levő kísérteties csontvázkarok mintha egytől-egyig oda mutattak volna fel Blandois úrra.

De mihelyt enyhébb tájakra érkeztek le, a párisi Blandois, a ki árulóbb volt talán a hónál is, hidegebb szívű és nehezebben olvadó, lassan-lassan eltünt Kis Dorrit gondolataiból. A nap megint melegen sütött, üdítő itallal kínálkoztak megint a folyók, a melyek a jéghegyekből és a havas barlangüregekből eredtek, megint belejutottak Svájcz fenyőfái, szirti csermelyei, zöldelő magaslatai és völgyei, faházacskái és mesterkéletlen, zeg-zugos sövénykerítései közé. Néha úgy kiszélesedett az út, hogy Kis Dorrit atyja mellett lovagolhatott. És ilyenkor boldoggá tette Kis Dorritot, hogy ránézhetett atyjára, a ki drága prémes ruhában, gazdagon, szabadon, nagy szolgahad kíséretében, messze jártathatta tekintetét a táj gyönyörűségein, a nélkül, hogy nyomorult fal lett volna előttük, a mely tekintetének szabad röptét korlátozta s árnyékát ráborította volna.

A bácsija annyiban szabadult meg ettől a régi árnyéktól, hogy azt a ruhát viselte, a mit ráadtak, s hébe-korba valamelyes mosakodással áldozott a családi becsület oltárán, s elment mindenüvé, a hová elvezették, bizonyos türelmes, állati örvendezéssel, a mely mintha azt fejezte volna ki, hogy a levegő és a változatosság jót tesz neki. Minden egyéb tekintetben, egyen kívül, más fényesség nem áradt belőle, csak az, a mely bátyja ragyogásának a

visszfénye volt. Bátyjának nagysága, gazdagsága, szabadsága és előkelősége tetszett neki, minden tekintet nélkül önönmagára. Némán és elhúzódva nem is volt szüksége a beszédre, mikor a bátyját hallhatta beszélni; nem is kívánta, hogy kiszolgálják, csak szenteljék magukat a cselédek bátyja szolgálatára. Az egyetlen észrevehető változás, a mely belőle eredt, modorának megváltoztatása volt ifjabb unokahugával szemben. Napról-napra jobban átfinomult a viselkedése határozott tiszteletté, a minőt ritkán tanusít az éltesebb kor a fiatalsággal szemben, és még ritkábban fejez ki, mondhatnók, oly tapintatosan, mint a hogy ő kifejezte. Valahányszor Fanny kisasszony egyszersmindenkorra kijelentett valamit, a bácsi megragadta a legközelebbi alkalmat, hogy leemelje kalapját ősz fejéről ifjabb unokahuga előtt és segítse őt az öszvérre ülni vagy odavezesse őt a kocsihoz, vagy más figyelmességet tanusítson iránta a legmélyebb hódolattal. És tiszteletadása nem tetszett soha helyén nem valónak vagy erőltetettnek, hanem mindig szíves, egyszerű, önkénytelen és természetes volt. És abba sem egyezett bele soha, még bátyja kívánságára sem, hogy bárhol előtte foglaljon helyet vagy bármiben megelőzze őt. Oly féltékenyen vigyázott arra, hogy ifjabb unokahuga a kellő tiszteletben részesüljön, hogy most is, miközben lefelé haladtak a Nagy Szent Bernát-hegyről, hirtelen dühös haragra lobbant, mert a lakáj elmulasztotta ifjabb unokahugának a kengyelt tartani, noha ott állt a közelben, mikor Kis Dorrit leszállt. És mondhatatlan ámulatba ejtette az egész társaságot, mikor egy csökönyös öszvér hátán a lakájnak ugratott, beszorította őt egy sarokba és azzal fenyegette meg, hogy halálra tapossa.

Pompás vendégek voltak és a fogadósok valósággal imádták őket. Bárhová mentek, előkelőségüket előre bejelentette az előttük nyargaló futár, a ki gondoskodott róla, hogy a legpompásabb szobák készen várják őket. Ő volt a családi fölvonulások hírnöke. Nyomon követte őt a nagy utazó-hintó, benne Dorrit úr, Dorrit kisaszony, Dorrit Amy kisasszony és Tábornokné; és kívül a kocsin a kíséret néhány tagja, és (szép időben) nemes Dorrit Edvárd, a kinek számára egy bak-ülés fönn volt tartva. Ezután következett a könnyű kocsi, benne nemes Dorrit Frigyes és egy üres hely, a melyet esős időben nemes Dorrit Edvárd szokott elfoglalni. Végül a podgyászkocsi, a kíséret többi tagjával, a nagy málnával és annyi sárral és porral, a mennyi csak ráfért abból, a mit a többi alkalmatosság hátrahagyott.

Ezek a kocsik ékesítették a szálló udvarát Martignyben, mikor a család visszatért hegyi kirándulásából. Minthogy ez az út forgalmas volt, más járművek is voltak az udvaron, kezdve az összetákolt olasz vettúrától az elegáns angol hintóig. (A vettúra olyan volt, mint egy vásári lengőhintának a feneke rátéve egy kerekes fatálczára és beborítva egy másik kereketlen fatálczával.) De volt a szállónak még más ékessége is, a melyre Dorrit úr nem számított. Két idegen utas diszítette lefoglalt szobái közül az egyiket.

A fogadós, a ki levett kalappal ott állt az udvarban, esküdözött a futárnak, hogy tönkremegy, hogy kétségbe van esve, hogy mélységesen el van szomorodva, hogy a legnyomorultabb és legszerencsétlenebb pára, hogy tökkelütött barom. Nem lett volna szabad semmiképpen megengednie (mondotta), de az a roppant előkelő úrinő oly esengve kérte, hogy megebédelhessen az egyik szobában, csak egy kis félórácskára, hogy nem tudott neki ellent állani. A kis félórácska letelt, az úrinő és az úriember éppen a kis gyümölcsöt és a félcsészécske feketekávéját fogyasztja, a számla ki van egyenlítve, a lovak be vannak fogva, és a két vendég nyomban tovább indul; csak a boldogtalan végzet és az ég átka intézte úgy, hogy még nem utaztak tovább.

Semmi sem múlhatta volna fölül Dorrit úr fölháborodását, mikor a lépcső tövében megfordult, e mentegetődzés hallatára. Érezte, hogy családi méltóságán orgyilkos kéz ejtett súlyos sebet. Pedig oly finom érzéke volt saját méltóságával szemben, hogy finomabbat elképzelni sem lehetett volna. Merényletet tudott fölfedezni ellene olyankor is, mikor másnak sejtelme sem volt efféléről. Életét valósággal halálos gyötrődéssé tette az a sok finom műtőkés, a mely érzése szerint szakadatlanul méltósága bonczolásával volt elfoglalva.

- Lehetséges, uram, - szólt Dorrit úr, fülig elvörösödve, - lehetséges, hogy volt - ha - bátorsága egyik szobámat másvalakinek a rendelkezésére bocsátani?

Ezer bocsánat! A fogadós szörnyű balvégzete azt akarta, hogy engedjen a rendkívül előkelő úrnő rábeszélésének. Esedezve kéri a Monseigneurt, hogy ne haragudjék rá. A Monseigneur lábai elé veti magát, hogy irgalomért könyörögjön. Ha a Monseigneur kegyeskednék bevonulni a másik szalónba, a mely csak is az ő számára van fönntartva, csupán öt perczecskére bevonulni, akkor minden rendbe jönne.

- Nem, uram, - szólt Dorrit úr. - Nem vonulok be semmiféle szalonba. Távozom a házából egy falat étel, egy korty ital nélkül, a nélkül, hogy betenném a lábamat a házába. Hogy mer így bánni velem? Ki vagyok én, hogy engem - ha - megkülönböztet más úriemberektől?

Jaj! A fogadós tanubizonyságul hívta föl az egész mindenséget, hogy a Monseigneur az egész nemesi kar legszeretetreméltóbb tagja, a legfontosabb, a legbecsültebb, a legtiszteltebb tagja. Ha megkülönbözteti a Monseigneurt másoktól, azért teszi csak, mert ő sokkal kimagaslóbb, sokkal becsültebb, sokkal nemeslelkűbb, sokkal híresebb.

- Ne mondjon ilyet, uram, - felelte Dorrit úr szörnyen fölhevülve. - Megsértett! Sértésekkel halmozott el. Hogy mert ilyet tenni? Adjon magyarázatot!

Ah, szent ég, hogy adjon a fogadós magyarázatot, mikor nincs egyéb megmagyarázni valója? Mikor csak bocsánatot kérhet és a Monseigneur ismert nagylelküségében bizakodhatik?

- Ha, mondom, uram, - szólt Dorrit úr, lihegve dühében, - ön megkülönböztet engem, - ha - más úriemberektől! Különbséget tesz közöttem és más gazdag és előkelő úriemberek között! Azt kérdezem, hogy miért? Tudni akarom, hogy - ha - milyen jogon? Kinek a fölhatalmazása alapján? Feleljen, uram! Magyarázza meg! Válaszoljon, hogy miért?

Legyen szabad a fogadósnak alázatosan megjegyezni a futár úr előtt, hogy a Monseigneur, a ki egyébként oly kegyes, most teljesen ok nélkül haragszik. *Miért*-ről szó sincsen. A futár úr lesz szíves a Monseigneurnek megmagyarázni, hogy a Monseigneur téved, mikor azt gyanítja, hogy volt szó valami *„miért”*-ről, azon kívül, a melyet alázatos szolgája bátorkodott már elébe terjeszteni. Az a rendkívül előkelő úrinő...

- Csend! - kiáltott Dorrit úr. - Fogja be a száját! Egy szót se többet arról a rendkívül előkelő úri nőről! Egy szót se halljak többet öntől! Nézze ezt a családot - az én családomat - ez előkelőbb minden úri nőnél. Tiszteletlenül bánt ezzel a családdal; arczátlanul viselkedett ezzel a családdal szemben! Tönkre fogom tenni! Ha - hozzák a lovakat, rakják föl a podgyászt, nem teszem be többé a lábamat sem ennek az embernek a házába!

Nem elegyedett belé senkisem ebbe a vitába, a mely meghaladta nemes Dorrit Edvárd franczia társalgási képességét, s a melyet a hölgyek is aligha értettek meg. De Fanny kisasszony most immár nagyon elkeseredetten támogatni kezdte az atyját; kijelentve, anyanyelvén, hogy ennek az embernek nyilvánvalóan volt valami különös oka erre az arczátlanságra; és az ő véleménye szerint fontos lenne, hogy bármi módon rákényszerítsék annak a megvallására, miféle jogon mer különbséget tenni e család és más gazdag családok között. Hogy vakmerőségének mi lehet az oka, azt ő (Fanny kisasszony) nem is sejti; de van valami oka, és ezt ki kell belőle csikarni.

Az összes vezetők, öszvérhajcsárok és léhűtők az udvarban végighallgatták a dühös párbeszédet és most nagy hatást tett rajok, mikor a futár készült a kocsikat előállítani. Ez persze, minthogy minden kerékre jutott vagy tíz-tizenkét pár segítő kéz, óriási zajjal ment végbe; aztán hozzáfogtak a podgyász fölrakásához, a míg a lovak megérkeznek a postahivatalból.

Minthogy azonban a rendkívül előkelő úrnőnek angol kocsija ott állt már befogva a fogadó ajtaja előtt, a gazda lopva fölsurrant az emeletre, hogy elmondja súlyos esetét. Ezt kitalálta az udvar, mikor a fogadós lejött most a lépcsőn az úriember és az úrhölgy kíséretében, a kiknek jelentős kézmozdulattal megmutatta Dorrit úr megbántott fenségét.

- Bocsánat, - szólt az úriember, otthagyva az úrhölgyet és előlépve, - én szűkszavú ember vagyok és nem értek a magyarázkodáshoz - de ez az úrhölgy nagyon szeretné, hogy ne legyen gabalyodás. Az úrnő - voltaképpen az anyám - és azt kívánja, mondjam meg, hogy azt reméli, nem lesz belőle gabalyodás.

Dorrit úr, a ki még mindig lihegett a rajta esett sérelem miatt, hidegen, kurtán, kérlelhetetlenül üdvözölte az úriembert és üdvözölte az úrnőt.

- No, de ilyet - nini, öregem, maga az!?

Igy szólította meg most az úriember nemes Dorrit Edvárdot, a kire le is csapott nyomban, mint gondviselésszerű, hatalmas megmentőjére. - Próbáljuk csak meg mi ketten rendbe hozni valahogyan a dolgot. Az úrhölgy semmiképp sem akar gabalyodást.

Nemes Dorrit Edvárd, mikor gombjánál fogva egy kicsit félrehúzták, diplomata-arczot vágva, így válaszolt:

- No, annyit be kell látnia, hogy ha az ember lefoglal előre egy csomó szobát, úgy hogy az övé, hát akkor nem kellemes, hogyha másokat talál bennök.

- Nem, - szólt a másik, - tudom, hogy nem az. Megengedem. De hát próbáljuk meg mégis rendbehozni a dolgot, hogy ne legyen gabalyodás. Ez a ficzkó nem oka semminek, hanem az anyám oka mindennek. Minthogy fene finom asszony és nyoma sincs benne az átkozott ostobaságnak - aztán meg nagyon művelt is - hát ez a ficzkó nem bírt vele. Az anyám egyszerűen zsebredugta.

- Ha így történt, - kezdte nemes Dorrit Edvárd.

- Becsületszavamra, így történt. Ennélfogva, - szólt a másik úriember, visszatérve kiinduló pontjához, - mire való lenne a gabalyodás?

- Edmund, - szólt az úrnő a kapú aljából, - remélem, megmagyaráztad, illetve megmagyarázod ennek az úriembernek és családjának teljes megelégedésére, hogy az udvarias fogadóst nem érheti gáncs?

- Higyje meg, asszonyom, - felelt Edmund, - majd széttépem magam, hogy ezt tegyem. - Azután merően rábámészkodott nemes Dorrit Edvárdra néhány pillanatig, majd mintha hirtelen a kedélyesség rohama tört volna ki rajta, hozzátette: - öregem! Rendben van minden?

- Voltaképpen nem is tudom, - szólt az úrnő, néhány lépést téve kecsesen Dorrit úr felé, - nem az lesz-e a legokosabb, ha magam mondom meg, hogy biztosítottam róla ezt a derék embert, hogy vállalom minden következményét, ha elfoglalhatom egy idegennek egyik szobáját az illető távollétében, annyi (vagy oly kis) időre, a míg megebédelhetek benne. Sejtelmem sem volt róla, hogy jogos tulajdonosa oly hamar vissza fog térni, és arról sem volt sejtelmem, hogy már visszatért, különben siettem volna kivonulni jogtalanul elfoglalt szobámból és személyesen megadni a magyarázatot és bocsánatot kérni. Azt hiszem, hogy ezzel...

Az úrnő, a kinek lorgnon volt a szemén, egy pillanatig dermedten és szótlanul állt a két Dorrit kisasszony előtt. Ugyane pillanatban Fanny kisasszony, a nagyszabású festői kép előterében, a mely a családból, a családi kocsikból és a családi cselédségből alakult ki, egyik kezével erősen karon ragadta a hugát, hogy ott tartsa a helyén, másik karjával pedig, előkelő arczot vágva, legyezte magát és közönyösen végigmérte az úrhölgyet tetőtől-talpig.

Az úrhölgy gyorsan összeszedte magát, - mert Merdlené asszony volt, a ki nem egykönnyen jött zavarba, - és tovább beszélt. Kijelentette, hogy azt hiszi, ezzel kiérdemelte merészségéért a bocsánatot és visszaszerezte ennek a derék fogadósnak azt a kegyet, a mely oly értékes a számára.

Dorrit úr, a kinek méltósága oltárán mindez tömjén volt, kegyesen válaszolt és kijelentette, hogy emberei - ha - ki fogják fogni megint a lovakat, s ő maga - hm - elnézi, a mit eleinte sértésnek tartott, most azonban kitüntetésnek tekint. A kebel erre meghajolt előtte; és tulajdonosa, a ki bámulatosan uralkodott az arczán, megnyerő mosolylyal búcsúzott a két testvértől, mint két olyan gazdag fiatal hölgytől, a kik nagyon belejutottak a kegyébe, s a kikhez eddig még soha életében nem volt szerencséje.

Nem így Sparkler úr. Ez a fiatal ember, a ki ugyanabban a pillanatban dermedt meg, mikor úri édes anyja, sehogysem tudott fölengedni, hanem szinte kővé váltan állt a helyén, rábámulva az egész képre, a melynek előterében Fanny kisasszony állt. Mikor anyja így szólt: - Edmund, készen vagyunk; add a karodat! - a fiatal ember, ajkának mozgásáról ítélve, válaszolt valamit, olyanforma megjegyzést, a minőben ragyogó talentuma leggyakrabban kifejezésre szokott jutni, de mozdítani egyetlen izmát sem mozdította. Olyan merev volt egész alakja, hogy bajos dolog lett volna annyira meghajolnia, hogy beszállhasson a kocsiajtón, ha édesanyja belülről idejében nem támogatja egy rándítással. Mihelyt odabenn volt a kocsiban, a hátsó kis ablak párnája nyomban eltünt és helyét a fiatal ember szeme foglalta el. Ott is maradt mindaddig, a míg ilyen kicsiséget meg lehetett különböztetni, és valószínüleg még jóval tovább is, és úgy bámult, (mint mikor valami kimondhatatlanul meglepő dolog esik meg egy tőkehallal), mint egy rosszul elhelyezett szem egy nagy medálionban.

Ez a találkozás oly kellemes volt Fanny kisasszonyra nézve és utólag annyi anyagot szolgáltatott neki a diadalmas elmélkedésre, hogy gorombasága bámulatosan megenyhült. Mikor a menet másnap megint útnak indult, Fanny kisasszony szokatlanul jókedvüen foglalta el benne a helyét; és valóban oly vidám volt egész nap, hogy Tábornokné nem győzött rajta csodálkozni.

Kis Dorrit örült, hogy nem találtak benne hibát, és annak is, hogy Fanny meg volt elégedve. De ő maga csendes és tünődő volt a menetben. A mint ott ült az utazókocsiban szemközt az édes atyjával és visszagondolt a Marshalsea régi szobájára: mintha ez az egész jelenvalósága álom lett volna csak. A mit látott, új és csodálatos volt minden, de nem volt valóság. Mintha a hegyek és festői tájak viziói minden pillanatban elenyészhettek volna, s a kocsi, befordulva hirtelen egy sarkon, egyszerre csak ott teremhetett volna a Marshalsea régi kapuja előtt.

Hogy nem volt semmi dolga, az furcsa volt, de félig sem olyan furcsa, mint az, hogy olyan sarokba jutott bele, a hol nem kellett senki helyett sem gondolkoznia, semmin sem törni a fejét, semmivel sem törődnie, senkinek a gondját magára vennie. És még ennél is furcsább volt az, hogy atyja és saját maga között bizonyos távolságot kellett észrevennie, a hol mások dolga volt az, hogy az atyjával törődjenek és a hol ő rá sohasem volt szükség. Eleinte annyira szokatlannak tünt föl ez előtte, szokatlanabbnak még a hegyeknél is, hogy sehogysem tudott beletörődni és megpróbálta elfoglalni megint régi helyét az atyja mellett. De az atyja beszélt vele négyszem között és megmondta neki, hogy - ha - előkelő embereknek „édesem", föltétlen tiszteletet kell követelniök az alárendeltjeiktől és hogy neki, a leányának, Dorrit Amy kisasszonynak, a ki a dorsetshirei Dorritok egyetlen élő ágának a sarja, tudnia kell, hogy ha - hm - azzal foglalkozik, hogy - hm - cselédmunkát végez, hát ez összeférhetetlen a megkövetelt tisztelettel. Ennélfogva, „szívem", atyailag arra kell őt - hm - figyelmeztetnie, ne feledkezzék meg soha arról, hogy úrihölgy, a kinek - hm - illő büszkeséggel kell viselkednie és rangja méltóságát meg kell óvnia; és ezért arra kéri őt, hogy tartózkodjék mindentől, a mi alkalmat adna - ha - kellemetlen és kicsinylő megjegyzésekre.

Kis Dorrit szó nélkül engedelmeskedett. És így esett, hogy most ott ült a fényes hintó egyik sarkában, türelmes kis kezeit összekulcsolva, és teljesen megfosztva utolsó kis pontjától is élete régi alapjának, a melyen lábát megvetette volt.

Ebből a helyzetből valóság nélkül valónak tetszett neki minden, a mit látott; mennél csodásabbak voltak a tájak, annál jobban hasonlítottak saját belső életének a valóságnélküliségéhez, a mint ott járt a lelke naphosszat az üres helyeken. A Simplon szakadékai, szörnyű mélységei és mennydörgő vízesései, a gyönyörű út, a veszedelmes pontok, a hol egy meglazult kerék vagy megbotló ló a romlást jelentette volna, a leszállás Itáliába, ennek a szépséges országnak a kibontakozása, mikor a vad hegyszoros kiszélesedett és kibocsátotta őket sötét, komor börtönéből - mindez álom volt - csak a régi nyomorult Marshalsea volt valóság. Nem, még a régi, nyomorult Marshalsea alapjai is megrendültek, ha úgy képzelte el, hogy az atyja nincs többé a falai között. Sehogysem tudta elhinni, hogy a foglyok ott ődöngenek még mindig a szűk udvarban, hogy a hitvány szobák közül minden egyesnek van lakója, hogy a kapus ott van még mindig a páholyában, ki- s beeresztgetve az embereket, úgy, a hogy Kis Dorrit nagyon is jól tudta.

Miközben édesatyja egykori fogházéletének az emléke ott csengett a lelkében, mint valami szomorú dalnak a refrainje, Kis Dorrit gyakran ébredt a szülőhelyéről való álmából egész napig tartó hosszú álomra. A festett szoba, a melyben felébredt (nem egyszer valami roskatag palotának a pusztuló díszterme), volt az álom kezdete; a pirosló, őszies vadszőlőlevelek, a melyek belelógtak az ablaküvegbe, a narancsfák odakünn a megrepedezett fehér terraszon, egy csoport szerzetes és paraszt odalenn a kis utczán, az egymással birkózó nyomor és pompa a táj minden tenyérnyi földjén, bármennyire eltért is egymástól, és a nyomor mindenütt legyőzi a pompát a végzet erejével. Erre csupasz folyosók és pilléres karzatok útvesztője következett, miközben odalenn a folyosók és karzatok által alkotott négyszögben készült már a családi menet az út folytatására, a hintók és a málhák között, a melyeket a szolgahad rendezgetett. Azután reggeli egy másik festett szobában, a melynek rengeteg méretű falait a nedvesség foltokkal rakta tele; s azután az elutazás, a mely tekintettel Kis Dorrit félénkségére és arra az érzésére, hogy nem elég nagy a helyéhez képest, a mely megillette őt a czeremóniában, mindig kellemetlen mozzanat volt. Mert ekkor megjelent a futár (a ki maga is nagytekintélyű idegen uriember lett volna a Marshalseaben), és jelentette, hogy indulhatnak; és azután atyja inasa ünnepélyesen belesegítette atyját az utazóköntösébe; azután megjelent Fanny komornája és a saját komornája (a ki szörnyen ránehezedett Kis Dorrit lelkére - és eleinte sokszor megríkatta, mert Kis Dorrit nem tudott mit csinálni vele), hogy kiszolgálják őket; azután bátyjának az inasa tökéletesítette gazdája felszerelését; azután atyja karját nyújtotta Tábornoknénak és bácsija karját nyujtotta neki, s a fogadós és személyzete kíséretében levonultak valamennyien a lépcsőn. Odalenn nagy tömeg sereglett egybe, hogy nézze őket, a mikor kocsiba ülnek, a mi sok hajlongás, koldulás, lovak ágaskodása, ostorok pattogtatása és általános lárma közepett ment végbe; s végül eszeveszetten döczögve a bűzös, szűk utczákon, kihajtattak a város kapuján.

A nap valóságnélküliségéhez tartoztak azután az országutak, ahol ragyogó, piros szőlőindák húzódtak mértföldeken keresztül guirlandszerüen egyik fáról a másikra; az olajfaerdők; a lejtőkön elterülő fehér falvak és városok, a melyek kívülről bájosak, de belül szörnyű piszkosak és szegények; a keresztek az út mentén; a sötétkék tavak a tündérszigetekkel s a számtalan csónak tarka, színes födéllel és szépformájú vitorlákkal; a hatalmas épületek, a melyek porladozóban voltak; a függőkertek, a melyekben úgy felburjánzott a gyom, hogy mint az ék, belenyomult a kövek eresztékeibe, szétrepesztette a boltiveket és meghasogatta a falakat; a kőterraszos utczák, a hol gyikok futkostak ki s be minden repedésen; mindenütt a legkülönbözőbb fajta koldusok: siralmas, festői, éhes, jókedvű gyermekek és aggok. Nem egyszer a postaállomásokon és más megállóhelyeken úgy tüntek fel Kis Dorritnak ezek a nyomorúságos

teremtmények, mint az egész nap egyedüli valóságai; és nem egyszer, mikor a magával hozott pénzt az utolsó fillérig elosztogatta már, kezeit összekulcsolva s egy-egy kis lány után tekintve, a ki ősz atyját vezette, úgy ült a helyén Kis Dorrit eltünődve, mintha az, a mit látott, rég elmúlt napokra emlékeztetné őt.

Azután voltak helyek, a hol egy hétig laktak pompás termekben, banketteken voltak mindennap, ezernyi csoda között kocsiztak, mértföldnyire elnyuló paloták között bolyongtak és hatalmas templomok sötét zugaiban pihentek; a hol pillérek és boltozatok között arany és ezüst lámpások pislogtak, elszórt alakok térdeltek itt-ott a gyóntatószékek előtt és a kőkoczkákon; a hol a tömjén gőze és illata lebegett a levegőben; a hol festmények, phantastikus szobrok, pompázó oltárok, hatalmas magasságok és távolságok voltak, s mindent színes homályba borított az üvegfestményeken és a kapuk tömör függönyein átszürődő fény. Mikor e városokból eltávoztak, megint szőlős és olajfás utakon haladtak tovább, piszkos falukon keresztül, a hol minden kunyhó mocskos falában repedések tátongtak s egyetlen ablaknak sem volt ép az üveg- vagy papirtáblája; a hol mintha nem lett volna miből megélni, nem lett volna mit enni, mit csinálni, mit művelni, mit remélni, a hol mintha nem lehetett volna egyebet tenni, mint meghalni.

És aztán megint palotás városokba értek, a melyekből a paloták ősi lakóit egytől-egyig száműzték s a palotákat egytől-egyig kaszárnyává alakították át. Lustálkodó katonák csoportjai hajoltak ki a pompás ívelt ablakokból, a melyeknek márvány homlokzatán a ruhájukat szárították; és valósággal patkányseregnek tetszettek, a mely (szerencsére) a háznak, a hol tanyázott, az alapjait rágcsálta össze, úgy hogy a háznak előbb-utóbb össze kellett omlania, hogy szétzúzza őket a többi csapat katonával, és pappal és kémmel együtt, a kik egyedüli lakói maradtak - romlásra szántan - a város utczáinak.

Ilyen képek és jelenetek között vonult a családi menet egészen Velenczéig. Itt szétszóródtak egyidőre, mert néhány hónapra megszálltak a Canal' Grande mellett egy palotában, a mely hatszor akkora volt, mint az egész Marshalsea.

Itt e legnagyobb valóságnélküli helyen, a hol az utczák vízzel voltak kikövezve, s a hol a nappalok és az éjszakák halálos csendjét semmi más hang meg nem zavarta, mint a harangok halk kongása, az ár csobogása és a gondolások kiáltozása, mikor a folyó-utczák sarkain befordultak, Kis Dorrit, a ki egészen belezavarodott már végzett munkájába, leült és tépelődött. A család víg életet élt, ide-oda járt és nappallá tette az éjszakát is; de Kis Dorrit félénken visszahuzódott minden mulatságtól s arra kérte csak a többieket, hogy hagyják őt egyedül.

Néha - a mikor szabadulhatott tolakodó komornája kíséretétől, a ki úrnője volt neki, még pedig nagyon szigorú úrnője, - beült valamelyik gondolába, mert mindig ott ődöngött egy csomó gondola a kapu előtt, kikötve a festett czölöpökhöz, és bejárta gondolán az egész furcsa várost. Vígan élő emberek más gondolákban kezdték kérdezgetni egymástól, vajjon ki lehet az a magános kis lányka, a ki kezeit összekulcsolva ül a csónakában, miközben tünődve és csodálkozva nézeget maga körül. De Kis Dorrit sohasem gondolt arra, hogy akadhat, a ki érdemesnek tartja őt megfigyelni, és tovább járta a várost csendesen, félénken, egymagában.

De legkedvesebb helye szobájának az erkélye volt, a mely kirúgott a csatornára, s a mely alatt több más erkély volt, de fölötte egy sem. Tömör, a kortól megfeketedett kőerkély volt, vad, phantastikus építmény, a mely Keletről került ide, hogy gyarapítsa a vad phantastikus dolgok gyűjteményét. És Kis Dorrit igazán nagyon kicsike volt, mikor széles párkányzatára támaszkodva lenézett az erkélyről. Minthogy ezt a helyet szerette legjobban esténkint, csakhamar kezdték őt megfigyelni, s a tovasuhanó gondolákból számos tekintet emelkedett fel hozzá és sokan mondogatták: Itt van ime a kis angol lány, a ki mindig egyedül van.

Ezek az emberek mind valóságnélküliek voltak a kis angol lány számára; ezeket az embereket nem ismerte. Elnézte a napnyugtát, hosszú, alacsony, bibor és piros sávjaival és izzó lángcsóvájával, a mely felnyúlt magasan a levegőégbe: úgy beragyogva az épületeket és úgy megvilágítva körvonalaikat, hogy a hatalmas falak szinte áttetszőknek tüntek fel, mintha belülről lettek volna megvilágítva. Elnézte, hogy' lobbant ki mind ez a tündöklés; azután lenézett a fekete gondolákra, a melyek zenéhez és tánczhoz vitték a vendégeiket, s azután feltekintett a tündöklő csillagokra. Nem volt-e valaha ő neki is mulatsága, a mikor leragyogtak föléje a csillagok? Most is az a régi rácsoskapu jutott az eszébe!

Visszagondolt arra a régi rácsoskapura és saját magára, a mint ott ült a puszta éjszakában, és Maggy a keblére hajtotta a fejét; és visszagondolt más helyekre és más jelenetekre, a melyek azokkal a régi, egészen másfajta időkkel voltak kapcsolatban. Azután kihajolt az erkélyéről és lenézett a vízre, mintha az egész mult ott lappangana a víz tükre alatt. És tünődve nézte a víz áramlását, mintha nagy viziójában azt várta volna, hogy a víz kiszárad és ő meglátja megint a régi fogházat és saját magát és a régi szobát és a régi fogházlakókat és a régi látogatókat. Mindez valóság maradt az ő számára, soha sem változó valóság.

NEGYEDIK FEJEZET.

Kis Dorrit levele.

KEDVES CLENNAM ÚR!

Itt ülök Velenczében a szobámban, s írok önnek, mert azt hiszem, hogy örömest hall hírt rólam. De tudom, hogy annyira nem örülhet annak, ha híremet hallja, mint a mily örömest én írok önnek; mert ott ön körül minden olyan maradt, a hogy megszokta, és ön nem nélkülöz semmit sem - legfölebb tán engemet, de engem is legfölebb igen ritkán és mindig rövid időre, - míg az én életemben minden oly idegenszerű és én bizony nagyon sok mindent nélkülözök.

Mikor Svájczban voltunk, - mintha évekkel ezelőtt lettünk volna ott, pedig egypár hete csak, - találkoztam a fiatal Gowannéval, a ki kirándult a hegyekbe épp úgy, mint mi. Azt mondta nekem, hogy nagyon jól érzi magát és nagyon boldog. Azt üzeni önnek általam, hogy hálás köszönettel gondol önre, a kit sohasem fog elfelejteni. Nagyon bizalmas volt hozzám, és én megszerettem őt úgyszólván abban a pillanatban, a mikor először beszéltem vele. De ezen nincs mit csodálni. Ki nem szeretne meg ilyen szép és kedves teremtést? Nem csodálkoznám senkin, a ki szereti. Igazán nem!

Remélem, nem fog nyugtalankodni Gowanné miatt, - mert emlékszem önnek arra a kijelentésére, hogy őszinte barátsággal érdeklődik iránta, - ha azt mondom, hogy szeretném, ha olyan férje lenne, a ki jobban illik hozzá. Gowan úr, úgy látszik, szereti őt, ő pedig természetesen nagyon szereti Gowan urat, de úgy gondoltam, hogy Gowan úr nem elég komoly ember - nem ebben a tekintetben - hanem általában. Önkénytelenül az a gondolatom támadt, hogy ha én volnék Gowanné, (mekkora változás lenne ez, és mennyire meg kellene változnom, hogy őhozzá hasonlóvá legyek!), nagyon egyedül és elhagyottan érezném magamat, mert nem volna senkim, a ki állhatatos és szilárd a czéljaiban. Sőt arra is gondoltam, hogy maga Gowanné is érzi ezt egy kicsit, a nélkül, hogy tudná. De ne felejtse el, hogy ezért nincs oka önnek nyugtalankodnia, mert hiszen Gowanné „nagyon jól érzi magát és nagyon boldog". És csodaszép is volt.

Remélem, hogy nemsokára megint találkozom vele, és az utolsó pár nap óta már is azt vártam, hogy meglátom őt itt valahol. Az ön kedvéért mindig oly jó barátja leszek neki, a milyen csak lehetek. Kedves Clennam úr, ön talán nem is igen gondol már arra, hogy énnekem

barátom volt, a mikor nem volt más barátom, (nem mintha most volna más, mert új barátokat nem szereztem), de én sokat gondolok erre és nem tudom soha elfelejteni.

Szeretném tudni, - de azért legjobb, ha senkisem ír nekem, - hogy' boldogul Plornish úr és a felesége az üzletben, a melyet édes atyám vett nekik, és vajjon az öreg Nandy úr boldogan él-e velök és a két unokájával és énekelgeti-e még egyre újra a dalocskáit? Nem fojthatom vissza teljesen a könyeimet, ha az én szegény Maggymre gondolok és elképzelem, milyen sivár lehetett az élete eleinte kis anyácskája nélkül, bármily barátságosak is hozzá valamennyien. Lesz szíves megmondani neki titokban, hogy tiszteltetem és hogy elválásunk sohasem búsíthatta őt jobban, mint engemet? És lesz szíves mindannyiuknak megmondani, hogy én minden áldott nap gondoltam rájok és hogy a szívem hűségesen ragaszkodik hozzájuk mindenütt. Óh, hogyha tudhatná, milyen hűségesen, akkor csaknem megesnék rajtam a szíve, hogy ilyen messzire elkerültem és ilyen előkelő lettem!

Bizonyára örömmel fogja hallani, hogy édes atyámnak nagyon jó az egészsége, és hogy mindez a változás nagyon jótékony hatással volt rá és hogy valóban egészen más ember, mint a milyen volt, mikor ön meg szokta volt látogatni. Azt hiszem, a bácsinak is javult az állapota, ámbár ő régebben sohasem panaszkodott, most pedig sohasem örvend túlságosan. Fanny nagyon bájos, okos és eleven. Természetes nála, hogy előkelő hölgy; és bámulatos könnyűséggel alkalmazkodott új helyzetünkhöz.

Ez eszembe juttatja, hogy énnekem bizony eddigelé még nem sikerült ez, és néha csaknem kétségbeesem már, hogy fog-e valamikor sikerülni egyáltalában. Azt tapasztalom, hogy nem tudok tanulni. Tábornokné mindig velünk van, és beszélünk francziául, meg beszélünk olaszul, és ő mindent elkövet, hogy kiműveljen bennünket. Ha azt mondom, hogy francziául meg olaszul beszélünk, csak a többieket értem. A mi engem illet, én oly lassan haladok, hogy úgyszólván nem is jutok előbbre. Valahányszor el kezdek tervezgetni, gondolkozni, próbálgatni, minden tervezgetésem, gondolkozásom és próbálkozásom a régi kerékvágásba terelődik, és azon kapom rajta magamat, hogy megint aggódom a napi kiadások miatt és az édes atyám miatt és a munkám miatt, és aztán egyszerre csak eszembe jut, hogy mind ez a gond nincs meg már többé, és ez megint oly új és oly valószínütlen valami, hogy újra meg újra elcsodálkozom rajta. Ezt azonban nem merném elmondani önön kívül senkinek a világon.

Éppen így vagyok ezzel a sok új országgal és csodás látnivalóval is. Mindez nagyon szép és ámulatba ejt, de nem vagyok eléggé nyugodt, - nem vagyok eléggé meghitt saját magammal, ha ugyan érthető, mit akarok ezzel mondani, - hogy azt az élvezetet találjam bennök, a melyet találhatnék. A mit régebben tudtam, furcsa módon összekeveredik velök. Például, mikor a hegyekben jártunk, gyakran úgy éreztem, (ilyen dőreséget tétovázva mondok el még önnek is, kedves Clennam úr), mintha a mögött a nagy szikla mögött ott kellene állnia a Marshalseanek, vagy mintha Clennamné asszony szobájának, a hol oly sokszor dolgoztam, és a hol először találkoztam önnel, ott kellene lennie túl azon a hómezőn. Emlékszik még arra az éjszakára, mikor Maggyvel együtt elmentem az ön lakásába a Covent Gardenen? Ezt a szobát képzeletemben nagyon gyakran ott láttam magam előtt, mintha együtt utazott volna velünk mért-földeken át a kocsink oldala mellett, valahányszor, mikor már ránk esteledett, kitekintettem a kocsink ablakán. Akkor éjszaka kicsuktak bennünket, és ott ültünk a vasrácsos kapu előtt és járkáltunk reggelig. Gyakran fölnézek a csillagokra, még ennek a szobának az erkélyéről is, és azt hiszem, hogy ott vagyok megint az utczán, kicsukva Maggyvel együtt. Igy vagyok az emberekkel is, a kiket elhagytam Angliában.

Ha gondolában kószálok itt, gyakran megesik velem, hogy hol ebbe, hol abba a gondolába nézek bele, mintha azt remélném, hogy meglátom őket. Nem győznék örülni, ha meglátnám őket, de alig hiszem, hogy az első perczben túlságosan meglepődném. Mikor el szoktam

révedezni, úgy képzelem, hogy ők mindenütt ott lehetnek; és szinte azt várom, hogy egyszerre csak meglátom drága arczukat a hidakon vagy a rakodópartokon.

Küzdök még egy nehézséggel, a melyet ön nagyon furcsának fog tartani. Furcsának kell ezt mindenkinek tartania, sőt annak tartom én magam is: gyakran érzem *ő* iránta - a szót le sem kell írnom, - a régi szomorú szánakozást. Bármennyire megváltozott is és bármily boldog és hálás vagyok is én mindig, ha erre gondolok, a részvét régi, szomorú érzése néha annyira erőt vesz rajtam, hogy szeretném átkarolni a nyakát, szeretném megmondani neki, hogy mennyire szeretem, és szeretném egy kicsit kisírni magamat a keblén. Úgy örülnék utána, és büszke és boldog lennék. De tudom, hogy ezt nem szabad megtennem; tudom, hogy zokon venné, és hogy Fanny haragudnék érte, hogy Tábornokné elcsodálkoznék; így hát erőt veszek magamon. De ekközben úgy érzem önkénytelenül is, hogy eltávolodtam tőle; s hogy ő annyi szolga és kísérő között is elhagyatott, és hogy szüksége lenne rám.

Kedves Clennam úr, nagyon sokat írtam magamról, de meg kell írnom még valamit, mert különben éppen az maradna ki ebből a gyarló levélből, a mit legfőképpen el akartam mondani. Minde sok dőre gondolatom között, a melyet nem átallottam meggyónni önnek, mert tudom, hogy ha valaki, hát akkor ön meg fog érteni, és elnézőbb lesz velem szemben bárki másnál, még akkor is, ha nem értene meg, - mind e sok gondolatom között van egy gondolat, a mely úgyszólván soha - nem, sohasem tünik el az elméből, és ez az a remény, hogy ön olykor, egy-egy csöndes pillanatban, gondol rám. Meg kell mondanom azt is, hogy a mióta távol vagyok, e tekintetben mindig volt némi aggodalmam, a melytől nagyon szeretnék szabadulni. Attól féltem, hogy másképpen gondol rám, vagy másnak képzel, mint régente. Ne tegye ezt, nem tudnám elviselni - boldogtalanabbá tenne, mintsem gondolná. Meghasadna a szívem, ha azt kellene hinnem, hogy olyan módon gondol rám, a mely idegenebbé tesz engem önnel szemben, mint akkor voltam, a mikor ön oly jó volt hozzám. Arra akarom megkérni önt esedezve, hogy sohase gondoljon rám úgy, mint gazdag ember leányára; sohase gondoljon rám úgy, hogy most jobban öltözködöm és jobban élek, mint a mikor először megismerkedett velem. Arra kérem, úgy tartson meg mindig az emlékezetében, mint szegény, kis leánykát, a kit ön oly gyöngéden pártfogásába vett, a kinek kopott ruháját oltalmazta az eső ellen, és a kinek átnedvesedett lábát a tüzénél melengette. Hogy úgy gondoljon rám, (ha egyáltalában gondol rám), és igaz vonzalmamra és odaadó hálámra, mint a ki maradok mindig változatlanul

az ön szegény gyermeke,
KIS DORRIT.

P. S. - Különösen azt ne felejtse el, hogy Gowanné miatt fölösleges nyugtalankodnia. Ezek voltak a szavai: „Nagyon jól érzem magamat és nagyon boldog vagyok”. És emellett csodaszép volt.

ÖTÖDIK FEJEZET.

Valami nincs rendben valahol.

A család néhány hónap óta Velenczében volt már, mikor Dorrit úr, a ki sokat forgott grófok és marquis-k között, és a ki nem igen ért rá semmire, egyszer előre kitűzött valamelyik nap egy órát a végből, hogy valamit megbeszéljen Tábornoknéval.

Mikor elkövetkezett ez az időpont, átküldte Tinkler urat, a komornyikját, Tábornokné lakosztályába, (a mely a Marshalsea területének körülbelül egy harmadát elfoglalta volna), hogy tolmácsolja az említett úrhölgy előtt szíves üdvözletét és jelentse be neki, hogy

beszélgetni óhajt vele. Minthogy éppen arról az időről volt szó, a mikor a család különböző tagjai a saját szobájukban kávéztak, pár órával a közös reggeli előtt, a melyre egy fakó teremben szoktak összegyűlni, a mely valaha pompás díszterem lehetett, most azonban nedves párák és megátalkodott melanchólia zsákmánya volt: a komornyik akadálytalanul bejutott Tábornokné hoz. A kiküldött egy kis négyszögletes szőnyegen találta Tábornoknét. A szőnyeg oly mérhetetlenül kicsike volt a terem kő- és márványpadlójának méreteihez képest, hogy Tábornokné úgy festett, mintha csak azért teríttette volna fel a szőnyeget, hogy fölpróbáljon rajta egy pár új czipőt; vagy mintha birtokába jutott volna az a bűvös szőnyeg, a melyet az Ezeregy Éjszaka három királyfia közül az egyik negyven erszényért vásárolt meg, és kívánságára éppen abban a pillanatban ott termett volna a szőnyegen egy palota szalónjában, a melyhez semmi köze sem volt a szőnyegnek.

Tábornokné letette üres kávéscsészéjét és azt felelte a követnek, hogy hajlandó nyomban átvonulni Dorrit úr lakosztályába, hogy megkímélje őt az átjöveteltől, (a mit Dorrit úr lovagiasan fölajánlott). A követ erre kinyitotta az ajtót és átkísérte Tábornoknét a kihallgatásra. Valóságos séta volt az út, rejtelmes lépcsőkön és folyosókon keresztül, Tábornokné lakosztályából - a melyet elhomályosított egy szűk mellékutcza, a melyben komor, alacsony híd volt, és szemközt a börtönszerű épületek, a melyeknek falait ezernyi lefelé húzódó sáv és folt mocskosította el, mintha a falaknak valamennyi roskatag repedése évszázadok óta rozsdás könnyeket sírt volna az Adriába, - Dorrit úr lakosztályáig, a melynek egész angolház-homlokzatnyi ablakán gyönyörü székesegyházakra nyílt kilátás, a melyek úgyszólván a víz tükréből emelkedtek föl a kék égbe, s a hová fölhallatszott a Canal' Grandé halk csobogása, a kapualjából, a hol Dorrit úr gondolái és gondolásai várták parancsait, álmosan ringatózva a czölöpök kis erdejében.

Dorrit úr pompás hálókabátjában és sipkájában, - (a szunnyadó báb, a mely oly sokáig várt a maga idejére a fogolytársak között, ritka pillangóvá alakult át), - fölállt, hogy fogadja Tábornoknét. Széket Tábornoknénak. Kényelmesebb széket, uram; mit csinál,- hol jár az esze, mit gondol? Most pedig elmehet!

- Tábornokné asszony, - szólt Dorrit úr, - bátorkodtam...

- Kérem, - szólt közbe Tábornokné, - készséggel rendelkezésére állottam. Megittam már a kávémat.

- Bátorkodtam, - szólt újra Dorrit úr, annak az embernek a bámulatos nyugalmával, a ki túl van minden helyreigazításon, - arra kérni, hogy tüntessen ki egy kis magánbeszélgetéssel, mert egy kissé nyugtalankodom a - ha - a fiatalabb leányom miatt. Nagy temperamentumbeli különbséget vett észre, asszonyom, bizonyára két leányom között?

Tábornokné keresztbe rakta keztyüs kezeit, (sohasem volt keztyütlen és keztyüje sohasem vetett ránczot és mindig illett a kezére), és ezt felelte:

- Nagy a különbség közöttük.

- Szabad arra kérnem, hogy tüntessen ki erre vonatkozó véleményével? - szólt Dorrit úr oly tisztelettel, a mely egyáltalán nem volt a felséges nyugalommal összeférhetetlen.

- Fannynak, - szólt Tábornokné, - van jellemereje és önbizalma. Amynek nincs.

Nincs? Óh, Tábornokné asszony! Kérdezze csak meg a Marshalsea köveit és rácsait. Óh, Tábornokné asszony! Kérdezze meg csak a divatárúsnőt, a ki Amyt dolgozni tanította, és a tánczmestert, a ki Amy nénjét tánczolni tanította. Óh, Tábornokné asszony, Tábornokné asszony! Kérdezzen meg csak engem, az édesatyját, mivel tartozom neki; és hallgassa meg tanubizonyságomat ennek a lekicsinyelt kis teremtésnek az életére vonatkozólag, gyermek-korától fölfelé!

Efféle tiltakozásnak nyoma sem ébredt Dorrit úr fejében. Ránézett Tábornoknéra, a ki szokott feszes tartásával ült kocsija bakján az illem négyes fogata mögött, és elgondolkozva így szólt neki:

- Igaza van, asszonyom.

- Nem azt akarom ezzel mondani, - szólt Tábornokné, - jól méltóztassék megérteni, hogy Fannyban nincs mit tökéletesíteni. De van mit tökéletesíteni - talán egy kissé nagyon is sok.

- Lesz szíves, asszonyom, - szólt Dorrit úr, - egy kissé - ha - világosabban kifejezni magát? Nem egészen értem, hogy idősebb lányomban nagyon is sok - hm - a tökéletesíteni való. Hogy-hogy nagyon is sok?

- Fanny, - felelte Tábornokné asszony, - ez idő szerint még nagyon is sok véleményt formál magában. Már pedig a tökéletes műveltség egyáltalán nem formál véleményt semmiről és nem fitogtat semmit.

Dorrit úr, hogy ő maga is fogyatékos műveltségűnek ne ítéltessék, gyorsan így felelt:

- Igaza van, asszonyom, kétségtelenül.

Tábornokné pedig a maga szenvedélytelen és színtelen modorában így felelt rá:

- Azt hiszem.

- De kegyed tudja, igen tisztelt asszonyom, - szólt Dorrit úr, - hogy két leányomat az a szerencsétlenség érte, hogy keservesen megsiratott édes anyjukat már nagyon fiatal korukban elvesztették, és hogy annak következtében, mert engem csak nemrégiben ismertek el vagyonom örökösének, velem együtt, a ki aránylag szegény, bár mindig büszke úriember voltam, - ha, hm - visszavonultságban éltek.

- Ezt a körülményt, - szólt Tábornokné, - nem tévesztem szem elől.

- Asszonyom, - folytatta Dorrit úr, - Fanny lányom miatt, a kinek ilyen vezetője van s a ki előtt állandóan ilyen példa lebeg...

(Tábornokné lecsukta a szemét.)

- ... nem aggódom. Fanny alkalmazkodó lény természeténél fogva. De a fiatalabb lányom meglehetősen búsítja és gyötri a lelkemet, Tábornokné asszony. Meg kell mondanom kegyednek, hogy ő volt mindig a kedvenczem.

- Az efféle pártosság - szólt Tábornokné - érthetetlen.

- Ha - igaz, - hagyta rá Dorrit úr. - Igaz. Nos, hát, asszonyom, nyugtalanít az a megfigyelésem, hogy Amy úgyszólván nem is tartozik közénk. Nem szeret velünk járni; elhagyottnak érzi magát az itteni társaságunkban; a mi ízlésünk nyilvánvalóan más, mint az övé. És ez, - szólt Dorrit úr, bírói ünnepélyességgel összefoglalva a mondottakat, - más szóval azt jelenti, hogy valami nincs rendben - ha - Amynél.

- Szabad esetleg azt föltételeznünk, - szólt Tábornokné asszony, egy kis fénymázat cseppentve a témára, - hogy ez némileg a helyzet ujdonságának tulajdonítható?

- Bocsásson meg, asszonyom, - jegyezte meg Dorrit úr föltünő gyorsan, - de egy úriember lányának, habár egy ideig - ha - aránylag szűkös viszonyok között élt is, - aránylag - és - hm - visszavonultságban nőtt fel, mégsem kell föltétlenül annyira újnak találnia ezt a helyzetet.

- Igaz, - szólt Tábornokné, - igaz.

- Ennélfogva; asszonyom, - szólt Dorrit úr, - bátorkodtam, (nyomatékosan mondta ki és megismételte ezt a kifejezést, mintha udvarias határozottsággal azt akarta volna megértetni,

hogy nem szabad megint ellentmondani neki), - bátorkodtam alkalmat keresni erre a beszélgetésre, hogy szóba hozhassam ezt a témát és tanácsát kérjem kegyednek.

- Dorrit úr, - felelt Tábornokné, - több ízben társalogtam Amyvel, mióta itt tartózkodunk, a modorképzés általános kérdéséről. Amy kijelentette, hogy nem győzi bámulni Velenczét. Én figyelmeztettem rá, hogy jobb, ha az ember nem bámul semmit. Utaltam arra, hogy a híres Eustace, a klasszikus turista,[28] nem sokat tartott Velencze felől, és hogy a Rialtot, ez utóbbi nagy hátrányára hasonlította össze a Westminsterrel és a Blackfriars híddal. Azok után, a miket ön mondott, fölösleges hozzátennem, hogy fejtegetéseimnek mindeddig nem igen láttam eredményét. Ön megtisztel azzal, hogy a tanácsomat kívánja hallani. Énnekem mindig úgy tetszett, (ha, a mit mondok, alaptalan föltevésnek bizonyulna, bocsánatot kérek), hogy Dorrit úr hozzászokott ahhoz, hogy mások lelkére hatást gyakoroljon.

- Hm - asszonyom, - szólt Dorrit úr, - én élén álltam - ha - egy tekintélyes közösségnek. Igaza van, ha azt gyanítja, hogy rám nézve nem szokatlan - a befolyásos poziczió.

- Boldog vagyok, - felelte Tábornokné, - hogy sejtelmem valónak bizonyult. Ennélfogva még nagyobb bizakodással azt ajánlanám, hogy Dorrit úr maga beszéljen Amyvel és közölje vele megjegyzéseit és kívánságait. Minthogy Amy e mellett a kedvencze is, és kétségtelenül ragaszkodik Dorrit úrhoz, annál valóbbszínű, hogy engedni fog Dorrit úr befolyásának.

- Előre sejtettem ezt a javaslatát, asszonyom, - mondta Dorrit úr, - de - ha - nem voltam bizonyos benne, vajjon - hm - nem avatkozom-e be...

- Az én birodalmamba, Dorrit úr? - szólt Tábornokné asszony kecsesen. - Óh, ez szóra sem érdemes.

- Akkor hát, engedelmével, asszonyom, - folytatta Dorrit úr, kis csengettyűjét megrázva, hogy komornyikját beszólítsa, - nyomban át is hivatom Amyt.

- Azt kívánja, Dorrit úr, hogy én is itt maradjak?

- Ha nincs elfoglalva másutt, talán lesz szíves még egy-két perczig...

- A legnagyobb készséggel.

Tinkler, a komornyik, megbízást kapott tehát, hogy keresse föl Amy kisasszony komornáját és mondja meg neki, jelentse Amy kisasszonynak, hogy Dorrit úr beszélni óhajt vele a szobájában. Dorrit úr, miközben ezt a megbízást adta a komornyiknak, szigorúan ránézett és élesen szemmel tartotta mindaddig, a míg az ajtó be nem csukódott mögötte, mert Dorrit urat nyugtalanította az a bizalmatlanság, vajjon Tinkler nem gondol-e olyasvalamit, a mi sérthetné a család méltóságát; avagy nem hallott-e talán, mielőtt elszegődött hozzá, valami adósbörtönbeli élczet is, a melyet most gúnyosan fölidéz az emlékezetébe. Ha Tinkler e pillanatban még oly bágyadtan és ártatlanul is mosolygott volna, Dorrit urat halála órájáig sem lehetett volna meggyőzni arról, hogy nem efféle csínyről volt szó. Minthogy azonban Tinkler, szerencséjére, véletlenül rendkívül komoly és nyugodt arczot vágott, megmenekült a titkos veszedelemtől, a mely tudtán kívül fenyegette. S minthogy visszatérésekor, - a mikor Dorrit úr megint keményen szemmel tartotta őt, - Amy kisasszonyt úgy jelentette be, mintha temetésre érkezett volna, azt a határozatlan benyomást hagyta hátra Dorrit úrban, hogy jólnevelt fiatal ember, a kit özvegy édes anyja a katekizmus buzgó tanulmányozására szorított nevelése közben.

---

[28] John Chetwode Eustace, tudós katholikus pap és régiségbuvár, 1813-ban kiadta „A Tour trough Italy" című művét, a melynek címét a harmadik kiadásban „A Classical Tour trough Italy"-ra változtatta meg. Munkájának eleinte nagy sikere volt; később azonban nagyon támadták érte.

- Amy, - szólt Dorrit úr, - épp az imént rólad beszélgettem Tábornokné asszonnyal. Megegyezünk abban, hogy te alig érzed magadat e helyütt otthonosan. Ha - mi lehet ennek az oka?

Szünet.

- Azt hiszem, atyám, egy kis időre van szükségem.

- A papa ajánlatosabb megszólítás, - jegyezte meg Tábornokné. - Az atyám egy kicsit közönséges, édesem. Aztán a papa szó szépen kigömbölyíti az ajkat. Papa, paprika, palacsinta, pomádé és prizma, mind igen jó szó az ajkak számára: különösen a pomádé és a prizma. Azt fogja tapasztalni, hogy a modorképzésnek nagy hasznára van, ha néha társaságban - például mikor belép a szobába, - ezt mondja magában: papa, paprika, palacsinta, pomádé és prizma, pomádé és prizma.

- Kérlek, gyermekem, - szólt Dorrit úr, - ügyelj Tábornokné asszonynak a - hm - tanácsaira.

Szegény Kis Dorrit, a ki meglehetősen kétségbeesett pillantást vetett a kiváló fénymázolóra, megígérte, hogy meg fogja próbálni.

- Azt mondod, Amy, - folytatta Dorrit úr, - hogy azt hiszed, időre van szükséged. Mi végből?

Újabb szünet.

- Hogy hozzászokjam életemnek az újdonságához, csak ennyit akartam mondani, - szólt Kis Dorrit, szerető szemét atyjára emelve, a kit csaknem paprikának szólított, vagy esetleg pomádénak és prizmának is, csakhogy alárendelje magát Tábornoknénak és atyjának kedvébe járjon.

Dorrit úr összeránczolta a homlokát és sehogysem látszott megelégedettnek.

- Amy, - felelte Kis Dorritnak, - énnekem úgy tetszik, meg kell mondanom, hogy erre bőségesen ráértél volna már. Ha - igazán meglepsz vele. Csalódtam benned. Fanny régen legyőzte már az efféle apró nehézségeket; mért nem győzted hát le - hm - te is?

- Remélem, nemsokára nekem is jobban fog sikerülni, - szólt Kis Dorrit.

- Én is remélem, - felelte az édes atyja. - Igazán - ha - forrón remélem, Amy. Azért hivattalak, hogy megmondjam neked - hm - nyomatékosan megmondjam Tábornokné asszony jelenlétében, a kinek valamennyien lekötelezettjei vagyunk, mert velünk van - ha - ezúttal és minden más alkalommal is - (Tábornokné lehunyta a szemét), - hogy - ha, hm - nem vagyok veled megelégedve. Hálátlanná teszed Tábornokné asszonynak a föladatát. Engem pedig - ha - nagy zavarba hozol. Te voltál mindig, (mint a hogy Tábornokné asszonynyal is közöltem) a kedvencz gyermekem; barátomat és társamat láttam benned - hm - mindig; viszonzásul arra kérlek - ha - kérlek, hogy alkalmazkodjál jobban a - hm - körülményekhez és teljesítsd kötelességtudóan, a mit megkíván a - a helyzeted.

Dorrit úr egy kissé még szakgatottabban beszélt, mint rendesen, minthogy nagyon izgatta őt a dolog és mindenáron nagy hatást akart elérni a szavaival.

- Arra kérlek, - ismételte, - hogy e szerint igazodjál, kövess el minden tőled telhetőt és igyekezzél olyan módon viselkedni, a mely megfelel a helyzetednek, - ha - Dorrit Amy kisasszony létedre, és kielégít engem és Tábornokné asszonyt is.

Ez utóbbi delnő lehúnyta megint a szemét, mikor a nevét említették; majd, lassan kinyitva a szemét és fölállva, e szavakat tette hozzá Dorrit úr szavaihoz:

- Ha Dorrit Amy kisasszony rá fogja irányítani a figyelmét arra és élni fog az én szerény támogatásommal is, hogy kialakítsa előkelő megjelenését, akkor Dorrit úrnak ezentúl nem lesz oka aggodalomra. Szabad ez alkalommal megjegyeznem, fontos példaképpen, hogy

aligha illő dolog csavargókat oly figyelemre méltatni, mint a hogy egy nagyon kedves fiatal barátnőmtől láttam? Nem is volna szabad őket észrevenni egyáltalában. Kellemetlen dolgot egyáltalában nem volna szabad soha észrevenni. Arról nem is szólva, hogy ez a szokás útjában áll a külső ama bájos egyenletességének, a mely oly lényeges ismertetőjegye a jónevelésnek, és aligha egyeztethető össze a finomultabb érzülettel. Az igazi finomult lélek nem fog tudomást venni soha semmiről, a mi nem tökéletesen illő, nyájas és kedves dolog.

Tábornokné asszony, miután megtette ezt a magasztos kijelentést, szertartásosan meghajolt és visszavonult, miközben szájának formája világosan utalt a pomádéra és a prizmára.

Kis Dorrit, akár beszélt, akár hallgatott, mindig megőrizte csöndes komolyságát és szerető tekintetét. A tekintete mostanig nem borult el, csak egy tünő pillanatra. De most, a mikor egyedül maradt édes atyjával, könnyedén összekulcsolt ujjai megremegtek és arczán elfojtott izgatottság tükröződött.

Nem maga miatt. Talán egy kissé megsértődött ugyan, de nem maga miatt aggódott. Gondolatai úgy, mint mindig, most is atyjával foglalkoztak. Az a határozatlan sejtelem, a mely folyton ott ólálkodott körülötte, mióta váratlanul meggazdagodtak, hogy most sem láthatja atyját soha olyannak, a milyen a fogság napjai előtt lehetett: lassankint egyre határozottabb alakot öltött a lelkében. Érezte, hogy abban, a mit atyja az imént mondott neki, és egész viselkedésében vele szemben, ott borongott a Marshalsea falának jól ismert árnyéka. Új alakot öltött, de azért a régi, szomorú árnyék volt. És Kis Dorrit kezdte szomorú ellenkezéssel megérteni, hogy ő neki nincs elég ereje annak a félelemnek az elhárítására, hogy az emberi életben nincs oly hosszú idő, a mely a börtön rácsai mögött eltöltött negyed század nyomait eltörölhetné. Nem volt joga ezért korholnia az édes atyját, nem volt joga szemrehányást tennie neki; nem volt iránta hűséges szívében más érzés, csak nagy részvét és mérhetetlen gyöngédség.

Igy esett, hogy mialatt ott ült előtte a pamlagon a ragyogó olasz nap tündöklő fényében, odakinn a csodálatos város, belül egy régi palota pompájában, még ebben a pillanatban is a Marshalsea szobájának jól ismert félhomályában látta őt, és szeretett volna odaülni melléje, hogy vigasztalja és biztassa őt, hogy ott szorgoskodjék megint körülötte. Ha Dorrit úr ki is találta Kis Dorritnak a gondolatait, az ő gondolatai egyáltalában nem voltak összhangban Kis Dorritéival. Miután egy ideig kényelmetlenül izgett-mozgott a székén, végül fölállt, s nagyon elégedetlen arczot vágva, föl s alá kezdett járkálni.

- Akarsz még valamit mondani nekem, édes atyám?

- Nem, nem. Semmi egyebet.

- Nagyon sajnálom, hogy nem vagy velem megelégedve, drágám. De remélem, azért nem haragszol rám. Ezentúl igyekezni fogok majd még jobban, hogy kívánságodhoz képest alkalmazkodjam a környezetemhez - mert eddig is igyekeztem erre mindig, de, sajnos, tudom, hogy hasztalanul.

- Amy, - felelt az atyja, hirtelen leánya felé fordulva, - te szakadatlanul - ha - sértegetsz engem.

- Sértegetlek, atyám! Én?

- Van egy - hm - téma, - szólt Dorrit úr, miközben felnézett a mennyezetre, mindenhová, csak arra a figyelmes, panasztalan, ijedt arczocskára nem, a mely ott szenvedett előtte, - egy kínos téma, egész sor esemény, a melyet - ha - egészen szeretnék kiirtani az emlékezetünkből. Megérti ezt a nénéd, a ki erre vonatkozólag már az én jelenlétemben is szemrehányást tett neked; megérti a bátyád; megérti - ha, hm - mindenki, a ki gyöngéd és tapintatos, csak te - ha

- sajnálom, hogy ezt kell mondanom, csak te nem érted meg. Te, Amy, - hm - egyedül te és csakis te visszatérsz állandóan erre a témára, ha nem is szavakkal.

Kis Dorrit atyja karjára tette a kezét. Egyebet nem tett. Gyöngéden megérintette. A remegő kéz talán némi nyomatékkal ezt mondhatta: „Gondolj vissza rám, gondolj arra, mennyit dolgoztam, gondolj vissza annyi sok gondjaimra!" De maga Kis Dorrit nem szólt egy hangot sem.

Ebben az érintésben, a melylyel ekképp atyjához fordult, volt valami szemrehányás, a melyet Kis Dorrit nem látott előre, mert különben visszatartotta volna a kezét. Dorrit úr kezdett mentegetődzni; heves, támolygó, haragos módon, a mire látszólag nem volt semmi oka.

- Ott éltem annyi esztendőn át. Mindenki elismert ott - ha - a ház fejének. Elértem azt, hogy - hm - tiszteljenek ott, Amy. A családomnak - ha, hm - tekintélyt szereztem ott. Megérdemlem a hálát. Kívánom a hálát. Ha mondom, töröld el ezt a föld színéről és kezdj új életet. Sok ez, a mit kívánok? Azt kérdem, sok-e ez?

Egyszer sem nézett Kis Dorritra, mialatt így dohogott; hanem a puszta levegőnek beszélt és gesztikulált.

- Szenvedtem. Valószínűleg jobban tudom, mennyit szenvedtem, jobban tudom bárki másnál - ha - ha mondom, bárki másnál a világon! Ha én le tudom ezt rázni magamról, ha én ki tudom írtani minden nyomát annak, a mit szenvedtem, s úgy tudok odaállni a világ elé, mint - ha - feddhetetlen, makulátlan úriember - sokat kívánok akkor - ismétlem, sokat kívánok akkor, ha azt kívánom, hogy a gyermekeim - hm - ugyanezt tegyék és söpörjék el azt az átkozott múltat a föld színéről?

Bár izgatott volt, szenvedélyes szavait mégis óvatosan elfojtott hangon mondta, hogy a komornyik semmit meg ne találjon hallani.

- Ennélfogva meg is teszik ezt. A néned megteszi. A bátyád megteszi. Csak te, a kedvencz gyermekem, a kit barátommá és életem társává tettelek, mikor - hm - kis baba voltál még csak, csak te nem teszed meg. Csak te mondod, hogy nem tudod megtenni. Ellátlak e végből értékes támogatással. Melléd állítok egy tökéletes, finom nevelésű hölgyet - ha - Tábornokné asszonyt, hogy megtehesd ezt. Meglepő hát, ha elégedetlen vagyok? Szükséges, hogy védekezzem azért, mert kifejezést adok az elégedetlenségemnek? Nem!

De azért tovább védekezett, a nélkül, hogy heveskedése csillapult volna.

- Nem mulasztom el, hogy az illető hölgyet meg ne kérdezzem a véleményemről, mielőtt szóvá teszem egyáltalán az elégedetlenségemet. Persze - hm - szükségképpen szűk határok közé szorítva kérdezem meg, mert különben - ha - meg kellene értetnem az illető hölgygyel azt, a mit ki akarok törülni a múltból. Önző vagyok? A magam érdekében panaszkodom? Nem. Nem. Első sorban - ha, hm - a te érdekedben, Amy.

Abból, a hogyan felhozta, nyilvánvaló volt, hogy ez az utolsó szempont ebben a pillanatban jutott az eszébe.

- Azt mondtam, meg vagyok sértve. Meg vagyok. Föltettem magamban, hogy meg vagyok - ha - sértve, bármit hozzanak is föl ellene. Meg vagyok sértve, mert a lányom, a ki - hm - a szerencse ölében ül, duzzog és elhúzódik és azt állítja, hogy nem méltó a sorsára. Meg vagyok sértve, mert a lányom - ha - rendszeresen azt emlegeti, a mit mi többiek kiírtunk a multból; és mert azt a látszatot kelti - hm - majd azt mondtam, szándékosan arra törekszik, - hogy gazdag és előkelő embereknek értésére adja, hogy - ha, hm, - olyan helyen született és nevelkedett, a melyet megnevezni sem akarok. De azért nincs benne ellentmondás, - ha - a legkevésbé sincs, ha sértve érzem magamat és mégis elsősorban a te érdekedben panaszkodom, Amy. Így van;

ismétlem, hogy így van. A te érdekedben óhajtom, hogy Tábornokné asszony vezetése alatt előkelő modort - hm - sajátíts el. A te érdekedben óhajtom, hogy - ha - igazán finomult lelked legyen s (hogy Tábornokné asszony találó szavaival éljek), ne végy tudomást semmiről sem, a mi nem tökéletesen illő, nyájas és kedves dolog.

Az utolsó pár mondatot úgy lökdöste ki magából darabosan, mint valami rosszul működő zenélőóra. A kéz még mindig a karján pihent. Dorrit úr elhallgatott. És miután felnézett egy ideig megint a mennyezetre, végül lenézett Kis Dorritra, Kis Dorrit feje le volt horgasztva, úgy hogy édes atyja nem láthatta az arcát; de kezének érintése gyöngéd és nyugodt volt, és alázatos meghajlásában nem volt a szemrehányásnak nyoma sem, nem volt semmi egyéb csak - szeretet. Dorrit úr nyöszörögni kezdett, szakasztott úgy, mint akkor éjszaka a börtönben, mikor Kis Dorrit ott maradt azután reggelig az ágya mellett; siránkozott, hogy szegény rom és szegény roncs csupán minden gazdagsága közepett; és karjaiba zárta Kis Dorritot.

- Csitt, csitt, édes drágám! Csókolj meg! - Kis Dorrit ennyit mondott csak. És Dorrit úr könnyei hamar felszáradtak, sokkal hamarább, mint az előbbi alkalommal; és nem sokkal később nagyon szigorú volt a komornyikjával, mintha így akarta volna kiegyenlíteni azt, hogy egyáltalában könnyezett.

Egyetlen nevezetes alkalmon kívül, a melyről szó lesz a maga helyén, ezúttal esett meg vele egyetlen egyszer, szabadsága és gazdagsága egész során, hogy a régi időkről beszélt Amy leányával.

De most elkövetkezett a közös reggeli órája, és vele együtt megérkezett Fanny kisasszony a lakosztályából és Edvárd úr a lakosztályából. Ezt a két előkelő fiatal személyt egy kissé megviselte a sok éjszakázás. Fanny kisasszony annak a telhetetlen mániának az áldozata volt, a mit ő maga „társaságba járás”-nak nevezett; és napnyugta és napkelte között ötvenszer is belerohant volna vaktában a társaságba, ha lett volna rá ennyiszer alkalma. Edvárd úrnak szintén igen nagy ismeretsége volt, és Edvárd úr az éjszaka legnagyobb részét rendszerint játéktermekben és más hasonló helyeken töltötte el. Mert ennek a fiatal úrnak, mikor vagyoni helyzete megváltozott, megvolt az a nagy előnye, hogy előre készült már a legfinomabb társaságra is, és nem sokat kellett neki pótlólag tanulnia; ilyen nagy hálával tartozott annak a szerencsés véletlennek, a mely összeismertette volt őt a lócsiszársággal és a billiárd-markőrséggel.

Dorrit Frigyes úr is megjelent a reggelihez. Minthogy az öreg úr a palota legfölső emeletén lakott, a hol a pisztolylövésben is gyakorolhatta volna magát, a nélkül, hogy a többi lakó észrevette volna, fiatalabb unokahuga bátorkodott előhozakodni azzal az indítvánnyal, hogy adják vissza a bácsinak a régi klarinétjét, a melyet Dorrit úr parancsára annak ideién elkoboztak volt tőle, a melyet azonban a fiatalabb unokahug bátorkodott megőrizni. Ámbár Fanny kisasszonynak volt némi ellenvetése, hogy a klarinét közönséges hangszer, meg hogy ő gyűlöli a hangját, ezt az engedményt mégis megtették a bácsinak. De csakhamar megállapították, hogy a bácsi betelt már a klarinéttal és sohasem játszott rajta, most, a mikor már nem a kenyerét kellett megkeresnie vele. E helyett szemlátomást egy új szokása támadt. Beosont a képtárakba, kezében papirosba csavart tubákjával, (Fanny kisasszony nagy fölháborodására, a ki azt indítványozta, hogy a családi becsület megóvása érdekében vegyenek a bácsinak egy aranyszelenczét, a melyet azonban a bácsi, miután megvették, a leghatározottabban visszautasított); és óraszámra ott álldogált híres velenczeieknek az arczképei előtt. Sohasem lehetett megállapítani, hogy borús szemei mit láttak ezekben a képekben: vajjon pusztán mint képek érdekelték-e őt, vagy vajjon homályosan azt érezte-e, hogy e képek oly dicsőségnek emlékei, a mely elenyészett úgy, mint az ő szellemi ereje? De nagyon lelkiismeretesen eljárt a képek elé és nyilvánvaló volt, hogy nagy gyönyörűsége telik bennök. Az első pár nap elteltével, Kis Dorrit egy reggel véletlenül elkísérte őt a képtárakba. Ez szemlátomást annyira növelte a bácsi

élvezetét, hogy Kis Dorrit ezentúl gyakrabban vele tartott, és a legnagyobb gyönyörűség, a melyre az öreg fogékonynak bizonyult, mióta roncscsá lett, e képtári kirándulások során az volt, hogy egy széket hordott Kis Dorrit számára egyik képtől a másikig s megállt a szék mögött, akárhogy tiltakozott is ez ellen az unokahuga, és szótlanul bemutatta Kis Dorritot a nemes velenczeieknek.

Úgy esett, hogy a családi reggeli során, a bácsi megemlítette, hogy előtte való nap látták a képtárban azt a hölgyet és urat, a kikkel a Nagy Szent Bernáton találkoztak.

- Elfelejtettem a nevöket, - mondta. - Bizonyára emlékszel rájok, Vilmos? Te is, ugy-e Edvárd?

- *Én* nagyon jól emlékszem rájok, - szólt az utóbbi.

- Meghiszem azt, - jegyezte meg Fanny kisasszony, hátra szegve a fejét és a hugára pillantva. - De azt hiszem, nem igen jutottak volna többé az eszünkbe, ha a bácsi beléjök nem botlik.

- Édesem, milyen furcsa kifejezés ez, - szólt Tábornokné. - Nem volna jobb „véletlenül nem említi" vagy „mellesleg szóba nem hozza"?

- Nagyon köszönöm, Tábornokné asszony, - felelt a fiatal hölgy, - de azt hiszem, hogy nem. Mindent egybevetve, jobbnak tartom a magam kifejezését.

Fanny kisasszony így szokta mindig fogadni Tábornokné asszonynak a figyelmeztetését. De azért minden szavát megőrizte az emlékezetében és legközelebb alkalmazkodott is hozzá.

- Én megemlítettem volna Gowan úrékkal való találkozásunkat, Fanny, - szólt Kis Dorrit, - akkor is, ha a bácsi nem tette volna. Hiszen azóta alig láttalak, tudod. Szóba akartam hozni ma reggeli közben, mert szeretném meglátogatni Gowanné asszonyt és szeretnék vele jobban összeismerkedni, ha a papának és Tábornokné asszonynak nincs ellene kifogása.

- Nos, Amy, - szólt Fanny, - igazán örülök, hogy végre te is szeretnél már valakivel Velenczében jobban összeismerkedni. Bár az még kérdéses, vajjon Gowan úr és a felesége kívánatos ismeretség-e.

- Gowanné asszonyról beszéltem csak, drágám.

- Igen, igen, - szólt Fanny. - Csakhogy, azt hiszem, hogy Gowanné asszonyt nem választhatod ám el az urától parlamenti határozat nélkül.

- Mit gondolsz, papa, - kérdezte Kis Dorrit tétovázva és bizalmatlanul, - van valami kifogásod ez ellen a látogatásom ellen?

- Valóban, - felelte Dorrit úr, - én - ha - mi a véleménye Tábornokné asszonynak?

Tábornokné asszonynak az volt a véleménye, hogy nem lévén szerencséje ismerni az említett urat és hölgyet, nincs módjában a szóbanforgó czikket befénymázolnia. Csak annyit jegyezhet meg, mint a fénymázkereskedelem egyik főelvét, hogy, sok múlik azon, hogy milyen oldalról ajánlották a szóbanforgó hölgyet a társaság templomában oly előkelő helyen lévő családnak, a minő a Dorrit-család.

Erre a megjegyzésre Dorrit úrnak az arcza észrevehetően elkomorodott. Minthogy az ajánlást kapcsolatba hozta egy Clennam nevű tolakodó emberrel, a kire élete korábbi szakából homályosan emlékezett, már-már végképpen ki akarta golyózni a Gowan nevet, mikor nemes Dorrit Edvárd, szemében a monoklijával, beleszólt a társalgásba, még pedig egyelőre ezzel a megjegyzéssel:

- Hé, - ha mondom! Kimehetnek!

Ez a megjegyzés annak a pár embernek szólt, a ki a tálakat hordozta körül, és udvariasan azt akarta jelenteni, hogy egyelőre nincs szükség a további szolgálatukra.

Miután a szolgák engedelmeskedtek a parancsnak, nemes Dorrit Edvárd tovább beszélt.

- Czélszerű lesz talán, ha közlöm mindannyitokkal, hogy ezek a Gowanék, - a kiknek a javára, különösen, a mi a férfit illeti, igazán senki sem vádolhatna elfogultsággal, - nagyon tekintélyes embereknek az ismerősei, ha ugyan ez változtat a dolgon.

- Mondhatom, - jegyezte meg a szépséges fénymázoló, - hogy ez a legnagyobb mértékben változtat a dolgon. Ha a szóbanforgó ismerősök valóban előkelő és tekintélyes emberek...

- A mi ezt illeti, - szólt nemes Dorrit Edvárd, - módot nyújtok rá, hogy saját maga ítélhessen. Talán ismeri a híres Merdle nevet?

- A nagy Merdle-ét? - kiáltott fel Tábornokné.

- A *nagyét*, - szólt nemes Dorrit Edvárd. - Ezek az emberek ismerik őt. Gowanné asszony, - az özvegy Gowanné, udvarias barátomnak az édesanyja, - benső barátja Merdlenének és tudom, hogy az ifjú pár is ott szerepel állandó vendégei között.

- Ha így van, akkor kétségtelenebb kezességet elképzelni sem lehetne, - szólt Tábornokné asszony Dorrit úrhoz, keztyűjét fölemelve és fejét lehajtva, mintha áldozatot mutatna be valami látható, faragott bálványnak.

- Szeretném megkérdezni a fiamtól puszta - ha - kíváncsiságból, - jegyezte meg Dorrit úr, a kinek a modora határozottan megváltozott, - hogyan jutott hozzá éppen a legjobbkor ehhez a - hm - felvilágosításhoz?

- Nem hosszú történet, uram, - felelte nemes Dorrit Edvárd, - és nyomban meg is tudhatod. Először is, Merdlené az a hölgy, a kivel az a kis kimagyarázkodásod volt - hogy is hívják-ban?

- Martignyban, - vetette oda Fanny kisasszony, szörnyű hanyagon.

- Martignyban, - erősítette meg a bátyja, könnyedén bicczentve és alig észrevehetően hunyorítva. Fanny kisasszony erre nagyon meglepettnek látszott, nevetett és elpirult.

- Hogy lehet ez, Edvárd? - szólt Dorrit úr. - Te akkor azt közölted velem, hogy annak az úrnak, a kivel értekeztél, a neve - ha - Sparkler. Igen, igen, még a névjegyét is megmutattad. Hm. Sparkler.

- Kétségtelenül, atyám; de ebből még nem következik, hogy az anyjának is ugyanaz a neve. Merdlené már előbb is férjnél volt, és Sparkler az első házasságából való fia. Merdlené most Rómában van, a hol valószínűleg többet fogunk hallani felőle, mert hiszen úgy határoztál, hogy mi is ott töltjük a telet. Sparkler nem régiben ideérkezett. A mult estét Sparklerrel együtt töltöttem. Sparkler általában nagyon derék fiú, csak egy tekintetben szörnyű unalmas, a mennyiben fülig belebolondult egy bizonyos fiatal hölgybe.

Nemes Dorrit Edvárd a monokliján keresztül megint hunyorított egyet Fanny kisasszony felé, a ki szemben ült vele.

- Tegnap este véletlenül beszélgettünk az úti terveinkről is, és én magától Sparklertól tudom mindazt, a mit elmondtam.

Nemes Dorrit Edvárd elhallgatott, miközben tovább hunyorgatott monokliján keresztül Fanny kisasszonyra, meglehetősen eltorzult arczczal, a melynek szépségét egyáltalában nem emelte sem az a törekvése, hogy monokliját le ne ejtse a szeméből, sem pedig mosolygásának nagy hamiskodása.

- Ilyen körülmények között, - szólt Dorrit úr, - azt hiszem, hogy - ha - nemcsak Tábornokné asszonynak, hanem magamnak a nevében is kijelenthetem, hogy kívánságod teljesítésének nincs semmi akadálya, sőt - ha, hm - éppen ellenkezőleg, Amy. Remélem, hogy ezt a kívánságot - szólt Dorrit úr bátorító és megbocsátó hangon, - kedvező - hm - előjelnek tekinthetem. Nagyon helyes ezekkel az emberekkel megismerkedni. Nagyon illő dolog. A Merdle név - ha - világhírű. Merdle úr vállalatai mérhetetlenek. Olyan rengeteg pénzösszegeket hajtanak neki, hogy valósággal - hm - a nemzeti jólét intézményeinek tekinthetők. Merdle úr ennek a kornak a hőse. A Merdle név ennek a kornak a neve. Arra kérlek, légy az én kedvemért mennél udvariasabb Gowan urékkal, mert mi bizonyára - ha - bizonyára figyelembe fogjuk venni őket.

Dorrit úr elismerésének ez a nagyszerű megnyilatkozása eldöntötte a kérdést. Nem vették észre, hogy a nagybácsi félretolta a tányérját és megfeledkezett a reggelijéről. De nem igen szokta őt egyébként sem észrevenni senki, Kis Dorriton kívül. A szolgákat megint behívták és az étkezés véget ért. Tábornokné felállt és elment az asztaltól. Kis Dorrit felállt és elment az asztaltól. És mikor Edvárd és Fanny ott maradt még tovább is az asztalnál sugdolódzva, Dorrit úr pedig szintén ott maradt, hogy megegyen egypár fügét és elolvasson egy franczia ujságot, a bácsi egyszerre csak magára vonta mindhármuk figyelmét, a mennyiben felállt a székéről, ráütött a kezével az asztalra és így szólt:

- Bátyám! Én tiltakozom ellene!

Ha ismeretlen nyelven kiáltott volna föl és utána nyomban kiadta volna a lelkét, akkor sem képedhettek volna el jobban a hallgatói. Dorrit úr kiejtette kezéből az ujságot és kővé dermedt a helyén, kezében egy fügével a mely megtette már szája felé a fele útat.

- Bátyám! - szólt az öreg nagybácsi, meglepő energiát fejtve ki reszketeg hangjával, - én tiltakozom ellene! Szeretlek; tudod, hogy mennyire szeretlek! Az elmult hosszú évek során sohasem voltam hűtlen hozzád egyetlen gondolatommal sem. Bármily gyönge vagyok is, megvertem volna mindig akárkit, a ki rosszat mondott volna felőled. De, bátyám, bátyám, bátyám, ez ellen tiltakozom!

Bámulatos látvány volt, hogy mekkora komoly szenvedélyességre volt képes ez a roskatag öreg. A szeme csillogott, ősz haja égnek állt a fején, az elszántságnak huszonöt év óta eltünt vonalai ültek ki arczára és homlokára, és a kezében oly energia volt, a mely határozottá és elevenné tette megint a mozdulatait.

- Drága Frigyesem! - kiáltott fel Dorrit úr bágyadtan. - Mi történt? Mi bajod van?

- Hogy mersz, - szólt az öreg, hirtelen Fannyhoz fordulva, - hogy mersz ilyet tenni? Hát nincs emlékezeted? Nincs szíved?

- Bácsi! - kiáltott Fanny, rémülten és könnyekre fakadva. - Mért támadsz rám ilyen kegyetlenül? Mit csináltam?

- Mit csináltál? - felelt az öreg, kezével huga helyére mutatva. - Hol van gyöngéd, megbecsülhetetlen barátnőd? Hol van önfeláldozó védelmeződ? Hol van, a ki több számodra az édesanyánál? Hogy merészkedel korholóan fellépni mindezek ellen a tulajdonságok ellen, a melyeket hugod magában egyesít? Szégyeld magad, álnok teremtés, szégyeld magad!

- Én szeretem Amyt, - kiáltott Fanny kisasszony, sírva és zokogva, - úgy, mint az életemet, - jobban, mint az életemet. Nem érdemlem meg, hogy így bánjanak velem. Oly hálás vagyok Amy iránt, úgy ragaszkodom Amyhez, hogy emberi lény már nem is lehetne hálásabb és ragaszkodóbb. Bárcsak meghalnék. Soha ilyen igaztalanság nem esett még rajtam. És csak azért, mert féltve őrzöm a család tekintélyét.

- Ördög vigye a család tekintélyét! - kiáltott az öreg megvetően és dühös felháborodással. - Bátyám, én tiltakozom a kevélység ellen. Tiltakozom a hálátlanság ellen. Tiltakozom az ellen, hogy itt közülünk, a kik tudjuk azt, a mit tudunk, és láttuk azt, a mit láttunk, bárki olyan igénynyel lépjen föl, a mely Amyre nézve csak a legkisebb mértékben is hátrányos, vagy a mely Amynek csak egy pillanatnyi fájdalmat is okoz. Tudhatjuk, hogy aljas minden olyan igény, a melynek ez a hatása. Fejünkre idézi az ég büntetését. Bátyám, én tiltakozom ellene az Isten színe előtt!

A keze, a mint fölemelte magasan a feje fölé és lesujtott vele az asztalra, beillett volna egy kovács öklének is. Kisvártatva visszasülyedt megint rendes petyhüdtségébe. Odament a bátyjához szokott csoszogó lépésével, rátette kezét a vállára, és halkan így szólt hozzá:

- Édes Vilmosom, ezt meg kellett mondanom; bocsáss meg érte, de ezt meg kellett mondanom!

Azután görnyedezve kiment a palota terméből, szakasztott úgy, mint a hogy kiment volna a Marshalsea szobájából.

Fanny ekközben folyton sírt és zokogott és ugyanezt folytatta még most is. Edvárd, a ki elképedésében a száját sem tudta kinyitni, egy szót sem szólt, csak bámult. Dorrit úr szintén rettenetesen kijött a sodrából és sehogysem tudta összeszedni magát. Fanny szólalt meg legelőször.

- Soha, soha, soha nem bántak még így velem! - zokogott. - Sohasem történt még ilyen kegyetlen, ilyen természettelen, ilyen igazságtalan dolog! És a kedves, jó, csendes kis Amy, mit érezne ő, ha tudná, hogy ő volt az oka ártatlanul annak, hogy így bántak velem? De nem is fogom neki soha megmondani! Nem, nem mondom meg soha a kedves gyermeknek!

Dorrit úr e ponton összeszedte már magát annyira, hogy megszólaljon.

- Édesem, - szólt, - én - hm - én helyeslem az elhatározásodat. Jobb lesz - ha, hm, - ha nem is említjük a dolgot Amynek. Még talán - hm - még talán elszomorítaná. Hm. Bizonyosan elszomorítaná. Már a kíméletesség is azt parancsolja, hogy ezt elkerüljük. Azért hát - hm - megtartjuk ezt a dolgot magunknak.

- De hogy a bácsi ilyen kegyetlen lehetett! - kiáltott fel Fanny kisasszony. - Óh, én sohasem bocsáthatom meg a bácsinak ezt a szándékos kegyetlenségét!

- Édesem, - szólt Dorrit úr, a ki időközben visszanyerte szokott hangját, bár az arcza szokatlanul sápadt maradt még, - arra kell kérnem téged, hogy ne mondj ilyet. Meg kell gondolnod, hogy a bácsid - hm - nem az már többé, a ki valaha volt. Meg kell gondolnod, hogy a nagybácsid állapota - hm - kíméletet kíván, nagy kíméletet.

- Ez igaz, - szólt Fanny panaszosan; - könyörületességre vall, ha föltételezzük, hogy valami nincs rendben nála, mert különben sohasem támadhatott volna meg engem, éppen engem, ennyire!

- Fanny, - felelte Dorrit úr megható, testvéries hangon, - nagyon jól tudod, hogy számtalan jó tulajdonsága mellett is, mennyire - hm - mennyire megtört a bácsid; és én arra kérlek, hogy tekintettel a szeretetre, a melylyel iránta viseltetem, és a hűségre, a melylyel, mint jól tudod, állandóan ragaszkodom hozzá, arra kérlek, hogy - hm - a következtetéseidet vond le csak magadban és kíméld az én testvéri érzéseimet.

Ezzel végződött a jelenet. Nemes Dorrit Edvárd az egész idő alatt egy hangot nem hallatott, hanem csak bámult álmélkodva és elképedve. Fanny kisasszony ezen a napon sok szerető nyugtalanságot okozott huga szívének, a mennyiben a nap legnagyobb részét azzal töltötte el, hogy számtalanszor hevesen átölelte Amyt, s hol melltűket ajándékozott neki, hol azt kívánta önönmagának, bárcsak meghalna már.

HATODIK FEJEZET.

Valami rendben van.

Ha az ember Gowan Henrik úr állapotában lebeg, vagyis két hatalom közül az egyiket undorodva ott hagyja, a másikhoz pedig a hozzávaló képességek hiányában nem tud hozzáférkőzni, s ennélfogva, mind a két hatalmat átkozva, mogorván közömbös területen ődöng: akkor oly egészségtelen helyzetben leledzik, a mely annál kevésbbé javul meg, mennél tovább tart. E nyüzsgő világban azok a beteges arithmetikusok érik el a legrosszabb számbeli eredményt, a kik mindig a kivonás műveletével foglalkoznak mások sikereire és érdemeire vonatkozólag és sohasem foglalkoznak az összeadás műveletével a saját sikereiket és érdemeiket illetően.

Az a szokás is lefelé vezet a lejtőn, ha az ember holmi elégtételfélét keres abban, hogy a kiábrándultat játszsza. Renyhe közömbösség és szórakozottság jár igen gyakran a kiábrándulás nyomában, a jellem szilárdságának rovására. A léleknek az ilyenkor egyik legvisszásabb időtöltése, hogy érdemes dolgokat lekicsinyít és érdemetlen dolgokat felmagasztal. Már pedig az igazsággal semmiféle téren sem lehet büntetlenül lapdázni.

Valahányszor a festészet oly alkotásairól kellett nyilatkozni, a melyek híjával voltak minden művészi értéknek, Gowan a legliberálisabb ember volt a világon. Kijelentette, hogy ennek a festőnek több tudás van a kisujjában (föltéve, hogy teljességgel tudatlan volt), mint a másiknak, (ha ez a másik igazi művész volt), az egész testében és lelkében. Ha valaki azt az ellenvetést tette, hogy a szóbanforgó alkotás kontármunka, Gowan ezt felelte:

- Kedves öregem, ugyan mi mást gyártunk mindannyian, mint kontármunkát? Én legalább egyebet nem csinálok. Legyen boldog ezzel a vallomásommal.

Egy másik szeszélye az volt, hogy büszkélkedett a szegénységével, noha talán ezzel éppen azt akarta kifejezni, hogy jog szerint gazdagnak kellene lennie. Magasztalni szokta továbbá hangosan és tüntetően a Barnacle-eket is, hogy el ne találják felejteni, hogy ő is beletartozik ebbe a családba. Annyi bizonyos, hogy ezt a két témát minduntalan szóba hozta, még pedig oly ügyesen, hogy hiába dicsérte volna önönmagát heteken keresztül, a saját jelentőségét nem éreztethette volna meg annyira, mint önmagának ezzel a látszólagos, könnyelmű lekicsinyítésével.

Ugyanilyen nembánomos, szándéktalan módon értésére adta hamarosan mindenkinek, a ki vele és feleségével érintkezett, hogy előkelő rokonainak az akarata ellenére nősült meg, és hogy nagy munkájába került rokonait rábírni arra, hogy kiválasztottját jószemmel nézzék. Sohasem mondott effélét határozottan, sőt ellenkezőleg az effélének még a gondolatát is kinevette és kicsúfolta; de azért az önmaga lekicsinyítésére irányuló törekvésének az volt mégis az eredménye, hogy ő kerekedett felül a feleségével szemben. Gowan Minnie a mézeshetektől fogva érezte, hogy őt olyan ember feleségének tekintik, a ki lefelé tett egy lépést, mikor nőül vette őt, a kinek lovagias szerelme azonban túltette magát ezen az egyenlőtlenségen.

Velenczébe elkísérte őket Monsieur Blandois is Párisból, és Velenczében Monsieur Blandois Párisból nagyon sokat volt Gowanék társaságában. Mikor Genfben először találkoztak ezzel a gáláns úrral, Gowan nem volt tisztában, vajjon biztassa vagy fölrugja-e őt. És ez a bizonytalanság egy álló napig annyira gyötörte Gowant, hogy már-már arra gondolt, hogy feldob a levegőbe egy ötfrankost, ezzel az elhatározással: „Fej: biztatás; írás: felrugás;" és a sors döntése szerint fog igazodni. Csakhogy közben úgy esett, hogy a felesége idegenkedett az előzékeny Blandoistól és hogy a szállóban Blandois ellen volt az egész közhangulat. Erre aztán úgy döntött Gowan, hogy biztatni fogja őt.

Mire való volt ez a fonákság, ha csak valami nagylelküségi rohamból nem fakadt? - a miről azonban szó sem volt. Miért társult Gowan ezzel az úrral, mikor szellemileg jóval fölötte állt a Párisból való Blandoisnak és nagyon is képes volt rá, hogy ezt a hizelkedő urat darabokra szedje és tisztán lássa, milyen anyagból készült? Először is szembeszállt feleségének az első önálló óhajtásával, azért, mert az apósa kifizette az adósságait, s ennélfogva kívánatos volt, hogy Gowan mennél korábban érvényesítse a függetlenségét. Másodszor szembeszállt a közvéleménynyel, mert bár nem volt híjával minden képességnek arra, hogy másforma legyen, mégis perverz természetű ember volt. Gyönyörűsége telt abban, ha kijelenthette, hogy olyan finom modorú világfi, mint Blandois, megérdemli, hogy minden kultúrállamban a legjava társasághoz számítsák. Gyönyörűsége telt abban, hogy Blandoist az előkelőség mintaképének tüntesse föl és csúfot űzzön vele mindazokból, a kik adtak valamit személyes előnyeikre. Komolyan azt hajtogatta, hogy Blandois meghajlása kifogástalan, hogy viselkedése ellenállhatatlan, és hogy Blandois festői könnyedsége (ha nem lenne istenadta adomány és megvásárolhatatlan), testvérek között is megérne százezer frankot. A túlzást ennek az embernek a viselkedésében, a mely, mint már említettük, hozzátartozik minden efféle ember lényéhez, bármifajta is különben az eredete, örömmel üdvözölte Gowan, mint karrikatúrát, és örömmel használta fel humorosan arra, hogy nevetségessé tegyen vele másokat, a kik többékevésbbé szintén azt csinálták, a mit Blandois eltúlozott. Így aztán eleinte csak megtűrte őt maga mellett, de később, mikor lassanként hozzászokott, sőt bizonyos öröme is telt a társalgásában, nemtörődömségében annyira ment, hogy pajtásává is fogadta őt. S mindezt akkor, amikor gyanította, hogy Blandois mint játékos vagy más efféle él az agyafúrtságából; a mikor gyanakodott rá, hogy gyáva ficzkó, holott ő maga bátor és merész ember volt; a mikor tudta, hogy Minnie idegenkedik tőle; s a mikor voltaképpen annyira nem törődött vele, hogy ha lett volna bármi komoly, kézzelfogható oka arra, hogy megutálja, minden teketória nélkül kihajította volna őt Velencze legmagasabb ablakából Velencze legmélyebb csatornájába.

Kis Dorrit nagyon örült volna neki, ha egyedül látogathatja meg Gowannét; minthogy azonban Fanny, a ki nem heverte még ki teljesen nagybácsija ünnepélyes tiltakozását, noha e tiltakozás óta már teljes huszonnégy óra eltelt, ajánlkozott rá, hogy elkíséri Amyt, a két testvér együtt szállt gondolába Dorrit úr ablakai alatt, és együtt vonult a futár kíséretében ünnepélyes menetben Gowanné asszony lakására. A felvonulás nagyon is ünnepélyes volt a lakáshoz képest, a mely, mint Fanny panaszkodott, „szörnyen félreesett az útból”, s a melyhez egy csomó szűk viziúton keresztül vezetett az út, megannyi „nyomorúságos pocsolyán”, mint Fanny kisasszony kijelentette.

A ház, a mely egy elhagyott, kis szigeten volt, úgy festett, mintha eredetileg másvalahol állott volna, s ide csak valami áradás sodorta volna el, együtt egy szőlőtőkével, a mely csaknem éppen annyira rászorult a gondozásra, mint azok a szegény alakok, a melyek a szőlőtő levelei alatt hevertek. A környező kép jellegzetességei a következők voltak: egy állványnyal körülvett templom, a melynek oly régóta folyt már az állitólagos tatarozása, hogy e művelet segítőeszközei jó százesztendőseknek tetszettek már és maguk is rászorultak volna a tatarozásra; egy csomó fehérneműű, a melyet kiteregettek volt száradni a napra; egy csomó ház, a mely sehogy sem illett egymáshoz és groteszk módon, mintha kibillent volna az egyensúlyából, megannyi vízözön előtti sajt darabhoz hasonlatosan, a mely egytől egyig phantastikus formára volt vágva és tele volt kukaczczal; és végül egy csomó ablak lázas összevisszasága, a melyeknek zsalugáterei mind ferdére voltak feszítve és a melyeknek legtöbbjéből valami piszkos és rongyos holmi lógott ki lóbálózva.

A ház első emeletén egy bank volt, a melyet elképedve látott volna minden angol kereskedő, a ki hazájából az egész emberiség számára érvényes törvényeket hoz magával. A bank helyiségében két sovány, szakállas tisztviselő ült, mint két elszáradt sárkány, aranybojtos, zöld bársony sapkában, egy kis asztalka mögött egy kis szobácskában, a melyben nem volt más

látható tárgy, mint egy nyitott ajtajú, üres vasszekrény, egy vizzel telt korsó és egy rózsa-guirlandos tapéta; de a hol a két tisztviselő kellően megokolt kívánságra kimeríthetetlen mennyiségű ötfrankost tudott elővarázsolni a kezével egy láthatatlan mélységből. A bank helyisége alatt három vagy négy szoba volt, rácsos ablakokkal, a mely mintha megannyi börtönlyuk lett volna bűnös patkányok számára. A bank helyisége fölött volt Gowanné asszony lakása.

Bárha a falak repedezettek voltak, mintha hittérítőknek való térképek iparkodtak volna önként kifelé belőlük, hogy földrajzi ismereteket terjesszenek; bárha a kísérteties bútordarabok egytől egyig reménytelenül rozogák és kopottak voltak, s bárha a velenczei álló tengervíz szaga nagyon is erősen érződött e helyen: a ház belseje mégis többet adott, mint a mennyit a külseje ígért. Az ajtót egy mosolygós férfi nyitotta ki, egy ideiglenes szolga, a ki magábaszállt rablógyilkoshoz hasonlított. A vendégeket bevezette Gowanné asszony szobájába, s úgy jelentette be őket, hogy két szép angol úrhölgy óhajt beszélni a nagyságos asszonynyal.

Gowanné, a ki éppen varrt valamit, gyorsan félretette a munkáját egy födeles kosárba, és felállt, hogy fogadja vendégeit. Fanny kisasszony rendkívül udvarias volt hozzá és a tapasztalt delnő folyékonyságával beszélt a szokott semmiségekről.

- A papa végtelenül sajnálja, - így fejezte be Fanny a mondókáját, - hogy ma már el volt foglalva, (nagyon el van foglalva, mert borzasztó sok itt az ismerősünk), és nagyon a lelkemre kötötte, hogy hozzam el magammal a névjegyét Gowan úr számára. Hogy el ne felejtsek eleget tenni a megbízásnak, a melyre legalább is tízszer figyelmeztetett, engedje meg, hogy könnyítsék a lelkemen és a névjegyet mindjárt letegyem erre az asztalra.

Meg is tette ezt a tapasztalt delnő fesztelenségével.

- El voltunk ragadtatva, - szólt Fanny, - mikor hallottuk, hogy kegyedék ismerik Merdle-éket. Reméljük, hogy ez is egygyel több alkalom lesz arra, hogy jobban összebarátkozzunk.

- Barátjai a férjem családjának, - szólt Gowanné. - Énnekem még nem volt szerencsém hozzá, hogy személyesen bemutassanak Merdlené asszonynak, de azt hiszem, Rómában találkozunk majd vele.

- Igazán? - felelte Fanny, olyan ábrázattal, mintha szeretetreméltóan palástolni akarná a saját fölényét. - Azt hiszem, tetszeni fog kegyednek Merdlené.

- Kegyed jól ismeri?

- Nos, tudja, - szólt Fanny, fesztelenül rántva egyet szép vállán, - Londonban az egész világ ismeri egymást. Nem régiben találkoztunk vele út közben, és az igazat megvallva, a papa eleinte haragudott rá egy kicsit, mert elfoglalt egy szobát, a melyet az embereink megrendeltek számunkra. De ez persze múló harag volt csak, és megint jóbarátok lettünk mindannyian.

Bár Kis Dorritnak eddigelé nem volt alkalma Gowannéval beszélgetni, hallgatag megértés volt kettőjük között, a mely pótolta a szavakat. Kis Dorrit a legnagyobb érdeklődéssel szemlélte Gowannét; hangjának csengése megremegtette lelkét; nem kerülte el a figyelmét semmi, a mi rajta vagy körülötte volt, vagy bármiként kapcsolatban volt vele. A legapróbb dolgot gyorsabban megfigyelte itt, mint bárhol másutt, - egyetlen eset kivételével.

- Azóta az éjszaka óta jól érezte magát? - kérdezte most Kis Dorrit.

- Nagyon jól, édesem. És maga?

- Óh, én mindig jól vagyok, - szólt Kis Dorrit félénken. - Én - igen, köszönöm.

Kis Dorritnak nem volt rá semmi oka, hogy zavarba jöjjön és elakadjon, csak az, hogy Gowanné, a mikor Kis Dorrit megszólalt, megérintette Kis Dorritnak a kezét, és a tekintetök

is találkozott. Volt azokban a gyöngéd, nagy szemekben valami eltünődő félelem, a mely Kis Dorritnak hirtelen elvágta a szavát.

- Ugy-e azt nem is tudja kegyed, hogy a férjemnek nagyon tetszik, úgy, hogy csaknem kötelességem volna, hogy féltékeny legyek magára? - szólt Gowanné.

Kis Dorrit elpirulva rázta a fejét.

- Majd meghallja tőle, ha megmondja kegyednek is, a mit nekem mondott, hogy kegyed nyugodtabb és gyorsabban kész a segítségre bárki másnál a világon, a kit ismer.

- Túlságosan jó véleménynyel van rólam, - mondta Kis Dorrit.

- Ebben már kételkedem; de az bizonyos, hogy most már értesítenem kell őt a kegyedék látogatásáról. Sohasem bocsátaná meg, ha kegyedet - és Dorrit kisasszonyt - elereszteném, a nélkül, hogy alkalmat adtam volna rá neki, hogy kegyedet láthassa. Megengedik? Úgy-e meg tudják bocsátani egy festőműterem rendetlenségét és kényelmetlenségét?

Fanny kisasszony, a kihez e kérdések intézve voltak, szeretetreméltóan azt felelte, hogy mérhetetlenül érdeklődnék és örülne. Gowanné eltünt nehány pillanatra egy ajtón, a mely a szomszéd szobába nyílt, aztán visszatért.

- Tiszteljék meg Henriket azzal, hogy benéznek hozzá, - mondotta. - Tudtam, hogy a férjem nagyon fog örülni!

Kis Dorrit, a ki előre ment, legelőször is Blandoist pillantotta meg Párizsból, a ki nagy köpönyegben és mélyen a homlokába húzott kalapban egy emelvényfélén állt az egyik sarokban, körülbelül úgy, mint a hogy a Nagy Szt. Bernáton állt, mikor az intőkarok mintha egytől egyig felmutattak volna rá a magasba. Kis Dorrit visszariadt ez elől az alak elől, a mely rámosolygott.

- Ne ijedjen meg, - szólt Gowan, előlépve állványa mögül, - hiszen csak Blandois. Ma ő a modellem. Tanulmányt készítek róla. Megtakarítok egy kis pénzt, ha így egy kicsit hasznát veszem neki. Hiszen nekünk, szegény festőknek, nem igen van mit pazarolnunk.

Blandois Párizsból rántott egyet a kalapján és üdvözölte a hölgyeket, a nélkül azonban, hogy a kuczkóját ott hagyta volna.

- Ezer bocsánat! - szólt. - De a professore oly szigorú velem, hogy mocczanni sem merek.

- Ne is mocczanjon hát,- szólt Gowan hidegen, miközben a két testvér az állványához közeledett. - Hadd lássák a hölgyek ennek a mázolásnak az eredetijét, hogy legalább megtudják, mit ábrázol. Ott áll, ime. Egy brávó, a ki áldozatára les, egy előkelő nobile, a ki készül megmenteni a hazáját, az ördög, a ki készül csúffá tenni valakit, az égi hírnök, a ki készül jót tenni valakivel, - egy szóval az, a mihez véleményök szerint legjobban hasonlít.

- Mondjuk úgy, professore mio, hogy egy szegény úriember, a ki készül hódolatát bemutatni az előkelőségnek és a szépségnek, - jegyezte meg Blandois.

- Vagy mondjuk úgy, cattivo sogetto mio, - tette hozzá Gowan, a festett arczot megérintve ecsetjével azon a helyen, a hol az eleven arcz megmozdult, - mondjuk, hogy egy gyilkos a tett elkövetése után. Mutassa csak a fehér kezét, Blandois. Dugja csak ki a köpönyegből. Ne mozgassa!

Blandois keze remegett egy kissé; de Blandois nevetett, s természetesen ettől rezgett a keze.

- Egyszer viaskodott egy másik gyilkossal vagy egyik áldozatával, a mint látják, - szólt Gowan, miközben a kéz forradásait gyors, türelmetlen, bizonytalan ecsetvonással átvitte a

vászonra, - és ezek a viaskodás nyomai. Elő a kezet a köpönyegből, ember! - Corpo di San Marco, hol jár az esze?

A párisi Blandois megint nevetett, úgy hogy a keze még jobban remegett; most felemelte a kezét, hogy megpödörje vele a bajuszát, a mely egy kissé nedvesnek látszott; azután hányaveti mozdulattal felállt megint úgy, a hogy Gowan kívánta.

Eközben arczczal azon pont felé volt fordulva, a hol Kis Dorrit állt a festőállvány előtt, úgy hogy folyton Kis Dorritra nézett. Kis Dorrit, miután egyszer találkozott a tekintete Blandois sajátságos tekintetével, nem tudta róla levenni többé a szemét, úgy hogy ketten az egész idő alatt egymásra néztek. Kis Dorrit egyszerre csak megremegett. Gowan, a ki ezt észrevette és azt hitte, hogy Kis Dorrit a mellette lévő nagy kutyától fél, a melynek fejét megsímogatta s a mely épp az imént tompa morgást hallatott, ránézett Kis Dorritra s így szólt:

- Nem bántja, Dorrit kisasszony.

- Nem félek tőle, - szólt Kis Dorrit nyomban, - de nem nézne rá?

Gowan a következő pillanatban eldobta az ecsetjét és mind a két kezével nyakörvén ragadta az állatot.

- Blandois! Hogy lehet oly bolond, hogy ingerli! Az égre és a másik helyre is, mindjárt darabokra szakgatja! Nem hallgatsz, Lion! Megállj csak, lázadó!

A kutya nem törődve azzal, hogy a nyakörve majd megfojtotta, teljes erejével előre akart rontani. Éppen ugrásra húzódott már össze abban a pillanatban, mikor a gazdája megragadta.

- Lion! Lion!

A kutya két hátsó lábára állt és valósággal birkózott a gazdájával.

- Vissza! Maradj veszteg, Lion! Menjen a szeme elől, Blandois! Mi az ördögöt csinált ezzel a kutyával?

- Semmit sem csináltam vele.

- Menjen a szeme elől, nem bírom tovább tartani! Menjen ki a szobából! Lelkemre, még széttépi!

A kutya dühös ugatással még egy utolsó erőfeszítést tett, mikor Blandois eltünt; azután engedelmeskedett, és a gazdája, a ki csaknem oly dühös volt, mint az állat, ebben a pillanatban leütötte a kutyát a földre, s azután többször erősen megrúgta őt a sarkával, úgy hogy az orra csakhamar véres lett.

- Most pedig mars a sarokba és maradj veszteg, mert különben kiviszlek és lelőlek! - szólt Gowan.

Lion engedelmesen a sarokba húzódott, a száját és a mellét nyalogatva, A gazdája egy pillanatig megállt, hogy kifújja magát, azután nyugodtan, mint az előbb, oda fordult feleségéhez és vendégeihez, hogy megnyugtassa őket. Az egész jelenet alig tartott tovább két percznél.

- Ugyan, Minnie, ne félj! Hiszen tudod, hogy mindig szelíd és engedelmes volt. Blandois bizonyosan ingerelte valamivel, - talán az arczát fintorgatta rá vagy mást csinált. A kutyának megvannak a maga rokon- és ellenszenvei, és Blandois nem nagy kedvencze neki. De azt a bizonyítványt nyugodtan kiállíthatod róla, Minnie, ugy-e, hogy még sohasem viselkedett így?

Minnie sokkal izgatottabb volt, semhogy összefüggő feleletet adhatott volna; Kis Dorrit már is azzal foglalkozott, hogy Minniet megnyugtassa; Fanny, a ki kétszer-háromszor nagyot sikoltott, védelmet keresve, Gowan karjába kapaszkodott; Lion pedig, mélyen szégyenkezve

azon, hogy ilyen izgalmat okozott, a farkát csóválva alázatosan oda csúszott úrnőjének a lábai elé.

- Átkozott bestia! - szólt Gowan, még egyet rúgva a kutyán. - Ezért még meglakolsz!

És újra megrúgta és még egypárat rúgott rajta.

- Óh, kérem, ne büntesse jobban! - kiáltott fel Kis Dorrit. - Ne bántsa szegényt! Nem látja, milyen szelíd?

Kis Dorrit könyörgésére megkegyelmezett Gowan a kutyának. És Lion valóban megérdemelte a szószólást, mert olyan alázatos volt, olyan bűnbánó és olyan boldogtalan, a milyen kutya csak lehet.

Nem volt könnyű dolog kiheverni ezt az ijedelmet és újra fesztelenné tenni a látogatást, még ha Fanny nem lett volna is akadálya ennek, más kedvezőbb körülmények között sem. A beszélgetésből, a melyet folytattak még, mielőtt a két testvér elbúcsúzott, Kis Dorrit azt a meggyőződést merítette, hogy Gowan úr, ha gyöngéd volt is a feleségéhez, mégis túlságosan úgy kezelte őt, mint egy szép gyermeket. Annyira nem volt sejtelme sem azokról az érzelmi mélységekről, a melyek Kis Dorrit meggyőződése szerint ennek a léleknek a felszíne alatt lappangtak, hogy Kis Dorrit azon tünődött, vajjon vannak-e efféle mélységek egyáltalában Gowannak a lelkében is. Azon töprengett, vajjon nem e lelkimélység hiányának következménye volt-e Gowanban a komolyság és állhatatosság hiánya, s vajjon nem úgy vagyunk-e az emberekkel is, mint a hajókkal, a melyek sekély vízben és sziklás talajon nem tudják kivetni a vasmacskájukat és a hullámok játékszerévé válnak.

Gowan lekísérte őket a lépcsőn, tréfásan mentegetőzve szegényes szállása miatt, a melyre a magafajtájú szegény ördögök rá vannak utalva, és megjegyezte, hogy ha rokonai, az előkelő és hatalmas Barnacle-ek, a kik szörnyen szégyenkeznének e miatt a lakás miatt, jobb lakással ajándékoznák meg őt, hát akkor jobb lakásban laknék, hogy a kedvökben járjon nekik. A csatorna partján Blandois köszönt nekik, a ki legutóbbi kalandja után meglehetősen sápadt volt; a kalandot azonban mégis tréfára fordította és Liont mosolyogva említette.

Míg a két férfi megállt a révhelyen a szőlőtő szomorgó lombjai alatt, Gowan hanyagul szőlőleveleket szórva a vízbe, Blandois pedig czigarettára gyujtva, a két testvér épp oly ünnepélyesen evezett tova, mint a hogy megérkezett. Így siklottak tovább néhány perczig, mikor Kis Dorrit észrevette, hogy Fanny egy kissé feltünőbben viselkedik, mint a hogy az alkalom látszólag megkívánta, s a mikor az okot keresve körültekintett, a gondola ablakán keresztül megpillantott egy másik gondolát, a mely nyilván őket követte.

Minthogy ez a másik gondola a legkülönbözőbb művészi mozdulatot fejtette ki, miközben az övékét követte; hol előre siklott s azután megállt, hogy előrebocsássa őket; hol mellettök evezett, a mikor az utcza elég széles volt; hol a nyomukban somfordált; s minthogy Fanny egyre kevésbbé leplezte, hogy kaczérkodik valakivel, a ki a másik gondolában ül, a kinek létezéséről azonban ugyanakkor mintha sehogysem akart volna tudomást venni: Kis Dorrit végül megkérdezte, hogy ki az?

Fanny röviden így felelt a kérdésre:

- Az a fajankó!

- Kicsoda? - kérdezte Kis Dorrit.

- Kedves gyermekem, - felelt Fanny (oly hangon, a melyből kiérzett, hogy bácsija tiltakozása előtt így mondta volna: „Te kis bolond!") - de nehéz felfogású vagy! Hát Sparkler úr.

Leeresztette az ő oldalán lévő ablakot, s miközben hátradőlt az ülésén, könyökét hanyagul az ablak peremén nyugtatta s drága spanyol legyezőjével, a mely aranyhímű fekete legyező volt,

legyezgette magát. Mikor a mögöttük járó gondola megint elsiklott mellettök, s eközben ablakán egy szemet lehetett látni futólag, Fanny kaczéran nevetett és így szólt:

- Láttál már valaha ehhez fogható bolondot, drágám?

- Azt hiszed, hogy az egész úton a nyomodban fog járni? - kérdezte Kis Dorrit.

- Drága gyermekem, - felelte Fanny, - lehetetlenség ugyan előre megmondanom, hogy mit fog tenni egy idióta, a ki kétségbe van esve, de azért nagyon valószínűnek tartom. A távolság nem túlságosan nagy. Egész Velencze sem lenne neki túlságosan nagy, azt hiszem, a mikor majd eleped a vágytól, hogy elfogja egyetlen pillantásomat.

- És valóban erről van szó? - kérdezte Kis Dorrit szent együgyűséggel.

- Nos, szívecském, egy kissé furcsa dolog mindenesetre, - szólt a nénje, - hogy *én* feleljek erre a kérdésre. De azt hiszem, hogy erről van szó. Kérdezd meg inkább Edvárdtól. Úgy tudom, hogy valami effélét mondott Edvárdnak. Hallottam, hogy valósággal pojáczát csinál magából a kaszinóban és más efféle helyeken, a mennyiben szakadatlanul rólam ábrándozik. De kérdezd meg inkább Edvárdtól, ha kíváncsi vagy rá.

- Csak azt csodálom, hogy nem látogat meg bennünket. - mondta Kis Dorrit, miután egy pillanatig elgondolkozott.

- Kedves Amym, azt hiszem, nemsokára meg fog szünni a csodálkozásod, ha ugyan jól vagyok értesülve. Egy csöppet sem lepne meg, ha ma tenné nálunk a tiszteletét. A szegény azért várt csak ilyen sokáig, úgy sejtem, hogy összeszedje egy kicsit a bátorságát.

- El fogod őt fogadni?

- Ez attól függ, drágám, hogy milyen lesz a kedvem éppen akkor. Már megint itt van. Nézd csak! Óh, te fajankó!

Sparkler úr tagadhatatlanul siralmas látvány volt, a mint a szeme láthatóvá lett az ablakon, mintha csomó lett volna az üvegben, és a mikor a világon semmi oka sem volt rá, hogy hirtelen megállítsa a gondoláját, az egyetlen igazi okon kívül.

- Azt kérdezted, hogy elfogadom-e őt, - szólt Fanny, csaknem oly biztossággal a maga előkelő közömbösségében, mint akár Merdlené asszony; - nos hát, mi a te véleményed, édesem?

- Én azt gondolom, - szólt Kis Dorrit, - azt gondolom, - hát te mit gondolsz, édes Fanny?

Fanny megint elnevette magát, kevélyen, leereszkedően és kedvesen; s karját tréfás gyöngédséggel huga köré fonva, így szólt:

- Beszélj hát, drágám. Mikor találkoztunk azzal a nőszemélylyel Martignyben, mit gondolsz, hogyan tette túl magát a dolgon? Láttad rajta, hogy mire szánta el magát abban a pillanatban?

- Nem, Fanny.

- Hát akkor megmondom, szívem. Ezt határozta el: „Nem fogom soha megemlíteni, hogy beszéltem már egyszer ezekkel a lányokkal egészen más körülmények között, és úgy fogok tenni, mintha nem láttam volna még őket soha életemben.” *Így* szokott ez a nő kibújni a nehéz helyzetekből. Mit mondtam akkor, a mikor együtt távoztunk a Harley Streetről? Oly álnok és oly arczátlan, hogy nincs hozzáfogható nő a világon. De a mi az utóbbi tulajdonságot illeti, drágám, hát könnyen akadhat emberekre, a kik mérkőzhetnek vele.

A spanyol legyező kifejező mozdulata Fanny keble felé, megjelölte azt a helyet, a hol az egyik ilyen ember található.

- De ez nem elég, - folytatta Fanny; - hanem Sparkler úrnak is ugyanezt az utasítást adta; és addig nem engedi meg neki, hogy a közelembe férkőzzék, a míg minden nevetséges kobakok közül a legnevetségesebbikbe, (mert fejnek igazán alig mondható a feje) tökéletesen bele nem verte, hogy úgy kell viselkednie, mintha ott látott volna a fogadóban először életében.

- Miért? - kérdezte Kis Dorrit.

- Miért? Édes gyermekem, - (a hang megint nagyon olyan „kis bolondom"-féle volt), - ugyan hogy' kérdezhetsz ilyet? Hát nem látod, hogy azóta nagyon kívánatos zsákmány lett belőlem az ilyen tökfilkó számára? És nem látod, hogy ezt az ámítást ránk akarja kényszeríteni, és miközben lerázza a terhet saját válláról (formás a válla, azt meg kell adnom neki), - jegyezte meg Fanny kisasszony, miközben tetszelegve nézte a saját vállát, - azt a látszatot igyekszik kelteni, mintha a mi érzékenységünket kímélné?

- De hiszen mi bármikor visszatérhetünk az egyszerű igazság alapjára.

- Az igaz, csakhogy nem fogjuk megtenni, ha nincs kifogásod ellene, - felelte Fanny. - Nem, eszemágában sincsen effélét csinálni. A színlelést nem én kezdtem, hanem ő; legyen hát módja neki benne.

Diadalmas izgatottságában Fanny kisasszony, mialatt egyik kezével a legyezőjét ingatta, másik kezével magához szorította a hugát, oly hevesen, mintha Merdlené asszonyt akarná szétmorzsolni.

- Nem, - ismételte Fanny. - Ott fog találni engem is azon az úton, a melyre ő lépett rá. Ő megy elől és én követem. És a sors és szerencse segítségével folytatni fogom az ismeretséget ezzel a nővel, a míg szemeláttára tízszer szebb és drágább ajándékot nem adok a komornájának, mint a minőt ő adott akkor nekem!

Kis Dorrit hallgatott; érezte, hogy olyan kérdésben, a mely a család méltóságát érintette, az ő véleménye úgyis súlytalan lenne; és visszarettent attól is, hogy nénjének oly váratlanul újra ébredt hajlandóságát czéltalanul koczkára tegye. Nem tudott igazat adni Fannynak, de hallgatott. Fanny nagyon jól tudta, mit gondol Kis Dorrit; oly jól tudta, hogy csakhamar meg is kérdezte tőle.

Kis Dorrit így felelt:

- Bátorítani akarod Sparkler urat?

- Bátorítani, édesem? - szólt a nénje, kicsinylően mosolyogva. - Ez attól függ, mit értesz bátorítás alatt. Nem: nem akarom öt bátorítani. De rabszolgámmá fogom őt tenni.

Kis Dorrit komolyan és aggódva nézett rá; de Fannyt ezzel egyáltalában meg nem rendítette. Fanny összecsukta a legyezőiét s arra használta fel, hogy hugának az orrára koppintott vele, miközben arczán oly büszke szépség és fölényes értelem tükröződött, a mely tréfálkozva oktatja ki társnőjét, a ki mind a két tekintetben jóval alatta áll.

- Rákapatom őt arra, édesem, hogy a kiskutyám legyen, és le fogom őt igázni. És ha nem igázom le az édesanyját is, hát akkor nem rajtam fog múlni.

- Azt hiszed, kedves Fanny, - ne haragudj' meg érte, de most olyan meghitten ülünk itt együtt, - azt hiszed, hogy tudhatod előre, hová visz ez az út?

- Nem mondhatnám, hogy gondolkoztam már erről, - felelte Fanny határtalanul közömbösen. - Mindennek megvan a maga ideje. Egyelőre ezek a terveim. És valóban oly sok időre volt szükségem a kovácsolásukhoz, hogy immár haza is érkeztünk. És itt van a kapuban Sparkler úr is, és megkérdi, ki van otthon. Tisztára véletlenül, természetesen!

Valóban, a szerelmes bolond ott állt a gondolájában, kezében névjegytárczájával, s úgy tett, mintha egy szolgához intézné a kérdést. A következő pillanatban azonban oly helyzetben mutatkozott a fiatal hölgyek előtt, a melyet a régi jó időkben rossz jelnek fogtak volna fel udvarlását illetőleg; mert a hölgyek gondolásai, a kiknek a fiatal úr hajtóvadászata némi kellemetlenséget okozott, a saját csónakjukat oly pompásan kiszámított gyöngéd érintkezésbe hozták Sparkler úr csónakjával, hogy ez a fiatal úr egyszerűen felfordult, mint a bábkirály, mikor a tekepályán meglegyinti a golyó, és legforróbb vágyai tárgyának megmutatta czipője talpát, miközben halandó testének nemesebb részei a gondolában egyik legényének a karjai között kapálóztak.

Minthogy azonban Fanny kisasszony nagy részvéttel fölkiáltott, vajjon megütötte-e magát az az úr, Sparkler úr sokkal tűrhetőbb állapotban tápászkodott föl, mint a hogy várható volt, és elvörösödve így felelt:

- Egyáltalán nem.

Fanny kisasszony nem emlékezett rá, hogy az illető urat valaha életében már látta volna, és már-már hüvös fejbólintással el akart mellette haladni, mikor az illető úr megnevezte magát. Még akkor is némi nehézséggel járt a visszaemlékezés, míg végül az illető úr azt nem említette, hogy Martignyben volt szerencséje. Erre eszébe jutott Fanny kisasszonynak az illető úr és azt kérdezte, jól van-e az édesanyja.

- Nagyon köszönöm, - hebegte Sparkler úr, - borzasztó jól van, - azaz tűrhetően.

- Velenczében? - kérdezte Fanny kisasszony.

- Rómában, - felelte Sparkler úr. - Én egyedül vagyok itt, egyedül. Meg akartam látogatni Dorrit Edvárd urat. Vagyis Dorrit urat is. Voltaképp a családot.

Fanny kisasszony kecsesen odafordult a szolgákhoz és megkérdezte tőlük, itthon van-e az atyja és a bátyja? Minthogy a felelet az volt, hogy itthon vannak, Sparkler úr félénken karját ajánlta Fanny kisasszonynak. Fanny kisasszony elfogadta, és felvezettette magát a széles lépcsőn Sparkler úrral, a ki ha még mindig azt hitte - (már pedig ebben nincs okunk kételkedni) - hogy Fanny kisasszony „fene okos" teremtés, a ki körül nincs az ostobaságnak nyoma sem, hát akkor e pillanatban nagyon csalódott.

Mikor eljutottak egy pusztuló fogadószobába, a melynek fakó, tengerzöld kárpitjai úgy festettek, mintha rokonai lettek volna a tengeri hinárnak, a mely az ablak alatt belelógott a vízbe, s a mely mintha siratta volna odafönn a szobába zárt testvéreit, Fanny kisasszony elküldött atyjáért és bátyjáért. A míg ezekre várakoztak, Fanny kisasszony csábító grácziával ült a pamlagon és bevégezte Sparkler úr teljes meghódítását néhány megjegyzéssel Danteról, a kire ez a fiatalember úgy emlékezett, mint excentrikus öreg úrra, a ki leveleket szokott a feje köré csavarni és olyan czélból, a melyet lehetetlen kitalálni, ott ül egy széken a flórenczi székesegyház előtt.

Dorrit úr a legnagyobb udvariassággal és szeretetreméltósággal üdvözölte a vendéget. Különösen érdeklődött Merdlené asszony után. Különösen érdeklődött Merdle úr után is. Sparkler úr kijelentette, vagyis inkább apró részletekben kiszedegette az inge gallérjából, hogy Merdlené asszony, miután megunta már a falusi villáját és brightoni házát is, Londonban pedig, „tudja", lehetetlenség volt maradnia, a mikor egy lélek sincs ott, minthogy továbbá az idén nem volt semmi kedve sorba látogatni az ismerősöket sem, elhatározta, hogy lerándul egy kicsit Rómába, a hol olyan asszony, mint ő, a kinek közmondásos a szépsége és a ki „fene okos" teremtés, föltétlenül nagy nyereséget jelent a társaság számára. A mi pedig Merdle urat illeti, ő rá oly óriási szükség van a Cityben és más efféle helyeken, és ő oly hihetetlen tünemény a kereskedelemben, a banküzletben és más ilyen dolgokban, hogy Sparkler úr

alig hiszi, hogy az ország pénzügyei nélkülözhetnék Merdle úr jelenlétét; ámbár az is bizonyos, hogy Merdle úr mértéktelenül sokat dolgozik és bizony egy kis pihenés és levegő-változás más éghajlat alatt és más környezetben nagyon ráférne. A mi pedig őt magát illeti, Sparkler úr közölte a Dorrit-családdal, hogy őt a maga külön ügyei mindig odaszólítják, a hová a Dorrit-család megy.

Ez a rengeteg társalgási produkczió időt kívánt, de sikerült. Miután sikerült, Dorrit úr azt a reményét fejezte ki, hogy Sparkler úr legközelebb nálok fog ebédelni. Sparkler úr annyira megörült ennek az ötletnek, hogy Dorrit úr mindjárt megkérdezte tőle: mi dolga van Sparkler úrnak például aznap? Minthogy Sparkler úrnak aznap semmi dolga sem volt, (ez lévén a főfoglalkozása, a melyre pompásan rátermett), Dorrit úr haladéktalanul lefoglalta Sparkler urat, sőt ráadásul felszólította arra is, hogy kísérje el este a hölgyeket az operába.

Ebédidő táján Sparkler úr kikelt a tengerből, mint Venus fia, a ki anyja példáját utánozza, és pompás jelenség volt, a mint fölfelé lépdelt a főlépcsőn. Fanny kisasszony, ha bájos volt már délelőtt is, most háromszor oly bájos volt, a mikor az arczához legjobban illő színekbe öltözködve olyan közönyt erőltetett az arczára, a mely Sparkler úr bilincseit megkettőztette és erős lakatot is tett rájok.

- Azt hallom, Sparkler úr, - szólt a házigazda ebédközben, - hogy ön ismeri - hm - Gowan urat. Gowan Henrik urat.

- Úgy van, uram, - felelte Sparkler úr. - Gowan úr anyja és az én anyám testi-lelki jóbarátok.

- Ha erre gondoltam volna, Amy, - szólt Dorrit úr oly fenséges pártfogói arczczal, mintha maga Lord Decimus lett volna, - akkor küldhettél volna nekik egy kártyát és meghívhattad volna őket ma ebédre. Valaki az embereink közül - ha - elmehetett volna értök és haza is vihette volna őket. Küldhettünk volna értök - hm - egy külön gondolát. Sajnálom, hogy erről megfeledkeztem. Kérlek, holnap juttasd majd eszembe.

Kis Dorrit aggódott egy kissé, vajjon Gowan úr hogyan fogja fogadni az ő pártfogásukat; de azért megigérte, hogy figyelmeztetni fogja az atyját.

- Gowan úr - hm - arczképfestő? - kérdezte Dorrit úr.

Sparkler úrnak az volt a véleménye, hogy Gowan úr mindent fest, a mire megbízást kap.

- Nincs külön területe? - kérdezte Dorrit úr.

Sparkler úr, a kit a szerelem szellemességre ösztökélt, azt felelte, hogy külön területe csak akkor lehetne Gowan úrnak, ha földbirtokos volna; de azt hiszi, hogy Gowan úrnak nincs földbirtoka.

- Nem szereti a speczialitást?

Sparkler úr, minthogy ez a szó igen hosszú volt az ő számára és a szellemét máskülönben is kimerítette egy kissé az iménti erőfeszítés, így felelt:

- Köszönöm, nem kérek. Ritkán élek vele.

- Úgy! - szólt Dorrit úr. - Nagyon örvendenék, ha ilyen jó családból való uriembernek valamivel bebizonyíthatnám, mennyire szeretném előmozdítani az érdekeit és - hm - geniejének a csíráit kifejleszteni. Azt hiszem, meg kell bíznom Gowan urat azzal, hogy fesse meg az arczképemet. Ha az eredménynyel - hm - kölcsönösen meg volnánk elégedve, akkor megbíznám őt később azzal, hogy próbálkozzék meg a családom lefestésével is.

Itt megvillant Sparkler úr agyában az az épp oly merész, mint eredeti gondolat, hogy most kedvező volna az alkalom annak a kijelentésére, hogy a családnak vannak olyan tagjai is (az „olyan” szót erősen megnyomta), a kik minden festő ecsetjét megszégyenítenék. Minthogy

azonban a szavakat hiába kereste e gondolat megtestesítéséhez, a gondolat visszaröppent megint az égbe.

Ez annál sajnálatosabb volt, mert Fanny kisasszony roppant lelkesedett az arczképfestés ötletéért és sürgette az édesatyját, hogy tegye meg a szükséges lépéseket. Úgy sejti, - mondotta Fanny kisasszony, - hogy Gowan úr jobb és előkelőbb alkalmakat elszalasztott, mikor csinos nejét feleségül vette; és a szerelem egy kis kunyhóban, a mely képeket fest ebédre, oly elragadóan érdekes, hogy ő arra kéri a papát, bízza meg Gowan urat föltétlenül a munkával, akár arczképfestő, akár nem; ámbár őneki és Amynek már is az a meggyőződésük, hogy Gowan úr tud arczképeket festeni, mert ma láttak az állványán egy megszólalásig hű arczképet, a melyet módjukban volt mindjárt összehasonlítani az eredetivel is.

Ezek a szavak Sparkler urat, (a minthogy talán ez volt is Fanny kisasszonynak a szándéka), csaknem megőrjítették, mert a míg egyrészt arról tanúskodtak, hogy Fanny kisasszony fogékony - a szív gyöngéd érzéseire, másrészt arra vallottak, hogy Fanny kisasszonynak a maga ártatlanságában egyáltalán sejtelme sincs arról, hogy Sparkler úr mennyire imádja, noha e fiatal úrnak majd kiugrott a szeme az ismeretlen vetélytársra való féltékenységében.

Ebéd után megint tengerre szálltak s az operaház lépcsőjénél kiszálltak a habokból, miközben egyik gondolásuk vezette őket, a ki kezében nagy papirlámpásával egy szolgálatukra vállalkozott tritonhoz hasonlított. Így vonultak be a páholyukba, a hol Sparkler úr számára halálos vergődések estéje kezdődött meg. Minthogy a színház sötét volt, a páholy ellenben ki volt világítva, az előadás közben egyre-másra jöttek a páholyba a látogatók, a kik annyira érdekelték Fannyt, s a kikkel való társalgása közben oly elragadó pózokat mutatott, annyi apró bizalmaskodást engedett meg s oly kedvesen czivódott távoli páholyokban ülő emberek személyazonosságáról, hogy a szerencsétlen Sparkler meggyűlölte az egész emberiséget. De az előadás végén kétszeres vígasztalódásban volt része. Fanny, mialatt magára vette a köpönyegét, ő rá bízta a legyezőjét, s az ő mennyei előjoga volt az is, hogy a mikor lefelé mentek a lépcsőn, karon vezesse Fannyt. Sparkler úr azt gondolta, hogy a biztatásnak ezek a morzsái éppen elég erőt öntenek még beléje ahhoz, hogy megálljon a lábán; és nem lehetetlen, hogy Dorrit kisasszony is ugyanezt gondolta.

A lámpás triton ott várta őket a páholy ajtajában, és más tritonok más lámpásokkal ott várakoztak más páholyok ajtajában. Dorriték tritonja alacsonyan tartotta a lámpását, hogy megvilágítsa a lépcső fokait, és Sparkler úr bilincsei újabb bilincsek terhével szaporodtak, mikor látta, hogy oldala mellett hogyan lebegnek lefelé a lépcsőn Fanny ragyogó lábacskái. A lődörgők között ott volt a párisi Blandois is. Üdvözölte a hölgyeket és Fanny mellé lépett.

Kis Dorrit a bátyjával és Tábornoknéval ment, (Dorrit úr otthon maradt), de a part szélén mindnyájan találkoztak. Kis Dorrit visszadöbbent, mikor egyszerre csak ott látta maga mellett Blandoist, a ki éppen Fannyt segítette a gondolába.

- Gowant veszteség érte, - szólt Blandois, - mióta a hölgyek ma délelőtt megtisztelték őt a látogatásukkal.

- Veszteség? - ismételte Fanny, a ki leült, miután a boldogtalan Sparklertől szabadult.

- Veszteség, - szólt Blandois. - Lion, a kutyája...

Kis Dorritnak a keze e szavaknál éppen Blandois kezében volt.

- Megdöglött, - fejezte be Blandois a mondatot.

- Megdöglött? - ismételte Kis Dorrit. - Az a gyönyörű dog?

- Szavamra, hölgyeim! - szólt Blandois, mosolyogva és a vállát vonogatva. - Valaki megmérgezte a gyönyörű dogot. Odavan, mint a dogék!

HETEDIK FEJEZET.

Jórészt papa és paprika.

Tábornokné, a ki folyton hintója bakján ülve hajtotta biztos kézzel az illendőségek fogatát, rajta volt, hogy drága fiatal barátnőjének a viselkedését befénymázolja, és Tábornokné drága, fiatal barátnője igyekezett a fénymázat magára fogadni. Bármennyit kínlódott is már Kis Dorrit a maga munkás életében, hogy ezt vagy azt a czélt elérje, oly buzgón sohasem törekedett még semmire, mint most arra, hogy Tábornokné mennél sikeresebben bevonja őt a mázával. Igaz, hogy nagyon szorongott és nagyon kényelmetlenül érezte magát, mialatt Tábornokné keze simítgatta; de Kis Dorrit éppúgy alárendelte magát a család szükségleteinek most, a jólét napjaiban, mint ahogy alárendelte volt magát a család szükségleteinek valaha, a nyomor napjaiban, és a saját hajlamaival épp oly kevéssé törődött most e dologban, mint valaha a saját éhségével, mikor ebédjét félretette, hogy atyjának legyen mit vacsoráznia.

Volt azonban egy vígasztalása, a mely Tábornokné kezelése közben több erőt öntött beléje és hálásabbá tette őt, mint a hogy érthető lett volna oly lélek számára, a mely kevésbbé odaadó és kevésbbé gyöngéd volt az övénél, s a mely nem volt hozzászokva az ő küzdelmeihez és áldozataihoz; és valóban az életben gyakran megfigyelhetjük, hogy az olyanfajta lelkek, mint Kis Dorrit, távolról sem okoskodnak annyit, mint azok, a kik kihasználják őket. Nénjének állandó gyöngédsége volt Kis Dorritnak ez a vígasztalása. Azt nem bánta, hogy ez a gyöngédség elnéző gyámkodás formájában nyilatkozott; ezt már megszokta Kis Dorrit. Azt sem bánta, hogy ez a gyöngédség az alattvaló helyzetét jelölte ki számára, s besorozta őt a kíséretébe annak a lángoló diadalszekérnek, a melyben Fanny kisasszony emeltebb helyen ült, megkívánva a hódolatot. Kis Dorrit nem is kívánt magának ennél jobb helyet. Ő, a ki mindig csodálta Fanny szépségét, báját és találékonyságát, most sem kérdezte, hogy a Fannyhoz való ragaszkodásában mennyi része van saját szívének és mennyi Fannyénak, hanem Fannynak szentelte mindazt a testvéri szeretetet, a melyre nagy szíve képes volt.

A papa és paprika nagy mennyisége, a melylyel Tábornokné a család életét elárasztotta, kapcsolatban Fanny örökös alámerülésével a társas élet habjaiba, a természetességnek nagyon csekély lecsapódását hagyta meg csak e keverék alján. Így aztán a Fannyval való bizalmas együttlét perczei annál értékesebbek voltak Kis Dorrit számára, és erősítették azt a meg-könnyebbülést, a melyet bennök talált.

- Amy, - szólt Fanny egy este Kis Dorrithoz, mikor egyedül voltak, oly fárasztó nap után, hogy Kis Dorrit teljesen ki volt merülve, bár Fanny a legnagyobb örömmel kész lett volna elölről kezdeni az egész napot, - szöget akarok ütni a fejecskédbe. Azt hiszem, nem találod ki, miről van szó.

- Én is azt hiszem, édesem, - szólt Kis Dorrit.

- Megállj csak, talán nyomra vezetlek, gyermek, - szólt Fanny. - Tábornokné.

Minthogy a papa és a paprika ezernyi változata egész nap ránehezedett már a lelkére, mert külsőség, máz és üres fitogtatás volt csak minden, - Kis Dorrit azt remélte, hogy Tábornokné pár órára bizton elpihent ágyának takarói közé.

- Nos, Amy? Még most sem találod ki? - kérdezte Fanny.

- Nem, drágám. Ha csak el nem követtem valamit, - szólt Kis Dorrit nyugtalanul, mert azt hitte, hogy olyasmit tett, a mitől a máz megrepedezett és a külső felület összeránczosodott.

Fannyt annyira mulattatta ez az aggodalom, hogy felkapta a kedvencz legyezőjét, (mert éppen a pipereasztala előtt ült, körülvéve egész felszerelésével azoknak a kegyetlen eszközöknek, a

melyek közül a legtöbb Sparkler úr szíve vérétől gőzölgött), és többször huga orrára koppintott vele, miközben folyton nevetett.

- Óh ez a mi Amynk, ez a mi Amynk! - szólt Fanny. - Micsoda félénk kis liba ez a mi Amynk! De hát most egyáltalán nincs okom nevetni. Ellenkezőleg, nagyon bosszankodom, édesem.

- Minthogy nem én miattam bosszankodol, Fanny, hát nem bánom, - szólt Kis Dorrit mosolyogva.

- Ah! De bánom én, - szólt Fanny, - és bánni fogod te is, drágám, ha felvilágositlak. Mondd csak, Amy, nem tünt fel neked még sohasem, hogy valaki borzasztóan udvarias Tábornokné-val?

- Mindenki udvarias Tábornoknéval, - szólt Kis Dorrit. - Mert...

- Mert udvariassá dermeszti az embert? - vágott a szavába Fanny. - De most nem erre gondolok. Egészen másra. Mondd csak, Amy, nem tünt fel még neked sohasem, hogy a papa szörnyen udvarias Tábornoknéval?

Amy elképedve nézett Fannyra, miközben azt mormolta, hogy nem.

- Nem; mindjárt gondoltam. Pedig az, - szólt Fanny; - az, Amy. És jól jegyezd meg magadnak, a mit most mondok. Tábornokné el akarja vétetni magát a papával!

- Kedves Fanny, lehetségesnek tartod egyáltalában, hogy Tábornokné el akarja magát valakivel vétetni?

- Hogy lehetségesnek tartom-e? - felelte Fanny. - Szívem, én tudom, hogy így van. Ha mondom, a papával akarja elvétetni magát. Sőt mi több, azt mondom neked, hogy a papa olyan csodának tartja őt, a tökéletesség olyan példaképének és olyan hódítmánynak a családunk számára, hogy hajlandó minden pillanatban fülig beléje bolondulni. És ez pompás kilátás a számunkra, ugy-e bár? Képzelj csak el engem Tábornoknéval, mint mamával!

Kis Dorrit nem ezt felelte: „Képzelj el engem Tábornoknéval, mint mamával;" hanem nagyon elszontyolodott és komolyan faggatni kezdte Fannyt, mi vezette őt rá erre a következtetésre.

- Én édes Istenem, drágám, - szólt Fanny türelmetlenül. - Épp így kérdezhetnéd tőlem azt is, hogyan tudom meg, ha egy férfi belémbolondult. Hát tudom. Elég gyakran megesik; de mindig tudom. És éppen így tudom valószínűleg ezt is; de annyi bizonyos, hogy tudom.

- A papától sohasem hallottál semmit?

- Hogy hallottam-e? - szólt Fanny. - Drága, egyetlen gyermekem, ugyan mi oka lett volna neki egyelőre beszélni a dologról?

- És nem hallottál soha semmit Tábornoknétól sem?

- Édes Istenem, ugyan Amy, - felelte rá Fanny, - hát olyan nő Tábornokné, a ki beszél? Hát nem világos és kétségtelen-e, hogy Tábornoknénak egyelőre nincs egyéb dolga, mint hogy peczkesen tartsa a fejét, el ne felejtse soha felhúzni kiállhatatlan keztyűjét és ide-oda suhogjon a szobákban? Hogy beszéljen!? Hiszen ha whistezés közben nála lenne az à-tout-ász, akkor sem szólna semmit, gyermek! Majd kiderülne, mikor kivágja!

- De mégis csak tévedhetsz is, Fanny. Vagy nem tévedhetsz?

- Óh, igen, tévedhetek, - szólt Fanny, - csakhogy most *nem* tévedek. De örülök, drágám, hogy ilyen kibúvóra tudsz gondolni, és nagyon örülök, hogy egyelőre olyan nyugodtan fogadod a dolgot, hogy ilyen lehetőségre is gondolsz. Ebből azt remélem, hogy te talán képes leszel arra

is, hogy elviseld ezt a házasságot. Én nem lennék rá képes és meg sem próbálnám. Inkább feleségül mennék a fiatal Sparklerhez.

- Óh, Fanny, nem mennél te hozzá feleségül soha, semmiféle körülmények között.

- Szavamra, drágám, - felelte ez a fiatal hölgy bámulatos közönnyel, - ezért sem mernék határozottan kezességet vállalni. Az ember nem tudhatja, mi minden nem történhetik. Annál kevésbbé, mert hiszen akkor bőven volna rá alkalmam, hogy azt az asszonyt, Sparklernek az anyját, a saját reczeptje szerint kezeljem. És annyi bizonyos, Amy, hogy egyetlen alkalmat sem szalasztanék el kihasználatlanul.

Ezzel véget ért a két testvér beszélgetése. De a beszélgetésnek az lett a következménye, hogy a két téma, Tábornokné és Sparkler úr, nagyon elhatalmasodott Kis Dorrit lelkén, a ki ettől fogva nagyon sokszor gondolt mind a kettőjükre.

Minthogy Tábornokné a saját felületét már régen oly tökéletesen befénymázolta, hogy ez a felület tökéletesen elrejtett mindent, a mi mögötte volt, (ha ugyan volt mögötte valami), ez irányban megfigyelésekről nem igen lehetett szó. Dorrit úr kétségtelenül nagyon udvariasan bánt vele és igen nagyra becsülte Tábornoknét; de Fanny, a ki többnyire ajtóstul rohant minden dologba, ebben az esetben könnyen tévedhetett. Ellenben a Sparkler-kérdés annyiban egészen más fajta kérdés volt, a mennyiben mindenki láthatta, hogy mi történik benne. Kis Dorrit is látta és sokat töprengett rajta aggódva és kétségeskedve.

Sparkler úr odaadását csak úrnője szeszélyességével és kegyetlenségével lehetett összehasonlítani. Néha annyira kitüntette őt a figyelmével és a kegyével, hogy Sparkler úr szeretett volna hangosan vihogni örömében; de másnap vagy a következő órában annyira mellőzte őt és oly mély örvényébe taszította az észre nem vevésnek, hogy Sparkler úr nyögni szeretett volna azzal a gyönge ürügygyel, hogy köhög. Udvarlásának állhatatossága egyáltalán nem hatotta meg Fannyt; bárha Sparkler úr annyira elválhatatlan volt Edvárdtól, hogy ez a fiatal úr, ha megáhította társaságában a változatosságot, abban a kellemetlen kényszerhelyzetben volt, hogy mint valami összeesküvő, hátsó ajtókon, titkos utakon és álczázott gondolákban illanjon el; bárha Sparkler úr annyira lelkén viselte Dorrit úr egészségét, hogy minden másodnap meglátogatta őt, hogy hogyléte iránt érdeklődjék, mintha Dorrit úrnak váltóláza lett volna; bárha Sparkler úr oly kitartóan eveztetett fel s alá a főablakok előtt, hogy az ember már-már azt hihette róla, hogy nagy összegű fogadást kötött, hogy ezer óra alatt ezer mérföldnyi utat beeveztet; bárha, akármikor távozott is úrnőjének gondolája hazulról, Sparkler úr gondolája mindig elősurrant valami vizi leshelyről és megkezdte a másik gondolára a vadászatot, mintha úrnője szépséges csempész lett volna, Sparkler úr pedig vámhivatalnok. Amúgy is erős szervezetének e folytonos edzése és a szabadban, meg a sós tengeri levegőben való gyakori tartózkodás volt az oka valószínűleg annak, hogy Sparkler úr külsőleg nem sorvadt el; bármi volt is különben az oka, annyi bizonyos, hogy arra semmi reménye sem lehetett, hogy egészsége lassú hanyatlásával puhítsa meg úrnőjét; ellenkezőleg, napról-napra teltebb lett az arcza, s megjelenésének az a különössége, hogy inkább felfújt kamaszhoz, mint fiatal emberhez hasonlított, lassan holmi piros-pozsgás puffadtság rendkívüli fokára fejlődött ki.

Mikor egy ízben megjelent Blandois, hogy tiszteletét tegye, Dorrit úr nagyon kegyesen fogadta őt, mint Gowan úr barátját, és mellesleg megemlítette, hogy Gowan urat azzal a feladattal óhajtja megbízni, hogy örökítse őt meg az utókor számára. Minthogy Blandoisnak nagyon tetszett a gondolat, az jutott eszébe Dorrit úrnak, hogy talán Blandois úr szívesen közölné barátjával a nagy eseményt, a mely rá várakozik. Blandois a maga könnyed előkelőségével elvállalta a megbízást és megesküdött, hogy el is végzi, mielőtt egy órával öregebb lesz. Mikor közölte a hírt Gowan úrral, ez a mester nagy bőkezűséggel legalább is tízszer a pokolba kívánta Dorrit urat, (mert csaknem annyira boszantotta őt minden pártfogolás, mint a

pártfogolás hiánya), és kedve lett volna össze is veszni a barátjával, a miért közvetítette az üzenetet.

- Lehet, hogy fogyatékos a szellemi erőm, Blandois, - szólt Gowan, - de haljak meg, ha értem, mi köze magának ehhez a dologhoz.

- Ezer ördög! - felelte Blandois; - én sem értem, ha csak azt nem gondoltam, hogy szolgálatot teszek vele a barátomnak.

- Azzal, hogy a zsebébe dugja neki egy feltolakodott fráternek a zsoldját? - szólt Gowan, a homlokát ránczolva. - Ezt gondolta? Mondja meg a másik barátjának, festesse le a fejét fogadó-czégérnek, és bizzon meg a munkával egy czégtáblafestőt. Hát ki vagyok én és ki ő?

- Professore, - válaszolta a követ, - és kicsoda Blandois?

A nélkül, hogy ez utóbbi kérdéssel látszólag a legkevésbbé is törődött volna, Gowan dühösen szélnek eresztette Dorrit urat. De másnap visszatért a dologra, s a maga fesztelen módján és kicsinylően nevetve így szólt:

- Nos, Blandois, mikor megyünk a maga Maecenásához? Nekünk, vándorművészeknek, el kell vállalnunk minden üzletet, a mely kínálkozik. Mikor nézünk ez után az üzlet után, mi?

- A mikor akar, - szólt Blandois sértődötten, - a mikor a kedve tartja. Mi közöm hozzá énnekem? Mit érdekel engem a dolog?

- Azt megmondhatom, hogy mennyiben érdekel engem, - felelt Gowan. - Kenyeret és sajtot jelent a számomra. Enni kell! Gyerünk hát, Blandois-m!

Dorrit úr leányai és Sparkler úr jelenlétében fogadta őket, a ki nevezetes véletlen folytán éppen ott volt látogatóban.

- Hogy' van, Sparkler? - szólította meg őt Gowan hanyagul. - Majd ha egyszer a természetes eszéből kell megélnie, öregem, remélem, többre viszi nálam.

Dorrit úr megemlítette azután a javaslatát.

- Uram, - szólt Gowan nevetve, miután elég kedvesen fogadta az ajánlatot, - én új ember vagyok a mesterségemben és nem vagyok még beavatva a rejtelmeibe. Azt hiszem, most szemügyre kellene önt vennem különböző világításban, azt kellene mondanom önnek, hogy pompás feladat, és meg kellene fontolnom, mikor fogok ráérni eléggé, hogy a kellő lelkesedéssel szentelhessem magam a remekműnek, a melyet önből alkotni szándékozom. Higyje meg, - folytatta és megint nevetett, - valósággal árulónak érzem magamat azoknak a drága, talentumos, derék, nemes ficzkóknak, az én művésztestvéreimnek a táborában, mert nem értek jobban a hókuszpókuszhoz. De hát nem arra neveltek és most már késő beletanulnom. A valóság az, hogy én nagyon rossz festő vagyok, de nem sokkal rosszabb, mint a nagy többség. Ha ki akar dobni vagy száz guineát, hát én olyan szegény vagyok, a milyen nagy urak szegény rokona szokott lenni rendesen, és nagyon le fog kötelezni vele, ha én rám akarja kidobni a pénzét. A legjobbat fogom adni, a mi telik tőlem, a pénzért; és ha ez a legjobb is rossz lesz, hát akkor lesz önnek egy rossz képe, egy kis névvel, a helyett, hogy volna egy rossz képe egy nagy névvel.

Ez a hang, bár voltaképpen nem az volt, a mit várt, általában mégis nagyon tetszett Dorrit úrnak. Megértette belőle, hogy ez az úriember, a ki előkelő családból való és nem pusztán kézműves, a lekötelezettje lesz neki. Kijelentette, hogy boldog, hogy Gowan úrra bízhatja magát, és azt remélte, hogy módjukban lesz, mint magánembereknek, közelebbről megismerkedniök.

- Nagyon kedves, - szólt Gowan. - Nem esküdtem hadat a társaságnak, mióta beléptem az ecset szövetségébe, a melynek tagjai a legpompásabb ficzkók a föld hátán, és nagyon örülök, ha hébe-korba élvezhetem a szagát a régi, finom lőpornak, bárha föl is robbantott a levegőbe és bele is lökött a mostani hivatásomba. Remélem, nem fogja azt hinni, Dorrit úr, - folytatta Gowan, és megint a legfesztelenebbül elnevette magát, - hogy beleesem a czéh szabadkőművességébe, - mert nem így van; szavamra, akaratlanul is árulást követek el ellene, akárhová megyek, pedig, Jupiterre mondom! szívem mélyéből szeretem és becsülöm a czéhet, - mondom, ugy-e nem fogja azt hinni, ha azt indítványozom, hogy állapodjunk meg az időre és a helyre vonatkozólag.

Ha! Dorrit úrban egyáltalán nem ébredhet ilyen - hm - gyanú Gowan úr őszinteségével szemben.

- Már megint nagyon kedves, - szólt Gowan. - Úgy hallom, Dorrit úr, hogy ön Rómába megy. Én is Rómába megyek, a hol barátaim vannak. Engedje meg hát, hogy ott kezdjem el önnel azt az igaztalanságot, a melynek elkövetésére föleskü dtem, - nem itt. Itt bizonyára sietős a dolgunk mindnyájunknak ittlétünk hátralévő ideje alatt. És bárha egész Velenczében nincs nálam épebb könyökű, szegényebb ember, mégsem győztem még le magamban teljesen a műkedvelőt, - no látja, már megint kompromittálom a mesterségemet, - és nem tudok vaktában belekapni a munkába pusztán a miatt a pár garas miatt.

E megjegyzéseket Dorrit úr épp oly kedvezően fogadta, mint az előbbieket. Ez volt a praeludiuma annak, hogy Dorriték először látták vendégül ebédre Gowan urat és a feleségét, és ez a praeludium az új családban ügyesen biztosította Gowan úr számára azt a helyet, a melyet rendszerint el szokott foglalni.

A felesége is hozzájutott a megszokott helyéhez. Fanny kisasszony pontosan tudta, hogy Gowanné szép arczocskája nagyon sokba került a férjének; hogy a Barnacle-családban nagy felfordulás volt miatta; és hogy Gowan úr özvegy édesanyja, a kinek csaknem megszakadt a szíve, a leghatározottabban ellene szegült a házasságnak, míg végül anyai érzelmei erőt nem vettek rajta. Tábornokné hasonlóképpen világosan értesült róla, hogy ez a vonzalom sok családi búnak és viszálykodásnak volt az okozója. A derék Meagles úrról szó sem esett; ha csak annyiban nem, hogy mindenki elég természetesnek találta, hogy az effajta ember kiemelni igyekszik leányát a saját homályából, és hogy senki sem veheti rossz néven tőle, ha e végből elkövet minden tőle telhetőt.

Kis Dorrit sokkal komolyabban és éberebben érdeklődött e könnyedén elfogadott hit szépséges tárgya iránt, semhogy a valóság pontos megfigyelését elmulasztotta volna. Láthatta, hogy ennek a hitnek megvolt a maga része abban, hogy Gowanné egész életére valami árny borult, és Kis Dorrit ösztönszerűen tudta azt is, hogy ebben a hitben egyetlen szó igazság sincsen. De mégis megvolt az a hatása, hogy akadályokat gördített Gowannéval való érintkezése elé, a mennyiben a papa és paprika iskolája azt kívánta, hogy Gowannéval bánjék rendkívül udvariasan, de ne bizalmaskodjék vele tulságosan; és Kis Dorrit, mint ennek az iskolának önkéntelen tanítványa, kénytelen volt alázatosan alávetni magát az iskola rendszabályainak.

De azért rokonlelkű megértés támadt máris kettőjük között, a mely átsegítette volna őket nagyobb nehézségeken is és barátságot fejlesztett volna ki még korlátoltabb érintkezésből is. Mintha a véletlen is kedvezni akart volna viszonyuknak, lelki rokonságuk új bizonyságát látták abban az idegenkedésben, a melyet mindegyikük észrevett a másikban a Párisból való Blandois-val szemben; oly idegenkedés volt ez, a mely a csúszó-mászók fajtájából való gyűlöletes teremtménynyel szemben érzett természetes ellenszenv utálatává és borzalmává erősödött.

És ezen az activ lelkirokonságon kívül volt köztük valamiféle passiv lelkirokonság is. Blandois tökéletesen egyformán viselkedett mindkettőjükkel szemben; és mindkettőjükkel szemben való viselkedésében volt valami egyaránt, a miről tudták mind a ketten, hogy megkülönbözteti másokkal szemben való viselkedésétől. A különbség sokkal finomabb árnyalat volt, semhogy mások is észrevegyék; de ők ketten tudták, hogy megvan. Gonosz szemének egy-egy hunyorítása, síma, fehér kezének egy-egy mozdúlata, az, hogy az orra egy hajszállal lejebb konyult és a bajusza fölebb kunkorodott, arczának leggyakoribb játéka közben: mind oly eszközei voltak a megnyilatkozásnak, a melyeket csak kettőjükkel szemben használt. Mintha így szólt volna hozzájok:

- E részben titkos hatalmam van. Tudom, a mit tudok.

Sohasem érezték még ezt annyira és sohasem volt oly tiszta tudomásuk arról, hogy ez az érzésük kölcsönös, mint aznap, a mikor Blandois meglátogatta Dorrit urat, hogy Velenczéből való elutazása előtt elbúcsúzzék tőle. Gowanné már előbb eljött Dorritékhoz ugyan e végből, és Blandois együtt találta kettőjüket, mert a család többi tagja nem volt odahaza. Alig lehettek még együtt öt percznél tovább, és Blandois megkülönböztetett viselkedése mintha ezt akarta volna nekik mondani:

- Rólam akartatok beszélni. Hah! Látjátok itt vagyok, hogy ezt megakadályozzam!

- Gowan idejön? - kérdezte Blandois, a maga szokott módján mosolyogva.

Gowanné azt felelte, hogy nem jön oda.

- Nem jön el? - szólt Blandois. - Akkor hát engedje meg alázatos szolgájának, hogy hazakísérhesse kegyedet, ha elmegy innen.

- Köszönöm; nem hazamegyek.

- Nem haza? - szólt Blandois. - Akkor el vagyok veszve.

Lehet, hogy el volt; de annyira nem, hogy átengedje a teret és egyedül hagyja őket. Ott maradt, hogy legválogatottabb bókjaival és legvirágosabb társalgásával szórakoztassa őket. De az egész idő alatt ezt éreztette velök:

- Nem, nem, nem, tisztelt hölgyeim! Ime, itt vagyok, tisztára azért, hogy ezt megakadályozzam!

Oly világosan éreztette ezt velük és oly démoni állhatatosságot tanúsított, hogy Gowanné végül felállt, hogy távozzék. Mikor Blandois a kezét nyujtotta feléje, hogy levezesse a lépcsőn, Gowanné nem eresztette el Kis Dorrit kezét és titkon megszorította, miközben így szólt:

- Köszönöm, nem kérem. De ha lesz szíves megnézni, itt van-e a gondolám, akkor nagyon lekötelez vele.

Nem tehetett egyebet, mint hogy előre menjen. Mialatt, kalapját kezében tartva, lefelé ment a lépcsőn, Gowanné így suttogott:

- Ő ölte meg a dogot.

- Tudja Gowan úr? - súgta vissza Kis Dorrit.

- Senkisem tudja. Ne nézzen rám; ő rá nézzen. Mindjárt megfordul. Senkisem tudja, de én meg vagyok győződve róla, hogy ő tette. Maga is?

- Én - én, azt hiszem, én is, - felelte Kis Dorrit.

- Henrik kedveli őt, és nem fog rosszat feltételezni róla; ő maga oly nyilt és nemes lélek. De maga meg én meg vagyunk győződve róla, hogy úgy gondolkozunk felőle, a mint megérdemli. Elhitette Henrikkel, hogy a dog bizonyára meg volt már mérgezve akkor is, a mikor úgy elváltozott és neki ugrott. Henrik elhiszi ezt, de mi nem hiszszük. Látom, hogy fülel, de nem hallhat meg semmit. Isten vele, édesem! Isten vele!

Az utolsó pár szót hangosan mondta Gowanné, mikor az éber Blandois megállt, megfordult és a lépcső tövéből visszanézett rájuk. És bárha a legszeretetreméltóbb arczot vágta is, mégis olyan volt, hogy igazi emberbarát jobb foglalkozást nem is kívánhatott volna magának, mint hogy követ köthessen Blandois nyakába és bedobhassa őt a vízbe, a mely ott folydogált túl a sötét, boltozatos kapualján, a hol Blandois állt. Minthogy azonban az emberiségnek efféle jótevője nem volt jelen, Blandois besegítette Gowannét a csónakjába, és ott állt a helyén, a míg a csónak hamarosan el nem tünt szűk látóköréből. Azután besegítette önönmagát a saját csónakjába és Gowanné csónakja után eredt.

Kis Dorrit gyakran gondolt már arra és arra gondolt ezúttal is, mikor megint fölment a lépcsőn, hogy Blandois egy kicsit nagyon is könnyüszerrel bejutott édesatyjának a házába. De idősebb lányának társaságmániája, a melyben Dorrit úr is osztozott, oly sok és oly különböző embert bejuttatott már hasonló módon ebbe a házba, hogy a Blandois esete alig volt kivételnek tekinthető. A Dorrit-házat valósággal ismerkedési düh szállta meg, hogy mennél több ember előtt mutogathassák gazdagságukat és fitogtathassák előkelőségüket.

Kis Dorritnak csaknem úgy rémlett, mintha ez a társaság, a melyben forogtak, rendkívül hasonlítana egy magasabbrendű Marshalseahez. Egy sereg ember mintha körülbelül úgy kelt volna át a kontinensre, mint a hogy be szoktak vonulni az emberek a börtönbe: adósságok következtében, lustaság következtében, családi viszonyok következtében, kiváncsiság következtében és mivel általában képtelenek voltak megélni odahaza. Futárok és hazai szolgák felügyelete alatt hozták el őket ide ezekbe az idegen országokba, úgy a hogy az adósokat vitték a börtönbe. A templomokban és a képtárakban szakasztott úgy ődöngtek, olyan szomorúan, mint a hogy régi szokás volt a fogház udvarán. Rendszerint másnap vagy a jövő héten odébb akartak állni, és ritkán tudták, hogy voltaképpen mit is akarnak, és ritkán tették azt, a mit tenni óhajtottak, és ritkán mentek oda, a hová kijelentésük szerint menni szándékoztak: mindebben nagyon hasonlatosak voltak megint csak a fogház lakóihoz. Sok pénzt adtak ki rossz szállásra és utálták ezt vagy azt a helyet, miközben úgy tettek, mintha tetszenék nekik: a mi megint elvitathatatlanul Marshalseabeli szokás volt. Mikor távoztak, irígyelték őket az ottmaradottak, a kik úgy tettek, mintha ők nem akarnának eltávozni, és ez is szokás volt a Marshalseaben. Egész sor folyton ismétlődő szó és szófordulat tartozott hozzá ezekhez a túristákhoz, csak úgy, mint a hogy a torony és a kantin hozzátartozott az adósok börtönéhez. Épp oly képtelenek voltak arra, hogy állhatatosan rászánják magukat valamire, mint a foglyok; kevésre becsülték egymást épp úgy, mint amazok, és kölcsönösen kicsúfolták egymást egymás háta mögött és időszerűtlen ruhát viseltek és renyhe életmódra fanyalodtak, megint úgy, mint a Marshalsea lakói.

Idővel véget ért a család velenczei tartózkodása és a család kíséretestül átköltözött Rómába. A már régebben látott olaszországi szinhelyek újabb sorozatán keresztül, a melyek egyre piszkosabbak és nyomorúságosabbak lettek és végül oly vidékekbe mentek át, a hol romlott volt még a levegő is, vonultak útjuk czélja felé. Szép lakást béreltek ki a Corson a maguk számára, és ott ütöttek tanyát, egy városban, a hol mintha minden örökké más valaminek a romjai fölött állt volna csendesen - a vizen kívül, a mely, örök törvényeknek engedelmeskedve, pompás források ezernyi tömegéből szökkent és bugyogott elő.

Itt úgy rémlett Kis Dorritnak, mintha társaságuk Marshalsea-szelleme némi változáson ment volna keresztül, s mintha a papa és a paprika került volna túlsúlyra benne. Mindenki mások

falábain döczögött a Péter-templom körül és a Vatikánban, és másnak a szemüvegén keresztül látott minden dolgot. Senkisem mondta semmiről, hogy ilyen vagy olyan, hanem mindenki azt mondta mindenre, a mit a Tábornoknék, az Eustace-ek és mások mondtak róla. Mintha az utazók összesége önkéntes emberáldozatok gyüjteménye lett volna, a kiket kezükön, lábukon összekötözve kiszolgáltattak Eustace úrnak és pribékjeinek, hogy ezek értelmük beleit e szent papi hivatás ízlése szerint praeparálják. A templomok, sirok, paloták, tanácstermek, színházak és amphitheatrumok korhadozó, ősi romjai között egész sereg lekötött nyelvű és bekötött szemű modern ember járt-kelt botorkálva, miközben szakadatlanul a papát és paprikát motyogták, hogy ajkukat a divatos formára gömbölyíthessék. Tábornokné elemében volt. Senkinek a világon nem volt véleménye. Körülötte bámulatos nagyban űzték a felület-pallérozást és nem volt szikrányi nyoma sem sehol a bátorságnak vagy a becsületes őszinte beszédnek.

A papa és paprika egy másik alfaja jelent meg megérkezésük után csakhamar Kis Dorrit megfigyelésének a körében. Meglátogatta őket Merdlené asszony, a ki erre a télre áthelyezte pompázó élete folyását az örök városba; és az a művészet, a hogyan Merdlené asszony és Fanny ez alkalommal egymással viaskodott, Fanny csendes hugának csaknem elkápráztatta a szemét, mint a kardpengék villogása.

- Boldog vagyok, - mondta Merdlené asszony, - hogy megújíthatok egy ismeretséget, a mely oly kedvezőtlen körülmények között kezdődött Martignyben.

- Igen, igen, Martignyben, - szólt Fanny. - Én is igazán boldog vagyok.

- Azt hallom a fiamtól, Sparkler Edmundtól, - mondta Merdlené asszony, - hogy ő időközben megragadta már a véletlenül kinálkozó alkalmat. Egész átszellemülten tért vissza Velenczéből.

- Valóban? - felelte Fanny közönyösen. - Sokáig volt Velenczében?

- Ezt a kérdést átutalhatom talán Dorrit úrra, - szólt Merdlené asszony, miközben keblét e felé az úr felé fordította; - minthogy Edmund neki köszönheti, hogy ott tartózkodása olyan kellemes volt.

- Óh, szót sem érdemel, - felelte Fanny. - Azt hiszem, a papának volt szerencséje néhányszor vendégei sorában üdvözölhetni Sparkler urat is, - ennyi volt az egész. Annyi ember volt körülöttünk és olyan nyilt házat vittünk, hogyha Sparkler úr valóban a vendégünk volt, hát ez igazán kevesebb volt a semminél is.

- Ha csak azt nem veszszük számba, édesem, - szólt Dorrit úr, - hacsak azt nem veszszük számba - ha - hogy énnekem szokatlan örömem telt benne - hm - hogy bármi módon is, bármily silány és értéktelen apróságokkal jelét adhattam - ha, hm - nagyrabecsülésemnek, a melylyel - ha - egyetértve az egész világgal - oly kiváló és fejedelmi személyiség iránt viseltetem, a minő Merdle úr.

A kebel a legnagyobb szeretetreméltósággal fogadta ezt a hódolatot.

- Merdle úr, - jegyezte meg Fanny, megragadva az alkalmat, hogy Sparkler urat a háttérbe tolja, - kedvencz témája a papának, úgy tudja meg, Merdlené asszony.

- Nagyon - ha - csalódtam, asszonyom, - szólt Dorrit úr, - mikor megtudtam Sparkler úrtól, hogy nem igen - hm - valószínű, hogy Merdle úr átrándul ide.

- Valóban, - szólt Merdlené asszony, - annyira el van foglalva és oly nagy szükség van rá odahaza, hogy magam is attól tartok, hogy nem jöhet el. Évek óta nem tudott már hazulról elszabadulni. Kegyed, Dorrit kisasszony, ha nem csalódom, hosszú idő óta csaknem szakadatlanul külföldön van, ugyebár?

- Óh, Istenem, hogyne, - szólt Fanny unottan a legnagyobb elfogulatlansággal. - Évek sora óta.

- Mindjárt gondolhattam volna, - szólt Merdlené asszony.

- Úgy van, - mondta rá Fanny.

- De azért remélem, - szólalt meg újra Dorrit úr, - hogy ha már nem lehet részem abban a - hm - nagy szerencsében, hogy Merdle úrral az Alpokon vagy a Földközi-tengeren innen megismerkedhessem, lesz majd hozzá szerencsém, ha visszatérek Angliába. Oly szerencse ez, a mely után nagyon vágyódom és a melyet különösen meg fogok becsülni.

- A férjem, - szólt Merdlené asszony, a ki csodálkozva nézett Fannyra a lorgnonján keresztül, - bizonyára nem kevésbbé meg fogja becsülni ezt a szerencsét.

Kis Dorrit, a ki szokása szerint még mindig elgondolkozó és zárkózott volt, bár most már nem igen volt egyedül, eleinte azt hitte, hogy ez is csupa papa és paprika. De a mikor édesatyja, miután résztvett Merdlenének egy ragyogó fogadóestéjén, a saját családi asztalánál reggeli közben tovább pengette ama vágyának húrjait, hogy szeretne Merdle úrral megismerkedni, mert azt reméli, hogy ennek a csodálatos embernek a tanácsával élhetne vagyona gyümölcsöztetését illetően, Kis Dorrit kezdte hinni, hogy ez mégis csak komoly dolog lesz, s maga is kezdett kiváncsi lenni a jelenkor ragyogó csillagára.

NYOLCZADIK FEJEZET.

Özvegy Gowannénak újra eszébe jut, hogy nem lesz jó vége a dolognak.

Mialatt Velencze vizei és Róma romjai a Dorrit-család szórakoztatására sütkéreztek a napon, és eltürték, hogy naponként számtalan utazó irón csináljon róluk vázlatokat, minden földi arány, körvonal és hasonlatosság figyelmen kívül hagyásával, azalatt a Doyce és Clennam czég tovább kalapácsolt a Vérző Szív Udvarában, a hol szakadatlanul hangzott a munkaidő alatt a hatalmas csengés, a melylyel az egyik vasdarab lesujtott a másik vasdarabra.

A fiatalabb üzlettárs időközben egészséges kerékvágásba terelte az üzletet; az idősebb pedig, a ki most akadálytalanul foglalkozhatott elmés ötleteivel, sokat tett, hogy a gyártelep jó hírét növelje. Teremtő ember létére szükségképpen el kellett viselnie mindazt az elkedvetlenítést, a melyet az uralkodó hatalmaknak hosszu ideig módjukban volt a Doyce-féle gonosztévők osztályának útjába gördíteni lépten-nyomon; de ez észszerű önvédelme volt csak e hatalmaknak, minthogy az, hogy „hogyan kell valamit elintézni”, nyilvánvalóan a legtermészetesebb és leghalálosabb ellensége volt annak, hogy „hogyan kell mindent elodázni”. Ebben rejlett az alapja annak a bölcs rendszernek, a melyet a huza-vona-hivatal kézzel-lábbal védelmezett, s a melynek az volt a czélja, hogy figyelmeztessenek rá minden leleményes brit alattvalót, hogy csak a saját veszélyére lehet leleményes: hogy meggyötörjék őt, hogy akadályokat gördítsenek elébe, hogy fosztogató rablókat uszítsanak rá, (bizonytalanná, nehézzé és költségessé téve a jog védelmét), s hogy a legjobb esetben rövid használat után elkobozzák tőle a tulajdonát, mintha egy-egy találmány egyértelmü volna a hazaárulással. Ezt a rendszert egyaránt nagy kegyébe fogadta valamennyi Barnacle, és ez is teljesen érthető volt; mert az, a ki értékes találmányokra jut rá, föltétlenül komolyan veszi a dolgát, már pedig a Barnacle-ek nem irtóztak és nem féltek semmitől a világon annyira, mint ettől. Ez megint csak nagyon érthető volt; mert oly országban, a mely nagy adag komolyság nyavalyájában sínylődik, nagyon rövid idő alatt megeshetnék, hogy egyetlen Barnacle sem maradhatna meg a hivatalában.

Doyce Dániel bátran viselte helyzetének minden nyügét és gyötrelmét, és nyugodtan tovább dolgozott pusztán a munkája kedvéért. Clennam, a ki szíves örömest bátorította őt érdek-

lődésével, erkölcsi támasztéka is volt neki, azonkívül, hogy nagy hasznára vált az üzletnek is. A vállalat virágzott, és a két üzlettársat benső barátság fűzte egymáshoz.

De Dániel nem tudta elfelejteni oly sok esztendőnek a régi tervét. Ezt nem is lett volna szabad róla feltételezni. Hiszen ha könnyen el tudta volna felejteni, akkor nem is juthatott volna rá sohasem, vagy nem lett volna meg a kellő türelme és kitartása a terv kidolgozására. Így fogta fel a dolgot Clennam, mikor néha este ott látta társát gubbasztani a minták és rajzok fölött és hallotta, hogy a mikor felsóhajtva megint elrakta a dolgokat, dünnyögve azzal vígasztalgatta magát, hogy a terv még most is épp úgy megállja a sarat, mint annak előtte.

Ha ennyi fáradozás és ennyi csalódás rokonszenvet nem keltett volna benne, Clennam úgy érezte volna, hogy nem teljesíti egyikét a kötelességeknek, a melyeket az üzlettársi viszony révén magára vállalt. Ebből az érzésből fakadt lelkében annak a futó érdeklődésnek fölelevenedése, a mely annak idején véletlenül elfogta őt a huza-vona-hivatal kapujában. Megkérte társát, hogy magyarázza meg neki a találmányt.

- De elnézését kell kérnem, Doyce, - ezt kikötötte, - tekintettel arra, hogy nem vagyok szakember.

- Nem szakember? - mondta Doyce. - Elsőrendű szakember lett volna önből, ha erre szentelte volna magát. Olyan jó feje van efféle dolgok megértésére, hogy soha jobb anyaggal nem találkoztam.

- De teljesen iskolázatlan a fejem; ezt, sajnos, hozzá kell tennem, - szólt Clennam.

- Erről nincs tudomásom, - felelt Doyce, - és kár is így beszélnie. Nincs józan ember, ha általános képzettségben részesült és önmagát tovább is képezte, a kire azt lehetne ráfogni, hogy bármi téren teljesen iskolázatlan. Én egyáltalában nem vagyok barátja a titkolódzásnak. És beható és világos magyarázat alapján, épp oly nyugodtan alávetném magam a szakember ítéletének, mint a nem szakemberének, föltéve, hogy megvan benne az a képesség, a melyet említettem.

- Ez úgy hangzik, - szólt Clennam, - mintha bókokat mondanánk egymásnak, holott tudjuk, hogy erről szó sincsen; de énnekem mindenesetre meglesz az az előnyöm, hogy oly világos magyarázatban lesz részem, a melynél világosabb el sem képzelhető.

- Rendben van! - szólt Dániel, úgy, mint beszelni szokott, nyugodtan és határozottan. - Meg fogok próbálkozni vele.

Megvolt benne az a tehetség, a mely gyakran megvan a hozzá hasonló jellemekben, hogy a mit gondolt és értett, azt oly közvetlen erővel és világossággal tudta elmagyarázni, mint a hogy az a saját elméjét megragadta. Bizonyítási módszere oly logikus, oly pontos és oly egyszerű volt, hogy nem egykönnyen lehetett őt félreérteni. Úgyszólván nevetséges volt teljes összeférhetetlensége annak a határozatlan közfelfogásnak, hogy Doyce álmodozó ember, és annak a biztosságnak és pontosságnak, a melylyel szeme és hüvelykújja ide-oda siklott a terveken, bizonyos pontokon türelmesen meg-megpihenve, majd meg gondosan vissza-visszatérve más pontokhoz, a honnan apró csatornáit kellett meghúzni a magyarázatnak, miközben nyugodtan megállt minden fontosabb részletnél, s a míg mindent jól és világosan meg nem magyarázott, egy hajszálnyival sem vezette odébb a hallgatóját. A hogy saját magát teljességgel kihagyta a magyarázatából, ez is aligha volt kevésbbé figyelemreméltó. Nem mondta sohasem, hogy „erre vagy arra én jutottam rá, vagy ezt vagy azt én találtam föl”; hanem úgy tüntette fel az egész dolgot, mintha maga az isteni mester csinálta volna s ő csak véletlenül akadt volna rá a kész alkotásra. A maga személyét illetően oly szerény volt, a tiszteletnek oly kellemes árnyalata vegyült bele abba a csendes csodálkozásba, a mellyel a

dolog iránt viseltetett, és oly szilárdan meg volt győződve róla, hogy a terv változhatatlan törvényeken épült föl.

Nemcsak az nap este, hanem több következő este is gyönyörködhetett Clennam ebben a találmányban. Mennél jobban belehatolt a részletekbe és mennél gyakrabban látta azt a szürkülő fejet föléje hajolni és az okos szemet a találmányon való örömében és az iránta érzett benső szeretetében felragyogni, - mert az egész dolog próbára tette még mindig a szívét, noha tizenkét hosszú esztendeje volt már annak, hogy elkészítette, - annál kevésbbé tudott Clennam kitérni az elől a gondolat elől, hogy a maga fiatalabb energiájának nem szabad elmulasztania még egy újabb próbálkozást. Végül így szólt:

- Doyce, tehát az volt a vége, - hogy a dolgot el kell meríteni, ég tudja, hány más roncs mellé, vagy pedig mindent egészen elülről kell kezdeni?

- Úgy van, - felelte Doyce, - erre jutottak rá a nemes és nagy urak tizenkét álló esztendő után.

- Csakugyan szép társaság! - szólt Clennam keserűen.

- Így szokott történni! - jegyezte meg Doyce; - nem szabad vértanút csinálnom saját magamból, mikor egyik tagja vagyok csak olyan nagy társaságnak.

- Egészen abbahagyni, vagy pedig egészen elülről kezdeni? - tünődött Clennam.

- Körülbelül ez volt a sok szó veleje, - szólt Doyce.

- Nos, barátom, - kiáltott Clennam felugorva és Doyce kérges kezét megragadva, - hát akkor el kell kezdeni még egyszer egészen elülről!

Doyce riadtan nézett Clennamre és rendes szokásához képest nagyon is gyorsan így válaszolt:

- Nem, nem. Jobb lesz, ha félreteszszük. Sokkal jobb lesz, ha félreteszszük. Egyszer majd csak sor kerül még rá. Én félretehetem. Elfelejti, kedves Clennam, hogy félre is tettem már. Vége mindennek.

- Igen, Doyce, - felelte Clennam, - vége, a mennyiben az ön erőlködéseiről és visszautasításairól van szó, ennyit megengedek; de nincs vége, a mennyiben az én próbálkozásomról van szó. Én fiatalabb vagyok önnél; én még csak egyszer tettem be a lábamat abba a drágalátos hivatalba, és friss vad vagyok még a számukra. Rajta hát! Én megpróbálkozom velök. Maga épp úgy fog tovább dolgozni, mint a hogy eddig dolgozott, mióta együtt vagyunk. Én ellenben eddigi munkámhoz hozzáteszem még, (könnyen megtehetem), azt a törekvésemet, hogy igazságot szerezzek önnek a nyilvánosság előtt; és ha csak eredményről nem számolhatok be, soha többé egy szót sem fog hallani tőlem a dologról.

Doyce Dániel még mindig vonakodott megadni a beleegyezését, és újra meg újra elismételte, hogy okosabb lesz, ha félreteszik a dolgot. De hát csak természetes volt, hogy lassan rábeszéltette magát és végül engedett Clennam elhatározásának. Engedett. És Arthur belekezdett újra abba a hosszú és reménytelen munkába, hogy nyélbe üssön valamit a huza-vona-hivatal révén.

Csakhamar ismerős alak lett ennek a hivatalnak az előszobáiban, és az ajtónállók általában úgy fogadták már őt, mint a hogy körülbelül a zsebtolvajt szokás fogadni a rendőrségen. A különbség annyi volt csak, hogy míg az utóbbi közhivatalnak az volt a czélja, hogy a zsebtolvajt nyakon csípje, addig a huza-vona-hivatalnak az volt a czélja, hogy Clennamet lerázza a nyakáról. De Clennam föltette magában, hogy most az egyszer nem engedni lerázni magát a nagy hivatal nyakáról; így aztán megkezdődött újra a formuláre-kitöltés, a kérvényezés, a jegyzőkönyvezés, a memorandumozás, a szignálás, az ellenjegyzés, a hátulról és elülről való kontra-ellenjegyzés és a jobbról-balról, keresztül-kasul és girbe-gurbán való referálás munkája.

Meg kell e helyütt emlékeznünk a huza-vona-hivatalnak egy olyan jellegzetességéről, a melyet elbeszélésünkben eddigelé még nem tettünk szóvá. Ha ez a csodálatos hivatal bajba jutott és a parlament valamelyik nekidühödött tagja, a kit az apróbb Barnacle-ek csaknem azzal gyanúsítottak meg, hogy az ördög sugallatára cselekszik, nem valami konkrét eset alkalmából támadta meg a hivatalt, hanem mint a maga teljességében utálatos és tébolydai intézményt: ilyenkor az a nemes vagy nagyon tiszteletreméltó Barnacle, a ki a hivatalt a Házban képviselte, azzal szokta a parlament illető tagját lesujtani és összemorzsolni, hogy megállapította, milyen mennyiségű ügyet intézett el a huza-vona-hivatal, (hogy minden egyes ügy elintézését megakadályozza). Ilyenkor egy darab papirost tartott a kezében ez a nemes vagy nagyon tiszteletreméltó Barnacle, a melyre néhány szám volt följegyezve, a melyekre a Ház engedelmével fel akarta hívni a Ház figyelmét. Az alsóbbrendű Barnacle-ek erre utasításuk értelmében így kiáltoztak: - Halljuk! Halljuk! - és - Olvassa föl! - Erre azután a már említett nemes vagy nagyon tiszteletreméltó Barnacle ebből a kis okmányból, „igen tisztelt Uram!", a mely véleménye szerint föltétlenül meggyőzheti a legperverzebb agyvelőt is (gúnyos nevetés és tetszés a Barnacle csoportban), megállapította, hogy a legutolsó pénzügyi félév rövid tartama alatt ez a csúfosan megrágalmazott hivatal (tetszés) írt és kapott tizenötezer levelet (hangos tetszés), elkészített huszonnégyezer jegyzőkönyvet (még hangosabb tetszés), és harminczkétezerötszáztizenhét memorandumot (viharos tetszés). Egy elmés úriember, a ki kapcsolatban van a hivatallal, és maga is értékes szolgája az államnak, volt szíves rendelkezésére bocsátani a szónoknak egy érdekes számítást a hivatalban ugyanez időszak alatt elhasznált írószerek mennyiségéről. Ez a számítás szintén benne van ebben a rövid kis okmányban, és a szónok ebből meríti azt a nevezetes faktumot, hogy az írópapir íveivel, a melyeket a hivatal a köz szolgálatára szentelt, be lehet borítani az Oxford Street mindkét gyalogjáróját egyik végétől a másik végéig, és körülbelül annyi még maradna is belőle, a mennyivel be lehetne borítani egy negyed mértföldet a Parkból is (óriási tetszés és nevetés); ellenben a czérnából - piros czérnából - annyit használt el a hivatal, hogy kényelmesen tele lehetne akgatni belőle kecses guirlandokkal akkora útvonalat, a minő a Hyde Park sarkától a Főpostáig nyúlik. Erre hivatalos üdvrivalgás közepett leült a nemes vagy nagyon tiszteletreméltó Barnacle, otthagyva a parlament illető tagjának megcsonkított testrészeit a porondon. És az illető tagnak e példás megsemmisítése után nem volt bátorsága soha senkinek arra utalni, hogy mennél többet dolgozik a huza-vona-hivatal, annál kevesebbet végez, és hogy a boldogtalan közönséget akkor részesítené a legnagyobb jótétemény áldásában, ha egyáltalában semmit sem csinálna.

Meglehetős elfoglaltságában, most, amikor magára vállalta egyéb kötelességei mellett ezt a feladatot is, - olyan feladatot, a mely sok derék embert kora sírba vitt már, - Clennam Arthurnak életében kevés volt a változatosság. Rendszeres látogatások anyjának komor betegszobájában és nem kevésbbé rendszeres látogatások Meagles úrnál Twickenhamben - ez volt Arthur életének egyhangúságában hónapokon keresztűl az egyedüli változatosság.

Kis Dorritot fájdalmasan nélkülözte. Arra számított, hogy nagyon fogja őt nélkülözni, de hogy ennyire, ezt mégsem hitte volna. Csak a tapasztalásból tudta meg teljesen, milyen nagy üres hely támadt az életében, mikor a kedves kis alak kivált belőle. És azt is érezte, hogy ez üres hely újra való betöltésének még a reményéről is le kell mondania, mert eléggé ismerte a család jellemét, hogy tisztában legyen vele, milyen mély szakadék választja el őt Dorritéktól. Régi érdeklődését Kis Dorrit iránt és Kis Dorritnak beléje vetett régi, szilárd bizodalmát sötét mélabú árnyéka borította el kedélyében: oly hamarosan érte ez érzelmeit változás, és oly hamarosan visszasülyedtek ez érzései a multba más kimondhatatlanul gyöngéd érzelmekkel együtt.

Mikor megkapta Kis Dorrit levelét, mélyen megindult, de azért még erősebben érezte, mint azelőtt, hogy nemcsak a távolság választja el egymástól kettőjüket. A levélből tisztább és

élesebb fogalmat szerzett arról a helyről, a melyet a család az ő számára kijelölt. Látta, hogy Kis Dorrit hálás emlékezése titokban hűséges maradt hozzá, és hogy a többiek ugyanazzal az ellenszenvvel viseltettek iránta, mint a fogház és minden egyéb iránt, a mi vele összefüggött.

Ez elmélkedések közepett, a melyekkel minden áldott nap körülövezte Kis Dorrit emlékét, egyébként épp úgy gondolt Kis Dorritra, mint annak előtte. Ártatlan barátnője volt neki Kis Dorrit, gyöngéd gyermeke, az ő hűséges Kis Dorritja. A külsőségeknek változása különösmód növelte Clennamnek azt a hajlandóságát, a melynél fogva azóta az este óta, a mikor a rózsák lefelé úsztak a folyó árján, sokkal idősebb embernek tekintette magát, mint a minő évei számánál fogva volt. Olyan szempont alapján foglalkozott Kis Dorrittal, a melyről, bármily gyöngéd volt is különben Clennam, nem is álmodta, hogy távolságával mondhatatlan gyötrelmeket okozott volna Kis Dorritnak. Kis Dorrit jövendő sorsán tünődött és a férfin, a ki valamikor férje lesz neki, még pedig oly szerető aggódással, a mely kiszárította volna Kis Dorrit reményének utolsó, legdrágább cseppjét is és a szívét megrepesztette volna.

Körülötte minden alkalmas volt arra, hogy erősítse benne azt a hajlamot, hogy oly idős embernek tekintse önönmagát, a kinek számára végérvényesen megszüntek már az afféle vágyakozások, a minőket Gowan Minnie esetében le kellett küzdenie, noha ennek hónapok és évszakok szerint számítva, nem is volt még olyan rég ideje. Kapcsolata Minnie szüleihez olyan volt, mintha özvegygyé vált vejük lett volna nekik. Ha Minnie elhunyt ikertestvére addig élt volna, hogy csak nőisége virágában hal meg, mint Clennam felesége: Clennam érintkezése Meagles úrral és nejével valószínüleg ugyanolyan lett volna akkor is, mint most. Ez a körülmény észrevehetetlenül élesztette lelkében azt az érzést, hogy életének ezzel a részével végzett mindörökre.

Mindig azt hallotta tőlük Minnieről, hogy leveleiben azt írja, milyen boldog és mennyire szereti a férjét; de ettől a témától elválhatatlanul ott látta Meagles úr arczán szakadatlanul a régi felleget. Az esküvő napja óta Meagles úr sohasem volt egészen oly sugárzó, mint azelőtt. A Pettől való elszakadást sohasem heverte ki teljesen. Ugyanaz a jólelkű, nyíltszívű ember volt; de az arcza oly sokszor fordúlt két gyermeke képe felé, a mely egyet jelentett most a számára, hogy öntudatlanul magára öltött egy jellegzetes vonást a képekből, s bármilyen volt az arczkifejezése, benne tükröződött mindig az elhagyottság érzése is.

Egy téli szombaton, a mikor ott volt Clennam is a falusi lakban, beállított Meaglesékhez özvegy Gowanné asszony a hampton-courti fogaton, a mely látszólag oly sok egyéni tulajdonosnak volt a kizárólagos tulajdona. Gowanné nagy zöld legyezőjének a födözete alatt szállt ki a kocsiból, hogy megtisztelje látogatásával Meagleséket.

- Nos, hogy-mint vannak, Meagles papa és mama? - kérdezte Gowanné, bátorítva az alázatos atyafiságot. - És mikor kaptak utoljára hírt az én szegény báránykámtól vagy báránykámról?

Gowanné szegény báránykája Gowan Henrik úr volt; s az, hogy Gowanné ilyeténképpen szokott róla beszélni, udvariasan, de a legkisebb sértő szándék nélkül, ébren tartotta azt az állítást, hogy Gowan Henrik Meaglesék cseleinek az áldozata volt.

- És a szép kicsike? - kérdezte tovább Gowanné. - Kaptak felőle újabb hírt, mint én?

Ez épp oly gyöngéden megint azt jelentette, hogy Gowannénak a fiát a puszta szépség fűzte bilincsre, s hogy ennek igézete alatt lemondott mindenféle világi előnyről.

- Mondhatom, - szólt Gowanné, ügyet sem vetve a válaszokra, a melyeket kapott, - igazán kimondhatatlan vigasz rejlik abban a tudatban, hogy még mindig boldogok. Az én szegény báránykám olyan állhatatlan természetű, annyira megszokta a változatosságot meg azt, hogy mindenfajta emberek szeressék a csapodárságáért, hogy ennél nagyobb vígasztalást igazán el sem képzelhetek. Azt hiszem, olyan szegények, mint a templom egerei, úgy-e, Meagles papa?

Meagles úr, a kit ez a kérdés nagyon nyugtalanított, így felelt:

- Remélem, asszonyom, hogy nem azok. Remélem, hogy be tudják osztani kis jövedelmüket.

- Óh, drága Meaglesem! - felelt a delnő, miközben zöld legyezőjével Meagles úr karjára koppintott, s azután említett szerszámát ügyesen egy ásítás és a társaság közé tolta; - hogy lehetséges az, hogy ön, a ki ismeri a világot s egyike a legjobb üzletembereknek - mert hiszen azt tudja, hogy ön üzletember, sőt túlságosan is az a mi számunkra, a kik nem vagyunk üzletemberek...

(Ezek a szavak megint a föntebbi czélt szolgálták, a mennyiben úgy tüntették fel Meagles urat, mint számító cselszövőt.)

- Hogy mondhat olyat, hogy kis jövedelmüket be tudják osztani? Az én szegény, édes báránykám! Micsoda gondolat, hogy majd ő be tud osztani egypár százast! És az édes, szép kicsike is! Azt hinni, hogy majd ő be tud osztani! Ugyan, ugyan, Meagles papa!

- Nos, asszonyom, - szólt Meagles úr komolyan, - akkor, sajnos, azt kell mondanom, hogy Henrik túlköltekezik.

- Kedves, jó öregem, - nem csinálok sok teketóriát önnel, mert hiszen úgyszólván rokonok vagyunk; - úgy bizony, Meagles mama, - kiáltott fel Gowanné vidáman, mintha ez a képtelenség most villant volna meg először benne, - úgyszólván rokonok! Kedves, jó öregem, itt e földön egyikünk sem rendezhet be *mindent* a maga kedve szerint.

Ez is az előbbi pontra czélzott, és kifogástalan tapintatossággal értésére adta Meagles úrnak, hogy eddigelé pompásan sikerült neki minden mélyen szántó terve. Gowanné oly jónak tartotta a vágást, hogy kedvét lelte benne és elismételte:

- *Mindent* nem. Nem, nem; itt e földön egyikünk sem várhat *mindent*, Meagles papa.

- És ha szabad megkérdeznem, asszonyom, - vágott vissza Meagles úr, egy kissé elvörösödve, - ugyan kicsoda vár mindent?

- Óh, senki, senki! - szólt Gowanné. - Azt akartam mondani - de kihoz a sodromból. Óh, maga nagy közbeszóló, mit is akartam mondani?

Miközben leeresztette nagy, zöld legyezőjét, ránézett tűnődve Meagles úrra, mintha a fejét törné azon, a mit mondani akart. Ez az eljárás azonban éppenséggel nem volt alkalmas arra, hogy lehűtse ennek az úrnak meglehetősen forrongó vérét.

- Ah! Igaz is! - szólt Gowanné. - Ne felejtse el, hogy az én szegény báránykám egész életében tele volt várakozásokkal. Hogy aztán teljesültek-e ezek vagy nem teljesültek...

- Mondjuk csak inkább, hogy nem teljesültek, - jegyezte meg Meagles úr.

Az özvegy haragos pillantást vetett Meagles úrra; de aztán félrelökte a megjegyzést fejével és legyezőjével, és tovább beszélt épp oly szeliden, mint eddigelé:

- Teljesen mindegy. Az én szegény báránykám efféléhez volt szokva, és ezt ön természetesen tudta, és készülhetett a következményekre. A mi engem illet, én mindig előre láttam a következményeket és ezért nem is vagyok meglepve. Önnek sem szabad meglepődnie. Valóban nem is lehet meglepve. Hiszen előre kellett rá készülnie.

Meagles úr ránézett feleségére és Clennamre; az ajkát harapdálta és köhögött.

- És most, - folytatta Gowanné, - arról értesül az én szegény báránykám, hogy egy kis babára van kilátása és ezzel együtt mindama kiadásokra, a melyek együtt szoktak járni az ilyen családi megnövekedéssel! Szegény Henrik! De hát ezen már nem segíthetünk; most már késő

van arra, hogy segítsünk a dolgon. Csak azt ne mondja, Meagles papa, hogy az én szegény báránykám túlköltekezése új dolog; mert ez mégis csak sok volna egy kicsit.

- Sok volna, asszonyom? - szólt Meagles úr, egészen úgy, mintha ennek a megjegyzésnek a magyarázatát kérné.

- No, no! - szólt Gowanné asszony, miközben egy határozott kézmozdulattal figyelmeztette rá Meagles urat, hogy maradjon csak meg a maga alárendeltebb helyzetében. - Sok volna az én szegény báránykám édesanyjának, hogy most kellessen ilyet hallania. Hiszen összeházasodtak annak rendje-módja szerint, és most már vissza nem csinálhatják a házasságot. No, no! Ezt én is tudom! Erre fölösleges emlékeztetnie, Meagles papa. Nagyon is jól tudom. Mit is mondtam az imént? Hogy nagy vígasztalásomra van, hogy még mindig boldogok. Remélhető, hogy boldogok maradnak továbbra is. Remélhető, hogy a szép kicsike el fog követni minden tőle telhetőt, hogy az én szegény báránykámat boldoggá és elégedetté tegye. Meagles papa és mama, okosabb lesz, ha erről többet nem beszélünk. Ezt a témát sohasem néztük egyforma szemmel és nem is fogjuk egyforma szemmel nézni soha. No, no! Így már rendben van.

Valóban, miután elmondott immár mindent, a mit elmondhatott a végből, hogy egyrészt épségben megóvja a maga csodálatosan mythikus álláspontját és másrészt figyelmeztesse rá Meagles urat, hogy azt ne várja, hogy olcsón élvezheti ennek az összeköttetésnek a megtisztelő voltát, most immár hajlandó volt rá Gowanné asszony, hogy minden egyebet megbocsásson. Ha Meagles úr hallgatott volna felesége könyörgő pillantására és Clennam ékesszóló kézmozdulatára, akkor meghagyta volna Gowannét e kedélyhangulat zavartalan élvezésében. Csakhogy Pet szívének a kedvencze és a büszkesége volt; és ha valamikor többre becsülhette vagy jobban szerethette volna őt, mint a hogy akkor becsülte és akkor szerette, mikor napvilága volt otthonának, hát akkor most volt az az idő, a mikor otthonának bája és napvilága elveszett a számára.

- Gowanné asszony, asszonyom, - szólt Meagles úr, - én világéletemben egyszerű ember voltam. Ha megpróbáltam volna - akár magammal szemben, akár mással szemben, akár mindkét irányban - akármilyen finomkodó misztifikáczióba keveredni, valószínű, hogy belesültem volna a szerepembe.

- Meagles papa, - válaszolt az özvegy szeretetreméltó mosolylyal, miközben azonban arcza pirossága egy kicsit élénkebb lett, mint rendesen szokott lenni, mert arczának szomszédos részei elhalványodtak, - valószínű, hogy belesült volna.

- Éppen azért, édes jó asszonyom, - szólt Meagles úr, a ki csak nagy erőfeszítéssel tudta türtőztetni magát, - remélem - sértés nélkül kifejezhetem azt a kívánságomat, hogy hozzám se közeledjék senki efféle misztifikáczióval.

- Meagles mama, - jegyezte meg erre Gowanné asszony, - az ön derék jó ura teljességgel érthetetlen.

Hogy most ehhez az érdemes hölgyhöz fordult hirtelen, ez fogás volt csak, a melylyel őt is bele akarta vonni a beszélgetésbe, hogy vitába kezdhessen vele és aztán legyőzhesse őt. Meagles úr azonban sietett közbelépni, hogy ezt az eshetőséget megakadályozza.

- Anyjukom, - szólt Meagles úr, - te tapasztalatlan teremtés vagy, drágám, és így a játék egyenlőtlen volna. Arra kérlek hát, hogy maradj békességben. Kérem, Gowanné asszony! Próbáljunk okosan beszélni; próbáljunk békességben meglenni; próbáljunk tisztességesen megegyezni. Kegyed ne sajnálja Henriket; én pedig nem fogom sajnálni Petet. És ne legyen elfogult, édes, jó asszonyom; ez nem vall kiméletességre, nem vall jóakaratra. Ne mondjuk sem azt, hogy reméljük, hogy Pet boldoggá fogja tenni Henriket, sem azt, hogy reméljük, hogy Henrik boldoggá fogja tenni Petet. - (Meagles úr maga egy cseppet sem látszott

boldognak, mikor ezt mondta.) - Hanem reméljük azt mindannyian, hogy boldoggá fogják tenni egymást.

- Igen, igen, minden bizonynyal, és ennél maradjunk is, apjukom, - szólt a jóságos lelkű és békeszerető Meaglesné.

- Nem, anyjukom, nem, - felelte Meagles úr, - ennél még nem maradhatunk. Ennyiben nem hagyhatom a dolgot; van még vagy tíz szó mondanivalóm. Gowanné asszony, remélem, nem vagyok túlságosan érzékeny ember. Azt hiszem, nem úgy festek.

- Valóban nem, - szólt Gowanné asszony, nagyobb nyomaték kedvéért egyszerre megrázván a fejét és nagy, zöld legyezőjét.

- Köszönöm, asszonyom; ez így rendben van. De azért egy kicsit, - nem akarok erős kifejezést használni, - nos, mondjuk úgy, hogy meg vagyok bántva? - szólt Meagles úr őszintén és mérséklettel egyaránt, s békülékeny csengéssel a hangjában.

- Mondja úgy, a hogy akarja, - felelte Gowanné asszony. - Énnekem teljesen mindegy.

- Nem, nem, ne mondja ezt, - kérlelte Gowannét Meagles úr, - mert ez nem barátságos felelet. Megbántottnak érzem egy kicsit magamat, ha azt hallom, hogy következményeket emlegetnek, a melyeket előre lehetett volna látni, és hogy most már későn van, és így tovább.

- Igazán megbántottnak érzi magát, Meagles papa? - szólt Gowanné asszony. - Ez nem lep meg engemet.

- Nos, asszonyom, - vitázott Meagles úr, - azt reméltem volna, hogy legalább is meg lesz lepve, mert hogy szándékosan sértett meg ilyen gyöngéd kérdésben, az igazán nem vall nemes lélekre.

- Én nem vagyok felelős az ön lelkiismeretéért, azt hiszem, - szólt Gowanné asszony.

A szegény Meagles úr majd kővé meredt ámulatában.

- Ha szerencsétlenségemre kénytelen vagyok olyan kalapot viselni a fejemen, a mely az öné és önnek illik a fejére, - folytatta Gowanné asszony, - akkor arra kérem, Meagles papa, hogy ne engem vonjon felelősségre a mintáért!

- De, szent Isten, asszonyom! - pattant föl Meagles úr, - hisz ezzel azt akarja mondani...

- No, Meagles papa, Meagles papa, - szólt Gowanné asszony, a ki rögtön rendkívül nyugodt és előzékeny lett, mihelyt Meagles úr neki tüzesedett, - talán félreértések elkerülése végett jobb lesz, ha én beszélek magam helyett, mintsemhogy önt terheljem azzal, hogy helyettem beszéljen. Azt akarom ezzel mondani, így kezdte. Ha megengedi, majd én fejezem be a mondatot. Azt akarom ezzel mondani, - nem mintha súlyt vetnék rá, vagy mintha emlékeztetni akarnék rá bárkit is, mert hiszen ennek most már nem volna czélja és énnekem az az egyetlen kívánságom, hogy mennél símábban beletörődjem a tényékbe, - de azt akartam ezzel mondani, hogy én kezdettől fogva mindvégig ellene voltam ennek az ön házasságának, és csak egy sokkal későbbi időpontban adtam meg hozzá nagyon kelletlenül a beleegyezésemet.

- Anyjukom! - kiáltott Meagles úr. - Hallod ezt? Arthur! Hallja ezt?

- Minthogy a szoba nem túlságosan nagy, - szólt Gowanné asszony körültekintve, miközben szorgalmasan legyezgette magát, - és minden tekintetben nagyon alkalmas a beszélgetésre, talán nem tévedek, ha azt hiszem, hogy a szoba minden részében meg lehet hallani a szavaimat.

Néhány pillanatra csend támadt, mielőtt Meagles úr a kellő erővel bele tudott kapaszkodni a székébe, hogy föl ne ugorjék belőle az első szóra, a melyet kimond. Végül így szólt:

- Asszonyom, nem szívesen elevenítem fel azt, a mi elmúlt, de emlékeztetnem kell kegyedet arra, hogy mi volt ebben a boldogtalan kérdésben kezdettől fogva a véleményem és a magatartásom.

- Óh, édes uram! - szólt Gowanné asszony mosolyogva és sokatmondó arczkifejezéssel rázva a fejét, - higyje meg, hogy én mindig teljesen tisztában voltam az ön véleményével és magatartásával.

- Asszonyom, - szólt Meagles úr, - addig az időpontig soha sem tudtam, mi a boldogtalanság, soha sem tudtam, mi az aggodalom. Oly nagy szomorúságnak az ideje volt rám nézve az az idő, hogy... Hogy Meagles úr valóban képtelen volt róla még beszélni is, hanem egyszerűen a szeme elé kapta a zsebkendőjét.

- Én mindig teljesen tisztában voltam az egész dologgal, - szólt Gowanné asszony, miközben nyugodtan kikukucskált a legyezője mögül. - Minthogy ön Clennam úrra hivatkozott, engedje meg, hogy én is Clennam úrra hivatkozhassam. Ő a tanúm rá, hogy tisztában voltam-e a dologgal teljesen, vagy sem.

- Nagyon nem szívesen teszem, - szólt Clennam, miközben az összes jelenlévők szeme feléje fordult, - hogy beleelegyedjem ebbe a vitatkozásba, annál is inkább, mert az a vágyam, hogy köztem és Gowan Henrik úr között megmaradjon a legjobb egyetértés és a legzavartalanabb kapcsolat. Nagyon nyomós érveim vannak rá, hogy ezt kívánjam. Gowanné asszony egy beszélgetés során, a melyet az esküvő előtt folytatott velem, bizonyos szándékokat tulajdonított az én Meagles barátomnak a házasság előmozdítását illetően; én azonban iparkodtam meggyőzni Gowanné asszonyt a tévedéséről. Előadtam neki, hogy az én tudomásom szerint, (így tudtam akkor is és így tudom ma is), az én Meagles barátom szóval és tettel egyaránt határozottan ellenezte a házasságot.

- Látja? - szólt Gowanné asszony, tenyerét Meagles úr felé fordítva, mintha maga lett volna Justitia istenasszonya, a ki arra figyelmezteti Meagles urat, hogy tegyen őszinte vallomást, mert nincs hol megállnia a lábán. - Látja? Nagyon jól van! Nos, Meagles papa és mama! - szólt Gowanné, miközben felállt, - engedjék meg, hogy végét vessem ennek az immár meglehetősen áldatlan vitának. Egy szót sem akarok vesztegetni tovább az egész ügy érdemére. Csak azt akarom még kijelenteni, hogy ez is újabb bizonysága annak, a mit mindnyájan tudunk tapasztalásból; annak tudniillik, hogy az ilyesmi sohse használ - vagy a mint az én szegény báránykám mondaná: sohasem fizeti ki magát - más szóval, az ilyesminek sohasem lehet jó vége.

Meagles úr azt kérdezte, hogy mi az, a minek sohsem lehet jó vége.

- Hiába próbálják egymást megérteni oly emberek, - mondta Gowanné asszony, - a kiknek annyira különböző a múltjuk; a kik véletlenül, holmi házasság révén jutottak egymással kapcsolatba; és a kik képtelenek rá, hogy azokat a kelletlen körülményeket, a melyek révén összeverődtek, egyforma szemmel nézzék. Az ilyesminek sohasem lehet jó vége.

Meagles úr beszélni kezdett:

- Engedje meg, asszonyom, hogy erre...

- Ne fáradjon, - vágott a szavába Gowanné asszony. - Fölösleges! Ezen nem lehet változtatni. Sohasem lehet jó vége. Éppen ezért, ha megengedi, én megyek tovább a magam útján, s önök is járjanak tovább a maguk útján. Boldog leszek mindenkor, ha fogadhatom az én szegény báránykám csinos feleségét, és rajta leszek, hogy a leggyöngédebb kapcsolat fűzzön össze vele. De a mi ezt a mi érintkezésünket illeti, ezt a félig családias, félig idegen, ezt a se hal, se hús érintkezést, hát ez csaknem komikus a maga képtelenségében. Higyje meg, hogy ilyesminek sohasem lehet jó vége.

Az özvegy e ponton mosolyogva meghajolt, inkább a szoba, mint a szobában lévők közül bárki előtt, s ezzel véglegesen elbúcsúzott Meagles papától és Meagles mamától. Clennam kikísérte, hogy besegítse őt pirulás-kocsijába, a mely rendelkezésére állt a Hampton Court Palace összes betegeinek. És Gowanné asszony előkelő derűvel szállt be ebbe a járműbe, a mely elhajtott vele.

Ez időtől fogva az özvegy, könnyed, gondtalan humorral, gyakran elmesélte meghitt ismerőseinek, hogyan látta be nehéz vívódás után, hogy lehetetlen tovább ismernie azokat az embereket, a kik Henrik feleségének a hozzátartozói, s a kik oly kétségbeesett mesterkedést fejtettek ki, hogy Henriket foglyul ejtsék. Vajjon már régebben rájött-e arra, hogy a velök való szakítás szebb világításban fogja feltüntetni a maga kedvencz képzelgését és meg fogja őt kímélni mindenféle alkalmi kellemetlenségtől, a nélkül, hogy bármit is koczkáztatna (mert hiszen a csinos kicsike a házasság rabja volt már, s az édes atyja odaadó szeretettel csüggött rajta), mindezt ő maga tudta legjobban. Bár ennek a történetnek erre vonatkozóan is megvan a maga véleménye, még pedig határozottan olyan véleménye, a mely az előbbi kérdésre igenlően felel.

KILENCZEDIK FEJEZET.

Megjelent és eltünt.

- Arthur, kedves fiam, - szólt Meagles úr másnap este, - megbeszéltük az anyjukommal az egész esetet, és nem szívesen nyugodnánk bele a dolgokba úgy, a mint vannak - az a drága hölgy, a ki tegnap nálunk járt...

- Értem, - szólt Arthur.

- Attól félünk, hogy a társaságnak az a drágalátos, leereszkedő ékessége, - folytatta Meagles úr, - hamis világításba állíthatna még bennünket. Pet kedvéért sokat el tudnánk viselni, Arthur; de azt hiszszük, hogy ezt tán mégis csak inkább nem tűrjük el, ha Petnek sincs ellene kifogása.

- Nos, - szólt Arthur, - beszéljen csak.

- Látja, - folytatta Meagles úr, - könnyen megeshetnék, hogy félreértések támadnak köztünk és a vőnk között, sőt tán köztünk és a lányunk között is, és nagy családi bonyodalom lehetne mind ennek a vége. Ugy-e, így van?

- Valóban, - felelte Arthur, - abban, a mit mond, sok az igazság.

Arthur rápillantott Meaglesnére, a ki mindig a jóság és a józanság pártján volt, és Meaglesné becsületes arczáról azt a kérést olvasta le, hogy támogassa ő is Meagles urat abban, a mit most tenni szándékozik.

- Ennélfogva nagy kedvünk támadt most, az anyjukomnak meg nekem, - mondotta Meagles úr, - hogy összeszedjük a czókmókunkat és berobbanjunk megint az „allons-ok és marshons-ok" közé. Más szóval nagy a kedvünk rá, hogy fölkerekedjünk és Francziaországon keresztül vágva lemenjünk egyenesen Itáliába Pet meglátogatására.

- Alig hiszem, - szólt Arthur, a kit meghatott az anyai öröm előlegezése Meaglesné ragyogó arczában (Meaglesné valaha nagyon hasonlíthatott a leányához), - alig hiszem, hogy ennél okosabbat tehetnének. És ha a tanácsomat kívánják, hát azt tanácsolom, hogy utazzanak már holnap.

- Igazán? - szólt Meagles úr. - Anyjukom, ugy-e, ez azt jelenti, hogy helyesli a gondolatomat?

Az anyjukom, a ki oly pillantással mondott köszönetet Clennamnek, a mely ez utóbbinak nagyon jól esett, azt felelte rá, hogy valóban helyesli.

- Aztán meg az a valóság, Arthur, - szólt Meagles úr, miközben arcza megint a régi felhőbe borult, - hogy a vőm ismét adósságokba keveredett, és valószínüleg megint nekem kell rendbehoznom őt. Már talán ez okból is jó volna, ha átkelnék oda, hogy barátságosan elintézzem vele a dolgot. Aztán meg az anyjukom is bolondmód aggódik (a mi különben természetes is), Pet egészségi állapota miatt és azt akarja, hogy Pet mostanában ne maradjon egyedül. Tagadhatatlanul messze van innen, Arthur, és mégis csak idegen hely az a mi szegény kicsikénk számára minden körülmények között. Ha még oly gondos ápolásban van is része, mint bármely más hölgynek abban az országban, hát mégis csak messze van innen a kicsike. És látja, akármilyen jó is Rómában, - tette hozzá Meagles úr, megváltoztatva egy kicsit a régi közmondást, - mégis csak legjobb otthon.

- Mindez tökéletesen igaz, - jegyezte meg Arthur, - és éppen elegendő ok arra, hogy elutazzanak.

- Örülök, hogy ez a véleménye; ez rám nézve döntő. Anyjukom, szívem, készűlhetsz. Elvesztettük édes tolmácsunkat (három idegen nyelvet beszélt kitűnően, Arthur; hiszen ön is gyakran hallotta), és most a te dolgod lesz, anyjukom, hogy keresztűlvontasd a hajómat a világon, úgy a hogy telik tőled. És én alapos vontatásra szorulok, Arthur, - szólt Meagles úr, a fejét csóválva, - nagyon alapos vontatásra. Mert fennakadok mindenen, a mi több a főnévnél - és belekapaszkodom, ha csak egy kicsit tüskés is.

- Most jut eszembe. - szólt Clennam, - hogy itt van Cavalletto. Elkísérheti önöket, ha akarják. Nem szívesen veszíteném el őt; de hiszen önök baj nélkül visszahozzák majd.

- Hm! Nagyon lekötelez vele, fiam, - szólt Meagles úr, megfontolva a dolgot; - de azt hiszem, nincs rá szükségünk. Nincs; azt hiszem, már majd csak inkább elvontatom magamat az anyjukommal. Cavallooro (fennakadok már a nevén is, lássa, hiszen csaknem úgy hangzik, mint valami kómikus nótának a refrainje), Cavalloorora oly nagy szüksége van önnek, hogy nem szívesen fosztanám meg tőle. Aztán meg azt sem tudjuk, mikor jövünk megint haza; az pedig mégsem járná, hogy bizonytalan időre vigyük el őt magunkkal. Ez a nyárilak nem az már, a mi volt. Két kis teremtéssel van benne csak kevesebb, mint azelőtt volt - az egyik Pet, a másik szegény, boldogtalan komornája, Tattycoram; de mégis üresnek tetszik. Ha egyszer kijutunk belőle, Isten tudja, mikor térünk ide megint vissza. Nem, Arthur, már én csak inkább az anyjukom vontatására bízom rá magamat.

Clennam azt gondolta, hogy talán legjobban fognak csakugyan boldogulni magukban, s ezért nem is erőltette tovább a javaslatát.

- Ha hébe-korba kijön ide egy kis változatosság kedvéért, a mikor nincs okosabb dolga, - folytatta Meagles úr, - nagy örömmel töltene el az a gondolat, - nemcsak engem, hanem tudom, hogy az anyjukomat is, - hogy földerítené megint ezt a régi helyet egy kis emlékével annak az életnek, a melyet megszokott, mikor még tele volt, és hogy ott a falon a két kicsikén olykor-olykor megpihentetné nyájas tekintetét. Hiszen maga voltaképpen ideillik ehhez a helyhez és a két kicsikéhez, Arthur, és mindannyian nagyon boldogok lettünk volna, ha a sors úgy rendeli... de hadd lám csak - milyen időnk is lesz az utazásra?

Meagles úr elakadt, a torkát köszörűlte és az ablakhoz ment, hogy kinézzen rajta.

Egyetértettek abban, hogy az idő pompásnak ígérkezik; és Clennam ebben a biztos mederben terelte tovább a beszélgetést, a míg az megint fesztelenné nem vált. És ekkor gyöngéden Gowan Henrikre térítette a szót, fürge értelmére és kellemes tulajdonságaira, ha tapintatosan bánnak vele; és hangsúlyozta azt is, hogy Henrik kétségtelenül őszinte szeretettel csügg a

feleségén. Clennam nem is tévesztette el ezzel hatását a derék Meagles úrra, a kit ezek a dícsérő szavak nagyon földerítettek, és a ki az anyjukomat hívta fel tanúbizonyságul arra, hogy szívének egyetlen, forró vágya leánya férjét illetően az, hogy békés összhangban egymás barátságát barátsággal és egymás bizalmát bizalommal viszonozzák. Egypár óra múlva kezdtek a nyárilak bútorai huzatokba burkolózni, hogy jobban kímélődjenek a család távolléte alatt, - vagy a mint Meagles úr mondta, kezdte a ház papírba csavargatni a haját, - s pár nap múlva el is utazott Meagles papa és Meagles mama. Tickitné asszony és Buchan dr. elfoglalta régi helyét a fogadó terem ablakredője mögött, s a lehullott, száraz levelek meg-megzörrentek Arthur magányos léptei alatt a kerti utakon.

Arthur, minthogy szerette a helyet, ritkán mulasztotta el, hogy hetenként legalább egyszer föl ne keresse. Néha egyedül időzött ott szombattól hétfőig; néha elkísérte az üzlettársa is; néha egy-két órahosszat kószált csak a házban és a kertben, s mikor látta, hogy minden rendben van, visszatért megint Londonba. Tickitné asszony sötét, fürtözött feje és Buchan dr. minden időben és minden körülmények között ott ült a társalgó ablakában, s kitekintve, várta a család visszaérkezését.

Egy ízben e szavakkal fogadta Arthurt Tickitné asszony:

- Clennam úr, van az ön számára valami mondanivalóm, a mi meg fogja lepni önt.

Oly meglepő volt minden bizonynyal a szóbanforgó mondanivaló, hogy Tickitné asszonyt is kimozdította a társalgó ablakából és levezette a kerti útra, mikor Clennam belépett a kapun, a mely megnyílt előtte.

- Mi az, Tickitné asszony? - kérdezte Clennam.

- Uram, - szólt a hűséges gazdasszony, miután bevezette Arthurt a társalgóba és bezárta, az ajtót, - ha láttam valaha életemben azt a szegény elcsábított és félrevezetett gyermeket, hát akkor tegnap láttam tulajdon két szememmel az esti félhomályban.

- Csak nem Tatty...

- ... coramot láttam, azt bizony! - szólt Tickitné, hirtelen ugrással kibökkentve a fölfedezését.

- Hol látta?

- Clennam úr, - felelt Tickitné asszony, - egy kissé elnehezedett a szemem, bizonyára azért, mert egy kicsit tovább kellett várnom, mint rendesen, a csésze teámra, a melyet Mary Jane készített. Nem aludtam, és - a mint mondani szokták - el se szundítottam. Inkább olyan állapotban voltam, a melyet szigorúan úgy lehetne jellemezni, hogy lehunyt szemmel virrasztottam.

Clennam a nélkül, hogy közelebbről érdeklődött volna ez iránt a különös, rendellenes állapot iránt, így szólt:

- Értem. No és aztán?

- Aztán, uram, - folytatta Tickitné asszony, - gondoltam erre is, meg arra is. Úgy, a hogy ön is megtenné. Úgy, a hogy mindenki megtenné.

- Értem, - szólt Clennam. - És aztán?

- És a mikor erre is gondolok, meg arra is, - folytatta Tickitné asszony, - hát akkor aligha kell önnek mondanom, Clennam úr, hogy a családra gondolok. Mert hát, édes Istenem! az ember gondolatai, - jelentette ki Tickitné asszony okoskodó és bölcselkedő arczczal, - bárhová elkószáljanak is, többé-kevésbbé mégis csak mindig azzal foglalkoznak, a mit leginkább a szívén hord az ember. Ez bizony így van, uram, és ezt senki meg nem akadályozhatja.

Arthur egy bólintással aláírta ezt a fölfedezést.

- Megfigyelheti ezt saját magán is, uram, azt merem állítani, - szólt Tickitné asszony, - és így vagyunk ezzel mindannyian. Mert hát az életben elfoglalt helyzetünk meg nem változtat bennünket, Clennam úr, és a gondolatok szabadon szárnyalnak! - Nos hát, a mint mondtam, erre is gondoltam, arra is gondoltam, és nagyon sokat gondoltam a családra. Nemcsak a mostani családra, hanem a régi családra is. Mert ha az ember elkezd gondolni erre is, arra is, a mint alkonyodik, hát én azt mondom, hogy ilyenkor megelevenedik az ember előtt minden idő, és az embernek föl kell ráznia magát és tünődnie kell a dolgokon, mielőtt megmondhatná, hogy mi hogyan is van voltaképpen.

Arthur megint rábólintott; de nem mert egy szót sem szólni, hogy esetleg új ösvényt ne vágjon Tickitné asszony beszélőképességének.

- Ennélfogva, - folytatta Tickitné asszony, - mikor hunyorítottam a szememmel és láttam, hogy Tattycoramnak a tulajdon testi alakja benéz a kapun, lehunytam megint a szememet, a nélkül, hogy csak meg is mocczantam volna; mert az az alak és az az arcz úgy beleillett abba az időbe, mikor még beletartozott ebbe a házba, csak úgy mint én vagy ön, hogy abban a pillanatban eszembe sem jutott, hogy immár nem idevaló. De mikor aztán megint hunyorí-tottam a szememmel, uram, és láttam, hogy már nincs ott többé, hát akkor egyszerre csak nagyon megijedtem és felugrottam.

- Nyomban kiszaladt? - kérdezte Clennam.

- Kiszaladtam, - hagyta rá Tickitné asszony, - oly gyorsan, a mint csak vinni tudott a lábam; és akár hiszi, Clennam úr, akár nem, hát a kis ujját sem lehetett látni annak a fiatal nő-személynek az egész ragyogó égboltozaton.

Arthur, a nélkül, hogy tovább érdeklődött volna ez új csillagzat hiányzása iránt az égboltozaton, azt kérdezte Tickitné asszonytól, vajjon ő maga kiment-e a kapun az utczára?

- Futkostam ide-oda, futkostam fel s alá, - szólt Tickitné asszony, - de nem láttam sehol semmi nyomát.

Ezután azt kérdezte Tickitné asszonytól, hogy véleménye szerint mennyi idő telhetett el a között a két hunyorítás között, a melyet saját magán megfigyelt? Tickitné asszony, bárha a legkörülményesebben válaszolt erre a kérdésre, mégis öt percz és tíz percz között ingadozott a véleményében. Az esetnek e részét illetően annyira delejtű nélkül hányódott a találgatás tengerén s oly kétségtelenül álmából riadt fel, hogy Clennamnek nagy kedve támadt álomnak tekinteni az egész tüneményt. A nélkül, hogy Tickitné asszony érzéseit megbántotta volna titkának ezzel a hitetlen megfejtésével, magával vitte ezt a megfejtést a nyárilakból, és valószínüen mindörökre meg is maradt volna e mellett a megfejtés mellett, ha hamarosan nem történik vele valami, a mi véleménye megváltoztatására bírta.

Estefelé a Strandon sétált, és előtte baktatott a lámpagyújtogató, a kinek keze alatt az utcai lámpások, a ködös levegő udvarában, egymás után lobbantak ki, mint megannyi lángoló napraforgó, a mely egyszerre pattan ki teljes virágjában, - a mikor torlódás támadt a gyalog-járón, mert egy sor szeneskocsi döczögött az úton fölfelé a partmenti műhelyekből, és Clennam is kénytelen volt megállni. Gyorsan haladt, belemerűlve gondolataiba, s mikor a váratlan akadály megzavarta úgy járását, mint gondolatait, hirtelen körülnézett, mint ilyenkor szokta tenni az ember.

És egyszerre csak ott látta maga előtt, - túl néhány járókelőn, de mégis oly közel, hogy kinyújtott karral elérhette volna, - Tattycoramot egy feltünő külsejü furcsa idegen emberrel. Az idegen terpeszkedő alakzat volt, kampós orrú, fekete bajuszú, a melynek feketesége oly álnok volt, mint szemének a kifejezése, és nehéz köpönyegét úgy viselte, hogy meg lehetett

rajta ismerni a külföldit. Ruhája és egész megjelenése úton lévő emberre vallott, s úgy tetszett, hogy csak az imént találkozott a fiatal leánynyal. Miközben lehajolt (mert sokkal magasabb volt nála), hogy odafigyeljen arra, a mit a lány beszélt, válla fölött hátra tekintett azzal a gyanakvó pillantással, a melynek van oka attól tartania, hogy nyomon találják követni. Ekkor történt, hogy Clennam látta az arczát, miközben az idegen szemei sötéten fürkészték a háta mögött tolongókat, a nélkül, hogy különösebben megpihentek volna akár Clennam arczán, akár másvalakién.

Alig fordította vissza a fejét, miközben lehajolva odafigyelt még mindig a leányra, mikor a torlódás megszünt, és a tömeg elakadt árja tovább hömpölygött. Fejét még egyre lehajtva és a leányra figyelve, tovább ment a lány oldala mellett, és Clennam követte őket, föltéve magában, hogy ezt a váratlan játszmát végigjátszsza, és megtudja, hogy hová megy Tattycoram az idegen férfival.

Alig határozta el magát erre (bár ez az elhatározása nem sok időbe telt), már megint hirtelen meg kellett állnia, úgy mint az imént a torlódás következtében. Tattycoram és az idegen hamarosan befordult az Adelphi felé, - a lány volt nyilvánvalóan a vezető, - s egyenesen előre haladtak, mintha a terrasz felé igyekeztek volna, a mely kinyúlik a folyó fölé.

Ezen a helyen még ma is hirtelen megtorpan a nagy közlekedési útnak kábító lármája. A sokféle hang annyira eltompúl, hogy a változás olyan, mintha az ember vattát gyömöszölt volna a fülébe, vagy vastag kendőbe csavarta volna a fejét. Akkoriban még nagyobb volt az ellentét, mert akkor még nem voltak sem apró gőzhajók a folyón, sem kikötőhelyek, hanem csak csúszós falépcsők és fagyalogjárók, akkor még nem volt vasút a túlsó parton, sem lánczhíd vagy halpiacz a közelben, nem volt forgalom a legközelebbi kőhídon, nem sürgött-forgott semmi a víz tükrén, csak néhány tutaj és szénszállító hajó. Ez utóbbiak hosszú és széles fekete sorai, oly szilárd horgonyt vetve az iszapban, mintha soha többé nem akarnának a helyükből kimozdúlni, gyászos csendbe borították a partot, mihelyt besötétedett; s a mi kis sürgés-forgás volt a vizen, azt is kiszorították a folyam közepe felé. Napnyugta után minden órában, s nem a legkevésbbé akkor, mikor a legtöbb ember, a kinek van mit ennie, hazamegy, hogy megegye az ennivalóját, s mikor azok közül, a kiknek semmijök sincs, a legtöbben még nem igen bujtak elő, hogy kolduljanak vagy lopjanak, - elhagyott volt ez a hely és elhagyott volt a környéke is.

Ilyentájban volt az is, mikor Clennam megállt a sarkon, és megfigyelte a lányt és az idegen férfit, a mint lefelé mentek együtt az utczán. A férfi léptei oly hangosan kopogtak a visszhangos köveken, hogy Clennam jobbnak látta, ha a saját léptei zaját nem keveri össze ezzel a kopogással. De mikor befordultak és a terraszhoz vezető sötét sarok homályába jutottak, utánok eredt oly közönyösen, a mint csak telt tőle, mintha pusztán véletlenül vinné arra őt is az útja.

Mikor ő is befordult a sötét sarkon, Tattycoram és az idegen a terrasz mentén haladt egy alak felé, a mely elébök sietett. Ha Clennam egyedül látta volna ezt az alakot ilyen gázvilágítás mellett, ilyen ködben és ilyen messziről, az első pillantásra aligha ismerte volna meg; de most, hogy a fiatal lány alakja is támogatta őt, nyomban ráismert Wade kisasszonyra.

Clennam megállt a sarkon, s úgy tett, mintha várakozva hátratekintene, végig az utczán, mintha találkozója lett volna ezen a helyen valakivel; de azért feszűlten szemmel tartotta mind a hármukat. Mikor találkoztak, a férfi kalapot emelt és meghajolt Wade kisasszony előtt. A lány mintha néhány szót szólt volna, talán, hogy bemutassa a férfit vagy hogy elmondja, miért késett olyan sokáig, vagy miért jött olyan korán vagy más effélét; azután egy-két lépéssel egymagában hátramaradt. Wade kisasszony a férfival fel s alá kezdett járkálni; a férfi mintha ekközben rendkívül udvariasan és előzékenyen igyekezett volna viselkedni, ellenben Wade kisasszony mintha rendkívül gőgösen viselkedett volna.

Mikor a sarokhoz közeledtek és visszafordultak, Wade kisasszony így szólt:

- Ha megsínylem is a dolgot, uram, az az én bajom. Szorítkozzék csak a saját dolgára, és ne intézzen hozzám kérdéseket.

- Az égre, asszonyom! - felelt a férfi, miközben megint meghajolt. - Csak erős jelleme iránt érzett mély tiszteletem és szépsége iránt érzett csodálatom megnyilatkozása volt.

- Nincs szükségem sem az egyikre, sem a másikra senkitől sem, - szólt a nő, - és legkevésbbé van szükségem rá az egész világon öntől. Folytassa a jelentését.

- Megbocsát? - kérdezte a férfi félig megszégyenült lovagiassággal.

- Pénzt kap érte, - szólt Wade kisasszony, - és egyebet nem is kíván.

Vajjon Tattycoram azért maradt-e hátra, mert nem volt szabad a beszélgetést hallania, vagy talán azért, mert már amúgy is eleget tudott a dologról, Clennam nem dönthette el. Megfordultak és megfordult Tattycoram is. Kitekintett a folyóra, miközben kezeit maga elé kulcsolva sétált; s ennél többet nem is láthatott belőle Clennam, a nélkül, hogy a saját arczát meg ne mutassa. Szerencsére csakugyan volt ott a közelben még valaki, a ki csakugyan várt valakire; néha-néha a karfán keresztűl a vizre tekintett, néha meg felsétált a sötét sarokra és végignézett az utczán, úgy, hogy Arthur ennélfogva kevésbbé gyanús színben tünt föl.

Mikor Wade kisasszony és az idegen férfi megint közeledett a sarokhoz, Wade kisasszony így szólt:

- Várnia kell holnapig.

- Ezer bocsánat! - szólt a férfi. - Lelkemre! Szóval ma este nem volna lehetséges?

- Nem. Ha mondom, előbb magamnak kell megszereznem, mielőtt önnek adhatom.

Wade kisasszony megállt az út közepén, mintegy hogy végét vesse a beszélgetésnek. Megállt természetesen a férfi is. És megállt Tattycoram is.

- Egy kissé kellemetlen, - szólt a férfi. - Egy kissé. De, ördög vigye! ez nem számít ilyen szolgálat közben. Ma este véletlenül nincs pénzem. *Van* ugyan ebben a városban egy jó bankárom, de nem szívesen intézvényeznék a czégére addig, a míg kerek összegről nem lehet szó majd.

- Harriet, - szólt Wade kisasszony, - állapodjék meg ezzel az - úrral - hogy hová küldjön holnap pénzt neki.

Megállt egy kicsit, mielőtt kimondta ezt a szót, hogy „úr", és ebben a megállásban több volt a megvetés, mint bárminő hangsúlyozásban lehetett volna. Azután lassan tovább sétált.

A férfi újra lehajtotta a fejét és Tattycoram beszélt hozzá, miközben együtt követték Wade kisasszonyt. Clennam megkoczkáztatta, hogy az arczába nézzen Tattycoramnak, mikor elhaladtak előtte. Észrevette, hogy csillogó fekete szeme fürkészve függött a férfi arczán, s hogy egy kissé elhúzódott a férfitól, miközben egymás mellett a terrasz távolabbi vége felé haladtak.

A hangos és változott kopogás a kövezeten figyelmeztette rá Clennamet, mielőtt kivehette volna, mi történt ott, hogy a férfi egyedűl jön visszafelé. Clennam lassan az úttestre ballagott, a korlát felé; s az idegen gyors léptekkel elhaladt mellette, köpenye csücskét vállára vetve, s valami franczia dal töredékét dúdolgatva.

A meddig ellátott, sajátmagán kívül nem volt immár sehol senki. A ki az imént még ott várakozott, eltünt a szeme elől, s Wade kisasszony és Tattycoram is eltávozott. Minthogy most még jobban szerette volna tudni, hogy hová tüntek, s minthogy azt remélte, hogy valami

útbaigazítással szolgálhat Tattycoramra vonatkozóan derék barátjának, Meagles úrnak, Clennam a terrasz túlsó végére sietett, miközben óvatosan körülnézett. Helyesen következtette, hogy először mindenesetre az ellenkező irányban mennek, mint a merre a társuk ment. Csakhamar föl is födözte őket egy közeli mellékutczában, a mely nem volt átjáró út, a hol nyilvánvalóan meg akarták várni, a míg az idegen férfi elég messzire eltávozik. Karonfogvást kényelmesen végigsétáltak az utcza egyik oldalán, a másik oldalán pedig visszatértek. Mikor visszaérkeztek az utczasarokra, lépést változtattak, s úgy haladtak tovább, mint a ki határozott czél felé törekszik. Clennam, a ki lépést tartott velök, nem tévesztette őket szem elől.

Keresztülmentek a Strandon, keresztülvágtak a Covent Gardenen (régi lakásának az ablakai alatt, a hol fölkereste őt akkor éjszaka a kedves Kis Dorrit), majd északkeletnek fordultak, a míg el nem mentek az előtt a nagy épület előtt, a melynek Tattycoram a nevét köszönhette, s végül befordultak a Gray's Inn Roadra. Clennam itt teljesen otthon volt, hála Flórának, a patriarchát és Pancksot nem is említve, és könnyű szerrel szemmel tarthatta őket. Kezdett kíváncsi lenni, vajjon hová mehetnek errefelé, de kíváncsisága csakhamar álmélkodásba fulladt, mikor azt látta, hogy befordulnak a patriarcha utczájába. Álmélkodása valósággal elképedéssé nőtt meg, mikor azt látta, hogy megállnak a patriarcha kapuja előtt. Halk, kettős kopogtatás a ragyogó sárgaréz kopogtatóval, egy fénysugár kivillanása a nyitott kapuból az utczára, rövid szünet a kérdésre és a feleletre, s a kapu megint becsukódott és a két nő odabent volt a házban.

Miután a környező dolgokra pillantott, hogy megbizonyosodjék róla, vajjon nem álmodik-e, s miután egy kis ideig fel s alá járt a ház előtt, Arthur is kopogtatott az ajtón. Az ismerős szobalány nyitott ajtót s nyomban felvezette Arthurt szokott fürgeségével Flóra nappali szobájába.

Flóránál nem volt senki más, csak F. úr nagynénje, s ez a tiszteletreméltó nőszemély, tea és piritós balzsamos légkörében sütkérezve, egy karosszékben ült a kandalló mellett; könyökénél egy kis asztalka volt, s az ölén szétterített tiszta, fehér zsebkendő, a melyen e pillanatban két darab piritós várta, hogy elfogyaszszák. Egy gőzölgő teáskanna fölé hajolva, keresztül nézve a gőzön és elfújva a gőzt, mint valami kaján khinai varázsló, a ki istentelen szertartások végzésében fárad, F. úr nagynénje letette nagy teáscsészéjét és így kiáltott fel:

- Ördög vigye, ha már megint nem ő van itt!

E felkiáltás arra vallott, hogy a megsiratott F. úrnak ez a kérlelhetetlen rokona az időt nem az órával mérte, hanem érzéseinek az erejével, s ennélfogva azt hitte, hogy Clennam csak az imént távozott, holott legalább egy negyed esztendeje volt már, mióta Clennam utoljára merészelt színe előtt mutatkozni.

- Szent Isten, Arthur! - kiáltott Flóra, és felállt, hogy melegen fogadja Clennamet. - Doyce és Clennam milyen váratlan meglepetés bárha nem vagyunk messze a gép és öntő teleptől és igazán beállíthatna ide néha az ember ha máskor nem, hát déltájban, mikor egy pohár sherry és egy kis darabka sandwich valami hideg hússal mindig akad az éléstárban és talán nem ízlik rosszabbúl azért mert szívesen adják, mert hiszen tudja hogy valahol csak meg kell venni és akárhol veszi az ember egy kis nyereségre adják mert különben becsukhatnák az üzletet ez természetes, mégsem mutatkozik soha különös ok nélkül és megtanított rá hogy ne is várjam már mert a hogy F. úr szokta mondani ha látni annyit tesz mint hinni akkor nem látni szintén annyit tesz mint hinni és ha nem lát az ember valakit akkor igazán azt hiheti hogy nem is gondolnak rá, nem mintha azt várnám magától Arthur Doyce és Clennam hogy gondoljon rám hogy is várhatnám mikor a régi szép napok oda vannak de hozzon hamar egy csésze teát és csináltasson még piritóst is és kérem üljön ide a tűz mellé.

Arthur nagyon szeretett volna rögtön rátérni látogatása czéljára; de egyelőre visszatartotta őt ettől, akarata ellenére, az, a mit megértett e szavak szemrehányó tartalmából, és az a leplezetlen öröm, a mely Flórát láttára elfogta.

- Most pedig meséljen el kérem mindent a mit tud, - szólt Flóra, székét odahúzva Clennam széke mellé, - arról az édes jó csendes kis teremtésről és a csodálatos szerencséjéről most persze hintóban járnak és számtalan lovuk van milyen regényes és persze czimerpajzsuk is fenevadak ágaskodnak a hátsó lábukon úgy mintha másolata volna annak a mit csináltak eltátva a szájukat egyik fülüktől a másikig szent Isten, és egészséges a kicsike mert mégis csak ez a legfontosabb mert mit ér a gazdagság nélküle. F úr gyakran mondta mikor beléje állt a szakgatás hogy hat penny egy napra és egészség köszvény nélkül sokkal többet ér nem mintha meg tudott volna élni ennyiből ő lett volna az utolsó ember nem mintha a kedves kicsikének nagyon is bizalmaskodó kifejezés most már hajlama lett volna a köszvényre, mert hiszen ennél sokkal fürgébb és karcsúbb volt, de olyan törékenynek tetszett mindig az Isten áldja meg?

F. úr nagynénje, a ki ekközben lerágott egy darab piritóst a héjáig, most ünnepélyesen oda-nyujtotta a kenyér héját Flórának, a ki megette helyette, úgy mintha a kötelessége lett volna neki. F. úr nagynénje megnedvesítette azután lassan egymásután mind a tíz ujját az ajkán és éppen olyan sorrendben beletörülte a fehér zsebkendőbe; azután a másik darab piritós után nyúlt és ehhez látott. Mialatt az előbbi műveletet végezte, folyton Clennamre nézett, oly átható szigorúsággal, hogy Clennam személyes hajlamai ellenére is kénytelen volt hasonló-képpen ránézni folyton F. úr nagynénjére.

- Itáliában van az egész családjával, Flóra, - szólt Clennam, mihelyt a rettenetes delnőnek megint volt mivel foglalkoznia.

- Itáliában van igazán? - szólt Flóra, - a hol szőlők és fügék nőnek mindenfelé és láva-nyaklánczok meg karkötők a költészet honában a lángoló hegyek hihetetlenül festői hazájában bár ha a sipládás fiúk messze el is távoznak a szomszédságukból hogy meg ne süljenek a min nincs mit csodálni hiszen olyan fiatalok és magukkal viszik a fehér egereiket is csupa emberiességből, hát csakugyan ott van abban az áldott országban a hol nincs körülötte más csak kéklő ég és haldokló gladiátorok és belvedérék noha F. úr nem is akarta elhinni mert mikor jókedve volt azt szokta mondani hogy a szobrok nem lehetnek élethűek mert nincs átmenet a rosszul vasalt és össze-visszagyűrt sok drága vászon meg a semmi vászon között a mi csakugyan nem valószínű hacsak a gazdagok és szegények közti roppant nagy szélsőségek meg nem magyarázzák.

Arthur megpróbált közbeszólni, de Flóra már tovább vágtatott.

- És az ódon Velencze, - szólt Flóra, - azt hiszem maga járt ott vajjon jó állapotban megőrizték-e vagy sem mert az emberek véleménye olyan eltérő és a makaróni ha csakugyan megeszik mint a bűvészek hát miért nem vágják rövidebbre, maga Arthur - kedves Doyce és Clennam azaz nem kedves és semmiesetre sem Doyce mert nem volt még szerencsém de kérem mentsen ki - azt hiszem maga ismeri Mantuát mondja csak mi köze Mantuának a mantillákhoz mert ezt sohasem tudtam megérteni?

- Azt hiszem, Flóra, hogy nincs egymáshoz semmi közük, - szólalt meg Arthur, de Flóra megint elkapta előle a szót.

- Szavára nincs én magam se hittem igazán de ez rám vall ide-oda futkosok egy ötlettel s minthogy nincs sok vesztegetni való ötletem hát ragaszkodom hozzá, óh édes Arthur vagyis határozottan nem édes és nem is Arthur de maga megért engem volt idő mikor egy ragyogó ötlet aranyozta be annak a nem is tudom minek a horizonját és a többi de most fekete felhők borítják és vége mindennek.

Arthur egyre növekvő vágya, hogy valami egészen másról beszéljen, ekkor már oly világosan rá volt írva az arczára, hogy Flóra egy gyöngéd pillantással elhallgatott, és megkérdezte tőle, mit kíván.

- Nagyon szeretnék beszélni valakivel, Flóra, a ki most itt van ebben a házban - kétségtelenül Casby úrnál. Olyan valaki ez, a kit láttam belépni ide, s a ki félrevezetve, sajnálatos módon, megszökött egyik barátomnak a házából.

- A papát oly sok furcsa ember keresi föl, - szólt Flóra felemelkedve, - hogy nem mernék lemenni hozzá senkinek a kedvéért csak a maga kedvéért Arthur de a maga kedvéért szívesen leereszkedném egy búvárharangban is mennél inkább hát egy ebédlőbe és mindjárt vissza is jövök, ha addig a míg vissza nem jövök lesz szíves törődni illetve *nem* törődni F. úr nagynénjével.

Így szólván s egy búcsúpillantást vetve Arthurra, Flóra kisuhogott a szobából s egyedül hagyta Clennamet, a ki szörnyen aggódott a rábízott rémes feladat miatt.

Az első változás, a mely F. úr nagynénjének viselkedésében nyilvánult, miután végzett a piritósával, az volt, hogy hosszan és hangosan szipákolt. Minthogy lehetetlenség volt ezt a tüntetést másképp felfogni, mint az ellenséges indulat kifejezését, mert komor jelentősége félreérthetetlen volt, Clennam panaszosan nézett a kitűnő, bár elfogult delnőre, a ki ezt a tüntetést rendezte, azt remélvén, hogy szelíd megalázkodással talán lefegyverezheti.

- Ne meresztgesse rám a szemét! - szólt F. úr nagynénje, reszketve ellenséges haragjában. - Fogja ezt!

Ez az „ez” a pirítós megmaradt héja volt. Clennam hálás pillantással elfogadta az ajándékot és meglehetős zavartan a kezében tartotta. Zavara éppenséggel nem csökkent akkor sem, mikor F. úr nagynénje alapos rikácsolássá erősítve a hangját, így kiáltott rá:

- Gőgös gyomra van a ficzkónak! Sokkal büszkébb a ficzkó, semhogy megegye!

S azután felugrott a székéből és tiszteletreméltó öklét oly közel kezdte rázni Clennam orrához, hogy úgyszólván csiklandozta is már az orra hegyét. Ha Flóra éppen idejében vissza nem érkezik, a kényes helyzetnek könnyen további következményei is lehettek volna. Flóra a legkisebb nyugtalanság vagy meglepetés nélkül, elismeréssel gratulált az agg delnőnek, hogy „milyen eleven ma este”, azután visszavezette a karosszékébe.

- Gőgös gyomra van a ficzkónak, - mondta F. úr nagynénje, mihelyt megint leült; - szecskát neki!

- Óh! Alig hiszem, hogy ízlenék neki, néni, - felelte Flóra.

- Szecskát neki, ha mondom! - szólt F. úr nagynénje, és Flóra mögül ellenségére meresztette a szemét. - Gőgös gyomornak ez való. Falja föl az utolsó morzsáig. Ördög vigye, adj neki szecskát!

Azzal az ürügygyel, hogy megszerzi neki ezt az üdítő eledelt, kivezette Flóra Arthurt a lépcsőre, miközbe F. úr nagynénje kimondhatatlan keserűséggel egyre azt ismételgette még, hogy „ez a ficzkó”, meg hogy „gőgös a gyomra”, és újra meg újra követelte, hogy kínálják meg Arthurt azzal a lóabrakkal, a melyet oly szigorúan előírt a számára.

- Olyan kényelmetlen ez a lépcső és annyit csavarodik Arthur, - suttogta Flóra, - nem volna szíves a gallérom alatt átkarolni a derekamat?

Clennam, bárha érezte, hogy nagyon nevetséges módon megy lefelé a lépcsőn, mégis a kívánt helyzetbe bocsátkozott és csak az ebédlő ajtaja előtt bocsátotta el szép terhét; sőt még ott is bajosan szabadúlhatott csak tőle, mert Flóra a karja közt maradt, így suttogva:

- Arthur az Istenért egy szót se a papának!

Bekísérte Arthurt a szobába, a hol a patriarcha egyedül ült, posztóczipős lábát a kandalló rácsán nyugtatva, és hüvelykujjait egymáskörül forgatva, mintha sohasem csinált volna egyebet. A tízesztendős ifjú patriarcha lenézett rá a képkeretből, s egy csöppet sem volt nyugodtabb nála. Mind a két síma fej egyformán csillogó, tökkel ütött és dudoros volt.

- Clennam úr, örülök, hogy láthatom. Remélem, jól van, uram, remélem, jól van. Kérem, üljön le, kérem, üljön le.

- Azt reméltem, uram, - szólt Clennam, helyet foglalva, miközben csalódottan körülnézett, - hogy nincs egyedül.

- Ah, igazán? - szólt a patriarcha szelíden. - Ah, igazán?

- Hiszen mondtam magának papa, - kiáltott Flóra.

- Ah, igaz! - felelt a patriarcha. - Igen, igen. Ah, igaz!

- Kérem, uram, - kérdezte Clennam nyugtalanul, - elment már Wade kisasszony?

- Wade kisasszony? Óh, Wadenek nevezi őt? - felelte Casby úr. - Nagyon helyesen.

Arthur gyorsan így szólt:

- Hát ön hogy' nevezi?

- Wadenek, - szólt Casby úr. - Óh, mindig csak Wadenek.

Miután néhány pillanatig ránézett az emberbaráti arczra és a hosszú, selymes, fehér hajra, miközben Casby úr a hüvelykujjait forgatta és a tüzre mosolygott, mintha jóságosan azt kívánná, bár megégetné őt, hogy megbocsáthasson neki, Arthur megszólalt:

- Bocsásson meg, Casby úr...

- Ugyan, ugyan, - szólt a patriarcha, - ugyan.

- De Wade kisasszonyt elkísérte valaki - egy fiatal lány, a kit barátaim neveltek föl, s a kire Wade kisasszony nem a legépületesebb hatással van, és ennek a fiatal lánynak nagyon szeretném megmondani, hogy említett pártfogói még mindig melegen érdeklődnek iránta.

- Igazán, igazán? - válaszolt a patriarcha.

- Nem volna szíves tehát közölni velem Wade kisasszonynak a czímét?

- Istenem, Istenem! - szólt a patriarcha, - milyen kár! Miért nem üzent be hozzám, a míg itt voltak? Én is észrevettem azt a fiatal nőt, Clennam úr. Szép, pirospozsgás, fiatal nő, Clennam úr, nagyon sötét a haja és nagyon sötét a szeme. Ha nem tévedek, ha nem tévedek.

Arthur biztosította, hogy nem téved, azután még egyszer megkérdezte tőle:

- Nem volna szíves a czímét közölni velem?

- Istenem, Istenem! - kiáltott a patriarcha szelíden sajnálkozva. - Ejnye, ejnye! Milyen kár, milyen kár! Nincs meg a czíme, uram. Wade kisasszony többnyire külföldön él, Clennam úr. Évek óta külföldön élt, és (ha ugyan szabad így szólnom egy felebarátomról, a ki még hozzá hölgy is) nagyon szeszélyes és megbízhatatlan teremtés, Clennam úr. Lehetséges, hogy nagyon sokáig nem találkozom vele. Lehetséges, hogy soha többé nem találkozom vele. Milyen kár, milyen kár!

Clennam belátta már, hogy az arczkép támogatására épp úgy számíthat, mint a patriarcháéra; de azért mégis így szólt:

- Casby úr, tekintettel említett barátaim megnyugtatására és a titoktartásnak oly terhe alatt, a minőt kötelességszerüen jónak lát, nem adhatna nekem valami felvilágosítást Wade kisasszonyra vonatkozólag? Találkoztam vele külföldön és találkoztam vele itthon, de egyáltalán semmit sem tudok róla. Nem adhatna nekem róla valami felvilágosítást?

- Nem, - felelt a patriarcha, roppant jóakarattal csóválva nagy fejét, - semmiféle felvilágosítást nem adhatok. Istenem, Istenem! Igazán, milyen kár, hogy Wade kisasszony csak olyan rövid ideig volt itt és hogy ön elkésett! Mint bizalmas közvetítő, bizalmas közvetítő, hébe-korba pénzt adtam át az illető hölgynek; de hát mit érhet önnek, uram, ha ezt tudja?

- Valóban, semmit, - szólt Clennam.

- Valóban, - hagyta rá a patriarcha ragyogó arczczal, miközben emberbaráti mosolylyal nézett a tüzre, - valóban semmit, uram. Ez a legbölcsebb válasz, Clennam úr. Valóban, semmit, uram.

A mint ott ült és egymáskörül forgatta sima hüvelykujjait, Clennam oly tisztán érezte, hogy éppen úgy forgatná a szóbanforgó kérdést is, bármeddig beszélnének is róla, a nélkül, hogy egyetlen egyszer is új oldalról mutatná meg vagy egyetlen lépéssel is előbbre jutnának, hogy egyre jobban úrrá lett rajta az a meggyőződés, hogy hiábavaló lenne minden fáradsága. Eltünődhetett volna egyébként bármeddig a dolgon, mert Casby úr, a ki hozzá szokott ahhoz, hogy mindenből kivágja magát az által, hogy ráhagy mindent a dudoraira és a fehér hajára, tudta nagyon jól, hogy az ő legfőbb ereje a hallgatásban van. Most is ott ült hát a helyén, körben forgatva a hüvelykujjait és jóakaratot sugározva sima fejének és homlokának minden egyes dudorából.

E látványosság láttára Arthur felállt, hogy távozzék, mikor a belső dokkból, a hol Pancks derék hajója szokott horgonyozni, mikor nem volt czirkáló úton, olyan zaj hallatszott ki, a mely jelezte, hogy ez a gőzös közeledik. Feltünt Arthurnak, hogy a zaj tüntetésszerüen messziről kezdődött, mintha Pancks úr értésére akarta volna adni mindenkinek, a kit érdekelhetett, hogy olyan távolságból érkezik zakatolva, a honnan semmit sem hallhatott.

Pancks úr kezet szorított Arthurral, s azután átadott gazdájának néhány levelet aláírás végett. Pancks úr, miközben kezet szorított Clennammel, csak a szemöldökét vakarta meg a bal mutatóujjával és csak egyszer pöfögött; de Clennam, a ki most már jobban megértette őt, mint hajdanában, kitalálta ebből, hogy Pancks úr ma este körülbelül elvégezte már a dolgát és szeretne Arthurral egypár szót váltani odakünn. Ennélfogva, miután elbúcsúzott Casby úrtól és (a mi sokkal nehezebb művelet volt) Flórától is, megindult lassan abban az irányban, a merre Pancks úr útja vezetett.

Nem sokáig kellett várakoznia Pancks úr megjelenésére. Minthogy Pancks úr újabb jelentős horkanást hallatva, még egyszer kezet szorított vele, és levette a kalapját, hogy égnek mereszthesse a haját, Arthur úgy gondolta, hogy mindez azt jelenti, hogy bátran beszélhet Panckssszal úgy, mint a ki jól tudja, mi történt az imént. Ennélfogva minden bevezetés nélkül így szólt:

- Azt hiszem, hogy csakugyan távoztak már, Pancks?

- Igen, - felelte Pancks, - csakugyan nem voltak már ott.

- Tudja, Casby úr, hogy hol található az a hölgy?

- Nem tudom. De azt hiszem, hogy tudja.

Pancks úr nem tudja? Nem, Pancks úr nem tudta. Tud valamit róla Pancks úr?

- Azt hiszem, - felelte a derék Pancks, - éppen annyit tudok róla, mint ő maga. Valakinek a gyermeke - akárkié - senkié. Csukja őt össze itt Londonban egy szobába hat olyan emberrel, a

ki elég idős ahhoz, hogy a szülője lehessen, és a szülője köztük lehet a nélkül, hogy tudna róla. Minden házban, a melyet lát, ott lehetnek a szülei; ott lehetnek mindegyik temetőben, a mely mellett elhalad; beléjök ütközhet az utczán; akármikor összeismerkedhet velök véletlenül, a nélkül, hogy tudna róluk. Nem tud a világon semmit a szüleiről. Nem ismeri egyetlen rokonát sem. Soha nem ismerte. Soha nem is fogja ismerni.

- Casby úr talán útbaigazíthatná őt?

- Lehetséges, - szólt Pancks. - Sejtem, de nem tudom. Régóta pénz van nála letétben (nem túlságosan sok, a mint megtudnom sikerült), hogy apránkint kiadja neki, ha rászorúl. Néha gőgös és sokáig nem nyúl a pénzhez; néha oly szegény, hogy nem lehet meg nélküle. Gyötrelmes az élete. Haragosabb, szenvedélyesebb, kíméletlenebb és bosszúvágyóbb nő sohasem élt még a világon. Ma este pénzért jött. Azt mondta, hogy rendkívüli kiadása van.

- Azt hiszem, - szólt Clennam elgondolkozva, - véletlenül tudom, mire kell neki - vagyis tudom, hogy kinek a zsebébe kerül a pénze.

- Igazán? - szólt Pancks. - Ha szerződésről van szó, akkor azt ajánlom a másik félnek, hogy tartsa meg pontosan a szerződést. Nem szívesen bíznám rá magamat erre a nőre, bár szép és fiatal, ha ártottam volna neki; nem én, a gazdám pénzének a kétszereséért sem! Hacsak, - tette hozzá Pancks kibúvó záradékul, - hacsak valami nyavalya nem lappangna bennem, a melybe már belecsömörlöttem.

Arthur, miközben gyorsan végiggondolta saját megfigyeléseit Wade kisasszonyról, nem tagadhatta, hogy körülbelül neki magának is az a véleménye, a mi Pancks úrnak.

- Csak azon csodálkozom, - folytatta Pancks, - hogy soha semmit sem csinált még a gazdámnak, noha ez az egyetlen ember, a kit elérhet azok közül, a kik kapcsolatban vannak a saját multjával. Minthogy éppen erről beszélünk, megvallhatom önnek magunk között, hogy néha nagy a kedvem, hogy én csináljak neki valamit.

Arthur összerázkódott és így szólt:

- Az Istenért, Pancks, hogy mondhat ilyet!

- Értsen meg, - szólt Pancks, és tövig rágott, öt fekete körmét Arthur karjára tette, - nem arra gondolok, hogy elvágjam a torkát. De mindenre, a mi drága! ha tovább is így folytatja, hát akkor - levágom a haját!

Pancks úr, miután e szörnyű fenyegetés bejelentésével új világításban mutatta be magát, komolyan, határozottan pöfögött néhányszor s azután tovább zakatolt.

TIZEDIK FEJEZET.

Flintwinchné álmai meggyülemlenek.

A huza-vona-hivatal árnyas várótermei, a hol ideje jó részét eltöltötte együtt több más, kellemetlen gonosztevővel, a kik arra voltak elitélve, hogy elevenen kerékbe töressenek ezen a keréken, bőven módot nyújtottak rá Clennam Arthurnak, a következő három-négy napon át, hogy alaposan meghányja-vesse legutóbbi futó találkozását Wade kisasszonynyal és Tattycorammal. Nem volt képes sehogysem elokosodni ezen a találkozáson, s kielégíttetlenül kellett abbahagynia a vele való foglalkozást.

Ekközben nem látogatott el anyjának komor, vén házába. Minthogy megint elkövetkezett az az este, a mikor oda szokott menni, elment hazulról, otthagyva üzlettársát, kilencz óra tájban, s megindult lassan ifjúsága kegyetlen otthona felé.

Képzeletében mindig örömtelen, rejtelmes és szomorú volt ez a hely; és képzelete sokkal fogékonyabb volt, semhogy az otthon sötét árnyékának homályából valamit át ne vigyen az egész szomszédságra is. A mint így bandukolt tovább a szomorú estén, úgy rémlett neki, mintha a homályos utczák, a melyeken végigment, egytől-egyig nyomasztó titkok gyüjtőhelyei volnának. Az üres irodák, szekrényekbe és ládákba zárt könyveik és irományaik titkaival; a bankhelyiségek, tűzálló szobáik és pinczéik titkaival, a melyeknek kulcsait néhány titkos zseb és néhány titkos kebel őrizte; a világ nagy malmában őrlő, elszéledt molnárok titkai, a kik között kétségtelenül akadtak mindenfajta fosztogatók, hamisítók és sikkasztók, a kiket minden újabb felvirradó nap leleplezhetett; ez a sok rejtőző titok, úgy képzelte, ránehezedett valahogyan a levegőre is. Az árnyék egyre nőtt, a mint forrásához közeledett, és Arthur elhagyott templom-kripták titkaira gondolt, a hol azok, a kik a titkokat vasládákba zárták és rejtették, most maguk vannak hasonlóképpen elzárva, de nem annyira, hogy másoknak ártani nem tudnának; s azután a folyó titkaira gondolt, a mely szennyes árját két komoran meredező titokrengeteg között hömpölygeti tovább, a melyek összeszorulva és feltornyosodva sok mérföldnyire elnyúlnak, elzárva a friss levegőt és a szabad földet, a melyet szelek és madárszárnyak söpörnek végig.

Az árnyék egyre sötétebb lett, a mint Arthur közeledett a házhoz, és a mélabús szoba, a melyben valaha az atyja lakott, s benne kísértve az a könyörgő arcz, a melyet egyedül látott elfonnyadni, mert rajta kívül más ápoló nem volt az ágya mellett, fölmerült lelki szemei előtt. Dohos levegője csupa titok volt. Az egész lakásnak komorsága, penésze és pora csupa titok volt. És a lakás szivében ott székelt az anyja, a hajthatatlan arczú és fékezhetetlen akaratú anya, a ki szilárdan magába zárta saját életének és az apa életének minden titkát, és sötéten daczolt minden élet nagy, végső titkával.

Arthur éppen befordult abba a keskeny és meredek utczába, a melyből az az udvar vagy elkerített hely nyilt, a hol a ház állt, a mikor befordult a háta mögött más valakinek a lépte is az utczába, s oly közel jutott hozzá, hogy Arthur odaszorult a fal mellé. Minthogy el volt mélyedve gondolataiba, a találkozás egészen váratlanul érte, annyira, hogy a másik arra járó ráért hetykén odaszólni neki:

- Bocsánat! Nem tehetek róla! - s azután el is surrant mellette, mielőtt elmúlt az a pillanat, a melyre Arthurnak szüksége volt, hogy megint föleszméljen a valóságra.

Mihelyt ez a pillanat elsuhant, Arthur látta, hogy az előtte haladó férfi ugyanaz volt, a ki annyit foglalkoztatta elméjét az utolsó pár nap alatt. Nem véletlen hasonlatosság volt, a melyet támogatott annak a benyomásnak ereje, a melyet az illető férfi tett rá. Valóban az a férfi volt; az a férfi, a kit nyomon követett Tattycoram társaságában, s a kinek beszélgetését Wade kisasszonynyal kihallgatta.

Az utcza nagyon meredek volt és görbült is, és a férfi (a ki bárha nem volt részeg, úgy festett, mintha erősen beszeszelt volna) oly gyorsan haladt, hogy Clennam csakhamar szem elől vesztette. A nélkül, hogy határozott szándéka lett volna követni őt, csupán ösztönszerű vágyának engedve, hogy egy kissé tovább láthassa az illetőt, Clennam is meggyorsította a lépteit, hogy túljusson az utcza görbületén, a mely elrejtette szeme elől az idegent. De mikor odaért a fordulóhoz, sehol sem látta már a férfit.

Megállt anyja házának a kapubejárata előtt és végigtekintett az utczán; de az utcza üres volt. Akkora előrenyuló árnyék nem volt benne sehol, a mely az idegent elrejthette volna; a közelben nem is fordult az utcza, hogy az idegen arra térhetett volna; ajtónyitás és csukás zöreje sem volt sehol hallható. Clennam mindazonáltal úgy gondolta, hogy az illetőnek bizonyára kulcs volt a kezében, s valamelyik kaput kinyitotta és belépett rajta.

A különös találkozáson és a különös eltünésen töprengve, befordult Arthur az udvarba. Mikor puszta megszokásból föltekintett anyja szobájának gyöngén megvilágított ablakaira, ott látta maga előtt az imént eltünt alakot, a mint a szegényes kis kerítés vasrácsához támaszkodva ugyancsak anyja szobájának az ablakaira nézett föl és halkan nevetett magában. A sok kóbor macska közül, a melyek éjszaka mindig ott szoktak kószálni s most futásnak eredtek az idegen elől, egynéhány mintha megállt volna, mikor az idegen megállt, s most lenézett rá az övéihez fölöttébb hasonlatos szemekkel, a fal tetejéről, a kapú hegyéről és más biztos menedékhelyről. A férfi csak egy pillanatra állt meg, hogy ekképp szórakozzék; nyomban tovább indult, köpenye csücskét lerántva válláról menetközben, fölhaladt a hepehupás, horpadt lépcsőkön és hangosan kopogtatott az ajtón.

Clennam meglepetése nem volt akkora, hogy tétovázás nélkül rá nem szánhatta volna magát arra, a mit tenni akart. Ő is egyenesen az ajtó felé indult és szintén fölment a lépcsőn. A másik kérkedő pillantást vetett rá és dúdolgatott magában:

»Ki jár ily későn itt az úton?
Compagnon de la Majolaine!
Ki jár ily későn itt az úton?
Mindig vidáman!«

Azután megint kopogtatott.

- Ön türelmetlen, uram, - szólt Arthur.

- Az vagyok, uram. Teringettét! - felelt az idegen; - a türelmetlenség hozzátartozik a jellememhez!

Minthogy hallatszott, a mint Affery asszony odabent óvatosan ellánczolta az ajtót, mielőtt kinyitná, mind a ketten az ajtóra pillantottak. Affery, kezében lobogó gyertyát tartva, kinyitotta egy kicsit az ajtót, és megkérdezte, ki az, a ki ilyen későn így kopogtat!

- Ah, Arthur! - tette hozzá azután álmélkodva, mert Arthurt látta meg először.

- Maga az? Ah, szent Isten! Nem! - kiáltott fel aztán, mikor megpillantotta az idegent is. - Már megint ő!

- Úgy bizony! Már megint ő, kedves Flintwinchné asszony, - kiáltott az idegen. - Nyisson ajtót, hadd öleljem keblemre az én drága Jeremiás barátomat! Nyisson ajtót, hadd repüljek az én Flintwinchem karjaiba!

- Nincs itthon, - szólt Affery.

- Menjen érte! - kiáltott az idegen. - Menjen az én Flintwinchemért! Mondja meg neki, hogy itt van öreg barátja, Blandois, a ki éppen most érkezett meg Angliába; mondja meg neki, hogy itt van a kicsikéje, a szemefénye, a drágasága! Nyisson ajtót, szépséges Flintwinchné asszony, hadd megyek föl addig is az emeletre, hogy úrnőm lábai elé tegyem hódolatomat - Blandoisnak a hódolatát! Él még az úrnőm? Jól van. Nyitja már?

Arthur egyre növekvő meglepetésére, Affery asszony, miközben nagy szemeket meresztett rá, mintha figyelmeztetni akarná, hogy ez olyan ember, a kivel jobb, ha szóba sem áll, - visszahúzta a lánczot és kinyitotta az ajtót. Az idegen minden teketória nélkül belépett az előcsarnokba, rábízva Arthurra, hogy ha tetszik, kövesse őt.

- Siessen! Egy-kettő! Hozza el az én Flintwinchemet! Jelentsen be az én úrnőmnek! - kiáltott az idegen, kongó léptekkel döngetve a kőpadlót.

- Mondja csak, Affery, - szólt Arthur hangosan és szigorúan, miközben felháborodva tetőtőltalpig végigmérte az idegent, - ki ez az úr?

- Mondja csak, Affery, - ismételte az idegen is, - ha, ha, ha! - ki ez az ember?

Clennamné asszony éppen idejében kiáltott le fölülről a szobájából:

- Affery, vezesd föl mind a kettőjüket. Arthur, tüstént ide gyere!

- Arthur? - kiáltott Blandois, kalapját kinyujtott karral leemelve és terpeszkedő bokáit összecsapva, miközben nagyot lendűlve meghajolt. - Az én úrnőm fia? Fogadja legalázatosabb üdvözletemet az én úrnőm fia!

Arthur megint végigmérte, nem barátságosabban, mint az előbb, és köszönés nélkül sarkon fordulva, fölment az emeletre. A vendég utána ment. Affery asszony levette az ajtó mögül a kulcsot és fürgén kisurrant, hogy hazahívja az urát.

A ki látta Monsieur Blandois multkori megjelenését ebben a szobában, különbséget vett volna észre Clennamné asszony multkori és mostani viselkedésében. Az arcza ugyan nem árulta el ezt; uralkodott továbbá merev tartásán és szilárd hangján is. A különbség csupán annyi volt, hogy egy pillanatra sem vette le a szemét Blandois arczáról, a mióta ez belépett a szobába, és hogy egynéhányszor, a mikor Blandois hangosabb lett, egy kicsit előrehajolt a székében, a melyben feszesen ült, kezeit mozdulatlanul a szék karjaira támasztva, mintha arról akarta volna biztosítani, hogy most beszélhet, a meddig a kedve tartja: Clennamné hallgatni fogja. Arthur észrevette ezt; noha a különbséget anyjának mostani és multkori viselkedése között nem volt módjában megfigyelnie.

- Asszonyom, - szólt Blandois, - legyen szíves és mutasson be a fiaurának. Úgy látom, asszonyom, hogy a kegyed fiaurának valami kifogása van ellenem. Nem udvarias.

- Uram, - szólt Arthur, hirtelen közbevágva, - akárki ön és akármi okból jött is ide, ha én lennék e háznak ura, haladéktalanul kitenném belőle a szűrét.

- Csakhogy nem te vagy itt az úr, - szólt Arthur anyja, rá sem nézve a fiára. - Esztelen heved miatt szerencsétlenségedre, nem te vagy itt az úr, Arthur.

- Nem is tartok rá számot, anyám. Ha kifogásom van ennek az embernek a viselkedése ellen, még pedig annyira kifogásom van ellene, hogy ha volna itt valamelyes tekintélyem, bizonyára egy perczig sem türném meg őt itt tovább, hát csak maga miatt van ellene kifogásom.

- Ha helyénvaló lenne a kifogás, - felelte Clennamné, - akkor én magam is megtehetném, és természetesen meg is tenném.

A vita tárgya, a ki közben leült, nagyot nevetett és czombjára csapott.

- Nincs jogod rá, - szólt Clennamné asszony, a ki szakadatlanul feszülten figyelt Blandoisra, bármennyire odafordult is a fia felé, - hogy elfogult légy mással szemben (legkevésbbé pedig egy idegen országból való úriemberrel szemben), mert az illető nem felel meg a te felfogásodnak vagy nem viselkedik a te szabályaid szerint. Lehetséges, hogy hasonló okokból az illető úriembernek is kifogása van ellened.

- Remélem is, - felelte Arthur.

- Ez az úr, - folytatta Clennamné, - egyszer régebben ajánló levelet hozott magával nagyrabecsült, előkelő üzletbarátainktól. Sejtelmem sincs róla, miért van itt most nálunk ez az úr. Egyáltalában nem tudom, sőt nem is gyanítom, a legtávolabbról sem, mi lehet látogatásának a czélja; - Clennamné homloka a rendesnél jobban összeránczolódott, miközben e szavakat lassan és nyomatékosan kiejtette; - de ha ez az úr meg fogja mondani a czélját, a minthogy kérni is fogom őt rá, hogy közölje velem és Flintwinch-csel, mihelyt Flintwinch hazatér, kétségtelenül ki fog tünni, hogy czélja többé-kevésbbé bele fog vágni üzletünk rendes

körébe, és mindketten kötelességünknek fogjuk vallani, hogy örömest szolgálatára legyünk. Más egyébről nem lehet szó.

- Majd elválik, asszonyom! - szólt az üzletember.

- Majd elválik, - hagyta rá Clennamné. - Ez az úr ismerőse Flintwinchnek; és mikor ez az úr legutóbb Londonban volt, ha jól emlékszem rá, azt hallottam, hogy Flintwinch-csel mulatott is egyet a jóbarátság kedvéért. Én ugyan nem sokat tudok abból, a mi e szobán kívül történik, és az apró világi dolgok zaja szobámon túl nem is igen érdekel; de emlékszem rá, hogy ilyesmit hallottam.

- Úgy van, asszonyom. Így történt.

Monsieur Blandois megint nevetett és annak a dalnak a refrainjét fütyörészte, a melyet odakünn az ajtó előtt dúdolt magában.

- Ennélfogva, Arthur, - szólt Clennamné, - ez az úr úgy jön ide, mint ismerős, és nem mint idegen; és nagyon sajnálatos, hogy a te esztelen vérmérsékleted kifogásolni valót talál benne. Sajnálom. Meg is mondom ezt ennek az úrnak. Te nem mondod meg, tudom; ezért hát én mondom meg neki a magam és Flintwinch nevében, mert hiszen nekünk kettőnknek van üzleti dolgunk vele.

Hallották, hogy odalenn fordul a kulcs a zárban, s az ajtó kinyílt és becsukódott. Kisvártatva megjelent Flintwinch úr, a kinek láttára a vendég felállt és nagyot nevetett, miközben Flintwinch urat a keblére szorította.

- Hogy van, drága barátom? - szólt a vendég. - Mi ujság a nagyvilágban, Flintwinchem? Rózsás a világ? Annál jobb, annál jobb! Ah, de milyen jó színben van! Ah, milyen friss és fiatal, mint a tavasz virága! Ah, kedves öregem! Derék gyerek! Derék gyerek!

Mialatt elárasztotta Flintwinch urat ezekkel a bókokkal, vállon ragadva ide-oda forgatta őt, úgy hogy ennek az úriembernek, a ki az adott körülmények között még szárazabb és még szögletesebb volt, mint más egyébkor, támolygása a végét járó pörgettyű düledezéséhez hasonlított.

- Mikor utoljára találkoztunk, uram, előre éreztem, hogy jobban és meghittebben össze fogunk még barátkozni. Érzi ezt maga is, Flintwinch? Érzi már?

- Biz én nem érzem, uram, - válaszolt Flintwinch úr. - Legalább nem túlságosan. Nem ülne le inkább? Ha jól sejtem, uram, úgy-e rendelt még egypár üveggel abból a jóféle oportóiból?

- Ah! A kis hamis! A kis malacz! - kiáltott a vendég. - Ha, ha, ha! - És miután tréfás befejezésül lódított egyet Flintwinch úron, megint leült.

Az álmélkodás, a gyanú, a bosszúság és a szégyen, a melylyel Arthur ezt az egész jelenetet végignézte, elnémította őt. Flintwinch úr, a ki az utolsó lódítás erejétől két-három rőfnyire hátratántorodott, hamarosan összeszedte magát. Arczának merevsége egy csöppet sem változott, csak az látszott meg rajta, hogy a lélekzete akadozik egy kissé. Egyébként merően Arthurra bámult. Flintwinch úr külsőleg egy hajszálnyival sem volt kevésbbé zárkózott és kifürkészhetetlen, mint rendes körülmények között; az egyetlen észrevehető változás az volt rajta, hogy nyakkendőjének a csomója, a mely rendszerint a füle alatt volt, most hátra került egészen a feje búbja alá, a hol diszítő függelék gyanánt fityegett, hasonlatosan némiképpen holmi paróka-erszényhez, és csaknem udvari ember látszatába keverte őt.

Mint a hogy Clennamné soha le nem vette a szemét Blandoisról, (a kire olyanforma hatást tett ezzel, mint a merő tekintet holmi alacsonyabb fajta kutyára), épp úgy nem vette le a szemét Jeremiás egy perczre sem Arthurról. Mintha hallgatagon megállapodtak volna, hogy mindegyikük vállalja a maga emberét. Jeremiás tehát a most következő szünet alatt ott állt a

helyén, az állát vakargatva, és úgy nézett Arthurra, mintha a gondolatait akarná kihúzni belőle valami harapófogófélével.

Kisvártatva felállt a vendég, mintha zavarná őt a csend és türelmetlenül nekivetette hátát a kandallónak, a melyben annyi esztendő óta égett az öröktűz. Erre Clennamné, egyik kezét először mozdítva meg, s alig észrevehetően távozásra szólítva fel vele Arthurt, így szólt:

- Légy szíves és ne zavard tovább az üzleti dolgainkat, Arthur.

- Anyám, nem szívesen távozom.

- Teljesen mindegy, hogy szívesen távozol-e vagy sem, - felelt Clennamné. - Kérlek, hagyj magunkra. Gyere el máskor, a mikor azt hiszed, hogy kötelességed egy félórára unalomba temetkezned itt nálam. Jó éjszakát.

Odatartotta neki begöngyölt ujjait, hogy Arthur szobása szerint megérinthesse, és Arthur lehajolt a kerekes széke fölé, hogy ajkaival érintse anyja arczát. Úgy érezte, hogy ez az arcz merevebb és hidegebb volt, mint máskor. Mikor megint fölegyenesedett és anyja tekintetét követte, a mely még mindig Flintwinch úr jóbarátján, Blandois úron pihent, Blandois úr a mutató és a hüvelykujjával megvetően nagyot csettintett.

- Az Ön - az ön üzletbarátját, Flintwinch úr, - szólt Clennam, - csak álmélkodva és nagyon kelletlenül hagyom itt az anyám szobájában.

Az illető úriember, a kiről szó volt, megint csettintett a mutató és hüvelykujjával.

- Jó éjt, anyám.

- Jó éjt.

- Volt egyszer egy barátom, Flintwinch pajtikám, - szólt Blandois, a ki terpeszkedve a tűz előtt állt, és oly nyilvánvalóan azért szólalt meg, hogy Clennamet visszatartsa, hogy ez meg is állt az ajtóban, - volt egyszer egy barátom, a ki annyi mindenfélét hallott már ennek a városnak sötét titkairól, hogy nem mert volna egyedül maradni két emberrel, a kiknek érdekökben állt örökre elnémítani őt - lelkemre! még oly tiszteletreméltó házban sem, mint ez, - ha véletlenül jóval erősebb nem lett volna nálok. Eh! Milyen gyáva ficzkó volt, ugy-e Flintwinch! Mi?

- Bíz az gyáva volt, uram.

- Úgy van! Gyáva volt. De még se merte volna megtenni, Flintwinch, ha nem tudta volna, hogy az akaratuk meg van ugyan nekik arra, hogy elnémítsák, de a hozzávaló erejük nincsen meg. Nem ivott volna egy pohár vizet sem ilyen körülmények között - még olyan tiszteletreméltó házban sem, mint ez, Flintwinchem, - a míg azt nem látta, hogy a másik kettő közül valamelyik előbb ivott belőle és le is nyelte a kortyot!

Clennam méltóságán alulinak tartotta, hogy szóljon, de meg aligha is tudott volna szólni, mert majd megfulladt. Nem szólt tehát, hanem végigmérte csak még egyszer a vendéget, miközben kiment a szobából. A vendég búcsúzóul még egyszer csettintett az ujjaival, s az orra lekonyult a bajúsza fölé és a bajúsza fölkunkorodott az orra alá, miközben az arcza kajánul és undokan elmosolyodott.

- Az Istenért, Affery, - suttogta Clennam, mikor Affery ajtót nyitott neki a sötét előcsarnokban, és Clennam tapogatózva botorkált az éjszakai égbolt fénye felé, - mi történik itt?

Affery megjelenése is elég kísérteties volt, a mint ott állt a sötétben, kötényét a fejére borítva, s a mint halkan, fojtott hangon a köténye mögül beszélt.

- Ne kérdezzen tőlem semmit, Arthur. Én már nagyon régóta álomban élek. Távozzék!

Clennam kilépett, és Affery bezárta utána az ajtót. Arthur fölnézett anyja szobájának az ablakaira, és a komor világosság, a melyet még a sárga ablaktáblák is tompítottak, mintha responsorium gyanánt ismételte volna Affery szavait, ezt mormolva:

- Ne kérdezz tőlem semmit. Távozzál!

Vége a második kötetnek.

TIZENEGYEDIK FEJEZET.

Kis Dorrit levele.

KEDVES CLENNAM ÚR!

Minthogy utolsó levelemben azt írtam, hogy legjobb, ha énnekem senkisem ír, s minthogy egy újabb kis levelem éppen ezért annyi fáradságot okozhat csak önnek, hogy el kell olvasnia (talán még erre sem ér rá, bár azt remélem, hogy egyszer mégis csak rá fog érni), egy órácskát most megint arra akarok szentelni, hogy irok önnek. Ezúttal Rómából írok.

Velenczéből Gowan úr és Gowanné asszony előtt távoztunk, de ők nem utaztak olyan sokáig, mint mi, és nem is azon az úton utaztak, úgy hogy mikor megérkeztünk, őket itt találtuk már megszállva a Via Gregoriánán. Azt hiszem, ön ismeri ezt a helyet.

Elmondok most önnek mindent, a mit tudok róluk, mert tudom, hogy ez az, a mit ön leginkább óhajt hallani. A lakásuk nem nagyon kényelmes, de talán csak énnekem tetszett így, mikor először jártam nálok, és önnek más volna a véleménye, mert hiszen sok idegen országban megfordult és sok különböző szokással megismerkedett. Persze sokkal, nagyon sokkal jobb hely ez - milliószor jobb, - mint bármi más, a melyhez én voltam szokva a legutóbbi időig; és azt képzelem, hogy nem is az én szememmel nézem ezt a lakást, hanem az önével. Mert könnyű volna kitalálni, hogy Gowanné gyöngéd és boldog otthonban nőtt fel, ha nem is beszélt volna nekem róla annyi szeretettel.

Nos, meglehetős kopár lakásuk van, a melybe meglehetősen sötét közös lépcső vezet föl, és a mely úgyszólván nem is áll egyébből, mint egy tágas, komor szobából, a hol Gowan úr fest. Az ablakok el vannak torlaszolva mindenütt, a hol ki lehetne nézni rajtok, és a falakat telerajzolták krétával és szénnel még mások, a kik előttük laktak ott - óh, - bizonyára évekkel előbb! Egy függöny, a mely inkább porszínű, mint piros, két részre osztja a szobát, s a függöny mögötti rész a nappali otthon. Mikor először látogattam meg itt Gowanné asszonyt, egyedül volt, és a munkáját leejtette a kezéből, és fölnézett az égre, a mely az ablakok felső nyílásán keresztül ragyogott be rá. Kérem, ne nyugtalankodjék, ha megírom, de mintha nem lett volna olyan aranyos, olyan ragyogó, olyan vidám, olyan boldog és olyan fiatal, mint a milyennek látni szerettem volna.

Minthogy Gowan úr a papa arczképét festi, (a melyet a hasonlóságáról aligha ismertem volna meg, azt hiszem, ha nem láttam volna, mikor Gowan úr festette), azóta többször van alkalmam együtt lenni Gowannéval, mint a hányszor e szerencsés véletlen nélkül lett volna. Nagyon sokat van egyedül. Igazán nagyon sokat.

Beszéljek arról is, a mikor másodszor találkoztam vele? Egyszer, a mikor véletlenül egyedül mehettem hozzá, délután négy-öt óra tájban látogattam meg. Éppen egyedül ebédelt, és magános ebédjét hazahozták neki valahonnan valami serpenyőben, a melyben tűz is volt, és nem volt nála senki és nem is várt senkit, a mennyire láthattam, azon az öreg emberen kívül, a ki az ebédjét elhozta. Az öreg éppen egy hosszú történetet mesélt neki (rabokról, a kiket a város falain kívül valami szentnek a kőszobra foglyul ejtett), s ezzel akarta mulattatni őt - mint mondotta, mikor távoztam, azért, „mert ő neki is van egy leánya, csakhogy nem olyan szép”.

Most Gowan úrról kell megemlékeznem, mielőtt elmondom még Gowannéról azt a keveset, a mi mondanivalóm van még róla. A férje bizonyára csodálja Gowanné szépségét és bizonyára büszke is rá, minthogy mindenki magasztalja, és bizonyára szereti is őt, és nem is kételkedem bennem, hogy szereti - csakhogy a maga módján. Ön ismeri ezt a módot, és ha ön is oly közönyösnek és elégedetlennek tartja, mint én, akkor igazam van, ha azt hiszem, hogy Gowan

úr több kímélettel is viseltethetnék a felesége iránt. De ha önnek nem ez a véleménye, akkor bizonyos vagyok benne, hogy alaposan tévedek, mert az ön változatlan szegény gyermeke sokkal jobban megbízik az ön ítéletében és jóságában, mint a hogy szóval el tudná mondani, ha valamikor megpróbálná. De ne ijedjen meg, nem fogom megpróbálni.

Gowan úr állhatatlansága és elégedetlensége következtében (én legalább így gondolom, ha ön is így gondolja), nagyon keveset foglalkozik a hivatásával. Nem csinál semmit kitartással vagy türelemmel; hanem belefog mindenbe és abbahagy mindent, befejez valamit vagy be sem fejezi, a nélkül, hogy törődnék bármivel is. Mikor elhallgatom, hogyan beszélget a papával, miközben az arczképét festi, sokszor töprengek magamban, vajjon talán azért nem tud-e hinni senkiben sem, mert nem hisz önnönmagában? Így van-e? Szeretném tudni, mi az ön véleménye, mikor levelemnek ehhez a pontjához ér! Tudom, hogy milyen lesz az arcza, és szinte hallom a hangját is, a melylyel elmondaná a véleményét a Vas-hídon.

Gowan úr sokat jár abba a társaságba, a melyet itt a legjobb társaságnak tartanak, ámbár nem igen látszik meg rajta, hogy mulattatja őt a társaság vagy tetszik neki, a mikor köztük van. És néha elkíséri a felesége is, de ez ujabban nagyon ritkán megy el hazulról. Azt hiszem, úgy vettem észre, hogy az emberek érthetetlenül úgy beszélnek róla, mintha valami nagy, önző eredményt ért volna el, a mikor feleségül ment Gowan úrhoz, bárha ugyanakkor ugyanazok az emberek álmukban sem választanák őt férjül maguknak vagy a lányuk számára. Ki szokott rándúlni Gowan úr a környékre is, hogy megnézze, hol készíthetne vázlatokat; és a hová turisták szoktak járni, mindenütt sok az ismerőse és mindenki jól ismeri őt. Ezenkívül van egy barátja, aki odahaza is, a mikor elmegy is hazulról, sokat van a társaságában, noha nagyon hidegen bánik ezzel a barátjával és nagyon változékony vele szemben a viselkedése. Bizonyos vagyok benne (mert ő maga is megmondta nekem), hogy Gowanné nem szívelheti férjének ezt a barátját. Én magam is annyira borzadok tőle, hogy most valósággal megkönnyebbülés a számomra, hogy ez idő szerint távol van Rómából. Hát még Gowanné számára!

De a mit legfőképpen el akarok önnek mondani, s a miért rászántam magamat arra, hogy ilyen sok mindent elmondok önnek, noha félek, hogy egy kissé ok nélkül nyugtalankodni fog, az a következő. Gowanné oly hű és oly odaadó lélek, s annyira tisztában van azzal, hogy szerelme és kötelessége mindörökre az urához fűzi, hogy meg lehet győződve róla ön is, úgy, mint én meg vagyok, hogy Gowanné szeretni, csodálni és magasztalni fogja az urát és palástolni fogja minden hibáját, élete fogytáig. Azt hiszem, palástolja és mindig palástolni fogja a hibáit még saját maga előtt is. Olyan szívvel ajándékozta meg a férjét, a melyet soha többé nem lehet visszavenni; és bármily megpróbáltatásoknak teszi is ki ezt a szívet a férje, ragaszkodását soha ki nem merítheti. Ön ezt úgy, mint minden egyebet, énnálam sokkal, de sokkal jobban tudja; de meg nem állhatom, hogy el ne mondjam önnek, milyen gyöngéd a lelke, és hogy ön sohasem gondolhat rá elég jóságosan.

Ebben a levelemben nem neveztem még őt a nevén; de most már oly jóbarátok vagyunk, hogy a mikor zavartalanul egyedül vagyunk, a keresztnevén szólítom őt és ő is a nevemen szólít engem, - nem a keresztnevemen, hanem azon a néven, a melyet ön adott nekem. Mikor elkezdett Amynek szólítani, elmondtam neki rövid történetemet, és hogy ön mindig Kis Dorritnak nevezett. Megmondtam neki, hogy ez a név sokkal drágább nekem minden más névnél, és azóta ő is Kis Dorritnak szólít.

Talán ön még nem hallotta a szüleitől, és így talán nem is tudja még, hogy kis fiacskája született neki. Csak két napja született, éppen egy héttel a megérkezésük után. Ez az esemény nagyon boldogokká tette a szüleit. Mindazáltal el kell önnek mondanom azt is, mert mindent el akarok mondani, hogy úgy képzelem, mintha feszült volna a viszony köztük és Gowan úr között, és mintha úgy éreznék, hogy Gowan úr olykor csúfolódva lekicsinyelné lányuk iránt érzett szeretetüket. Csak tegnap is, a mikor ott voltam nálok, láttam, hogy Meagles úrnak

elváltozott a színe, s azután felállt és kiment, mintha attól félt volna, hogy kitör, ha csak ilyeténképpen erőt nem vesz magán. És mégis bizonyos vagyok benne, hogy mind a ketten oly kiméletesek, oly jólelkűek és oly józanok, hogy Gowan úr igazán több tekintettel lehetne rájok. Csúf dolog, hogy nem törődik egy kissé jobban velök.

Az utolsó mondatnál megálltam, hogy elolvassam még egyszer az egész levelet. Az első perczben úgy rémlett, mintha nagyon is sok mindenfélének a megértésére és megmagyarázására vállalkoztam volna, annyira, hogy már-már kedvem lett volna el sem küldeni a levelemet. De mikor gondolkoztam egy kicsit a dolgon, egyre jobban bizakodtam benne, hogy ön rögtön tudni fogja, hogy én csak ön helyett voltam ilyen éber, és hogy mindazt, a mit észrevettem, azért vettem csak észre, mert az ön érdeklődése erősítette a megfigyelő képességemet. Higgye meg, hogy ez az igazság.

És ezzel ki is merítettem levelemnek a tárgyát és csak kevés még a mondanivalóm.

Mindnyájan nagyon jól vagyunk és Fanny minden nap tökéletesebb lesz. Ön alig képzelheti el, milyen nyájas hozzám Fanny és mennyit bajlódik velem. Van egy udvarlója, a ki nyomon követte őt először az egész úton Svájczból Velenczéig és azután az egész úton Velenczétől idáig, és a ki éppen az imént vallotta meg nekem, hogy követni szándékozik őt mindenhová a világon. Nagy zavarba hozott azzal, hogy velem beszélt erről, de nem tágított. Nem tudtam, mit mondjak neki, de végül azt mondtam, hogy az én véleményem szerint jobb lesz, ha nem teszi ezt. Mert Fanny (ezt azonban nem mondtam meg neki) sokkal büszkébb és okosabb, semhogy hozzávaló lenne. De ő azt mondta, hogy nem áll el a szándékától. Énnekem persze nincs udvarlóm.

Ha valamikor elolvassa ezt a hosszú levelet idáig, talán azt fogja mondani: Kis Dorrit bizonyára nem végzi be a levelét a nélkül, hogy ne írjon valamit az utazásairól is, és igazán ideje volna már, hogy rátérjen erre. Én magam is ezt hiszem, de nem tudom, mit írjak önnek. Mióta elutaztunk Velenczéből, egész sor csodálatos helyen megfordultunk, többek közt Genuában és Flórenczben is, és annyi csodálatos dolgot láttunk, hogy csaknem szédülök már attól is, ha visszagondolok rá. De hát ön annyival többet mondhatna nekem mindenről, mint én önnek, hogy igazán nem tudom, miért fárasztanám önt jelentéseimmel és leírásaimmal?

Kedves Clennam úr, minthogy egyszer volt már bátorságom, hogy elmondjam önnek, milyen érzések bántották a lelkemet utazás közben, nem akarok most sem gyávább lenni. Egyik leggyakrabbi gondolatom ez volt: „Bármily régiek is ezek a városok, a koruk mégis aligha tünik fel előttem töprengéseim közben oly furcsának, mint az, hogy valamennyi ott állt a helyén akkor is szakadatlanul, a mikor úgyszólván egy-kettőn kívül a létezésükről sem volt sejtelmem, s a mikor alig tudtam egyáltalában arról, hogy mi van túl a régi falainkon.” Van ebben a gondolatban valami melancholikus; hogy miért, azt nem tudom. Mikor elmentünk megnézni a híres pízai ferde tornyot, ragyogó napvilág volt, és a torony és körülötte az épületek oly régieknek tetszettek, és a föld meg az ég oly ifjúnak tetszett és a torony árnyéka oly lágy és oly bájos volt a földön! Eleinte el sem tudtam gondolni, hogy mindez milyen szép vagy milyen különös, hanem ez jutott eszembe: „Óh, milyen gyakran, a mikor a fal árnyéka ráborult szobánkra és odalenn fel s alá járkáltak az udvarban azok a fáradt lábak, - óh, milyen gyakran volt ez a hely épp oly szép és épp oly nyugalmas, mint most e perczben!” Teljesen hatalmába ejtett ez a gondolat. A szívem úgy megtelt, hogy kicsordultak a könnyeim, bár mindent elkövettem, hogy visszafojtsam őket. És ugyanez az érzésem gyakran van - nagyon gyakran.

Tudja-e, hogy mióta elkövetkezett viszonyainkban a változás, bárha úgy érzem, mintha sokkal többször álmodtam volna, mint azelőtt, magamról mindig úgy álmodtam, mint nagyon fiatal teremtésről? Azt fogja erre mondani, hogy nem is vagyok még nagyon öreg. De nem is ezt akarom mondani. Úgy álmodtam magamról mindig, mint kis gyermekről, a ki varrni tanulok.

Gyakran visszaálmodtam magamat oda, s oly arczokat láttam az udvarban, a melyeket alig ismertem, s a melyekről azt hittem, hogy már rég egészen elfelejtettem őket; de épp oly gyakran álmodtam azt is, hogy itt utaztam a külföldön - Svájczban vagy Francziaországban vagy Itáliában - valahol, a hol megfordultunk, - de mindig kis gyermeknek álmodtam magamat. - Álmodtam, hogy lemegyek Tábornokhoz, foltos ruháimban, a melyek legkorábbi emlékeim. Minduntalan álmodtam, hogy leültem a helyemre ebédhez Velenczében, mikor nagy társaság volt nálunk, és az a gyászruha volt rajtam, a melyben édesanyámat gyászoltam nyolcz esztendős koromban, és még azután is sokáig, a míg annyira el nem kopott, hogy többé nem lehetett már kifoltozni. Nagyon elszomorított az a gondolat, hogy a társaság mennyire összeférhetetlennek fogja találni ezt a ruhámat apámnak a gazdagságával és mennyire zokon fogja venni és hogy' fog bosszankodni érte apa, Fanny és Edvárd, hogy ilyen nyiltan elárulom azt, a mit ők annyira szeretnének eltitkolni. De azért megmaradtam kis gyermeknek, miközben erre gondoltam; és ugyanabban a pillanatban azt álmodtam, hogy fájó szívvel ülök ott az asztalnál és számítom az ebéd költségeit és kétségbeesetten töröm a fejemet rajta, hogy miből fog a költség kikerülni. A viszonyainkban elkövetkezett változásról magáról még sohasem álmodtam. Még sohasem álmodtam arról, hogyan kísért ön haza engem azon a nevezetes reggelen, hogy a változást bejelentse; sohasem álmodtam még önről sem.

Kedves Clennam úr, lehet, hogy annyit gondoltam önre - és másokra is - napközben, hogy nem maradt gondolatom arra, hogy éjszaka is önökkel foglalkozzam. Mert most immár meg kell vallanom önnek, hogy honvágy gyötör - hogy oly forrón és oly hevesen vágyódom haza, hogy néha, a mikor nem lát senki, majd elepedek. Nem bírom ki, hogy még tovább elfordítsam felőle az arczomat. A szívem megkönnyebbül egy kicsit, valahányszor feléje fordulunk, hacsak néhány mértföldnyire is, és habár tudom, hogy csakhamar megint hátat fordítunk neki. Úgy szeretem szegénységemnek és gyermekkoromnak a színhelyét. Óh, úgy szeretem, úgy szeretem!

Isten tudja, mikor láthatja viszont újra Angliát az ön szegény gyermeke. Nagyon szeretjük itt az életet mindannyian (rajtam kívül) és nem is tervezzük még a hazatérést. Édes jó apám beszél róla, hogy a jövő tavaszszal hazarándul Londonba, mert el kell intéznie egyet-mást kapcsolatban a vagyonával; de nincs semmi reményem, hogy engem is elvisz magával.

Igyekeztem, hogy Tábornokné vezetésével egy kissé jobban előrejussak, és azt hiszem, hogy nem vagyok már egészen oly korlátolt, a milyen voltam. Kezdem beszélni és megérteni már egész könnyen azokat a nehéz nyelveket, a melyekről írtam önnek. A mikor utoljára írtam önnek, nem jutott eszembe, hogy ön érti mind a két nyelvet; de később eszembe jutott, és ez nagyon megkönnyítette a dolgomat. Isten áldja meg, kedves Clennam úr. Ne felejtse el

az ön örökké hálás és hűséges

KIS DORRIT-ját.

P. S. - Különösen azt jegyezze meg, hogy Gowan Minnie megérdemli, hogy ön a lehető legjobb visszaemlékezéssel gondoljon rá. Elég nagylelkűen és elég nemesen nem is gondolhat rá. Pancks úrról legutóbb megfeledkeztem. Kérem, ha találkozik vele, adja át neki Kis Dorrit őszinte üdvözletét. Nagyon jóságos volt K. D. iránt.

TIZENKETTEDIK FEJEZET.

A melyben nagy, hazafias értekezletet tartanak.

Merdle híres neve mindennap híresebb lett az országban. Senkisem tudott róla, hogy ez a nagyhírű Merdle tett-e valaha valami jót valakivel, élővel vagy holttal, vagy bármi földi dologgal; senkisem tudott róla, vajjon volt-e bármilyen képessége vagy ereje, a mely bármely teremtmény számára csak a leggyöngébb faggyúgyertya világot is vetette volna a kötelesség vagy szórakozás, a fájdalom vagy gyönyör, a munka vagy pihenés, a valóság vagy képzelődés bármely ösvényére a közül a rengeteg sok ösvény közül, a melynek labyrinthusát taposssák Ádám fiai; senkinek sem volt rá legkisebb oka sem, hogy azt a rögöt, a melyből ez a bálvány volt gyúrva, másnak tartsa, mint a legközönségesebb rögnek, a melyben oly hitvány bél pislákolt, a melynél hitványabb sohasem óvott még emberi bálványt attól, hogy darabokra ne hulljon. Minden ember úgy tudta (vagy legalább is azt hitte, hogy úgy tudja), hogy rengeteg vagyont szerzett magának, s már pusztán ez okból hasravágódtak előtte, aljasabban és kevésbbé menthetően, mint a legfeketébb vadember, a ki kibújik barlangüregéből, hogy valami fatönkben vagy hüllőben imádja ködös lelkének istenségét.

Már pedig e bálványozás főpapjai előtt ott volt mindig az ember, mint élő tiltakozás a saját maguk hitványsága ellen. A tömeg hittel imádta a bálványt, - bár mindig tisztában volt vele, hogy miért, - de a kiknek az oltárnál volt dolguk, azok többnyire ott látták maguk előtt az embert is. Ott ültek a lakomáin, és ő ott ült az ő lakomáikon. Ott volt mellette mindig egy kísértet, a mely így szólt a főpapokhoz: „Ilyenek azok a jelek, a melyekben bizakodtok és a melyeket szerettek megtisztelni? Ez a fej, ezek a szemek, ez a beszédmód, a hangja és a modora ennek az embernek? Ti vagytok a huza-vona-hivatal oszlopai és az emberek kormányzói. Ha kiből közületek egy féltuczat, azt hinné az ember, hogy Földanyánk nem tud új kormányzókat szülni. Hát a hivatottságtok abban a magasabbrendű emberismeretben rejlik, a mely elfogadja, körülhízelgi és előtérbe tolja ezt az embert? Vagy ha helyesen ítélitek meg a jeleket, a melyeket sohasem mulasztok el elétek tárni, valahányszor ez az ember közöttetek van, hát akkor talán magasabbrendű becsületességetekben rejlik a hivatottságtok?” Csúf két kérdés volt ez, a mely ott lebegett mindig Merdle úr körül; és hallgatag megállapodás volt, hogy ezeket a kérdéseket nem szabad bolygatni.

Mialatt Merdlené asszony külföldön volt, Merdle úr csak úgy nyitva tartotta nagy házát, mint azelőtt, hogy a vendégek folyama keresztülhömpölyöghessen rajta. Néhány vendég szeretetreméltóan lefoglalta magának az egész házat. Három vagy négy előkelő és élnitudó delnő így szokott beszélni egymással: „Ebédeljünk jövő csütörtökön a mi kedves Merdle-ünknét. Kit hívjunk meg?” A mi kedves Merdle-ünk megkapta ezután az utasításokat, és aztán ott ült esetlenül a társaságban az asztal mellett és ebéd után ott ődöngött esetlenül a fogadótermeiben, miközben csupán azzal vonta magára a figyelmet, hogy úgy festett, mintha semmi egyéb dolga nem volna az egész ünnepélylyel, csak az, hogy mindennek az útjában legyen.

A főpohárnok, a ki a bosszuló szellem volt ennek a nagy embernek az életében, sohasem engedett egy csipetnyit sem a szigorúságából. Úgy nézett ezekre az ebédekre, mikor a kebel nem volt otthon, mint a hogy más ebédekre nézett, mikor a kebel otthon volt; és a szeme sárkánykígyó módjára megígézte Merdle urat. A főpohárnok makacs ember volt, és el nem engedett volna soha egy lat ezüstöt vagy egy palaczk bort sem. Nem tűrt volna el olyan ebédet, a mely az ő kívánalmainak meg nem felelt. Az asztalt a saját méltósága kedvéért teríttette föl. Ha a vendégek ettek abból, a mit föltálaltak, a főpohárnoknak nem volt ellene kifogása; de mindent a saját rangjának megóvása érdekében tálaltak föl. A mint ott állt a pohárszék mellett, mintha ezt hirdette volna: „Azért vállaltam el ezt a tisztségemet, hogy azt lássam, a mi most előttem van, és ne lássak ennél kevesebbet.” Ha nélkülözte az asztalfőn a keblet, csak annyiban nélkülözte, mint a saját díszének egyik részét, a melytől elkerülhetetlen körülmények ideiglenesen

megfosztották. Úgy mint a hogy nélkülözött volna egy pompás asztaldíszt vagy egy elsőrangú borhűtő készüléket, a melyet beküldtek volna megőrzés végett a bankba.

Merdle úr meghívókat küldött szét egy Barnacle-ebédre. Úgy volt, hogy ott lesz Lord Decimus, ott lesz Barnacle Titus, ott lesz a kedves, fiatal Barnacle; és ott lesznek a képviselői a parlamenti Barnacle-ek kórusának is, a kik elszéledtek országszerte, mikor a parlament nem ülésezett, hogy zengjék főnöküknek a dicsőségét. Tudta mindenki, hogy nagy eset lesz. Merdle úr készült a Barnacle-ekhez csatlakozni. Bizalmas apró tárgyalások folytak közte és a nemes Decimus között - a tárgyalásokat a megnyerő modorú, fiatal Barnacle közvetítette, - és Merdle úr elhatározta, hogy nagyságának és vagyonának a súlyát a Barnacle-serpenyőbe veti. Kaján nyelvek korrupczióról suttogtak; talán azért, mert kétségtelen volt, hogyha az emberiség örök ellenségének szövetségét korrupczióval meg lehetett volna szerezni, hát akkor a Barnacle-ek megszerezték volna - az ország javára, természetesen, az ország javára.

Merdlené asszony írt az ő nagyszerű férjeurának, a kit eretnekség lett volna kisebb csodának tekinteni, mint az összes brit kalmároknak, a kik Whittington[29] ideje óta szerepeltek, egyetlen alakban való megtestesülését, a mely három láb vastag aranyréteggel van bevonva, - Merdlené asszony több levelet írt Rómából ennek az ő férjeurának, gyors egymásutánban, és ezekben a levelekben nyomatékosan megmagyarázta neki, hogy most van itt az ideje vagy soha annak, hogy Sparkler Edmundról gondoskodjék. Merdlené asszony kifejtette, hogy Edmund dolga nagyon sürgős, és hogy mérhetetlen előnyök eredhetnének belőle, ha Edmund hamarosan hozzájutna valami jóhoz. Merdlené asszony igeragozásában e fontos tárgyat illetőleg egy módja volt csak az igének: a parancsoló mód, és ennek a módnak egy ideje volt csak: a jelen idő. És Merdlené asszony igéinek a ragozását oly sürgős feladatul kapta fel Merdle úr, hogy renyhe vére és hosszú kabáthajtókája valósággal izgatottá lett.

Az izgalomnak ebben az állapotában Merdle úr szorongva kerülgette a tekintetével a főpohárnok czipőjét (e csodálatos teremtés gondolatszékhelyéig a világért sem merte volna fölemelni a szemét), miközben közölte vele, hogy meghitt ebédet óhajt rendezni: nem túlságosan nagy ebédet, hanem igen meghitt ebédet. A főpohárnok viszont kijelentette, hogy hajlandó végignézni a legdrágább effajta meghitt ebédecskét: és ennek az ebédnek a napja el is következett.

Merdle úr, háttal a kandallónak támaszkodva, egyik szalonjában állt és várta előkelő vendégeinek az érkezését. Nagyritkán vagy tán sohasem mert háttal a kandallójához támaszkodni, csak ha egészen egyedül volt. A főpohárnok jelenlétében nem lett volna képes ilyesmit elkövetni. A maga rendőrmódján megragadta volna önnönmagát a csuklóján, és fel s alá járt volna a kandallószőnyegén, vagy ide-oda ődöngött volna a bútorzat drága darabjai között, ha ebben a pillanatban megjelent volna a szalonban ez a ránehezedő szolgaszemélye. Az a néhány riadós árny, a mely az egyik sarokból ki-kiugrott, mikor a tűz fellobogott, és visszaugrott a sarokba, mikor a tűz lángja lelohadt, éppen elég volt annak tanújául, hogy Merdle úr ilyen kényelmesen mer álldogálni. Sőt tán több is volt az elégnél, ha Merdle úr nyugtalan pillantásainak, a melyeket az árnyak felé vetett, volt valami jelentősége.

Merdle úr jobb keze tele volt az esti ujsággal, és az esti ujság tele volt Merdle úrral. Az ő csodálatos vállalkozó szelleme, az ő csodálatos gazdagsága, az ő csodálatos bankja volt az nap este az esti lap főtémája. A csodálatos bank, a melynek ő volt a főtervezője, az alapítója és az igazgatója, a legújabb volt a sok Merdle-csoda között. Merdle úr azonban oly szerény volt minde ragyogó siker közepett, hogy inkább festett olyan embernek, a kinek a házát zárgond-

[29] Whittington Richárd dúsgazdag londoni kalmár volt a XV. század elején. Háromszor volt Lord-Mayor. Ő építtette a Newgate-fegyházat. Alakja körül egész legendakör képződött.

nokság alá helyezték, mint annak a kereskedelmi kolosszusnak, a mely a saját kandallója szőnyegén terpeszkedik, miközben a kis hajók bevitorláznak az ebédjére.

Lássuk a kikötőbe érkező hajókat! A szeretetreméltó fiatal Barnacle érkezett legelőször; de az ügyvéd a lépcsőn utólérte. Az ügyvéd, a kit, mint rendesen, csiptetője és lekötelező fejbicczentése támogatott, rendkívül örült a szeretetreméltó fiatal Barnaclenak; és annak a véleményének adott kifejezést, hogy ma *in Banco*[30] fogunk ülésezni, a hogy mi jogászok szoktuk mondani, mert kényes tárgy lesz a szőnyegen.

- Igazán, - szólt a sziporkázó fiatal Barnacle, a kinek Ferdinánd volt a neve; - hogy-hogy?

- Ej, ej, - mosolygott az ügyvéd. - Ha *ön* nem tudja, hogyan tudhassam *én*? *Ön* a templom legbelsőbb szentélyében van; *én* csak a kívül összesereglett bámész tömegből való vagyok.

Az ügyvéd tudott könnyed és tudott nehézkes lenni, a szerint, hogy kivel volt dolga. Barnacle Ferdinánddal könnyed volt, mint a pókháló. Az ügyvéd továbbá mindig szerény és önnönmagát becsmérlő volt - a maga módján. Az ügyvéd nagyon sokoldalú ember volt; de valamennyi mintázatának a szövésében volt egy vezető fonál. Akárkivel beszélt, az ő szemében mindenki esküdtbíró volt; és ezt az esküdtbírót, ha csak szerét ejthette, a maga pártjára kellett hódítania.

- A mi illusztris gazdánk és barátunk, - szólt az ügyvéd, - a mi ragyogó pénzügyi csillagunk - politikával készül foglalkozni?

- Készül? Hiszen egy idő óta tagja már a parlamentnek, ön is tudja, - felelte a szeretetreméltó fiatal Barnacle.

- Ez igaz, - szólt az ügyvéd finom vígjátéki mosolyával, a melyet az előkelőbb esküdtbírák számára tartogatott, s a mely nagyon is más volt, mint az a durva bohózati nevetés, a melylyel a közönséges nyárspolgári esküdtbírákat szokta mulattatni. - Igaz, hogy tagja egy idő óta a parlamentnek. Csakhogy eddigelé a mi csillagunk állhatatlan, bizonytalan fényű csillag volt. Hm?

Minden átlagtanút arra bírt volna rá ez a „Hm?" hogy igazat adjon az ügyvédnek. De Barnacle Ferdinánd ravaszul nézett az ügyvédre, mialatt fölfelé ballagtak a lépcsőn, és egy szóval sem felelt a kérdésére.

- Úgy van, úgy van, - szólt az ügyvéd, bólintgatva, mert egykönnyen nem lehetett őt kihozni a sodrából, - s éppen ezért említettem, hogy ma *in Banco* fogunk ülésezni, mert kényes tárgy lesz a szőnyegen - a mivel azt akartam mondani, hogy nagy és ünnepélyes lesz ez az alkalom, mikor, mint Macheath kapitány mondja: „a bírák egybegyültek: szörnyű kép!" Láthatja, hogy mi jogászok nem átalljuk idézni a kapitányt, bár a kapitány szigorúan elbánik velünk. Mindazáltal azt hiszem, hogy a kapitánynak egy mondását bátran idézhetem, - szólt az ügyvéd, fejét tréfásan hátra szegve; mert a mikor benne volt a jogászi fejtegetésben, mindig úgy tett, mintha a legbájosabb módon önmagát ugratná; - a kapitánynak azt a mondását, hogy a törvénynek nagyjában megvan legalább az a szándéka, hogy pártatlan legyen. Mert mit is mond a kapitány, ha helyesen idézem - és ha nem, - tette hozzá, miközben finom vígjátéki mozdulattal rákoppintott csiptetőjével társa vállára, - hát akkor majd kijavít az én tudós barátom:

»Mióta áll a törvény mindenekre,
Hogy bűnhödjék a bűnös sáskahad,
Jobb társasághoz mért nem volt szerencsénk
A Tyburn-fa alatt?«[31]

---

[30] *In Banco* = birósági teljes ülés.

[31] Idézet Gay John angol költőnek »The Beggar's Opera« című művéből. (1727.) A Tyburn-fa régente vesztőhely volt.

Ekközben a szalonba értek, a hol Merdle úr állt a kandalló előtt. Merdle úr annyira el volt képedve, mikor az ügyvéd ilyen kijelentéssel lépett be, hogy ez utóbbi sietett is megmagyarázni, hogy Gayt idézte.

- Az bizonyos, hogy nem tartozik a Westminster hallbeli szaktekintélyeink közé, - mondta az ügyvéd, - de azért olyan ember, a kit nincs oka lebecsülni senkinek, a ki Merdle úr bámulatosan gyakorlati emberismeretével rendelkezik.

Merdle úr úgy állt a helyén, mintha mondani akart volna valamit, de aztán úgy állt a helyén, mintha mégsem akart volna mondani semmit. Ez a szünet módot nyújtott arra, hogy bejelentsék a püspököt.

A püspök szelíden lépett be, de mégis oly gyors és határozott léptekkel, mintha kedve lett volna felhúzni a hétmérföldes csizmáját, s bejárni benne az egész világot, hogy utána nézzen, vajjon rendben van-e minden mindenütt. A püspöknek sejtelme sem volt róla, hogy különös jelentőségű alkalomról van szó. Ez volt viselkedésében a legnevezetesebb. A püspök viruló, friss, vidám, nyájas és édes volt; de bámulatosan ártatlan.

Az ügyvéd odasurrant hozzá, hogy udvariasan érdeklődjék a püspök úr feleségének egészségi állapotáról. Őnagyságát az az apró kellemetlenség érte, hogy egy konfirmáczió alkalmával meghült és náthát kapott, de máskülönben semmi baja. A fiatal püspök úr is jól érzi magát. Fiatal feleségével és kisded családjával együtt lelkipásztorkodik a vidéken.

Most a Barnacle-kórus képviselői érkeztek, majd betoppant Merdle úr orvosa is. Az ügyvéd, a kinek volt egy pillantása és egy csipetnyi csiptetője minden belépő számára, akárkivel és akármiről beszélgetett is, ügyesen a többiek közé keveredett, a nélkül, hogy észrevették volna a szándékosságát, és megcsiklandozta az esküdtbíróság minden egyes tagját külön-külön a maga kényes pontján. A kórus egynémely tagjával együtt nevetett a parlamentnek azon az álomszuszék tagján, a ki minap este kiment a folyosóra és aztán az ellenpárttal szavazott;[32] másokkal együtt siránkozott az időknek azon az újító szellemén, a mely attól sem riad vissza, hogy természetellenesen érdeklődjék az állami közigazgatás és az állami pénzügyek iránt; az orvossal a közegészségügy állapotáról váltott egy szót; egy kis felvilágosítást is kért tőle egy kartársára vonatkozólag, a kinek képzettségéhez és finom modorához nem férhetett kétség - de ezek a kívánatos tulajdonságok, véleménye szerint, az orvostudomány más világító oszlopaiban is megvannak a legnagyobb mértékben (megnyerő fejbicczentés), - az említett kartárs urat véletlenül tanú gyanánt kellett kihallgattatnia tegnapelőtt és keresztkérdések révén kicsalta belőle azt a vallomást, hogy hive annak az új gyógyító-eljárásnak, a mely az ügyvéd véleménye szerint - hogyan? - nos, az ügyvéd is azt gondolta; az ügyvéd mindjárt gondolta, sőt remélte, hogy az orvosnak ez lesz a véleménye. A nélkül, hogy dönteni merészkednék ott, a hol az orvosok véleménye is eltérő, az ügyvédnek mégis úgy tetszik, hogyha a józan ész szempontjából és nem úgynevezett jogászi pápaszemen keresztül vizsgálja a dolgot, hogy ez az új rendszer - nem tudja, szabad-e ilyen nagy tekintély jelenlétében ezt a szót használnia - nem egyéb, mint humbug? Ah! Most, hogy ilyen előkelő biztatásban van része, már bátran kijelenti, hogy humbug; és most már egészen meg van nyugodva.

Barnacle Titus úr, a kinek, mint Johnson dr. híres ismerősének, egy gondolat volt csak a fejében és ez is hamis volt, megjelent ezenközben. Ez a kiváló úriember és Merdle úr, a mint ott ültek elgondolkozva egy sárga kereveten, a tűz fényében, a nélkül, hogy csak egy szót is

[32] Az angol alsóházban szavazás előtt a speaker (az elnök) felszólítja a képviselőket, hogy vonuljanak ki a folyosókra, miután tetszése szerint megjelöli, hogy merre kell bevonulniok ujra az ülésterembe az igennel és merre a nemmel szavazóknak.

váltottak volna egymással, nagyon hasonlítottak Cuyp két teheneihez, melyek képe ott függött velük szemben a falon.

De most ime, megérkezett Lord Decimus. A főpohárnok, a ki eddigelé arra szorítkozott, hogy rendes hivatása egyik ágának megfelelően szemügyre vegye a belépő társaságot (még pedig inkább kicsinylően, mint kegyesen), ez alkalommal annyira eltért rendes szokásától, hogy felkísérte a lépcsőn és ő maga jelentette be Lord Decimust. Minthogy Lord Decimus nagyon hatalmas peer volt, az alsóháznak egy félénk fiatal tagja, a ki az utolsó előtti halacska volt, a melyet a Barnacle-ek horogra kerítettek, s a kit azért híttak meg ez alkalommal, hogy emlékeztessék foglyul esésére, lehunyta a szemét, mikor őlordsága belépett.

Lord Decimus mindazáltal örült, hogy láthatja a parlament tagját. Annak is örült, hogy láthatja Merdle urat, örült, hogy láthatja a püspököt, örült, hogy láthatja az ügyvédet, örült, hogy láthatja az orvost, örült, hogy láthatja Barnacle Titust, örült, hogy láthatja a kórust, örült, hogy láthatja Ferdinándot, a magántitkárát. Lord Decimus, bárha egyike volt a föld leghatalmasabb nagyjainak, nem volt túlságosan megnyerő modorú és Ferdinánd volt az, a ki beleverte a fejébe valahogyan, hogy kik lesznek ott a társaságban, a kiket észre kell vennie, s a kiknek örülnie kell, hogy láthatja őket. Miután ő lordsága túl volt ezen az élénk és leereszkedő áradozáson, letelepedett Cuyp élőképcsoportozatához és beállt a csoportba harmadik tehénnek.

Az ügyvéd, a ki úgy érezte, hogy a többi esküdtbírát egytől-egyig a maga pártjára hódította már, s most még csak az elnököt kell hatalmába kerítenie, csakhamar odasurrant a csoportozathoz, csiptetőjét kezében tartva. Az ügyvéd az időt kínálta oda témául az elnöknek, mint oly tárgyat, a mely kétségtelenül kívül esik az elnöki tartózkodás határain. Az ügyvéd kijelentette, hogy azt hallotta (mint a hogy mindig mindenki hallani szokta, bárha az, hogy kitől és miért, örök titok marad), - hogy ebben az esztendőben nem lesz kerti gyümölcs. Lord Decimus nem hallott ugyan semmi rossz hírt a baraczkfáiról, de azt hiszi, hogyha az emberei nem tévedtek, hogy nem lesz az idén almája. Almája? Az ügyvéd szörnyen elcsodálkozott és csupa részvét volt. Voltaképpen azzal sem törődött volna, ha az egész föld hátán egyetlen alma sem terem, de azért mégis olyan érdeklődést tanusított e kérdés iránt, a mely valósággal megható volt. No és Lord Decimus, - mert hát mi kicsinyeskedő jogászok szeretünk mindenről felvilágosítást szerezni, abból indulva ki, hogy sohasem tudjuk, minek mikor vehetjük a hasznát, - nos, Lord Decimus, és vajjon minek lehet ezt tulajdonítani? Lord Decimusnak nem volt módjában, hogy erre vonatkozólag véleményt nyilvánítson. Mindenki mást arra bírt volna ez, hogy ne firtassa tovább a témát. De az ügyvéd nem tágított és élénken ezt kérdezte:

- No, és a körték?

Az ügyvéd régen koronaügyész volt már, a mikor még mindig úgy emlegették ezt a kérdését, mint mesterfogást. Lord Decimus emlékezett ugyanis egy körtefára, a mely valaha ott állt egy kertben, közel gazdasszonya etoni háza mögött, és ezen a körtefán virult örökösen őlordsága életének egyetlen élcze. Alapos, kézzelfogható volt ez az élcz, a mely az etoni körte és a parlamenti párok közötti különbségen fordult meg;[33] de olyan élcz volt ez, a melynek finomságát Lord Decimus véleménye szerint lehetetlen volt élvezni a nélkül, hogy az ember ne ismerkedjék meg előbb pontosan és részletesen a fa egész történetével. Ennélfogva az elbeszélésnek a legelején sejtelme sem volt a fa létezéséről, uram; véletlenül akadt csak rá télen, végigvezette az év minden szakán, látta rügyezni, látta virágozni, látta gyümölcsözni, látta a gyümölcsét megérni, egyszóval oly szorgosan és aprólékosan foglalkozott a fával, mielőtt kimászott a hálószoba ablakán, hogy ellopja a fa gyümölcsét, hogy nem egy megkésett

[33] A pair (pár) és a pear (körte) hasonló hangzásán épülő szójáték lefordíthatatlan.

hallgató hálát adott az Istennek, hogy a fát legalább Lord Decimus ideje előtt ültették és nemesítették már.

Az ügyvéd érdeklődését az almák iránt annyira háttérbe szorította az a feszült figyelem, a melylyel e körték sorsát kísérte, attól a pillanattól fogva, mikor Lord Decimus ünnepélyesen így szólt: „Minthogy a körtéket említi, eszembe jut egy körtefa", egészen a dicső befejezésig: „És így jutunk el az élet viszontagságain keresztül az etoni körtéktől a parlamenti párokig", - hogy hála e feszült figyelmének, szabad volt neki lemennie is együtt ő lordságával, sőt szabad volt még az asztalnál is melléje ülnie, hogy az adomát végighallgathassa. És ekkor úgy érezte az ügyvéd, hogy meghódította már az elnököt is, és ennélfogva jó étvágygyal láthat hozzá az ebédhez.

Olyan ebéd volt, a mely étvágyat gerjesztett abban is, a kinek nem volt étvágya. A legritkább fogások, pompásan készítve és pompásan tálalva; a legválogatottabb gyümölcsök; a legdrágább borok; csodás arany, ezüst, porczellán és üveg műremekek; számtalan dolog, megannyi ingere az ízlésnek, szaglásnak és látásnak: mindez összhangzó része volt a lakomának. Óh, milyen csodálatos ember is ez a Merdle, milyen nagy ember, milyen nagy mester, milyen ritka és irígylésre méltó tehetségekkel megáldott - egyszóval milyen dúsgazdag ember!

Merdle úr a maga tizennyolcz penny értékű táplálékát a maga szokott, kelletlen módján fogyasztotta el, és oly kevés volt a mondanivalója, a milyen kevés csak lehetett az ilyen csodálatos embernek. Szerencsére, Lord Decimus egyike volt azoknak a fenséges lényeknek, a kiknek nincs szükségük arra, hogy beszéljenek hozzájuk, mert mindenkor bőven akad szellemük számára foglalkozás az önnön nagyságukon való elmélkedésben. Ez a körülmény módot nyújtott rá a parlament félénk, fiatal tagjának, hogy a szemét nyitva tarthassa elég sokáig ahhoz, hogy az ebédjét szemügyre vehesse. De valahányszor Lord Decimus megszólalt, a parlament félénk, fiatal tagja nyomban behunyta megint a szemét.

A társaságban a szeretetreméltó fiatal Barnacle és az ügyvéd vitte a szót. A püspök bizonyára szintén rendkívül szeretetreméltó lett volna, ha nem akadályozza meg ebben az ártatlansága. Így azonban csakhamar elmaradt a többiek mögött. Mihelyt a legkisebb czélzás merült fel arra vonatkozólag, hogy valami készül, a püspök azonnal megzavarodott. A világi dolgok annyira távol állottak tőle, hogy nem tudott mit kezdeni velök.

Kitetszett ez akkor, a mikor az ügyvéd alkalomadtán megjegyezte, hogy örömmel értesült róla, hogy nemsokára módunkban lesz Sparkler barátunknak józan és világos eszét - nem tüntető vagy kérkedő, hanem teljességgel józan és gyakorlati eszét - megnyernünk a jó ügy támogatására.

Barnacle Ferdinánd nevetett és azt mondta, hogy úgy bizony, ő is azt hiszi. Egy szavazat mindig egy szavazat és mindenesetre elfogadható.

Az ügyvéd sajnálta, hogy Sparkler barátunkat ma nélkülöznünk kell, Merdle úr.

- Együtt utazik a feleségemmel, - felelte Merdle úr, a ki csak tétovázva eszmélt föl hosszú révedezéséből, a melynek során egy leveses kanalat beletolt egészen a kabátja ujjába. - Nincs rá itt föltétlenül szükség.

- A bűvös Merdle név, - szólt az ügyvéd meggyőző fejbicczentéssel, - elég lesz kétségtelenül egymagában is.

- Hát - igen - magam is azt hiszem, - szólt Merdle úr, miközben félretette a kanalat és esetlenül elrejtette mind a két kezét a kabátja ujjának a hajtókája alá. - Azt hiszem, hogy az embereim odalenn nem fognak akadékoskodni.

- Minta emberek! - szólt az ügyvéd.

- Örülök, hogy dicséri őket, - szólt Merdle úr.

- Nos, és a másik két helynek az emberei? - folytatta az ügyvéd, miközben okos szemeivel hunyorítva, odafordult nagyszerű szomszédjához; - hiszen tudja, mi jogászok mindig kíváncsiak vagyunk, mindig kérdezősködünk, mindig rajta vagyunk, hogy mennél több morzsát és hulladékot gyűjtsünk össze szellemi lomtárunk számára, minthogy sohasem tudhatjuk, melyik kuczkóban mit használhatunk fel valamikor, - nos, hogy állunk annak a másik két helynek az embereivel? Dicséretesen alárendelik magukat az ilyen vállalkozó szellem és ilyen nagy név hatalmas befolyásának? Egyesülnek ezek a kis patakocskák oly nyugodtan és oly könnyen, úgyszólván természeti törvényeknek engedelmeskedve, és oly szépen a felséges folyammal, a mely csodás medrében hömpölyögve megtermékenyíti a környező földeket, hogy pontosan ki lehet számítani és pontosan meg lehet előre mondani az útjukat?

Merdle úr, a ki belekábult egy kissé az ügyvéd szóáradatába, néhány pillanatig merően a legközelebbi sótartóba bámult, azután tétovázva így szólt:

- Teljesen tisztában vannak vele, uram, hogy mivel tartoznak a társaságnak. Meg fognak választani akárkit, a kit e végből leküldök hozzájuk.

- Örömmel hallom! - szólt az ügyvéd. - Örömmel hallom.

A három szóban forgó hely három nyomorúságos kis fészek volt a vidéken, három kis, tudatlan, züllött, részegeskedő, piszkos, félreeső választó közönséggel, a melyek Merdle úrnak a zsebébe botlottak bele. Barnacle Ferdinánd fesztelenül elnevette magát és jókedvűen azt mondta, hogy azok bizony finom legények. A püspök, a ki lélekben a béke ösvényein bolyongott, egy szót sem értett abból, a mit körülötte beszéltek.

- Mondják csak, uraim, - kérdezte Lord Decimus, körültekintve az asztalon, - miféle történet az, a mely a fülembe jutott egy úriemberről, a ki miután hosszú ideig az adósok börtönében élt, váratlan örökség révén nagy vagyon birtokába jutott? A legkülönbözőbb czélzásokat hallottam már erre vonatkozólag. Tudsz róla valamit, Ferdinánd?

- Csak annyit tudok, - szólt Ferdinánd, - hogy ez az úriember a hivatalnak, a melynek kötelékébe van szerencsém tartozni nekem magamnak is, - ez a vidám fiatal Barnacle jókedvüen darálta le ezt a phrasist, mintha azt akarta volna mondani, hiszen ismerjük ezt a szólásformát, de hát ragaszkodnunk kell a formákhoz, - mondhatatlan sok kellemetlenséget okozott és egyik csávából a másikba kergetett bennünket.

- Csávába? - ismételte Lord Decimus oly fenséges hangsúlyozással időzve e szónál, hogy a parlament félénk tagja erősen lehunyta a szemét, - csávába?

- Valóban nagyon kellemetlen ügy volt, - jegyezte meg Barnacle Titus, méltatlankodó felháborodással.

- Miféle ügy volt ez? - kérdezte Lord Decimus. - Miféle - hm - csáváról volt szó, Ferdinánd?

- Óh, történetnek csinos egy történet, - felelte ez az úriember; - sikerültebb dolgot nem is igen hallottam még. Ez a Dorrit úr (Dorrit a neve), egy örökkévalósággal előbb, mint a hogy a bank tündére eléje lebbent és elhozta neki a vagyonát, valami kötelezettséget vállalt velünk szemben, a mennyiben kötelezte magát valami szerződésnek a megtartására, a melyet azután nem tartott meg. Üzlettárs volt valami nagykereskedésben - szesz vagy gomb vagy bor vagy fénymáz vagy zabliszt vagy gyapjú vagy disznóhús vagy varrótű vagy vas vagy bőr vagy czipő vagy más valami nagykereskedésben, a mit katonák vagy matrózok vagy kik használnak, és a czég csődöt mondott s minthogy mi is a hitelezők között voltunk, zár alá helyeztek mindent a korona nevében, a kellő szakértelemmel, és megtettek mindent annak rendje és módja szerint. Mikor aztán megjelent a tündér és Dorrit úr ki akart fizetni bennünket, hát

akkor, szent Isten, az elszámolások és ellenelszámolások, a szignálások és kontraszignálások olyan példátlan tengerébe gázoltunk bele, hogy egy teljes félesztendőbe beletelt, a míg megállapítottuk, hogyan fogadjuk el a pénzt és hogyan nyugtázzuk. Valóságos diadala volt ez az állami ügyek intézésének, - szólt ez a pompás, fiatal Barnacle jóízüen nevetve. - Soha életükben nem láttak még akkora halom formulárét. - Valóban, - így szólt hozzám egy ízben az ügyvéd, - ha azt kívánnám ettől a hivataltól, hogy fizessen ki nekem két- vagy háromezer fontot, a helyett, hogy fogadjon el tőlem, akkor sem lehetne több bajom vele. - Igaza van, öreg barátom, - mondtam én erre neki, - legalább ezentúl tudni fogja, hogy itt bizony bőven van dolgunk.

A kedves fiatal Barnacle azzal fejezte be a mondókáját, hogy megint jóízüen nevetett egyet. Valóban kedves, vidám fiú volt, és a modora rendkívül megnyerő.

Barnacle Titus úr sokkal kevésbbé derüsen fogta fel a dolgot. Rossz néven vette Dorrit úrtól, hogy meg akarta fizetni a tartozását, és a legnagyobb mértékben szabálytalan eljárásnak tartotta főképpen azt, hogy annyi esztendő múlva állt elő ezzel a kívánságával. De Barnacle Titus úr begombolkozott s ennélfogva fontos ember volt. Minden begombolkozott ember fontos ember. Minden begombolkozott ember hitelt érdemel. Vajjon a kigombolkozás tartózkodó és soha nem gyakorlott hatalma bűvöli-e el az embereket vagy sem; vajjon azt tételezik-e föl vagy sem, hogy a bölcsesség, ha begombolkozik, gyarapodik és megsűrűsödik, ellenben, ha kigombolkozik, akkor elillan: annyi bizonyos, hogy az az ember, a kinek fontosságot tulajdonítanak, mindig a begombolkozott ember. Barnacle Titus úrnak félannyi értéke sem lett volna, ha kabátja nincs mindig végig begombolva fel egészen a fehér nyakravalójáig.

- Szabad érdeklődnöm, - szólt Lord Decimus, - vajjon Darrit - vagy Dorrit úrnak van-e családja?

Minthogy a kérdésre senki sem felelt, a házigazda így szólt:

- Két lánya van neki, mylord.

- Óh! Ön ismeri őket? - kérdezte Lord Decimus.

- A feleségem ismeri őket. Sparkler úr is ismeri őket. Valóban, - szólt Merdle úr, - ha nem csalódom, az egyik fiatal hölgy mély hatást is tett Sparkler Edmundra. Sparkler úr nagyon fogékony lélek és - azt - hiszem - a hódítás - -

Merdle úr elakadt és az abroszra nézett, mint rendszerint, mikor észrevette, hogy mindenki őt nézi vagy hallgatja.

Az ügyvéd szörnyen örült neki, hogy a Merdle-család és ez a család máris kapcsolatba jutott egymással. Halkan odaszólt az asztal fölött a püspöknek, hogy ez úgyszólván analógiája annak a physikai törvénynek, a melynél fogva a rokontestek vonzzák egymást. A gazdagságnak ezt a gazdagsághoz való vonzódását rendkívül nevezetesnek és érdekesnek tartja - s azt hiszi, hogy valahogyan megmagyarázhatatlanul kapcsolatos a delejességgel és a gravitatióval. A püspök, a ki megint leszállt a földre, mikor a szóbanforgó téma fölbukkant, igazat adott az ügyvédnek. Kijelentette, hogy a társaságra nézve valóban rendkívül fontos, hogy az az ember, a ki váratlanul abba a nehéz helyzetbe jut, hogy egyszerre csak módjában van jót vagy rosszat tennie, valamiképpen összeolvadjon azzal az erősebb és törvényesebb hatalommal, a melynek befolyása (mint barátunk példája mutatja, a kinek vendégei vagyunk) kezdettől fogva a társaság legjava érdekeivel összhangban érvényesül. Így aztán két versengő láng helyett, egy nagyobb és egy kisebb helyett, a melyek mindegyike bizonytalanul lobogó fénnyel égne külön-külön, egy szelíd, egységes fényforráshoz jutunk hozzá, a melynek jótékony sugara egyenletes meleget áraszt az országra. A püspöknek nyilván nagyon tetszett az esetnek eképpen való felfogása, mert hosszadalmasan fejtegette, miközben az ügyvéd (hogy még ezt

az esküdtbírát se idegenítse el magától) úgy tett, mintha a püspök lábainál ülne és magába színá a bölcseségét.

Minthogy az ebéd a csemegével együtt három óra hosszáig eltartott, a parlament félénk tagja sokkal gyorsabban lehült megint Lord Decimus árnyékában, mint a hogy az étel és ital mellett fölmelegedett, és végül már didergett is. Lord Decimus, mint valami magas torony a lapályon, rávetette óriási körvonalainak rajzát az abroszra, elfogta a parlament tiszteletreméltó tagja elől a világosságot, megfagyasztotta csontjaiban a velőt és fájdalmasan éreztette vele a kettőjük között lévő távolságot.

Mikor felszólította ezt a boldogtalan vándort, hogy igyék egy pohár bort, a legkomorabb árnyékba burkolta ingadozó lépteit; s mikor így szólt: - Egészségére, uram! - vigasztalan pusztasággá tett mindent körülötte.

Végül Lord Decimus, kezében kávéscsészével, ide s oda kezdett járkálni a festmények között, felébresztve mindnyájuk lelkében azt az érdekes valószínűségi számítást, vajjon mikor fogja abbahagyni a járkálást, s mikor nyújt rá módot az apróbb madaraknak, hogy felröpködjenek az emeletre; mert ezt addig nem tehették meg, a míg ő maga is nem lebbenti nemes szárnyait ebbe az irányba. Némi tétovázás és több sikertelen szárnycsapás után föllebegett végül a fogadótermekbe.

S itt föntelkövetkezett az a nehézség, a mely mindig elkövetkezik, mikor két embert összehoznak ebédre azzal a különös czéllal, hogy értekezzenek egymással. A püspökön kívül, a kinek sejtelme sem volt róla, mindenki tudta, hogy ezt az ebédet csakis azért ették és itták végig, hogy Lord Decimus és Merdle úr öt perczig beszélgethessenek egymással. A nagy művészettel előkészített alkalom végre itt volt, s e pillanattól fogva úgy tetszett, hogy nincs az az emberi leleményesség, a mely nyélbe üsse, hogy a két főnök ugyanabban a szobában tartózkodjék. Merdle úr és nemes vendége állhatatosan a perspektíva két ellenkező végén kóválygott. A megnyerő modorú Ferdinánd hiába czipelte magával Lord Decimust, hogy nézze meg a bronz-lovakat Merdle úr közelében. Merdle úr nyomban elillant és másfelé tévelygett. Hiába czipelte Merdle urat Lord Decimushoz, hogy mesélje el neki a páratlan drezdai vázák történetét. Lord Decimus nyomban elillant és másfelé tévelygett, mialatt Ferdinánd a maga emberét odakisérte.

- Látott már ilyet valaha? - kérdezte Ferdinánd az ügyvédtől, mikor már huszadszor meghiusult az erőlködése.

- Gyakran, - felelte az ügyvéd.

- Ha csak be nem szorítom az egyiket valamelyik sarokba, s ön ugyanoda nem czipeli a másikat, - szólt Ferdinánd, - hát akkor nem lesz semmi a beszélgetésből.

- Rendben van, - szólt az ügyvéd. - Én szívesen beszorítom Merdlet, de ő lordságát nem.

Ferdinánd nevetett bosszankodásában.

- Ördög vigye mindkettőjüket! - szólt az órájára tekintve. - Szeretnék szabadulni már. Hogy a manóba is nem tudnak egymásba gabalyodni! Mikor mind a ketten tudják, hogy mit akarnak. Nézze csak őket!

Még mindig a perspektiva két ellenkező végén kóválygotak, s mindegyikük azt a képtelen látszatot akarta kelteni, hogy eszeágában sincs a másikra gondolni, a mi akkor sem hathatott volna nevetségesebben, ha gondolataik rá lettek volna írva krétával a hátukra. A püspök, a ki e pillanatban odaszegődött harmadikul az ügyvédhez és Ferdinándhoz, a ki azonban ártatlanságában sehogy sem értette meg, miről van szó, s édes olajban fürdette magát, közeledett most Lord Decimushoz és beszélgetni kezdett vele.

- Azt hiszem, legjobb lesz, ha Merdle orvosát kérem meg rá, hogy fogja el és tartsa vissza őt, - szólt Ferdinánd; - s azután meg kell ragadnom fenséges rokonomat, s ha lehet, oda kell csalnom, - ha nem lehet, oda kell erővel vonszolnom - a beszélgetéshez.

- Minthogy megtisztel azzal, - szólt az ügyvéd legfinomabb mosolyával, - hogy szerény segítségemet kéri, a legnagyobb örömmel támogatom. Alig hiszem, hogy egy ember nyélbe üthetné a dolgot. De ha ön vállalkozik arra, hogy ő lordságát abban az utolsó társalgóban, a hol most oly mélyen el van merülve, leszögezi, hát akkor én vállalkozom arra, hogy a mi kedves Merdle-ünket odakisérem, a nélkül, hogy útközben elillanhatna.

- Áll az alku, - szólt Ferdinánd.

- Áll az alku! - szólt az ügyvéd.

Az ügyvéd bámulatos látvány volt, a mint csiptetőjét vidoran lóbálva a szalagján és vidoran biczczentve fejével az esküdtek egyetemessége felé, a világon a legvéletlenebbül egyszerre csak ott termett Merdle úr mellett s megragadta ezt az alkalmat arra, hogy szóba hozzon előtte egy apró kérdést, a melyben nagyon szerette volna rábízni magát Merdle úr gyakorlatiasságának a világosságára. (Igy szólván, karonragadta Merdle urat és gyöngéden elvezette.) Egy bankár, a kit nevezzünk A. B.-nek, tekintélyes pénzösszeget, mondjuk ötvenezer fontot, adott kölcsön egyik ügyfelének vagy megbízójának, mondjuk P. Qu.-nak. (Az ügyvéd most erősebben megfogta Merdle urat, mert közeledtek Lord Decimushoz.) Biztosítékul a kölcsön törlesztésére, P. Qu., a ki, mondjuk, egy özvegy úrhölgy, átadta a bankárnak egy uradalom, mondjuk Blinkiter Doddles tulajdonjogának okmányait. Már most, a kérdés a következő: A favágás és faizás korlátolt joga Blinkiter Doddles erdőségeiben P. Qu. nagykorú fiát illeti meg, a kit nevezzünk X. Y.-nak - de ez igazán borzasztó! Lord Decimus jelenlétében száraz jogi fecsegésünkkel lefoglalni a házigazdát - igazán borzasztó! Majd máskor! Az ügyvéd igazán csupa bűnbánat volt és egy betűt sem akart többé kiejteni. Nem volna szíves a püspök néhány szóra megtisztelni őt? (Közben leültette Merdle urat egy pamlagra, Lord Decimus mellé, s a beszélgetésnek meg kellett történnie - most vagy soha.)

És a többi vendég, rendkívül izgatottan és feszülten érdeklődve, mindig a püspök kivételével, a kinek sejtelme sem volt semmiről, a legközelebbi terem kandallója körül csoportosult, s úgy tettek, mintha elfogulatlanul beszélgetnének mindenféle közönyös kérdésről, miközben mindenkinek a szeme és az esze ott járt titkon az egyedül üldögélő pár körül. A kórus rendkívül ideges volt, talán mert attól félt, hogy valami jó falatot elszalaszt. Csupán a püspök beszélt nyugodtan és állhatatosan. A nagy orvossal beszélgetett arról a gégepetyhüdtségről, a mely oly gyakran megtámadja a fiatal lelkipásztorokat, és az eszközökről, a melyekkel védekezni lehet az egyháznak e gyakori nyavalyája ellen. Az orvosnak általánosságban az volt a véleménye, hogy legczélszerűbb úgy védekezni ez ellen, hogy a fiatal lelkipásztorok tanuljanak meg előbb prédikálni, mielőtt a prédikálást választják ki életük hivatásául. A püspök kételkedve azt kérdezte, hogy komolyan ez az orvos véleménye? És az orvos azt felelte, hogy a leghatározottabban ez a véleménye.

Ferdinánd volt ekközben a kórus egyetlen tagja, a ki a kör külső szélén portyázott; körülbelül középütt tartózkodott a kórus és a külön beszélgető pár között, mintha Lord Decimus Merdle úron vagy Merdle úr Lord Decimuson valami operácziót végezne, s minden pillanatban szükség lehetne az ő segítségére a seb bekötözéséhez. Egy negyed óra múlva Lord Decimus valóban elkiáltotta magát: - Ferdinánd! - és Ferdinánd odasietett és részt vett további öt perczig maga is az értekezletben. Majd félig elfojtott nyögést hallatott a kórus, mert Lord Decimus felállt, hogy elbúcsúzzék. A hogy Ferdinánd a fejébe verte, Lord Decimus megint megtett mindent, hogy népszerű legyen; ragyogó elmésséggel megszorította az egész nagy társaság kezét, sőt az ügyvédtől még azt is megkérdezte: - Remélem, nem untattam a körtéimmel? - A mire az ügyvéd így felelt: - Az etoniakkal, mylord, vagy a parlamentiekkel? - ilyen

módon jelezve finoman, hogy a szójátékot megértette, s hogy élte fogytáig soha el nem fogja felejteni.

Mindaz a komoly jelentőség, a mely Barnacle Titus úrba be volt gombolva, távozott el ezután; s utána eltávozott Ferdinánd is, hogy az operába siessen. A többiek közül egynehányan ott maradtak még egy ideig, aranyló likőrös pohárkákat rakva tapadó gyűrűkbe mozaik-asztalkákon, s kétségbeesett szívóssággal abban reménykedve, hogy Merdle úr szól majd valamit. De Merdle úr, rendes szokása szerint, renyhén és esetlenül ide-oda csoszogott a fogadótermeiben és nem szólt egy árva szót sem.

Egynéhány nap múlva hírül adták az egész városnak, hogy nemes Sparkler Edmundot, a világhírü, kiváló Merdle úr mostoha fiát kinevezték a huza-vona-hivatal egyik lordjává; és kötelességévé tették minden igazhivőnek, hogy örömmel kell fogadnia ezt a csodálatos kinevezést, mint kegyes és kedves elismerést, a melylyel a kegyes és kedves Lord Decimus adózott annak a nagy kereskedelmi érdeknek, a melyet nagy kereskedő országban ... s a többi, s a többi, a mint már ezt a harsonák közhírré szokták tenni. Az állami elismerésnek a bizonyságával erősítve, a csodálatos bank és a többi csodálatos vállalat fejlődött tovább a maga módján; és bámész kiváncsiak zarándokoltak el a Cavendish Square, Harley Streetre, csak azért, hogy szemügyre vehessék azt a házat, a melyben az arany csoda élte napjait.

És a mikor látták a főpohárnokot, a ki a leereszkedés pillanataiban kitekintett a bejáró kapun, a bámész kiváncsiak kijelentették, hogy pompásan fest, és azt találgatták, vajjon mennyi pénze lehet neki a csodálatos bankban? De ha jobban ismerték volna a tiszteletreméltó Nemezist, hát akkor nem lett volna szükségük arra, hogy találgassanak, hanem a legnagyobb pontossággal megmondhatták volna az összeget.

TIZENHARMADIK FEJEZET.

Egy járvány terjedése.

Hogy az erkölcsi fertőzés továbbterjedését legalább is oly nehéz megakadályozni, mint a testi fertőzését; hogy az efféle nyavalya oly gyorsan és oly gonoszúl terjed, mint a dögvész; hogy a ragály, ha egyszer elhatalmasodott, nem kímél sem hivatást, sem szervezetet, hanem a legegészségesebb embereket is megmételyezi és oly egyénekben is kifejlődik, a kikről azt hittük, hogy egyáltalában nem fogékonyak rá: ez a tapasztalat által annyira igazolt tény, mint az, hogy mi halandó emberek levegőben lélekzünk. Megbecsülhetetlen áldás volna az emberiségre nézve, ha azokat, a kiknek gyöngeségében vagy romlottságában először fogamzanak meg a mérgező csírák, nyomban meg lehetne ragadni és szigorúan el lehetne szigetelni (ha már sommásan ki nem lehet írtani őket), mielőtt a méreg másokra is átterjed.

Mint a hogy minden nagy tűzvész nagy távolságra megtölti a levegőt a maga morgásával, az a szent láng, a melyet a hatalmas Barnacle-ek élesztettek, épp úgy fölverte a levegőt mindegyre jobban a Merdle névvel. Ott lebegett ez a név minden ajkon és belecsendűlt ez a név minden fülbe. Nincs sehol, nem volt soha és nem is lesz soha párja Merdle úrnak. Mint már említettük, senkisem tudta ugyan, hogy mit tett Merdle úr: de azt mindenki tudta, hogy hozzáfogható nagy ember sohasem jelent meg még a föld hátán.

Odalenn a Vérző Szív Udvarában, a hol nem akadt egyetlen heverő fillér sem, épp oly élénken érdeklődtek ez iránt a csodaember iránt, akár a börzén. Plornishné asszony, a kinek immár csinos kis fűszer- és vegyeskereskedése volt az Udvar jobbik sarkában, a lépcső tetején, a hol kis öreg apja és Maggy segített neki, rendszerint nagy előadásokat tartott Merdle úrról a vevőinek, beszélgetés közben. Plornish úr, a kinek volt egy kis részesedése egy kis építő-

vállalkozásban a szomszédságban, kezében a vakoló kanállal, állványok tetején és házak ormain, azt szokta mondogatni, hogy az emberektől azt hallotta, hogy Merdle úr az az ember, értsen meg, a ki képes hozzájuttatni mindannyiunkat ahhoz, a mire szükségünk van, és képes mindannyiunkat eljuttatni oda, a hová jutni akarunk. Baptist úrról, Plornishék egyedüli albérlőjéről, azt rebesgették, hogy egyszerű és szerény életének megtakarított pénzecskéjét Merdle úr valamelyik biztos vállalatába szándékozik befektetni. A női Vérző Szívek, mikor beállítottak az üzletbe egy lat teáért és több mázsa tereferéért, közölték Plornishné asszonynyal, hogy az unokahuguktól, Mariannától, a ki szabóüzletekben dolgozik, azt hallották, asszonyság, hogy Merdle úr feleségének a ruhái megtöltenének három teherkocsit. Meg hogy olyan szép nő, asszonyság, a milyen soha nem élt még ezen a világon, és az alakja olyan, mintha márványból lenne. Meg hogy úgy hallották, asszonyság, hogy a fia, a ki mostanában nagy hivatalt kapott, az első urától való fia neki; és ez generális volt és hadseregeknek parancsolt és diadalokat aratott, ha mind igaz, a mit beszélnek. Meg hogy azt mondják, hogy Merdle úr azt mondta, hogyha kifizetné magát, elvállalná nyereség nélkül az egész kormányzást, de nem vállalhatja el, mert rá kellene fizetnie. Azt pedig igazán nem lehet kívánni tőle, asszonyság, hogy ráfizessen, mikor tudja minden ember és hazugság nélkül állíthatja is, hogy minden útja aranynyal van neki kikövezve; meg hogy igazán nagy kár, hogy valahogyan úgy nem csinálták, hogy ne kellett volna neki ráfizetni; mert csak ő tudja igazán, hogy mennyire megdrágult a kenyér meg a hús, és csak ő tudná igazán lenyomni megint az árakat.

Oly erős és oly heves volt a láz a Vérző Szív Udvarában, hogy még Pancks úr házbérszedő napjai sem csökkenthették a betegek forróságát. Ellenkezőleg, a nyavalya ilyen alkalmakkor abban a különös formában nyilatkozott, hogy a betegek mondhatatlan vígasztalást és mentegetődzést találtak a bűvös névre való célozgatásokban.

- Rajta hát! - szólt rá például Pancks úr a fizetésképtelen bérlőre. - Elő a pénzzel! Rajta hát!

- Nincs pénzem, Pancks úr, - felelt ilyenkor a fizetésképtelen adós. - Nem hazudok, uram, ha azt mondom, hogy egy hatpennys nem sok, de annyi vagyonom sincsen.

- De hát ez mégsem járja, tudja, - felelte Pancks. - Csak nem képzeli, hogy ez rendjén van így. Mi?

A fizetésképtelen adós csüggedten ráhagyta, hogy: „Nem, uram", - dehogy is képzel ilyet.

- A gazdám ezzel be nem éri, tudhatja, - folytatta Pancks úr. - Nem ezért küld ide engem. Elő a pénzzel! Rajta!

A fizetésképtelen adós ilyenkor ezt felelte:

- Ah, Pancks úr. Ha az a gazdag ember lennék, a kinek a nevét hajtogatja mindenki - ha Merdle volna a nevem, uram, - akkor nyomban fizetnék, még pedig nagyon szívesen.

A házbérkérdésről rendszerint a házajtókban vagy a pitvarokban folyt a párbeszéd, még pedig több más, közelebbről érdekelt Vérző Szív jelenlétében. Ezek az efféle czélzást mindig halk tetszésmorajjal fogadták, mintha meggyőző ereje lett volna; és a fizetésképtelen adós, bármily csüggedt és szomorú volt is különben, egy kissé mindig földerült, mikor ilyesmit mondott.

- Ha Merdle úr volnék, uram, akkor nem volna oka panaszkodnia rám. Nem volna, higyje meg! - folytatta a fizetésképtelen adós a fejét csóválva. - Oly gyorsan fizetnék akkor, Pancks úr, hogy rá sem érne a pénzt kérni tőlem!

A kórus megint halk morajt hallatott, mintha azt akarná mondani, hogy ennél már becsületesebben nem is beszélhetett, és hogy ez csaknem annyit ér, mintha fizetett volna.

Pancks úr pedig ilyenkor nem tehetett egyebet, mint hogy elkönyvelve jegyzőkönyvébe az esetet, így szólt:

- Jó! Eljön hát majd a végrehajtó és kiteszi innen a szűrét. Ez lesz a vége. Hiába emlegeti nekem Merdle urat. Maga épp oly kevéssé Merdle úr, mint én.

- Nem, uram, - válaszolt a fizetésképtelen adós - De bárcsak az lenne ön, uram.

A kórusnak tetszett ez a válasz, gyorsan felkapta és mély érzéssel elismételte:

- Bárcsak az lenne ön, uram.

- Elnézőbben bánna velünk, uram, ha Merdle úr volna, - folytatta a fizetésképtelen adós új erőre kapva, - és ez jobb lenne valamennyi érdekelt félre nézve is. Jobb lenne ránk nézve és jobb lenne önre nézve is. Akkor bizony nem kellene senkivel sem kínlódnia, uram. Nem gyötörne bennünket és nem kínlódnék velünk. Könnyebb dolga volna, uram, és mások dolgát is megkönnyítené, meg bizony, uram, ha Merdle úr volna.

Pancks úr, a kiben ezek a személytelen bókok mindig valami leküzdhetetlen bárgyuságot idéztek föl, az efféle támadás után sehogysem tudta magát összeszedni. Csak a körmét rágta és tovább pöfögött a következő fizetésképtelen bérlőhöz. A kórust morajló Vérző Szívek erre körülfogták azt a fizetésképtelen lakót, a kit Pancks úr a faképnél hagyott, és nagy vigasztalásukra azzal szórakoztak, hogy a legkülönösebb számokat adtak egymásnak szájról-szájra arra vonatkozólag, hogy mennyi lehet Merdle úrnak a készpénze.

Sok házbérszedő napjai közül az egyiken, sok efféle kudarczai közül az egyik után, miután bevégezte napi munkáját, jegyzőkönyvét hóna alá csapva, beállított Pancks úr Plornishné asszony üzletébe. Pancks úr nem üzleti ügyben kereste föl Plornishné asszonyt, hanem csupa barátságból. Nehéz napja volt és ráéhezett egy kis üdülésre. Időközben összebarátkozott már a Plornish-családdal, gyakran be-benézett hozzájuk hasonló alkalmakkor, és kivette a részét ő maga is a Dorrit kisasszonyra való visszaemlékezésekből.

Plornishné asszony üzleti fogadó szobáját a saját ízlése szerint diszíttette fel, s a szobának üzlet felőli falán volt egy kis díszlet, a melyben Plornishné asszonynak mondhatatlan gyönyörűsége telt. A szobának ez a költőies diszítése az volt, hogy a festett fal egy szalmafödeles kunyhónak a külsejét ábrázolta, a melyhez a művész (merészen túltéve magát a fölöttébb aránytalan méreteken), fölhasználta a valódi ajtót és ablakot is. Szerény napraforgó és őszirózsa festett mása virult derüsen a falusi házban, míg a kéményből gomolygó sűrű füst arra vallott, hogy odabenn víg élet folyik vagy talán arra is, hogy a kéményt régen nem söpörték ki. Hűséges házőrző eb kapkodott a küszöbről a nyájas vendég lába után, s a kert palánkja mögött galambok felhőjébe burkolt kerek ducz nyúlt a magasba. Az ajtón (ha be volt csukva) egy sárgarézlemez mása látszott s rajta ez a felírás: PLORNISH T. ÉS M. BOLDOGSÁGTANYÁJA; a T. és M. a boldog házaspárt jelentette. Költészet és művészet sohasem bájolta el jobban a képzeletet, mint a kettő egyesülése Plornishné asszonyt e kunyhónak festett képmásában. Nem bántotta az sem, hogy Plornish neki szokott támaszkodni, mikor munka után pipára gyújtott, miközben a kalapja teljesen megsemmisítette a galamb-duczot a galambokkal együtt, a háta elnyelte az egész házat és zsebredugott kezei kiírtották a virúló kertet és elpusztították a tanya környékét. Plornishné asszony számára mégis csak gyönyörű kunyhó volt ez, csodálatos önámítás; és nem zavarta őt az sem, hogy Plornish úr szeme néhány hüvelyknyivel magasabban volt a szalmatető ormos hálószobájának a színvonalánál. Valahányszor - az ajtót betéve maga mögött, - kiment az üzletbe s elhallgatta, hogy az édes apja hogy' énekel odabenn a kunyhóban, Plornishné asszony tökéletes idillt élvezett végig, mintha újra éledt volna számára a boldog aranykor. És valóban, ha ez a híres korszak föllelevenedett volna vagy ha egyáltalában létezett valaha, aligha voltak őszintébben csodálkozó leányai ennél a szegény asszonynál.

Minthogy a boltajtó csengője figyelmeztette, hogy vendég érkezett, Plornishné kisietett a Boldogságtanyából, hogy megnézze, ki az.

- Gondoltam, hogy ön az, Pancks úr, - szólt Plornishné, - mert hiszen ma az ön napja van, ugy-e? Nézze csak, itt jön apa, mert hallotta a csöngettyűt, hogy kiszolgálja a vevőt, mint valami fürge, fiatal segéd. Nem jó színben van? Apa jobban örül önnek, mintha vevő lett volna, mert szívesen elbeszélget egy kicsit; hát még ha Dorrit kisasszonyról beszélgethet. Sejtelme sincs róla, milyen jó most apának a hangja, - mondta Plornishné asszony, - miközben a saját hangja reszketett örömében és büszkeségében. - Tegnap este elénekelte nekünk Strephont, még pedig olyan művészettel, hogy Plornish kapja magát, feláll és ezt a beszédet intézi hozzá: „Nandy John Edvard, - mondja Plornish apának, - így még nem hallottam trillázni, mint a hogy ma este hallottam." Hát mondja csak, Pancks úr, nem nagyszerű?

Pancks úr, a ki nyájasan pöfögött a kis öregre, azt felelte rá, hogy biz ez nagyszerű, és mellesleg megkérdezte, vajjon a virgoncz Altro hazajött-e már? Plornishné asszony azt felelte, hogy még nem, bárha valami munkát vitt a West-Endbe és azt mondta, hogy teára itthon lesz. Azután szíves vendéglátással felszólította Pancks urat, hogy lépjen be a Boldogságtanyába, a hol ott találta az idősebb Plornish úrfit, a ki az imént jött haza az iskolából. Miközben ezt a fiatal diákot megexaminálta egy kicsit az aznapi iskolai előmenetelből, megtudta, hogy a nagyobb diákok, a kik már a nagy betűket tanúlják és az M-nél tartanak, ezt a két szót kapták fel leírni: „Merdle, milliók".

- Hát hogy-mint van, Plornishné asszony, - kérdezte Pancks, - minthogy most éppen a milliókról van szó?

- Nagyon jól, uram, - felelte Plornishné asszony; - apó, nem mennél ki a boltba, hogy rendezgesd egy kicsit a kirakatot tea előtt? Neked van a legjobb ízlésed.

Nandy John Edvárd, a kinek hízelgett ez a felszólítás, kicsoszogott, hogy teljesítse lánya kívánságát. Plornishné asszony, a ki mindig borzasztóan félt pénzügyekről beszélni az öreg úr jelenlétében, nehogy valami elszólással felébreszsze a lelkiismeretét és arra bírja, hogy visszamenjen a szegényházba, most zavartalanul és meghitten beszélgethetett Pancks úrral.

- Való igaz, hogy az üzlet nagyon jól megy, uram, - szólt Plornishné asszony, fojtott hangon, - és kitűnő forgalma van. Egy baj van csak, uram, és ez a hitel.

Ez a hátrány, a melyet meglehetősen érzett a legtöbb ember, a ki kereskedelmi összeköttetésben állt a Vérző Szív Udvarának lakóival, kemény dió volt Plornishné üzletében. Mikor Dorrit úr berendezte Plornishné üzletét, a Vérző Szívek olyan érdeklődéssel és elszántsággal láttak hozzá Plornishné támogatásához, a mely igazán becsületére vált az emberi természetnek. A midőn elismerték, hogy joggal számot tarthat nagylelkű támogatásukra, a mennyiben hosszú ideig ő is tagja volt az Udvar közösségének, elhatározták, hogy Plornishné asszonynál fognak vásárolni, ha törik, ha szakad, és nem pártfogolnak más üzletet. E nemes érzelmek hatása alatt, szokásuk ellenére, azt is megtették, hogy apró fényűzési vásárlásokba bocsátkoztak a fűszer és a vaj terén; mert - így mondogatták - ha egy kicsit megerőltetik magukat, hát nem a szomszédért és a jóbarátért teszik-e? És vajjon ki másért erőltessék meg magukat, ha nem ő érette? Így aztán nagyon élénk volt a kis üzlet forgalma, és a készletei rohamosan kiapadtak. Szóval, ha a Vérző Szívek fizettek volna is, akkor a vállalkozásnak teljes lett volna a sikere; ámde minthogy kizárólag a hitelre szorítkoztak, valóságos nyereség egyáltalában nem kezdett még el a könyvekben szerepelni.

Pancks úr, miközben a számláknak ezen az állapotán elmélkedett, úgy felborzolta a haját, hogy valósággal sündisznóvá lett, a mikor az öreg Nandy titokzatos arczot vágva visszatért a kunyhóba és arra szólította fel őket, hogy jöjjenek ki és nézzék meg Baptist úr furcsa viselkedését, a ki, úgylátszik, olyasvalamivel akadt össze, a mi megijesztette. Mikor erre mind a hárman kiléptek az üzletbe és kinéztek az ablakon, azt látták, hogy Baptist úr, sápadtan és izgatottan, a következő különös műveleteket csinálja végig. Először is megállt bújkálva az

Udvarba levezető lépcső tetején s jobbra-balra végignézett az utczán, óvatosan a boltajtó mögül nyujtogatva ki a fejét. Szörnyű aggodalmas vizsgálódás után előbujt a rejtekhelyéből és gyorsan lefelé ment az utczán, mintha végképp eltávoznék; majd hirtelen visszafordult s épp oly gyorsan és látszólag ugyanazzal a szándékkal végigsietett az utczán fölfelé. Fölfelé éppen akkora darabot tett meg, mint lefelé, a mikor hirtelen keresztülvágott az úttesten és eltünt. Ez utóbbi manőver czélja csak akkor világosodott ki, a mikor Baptist úr kisvártatva hirtelen ugrással benn termett a boltban, miután előbb nagy és gyanus kerülőt tett az Udvar túlsó vagyis Doyce és Clennam végére, azután keresztűlrohant az Udvaron és így rontott be a boltba. Lelkendezett, és a szíve gyorsabban ugrándozott, mint a kis bolti csengő, a mely rezgett és csengett akkor is, mikor Baptist úr hirtelen becsapta maga után az ajtót.

- Halló, öregem! - szólt Pancks úr. - Altro, kis öreg! Mi a baj?

Baptist úr vagy Signor Cavalletto most immár csaknem olyan jól értett angolul, mint maga Pancks úr, és tűrhetően beszélt is már. Mindazáltal Plornishné asszony, a kinek meg lehetett bocsátani azt a hiúságát, hogy büszke volt nyelvtehetségére, a melynél fogva csaknem olasznak érezte magát, nyomban vállalkozott a tolmács szerepére.

- Azt kérdezni ő, - szólt Plornishné asszony, - mi baj lenni?

- Menjünk be a kis Boldogságtanyába, Padrona, - felelte Baptist úr, miközben jobb mutató-ujját őrületes gyorsan rázva, nagy titkolódzást fejezett ki. - Menjünk be oda.

Plornishné asszony büszke volt a Padrona czímre, a melyet úgy értelmezett, hogy nem annyira azért illeti meg őt, mert a ház úrnője, hanem inkább azért, mert az olasz nyelv úrnője. Nyomban engedett is Baptist úr kívánságának és valamennyien bementek a kunyhóba.

- Ő reméli, maga nem félni, - szólt aztán Plornishné asszony, Pancks úr szavait szokott találékonyságával újabb fordulattal tolmácsolva. - Mi történt? Elmondani Padronának!

- Láttam valakit, - felelte Baptist. - Találkoztam vele.

- Vele? Kivel? - kérdezte Plornishné asszony.

- Egy rossz emberrel. Egy nagyon rossz emberrel. Azt hittem, hogy soha többé nem fogom látni.

- Hogy tudni, hogy rossz ember? - kérdezte Plornishné asszony.

- Mindegy, Padrona. Bizonyosan tudom.

- Ő látni magát? - kérdezte Plornishné asszony.

- Nem. Remélem, nem. Azt hiszem, nem.

- Azt mondja, - tolmácsolta most Plornishné asszony, nyájas leereszkedéssel odafordulva az atyjához és Pancks úrhoz, - hogy találkozott egy rossz emberrel, de reméli, hogy a rossz ember nem látta őt. - Miért, - kérdezte aztán Plornishné, megint áttérve az olasz nyelvre, - miért remélni, hogy rossz ember nem látni?

- Kedves, jó Padrona, - szólt a kis külföldi, a kit Plornishné asszony olyan melegen pártfogolt, - kérem, ne kérdezze. Még egyszer mondom, hogy mindegy. Félek ettől az embertől. Nem akarok találkozni vele, nem akarom, hogy rám ismerjen - soha többé! Elég, szépséges Padrona. Ne kérdezzen többet.

A téma nyilván oly kellemetlen volt ránézve és annyira lefojtotta szokott elevenségét, hogy Plornishné asszony nem faggatta őt tovább, annál kevésbbé, mert a kannában egy idő óta forrt is már a tea. De azért Plornishné asszonynak az izgatottsága és a kíváncsisága nem csökkent ám egy csöppet sem, noha nem is kérdezősködött tovább; ugyanígy volt vele Pancks is, a

kinek kifejezéssel teljes pöfögése a kis ember megérkezése óta erősen hallható volt, mint valami gőzgépé, a mely nehéz terhet vonszol meredek lejtőn fölfelé. Maggy, a ki most jobb ruhát viselt, mint valaha, ámbár főkötője szörnyeteg formájához még mindig hűségesen ragaszkodott, kezdettől fogva kimeresztett szemmel és eltátott szájjal ült a háttérben, és bámészkodását nem csökkentette az sem, hogy a témát olyan hirtelen félbeszakították. De nem beszéltek többé a dologról, bárha úgy tetszett, hogy mindenki sokat gondol rá: nem legkevesebbet a két fiatal Plornish, a ki úgy ette a vacsoráját, mintha vajaskenyerüket fölösleges is lett volna már megenniök, mikor minden pillanatban beléphet az ajtón a világ leggonoszabb embere, hogy őket magukat megegye. Baptist úr kezdett lassacskán megint egy kicsit csicseregni; de nem mozdult el a helyéről, az ajtó mögül és közel az ablakhoz, bárha nem ez volt a rendes helye. Valahányszor megszólalt a kis csengő, Baptist úr felugrott és óvatosan kikukucskált a függöny mögül az ablakon keresztül, nyílván azért, mert egyáltalában nem volt bizonyos benne, vajjon az az ember, a kitől úgy félt, minden kanyargása és kerülője ellenére is, nem akadt-e rá mégis a nyomára a véreb ösztönével.

Két vagy három vevő és Plornish úr belépése az üzletbe elég gyakran rákényszerítették Baptist urat az említett mozdulatokra, hogy állandóan magára vonja az összes jelenlévők figyelmét. A teával végeztek, a gyermekek már lefeküdtek, és Plornishné asszony kötelességszerüen éppen azt akarta indítványozni, hogy édesatyja örvendeztesse meg őket Chloëval, mikor a csengő megint megszólalt és belépett Clennam úr.

Clennam sokáig ott gubbasztott könyvei és levelezése fölött, mert a huza-vona-hivatal előszobái sok idejét elrabolták. E mellett ránehezedett és gyötörte őt az is, a mit legutóbb tapasztalt édesanyja házában. Komornak és kimerültnek látszott. Annak is érezte magát; de azért irodájából mégis az Udvarnak ezen a végén indult hazafelé, hogy közölje Plornishékkal, hogy újabb levelet kapott Dorrit kisasszonytól.

Az ujság nyomában nagy izgalom támadt a kunyhóban, a mely Baptist úrról elterelte a közfigyelmet. Maggy, a ki tüstént az előtérbe nyomult, a kis anyuskájáról szóló híreket füllel, orral, szájjal és szemmel szívta volna be egyszerre, ha ez utóbbi könnybe nem lábadt volna. Borzasztóan el volt ragadtatva, mikor Clennam biztosította róla, hogy Rómában is vannak kórházak és nagyon barátságos emberek. Pancks úr tekintélyét mindenek szemében nagyon emelte az a körülmény, hogy Dorrit kisasszony levelében külön is megemlékezett róla. Valamennyien nagyon örültek és nagyon érdeklődtek, úgy hogy Clennam bő jutalmát látta fáradságának.

- De milyen kimerült ön, uram, - szólt Plornishné asszony. - Engedje meg, hogy megkínáljam egy csésze teával, ha nem restelli elfogadni kis kunyhónkban. És nagyon köszönöm, uram, hogy ilyen szívesen megemlékszik rólunk.

Plornish úr, mint házigazda, kötelességének tartotta, hogy hozzáfűzze felesége köszönetéhez a maga elismerését is, és tette ezt olyan formában, a mely az ünnepélyesség és őszinteség egybeolvasztásáról való legfőbb ideáljának megfelelt.

- Nandy John Edvárd, - szólt Plornish úr, az öreg úrhoz fordulva. - Uram. Nem gyakran esik meg az emberrel, hogy szerény cselekedeteket láthat a gőg minden szikrája nélkül; és ha lát, ezért adózik nekik hálával és tisztelettel, mert tudniillik, ha nem lát ilyeneket és mégis szüksége van rájok az életben, hát akkor úgy kell neki.

Nandy úr erre így felelt:

- Szívem mélyéből csatlakozom a véleményedhez, Tamás, a mely véleményed ugyanaz, mint az én véleményem, és ezért kár is szót vesztegetni és kár elhallgatni ezt a véleményt, a mely vélemény, a midőn igenlő, Tamás, igenlő! az a vélemény, a melyben te meg én mindig egyet

fogunk érteni mindenekkel, és a hol nincs véleménykülönbség, ott nem lehet csak egyetlen vélemény, Tamás, Tamás, csak egyetlen vélemény!

Arthur kevesebb czikornyával megelégedését fejezte ki, hogy jelentéktelen figyelmességével ekkora örömet szerezhetett nekik; és a teára vonatkozólag kijelentette, hogy még nem vacsorált és a fárasztó napi munka után egyenesen haza készül, hogy felüdüljön, máskülönben szívesen elfogadta volna a vendéglátó meghívásukat. Minthogy Pancks úr egy kissé lármás pöfögéssel jelezte, hogy készül elzakatolni, Clennam megkérdezte tőle, vajjon nincs-e kedve elkísérni őt. Pancks úr azt felelte, hogy éppen ezt óhajtotta maga is, és erre mind a ketten elbúcsúztak a Boldogság tanyájától.

- Ha eljön a lakásomra, Pancks, - szólt Arthur, mihelyt odakünn voltak az utczán, - s megosztja velem, a mi ebédem vagy vacsorám van, hát akkor csaknem irgalmatosságot művel velem, mert ma nagyon fáradt és rosszkedvű vagyok.

- Kívánjon ennél többet tőlem, - szólt Pancks, - és azt is megteszem.

E között az exczentrikus személyiség és Clennam között csendes egyetértés és rokonszenv alakult ki és szilárdult meg egyre jobban az nap este óta, a mikor Pancks úr a Marshalsea udvarában keresztülugrott Rugg úr hátán. Mikor a kocsi Dorriték elutazásának emlékezetes napján tovagördült, ez a két ember együtt nézett a kocsi után s azután lassan együtt ballagott el. Mikor megjött Kis Dorritnak az első levele, senki sem érdeklődött jobban Kis Dorrit után Pancks úrnál. A második levél, a mely most ott volt Clennam belső zsebében, külön is megemlékezett Pancks úrról. Bárha Pancks úr eddigelé még sohasem öntötte ki lelkét Clennam előtt, s bárha az a pár szó, a mit az imént mondott, a mi a szavakat illette, nem sokat mondott, Clennam mégis régóta érezte, hogy Pancks úr a maga fura módján vonzódik hozzá. Minde szálakat összesodorva, Pancks úr az nap este valósággal horgonykötéllé vált Clennam számára.

- Egészen egyedül vagyok, - mondta Arthur, miközben tovább haladtak. - A társam elutazott, vidéken van üzleti dolga a maga szakmájában, és így ön egészen fesztelenül érezheti magát.

- Köszönöm. Az imént nem igen ügyelt a kis Altróra, mi? - kérdezte Pancks.

- Nem. Miért?

- Vidám ficzkó és nagy kedvemre van, - szólt Pancks. - Ma este valami kellemetlenség érte. Van róla fogalma, mi lehet az, a mi kihozta őt a sodrából?

- Igazán meglep a kérdése! Sejtelmem sincs róla.

Pancks úr megmagyarázta kérdezősködésének az okát. Arthurt teljességgel váratlanul érte az, a mit hallott, és egyáltalán nem volt képes a dolgot megérteni.

- Talán kérdezze meg tőle, - szólt Pancks, - minthogy idegen.

- Mit kérdezzek meg tőle? - kérdezte Clennam.

- Hogy mi nyomja a lelkét.

- Azt hiszem, előbb magamnak kellene meggyőződnöm róla, hogy csakugyan nyomja valami a lelkét, - szólt Clennam. - Minden tekintetben oly buzgónak, (igazán kevésért), oly hálásnak és oly megbízhatónak tapasztaltam őt, hogy olyan színe lenne, mintha gyanakodnám rá valamiért. És ez nagy igaztalanság lenne.

- Igaza van, - szólt Pancks. - De, tudja-e, Clennam úr, hogy maga nem igen való tulajdonosnak, sokkal gyöngédebb lelkű.

- A mi azt illeti, - felelte Clennam nevetve, - hát Cavalletto tulajdonjogából nem nagy rész az enyém. Maga keresi meg a kenyerét faragásaival. Ő őrzi a gyár kulcsait, ő őrzi a gyárat minden második éjszaka, s általában olyan házmesterféle a gyárban. De nekünk nem sok olyan munkánk van, a mi megfelel az ügyességének, bár a mi megfelelő munkánk van, vele végeztetjük. Nem. Inkább tanácsadója vagyok, mint tulajdonosa. Talán helyesebben nevezhetném magam állandó ügyészének és bankárjának. Minthogy azonban bankárról beszélünk, nem furcsa, Pancks, hogy azok a spekulációk, a melyek mostanában oly sok fejet foglalkoztatnak, szöget ütöttek a kis Cavalletto fejébe is?

- Spekulációk? - felelte Pancks felhorkanva. - Miféle spekulációk?

- Azok a Merdle-féle vállalkozások.

- Óh! Tőkebefektetések! - szólt Pancks. - Nem tudtam, hogy tőkebefektetésekről beszél.

Minthogy Pancks nagyon hevesen válaszolt, Clennam önkénytelenül ránézett, mintha nem tudná, vajjon Pancks nem akar-e többet sejtetni, mint a mennyit mondott. Minthogy azonban Pancks ugyanakkor meggyorsította a lépteit és gépezetének a működése ennek megfelelően intenzivebb lett, Arthur nem firtatta tovább a kérdést, és nemsokára meg is érkeztek a lakására.

A levesből és galambpástétomból álló ebéd, a melyet egy kis kerek asztalon szolgáltak fel a tűz előtt s a melynek egy palaczk jófajta bor adta meg a zamatját, rendkívül hatásosan megolajozta Pancks úrnak a gépezetét. Úgy hogy mikor Clennam előszedte a maga török pipáját és egy második török pipát átnyújtott Pancks úrnak, ez az utóbbi úriember egészen otthonosan kezdte érezni magát.

Egy ideig szótlanul pöfékeltek, Pancks úr, mint olyan gőzös, a melynek egyaránt kedvez a szél, a dagály, a csendes víz és a tengeri hajózás minden egyéb föltétele. Ő volt az első, a ki megint megszólalt, és így szólt:

- Igen. Tőkebefektetés a helyes kifejezés.

Clennam megint ránézett, úgy, mint az imént, és csak ennyit mondott:

- Ah!

- Visszatérek rá, a mint látja, - szólt Pancks.

- Igen. Látom, visszatér rá, - felelte Clennam, miközben azon tünődött, vajjon miért.

- Nem különös, hogy még a kis Cavalletto fejébe is szöget ütött? Mi? - szólt Pancks pöfékelve. - Vagy nem így mondta?

- De így mondtam.

- Igen. De képzelje csak el, hogy tele van vele az egész Udvar is. Képzelje csak el, hogy a házbérszedés közben lépten-nyomon ezzel hozakodnak elő, itt is, ott is, mindenütt. Akár fizetnek, akár nem, Merdle, Merdle, Merdle. Mindig csak Merdle.

- Bámulatos, hogy az ilyen elvakultság milyen ragadós, - szólt Arthur.

- Ugy-e? - szólt Pancks. Miután vagy egy perczig némán tovább füstölt, szárazabb hangon, mint az imént történt olajozásnak megfelelő lett volna, ennyit mondott még: - Mert ezek az emberek nem értenek hozzá, tudja.

- Egyáltalában nem értenek, - hagyta helyben Clennam.

- Egyáltalában nem! - kiáltott Pancks. - Nem értenek számokhoz. Nem értenek pénzügyekhez. Sejtelmük sincs róla, uram!

- Ha értenének hozzá valamelyest... - kezdte Clennam, a mikor Pancks úr, a nélkül, hogy arczának egyetlen vonását eltorzította volna, olyan hangot hallatott, a mely e téren minden eddigi eredményét, orrhangit és torokhangit egyaránt, annyira fölülmúlta, hogy Clennam elhallgatott.

- Ha értenének hozzá valamelyest? - ismételte Pancks kérdő hangon.

- Azt hittem, hogy... szólt valamit, - mondta Arthur, tétovázva, hogy milyen néven nevezze szavai félbeszakítását.

- Egy szót sem, - felelte Pancks. - Még nem. Talán egy percz múlva. Nos hát, ha értenének hozzá valamelyest?

- Ha értenének hozzá valamelyest, - folytatta Clennam, a ki nem igen volt tisztában vele, mit tartson barátjáról. - hát akkor majd másképp beszélnének.

- Hogyhogy, Clennam úr? - kérdezte Pancks hirtelen és olyan furcsa hatással, mintha kezdettől fogva meg lett volna rakva azzal az aknával, a melyet most felrobbantott. - Tudniillik teljesen igazuk van nekik, ezt tessék tudomásul venni. Ostobaságukban beszélnek csak így, de teljesen igazuk van nekik!

- Micsoda? A mikor épp úgy, mint Cavalletto, szeretnének belebocsátkozni a Merdle-féle spekulációkba?

- Akkor, akkor, uram, - felelte Pancks. - Én magam is foglalkoztam a dologgal. Utána számítottam. Vizsgálódtam. Minden kifogástalanul jó és biztos.

Megkönnyebbülten, hogy végre kimondta a nagy szót, Pancks olyan hosszút szítt a török pipáján, a milyen hosszút csak elbírt a tüdeje, és élesen, okosan ránézett Clennamre, miközben a füstöt beszítta és kifútta.

E pillanatban Pancks úr megkezdte már a veszedelmes ragálynak terjesztését, a mely őt már megfertőzte volt. Ilyen módon szoktak ezek a nyavalyák emberről emberre átterjedni; elharapódzásuknak ez a rejtett módja.

- Azt akarja mondani, kedves Pancksom, - kérdezte Clennam nyomatékosan, - hogy ön is hajlandó volna a maga - mondjuk - ezer fontját belefektetni ezekbe a vállalatokba?

- Minden bizonnyal, - szólt Pancks. - Meg is történt már, uram.

Pancks úr megint nagyot szítt a pipáján, megint messzire kifújta a füstöt és okos szemével megint sokáig ránézett Clennamre.

- Mondom, Clennam úr, megvizsgáltam a dolgot, - szólt Pancks. - Rengeteg segédforrásai vannak - óriási tőkéje - összeköttetése a kormánynyal. Jobb vállalkozásokat nem is ismerek. Jövedelmezők. Biztosak.

Clennam komolyan ránézett Pancksra, azután komolyan a tűzbe nézett.

- Igazán meglep! - mondta végül.

- Eh! - felelte Pancks. - Ne mondjon ilyet, uram. Inkább magának is ezt kellene csinálnia. Miért nem tesz úgy, mint én?

Hogy Pancks urat ki fertőzte meg az uralkodó ragálylyal, azt épp oly kevéssé tudta volna megmondani, mintha váratlanul láza lett volna. Mint igen sok testi nyavalya, az emberek romlottságából eredve és tudatlanságukból táplálkozva, később átterjed ez a ragály olyan személyekre is, a kik sem nem romlottak, sem nem tudatlanok. Lehet, hogy Pancks urat is olyan valaki fertőzte meg, a ki ez utóbbi osztályhoz tartozik; Clennam mindenesetre ez utóbbi

osztályba tartozónak tekintette Pancksot, s így a ragály, a melyet terjesztett, annál biztosabban hatott.

- De hát igazán befektette az ezer fontját?

Clennam már is elfogadta a „befektetés” szót.

- Be bizony, uram! - felelt Pancks peczkesen, nagyot pöfékelve. - És nem bánnám, ha tízezret fektethettem volna be!

Clennamnek ezen az estén két dolog nyomta magános lelkét; az egyik társának messze kitolódott reménysége volt, a másik az, a mit anyja házában látott és hallott. Minthogy nagyon jól esett neki Pancks társasága, s minthogy érezte, hogy megbízhat Pancksban, beszélt mind a két dologról, és mind a két dolog megnövekedett erővel és gyorsasággal visszavezette őt megint kiinduló pontjához.

A legegyszerübb módon történt mindez. Abbahagyva a tőkebefektetés kérdésének a feszegetését, miután egy ideig szótlanul a tűzbe nézett pipája füstjén keresztül, elmondta Pancksnak, hogyan és miért foglalkozott a nagy nemzeti intézménynyel.

- Súlyos eset volt ez és súlyos még most is Doycera nézve, - fejezte be Clennam a szavait azzal a becsületes érzéssel, a melyet ez a téma ébresztett benne.

- Nagyon súlyos, - hagyta helyben Pancks. - De maga vezeti az üzletet, Clennam úr?

- Hogy-hogy?

- Maga kezeli a pénzt?

- Én. Már a hogy tudom.

- Kezelje jobban, uram, - mondta Pancks. - Kárpótolja a társát munkájáért és csalódásaiért. Használtassa ki vele a nap kedvező eshetőségeit. Ő maga nem tudna élni az alkalommal, a türelmes, elfoglalt munkás ember! Magától várja ezt, uram.

- Megteszek mindent, a mi telik tőlem, Pancks, - felelte Clennam kelletlenül. - A mi pedig ezeket az új vállalatokat illeti, nem tudom, képes lennék-e kellően beléjök mélyedni, hogy tökéletesen megitélhessem őket. Öregszem.

- Öregszik? - kiáltott Pancks. - Ha, ha!

Volt ebben a nevezetes hahotázásban és a rákövetkező pöfögő és horkanó hangokban, a melyekkel Pancks úr álmélkodását fejezte ki ezen a gondolaton s egyben tiltakozását is a gondolat ellen, volt valami nyers őszinteség, a mely kétségtelenné tette, hogy Pancks komolyan beszél.

- Öregszik? - kiáltott Pancks. - Lám, lám! Öregszik? Ezt hallgassátok!

Az a föltétlen visszautasítás, a mely Pancks folytatólagos horkanásaiban, és felkiáltásaiban nyilatkozott az öregedés föltevésével szemben, arra bírta Arthurt, hogy maga is elálljon ettől az érvétől. De meg aggódott is, hogy Pancksnak baja eshetik abban a heves ütközetben, a melyet kitóduló lélekzete vívott a szájába tóduló pipafüsttel. A második témáról ekképp áttért aztán Clennam a harmadikra.

- Öregszem vagy fiatalodom, Pancks, - szólt Clennam, mikor megint szóhoz juthatott, - nagyon kínos és bizonytalan helyzetben vagyok; oly helyzetben, a melynél fogva már-már kételkedem, vajjon mindaz, a mi most látszólag az enyém, valóban az én tulajdonom-e. Elmondjam, miről van szó? Rábízzam önre nagy titkomat?

- Bízza rám, uram, - szólt Pancks, - ha ugyan érdemesnek tart a bizalmára.

- Annak tartom.

- Tarthat is!

Pancks úr kurta és erélyes válasza, a melyet kormos keze hirtelen kinyújtásával is nyomatékosabbá tett, rendkívül hatásos és meggyőző volt. Arthur melegen megszorította Pancks úr kezét.

Miközben azután oly enyhe szavakba foglalta össze régi gyanúját, a mint csak lehetett, hogy hallgatójával egyáltalában megértesse magát, s miközben anyját meg sem említve határozatlanul folyton csak egy rokonáról beszélt, nagy vonásokban feltárta Pancks előtt rossz sejtelmeit, a melyek eltöltötték, és leírta azt a beszélgetést is, a melynek tanúja volt. Pancks olyan érdeklődéssel hallgatta, hogy pipáját, nem törődve a pöfékelés gyönyörüségével, a kandallórácsra tette a vasléczek közé, a kezével pedig az egész elbeszélés alatt annyira felborzolta hajának szálait és tincseit az egész fején, hogy végül olyan volt, mint valami munkás Hamlet, a ki apja szellemével beszélgetett.

- Visszaterel, uram, - kiáltott fel végül, izgatottan Clennam térdére csapva, - visszaterel megint a tőkebefektetésekre! Arról nem beszélek, hogy ön szegénynyé akarja magát tenni, hogy jóvá tegyen egy igaztalanságot, a melyet nem ön követett el. Ezt ön mondja. Mindenki maga tudja, mi a teendője. Én csak ezt mondom: Minthogy attól fél, hogy egy szép napon szüksége lesz pénzre, hogy megvédje saját vérét a leleplezéstől és a becstelenségtől - szerezzen annyi pénzt, a mennyit csak tud!

Arthur a fejét rázta, de közben nagyon elgondolkodva nézett Pancksra.

- Legyen olyan gazdag, a milyen csak lehet, uram, - szólt Pancks, minden energiáját erre a tanácsára összpontosítva. - Legyen olyan gazdag, a milyen csak lehet tisztességes úton. Ez kötelessége. Nem magáért, hanem másokért. Ragadja üstökén az alkalmat. A szegény Doyce úr (a ki csakugyan öregszik), önre van utalva. A rokonsága önre van utalva. Nem is tudja, ki más van még önre utalva.

- Nos, nos, - felelt Arthur, - elég volt ma estére.

- Még egy szót, Clennam úr, - felelte Pancks, - és aztán elég ma estére. Miért akar ön minden nyereséget átengedni az élősdieknek, a gazficzkóknak és a csalóknak? Miért akar ön minden nyereséget, a mely várható, átengedni a gazdámnak és a hozzá hasonlóknak? Pedig ön ezt teszi! Ha önt említem, akkor olyan emberekre gondolok, mint ön. Tudja jól, hogy önök ezt teszik. Hiszen látom minden áldott nap. Mást nem is látok. Az a dolgom, hogy ezt lássam. Ezért hát annyit mondok csak, - sürgette Pancks, - tartson a többiekkel és nyerjen!

- És mi lesz akkor, ha a többiekkel tartok és veszítek? - kérdezte Arthur.

- Ez lehetetlenség, uram, - felelte Pancks. - Mindenbe belepillantottam. Nevek vannak felül mindenütt - rengeteg segédforrások - óriási tőke - nagy állás - előkelő összeköttetés - kormánytámogatás. Teljességgel lehetetlen!

E végső fejtegetés után Pancks úr lassan megint lecsendesedett; a haja lesimult, annyira, a mennyire a legnagyobb rábeszélés mellett is lesimulhatott, fölvette a pipát a vasrácsról, újra megtöltötte és kiszítta. Már nem igen beszéltek; de azért szórakoztatták egymást, mialatt némán ugyanazokon a dolgokon tünődtek, és éjfél előtt nem is váltak el. Pancks úr, mikor elbúcsúzott és kezet szorított Clennammel, tökéletesen körültánczolta ez utóbbit, mielőtt az ajtón kizakatolt. Arthur biztosítékát látta ebben annak, hogy föltétlenül megbízhat Pancksban, ha valamikor szüksége lenne a támogatására, akár valamelyik ügyben azok közül, a melyekről az nap éjszaka beszélgettek, akár más ügyben, a mely bármi módon érintené őt.

Másnap több ízben, még olyankor is, a mikor más dolgok foglalták el a figyelmét, újra meg újra eszébe jutott Clennamnek, hogy Pancks úr befektette az ezer fontját és „belepillantott” a dologba. Arra gondolt, hogy milyen vérmes reményeket táplál Pancks ebben a kérdésben, noha egyébként nem igen volt vérmesen bizakodó. Eszébe jutott a nagy nemzeti intézmény, meg hogy milyen nagy öröme telnék benne, ha Doyce-ot kedvezőbb körülmények között látná. Eszébe jutott az a sötéten fenyegető hely, a mely úgy élt emlékezetében, mint otthona, és azok a meggyülemlő árnyak, a melyek még fenyegetőbbé tették, mint hajdanta volt. Újra észrevette, hogy akárhol járt, látta vagy hallotta vagy érezte Merdle ünnepelt nevét; sőt mialatt ott ült az írótámlája előtt, akkor is ritkán telt néhány óra a nélkül, hogy valamelyik testi érzéke hol ilyen, hol olyan közvetítés révén nem észlelte volna ezt a nevet. Kezdte azt hinni, hogy mégis csak különös, hogy ez a név mindenütt ott van, és hogy rajta kívül - úgy látszik - senki a világon nem bizalmatlankodik benne. Bár, mikor már ennyire jutott, nem tagadhatta, hogy voltaképpen ő maga sem bizalmatlankodik benne; csak véletlenül tartózkodott tőle eddigelé.

Mikor efféle nyavalya dühöng, rendszerint ilyen tünetek előzik meg a megbetegedést.

TIZENNEGYEDIK FEJEZET.

Tanácskozás.

Mikor a britek a Tiberis partján értesültek róla, hogy értelmes földijüket, Sparkler urat, a huza-vona-hivatal egyik lordjává nevezték ki, úgy fogadták ezt a hírt, mint a mely egy-általában nem érdekelte őket jobban, mint az angol ujságok bármi más hire - akármilyen más baleset vagy igaztalanság. Voltak, a kik nevettek; voltak, a kik úgyszólván mentségül azt hozták fel, hogy ez a hivatal voltaképpen sinecura, és hogy rátermett minden tökfilkó, a ki le tudja írni a nevét; voltak - és ezek voltak az ünnepélyesebb politikai orákulumok, - a kik azt mondták, Lord Decimus jól teszi, hogy erősíti a poziczióját, és hogy minden állásnak, a melynek betöltése Lord Decimuson múlik, az az egyedüli, alkotmányos czélja, hogy Lord Decimus pozicziójá erősítse. Akadt ugyan egypár epés brit is, a ki ezt a hitczikkelyt nem akarta aláírni; de ezeknek az ellenvetése is tisztára elméleti volt. Gyakorlati szempontból tekintve nem törődtek a dologgal, hanem rábízták más ismeretlen britekre, a kik vagy éltek valahol, vagy nem éltek sehol. Épp így volt odahaza is, hogy egész sereg brit teljes huszon-négy órán keresztül azt állította, hogy azoknak a láthatatlan és névtelen briteknek a kötelessége volna foglalkozni a dologgal; és hogyha nem foglalkoznak, hát akkor úgy kell nekik. De hogy azok az energiátlan britek a népesség melyik osztályába tartoztak, és hogy a boldogtalanok hol rejtőztek és miért rejtőztek, és miért eshetett meg folytonosan, hogy érdekeiket elhanyagolták, mikor annyi más brit teljességgel meg nem érthette, hogy miért hanyagolják el érdekeiket, hát ezt bizony nem tudta volna megmondani senki a világon, sem a sárga Tiberisnek, sem a fekete Thamesnek a partján.

Merdlené asszony, miközben fogadta a gratulácziókat, oly közönyös bájjal beszélt a nagy ujságról, a mely az ujságot előnyösen kiemelte, mint a foglalat a drágakövet. Igen, - mondotta, - Edmund elfogadta az állást. Merdle úr azt kívánta, hogy elfogadja, ennélfogva el is fogadta. Reméli, hogy Edmundnak tetszeni fog az állás, de bizonyosan nem tudhatja. Az állás oda fogja kötni őt túlságosan a városhoz, már pedig Edmund jobban szeret falun élni. De azért nem kellemetlen állás és - mindenesetre állás. Tagadhatatlan, hogy az egész kinevezés bók Merdle úr számára, és nem árt Edmundnak sem, ha tetszeni fog neki. Rendjén van, hogy lesz valami dolga Edmundnak, és rendjén van, hogy kap valamit azért, ha elvégzi a dolgát. Vajjon ez a pálya jobban kedvére lesz-e neki, mint a katonai pálya, majd elválik.

Így beszélt a kebel, a mely felülmúlhatatlan művész volt abban, hogy úgy tegyen, mintha jelentéktelennek tartana valamit, miközben éppen ezzel tett mindent jelentőssé. Ezalatt Gowan Henrik, a kit Decimus cserben hagyott, bejárta minden ismerősét a Porta del Popolo és az Albano között és csaknem (de nem egészen) könybelábadt szemmel esküdözött, hogy Sparkler a leggyöngédebb, a legártatlanabb és mindent egybevetve a legszeretetreméltóbb csacsi, a ki valaha az állam legelőjén legelészett, és hogy csak egy esemény okozhatna neki (Gowannak) nagyobb örömet, mint a mekkorát az okozott, hogy ő (a bájos csacsi) kapta meg az állást, és ez az esemény az volna, ha ő (Gowan) maga kapta volna meg. Kijelentette, hogy Sparkler pompásan rátermett erre az állásra. Nem lesz semmi dolga és ezt bámulatosan el fogja végezni. Nagy fizetése lesz, és a fizetését bámulatosan fel fogja venni; ez a kinevezés pompás, kitünő, rendkívül megfelelő kinevezés; és az adományozónak csaknem megbocsátja azt az igaztalanságot, a melyet ő rajta ejtett, azon való örömében, hogy a bájos csacsit, a kit ő nagyon szeret, ilyen jó meleg istállóhoz juttatta. De Gowan jóindulata még ennyivel sem érte be. Arra törekedett minden társas összejövetel alkalmával, hogy Sparkler urat az előtérbe tolja és az összes jelenlévők figyelmét ráterelje; és bárha ennek a jóindulatu igyekvésnek mindig az lett a következése, hogy a szóbanforgó fiatal úr szellemileg siralmas és nevetséges figurának bizonyult, Gowan igyekvésének baráti szándékát semmiesetre sem lehetett kétségbe vonni.

Ha csak Sparkler úr gyöngéd vonzalmának a tárgya nem vonta kétségbe. Fanny kisasszony most abban a nehéz helyzetben volt, hogy benne látta mindenki Sparkler úr vonzalmának a tárgyát, és tudta mindenki, hogy Fanny kisasszony nem utasította vissza Sparkler urat, bármily szeszélyesen bánt is vele egyébként. Ennélfogva éppen eléggé azonosították őt ezzel a fiatal úrral, hogy kompromittáltnak érezze magát, valahányszor ez a fiatal úr a szokottnál nevetségesebbé vált; és ennélfogva Fanny kisasszony, a ki éppenséggel nem volt híjával a találékonyságnak, igen gyakran segítségére sietett Sparkler úrnak Gowannal szemben, és nem egyszer nagyon jó szolgálatokat tett neki. De mialatt így járt el, szégyenkezett Sparkler úr miatt; tétovázott, vajjon elkergesse-e vagy félreérthetetlenebbül bátorítsa; kelletlenül úgy érezte, hogy napról-napra jobban belebonyolódik a bizonytalanságba, és gyötrelmes kínokat állt ki arra a gondolatra, hogy Merdlené asszony diadalmaskodik az ő kétségeskedésén. Tekintettel lelkének erre a háborgására, nem volt mit csodálni rajta, hogy Fanny kisasszony egy este nagyon izgatottan tért haza Merdlené asszonynak hangversenynyel egybekapcsolt báljáról, és a mikor huga megpróbálta csillapítani őt, ellökte hugát a pipere-asztalkától, a mely előtt ült, miközben dühében sírni próbált és pihegő kebellel kijelentette, hogy útál mindenkit és legjobban szeretne meghalni.

- Kedves Fanny, mi a bajod? Mondd el nekem.

- Bajom, te kis vakondok? - szólt Fanny. - Ha nem lennél a világ legvakabb teremtése, akkor nem volna rá okod, hogy megkérdezd tőlem. Hallatlan, hogy azt mered állítani, hogy van szemed, és mégis azt kérdezed tőlem, hogy mi bajom!

- Sparkler úrral van bajod, kedves Fanny?

- Spark-ler úr-ral! - ismételte Fanny mérhetetlen megvetéssel, mintha Sparkler úr lett volna az egész naprendszerben az utolsó lény, a kivel törődhetnék. - Nem, bőregér kisasszony, nem Sparkler úrral van bajom!

Csakhamar azonban megbánta, hogy csúfnevekkel illette a hugát, és zokogva kijelentette, hogy tudja, hogy ő útálatos teremtés, de mikor az egész világ rákényszeríti, hogy az legyen.

- Azt hiszem, rosszúl vagy egy kicsit ma este, kedves Fanny.

- Lárifári! - felelte ez a fiatal hölgy, megint haragra lobbanva. - Épp oly jól érzem magamat, mint te. Sőt tán azt is mondhatnám, hogy jobban, mint te, a nélkül, hogy dicsekedni akarnék vele.

A szegény Kis Dorrit, a ki már nem tudta, mivel csendesítse nénjét, úgy, hogy ne bosszantsa vele, végül legokosabbnak találta, ha elhallgat. Eleinte ezt is zokon vette Fanny; kijelentette a tükrének, hogy a kiállhatatlan nővérek közül a legkiállhatatlanabb a közönyös. Hogy tudja, hogy ő néki néha szörnyü rossz kedve van; hogy tudja, hogy ő néha útálatos; hogy a mikor útálatos, az volna rá nézve a legjobb, ha figyelmeztetnék rá; minthogy azonban ő neki szerencsétlenségére közönyös nővére van, őt senkisem figyelmezteti, és ezért valósággal rászokik és rácsábítják arra, hogy útálatos legyen. Aztán meg (beszélt tovább haragosan a tükrének), azt sem bírja ki, hogy minduntalan megbocsássanak neki. Nem is illik, hogy minduntalan megalázkodjék, csakhogy a huga megbocsásson neki. És éppen az a ravaszság a dologban, hogy mindig abba a kényszerhelyzetbe kerül, hogy bocsánatot nyerjen, akár kedvére van ez neki, akár nincs. Végül heves sírásra fakadt, és a mikor a huga odament hozzá és leült melléje, hogy vígasztalja, Fanny így szólt:

- Amy, te angyal vagy!

- De mondok neked valamit, drágám, - szólt Fanny, mikor hugának a gyöngédsége megnyugtatta őt; - fordulóponthoz érkeztünk, és tarthatatlanná vált a helyzet. Vagy így, vagy úgy, de végét kell vetni a dolognak.

Minthogy ez a kijelentés, bár nagyon határozottan hangzott, voltaképpen mégis nagyon határozatlan értelmü volt, Kis Dorrit ezt felelte:

- Beszéljük meg a dolgot.

- Igazad van, szívem, - szólt Fanny, felszárítva a könnyeit, - beszéljük meg. Most már megint helyén van az eszem, és te majd tanácsot adsz. Akarsz tanácsot adni, édes gyermekem?

Maga Amy is mosolygott ezen az ötleten, de azért így szólt:

- Nagyon szívesen, Fanny, a mennyiben telik tőlem.

- Köszönöm, édes, jó Amy, - felelte Fanny. - Te vagy a mentőhorgonyom.

Miután nagy gyöngédséggel megölelte és megcsókolta a mentőhorgonyát, fölvett Fanny a pipere-asztalkájáról egy üvegcse illatszert és csöngetett a komornájának, hogy hozzon neki egy finom zsebkendőt. Azután az napra elbocsátotta a komornáját és hozzálátott a tanácskéréshez, miközben hébe-korba homlokához és szeméhez emelte a zsebkendőt, hogy hűsítse forróságát.

- Drágám, - kezdte Fanny, - a természetünk és a felfogásunk sokkal eltérőbb, (csókolj meg még egyszer, édesem), semhogy valószínűnek ne tartanám, hogy azon, a mit mondani fogok, nagyon el fogsz csodálkozni. Először is azt akarom neked mondani, gyermekem, hogy társadalmi értelemben a helyzetünk minden gazdagságunk ellenére is kedvezőtlen. Ugy-e nem érted egészen, mit akarok mondani, Amy?

- Kétségtelenül mindjárt meg fogom érteni, - szólt Amy szelíden, - ha tovább beszélsz.

- Nos, gyermekem, azt akarom mondani, hogy mi végül mégis csak ujonczok vagyunk az előkelő világban.

- Meg vagyok győződve róla, Fanny, - szólt Kis Dorrit rajongó csodálatában, - hogy rajtad bizony senki ezt észre nem veszi!

- Nos, édes gyermekem, talán nem, - szólt Fanny, - bár mindenesetre nagyon kedves és aranyos vagy, drágaságom, hogy így beszélsz.

Megérintette zsebkendőjével Amy homlokát és rálehelt a nedves helyre.

- De hát te, - folytatta Fanny, - tudja mindenki, a legédesebb teremtés vagy a világon! De menjünk tovább, gyermekem. A papa rendkívül előkelő és rendkívül művelt, csakhogy némely apróságban különbözik más, hozzá hasonló vagyonos úriemberektől, egyrészt azért, a mit ki kellett állania a szegénynek, másrészt azért, mert azt hiszem, gyakran kínozza az a képzelődés, hogy mások, mialatt beszél velök, folyton a múltjára gondolnak. A bácsi, drágám, egyáltalán nem való társaságba. Bár derék, kedves ember, és szívem mélyéből ragaszkodom is hozzája, társadalmi szempontból lehetetlen alak. Edvárd szörnyen könnyelmű és tékozló. Nem azt akarom mondani, hogy ez önmagában véve nem vall előkelőségre, - ellenkezőleg! - de azt akarom mondani, hogy Edvárd nem jól csinálja, a mit csinál, és ha szabad így kifejeznem magamat, távolról sem kapja vissza a kellő ellenértéket abban a hírnévben, a mely őt, mint léha pazarlót megilleti.

- Szegény Edvárd! - sóhajtott fel Kis Dorrit, és sóhajtásában benne volt a család egész története.

- Igen. És szegények vagyunk én is, meg te is! - felelte Fanny meglehetős csipősen. - Úgy bizony! Aztán, édesem, nincsen édesanyánk, és van helyette Tábornoknénk! És én megint csak azt mondom neked, drágám, hogy ez a Tábornokné, ha szabad egy népies közmondást alkalmaznom rá, báránybőrbe bújt farkas, a ki végül elcsípi majd a maga bárányát. Ez a némber, bizonyos vagyok benne és szentül hiszem, a mostohaanyánk akar lenni.

- Alig tételezhetem fel, Fanny...

Fanny a szavába vágott.

- Ne vitatkozzál velem erről, Amy, - szólt, - mert ezt én jobban tudom.

Azután, minthogy érezte, hogy megint heveskedett, újra odaértette huga homlokához a zsebkendőt és rálehelt újra a nedves helyre.

- De folytassuk, szívem. Így aztán az a kérdés rám nézve, Amy (tudod, hogy én büszke és öntudatos lény vagyok, talán egy kicsit túlságosan is), vajjon elszánjam-e magamat annak a feladatnak az elvállalására, hogy kirántom a családot a kátyúból?

- Hogy-hogy? - kérdezte a huga szorongva.

- Nem tudok és nem is akarok belenyugodni abba, - szólt Fanny, a kérdésre nem is felelve, - hogy Tábornokné mostohaanyáskodjék rajtam; és nem tudok és nem is akarok belenyugodni abba sem, hogy Merdlené gyámkodjék fölöttem vagy kínozzon akármi tekintetben.

Kis Dorrit még szorongóbb tekintettel, mint az imént, rátette a kezét arra a kézre, a mely az illatszeres üvegcsét tartotta. Fanny valósággal ökölcsapásokat mért a homlokára, oly vadul csapkodta a zsebkendővel, miközben így beszélt tovább:

- Hogy Sparkler így vagy úgy vagy bárhogyan, az most teljesen mellékes, nagyon jó állást kapott, az tagadhatatlan. Hogy igen jó összeköttetés volna, az is tagadhatatlan. A mi pedig az okosság kérdését illeti, hát igazán nem tudom, vajjon okos ember jó férj lenne-e a számomra. Én nem tudom senkinek alárendelni magamat. Képtelen volnék rá, hogy illő módon elismerjem a felsőbbségét.

- Óh, drága Fanny! - kiáltott Kis Dorrit, a ki valósággal eliszonyodott, mihelyt megértette, miben fő nénjének a feje, - ha szerelmes lennél valakibe, akkor ezek a gondolatok mind megváltoznának. Ha beleszeretnél valakibe, akkor te magad sem volnál többé a régi, hanem egészen felolvadnál és egészen megfeledkeznél magadról az iránta érzett odaadásban. Ha szeretnéd őt, Fanny...

Fanny abbahagyta homloka legyezgetését és elképedve nézett Amyre.

- Ah, valóban? - kiáltott Fanny. - Valóban? Lám, lám, mennyi mindent nem tudnak némelyek némely dolgokról! Azt mondják, hogy mindenkinek megvan a maga kedvencz témája, és úgy látszik, én most nyilván eltaláltam a tiedet, Amy. No, no, kicsikém, hiszen tréfálok csak, - (meglegyintette huga homlokát); - de ne csacsiskodjál, és ne csacsogj terjengősen és ékesszólóan képzelgő lehetetlenségekről. Nos! De hadd térjek vissza megint saját magamra.

- Kedves Fanny, csak azt engedd még meg előbb, hogy kijelentsem, hogy jobban szeretném, ha megint dolgoznunk kellene a mindennapi szegényes kenyérért, mintsem hogy gazdagnak és Sparkler úr feleségének lássalak téged.

- *Engedjem* meg, hogy ezt kijelentsd, édesem? - felelte Fanny. - Szent Isten, hát persze, hogy megengedem, hogy kijelents mindent, a mit akarsz! Remélem, hogy nem feszélyez semmi? Hiszen azért vagyunk most együtt, hogy megbeszéljük a dolgot. És a mi Sparkler urat illeti, hát egyáltalában nincs szándékom sem ma, sem holnap feleségül menni hozzá, édesem.

- De később?

- Sem most, sem később, a mennyire most látom a dolgokat, - felelte Fanny közönyösen. Azután a közönyösségből hirtelen lázas nyugtalanságba csapva át, hozzátette:

- Te az okos emberekről beszélsz, kicsikém! Nagyon szép és nagyon könnyű az okos embereket emlegetni; de hát hol vannak azok az okos emberek? Az *én* közelemben egyet sem látok!

- De, édes Fannym, ilyen rövid idő alatt...

- Rövid idő alatt vagy nem rövid idő alatt, - vágott a szavába Fanny, - én kényelmetlenül érzem magam a helyzetünkben, énnekem nincs inyemre a helyzetünk, és nem sok kellene hozzá, hogy változtassak rajta. Más leányok, a kik más körülmények között nőttek fel és más körülmények között élnek, talán csodálkoznának azon, a mit én mondok vagy teszek. Hát csodálkozzanak! Őket a saját életük és a saját jellemük irányítja, engemet az enyém!

- Fanny, édes Fanny, tudod jól, hogy olyan tulajdonságaid vannak, a melyek méltóvá tesznek arra, hogy Sparkler úrnál sokkal kiválóbb embernek a felesége légy.

- Amy, édes Amy, - felelt Fanny, huga szavait utánozva, - én csak azt tudom, hogy akkor sokkal szilárdabb és világosabb lesz a helyzetem, a melyből több eredménynyel érvényesülhetek azzal az arczátlan némberrel szemben.

- És ezért - bocsásd meg a kérdést, Fanny, - ezért akarsz feleségül menni a fiához?

- Talán ezért, - szólt Fanny diadalmas mosolylyal. - Vannak ennél kevésbbé biztató utakmódok is, édesem, mikor a czél felé törekszünk. Az az arczátlan teremtés talán most azt gondolja, hogy nagy eredmény lenne, ha a fiát a nyakamba varrja és ezzel megbénít. De arra talán nem igen gondol, mennyire megfizetnék neki, ha feleségül megyek a fiához. Ellenszegülnék neki mindenben és versengenék vele. Ezt tűzném ki életem czéljává.

Fanny letette az üvegcsét, mikor ezt mondta és fel s alá járt a szobában. Valahányszor beszélt, mindig megállt egy helyben.

- Egyet bizonyosan megtehetnék, gyermekem: megöregíthetném őt. És ezt meg is tenném!

Megint járt egyet.

- Úgy beszélnék róla, mint öreg nőről. Úgy tennék, mintha pontosan tudnám a korát - ha nem tudnám is, de megtudnám a fiától. És módjában volna hallani tőlem, Amy: szeretettel, tisztességtudóan és szeretettel: milyen jól fest a korához képest. Már egyszerűen azzal is öregíteném, hogy én magam annyival fiatalabb vagyok. Talán nem vagyok olyan szép, mint

ő; ennek az eldöntésére nem vagyok hivatott, azt hiszem; de azt tudom, hogy ahhoz elég szép vagyok, hogy szálka legyek a szemében. És az is lennék!

- Édes néném, és ezért kárhoztatnád magad boldogtalan életre?

- Nem lenne boldogtalan élet, Amy. Nekem való élet lenne. Vajjon a hajlamaimnál, vagy a körülményeimnél fogva, az mindegy, de inkább nekem való lenne ez az élet, mint úgyszólván bárminő más.

Mintha valami vigasztalanság szólalt volna meg e szavakban; de aztán kurtán, kevélyen felkaczagva, megint járt egyet Fanny, s miután elsétált egy nagy tükör előtt, megint megállt.

- Termet! Termet, Amy! Nos igen. Annak a némbernek *van* termete. Megadom neki, a mi az övé, és nem tagadom le. De hát igazán annyira felülmúl másokat, hogy teljességgel megközelíthetetlen? Szavamra, erről nem vagyok túlságosan meggyőződve. Nyújts módot rá egy jóval fiatalabb nőnek, hogy olyan szabadon öltözködhessék, mint asszony létére ő, és majd meglátjuk, drágám!

Lehetett ebben a gondolatban valami kellemes és hízelgő, a mi jobb kedvre derítette Fannyt, úgy hogy visszaült megint a helyére. Kezébe vette huga kezét és feje fölött összekulcsolva mindkettőjük kezét, nevetve hugának az arczába nézett:

- És a tánczosnő, Amy, a kiről az a némber teljesen megfeledkezett - a tánczosnő, a ki egy csöppet sem hasonlított hozzám és a kire én sohasem emlékeztetem őt, ments Isten! nem bizony! - beletánczolna az életébe és az útjába tánczolna neki olyan melódiára, a mely megzavarná egy kicsit arczátlan egykedvűséget. Csak egy kicsit, Amy drágám, csak egy kicsit!

Minthogy Amy komoly, könyörgő pillantással nézett rá, Fanny leeresztette a négy kezet, s csak az egyiket illesztette Amy ajkára.

- Ne vitatkozzál velem, gyermek, - szólt ridegebben, - mert hasztalan tennéd. Ezekhez a dolgokhoz jobban értek én nálad. Még egyáltalán nem határoztam el magamat semmire, de lehet, hogy hamarosan határozok. Most pedig, miután kényelmesen megbeszéltük az ügyet, lefekhetünk. Te édes, drága kis egérke, jó éjszakát!

E szavakkal fölszedte Fanny a mentőhorgonyát, s miután ilyen alaposan tanácsot kért Amytől, ezúttal nem kívánt több tanácsot.

Ez időtől fogva Amy megfigyelte, hogy miképpen bánik Sparkler úrral a zsarnoka, mert több új oka volt rá, hogy jelentőséget tulajdonítson mindennek, a mi kettőjük között történik. Volt idő, a mikor úgy tetszett, mintha Fanny teljességgel képtelen volna Sparkler úr szellemi gyöngeségének az elviselésére és a mikor oly heves türelmetlenséggel kelt ki ellene, hogy már-már úgy tetszett, mintha végérvényesen ki akarná adni neki az útat. Máskor ellenben sokkal jobban megfért vele; Sparkler úr szinte mulattatta őt és Fanny felsőségének az érzete úgyszólván egyensúlyban tartotta a mérleg másik serpenyőjét. Ha Sparkler nem lett volna a leghűbb és legalázatosabb udvarló a világon, akkor elegendő oka lett volna rá, hogy meneküljön gyötrelmeinek a színhelyéről és legalább a Róma és London közötti távolságot vesse saját maga és bűvös megigézője közé. Csakhogy Sparkler úrnak nem volt több akaratereje, mint akár egy tutajnak, a melyet gőzhajó vontat maga után, s épp oly ellenállhatatlan erővel követte kegyetlen úrnőjét tüskön-bokron át.

Merdlené asszony e vontatások közben keveset beszélt Fannyval, de annál többet beszélt *róla*. Mintha akarata ellenére kénytelen lett volna ránézegetni a lorgnonján, s mintha másokkal való beszélgetése közben Fanny szépségének ellenállhatatlan ereje önkénytelen dicsérő szavakat csalt volna ki belőle. A daczosság, a melyet ez a szépség magára öltött, valahányszor Fanny hallotta az áradozást (mint a hogy rendszerint hallotta), arra vallott, hogy engedményekről

nem igen akar hallani a páratlan kebellel szemben; de a kebel legnagyobb bosszúja ilyenkor az volt, hogy fenhangon így szólt:

- Elkényeztetett szépség - de hát csoda-e ilyen arczczal és ilyen termettel?

Egy hónapja vagy hat hete lehetett már a tanácskozás éjszakájának, mikor Kis Dorritnak úgy rémlett, hogy valami új megállapodást födöz fel Sparkler úr és Fanny között. Sparkler úr, mintha valami elvállalt kötelezettséget teljesítene, ritkán szólalt meg a nélkül, hogy előbb egy pillantással engedelmet ne kért volna rá Fannytól. A fiatal hölgy sokkal tapintatosabb volt, semhogy a pillantást viszonozta volna; de ha Sparkler úr beszélhetett, akkor a fiatal hölgy néma maradt; ha ellenben nem beszélhetett, akkor a fiatal hölgy maga kezdett beszélni. Nyilvánvaló volt továbbá, hogy valahányszor Gowan Henrik puszta barátságból nevetségessé akarta tenni Sparkler urat, ez utóbbi nem állt kötélnek. Sőt nemcsak ez történt; hanem ilyenkor minden bebizonyítható szándékosság nélkül mindig Fanny szokott egészen véletlenül olyasmit mondani, a miben olyan fulánk volt, hogy Gowan sietett visszavonulni, mintha csak darázsfészekbe nyúlt volna.

Volt azonban még valami, a mi nagyon erősítette Kis Dorrit aggodalmait, noha voltaképpen nem volt túlságosan jelentős dolog. Sparkler úr viselkedése vele szemben megváltozott. Testvériessé lett. Nem egyszer, a mikor Kis Dorrit valami társaság legszélső peremén tartózkodott, - akár odahaza, akár Merdlené asszonynál, akár más valahol, - azon kapta rajta magát, hogy Sparkler úr karja átfogta a derekát titkos támaszul. Sparkler sohasem adta egy szóval sem magyarázatát ennek a figyelmességének; csak mosolygott a tulajdonosságnak olyan esetlen, elégedett, jóságos arczkifejezésével, a melynek az ilyen nehézkes úriembernél baljóslatú jelentősége volt.

Kis Dorrit egyszer odahaza volt, és nehéz szívvel éppen Fannyról gondolkozott. Fogadótermeik végén volt egy szobájuk, voltaképpen alig több egy szabálytalan erkélyablaknál, a mely kinyúlt az utcza fölé, s a honnan messze végig lehetett látni odalent a Corso festői mozgalmasságán és változatosságán. Délután három-négy óra tájban, angol időszámítás szerint, ragyogó és sajátságos volt a látvány ebből az ablakból; és Kis Dorrit ilyenkor szeretett ott időzni az ablakban, úgy mint a hogy ott időzött Velenczében is az erkélyen. Most is ott üldögélt, mikor gyöngéd érintést érzett a vállán és Fanny így szólt hozzá: - Nos, Amy drágám? - azután leült melléje. Az ülőhelyük része volt az ablaknak; mikor holmi körmenetféle volt odalenn, tarka szőnyegeket szoktak kiakasztani az ablakba, s feltérdeltek vagy felálltak ülőhelyükre és kihajolva a ragyogó színek fölé, így gyönyörködtek a látnivalóban. De az nap nem volt körmenet, és Kis Dorrit csodálkozott, hogy Fanny otthon van ilyenkor, a mikor rendszerint sétalovagláson szokott lenni.

- Nos, Amy, - szólt Fanny, - mire gondolsz, kicsikém?

- Rád gondoltam, Fanny.

- Ugyan? Milyen véletlen találkozás! De van itt még valaki. Talán csak nem gondoltál ő rá is? Vagy igen, Amy?

Amy csakugyan gondolt erre a másvalakire is, mert ez a másvalaki Sparkler úr volt. De nem mondta meg, a mikor kezet nyujtott neki. Sparkler úr odaült melléje, és Amy csakhamar érezte, hogy a testvéri korlát átövezi hátulról és nyílván tovább is elnyúlik, hogy Fannyt is körülfogja.

- Nos, hugocskám, - szólt Fanny sóhajtva, - azt hiszem, tudod, miről van szó?

- Olyan szép, a mennyire imádom, - dadogta Sparkler úr, - és fene okos teremtés - rendben vagyunk...

- Ne magyarázd tovább, Edmund, - szólt Fanny.

- Nem, szívem, - szólt Sparkler úr.

- Szóval, drágám, - folytatta Fanny, - röviden és velősen, eljegyeztük egymást. Meg kell mondanunk a Papának, vagy ma este, vagy holnap, a mikor alkalmunk lesz rá. Akkor aztán rendben lesz és többé nem igen lesz sok beszélnivalónk a dologról.

- Édes Fannym, - szólt Sparkler úr alázatosan, - szeretnék Amynek mondani valamit.

- Jó, jó! Halljuk hát, Isten nevében, - felelte a fiatal hölgy.

- Meg vagyok győződve róla, kedves Amy, - szólt Sparkler úr, - hogyha a maga kiváló és szépséges nénjén kívül volt még valaha lány a világon, a ki épp oly fene okos teremtés...

- Ezt már tudjuk, Edmund, - vágott a szavába Fanny kisasszony. - Ezt elhagyhatod. Kérlek, beszélj másról, ne arról, hogy milyen fene okos teremtések vagyunk.

- Igen is, szívem, - szólt Sparkler úr. - És higyje meg, Amy, hogy semmisem tehetne boldogabbá - boldogabbá - azon a nagy kitüntetésen kívül, hogy ilyen dicső lény, a ki olyan fene...

- Kérlek, Edmund, kérlek! - szakította félbe Fanny, türelmetlenül dobbantva egyet a padlón szép kis lábával.

- Szívem, igazad van, - szólt Sparkler úr, - és tudom, hogy megvan ez a rossz szokásom. Azt akartam csak kijelenteni, hogy semmi sem tehetne boldogabbá - boldogabbá - azon kívül, hogy jegyese lettem a világ legdicsőbb teremtésének - semmi sem tehetne boldogabbá, mint hogy Amy kedves ismeretségét élvezhetem. Lehet, hogy némely más kérdést, - szólt Sparkler úr férfiasan, - nem fogok fel hamarosan, úgy a hogy kellene, és tudom, hogyha a társaságot megszavaztatnák erre vonatkozólag, a többség úgy döntene, hogy nem fogom fel; de a mi Amyt illeti, Amyvel teljesen tisztában vagyok!

Sparkler úr szavai bizonyságául meg is csókolta Amyt.

- Egy kés és villa meg egy szoba, - folytatta Sparkler úr, korábbi szónoki produkcióihoz képest valósággal terjengősen, - mindig rendelkezésére fog állani Amynek. Az öregem, bizonyos vagyok benne, mindig büszke lesz rá, hogy olyan vendéget láthat magánál, a kit én annyira becsülök. És a mi az anyámat illeti, - szólt Sparkler úr, - a ki szörnyű finom teremtés és fene...

- Edmund, Edmund! - kiáltott Fanny kisasszony, úgy, mint az imént.

- Bocsáss meg, lelkem, - mentegetődzött Sparkler úr, - tudom, hogy megvan ez a rossz szokásom, és forrón köszönöm, imádásra méltó leánykám, hogy nem restelsz azzal fáradni, hogy leszoktass róla. De az anyámat az egész világ bámulatos finom nőnek tartja és bizonyos, hogy fe...

- Lehet, hogy igazad van, - felelte Fanny; - de kérlek, ne beszélj róla tovább.

- Nem beszélek, drágám, - szólt Sparkler úr.

- Akkor nincs is már egyéb mondani valód, ugy-e, Edmund? - kérdezte Fanny.

- Dehogy van, imádásra méltó leánykám, - felelte Sparkler úr, - azért is bocsánatot kérek, hogy ilyen sokat beszéltem.

Sparkler úr úgyszólván ihletszerüen megérezte, hogy a kérdésben benne rejlett az a másik kérdés is: nem volna-e jobb, ha most már távoznék? Ennélfogva visszahúzta a testvéri korlátot és kedvesen kijelentette, hogy azt hiszi, most immár szíves engedelmükkel elbúcsuzik.

Mielőtt távozott, Amy szerencsét kívánt még neki, a mennyire lelke izgalmában és szomorúságában képes volt ezt a kötelességét teljesíteni.

Miután Sparkler úr elment, Amy így kiáltott fel: - Óh, Fanny, Fanny! - s ott a ragyogó ablakban odafordult a nénjéhez, a keblére borult és keservesen sírt. Fanny eleinte nevetett; de csakhamar odasimult arczával a huga arczához és sírt ő is - egy kicsit. Ekkor esett meg utoljára, hogy Fanny elárulta, hogy az ő lelkében is van ez ügyre vonatkozólag valami rejtett, elfojtott vagy legyőzött érzelem. Ez órától fogva megnyilt előtte az út, a melyet ő maga választott, és Fanny a maga parancsoló, akaratos lépteivel haladt tova rajta.

TIZENÖTÖDIK FEJEZET.

Nincs komoly oka vagy akadálya, hogy ez a két személy ne egyesüljön.

Mikor Dorrit úr értesült idősebb leányától, hogy Sparkler úr házassági ajánlatot tett neki és hogy ő eljegyezte magát Sparkler úrral, a hírt épp oly nagy méltósággal, mint a mekkora apai büszkeséggel fogadta. A méltóságát megduzzasztotta annak a tágas és előnyös terrénumnak a reménye, a hol új ismeretségekre tehet szert, atyai büszkeségét pedig kifejlesztette az a tudat, hogy Fanny kisasszony ilyen készséges rokonérzést tanusít atyja életének e nagy czélja iránt. Tudtára adta leányának, hogy nemes becsvágya harmónikus visszhangra lel atyai szívében; és áldását adta rá, mint kötelességtudó és jószándékú gyermekre, a ki teljesen a családi név emelésére szentelte magát.

Sparkler úrnak, mikor Fanny megengedte neki, hogy megjelenhessen, kijelentette Dorrit úr, hogy nem akarja titkolni, hogy az az összeköttetés, a melynek felajánlásával Sparkler úr kitüntette, a legnagyobb mértékben megfelel az érzelmeinek; egyrészt azért, mert összhangban van Fanny lánya legszabadabb hajlamaival, és másrészt azért, mert kívánatos alkalmat nyújt neki arra, hogy családi kapcsolatba jusson Merdle úrral, a kor uralkodó szellemével. Merdlené asszonyról is megemlékezett magasztaló szavakkal, mint oly hölgyről, a kit az előkelőség, eleganczia, báj és szépség dús kincsei ékesítenek. Kötelességének tartotta azonban megjegyezni (bizonyos volt benne, hogy oly finom érzékű úriember, mint Sparkler úr, a kellő gyöngédséggel fogja értelmezni szavait), hogy addig nem tekintheti véglegesen elfogadottnak a házassági ajánlatot, a míg módjában nem lesz élnie azzal az előjoggal, hogy Merdle úrral rövid levelezés útján érintkezhessen; és a míg meg nem győződhetik róla, hogy a házassági ajánlat megegyezik e kiváló úriember nézeteivel annyiban, hogy ő (Dorrit úr) meg lehet nyugodva, hogy az a hatalmas ember, a kit a nélkül, hogy silány hízelkedőnek mondhatnák érte, joggal nevezhet a nagy világ szemének, úgy fogja fogadni a leányát, a mint származásánál, hozományánál és kilátásainál fogva elvárhatja. De a mikor ezt a kijelentést teszi, a melyet kisebb rangú úriember és atya létére kötelessége megtenni, egyáltalában nem akar annyira diplomata lenni, hogy eltitkolja, hogy a házassági ajánlat, bárha egyelőre függőben marad is, igen reményteljes, és bárha egyelőre föltételesen is, de elfogadottnak tekinthető, és ennélfogva köszöni Sparkler úrnak a megtiszteltetést, a melyben őt és családját részesítette. Röviden és velősen, Dorrit úr egészen úgy fogadta el Sparkler úr ajánlatát, mint a hogy a múltban három vagy négy félkoronást elfogadott volna tőle.

Sparkler úr, a kit a szavak árja, a mely ártatlan fejére zúdult, egészen elkábított, röviden, de azért az alkalomhoz illően, felelt. Nem mondott sem többet, sem kevesebbet annál, hogy régóta észrevette már, hogy Fanny kisasszony fene okos teremtés és hogy semmi kétsége sincs benne, hogy az öregével minden rendben lesz. E pontnál szerelme tárgya becsappantotta őt, mintha rugós födelű doboz lett volna, és elküldte.

Nem sokkal ezután megjelent Dorrit úr a kebelnél, hogy tiszteletét tegye, s a kebel nagyon figyelmesen fogadta őt. Merdlené asszony hallott a dologról Edmundtól. Eleinte meg volt lepve, mert nem is gondolt arra, hogy Edmund házasodni szándékozik. A társaság nem gondolt arra, hogy Edmund házasodni szándékozik. De azért természetesen észrevette nő létére, (mi nők ösztönszerűen észreveszszük az ilyesmit, Dorrit úr!), hogy Dorrit kisasszony rendkívül elbűvölte Edmundot, és ő maga nyíltan meg is mondta, hogy Dorrit urat nagy felelősség terheli azért, hogy ilyen bűbájos lánykát hozott magával ide külföldre, a ki így elcsavarja honfitársai fejét.

- Szabad mindebből arra következtetnem, asszonyom, - szólt Dorrit úr, - hogy azt az irányt, a melybe Sparkler úr érzelmei terelődtek, kegyed - ha - helyesli?

- Biztosítom, Dorrit úr, - felelte Merdlené asszony, - hogy a mi engem illet, én magam el vagyok ragadtatva.

Dorrit urat ez a válasz rendkívül megörvendeztette.

- A mi engem illet, - ismételte Merdlené asszony, - el vagyok ragadtatva.

Ez a véletlen ismétlés arra bírta Dorrit urat, hogy kifejezze azt a reményét, hogy Merdle úr sem fogja megtagadni a beleegyezését.

- Nem vállalkozhatom rá, - szólt Merdlené asszony, - hogy határozott választ adjak a férjem helyett is, mert a férfiaknak, különösen azoknak, a kiket a társaság kapitalistáknak nevez, ezekről a kérdésekről meg van a maguk külön véleménye. De azt hiszem, - ez csupán a véleményem, Dorrit úr, - azt hiszem, hogy a férjem mindent egybevetve, - (e szó után megállt és végigtekintett saját magán, mielőtt könnyedén hozzátette) - szintén el lesz ragadtatva.

Azoknak a férfiaknak említésére, a kiket a társaság kapitalistáknak nevez, Dorrit úr köhögött, mintha önkénytelenül valami ellentmondás kivánkoznék ki a belsejéből. Merdlené asszony észrevette ezt és nyomban meg is felelt rá.

- Ámbár bizonyos, Dorrit úr, hogy ezt voltaképpen aligha szükséges megjegyeznem, ha csak a teljes őszinteség kedvéért nem, oly emberrel szemben, a kit oly nagyra becsülök, s a kivel remélhetőleg még kellemesebb összeköttetésbe fogok jutni hamarosan. Mert nagyon valószínűnek kell tartanom, hogy ön éppen olyan szempontból tekinti ezeket a kérdéseket, mint a férjem, ha csak azt az egyet számba nem veszszük, hogy a körülmények véletlen szerencséjévé vagy szerencsétlenségévé tették a férjemnek, hogy kénytelen szakadatlanul üzleti ügyekkel foglalkozni, s hogy ezek az ügyek, bármily nagyszabásúak legyenek is, egy kissé talán megszükítették a szemhatárát. Én magam valóságos gyermek vagyok üzleti ügyekben, - mondta Merdlené asszony; - de félek, Dorrit úr, hogy az üzleti ügyeknek ilyenféle hatásuk van.

Dorrit úrnak és Merdle úrnak ez az ügyes hintáztatása, úgy hogy mindegyikök a magasba emelte a másikat és mindegyikök lenyomta a másikat, és egyikök sem kerekedett a másik fölébe, csillapítóan hatott Dorrit úr köhögésére. A legnagyobb udvariassággal megjegyezte, hogy kénytelen az ellen a föltevés ellen tiltakozni, még ha Merdlené asszonytól ered is, a legbájosabb és legtökéletesebb nőtől, - (Merdlené asszony főhajtással fogadta a bókot), - hogy az oly vállalkozásoknak, a minők a Merdle úréi, a melyek annyira mások, mint minden más halandó apró-cseprő üzletei, bármi más nemtelenebb hatásuk volna, mint hogy megnövesztik és kiterjesztik azt a géniuszt, a melyben fogantattak.

- Ön a megtestesült nagylelkűség, - felelte Merdlené asszony, elbüvölően mosolyogva. - Reméljük, hogy így van. De megvallom, hogy én csaknem babonás vagyok az üzleti dolgokra vonatkozó gondolataimban.

Dorrit úr erre újabb bókkal felelt, a mennyiben kijelentette, hogy az üzleteket, mint az időt, a mely drága bennök, rabszolgák számára találták ki; és hogy Merdlené asszonynak, a ki kedve szerint uralkodik a szívekben, nem is szabad üzleti ügyekkel foglalkoznia. Merdlené asszony nevetett és azt a hitet keltette Dorrit úrban, hogy elpirult, a mi egyike volt legjava hatásainak.

- Mindezt azért mondom csak, - jelentette ki Merdlené asszony, - mert a férjem mindig rendkívül érdeklődött Edmund iránt, s mindenkor jelét adta annak, hogy leghőbb vágya Edmund boldogulásának az előmozdítása. Edmund közhivatali állását, azt hiszem, ismeri ön. A magán helyzete teljesen a férjemtől függ. Gyermekes értelmetlenségemben üzleti ügyekre vonatkozólag, higyje meg, ennyi az egész, a mit tudok.

Dorrit úr még egyszer kijelentette, a maga módján, hogy véleménye szerint az üzleti ügyek kívül esnek a bűbájos királynők és szívigézők körén. Megemlítette azután, hogy mint úriember és atya, írni szándékozik Merdle úrnak. Merdlené asszony helyeselte ezt a szándékot szíve mélyéből - vagy művészete teljével, a mi teljesen ugyanaz volt, - és ő maga a legközelebbi postával egy előkészítő levelet küldött a nyolczadik világcsodának.

Abban a levélbeli közleményben, a melyet Merdle úrhoz intézett, valamint párbeszédeiben és fejtegetéseiben a nagy kérdést illetően, a melyre a levél vonatkozott, Dorrit úr kacskaringókkal vette körül a tárgyat, mint a hogy a szépírás-tanárok kacskaringókkal ékesítik az irkákat és számtanfüzeteket, a hol a négy főművelet czímei hattyúkban, sasokban, grifmadarakban és más kalligrafikus csodákban végződnek, s a hol a kezdőbetűk majd kibújnak a bőrükből a tinta és a toll gyönyörűségében. De azért levele czélját is elég világosan kifejtette, úgy, hogy Merdle úr bátran úgy tehetett, mintha ebből a forrásból értesült volna csak a dologról. Merdle úr ilyen értelemben felelt a levélre. Dorrit úr felelt Merdle úrnak; Merdle úr felelt Dorrit úrnak; és végül csakhamar közhírré tétetett, hogy a levelező nagyhatalmak teljes megállapodásra jutottak.

Csak most és nem előbb, jelent meg Fanny kisasszony a színen, teljesen fölkészülve új szerepére. Csak most és nem előbb olvasztotta be teljesen fényébe Sparkler urat és ragyogott mindkettőjük helyett, sőt más húsz ember helyett is. Mint hogy most már nem érezte azt a bizonytalanságot és határozatlanságot, a mely helyzetében eddigelé annyi bosszúságot okozott neki, ez a szépséges hajó megindult egy határozott czél felé s oly könnyedén és oly biztosan járta az útját, hogy tengerjáró tökéletessége csakhamar bámulatosan kitetszett.

- Miután a praeliminarék ekképpen teljes megelégedésemre rendeztettek, - szólt Dorrit úr, - azt hiszem, drágám, hogy most már majd bejelentem - ha - formaszerüen Tábornokné asszonynak...

- Papa, - szólt közbe Fanny hirtelen e név hallatára, - egyáltalában nem látom át, mi köze ehhez Tábornokné asszonynak.

- Édesem, - szólt Dorrit úr, - így kívánja ezt az udvariasság egy - hm - művelt és finom úrhölgygyel szemben...

- Óh! Torkig vagyok már Tábornokné asszony műveltségével és finomságával, papa, - szólt Fanny. - Éppen elég volt már Tábornokné asszonyból.

- Elég volt már, - ismételte Dorrit úr szemrehányó elképedéssel, - ha - Tábornokné asszonyból?

- Valósággal megcsömörlöttem belé, papa, - szólt Fanny. - Valóban nem látom át, mi köze neki az én házasságomhoz. Foglalkozzék a saját házassági terveivel - ha ugyan vannak neki.

- Fanny, - felelt Dorrit úr, komoly és nyomatékos lassúsággal, a mely erős ellentétben volt leánya nyelveskedésével, - arra kérlek, légy szíves megmagyarázni - ha - hogy' érted ezt?

- Úgy értem, papa, - szólt Fanny, - hogy ha Tábornokné asszonynak vannak esetleg házassági tervei, hát akkor ezek éppen elegendők arra, hogy a szabad idejében legyen mivel foglalkoznia. És ha nincsenek neki, hát annál jobb; de én semmiképp sem vágyakozom arra a megtiszteltetésre, hogy akármiféle bejelentéseket tegyek neki.

- Ha megengeded, azt kérdem, Fanny, - szólt Dorrit úr, - hogy miért nem?

- Mert ő maga is kitalálhatja az eljegyzésemet, papa, - vágott vissza Fanny. - Hiszen elég szemfüles. Azt hiszem, többször tapasztaltam már. Csak hadd találja ki saját maga. És ha nem találja ki, hát akkor majd megtudja, a mikor asszony leszek. És remélem, papa, nem fogod fel hozzád való szeretetem fogyatékosságának, ha azt mondom, hogy elég korán fogja megtudni akkor is.

- Fanny, - felelte Dorrit úr, - megdöbbent, kellemetlenül érint ez a - hm - makacs és érthetetlen gyülöleted - ha - Tábornokné asszonynyal szemben.

- Ugyan, papa, - kérlelte Fanny, - ne nevezd, kérlek, gyülöletnek, mert biztosítlak róla, hogy Tábornokné asszonyt nem tartom méltónak a gyülöletemre.

Dorrit úr szigorú, szemrehányó tekintettel felállt a székéről és teljes méltóságában megállt a lánya előtt. A leánya karkötőjét forgatva, hol atyjára, hol oldalt tekintett és így szólt:

- Nos igen, papa. Igazán sajnálom, ha zokon veszed, de nem változtathatok rajta. Nem vagyok gyermek, és nem vagyok Amy sem, és beszélnem kell.

- Fanny, - nyögött fel Dorrit úr, fenséges szünet után, - ha - arra kérlek, hogy maradj itt, a míg Tábornoknét, mint példás úrhölgyet, a ki - hm - családunk bizalomra érdemes tagja, formaszerüen értesítem - hm - a változásról, a mely házunkban küszöbön áll; ha nemcsak - hm - kérlek erre, hanem - hm - megkövetelem...

- Óh, papa, - szólt közbe Fanny sokatmondó éllel, - ha ilyen fontosságot tulajdonítasz a dolognak, akkor igazán nem tehetek egyebet, mint hogy kötelességszerűen engedelmeskedem. Remélem azonban, hogy énnekem is meglehetnek a dologról a magam gondolatai, mert az adott helyzetben igazán nem tehetek róla.

Így aztán Fanny leült oly alázatos engedékenységgel, a mely a szélsőségek érintkezése folytán kihivó daczczá lett; és az atyja, a ki vagy nem tartotta méltóságával összeférőnek, hogy válaszoljon, vagy nem tudott mit válaszolni leányának, becsöngette Tinkler urat.

- Tábornokné.

Tinkler úr, a ki nem volt hozzászokva ahhoz, hogy ilyen kurta parancsokat kapjon a szép fénymázolóra vonatkozólag, megállt a helyén. Dorrit úr, a ki ebben a tétovázásban ott látta rögtön az egész Marshalseat minden tisztelet-ajándékával együtt, nyomban nekirontott Tinkler úrnak:

- Hogy merészel ilyet tenni, uram? Mit jelent ez?

- Bocsánat, uram, - szólt Tinkler úr alázatosan, - tudni óhajtottam...

- Semmit se óhajtson tudni, uram, - kiáltott Dorrit úr elvörösödve. - Ne akarjon bolonddá tenni. Ha! Nem azért állt meg. Csúfolódni merészelt, uram.

- Higyje meg, uram... - kezdte Tinkler úr.

- Ne hitessen el velem semmit! - szólt Dorrit úr, - Nincs szükségem a cselédem hitegetésére. Csúfolódni merészelt. El fogom bocsátani - hm - az egész személyzetet el fogom bocsátani. Mire vár még?

- Csupán a parancsaira, uram.

- Nem igaz, - szólt Dorrit úr. - A parancsot megkapta már. Ha - hm. Üdvözletemet Tábornokné asszonynak, és kéretem, hogyha nincs ellenére, keressen fel néhány perczre. Ez a parancsom.

Miközben a parancsot teljesítette, Tinkler úr talán azt is megjegyezte, hogy Dorrit úr tajtékzik dühében. De bármint volt is, Tábornokné asszony szoknyáinak a suhogása csakhamar hallatszott odakünn, a mint közeledtek - szinte azt mondhatnók lelkendezve rohantak - szokatlan szolgálatkészséggel Dorrit úr szobája felé. De az ajtó előtt mégis csak rendbe szedelőzködtek és a szobába már a szokott nyugalommal suhogtak be.

- Tábornokné asszony, - szólt Dorrit úr, - foglaljon helyet.

Tábornokné asszony kecses meghajlásra görbülve leereszkedett a székre, a melylyel Dorrit úr megkínálta.

- Asszonyom, - folytatta ez az úriember, - minthogy volt szíves vállalkozni lányaimnak a - hm - tökéletesítésére és minthogy meg vagyok győződve róla, hogy a mi őket közelről érdekli, az nem lehet - ha - közömbös kegyedre nézve sem...

- Teljességgel nem, - szólt Tábornokné asszony az elképzelhető legnagyobb nyugalommal.

- Ennélfogva van szerencsém közölni kegyeddel, asszonyom, hogy az itt jelenlévő leányom...

Tábornokné bicczentett a fejével Fanny felé, a ki alig észrevehetően visszabicczentett Tábornokné felé és azután kevélyen felkapta a tejét.

- Hogy Fanny leányom - ha - jegyet váltott Sparkler úrral, a kit kegyed is ismer. Mától fogva, asszonyom, fel van mentve nehéz feladatának - ha - nehéz feladatának a fele alól. - (Dorrit úr ismételte a nehéz feladatot, miközben haragosan Fannyra nézett.) - Remélem azonban, hogy ezért semmi tekintetben sem fog változni, sem közvetve, sem közvetlenül, a kegyed helyzete, a melyet ez idő szerint szíveskedik családomban betölteni.

- Dorrit úr, - felelt Tábornokné asszony, mialatt keztyűs kezeit példás nyugalommal egymásra fektette, - mindenkor kíméletes és mindenkor túlságosan megbecsüli baráti szolgálataimat.

(Fanny kisasszony köhögött, mintha azt akarná mondani: - Ebben ugyan igaza van!)

- Dorrit kisasszony kétségtelenül a legnagyobb elővigyázatossággal járt el, a melyre az adott helyzetben módja volt, és bizonyára meg fogja engedni, hogy őszintén gratuláljak neki. Ha a szenvedély forrongása nem zavarja, - Tábornokné asszony a szenvedély szó kiejtésekor lehunyta a szemét, mintha ki sem tudná mondani úgy, hogy másra nézzen; - ha találkozik a közeli rokonok helyeslésével; és ha a családi épület büszke felépítését előmozdítja, akkor az efféle esemény rendszerint kedvező eseménynek mondható. Dorrit kisasszony bizonyára meg fogja engedni, hogy őszintén gratuláljak neki.

Tábornokné asszony elhallgatott, és magában, hogy arczának megadja a kellő gömbölydedséget, hozzátette még ezt: - Papa, paprika, palacsinta, pomádé és prizma.

- Dorrit úr - folytatta azután fenhangon, - mindig rendkívül szeretetreméltó; és azért a figyelmességért, és hozzáteszem, kitüntetésért, hogy ezt a bizalmas ujságot ilyen korán közölték velem, Dorrit úr is és Dorrit kisasszony is, fogadják, kérem, hálám adóját. Hálám és gratuláczióm egyaránt szól Dorrit úrnak és Dorrit kisasszonynak.

- Engem igazán rendkívül megörvendeztet vele, - jegyezte meg Fanny kisasszony, - kimondhatatlanul megörvendeztet. Az a boldog bizonyosság, hogy nincs kifogása ellene, Tábornokné asszony, igazán, nagy terhet vesz le a lelkemről. Nem is tudom, mitévő lettem volna, - szólt Fanny, - ha kegyednek csak a legcsekélyebb ellenvetése is lett volna, Tábornokné asszony.

Tábornokné papa és paprika mosolylyal fölcserélte a keztyűit, úgy, hogy a jobb keztyűje volt felül és a bal alúl.

- Hogy a kegyed helyeslését kiérdemeljem, Tábornokné asszony, - szólt Fanny, a mosolyt olyan mosolylyal viszonozva, a melyben nyoma sem volt ezeknek az alkotórészeknek, - természetesen főczélja lesz mindig házaséletemnek is. Ha nem érdemelném ki, természetesen szörnyű szerencsétlennek érezném magamat. Bizonyos vagyok azonban benne, hogy a kegyed nagy jóságának nem tesz ellene semmi kifogása, és remélem, nem lesz ellene kifogása a papának sem, ha kegyednek egy kis tévedését helyreigazítom. Közülünk a legkiválóbbak is annyira ki vannak téve a tévedéseknek, hogy még kegyed is elkövetett egy kis hibát, Tábornokné asszony. Az a figyelmesség és kitüntetés, a mely, mint kegyed mondja, Tábornokné asszony, e bizalmas közléssel érte kegyedet, kétségtelenül rendkívül hízelgő és jóleső érzés; de énnekem semmiféle részem sincs benne. Az az érdem, hogy a kegyed tanácsát is kikértük ebben az ügyben, oly nagy érdem lett volna bennem, hogy érzem, hogy semmiképp sem szabad a magam számára lefoglalnom, mikor voltaképpen nem az enyém. Teljességgel a papát illeti meg. Rendkívül lekötelezett a bátorításával és a pártfogásával, de a papa volt az, a ki ez után kívánkozott. Énnekem köszönetet kell mondanom, Tábornokné asszony, azért, hogy a lelkemet egy nagy tehertől megszabadította, a mikor oly készségesen beleegyezett az eljegyzésembe; de kegyednek igazán nincs mit megköszönnie nekem. Remélem, hogy kegyed mindig helyeselni fogja a cselekedeteimet, ha már megváltam is az otthonomtól, és hogy a hugom sokáig fogja még élvezhetni jóindulatának a kegyét, Tábornokné asszony.

E rendkívül udvarias hangon mondott szónoklat után Fanny kisasszony előkelően és jókedvűen kiment a szobából - hogy mihelyt Dorrit úr és Tábornokné asszony nem hallhatták többé, kipirult arczczal felrohanjon a lépcsőn, berontson a hugához, kis álomtáskának nevezze és megrázza őt, hogy nyissa ki jobban a szemét, elmondja neki, hogy mi történt odalenn és megkérdezze tőle, hogy mi a véleménye most immár a papáról?

Merdlenével szemben a fiatal hölgy nagyon függetlenül és nagy biztossággal viselkedett, de egyelőre nem kezdte még meg vele a nyílt ellenségeskedést. Néha volt közöttük egy kis csetepaté, a mikor például Fanny úgy érezte, hogy Merdlené kegyesen vállon veregette, vagy a mikor például Merdlené rendkívül fiatalnak és szépnek látszott. De Merdlené asszony ezeket az apró csatározásokat mindig hamarosan elintézte, úgy, hogy bájos közönyösséggel visszasüppedt párnái közé és másfelé irányította a figyelmét.

A társaság, (mert ez a titokzatos lény is ott ült a Hét Dombon), úgy vélte, hogy Fanny kisasszonynak rendkívül előnyére vált az eljegyzése. Sokkal megközelíthetőbb lett, sokkal szabadabb és megnyerőbb, sokkal kevésbbé követelődző; annyira, hogy a férjhezadó lányok anyáinak nagy méltatlankodására, állandóan udvarlók és bámulók serege vette őt körül, hűtlenné válván Dorrit kisasszonynak a kedvéért a társasághoz és kitűzvén a lázadás zászlaját. Dorrit kisasszony, a kinek nagy gyönyörűsége telt a zűrzavarban, a melyet felidézett, nemcsak saját maga járt-kelt kevélyen az izgatott tömegben, hanem kevélyen és tüntetően magával hordozta Sparkler urat is, miközben mintha ezt mondta volna a többieknek: „Ha én jónak látom, hogy diadalmenetben vonuljak végig közöttetek, inkább ennek a békóba vert, gyönge fogolynak, mint más erősebbnek a kiséretében, hát ez az én dolgom. Elég, hogy énnekem így tetszik!” Sparkler úr a maga részéről soha sem kérdezett semmit; hanem ment oda, a hová vezették, megtette, a mit ráparancsoltak, úgy érezte, hogy ha az embert a választottja kedvéért tüntetik ki, akkor rendkívül kényelmesen jut kitüntetéshez; és igazán boldog volt, hogy ilyen nyilvánosan elismerték őt.

Minthogy a tél kezdett tavaszra válni, miközben így folytak a dolgok, Sparkler úrnak vissza kellett térnie Angliába, hogy vállalja a maga részét az ország géniuszának, tudásának, kereskedelmének, közszellemének és értelmének érvényesítéséből és irányításából. Shakespeare,

Milton, Bacon, Newton, Watt szülőföldje, egész sereg egykori és jelenlegi bölcselőnek, természetbúvárnak, s a természet és művészet miriád formájában való leigázójának hazája kiáltotta Sparkler úr nevét, hogy jőjjön haza és vegye pártfogásába, mert különben tönkre megy. És Sparkler úr, a ki nem tudott ellenállni a kétségbeesett kiáltásnak, a mely hazája lelke mélyéből tört elő, kijelentette, hogy haza kell mennie.

Ennek az lett a következménye, hogy rendkívül sürgőssé vált az a kérdés, mikor, hol és hogyan vegye feleségül Sparkler úr a világ legpompásabb leányát, a ki fene okos teremtés. A kérdés megoldását, némi titkolódzás és bujkálás után, maga Fanny kisasszony közölte a hugával.

- Nos, gyermekem, - szólt Fanny, fölkeresve egy szép napon Amyt, - van a számodra valami mondanivalóm. Csak az imént volt róla szó, és természetesen nyomban hozzád siettem, mihelyt szó volt róla.

- A házasságodról, Fanny?

- Drága gyermekem, - szólt Fanny, - ne fossz meg az örömömtől előre. Engedd, hogy úgy avassalak be a bizalmamba, izgatott kicsikém, a hogy szoktalak. A mi találgatásodat illeti, ha szószerint fogom fel, akkor nem-mel kellene rá felelnem. Mert voltaképpen nem is annyira az én házasságomról van szó, mint inkább az Edmundéról.

Kis Dorrit úgy nézett Fannyra, és talán nem is minden ok nélkül, mintha képtelen volna ezt a finom megkülönböztetést megérteni.

- Én nem vagyok kényszerhelyzetben, - szólt Fanny, - és rám nézve nem is sürgős a dolog. Én rám nincs szükség semmiféle hivatalban, és nincs szükség sehol a szavazatomra sem. De Edmundra szükség van. És Edmund kétségbeesik arra a gondolatra, hogy egyedül kellessen neki elutaznia, és valóban én magam sem bíznám őt szívesen önmagára. Mert ha csak el lehet - és rendszerint el lehet - követni valami ostobaságot, hát ő bizonyosan elköveti.

Miután befejezte ezt a pártatlan ítéletet jövendő férjeura megbízhatóságáról, sürgölődve levette fejéről a kalapját és a szalagjainál fogva ide-oda lóbálta lefelé lógatva.

- Ennélfogva sokkal inkább van szó Edmund dolgáról, mint az enyémről. Különben kár erre több szót vesztegetni. Hisz ez szembeszökő. Nos, Amy drágám! Minthogy arról van szó, hogy Edmund egyedül menjen-e vagy ne egyedül menjen, fölmerül az a másik kérdés, vajjon itt tartsuk-e meg az esküvőt, még pedig nemsokára, vagy pedig odahaza tartsuk-e meg hónapok multával?

- Látom már, hogy nemsokára elveszítlek, Fanny.

- Micsoda kis csacsi vagy te, - kiáltott Fanny félig elnézően, félig türelmetlenül, - hogy mindig kiveszed az ember szájából a szót! Kérlek, édesem, hallgass végig. Az a némber, - (természetesen Merdlené asszonyt gondolta), - húsvét utánig itt marad; ha tehát itt megyek férjhez és azután Edmunddal együtt utazom Londonba, akkor jóval megelőzném őt. Ez mindenesetre valami. De menjünk tovább, Amy. Minthogy ez a némber nem lenne az utamban, talán, nem lenne komolyabb kifogásom az ellen a javaslat ellen, a melyet Merdle úr tett a papának, hogy Edmund meg én lakjunk az ő házában - hiszen emlékszel rá - az a ház, a hová egyszer együtt mentél egy tánczosnővel, szívem, - a míg külön lakást választunk magunknak és berendezzük. De menjünk még tovább, Amy. Minthogy a papának régi terve, hogy tavaszszal Angliába utazik, hát Edmund meg én, ha itt tarjuk meg az esküvőt, Flórenczbe mehetnénk, a hol a papa csatlakozik hozzánk, és aztán együtt mehetnénk Angliába mind a hárman. Merdle úr arra kérte a papát, hogy lakjék nála ugyanabban a palotában, a melyről már megemlékeztem, és azt hiszem, a papa el is fogadja a meghívást. A papa persze ura saját

cselekedeteinek, s erre a pontra vonatkozólag, (a mely azonban egyáltalán nem lényeges), határozottan nem nyilatkozhatom.

Az a különbség, hogy a papa ura a saját cselekedeteinek, ellenben Sparkler úr egyáltalában nem az, igen nyomatékosan kifejezésre jutott abban, a hogy Fanny az egész ügyet előadta. Nem mintha a huga észrevette volna; mert Amyt egyrészt a közelgő válás fájdalma foglalta el, másrészt az a forró vágya, bárha belevonnák őt is az angolországi látogatás tervébe.

- És így határoztatok, kedves Fanny?

- Határoztunk! - ismételte Fanny. - Nos, gyermekem, te igazán próbára teszed egy kissé az ember türelmét. Tudod, hogy legfőképpen arra ügyeltem, hogy a szavaimat így ne lehessen értelmezni. Annyit mondtam csupán, hogy fölmerültek bizonyos kérdések; és a kérdések ezek.

Kis Dorrit tünődő szeme gyöngéden és nyugodtan találkozott Fanny tekintetével.

- Nos, édes kis lányom, - szólt Fanny, meglehetősen türelmetlenül ránczigálva szalagjainál fogva a kalapját, - hiába meresztgeted a szemedet. Ezt meg tudja tenni a kis bagoly is. Tanácsért fordulok hozzád, Amy. Mit tanácsolsz, mitévő legyek?

- Azt hiszed, - kérdezte Kis Dorrit kisvártatva, tépelődő hangon, - azt hiszed, Fanny, hogyha pár hónapra elhalasztanád az esküvőt, mindent tekintetbe véve, ez volna a legjobb?

- Nem, kis teknősbéka, - szólt Fanny szokatlanul élesen. - Teljességgel nem hiszem ezt.

Ezzel elhajította a kalapját messzire és egy székre vetette magát. De úgyszólván nyomban megint erőt vett rajta a gyöngédség, felpattant a székről és letérdelt a padlóra, hogy a hugát székével együtt karjaiba zárja.

- Ne tarts hamarkodónak vagy szeretetlennek, drágám, mert igazán nem vagyok az. De mikor te olyan furcsa kis csodabogár vagy! Majd kiugratod az embert a bőréből, mikor az ember igazán gyöngéd szeretne lenni hozzád. Hát nem megmondtam neked, te drága pólyásbaba, hogy Edmundot nem lehet rábízni saját magára? És nem tudod-e ezt te magad is?

- Igen, igen, Fanny. Tudom, hogy ezt mondtad.

- És tudom, hogy te magad is tudod ezt, - felelte Fanny. - Nos hát, drága gyermekem! Ha nem lehet őt rábízni saját magára, azt hiszem, ebből az következik, hogy én is elmenjek vele?

- Úgy... látszik, szívem, - szólt Kis Dorrit.

- Tehát miután hallottad, hogy milyen előkészületekre van szükség, hogy ezt a czélt megvalósíthassuk, jól értelek, édes Amy, ha úgy értelek, hogy azt tanácsolod, hogy menjek bele az előkészületekbe?

- Úgy - látszik, szívem, - szólt ismét Kis Dorrit.

- Hát akkor, - kiáltott Fanny lemondó arczczal, - azt hiszem, meg kell lennie! Hozzád jöttem, szívem, mert kétségeim voltak és mert láttam, hogy dönteni kell. Most már döntöttem. Legyen meg hát!

Miután ilyen példásan beletörődött a testvéri tanácsba és a körülmények hatalmába, Fanny csupa jóság lett, mint a ki feláldozta saját hajlamait legkedvesebb barátja kedvéért, s most a meghozott áldozat hatása alatt lelkesen áradozóvá lett.

- Annyi bizonyos, Amy, - szólt Fanny a hugához, - hogy te vagy a legjobb kis teremtés a világon, és a legokosabb; tenélküled igazán nem tudnám, mitévő legyek!

Így szólván, keblére ölelte Amyt, és ez az ölelés valóban gyöngéd volt.

- Nem mintha arra gondolnék, Amy, hogy valaha nélkülöznélek, mert remélem, hogy mindig úgyszólván elválhatatlanok leszünk. Most pedig, szívem, én is adok neked egy jó tanácsot. Ha itt maradsz majd egyedül Tábornoknéval...

- Itt maradok egyedül Tábornoknéval? - kérdezte Kis Dorrit csendesen.

- Hát persze, drágám, a míg a papa vissza nem érkezik! Hacsak Edvárdot nem tekinted társaságnak, a minek bizonyára nem mondható akkor sem, ha itt van, hát még, ha Nápolyban vagy Szicziliában van. Azt akartam mondani - de hát te olyan kedves kis manó vagy a folytonos közbeszólásaiddal! - hogyha itt maradsz majd egyedül Tábornoknéval, Amy, jól vigyázz, hogy ügyes mesterkedéssel valahogy értésedre ne adja, hogy feleségül akarja vétetni magát a papával vagy hogy a papa feleségül akarja őt venni. Mert mindenesetre meg fogja próbálni. Ismerem jól a ravaszságát, a hogyan keztyűs kezével tapogatózva lassan előre szokott haladni. De te ne értsd meg őt semmiesetre sem, érted? És ha a papa visszatérése után közölné veled azt a tervét, hogy Tábornoknét a mamáddá óhajtja tenni (a mi éppenséggel nem lesz valószinűtlenebb azért, mert én eltávozom), hát akkor azt tanácsolom, hogy ezt feleld a papának: „Papa, engedd meg, hogy határozottan tiltakozzam ez ellen. Fanny figyelmeztetett már rá; Fanny ellene van és én is ellene vagyok!" Nem azt akarom mondani, Amy, hogy a tiltakozásodnak bármi eredménye is lenne, vagy hogy valószínünek tartom, hogy te különös szilárdsággal fogsz tiltakozni ellene. De hát itt elvről van szó - gyermeki elvről - és én csak arra kérlek, ne járulj hozzá ahhoz, hogy Tábornokné mostohaanyáskodása alá kerülj a nélkül, hogy ezt az elvi álláspontot ne hangoztasd és tőled telhetően meg ne keserítsd körülötted mindenkinek az életét. Nem remélem, hogy állhatatosan kitartasz e mellett az elv mellett - sőt az a meggyőződésem, hogy cserben fogod hagyni, minthogy a papáról van szó, - de szeretném öntudatra rázni benned ezt a kötelességedet. A mi az én támogatásomat illeti, vagy a tőlem telhető ellenszegülést a terv megvalósítása ellen, hát én nem foglak cserbenhagyni, szívem. A mi befolyásom csak lesz fiatal asszony létemre, a ki nem vagyok híjával minden vonzó tulajdonságnak sem, - bárha elsősorban természetszerüen az ellen a némber ellen fogom felhasználni, - latba fogom vetni, erre számíthatsz, Tábornoknénak a feje és a hamis haja ellen, mert meg vagyok győződve róla, hogy nem valódi a haja, bármily útálatos is és bármennyire valószínütlennek tetszik is, hogy akadjon ép érzékű ember, a ki pénzt adott érte!

Kis Dorrit úgy fogadta ezt a tanácsot, hogy nem mert ellentmondani neki, de arra sem adott okot Fannynak, hogy azt hihesse, hogy tanácsát meg fogja fogadni. Miután ekképp úgyszólván lezárta hajadonságát és elrendezte világi ügyeit, Fanny jellemző buzgalommal hozzálátott ahhoz, hogy készüljön a helyzetében bekövetkező komoly változásra.

Az előkészületek azzal kezdődtek, hogy komornáját a futár védelme alatt elküldte Párisba, hogy megvásárolja azt a menyasszonyi kelengyét, a melyet elbeszélésünkben nem részletezhetnénk angol nyelven a nélkül, hogy le ne aljasodnánk,[34] a melyet azonban nem részletezhetünk franczia nyelven sem, mert elbeszélésünkben ragaszkodunk ahhoz a közönséges elvhez, hogy nem térünk el attól a nyelvtől, a melyen írunk. A szép és gazdag ruhatár, a melyet a két megbízott összevásárolt, egypár hét alatt megtette az útat azokon a földeken keresztül, a melyek rendeltetési helyétől elválasztották, a töméntelen vámházon keresztül, a hol egyenruhás nyomoronczok óriási serege tartózkodott, a kik szakadatlanul elismételték a különböző ruhadarabok láttára a kolduskönyörgést, mintha e nagy hadsereg minden egyes harczosa az ősi Belizár lett volna. Légió volt a számuk, és ha a futár épp másfél véka ezüstpénzt nem fordított volna nyomoruk enyhítésére, a ruhadarabokat a sok ide-oda forgatás teljesen elnyűtte

[34] Dickens e helyütt azt a nagy prüderiát csúfolja, a melynél fogva angol társaságban nem szabad efféle szavakat használni: has, nadrág, meztelen stb.

volna, mielőtt Rómába megérkeznek. De lépésről-lépésre szerencsésen átláboltak minde sok veszedelmen s végül kifogástalan állapotban elérték útjuk czélját.

Ott aztán válogatott női látogatók számára kiállították őket, a kiknek gyöngéd keblében engesztelhetetlen érzéseket ébresztettek. Ugyanekkor készültek arra a napra is, a mikor a ruhatár egynémely kincsét nyilvánosan is be kellett mutatni. Meghívókat küldtek szét a nászreggelire az angolok felének, a kik akkor ott időztek Romulus városában. A másik fele pedig készült a mozgósításra, hogy mint bíráló önkénytes sereg lépjen akczióba az ünnepély útvonalának különböző pontjain. A nagyhírű és előkelő angol signor, Edgardo Dorrit pedig, a példás nápolyi nemesség kedvencze, tüskén-bokron keresztül vágtatott Róma felé a posta-kocsin, hogy emelje az ünnepi alkalom fényét. A legjobb szálloda látott hozzá összes kulináris myrmidonjaival a nászlakoma rendezéséhez. Dorrit úr váltói csaknem romlásba döntötték a Torlonia bankot. A brit konzul egész konzulsága alatt nem ért meg még ilyen lakodalmat.

Elkövetkezett a nagy nap és a Kapitolium nőstényarkasa irígy dühében a fogait szerette volna csattogtatni, mikor látta, hogy a szigetbeli barbárok manapság miképpen szoktak ilyesmit nyélbeütni. A gyilkosfejű, nyomorult, katonai imperátorok szobrai, a kiknek hitvány utálatosságát még a szobrászok hízelgése sem tüntethette el teljesen, szerettek volna leszállni piedesztáljaikról, hogy az arát elrabolják. Az eldugult régi szökőkút, a hol valaha a gladiátorok mosakodtak, szeretett volna újra vígan szökellni az ünnepség tiszteletére. A Vesta temploma szeretett volna új életre kelni romjaiból, hogy rendelkezésére bocsássa pompáját az ünnepi alkalomnak. Mindez szeretett volna megtörténni; de nem történt meg. Mint nem egy érző lény - sőt mint nem egyszer a teremtés lordjai és ladyei is - szerettek volna sok mindent csinálni, de nem csináltak semmit sem. Az ünnepély bámulatos pompával folyt le. Fekete ruhás, fehér ruhás és vörösesbarna ruhás szerzetesek megálltak, hogy a hintók után nézzenek; bárány-bőrös, vándor parasztok koldultak és furulyáztak az ablakok alatt; az angol önkéntesek serege elvonult; a nap alkonyra hajlott; az ünnepély a végét járta; az ezernyi templom harangja csengett-bongott vonatkozás nélkül az ünnepélyre; és Szent Péter tagadta, hogy bármi köze is lett volna hozzá.

De ez időtájt az ara közeledett már első napi útjának czélja, Flórencz felé. Ennek a menyegzőnek az volt egyik különössége, hogy csupa menyasszony volt. A vőlegénynyel senki sem törődött. Az első nyoszolyólánynyal senki sem törődött. Kis Dorritot, a ki ezt a tisztet töltötte be, kevesen vehették volna észre a nagy ragyogásban, még ha talán keresték volna is. Így aztán a menyasszony felült gyönyörű hintójába, s véletlenül melléje ült a vőlegény is; s miután néhány perczig kényelmesen haladt a kocsi a jó kövezeten, csakhamar kétségbeesett posványban, a romlás és pusztaság végtelen hosszú útján kezdett rázódni és döczögni. Azt mondják, hogy nagyon sok nászkocsi járt azelőtt és azután is ugyanazon az úton.

Ha Kis Dorrit az nap este egy kicsit elhagyottnak és egy kicsit levertnek érezte magát, nem vigasztalhatta volna meg semmi sem annyira, mintha úgy, mint valaha, megint ott ülhetett volna dolgozgatva az atyja mellett s elkészíthette volna atyjának a vacsoráját és az ágyát. De erre gondolni sem lehetett most, mikor ott ültek a díszkocsiban, és Tábornokné asszony feszített a kocsi bakján. És a vacsora! Ha Dorrit úr vacsorázni akart, ott volt az olasz szakács és a svájczi czukrász, a kiknek előbb akkora süveget kellett föltenniök, mint a pápai mitra, és odalenn a rézedényekkel teleaggatott laboratóriumban össze kellett az alchimisták titkait kotyvasztaniuk, mielőtt Dorrit úr hozzájuthatott a vacsorájához.

Dorrit úr az nap este csupa bölcseség és tanulság volt. Ha egyszerűen nyájas lett volna, Kis Dorritnak nagyobb öröme telt volna benne; de Kis Dorrit elfogadta őt olyannak, a milyen volt, - mikor nem fogadta el őt olyannak! - és igyekezett a leggyöngédebben meglenni vele. Végül Tábornokné asszony visszavonult. Éjszakai pihenőre való visszavonulása volt mindig a leg-fagyosabb szertartása. Mintha szükségét érezte volna annak, hogy az emberi képzelőtehetség

kővé dermedjen, nehogy nyomon követhesse őt. Miután átesett a rideg formaságokon, a melyek már-már egy szakasz katona előkelő gyakorlataihoz hasonlítottak, visszavonult. És Kis Dorrit ekkor átölelte atyját, hogy jóéjszakát kívánjon neki.

- Amy, drágám, - szólt Dorrit úr, megfogva Kis Dorrit kezét, - ez a vége a napnak, a mely - ha - mélyen meghatott és megörvendeztetett.

- És egy kissé ki is fárasztott, édesem, ugy-e?

- Nem, - szólt Dorrit úr, - nem; nem érzem a fáradtságot, ha olyan alkalom okozta, a mely - hm - ilyen tiszta örömmel tölti el lelkemet.

Kis Dorrit boldog volt, hogy ilyen boldognak láthatta atyját és boldogan rámosolygott.

- Szívem, - folytatta Dorrit úr, - olyan alkalom ez, a mely - ha - jó példát rejt magában. Jó példát, legkedvesebb gyermekem - hm - a te számodra.

Kis Dorrit, a kit e szavak zavarba ejtettek, nem tudta, hogy mit mondjon, noha Dorrit úr elhallgatott, mintha azt várná, hogy Amy mondjon valamit.

- Amy, - folytatta megint Dorrit úr, - a te kedves nénéd, a mi Fannynk olyan - ha, hm - házasságot kötött, a mely kiválóan alkalmas arra, hogy - hm - összeköttetéseink alapját kiszélesítse és - hm - társadalmi helyzetünket szilárdítsa. Szívem, remélem, hogy nincs messze már az az idő, a mikor a te számodra is - ha - akad majd méltó élettárs.

- Óh, nem! Engedd, hogy én veled maradhassak! Esedezve kérlek, engedd meg, hogy én veled maradhassak! Én nem akarok semmi mást, csak hogy itt maradhassak és gondodat viselhessem!

Úgy mondta ezt, mintha hirtelen halálos rémület szállta volna meg.

- No, no, Amy, Amy, - szólt Dorrit úr. - Ez gyermekes ostobaság, gyermekes ostobaság. A helyzeted rád is bizonyos - ha - felelősséget ró. Ez a felelősség azt kívánja, hogy fejleszd a helyzetedet és - hm - bizonyulj rá érdemesnek. A mi azt illeti, hogy a gondomat viseld, hát én magam is tudom - ha - a magam gondját viselni. Különben - tette hozzá kis vártatva, - ha szükségem lenne rá, hogy a gondomat viseljék, hát - hm - a gondviselés - ha - jóvoltából majd csak akad valaki, a ki a gondomat viselje. Arra nem is gondolhatok - ha, hm - drága gyermekem, hogy lefoglaljalak és úgyszólván - ha - feláldozzalak.

Óh, milyen időpont volt ez, a mikor megkezdődött az önmegtagadásnak ez a gyakorlása; a mikor olyan arczczal kellett beszélni róla, mintha nagylelküségnek kellene tekinteni; a mikor hinni kellett benne, mintha egyáltalában lehetséges lett volna!

- Ne szólj egy szót sem, Amy. Határozottan kijelentem, hogy nem tehetem ezt. Nem szabad - ha - ezt tennem. A - hm - lelkiismeretem nem engedné meg. Meg is ragadom ennélfogva, szivem, azt az alkalmat, a melyet a mai örvendetes és megható ünnep kinál, hogy - ha - ünnepélyesen kijelentsem, hogy most immár az a leghőbb vágyam és szándékom, hogy te is - ha - rangodhoz illően (ismétlem, rangodhoz illően) férjhez menj.

- Óh, nem, drágám! Kérlek, nem!

- Amy, - szólt Dorrit úr, - meg vagyok győződve róla, hogy ha ezt a kérdést olyan valaki elé terjesztenők, a kinek magasabb rendű a társadalmi tudása, magasabb rendű a tapintata és a belátása - mondjuk például - ha - Tábornokné asszony elé - hát akkor nem volna véleményeltérés arra vonatkozólag, hogy a mit óhajtok, az - hm - gyöngéd és jogos kívánság. Minthogy azonban ismerem - hm - tapasztalásból szerető és kötelességtudó természetedet, nyugodt vagyok, hogy nem szükséges tovább feszegetnem a dolgot. Ez idő szerint nem tudok - hm - férjet ajánlani a számodra, drágám; nem is gondolok még senkire. Csak azt óhajtom, hogy -

ha - megértsük egymást. Hm. Jó éjszakát, drága és immár egyetlen lányom. Jó éjszakát. Isten áldjon meg!

Ha az nap éjszaka felvillant is Kis Dorrit fejében az a gondolat, hogy édes atyja a szerencse napjaiban immár könnyű szerrel meg tudna válni tőle, mert az a terve, hogy második feleséggel helyettesítse őt, hát Kis Dorrit nyomban elüzte magától ezt a gondolatot. Hűséges maradt hozzá, mint a legrosszabb napokban, a melyeken egyedül ő segítette keresztül az atyját, és elüzte magától ezt a gondolatot; és könnyes álmatlanságában legfölebb arra gondolt, hogy atyja most mindent gazdagságán keresztül lát és azon a gondján keresztül, a mely mindenkor ránehezedett volt a lelkére, hogy továbbra is gazdagok maradjanak, sőt egyre gazdagabbak legyenek.

Még három hétig ültek a díszkocsijukban, a melynek Tábornokné asszony ült a bakján, és ekkor Dorrit úr elindult Flórenczbe, hogy csatlakozzék Fannyhoz. Kis Dorrit boldog lett volna, ha szeretete jeléül legalább addig is elkísérhette volna édesatyját, s azután egyedül térhetett volna vissza, kedves Angliájára gondolva. De bárha a futár elutazott volt már az arával, most az inas került sorra; és Kis Dorritra mindaddig nem is került volna sor, a míg pénzért más valakit lehetett szerezni.

Tábornokné asszony könnyen vette az életet - oly könnyen, a mint csak telt tőle egyáltalában, - mikor a római lakásban egyedül maradt Kis Dorittal. És Kis Dorrit gyakran kihajtott egy bérkocsiban, a mely rendelkezésökre állt, és kiszállt a kocsiból egyedül, hogy elbolyongjon az ősi Róma romjai között. Az óriás ősi amphitheatrumnak, az ősi templomoknak, az ősi diadalíveknek, az ősi kitaposott utaknak, az ősi síroknak romjai a mellett, hogy ezeknek a romjai voltak, Kis Dorritra nézve romjai voltak az egykori Marshalseanek is - romjai az ő egykori életének - romjai azoknak az arczoknak és alakoknak, a melyek egykor benépesítették az életét - romjai egykori vonzalmainak, reményeinek, gondjainak és örömeinek. A cselekvés és szenvedés kettős romjai lebegtek a magános leányka előtt, a ki gyakran elüldögélt valamelyik omladékdarabon; és az elhagyott helyeken, a kéklő égbolt alatt, ott látta együtt e kettős romokat.

De aztán felbukkant Tábornokné asszony; megfosztott mindent a színétől, úgy a hogyan a természet és a művészet megfosztotta *őt* minden színétől; Eustace szövegének megfelelően, teleírt papával és paprikával mindent, a mire rátehette a kezét; mindenütt Eustace urat és a társait kereste és más egyebet nem is látott; előkaparászta a legszárazabb kis régiségcsontokat és elnyelte mindenestül, minden emberi megilletődés nélkül - mint valami keztyűs halott-pusztító szellem.

TIZENHATODIK FEJEZET.

Haladunk előre.

Az új házaspárt, mikor megérkezett Londonba, a Cavendish Square, Harley Streetre, a főpohárnok fogadta. Ez a nagy férfiú nem törődött velük, hanem csak eltűrte őket. Hiszen az embereknek meg kell házasodniuk folytonosan, vagy bele kell törődniök abba, hogy összeházasítsák őket, mert különben nem volna szükségük főpohárnokokra. Mint a hogy a nemzetek azért vannak, hogy megadóztassák őket, épp úgy a családok azért vannak, hogy főpohárnokoskodjanak rajtok. A főpohárnok kétségtelenül úgy gondolta, hogy a gazdag embereknek természetszerüen csupán az ő kedvéért kell szaporodniuk.

Ennélfogva annyira leereszkedett, hogy a kapú alól odapillantott a kocsira, a nélkül, hogy összeránczolta volna a homlokát, és nagyon barátságosan így szólt az egyik alárendeltjéhez:

- Tamás, segítsen leszedni a málhát.

Sőt ő maga fel is kísérte az új asszonyt a lépcsőn Merdle úr színe elé; ezt azonban úgy kell felfogni, mint a szépnem iránt érzett lovagiasságának tanujelét (bámulója volt ugyanis a szépnemnek s tudták róla, hogy egy bizonyos herczegnő bájainak a rabja volt), nem pedig mint engedményt a családdal szemben.

Merdle úr ott somfordált a kandalló-szőnyegen, miközben várta, hogy Sparklerné asszonyt üdvözölhesse. A keze mintha visszahuzódott volna a kabátja ujjába, a mikor menye elé lépett, és olyan bőven juttatott a fiatal asszonynak kabátujja hajtókájából, mintha Guy Fawkes[35] népies alakja fogadta volna őt. Miután ajkon is csókolta még a menyét, nyomban lefogta önnönmagát a csuklóinál fogva és visszavonult a kerevetek, székek és asztalok közé, mintha önmagának a rendőre lett volna, a ki így szól saját magához: - Ne teketóriázzék! Előre! Elcsíptem, tudja meg, előre hát nyugodtan velem!

Sparklerné asszony, a ki berendezkedett a pompás termekben - a pihe, selyem, csipke és patyolat legszentebb szentélyében, - úgy érezte, hogy eddigelé meg lehet elégedve a diadalával és lépésről-lépésre halad előre az útján. Az esküvője előtti nap Merdlené asszony komornájának Merdlené asszony jelenlétében, a legbájosabb közönnyel adott egy kis emléket (karkötőt, kalapot és két öltözet ruhát, csupa vadonatúj holmit), a melynek körülbelül négyszer annyi volt az értéke, mint annak az ajándéknak, a melyet ő kapott Merdlené asszonytól annak idején. Most ott székelt Merdlené asszony szobáiban, a melyeket itt-ott még külön is feldiszíttetett, hogy méltóknak bizonyúljanak mostani lakójukhoz. Képzeletében, a mint ott trónolt mindannak a fényűzésnek közepette, a melyet gazdagság szerezhetett vagy lelemenyesség kieszelhetett, ott látta maga előtt azt a szép keblet, a mely együtt vert gondolatainak az ujjongásával, a mint versenyre száll azzal a másik kebellel, a mely oly sokáig híres volt, és látta, hogy ezt a másik keblet túlragyogja és árnyékba borítja. Boldog volt? Fanny kétségtelenül boldog volt. Szó sem volt többé arról, hogy azt kívánja, bárha meghalna!

A futár nem helyeselte, hogy Dorrit úr egyik barátjának a házában szálljon meg, és jobbnak látta, hogy egy szállodába helyezze el őt a Grosvenor Square, Brook Streeten. Merdle úr másnap korán reggelre rendelte meg a kocsiját, hogy reggeli után nyomban meglátogathassa Dorrit urat.

Pompás látvány volt a fogat, csillogtak a lovak, ragyogott a szerszám, tündököltek a libériák. Fényes, megfelelő volt az együttes. Merdle úrnak való volt a fogat. Az emberek utána bámultak, a mikor végigrobogott az utczákon, és tiszteletteljesen suttogva így szóltak:

- Ott hajtat!

Így hajtatott, a míg a Brook Streeten meg nem állt. Azután kibujt a drágakő a tokjából; ő maga nem ragyogott, sőt éppen ellenkezőleg.

A szálloda irodájában nagy mozgás. Merdle! A tulajdonos, bárha gőgös úr volt, a ki épp az imént hajtott egy pár telivérrel a városba, megjelent, hogy fölkísérje őt a lépcsőn. A szolgák és pinczérek elébe siettek a hátsó lépcsőkön és véletlenül ott időztek az ajtókban és a folyosók sarkában, hogy rápillanthassanak. Merdle! Óh, te nap, hold és csillagok, a nagy ember! A gazdag ember, aki bizonyos értelemben megkorrigálta az Új Testamentumot, és már is bejutott a mennyek országába. A ki ebédelhetett volna akárkivel, a kit kedve volt kiválasztani, és

[35] Guy Fawkes a hires lőpor-összeesküvő, a ki 1605 november 5-én levegőbe akarta röpíteni a parlamentet. De november 4-én elfogták és azután kivégezték. Ezt a kivégzést a nép minden évben megismétli még ma is Londonban egy »Guy Fawkes-bábun«, a melyet előbb végighordoznak az utczákon. Esetlen keztyüket húznak a kezére, hosszú ujjakkal.

a ki a pénzt csinálta. Mialatt fölfelé ment a lépcsőn, odalenn már is sorba álltak az emberek, hogy majd ha lefelé jön, rájok essék az árnyéka. Így hordták ki és helyezték el valaha a betegeket az Apostol útjába, - a ki *nem* tartozott a jó társasághoz és a ki *nem* csinálta a pénzt.

Dorrit úr, hálóköntösben, kezében az ujsággal, éppen reggelizett. A futár izgatott hangon jelentette:

- Mer-dle úr!

Dorrit úr meggyötört szíve nagyot dobbant, mikor Dorrit úr felpattant a székéről.

- Merdle úr! Ez - ha - igazán nagy kitüntetés. Engedje meg, hogy kifejezzem, milyen - hm - milyen - mélységesen meghat ez a - ha, hm - rendkívül megtisztelő figyelmessége. Nagyon jól tudom, uram, mennyire el van foglalva az ön ideje és hogy milyen - ha - rengeteg értéket képvisel.

Dorrit úr nem is tudta a „rengeteg" szót annyira megnyomni, a hogy szerette volna.

- Hogy ön - ha - ilyen kora reggel megbecsűlhetetlen idejének egy részét nekem szánja, ez - ha - olyan kitüntetés, a melyet a legnagyobb mértékben megbecsűlök.

Dorrit úr valósággal remegett, miközben a nagy férfiúhoz beszélt.

Merdle úr mondott a maga fojtott, befelé szóló, tétova hangján egypár jelentéktelen szót, és végül így szólt:

- Örülök, hogy láthatom, uram.

- Nagyon szeretetreméltó, - mondta Dorrit úr. - Igazán szeretetreméltó.

A vendég eközben leült és nagy kezével végigsimította kimerült homlokát.

- Remélem, jól érzi magát, Merdle úr?

- Úgy érzem magamat - igen, úgy érzem magamat, mint rendesen, - szólt Merdle úr.

- Rengeteg sok dolga lehet.

- Van elég. De - óh, Istenem, *énnekem* nincs semmi különös bajom, - szólt Merdle úr, körülnézve a szobában.

- Egy kis emésztési zavar? - kérdezte Dorrit úr.

- Valószínüleg. De én - óh, elég jól érzem magamat, - szólt Merdle úr.

Az ajkain, ott, a hol összeértek, fekete sávok voltak, mintha egy kis lőpor robbant volna fel ott rajtok; és Merdle úr úgy nézett ki, mintha aznap reggel, ha természettől fogva élénkebb vérmérsékletű lett volna, nagyon lázas lenne. Ez, továbbá az a nehézkesség, a melylyel a homlokát simogatta, volt az oka Dorrit úr aggódó kérdéseinek.

- Merdlené asszonyt, - folytatta Dorrit úr lekötelező hangon, - a mint ön bizonyára meglepetés nélkül fogja hallani, úgy hagytam el, mint a kit - hm - legjobban figyelnek az összes figyelők, a kit - hm - legjobban csodálnak az összes csodálok, a ki főékessége és bája Rómában a társaságnak. Bámulatos jó színben volt, mikor elváltam tőle.

- A feleségemet - szólt Merdle úr, - általában nagyon vonzó nőnek tartják. És kétségtelenül az is. Tisztában vagyok vele, hogy az.

- Ki ne lenne ezzel tisztában? - felelte Dorrit úr.

Merdle úr megforgatta a nyelvét becsukott szájában - meglehetős merev és nehezen forgó nyelve lehetett, - megnedvesítette az ajakát, végigsimította kezével megint a homlokát, s körülnézett megint a szobában, főként a székek alá nézve.

- De hát, - szólt Merdle úr, először tekintve Dorrit úr arczába, de aztán nyomban megint lesütötte a szemét Dorrit úr mellényének a gombjaira, - ha már vonzó tulajdonságokról beszélünk, akkor az ön leányáról kellene beszélnünk. Rendkívül szép teremtés. Úgy az arcza, mint a termete teljesen rendkívüli. Mikor a fiatal pár tegnap este megérkezett, ennyi báj igazán meglepett.

Dorrit úrnak oly nagy volt a megelégedettsége, hogy kijelentette - ha - hogy nem állhatja meg, hogy még egyszer ne biztosítsa róla Merdle urat élő szóval is, mint a hogy írásban már megtette, hogy mennyire megtiszteli és boldoggá teszi őt a két családnak ez az egyesülése. És odanyujtotta Merdle úrnak a kezét. Merdle úr ránézett egy ideig a kézre, rátette egy pillanatig a saját kezére, mintha a saját keze sárga tálalótálcza vagy halas kanál lett volna, azután átengedte megint Dorrit úrnak.

- Gondoltam, hogy legelőször is ide hajtatok, - szólt Merdle úr, - hogy felajánljam szolgálataimat, ha bármiben is hasznomat veheti; és hogy közöljem önnel azt a reményemet, hogy legalább azzal megtisztel, hogy ma nálam ebédel és nálam ebédel mindennap, a mikor nincs jobb dolga, a míg itt marad a városban.

Dorrit urat egészen elragadta ez a figyelmesség.

- Sokáig marad itt, uram?

- Egyelőre nem szándékozom - ha - két hétnél tovább itt maradni, - szólt Dorrit úr.

- Ez bizony nagyon kevés idő, olyan hosszú utazás után, - felelte Merdle úr.

- Hm. Igen, - szólt Dorrit úr. - De hát az igazság az - ha - kedves Merdle úr, hogy a külföldön való élet annyira megfelel az egészségemnek és az ízlésemnek, hogy - hm - mostani londoni látogatásomnak voltaképpen csak két czélja van. Az egyik az a - ha - megtisztelő szerencse és - ha - privilégium, a melyet éppen most élvezek és becsülök; a másik az, hogy rendezzem vagyis - hm - a legelőnyösebben elhelyezzem - ha, hm - a pénzemet.

- Nos, uram, - szólt Merdle úr, miután megint megforgatta a nyelvét, - ha hasznomat veheti ebben a tekintetben, rendelkezzék velem.

Dorrit úr beszédje még akadozóbb volt, mint rendesen, mikor ehhez a kényes kérdéshez közeledett, mert nem volt teljesen tisztában vele, mit fog szólni hozzá ilyen felséges nagyhatalom. Nem tudta, vajjon az ilyen nagykereskedő nem fogja-e jelentéktelen bagatellnek tekinteni azt, hogy valakinek az egyéni tőkéjével vagy vagyonával foglalkozzék. Minthogy Merdle úr szíves ajánlkozása nagyon megkönnyítette a dolgot, Dorrit úr kapva-kapott nyomban a támogatáson és nem győzött Merdle úrnak hálálkodni.

- Nem igen - ha - mertem volna, - szólt Dorrit úr, - higyje meg, abban bizakodni, hogy - hm - nem fogja megtagadni tőlem közvetlen tanácsának és támogatásának a mérhetetlen előnyét. Ámbár természetesen minden körülmények között Merdle úr nyomdokain haladhattam volna úgy, mint - ha, hm - az egész művelt világ.

- Hiszen csaknem rokonok vagyunk, uram, - szólt Merdle úr, a kit rendkívül érdekelt a szőnyeg mintázata, - s ennélfogva bátran rendelkezhetik velem.

- Ha. Igazán nagyon kedves! - kiáltott fel Dorrit úr. - Ha. Rendkívül kedves!

- Ez idő szerint, - szólt Merdle úr, - olyan valaki, a ki, mondjuk, teljesen távol áll tőlem, nem egy könnyen juthatna bele egyik jó dologba sem - persze a saját jó dolgaimról beszélek...

- Természetesen, természetesen! - kiáltott Dorrit úr, olyan hangon, a melyből az a meggyőződés csendült ki, hogy másfajta jó dolog nincs is a világon.

- ... Ha csak jó drágán nem. Vagy a mint mi szoktuk mondani, jó hosszú számjegy árán.

Dorrit úr lelkesedésében jókedvűen elnevette magát. Ha, ha, ha! Hosszú számjegy. Nagyon jó. Ha. Nagyon találó kifejezés, annyi bizonyos!

- Mindazáltal, - folytatta Merdle úr, - rendszerint fentartom magamnak azt a jogot, hogy némi kedvezményt osztogathassak, - a világ általában protekcziónak mondaná ezt, - úgyszólván a munkám és fáradozásom elismerése fejében.

- Valamint önzetlensége és lángesze elismerése fejében, - vetette közbe Dorrit úr.

Merdle úr úgy tett, mintha száraz, csukló művelettel lenyelné ezeket a tulajdonságokat, mint valami keserü pirulát; azután hozzátette:

- Úgyszólván jutalom fejében. Ha tehát nincs ellenére, meglátom majd, miképpen használhatom fel az ön javára ezt a korlátolt jogomat, (mert az emberek féltékenyek és ez a jogom korlátolt csak).

- Igazán, nagyon jóságos, - felelte Dorrit úr. - Igazán *nagyon* jóságos.

- Természetesen, - szólt Merdle úr, - az efféle üzleti ügyekben a legszigorúbb becsületességre és nyíltságra van szükség; föltétlen bizalomra van szükség kölcsönösen; rendületlen és meg nem rendíthető bizalomra; mert különben lehetetlen az üzletet nyélbe ütni.

Dorrit úr lelkesülten helyeselte ezeket a nemes érzelmeket.

- Ennélfogva, - szólt Merdle úr, - csak bizonyos mértékben részesíthetem önt előnyben.

- Értem. Csak meghatározott mértékben, - jegyezte meg Dorrit úr.

- Meghatározott mértékben. És teljes nyíltsággal. De a mi a tanácsomat illeti, - szólt Merdle úr, - hát ez egészen más valami. Tanácsot azonban, bármily csekély értékü...

Óh! Csekély értékü! (Dorrit úr még magától Merdle úrtól sem tűrhette el, hogy ennek a tanácsnak az értékét akárcsak látszólag is kisebbitse.)

- ... azt hiszem, adhatok, a kinek akarok, a nélkül, hogy a legtisztább becsületesség, a mely felebarátommal szemben kötelez, ebben gátolhatna. És a tanácsom, - szólt Merdle úr, miközben most mélyen elmerült egy szemeteskocsinak a szemlélésébe, a mely arra döcögött el az ablakok előtt, - rendelkezésére fog állani mindig, a mikor jónak látja.

Dorrit úr újból hálás köszönetet mondott. Merdle úr újból végigsimította többször a homlokát. Csend és nyugalom. Merdle úr tünődve nézi Dorrit úr mellénye gombjait.

- Minthogy meglehetősen drága az időm, - szólt Merdle úr, hirtelen felállva, mintha közben csak a lábaira várt volna, a melyek most immár megérkeztek, - a Citybe kell indulnom. Elvihetem önt magammal valahová, uram? Boldog leszek, ha letehetem önt valahol, vagy ha tovább vitethetem. Rendelkezzék a kocsimmal.

Dorrit úrnak eszébe jutott, hogy a bankárjánál van dolga. A bankárja a Cityben volt. Ez pompásan egybevágott; Merdle úr lesz szíves elvinni őt a Citybe. De nem tartóztathatja Merdle urat addig, a míg kabátot vesz. Dehogy is nem, sőt ellenkezőleg; Merdle úr ragaszkodott hozzá. Igy aztán Dorrit úr visszavonult a szomszéd szobába, átengedte magát inasának, és öt percz mulva ragyogva visszatért.

Merdle úr erre így szólt:

- Engedje meg, uram. Karoljon belém!

Dorrit úr ezután, Merdle úr karjára támaszkodva, lement a lépcsőn, miközben ott látta az ájtatos hódolókat, és érezte, hogy Merdle úr fénye ragyog ő benne is, tükröződés folytán. Majd a kocsi következett és a kocsizás be a Citybe; és az emberek, a kik őket nézték; és a

kalapok, a melyek szürke fejekről is lerepültek; és az általános hajlongás és görnyedés ez előtt a csodálatos halandó előtt, a melyhez fogható lelki megalázkodás nem látható - nem, a nagy égre, nem! érdemes ezt megszívlelnie mindenfajta csúszó-mászónak! - az év semelyik vasárnapján, a Westminster Abbeyban és a Szt.-Pál székesegyházban együttvéve sem. Mintha bűvös álmot álmodott volna Dorrit úr, a mikor ott ült magasan ebben a nyilvános diadalkocsiban, és nagyszerű menetben vonult a büszke czél, az aranyló Lombard Street felé.

Itt aztán Merdle úr ragaszkodott hozzá, hogy kiszálljon és gyalog menjen tovább, szerény fogatát Dorrit úr rendelkezésére bocsátván. Az álom ekkép még gyönyörűbb lett, mikor Dorrit úr egyedül kijött a bankból és az emberek, Merdle úr híján, *őt* nézték, s a mikor - simán tovagördülve - lelki füleivel gyakran hallotta ezt a felkiáltást: - Milyen csodálatos ember lehet ez, a ki Merdle úr barátja!

Az nap az ebédnél, bárha az alkalom váratlan volt, úgy, hogy nem is készülhettek rá, mégis nem e föld porából, hanem ez időszerint még valami ismeretlen, magasabbrendű anyagból való halandók ragyogó társasága tündökölte be áldásával Dorrit úr leányának a házasságát. És Dorrit úr leánya az nap komolyan megkezdte a versengést azzal a némberrel, a ki nem volt jelen; és megkezdte oly jól, hogy Dorrit úr szükség esetén nyugodtan megesküdhetett volna rá, hogy Sparklerné asszony egész élte során a fényüzés ölében hevert elnyújtózkodva és soha életében nem is hallott olyan durva angol szót, mint a minő a Marshalsea volt.

Másnap és harmadnap és minden áldott nap, - (minden egyes napot újabb ebédelő-társaság tett dicsővé), - úgy hullott Dorrit úrra a névjegyek özöne, mint a szinpadi hó. Minthogy barátja és házasság révén atyafia volt a kiváló Merdlenek, az ügyvéd, a püspök, a kincstárnok, a kórus, mindenki a világon igyekezett Dorrit úrral megismerkedni vagy összebarátkozni. Merdle úr számtalan irodájában a Cityben, valahányszor Dorrit úr bármelyikben megjelent, a mikor üzleti ügyei a város keleti részébe szólították, (a mi gyakran megesett, mert Dorrit úr üzleti ügyei csodásan megszaporodtak), a Dorrit név mindig bűvös jelszó volt, a melynek hallatára nyomban kinyiltak a nagy Merdle színe elé vezető ajtók. Így aztán óráról-órára ragyogóbb lett Dorrit úr álma, és Dorrit úr egyre jobban érezte, hogy ez az összeköttetése valóban nagy lépéssel előbbre vitte őt.

Csak egy dolog volt, a mi nem tündöklött aranyos fényben s ugyanakkor - bárha csak könnyedén - rá is nehezedett Dorrit úr lelkére. És ez a főpohárnok volt. Ez a nagyszerü személyiség, a mikor kötelességszerűen végignézte az ebédet, úgy nézett Dorrit úrra, hogy Dorrit úr megütődött rajta. A mikor Dorrit úr keresztülment az előcsarnokon s fölment a lépcsőn az ebédhez, oly üveges meredtséggel nézett rá, a mely Dorrit úrnak sehogysem tetszett. Valahányszor ivott az asztalnál, Dorrit úr borospoharán keresztül mindig azt látta, hogy az a hideg, kísérteties szem állandóan rajta függ. Nem tudott szabadulni attól a gondolattól, hogy a főpohárnok bizonyosan ismerte valamelyik fogolytársát és bizonyosan látta is őt az adósok börtönében, - sőt talán be is mutatkozott neki. Úgy szemügyre vette a főpohárnokot, a hogy csak szemügyre lehet venni az ilyen embert, de mégsem tudott rá visszaemlékezni, hogy látta-e már valaha más valahol. Végül hajlandó lett arra a föltevésre, hogy ebben az emberben nincs tisztességtudás, ebben a nagy darab emberben nincs érzés. De ez a föltevés nem nyugtatta meg Dorrit urat; mert gondolhatott, a mit akart, a főpohárnok kevély tekintete folyton rajta függött, még akkor is, ha a tányérra vagy más asztali fölszerelésre nézett; és nem vette le Dorrit úrról soha a tekintetét. Megértetni vele, hogy szemének ez a bilincse kellemetlen volt, vagy megkérdezni tőle, hogy voltaképp mit is akar, sokkal koczkázatosabb dolog lett volna, sem hogy Dorrit úrnak lett volna rá bátorsága. Mert ennek az embernek a szigorúsága gazdáival és gazdái vendégeivel szemben rettenetes volt, és ez az ember soha sem engedte meg, hogy akár a legcsekélyebb fesztelenséggel is próbáljon hozzá bárki közeledni.

TIZENHETEDIK FEJEZET.

Nyoma veszett.

Dorrit úr két napig szándékozott még Londonban időzni s éppen öltözködni akart, hogy újból alávesse magát a főpohárnok szemléjének (a kinek áldozatai a szó szoros értelmében mindig csak az ő számára öltözködtek), a mikor belépett a szálloda egyik szolgája, egy névjegyet hozva. Dorrit úr átvette a névjegyet és elolvasta:

- Finchingné.

A szolga tisztességtudóan, szótlanul várakozott.

- Ember, ember, - szólt Dorrit úr, miközben méltó felháborodással odafordult a szolgához, - magyarázza meg, mi oka volt rá, hogy behozza nekem ezt a nevetséges nevet? Egyáltalán nem ismerem ezt a nevet. Finching, uram? - szólt Dorrit úr, a ki talán a főpohárnok helyett ezen a helyettesén akart bosszút állni. - Ha! Mit akar ezzel a Finchinggel?

Az ember, ember úgy gondolta ugyan, hogy Finching éppen olyan név, mint bármi más, de Dorrit úr szigorú tekintete alatt összegörnyedt és így felelt:

- Egy hölgy, uram.

- Nem ismerek semmi efféle hölgyet, uram, - szólt Dorrit úr. - Fogja ezt a névjegyet. Nem ismerek semmiféle Finchinget, sem nőt, sem férfit.

- Bocsásson meg, uram. Az illető hölgy azt mondta, azt hiszi, hogy a neve ismeretlen lesz. De arra kért, mondjam meg önnek, uram, hogy régebben volt szerencséje Dorrit kisasszonyhoz. Az illető hölgy ifjabb Dorrit kisasszonyt mondott.

Dorrit úr összeránczolta a homlokát, s néhány pillanat múlva így szólt:

- Értesítse Finchingné asszonyt, uram, - a nevet úgy megnyomta, mintha egyedül az az ártatlan ember lett volna felelős érte, - hogy feljöhet.

Az említett pár pillanat alatt az fordult meg Dorrit úr fejében, hogy ha nem fogadja Finchingnét, esetleg üzenetet hagy hátra vagy olyas valamit mond, a mi meggyalázó vonatkozást tartalmazhatna a rég múlt időkre. Ez volt a magyarázata az engedékenységnek; és ez volt a magyarázata Flóra megjelenésének, a kit az ember bekalauzolt.

- Nincs szerencsém, - szólt Dorrit úr, miközben kezében a névjegygyel megállt Flóra előtt s olyan arczot vágott, a mely elárulta, hogy aligha tartotta volna túlságos nagy szerencsének, ha lett volna szerencséje, - sem ezt a nevet, sem kegyedet ismerni, asszonyom. Adjon széket, uram.

A felelős ember riadtan engedelmeskedett és azután lábujjhegyen kiment a szobából. Flóra szemérmesen remegve félrehúzta a fátyolát s hozzáfogott a bemutatkozáshoz. Ugyanekkor különös illatkeverék kezdett szétterjedni a szobában, mintha tévedésből egy csöpp pálinka vegyült volna bele egy palaczk lavendula vízbe, vagy egy csöpp lavendula víz egy palaczk pálinkába.

- Ezerszer bocsánatot kérek Dorrit úr sőt még ez sem volna elég ilyen betolakodásért a mely tudom nagy merészségre vall egy hölgy részéről és még hozzá egyedül, de mégis ezt tartottam a legjobbnak bárha nagyon nehéz volt is és látszólag nem is illik ámbár F. úr nagynénje bizonyára szívesen elkísért volna és föltétlenül nagyon szilárd jellemű és eszes hölgy benyomását tette volna olyan emberre a ki a sors változandóságai folytán kétségtelenül igen nagy élettapasztalattal rendelkezik, mert F. úr maga is gyakran mondta hogy bárha jónevelésben részesült Blackheath szomszédságában nyolczvan guinea tandíj fejében a mi jó sok a szülők-

nek és ráadásul még az edényt is ott fogták mikor eltávozott de ez nagyobb hitványság volt mint a mennyit az edény megért, hogy az első esztendőben mikor mint kereskedelmi utazó járt nagy provizióval és olyan áruczikket kínált a melyről senki sem akart hallani megvenni pedig még kevésbbé akarták, de ez sokkal előbb volt a borkereskedésnél, jóval többet tanult mint az egész hat esztendő alatt abban az akadémiában a melynek egy nőtlen tanár volt a vezetője, bár hogy egy nőtlen tanár mért tudjon többet mint az a ki nős azt igazán nem értem és nem is értettem soha de bocsánat ez nem ide tartozik.

Dorrit úr úgy állt a szőnyegen, mintha gyökeret vert volna, mint az elképedés szobra.

- Őszintén meg kell vallanom hogy nincs hozzá jogom, - szólt Flóra, - minthogy azonban ismertem a kedves kis teremtést a mi a változott körülmények között nagy merészségnek tetszik de nem úgy értem és a jó Isten tudja hogy napi félkorona nem volt sok olyan gyors tűért a milyen az övé volt, sőt éppen ellenkezőleg és lealacsonyításról szó sem lehet mert a munkás megérdemli a bérét és én csak azt kívánom hogy mindig meg is kapja és több húst is kapjon és kevesebb köszvényt a hátában és a lábaiban a szegény!

- Asszonyom, - szólt Dorrit úr, a ki nagy erőfeszítéssel visszanyerte a lélekzetét, mikor a megboldogult F. úr özvegye elakadt, hogy lélekzethez jusson; - asszonyom, - szólt Dorrit úr, nagyon kivörösödött arczczal, - ha jól értettem, hogy kegyed - ha - valami olyasmire czélzott egyik - hm - leányomnak a múltjában, a mi - ha, hm - napi bérrel van összefüggésben, asszonyom, arra kérem, vegye tudomásul, hogy erről a - ha - tényről, föltéve hogy - ha - csakugyan tény, énnekem sohasem volt tudomásom. Hm. Én soha sem engedtem volna meg. Ha. Soha! Soha!

- Fölösleges ezt a kérdést tovább feszegetni, - felelte Flóra, - és én semmi esetre sem említettem volna ha azt nem hiszem hogy kellemes lesz és mint egyedüli ajánlólevelemet, de a mi azt illeti hogy tény-e nyugodt lehet kétségtelenül az mert az a ruha a mely éppen most rajtam van bizonyság rá és csinos munka bárha jobb termeten tagadhatatlanul jobban állna mert az enyém túlságosan vastag de hát nem tudom hogyan fogyhat le az ember, de bocsánat már megint elcsapongok.

Dorrit úr kővé dermedten visszahúzódott a székéhez és leült, mialatt Flóra gyöngéd pillantást vetett rá és a napernyőjével játszott.

- Hiszen a kedves kis teremtés, - szólt Flóra, - összeesett bénán fehéren és jéghidegen a saját házamban vagy legalább is a papa házában mert bárha nem is szabad birtok mégis hosszú lejáratú bérlet egy csekélység fejében, akkor reggel mikor Arthur - ostoba szokás fiatalságunkból és Clennam úr sokkal megfelelőbb a jelenlegi körülményeknek különösen egy idegennel szemben mikor ez az idegen még előkelő úriember is - közölte vele az örvendetes ujságot a melyet egy Pancks nevű embertől kapott és ez bátorít fel engem ennyire.

E két név hallatára Dorrit úr összeránczolta a homlokát, elmeresztette a szemét, megint összeránczolta a homlokát, tétovázva ajkához emelte az ujjait, úgy mint valaha régen, és így szólt:

- Szíveskedjék közölni velem - ha - mit kíván, asszonyom?

- Dorrit úr, - szólt Flóra, - igazán nagyon kedves hogy megengedi de nagyon természetesnek is találom hogy kedves mert bárha testesebb is látom a hasonlóságot persze teltebben de mégis csak hasonlóság, betolakodásom czélja tisztán az én czélom és nem beszéltem meg a dolgot senkivel a világon legkevésbbé Arthurral - bocsánat Doyce és Clennammel nem is tudom már mit beszélek egyedül Clennam úrral - mert ha ezt az egyént a ki aranylánczczal van hozzá fűzve ahhoz a bíborkorhoz a mikor minden csupa éther volt kiszabadíthatnám bármi bajból nem adnám egy király váltságdíjáért sem nem mintha sejtelmem volna róla hogy

ez mennyi volna de ezzel csak a teljes összegét akarom jelezni mindannak a mim csak van ezen a világon sőt még ennél is többet.

Dorrit úr, a nélkül, hogy túlságosan ügyet vetett volna ez utóbbi szavak ünnepélyességére, megismételte kérdését:

- Mit kíván, asszonyom?

- Nem valószínű jól tudom, - szólt Flóra, - de lehetséges és minthogy lehetséges mikor volt szerencsém olvasni az ujságokban hogy ön Itáliából érkezett és oda tér vissza föltettem magamban hogy kísérletet teszek mert hisz ön találkozhat vele valahol vagy a hírét hallhatja valahol és ha így esnék milyen áldás és megkönnyebbülés lenne ez mindnyájunk számára!

- Engedje meg, hogy megkérdezzem, asszonyom, - szólt Dorrit úr, a kinek a gondolatai egészen összezavarodtak, - vajjon kiről - ha - *kiről* - (kétségbeesetten emelt hangon ismételte ezt a szót) - beszél most?

- Arról az itáliai idegenről a ki eltünt a Cityben a mint ön is kétségtelenül olvasta az ujságokban úgy mint én, - szólt Flóra, - magán értesülésekről a Pancks névvel kapcsolatban nem is szólva a melyekből kitünik hogy milyen szörnyű gonosz dolgokról mernek némely emberek a kik elég nyomorultak suttogni valószínüleg saját magukról következtetve másokra és mekkora lehet kétségtelenül Arthurnak - képtelen vagyok leszokni róla Doyce és Clennam-nek - bosszankodása és felháborodása.

Úgy esett, a helyzet tisztázásának szerencséjére, hogy Dorrit úr sem nem hallott, sem nem olvasott semmit a dologról. Ez arra bírta Finchingnét, nagy bocsánatkérések közepett, mert ruhája ránczai között igazán nagy nehézségekbe ütközött megtalálnia az utat a zsebéhez, hogy előhúzzon végül egy rendőri hirdetményt, a mely azt tette közzé, hogy egy Blandois nevezetű idegen, a ki utoljára Velenczéből érkezett, megmagyarázhatatlan módon eltűnt ezen és ezen az éjszakán London városának ebben és ebben a részében; hogy tudják róla, hogy ebbe a házba ment be, ebben és ebben az órában; hogy a ház lakói azt állítják, hogy éjfél előtt ennyi és ennyi pénzzel eltávozott onnan; és hogy azóta senki sem látta őt többé. Dorrit úr ezt olvasta a hirdetményből, az idő és a hely pontos részleteivel s a titokzatosan eltűnt idegen pontosan részletezett személyleírásával együtt.

- Blandois! - szólt Dorrit úr. - Velencze! És ez a személyleírás! Ismerem ezt az urat. Járt a házamban is. Meghitt barátja egy jó családból való, (de most szerény viszonyok között élő) úriembernek, a kinek én - hm - pártfogója vagyok.

- Akkor annál inkább arra kérem önt alázatosan esedezve, - szólt Flóra, - hogy visszafelé utaztában legyen szíves keresni ezt az urat valamennyi országúton és jobbra és balra minden fordulónál és legyen szíves kérdezősködni felőle minden szállodában és minden narancsfánál és minden szőlőben és minden tűzhányónál és mindenütt mert valahol csak ott kell lennie és hogy miért nem bujik elő és miért nem jelentkezik hogy itt vagyok és miért nem világosítja fel az összes érdekelteket?

- Kérem, asszonyom, - szólt Dorrit úr, miközben újból belepillantott a hirdetménybe, - ki az a Clennam és társa? Ha. Úgy látom, hogy ezt a nevet kapcsolatban említi a hirdetmény azzal a házzal, a hová Monsieur Blandoist belépni látták. Ki az a Clennam és társa? Az az egyén talán, a kit régebben - hm - én is ismertem - ha - futólag s a kit kegyed, ha nem csalódom, szintén említett? Ez az a - ha - személy?

- Ellenkezőleg, nagyon is más személy, - felelte Flóra, - nincs lába és láb helyett kerekeken jár és a legmérgesebb nő a világon bárha az anyja neki.

- Clennam és társa - hm - anyja valakinek? - kiáltott fel Dorrit úr.

- S azonkívül egy öreg ember is, - szólt Flóra.

Dorrit úr úgy festett, mintha ez a felvilágosítás nyomban megfosztaná őt az eszétől. Nem vált javára az sem az egészségének, hogy Flóra most rohamos analizisébe rohant bele Flintwinch úr nyakravalójának, s a nélkül, hogy bármi csekély választóvonalat is húzott volna Flintwinch úrnak és Clennamné asszonynak a személyazonossága között, úgy írta le Flintwinch urat, mint kamásliba bújtatott rozsdás csavart. A férfinak és nőnek, lábatlanságnak, kerekeknek, rozsdás csavarnak, méregnek és kamáslinak ez a keveréke annyira elkábította Dorrit urat, hogy valóban szánalmas látvány volt.

- De nem akarom önt egy pillanatig sem tovább tartóztatni, - szólt Flóra, a kire Dorrit úr állapotának meg volt a maga hatása, bárha Flórának sejtelme sem volt róla, hogy Dorrit úrnak ezt az állapotát ő okozta, - ha lesz szíves úri szavával megigérni hogy úgy útja közben visszafelé Itáliába valamint Itáliában is keresni fogja fent is lent is ezt a Blandois urat és ha megtalálja vagy ha hall róla rábírja őt arra hogy jelentkezzék és felvilágosítsa az összes érdekelteket.

Dorrit úr ezenközben föleszmélt már annyira kábultságából, hogy tűrhetően összefüggő szavakkal képes volt kijelenteni, hogy a mit Flóra kíván tőle, kötelességének fogja tartani. Flóra, a kit nagyon boldoggá tett ez az eredmény, felállt, hogy elbúcsúzzék.

- Ezer köszönet, - mondta, - és itt a czímem ezen a névjegyen ha esetleg akadna valami személyes közölni valója üdvözletet nem akarok küldeni a kedves kicsikének mert talán nem fogadná szívesen aztán meg a kedves kicsike voltaképpen nem is létezik már az átalakulás után miért is tiszteltetném hát? de úgy én mint F. úr nagynénje minden jót kívánunk neki és egy perczig sem fogjuk fel úgy a dolgot mintha valaha szívességet tettünk volna neki bizonyos lehet benne sőt ellenkezőleg mert a mire vállalkozott azt el is végezte és ez több mint a mennyit a legtöbbünk elmondhat magáról, arról nem is beszélve hogy olyan jól elvégezte hogy jobban nem is lehetett volna és én magam is egyike vagyok azoknak mert a mióta kezdtem kiheverni azt a csapást a melylyel F. úr halála sújtott mindig azt mondogattam hogy megtanulok orgonázni mert ezt a hangszert borzasztóan szeretem de szégyenkezve be kell vallanom hogy egyetlen hangjegyet sem ismerek még, ajánlom magamat!

Dorrit úr, a ki szobája ajtajáig kisérte Flórát, mihelyt hozzájutott ahhoz, hogy egy kicsit összeszedje magát, úgy érezte, hogy a beszélgetés olyan elfelejtett emlékeket idézett fel benne, a melyek sehogysem illenének Merdle úr ebédlőasztalához. Pár soros levélkében kimentette tehát magát az napra és csakhamar ebédet rendelt magának fel a lakosztályába a szállodában. Volt erre más oka is. Londoni tartózkodásának ideje úgyszólván végére járt már és előzetes kötelezettségekkel csaknem teljesen le volt foglalva; útiterveit visszafelé megállapította már; másrészt azonban úgy gondolta, tartozik azzal saját méltóságának, hogy személyesen tudakozódjék Blandois eltünéséről, hogy módjában legyen személyes nyomozásának eredményével beszámolni otthon Gowan Henrik úrnak. Ennélfogva elhatározta, hogy mai szabad estéjét arra fogja felhasználni, hogy elmegy a Clennam és Társa czég házába, a hová a hirdetményben foglalt utasítás nyomán könnyen eltalálhatott; megnézi a helyet és maga próbál ott egyet-mást megtudni.

Miután megebédelt oly egyszerűen, a mint a szálloda és a futár megengedte neki, s miután szundikált egy kicsit a kandalló mellett, hogy teljesen kiheverje Finchingné asszony látogatását, bérkocsiba ült és egyedül elhajtatott. A Szt.-Pál székesegyház mély harangja kilenczet ütött, mikor a kocsi elhaladt a Temple Bar árnyéka alatt, a mely ez elfajzott időkben fejetlen és elhagyatott volt.

A mint a mellékutczákon és a folyóparti utakon közeledett czélja felé, úgy rémlett neki, hogy Londonnak ez a része ilyen időtájt sokkal undokabb hely, mint a minőnek valaha elképzelte.

Sok hosszú esztendő eltelt azóta, a mióta utoljára látta ezt a helyet; eléggé soha nem ismerte; és most komor és rejtelmes benyomást tett rá ez a hely. Annyira elhatalmasodott képzeletén ez a benyomás, hogy a mikor a kocsis megállt, miután több ízben kérdezősködött az út felől, és jelentette, hogy legjobb hite szerint ez a keresett kapualj, Dorrit úr, kezét a kocsiajtón nyugtatva, sokáig tétovázott, félig-meddig vissza is rettenve a hely komorságától.

És valóban, ez a hely soha sem volt még barátságtalanabb, mint akkor éjszaka. A rendőri hirdetmény egy-egy példánya rá volt ragasztva jobbról és balról a bejárás falára, s a mint a lámpás fénye libegett az éjszakai levegőben, árnyak suhantak keresztül a hirdetmények fölött, mintha a sorokat követő ujjak árnyai lettek volna. Nyilván őrizet alatt volt a hely. Mikor Dorrit úr tétovázva megállt, egy ember ment be a házba az utcza túlsó oldalán, egy másik ember pedig kifelé jött a kapubejárás valamelyik sötét zugából. És mind a ketten ránéztek, a mikor elhaladtak mellette, és mind a ketten megálltak a közelében.

Minthogy egyetlen ház volt csak a kerítésen belül, tévedésről szó sem lehetett. Dorrit úr ennélfogva fölment ennek a háznak a lépcsőjén és kopogtatott. Az első emelet két ablakából homályos világosság szűrődött ki. Az ajtó tompa, kongó hangot adott, mintha a ház üres lett volna; de nem volt üres, mert csaknem nyomban rá világosság látszott és léptek hallatszottak. A világosság is, a léptek is az ajtóhoz közeledtek, azután láncz csörrenése hallatszott, s az ajtó nyílásában felbukkant egy asszony, a kinek kötényébe volt burkolva az arcza és a feje.

- Ki az? - szólt az asszony.

Dorrit úr, a ki nagyon megdöbbent ettől az alaktól, azt felelte, hogy Itáliából jön és hogy kérdezősködni óhajt arról az elveszett emberről, a kit ismer.

- Hi! - kiáltott az asszony, rekedt kiáltást hallatva. - Jeremiás!

A kiáltásra megjelent egy aszott vén ember, a kiben Dorrit úr a kamáslijáról ráismert a rozsdás csavarra. Az asszony, úgy látszott, fél a kiszáradt vén embertől, mert lerántotta fejéről a kötényét, mikor ez az ember megjelent, úgy hogy láthatóvá lett sápadt, rémüldöző arcza.

- Nyisd ki az ajtót, bolond, - szólt a vén ember; - és ereszd be ezt az urat.

Dorrit úr, miután előbb hátratekintett a válla fölött a kocsisára és a kocsijára, belépett a homályos előcsarnokba.

- Nos, uram, - szólt Flintwinch úr, - itt megkérdezhet mindent, a mit jónak lát. Ebben a házban nincsenek titkok, uram.

Mielőtt Dorrit úr felelhetett volna, egy erős, szigorú hang, bár női hang volt, lekiáltott fölülről.

- Ki az?

- Ki az? - felelt Jeremiás. - Megint tudakozódnak. Egy úr van itt Itáliából.

- Vezesse föl ide!

Flintwinch úr morgott valamit, mintha ezt fölöslegesnek tartaná; de aztán Dorrit úrhoz fordulva, így szólt:

- Clennamné asszony. Meg *kell* lenni az akaratának. Majd fölvezetem.

Előre ment Dorrit úr előtt a befeketített lépcsőn. Mikor Dorrit úr, nem természetellenesen hátratekintett az útra, látta, hogy utánok jön az asszony is, a ki kísérteties módon megint a fejére borította a kötényét, úgy mint az imént.

Clennamné előtt nyitva feküdtek a könyvei a kis asztalkán.

- Óh! - szólt hirtelen, miközben merően ránézett a vendégre. - Ön Itáliából jön, uram? Itáliából? No és?

Dorrit úr e pillanatban annyira összezavarodott, hogy érthetőbb választ nem tudott adni a kérdésre, csak ezt:

- Ha - no és?

- Hol az az elveszett ember? Azért jött, hogy útba igazítson bennünket, hogy hol van? Remélem, azért?

- Ellenkezőleg, azért - hm - jöttem, hogy útbaigazítást kérjek.

- Szerencsétlenségünkre, útbaigazítással nem szolgálhatunk. Flintwinch, mutassa meg ennek az úrnak a hirdetményt. Adjon is át neki egypárat. Tartsa oda a gyertyát, hogy el tudja olvasni.

Flintwinch úr engedelmeskedett a parancsnak, Dorrit úr pedig végigolvasta a hirdetményt, mintha még nem is látta volna, és nagyon örült neki, hogy ekképp módjában volt egy kissé összeszednie a lélekjelenlétét, a melyet a háznak és lakóinak különössége egy kissé megrendített. Mialatt tekintete a papiroson nyugodott, érezte, hogy Flintwinch úr és Clennamné tekintete rajta függ. Mikor fölemelte a tekintetét, látta, hogy érzése nem volt képzelődés.

- Most immár éppen annyit tud, - szólt Clennamné asszony, - a mennyit mi tudunk, uram. Blandois úr talán barátja önnek?

- Nem, csak - hm - ismerősöm, - felelte Dorrit úr.

- Nincs valami megbízása tőle, talán?

- Nekem? Ha. Egyáltalában nincs!

A fürkésző tekintet lassan a padló felé fordult, miután útközben magával ragadta Flintwinch úr arczát is. Dorrit úr, a ki kényelmetlenül úgy tapasztalta, hogy őt faggatják, a helyett, hogy ő kérdezősködnék, hozzálátott, hogy a dolgoknak ezt a váratlan rendjét felforgassa.

- Én - ha - vagyonos úriember vagyok, ez idő szerint Itáliában élek a családommal, a szolgáimmal és - hm - meglehetős nagy háztartásommal. Minthogy most éppen Londonban vagyok rövid időre oly ügyek miatt, a melyek összefüggenek a - ha - vagyonommal, s minthogy hallottam erről a furcsa eltünésről, közvetlen forrásból óhajtottam felvilágosítást szerezni a részletes körülményekről, mert ismerek Itáliában egy - ha, hm - angol úriembert, a kivel kétségtelenül találkozni fogok visszatérésem után, s a ki benső barátja Blandois úrnak és minden nap együtt szokott lenni vele. Ez az úriember Gowan Henrik úr. Talán ismerik ezt a nevet.

- Soha életemben nem hallottam.

Ezt Clennamné mondta, és Flintwinch úr visszhangozta.

- Minthogy azt szeretném, hogy - ha - összefüggő és következetes történetet mondhassak el neki, - szólt Dorrit úr, - megengedi, hogy - mondjuk - három kérdést tehessek?

- Akár harminczat, ha úgy tetszik.

- Régóta ismeri Blandois urat?

- Egy esztendeje sincs még. Flintwinch úr utána nézd majd a könyvekben, és megmondja önnek, hogy mikor és Párisból kicsoda ajánlotta őt nekünk. Ha ugyan, - tette hozzá Clennamné, - fontosnak tartja, hogy ezt tudja. Mi azt hiszszük, hogy ez egyáltalában nem fontos.

- Gyakran találkozott vele?

- Nem. Kétszer. Egyszer régebben és...

- Még egyszer akkor, - egészítette ki Flintwinch úr.

- És még egyszer akkor.

- Kérem, asszonyom, - szólt Dorrit úr, a ki visszanyervén méltósága érzetét, egyre jobban holmi magasabbrendű vizsgálóbírónak képzelte magát; - kérem, asszonyom, szabad érdeklődnöm, hogy jobban kielégíthessem azt az úriembert, a kit szerencsém van - ha - támogatni vagy pártfogolni, vagy mondjuk - hm - ismerni - ismerni - Blandois úr üzleti ügyben járt itt azon az estén, a mely e nyomtatványban meg van jelölve?

- Ő üzleti ügynek mondta, - szólt Clennamné.

- Meg lehetne - ha - engedelmet kérek - tudni, hogy miféle ügyről volt szó?

- Nem.

Nyílván lehetetlenség volt áttörni ennek a válasznak a korlátján.

- Ezt a kérdést már előbb is föltették, - szólt Clennamné asszony, - és a felelet ez volt: *nem*. Semmi kedvünk hozzá, hogy üzleti ügyeinket, ha még oly jelentéktelenek is, az egész város orrára kössük. Azt mondjuk: *nem*.

- Az érdekelne például, hogy nem vitt-e pénzt magával, - szólt Dorrit úr.

- Tőlünk nem vitt uram, és itt nem kapott.

- Föltételezem, - jegyezte meg Dorrit úr, Clennamné asszonyról Flintwinch úrra és Flintwinch úrról Clennamné asszonyra pillantva, - hogy ezt a rejtélyt ön sem tudja megérteni.

- Miért tételezi föl ezt? - felelte Clennamné.

Dorrit úr, a kit ez a hideg, kemény kérdés kihozott a sodrából, képtelen volt bármi okát adni e föltételezésének.

- Én úgy értem meg, uram, - folytatta Clennamné asszony Dorrit úr zavart hallgatása után, - hogy Blandois úr kétségtelenül elutazott valahová vagy elrejtőzött valahol.

- Tudja - ha - hogy mért rejtőzött volna el?

- Nem.

Ugyanaz a *nem* volt, mint az előbbi, és újabb korlátot emelt.

- Azt kérdezte tőlem, hogy meg tudom-e érteni Blandois úr eltünését, - figyelmeztette Dorrit urat szigorúan Clennamné asszony, - nem pedig azt, hogy meg tudom-e értetni önnel. Erre nem vállalkozom. Ugy gondolom, hogy ez épp oly kevéssé feladatom énnekem, mint önnek az, hogy ezt kívánja tőlem.

Dorrit úr válasz gyanánt mentegetőzve meghajtotta a fejét. Miközben hátrább lépett s készült kijelenteni, hogy nincs több kérdeznivalója, akaratlanul is észrevette, milyen feszesen és komoran ül a helyén Clennamné asszony, tekintetét a földre szegezve, miközben mintha elszánt várakozás tükröződött volna az arczán. Ugyanezt az arczkifejezést vette észre Flintwinch úron is, a ki pár lépésnyire távolabb állt Clennamné asszony székétől, a szemét szintén a földre szegezve és jobb kezével óvatosan az állát dörzsölve.

E pillanatban Affery asszony (természetesen ő volt a köténves némber) leejtette a kezében tartott gyertyatartót és így kiáltott fel:

- Most! Szent Isten! Itt van megint! Hallgasd csak, Jeremiás! Most!

Ha volt valami nesz csakugyan, akkor oly gyönge volt, hogy Affery asszony bizonyára megszokta, hogy feszülten figyeljen a hangokra. Dorrit úrnak is úgy rémlett, hogy hall valamit, a

mi mintha száraz levelek hullására emlékeztetné. Az asszony rémülete pár pillanatra átragadt mindhármukra, és feszülten figyeltek valamennyien.

Flintwinch úr mozdult meg először.

- Affery, asszony, - szólt Flintwinch úr, a ki kezét ökölbe szorítva Affery mellé csoszogott, miközben a könyöke remegett a vágytól, hogy Afferyt megrázhassa, - már megint rád jött a bolondóra. Legközelebb már megint alva fogsz járni és végigcsinálod összes régi ostobaságaidat. Egy kis orvosságra van szükséged. Majd ha ezt az urat kikísértem, beléd öntök egy jókora kanállal, asszony; egy jókora kanállal!

Affery asszonyt nem igen nyugtatta meg a kilátásba helyezett orvosság; de Jeremiás, nem vesztegetve több szót az orvosságára, fölvett Clennamné asszony asztaláról egy másik gyertyatartót és így szólt:

- Nos, uram, világítsak önnek lefelé?

Dorrit úr megköszönte a szívességet és indult lefelé. Flintwinch úr becsukta és ellánczolta mögötte az ajtót, nem vesztegetve el egy pillanatot sem. Megint elsétált Dorrit úr mellett az a két ember, az egyik kifelé menet, a másik befelé jövet. Dorrit úr beült a kocsijába, a melyet megváratott, és azután elhajtatott.

Kisvártatva megállt a kocsis és közölte Dorrit úrral, hogy a két ember közös kívánságára megmondta a nevét, czímét és számát; valamint azt a czímet is, a hol Dorrit úr felült a kocsijára, továbbá az időpontot, a mikor az állóhelyéről elhívatták, és az utat, a melyen végighajtott. Mindez nem igen volt alkalmas arra, hogy ennek az éjszakának az élményét kevésbbé izgatóvá tegye Dorrit úr számára, sem, a mikor leült megint a kandallója mellé, sem a mikor lefeküdt. Az egész éjszakán át ott kóválygott abban a kísérteties házban, látta a két elszántan várakozó alakot, hallotta, a mint a köténves asszony felkiáltott a zaj miatt, és megtalálta az elveszett Blandois holttestét, hol egy pinczébe elásva, hol egy falba befalazottan.

TIZENNYOLCZADIK FEJEZET.

Légvár.

Sok mindenféle gonddal jár a gazdagság és az előkelőség. Dorrit úrnak azon való elégedettségét, hogy Clennam és társánál nem került sor arra, hogy megnevezze magát vagy czélzást tegyen rá, hogy ismert valaha egy ilyen nevű tolakodó embert, még azon frissiben elnyomta az a lelkében fölmerülő vitás kérdés, vajjon visszafelé elhajtasson-e a Marshalsea mellett és vessen-e egy pillantást a régi kapura? Elhatározta, hogy nem teszi meg; és a kocsist nagyon megdöbbentette, mikor hevesen rászólt azért, mert azt indítványozta, hogy hajtsanak keresztül a London-hídon és azután keljenek át megint a folyón a Waterloo-hídon - ez az út ugyanis csaknem régi szállása mellett vezetett volna el. De azért ez a kérdés mégis csak harczot idézett fel Dorrit úr lelkében, úgy, hogy Dorrit úr akár valami furcsa okból, akár ok nélkül, félig-meddig kényelmetlenül érezte magát. Még másnap is, mikor Merdle-éknél ebédelt, annyira bántotta őt ez a kérdés, hogy időnkint azon kapta rajta magát, hogy olyan módon töpreng e kérdésen, a mely kirívó ellentétben volt az őt környező jó társasággal. Forróság lepte meg, ha arra gondolt, hogy mit szólna hozzá a főpohárnok, ez a kiváló személyiség, ha nehéz tekintetével beleláthatna Dorrit úr töprengéseinek az árjába.

A búcsúlakoma óriási volt és ragyogóan fejezte be Dorrit úr látogatását. Fanny ifjúsága és szépsége varázsával olyan lehiggadt méltóságot párosított, mintha már húsz esztendeje asszony lett volna. Dorrit úr érezte, hogy Fannyt nyugodtan elhagyhatja, hogy egymagában járja az előkelőség útjait, és azt kívánta - a nélkül azonban, hogy atyai jóindulata csökkent

vagy kedvencz gyermekének szerénységgel ékeskedő erényeivel szemben elfogulttá lett volna, - bárcsak lenne még egy olyan lánya, mint Fanny.

- Drágám, - szólt Dorrit úr búcsúzás közben, - a családunk azt várja tőled, hogy - ha - méltóságát megszilárdítsd és - hm - tekintélyét megóvd. Tudom, hogy nem is fogunk benned csalódni.

- Nem, papa, - szólt Fanny, - azt hiszem, nyugodt lehetsz. Szívemből üdvözlöm édes kis Amynket és nemsokára írok majd neki.

- Nem üzensz semmit - ha - még valakinek? - kérdezte Dorrit úr gyöngéd czélzással.

- Nem, papa, köszönöm, - szólt Fanny, a ki előtt nyomban fölmerült Tábornokné asszony képe. - Nagyon kedves vagy, papa; de kérlek, bocsáss meg. Nincs semmi olyan üzenetem, köszönöm, édes apa, a melynek közvetítésében örömed telhetnék.

Egy kis külső szalonban búcsúztak, a hol csak Sparkler úr volt még jelen felesége parancsait lesve és azt a pillanatot várva, a mikor ő is kezet szoríthat apósával utoljára. Mikor Sparkler urat bebocsátották erre a búcsúkihallgatásra, besurrant Merdle úr is, a kin oly kevéssé volt észrevehető, hogy van-e karja a kabátja ujjában, mintha Biffin kisasszonynak[36] az ikertestvére lett volna, s a ki mindenáron ragaszkodott hozzá, hogy Dorrit urat lekísérhesse a lépcsőn. Dorrit úr, miután hiába tiltakozott ez ellen, abban a kitüntetésben részesült, hogy kikísérte őt az előcsarnok bejárójáig ez a kiváló férfiú, a ki (mint Dorrit úr meg is mondta neki, mikor a lépcsőn utoljára kezet szorított vele), igazán elhalmozta őt figyelmességével és jó szolgálataival e nevezetes látogatása alatt. Így váltak el; és Dorrit úr dagadó kebellel ült be a kocsijába, éppenséggel nem búsúlva azon, hogy futárjának, a ki megjelent, hogy az alsóbb régiókban búcsúlátogatást tegyen, alkalma volt végignézni Dorrit úr búcsújának nagyszerűségét.

Ez a nagyszerűség rajta lebegett még Dorrit úron, mikor szállója előtt kilépett a kocsiból. A futárja és a szálló öt-hat szolgája segítette őt ki és Dorrit úr derűs fenséggel haladt keresztül az előcsarnokon, a mikor egyszerre csak olyan látvány tárult elébe, a mely megnémította és kővé dermesztette. Chivery John állt előtte, ünneplő ruhájában, köcsögkalapját hóna alá szoritva, elefántcsontfogantyús botját udvarias zavarában jobb kezében szorongatva, bal kezében pedig egy csomag szivarral!

- Nos, fiatal ember, - szólt a portás. - Ez az az úr. Ez a fiatal ember mindenáron meg akarta várni önt, uram, és azt mondta, hogy ön örülni fog neki.

Dorrit úr rábámult a fiatal emberre, a lélekzete elfulladt, aztán roppant szelíden így szólt:

- Ah! John úrfi! Azt hiszem, John úrfi. Ugy-e?

- Az vagyok, uram, - felelte John úrfi.

- Mindjárt - ha - gondoltam, hogy John úrfi, - szólt Dorrit úr. - Ez a fiatal ember feljöhet, - tette hozzá a szolgákhoz fordulva, miközben tovább ment. - Óh, igen, feljöhet. Jöjjön utánam John úrfi. Majd odafönn beszélek vele.

John úrfi mosolyogva és boldogan követte Dorrit urat. Megérkeztek Dorrit úr szobáiba. Meggyújtották a gyertyákat. A szolgák visszavonultak.

- Uram! - szólt Dorrit úr, John úrfihoz fordulva és galléron ragadva őt, mihelyt egészen egyedül maradtak. - Hát ez micsoda?

---

[36] Biffin kisasszony egy karnélküli hölgy volt az ötvenes években, a ki pénzért mutogatta magát.

Az elképedés és borzalom, a mely a boldogtalan John arczán tükröződött, - mert John úrfi inkább azt várta, hogy most mindjárt megölelik, - oly rendkívül kifejező volt, hogy Dorrit úr visszahúzta a kezét és csak a szeme lobogott, a mint rámeredt John úrfira.

- Hogy' mer ilyesmit tenni? - szólt Dorrit úr. - Hogy' merészel idejönni? Hogy' mer engem megsérteni?

- Megsérteni önt, uram? - kiáltott John úrfi. - Óh!

- Igen, uram, - felelt Dorrit úr. - Megsérteni! Idejövetele sértés, arczátlanság, vakmerőség. Itt semmi keresnivalója. Ki küldte önt ide? Mi az ördögöt - ha - akar itt?

- Azt gondoltam, uram, - szólt John úrfi, oly sápadt és megrettent ábrázattal, a milyen soha-sem meredt még rá Dorrit úrra, soha életében - még fogoly korában sem; - azt gondoltam, uram, hogy talán nem lesz ellenére és lesz szíves elfogadni egy csomag...

- Ördög vigye a csomagját, uram! - kiáltott Dorrit úr fékezhetetlen dühében. - Én - hm - nem szivarozom.

- Alázatosan bocsánatát kérem, uram. Valaha szivarozott, uram.

- Mondja ezt még egyszer, - kiáltott Dorrit úr egészen magán kívül, - magához vágom a piszkavasat!

Chivery John az ajtó felé hátrált.

- Megálljon, uram! - kiáltott Dorrit úr. - Megálljon! Üljön le. Ha mondom, üljön le!

Chivery John lerogyott az ajtóhoz legközelebb lévő székre, Dorrit úr pedig fel s alá járt a szobában; eleinte gyorsan, azután lassabban. Majd az ablakhoz lépett és megállt, homlokát az ablaküveghez szorítva. Egyszerre csak hirtelen megfordult és így szólt:

- Hát még miért jött ide, uram?

- Semmi másért a világon, uram. Óh, Istenem! Csak hogy megmondjam önnek, uram, hogy remélem, jól érzi magát, és csak hogy megkérdezzem, hogy' van Amy kisasszony.

- Mi köze hozzá, uram? - szólt Dorrit úr.

- Bizonyos, hogy voltaképp semmi közöm sincs hozzá. Sohse jutott eszembe, hogy megfeledkezzem a köztünk lévő távolságról, sohasem. Tudom, hogy merészség, uram, de sohse hittem volna, hogy rossz néven veszi. Becsületszavamra, uram, - szólt John úrfi elérzékenyűlve, - szegény vagyok ugyan, de sokkal büszkébb, semhogy ide jőjjek, elhiheti, uram, ha ezt tudtam volna.

Dorrit úr elszégyelte magát. Visszament az ablakhoz, s egy ideig megint odaszorította homlokát az ablaküveghez. Mikor visszafordult, kezében volt a zsebkendője, megtörölgette vele a szemét és fáradtnak és betegnek tetszett.

- John úrfi, nagyon sajnálom, hogy elragadtattam magamat, de - ha - bizonyos emlékek nem boldog emlékek és - hm - jobb lett volna, ha nem jön el.

- Most már tudom, uram, - felelte Chivery John; - de előbb nem tudtam, és Isten látja lelkem, nem akartam megbántani vele, uram.

- Nem, nem, - szólt Dorrit úr. - Erről - hm - meg vagyok győződve. Ha. A kezét, John úrfi, a kezét.

John úrfi odanyújtotta; de Dorrit úr kiüzte belőle a szívét, és most immár semmi sem tudta megváltoztatni John úrfi arczának a fehérségét és rémületét.

- Így! - szólt Dorrit úr, és lassan megszorította John úrfinak a kezét. - Üljön le még, John úrfi.

- Köszönöm, uram!... inkább állok.

Helyette leült Dorrit úr. Miután egy ideig fájdalmasan a fejét fogta, megint odafordult a vendégéhez és derüs hangot erőltetve magára így szólt:

- Hát az atyja hogy' van, John úrfi? Hogy' vannak - ha - valamennyien, John úrfi?

- Köszönöm, uram. Elég jól vannak, uram, mindnyájan. Egyikük sem panaszkodik.

- Hm. Maga - ha - a régi üzletet folytatja, látom, John, - szólt Dorrit úr, a kellemetlen csomagra pillantva, a melyet a pokolba kívánt.

- Részben, uram. De folytatom a - John tétovázott egy ideig, - az atyám üzletét is.

- Óh, igazán! - szólt Dorrit úr. - Eljár a - ha, hm - a... a - ha -

- A páholyba, uram? Igen, uram.

- Sok a dolga, John?

- Sok, uram. Ez időszerint meglehetősen tele vagyunk. Nem tudom, hogy miképp, de rendszerint nagyon sokan vagyunk.

- Az évnek ebben a szakában is, John úrfi?

- Többnyire az év minden szakában, uram. Nem mondhatnám, hogy az idő nagy különbséget tenne nálunk. Jó éjt kívánok, uram.

- Várjon csak egy pillanatig, John - ha - várjon egy pillanatig. Hm. Hagyja itt nekem a szivarokat, John - ha - kérem.

- Szívesen, uram.

John remegő kézzel letette a szivarokat az asztalra.

- Várjon egy pillanatig, John úrfi; várjon még egy pillanatig. Nagy - ha - örömem telnék benne, ha ilyen megbízható követ útján egy kis - hm - tisztelet-ajándékot küldhetnek szétosztás végett a - ha, hm - közöttük - *ő közöttük* - a kinek milyen szüksége van rá. Lesz szíves átvenni, John?

- Nagyon szívesen, uram. - Van köztük nem egy, a ki tudomásom szerint nagyon rászorulna.

- Köszönöm, John. Majd - ha - megírom, John.

A keze úgy remegett, hogy sok időbe telt, a míg megírta, és végül is reszketeg szarkalábakkal írta meg. Egy cheque-et töltött ki száz fontra. Összehajtotta, John úrfi kezébe tette és megszorította John úrfinak a kezét.

- Remélem - ha - elnézi - hm - a mi történt, John.

- Ne is beszéljen róla, uram. Nem tartok haragot semmiért, uram.

De a míg John ott volt, semmi sem adhatta vissza arczának természetes színét és kifejezését, és semmi sem állíthatta helyre természetes modorát.

- És, John, - szólt Dorrit úr, még egyszer megszorítva, azután eleresztve John úrfi kezét, - remélem, hogy - ha - megállapodunk benne, hogy a mit beszéltünk, bizalmas beszélgetés volt, és hogy tartózkodni fog tőle távozás közben, hogy bárkinek is olyasmit mondjon, a mi - hm - czélzás lenne arra, hogy én - ha - egyszer...

- Óh! Higyje meg, uram, - felelt Chivery John, - bár egyszerű ember vagyok, sokkal büszkébb és becsületesebb vagyok, semhogy ilyet tegyek, uram.

Dorrit úr nem volt olyan büszke és becsületes, hogy ne fülelt volna az ajtónál, hogy személyesen meggyőződjék róla, vajjon John csakugyan nyomban eltávozik-e és nem áll-e szóba senkivel. Kétségtelen volt, hogy John egyenesen kiment a kapun és gyorsan eltávozott. Dorrit úr, miután egy óra hosszáig egyedül volt, becsöngette a futárt. Dorrit úr a kandalló szőnyegére állított székén ült, a futárnak háttal, arczczal a tűz felé.

- Elviheti ezt a csomó szivart, és ha tetszik, útközben elszíhatja, - szólt Dorrit úr, hanyagul intve a kezével. - Ha - egyik régi - hm - bérlőmnek a fia hozta - ha - ezt a csekélységet, tisztelete jeléül.

Másnap reggel a doveri országúton látta a nap Dorrit úr kocsiját, a hol minden piros zubbonyos őrszem egy kegyetlen ház jele volt, a mely az utasok kíméletlen kifosztására volt berendezve. Minthogy London és Dover között az emberi faj egész foglalkozása fosztogatás, Dorrit urat kirabolták Dartfordban, kifosztották Gravesendben, megkoppasztották Rochesterben, megnyúzták Sittingbourneben és meglopták Canterburyben. Minthogy azonban a futár dolga volt, hogy kimentse őt a banditák kezéből, a futár meg is váltotta őt minden állomáson; és a piros zubbonyosok így aztán vidáman ragyogva járták a tavaszi tájat, szabályos lépésekben baktatva fel s alá Dorrit úr között, a ki kényelmes kuczkójában ült, és a legközelebbi meszes emelkedés között a poros országúton.

Másnap Calaisban látta őt a nap. S miután most már ott volt a csatorna Dorrit úr és Chivery John között, Dorrit úr kezdte magát biztonságban érezni és úgy tapasztalta, hogy a külföldi levegőt könnyebb beszívni, mint Angliának a levegőjét.

Aztán tovább sietett postakocsin a rossz franczia útakon Páris felé. Minthogy most immár teljesen visszanyerte lelke nyugalmát, Dorrit úr, a maga kényelmes kuczkójában, légvárat kezdett építeni, mialatt tovább haladt. Nyilvánvaló volt, hogy igen nagy váron dolgozott. Naphosszat tornyokat emelt, tornyokat bontott le, emitt egy szárnyat toldva hozzá, amott egy körfalat, szemügyre véve a falakat, erősítve a védőműveket, szépítgetve a belső részeket, szóval minden tekintetben pompás várkastélyt építgetve. Elmélyedt arcza oly világosan elárulta, hogy miben fárad, hogy a postahivatalok előtt minden nyomorék, a ki nem volt vak, mikor ütött-kopott kis bádogszelenczéjét benyújtotta a kocsi ablakán alamizsnáért az Isten nevében, alamizsnáért a Szent Szűz nevében, alamizsnáért minden Szentek nevében, épp oly jól tudta, hogy min dolgozik Dorrit úr, mint a hogy földijük, Le Brun, tudta volna, ha erről az angol utazóról külön physiognomiai értekezést irt volna.[37]

Mikor megérkezett Párisba, a hol három napig maradt, Dorrit úr sokat járt-kelt egyedül az utczákon, elnézegetve a kirakatokat, különösen az ékszerészek ablakait. Végül beállított a leghíresebb ékszerészüzletbe és azt mondta, hogy egy kis ajándékot akar venni hölgy számára.

Bájos kicsi asszonyka volt, a kinek ezt mondta - eleven kicsi asszonyka, kifogástalan ízléssel öltözködve, a ki egy zöld bársony lugasból toppant elő, hogy Dorrit urat kiszolgálja, a hol egy fényes kis íróasztalon, a mely maga is czukorsüteményhez hasonlított, néhány édes kis számlakönyvbe vezetett be tételeket, a melyek más árúczikkek, mint csókok elkönyvelésére aligha látszottak alkalmasoknak.

Aztán mifajta ajándékot óhajt a Monsieur, kérdezte a kis asszonyka? Szerelmi ajándékot?

Dorrit úr mosolygott és azt mondta: Ej, no! Talán. Mit tudja ő? Minden lehetséges, mikor a női nem oly elragadó. Lesz szíves mutatni neki egyetmást?

---

[37] Charles Le Brun, híres franczia festő († 1690-ben Párisban), írt egy híres értekezést »Traité sur la Physiognomie« czímmel.

Nagyon szívesen, mondta a kis asszonyka. Örömmel és készséggel mutat sokat. De bocsánat! Legelőször is szíveskedjék figyelembe venni, hogy kétféle ajándék van: szerelmi ajándék és nászajándék. Például, ez az elragadó fülönfüggő és ez a felségesen hozzája illő nyakláncz szerelmi ajándék. Ezek a melltűk és ezek a gyűrűk, ezek a csodás, mennyei szépségüek, a Monsieur engedelmével, nászajándékok.

Talán legjobb volna, találgatta Dorrit úr mosolyogva, ha mind a kétfélét venne, és először odaadná a szerelmi ajándékot, befejezésül pedig a nászajándékot?

Ah, szent ég! szólt a kis asszonyka, kis kacsói ujjainak a hegyét egymáshoz értetve, ez igazán bőkezű ajándék lenne, igazán ritka lovagiasság! És az illető hölgy bizonyára képtelen volna ennyi ajándéknak ellent állani.

Dorrit úr nem volt annyira bizonyos ebben. De az eleven kis asszonyka, például, a mint mondta, egészen bizonyos volt. Így aztán Dorrit úr vett mind a kétféle ajándékból és búsásan fizetett is érte. Mikor aztán visszafelé ballagott a szállójába, magasan hordta a fejét, mert most már nyilván sokkal magasabbra építette a várkastélyát a Notre Dame két négyszögletes tornyánál is.

Teljes erővel továbbépítve, de a várkastély terveit gondosan elrejtve mások szeme elől, tovább utazott Dorrit úr Marseille felé. Épített, épített, szorgalmasan, szorgalmasan, reggeltől estélig. Mikor elaludt, az építőanyag hatalmas tömbjeit ott hagyta lógni a levegőben; hogy mikor felébred, nyomban folytathassa a munkát és a tömböket a maguk helyére rakhassa. Ez idő alatt a futár a hátsó ülésen, Chivery John legjobb szivarjait szíva, vékony, könnyű füstszalagot hagyott maga után, minthogy talán ő is épített egy-két várkastélyt Dorrit úr elhullajtott pénzéből.

Útjuk közben egyetlen megerősített város sem volt oly erős, egyetlen templomtorony sem volt oly magas, mint Dorrit úr várkastélya. Sem a Szajna, sem a Rhône nem hömpölygött oly sebesen, mint a mily gyorsan ez a csodás építmény készült; és a Földközi tenger nem volt mélyebb, mint az alapfalai; és a Corniche út távoli tájai, valamint a „Büszke Génua” öble és dombjai nem voltak szebbek nála. Dorrit úr és páratlan várkastélya megérkeztek Civita Vecchia piszkos fehér házai és még piszkosabb csirkefogói közé, s tovább döczögtek, a mint tudtak, Róma felé, a sártengeren keresztül, a mely odatapadt az útra.

TIZENKILENCZEDIK FEJEZET.

A légvár megostromlása.

A nap teljes négy óra óta lehanyatlott, és oly későre járt már, hogy a legtöbb utazó nem szívesen lett volna Róma falain kívül, mikor Dorrit úr kocsija, fárasztó útjának utolsó részén, ott döczögött még mindig az elhagyott Campagnában. A vad pásztorok és a dühös tekintetű parasztok, a kik, a míg világos volt, tarkává tették az útat, a nappal együtt mind eltüntek s ott hagyták üresen a pusztaságot. Az út némely kanyarodójánál sápadt fény tünt fel a szemhatáron, mintha a rommal borított föld kigőzölgése lett volna, s jelezte, hogy a város még messze van; de ez a szegényes vigasz is ritka volt és nem sokáig tartott. A hintó belemerült megint a száraz, fekete tenger valamelyik üregébe, és hosszú ideig nem látszott más, csak e tenger megkövült hullámai és a komor égboltozat.

Dorrit úr, bárha a várkastélya építésével kedve szerint szórakozhatott, nem a legjobban érezte magát ezen az elhagyott helyen. Sokkal jobban érdekelte őt a kocsi minden zökkenése és a kocsisok minden kiáltása, mint bármikor az egész úton, mióta Londonból elindult. Az inas a bakon szemlátomást reszketett. A futár a hátsó ülésen sehogysem érezte jól magát. Dorrit úr,

valahányszor leeresztette a kocsiablakot és hátranézett (a mi gyakran megesett), látta, hogy a futár Chivery Johnt szí, az bizonyos, de azt is látta, hogy többnyire áll a helyén és körül-körülnéz, mint az olyan ember, a ki gyanakszik és résen áll. Azután megint felhúzta Dorrit úr a kocsiablakot, azon tünődött, hogy azok a postakocsisok igazi gyilkos képű ficzkók, és sajnálta, hogy nem maradt ott éjszakára Civita Vecchiában és nem folytatta csak másnap korán reggel az útját. De azért ekközben is tovább építette időnkint a várkastélyát.

És most immár omladozó kőkerítések romjai, ásító ablaküregek és megrepedezett falak, elhagyott házak, csepegő kutak, beomlott víztartók, kisérteties cziprusfák, elvadult szőlők, és az országút átalakulása hosszú, szabálytalan, rendetlen utczává, a hol minden roskadozóban volt, a csúf házaktól a hepehupás úttestig - most immár mindez elárulta, hogy közelednek Róma felé. És egyszerre a kocsi hirtelen oldalt zökkenése és megállása ráijesztett Dorrit úrra, hogy elkövetkezett az a banditapillanat, a mikor leteperik őt egy árokba és kirabolják. De a mikor végül megint lebocsátotta az ablakot és kitekintett, látta, hogy semmi rosszabb nem állta útját, mint egy gyászmenet, a mely gépiesen zümmögve vonult el mellette, miközben elmosódó képben tárt fel előtte piszkos karingeket, fakó fáklyákat, lengő füstölőket és egy nagy keresztet, a melyet egy pap vitt elől. Csúf pap volt a fáklyafényben; sötét ábrázatú, szögletes homlokú; s a mikor szeme találkozott Dorrit úr szemével, a ki hajadonfővel nézett ki a hintóból, ajaka, a mely a zümmögés közben mozgott, mintha fenyegető szavakat szórt volna az előkelő utas felé; és kezének mozdulata, a mely voltaképp csak az utas üdvözlését viszonozta, mintha még nyomatékosabbá tette volna a fenyegetést. Ezt gondolta Dorrit úr, a kinek képzeletét az építés és az utazás munkája felizgatta, miközben a pap elvonult mellette és a gyászmenet tovább botorkált, magával vivén a halottját. Dorrit úr is tovább vonult kiséretével együtt útján, a mely annyira más út volt, és kocsirakományával, a mely Európa két nagy fővárosának fényűzési czikkeiből került ki, csakhamar bezörgetett (mint a góthok ellenlábasa) Róma kapuin.

Dorrit urat aznap este nem várták haza. Várták; de aztán lemondtak róla reggelig, mert azt hitték, hogy később van már, semhogy Dorrit úr a szabadban lehetne még azon a vidéken. Ennélfogva, mikor a kocsi megállt a kapuja előtt, csak a portás jelent meg, hogy fogadja őt. Nincs itthon Dorrit kisasszony? - kérdezte. Otthon volt. Jól van, mondta Dorrit úr a gyülekező szolgáknak; maradjanak ott, a hol vannak; segítsenek lerakni a málhát; ő majd maga fölkeresi Dorrit kisasszonyt.

Fölballagott a széles lépcsőn lassan és fáradtan, s benézett egy csomó szobába, a mely mind üres volt, míg végül egy kis előszobában világosságot látott. Elfüggönyözött fülke volt, mintha sátor lett volna, két más szoba között; és melegnek és ragyogónak látszott, a mint Dorrit úr a sötét szobákon keresztül közeledett feléje.

Ajtó nem volt a szobácskán, csak függönyös bejárás; és a mikor Dorrit úr itt megállt és észrevétlenül betekintett a kis fülkébe, belenyilallott a szívébe. Csak nem féltékenység bántotta? Mire lett volna féltékeny? Csak a lánya és az öcscse volt odabenn; ez utóbbi székét a kandallóhoz húzva, élvezte az esti tűz melegét; az előbbi pedig egy kis asztalka mellett ült, hímzéssel foglalkozva. Nem tekintve a kép csendéleti részének nagy különbségét, az alakok szakasztott a régiek voltak, mert az öcscse hasonlított annyira Dorrit úrhoz, hogy ez utóbbi egy pillanatra saját magát lássa a kompoziczióban. Így üldögélt ő nem egy este a tűz mellett valahol messze; és így üldögélt, ő neki szentelve magát, a leánya. De bizonyos, hogy a miatt a régi, nyomorult szegénység miatt nem volt ok a féltékenykedésre. Mi okozhatta hát Dorrit úr szívében a nyilalást?

- Tudod-e, bácsi, azt hiszem, hogy megint megfiatalodol?

A bácsi a fejét rázta és így szólt:

- Mióta, drágám; mióta?

- Azt hiszem, - felelte Kis Dorrit, szorgalmasan öltögetve, - hogy már hetek óta fiatalodol. Olyan jókedvű vagy, bácsi, olyan eleven és olyan érdeklődő!

- Drága gyermekem - mind ennek te vagy az oka.

- Én, bácsi?

- Igen, igen. Rengeteg jót tettél velem. Olyan figyelmes voltál velem, és olyan gyöngéd voltál, és olyan tapintatosan próbáltad palástolni előttem a figyelmességedet, hogy én... bizony, bizony, bizony! Itt őrzöm, aranyosom, itt őrzöm.

- Mindez nem egyéb, mint a te friss képzelő erőd, bácsi, - szólt Kis Dorrit vidáman.

- Jó, jó, jó! - mormolta az öreg. - Hála Istennek!

Kis Dorrit abbahagyta egy pillanatra a munkáját, hogy ránézzen bácsijára, és tekintete megújította azt az előbbi nyilalást atyjának a keblében; abban a szegény, gyönge kebelben, a mely úgy tele volt ellenmondással, ingadozással, állhatatlansággal, ennek a tudatlan földi életnek ezer apró zürzavarával, ködökkel, a melyeket csak az a reggel söpörhet el, a melyre nem következik többé éjszaka.

- Szabadabban érintkezhettem veled, látod, galambom, - szólt az öreg, - mióta egyedül vagyunk. Azt mondom, hogy egyedül, mert Tábornokné asszonyt nem számítom; ő vele nem törődöm; ő neki semmi dolga velem. De tudom, hogy Fannynak nem volt türelme hozzám. És ezen nem is csodálkozom, sem nem panaszkodom, mert nagyon jól tudom, hogy bizonyára útjában vagyok másoknak, bár arra iparkodom, hogy tőlem telhetően félrevonuljak az útból. Tudom, hogy nem vagyok a társaságunkba való. A bátyám, Vilmos, - szólt az öreg rajongással, - beleillik királyok társaságába is; de nem így a bácsid, drágám. Dorrit Frigyes nem válik becsületére Dorrit Vilmosnak, és ezt nagyon jól tudja. Ah! De itt az atyád, Amy! Édes Vilmosom, Isten hozott! Kedves bátyám, örülök, hogy láthatlak!

(Minthogy beszédközben hátrafordította a fejét, meglátta Dorrit urat, a ki a küszöbön állt.)

Kis Dorrit örömében nagyot kiáltva átölelte atyja nyakát és az arczát összevissza csókolta. Az atyja egy kissé türelmetlen és egy kissé zsémbes kedvében volt.

- Örülök, hogy végre megtalállak, Amy, - szólt Dorrit úr. - Ha. Igazán örülök, hogy végre - hm - találok valakit, a ki fogad. Úgy látom, oly kevéssé - ha - vártak, hogy szavamra már-már azt hittem - ha, hm - hogy jó lesz bocsánatot kérnem azért, mert - ha - bátorkodtam egyáltalában visszatérni.

- Olyan késő volt már, kedves Vilmosom, - szólt az öcscse, - hogy ma már nem vártunk haza.

- Én erősebb vagyok nálad, édes Frigyes, - felelt a bátyja oly testvéries hangon, a mely nem volt híjával némi szigorúságnak, - és azt hiszem, hogy bátran utazhatom akármikor, a nélkül, hogy - ha - kárát vallanám.

- Minden bizonynyal, - felelt a másik, rosszat sejtve, hogy talán megsértette a bátyját. - Minden bizonynyal, Vilmos.

- Köszönöm, Amy, - folytatta Dorrit úr, mikor Amy segített neki, hogy szabaduljon takaróiból, - nincs szükségem segítségre. Kár - ha - fáradnod, Amy. Kaphatnék egy falat kenyeret meg egy pohár bort, vagy ez talán - hm - nagy felfordulással járna?

- Kedves, jó apám, egypár percz múlva vacsora vár.

- Köszönöm, szívem, - szólt Dorrit úr, hidegen, szemrehányóan; - félek - ha - hogy felfordulást csinálok. Hm. Tábornokné asszonynak nincs semmi baja?

- Tábornokné asszony panaszkodott, hogy fáj a feje és nagyon fáradt; és így, a mikor azt hittük, hogy ma már nem érkezel haza, lefeküdt, drágám.

Dorrit úr talán azt hitte, hogy Tábornokné asszony jól tette, hogy átengedte magát a csalódás keserűségének, a mely Dorrit úr elmaradásával érte őt. Dorrit úr, a kinek arcza földerült, látható elégedettséggel így szólt:

- Nagyon sajnálom, hogy Tábornokné asszony rosszul van.

E rövid beszélgetés közben a leánya a rendesnél valamivel nagyobb érdeklődéssel figyelte Dorrit urat. Mintha megváltozott vagy nagy kimerültség tükröződött volna a szemében. És Dorrit úr észrevette, és boszankodott miatta; mert a mikor levetette utazóköpenyét és odaállt a kandalló mellé, megint zsémbeskedvüre váltan így szólt:

- Amy, mit nézel úgy rám? Mi van rajtam látnivaló, a miért - ha - ilyen különös módon rászolgálok - hm - a figyelmedre?

- Nem tudtam, atyám, bocsáss meg. Öröme telik benned a szememnek, ez az egész.

- Ne mondd, hogy ez az egész, mert - ha - nem ez az egész. Te - hm - azt hiszed, - szólt Dorrit úr vádló nyomatékkal, - hogy nem vagyok jó színben.

- Azt hiszem, egy kissé fáradtnak látszol, édes apám.

- Akkor tévedtél, - szólt Dorrit úr. - Ha, *nem* vagyok én fáradt. Ha, hm. Sokkal frissebb vagyok, mint elutazásomkor voltam.

Dorrit úr olyan ingerlékeny volt, hogy Kis Dorrit egy szót sem szólt többé a maga igazolására, hanem ott maradt csendesen mellette, átkarolva atyjának a karját.

Dorrit úr, a mint ott állt, miközben másik oldalán az öcscse volt, egyszerre csak mélyen elszundított, nem is egy teljes perczig, azután hirtelen felriadt.

- Frigyes, - szólt odafordulva az öccséhez, - azt ajánlom, hogy feküdjél le nyomban.

- Nem, Vilmos. Várok, a míg megvacsorázol.

- Frigyes, - felelte Dorrit úr, - kérlek, eredj aludni. Nagyon - ha - szeretném, ha lefeküdnél. Már régen ágyban kellene lenned. Nagyon gyönge vagy.

- Ha! - szólt az öreg, a ki semmi mást nem kívánt, csak azt, hogy kedvében járjon a bátyjának. - Jó, jó, jó! Bizony, én gyönge vagyok.

- Édes Frigyesem, - szólt Dorrit úr, bámulatos fölénnyel tekintve le öcscse fogyó erejére, - kétségtelenül az vagy. Fáj, hogy ilyen gyöngének látlak. Ha. Nagyon elszomorít. Hm. Úgy látom, hogy egyáltalában rossz színben vagy. Ilyesmi nem való már neked. Jobban kellene ügyelned magadra, nagyon kellene ügyelned.

- Lefeküdjem? - kérdezte Frigyes.

- Kedves Frigyes, - szólt Dorrit úr, - kérlek, eredj nyomban! Jó éjt, öcsém. Remélem, holnap erősebb leszel. Egyáltalában nem vagyok megelégedve az állapotoddal. Jó éjt, kedves öregem.

Miután ilyen kegyesen elbocsátotta az öcscsét, Dorrit úr megint elszundított, mielőtt az öreg kiért a szobából. És le is bukott volna a fahasábokra, ha lánya fel nem fogja.

- A bácsid nagyon sokszor elrévedezik, Amy, - szólt Dorrit úr, mikor erre megint felriadt. - Kevésbbé - ha - összefüggő a beszédje és sokkal - hm - szakgatottabb, mint - ha, hm - eddigelé volt. Beteg volt talán, a míg távol voltam?

- Nem, apa.

- Ugy-e, Amy, - ha - nagyon megváltozott?

- Nem vettem észre rajta, drágám.

- Nagyon megtört, - szólt Dorrit úr. - Nagyon megtört. Szegény, édes, megroppant Frigyesem! Ha. Még ahhoz képest is, a hogy' azelőtt volt, szörnyen - hm - megroppant!

Vacsorája, a melyet ide hoztak neki és a kis asztalkán terítettek föl, a melynél Kis Dorrit ült volt dolgozgatva, magára vonta a figyelmét. Kis Dorrit leült melléje, úgy, mint valaha régen, és ezúttal első ízben, mióta a régi idők elmúltak. Egyedül voltak, és Kis Dorrit tálalt neki a húsból és bort öntött a poharába, úgy, mint régen szokta tenni a fogházban. Mindez most történt először, mióta gazdagok lettek. Kis Dorrit nem igen mert ránézni az atyjára, mióta az atyja úgy megbántódott. De vacsora közben kétszer észrevette, hogy az atyja hirtelen rátekintett és azután körülnézett, mintha a helyzet hasonlósága oly erős lett volna, hogy látóérzékére volt szüksége, annak bizonyságául, hogy nem a régi fogházszobában vannak. Mind a két ízben odakapott kezével a fejéhez, mintha ócska fekete sapkáját keresné - ámbár annak idején kicsinylően elajándékozta még a Marshalseaben, és a sapka nem is vált még azóta gazdátlanná, hanem ott ékeskedett az udvarban Dorrit úr utódjának a fején.

Dorrit úr nagyon keveset evett, de azért sokáig eltartott a vacsorája. Vacsora közben gyakran visszatért öccsének a hanyatló egészségére. Bárha a legnagyobb részvéttel beszélt róla, csaknem keserüen ki is fakadt ellene. Kijelentette, hogy a szegény Frigyes - ha, hm - gügyög. Nincs más szó rá: gügyög. Szegény öreg! Szomorú még elgondolni is, milyen vigasztalan lett volna Amy helyzete az öreg szörnyű unalmas társaságában - a mint össze-vissza gagyogott és gügyögött, a szegény, drága, áldott teremtés, gügyögött és gagyogott, - ha szerencsére, ott nem lett volna mellette Tábornokné asszony. Igazán nagyon sajnálja, ismételte aztán épp oly elégedetten, mint az imént, hogy ez a - ha - rendkívüli nő gyöngélkedik.

Kis Dorrit, a maga éber szeretetében, visszaemlékezett volna minden csekélységre, a mit atyja mondott vagy tett akkor éjszaka, még az esetben is, ha később nem is lett volna rá oka, hogy visszaemlékezzék erre az éjszakára. Sohasem felejtette el, hogy édesatyja valahányszor a régi emlékek erős hatása alatt körülnézett, mindig megpróbálta a múltak emlékét Kis Dorrittól és talán saját magától is távoltartani, a mennyiben mindig tüstént belekezdett annak a nagy gazdagságnak és annak az előkelő társaságnak a jellemzésébe, a mely távolléte alatt körülvette őt, s beszélni kezdett arról az előkelő társadalmi állásról, a melynek megóvására neki és családjának törekednie kell. Nem felejtette el soha Kis Dorrit azt sem, hogy édesatyja minden szavában és egész viselkedésében két áramlat húzódott szakadatlanul egymás mellett; az egyikkel meg akarta mutatni Kis Dorritnak, hogy milyen jól megvolt ő nélküle és hogy mennyire független volt tőle; a másikkal szeszélyesen és értelmetlenül csaknem panaszkodott rá, mintha lehetséges lett volna, hogy a lánya elhanyagolta, mialatt ő távol volt hazulról.

Az, a mit Merdle úr dicső helyzetéről és az előtte hajbókoló udvarról beszélt, természetes módon ráterelte gondolatait Merdlené asszonyra. Oly természetes módon, hogy bárha megjegyzéseinek legnagyobb része szokatlanul híjával volt a következetességnek, végül egy csapásra áttért Merdlené asszonyra és megkérdezte, hogy-mint van.

- Nagyon jól. A jövő héten elutazik.

- Hazamegy? - kérdezte Dorrit úr.

- Előbb néhány hétig elidőzik még útközben.

- Nagy vesztesége lesz az idevaló társaságnak, - szólt Dorrit úr. - És nagy - ha - nyeresége az otthoninak, Fannynak és - hm - az előkelő világ - ha többi részének.

Kis Dorritnak eszébe jutott a versengés, a mely meg fog kezdődni, és nagyon halkan fejezte ki egyetértését atyja szavaival.

- Merdlené asszony nagy búcsúestét akar még rendezni, drágám, és előtte ebédet ad. Közölte velem, hogy nagyon szeretné, ha addigra visszaérkeznél. Meghívott mind a kettőnket, nemcsak téged, hanem engemet is, az ebédre.

- Igazán - ha - nagyon kedves. Mikor lesz az ebéd?

- Holnapután.

- Írj neki mindjárt holnap reggel, és közöld vele, hogy visszaérkeztem és - hm - a legnagyobb örömmel elfogadom a meghívást.

- Fölkísérjelek a lépcsőn a szobádba, drágám?

- Nem! - felelte Dorrit úr, haragosan körültekintve; mert indult kifelé és elfelejtett elbúcsúzni. - Ne kísérj föl, Amy. Nincs rá szükségem. Én az atyád vagyok, nem pedig roskatag bácsid!

Elhallgatott épp oly hirtelen, mint a hogy belekapott ebbe a válaszába, azután így szólt:

- Nem csókoltál még meg, Amy. Jó éjszakát, édesem! Ideje, hogy férjhez adjunk - ha - férjhez adjunk, gyermekem.

Azután nagyon lassan és nagyon fáradtan fölment a lépcsőn a szobáiba, és mihelyt odaért, nyomban elbocsátotta a komornyikját. Legelőször is elővette párisi ajándékait, s miután kinyitotta a tokokat és megvizsgálta a tartalmukat, mindent gondosan elcsukott. Ezután szundikálva és a várkastélyát építgetve hosszú időre elrévedezett, úgy hogy az elhagyott Campagna keleti peremén virradt már, mikor Dorrit úr nagy ügygyel-bajjal lefeküdt az ágyába.

Tábornokné asszony másnap jó korán üdvözletét küldte Dorrit úrnak, és azt remélte, hogy jól aludt a fárasztó utazás után. Dorrit úr visszaküldte a saját üdvözletét és megüzente Tábornokné asszonynak, hogy nagyon jól aludt, és pompásan érzi magát. De azért csak késő délután jött ki a szobáiból, s bárha akkorra még nagyszerű díszbe is vágta magát, hogy kikocsizzék Tábornokné asszonynyal és a leányával, a megjelenése egyáltalában nem felelt meg annak a leírásnak, a melyet saját magáról adott.

Minthogy a családnak aznap nem voltak vendégei, a család négy tagja egyedül ebédelt. Dorrit úr körülményes ünnepélyességgel vezette asztalhoz jobbjára Tábornokné asszonyt; és Kis Dorrit, a ki a bácsijával mögöttük haladt, akaratlanul észrevette egyrészt azt, hogy atyja megint nagyon gondosan van öltözködve, másrészt pedig azt, hogy rendkívül választékosan viselkedett Tábornokné asszonynyal szemben. E kitünő hölgy felszínének a tökéletes pallérozottsága mellett nagyon bajos lett volna előkelő simaságának csak egy atomját is kimozdítani a helyéből; de Kis Dorritnak mégis úgy tetszett, mintha fagyos szemének egyik szögletében a diadal múló harmatát vette volna észre.

Annak ellenére, a mit e lapokon a családi ebéd papa és paprika természetének nevezhetünk, Dorrit úr, a míg az ebéd tartott, mégis több ízben elszundikált. Szundításai épp oly hirtelen fogták el, mint előtte való este, és épp oly rövid ideig tartottak és épp oly mélyek voltak. Mikor az első ilyen szundítás rájött Dorrit úrra, Tábornokné asszony csaknem elképedve nézett rá; de aztán minden újabb tünetnél elmondta a maga illem gyöngyszemeit: papa, paprika, palacsinta, pomádé és prizma; s miközben nagyon lassan végigrebegte magában ezeket a csalhatatlan varázsigéket, körülbelül ugyanakkor ért olvasójának a végére, mikor Dorrit úr fölriadt az álmából.

Dorrit úr fájdalmasan észlelte Frigyes elalvásra való nagy hajlandóságát (a mely természetesen csak Dorrit ur képzelődése volt), és ebéd után, mikor Frigyes visszavonult, négyszemközt mentegetni próbálta a szegényt Tábornokné asszony előtt.

- A legérdemesebb és leggyöngédebb fivér, - mondta Dorrit úr, - de - ha, hm - teljességgel megrokkant. Sajnos, rohamosan hanyatlik.

- Frigyes úr, uram, - jegyezte meg Tábornokné asszony, - rendszerint szórakozott és roskatag, de reméljük, hogy azért még nem igen nagy a baj.

De Dorrit úr nem volt hajlandó tágítani.

- Rohamosan hanyatlik, asszonyom. Roncs. Omladék. A szemünk láttára roskadozik. Hm. Szegény Frigyes!

- Sparklerné asszony, remélem, egészséges és boldog volt, mikor elvált tőle? - szólt Tábornokné asszony, miután egy hideg sóhajtást szentelt Frigyesnek.

- Körülvéve, - felelt Dorrit úr, - mindattól, a mi - ha - elbűvölheti az érzékeket és - hm - föl-emeli a lelket. Boldog, édes asszonyom, mert - hm - férje van.

Tábornokné asszony mintha megzavarodott volna egy kissé, miközben tapintatosan eltolta magától ezt a szót a keztyűjével, mintha nem lehetett volna tudni, hová vezethetne.

- Fannynak, - folytatta Dorrit úr, - Fannynak, Tábornokné asszony, ragyogó tulajdonságai vannak. Ha. Becsvágya - hm - erős akarata, helyzetének - ha - öntudatossága, elszántsága, hogy ezt a helyzetét megszilárdítja - ha, hm - bájossága, szépsége és veleszületett előkelősége.

- Kétségtelenül, - szólt Tábornokné asszony (egy kicsit feszesebben, mint rendszerint).

- E tulajdonságokkal egyetemben, asszonyom, - szólt Dorrit úr, - jelét adta azonban Fanny - ha - egy hibájának is, a mely énnekem - hm - nagyon fájt, sőt - ha - nem tagadom, bosszantott is. De remélem, hogy ez a hibája most immár megszünt, még pedig nemcsak saját magára, hanem bizonyára megszünt - ha - másokra vonatkozólag is.

- Mire, - felelte Tábornokné asszony, miközben megint egy kissé izgatottan babrált a keztyűjével, - vajjon mire czélozhat ezzel, Dorrit úr? Igazán nem tudom...

- Ne mondja ezt, édes asszonyom, - vágott a szavába Dorrit úr.

Tábornokné asszony, mikor Dorrit úr elhallgatott, így folytatta: - Nem tudom, mire gondoljak?

Dorrit urat erre körülbelül egy perczig tartó szundítás fogta el, a melyből görcsös elevenség-gel riadt föl.

- Arról az erős ellenkezési - ha - hajlamról beszélek, Tábornokné asszony, vagy - hm - mond-hatnám - ha - féltékenységről, a mely Fannyban hébe-korba feltámadt azzal a - ha - érzésem-mel szemben, a melylyel én annak a - ha - hölgynek - hm - érdemei iránt viseltetem, a kivel szerencsém van most beszélgethetni.

- Dorrit úr, - felelte Tábornokné asszony, - mindig túlságosan lekötelező, mindig túlságosan elismerő. Ha voltak is pillanatok, a mikor azt képzeltem, hogy Dorrit kisasszony csakugyan zokon vette azt a kedvező véleményt, a melyet Dorrit úr formált szolgálataimról, vigasztalást és kárpótlást találtam mindig ebben a nagyon is jó véleményben.

- A kegyed szolgálatairól való véleményemben, asszonyom? - szólt Dorrit úr.

- A szolgálataimról valóban, - ismételte Tábornokné asszony előkelően hangsúlyozva a szót.

- Csak a kegyed szolgálatairól való véleményemben, édes asszonyom? - szólt Dorrit úr.

- Azt hiszem, - felelte Tábornokné asszony, oly nyomatékosan, mint az előbb, - csak is a szolgálataimról való véleményében. Mert mi másnak, - tette hozzá Tábornokné asszony keztyűinek könnyed kérdő mozdulatával, - mi másnak tulajdoníthatnám...

- Saját - ha - magának, Tábornokné asszony. Ha, hm. Saját magának és a kiválóságainak, - hangzott Dorrit úr válasza.

- Dorrit úr meg fog bocsátani, - szólt Tábornokné asszony, - ha megjegyzem, hogy most nincs sem helyén, sem idején ennek a beszélgetésnek a folytatása. Dorrit úr meg fog bocsátani, ha figyelmeztetem, hogy Dorrit kisasszony itt van a szomszéd szobában és hogy látom is őt, miközben kimondom a nevét. Dorrit úr meg fog bocsátani, ha megjegyzem, hogy izgatott vagyok és hogy vannak pillanatok, a mikor úgy érzem, hogy gyöngeségek, a melyekről azt hittem, hogy már végképp legyőztem őket, kétszeres erővel újra élednek bennem. Dorrit úr meg fogja engedni, hogy visszavonuljak.

- Hm. Talán folytathatjuk ezt a - ha - érdekes beszélgetést, - szólt Dorrit úr, - máskor; hacsak, a mit nem remélek - bármiképp is - hm - kellemetlenül nem érinti - ha - Tábornokné asszonyt.

- Dorrit úr, - szólt Tábornokné asszony, lesütve a szemét, miközben felállt és bicczentett a fejével, - mindig számot tarthat tiszteletemre és engedelmességemre.

Tábornokné asszony erre teljes díszben visszavonult, és nem volt oly mértékben elfogódott sem, a mily mértékben egy nála kevésbbé kiváló női lény bizonyára elfogódott lett volna. Dorrit úr, a ki bizonyos felséges és csodálatos leereszkedéssel játszotta a párbeszédben a maga szerepét, - körülbelül úgy, mint a hogy sokan a templomban viselkednek s a maguk szerepét az istentiszteletben betöltik, - általában nagyon meg volt elégedve nem csak saját magával, hanem Tábornokné asszonynyal is. Mikor ez a hölgy újra megjelent a teánál, egy kis puderral és pomádéval erősítette meg magát és nem volt híjával némi erkölcsi megerősödésnek sem, a mely utóbbi egyrészt abban nyilvánult meg, hogy rendkívül édeskés anyáskodással viseltetett Dorrit kisasszonynyal szemben, s másrészt oly gyöngéd érdeklődést tanúsított Dorrit úr iránt, a minő csak összefért a rideg illendőséggel. Mikor felállt, hogy az est végén visszavonuljon, Dorrit úr kézen fogta őt, mintha ki akarná vezetni a Piazza del Popolo-ra, hogy ott menuette-et tánczoljon vele a holdfényben, és nagyon ünnepélyesen a szoba ajtajáig kísérte, a hol az ajkához emelte Tábornokné bütykös ujjait. Miután elbúcsúzott tőle egy valószínűleg kozmetikus illatu, meglehetősen csontos csókkal, kegyesen megáldotta a leányát. S miután ekkép jelezte, hogy fontos esemény van készülőben, aludni ment.

Másnap egész délelőtt a szobájában maradt; de korán délután üdvözletét küldte Tinkler úr útján Tábornokné asszonynak, a kit arra kért, hogy kísérje el Dorrit kisasszonyt a sétakocsizására, a melyben ő maga nem vehet részt. A leánya fel is öltözött már Merdlené asszony ebédjére, mikor Dorrit úr megjelent. Ragyogóan jelent meg, a mi az öltözetét illeti, de testileg mondhatatlanul roskatagnak és öregnek látszott. Minthogy azonban nyilván haragra lobbant volna, ha a lánya csak annyit is kérdez tőle, hogy hogy' van, Kis Dorrit annyit mert csak megkoczkáztatni, hogy arczon csókolta édesatyját, mielőtt szorongó szívvel elkisérte őt Merdlené asszony házába.

Az út, a melyet meg kellett tenniök, nagyon rövid volt, de Dorrit úr megint belemerült várkastélyának az építésébe, mielőtt a kocsi az út felét megtette. Merdlené asszony nagyon megkülönböztetve fogadta őt; a kebel bámulatosan jó állapotban volt és nagyszerűen meg volt elégedve önmagával. Az ebéd nagyon választékos és a társaság nagyon válogatott volt.

Jórészt angol volt a társaság; azonkívül, hogy nem hiányzott belőle a rendes franczia vicomte és a rendes olasz marchese sem - ezek a díszítő társadalmi mérföldjelzők, a melyek mindig megtalálhatók bizonyos helyeken és nem igen különböznek egymástól. Az asztal hosszú volt és az ebéd is hosszú volt; és Kis Dorrit, a kit egy nagy fekete pofaszakál és egy nagy fehér nyakravaló árnyékba borított, teljesen szem elől vesztette az atyját, a míg egy szolga kezébe nem nyomott neki egy papírdarabkát, elsuttogva Merdlené asszonynak azt a kérését, hogy

szíveskedjék nyomban elolvasni. Merdlené asszony ezt írta rá czeruzával a papírszeletre: „Kérem, jőjjön rögtön és beszéljen Dorrit úrral. Azt hiszem, rosszúl van."

Kis Dorrit észrevétlenül odasietett az atyjához, a ki éppen felállt ültéből és az asztal fölé hajolva odakiáltott Kis Dorrit felé, mert azt hitte, hogy a lánya ott ül még a helyén:

- Amy, Amy, gyermekem!

A viselkedése oly szokatlan volt, furcsa izgatottságáról és furcsa izgatott hangjáról nem is szólva, hogy azon nyomban mélységes csend támadt a teremben.

- Amy, drágám, - ismételte Dorrit úr. - Nézd meg, kérlek, Bob van-e ma szolgálatban?

Kis Dorrit ott állt az atyja mellett és megérintette őt, de az atyja makacsul még mindig azt hitte, hogy leánya a helyén ül, és még jobban az asztal fölé hajolva, odakiáltott:

- Amy, Amy. Nem jól érzem magamat. Ha. Nem tudom, mi a bajom. Nagyon szeretném Bobot látni. Ha. Valamennyi kapus közül ő a legjobb barátom, úgy mint a tied is. Nézd meg, ott van-e Bob a páholyban, és kérd meg, hogy jőjjön ide hozzám.

A vendégsereg elképedt és mindenki felállt.

- Édes apám, nem ott vagyok; itt vagyok, melletted.

- Óh! Itt vagy, Amy? Jó. Hm. Jó. Ha. Hívd fel Bobot. Ha felváltották már és nincs a páholyban, mondd meg Banghamnénak, hogy szaladjon el érte.

Kis Dorrit gyöngéden el akarta vinni magával az atyját; de Dorrit úr ellenállt, és nem akart menni.

- Ha mondom, gyermekem, - szólt durczásan, - nem tudok felmenni Bob nélkül azon a keskeny lépcsőn. Ha. Hívasd ide Bobot. Hm. Hívasd el Bobot - a legjobb kapust - hívasd el Bobot!

Zavartan körülnézett, s mikor észrevette maga körül a sok arczot, megszólította őket:

- Hölgyeim és uraim, az én - ha - kötelességem, hogy - hm - üdvözöljem önöket a Marshalseaben. Isten hozta önöket a Marshalseaben! A hely - ha - szűk itt - szűk itt, a sétatér tágasabb lehetne; de azt fogják tapasztalni, hogy egy idő múlva látszólag tágasabb lesz - egy idő múlva, hölgyeim és uraim - és a levegő - mindent tekintetbe véve - nagyon jó itt. A - ha - Surrey dombok felől jön ide hozzánk. A Surrey dombok felől. Ez itt a kantin. Hm. A kollégák testületének - ha - csekély tagdíjaiból tartják fenn. A forró víz - a közös konyha és - apró házi szükségletek fejében. A kik itt telepedtek meg a - ha - Marshalseaben, azok a Marshalsea apjának szoktak engem nevezni. Megszoktam, hogy az idegenek - ha - a Marshalsea apját üdvözöljék bennem. Valóban, ha esztendők hosszú sora, a melyet itt töltöttem el, jogot adhat ilyen - ha - megtisztelő czímre, hát akkor én elfogadhatom ezt a - hm - nekem szánt kitüntetést. A gyermekem, hölgyeim és uraim. A lányom. Itt született!

Kis Dorrit nem szégyenkezett érte, és nem szégyenkezett atyja miatt sem. Sápadt és ijedt volt. De az volt egyetlen gondja, hogy atyját megnyugtassa és saját érdekében elvigye innen. Ott állt közte és az ámuló arczok között, a mellére borulva, arczát atyja arczára emelve. A balkezével átkarolta s közben-közben hallatszott halk hangja, a mint könyörgött hozzá, hogy távozzék vele együtt.

- Itt született, - ismételte Dorrit úr könyezve. - Itt nevelkedett. Hölgyeim és uraim, a leányom. Egy boldogtalan apának a gyermeke, a ki azonban mindig - ha - úriember volt. Szegény, kétségtelenül, de - hm - büszke. Mindig büszke. Nem ritka szokássá lett - hm - hogy azok, a kik - ha - személyes tisztelőim - csupán a kik személyes tisztelőim - ama vágyuknak, hogy az én itteni félhivatalos állásomat elismerjék, oly módon adnak kifejezést, hogy - ha - apró adományokat

ajánlanak fel nekem - ha - tiszteletajándékok - pénzbeli tiszteletajándékok formájában. A mikor én elfogadom ezeket a - ha - önkéntes elismeréseit abbeli szerény törekvésemnek, hogy e helyütt - hm - bizonyos úri modort - modort - ápoljak, arra kérem önöket, legyenek tisztában vele, hogy nem tekintem magamat kompromittáltnak. Ha. Nem vagyok kompromittálva. Ha. Nem vagyok koldus. Nem; visszautasítom ezt a czímet! De ugyanekkor távol legyen tőlem, hogy - hm - azzal akarjam megbántani elnéző barátaim nemes érzelmeit, hogy határozottan ki ne jelentsem, hogy azok a tiszteletajándékok - hm - elfogadhatók. Ellenkezőleg, nagyon is elfogadhatók. Gyermekem nevében, ha a magam nevében nem is, a legteljesebb mértékben elismerem ezt, de ugyanakkor teljes mértékben megóvom - ha - hogy is mondjam? - a személyes méltóságomat is. Hölgyeim és uraim, Isten áldja meg önöket!

Időközben az a rendkívül kínos helyzet, a melybe a kebel került, arra bírta a társaság túlnyomó részét, hogy visszavonuljon más termekbe. Az a pár ember, a ki mindvégig ott maradt, követte most szintén a többieket, s Kis Dorrit és az atyja ott maradt egyedül a szolgák között.

A legdrágább, a legédesebb apa, elmegy most immár Kis Dorrittal? Vagy még nem? Forró esdekléseire azt felelte, hogy képtelen Bob nélkül fölmenni a keskeny lépcsőn; hol van Bob, hát nem akarja odahívni senkisem Bobot? Azzal az ürügygyel, hogy megkeresik Bobot, Kis Dorrit rábirta végül az atyját, hogy elinduljon vele, szemközt az esti mulatságra gyülekező vendégek vidám áradatával; rábirta arra, hogy beüljön vele egy kocsiba, a melyből épp az imént szállt ki az utasa, és elvitte őt haza.

Római palotájának széles lépcsőzete elhomályosodó szemében londoni fogházának keskeny lépcsőjévé zsugorodott össze; és Dorrit úr öcscsén kívül nem engedte meg senki másnak, csak Kis Dorritnak, hogy hozzányúljon. Segítség nélkül fölvezették őt a szobájába és ágyába fektették. És ettől a percztől fogva, szegény, megbénult szelleme nem emlékezett semmi másra, csak arra a helyre, a hol szárnyai összetörtek, átugrott az álmon, a melyen azóta keresztültapogatózott, és nem tudott semmi másról, csak a Marshalsearől. Ha lépteket hallott odakünn az utczán, azt hitte, hogy a régi, fáradt lépteket hallja a Marshalsea udvarán. Mikor ütött a kapuzárás órája, azt hitte, hogy minden idegent kizártak a Marshalseaból éjszakára. Mikor ütött megint a kapunyitás órája, oly hevesen kívánta látni Bobot, hogy kénytelenek voltak megnyugtatására azt a mesét kitalálni, hogy Bob - a derék kapus akkor már régidő óta halott volt! - nagyon meghült, de reméli, hogy holnap vagy holnapután vagy harmadnap föltétlenül kijöhet már megint a szobájából.

Dorrit úr annyira elgyöngült, hogy a kezét sem tudta megemelni. De az öcscsét régi szokásának megfelelően még mindig pártfogolta; és napjában ötvenszer is elmondta tetszelegve, mikor az öcscse ott állt az ágya mellett:

- Kedves Frigyesem, ülj le. Valóban nagyon gyönge vagy.

Próbát tettek Tábornokné asszonynyal is; de Dorrit úr egyáltalában nem ismerte meg. Az a sértő gyanú motoszkált az agyában, hogy Tábornokné ki akarja intrikálni a helyéről Banghamné asszonyt, és hogy iszákoskodik. Egy csöppet sem válogatva szavait, meg is mondta ezt Tábornoknénak, és oly hevesen kívánta lányától, hogy keresse fel nyomban a fogház igazgatóját és dobassa ki Tábornoknét, hogy ezt a delnőt ez után a kudarcz után többé nem is eresztették be Dorrit úr szine elé.

Egyetlen egyszer kérdezte csak: „Tip elment-e hazulról?” Ezen az egy kérdésen kívül, mintha teljességgel megfeledkezett volna másik két, távol lévő gyermekéről. De arról a gyermekéről, a ki oly sokat tett érte s ezért oly kevés jutalomban részesült, egy pillanatra meg nem feledkezett. Nem mintha kímélte volna őt vagy attól félt volna, hogy a virrasztás és a megerőltetés megárt neki; ezzel most sem törődött jobban, mint rendszerint. Nem; úgy szerette őt, mint hajdanta. Megint ott voltak együtt a börtönben; és a leánya ápolta, és az apának

szakadatlanul szüksége volt rá, és nem tudott nélküle megfordulni sem; sőt néha még azt is kijelentette a leányának: boldog, hogy annyit szenvedhetett érte. Kis Dorrit pedig nyugodt arcát atyja arcához simítva, atyja ágya fölé hajolt, és örömest feláldozta volna az életét atyja megmentéseért.

Miután két vagy három napig sorvadt eképpen fájdalom nélkül, Kis Dorrit észrevette, hogy zavarja atyját órájának a ketyegése - vastag, aranyzsebórájáé, a mely oly lármásan ketyegett, mintha rajta és az időn kívül semmi egyéb nem is járna a világon. Kis Dorrit lejáratta az órát; de az atyja tovább is nyugtalan volt, úgy, hogy Kis Dorrit megértette, hogy nem ez volt a baja. Végül összeszedte magát és kijelentette, hogy azt óhajtja, hogy Kis Dorrit vegyen föl pénzt az órára. Nagyon meg volt elégedve, mikor Kis Dorrit úgy tett, mintha e végből elvitte volna magával az órát, és ettől fogva sokkal nagyobb élvezettel kóstolgatta a borát és a befőttjét, mint addig.

Csakhamar világosan elárúlta, hogy ez volt az érzése; mert egy-két nap mulva elküldte az inggombjait és a gyűrűit is. Bámulatosan boldoggá tette őt az a tudat, hogy ilyen megbízásokat adhatott a lányának, s látszott rajta, hogy ezeket a megbízásokat úgy fogta fel, mintha a legrendszeresebb módon gondoskodott volna mindannyiok jóvoltáról. Miután értéktárgyai, illetve mindaz, a mit értéktárgyaiból ott látott maga körül, eltüntek, a ruhái vonták magukra a figyelmét; és épp oly valószínű, mint a hogy nem az, hogy egypár napig az az elégedettség éltette, hogy a ruháit darabonkint elküldhette egy képzelt zálogházba.

Így hajolt párnája fölé Kis Dorrit tíz napon keresztül, arcát atyja arcához simítva. Néha annyira kimerült Kis Dorrit is, hogy néhány perczig együtt szundikált az édesatyjával. De aztán felébredt, hogy csendes könyek hirtelen támadt özönében eszébe jusson, mi az, a mihez arcza hozzásimult, és lássa, hogy a párnán pihenő drága arcz fölött a Marshalsea falának árnyánál is mélyebb árny suhan keresztül.

A nagy várkastély alaprajzának vonalai lassan, lassan, egymásután elmosódtak. Az összevissza barázdált arcz, a melyre a terv rá volt rajzolva, lassan-lassan síma és tiszta lett. A fogház vasrúdjainak és a fal zeg-zúgos vashegyeinek visszatükröződő nyomai lassan, lassan elenyésztek. Az arcz lassan, lassan átalakult saját arczának sokkal ifjabb képe másává, mint a milyennek valaha látta Kis Dorrit a szürke hajszálak alatt, és - örökre elpihent.

A bácsija eleinte csupa kétségbeesés volt.

- Óh, bátyám! Óh, Vilmos, Vilmos! Itt hagysz engem; egyedül mégy el; te elmégy és én itt maradok! Te, a ki annyira különb vagy nálam, oly kiváló, oly nemes lélek; és én, a ki szegény, haszontalan, semmire sem való teremtés vagyok, a kinek senki sem érezte volna a hiányát!

A bácsi kétségbeesése egyelőre arra volt jó, hogy Kis Dorrit kénytelen volt rágondolni és vele törődni.

- Bácsi, édes bácsi, kíméld magadat, kímélj engem!

Az öreg ember nem volt süket az utolsó szavakra. Mikor kezdte egy kissé összeszedni magát, csak azért tette, hogy Kis Dorritot kímélhesse. Saját magával nem törődött; de becsületes szívének, a mely oly sokáig kábult volt és most felébredt, hogy megszakadjon, minden megmaradt erejével becsülte és áldotta Kis Dorritot.

- Óh, Isten, - kiáltott fel, mielőtt együtt kimentek a szobából, ránczos kezeit összekulcsolva Kis Dorrit feje fölött. - Te látod az én drága, halott bátyámnak ezt a leányát! Mindazt, a mire rátekintettem az én félig vak és bűnös szemeimmel, Te tisztán láttad és világosan. Fejének egyetlen szál haja nem fog meggörbülni a Te színed előtt. Védelmezni fogod Te őt idelent, utolsó órájáig. És tudom, hogy odafönt meg fogod őt azután jutalmazni!

Együtt maradtak, némán és szomorúan, csaknem éjfélig az egyik szomszédos, sötét szobában. Időnkint ki akart törni az öreg fájdalma, hogy megkönnyebbüljön, úgy, mint legelőször. De azon kívül, hogy csekély ereje sok ilyen megerőltetést el sem bírt volna, nem feledkezett meg soha Kis Dorritnak a szavairól s korholta és csillapította saját magát. Csupán azzal próbálta fájdalmát enyhíteni, hogy gyakran felkiáltott, hogy a bátyja egyedül távozott; hogy együtt voltak életök kezdetén; hogy együtt zuhantak a szerencsétlenségbe; hogy kitartottak együtt a szegénység sok hosszú esztendején keresztül; és hogy a bátyja most eltávozott egyedül - egyedül!

Leverten és szomorúan váltak el egymástól. Kis Dorrit nem akarta őt elhagyni előbb, csak a szobájában; és látta, hogy ruhástul ledőlt az ágyára, és a tulajdon két kezével betakargatta őt. Azután lerogyott a saját ágyára és mély álomba merült; a kimerültség és nyugalom álmába, bár ez az álom sem szabadította meg őt teljesen a szomorúság átható tudatától. Aludjál, derék Kis Dorrit. Aludjál nyugodtan reggelig!

Holdas éjszaka volt; de a hold későn kelt, mert a teli hold ideje már régen elmúlt. Mikor fenn járt magasan a békés égboltozaton, a félig csukott zsalugáterek léczein keresztül bevilágított abba az ünnepélyes szobába, a hol egy élet botorkálásai és imbolygásai csak az imént értek véget. Két csendes alak volt a szobában; két alak, egyformán csendes és érzéketlen, egyaránt mérhetetlen távolságban a nyüzsgő földtől és mindattól, a mi rajta van, bárha mindketten nemsokára a föld csendes ölében fognak pihenni.

Az egyik alak az ágyon pihent. A másik, a padlón térdelve, az ágyra roskadt; karjai csendesen és békésen a takarón pihentek; az arcza lehanyatlott, úgy hogy ajaka a kezet érintette, a mely fölé utolsó lehelletével ráhajolt. A két testvér ott volt mennyei atyja előtt; messze túl e világnak a homályos itéletén; messze túl e világnak a ködein és sötétségein.

HUSZADIK FEJEZET.

Bevezetése a következőnek.

A postahajó utasai kiszálltak Calaisban a kikötő kőpartjára. Mélyen fekvő, szomorú hely volt most Calais, a mikor az apály közeledett a legmélyebb pontja felé. A fövenyen éppen annyi víz volt csak, hogy a postahajó kiköthetett; és a föveny, miközben sekélyen megtört rajta a tenger habja, lusta tengeri szörnyetegnek tetszett, a mely az imént merült fel a tengerből, s a melynek körvonalai elmosódottan látszottak csak, a mint aludt. A vézna, fehér világítótorony, a mely ott kísértett a tenger szélén, mintha kísértete lett volna egy hajdanta színes és öblös épületnek, mélabús könyeket potyogtatott a habok legutóbbi ostroma következtében. Az ágaskodó, fekete czölöpök hosszú sora, nedvesen, nyálkásan, megviselten, tengeri hinár gyászfűzéreivel, a miket a legutóbbi dagály akgatott rájuk, beillett volna borzalmas tengeri temetőnek. Minden hullámpaskolta, viharverte tárgy oly alacsony és oly kicsike volt a szétterülő, szürke égbolt alatt, a szél és a tenger zúgásában, és a zajlás girbe-gurba vonalaiban, a mely vadul neki-neki tajtékzott, hogy igazán csodának tetszett, hogy ezen a helyen egyáltalában ott volt még Calais, és hogy alacsony kapui, alacsony fala, alacsony tetői, alacsony árkai, alacsony homokdombjai, alacsony bástyái és lapos utczái nem omlottak össze már nagyon régen az ostromló tenger aknái fölött, úgy mint a homokvárak, a melyeket gyermekek raktak a tengerparton.

Miután sikamlós deszkák és karók között végigcsoszogtak, nedves lépcsőkön felbotorkáltak és sok mindenféle sós akadályon keresztülvergődtek, megkezdték az utasok kényelmetlen vándorútjukat a kikötő gátja mentén; a hol a város összes franczia csavargói és angol csirkefogói - (a népesség fele) - várakoztak már, hogy megakadályozzák fellélekzésüket a zűrzavar

után. Miután az összes angolok pontosan szemügyre vették s az összes francziák mintegy háromnegyed angol mérföldnyi útvonalon kézről-kézre adták, s mint zsákmányt verekedve iparkodtak egymástól elvitatni őket, végül szabad volt nekik megindulni a város utczáin s különböző czéljuk felé törtetni, miközben hevesen tovább folyt az üldöztetésük.

Clennam, a kinek lelkét nem egy gond gyötörte, szintén ott volt a türelmes áldozatok tömegében. Miután leggyámoltalanabb honfitársait kiszabadította igen nagy szorongattatásokból, megindult egyedül a maga útján; illetve csaknem egyedül, a mennyiben egy mocskos ruhájú és éppen olyan sipkájú benszülött úriember mintegy ötven yardnyira a nyomában loholt és szakadatlanul utána kiáltozott:

- Hé! Megálljon! Hej! Uram! Megálljon! Szép szálloda!

De végül ez a vendégszerető személyiség is elmaradt mögötte, és Clennam zavartalanul folytathatta az útját. A városban nyugalom volt, a mely a csatorna és a kikötőpart zavaros lármája után a maga kietlenségében szinte kellemesen hatott. Clennam honfitársainak ujabb csoportjaival találkozott. Egytől-egyig olyanok voltak, mintha holmi kellemetlen virágfajta módjára egyszer már alaposan elvirultak s most tisztára gyommá váltak volna. Olyanok voltak továbbá, mintha napról-napra folyton egy meghatározott szűk körben ődöngtek volna, s ennélfogva nagyon emlékeztették Clennamet a Marshalseare. De Clennam nem vett róluk tudomást, csak annyiban, a mennyiben ezt a gondolatot ébresztették fel benne, és keresni kezdett egy utczát és egy házszámot, a melyet a fejében őrzött.

- Pancks ezt mondta, - dünnyögött magában, mikor megállt egy kormos ház előtt, a mely a keresett czímnek megfelelt. - Föltételezem, hogy útbaigazítása pontos, és a nyom, a melyet Casby úr szétszórt iratai között talált, helyes; de máskülönben aligha gyanítottam volna, hogy ez az a ház.

Élettelen fajta ház volt, szemközt vele az utcza tulsó felén halott tűzfal, a saját felén halott kapubejárás, a hol a lelógó csengőfogó két halott csendülést és a kopogtató bágyadt, élettelen koppanást hallatott, a melynek aligha volt oly mély a kongása, hogy áthatoljon a reves ajtón. Az ajtó mindazáltal valami élettelen rugón járva fölpattant, és Clennam becsukta maga után, miközben belépett egy sívár udvarba, a melyet hamarosan lezárt hátul egy másik élettelen tűzfal, a hol megpróbáltak néhány kúszó bokrot tenyészteni, a bokrok azonban elszáradtak; megpróbálkoztak egy kis barlangban egy szökőkúttal is, csakhogy a szökőkút ki volt száradva; s megpróbálták a szökőkutat egy kis szoborral ékesíteni, a mely azonban eltünt a helyéről.

A ház bejárása balról volt, és a bejárást úgy, mint az utczai bejáratot, két nyomtatott plakát, franczia és angol nyelvű, czifrázta, azt adván hírül, hogy e helyütt kiadó és nyomban elfoglalható butorozott szobák vannak. Erőteljes, fürge parasztasszony állt az egyik sötét bejárásban, - (csupa harisnya, alsószoknya, fehér főkötő és fülönfüggő), - és nyájasan mutatva a foga fehérét, így szólt:

- Adj Isten, uram! Kit keres?

Clennam francziául felelte, hogy az angol hölgyet; az angol hölgygyel szeretne beszélni.

- Akkor hát kerüljön beljebb és jőjjön fel az emeletre, ha nem restelli, - felelte a parasztasszony szintén francziául.

Clennam megtette mind a kettőt s a parasztasszony nyomában fölment egy kopár, sötét lépcsőn az első emeletre, egy hátsó szobába. Innen komor kilátás nyilt az udvarra, a mely kopár volt, a bokrokra, a melyek halottak voltak, a szökőkútra, a mely ki volt száradva, és az eltünt szobor talapzatára.

- Monsieur Blandois, - szólt Clennam.

- Engedelmével, Monsieur.

Az asszony erre eltünt s ott hagyta Clennamet, hogy körülnézzen a szobában. Mintája volt a szobáknak, a minőket efféle házban mindenkor találni lehet. Hideg, puszta és sötét. Padlója sikamlósra beeresztett. Nem elég nagy szoba, hogy korcsolyázni lehessen benne; de semmiféle más foglakozásra sem igen alkalmas. Piros és fehér függönyös ablakok, kis szalmagyékény, kis kerek asztal, alatta lábak zavargó gyülekezete, esetlen kákafonatú székek, két nagy pirosbársony karosszék, akkora helylyel, hogy az ember kényelmetlenül érezhesse magát bennök, íróasztal, több darabból összerakott kandallótükör, a mely mindenáron egy darabból valónak akart tetszeni, egynéhány tarka váza izléstelen művirágokkal; a vázák között egy sisaktalan görög harczos, a ki egy órát áldoz Francziaország nemtőjének.

Kisvártatva kinyilt egy mellékszoba ajtaja és egy hölgy lépett be rajta. Nagyon meg volt lepve, mikor meglátta Clennamet, és a tekintete körüljárt a szobában, mintha keresne még valakit.

- Bocsásson meg, Wade kisasszony. Egyedül vagyok.

- Nem az ön nevét jelentették be.

- Nem; tudom. Bocsásson meg, de tapasztalásból tudom már, hogy az én nevem nem alkalmas arra, hogy kegyedet beszélgetésre hangolja. Ezért bátorkodtam más valakinek a nevét említeni, a kit keresek.

- Kérem, - szólt Wade kisasszony, oly hidegen mutatva rá egy székre, hogy Clennam állva maradt. - Milyen nevet mondott?

- A Blandois nevet.

- Blandois?

- Olyan név ez, a melyet ismer kegyed.

- Furcsa, - szólt Wade kisasszony, homlokát ránczolva, - hogy ön még mindig nem kivánatos érdeklődést tanusít irántam és ismerőseim iránt, irántam és a dolgaim iránt, Clennam úr. Nem tudom, mi a czélja ezzel.

- Bocsásson meg. Ismeri ezt a nevet?

- Mi dolga lehet önnek ezzel a névvel? Mi dolgom lehet énnekem ezzel a névvel? Mi köze lehet önnek ahhoz, vajjon ismerek-e vagy sem egy nevet? Sok nevet ismerek és még többet elfelejtettem. Ez a név vagy az egyik, vagy a másik csoportba tartozhatik, vagy talán soha nem is hallottam még. Tudtommal nincs rá okom, hogy faggassam vagy faggatni engedjem ezzel magamat.

- Ha megengedi, - szólt Clennam, - megmondom az okát, hogy miért sürgetem a dolgot. Elismerem, hogy zaklatom vele, de bocsánatát kell kérnem, ha mégis megteszem, mert rám nézve nagyon komoly a dolog. Az ok tisztára bennem van. Eszem ágában sincs azt állítani, hogy kegyedben van.

- Nos, uram, - felelt Wade kisasszony, miközben valamivel kevésbbé gőgösen újra megkínálta székkel Clennamet, a melyet Clennam ezúttal el is fogadott, minthogy maga Wade kisasszony is leült; - legalább annak örülök, hogy most az egyszer nem az ön egyik barátjának újabb jobbágynőjéről van szó megint, a ki meg van fosztva cselekvési szabadságától, s a kit én csábítottam el. Hadd hallom, mi oka van önnek a kérdésére, ha úgy tetszik.

- Először is, hogy megállapítsuk annak az embernek, a kiről beszélünk, a személyazonosságát, - szólt Clennam, - legyen szabad megjegyeznem, hogy az illető az a férfi, a kivel kegyed nem

régiben Londonban találkozott. Emlékszik rá bizonyára, hogy a folyóhoz közel - az Adelphiben találkozott vele!

- Ön már megint teljesen érthetetlen módon beleavatkozik a dolgaimba, - felelte Wade kisasszony, szigorú és kelletlen pillantást vetve Clennamre. - Hát ezt honnan tudja?

- Kérem, ne vegye zokon. Tisztára véletlen volt.

- Miféle véletlen?

- Tisztára véletlen találkozás volt kegyeddel az utczán éppen akkor.

- Saját magáról beszél vagy más valakiről?

- Magamról. Én láttam kegyedet, mikor találkozott az illetővel.

- Az bizonyos, hogy a nyilt utczán történt, - jegyezte meg Wade kisasszony, miután néhány pillanatnyi tünődés közben a haragja egyre jobban elpárolgott. - Ötven ember is láthatta. De ez sem lett volna baj.

- Én magam sem vetek súlyt arra, hogy láttam, s azonkívül, hogy idejövetelemet megmagyarázza, nem is hozom semmiképp kapcsolatba a látogatásommal, illetve azzal a szívességgel, a melyre meg akarom kegyedet kérni.

- Óh! Szívességet akar kérni tőlem! Mindjárt megütődtem rajta, - szólt Wade kisasszony, miközben szép arcza keserűen nézett Arthurra, - hogy ma gyöngédebb a hangja, Clennam úr.

Clennam beérte azzal, hogy keze egy könnyed mozdulatával szótlanul tiltakozott ez ellen a föltevés ellen. Azután elmondta, hogy Blandois eltűnt, a miről Wade kisasszony is hallott már valószínüleg. Nem. Bármily valószínünek tartja is Clennam úr, egy szót sem hallott róla. Nézzen körül ezen a helyen, (mondta Wade kisasszony), és ítélje meg maga, miféle ujság lehet az, a mely eljut egy nő fülébe, a ki itt él bezárkózottan, a saját szívét emésztve. Miután a kérdésre eképpen tagadó választ adott, a melyet Clennam elhitt neki, megkérdezte Clennamtől, hogy' érti azt, hogy Blandois eltűnt? Clennam erre részletesen elmondta az esetet és éreztette vele némiképp azt is, mennyire a szívén viseli, hogy megtudja, hová lett az az ember, hogy eloszlathassa azt a sötét gyanút, a mely anyja házára nehezedett. Wade kisasszony szemmel látható meglepetéssel hallgatta Clennamet, és a fojtott érdeklődésnek sokkal több jelével, mint a mennyit eddigelé bármikor észre lehetett venni rajta. De azért visszautasító, büszke és zárkózott modora nem változott meg. Mikor Arthur elhallgatott, Wade kisasszony csak ennyit mondott:

- Még mindig nem mondta meg, uram, mi közöm mindehhez énnekem, vagy hogy miféle szívességet kíván tőlem? Lesz szíves végre rátérni erre?

- Föltételezem, - szólt Arthur, állhatatosan arra törekedve, hogy Wade kisasszony gúnyos viselkedését szelidítse, - föltételezem, minthogy összeköttetésben - szabad azt mondanom, bizalmas összeköttetésben? - van ezzel az emberrel...

- Természetesen mondhat, a mit akar, - jegyezte meg Wade kisasszony; - de én nem erősítem meg sem az ön föltevéseit, Clennam úr, sem máséit.

- ... minthogy legalább is személyes összeköttetésben van vele, - szólt Clennam, állításának formáját megváltoztatva, hogy ezzel elfogadhatóvá tegye, - föltételezem, hogy módjában van kegyednek, hogy közöljön velem valamit annak az embernek a múltjáról, a foglalkozásáról, a szokásairól, a rendes lakóhelyéről. Módjában van egy kis útbaigazítást adni nekem, hogy merre keressem legczélszerűbben, s ekként vagy a nyomára akadjak vagy megállapítsam, hogy mi lett belőle. Ez az a szívesség, a melyre kérem, és oly kétségbeesett lelkiállapotban

kérem kegyedet erre, a mely iránt, remélem, kegyed is lesz némi tekintettel. Ha bármi okból föltételeket akarna szabni, elfogadom a föltételeket minden további kérdezősködés nélkül.

- Ön együtt látott engem véletlenül az utczán azzal az emberrel, - jegyezte meg Wade kisasszony, miután előbb, Clennam nagy bosszúságára, nyilván inkább foglalkozott saját gondolataival az ügyre vonatkozóan, mint Clennam kérésével; - ön tehát előbb is ismerte már azt az embert?

- Előbb nem; csak azután ismerkedtem meg vele. Azelőtt sohasem láttam, de később találkoztam vele aznap este, a mikor eltűnt. Még pedig az anyám szobájában. Ott is hagytam őt. Erről a papírlapról elolvashat mindent, a mit tudnak róla.

Átnyujtott egy példány nyomtatott hirdetményt, a melyet Wade kisasszony nyugodtan, figyelmesen végigolvasott.

- Ez több, mint a mennyit *én* tudtam róla, - szólt aztán Wade kisasszony, visszaadva a nyomtatványt.

Clennam tekintetében mély csalódás, talán hitetlenség is tükröződött, mert a nő épp oly érzéketlen hangon hozzátette:

- Ön nem hiszi el. Pedig így van. És a mi a személyes érintkezést illeti, úgy látszik, az ön anyja érintkezett vele személyesen. És ön mégis elhiszi anyjának azt a kijelentését, hogy nem tud az eltűntről semmi egyebet!

E szavakban és a mosolyban, a mely a szavakat kísérte, elég világos volt a czélzás oly gyanúra, a mely Clennamnek arczába hajtotta a vért.

- Látja, uram, - szólt Wade kisasszony, kegyetlen gyönyörűséggel megismételve a döfést, - én oly nyiltan akarok önnel beszélni, a hogy csak kívánhatja. Megvallom, hogy ha törődném a jó híremmel (a mint hogy nem törődöm), vagy ha ügyelnem kellene a nevemre (csakhogy nincs nevem és teljesen mellékes rámnézve, jó-e vagy rossz-e a nevem híre), akkor úgy érezném, hogy súlyosan kompromittál az a körülmény, hogy dolgom volt ezzel a ficzkóval. De az *én* küszöbömet sohasem lépte keresztül és - *énvelem* nem ült együtt soha éjfélig beszélgetve.

A régi haragját töltötte ki Arthuron, a mikor a saját ügyét így ellene fordította. Nem fért össze vele, hogy kíméljen mást, és nem ismert irgalmat.

- Hogy aljas, megvásárolható ficzkó; hogy először Itáliában láttam őt (a hol nemrég jártam) s hogy akkor felbéreltem őt megfelelő eszközül oly czélra, a mely akkor véletlenül foglalkoztatott: mindezt nincs okom ön előtt eltitkolni. Egy szóval, érdemesnek találtam időtöltésből - egy erős érzésem kielégítése végett - megfizetni egy kémet, a ki pénzért mindenre hajlandó volt. És meg vagyok győződve róla, hogyha ilyen üzletet akartam volna kötni vele és ha elég jól megfizethettem volna érte, ő pedig a sötétben, minden koczkázat nélkül megtehette volna, hát akkor kioltotta volna bárkinek az életét épp úgy lelkifurdalás nélkül, mint a hogy elvette a pénzemet. Énnekem legalább ez róla a véleményem; és úgy látom, hogy a véleményem nem túlságosan tér el az önétől. Az ön anyjának a véleménye, ezt föltételezem (követve az ön példáját, a ki szintén mindenfélét föl szokott tételezni), valószínűleg teljesen más volt felőle.

- Az anyám, erre figyelmeztetnem kell kegyedet, - szólt Clennam, - először üzleti ügyben került vele szerencsétlenségére összeköttetésbe.

- Csakugyan szerencsétlen üzleti ügy lehetett, a melynek révén utoljára összeköttetésbe került vele, - felelte Wade kisasszony; - és az üzleti órák ez alkalommal nagyon későre elnyúltak.

- Azt akarja sejttetni velem, - szólt Arthur, a ki fájdalmasan vonaglott e hideg döfések alatt, a melyeknek erejét mélyen érezte már, - azt akarja sejttetni velem, hogy valami más...

- Clennam úr, - vágott a szavába nyugodtan Wade kisasszony, - ne felejtse el, hogy én nem sejtésekben beszélek erről az emberről. Kimondom ujra leplezetlenül, hogy ez az ember megvásárolható, aljas gazember. Föltételezem, hogy az ilyen ficzkó odamegy, a hol dolga akad. Ha énnekem nem lett volna dolgom a számára, akkor ön sohasem látott volna engemet együtt vele.

Az a makacsság, a melylyel Wade kisasszony rámutatott az eset sötét oldalára, a melynek gyanúja amúgy is ott lappangott Clennam lelkében, oly nyomasztó súlylyal nehezedett rá Clennamre, hogy elnémította őt.

- Úgy beszéltem róla, mintha még élne, - tette hozzá Wade kisasszony, - de énmiattam bármi okból el is tehették már őt láb alól. Nem tudom, de nem is törődöm vele. Mert most már nincs dolgom a számára.

Clennam Arthur mélyen felsóhajtva és nagyon elcsüggedten lassan felemelkedett a székéről. Wade kisasszony ülve maradt még, s miután ajkait haragosan összeszorítva gyanakvó pillantással végignézte Clennamet, így szólt:

- Hiszen kiválasztott pajtása volt az ön kedves barátjának, Gowan úrnak. Hát miért nem kéri az ön kedves barátjának a támogatását?

Arthur már-már tiltakozni akart az ellen, hogy Gowan az ő kedves barátja; de eszébe jutottak régi küzdelmei és elhatározásai. Visszafojtotta hát a tiltakozását és így szólt:

- Azonkivül, hogy nem látta Blandoist, a mióta ez elutazott Angliába, Gowan úr nem tud róla semmit a világon. Véletlenül ismerkedett csak meg vele utazás közben.

- Véletlenül utazás közben! - ismételte Wade kisasszony. - Igen. Az ön kedves barátjának szüksége van rá, hogy szórakozásul annyi új ismeretséget kössön, a mennyit csak köthet, ha meggondoljuk, hogy milyen felesége van neki. Gyülölöm a feleségét, uram.

Az a harag, a melylyel Wade kisasszony ezt mondta s a mely annál feltünőbb volt, mert Wade kisasszony nagyon tudott önmagán uralkodni, megragadta Clennam figyelmét és tovább is ott tartotta még őt. Ott villogott ez a harag Wade kisasszony sötét szemében, a melyet Clennamre szegezett, megremegtette az orrczimpáját és izzóvá tette még a lehelletét is; de egyébként a kicsinylés derüje tükröződött az arczán, s a tartása oly nyugodt és oly gőgösen bájos volt, mintha lelke a teljes közönyösség állapotában lett volna.

- Azt akarom csak mondani, Wade kisasszony, - jegyezte meg Clennam, - hogy nem provokálhatta kegyedet senki oly érzésre, a melyben véleményem szerint nem osztozik kegyeddel senki a világon.

- Kérdezze meg, ha akarja, a kedves barátjától, - felelte Wade kisasszony, - mi erről a kérdésről az ő véleménye.

- Aligha vagyok oly benső viszonyban a kedves barátommal, - szólt Arthur, elhatározásainak ellenére, - hogy valamikor szóba hozhatnám előtte ezt a kérdést, Wade kisasszony.

- Gyűlölöm őt, - felelte Wade kisasszony. - Jobban gyűlölöm még a feleségénél is, mert egyszer oly ostoba voltam és annyira hűtlen lettem önmagamhoz, hogy csaknem szerettem az ön kedves barátját. Ön, uram, csak mindennapi helyzetekben látott engem, a mikor valószínűleg mindennapi nőnek tartott, a ki egy kissé akaratosabb vagyok talán, mint a nők általában. Nem tudja, mit értek én gyűlölet alatt, ha csak így ismer engem; nem tudhatja, ha nem tudja azt, hogy milyen gondosan tanulmányoztam magamat és magam körül az embereket. Éppen ezért néha kedvem lett volna már, hogy elmondjam önnek az életem történetét - nem azért, hogy befolyásoljam a véleményét, mert ezzel nem törődöm, hanem azért, hogy megérthesse, a mikor kedves barátjára és ennek a feleségére gondol, hogy mit értek én gyűlölet alatt. Átadjak

önnek valamit, a mit leírtam és félretettem az ön számára, hogy elolvassa, vagy pedig tartsam meg a kéziratomat?

Arthur arra kérte, hogy adja át neki. Wade kisasszony az íróasztalához lépett, kinyitotta és az egyik felső fiókjából kivett néhány lap összehajtott papirost. Minden engesztelékenység nélkül, alig fordulva oda hozzá, hanem úgy beszélve, mintha a saját tükréhez beszélne, hogy igazolja a saját makacsságát, így szólt, miközben átnyujtotta Clennamnek a kéziratot:

- Ebből megtudhatja, mit értek én gyűlölet alatt! Ne beszéljünk erről többet. Uram, akár azt látja, hogy ideiglenesen és olcsón egy üres londoni házban lakom, akár azt, hogy Calaisban van a lakásom, Harrietet mindig nálam fogja találni. Talán látni óhajtja őt, mielőtt eltávozik. Harriet, gyere be!

Még egyszer hívta Harrietet. A második kiáltásra megjelent Harriet, hajdan Tattycoram.

- Itt van Clennam úr, - mondta Wade kisasszony; - nem miattad jött ide; te rólad lemondott már. - Azt hiszem, hogy így van?

- Minthogy sem hatalmam, sem befolyásom nincs e helyütt... úgy van, - erősítette meg Clennam.

- Tehát nem téged keres; de mégis csak keres valakit. Azt a Blandoist.

- A kivel együtt láttam magát Londonban a Strandon, - tette hozzá Arthur.

- Ha tudsz valamit róla, Harriet, azon kívül, hogy Velenczéből jött, - a mit mindnyájan tudunk, - mondd el nyiltan Clennam úrnak.

- Nem tudok róla semmi egyebet, - szólt a fiatal lány.

- Meg van elégedve? - kérdezte Wade kisasszony Arthurtól.

Clennamnek nem volt rá oka, hogy ne higyjen nekik. A leány természetessége csaknem meggyőző erejű volt, még ha eddigelé kételkedett volna is Arthur. Így felelt hát:

- Máshol kell tudakozódnom.

Nem ment még; de felállt, mielőtt a lány belépett, és Tattycoram nyilván azt hitte, hogy menni készül. Gyorsan Clennamre tekintett és így szólt:

- Jól vannak, uram?

- Kik?

Tattycoram elakadt, miközben azt akarta mondani: „valamennyien”; Wade kisasszonyra pillantott, azután így szólt:

- Meagles úr és Meaglesné asszony.

- Jól voltak, mikor utoljára hallottam rólok. Nincsenek odahaza. De engedje meg, hogy kérdezzek valamit kegyedtől. Igaz, hogy ott látták kegyedet?

- Hol? Hol látott akárki is? - felelt a lány, daczosan lesütve a szemét.

- A nyárilak előtt, a hol benézett a kertajtón.

- Nem, - szólt Wade kisasszony. - Nem volt soha azon a tájon.

- Téved, - szólt a lány. - Ott jártam, mikor legutoljára Londonban voltunk. Egyszer délután, mikor egyedül hagyott, elsétáltam odáig. És benéztem a kertajtón.

- Gyönge teremtés, - szólt Wade kisasszony, mondhatatlan megvetéssel; - hát hosszú együttlétünk, annyi beszélgetésünk, annyi régi panaszod csak ilyen kis hatással volt rád?

- Nem ártottam vele senkinek, hogy egy pillanatig benéztem a kapún, - szólt a lány. - Láttam az ablakokról, hogy a család nincs otthon.

- Miért mentél arrafelé egyáltalában?

- Mert látni óhajtottam a házat; mert éreztem, hogy szeretnék egy pillantást vetni arra a helyre.

A mint a két szép arcz egymásra nézett, Clennam érezte, hogy ez a két teremtés szakadatlanul marczangolja egymást.

- Óh! - szólt Wade kisasszony, hidegen erőt véve magán és másfelé fordítva a tekintetét, - ha vágyad támadt, hogy megnézd azt a helyet, a hol azt az életet folytattad, a melyből én kiszabadítottalak, mert ráeszméltél, hogy milyen élet volt az, hát ez egészen más. De hát ez a hozzám való őszinteséged? Ez a hozzám való hűséged? Ez a közösség, a melybe veled léptem? Nem érdemled meg a bizalmat, a melyet beléd vetettem. Nem érdemled meg azt a hajlandóságot, a melylyel irántad viseltettem. Nincs több önérzeted, mint az ölbeli kutyának, és legokosabb volna, ha visszamennél megint azokhoz az emberekhez, a kik rosszabbul bántak veled, mintha korbácsoltak volna.

- Ha mások jelenlétében így beszél róluk, akkor arra fog kényszeríteni, hogy a pártjukat fogjam, - szólt a leány.

- Eredj vissza hozzájok, - vágott vissza Wade kisasszony. - Eredj vissza hozzájok.

- Nagyon jól tudja, - felelt Harriet, - hogy nem megyek vissza hozzájuk. Nagyon jól tudja, hogy leráztam őket, és hogy nem mehetek, nem fogok, nem akarok soha visszatérni hozzájuk. Ne bántsa hát őket, Wade kisasszony.

- Többre becsülöd az ő kényelmüket ennél a kevésbbé zsiros életnél, - szólt Wade kisasszony. - Őket fölemeled és engemet lekicsinyítesz. Mit is várhattam volna egyebet? Tudhattam volna előre.

- Nem úgy van, - szólt a lány elvörösödve, - és maga nem azt mondja, a mit gondol. Tudom, hogy mit gondol. Titkon a szememre hányja, hogy magán kívül senki másom nincs a világon. És mert senki másom nincs a világon, azt hiszi, hogy tehet velem, a mit akar és sértegethet úgy, a hogy a kedve tartja. Maga éppen olyan rossz, mint azok voltak; egy hajszállal sem jobb. De én nem akarok egészen pórázon járni és alázatoskodni. Ujra kijelentem, hogy azért mentem el megnézni a házat, mert gyakran gondoltam rá, hogy szeretném még egyszer látni. Megkérdezem máskor is, hogy' vannak, mert valaha szerettem őket, és néha azt hittem, hogy ők is jók hozzám.

Clennam erre azt mondta, hogy meggyőződése szerint még mindig barátságosan fogadnák őt, ha bármikor visszakívánkoznék hozzájok.

- Soha! - kiáltott a leány szenvedélyesen. - Soha nem teszem meg. Senkisem tudja ezt jobban, mint Wade kisasszony, bárha gúnyol is, mert rabszolgájává tett. Tudom, hogy az vagyok; és tudom, hogy Wade kisasszony boldog, ha ezt éreztetheti velem.

- Jó ürügy! - szólt Wade kisasszony, nem kisebb haraggal, gőggel és keserűséggel; - de sokkal kopottabb, semhogy eltakarná, a mit világosan látok mindebben. Az én szegénységem nem állja a versenyt az ő pénzökkel. Jobb lesz, ha mindjárt visszamégy, ha nyomban visszamégy hozzájuk, és ezzel végeztünk is!

Clennam Arthur elnézte őket, a mint ott álltak egymástól nem messze a komor kis szobában, miközben mindegyikök kevélyen táplálta a haragját; mindegyikök makacs elszántsággal gyötörte a saját szívét és gyötörte a másik szívét. Mondott egypár búcsúszót; de Wade kisasszony csak a fejével bicczentett, Harriet pedig a lenézett cseléd és rabszolga színlelt

megalázkodásával, de azért daczosan, úgy tett, mintha sokkal jelentéktelenebb személy volna, semhogy észrevegyen valamit vagy hogy észrevegyék őt.

Clennam Arthur lement a sötét csigalépcsőn az udvarba, miközben még erősebben ránehezedett lelkére a falnak, a mely halott volt, a bokroknak, a melyek halottak voltak, a szökőkútnak, a mely ki volt száradva, és a szobornak, a mely eltünt, a kietlensége. Eltünődve azon, a mit ebben a házban látott és hallott, valamint hiábavaló erőfeszítésén, hogy ráakadjon az elveszett gyanús embernek a nyomára, visszatért Londonba és Angliába ugyanazon a postahajón, a melyen átjött Calaisba. Útközben kibontotta a kéziratcsomót és olvasta azt, a mi a következő fejezetben foglaltatik.

HUSZONEGYEDIK FEJEZET.

Egy önkínzó léleknek a története.

Az a szerencsétlenségem, hogy nem vagyok ostoba. Kora ifjúságomtól fogva kitaláltam mindazt, a miről az emberek azt hitték, hogy eltitkolták előttem. Ha képes lettem volna arra, hogy állandóan elámíttassam magamat, a helyett, hogy állandóan rájöttem az igazságra, akkor talán épp oly kényelmesen élhettem volna, mint a legtöbb ostoba ember.

Gyermekkoromat a nagyanyámnál töltöttem; illetve egy úrhölgynél, a ki ezt a rokonomat képviselte számomra és ezzel a czímmel ruházta föl önmagát. Nem volt rá semmiféle jogigénye, de én, - a ki e tekintetben kis ostoba voltam még, - nem gyanakodtam rá. Volt a házában néhány gyermek a saját családjából és volt néhány idegen gyermek is. Csupa lány volt; szám szerint, velem együtt, tíz. Együtt éltünk és együtt nevelkedtünk valamennyien.

Tizenkét esztendős lehettem, mikor kezdtem észrevenni, hogy a többi leány határozottan a pártfogó szerepét játszsza velem szemben. Azt mondták, hogy árva vagyok. Más árva nem volt közöttünk; és én észrevettem, (ez volt az első hátránya annak, hogy nem vagyok ostoba), hogy szemérmetlen részvéttel és úgyszólván fölényesen bántak velem. Ez a fölfedezésem nem volt elhamarkodott; gyakran kipróbáltam a többieket. Alig bírtam rávenni őket arra, hogy czivakodjanak velem. Ha sikerült valamelyikökkel összevesznem, bizonyos volt, hogy egypár óra mulva odajön hozzám és békülni próbál velem. Újra meg újra próbára tettem őket és egyetlen egyszer sem értem meg azt, hogy megvárják, a míg én kezdem a békülést. Ők bocsátottak meg mindig nekem a maguk hiúságában és leereszkedésében. Apró képmásai voltak a felnőtteknek!

Az egyik kiválasztott barátom volt közülök. Olyan szenvedélylyel szerettem ezt az ostoba kis jószágot, a melyet épp oly kevéssé érdemelt meg, mint a mily kevéssé tudok rá szégyenkezés nélkül visszagondolni, noha csak gyermek voltam még. Az volt, a mit a többiek szelid, gyöngéd teremtésnek mondtak. Tudott osztogatni és osztogatott is mindegyikünknek nyájas pillantásokat és mosolyokat. Azt hiszem, rajtam kívül nem volt senki más, a ki tudta, hogy szándékosan tette ezt, azért, hogy engem megsebezzen és keserítsen.

De azért mégis annyira szerettem ezt a méltatlan teremtést, hogy életemet a hozzá való ragaszkodásom viharossá tette. Folyton leczkéztettek és büntettek azért, a mit a többiek úgy mondtak, hogy „gyötröm őt”; más szóval, azért, mert szemére vetettem apró álnokságait és könyekre fakasztottam azzal, hogy tudtára adtam, hogy olvasok a szívében. De azért őszintén szerettem őt, és egyszer haza is kísértem szünidőre.

Otthon még rosszabb volt, mint az iskolában. Egész csomó unokahuga és ismerőse volt, és tánczoltunk otthon nálok és elmentünk tánczolni másokhoz is, és ő otthon is, meg máshol is, elviselhetetlenül kínozta a hozzá való szeretetemet. A terve az volt, hogy mindenkit magába

bolondít és - ezzel engem féltékenységemben őrületbe hajt; hogy nyájas és bizalmaskodó lesz mindenkivel, és - engem beleőrjít az irígykedésembe. Mikor éjszaka egyedül voltunk a hálószobánkban, szemére vetettem neki az aljasságát, a melyen tökéletesen keresztülláttam; és ilyenkor sírt és jajgatott és azt mondta, hogy kegyetlen vagyok, és én karjaim között tartottam őt reggelig, mert épp úgy szerettem őt, mint máskor, és gyakran úgy éreztem, hogy ennyi szenvedés helyett jobb szeretném őt a karjaim közé szorítani és jobb szeretnék beleugrani vele a folyóba, a hol még holtan is a karjaim között tarthatnám őt.

A dolog véget ért és én megszabadultam. Volt a családban egy nagynéni, a ki engem nem szívelhetett. Azt hiszem, hogy a család egyik tagja sem szívelt túlságosan; de nem is kívántam, hogy szíveljenek, mert teljesen rabja voltam ennek az egy leánynak. A nagynéni fiatal asszony volt és az volt a szokása, hogy engem komolyan szemmel tartott. Merész nő volt és leplezetlen részvéttel szokott rám nézni. Egy olyan éjszaka után, a milyenről beszéltem, lementem reggeli előtt a melegházba. Sarolta, - ez volt a neve álnok barátnőmnek, - már előttem lement, és a mikor beléptem, hallottam, hogy ez a nagynéni rólam beszélget Saroltával. Megálltam ott, a hol voltam, a lombok között és hallgatóztam.

A nagynéni így szólt:

- Sarolta, Wade kisasszony halálra kínoz és ez nem tarthat így tovább.

Szóról szóra ismétlem azt, a mit hallottam.

És mit felelt erre Sarolta? Talán ezt: „Én vagyok az, a ki halálra kínzom őt, én vagyok az, a ki kínpadra feszítem őt és én vagyok a hóhér, de ő mégis minden éjszaka azt mondja, hogy forrón szeret, bárha tudja, hogy mit művelek vele?” Nem; ez az első emlékezetes tapasztalatom megfelelt annak, a minek Saroltát ismertem, és minden addigi tapasztalatomnak. Sarolta sírt és zokogott, (hogy nagynénje rokonszenvét biztosítsa magának), és így szólt:

- Kedves néni, boldogtalan természete van neki; rajtam kívül más leányok is próbálták őt az iskolában megjavítani; próbáljuk valamennyien.

A nagynéni erre beczézni kezdte Saroltát, mintha valami nemeset mondott volna, nem pedig csúf álnokságot, és ő maga is tovább űzte a képmutatást, mikor így felelt:

- Mindennek van észszerű határa, édesem, és én azt látom, hogy ez a szegény, szerencsétlen lányka szakadatlanul és czéltalanul sokkal több kellemetlenséget okoz neked, mint a mennyit még ez a dicséretes szándék is igazolhat.

A szegény, szerencsétlen lányka erre előlépett a rejtekhelyéből, (a mint ön bizonyára előre gondolhatta) és így szólt:

- Küldjenek haza!

Nem szóltam többé senkihez közülök egyebet, csak ezt:

- Küldjenek haza, mert különben gyalog megyek haza, éjjel-nappal!

Mikor hazakerültem, kijelentettem állítólagos nagyanyámnak, hogy ha nevelésem befejezése végett nem küld el másvalahová, mielőtt az a lány visszajönne vagy mielőtt a lányok közül akármelyik is visszajönne, hát akkor inkább a tűzbe ugrom és kiégetem a szememet, semhogy elviseljem álnok arczuknak a viszontlátását.

Azután felnőtt lányok közé kerültem, és azt tapasztaltam, hogy ezek sem jobbak. Szép szavak és szép általtások; de én fenekére láttam törekvésüknek, a mely arra irányult, hogy önmagukat előtérbe állítsák és engem lekicsinyítsenek; és láttam, hogy ők sem jobbak. Mielőtt otthagytam őket, megtudtam, hogy nincs nagyanyám és nincsenek törvényes rokonaim. Ennek a fölvilágosításnak a fényét vetítettem rá multamra és jövőmre egyaránt. Sok új alkalmat

mutatott nekem ez a fény, a mikor az emberek diadalmaskodtak rajtam, azzal az ürügygyel, hogy kiméletesen bánnak velem vagy pedig hogy szívességet tesznek nekem.

Egy üzletember kezelt a számomra egy kis vagyont. Azt akarták, hogy nevelőnő legyek. Nevelőnő lettem s egy szegény nemes családjába kerültem, a kinek két leánykája volt, két kis gyermek, de a szülők azt kívánták, hogy ha lehetséges, egy tanítónő nevelje föl őket. Az anyjuk fiatal és szép asszony volt. Az első pillanattól fogva tüntetően úgy bánt velem, mintha nagyon tapintatos lenne hozzám. Eltitkoltam az ellenszenvemet, de nagyon jól tudtam, hogy ezzel csak azt az öntudatát dédelgette, hogy ő az úrnőm és hogy másképp is bánhatna velem, a cselédjével, ha kedve tartaná.

Mondom, hogy az ellenszenvemet eltitkoltam; de azzal, hogy nem jártam neki a kedvében, tudtára adtam, hogy keresztülláttam rajta. Ha nógatott, hogy bort igyam, vizet ittam. Ha volt valami finom étel az asztalon, mindig odaküldte nekem; de én mindig visszautasítottam és abból ettem, a mit a többiek ott hagytak. Pártfogásának ez a visszautasítása éles válasz volt, és függetlenségemet éreztette velem.

Szerettem a gyermekeket. Félénkek voltak, de általában hajlandók voltak a hozzám való ragaszkodásra. De volt a házban egy dajka, egy piros-pozsgás képű némber, a ki folyton tüntetett a vidámságával és jókedvével. Ez a nő szoptatta annak idején a gyermekeket és biztosította magának a gyermekek ragaszkodását, mielőtt én melléjök kerültem. Csaknem bele tudtam volna törődni a sorsomba, ha ez a nő nincsen. Ravasz mesterkedése, hogy a gyermekek előtt állandóan versenyezzen velem, az én helyemben nem egy más embert könnyen elvakíthatott volna. De én kezdettől fogva keresztülláttam rajta. Azzal az ürügygyel, hogy a szobáimat takarítja, engem kiszolgál és a ruhatárammal törődik, (mindezt nagybuzgón csakugyan meg is tette), ott volt mindig közöttünk. A legravaszabb fogása az a színlelése volt, mintha a gyermekeket arra akarta volna rábírni, hogy engem jobban szeressenek. Odavezette őket hozzám és hízelegve így szólt hozzájuk:

- Gyertek a jó Wade kisasszonyhoz, gyertek a kedves Wade kisasszonyhoz, gyertek a szép Wade kisasszonyhoz. Wade kisasszony nagyon szeret benneteket. Wade kisasszony nagyon okos hölgy, a ki egész sereg könyvet olvasott és sokkal szebb történeteket tud mesélni nektek, mint én. Gyertek és hallgassátok Wade kisasszonyt!

Hogy' tudtam volna lekötni a gyermekek figyelmét, mikor a lelkem föllázadt ez ellen az otromba mesterkedés ellen? Csoda-e, ha ártatlan arczocskájuk visszariadt tőlem és karjaikkal annak a nőnek a nyakába csimpaszkodtak, az én nyakam helyett? És ez a némber ilyenkor lerázta arczából a gyermekek hajfürteit, s felnézve rám, így szólt:

- Majd megszokják magát is, Wade kisasszony. Nagyon egyszerű és ragaszkodó teremtések, nagysága; ne búsuljon miattok, nagysága...

Ilyen módon diadalmaskodott rajtam.

Mást is tett még ez a némber. Néha, mikor látta, hogy mesterkedéseivel töprengő kétségbeesésbe merített, rám terelte a gyermekek figyelmét és rámutatott előttük a különbségre, a mely köztem és közötte volt.

- Csitt! A szegény Wade kisasszony rosszul van! Ne lármázzatok, szívecskéim, fáj a feje. Gyertek, vigasztaljátok meg őt. Gyertek, kérdezzétek meg tőle, jobban van-e már. Gyertek és kérjétek meg, hogy feküdjék le. Remélem, nem fáj a szíve, nagysága. Ne epeszsze magát, nagysága, és ne búsuljon.

A helyzet elviselhetetlenné lett. Ő nagysága, az úrnőm, lejött egyszer hozzám, a mikor egyedül voltam és éppen csordultig telt a szívem azzal az érzéssel, hogy ez a helyzet elvisel-

hetetlen. Megmondtam neki, hogy ott kell hagynom őket. Nem bírom ki annak a némbernek, annak a Dawesnek az ottlétét.

- Wade kisasszony! A szegény Dawes nagyon ragaszkodik kegyedhez; megtenne kegyedért mindent a világon!

Tudtam előre, hogy ez lesz a válasza; el voltam készülve rá. Csak annyit feleltem, hogy nem volna illő hozzám, hogy ellentmondjak az úrnőmnek. Ott kell hagynom őket.

- Remélem, Wade kisasszony, - felelte erre az úrnőm, átcsapva nyomban a fölénynek abba a hangjába, a melyet eddig is mindig oly gyöngén leplezett csak, - remélem, hogy a mióta együtt vagyunk, egyetlen szavam, egyetlen cselekedetem sem igazolta ennek a kellemetlen szónak, az úrnőnek, a használatát. Igazán egészen szándéktalanul történt volna. Kérem, mondja meg, mi baja?

Azt feleltem, hogy nincs okom panaszra sem az úrnőm miatt, sem az úrnőm előtt; de mennem kell.

Tétovázott egy pillanatig, azután leült mellém és kezemre tette a kezét. Mintha ez a megtiszteltetés kiolthatta volna az emlékeimet!

- Wade kisasszony, félek, hogy maga boldogtalannak érzi magát oly okok következtében, a melyek fölött énnekem nincs hatalmam.

Mosolyogtam, miközben tapasztalataimra gondoltam, a melyekre e szavak emlékeztettek, és így szóltam:

- Azt hiszem, szerencsétlen természetem van.

- Ezt nem mondtam.

- Ez könnyen megmagyaráz mindent, - mondtam én.

- Meglehet; de én nem mondtam ezt. Én egészen másról akartam beszélni. A férjemmel beszélgettünk néha a dologról, mikor sajnálatunkra azt vettük észre, hogy kegyed nem érzi magát minálunk otthonosan.

- Otthonosan? Óh! Hiszen önök oly előkelő emberek, asszonyom, - szóltam én.

- Szerencsétlenségemre oly szót használtam, a melyet félre lehet érteni - s a melyet kegyed nyilván félre is értett - teljességgel ellenére szándékaimnak. - (Nem várta a feleletemet és szégyenkezett is miatta.) - Azt akarom csak mondani, hogy nem boldog nálunk. Bajos dolog szóba hozni ezt a kérdést; de talán így magunk között, - fiatal nők vagyunk mind a ketten - szóval, attól félünk, hogy talán oly családi körülmények emésztik a lelkét, a melyekben senki sem lehet kegyednél ártatlanabb. Ha így van, engedje meg, hogy arra kérjük, ne gyötrődjék e miatt. A férjemnek magának is volt valaha egy nagyon kedves nővére - tudja mindenki, - a ki nem volt törvényes nővére, de a kit azért mégis mindenki tisztelt és szeretett...

Nyomban megértettem, hogy csak annak a halott nőnek a kedvéért fogadtak be a házukba, akárki volt is az, hogy dicsekedhessenek vele és az orrom alá dörgölhessék; abban, hogy a dajka is tudott róla, bátorítást láttam arra, hogy tűszúrásokkal kínozzon, mint a hogy meg is tette; és megértettem, hogy a gyermekek azért húzódnak vissza tőlem, mert homályosan érzik, hogy én nem olyan vagyok, mint más emberek. Ott hagytam őket még aznap este.

Egy vagy két rövid és nagyon hasonló tapasztalat után, a melynek azonban semmi összefüggése nincs mostani czélommal, egy másik családhoz kerültem, a hol csak egy tanítványom volt: egy tizenötesztendős leány, a család egyetlen gyermeke. Itt éltesebb emberek voltak a szülők: előkelő és gazdag emberek. Egy unokaöcs, a kit ők neveltek föl, gyakori vendég volt a házban, több más vendéggel egyetemben; és kezdett engem figyelmességével elhalmozni.

Határozottan visszautasítottam; mert a mikor odakerültem, föltettem magamban, hogy énhozzám ugyan senki sem fog szánalommal vagy leereszkedéssel közeledni. De az unokaöcs levelet írt nekem. A levél következménye az lett, hogy jegyesek lettünk.

Egy esztendővel fiatalabb volt nálam, és még ifjúkorához képest is fiatalnak tetszett. Szabadságon volt Indiából, a hol hivatala volt, a mely azzal kecsegtette, hogy hamarosan igen jó állás lesz belőle. Úgy volt, hogy egy félév múlva megtartjuk az esküvőt és azután elmegyünk Indiába. Addig én ott maradok a házban, és onnan megyek férjhez. A terv ellen nem volt kifogása senkinek sem.

Kénytelen vagyok elmondani, hogy a vőlegényem csodált; ha elhallgathatnám ezt, elhallgatnám! A hiúságomnak semmi része ebben a kijelentésben, mert a csodálata bosszantott. A csodálatát egyáltalában nem titkolta, s én ennek folytán úgy éreztem magamat ott a gazdag emberek között, mintha a vőlegényem a szépségemért megvásárolt volna, s most fitogtatná a vásárlását, hogy igazolja magát. Láttam, hogy magukban becsülgetik az értékemet, és szerették volna megállapítani, hogy valójában mennyi is a teljes értékem. Föltettem magamban, hogy nem fogják megtudni. Érzéketlen és néma maradtam előttök; és eltűrtem volna inkább, hogy megöljenek, semhogy annyira megalázkodjam, hogy a tetszésükért versenyezzek.

A vőlegényem szólt, hogy nem vagyok igazságos magammal szemben. Én kijelentettem, hogy ennek éppen az ellenkezője igaz, s minthogy igazságos vagyok és az is akarok maradni mindvégig, nem alázkodom meg annyira, hogy kedvében járjak akármelyiköknek is. Megdöbbent, sőt fel is háborodott, mikor hozzátettem még azt is, hogy szeretném, ha nem fitogtatná előttök hozzám való ragaszkodását. De aztán kijelentette, hogy gyöngédségének legbecsületesebb ösztöneit is fel fogja áldozni lelki nyugalmam érdekében.

Ezzel az ürügygyel kezdett bosszút állni rajtam. Órák hosszat távol maradt tőlem és szívesebben beszélt bárkivel, mint velem. Félestén keresztül egyedül és észrevétlenül ültem, míg ő fiatal unokahugával, a tanítványommal szórakozott. Az egész idő alatt azt olvastam az emberek szemében, hogy arra gondoltak, mennyivel jobban egymáshoz illenének ők ketten, mint ő meg én. Ott ültem és kitaláltam a gondolataikat, míg végül éreztem, hogy az a fiatal teremtés engem nevetségessé tesz; s magam ellen dühöngtem, hogy valaha szerettem a vőlegényemet.

Mert valaha szerettem őt. Ámbár méltatlan volt rá, s bár egyáltalában nem törődött a gyötrelmekkel, a melyeket nekem okozott, - a gyötrelmekkel, a melyeknek arra kellett volna bírniok őt, hogy teljesen és hálával telten az enyém legyen élete fogytáig, - én mégis szerettem őt. Eltürtem az ő kedvéért, hogy az unokahuga előttem magasztalja őt, mintha azt hinné, hogy ezzel örömet szerez nekem, noha nagyon is jól tudta, hogy a szívemet marczangolja. Mialatt ott ültem a vőlegényem jelenlétében, felidézve emlékezetembe mindazt a megaláztatást és igaztalanságot, a miben részem volt, s azon tünődve, vajjon ne meneküljek-e el nyomban abból a házból úgy, hogy ne is lássam őt soha többé - akkor szerettem őt.

A nagynénje, a ki, mint bizonyára emlékszik rá, az úrnőm volt, szándékosan és megfontoltan hozzájárult megpróbáltatásomhoz és gyötrésemhez. Gyönyörüsége telt benne, hogy terjengősen fejtegesse előttem, mi módon fogunk élni Indiában, milyen házat fogunk vinni s milyen társaságot fogunk fogadni, mihelyt meglesz az előléptetés. A büszkeségem fellázadt azon az arczátlanságon, a melylyel elém tárta az ellentétet jövendő házaséletem és akkori függő, alárendelt helyzetem között. Elfojtottam felháborodásomat; de úrnőmmel megérttettem, hogy tisztában vagyok a szándékával, mert eljárására színlelt alázatossággal feleltem. Azt szoktam felelni, hogy a mit leír, az túlságos nagy megtiszteltetés volna rám nézve. Félek, hogy nem is lennék képes ekkora változás elviselésére. Hogy is juthatna hozzá egy egyszerű nevelőnő, a lánya nevelőnője, ekkora kitüntetéshez! Ez a válaszom nagyon kellemetlen volt neki és nagyon kellemetlen volt valamennyiöknek. Tudták, hogy teljesen keresztülláttam rajta.

Az időtájt, a mikor legnagyobb volt a szenvedésem, s a mikor legjobban el voltam keseredve a vőlegényem hálátlansága miatt, mert egyáltalában nem törődött azzal a töméntelen megaláztatással és sértéssel, a mely miatta ért, ez időtájt történt, hogy Gowan úr, az ön kedves barátja, megjelent a házban. Régi, benső barátjuk volt, de külföldön járt. Megértette a helyzetet az első pillantásra és megértett engem.

Ő volt az első ember életemben, a ki megértett. Háromszor sem volt ott a házban, mikor tudtam már, hogy figyelemmel kíséri lelkem minden rezdülését. Világosan láttam ezt hideg, fesztelen modorából, a melylyel valamennyiöket, közéjök értve engem is, és az egész ügyet kezelte. Világosan láttam ezt abból a könnyedségből, a hogy jövendő férjem csodálatát méltányolta, eljegyzésünket és kilátásainkat magasztalta, jövő boldogulásunkhoz biztatva szerencsét kívánt, és mélabúsan czélozgatott a saját szegénységére - mindezt egyaránt felületesen, tréfásan és csúfolódva. Egyre nagyobb dühöt és megvetést szított bennem magam ellen, mert új, gyülöletes világításban mutatott be mindent körülöttem, miközben úgy tett, mintha a legelőnyösebb színben iparkodnék mindent feltüntetni egyrészt a magam, másrészt a saját csodálatára. Olyan volt, mint a kiöltöztetett halál a haláltáncz-képsorozatokon; bármelyik alakot emelte karjára, akár ifjú volt, akár öreg, akár szép, akár rút, akár tánczolt, akár énekelt, akár játszott, akár imádkozott vele, kísérteties csontvázzá változtatta át.

Ön meg fogja érteni ennélfogva, hogy a mikor az ön kedves barátja szerencsét kívánt nekem, voltaképpen részvétét fejezte ki; hogy a mikor gyötrelmeimben vigasztalt, voltaképpen minden sajgó sebemet feltépte; hogy a mikor „hűséges imádóm”-ról kijelentette, hogy a legszeretetreméltóbb, a leggyöngédebb szívü fiú a világon, csak azt a régi gyanúmat ébresztette fel, hogy nevetségessé tettek. Bizonyára azt fogja mondani, hogy ezek bizony nem voltak nagy szolgálatok. De én szívesen fogadtam őket, mert viszhangra leltek saját szívemben és megerősítették saját megfigyelésemet. Csakhamar kezdtem az ön kedves barátjának a társaságát más mindenkiénél többre becsülni.

Mikor észrevettem (meglehetős gyorsan), hogy ebből féltékenykedés támadt, még jobban megkedveltem ezt a társaságot. Vagy engem nem bántott talán a féltékenység és talán csak nekem volt szabad gyötrődnöm? Nem! Érezze ő is, hogy mi ez. Gyönyörűségem telt benne, hogy ő is érezni fogja; gyönyörűségem telt benne, hogy mélyen fogja érezni, és reméltem, hogy így is lesz. Sőt többet mondok. A vőlegényem jelentéktelen ember volt Gowan úrhoz képest, a ki értette a módját, hogyan alkalmazkodjék hozzám és velem együtt bonczolta azokat a siralmas alakokat, a kik körülöttünk jártak-keltek.

Ez így tartott, a míg a nagynéni, az úrnőm, arra nem vállalkozott, hogy beszél velem. Hiszen alig érdemes szóvá tenni; ő tudja, hogy nincs benne semmi szándékosság; de figyelmeztet rá a maga jószántából, mert tudja, hogy elég, ha figyelmeztet rá, hogy jobb volna, ha egy kissé tartózkodóbb lennék Gowan úrral szemben.

Azt kérdeztem tőle, hogy’ vállalhat felelősséget azért, hogy énnekem mi a szándékom? Mindig felelősséget vállalhat azért, - felelte, - hogy nincs semmi rossz szándékom. Megköszöntem neki, de kijelentettem, hogy szívesebben vállalom én magam a felelősséget magamért és magammal szemben. A többi cselédje bizonyára hálásan megköszönné, ha jó bizonyítványt ad nekik, de énnekem erre nincs szükségem.

Szó szót ért, s végül jónak láttam megkérdezni tőle, honnan tudja, hogy elég, ha figyelmeztet engem, és én engedelmeskedem? Talán a születésemre támaszkodik vagy arra, hogy fizetett alkalmazottja vagyok? Nem vásároltak meg testestül-lelkestül. Úgy látszik, azt hiszi, hogy kiváló unokaöcscse rabszolga-piaczon vásárolt magának feleséget.

Előbb-utóbb valószínüleg úgy is az lett volna a vége, a mi lett; de ez a beszélgetés nyomban felidézte a véget. A nagynéni, szánalmat színlelve, azt mondta, hogy szerencsétlen vér-

mérsékletem van. A régi hitvány sértésnek erre a megismétlésére nem türtőztettem tovább magamat, hanem nyiltan a szemébe vágtam mindent, a mit tudtam róla és láttam benne, és mindent, a mit el kellett viselnem, a mióta abba a méltatlan helyzetbe kerültem, hogy menyasszonya lettem az unokaöcscsének. Megmondtam neki, hogy megaláztatásomban Gowan úr volt az egyedüli vigasztalásom; hogy megaláztatásomat már nagyon is sokáig türtem és elég későn rázom le magamról; de ezentúl egyikükről sem akarok tudni többé. És így is történt.

Az ön kedves barátja utánam jött oda, a hová elmenekültem, és jól mulatott az eljegyzés teljes felbomlásán; ámbár sajnálta azokat a derék embereket is, a kiknél a maguk nemében derekabb embereket még soha életében nem látott, és ámbár panaszkodott a miatt a kényszerűség miatt, hogy ágyúkkal kellett verebekre lövöldöznöm. Nemsokára azt kezdte hangoztatni, még pedig sokkal őszintébben, mint akkor sejtettem, hogy ő bizony nem méltó ilyen kiváló és ilyen erős jellemű nőre; de hát... igen, igen!...

Az ön kedves barátja addig mulattatott és addig mulatott, a míg kedve telt benne; azután figyelmeztetett rá, hogy mi mind a ketten tisztában vagyunk a világ sorával; mind a ketten tudjuk, hogy az, a mit romantikának mondanak, üres képzelődés; mind a ketten megértjük, hogy józanul más-más úton kell keresnünk a boldogulásunkat, és hogy ha valamikor találkozunk még egymással, úgy kell találkoznunk, mint a legjobb barátoknak. Ezt mondta, és én nem mondtam ellent neki.

Nem sokkal később megtudtam, hogy udvarol a mostani feleségének, a kit utazni vittek, hogy eltávolítsák tőle. Ezt a nőt már akkor is épp úgy gyülöltem, mint a hogy' most gyülölöm; s ennélfogva természetesen az volt a legforróbb vágyam, hogy menjen feleségül az ön kedves barátjához. De szörnyen szerettem volna látni ezt a nőt, annyira, hogy éreztem, hogy ez a kíváncsiságom egyike annak a kevés szórakozásnak, a mely még megmaradt a számomra. Utazgatni kezdtem; és addig utazgattam, a míg egyszer csak ennek a nőnek és önnek a társaságába nem kerültem. Ön, azt hiszem, akkor még nem ismerte a kedves barátját, a ki akkor még nem halmozta el önt, úgy, mint azóta megtette, barátsága emlékjeleivel.

Ebben a társaságban ráakadtam egy lányra, a kinek helyzete számos tekintetben különösmód hasonlított az én helyzetemhez; a kinek a jelleme érdekelt, mert sokat megtaláltam benne abból a lázongásból, a mely mint olvashatta, lényeges alkatrésze az én lelkemnek is; abból a lázongásból, a mely nem tudja elviselni azt a pöffeszkedő gyámkodást és önzést, a mely szívességnek, pártfogásnak, jóakaratnak és más efféle finom miegymásnak nevezi önmagát. Gyakran hallottam róla is, hogy „szerencsétlen vérmérséklete" van. Minthogy tisztában voltam vele, hogy ez a kényelmes phrasis mit jelent, s minthogy kívánkoztam olyan társ után, a ki tudja azt, a mit én tudtam, föltettem magamban, hogy megpróbálom kiragadni azt a lányt a szolgaságából. Fölösleges elmondanom, hogy a próbálkozásom sikerült.

Azóta együtt éltünk, megosztva egymással csekély jövedelmemet.

HUSZONKETTEDIK FEJEZET.

Ki jár ily későn itt az úton?

Clennam Arthur sikertelen calaisi kirándulására a legnagyobb munka közben szánta rá magát. Valamely barbár hatalomnak, a melynek értékes birtokai vannak a világ térképén, szüksége volt egy vagy két mérnök szolgálatára, a ki találékony szellemű és határozott a végrehajtásban; egypár praktikus emberre, a ki az embereket és az eszközöket, a melyekre éles eszének szüksége van, elő tudja teremteni a rendelkezésére álló legjobb anyagból; s a ki épp

oly merészen és termékenyen tudja ezt az anyagot tervei végrehajtására alkalmazni, mint a mily merészen és termékenyen tudja terveit elkészíteni.

Minthogy ez a hatalom barbár volt, esze ágába sem jutott, hogy bármely nagy nemzeti érdeket eldugjon holmi huza-vona-hivatalba, úgy mint a hogy erős bort pinczébe rejt az ember a napfényről, a míg tüze és fiatalsága oda nem lesz, s a munkások, a kik a szőlőben dolgoztak és a bort préselték, porrá nem lettek. Jellegzetes tudatlansággal a leghatározottabban és a legerélyesebben arra törekedett, hogy kitalálja, miképp kell mindent elintézni; és soha nem adózott a legcsekélyebb becsüléssel és a legcsekélyebb tekintettel sem annak a nagy politikai tudománynak, hogy miképp kell mindent elodázni. Sőt mi több, barbár módon agyonütötte ez utóbbi rejtelmes művészetet minden egyes felvilágosult alattvalója személyében, a ki nem átallotta ezt a művészetet gyakorolni.

Mind ennek következtében azokat a férfiakat, a kikre szüksége volt, kereste és meg is találta; a mi már önmagában is nagyon czivilizálatlan és szabálytalan eljárás volt. Miután megtalálta őket, nagy bizalommal és tisztelettel bánt velök (a mi megint csak mélységes politikai tudatlanságra vallott), és meghivta őket, hogy jőjjenek nyomban és végezzék el nyomban a dolgukat. Egy szóval oly férfiaknak tekintette őket, a kik mindent el akarnak végezni, s éppen ezért szegődnek oly emberekhez, a kik mindent el akarnak végeztetni.

Doyce Dániel egyike volt a kiválasztottaknak. Egyelőre nem lehetett még tudni, vajjon hónapokig vagy évekig lesz-e távol. A készülődés Doyce elutazására, s a közös üzlet minden részletének és eredményének lelkiismeretes összeállítása Doyce számára, oly munkamennyiséget halmozott össze aránylag rövid időre, a mely Clennamet éjjel-nappal elfoglalta. Átrucczant a csatornán, mihelyt egy napra elszabadulhatott, de aztán épp oly gyorsan visszasietett Londonba, hogy Doycetól elbúcsuzzék.

Gondosan és részletesen feltárta Arthur Doyce előtt minden nyereségüket és veszteségüket, minden kötelezettségüket és kilátásukat. Dániel a maga türelmes módján átvizsgált mindent és szörnyen csodálkozott. Megvizsgálta a számadásokat, mintha ezek sokkal leleményesebb gépezetek lettek volna, mint a milyet ő valaha konstruált, s azután megállt a könyvek előtt és elnézte őket, karimájánál fogva ide-oda ringatva fején a kalapját, mintha teljesen belemerülne valami csodálatos gépnek a szemléletébe.

- Mindez nagyszerű, Clennam, a maga szabályosságában és rendjében. Semmi sem lehet világosabb. Semmi sem lehet jobb.

- Örülök, Doyce, hogy meg van elégedve. Már most a mi a tőkénk értékesítését illeti, mialatt ön távol lesz, és a mi az üzlethez időnkint szükséges pénz folyósítását illeti...

Az üzlettárs a szavába vágott.

- A mi ezt illeti és minden effélét, ez teljesen önön fog múlni. Továbbra is úgy fog gondoskodni ezekről a dolgokról mindkettőnk helyett, mint a hogy eddig tette, és meg fog engem szabadítani egy tehertől, a melyet örömmel rázok le magamról.

- Bárha, mint már többször mondtam önnek, - felelte Clennam, - igazságtalanul lebecsüli a saját üzleti képességeit.

- Lehet, hogy igaza van, - szólt Doyce mosolyogva, - lehet, hogy nincs. Mindenesetre van olyan foglalkozásom, a melyet jobban tanulmányoztam, mint ezeket a dolgokat, s a melyre jobban rá is termettem. Teljesen megbízom az üzlettársamban és nyugodt vagyok, hogy azt fogja tenni mindig, a mi a leghelyesebb. Ha a pénzzel és a pénzt jelentő számokkal szemben elfogult vagyok, - folytatta Doyce, plasztikus munkás-hüvelykujját társa kabáthajtókájára téve, - elfogultságom csak a nyerészkedés ellen irányul. Azt hiszem, ez az egyetlen elfogultsá-

gom. Bizonyos, hogy ehhez is csak azért ragaszkodom, mert sohasem foglalkoztam effélével behatóan.

- De nem volna szabad ezt elfogultságnak neveznie, - szólt Clennam. - Kedves Doyce-om, ez a legjózanabb felfogás.

- Örülök, hogy ez a véleménye, - felelte Doyce, miközben szürke szeme nyájasan felragyogott.

- Véletlenül, - szólt Clennam, - épp az imént, alig egy fél órája, mielőtt ön lejött, ugyanezt mondtam Pancksnak, a ki fölkeresett. Megegyeztünk benne mind a ketten, hogy elhagyni a biztos befektetés talapzatát egyike a legveszedelmesebb és egyúttal a leggyakoribb dőreségeknek, a melyek gyakran rászolgálnak a bűn elnevezésére is.

- Pancks? - szólt Doyce, hátulról fölfelé billentve a kalapját, miközben bizalmasan bólogatott, - igen, igen, igen! Pancks óvatos ficzkó!

- Valóban, nagyon óvatos, - szólt Arthur. - Igazi mintaképe az óvatosságnak.

Úgy látszott, mintha mind a ketten sokkal inkább örültek volna annak, hogy Pancks óvatos ember, mint a hogy beszélgetésük szavaiból érthető lett volna.

- Most pedig, - szólt Dániel órájára pillantva, - minthogy az idő és a dagály nem vár senkire, én pedig készen állok az utazásra, s a czók-mókom odalent van a kapuban, engedje meg az én megbízható üzlettársam, hogy még valamit mondjak neki utóljára. Szeretném, ha teljesítené egy kérésemet.

- Bármit kíván. - Kivéve, - tette hozzá Clennam gyorsan, mert üzlettársa arczából gyorsan kitalálta, hogy miről van szó, - kivéve azt, hogy hagyjam cserben a találmányát.

- Erre kérem, kitalálta, - szólt Doyce.

- Akkor azt mondom rá, hogy - nem. Föltétlenül - nem. Ha már egyszer belekezdtem, azt akarom, hogy valami határozott okot, valami felelősséggel járó kijelentést, valami komoly válaszfélét kapjak azoktól az emberektől.

- Nem fog kapni, - felelte Doyce, a fejét csóválva. - Szavamat adom rá, hogy sohasem fog kapni.

- Hát akkor legalább megpróbálom, - mondta Clennam. - Nem fogom kárát vallani, ha megpróbálom.

- Nem vagyok bizonyos benne, - felelte Doyce, kezét üzlettársa vállára téve, hogy meggyőzze őt. - Én kárát vallottam, barátom. Engem megvénített, elfárasztott, gyötört és kiábrándított. Nem válik javára senkinek, ha a türelmét kimerítik és ha úgy érzi, hogy igaztalanul bántak vele. Már is úgy rémlik nekem, mintha ezt a hiábavaló küzdelmet a halogatásokkal és ürügyekkel, egy kissé már is megsinylette volna a rugékonysága.

- Talán a személyes ügyeim-bajaim merítettek ki egy időre, - szólt Clennam, - a hivatalos vesződség semmi esetre sem. Még nem. Nem vagyok még megsebesülve.

- Tehát nem akarja a kérésemet teljesíteni?

- Határozottan nem, - szólt Clennam. - Szégyelhetném magamat, ha ilyen könnyen tágítanék onnan, a hol egy sokkal idősebb és sokkal érzékenyebben érdekelt férfi olyan hosszú ideig szívósan megállt a helyén.

Minthogy Clennam rendíthetetlen volt, Doyce Dániel megszorította a kezét s miután utoljára körültekintett az irodában, lement vele együtt a lépcsőn. Doycenak Southamptonba kellett mennie, hogy találkozzék ott utitársai kis csapatával; a kapu előtt ott állt a kocsi, fölszerelve

és megrakva, hogy elvigye Doyceot Southamptonba. A munkások a kapuba sereglettek, hogy lássák őt elutazni és szörnyű büszkék voltak rá.

- Sok szerencsét, Doyce úr! - szólt az egyik munkás. - Bárhová kerüljön is, azt fogják tapasztalni az emberek, hogy férfi került közéjük, férfi, a ki ismeri a szerszámját és a kit ismer a szerszámja is, férfi, a ki tud akarni és a ki képes is akarni, és ha ez nem igazi férfi, hát akkor ki az igazi férfi?!

Ezt a beszédet, a melyet egy hallgatag önkéntes rögtönzött a háttérben, a kinek ezt a tehetségét eddigelé nem is sejtették, három hangos hurrá!-kiáltással fogadták; és a szónok ettől fogva élte fogytáig nagyrabecsült emberré lett. A három hurrá közben Dániel szives isten-hozzátok!-ot kiáltott az embereknek s a kocsi eltünt a szemök elől, mintha a levegő rázkódása kifújta volna a Vérző Szív Udvarából.

Baptist úr, bizalmas állásban lévő hálás kis ficzkó létére szintén ott volt a munkások között és kivette a maga részét a hurrázásból, a mennyire külföldi ember csak kiveheti. Valóban, a föld egyik népe sem tud úgy hurrát kiáltani, mint az angolok, a kik úgy neki buzdítják egymás vérét és lelkét, a mikor komolyan hurráznak, hogy a levegő úgy megrázkódik, mintha egész történetük ott suhogna egyszerre a fejük fölött minden lobogójával együtt a szász Alfrédtól kezdve napjaikig. Baptist úr, a kit a hatalmas rivalgás úgyszólván elsodort, lelkendezve kapkodott levegő után, mikor Clennam intett neki, hogy menjen föl vele a lépcsőn és rakja vissza helyükre a könyveket és az iratokat.

A csendben, a mely az elutazásra következett, - abban az első ürességben, a mely bekövetkezik minden elválás után, előre megéreztetve azt a nagy elválást, a mely ott lebeg szakadatlanul az egész emberiség fölött, - Arthur megállt az íróasztala előtt és álmodozva nézett ki a napfény egy sávjára. De gondolatai csakhamar visszatértek arra a témára, a mely leginkább foglalkoztatta, és felidézték emlékezetébe századszor mindazt az apró részletet, a mely belevéső dött lelkébe azon a titokzatos éjszakán, a mikor ott látta azt az embert anyjának a házában. Megtaszította őt megint az az ember a zegzúgos utcában, nyomon követte megint azt az embert, szem elől vesztette őt megint, rábukkant megint arra az emberre az udvarban, a hol felnézett a házra, nyomon követte megint azt az embert és ott állt mellette megint az ajtólépcsőjén.

»Ki jár ily későn itt az úton?
Compagnon de la Majolaine;
Ki jár ily későn itt az úton?
Mindig vidáman!«

Nem most esett meg vele először, hogy visszaidézte emlékezetébe ezt a gyermekversikét, a melynek ezt a szakaszát dúdolgatta magában az az ember, miközben ott álltak egymás mellett; de annyira nem tudott róla, hogy fennhangon ismételte ezt a verset, hogy valósággal felriadt, mikor fülébe csendült a vers következő szakasza:

»A királyi lovagok virága,
Compagnon de la Majolaine
A királyi lovagok virága,
Mindig vidáman!«

Cavalletto folytatta tiszteletteljesen a szöveget és a dallamot, mert azt hitte, hogy Clennam azért hallgatott el, mert elakadt.

- Ah! Maga ismeri ezt a dalt, Cavalletto?

- Bacchusra, uram, ismerem! Francziaországban mindenki ismeri. Sokszor hallottam, mikor a kis gyermekek énekelték. Utoljára, a mikor hallottam, - szólt Baptist úr, régebben Cavalletto,

a ki rendszerint visszatért anyanyelvének mondatszerkezetéhez, valahányszor emlékezete a hazája felé közeledett, - egy édes kis hangocska énekelte. Kis hangocska volt, nagyon édes, nagyon ártatlan. Altro!

- A mikor én hallottam utoljára, - felelt Arthur, - olyan hang énekelte, a mely merőben ellentéte volt annak, a mi édes, annak, a mi ártatlan.

Inkább saját magának mondta ezt, mint a társának, és hozzátette önkénytelenül az illetőnek a szavajárását is: „Teringettét, uram, a türelmetlenség hozzátartozik a jellememhez!"

- Eh! - kiáltott Cavalletto elképedve, miközben egyszerre elhagyta a színe.

- Mi baj?

- Uram, maga tudja, hol hallottam én utoljára ezt a dalt?

Az olaszokat jellemző fürge mozgékonysággal, a kezei megrajzolták a levegőben egy nagy horgas orrnak a körvonalait, a szemeit közel szorították egymáshoz, a haját összeborzolták, a felső ajkát kiduzzasztották, vastag bajuszt jelezve, s egy képzelt köpönyeg nehéz csücskét a vállára vetették. Miközben mindezt megtette, oly gyorsasággal, a mely annak a számára, a ki sohasem figyelt még meg olasz parasztot, valósággal hihetetlen, nagyon különös, baljóslatú mosolyt is utánzott. Az egész változás úgy csapott rajta keresztül, mint a villám, és Cavalletto még ugyanabban a pillanatban ott állt sápadtan és elképedve a pártfogója előtt.

- A végzet és minden csoda nevében, - szólt Clennam, - mit akar ezzel mondani? Ismer talán egy Blandois nevü embert?

- Nem! - szólt Baptist úr, a fejét rázva.

- Az imént egy olyan embert festett le, a ki ott volt, mikor maga azt a dalt hallotta, úgy-e?

- Igen! - szólt Baptist úr, ötvenszer is bólintva a fejével.

- És nem Blandois volt a neve?

- Nem! - szólt Baptist úr. - Altro, Altro, Altro, Altro!

Nem tudta ezt a nevet elég határozottan visszautasítani, miközben egyszerre rázta a fejét és a jobb mutató ujját.

- Megálljon! - kiáltott Clennam, szétterítve a rendőri hirdetményt az íróasztalán. - Ez volt az az ember? Megérti azt, a mit felolvasok?

- Meg. Tökéletesen.

- De olvassa maga is. Jöjjön ide és nézzen bele a vállam fölött, mialatt olvasom.

Baptist úr odalépett, követett minden szót gyors tekintetével, végignézte és végighallgatta a legnagyobb türelmetlenséggel az egészet, azután rácsapott mind a két tenyerével a hirdetményre, mintha dühösen elfogott volna valami kártékony teremtést, és tekintetét kíváncsian Clennamre szögezve, így kiáltott fel:

- Ez az az ember! Ide nézzen!

- Ez sokkal fontosabb rám nézve, - szólt Clennam nagyon izgatottan, - mint a hogy elképzelhetné. Mondja el, honnan ismeri ezt az embert?

Baptist úr nagyon lassan és nagyon csüggedten eleresztette a papirost, hátrált két vagy három lépést, s azután összedörzsölve a kezét, mintha leporolná, nagy ellenkezve így felelt:

- Marsigliából - Marseilleből.

- Mi volt ott az az ember?

- Fogoly, és - Altro! Azt hiszem, igen! - hogy... - Baptist úr közelebb kúszott Clennamhez, hogy suttoghasson, - orgyilkos!

Clennam hátratántorodott, mintha ez a szó fejbevágta volna: oly szörnyűséges színben tüntette fel anyjának érintkezését azzal az emberrel. Cavalletto féltérdre rogyott, és vad elevenséggel mozgatva a kezeit, könyörögve kérte Clennamet, hogy hallgassa meg, mi módon került ilyen romlott társaságba.

Elmondta úgy, a mint történt, hogy egy kis csempészkedésnek volt a következménye, és azután hogyan szabadult ki a fogházból és hogyan fordított hátat a múltjának. Hogyan keltette fel őt éjjel ágyában a Napkelte-fogadóban Châlonsban a Saône mellett, ugyanaz az orgyilkos, a ki akkor Lagniernak nevezte magát, noha előbb Rigaud volt a neve; hogy' indítványozta az orgyilkos, hogy próbáljanak együtt szerencsét; hogy' félt és undorodott az orgyilkostól annyira, hogy hajnalban megszökött mellőle és azóta hogyan gyötörte őt mindig az a félelem, hogy összetalálkozik megint az orgyilkossal, a ki követelni fogja a régi ismeretség felújítását. Miután mindezt elmondta, oly hangsúlylyal és nyomatékkal ejtve az orgyilkos szót, a mely anyanyelvének jellemző sajátossága, s a mely egyáltalában nem volt alkalmas arra, hogy Clennam fülének kevésbbé rémes legyen ez a szó, Cavalletto hirtelen felugrott, odarohant megint a hirdetményhez, s oly hevesen, hogy ha északi ország szülötte lett volna, őrültnek kellett volna őt tartani, így kiáltott fel:

- Itt van ugyanaz az orgyilkos! Ide nézzen!

Szenvedélyes izgatottságában eleinte egészen elfelejtette, hogy nemrég látta az orgyilkost Londonban. Mikor később eszébe jutott, azt a reményt ébresztette Clennamben, hogy ez a találkozás később történt, mint az orgyilkos látogatása Clennam anyjának a házában; de Cavalletto sokkal pontosabban és határozottabban emlékezett a helyre és az időre, semhogy kétségtelenül meg ne lehetett volna állapítani, hogy a nevezetes éjszaka előtt látta Blandoist.

- Ide figyeljen, - szólt Arthur nagyon komolyan. - Ez az ember, a mint itt olvastuk, végképp eltünt.

- Nagyon örülök neki! - szólt Cavalletto, jámboran égnek emelve a tekintetét. - Hála Istennek! Átkozott orgyilkos!

- Nem úgy van, - felelte Clennam; - mert a míg többet meg nem tudok róla, nem lesz egy nyugodt perczem.

- Elég, jótevőm; ez egészen más. Ezer bocsánat!

- Nos, Cavalletto, - szólt Clennam, gyöngéden karonfordítva Cavallettot, úgy, hogy egymás szemébe nézhettek; - meg vagyok győződve róla, hogy maga azért a csekélységért, a mit tehettem magáért, a leghálásabb ember a világon.

- Esküszöm! - kiáltott a másik.

- Tudom. Ha rá tud akadni erre az emberre, vagy megtudhatja, hogy mi történt vele, vagy bármi újabb felvilágosítást tud szerezni róla, akkor nagyobb szolgálatot tesz nekem minden egyéb szolgálatnál a világon, és nagyobb hálára kötelez (több joggal), mint a mily hálával viseltetik most irántam.

- Nem tudom, hol keressem, - kiáltott a kis ember, miközben elragadtatásában csókkal borította Arthur kezét. - Nem tudom, hol fogjak hozzá. Nem tudom, hová menjek. De, bátorság! Elég! Nem baj! Nyomban elindulok!

- Egy szót se rajtam kívül senkinek, Cavalletto.

- Al-tro! - kiáltott Cavalletto. És sebbel-lobbal eltünt.

HUSZONHARMADIK FEJEZET.

Affery asszony föltételes igéretet tesz álmaira vonatkozóan.

Mikor egyedül maradt, élénken maga előtt látva még Baptist úrnak, másként Giovanni Baptista Cavallettonak kifejezéssel teljes pillantásait és mozdulatait, Clennam gyötrelmes napba kezdett bele. Hiába próbált uralkodni a figyelmén, úgy, hogy valami üzleti ügyre vagy határozott gondolatmenetre irányította; ott horgonyzott a figyelme szilárdan a mellett a kisértő téma mellett és sehogysem akart más gondolattal foglalkozni. Mintha egy tiszta, mély folyam közepében állomásozó csónakra lánczolnának egy gonosztevőt, a ki arra van itélve, hogy bármily mérhetetlen tömeg viz hömpölyög is tova mellette, ott lássa mindig vizbe fojtott áldozatának a testét a folyó fenekén, mozdulatlanul és változatlanul, csak a hullámkörök duzzasztják vagy nyujtják meg néha, hol szétterjesztve, hol összébb szorítva a holttest szörnyü körvonalait: úgy látta Arthur, váltakozva kelő-múló gondolatainak és képzelgéseinek rohanó árja alatt, sötéten és állandóan, helyéből ki nem mozdulva, mindig azt az egy kérdést, a melytől mindenáron szeretett volna szabadulni, a melytől azonban nem szabadulhatott.

Az a bizonyossága, hogy Blandois, akármi volt is az igazi neve, egyike volt a leggonoszabb embereknek, nagyon megnövelte aggodalma terhének a súlyát. Még ha eltünésére másnap fény derülne is, azt a tényt, hogy anyja összeköttetésben volt ilyen emberrel, megváltoztatni nem lehetett. Hogy az összeköttetés titkos volt, és hogy az anyja megalázkodott az előtt az ember előtt és félt tőle, azt Arthuron kivül valószinüleg senki más nem tudhatta; minthogy azonban ő tudta, miképp választhatta volna külön régi, határozatlan félelmeitől és miképp hihette volna, hogy az ilyen összeköttetésekben nincs semmi rossz.

Anyja elhatározása, hogy nem bocsátkozik vele e kérdés megvitatásába, és hajthatatlan jellemének az ismerése még jobban éreztette Arthurral a saját tehetetlenségét. Lidércznyomásként nehezedett rá az a gondolat, hogy szégyen és gyalázat lebeg anyjának és atyjának az emléke fölött s őt valósággal érczfal zárja el attól, hogy segítségükre siethessen. Azt a tervét, a melyet magával hozott szülőhonába s a mely azóta szakadatlanul ott élt a lelkében, anyja éppen akkor hiusította meg a legnagyobb határozottsággal, mikor Arthur okkal azt hitte, hogy a terv megvalósítása a legsürgősebb. Tanácsa, energiája, tettereje, pénze, hitele, szóval minden módja és eszköze hiábavalónak bizonyult. Ha anyjának meglett volna az a régi, mesés varázsereje, hogy kővé változtat mindenkit, a ki rá néz, akkor sem béníthatta volna meg őt teljesebben, (Arthurnak úgy rémlett legalább lelki vívódásában), mint a hogy megbénította, mikor komor szobájában engesztelhetetlen arczát feléje fordította.

De az a fény, a melyet a mai nap fölfedezése töprengéseire vetett, határozottabb cselekvésre sarkallta Arthurt. Czélja tisztaságában bizakodva s a közelgő veszedelem érzésétől ösztönözve, elhatározta, hogy ha anyja továbbra is megközelíthetetlen akarna maradni, kétségbeesett ostromot fog intézni Affery ellen. Ha rábírhatja őt arra, hogy beszéljen és tőle telhetően oszlassa el annak a titokzatosságnak a homályát, a mely a házra borult, akkor talán lerázhatja magáról azt a bénultságot, a melyet minden tünő órával egyre gyötrelmesebben érzett. Ez volt az eredménye az napi vergődésének, és ez volt az elhatározás, a melyet végre akart hajtani, mihelyt a nap végére hajlott.

Mikor anyja házához érkezett, első csalódása az volt, hogy az ajtót nyitva találta és Flintwinch úr ott állt a lépcsőn pipázgatva. Ha a körülmények csak annyira is kedveztek volna neki, mint rendszerint, akkor Affery asszony nyitott volna ajtót a kopogtatására. Minthogy azonban a körülmények rendkivül kedvezőtlenek voltak, az ajtó tárva-nyitva volt, és Flintwinch úr ott állt a lépcsőn pipázgatva.

- Jó estét, - szólt Arthur.

- Jó estét, - szólt Flintwinch úr.

A füst csavarszerüen gomolygott Flintwinch úr szájából, mintha körülkeringett volna egész görbe testében s úgy tért volna vissza görbe torkán a levegőbe, hogy belevegyüljön a girbe-gurba kémények füstjébe és a girbe-gurba folyóról fölfelé szálló ködbe.

- Van valami ujság? - kérdezte Arthur.

- Nincs semmi, - szólt Jeremiás.

- Az eltünt külföldire vonatkozólag kérdezem, - magyarázta Arthur.

- Én is az eltünt külföldire vonatkozólag feleltem, - szólt Jeremiás.

Olyan mogorva volt, a mint ott állt ferdén, füle alatt nyakkendője csomójával, hogy Clennamnek az jutott eszébe, még pedig nem ezúttal először, vajjon nem Flintwinchnek volt-e rá külön oka, hogy eltegye láb alól Blandoist? Lehetséges, hogy az ő titkáról és az ő biztosságáról volt szó? Flintwinch meggörbült, kis emberke volt és talán nem volt nagy a testi ereje; de szívós volt, mint a vén tölgyfa és száraz, mint a vén csóka. Az ilyen ember, ha hátulról ugrik neki egy nála fiatalabb és erősebb embernek, azzal a föltett szándékkal, hogy végez vele könyörtelenül, mindenesetre czélt érhet ezen az elhagyott helyen késő éjjeli órában.

Mialatt gondolatainak beteges állapotában ezek a gondolatok kavarogtak a fölött a főgondolat fölött, a mely állandóan foglalkoztatta Arthur lelkét, Flintwinch úr, nyakát elcsavarva és félszemét behúnyva, a kapubejáráson keresztül a szemben lévő házat szemlélte, a mint ott állt a lépcsőn pipázva, kaján arczkifejezéssel. Azt hitte volna az ember, hogy inkább a pipája csutoráját próbálja leharapni, mint sem a pöfékelést élvezi. De azért élvezte a maga módján.

- Ha legközelebb eljön Arthur, azt hiszem, bátran vállalkozhat arra, hogy lefessen, - szólt Flintwinch úr szárazon, miközben lehajolt, hogy kiverje a hamut.

Arthur meglehetős zavartan bocsánatot kért tőle, ha talán udvariatlanul rábámult.

- De az eszemet annyira elfoglalja ez a dolog, - szólt Arthur, - hogy néha egészen elfeledkezem magamról.

- Ah! Pedig én sehogy sem értem, - felelte Flintwinch úr nagyon nyugodtan, - hogy miért nyugtalanítja *magát* az eset, Arthur.

- Nem?

- Nem, - szólt Flintwinch úr nagyon kurtán és határozottan; mintha valami kutyafajta lenne és Arthur keze után kapott volna.

- Hát engem ne bántson, hogy mindenfelé látom azokat a plakátokat? Ne bántson, hogy anyám nevét és lakását ilyen kapcsolatban látom pellengérre állítva?

- Nem látom át, - felelte Flintwinch úr, szarús arczát vakargatva, - hogy miért bántja ez magát túlságosan. De megmondom, Arthur, hogy mit látok, - szólt fölpillantva az ablakokra; - látom anyja szobájában a tűz és a gyertya fényét!

- És mit tartozik ez a dologra?

- Nos, uram, én azt olvasom ki ebből, - szólt Flintwinch úr, Arthur felé csavarodva, - hogy ha - (mint a példaszó mondja) - az alvó kutyát nem tanácsos bolygatni, hát akkor talán épp oly kevéssé tanácsos bolygatni az elveszett kutyát is. Maradjon csak békességben. Rendszerint elég korán megkerül.

Flintwinch úr e megjegyzés után sarkon fordult és bement a sötét előcsarnokba. Clennam megállt a helyén, tekintetével követve Flintwinchet, a ki a kis oldalszobában belemártott egy

szál gyújtót a foszforos szelenczébe, három vagy négy kísérlet után lángra lobbantotta, s azután meggyújtotta a falon függő homályos lámpást. Clennam ekközben annak a valószínűségét mérlegelte, - mintha valami láthatatlan kéz irányítaná rá az elméjét, nem a saját akarata, - vajjon módjában lehetett-e Flintwinch úrnak elkövetnie azt a sötét cselekedetet és eltávolíthatta-e a nyomait valamelyik közeli sötét utczában?

- Nos, uram, - szólt Jeremiás mogorván, - lesz szíves felsétálni az emeletre?

- Az anyám egyedül van, úgy-e?

- Nincs egyedül, - szólt Flintwinch úr. - Casby úr van nála a lányával. Akkor jöttek, mikor már odakünn pipáztam, és lent maradtam, hogy kiszívjam a pipámat.

Ez volt a második csalódás. Arthur nem tett rá semmi megjegyzést, hanem fölment anyja szobájába, a hol Casby úr és Flóra éppen megteázott már. A tea mellé szardella-vajat és pirított vajaskenyeret kaptak. E nyalánkságok maradékát nem távolították még el, sem az asztalról, sem Affery vörös arczáról, a ki, kezében a pirító villával, holmi allegorikus személyiséghez hasonlított; csakhogy az efféle személyek rendes fajtájával szemben megvolt az a nagy előnye, hogy jelképes jelentőségéhez aligha férhetett kétség.

Flóra a kalapját és a shawlját az ágyra rakta le, oly gonddal, a mely arra vallott, hogy egy darab ideig ott akar időzni. Casby úr sugározva a tűz mellett ült, miközben jóságos dudorai úgy ragyogtak, mintha a pirítós meleg vaja szivárogna át a patriarchális koponyán, s az arcza oly vörös volt, mintha a szardella-vaj festőanyaga áradt volna szét a patriarchális ábrázaton. Clennam, mikor látta ezt, s miután átesett a szokott üdvözléseken, elhatározta, hogy haladéktalanul beszél az anyjával.

Minthogy az anyja sohasem mozdult ki a szobájából, régi szokás volt a házban, hogy azok számára, a kik külön akartak vele beszélni, odatolták Clennamné asszonyt kerekes székében az íróasztalához. Ott ült, rendszerint székháttal fordulva a többiek felé, míg az, a ki beszélt vele, egy sarokban ült egy széken, a mely ott volt kéznél e végből mindig azon a helyen. Nem tekintve azt, hogy anya és fiú rég ideje nem beszélt már egymással úgy, hogy harmadik személy is ott nem lett volna velük, Clennamné vendégeit egyáltalában nem lepte meg, ha rövid mentegetődzés kíséretében megkérdezték tőlük, szabad-e Clennamnénak üzleti ügyben egypár szót váltania, s a beleegyező válasz után odagördítették őt székén a már említett helyre.

Ennélfogva, mikor most Arthur kért bocsánatot és engedelmet, s azután odagördítették anyját az íróasztal mellé és ő maga leült a székre, annyi történt csak, hogy Finchingné asszony még hangosabban és még gyorsabban kezdett el beszélni, tapintatosan azt jelezve, hogy nem hallhat meg egy árva szót sem, Casby úr pedig álmos nyugalommal hosszú, fehér fürteit kezdte símogatni.

- Anyám, hallottam ma valamit annak az embernek, a kit itt láttam, a multjából, a mit anyám - meg vagyok győződve róla, - nem tud, a mit azonban, véleményem szerint, meg kell tudnia.

- Semmit sem tudok annak az embernek a multjából, a kit itt láttál, Arthur.

Clennamné hangosan beszélt. Arthur halkította a hangját; de az anyja visszautasította a bizalmas hangnak ezt a kísérletét, mint a hogy visszautasított minden egyéb kísérletet is, és szokott modorában beszélt, szokott kemény hangján.

- Nem kerülő úton tudtam meg; hanem közvetetlen forrásból.

Az anyja megkérdezte tőle, úgy, mint az előbb, azért jött-e el, hogy közölje vele, a mit megtudott?

- Helyénvalónak tartottam, hogy anyám is értesüljön róla.

- Miről van szó?

- Az az ember fogoly volt egy franczia börtönben.

Clennamné nyugodtan így felelt:

- Ezt nagyon valószínűnek tartom.

- De gonosztévőknek szánt börtönben volt, anyám. Gyilkossággal vádolva.

Clennamné összerezzent erre a szóra, és a tekintetében természetes borzalom tükröződött. De azért még mindig hangosan beszélt, mikor ezt kérdezte:

- Kitől hallottad?

- Valakitől, a ki fogolytársa volt.

- Ennek az embernek a multját valószínűleg nem ismerted, mielőtt ezt elmondta?

- Nem.

- Bárha magát az embert ismerted?

- Ismertem.

- Éppen így vagyunk, én meg Flintwinch, azzal a másik emberrel! De a hasonlatosság talán még sem akkora, hogy te is egy üzletbarátod leveléből ismerted meg az emberedet, a kinél pénze van letétben? Hogy' állunk a hasonlatosságnak ezzel a részletével?

Arthur kénytelen volt megmondani, hogy az emberével nem efféle ajánlólevél kapcsán ismerkedett meg, sőt hogy az ő embere nem hozott magával egyáltalában semmiféle ajánlólevelet. Clennamné, a kinek figyelmes komorsága lassan a diadal szigorú tekintetévé enyhült, nyomatékosan így válaszolt:

- Vigyázz tehát, hogyan ítélsz meg másokat. Saját érdekedben mondom, Arthur, vigyázz, hogy hogyan ítélsz!

A nyomaték megvolt épp úgy a tekintetében, mint a hangsúlyozásban, a hogy' e szavakat mondotta. Folytonosan ránézett Arthurra; és ha Arthurnak, a mikor belépett a házba, volt is tán némi lappangó reménye, hogy erőt vesz az anyján, anyjának tekintete megsemmisítette ezt az utolsó reményét is.

- Anyám, nem támogathatom semmiben sem?

- Nem.

- Nincs a számomra semmi bizalmas közleni valója, semmi megbízása, semmi felvilágosítása? Nem akar tanácskozni velem? Nem akarja megengedni, hogy közelebb férkőzhessem a szívéhez?

- Hogy' kérdezheted ezt tőlem? Elszakadtál az ügyeimtől. Nem én akartam; te akartad. Hogy' kérdezhetsz hát akkor ilyesmit tőlem? Tudod, hogy ráhagytál engem Flintwinchre és hogy ő foglalja el most a helyedet.

Clennam Jeremiásra pillantott és észrevette már a gamásliján is, hogy Flintwinch feszülten figyeli őket, noha állát vakargatva a falhoz támaszkodott és úgy tett, mintha Flórát hallgatná, a ki észbontó gyorsasággal száguldott végig a dolgok khaoszán, a melyben a tengeri rák és F. úr nagynénje szédületesen összekeveredett a cserebogarakkal és a borkereskedelemmel.

- Tehát fogoly volt, egy franczia börtönben, gyilkossággal vádolva, - ismételte Clennamné, rendületlen nyugalommal összegezve azt, a mit fiától hallott. - Ez az egész, a mit fogolytársától megtudtál?

- Ez a lényege.

- És a fogolytárs bűntársa volt neki és szintén gyilkos volt? De természetesen saját magáról jobb bizonyítványt állít ki, mint a barátjáról. Ez a kérdés tehát fölösleges is. Lesz legalább miről beszélniök a többieknek. Casby, Arthur azt mondja...

- Megálljon, anyám! Megálljon, megálljon! - vágott a szavába hirtelen Arthur, mert arról álmodni sem mert volna, hogy az anyja nyíltan világgá kürtöli, a mit tőle hallott.

- Mi baj? - szólt Clennamné kelletlenül. - Mit akarsz még?

- Bocsánat, Casby úr - és bocsásson meg kegyed is, Finchingné asszony - de még egy pillanatra lefoglalom az anyámat...

Arthur rátette a kezét anyja székére, mert az anyja máskülönben lába nyomásával elfordította volna a széket. Szemtől-szemben voltak még egymással. Clennamné ránézett Arthurra, a ki végiggondolta elméjében, miféle szándéktalan és előre nem látott következései lehetnének annak, ha Cavalletto leleplezése nyilvánosságra kerülne és hamarosan megállapította, hogy legjobb lesz, ha nem beszélnek róla; bárha talán más határozottabb ok nem is befolyásolta őt, csak az, hogy természetesnek tartotta, hogy az anyja nem beszél róla senkinek, legfölebb az üzlettársának.

- Nos? - szólt Clennamné újra, türelmetlenül. - Mit akarsz?

- Nem úgy gondoltam, anyám, hogy tovább adja azt, a mit mondtam. Azt hiszem, jobb lesz, ha nem mondja el másnak.

- Föltételül szabod ezt?

- Hát - igen!

- Jól jegyezd meg hát! Te vagy az, a ki titkot csinálsz belőle, - szólt Clennamné, fölemelve a fejét, - és nem én. Te vagy az, Arthur, a ki kétségekkel és gyanúkkal jösz ide és felvilágosításokat kívánsz, és te vagy az, Arthur, a ki titkokat hozol ide. Mit gondolsz, mit bánom én, hogy hol volt az az ember, vagy hogy mi volt az az ember? Mit bánhatom? Megtudhatja énmiattam az egész világ, ha érdekli; én nem törődöm vele. Most pedig ereszsz el.

Arthur engedelmeskedett anyja parancsoló, de diadalmas tekintetének és visszagördítette a székét arra a helyre, a honnan elgördítette volt. Ekközben látta, hogy Flintwinch úr arczán diadal ujjong, a mit bizonyára nem Flóra idézett fel rá. Az a mód, a hogyan hírét és egész kísérletét és tervét ellene fordították, anyja szilárdságánál és nyakasságánál is jobban meggyőzte őt arról, hogy hasztalanul próbál anyjánál bármit is elérni. Nem maradt hát más hátra, mint hogy öreg barátjához, Afferyhez forduljon.

De mintha ennek a nagyon kétséges kérdezősködésnek már az előkészítése is a legkilátástalanabb emberi vállalkozás lett volna. Affery annyira nyügöző hatása alatt volt a két okosnak, oly rendszeresen szemmel tartotta őt mindig vagy az egyik, vagy a másik, és végül annyira félt attól, hogy körüljárjon a házban, hogy kizártnak tetszett minden alkalom arra, hogy Arthur egyedül beszélhessen vele. És ráadásul Affery asszony valami módon, (kitalálni nem nehéz, hogy férjeurának alapos érvei következtében) oly elevenen meg volt győződve róla, hogy veszedelmes volna, ha bármily körülmények között is bármit elmondana, hogy az egész idő alatt egy sarokba húzódva védekezett jelképes konyhaeszközével minden közeledés ellen; úgy hogy a mikor Flóra, vagy akár maga a palaczkzöld patriarcha szólt is hozzá egy-két szót, Affery a pirító-villával elhárította magától mindig a beszélgetést, mintha néma lett volna.

Több sikertelen kísérlet után, hogy magára vonja Affery tekintetét, miközben ez elszedte az asztalt és elmosta a teázó-készletet, Arthur kieszelt valamit, a mihez Flóra segítségére volt szüksége. Odasúgta hát Flórának a következő kérdést:

- Nem mondhatná, hogy szeretne körüljárni a házban?

A szegény Flóra, a ki állandóan repesve várta azt a pillanatot, a mikor Clennam feleleveníti az ifjúkorát és újra fülig szerelmes lesz Flórába, elragadtatással vette tudomásul azt, a mit Arthur súgott neki. Nemcsak azért, mert már a titokzatosság is drágává tette e pár szót Flóra számára, hanem mert Flóra előkészítését látta bennük annak a gyöngéd beszélgetésnek, a melynek során Arthur vallomást fog tenni érzelmeiről. Flóra nyomban hozzálátott tehát a felszólítás teljesítéséhez.

- Ah édes Istenem ez a kedves régi szoba, - szólt Flóra körültekintve, - éppen olyan mint valaha volt Clennamné asszony, oly megható látvány bárha füstösebb lett is de ez együtt jár az idővel és ez a sorsunk mindannyiunknak és ebbe bele kell nyugodnunk akár tetszik akár nem én magam is bizonyos vagyok benne hogyha nem is lettem éppen füstösebb e helyett szörnyen megvastagodtam a mi körülbelül egyre megy vagy még rosszabb ha visszagondolok arra az időre mikor a papa mindig elhozott engem ide és én voltam a világon a legkisebb lányka és csupa fagydaganat volt a testem és leültetett egy székre és a lábaimat rá kellett támasztani a kandallócskára és Arthurra - bocsánat - Clennam úrra kellett bámulnom a ki akkor egészen kis fiúcska volt borzasztó fodros gallérú kabátkában, mielőtt F. úr mint ködös árny megjelent a szemhatáron s udvarolni kezdett nekem mint az a jól ismert kísértet egy B.-vel kezdődő németországi városban; mindebben az az erkölcsi tanúság hogy az élet minden útja hasonló azokhoz az utakhoz odalent Észak-Angliában a hol szenet bányásznak és vasat termelnek és minden egyebet a mi hamuval van beszórva!

Miután egy sóhajtást szentelt az emberi lét állhatatlanságának, Flóra tovább rohant kitüzött czélja felé.

- Nem mintha akár a legnagyobb ellensége is, - folytatta Flóra, - bármikor is azt mondhatta volna hogy ez vidám ház mert nem is rendezték be soha vidámságra de mindig nagyon mély benyomást tett az emberre és a gyöngéd visszaemlékezés eszembe juttat egy ifjúkori alkalmat a mikor nem volt még érett az itéletünk a mikor Arthur - megrögzött szokás csak - Clennam úr - bevezetett engem egy nem használt konyhába, a mely csupa nedvesség volt és azt ajánlta, hogy elrejt ott engem éltem fogytáig és azzal fog etetni a mit titokban félre tud tenni a számomra a saját ennivalójából és a mikor nem volt otthon a szünidőben és a mikor száraz kenyeret kapott büntetésből a mi abban a boldog időben gyakran megesett sok zavart okozna vagy nagyon is nagy kérés volna ha engedelmet kérnék hogy felfrissíthessem megint azokat a régi emlékeket és körülsétálhassak a házban?

Clennamné asszony, a ki kényszeredett elismeréssel fogadta Finchingné jóságát, hogy egyáltalában ellátogatott hozzá, bárha ez a látogatás (Arthur váratlan megjelenése előtt) kétségtelenül tisztára Flóra jólelküségének a következménye volt, mert szórakozása nem telhetett benne, - Clennamné asszony kijelentette, hogy az egész ház nyitva áll Flóra számára. Flóra felállt és azt várta, hogy Arthur vele menjen.

- Minden bizonynyal, - szólt Arthur, fenhangon válaszolva a kérdő pillantásra, - és Affery majd lesz szives világítani nekünk.

Affery mentegetőzni kezdett:

- Ne kívánjon tőlem semmit, Arthur!

De Flintwinch úr a szavába vágott:

- Miért ne? Affery, asszony, mi lelt már megint? Miért ne, te bambaság?

Erre a felszólításra aztán kelletlenül kibújt Affery a kuczkójából, beletette a pirító-villát férjének egyik kezébe s elvette tőle a gyertyatartót, a melyet Flintwinch úr feléje nyujtott a másik kezével.

- Eredj előre, te bolond! - szólt Jeremiás. - Föl akar menni vagy pedig lefelé, Finchingné asszony?

Flóra azt felelte, hogy lefelé.

- Eredj hát előre lefelé, Affery, - szólt Jeremiás, - És eszeden légy, mert különben legördülök a karfán és elsöpörlek!

Affery élére állt a kutató társaságnak, Jeremiás pedig hátul csatlakozott a menethez. Nem szándékozott elválni tőlük. Clennam, mikor hátratekintett és látta, hogy Flintwinch három lépcsőfokkal feljebb a legnyugodtabban és legrendszeresebben nyomon követi őket, halkan így kiáltott fel:

- Hát semmiképp sem lehet megszabadulni tőle!?

Flóra megnyugtatta őt, a mennyiben rögtön így felelt:

- Bárha nem egészen illik Arthur és fiatalabb ember és idegen jelenlétében nem is jutna az eszembe még sem fogok törődni vele ha maga mindenáron azt kívánja és ha vigyázni fog hogy ne szorítson meg túlságosan.

Minthogy Arthurnak nem volt szive hozzá, hogy megmagyarázza Flórának, hogy egyáltalában nem erről van szó, átkarolta támasztó karjával Flóra derekát.

- Édes Istenem, - szólt Flóra. - Maga igazán nagyon szófogadó és határozottan nagyon megtisztel a lovagiasságával de azért ha egy kicsit mégis szorosabban támogatna, nem tekinteném tolakodásnak.

Ebben a dőre helyzetben, a mely kimondhatatlanul ellenkezett aggódó lelkiállapotával, ment le Clennam a ház földszintjére; azt tapasztalva, hogy a hol nagyobb volt a sötétség, mint másutt, Flóra mindig súlyosabb lett; és a hol legnagyobb volt a világosság, Flóra is ott volt a legkönnyebb. Miután visszatértek a konyha kietlen tájáról, a mely vigasztalanabb nem is lehetett volna, Affery asszony belépett a gyertyával Arthur atyjának régi szobájába, s azután a régi ebédlőbe. Mindig előttük járt, mint valami phantom, a mely elérhetetlen volt, és nem fordult vissza, sem nem felelt soha, mikor Arthur suttogva így szólt hozzá:

- Affery! Beszélni szeretnék magával!

Az ebédlőben az az érzelgős vágya támadt Flórának, hogy betekintsen abba a kis fülkébe, a mely oly gyakran volt Arthur tanyája gyermeksége napjaiban - nem minden valószínüség nélkül azért, mert nagyon sötét fülke lévén, olyan hely volt, a hol Flóra megsúlyosodhatott. Arthur, a ki már csaknem kétségbeesett, kinyitotta a fülkét, a mikor kopogás hallatszott a külső ajtón.

Affery asszony elfojtott sikolyt hallatva, fejére kapta a kötényét.

- Micsoda? Már megint orvosságra van szükséged? - szólt Flintwinch úr. - Kapsz majd, asszony, kapsz jókora adagot! Óh! Kapsz jókora adagot, jó borsosat!

- Megy valaki közben ajtót nyitni? - kérdezte Arthur.

- Közben *én* megyek ajtót nyitni, uram, - szólt a vén Flintwinch, oly dühösen, hogy világos volt, hogy csak a körülmények kényszerének enged, bár szívesebben ott maradt volna. - Addig itt maradjanak valamennyien! Affery, asszony, ha megmocczansz vagy csak egy szót is szólsz ostobaságodban, megháromszorozom az adagodat!

Mihelyt Flintwinch úr távozott, Arthur eleresztette Finchingné asszonyt; némi nehézség közepett, mert ez a hölgy félreértvén Arthur szándékát, azt várta, hogy Arthur még szorosabban átkarolja, a helyett, hogy elereszti.

- Affery, most beszéljen!

- Ne nyúljon hozzám, Arthur! - kiáltott Affery, visszahőkölve. - Ne közelítsen hozzám. Meglátja, Jeremiás meglátja. Ne bántson!

- Nem láthat, - szólt Arthur, meg is téve, a mit mondott, - ha elfujom a gyertyát.

- Meghallja, - kiáltott Affery.

- Nem hallhat meg, - felelt Arthur, megint megtéve azt, a mit mondott, - ha behuzom magát ebbe a sötét fülkébe és itt beszélek. Miért rejti el az arczát?

- Mert attól félek, hogy látok valamit.

- Nem félhet semmitől ebben a sötétségben, Affery.

- Dehogy is nem. Sokkal jobban, mintha világos volna.

- Miért fél?

- Mert a ház tele van titokkal és rejtelemmel; mert tele van súgás-búgással; mert tele van mindenféle neszszel. Sohse volt még a világon ilyen súgó-búgó ház. Bele fogok pusztulni, ha Jeremiás meg nem fojt elébb. A mit valószínüleg meg fog tenni.

- Sohse hallottam itt olyan neszt, a mi szóra érdemes.

- Ah! De most hallana, ha itt laknék a házban, és kénytelen volna úgy, mint én, járni-kelni benne, - szólt Affery; - és azt tapasztalná, hogy bizony nagyon is érdemes a szóra, és majd megpukkadna, hogy nem szabad beszélni róla. Itt van Jeremiás! Azt akarja, hogy megöljön?

- Kedves Afferym, ünnepélyesen kijelentem, hogy látom a nyitott ajtó fényét az előcsarnok kövezetén, és maga is láthatná, ha levenné az arczáról a kötényét.

- Nem szabad, - szólt Affery, - soha sem szabad levennem, Arthur. Mindig eltakarom a szemem, ha Jeremiás nincs mellettem, és néha akkor is, ha mellettem van.

- Nem csukhatja be az ajtót a nélkül, hogy ne látnám, - szólt Arthur. - Most olyan biztosságban van, mintha Jeremiás ötven mérföldnyire volna innen.

(- Bár csak annyira volna! - kiáltott Affery.)

- Affery, tudni szeretném, mi az, a mi nincs itt rendjén; szeretném, ha egy kis világosságot vetne ennek a háznak titkaira.

- Mondom, Arthur, - vágott a szavába Affery, - mindenféle zaj a titok, suhogás és csoszogás, remegés, léptek odafönn és léptek odalenn.

- De van itt még más titok is.

- Nem tudom, - szólt Affery. - Ne kérdezzen tőlem többet. A régi galambja közel van hozzánk és híres fecsegő.

Arthur régi galambja, a ki valóban oly közel volt hozzájuk, hogy mint egy negyvenöt fokú szög nagyon testes szára, izgatottan odahajolt Arthurhoz, e pillanatban közbeszólt s nagyobb ünnepélyességgel, mint világossággal biztosította róla Afferyt, hogy a mit hallani fog, azt nem adja tovább, hanem keblébe rejti, „ha másért nem, hát Arthur - igazán illetlen ez a meghittség - Doyce és Clennam kedvéért”.

- Kérve-kérem, Affery, magát, a ki egyike ifjúságom néhány kellemes emlékének, kérve-kérem az anyám érdekében, a férje érdekében, a magam érdekében, mindannyiunk érdekében. Bizonyos vagyok benne, hogy tud nekem mondani valamit, ha akar, annak az embernek az idejöveteléről.

- Elmondom hát, Arthur, - felelte Affery, - jön Jeremiás!

- Nem, igazán nem jön. Az ajtó nyitva van, s Jeremiás odakünn áll és beszélget.

- Elmondom hát, - szólt Affery, miután figyelt, - hogy a mikor először járt itt, ő is hallotta a neszt. „Mi ez?" - kérdezte tőlem. - „Nem tudom, micsoda", - feleltem én, és beléje kapaszkodtam; - „de máskor is hallottam már, nagyon gyakran". Mialatt ezt mondtam neki, ott állt rám tekintve és minden ízében remegett.

- Gyakran volt itt?

- Csak akkor este és az utolsó este.

- Mit csinált az utolsó este, miután én elmentem?

- A két okos egészen lefoglalta őt saját magának. Jeremiás oldalvást felém tánczolt, miután magát kieresztettem (mindig oldalvást tánczol felém, ha bántani akar), és így szólt hozzám: „Nos, Affery, - mondta, - most majd a hátad mögé kerülök és egy kicsit rendre tanítlak." Azután megfogott és elkezdte nyomkodni hátulról a nyakamat, a míg el nem tátottam a számat, azután maga előtt tolt az ágyig és útközben folyton nyomkodott. Ezt nevezi rendre tanításnak. Óh, Jeremiás gonosz ember!

- És semmi egyebet nem látott, nem hallott, Affery?

- Nem megmondtam, hogy le kellett feküdnöm, Arthur? Itt jön Jeremiás!

- Biztosítom, hogy még odalent van az ajtóban. Az a súgás-búgás, a mit említett, Affery, miféle zaj volt?

- Hogy' tudhassam? Ne faggasson erről, Arthur! Menjen már!

- De, édes Afferym, ha csak bele nem pillanthatok valahogyan ezekbe a rejtett dolgokba, a maga férje és az anyám ellenére, hát akkor szerencsétlenség lesz a vége.

- Ne kérdezzen tőlem semmit, - ismételte Affery. - Én már nagyon régóta álomban élek csak. Menjen már, menjen már!

- Ezt már régebben is mondta egyszer, - felelt Arthur. - Ugyanezt a kifejezést használta akkor este az ajtóban, mikor azt kérdeztem, hogy mi történik itt ebben a házban. Mit akar azzal mondani, hogy csak álomban él?

- Nem mondom meg. Menjen már! Akkor se mondanám meg, ha egyedül volna; még kevésbbé mondom meg hát, mikor itt van a régi galambja is.

Arthur hiába könyörgött, Flóra hiába tiltakozott. Affery, a ki az egész idő alatt remegett és vívódott, süket maradt minden esengéssel szemben és már-már erővel ki akart nyomulni a fülkéből.

- Inkább Jeremiásért kiáltok, de egy szót sem szólok többet! kiáltok érte, - Arthur, - ha még tovább is rá akar beszélni. De most igazán ez az utolsó szavam, mielőtt kiáltok érte. - Ha valamikor keményen szembeszáll a két okossal (ezt kellene tennie, megmondtam már akkor, a mikor haza érkezett, mert maga nem élt itt köztük évek során keresztül és nem félti úgy az életét, mint én), hát akkor szálljon szembe velök én előttem, és akkor szólítson fel engem: - Affery, mondd el az álmaidat! - Akkor talán beszélek majd!

Az ajtó csukódása megakadályozta Arthurt abban, hogy válaszoljon. Visszaosontak - kiki oda - a hol Jeremiás hagyta őket, és Clennam, a visszatérő öreg úr elé lépve, közölte vele, hogy a gyertyát ő oltotta el véletlenül. Flintwinch úr elnézte őt, miközben Arthur újra meggyujtotta a gyertyát az előcsarnok lámpásán, és mélységesen hallgatott arról a személyről, a ki lefoglalta őt beszélgetésével a ház kapujában. Talán ingerlékenysége kárpótlást kivánt valami kellemetlenségért, a melyet a vendégnek köszönhetett; de bármi volt is az oka, mikor meglátta feleségét a fejére borított köténynyel, olyan haragra lobbant, hogy nekirontott Afferynek s miután betakart orrát hüvelykujja és mutatóujja közé szorította, olyat csavarintott rajta, hogy látszólag egész csavaró erejét belefektette ebbe a műveletbe.

Flóra, a ki most állandóan súlyos volt, nem engedte el Arthurnak a ház megszemlélését, a míg föl nem érkeztek Arthur régi padlás-hálószobájába. Arthur gondolatai egészen máshol jártak e szemle-út közben; de azért, mint később volt oka rá visszaemlékezni, mégis feltünt neki, hogy milyen fojtó, dohos volt a levegő a házban; hogy a felső emelet porában nyoma maradt lépteiknek; és hogy az egyik szoba ajtaja nem akart kinyilni, a mire Affery felkiáltott, hogy valaki elbújt a szobában és ragaszkodott ehhez a meggyőződéséhez, noha ezt a valakit keresték és nem találták meg. Mikor végül visszatértek anyja szobájába, az anyja, arczát eltakarva bebugyolált kezével, ott ült a helyén és halkan beszélgetett a patriarchával, a ki a tűz mellett állt. A patriarcha kék szeme, síma koponyája és selymes fürtözete, a mely egytől egyig a belépők felé fordult, megbecsülhetetlen értékkel és kimeríthetetlen felebaráti szeretettel ruházta fel szavait, a melyekkel fogadta őket:

- Tehát megnézték a házat, megnézték a házat, - a házat, - megnézték a házat!

Ez a pár szó önmagában véve nem volt sem a jóságnak, sem a bölcseségnek drága kincse; de mégis oly mintájává alakult ki mind a kettőnek, hogy az ember szerette volna megszerezni a másolatát.

HUSZONNEGYEDIK FEJEZET.

Egy hosszú nap estéje.

Merdle úr, a nagy férfiú, a nagy nemzeti ékesség, tovább folytatta ragyogó pályafutását. Kezdték általában érezni, hogy az az ember, a ki a társadalomnak oly csodálatos szolgálatot tett, hogy annyi rengeteg pénzt kipréselt belőle, nem maradhat tovább egyszerű polgár. Bizalmasan bárósságról beszéltek; gyakran emlegették a peerséget is. A kósza hír azt rebesgette, hogy Merdle úr határozottan elfordította aranyarczát a bárósságtól; hogy Lord Decimusnak kereken megmondta, hogy bárósággal nem éri be; hogy ezt mondotta neki: „Nem; vagy peerség, vagy maradok egyszerűen Merdle.” Erre a kijelentésre - úgy beszélték, - a nemes Lord Decimus csaknem állig merült a zavar iszapjába, oly mélyen, a milyen mélyen csak belemerülhet az ilyen fenséges személyiség. Mert a Barnacle-eknek, mint zárt csoportnak a teremtésben, az volt a véleményök, hogy az efféle kitüntetések csak őket illetik meg; és mert hogyha olykor egy-egy katona, tengerész vagy jogász nemességet kapott, hát akkor úgyszólván leereszkedő kegyelmi tény gyanánt beeresztették őt a családi ajtón, de ezt az ajtót nyomban be is csukták mögötte. Már most, (így beszélte a fáma), az elképedt Lord Decimusnak nemcsak a maga örökrésze volt meg ebből a felfogásból, hanem tudomása volt arról is, hogy több Barnaclenek van már előjegyzésben olyan igénye, a mely a kor uralkodó szellemének igényével összeütközött. Akár igazat mondott, akár nem, a fáma nagyon beszédes volt; és Lord Decimus, miközben fenséges töprengésbe merült, valóban vagy csak állítólag, a nehézségek megoldásán, maga is táplálta némiképp a híresztelést azzal, hogy különböző nyilvános alkalommal a maga módján elefánttánczot járt az összegabalyodott mondások

vadon erdejében és Merdle urat ormányára kapva úgy mutatta be, mint óriási vállalkozó szellemet, Anglia vagyonának, a rugalmasságnak, a hitelnek, a tőkének, a sikernek és mindenfajta áldásnak a megtestesülését.

A vén sarló oly csendesen végezte munkáját, hogy teljes három hónap eltelt észrevétlenül, mióta a két angol testvért közös sírba tették a római idegenek temetőjében. Sparkler úr és Sparklerné asszony bevonult a saját házába; egy afféle Barnacle Titus-szerü kis palotába, a mely valóságos diadala volt a kényelmetlenségnek, tele a tegnapelőtti leves és a lovak örökös szagával, a mely azonban rengeteg drága hely volt, mert a lakható földgolyónak a kellős közepén volt. Ebben az irigylésre méltó lakásban, (a melyet valóban irigyeltek is igen sokan), Sparklerné asszony nyomban hozzá akart látni a kebel megsemmisítéséhez, a mikor az ellenségeskedés megkezdését hirtelen felfüggesztette a halálhírt hozó futárnak a megérkezése. Sparklerné asszony, a ki nem volt érzéketlen teremtés, a fájdalom heves kitörésével fogadta a gyászhírt. A kitörés tizenkét óra hosszáig tartott. Azután összeszedte magát Sparklerné asszony, hogy gondoskodjék a gyászruhájáról és megtegyen minden intézkedést, a mely biztosíthatta őt róla, hogy a gyászruha épp oly jól fog állni neki, mint Merdlenének.

Mély gyász borult, - mint a legudvariasabb ujságok jelentették, - egynél több előkelő családra, a futár pedig megint visszautazott.

Sparkler úr és Sparklerné asszony egyedül ebédelt volt, a gyász borújában, és Sparklerné asszony az ebéd után hátradőlt az egyik nappali pamlagon. Forró nyári vasárnap este volt. A lakható földgolyó középpontjában lévő ház, a mely mindenkor fojtott és levegőtlen volt, mintha gyógyíthatatlan náthája lett volna, ezen az estén különösen fojtott és nyomasztó volt. A templomok harangjai elkövettek minden tőlük telhetőt, hogy résztvegyenek az utczák dallamtalan viszhangjának az erősítésében, s a templomok kivilágított ablakai megszüntek sárgulni a szürkület homályában s merő feketeségbe olvadtak.

Sparklerné asszony, a mint ott feküdt a pamlagon és az egyik nyitott ablakon keresztül rezeda- és virágcserepek fölött a szűk utcza túlsó oldalára nézett, beleunt ebbe a látványba. Sparklerné asszony, miután kinézett egy másik ablakon, a hol ott állt az erkélyen a férje, beleunt ebbe a látványba is. Sparklerné asszony, miután elnézte saját magát a gyászruhájában, megunta ezt a látványt is, noha ezt természetesen nem annyira, mint a két előbbit.

- Mintha valami kút fenekén feküdnék az ember, - szólt Sparklerné asszony, miközben bosszúsan helyzetet változtatott. - Istenem, Edmund, ha van valami mondanivalód, miért nem beszélsz?

Sparkler úr őszintén így felelhetett volna:

- Mindenem, nincs semmi mondanivalóm.

Minthogy azonban ez a felelet nem jutott eszébe, beérte azzal, hogy bejött az erkélyről és oda állt a pamlagon heverő felesége mellé.

- Szent Isten, Edmund! - szólt Sparklerné asszony még boszúsabban, - hiszen valósággal beledugod a rezedát az orrodba! Hadd abba, kérlek!

Sparkler úr, a kinek az esze máshol járt - talán komolyabb értelemben, mint a hogy ezt a szójárást rendszerint érteni szokták, - olyan hevesen szagolgatta azt a rezedaszárat, a melyet a kezében tartott, hogy valóban már-már elkövette a szóbanforgó tévedést. Mosolygott, így szólt: - Bocsáss meg, drágám! - és kidobta a rezedaszárat az ablakon.

- Megfájdítod a fejem a mostani helyzeteddel, Edmund, - szólt Sparklerné asszony, egy újabb percz múlva férjére emelve a tekintetét, - olyan borzasztó vastagnak látszol ebben a világításban. Ülj le hát.

- Szívesen, drágám, - szólt Sparkler úr. És leült a helyén.

- Ha nem tudnám, hogy a leghosszabb nap már elmúlt, - szólt Fanny szomorúan ásítva, - hát bizonyára azt hinném, hogy ma van a leghosszabb nap. Sohasem volt még ilyen napom.

- Ez a legyeződ, szívem? - kérdezte Sparkler úr, miközben fölemelt egy legyezőt és a felesége elé tartotta.

- Edmund, - felelt Sparklerné még jobban unatkozva, - kérlek, ne kérdezz ilyen ostobaságokat. Hát ki másé lehetne?

- Igen, gondoltam, hogy a tied, - szólt Sparkler úr.

- Akkor kár volt kérdezned, - szólt Fanny. Kisvártatva fordult egyet megint a pamlagon és így kiáltott:

- Istenem, Istenem, ilyen hosszú nem volt még nap soha!

Kisvártatva lassan felállt, járt egyet, azután megint visszatért.

- Drágám, - szólt Sparkler úr, a kinek agyában felvillant egy eredeti gondolat, - azt hiszem, ideges vagy.

- Óh! Ideges! - ismételte Sparklerné asszony. - Ugyan hallgass!

- Imádandó lánykám, - sürgette Sparkler úr, - tégy próbát az arómás eczeteddel. Gyakran láttam az anyámat, mikor használta, és látszólag fel is frissült tőle. Már pedig az anyám, a mint te is tudod bizonyára, ritka nő, a ki fene...

- Szent Isten! - kiáltott Fanny megint felugorva, - ezt lehetetlen kibirni! Ennél unalmasabb napja nem volt még a világnak, annyi bizonyos!

Sparkler úr alázatosan Fanny után nézett, a ki ide-oda ődöngött a szobában, és egy kissé mintha meg is ijedt volna. Fanny, miután egy s más apróságot ide-oda rakosgatott, és kinézett mind a három ablakon a sötétedő utczára, visszatért megint a pamlaghoz és belévetette magát a párnák közé.

- Edmund, ide gyere! Egy kicsit közelebb, mert el akarlak érni a legyezőmmel, hogy jobban a lelkedre köthessem azt, a mit mondani akarok. Igy. Most elég közel vagy. Oh, borzasztó nagynak látszol!

Sparkler úr bocsánatot kért, kijelentette, hogy nem tehet róla és azt mondta, hogy a „fiúk" - közelebbről nem jelölve meg, miféle fiúk - ifjabb Quinbus Flestrinnek vagy az ifjú húshegynek szokták őt nevezni.

- Ezt előbb meg kellett volna mondanod, - panaszkodott Fanny.

- Drágám, - felelte Sparkler úr csaknem büszkélkedve, - nem tudtam, hogy érdekelni fog, különben föltétlenül elmondtam volna.

- Jó, jó! Az Istenért, ne beszélj annyit, - szólt Fanny. - Én akarok beszélni. Edmund, nem szabad tovább egyedül maradnunk. Kell valamit tennem, hogy rabja ne legyek soha többé olyan szörnyű levertségnek, mint ma este.

- Drágám, - felelte Sparkler úr, - minthogy te köztudomás szerint ritka finom nő vagy és fene...

- Oh, *édes* Istenem! - kiáltott Fanny.

Sparkler urat annyira kihozta sodrából ennek a felkiáltásnak az energiája, a melylyel egy-idejűleg Fanny fel is ugrott a pamlagról, a melyre nyomban megint vissza is rogyott, hogy egy-két perczbe telt, a míg annyira összeszedte magát, hogy magyarázatul kijelenthesse:

- Azt akartam csak mondani, drágám, hogy mindenki tudja, hogy arra születtél, hogy a társaságban tündököl.

- Hogy a társaságban tündököljek, - felelte Fanny nagyon ingerlékenyen, - valóban! És mi történik? Alig hevertem ki a társaság szempontjából azt a csapást, a melylyel szegény édes apámnak és szegény bácsimnak a halála sujtott - noha nem titkolom magam előtt, hogy az utóbbira nézve valósággal megváltás volt a halál, mert ha nem vagy a társaságba való, akkor legjobb, ha meghalsz...

- Csak nem rám czélzol, szívem, remélem? - szólt közbe Sparkler úr alázatosan.

- Edmund, Edmund, te kétségbeejtenéd a szentet is. Hát nem határozottan a szegény bácsimról beszéltem?

- De eközben oly jelentősen néztél rám, drága lánykám, - szólt Sparkler úr, - hogy kezdtem egy kissé kényelmetlenül érezni magamat. Köszönöm, szívecském.

- No tessék, most kizavartál abból, a mit mondani akartam, - szólt Fanny, lemondóan legyintve egyet a legyezőjével, - és az lesz a legokosabb, ha lefekszem.

- Ne feküdjél még le, szívem, - kérlelte Sparkler úr; - várj még egy kicsit.

Fanny várt jó sokáig, miközben a szemét lehunyva és szemöldökét reménytelenül a magasba rántva úgy feküdt ott a pamlagon, mintha végképp lemondott volna e világ minden dolgairól. Végül, minden előkészület nélkül, kinyitotta megint a szemét és szakgatott, éles hangon tovább beszélt:

- És mi történik, azt kérdem! Mi történik? Éppen akkor, a mikor leginkább tündökölhetnék a társaságban és nagyon alapos okoknál fogva legjobban szeretnék is tündökölni a társaságban, olyan állapotban vagyok, a mely bizonyos mértékben alkalmatlanná tesz arra, hogy a társaságba járjak. Ez igazán nagyon bosszantó.

- Drágám, - szólt Sparkler úr, - nem hinném, hogy e miatt itthon kellene maradnod.

- Edmund, te nevetséges teremtmény, - szólt Fanny szörnyen méltatlankodva; - hát azt hiszed, hogy egy nő, a ki ifjúsága virágában van és nincs teljesen híjával minden személyes bájnak, ilyenkor sikerrel versenyre szállhatna termet dolgában egy másik nővel, a ki minden más tekintetben mögéje szorul? Ha csakugyan ez a véleményed, akkor határtalanul együgyű vagy.

Sparkler úr alázatosan megjegyezte, hogy ő azt hitte, hogy „észrevétlenül maradhatna a dolog”.

- Észrevétlenül! - ismételte Fanny, mérhetetlen gúnynyal.

- Egy ideig, - jegyezte meg Sparkler úr alázatosan.

Ez utóbbi gyönge ellenvetésre ügyet sem vetve, Sparklerné asszony elkeseredetten kijelentette, hogy ez igazán nagyon bosszantó és valósággal elég ahhoz, hogy az ember azt kívánja, bár meghalna inkább!

- De hát, - szólt aztán, mikor egy kissé beletörődött abba az érzésbe, hogy igaztalanság esett rajta, - bármilyen bosszantó is a dolog és bármilyen kegyetlennek tetszik is, azt hiszem, mégis csak el kell viselni valahogyan.

- Főképp, mikor előrelátható volt, - szólt Sparkler úr.

- Edmund, - felelt a felesége, - ha okosabbat nem tudsz tenni, mint sértegetni azt a nőt, a ki megtisztelt a kezével, mikor ilyen kellemetlen állapotban van, akkor azt hiszem, legjobb lesz, ha *te* fekszel le!

Sparkler urat nagyon lesujtotta ez a szemrehányás. Nagyon gyöngéden és nagyon komolyan mentegetőzni próbált. A mentegetőzését el is fogadták; de Sparklerné asszony arra kérte őt, hogy kerüljön a pamlag túlsó felére és üljön az ablakfüggönyök közé, hogy lecsillapodjék.

- Nos, Edmund, - szólt Sparklerné asszony, karját kinyújtva és legyezőjével meglegyintve Sparkler urat, - azt akartam mondani, mikor rendes szokásod szerint fecsegni és bosszantani kezdtél, hogy tennem kell valamit az ellen, hogy ne maradjunk tovább is egyedül, és hogy ha már a körülmények megakadályoznak abban, hogy kedvemre eljárjak hazulról, úgy kell berendezkednem, hogy mindig legyenek emberek körülöttem; mert igazán nem tudok és nem is akarok átélni még egy olyan napot, mint ez a mai volt.

Sparkler úrnak e tervre vonatkozóan röviden és velősen az volt a véleménye, hogy fene okos terv. És hozzátette:

- Aztán tudod, hogy a húgod is valószínüleg nemsokára megérkezik...

- A drága Amy, igen! - kiáltott Sparklerné asszony, gyöngéden felsóhajtva. - A kedves kicsike! De hát Amy sem fogja itt egyedül jól érezni magát.

Sparkler úr már-már azt felelte rá kérdés formájában: „Nem?" De még idejekorán észrevette a veszedelmet és a kérdés helyett az állító formát választotta:

- Nem. Oh, persze, hogy nem. Egyedül nem érezné itt jól magát.

- Nem, Edmund. Mert nemcsak arról van szó, hogy a drága gyermek kiválóságai oly csendes természetűek, hogy ellentétre van szükségük, életet, mozgást kívánnak maguk körül, hogy igazi fényességükben ragyoghassanak és mindennél jobban megszerettessék magukat; hanem magának Amynek is szüksége lesz rá nem egy tekintetben, hogy felvidítsák.

- Úgy van, - szólt Sparkler úr. - Hogy felvidítsák.

- Kérlek, Edmund, ne szólj közbe! Az a rossz szokásod, hogy mindig közbeszólsz, holott nincs a világon semmi mondanivalód, nagyon bosszantó. Erről le kell szoknod. De hogy visszatérjek Amyre: az én szegény kicsikém odaadóan ragaszkodott a szegény papához és kétségtelenül szörnyen megsiratta a papa elvesztését és szörnyen bánkódott miatta. Én is ezt tettem. Szörnyen éreztem a csapást. De Amy kétségtelenül még inkább érezte, mert ott volt helyben az egész idő alatt és együtt volt szegény édes apával mindvégig, a mit én, sajnos, nem tehettem meg.

Itt elakadt Fanny, hogy elsirja magát és így szóljon: - Drága, drága édes apa! Milyen igazi úr voltál! Mennyire más, mint a szegény bácsi!

- Ennek a nehéz időnek a megpróbáltatásait, - folytatta azután, - kell az én jó kis egeremnek kihevernie. Valamint azt a nagy megerőltetést, a mely együtt járt Edvárd ápolásával betegsége alatt. Edvárd betegsége különben még meg sem szünt, még jó ideig eltarthat és egyelőre zavar mindannyiunkat, mert addig nem bonyolíthatjuk le szegény édes apának a dolgait. Minthogy azonban apa itteni képviselőivel való levelezése együtt van, lepecsételve és elzárva, úgy a hogy itt hagyta, mikor csaknem gondviselésszerüen itt járt Angliában, minden ügye olyan rendben van, hogy nyugodtan várhatunk, a míg Edvárd bátyám annyira fellábad Szicziliában, hogy ide utazhat és elintézhet vagy végrehajthat, illetve megtehet mindent, a mit tenni kell.

- Jobb ápolója nem is lehetne, hogy mielőbb helyreálljon az egészsége, - bátorkodott Sparkler úr kijelenteni.

- Igazi csoda, hogy ebben egyetérthetek veled, - szólt a felesége, bágyadtan fölemelve egy kissé szeme pilláit férje irányában, (mert általában úgy beszélt hozzá, mintha a nappali bútoraihoz beszélne), - és magamévá tehetem azt, a mit mondtál. Jobb ápolója nem is lehetne, hogy mielőbb helyreálljon az egészsége. Vannak pillanatok, a mikor az én drága kicsikém egy

kissé koczkára teszi az elevenebb természetű ember türelmét; de mint betegápoló - maga a tökéletesség. Az Amyk dísze a világon!

Sparkler úr, a kit sikere merészszé tett, megjegyezte, hogy „Edvárd, drága lánykám, biz' Isten, furcsa kalamajkát járt."

- Ha a kalamajka, - felelte Sparklerné asszony, - betegséget jelent népiesen, akkor igazad van, Edmund. Ha nem annyit jelent, akkor nincs módomban véleményt mondani arról a barbár nyelvről, a melyet Edvárd hugával szemben használsz. Hogy valahol maláriás lett, - talán, a mikor éjjel-nappal úton volt Róma felé, a hová végül mégis elkésve érkezett meg és a szegény édes apát nem találta már életben, - vagy más egészségtelen körülmények között, - az kétségtelen, ha erről beszélsz. Valamint kétségtelen az is, hogy rendkívül könnyelmű élete nagyon csökkentette ellenálló képességét ezzel a bajjal szemben.

Sparkler úr amondó volt, hogy az eset teljesen hasonló a „fiúk" közül nem egynek az esetéhez Nyugat-Indiákban a „Sárga Jack"-kal.[38]

Sparklerné asszony erre megint lehunyta a szemét és nem volt hajlandó tudomásul venni sem „a fiúk"-at, sem „Nyugat-Indiák"-at, sem a „Sárga Jack"-ot.

- Szóval, - folytatta Sparklerné asszony, mikor megint kinyitotta a szemepilláit, - Amyt hozzá kell segíteni ahhoz, hogy sok szomorú és kínos hét hatását kiheverje. Aztán le kell neki küzdenie egy alacsonyrendű hajlandóságot is, a melyről nagyon jól tudom, hogy ott lappang a szíve mélyén. Ne kérdezd, Edmund, hogy miféle hajlandóságról beszélek, mert erre a kérdésre meg kell tagadnom a választ.

- Eszem ágában sincs, hogy megkérdezzem, drágám, - szólt Sparkler úr.

- Javító hatással kell tehát majd lennem több tekintetben az én édes gyermekemre, - folytatta Sparklerné asszony, - és alig várom, hogy mielőbb itt legyen nálam. Az én édes, kis Hamupipőkém! A mi a papa dolgainak a rendezését illeti, az én érdeklődésem ez iránt nem túlságosan önző. Apa igen nagylelkű volt hozzám, mikor férjhez mentem, s most immár semmit sem várhatok vagy csak nagyon keveset. Ha nem hagyott hátra érvényes végrendeletet, a melyben Tábornokné számára hagyományt rendelt, akkor meg vagyok elégedve. Édes jó apa, édes jó apa!

Megint sírva fakadt, de Tábornokné asszony kitünő vígasztaló szer volt. A neve csakhamar arra birta Fannyt, hogy felszárítsa könnyeit és így szóljon:

- Nagyon biztató tünet Edvárd betegségében, hála Istennek, és a legnagyobb bizalommal tölti el az embert arra vonatkozólag, hogy értelme nem vallotta kárát a betegségnek és önérzete nem csökkent - legalább szegény édes apa haláláig nem, - hogy Edvárd nyomban kifizette és hazaküldte Tábornoknét. Megtapsoltam ezért Edvárdot. Sokat meg tudnék bocsátani neki azért, hogy tétovázás nélkül megtette ugyanazt, a mit én is megtettem volna a helyében!

Sparklerné asszony sugárzott még a megelégedéstől, mikor odalent valaki kétszer megkopogtatta a ház ajtaját. Furcsa kopogtatás volt. Halk, mintha kerülni akarta volna a lármát és a feltünést. Hosszú, mintha az, a ki kopogott, gondolataiba lett volna mélyedve és elfelejtette volna abbahagyni a kopogtatást.

- Halló! - szólt Sparkler úr. - Ki az?

- Csak nem Amy és Edvárd, bejelentés és kocsi nélkül! - szólt Sparklerné asszony. - Nézz ki csak!

---

[38] S á r g a J a c k-nak nevezik népiesen a sárgalázat.

A szoba sötét volt, de az utcza világosabb volt a lámpások következtében. Sparkler úr feje, a mint kihajolt az erkélyről, olyan vastagnak és olyan súlyosnak tünt fel, hogy attól lehetett félni, el találja veszíteni az egyensúlyt és rápottyan a lent álló ismeretlenre.

- Egy személy csak, - szólt Sparkler úr. - Nem látom kicsoda - de megálljunk csak!

Mikor e második gondolata támadt, visszament újból az erkélyre és még egyszer kihajolt. Mikor nyílt az ajtó odalent, visszatért a szobába, és jelentette, hogy azt hiszi, megismerte az „öregje kürtő"-jét. Nem tévedt, mert csakhamar beállított a szobába az öregje, kezében kürtő kalapjával.

- Gyertyát! - szólt Sparklerné asszony, és pár szóval bocsánatot kért a sötétségért.

- Énnekem elég világos a szoba, - szólt Merdle úr.

Mikor behozták a gyertyatartókat, látták, hogy Merdle úr az ajtó mögött áll és az ajakát babrálja.

- Azt gondoltam, hogy meglátogatlak benneteket, - szólt Merdle úr. - Nagyon sok a dolgom mostanában, s minthogy véletlenül éppen erre sétáltam, azt gondoltam, hogy meglátogatlak benneteket.

Minthogy Merdle úr frakkban volt, Fanny megkérdezte tőle, hogy hol ebédelt?

- Hm, - szólt Merdle úr, - voltaképp nem ebédeltem sehol, semmi különös helyen.

- De persze ebédelt már? - szólt Fanny.

- Hm - nem, voltaképp nem is ebédeltem, - szólt Merdle úr.

Végigsimította kezével sárga homlokát és elgondolkozott, mintha nem volna egészen bizonyos benne. Kínálták, hogy egyék valamit.

- Köszönöm, nem kérek semmit, - szólt Merdle úr, - nem vagyok éhes. Együtt kellett volna ebédelnem valahol a feleségemmel. Minthogy azonban semmi kedvem sem volt ebédelni, hát egyedül eresztettem el a feleségemet, éppen a mikor kocsiba akartunk ülni, és azt gondoltam, hogy én majd inkább sétálok egyet.

- Teát vagy kávét parancsol?

- Köszönöm, nem kérek semmit, - szólt Merdle úr. - Fölnéztem a klubba és megittam egy palaczk bort.

Látogatásának ebben a stádiumában Merdle úr leült a székre, a melylyel Sparkler Edmund megkínálta, s a melyet eddigelé ide-oda tologatott maga előtt esetlenül, mint az olyan ember, a ki először kötött fel a lábára korcsolyát és nem tudja elszánni magát arra, hogy meginduljon. A kalapját letette egy mellette lévő másik székre, s miközben belenézett a kalapjába, mintha legalább is húsz láb mély volna, megint megszólalt:

- Igen, azt gondoltam, hogy meglátogatlak benneteket.

- Nagyon hízelgő ránk nézve, - szólt Fanny, - mert hiszen ön nem igen szeret sehová el-látogatni.

- N - nem, - felelte Merdle úr, a ki időközben foglyul ejtette már saját magát a kabátja két ujja alatt. - Nem, nem igen szeretek sehová ellátogatni.

- Sokkal elfoglaltabb ember, - szólt Fanny. - Minthogy azonban ennyire el van foglalva, Merdle úr, az étvágytalanság komoly tünet és ez ellen kell is valamit tennie. Nem szabad megbetegednie.

- Oh! nagyon jól érzem magamat, - felelte Merdle úr, miután egy kicsit elgondolkozott a dolgon. - Olyan jól érzem magamat, mint rendesen. Elég jól vagyok. Jobban nem is lehetnék.

A kor uralkodó szelleme, híven ahhoz a sajátságához, hogy mindenkor olyan ember volt, a kinek lehetőleg kevés volt a mondanivalója s ezt a keveset is csak nagy nehezen mondta meg, megint elnémult. Sparklerné asszony azon tünődött, vajjon meddig szándékozik az uralkodó szellem ott maradni?

- Éppen szegény apáról beszéltem, mikor ön belépett, uram.

- Igen? Különös találkozás, - szólt Merdle úr.

Fanny nem értette ugyan, miféle találkozásra céloz Merdle úr, de azért kötelességének tartotta, hogy tovább beszéljen.

- Azt mondtam, - folytatta Fanny, - hogy a bátyám betegsége késlelteti apa hagyatékának a megvizsgálását és rendezését.

- Igen, - szólt Merdle úr; - igen. Késlelteti.

- Nem, mintha ez baj lenne, - szólt Fanny.

- Nem, - erősítette meg Merdle úr, miután szemügyre vette a szoba mennyezetszegélyének azt a részét, a melyet láthatott; - nem mintha baj lenne.

- Csak azt óhajtom, - szólt Fanny, - hogy Tábornokné asszony ne kapjon semmit.

- Nem fog kapni semmit, - szólt Merdle úr.

Fanny nagyon megörült, mikor ezt hallotta. Merdle úr pedig, miután újból bele tekintett a kalapjába, mintha azt hitte volna, hogy láthat valamit a fenekén, megdörzsölte a haját és lassan hozzátette még utolsó megjegyzéséhez ezt a pár megerősítő szót:

- Oh Istenem, dehogy is! Nem. Tábornokné nem kap semmit. Nem valószinü, hogy kapjon.

Minthogy úgy tetszett, hogy a téma kimerült, valamint hogy kimerült Merdle úr is, Fanny azt kérdezte Merdle úrtól, vajjon útközben hazafelé elmegy-e Merdlené asszonyért?

- Nem, - felelte Merdle úr; - a legrövidebb utat fogom választani, és rábízom a feleségemre, hogy - - (Merdle úr most a két tenyerébe nézett, mintha jósolni akarna saját magának), - hogy gondoskodjék magáról. Azt hiszem, fog is gondoskodni.

- Valószinű, - szólt Fanny.

Hosszú hallgatás következett, miközben Sparklerné asszony, hátradőlve megint a pamlagon, lehúnyta a szemét és szemöldökét a magasba rántotta úgy, mint az előbb, mintha nem akart volna tudomást venni e világ dolgairól.

- De hát, - szólt Merdle úr, - tartóztatlak csak benneteket épp úgy, mint magamat. Azt gondoltam, hogy meglátogatlak benneteket, ennyi az egész.

- Nagyon boldoggá tett, - szólt Fanny.

- Megyek is hát, - tette hozzá Merdle úr felállva. - Nem adhatsz kölcsön egy tollkést?

Mégis csak furcsa, jegyezte meg Fanny mosolyogva, hogy ő, a ki elvétve kapható csak arra is, hogy megírjon egy levelet, most kölcsön adjon olyan nagy üzletembernek, mint Merdle úr.

- Ugy-e furcsa?

Merdle úr ráhagyta.

- De szükségem van rá; és tudom, hogy teneked van itt egész sereg apró nászajándékod, a mikben van olló meg harapófogó, meg másefféle. Holnap visszakapod.

- Edmund, - szólt Sparklerné asszony, - nyisd ki (de kérlek, nagyon óvatosan, mert olyan ügyetlen vagy!) azt a gyöngyházdobozt a kis asztalkámon és add oda belőle Merdle úrnak a gyöngyház-tollkést.

- Köszönöm, - szólt Merdle úr; - de ha van valamivel sötétebb nyelü késed, jobb szeretném, ha azt adnád ide.

- Teknősbékahéjut?

- Köszönöm, - szólt Merdle úr, - igen. Azt hiszem, a teknősbékahéjut jobb szeretném.

Edmund erre utasítást kapott, hogy nyissa ki a teknősbékahéj-dobozt és adja oda Merdle úrnak a teknősbékahéj-kést. Felesége ekközben kedvesen így szólt az uralkodó szellemhez:

- Megbocsátom, ha betintázza.

- Igérem, hogy nem tintázom be, - szólt Merdle úr.

A kiváló vendég ezután kinyujtotta a kabátja ujját és egy pillanatra eltemette Sparklerné asszony kezét: csuklóstul, karkötőstül, mindenestül. Hogy ekközben hová húzódott vissza a saját keze, az titok maradt; de annyira visszahúzódott Sparklerné asszony tapintó érzéke elől, mintha Merdle úr valami kiérdemesült chelseai veterán vagy greenwichi nyugdíjas lett volna.

Mikor Merdle úr eltávozott, Fanny, a ki szive mélyén meg volt győződve róla, hogy ez volt életének a leghosszabb napja, a mely végül nyugovóra hajlott és hogy együgyű, esetlen emberek sohasem úntattak még ennyire olyan nőt, a ki nem volt híjával minden egyéni bájnak, kiment az erkélyre, hogy élvezze egy kissé a friss levegőt. A bosszúság könybe lábasztotta a szemét; és ennek az volt a következménye, hogy a híres-neves Merdle úr, mikor végigment odalenn az utczán, ugrált, keringőzött és körben forgott, - (Fanny legalább így látta) - mintha egyszerre több ördög is megszállta volna.

HUSZONÖTÖDIK FEJEZET.

A főpohárnok lemond hivataláról.

A társaság a nagy orvosnál volt ebéden. Az ügyvéd ott volt és teljes erejében tündökölt. Barnacle Ferdinánd ott volt és a legszeretetreméltóbb kedvében volt. Az életnek csak kevés ösvénye volt rejtve az orvos előtt, a ki gyakrabban megfordult az élet legsötétebb helyein is, mint akár a püspök. Voltak Londonban ragyogó úrhölgyek, a kik rajongtak érte, Istenem, mint a legelragadóbb és legkedvesebb férfiért, a kik azonban borzadva visszariadtak volna a közeléből, ha sejthetik vala, hogy milyen látványokon pihentette az orvos egy-két órával előbb elgondolkozó tekintetét, hogy kinek az ágya mellett és miféle hajlékokban állt nyugodt alakja. De az orvos nyugodt ember volt, a ki nem kürtölte ki sem a saját, sem a mások dolgait. Sok csodás dolgot látott és hallott és sok engesztelhetetlen erkölcsi ellentét között telt az élete; de részvétének az egyensúlya rendíthetetlen volt, mint az isteni mester részvéteé, a ki mindeneknek orvoslója e világon. Fölkereste, mint az eső, az igazakat és a hamisakat egyaránt, megtett minden jót, a mi telt tőle és nem hirdette világgá sem a zsinagógákban, sem az utczasarkokon.

Minthogy a kinek nagy az élettapasztalata, bármily szerényen rejti is magában, föltétlenül érdekes ember tapasztalatai révén mások szemében, ennélfogva az orvos vonzó férfi volt. Még a finnyásabb urak és hölgyek is, a kiknek sejtelme sem volt az orvos titkáról, s a kik ijedtükben több eszüket elvesztették volna, mint a mennyi volt nekik, ha az orvos elkövette volna

azt a szörnyű tapintatlanságot, hogy meghivja őket: „Jőjjenek és nézzék meg azt, a mit én látok!" - még ezek is elismerték, hogy vonzó egyéniség. A hol ő ott volt, ott mindig volt valami valóság. És egy fél gramm valóság csak úgy, mint más ritka anyagnak legkisebb részecskéje, rengeteg mennyiségű higított folyadékot ízessé tesz.

Igy esett, hogy az orvos apró ebédjein az emberek mindig a legkevésbbé mindennapi világításukban vettek részt. A vendégek tudatosan vagy öntudatlanul így szóltak magukban: „Ez olyan ember, a ki valóban olyanoknak ismer bennünket, a milyenek vagyunk; a kit minden nap bebocsátanak egynéhányunkhoz, a mikor nincs rajtunk sem a parókánk, sem a pirosítónk; a ki végighallgatja, mikor az elménk félrebeszél és látja az arczunk leplezetlen kifejezését, mikor nem tudunk uralkodni egyiken sem. Mikor vele vagyunk, bátran közeledhetünk egy kicsit a valósághoz, mert ez az ember fölöttünk áll és túlságosan erős a mi számunkra." Ennélfogva az orvos vendégei oly meglepően átalakultak az orvos kerek asztala körül, hogy csaknem természetesek voltak.

Az ügyvéd ismerete az esküdtbírák ama zagyva tömegére vonatkozólag, a melyet emberiségnek nevezünk, oly éles volt, mint a beretva; de a beretva általában nem egykönnyen kezelhető eszköz, és az orvos egyszerű, sima bonczolókése, noha sokkal kevésbbé volt éles, sokkal több czélra megfelelt. Az ügyvéd gyökeresen ismerte az emberek hiszékenységét és aljasságát; de az orvos egy heti körútjában sokkal jobban beavathatta volna őt az emberek gyöngéd érzelmeibe és jólelküségébe, mint a Westminster Hall[39] és az összes bírósági körutak együttvéve akár száz esztendő alatt. Az ügyvéd mindig sejtette ezt és talán örömmel ápolta is ezt a sejtelmét (mert ha a világ valóban nem volna más, mint egy nagy büntető-bíróság, akkor az utolsó itélet napja nem következhetnék el elég korán); és ennélfogva legalább is úgy szerette és tisztelte az orvost, mint mindenki más.

Merdle úr elmaradása folytán volt az asztal mellett egy Banquo-szék;[40] de ha Merdle úr ott lett volna, a különbség akkor is csak annyi lett volna, hogy ő helyettesítette volna Banquot, s ennélfogva elmaradását senki sem érezte. Az ügyvéd, a ki a Westminster Hall tájékán sok mindenféle csip-csup dolgot felszedegetett, mint bármely holló is megtette volna ugyanezt, ha annyi idejét ott töltötte volna, legutóbb nagy csomó szalmaszálat szedett össze s most a levegőbe dobálta, hogy megtudja, merről fúj a Merdle-szél. Éppen erről beszélgetett magával Merdlené asszonynyal, miközben természetesen oda somfordált hozzá a csiptetőjével és megnyerő fejbicczentésével.

- Az a bizonyos madár, - szólt az ügyvéd, s ekközben olyan arczot vágott, mintha más madár nem is lehetett volna, csak szarka, - a minap azt csörögte köztünk, ügyvédek között, hogy e birodalom főrangú személyiségeinek legközelebb gyarapodni fog a száma.

- Valóban? - szólt Merdlené asszony.

- Úgy bizony, - szólt az ügyvéd. - Nem suttogott vajjon a madár egészen más fülekbe is, mint a mieinkbe - bájos kis fülekbe?

Jelentősen ránézett Merdlené asszony legközelebbi fülbevalójára.

- Az én füleimet gondolja? - kérdezte Merdlené asszony.

- Ha bájosát mondok, - szólt az ügyvéd, - akkor mindig magát gondolom.

---

[39] A londoni igazságügyi palota.

[40] Czélzás Shakespeare Macbethjének III. felvonása 4. jelenetére. Macbeth, a királygyilkos, nagy lakomát ad és éppen le akar ülni az asztal mellé, az egyetlen üres helyre, mikor ott látja ülni barátjának és bajtársának, Banquonak szellemét, a kit épp az imént öltek meg a gyilkosok.

- Azt hiszem, maga nem gondol soha semmit, - felelt Merdlené asszony (nem elégedetlenül).

- Óh, ez a kegyetlen igaztalanság! - szólt az ügyvéd. - De mi van a madárral?

- Én vagyok a világon az utolsó személy, a ki ujságot hallok, - jegyezte meg Merdlené asszony, miközben hanyagul az erődítéseit rendezgette. - Kiről van szó?

- Milyen csodálatos tanú lenne maga! - szólt az ügyvéd. - Nincs esküdtbíróság (ha csak vakokból nem állítanók össze), a mely ellenállhatna magának, ha még oly rossz tanú lenne is; csakhogy pompás tanú lenne.

- Miért? Maga nevetséges ember! - kérdezte Merdlené asszony nevetve.

Az ügyvéd tréfás válasz gyanánt meglóbálta háromszor-négyszer a csiptetőjét saját maga és a kebel között, s azután behizelgő hangon ezt kérdezte:

- Hogy' kell majd szólítanom néhány hét vagy talán már néhány nap múlva a világ legelőkelőbb, legtökéletesebb és legbájosabb asszonyát?

- Hát ezt nem mondta meg a madara? - felelte Merdlené asszony. - Kérdezze csak meg tőle holnap, és mondja meg majd nekem, mit mondott, ha legközelebb megint találkozunk.

Ekképpen pajzánkodva tovább beszélgettek még egymással; de az ügyvéd elméje minden élessége daczára sem tudott meg semmit. Az orvos ellenben, a mikor Merdlené asszonyt lekísérte a kocsijába és segítette ráadni a köpenyét, a maga szokott nyugodt egyenességével kérdezősködött a tünetekről.

- Ha szabad kérdenem, - szólt, - igazat beszél a hír Merdle úrról?

- Édes orvoskám, - felelt Merdlené asszony, - azt kérdezi tőlem, a mit éppen én akartam magától megkérdezni.

- Tőlem? Miért tőlem?

- Szavamra, azt hiszem, hogy a férjem sokkal jobban megbizik önben, mint bárki másban a világon.

- Ellenkezőleg, soha sem mond meg semmit nekem, még mint az orvosának sem. Természetesen kegyed is hallotta a hiresztelést?

- Természetesen. De maga tudja, hogy milyen ember a férjem; tudja, milyen hallgatag és tartózkodó. Higyje meg, sejtelmem sincs róla, mi igaz lehet benne. Szeretném, ha igaz lenne; miért tagadnám ezt maga előtt? Hiszen akkor is jól tudná, ha tagadnám!

- Az bizonyos, - szólt az orvos.

- De vajjon egészen igaz-e vagy csak félig, avagy egészen hamis hír-e, képtelen vagyok megmondani. Roppant kellemetlen, roppant képtelen ez a helyzet. Minthogy azonban maga ismeri a férjemet, nem fog ezen csodálkozni.

Az orvos nem csodálkozott, kocsijába segítette Merdlené asszonyt és jó éjt kívánt neki. Egy pillanatra megállt a kapujában és nyugodtan az elrobogó elegáns hintó után nézett. Miután visszament az emeletre, többi vendége is csakhamar eloszlott, s az orvos egyedül maradt. Minthogy nagy kedvelője volt mindenfajta irodalomnak (és sohasem mentegetődzött e miatt a gyarlósága miatt), kényelmesen leült olvasni.

Iróasztalán pár percz híján éjfélt mutatott az óra, mikor csöngettek a ház kapuján és a csöngetés az órára terelte a figyelmét. Minthogy egyszerű szokásai voltak, szolgáit aludni küldte már, s ezért saját magának kellett lemenni, hogy ajtót nyisson. Le is ment. A kapuban egy ember állt kalap és kabát nélkül, a kinek ingujja csaknem vállig fel volt tűrve. Az orvos az

első pillanatban azt gondolta, hogy a látogató verekedésben vett részt, annál inkább, mert nagyon izgatott is volt és lelkendezett. De újabb pillantást vetve rá, látta, hogy az illető nagyon tiszta, és hogy a ruhája feltürt ingujját nem tekintve, egy csöppet sem rendetlen.

- A fürdőből jövök, uram, a szomszéd utczából.

- És mi a baj a fürdőben?

- Sziveskedjék nyomban odafáradni velem, uram. Ezt találtuk az asztalon.

Átnyujtott az orvosnak egy papirszeletet. Az orvos megnézte, és a saját nevét és czímét látta ráírva czeruzával a papirdarabra. Egyéb semmi sem volt rajta. Jobban megnézte a papirost, ránézett az emberre, levette a fogasról a kalapját, zsebébe dugta a kapukulcsot, és együtt elsiettek.

Mikor megérkeztek a fürdőhöz, a fürdő összes alkalmazottai a kapuból lestek már őket és fel s alá futkostak a folyosókon.

- Tartson vissza, kérem, mindenkit, - mondta az orvos a fürdő gazdájának; - ön pedig, barátom, vezessen nyomban oda, - tette hozzá, a hírnökhöz fordulva.

A hírnök végigsietett előtte egy kis szobasoron, a sor végén befordult az egyik szobába és az ajtóból körülnézett. Az orvos, a ki nyomon követte őt, szintén körülnézett az ajtóból.

Az egyik sarokban fürdőkád volt, a melyből a vizet sietve leeresztették volt. A kádban, mintha sír vagy koporsó lett volna, sebtében rádobott lepedő alatt, ott feküdt egy vaskos termetü, esetlen fejü, durva, silány, közönséges arczkifejezésü férfi teste. Egy felső ablaknyílást kinyitottak, hogy kibocsássák a gőzt, a melylyel a helyiség tele volt; de a gőz, vízcseppekké sűrűsödve, ráülepedett a falakra és a kádban fekvő férfi arczára és testére. A szoba meleg volt még és a fürdőkád márványa is meleg volt még; de a férfi arcza és teste petyhüdt hideg volt már. A fürdőkád fenekének fehér márványát szörnyü pirosság erezte át meg át. A kád oldalpárkányán egy üres ópiumos üveg és egy teknősbékahéj-tollkés volt, - foltos, de nem tinta-foltos.

- Nyakér-átmetszés - gyors halál - legalább egy félórája halott már.

Az orvos szavainak ez a visszhangja végigfutott a folyosókon és a kis szobákon és az egész házon, mikor jóformán fel sem egyenesedett még lehajoltából, hogy elérje a kád fenekét, s miközben a kezét mosta még egy tál vízben, a mely épp oly piros erezetüvé lett, mint a fehér márvány, mielőtt egységes színüvé keveredett.

Az orvos rátekintett a pamlagon lévő ruhára, és az asztalon lévő zsebórára, pénzre és tárcára. Egy összehajtott papirdarab, a mely félig bele volt dugva a tárczába, félig kilógott belőle, nyomban magára vonta a figyelmét. Megnézte, megérintette, egy kissé jobban kihúzta a tárcza lapjai közül, nyugodtan így szólt: - Ez nekem szól, - s szétbontotta és elolvasta.

Utasításokat nem kellett adnia. A fürdő emberei tudták, mi a teendőjük; az illetékes hatósági személyek csakhamar megjelentek; és üzletszerű közönnyel birtokba vették a halottat és ingóságait, miközben egy csöppet sem volt izgatottabb sem az arczuk, sem a viselkedésök, mintha egyszerűen egy órát húztak volna fel. Az orvos örült, mikor kijutott az éjszakai levegőre, - sőt örült, nagy tapasztaltsága ellenére is, hogy leülhetett egy kicsit egy kapu előtt a lépcsőre, mert betegnek és bágyadtnak érezte magát.

Az ügyvéd közeli szomszédja volt, s mikor az orvos az ügyvéd háza elé ért, világosságot látott a szobában, a hol tudomása szerint barátja gyakran szokott dolgozni késő éjszaka is. Minthogy a szoba sohasem volt világos, ha az ügyvéd nem volt a szobában, az orvos tudta, hogy az ügyvéd még nem feküdt le. Valóban, ennek a szorgalmas méhnek másnap ítéletet kellett

kierőszakolnia egy ügyben a tanúvallomások ellenére, s a lámpa mellett arra használta fel az időt, hogy kelepczét állítson az esküdbíróság számára.

Az orvos kopogása megdöbbentette az ügyvédet; minthogy azonban nyomban azt gyanította, hogy valaki azért keresi föl, hogy elmondja neki, hogy másvalaki meglopta vagy más módon meg akarja rövidíteni, gyorsan és nesztelenül lesietett a kapuba. Megmosta volt a fejét hideg vízzel, a mi jó előkészület volt arra, hogy másnap megmossa az esküdtek fejét meleg vízzel, és nyitott inggallérban ülve olvasott, hogy annál kényelmesebben megfojthassa a terhelő tanúkat. Ennélfogva meglehetős vad állapotban érkezett le a kapuba. Mikor megpillantotta az orvost, azt az embert, a kit a világon legkevésbbé várt, még vadabb arczot vágott és így szólt:

- Mi baj?

- Egy izben azt kérdezte tőlem, hogy mi a baja Merdlenek.

- Furcsa válasz! Emlékszem rá.

- Akkor azt mondtam, hogy még nem állapítottam meg.

- Igen. Azt felelte.

- Nos, már tudom.

- Szent Isten! - kiáltott az ügyvéd, hátratántorodva és kezét az orvos mellére téve. - Én is tudom már! Leolvasom az arczáról.

Bementek a legközelebbi szobába, a hol az orvos átnyujtotta neki a levelet, hogy elolvassa. Elolvasta ötször-hatszor. Nem sok volt benne, a mi a terjedelmét illeti; de tartós, feszült figyelmet kívánt. Az ügyvéd nem győzött eléggé sajnálkozni, hogy nem jutott rá magától a dolog nyitjára. A legcsekélyebb nyom, mondotta, az eset urává tette volna őt, és milyen eset lett volna, ha a mélyére hatolhatott volna!

Az orvos vállalkozott rá, hogy megviszi a hírt a Harley Streetre. Az ügyvéd nem térhetett vissza nyomban a munkájához, a legfelvilágosultabb és legérdemesebb bírósághoz, a melyhez foghatót sohasem látott még az esküdtek padján, s a melynél - annyit mondhat tudós barátjának - üres szofisztikával semmit el nem érhet és a melynek ítéletét semmiféle helytelenül használt jogászi mesterkedés el nem homályosíthatja (így akarta felszólalását kezdeni); ennélfogva azt mondta az ügyvéd, hogy ő is elkíséri az orvost s fel-alá járkál majd a ház közelében, a míg a barátja odabenn lesz. Gyalog indultak útnak, hogy a levegőn egy kissé jobban összeszedjék magukat; és a nappal szárnycsapásai kezdték már elriasztani az éjszakát, mikor az orvos kopogott az ajtón.

Egy lakáj, a ki a tömeg szemében szivárványszín libériát viselt, virrasztott, hogy megvárja az urát, - más szóval, mélyen aludt a konyhában egypár gyertya és ujság társaságában, ekképpen bizonyítva be nagy mathematikai valószinüségét annak, hogy milyen könnyen kigyulladhat egy ház véletlenül. Mikor ezt a szolgát felébresztette, várakoznia kellett az orvosnak, a míg felébred a főpohárnok is. Végül megjelent ez a nemes lény az ebédlőben, flanell hálóköntösben és posztópapucsban; de a nyakravalója rendben volt, és a nemes lény főpohárnok volt tetőtől talpig. Reggel volt már. Az orvos várakozás közben kinyitotta az egyik ablaktáblát, hogy lássa a világosságot.

- Hivatni kell Merdlené asszony komornáját, hogy költse fel Merdlené asszonyt s készítse elő oly kíméletesen, a mint csak tudja, arra, hogy fogadjon engem. Szörnyű ujságot kell közölnöm vele.

Ennyit mondott az orvos a főpohárnoknak. Az utóbbi, a kinek gyertya volt a kezében, szólította az emberét, hogy vigye el a gyertyát. Azután méltóságosan közeledett az ablakhoz,

és szakasztott úgy nézett az orvos hírére, mint a hogy az ebédekre szokott nézni ugyanebben a szobában.

- Merdle úr halott.

- Szeretnék egy hónapra felmondani, - szólt a főpohárnok.

- Merdle úr öngyilkos lett.

- Uram, - szólt a főpohárnok, - ez nagyon kellemetlenül hat az én helyzetemben lévő emberre, minthogy alkalmas arra, hogy előítéleteket támaszszon. És ennélfogva nyomban itt szeretném hagyni az állásomat.

- Ha már nem rendül is meg, ember, hát nincs meglepve sem? - kérdezte az orvos melegen.

A fejpohárnok nyugodtan kiegyenesedve ezt a nevezetes választ adta az orvosnak:

- Uram, Merdle úr sohasem volt igazi úriember, és nem képzelhetem el Merdle úrnak még oly úriatlan cselekedetét sem, a mely meglephetne. Küldjek ide önhöz másvalakit vagy adjak ki bármi más utasítást, mielőtt távozom innen, arra vonatkozólag, hogy mit óhajt ön?

Az orvos, mikor vállalt kötelességét fönt az emeleten teljesítvén, csatlakozott megint az utczán az ügyvédhez, annyit mondott csak Merdlené asszonynyal történt beszélgetéséről, hogy nem mondott még meg mindent neki, de a mit megmondott, azt Merdlené elég nyugodtan fogadta. Az ügyvéd arra használta fel az utczán szabad idejét, hogy megszerkeszszen egy rendkívül elmés emberi csapdát, a melylyel foglyul ejtheti egy csapásra az egész esküdtbíróságot, miután ezzel elkészült, ráterelődött az érdeklődése megint a legutóbbi katasztrófára, s miközben lassan hazafelé sétáltak, megbeszélték az esetet minden vonatkozásában. Mielőtt elváltak, az orvos kapujában, föltekintettek mind a ketten a napos reggeli égre, a hová békésen szállt fölfelé néhány korai tűznek a füstje s néhány korán kelő földi halandónak a hangja és lehellete, azután körültekintettek a rengeteg városon és azt mondták, hogyha az a sok száz meg ezer koldussá lett ember, a ki még alszik, sejtené, mialatt ők ketten beszélgetnek, mekkora romlás veszedelme fenyegeti őket, milyen szörnyű kiáltás harsogna fel az égre egyetlen nyomorú lelket vádolva!

A hír, hogy a nagy ember meghalt, bámulatos gyorsasággal elterjedt. Először meghalt mindenfajta valaha ismert betegségben, és több vadonatúj betegségben, a melyet a villám gyorsaságával találtak fel erre az alkalomra. Gyermekkorától fogva titkolta, hogy eskóros volt, nagymennyiségű vizet örökölt a mellkasában a nagyatyjától, tizennyolcz esztendő óta minden reggel operácziót végeztek rajta, több fontos ér tűzijáték módjára fel szokott robbanni testében, volt valami baja a tüdejének, volt valami baja a szívének, volt valami baja az agyának. Ötszáz ember, a ki úgy ült le a reggelijéhez, hogy sejtelme sem volt az egész esetről, mielőtt befejezte a reggelijét, azt hitte, hogy teljesen megbízható és hiteles forrásból tudja, hogy az orvos ezt mondta Merdle úrnak: „Készülnie kell rá, hogy egy szép napon elalszik, mint az elkoppantott gyertyaszál”; és tudta, hogy Merdle úr ezt felelte az orvosnak: „Az ember csak egyszer halhat meg.” Délelőtt tizenegy óra tájban győzött az a felfogás, hogy Merdle agyának volt valami baja; és déltájban határozottan azt állították, hogy agynyomásról volt szó.

Az agynyomás annyira kielégítette a közvéleményt s annyira megnyugtatott mindenkit, hogy forgalomban maradt volna egész álló nap, ha az ügyvéd fél tízkor el nem mondta volna a valóságot a bíróságon. Ennek az volt a következése, hogy egy óra tájban egész Londonban suttogni kezdték az emberek, hogy Merdle úr öngyilkos lett. Az agynyomás azonban, a melyet ez a fölfedezés egyáltalában nem szorított ki, még kedveltebb lett, mint addig volt. Az agynyomásról prédikáltak az emberek minden utczasarkon. Mindazok, a kik hiába próbáltak meggazdagodni, azt mondták: No tessék! Alig lát hozzá ember a vagyongyüjtéshez, agynyomást kap. A renyhék hasonlóképpen kihasználták az alkalmat. Ime, mondogatták, ide juttatja

az embert a munka, a munka, a munka! A ki dolgozik, megerőlteti magát, agynyomást kap és vége! Ez a felfogás nagyon népszerű volt sok helyütt, de seholsem annyira, mint a fiatal alkalmazottak és üzlettársak között, a kiket sohasem fenyegetett az a veszedelem, hogy agyondolgozzák magukat. Ezek egyhangulag és ájtatosan kijelentették, hogy ezt az intelmet remélhetőleg soha életökben nem fogják elfelejteni, s úgy fogják berendezni az életöket, hogy az agynyomást elkerüljék és barátjaik örömére még sok-sok esztendeig friss egészségnek örvendhessenek.

De a börzeidő táján kezdett az agynyomás elenyészni és helyette ijesztő hírek kezdtek forgalomba jutni keleten, nyugaton, északon és délen egyaránt. Eleinte félénken keltek útra s legfölebb azt a kétséget fejezték ki, hogy Merdle úrnak nem is volt olyan rengeteg vagyona, mint a hogy gyanították; ki tudja, nem fog-e ideiglenesen nehézségekbe ütközni Merdle úr vagyonának a „realizálása"; ki tudja, nem fogja-e ideiglenesen (mondjuk egy-két hónapra) az a csodálatos bank megszüntetni a fizetéseit. Mikor a suttogás erősödött, mint a hogy ettől fogva perczről-perczre erősödött, a hírek egyre fenyegetőbbekké lettek. Merdle úr semmiből támadt; természetes növekedéséről, természetes fejlődéséről senki sem tudott; voltaképpen közönséges, tudatlan ficzkó volt; alamuszi ember, a kinek soha senki nem tudott a szeme közé nézni; felkapták őt teljesen érthetetlenül mindenfajta emberek; nem volt soha saját vagyona, a vállalkozásai szörnyű vakmerőek voltak, s a költekezése rengeteg volt. A mint a nap estére kezdett hajlani, a hírek egyre hangosabbak és világosabbak lettek. Egy levelet hagyott hátra a fürdőben az orvosa czímére, és az orvosa megkapta a levelet, és a levelet holnap fogják a vizsgálóbíró elé terjeszteni, és a levél úgy fog lecsapni, mint a mennykő, a tömegre, a melyet Merdle becsapott. Számtalan mindenrendü és foglalkozásu embert tönkre fog tenni Merdle bukása; öreg emberek, a kik egész életök során kényelemben éltek, elmehetnek a menedékházba, hogy ott sirassák meg Merdlebe vetett bizalmukat; légiónyi nő és gyermek jövőjét tette tönkre ez a hatalmas gazember. A ki részt vett nagyszerű lakomáin, egytől-egyig bűntársául tekinthető a számtalan családi otthon kifosztásában; a gazdagság minden szolgalelkű imádója, a ki segítette őt a piedesztáljára emelni, okosabban tette volna, ha mindjárt magát a sátánt imádta volna.

Igy dagasztotta a híresztelés árját egyik megerősítés a másik után, s az esti lapok újabb meg újabb kiadásai oly zúgó áradattá korbácsolták, mire éjszaka lett, hogy azt hihette volna az ember, hogy a Szent Pál-székesegyház tetejének a karzatán egyedül virrasztó éjjeli őr bizonyára látja, hogy megtelt az éjszakai levegő a Merdle név súlyos morajlásával, kapcsolatban az átok minden fajtájával.

Mert ekkor tudta már mindenki, hogy a néhai Merdle úr baja egyszerűen hamisítás és csalás volt. Ő, a ki esetlen tárgya volt oly mérhetetlen hízelgésnek, vendége a nagyok lakomáinak, vonzó ereje előkelő hölgyek gyülekezetének, a kizárólagosság leigázója, az arisztokrata gőg megfékezője, a patronusok patronusa, a miniszterekkel alkudozó fél a huza-vona-hivatal lordságaiért; ő, a kinek több elismerésben volt része legfölebb tíz-tizenöt esztendő során, mint a mennyi részül jutott Angliában legalább kétszáz esztendő alatt az emberiség valamennyi békés közjótévőjének és a művészet és tudomány valamennyi mesterének, mellettök tanuskodó összes munkáikkal egyetemben, - ő, a ragyogó csoda, az új csillagkép, a melyet követniök kellett az ajándékokat hozó bölcseknek, a míg meg nem állt egy fürdőkád fenekén heverő dögtest fölött és el nem tünt, - egyszerűen a legnagyobb szélhámos és a legnagyobb tolvaj volt, a ki valaha megmenekült az akasztófától.

HUSZONHATODIK FEJEZET.

Forgószél aratása.

Lihegő lélekzés és lihegő léptek előresiető zajával rontott be Pancks úr Clennam Arthur irodájába. A vizsgálatot befejezték, a levelet közzétették, a bank összeomlott, a szalmából való többi minta-épület kigyulladt és füstté vált. A megcsodált kalózhajó levegőbe repült, mindenfajta hajók és mindenféle nagyságú csónakok rengeteg flottája közepett. És a mélység fölött nem volt más, csak rom; semmi más, csak égő hajótestek, levegőbe röpülő lőporraktárak, felrobbanó nagy ágyúk, a melyek jóbarátot és szomszédot egyaránt darabokra téptek, fuldoklók, a kik tengert nem álló gerendákba kapaszkodtak és hol itt, hol ott elsülyedtek, kimerült úszók, sodródó holttestek és czápák.

A gyártelep irodájában nyoma sem volt a régi rendnek és szorgalomnak. Fel nem bontott levelek és rendezetlen írások hevertek szanaszéjjel az íróasztalon. A lesujtott energia s füstbe ment reménység e jelei közepett ott állt az iroda gazdája tétlenül, szokott helyén, karját keresztbe fektetve az írótámlán és fejét lehajtva karjaira.

Pancks úr berontott, meglátta őt és megállt. A következő pillanatban Pancks úr karja is az íróasztalon volt és Pancks úr feje is ráhajolt a karjaira. És egyideig így maradtak tétlenül és némán, s a kis szoba térsége választotta el őket egymástól.

Pancks emelte fel először a fejét és így szólt:

- Én beszéltem rá magát, Clennam úr. Tudom. Mondjon, a mit akar. Nem mondhat többet nekem, mint a mit én mondok magamnak. Nem mondhat többet, mint a mit megérdemlek.

- Óh, Pancks, Pancks! - felelte Clennam. - Ne beszéljen arról, hogy mit érdemel. Mit érdemlek én!

- Több szerencsét, - mondotta Pancks.

- Én, - beszélt tovább Clennam, ügyet sem vetve Pancks úrra, - én, a ki tönkre tettem a társamat! Pancks, Pancks, tönkre tettem Doyce-ot! Azt a becsületes, önmagára támaszkodó, fáradhatatlan, öreg embert, a ki munkában töltötte az életét; azt az embert, a ki megküzdött annyi csalódással és megmaradt olyan jóságos, bizakodó léleknek; azt az embert, a kit úgy szerettem, a kinek oly hűséges és hasznos társa akartam lenni; tönkre tettem őt - szégyenbe és gyalázatba sodortam - tönkre tettem, tönkre tettem!

A fájdalom, a melylyel ez a gondolat kínozta Clennamet, oly vígasztalan volt, hogy Pancks úr hajánál fogva megragadta és kétségbeesetten rázta a saját fejét.

- Szidjon, uram! - kiáltott Pancks. - Szidjon, uram, mert különben kárt teszek magamban. Szidjon bolondnak, szidjon gazembernek! Mondja azt: szamár, hogy tehettél ilyet! Állat, hol járt az eszed! Markoljon meg valahol. Mondjon valami gorombaságot!

És mindeközben tovább rángatta Pancks úr könyörtelenül és kegyetlenül a meredező haját.

- Ha nem engedte volna át magát soha ennek a végzetes rögeszmének, Pancks, - szólt Clennam, inkább szánakozva, mint szemrehányóan, - mennyivel jobb lett volna, Pancks, önnek is, és mennyivel jobb lett volna nekem!

- Ne kíméljen, uram! - kiáltott Pancks, keserű bűnbánatában a fogait csikorgatva. - Ne kíméljen!

- Ha nem mélyedt volna bele soha azokba az átkozott számítgatásokba és nem jutott volna olyan kárhozatosan világos eredményekre, - nyögte Clennam, - mennyivel jobb lett volna, Pancks, önnek is, és mennyivel jobb lett volna nekem!

- Tovább, uram! - kiáltott Pancks, eleresztve a haját; - tovább, tovább!

Clennam azonban, minthogy azt látta, hogy Pancks már-már csillapodik, megmondott mindent, a mit mondani akart, sőt többet is mondott. A kezeit tördelte s csak ennyit tett még hozzá a szavaihoz:

- Vakoknak vak vezérei, Pancks! Vakoknak vak vezérei! De Doyce, Doyce, Doyce; az én igaztalanul sujtott társam!

És megint lehajtotta fejét az íróasztalra.

Mind a ketten lehajtották megint a fejöket, és Pancks volt az megint, a ki megszakította az előbbi némaságot.

- Nem voltam ágyban, uram, mióta kipattant a dolog. Szaladtam fűhöz, fához, azt remélve, hogy talán megmenthetek egy kis parazsat a tűzből. Mindhiába. Oda van minden. Oda lett minden!

- Tudom, - felelte Clennam, - nagyon is tudom.

Pancks úr a szünetet nagy nyögéssel töltötte ki, a mely lelke legmélyéből szakadt föl.

- Éppen tegnap, Pancks, - szólt Arthur; - éppen tegnap, hétfőn, határoztam el szilárdan, hogy eladok mindent, lebonyolítok mindent és végét vetem a dolognak.

- Én ezt sem mondhatom magamról, uram, - felelte Pancks. - Ámbár csodálatos, milyen sok embertől hallottam, hogy éppen tegnap akart mindent lebonyolítani, éppen tegnap az év háromszázhatvanöt napja közül, ha már el nem késett volna vele!

Gőzpöfögései, a melyek egyébkor oly furán hatottak, most inkább tragikusan hangzottak, mint megannyi fájdalmas nyögés; és Pancks úr tetőtől talpig olyan piszkos, foltos, elhanyagolt állapotban volt, hogy a Balvégzetnek hiteles képmása lehetett volna, a melyet a tisztogatás hiánya csaknem felismerhetetlenné tett.

- Clennam úr, maga... mindent -?

Az utolsó szót nem bírta kinyögni.

- Mindent.

Pancks úr belemarkolt megint a dróthajába és oly hevesen rázta, hogy néhány csomót kitépett belőle. Vad gyűlölettel megbámulta a kitépett hajcsomókat, azután zsebre dugta.

- Haladéktalanul meg kell tennem, a mit tehetek, - szólt Clennam, letörölve néhány könycseppet, a mely legördült az arczán. - A mi nyomoruságos kárpótlás telik tőlem, azt nyomban fel kell ajánlanom. Szerencsétlen társamnak a jó hírnevét minden folttól meg kell óvnom. A magam számára nem szabad semmit megtartanom. Át kell engednem hitelezőinknek a rendelkezés teljes jogát, a melylyel annyira visszaéltem, és arra kell törekednem, hogy a hibámat - vagy bűnömet - jóvá tegyem, a mennyire hátralévő napjaim alatt jóvátehető.

- Lehetetlenség, uram, keresztülvergődni a pillanatnyi ostromon?

- Szó sem lehet róla. Most már semmit sem lehet kiheverni, Pancks. Mennél hamarább mások kezébe kerül az üzlet, annál jobb. Még e héten oly kötelezettségek válnak esedékessé, a melyek pár napon belül felidéznék a katasztrófát, ha csak egy napig is elodáznám a dolgot. Tudva, a mit tudok, egy napig sem folytathatom tovább a dolgot úgy, mint eddig. Egész éjszaka azon gondolkoztam, mi a teendőm; és egyebet nem tehetek.

- De ne egyedül járjon el, - szólt Pancks, a kinek arcza oly nedves volt, mintha a gőz, a melyet panaszosan kiadott magából, nyomban vizzé vált volna. - Vegyen maga mellé jogi tanácsadót.

- Talán csakugyan jobb volna.

- Válaszsza Rugg-öt.

- Nem sok az, a mit tenni lehet. Ő épp úgy elvégezheti, mint bárki más.

- Elhozzam ide Rugg-öt, Clennam úr?

- Ha ráér, nagyon lekötelezne vele.

Pancks úr nyomban föltette a kalapját és elzakatolt Pentonville felé. A míg Pancks oda volt, Arthur föl sem emelte a fejét az írótámláról, hanem mozdulatlanul ugyanabban a helyzetben maradt.

Pancks úr elhozta magával Rugg urat, barátját és jogi tanácsadóját. Rugg úr útközben annyira meggyőződött arról, hogy Pancks úr ez idő szerint nincs beszámítható állapotban, hogy hivatásos tanácsadói szerepét annak a kérésnek az előterjesztésével kezdte meg, hogy ez az úr legyen szíves mielőbb elpárologni.

Pancks úr leverten és alázatosan engedelmeskedett.

- Olyan állapotban van, uram, a mely hasonlatos a lányom állapotához, mikor a házassági igéret megszegése miatt megindítottuk a Rugg contra Bawkins-pört, a melyben leányom volt a panaszos, - szólt Rugg úr. - Nagyon is erősen és közvetetlenül érdeklődik a dolog iránt. A kedélyállapota túlságosan izgatott. Már pedig a mi hivatásunkban szó sem lehet eredményről, uram, ha az ember kedélyállapota túlságosan izgatott.

Miközben lehúzta a keztyűjét és beledobta a kalapjába, néhány oldalpillantással észrevette, hogy a kliense nagy változáson ment át.

- Sajnálattal látom, uram, - szólt Rugg úr, - hogy önnek a kedélyállapota is túlságosan izgatott. Ugyan kérem, ugyan kérem! Ezek a veszteségek nagyon sajnálatosak, uram, de hát bátran a szemökbe kell néznünk!

- Ha az a pénz, a mit feláldoztam, mind az enyém lett volna, Rugg úr, - sóhajtott fel Clennam, - hát akkor sokkal kevésbbé törődném a dologgal.

- Igazán, uram? - szólt Rugg úr, miközben vidáman a kezét dörzsölte. - Valóban meglep, uram. Ez furcsa, uram. Eddig általában azt tapasztaltam, hogy az emberek éppen a saját pénzükkel törődnek leginkább. Láttam már embereket, a kik jó csomó idegen pénznek a nyakára hágtak, és egyáltalában nem búsultak miatta. Nem búsultak, uram.

E vígasztaló megjegyzések közben Rugg úr leült egy irodai székre az íróasztal mellé és munkához látott.

- Nos, Clennam úr, szíves engedelmével lássunk munkához. Lássuk, hogy' állunk. A kérdés egyszerű. A kérdés a szokott egyszerű, egyenes, mindennapi kérdés. Mit tehetünk a magunk érdekében? Mit tehetünk a magunk érdekében?

- Én nem ezt kérdezem, Rugg úr, - szólt Arthur. - Már a legelején félreérti a dolgot. Én azt kérdezem, mit tehetek az üzlettársam érdekében, hogyan kárpótolhatom őt legjobban?

- Félek, uram, tudja, - szólt Rugg úr rábeszélő hangon, - hogy még mindig túlságosan izgatott a kedélyállapota. A „kárpótlás" szót sehogysem szeretem, uram, legfölebb mint emeltyűt az ügyvéd kezében. Bocsásson meg hát, ha kötelességemnek vallom arra figyelmeztetni önt, hogy óvakodnia kell attól, hogy izgatott kedélyállapota el ne hatalmasodjék önön.

- Rugg úr, - szólt Clennam, miközben összeszedte magát, hogy végrehajtsa azt, a mit elhatározott, s a jogtanácsost nagyon meglepte szilárdságával, a melyet kétségbeesésében is tanusított, - úgy látom, hogy önnek nem igen van kedve arra az útra térni, a melynek követésére én

elhatároztam magamat. Ha ön nem helyesli elhatározásomat, s ennélfogva talán nem szívesen tenne meg mindent, a mi szükséges, akkor sajnálom, de máshoz kellene fordúlnom. De azt előre megmondom, hogy teljesen hiábavaló fáradság lenne, ha el akarna tántorítani elhatározásomtól.

- Jó, uram, - felelte Rugg úr, vállat vonva; - jó, uram. Minthogy valakinek el kell intézni a dolgot, engedje meg, hogy én intézzem el. Ez volt az elvi álláspontom a Rugg contra Bawkins-ügyben is. Ez az elvi álláspontom a legtöbb ügyben.

Clennam ezután közölte Rugg úrral szilárd elhatározását. Elmondta Rugg úrnak, hogy a társa nagyon egyszerű és feddhetetlen ember, s hogy őt mindabban, a mit tenni szándékozik, mindenekelőtt üzlettársa jellemének az ismerete és érzelmeinek a becsülése vezeti. Közölte Rugg úrral, hogy üzlettársa ez idő szerint egy fontos vállalkozás dolgában távol van, s hogy őneki mindenekelőtt az a kötelessége, hogy meggondolatlan cselekedetéért nyilvánosan magára vállalja a felelősséget és üzlettársát a nyilvánosság előtt tisztázza még a látszata alól is annak, mintha része lenne abban, a mi történt, vagy mintha tudott volna róla, hogy társa hírnevéhez idegen országban a legcsekélyebb folt se tapadjon, nehogy vállalkozásának sikere koczkán forogjon. Kifejtette Rugg úrnak, hogy az egyetlen igazi elégtétel, a melyet adhat, az, hogy társa jó hírnevét szeplőtlenül megóvja és nyilvánosan és kíméletlenül kijelentse, hogy ő, Clennam Arthur, volt az, a ki a czég nevében saját szakállára, sőt társának határozott figyelmeztetése ellenére, a czég minden vagyonát azokba a szédelgő vállalkozásokba fektette, a melyek legutóbb összeomlottak. Ez sokkal megfelelőbb elégtétel éppen a társa számára, mint lenne sok más ember számára; s éppen ezért mindenekelőtt ezt az elégtételt kell neki megadnia. E végből az említett tartalommal egy nyilatkozatot akar kinyomatni, a melyet meg is szövegezett már; és ezt a nyilatkozatot nemcsak a czég üzletbarátainak akarja megküldeni, hanem közzé akarja tétetni az ujságokban is. E mellett az intézkedés mellett, (a melynek kifejtése közben Rugg úr nem győzte az arczát fintorgatni és a lábait nyugtalanul emelgetni), levelet is akar írni valamennyi hitelezőjüknek, a melyben üzlettársát ünnepélyesen feloldja minden teher alól, a hitelezőket értesíti, hogy a czég megszünteti az üzleteit, a míg a hitelezők nem közlik kívánságaikat és a míg üzlettársa nem értesül a dologról, egyébként pedig mindenben alázatosan aláveti magát utasításaiknak. Ha tekintettel lesznek üzlettársa ártatlanságára és lehetővé teszik, hogy a czég tovább folytassa üzemét és a válságot kiheverje, akkor a saját részét átengedi üzlettársának, mint az egyedüli pénzértékü kárpótlást, a melyet nyujthat a szomorúságért és veszteségért, a melyet ő okozott neki, s ő maga azt kéri csak, hogy oly csekély fizetéssel, a miből éppen hogy megélhet, hűséges alkalmazottja lehessen a czégnek.

Bárha Rugg úr tisztán látta, hogy mind ennek a bekövetkezését nem akadályozhatja meg, arczfintorgatása és lábainak nyugtalansága oly ellenállhatatlan erővel kényszerítette őt a tiltakozásra, hogy Rugg úr tiltakozott is.

- Nem emelek kifogást, uram, - szólt Rugg úr, - nem akarok ellent mondani önnek. Megteszem, a mit kiván, uram; de tiltakozom.

Rugg úr ezután nem minden terjengősség nélkül kifejtette tiltakozásának a főbb pontjait. E pontok tartalma a következő volt: Az egész város, sőt mondhatni az egész ország őrjöng még a nagy leleplezés következtében és a felháborodás nagyon heves lesz az áldozatokkal szemben; a mennyiben azok, a kik nem engedték magukat elcsábítani, semmi esetre sem fogják az áldozatoknak megbocsátani, hogy nem voltak oly bölcsek, mint ők maguk; és a kik maguk is áldozatok, bizonyára okokat és mentségeket fognak találni a maguk számára, a melyekről épp oly bizonyosan meg fogják állapítani, hogy más áldozatok számára nem forogtak fönn; nem is szólva arról a nagy valószinüségről, hogy minden egyes áldozat heves felháborodással arról fogja meggyőzni önmagát, hogy más áldozatok példája nélkül ő maga sohasem esett volna a szédelgések áldozatául. Clennam nyilatkozata, ha mostanság közzéteszik, bizonyára olyan

ellenséges vihart fog Clennam fejére zúdítani, a mely lehetetlenné teszi, hogy a hitelezők elnézésére vagy egyöntetű eljárására számíthassanak, és Clennamet akkor a sortűz egyedüli céltáblájává fogja tenni, a mely egyszerre öt-hat oldalról leterítheti őt.

Clennam minderre csak annyit felelt, hogy bár a tiltakozás jogosságát átlátja, semmi sem gyöngíti vagy gyöngítheti annak az önkéntes elhatározásának az erejét, hogy üzlettársát a nyilvánosság előtt akarja tisztázni. Ennélfogva egyszer s mindenkorra arra kéri Rugg urat, hogy támogassa őt haladéktalanul terve megvalósításában. Rugg úr erre munkához látott; Arthur nem tartott meg semmit a maga számára, csak a ruháját és a könyveit és valami csekély készpénzt, és a bankárjánál lévő kis magánvagyonát is a czég aktivái közé számította.

A nyilatkozatot közzétették és a vihar rémesen tombolt. Ezer meg ezer ember forgatta vadul a szemét, hogy találjon egyetlen élő embert, a kit elhalmozhat szemrehányással; és ez a nevezetes eset, a mely magára vonta a közfigyelmet, pellengérre állította azt az egyetlen élő embert, a kit annyira kerestek. És ha még azok is, a kiknek semmi közük sem volt hozzá, annyira fel voltak háborodva az eset botrányos volta miatt, akkor aligha lehetett várni azoktól, a kik a pénzüket elvesztették, hogy elnézők legyenek. A hitelezők szemrehányással és sértésekkel telt levelek özönét zúdították Clennam fejére; és Rugg úr, a ki ott ült minden áldott nap a magas széken és elolvasott minden levelet, egy hét múlva közölte kliensével, hogy attól fél, hogy letartóztatási parancsokat eszközöltek ki ellene.

- Vállalnom kell annak, a mit tettem, a következéseit, - szólt Clennam. - A letartóztatási parancsok itt fognak találni.

Másnap reggel, mikor Plornishné asszonyék sarka felől befordult a Vérző Szív Udvarába, Plornishné asszony az ajtóban várakozott rá és titokzatosan arra kérte őt, hogy lépjen be a Boldogság tanyájába. Ott találta Rugg urat.

- Azt gondoltam, hogy itt várom meg. Én az ön helyében ma nem mennék be az irodába, uram.

- Miért nem, Rugg úr?

- Úgy tudom, hogy legalább is öt parancsot adtak ki.

- Mennél hamarabb átesem rajta, annál jobb, - szólt Clennam. - Hadd tartóztassanak le mindjárt.

- Igen, igen, - szólt Rugg úr, Clennam és az ajtó közé lépve, - de hallgasson a józan észre. Elég korán le fogják önt tartóztatni, Clennam úr, abban nem kételkedem; de hallgasson a józan észre. Ilyen esetekben csaknem mindig az szokott történni, hogy valami jelentéktelen dolog nyomul az előtérbe, fontoskodva. Most is azt látom, hogy ilyen csekélység van itt, - pusztán valami Palace-Court-ügy, - és van okom azt hinni, hogy ezen az alapon akarják letartóztatni. Én nem engedném magamat ezen az alapon letartóztatni.

- Miért nem? - kérdezte Clennam.

- Én inkább valami tekintélyes ügy alapján tartóztattatnám le magamat, uram, - szólt Rugg úr. - Nem árt, ha az ember ad a formára. Mint az ön jogi tanácsadója, jobban szeretném, ha valamelyik felsőbb bíróság parancsára tartóztatnák le önt, ha nincs ellenére, hogy megtegye nekem ezt a szivességet. Igy jobban fest a dolog.

- Rugg úr, - szólt Arthur csüggedten, - az az egyedüli vágyam, hogy mielőbb átessem rajta. Megyek és rábízom magamat a véletlenre.

- Még egy okos szót, uram! - kiáltott Rugg úr. - Most igazán okos dolgot mondok. A másik izlés dolga lehet, de ez igazán a józan ész dolga. Ha e miatt a csekélység miatt tartóztatják le, uram, akkor a Marshalseabe viszik. Már pedig azt tudja, hogy mi az a Marshalsea, milyen

szűk lyuk. Milyen szűk ketrecz. Ha ellenben a King's Bench... - Rugg úr nagyot lendített a jobb kezével, mintha tágas területet akart volna jelezni vele.

- Szívesebben vitetném magamat a Marshalseabe, - szólt Clennam, - mint bármelyik más fogházba.

- Igazán, uram? - felelte Rugg úr. - Akkor hát ez is izlés dolga és mehetünk.

Eleinte megsértődött egy kicsit, de csakhamar beletörődött a dologba. Végigmentek az udvaron a tulsó végébe. A Vérző Szivek szerencsétlensége óta még inkább érdeklődtek Arthur iránt, mint eddigelé; olybá vették őt, mint a ki most már csakugyan oda való közéjük és megszerezte a polgárjogot. Sokan kijöttek, hogy utána nézzenek s nagyfontoskodva azt mondogatták egymásnak, hogy „bizony ez is kutyául van". Plornishné asszony és az édesapja kiállt az ajtó előtti lépcső legfölső fokára és nagyon szomoruan rázták a fejüket.

Mikor Arthur és Rugg úr megérkezett az irodába, nem láttak ott senkit várakozni. De a Mózes hitnek egy idősebb vallója, a ki rumban konzerválta magát, nyomon követte őket és benézett utánok az ablaküvegen, mielőtt Rugg úr az aznapi postát elkezdte bontani.

- Óh! - szólt Rugg úr, föltekintve. - Mi ujság? Jöjjön be. - Clennam úr, azt hiszem, ez az az uri ember, a kit említettem.

Az uriember előadta látogatása czélját, hogy „egy kis üzleti ügyben" jár, és elintézte törvényes megbizatását.

- Elkísérjem önt, Clennam úr? - kérdezte Rugg úr udvariasan, a kezét dörzsölve.

- Köszönöm, inkább egyedül megyek. Legyen szíves, küldje utánam a ruhámat.

Rugg úr könnyedén, fesztelenül megigérte és azután kezet szorított Clennammel. Clennam és a kísérője lement a lépcsőn, beleült az első bérkocsiba, a mely útjukba akadt, és elhajtatott a jól ismert rácsoskapu elé.

- Nem igen hittem volna, Isten bocsássa meg, - szólt Clennam magában, - hogy valaha *így* kell ezen a kapun bevonúlnom.

Chivery úr volt a soros, és John úrfi is ott volt a páholyban. Vagy az imént váltották fel őt, vagy most várt a sorára. Mikor látták, ki az új fogoly, mind a ketten sokkal jobban elképedtek, mint a hogy fogházkapusok el szoktak képedni. Idősebb Chivery úr szégyenkezve kezet szorított Arthurral és így szólt:

- Nem emlékszem rá, uram, hogy valaha kevésbbé örültem volna a találkozásunknak.

Ifjabb Chivery úr tartózkodóbb volt és egyáltalában nem fogott kezet Arthurral. Ott állt a helyén s oly szemmel látható határozatlansággal nézett Arthurra, hogy még ennek is feltünt, bármily nehéz volt is a szeme és a szíve. John úrfi aztán csakhamar el is tünt a börtönben.

Minthogy Clennam eléggé ismerte a hely szokásait és tudta, hogy egy ideig ott kell a páholyban várakoznia, leült az egyik sarokba és úgy tett, mintha a zsebében lévő levelek átolvasásával foglalkoznék. De a levelek nem kötötték le annyira a figyelmét, hogy hálásan észre ne vette volna, hogy Chivery úr rajta volt, hogy a foglyok táguljanak a páholyból. Némelyeknek a kulcsaival intett, hogy ne lépjenek be, másokat gyöngéden kitolt a könyökével, és mindent elkövetett, hogy Arthur szerencsétlenségét tőle telhetően megkönnyítse.

Arthur tekintetét a földre szegezve ült a helyén, a múltra gondolva és a jelenen tűnődve, a nélkül, hogy akár az egyiket, akár a másikat tisztán látta volna, mikor egyszerre csak megérintette valaki a vállát. John úrfi volt, a ki így szólt:

- Jöhet már.

Felállt és követte John úrfit. Mikor egypár lépéssel beljebb kerültek a belső vaskapun, John úrfi megfordúlt és így szólt:

- Szobára van szüksége. Gondoskodtam szobáról.

- Nagyon köszönöm.

John úrfi megint megfordúlt és a régi kapualjon keresztül, fel a régi lépcsőn, a régi szobába vezette Arthurt. Arthur kinyujtotta a kezét. John úrfi ránézett Arthur kezére, ránézett Arthurra - sötéten, - nagyot lélekzett, nagyot nyelt és így szólt:

- Nem tudom, megtehetem-e. Nem. Azt hiszem, nem tehetem meg. De azt hittem, örülni fog ennek a szobának, foglalja el hát.

E következetlen viselkedésen való álmélkodása helyet engedett, mihelyt John úrfi eltávozott, (nyomban eltávozott), azoknak az érzéseknek, a melyeket az üres szoba ébresztett Clennam sajgó szívében, és a tolongó visszaemlékezéseknek arra a jóságos, gyöngéd teremtésre, a ki ezt a szobát megszentelte. Távolléte most, a mikor Arthur helyzete ennyire megváltozott, a szobát és a szobában Arthurt oly vígasztalansággal töltötte el s annyira éreztette vele annak a szerető, hűséges arcznak a hiányát, hogy Arthur sírva oda fordúlt a falnak, és csordultig telt szíve mélyéből felzokogott:

- Óh, én Kis Dorritom!

HUSZONHETEDIK FEJEZET.

A Marshalsea foglya.

Sütött a nap és a Marshalsea a déli hőségben szokatlanul csendes volt. Arthur lerogyott egy karosszékbe, a mely épp oly kopott volt, mint a börtön bármelyik lakója, és átengedte magát gondolatainak.

Az a tudat, hogy túl van a letartóztatáson, a melytől félt, és megérkezett ide, természetellenes békébe ringatta. Ez az érzések első változása, a melyet a fogház rendszerint felidéz, s a mely az a veszedelmes pihenőhely, a honnan oly sok ember lecsúszott már oly sokféle úton a gyalázat és a megaláztatás mélységeibe. Ebben a kedélyállapotban élete nem egy pontjára úgy gondolhatott vissza Arthur, mintha messze elszakadt volna tőlük, valami másik lét közepébe. Ha meggondoljuk, hogy hol volt, és hogy milyen érdeklődés vezette őt először erre a helyre, a mikor még rajta múlt, hogy odakünn maradjon-e, és hogy az a gyöngéd alak épp oly elválaszthatatlan volt ott körülötte a falaktól és rácsoktól, mint későbbi élete kézzel meg nem fogható emlékezéseitől, a melyeket sem fal, sem rács el nem zárhatott, akkor valóban érthető volt, hogy minden, a mire visszagondolt, Kis Dorrithoz vezette őt. De ő mégis különösnek találta, nem maga a tény miatt, hanem a belátás miatt, a mely együtt járt a ténynyel, hogy milyen hatással volt az a drága csöpp teremtés minden jobb elhatározására.

Senki sincs tisztában vele, kinek vagy minek tartozik hálával e tekintetben, a míg az élet örvénylő forgatagában valami hirtelen nyugvópont maga után nem vonja a kellő belátást. Lehet ez a fordulópont valami betegség, lehet valami szomorúság, lehet egy forrón szeretett személy halála, de mindenesetre ez egyik leggyakoribb jó következménye a szerencsétlenségnek. Clennamet is megszállta erősen és gyöngéden a szerencsétlenségében.

- Mikor először megembereltem magamat, - gondolta Clennam - és holmi határozott czélt tűztem bágyadt szemeim elé, kit láttam magam előtt előretörni egy jó ügy érdekében, csüggedetlenül, észrevétlenül, nemtelen akadályok ellen küzködve, a melyek hátrálásra bírtak volna egész ármádia elismert hőst és hősnőt is? Egy gyönge leánykát! Mikor megpróbáltam

lebírni elhibázott szerelmemet és nagylelkű akartam lenni azzal a férfival szemben, a ki szerencsésebb volt nálam, bárha soha meg nem tudja és soha egy szóval meg sem köszöni, kit láttam akkor magam előtt, mint a megtestesült türelmet, önmegtagadást, önuralmat, könyörületességet és nemeslelkűséget? Ugyanazt a szegény leánykát! És ha férfi létemre, a férfi minden előnyével, módjával és erejével el akartam volna hallgattatni szívemnek azt a halk szózatát, a mely arra intett, hogy ha az atyám hibázott, első kötelességem jóvátenni a hibát és vezekelni érte, ki állt volna akkor elém, melyik ifjú teremtés, a ki csaknem csupasz, gyönge lábbal járta a nedves, hideg kövezetet, a ki szakadatlanúl dolgozott vékony kezeivel, a kinek gyönge tagjai félig sem voltak védve a csúf idő ellen, ki állt volna akkor elém, hogy megszégyenítsen? Kis Dorrit!

És mind így tovább, a mint ott ült Clennam elgondolkozva az ócska karosszékben. Mindig csak Kis Dorrit. A míg végül úgy rémlett már neki, hogy most azért bűnhődik csak, mert elszakadt tőle és eltűrte, hogy bármi a világon betolakodhassék közéje és Kis Dorrit erényeinek az emléke közé.

Nyílt az ajtó és idősb Chivery úr nagyon kicsikét bedugta rajta a fejét, a nélkül, hogy Clennam felé fordította volna.

- Fölváltottak, Clennam úr, és most elmegyek. Nem parancsol semmit?

- Köszönöm. Nem kérek semmit.

- Bocsásson meg, hogy benyitottam, - szólt Chivery úr; - de nem tudtam magamra vonni a figyelmét.

- Kopogott?

- Vagy hatszor is.

Clennam, felriadva, látta, hogy a börtön felébredt már déli szundikálásából, a fogházlakók ide-oda ődöngnek az udvaron és késő délután van már. Órák hosszat ült a helyén elgondolkozva.

- Megérkezett a holmija, - szólt Chivery úr, - és a fiam felhozza majd. Felküldtem volna, de ő maga akarja felhozni. Minden áron ezt akarta, és így nem küldhettem fel. Clennam úr, mondhatnék valamit?

- Kérem, jőjjön be, - szólt Arthur; mert Chivery úr még mindig csak a fejét dugta be nagyon kicsikét az ajtón, és a szeme helyett a fülét fordította Clennam felé. Ez született gyöngédség volt Chivery úrban - igazi udvariasság; noha Chivery úr külseje nagyon is kapusra vallott, s egyáltalában nem vallott úriemberre.

- Köszönöm, uram, - szólt Chivery úr, a nélkül, hogy beljebb került volna; - fölösleges, hogy belépjek. Clennam úr, ne vessen ügyet a fiamra, (legyen olyan szíves), ha egy kicsit furcsának találja a viselkedését. A fiamnak van szíve, és helyén van a szíve. Én meg az anyjukom tudjuk, hogy hol keressük, és mindig ott találjuk a maga helyén.

Chivery úr e titokzatos szavak után visszahúzta a fülét és betette az ajtót. Vagy tíz percze távozhatott, mikor a fia követte.

- Itt a táskája, - szólt Arthurhoz, óvatosan letéve az említett tárgyai.

- Nagyon szíves. Igazán megszégyenít a fáradságával.

John úrfi eltünt, mielőtt Clennam befejezte a mondatot; de csakhamar visszatért és mint az imént, így szólt:

- Itt a fekete ládája, - s ezt a tárgyat is óvatosan letette.

- Nagyon köszönöm a figyelmességét. Remélem, hogy most már csak kezet ad, John úr?

De John úrfi hátrább lépett, a jobb csuklóját beletette a bal hüvelykéből és középujjából csinált karikába s azután úgy, mint az előbb, ezt mondta:

- Nem tudom, megtehetem-e. Nem. Azt hiszem, nem tehetem meg!

Azután megállt a helyén s merőn ránézett a fogolyra, bár a szeme nedves lett, mintha részvét tükröződött volna benne.

- Miért haragszik rám, - szólt Clennam, - s e mellett mégis miért oly figyelmes hozzám? Valami félreértés van közöttünk bizonyára. Bármit tettem is, a mi ezt a félreértést okozta, nagyon sajnálom.

- Szó sincs félreértésről, uram, - felelte John, ide-oda forgatva csuklóját a karikában, a mely meglehetősen szűk volt a csuklójára. - Szó sincs félreértésről, uram, azokban az érzelmekben, a melyekkel szemem e pillanatban szemléli önt! Ha csak körülbelül is akkora súlyom volna, mint önnek, Clennam úr - csakhogy nincsen; és ha ön nem volna bajban - mint a hogy bajban van; és ha nem ütköznék bele a Marshalsea szabályzatába - mint a hogy beleütközik: hát akkor az érzelmeim olyan természetűek, hogy inkább arra ingerelnének, hogy itt e helyütt ökölviadalra szorítsam önt, mint hogy bármi mást tegyek a világon.

Arthur egy pillanatig egy kissé elképedve és egy kissé bosszankodva nézett rá. De aztán így szólt:

- Jó, jó! Valami félreértés! Valami félreértés!

Elfordulva John urfitól, leült megint, nagyot sóhajtva, a kopott karosszékbe.

John úrfi a szemével követte Clennamet és kisvártatva felkiáltott:

- Bocsánatot kérek!

- Szivesen megbocsátok! - szóit Clennam, a kezével legyintve, a nélkül, hogy lehorgasztott fejét fölemelte volna. - Ne beszéljen tovább. Nem vagyok érdemes rá.

- Ez a bútor, uram, - szólt John úrfi szelid és gyöngéd magyarázó hangon, - az enyém. Rendszerint bérbe adom olyanoknak, a kiknek nincs butoruk és a kik ebben a szobában laknak. Nem sok, de rendelkezzék vele. Úgy értem, hogy ingyen. A világért sem tudnám önnek más föltétellel átengedni. Szívesen bocsátom önnek ingyen rendelkezésére.

Arthur fölemelte megint a fejét, hogy megköszönje John úrfi ajánlatát és kijelentse, hogy nem fogadhatja el. John még mindig ide-oda forgatta a csuklóját, s még mindig az előbbi dilemmában viaskodott önönmagával.

- Mi baja velem? - kérdezte Arthur.

- Nem vagyok hajlandó megmondani, uram, - felelte John hirtelen, hangosan és élesen. - Nincs önnel semmi bajom.

Arthur megint ránézett, hiába keresve John viselkedésének a magyarázatát; kisvártatva megint félrefordította a fejét. John úrfi erre rögtön a legszelídebben így szólt:

- Az a kis kerek asztal, uram, a jobb könyökénél, az *övé* volt - tudja, hogy kié - fölösleges megneveznem - meghalt, mint nagy úr. Attól vettem meg, a kinek ajándékozta, s a ki ő utána lakott ebben a szobában. De ez az ember egy csöppet sem hasonlított őhozzája. A legtöbb embernek nagyon bajos lenne fölemelkedni az ő színvonalára.

Arthur közelebb húzta magához az asztalkát és rátámasztotta a karját.

- Talán nem is tudja, uram, - szólt John úrfi, - hogy a mikor itt járt Londonban, betolakodtam hozzá. Mindent egybevetve az volt a véleménye, hogy tolakodtam, bárha oly szíves volt hozzám, hogy leültetett s kérdezősködött tőlem az apám, meg a régi jóbarátok felől. Vagy ha nem is jóbarátok, hát alacsonyrendű ismerősök felől. Nagyon megváltozottnak találtam, s meg is mondtam ezt, mikor hazaértem. Megkérdeztem tőle, jól érzi-e magát Amy kisasszony...

- És jól érezte magát?

- Azt hittem, hogy tudja ezt, a nélkül, hogy tőlem kellene megkérdeznie, - felelte John úrfi, miután látszólag lenyelt egy nagy szem láthatatlan pirulát. - Minthogy azonban megkérdezett, hát sajnálom, hogy nem felelhetek a kérdésére. De hát az történt, hogy ő merészségnek fogta fel a kérdésemet és azt felelte: „Mi közöm ehhez?" Ekkor vettem észre, hogy tolakodó voltam; de már előbb is féltem tőle. De azután megint nagyon szépen beszélt velem; nagyon szépen.

Néhány perczig mind a ketten hallgattak; csak John úrfi jegyezte meg a szünetnek körülbelül a közepe táján:

- Igen, nagyon szépen beszélt és nagyon szépen bánt velem.

Majd megint John úrfi szakította meg a csendet, és ezt kérdezte:

- Ha nem veszi zokon, uram, meddig szándékozik étlen-szomjan maradni?

- Nem kívántam még semmit, - felelte Clennam. - Nincs étvágyam.

- Egygyel több ok rá, hogy egyék valamit, uram, - sürgette John úrfi. - Ha azt látja, hogy itt ül órákhosszat és nem eszik semmit, mert nincs étvágya, hát akkor étvágy nélkül kell föltétlenül ennie valamit. Én most teázni fogok a szobámban. Ha nem veszi rossz néven, arra kérem, jőjjön át hozzám és igyék meg egy csészét. Vagy ha úgy tetszik, ide is áthozhatom tálczán, két percz mulva itt vagyok vele.

Minthogy érezte, hogy John úrfi ezt is megteszi, ha visszautasítja a meghívását, s minthogy meg akarta mutatni, hogy nem feledkezett meg sem idősb Chivery úr kéréséről, sem ifjabb Chivery úr mentegetődzéséről, felállt Arthur és kijelentette, hogy szívesen átmegy John úrfi szobájába egy csésze teára. John úrfi bezárta Clennam helyett a szobája ajtaját, mikor kimentek, ügyesen Arthur zsebébe csúsztatta a kulcsot, s azután átvezette őt a saját lakásába.

A ház tetején volt, közel a kapualjához. Az a szoba volt, a melybe Clennam besietett, mikor a meggazdagodott család örökre távozott a börtönből, s a hol az eszméletlen Kis Dorritot fölemelte a földről. Clennam előre tudta, hová mennek, abban a pillanatban, mikor rátette lábát a lépcsőre. A szoba annyiban változott, hogy most kárpitozva volt, újra ki volt festve és sokkal kényelmesebben volt bebútorozva; de Arthur vissza tudta idézni emlékezetébe, hogy milyennek látta akkor egy szempillantás alatt, a mikor Kis Dorritot felemelte a földről és levitte a kocsihoz.

John úrfi merően nézett Clennamre és az ujjait harapdálta.

- Látom, hogy emlékszik a szobára, Clennam úr?

- Nagyon jól emlékszem rá! Isten áldja meg a kis teremtést!

John úrfi megfeledkezve a teáról, tovább harapdálta az ujjait és tovább nézett a vendégére, mindaddig, a míg vendége tovább nézdegélte a szobát. Végül neki rontott John úrfi a teás-kannának, hevesen beleöntött egy csomó teát egy szelenczéből, és lesietett a közös konyhába, hogy megtöltse a kannát forró vízzel.

A szoba oly ékesen beszélt Clennamhez a megváltozott körülmények között, a melyek visszajuttatták őt a siralmas Marshalseabe; oly szomorúan beszélt hozzá Kis Dorritról és Kis Dorrit elvesztéséről, hogy Arthur még akkor is nehezen tudott volna uralkodni magán, ha nem

lett volna egyedül. Egyedül nem is próbálta meg. Kezét rátette az érzéketlen falra, mintha magát Kis Dorritot érintette volna, és halkan a nevét suttogta. Az ablakhoz lépett, kitekintett az éles vashegyekkel szegélyezett börtönfal fölött és áldást lehelt a nyári ködön keresztül a távoli ország felé, a hol Kis Dorrit élt gazdagon és boldogan.

John úrfi elmaradt egy ideig, s a mikor visszatért, kitünt, hogy künn járt a börtönből, mert friss vajat hozott magával káposztalevélben, néhány vékony szelet főtt sonkát egy másik káposztalevélben és egy kis kosár vízitormát, meg fejessalátát. Miután mindent szépen elrendezett az asztalon, leültek teázni.

Clennam nem akart szégyenére válni a lakomának, de hasztalanul. A sonkától rosszul lett, a kenyér homokká változott a szájában. Nem tudott semmi mást magába erőltetni, csak egy csésze teát.

- Próbáljon meg egy kis zöldséget, - szólt John úrfi, eléje tolva a kosarat.

Clennam kivett egy-két vizitormahajtást és megint enni próbált; de a kenyér még szemcsésebb homokká változott és a sonka, (noha elég jó sonka volt), mintha gyönge sonkás számumot fújt volna végig az egész Marshalsean.

- Próbáljon még egy kis zöldséget, uram, - szólt John úrfi, és megint Clennam elé tolta a kosarat.

Annyira úgy festett a dolog, mintha zöldséget dugtak volna egy szomorú, fogoly madár kalitkájába, és annyira nyilvánvaló volt, hogy John azért hozta a kosarat, hogy Clennamnek legyen mitől felüdülnie a börtön ízzó kövei és téglái között a nyomasztó hőségben, hogy Clennam mosolyogva így szólt:

- Nagyon kedves volt, hogy eszébe jutott bedugni ezt kalitkámnak a rácsai közé, de ma még ezt sem tudom lenyomni.

Mintha ez a kelletlenség ragadós lett volna, John úrfi is csakhamar félretolta a tányérját, s kezdte a káposztalevelet, a melyben a sonka volt, összehajtogatni. Miután többször összehajtotta, úgy hogy egészen kis csomag lett, kezdte a két tenyere között összenyomni, s eközben figyelmesen Clennamet nézte.

- Azon tünődöm, - szólt végül John úrfi, erősebben összenyomva zöld csomagját, - hogy ha már a saját kedvéért nem ügyel is magára, vajjon nem kellene-e másnak a kedvéért törődnie saját magával?

- Ugyan kinek a kedvéért? - szólt Arthur felsóhajtva és mosolyogva.

- Clennam úr, - szólt John melegen, - igazán csodálkozom, hogy olyan úr, a ki olyan őszinte tud lenni, mint ön, képes arra, hogy ilyen hitvány feleletet adjon nekem. Clennam úr, igazán meglep, hogy olyan úr, mint ön, a kinek van szíve, képes oly szívtelenségre, hogy így bánjék az én szívemmel. Csodálkozom rajta, uram. Valóban, őszintén csodálkozom!

John úrfi, a ki felugrott, hogy utolsó szavainak nagyobb nyomatékot adhasson, leült megint és zöld csomagját a jobb lábán kezdte ide-oda görgetni, s eközben le nem vette a szemét Clennamről, hanem állandóan méltatlankodó szemrehányással Clennamre meredt.

- Kihevertem, uram, - szólt John. - Elnyomtam, mert tudtam, hogy el kell nyomnom, és szilárdan föltettem magamban, hogy nem gondolok rá többet. És azt hiszem, nem is gondoltam volna rá többet, hogyha önt nem hozták volna be ide a börtönbe, életemnek egy rám nézve boldogtalan órájában, a mai napon! (Izgatottságában John úrfi édesanyjának a hatásos mondatfűzési módját használta.) Mikor ma megpillantottam önt a páholyban, uram, - (mintha inkább egy upasfát hoztak volna ide a börtönbe és nem egy adós foglyot), - olyan viharok törtek ki bennem megint, hogy az első pillanatban felfordítottak újra mindent, és én örvény forgatagában keringtem. Kiszabadítottam magamat belőle. Küzködtem és kiszabadítottam

magamat. Ha ez volna az utolsó szó, a melyet ki kell mondanom, akkor is azt mondanám: küzködtem minden erőmmel ez ellen az örvény ellen, és kiszabadultam belőle. Azt mondtam magamban, ha goromba voltam, bocsánatot kell kérnem, és bocsánatot kértem, nem törődve azzal, vajjon megalázkodom-e. És most, a mikor oly forrón óhajtottam bebizonyítani, hogy egy gondolat csaknem szentnek mondható a bensőmben és fontosabb minden egyébnél, - most ime, mindezek ellenére, ön kitér előlem, ha még oly gyöngéd czélzást teszek is rá, és visszautasít. Mert, uram, - szólt John úrfi, - ne legyen oly aljas és ne tagadja le, hogy kitért előlem és visszautasított.

Arthur elképedve bámult John úrfira, és zavarodottan ennyit tudott csak mondani:

- Mi történt? Mit akar tőlem, John?

De John, a ki olyan kedélyállapotban volt, a melyben az emberek bizonyos osztálya számára semmi sem lehetetlenebb, mint feleletet adni, vakon tovább rohant.

- Nem voltam soha, - jelentette ki John, - nem voltam soha és nem vagyok oly vakmerő, hogy azt higyjem, ebben bizonyos vagyok, hogy van még mit megmentenem. Nem volt soha, nem, miért mondanám, hogy volt, mikor nem volt soha a legkisebb reményem sem, hogy valamikor oly boldog lehetnék, nem volt már az elhangzott szavak után sem, még ha nem tornyosodtak volna is elém áthághatatlan akadályok! De hát ok ez arra, hogy ne legyen emlékezőtehetségem, hogy ne legyen gondolatom, hogy ne legyenek szent helyeim, hogy ne legyen semmim?

- De hát miről beszél? - kiáltott Arthur.

- Könnyü lábbal taposni, uram, - folytatta John, vad szavak valóságos prairiejében gázolva, - ha valakinek van szive hozzá, hogy ilyesmit tegyen. Könnyü lábbal taposni, de azért mégis megvan. Lehet, hogy nem lehetne lábbal taposni, ha nem volna meg. De ez még nem teszi férfiassá, nem teszi becsületessé, nem igazolja azt, hogy visszautasítsanak valakit, miután küzködött és kiszabadította magát, mint a pillangó. A világ gunyolódhat egy kapuson, de azért a kapus is ember - ha ugyan nem asszony, a minek női gonosztevők között kell lennie.

Bármily nevetséges volt is összefüggéstelen beszéde, mégis olyan őszinteség volt John úrfi egyszerű, érzelmes lényében, és izzó arczán, valamint hangjának és viselkedésének izgatottságában oly félreérthetetlenül megvolt az a tudat, hogy nagyon gyöngéd pontján kapott sebet, hogy Arthurnak nagyon kegyetlennek kellett volna lennie, ha ezt nem veszi tekintetbe. Megpróbálta gondolatait visszaterelni ennek az ismeretlen sértésnek a kiinduló pontjához, miközben John úrfi, a ki zöld csomagját egészen gömbölyűre hengergette, gondosan három darabra vágta a csomagot és egy tányérra tette, mintha valami különös csemege lett volna.

- Lehetségesnek tartom, - szólt Arthur, miután végiggondolta a beszélgetést visszafelé a vízitormáig és megint előre a mostani pillanatig, - hogy ön Dorrit kisasszonyra tett valami czélzást.

- Lehetséges, uram, - felelte Chivery John.

- De én nem értem. Remélem, nem vagyok oly szerencsétlen, hogy azt a hitet ébresztem önben, mintha megint meg akarnám sérteni, mert eddig sem akartam önt soha megsérteni - hogy ha kijelentem, hogy nem értem a dolgot.

- Uram, - szólt John úrfi, - oly álnok akar tenni, hogy letagadja, hogy tud róla és régen tudott róla, hogy én Dorrit kisasszony iránt - nem szerelemmel, nem, ezt a vakmerő szót nem akarom használni, - hanem imádattal és odaadással viseltettem?

- Valóban, John, abban nem látok semmi álnokságot, hogy ha ezt tudom; hogy miért gyanusít meg ilyesmivel, sehogysem értem. Megmondta önnek az édesanyja, Chiveryné asszony, hogy én egyszer meglátogattam?

- Nem, uram, - felelte John kurtán. - Erről sohasem hallottam.

- Pedig meglátogattam. Elképzeli, hogy miért?

- Nem, uram, - felelt John röviden. - Nem tudom elképzelni, hogy miért.

- Hát akkor megmondom. Az volt a vágyam, hogy előmozdítsam Dorrit kisasszony boldogságát; és ha azt a meggyőződést szerezhettem volna, hogy Dorrit kisasszony viszonozza az ön vonzalmát...

Szegény Chivery John elvörösödött a füle hegyéig.

- Dorrit kisasszony sohasem viszonozta a vonzalmamat, uram. Becsületes és őszinte akarok lenni, a mennyire tőlem telik, bár szegény és egyszerű ember vagyok, és nem merném egy pillanatig sem azt állítani, hogy Dorrit kisasszony viszonozta a vonzalmamat, vagy a legkisebb okot is adta volna rá, hogy ezt higyjem felőle. Nem, sőt azt sem merném állítani, hogy józanul bármikor is azt remélhettem volna, hogy valaha viszonozná vagy viszonozhatná. Magasan fölöttem állott mindenkor minden tekintetben. Hasonlóképpen, - tette hozzá John, - valamint előkelő családja is.

Lovagias tisztelete minden iránt, a mi Kis Dorrithoz tartozott, oly tiszteletreméltó alakká avatta John úrfit, bárha igen kis növésű volt, bárha meglehetős gyönge volt a lába, nagyon gyönge volt a haja és nagyon költőies volt a vérmérséklete, hogy ha egy Góliát ült volna a helyén, az sem tarthatott volna számot Arthur nagyobb becsülésére.

- Úgy beszél, John, - szólt Arthur őszinte csodálattal, - a hogy férfihez illő.

- Nos, uram, - felelte John, végigsimítva kezével a szemét, - azt szeretném, ha ön is úgy beszélne.

Oly gyorsan vágta ki ezt a váratlan feleletet, hogy Arthur megint elképedve nézett rá.

- Különben, - szólt John, kinyujtva kezét a teástálcza fölé, - ha nagyon erős volt a megjegyzés, hát visszavonom! De miért nem, miért nem? Ha azt mondom önnek, Clennam úr, hogy törődjék saját magával más valakinek a kedvéért, miért nem őszinte hozzám, habár csak kapus vagyok is? Miért szereztem meg önnek azt a szobát, a melynek tudtam, hogy legjobban fog örülni? Miért vittem föl én a holmiját? Nem mintha nehéz lett volna; nem azért teszem szóvá, egyáltalában nem azért. Miért fáradtam így önnel reggeltől fogva? A saját érdemei miatt? Nem. Nagyok ezek is, kétségtelenül; de nem ezek miatt tettem. Más valakinek az érdemei estek itt a latba, más valakinek az érdemei voltak rám nézve sokkal súlyosabbak. Hát akkor miért nem őszinte hozzám?

- Őszintén szólva, John, - mondta Clennam, - maga nagyon derék fiú és én oly nagyra becsülöm az ön jellemét, hogy ha talán viselkedésemmel azt a látszatot keltettem, hogy kevésbbé vagyok tisztában, mint a hogy valóban tisztában vagyok azzal a ténynyel, hogy azt a sok szívességet, a melylyel elhalmozott, annak a körülménynek kell tulajdonítanom, hogy Dorrit kisasszony engem barátjának tekint és megtisztel a bizalmával, - hát akkor megvallom, hogy ez hiba volt és arra kérem, hogy bocsásson meg érte.

- Óh! Miért nem, - ismételte John, újra feltörő keserűséggel, - miért nem beszél őszintén velem?

- Kijelentem önnek, - felelt Arthur, - hogy nem értem önt. Nézzem rám. Gondolja meg, milyen helyzetben vagyok. Valószínű-e, hogy azt a sok más szemrehányást, a melylyel önmagamat kell illetnem, szándékosan azzal tetézném meg, hogy hálátlan vagy álnok lennék önnel szemben? Nem értem önt.

John hitetlen ábrázata lassan kételkedővé szelídült. Felállt, visszahúzódott a szoba rácsos ablakához, intett Arthurnak, hogy jőjjön utána, aztán eltünődve a szemébe nézett Arthurnak.

- Clennam úr, azt akarja mondani, hogy nem tudja?

- Mit, John?

- Nagy Isten! - szólt John úrfi, miközben mély lélekzetet véve a fal hegyes csipkézetéhez intézte szavait. - Azt kérdi, hogy mit!

Clennam ránézett a falra és ránézett Johnra; azután megint ránézett a falra és megint ránézett Johnra.

- Azt kérdi, hogy mit! Sőt a mi több ennél, - kiáltott fel John úrfi, fájdalmas elcsodálkozással tekintve Clennamre, - úgy látszik, hogy komolyan kérdi ezt! Látja ezt az ablakot, uram?

- Persze, hogy látom ezt az ablakot.

- Látja ezt a szobát?

- Hát persze, hogy látom ezt a szobát.

- Látja szemközt azt a falat és odalenn azt az udvart? Ezek mind tanúi voltak napról-napra, éjszakáról-éjszakára, hétről-hétre, hónapról-hónapra. Mert hányszor láttam én itt Dorrit kisasszonyt, a mikor ő nem látott is engem!

- Minek voltak a tanúi? - kérdezte Clennam.

- Dorrit kisasszony szerelmének.

- Kit szeretett?

- Önt! - mondta John. És megérintette Clennam mellét a kezefejével és visszament a székéhez, és sápadt arczczal leült rá, belekapaszkodva a szék karjaiba, és Clennam felé bólogatott a fejével.

Ha erősen mellbe vágta volna Clennamot e helyett a gyöngéd érintés helyett, akkor sem rendíthette volna meg őt jobban. Clennam elképedve állt a helyén; tekintetét Johnra függesztette; az ajka szétnyilt s mintha többször ezt a szót akarta volna kimondani: „Engem!” de nem mondta ki; a kezeit leejtette; egész megjelenése olyan volt, mintha álomból ébredt volna s belekábult volna valami hírbe, a melyet sehogysem tudott megérteni.

- Engem! - szólt végül hangosan.

- Ah! - nyögött John úrfi. - Önt!

Arthur tőle telhetően mosolyogni próbált és így felelt:

- Képzelődik. Tisztára téved.

- Én tévedek, uram! - szólt John úrfi. - *Én* tévedek ebben a dologban! Nem, Clennam úr, ne mondjon ilyet. Minden más dologban tévedhetek, ha úgy tetszik, mert én magam sem tartom magamat éleseszű embernek és tisztában vagyok a gyarlóságaimmal. De hogy tévedek ebben a dologban, a mely több fájdalmat okozott a szívemnek, mint a mennyit vademberek egész nyílfelhője okozhatott volna! Hogy tévedek ebben a dologban, a mely majdnem a sírba vitt, a mit különben nem egyszer kívántam is, csak legalább összeegyeztethető lett volna a sír a trafikkal és apámnak meg anyámnak az érzelmeivel! Hogy tévedek ebben a dologban, a mely még e pillanatban is arra kényszerít, hogy elővegyem a zsebkendőmet nagy gyerek módjára, a hogy mondani szokták, ámbár én bizony nem tudom, miért szégyen az, ha valakit nagy gyereknek mondanak, mert minden igazi férfiszív szereti a gyerekeket, akár kicsik, akár nagyok. Ne mondjon ilyet nekem, ne mondjon ilyet!

John úrfi, a kinek szíve mindig fölöttébb tiszteletre méltó volt, bárha a külseje meglehetős képtelen volt is, elővette a zsebkendőjét, még pedig becsületesen, sem nem fitogtatva, sem nem rejtegetve a meghatottságát, mint a hogy csak nagyon derék embernél tapasztalhatjuk, a mikor előveszi a zsebkendőjét, hogy megtörölje vele a szemét. Miután felszárította könnyeit s megengedte magának azt az ártatlan fényüzést, hogy zokogott egyet és kifujta az orrát, megint eltette a zsebkendőjét.

Az érintés hatása még mindig annyira hasonlított a mellbevágás hatásához, hogy Arthur nem igen tudott sok szót kinyögni, hogy ennek a kérdésnek a feszegetését befejezze. Biztosította róla Chivery Johnt, mikor John zsebébe dugta újra a zsebkendőjét, hogy nagyrabecsüli John önzetlenségét és Dorrit kisasszony emlékéhez való hűséges ragaszkodását. A mi pedig azt a benyomást illeti, a melyről az imént adott számot - John e helyütt közbeszólt és kijelentette: „Nem benyomás! Bizonyosság!" - a mi azt illeti, erről talán majd máskor beszélgessenek, de most ne feszegessék tovább. Minthogy fáradt és rosszkedvű, John engedelmével visszamegy most a szobájába és ma este nem is jön ki már többé. John beleegyezett, és Clennam a fal árnyékában visszaosont a lakásába.

A kapott mellbevágást oly erősen érezte még mindig, hogy mikor az a piszkos vén asszony eltávozott, a ki ott várt rá ajtaja előtt a lépcsőn ülve, hogy megvesse az ágyát, s a ki értésére adta, miközben az ágyat megvetette, hogy Chivery úr utasította őt erre, „nem az öreg, hanem a fiatal", - Arthur leült a kopott karosszékbe s fejét a két keze közé szorította, mintha elkábult volna. Hogy Kis Dorrit szereti őt! Ez sokkal érthetetlenebb volt rá nézve, mint a nyomorúsága. Sokkal érthetetlenebb!

Vegyük csak fontolóra a valószínűtlenségét. Gyermekének szokta nevezni Kis Dorritot, még pedig édes gyermekének, s azzal iparkodott bizalmát kiérdemelni, hogy hangsúlyozta a kettőjük között lévő korkülönbséget, s önmagáról úgy beszélt, mint öregedő emberről. De talán Kis Dorrit még sem tekintette őt öregnek. Valami arra emlékeztette, hogy ő maga sem tartotta magát öregnek, a míg a rózsák lefelé nem úsztak a folyón.

Kis Dorrit két levele ott volt egyéb iratok között a ládájában. Elővette és elolvasta őket. Mintha Kis Dorrit édes hangja csendült volna feléje belőlük. Nem egy olyan árnyalatát érezte ki belőle a gyöngédségnek, a mely nem volt összeegyeztethetetlen az új értelemmel. És egyszerre csak visszaemlékezett annak a „Nem, nem, nem"-nek csendes vigasztalanságára, a melyet itt hallott tőle ugyanebben a szobában - akkor este, a mikor sorsa változásának első hírét közölte vele, s a mikor más egyéb szavakat is váltottak egymással, a melyekre most kellett visszaemlékeznie a megaláztatás és fogsága idején.

Vegyük csak fontolóra a valószínűtlenségét.

De a mint fontolgatta, ez a valószínűtlenség kezdett egyre jobban gyöngülni. És ezzel egyidejüleg támadt a szívében egy másik furcsa kérdés, a mely egyre erősödött. Az ellenkezése, a melylyel azt a gondolatot fogadta volt, hogy Kis Dorrit szeret valakit; forró vágya, hogy ezt a pontot tisztázza; az a határozatlan érzése, hogy félig-meddig nagylelküségre vallana, ha Kis Dorrit szerelmét bárki más iránt támogatná: vajjon nem volt-e mindebben valami, a mit elfojtott és elriasztott, mikor éledezni kezdett? Nem súgta-e azt soha magának, hogy gondolnia sem szabad arra, hogy Kis Dorrit szerethetné őt; hogy háládatosságával nem szabad visszaélnie; hogy a tapasztalataiban rejlő intelemről és korholásról nem szabad megfeledkeznie; hogy az efféle fiatalos reményeket az enyészet zsákmányának kell tekintenie, mint a hogy az enyészet zsákmánya lett barátjának halott leánykája; hogy állhatatosan azt kell hajtogatnia magában, hogy ez az idő oda van már az ő számára, s hogy ő már nagyon is szomorú és öreg ember?

Megcsókolta Kis Dorritot, mikor fölemelte őt a földről, aznap, mikor oly következetesen és határozottan megfeledkezett róla mindenki. De vajjon egészen úgy, a hogy megcsókolta volna akkor, ha Kis Dorrit eszméletén lett volna? Nem volt semmi különbség?

Mikor besötétedett, még mindig ezek a gondolatok foglalkoztatták Clennamet. Mikor besötétedett, kopogott az ajtaján Plornish úr és Plornishné asszony is. Egy kosarat hoztak magukkal, tele a legjava választékával annak a raktárkészletnek, a mely oly rohamosan fogyott s oly lassan hajtott jövedelmet. Plornishné asszony könnyekig meg volt hatva. Plornish úr a maga

bölcselkedő, de nem világos módján, barátságosan azt dörmögte, hogy tudja, van a világon fölfelé és van lefelé. Kár firtatni, mért van ez a fölfelé és mért van ez a lefelé; elég az hozzá, hogy van, tudja. Hallotta, hogy való igazság, hogy a mint a világ körben forog, mert kétségtelenül körben forog, még a legkiválóbb úriemberre is rákerül a sor, a mikor fejjel lefelé áll és a haja visszájárul kilóg az úgynevezett világürbe. Sebaj hát. Plornish úr annyit mond csak, hogy sebaj hát. Az illető úriembernek a feje megint fölfelé kerül majd, mikor rákerül a sor, és az illető úriembernek a haja úgy le fog simulni megint, hogy gyönyörüség lesz ránézni; sebaj hát!

Említettük már, hogy Plornishné asszony, a ki nem volt bölcselkedő hajlamú, sírt. Az történt továbbá, hogy Plornishné asszonyt, mivelhogy nem volt bölcselkedő hajlamú, meg lehetett érteni. Lehet, hogy ellágyult kedélyállapota volt az oka, vagy nemének józansága, vagy a nőket jellemző gyors eszmetársítás vagy a nőket jellemző hiánya az eszmetársításnak, de az történt továbbá, hogy Plornishné asszony értelmessége valahogyan éppen azt a kérdést bolygatta meg, a mely Arthur gondolatait foglalkoztatta.

- Hogy miképpen beszélt önről az édesapám, Clennam úr, - szólt Plornishné asszony, - azt aligha képzelheti el. Egészen belebetegedett a dologba. És a mi a hangját illeti, hát ez a szerencsétlenség egészen megfosztotta a hangjától. Hiszen tudja, milyen édes énekhangja van az édesapámnak; de a teánál egyetlen hangot sem tudott kiadni a gyerekek számára, akár hiszi, akár nem.

Mialatt beszélt, Plornishné asszony a fejét rázta, a szemét törölgette és visszaemlékezésekbe merülten nézett körül a szobában.

- És a mi Baptist urat illeti, - folytatta Plornishné asszony, - hogy mitévő lesz, ha értesül a dologról, hát én bizony nem tudom, sőt el se tudom képzelni. Már régen itt lett volna, bizonyos lehet benne, ha nem járna távol éppen önnek valami bizalmas dolgában. Az a szívós kitartás, a melylyel ezt az ügyet hajszolja fáradhatatlanul, valóban, - szólt Plornishné asszony, a maga olasz nyelvezetére csapva át, - nagy ámulatba ejti padronát, a hogy mondani szoktam neki.

Plornishné asszony, bárha nem volt egy csöppet sem képzelődő, érezte, hogy ezt a toszkánai mondatot különös előkelőséggel használta. Plornish úr nem is tudta palástolni elragadtatását feleségének nyelvészeti tökéletessége miatt.

- De én csak amondó vagyok, Clennam úr, - folytatta a derék asszonyság, - hogy mindig van valami, a miért hálát kell adnunk, és bizonyos vagyok benne, hogy ezt Ön is elismeri. Minthogy ebben a szobában beszélgetünk, nem nehéz kitalálni, hogy ezúttal mi az a valami. Ezúttal valóban azért kell hálát adnunk, hogy nincs itt Dorrit kisasszony és nem értesülhet a dologról.

Arthurnak úgy rémlett, hogy Plornishné asszony nagyon különös arczkifejezéssel néz rá.

- Igazán, - ismételte Plornishné asszony, - nagy hálát adhatunk azért, hogy Dorrit kisasszony messze van innen. Remélhető, hogy nem igen értesül a dologról. Ha itt lett volna és látta volna ezt, uram, kétségtelen, hogy ha *így* látja önt, - Plornishné asszony ismételte ezt a pár szót, - kétségtelen, hogy ha *így* látja önt - bajában és szomorúságában, hát ezt aligha bírta volna ki Dorrit kisasszony gyöngéd szíve. Nem is tudok semmit elgondolni, a mi annyira bánthatta volna Dorrit kisasszonyt, mint ez.

Bizonyos, hogy Plornishné asszony most, a maga baráti meghatottságában, bizonyos remegő daczczal nézett Arthurra.

- Úgy bizony! - mondta Plornishné asszony. - És kitünt, hogy az édesapám, bármilyen öreg, mégis észrevesz mindent, mert csak ma délután is így szólt hozzám, tanú rá a Boldogság tanyája, hogy nem teszek hozzá semmit, sem nem változtatok rajta egy szót sem: „Mari, igazán örülhetünk, hogy Dorrit kisasszony nincs itt és nem kell látnia semmit.” Ezek voltak az édesapám szavai. Szóról-szóra ezt mondta az édesapám: „Igazán örülhetünk. Mari, hogy

Dorrit kisasszony nincs itt és nem kell látnia semmit." És én erre így szóltam az édesapámnak, így szóltam hozzá: „Apa, igazad van!" Ez az, - fejezte be Plornishné asszony olyan arczot vágva, mint a rendkívül lelkiismeretes tanú a bíróság előtt, - ez az, a mit én meg az édesapám egymásnak mondtunk. És én nem is mondok önnek mást, mint a mit én meg az édesapám egymásnak mondtunk.

Plornish úr, a ki sokkal lakonikusabb vérmérsékletű volt, megragadta a kínálkozó alkalmat és azt indítványozta, hogy hagyják magára Clennam urat.

- Mert, látod, - szólt Plornish úr komolyan, - én tudom ám, hogy mi ez, anyjukom.

És több ízben elismételte ezt a jelentős megjegyzést, mintha valami nagy, erkölcsi titok rejlett volna benne a saját számára. Igy aztán eltávozott végül karonfogvást az érdemes pár.

Kis Dorrit, Kis Dorrit! Megint órák hosszat. Mindig csak Kis Dorrit!

Szerencsére, ha valaha így volt is, most vége volt már, és jobb is, hogy vége volt. Föltéve, hogy Kis Dorrit szerette volna öt s ő tudott volna róla és nem átallotta volna viszont szeretni őt, vajjon milyen útra vezette volna őt - arra az útra, a mely visszajuttatta volna őt erre a nyomorúságos helyre! Nagy vigasztalása telhetett Clennamnek abban a gondolatban, hogy Kis Dorrit örökre megszabadult ettől a helytől; hogy férjhez ment vagy nemsokára férjhez fog menni, (atyjának erre vonatkozó terveiről határozatlan híresztelések eljutottak a Vérző Szív Udvarába is nénje házasságának hírével egyetemben); és hogy a Marshalsea kapuja bezárult mindörökre mindama zavaros lehetőségek mögött, a melyek az eltünt múlt emlékei voltak.

Édes Kis Dorrit!

Miközben Clennam visszatekintett a maga siralmas történetére, Kis Dorrit volt történetének az enyésző pontja. A perspektiva minden vonala az ő ártatlan alakjához vezetett. Ezer meg ezer mérföldet utazott feléje; régebbi nyugtalanító remények és kétségek elcsítultak előtte; ő volt élete minden érdeklődésének a középpontja; ő volt mindennek a végpontja, a mi jó és kellemes volt az életében; túl rajta nem volt semmi más, csak pusztaság és komor égboltozat.

Nyugtalanul, úgy mint az első éjszaka, a melyet itt töltött el e komor falak között, ilyen gondolatokon töprengve átvirrasztotta az éjszakát. John úrfi pedig ekközben békés álomban szendergett, miután kieszelte és megszövegezte párnáján a következő sírfeliratot:

Idegen!

Becsüld meg

IFJABB CHIVERY JOHN
örök pihenőhelyét,

a ki élemedett korában halt meg,
a mit fölösleges megjelölni.
A vetélytársával kétségbeesett állapotban találkozott,
és szeretett volna

ÖKÖLVIADALBAN MÉRKÖZNI VELE;

de, a szeretett lény kedvéért,
legyőzte keserű érzelmeit és

NAGYLELKÜ
maradt.

HUSZONNYOLCZADIK FEJEZET.

Vendég a Marshalseaben.

A közösség véleménye a fogházon kívül keményen bánt Clennammel, a ki nem szerzett barátokat a közösségben a fogházon belül sem. Sokkal levertebb lévén, semhogy csatlakozhatott volna az udvarban a nyájhoz, a mely összeverődött, hogy elfelejtse a gondjait; sokkal tartózkodóbb és szerencsétlenebb lévén, semhogy részt vehetett volna a kantin szegényes örömeiben: benn maradt a szobájában, s a többiek bizalmatlanul néztek rá. Némelyek azt mondták, hogy gőgös; mások azt mondták, hogy komor és mogorva; voltak, a kik megvetették, mert kishitü kutya, a ki búsul az adósságai miatt. A fogház népe e különböző vádpontok miatt elhuzódott tehát tőle, de főképp a legutolsó vádpont miatt, a mely mintegy családi árulásfélét foglalt magában. És Clennam csakhamar annyira elszigetelődött, hogy nem is ment ki máskor sétálni egy kicsit a szobájából, csak a mikor az esti klub összeült már, hogy énekeljen és felköszöntőket meg ünnepi beszédeket mondjon, s a mikor az udvar úgyszólván teljesen az asszonyoké és a gyermekeké volt már.

A fogság hatása kezdett érződni rajta. Tudta, hogy lustálkodik és álmodozik. Azok után, a miket a fogság hatásából éppen e négy falon belül, a hol most lakott, módjában volt megfigyelnie, ez a tudat aggodalommal töltötte el saját maga miatt. Félénken rejtőzve nemcsak más emberek figyelő szeme, hanem a saját megfigyelése elől is, kezdett nagyon is észrevehetően megváltozni. Mindenki láthatta, hogy a börtönfalak árnyéka sötéten rája borult.

Egyszer, mikor már körülbelül tiz-tizenkét hete lehetett a fogházban, s a mikor megpróbált olvasni, de nem volt képes még a könyv költői alakjait sem elválasztani a Marshalseatől, megállt valaki az ajtaja előtt és valaki kopogott az ajtaján. Clennam felállt és ajtót nyitott, s egy kellemes hang köszöntötte őt e szavakkal:

- Hogy' van, Clennam úr? Remélem, nem zavarom a látogatásommal?

A szellemes fiatal Barnacle volt, a Ferdinánd. Nagyon jólelkünek és megnyerőnek tetszett, ámbár mint a komor fogház ellentéte, valóban túlságosan vidám és fesztelen volt.

- Meg van lepve, úgy-e, hogy engem lát, Clennam úr? - szólt a fiatal Barnacle, leülve a székre, a melylyel Clennam megkínálta.

- Nem tagadom, nagyon meg vagyok lepve.

- De remélem, nem kellemetlenül?

- Szó sincs róla.

- Köszönöm. Hogy őszinte legyek, - szólt a megnyerő modorú fiatal Barnacle, - rendkívül elszomorított az a hír, hogy ön kénytelen volt ideiglenesen ide visszavonulni, és remélem, persze csak bizalmasan, négyszemközt, hogy a mi irodánknak nincs része benne?

- Az önök hivatalának?

- A mi huza-vona-hivatalunknak.

- Nem tolhatom rá a felelősséget semmiképp erre a nevezetes intézményre a magam balsorsáért.

- Szavamra, - szólt az eleven fiatal Barnacle, - ennek igazán nagyon örülök. Valósággal megkönnyebbülés ez rám nézve. Végtelenül sajnáltam volna, ha a hivatalunknak része lett volna az ön bajaiban.

Clennam újra biztosította róla, hogy a huza-vona-hivatalt felmenti minden felelősség alól.

- Igy már rendben van, - szólt Ferdinánd. - Nagyon örvendek. Attól féltem, hogy talán mi is hozzájárultunk ahhoz, hogy ön bajba jutott, mert tagadhatatlan, hogy hébe-korba ér bennünket efféle szerencsétlenség. Nem szivesen vállaljuk; de ha az emberek minden áron tönkre akarnak menni, hát - mitévők legyünk?

- A nélkül, hogy föltétlenül igazat adnék önnek, - felelt Arthur komoran, - nagyon lekötelezett az érdeklődésével.

- Ugyan, ne beszéljen így, - szólt a könnyüvérü fiatal Barnacle. - A mi hivatalunk a legbékésebb hivatal a világon. Azt fogja talán mondani, hogy csupa humbug. Nos, én nem állítom azt, hogy nem humbug; de hát az effélére szükség van és ennek így kell lennie. Ön ezt nem látja be?

- Nem, - szólt Clennam.

- Akkor nem a helyes szempontból nézi a világot. A fő a szempont. Vegye csak szemügyre a mi hivatalunkat abból a szempontból, hogy mi semmi egyebet nem kivánunk öntől, csak azt, hogy hagyjon bennünket békében, és akkor rögtön a legpompásabb hivatalnak fog látni bennünket a világon.

- Hát az önök hivatala azért van, hogy békében hagyják? - kérdezte Clennam.

- Fején találta a szöget, - felelte Ferdinánd. - Az a határozott czélja van, hogy mindent hagyjanak az emberek békében. Ez a feladata. Ezért van. Persze bizonyos formát meg kell óvni, mintha valami más lenne a rendeltetése; de hát ez formaság csak. Édes Istenem, hiszen csupa formaságból áll a hivatalunk! Gondolja csak meg, milyen sok formaságunkon keresztülvergődött már! És még sem jutott közelebb soha a czéljához.

- Soha, - szólt Clennam.

- Tekintsen csak bennünket a kellő szempontból, s akkor el kell ismernie, hogy a hivatalunk igazi, eredményes hivatal. Olyanforma, mint a zártkörű cricket-játék. A kik kívül állnak, mindúntalan lapdákat akarnak beledobni az állami szolgálatba, és mi visszaverjük a lapdákat.

Clennam azt kérdezte, hogy mi történik a lapdadobókkal? A vidám fiatal Barnacle azt felelte rá, hogy elfáradnak, halálosan kimerülnek, megbénulnak, eltörik a gerinczüket, abbahagyják a játékot, más játékba kezdenek.

- És éppen ezért szerencsét kivánok magamnak még egyszer, - folytatta az ifju Barnacle, - hogy a hivatalunknak nincs semmi köze az ön ideiglenes visszavonulásához. Könnyen része lehetett volna benne, mert tagadhatatlan, hogy a mi hivatalunk néha nagyon szerencsétlen hely olyan emberek számára, a kik semmiképp sem akarnak bennünket békességben hagyni. Clennam úr, én őszintén beszélek önnel. Mert tudom, hogy őszintén beszélhetek. Őszinte voltam önhöz már akkor is, mikor először követte el azt a hibát, hogy nem hagyott békén bennünket. Mert láttam, hogy tapasztalatlan és bizakodó volt és - remélem, nem veszi zokon - egy kissé együgyü is.

- Egyáltalában nem veszem zokon.

- Egy kissé együgyü is. Ennélfogva éreztem, milyen kár önért, és elkövettem mindent, hogy megértessem önnel, (bárha ez semmiképp sem volt hivatalnokos, de hát én nem is vagyok soha hivatalnokos, ha csak kénytelen nem vagyok vele), mondom, mindenképpen meg akartam értetni önnel, hogy én az ön helyében bizony nem fárasztanám magamat czéltalanul. De ön mégis csak fárasztotta magát akkor is és azóta is. De most immár ne tegye többé!

- Nem valószinü, hogy lesz még rá alkalmam, - mondta Clennam.

- Dehogy is nem! Innen szabadulni fog. Innen mindenki szabadul. Ezernyi útja-módja van innen a szabadulásnak. De most aztán ne jöjjön már vissza hozzánk! Ez a kérés látogatásomnak a második czélja. Arra kérem, ne jöjjön vissza többé hozzánk! Szavamra, - szólt Ferdinánd nagyon barátságosan és nagyon bizalmasan, - szörnyen bántana, ha nem okulna a multból és nem óvakodnék tőlünk.

- És a találmány? - kérdezte Clennam.

- Kedves barátom, - felelte Ferdinánd, - ha nem haragszik ezért a meghitt megszólításért, a találmányról senkisem akar hallani, a találmánynyal senki sem törődik ennyit se!

- Senki a hivatalban, ezt érti, úgy-e?

- Sem a hivatalon kivül. Mindenki hajlandó visszautasítani és kinevetni minden találmányt. Sejtelme sincs róla, hány ember óhajtja, hogy békében hagyják. Sejtelme sincs róla, hogy az ország géniusza, - (felejtse most el ennek a kifejezésnek a parlamenti természetét és ne undorodjék tőle), - mennyire azt kivánja, hogy békében hagyják. Higyje meg, Clennam úr, - szólt ez a fürge fiatal Barnacle legszeretetreméltóbb módján, - a mi hivatalunk nem Istentől elrugaszkodott óriás, a melynek teljes dühvel neki kell rontani; hanem szélmalom csak, a mely, miközben rengeteg mennyiségü szecskát őröl, megmutatja, merről fúj az országos szél.

- Ha ezt elhihetném, - szólt Clennam, - akkor nagyon vígasztalan volna mindannyiunk számára a jövő.

- Óh, ne mondjon ilyet! - felelte Ferdinánd. - Úgy van jól minden, a hogy van. Szükségünk van a humbugra, mindnyájan szeretjük a humbugot, nem élhetünk humbug nélkül. Egy kis humbug, melléje egy kis kerékvágás, és minden pompásan megy, ha békében hagyjuk.

Ezzel a biztató hitvallással, mint feje a fölkelőben lévő Barnacle-eknek, a kik azért támadtak e világra, hogy kövessék őket - egész sereg jelszó nyomán, a melyet ők maguk utáltak és nem hittek, felállt Ferdinánd. Semmi sem lehetett volna kellemesebb, mint ennek a Ferdinándnak nyilt, udvarias viselkedése, és semmi sem lehetett volna látogatása körülményeihez úribb tapintattal alkalmazkodóbb.

- Szabad megkérdeznem, - szólt, mikor Clennam, a ki igazán hálás volt őszinteségeért és kedélyességeért, kezet nyujtott neki, - igaz-e, hogy az ön ideiglenes bajainak a mi néhai megsiratott Merdle-ünk az oka?

- Én is egyike vagyok azoknak, a kiket tönkretett. Igen.

- Nagyon okos embernek kellett lennie, - szólt Barnacle Ferdinánd.

Arthur, a kinek semmi kedve sem volt hozzá, hogy a megboldogult emlékét dicsőítse, egy szót sem szólt.

- Persze szemenszedett gazficzkó volt, - szólt Ferdinánd, - de bámulatosan eszes! Az ember akaratlanul megcsodálja. Ritka mestere lehetett a humbugnak. Pompásan ismerte az embereket, - tökéletesen uralkodott rajtok, - az orruknál fogva vezette őket!

Ferdinánd a maga könnyüvérüségében valóban nem győzött őszintén csodálkozni.

- Remélem, - szólt Arthur, - hogy a példa meg fogja óvni az embereket attól, hogy máskor ne vezessék őket így az orruknál fogva.

- Kedves Clennam úr, - felelte Ferdinánd nevetve, - igazán ilyen reményeket táplál? A legelső ember, a kinek éppen ekkora tehetsége lesz és éppen ilyen finom izlése a szélhámosságban, ugyanilyen sikert fog aratni. Bocsásson meg, de úgy látom, önnek sejtelme sincs róla, hogy az emberi méhek mindig valami ócska bádogkatlan zörgése után fognak rajzani; ebben rejlik az egész titka annak, hogy miképpen lehet uralkodni rajtok. A ki el tudja hitetni velök, hogy a

katlan nemes érczből való, az rendelkezik mindazzal a hatalommal, a melylyel elsiratott halottunk rendelkezett. Természetesen, - mondta Ferdinánd udvariasan, - vannak kivételek is, mikor alaposnak tetsző okokból teszik bolonddá az embereket; és nem is kell messzire mennem, hogy utalhassak ilyen esetre. De ezek a kivételek nem másítják meg a szabályt. Isten önnel! Remélem, hogy ha legközelebb megint lesz szerencsém önhöz, ezt a futó felhőt el fogja már űzni a napfény. Ne fáradjon tovább az ajtónál! Magam is kitalálok. Isten önnel!

Igy szólván, a legjobb és legvidámabb Barnacle lement a lépcsőn, dudorászva keresztülment a páholyon, felült az elülső udvarban a lovára, és elnyargalt, hogy találkozzék nemes atyjafiával, a kinek szüksége volt egy kis előzetes kitanításra, hogy diadalmasan válaszolhasson néhány hitetlen *snobnak*, a ki kérdőre szándékozott vonni a *nobokat* politikai bölcsességükért.[41]

Bizonyára találkozott távozása közben Rugg úrral, mert ez a vöröshaju uriember pár percz mulva megjelent az ajtóban, mint valami éltesebb Phoebus.

- Hogy van, uram? - kérdezte Rugg úr. - Szolgálatára lehetek ma valamiben, uram?

- Köszönöm, nincs szükségem semmire.

Rugg olyanformán örült a bonyolult ügyeknek, mint a jó háziasszony az ugorkasavanyításnak és a befőttek elrakásának, vagy a mosónő a nagymosásnak, vagy az utczasöprő a teli szemetesládának, vagy bármelyik más professzionista a hivatásába vágó bonyodalomnak.

- Időnkint szemlét tartok még, uram, - szólt Rugg úr jókedvüen, - hogy lássam, nem ődöngnek-e újabb hitelezők letartóztatási parancscsal a kapu körül. Elég sűrün jelentkeztek, uram; sűrübben nem is jelentkezhettek volna már.

Úgy említette ezt a körülményt, mintha gratulált volna hozzá Clennamnek. Vidáman dörzsölte közben a kezét és bólintgatott a fejével.

- Olyan sűrün, - ismételte Rugg úr, - a hogy csak várhattuk józanul. Valósággal zápor módjára. Most már többnyire nem is háborgatom önt, ha elnézek ide, mert tudom, hogy semmi kedve vendégek fogadására, és mert azt hiszem, ha látni óhajt, úgy is üzen majd értem a páholyba. De azért körülbelül mindennap itt vagyok, uram. Jókor lenne most, uram, - kérdezte Rugg úr édeskésen, - ha egy megjegyzést tennék?

- Épp oly jókor, mint bármikor.

- Hm! A közvélemény, - szólt Rugg úr, - nagyon sokat foglalkozott önnel, uram.

- Nem kételkedem benne.

- Nem volna tanácsos, uram, - szólt Rugg úr még édeskésebben, - ha végül immár mégis csak tennénk egy kis engedményt a közvéleménynek? Mindannyian megteszszük ezt így vagy úgy. Nem térhetünk ki előle.

- Én nem tudok alkalmazkodni a közvéleményhez, Rugg úr, és nem is remélhetem, hogy valamikor másként leszek vele.

- Ne mondja ezt, uram, ne mondja ezt. A King's Benchbe való átköltözködés költsége szót sem érdemel, és ha a közvélemény azt kivánja, hogy ön ott legyen ... hát akkor igazán...

- Azt hittem, beletörődött már abba Rugg úr, - szólt Arthur, - hogy ragaszkodásom ehhez a helyhez ízlés dolga.

- Jó, jó, uram! De hát jó izlésé-e, jó izlésé-e? Ez a kérdés.

---

[41] S n o b s a n d N o b s = parvenük és arisztokraták.

Rugg úr oly gyöngéden iparkodott Clennamet rábeszélni, hogy csaknem pathetikusan szónokolt.

- Csaknem azt mondtam: jó érzésé-e? Az ön ügye jelentős ügy; és az ön ittmaradását ezen a helyen, a hová egy-két font miatt szoktak az emberek bekerülni, tarthatatlannak mondják. Valóban, tarthatatlan is. Meg se' mondhatom, uram, hányfelé hallottam beszélni róla. Csak tegnap este is egy szalonban, a hová - azt mondanám, ha én magam is nem néznék el oda hébe-hóba, - válogatott jogász-társaság szokott ellátogatni, több kellemetlen megjegyzést hallottam a dologról. Ön miatt bántott a dolog. És ma is a reggelinél. A lányom (csak nő, fogja ön mondani, de mégis van némi érzéke az efféle iránt, sőt némi személyes tapasztalata is panaszos korából a Rugg contra Bawkins-ügyben), a lányom csodálkozott a dolgon; nagyon csodálkozott. Nos, uram, ilyen körülmények között, és tekintettel arra, hogy egyikünk sem teheti túl magát teljesen a közvéleményen, egy csekélyke engedmény a közvéleménynek nem lenne - látja, uram, a legkezdetlegesebb és legkézzelfoghatóbb érvet akarom felhozni, - nem lenne, mondjuk, kedves dolog?

Arthur gondolatai megint Kis Dorritnál időztek, úgy, hogy a kérdés válasz nélkül maradt.

- A mi engem illet, uram, - szólt Rugg úr, a ki azt remélte, hogy ékesszólásával tépelődésre indította Arthurt, - az én egyik elvem az, hogy magammal nem törődöm, mikor a kliensem hajlamairól van szó. Minthogy azonban ismerem az ön kiméletességét, és tudom, hogy ön mindenkinek szeretne a kedvében járni, ismétlem, hogy én magam is jobban szeretném, ha ön a King's Benchben volna. Az ön ügye nagy port vert fel; olyan ügy, a mely becsületére válik annak, a kinek dolga van vele; és kényelmesebben tárgyalhatnék a kollégáimmal, ha ön a King's Benchben volna. De azért ez ne befolyásolja önt, uram. Én csak megállapítom a tény-állást.

A fogoly figyelme elhagyottságában és csüggetegségében annyira révedezővé vált már s annyira hozzászokott már ahhoz, hogy csupán egyetlen néma alakkal foglalkozzék a mindig komor falak között, hogy Clennamnek előbb le kellett ráznia holmi kábulásfélét magáról, mielőtt rá tudott nézni megint Rugg úrra; visszaidézte emlékezetébe beszélgetésük fonalát s azután gyorsan így szólt:

- Változatlanúl és változhatatlanúl ragaszkodom elhatározásomhoz. Kérem, hagyjuk ezt, hagyjuk ezt!

Rugg úr, a nélkül, hogy eltitkolta volna sértődését és bosszankodását, így felelt:

- Oh! Kétségtelenül, uram. Tudom, uram, hogy túlléptem a számomra kijelölt határokon, mikor ezt a pontot előterjesztettem. De hát igazán, mikor a legkülönbözőbb társaságban, még pedig igen jó társaságban, azt hallom, hogy ha külföldi emberhez illik is, angol ember büszkeségéhez nem méltó, hogy a Marshalseaben maradjon, mikor szigethazájának dicső szabadságai megengedik neki, hogy átvitesse magát a Benchbe, hát akkor azt hittem, hogy átléphetem azt a szűk határt, a melyet hivatásom jelöl ki számomra, és szóvá tehetem a dolgot. A mi a személyemet illeti, - szólt Rugg úr, - énnekem igazán nincs véleményem a kérdésről.

- Ez a helyes, - felelte Arthur.

- Oh! Egyáltalában nincs semmiféle véleményem, uram! - szólt Rugg úr. - Ha lenne, akkor pár perczczel ezelőtt nagyon bántott volna, hogy az egyik ügyfelemet ezen a helyen látogatta meg egy előkelő családból való uriember hátas lovon. De hát ehhez nem volt semmi közöm. Ha lenne véleményem, akkor azt óhajtottam volna, hogy legyen szabad egy másik urat, egy katonás külsejű urat, a ki ez idő szerint odalenn várakozik a páholyban, értesíteni, hogy az én kliensemnek sohasem volt szándéka itt maradni és készül is már, hogy átköltözzék egy

előkelőbb szállásba. De az én utam, hivatásos gép létemre, világosan áll előttem; mindehhez nincs semmi közöm. Van kedve az említett úriembert fogadni, uram?

- A ki rám várakozik, azt mondta?

- Bátorkodtam ezt a nem hivatásos megjegyzést tenni, uram. Mikor az illető hallotta, hogy én az ön jogi tanácsadója vagyok, nem akart zavarni bennünket, a míg el nem intézem a magam igen korlátozott teendőjét. Szerencsére, - szólt Rugg úr csípősen, - annyira nem léptem át a számomra kijelölt határokon, hogy az illető úriembernek a nevét is megkérdezzem.

- Azt hiszem, nem tehetek egyebet, mint hogy fogadjam őt, - sóhajtott Clennam fáradtan.

- Ez hát a kívánsága, uram? - szólt Rugg úr. - Méltóztatik utasítani, hogy közöljem ezt az illető úriemberrel, mikor távozom? Közöljem vele? Köszönöm, uram. Most pedig megyek.

És el is ment bosszúsan.

A katonás külsejű úriember Clennam érdeklődését mostani kedélyállapotában oly tökéletlenül ébresztette csak föl, hogy Clennam félig el is felejtette már a vendég említését, s az a komor fátyol, a mely most csaknem szakadatlanul ráborult a lelkére, kezdett még mélyebben ráereszkedni a vendég említésére, mikor egyszerre csak a lépcsőn fölfelé közeledő nehéz léptek riasztották fel révedezéséből. Mintha nem nagyon gyorsan vagy szívesen közeledtek volna ezek a léptek, noha valósággal sértő mennyiségét pazarolták el a kemény dobogásnak. Mikor egy pillanatra megállt a közeledő a lépcső fordulóján az ajtó előtt, Clennamnek nem jutott eszébe, miféle emléket idéz fel benne ez a sajátságos lépkedés, bárha úgy rémlett neki, hogy valakire emlékezteti. De csak egy pillanatig elmélkedhetett. Nyomban rá belökte valaki az ajtaját, s az ajtóban ott állt az elveszett Blandois, annyi aggodalomnak az okozója.

- Salve, fogoly czimbora! - szólt Blandois. - Úgy tudom, látni akartál. Hát itt vagyok!

Mielőtt Arthur szóhoz juthatott volna méltatlankodó ámulatában, Blandois sarkában belépett a szobába Cavalletto is. Cavallettot pedig Pancks úr követte. E két utóbbi közül egyikük sem járt ott, mióta mostani gazdája foglalta el a szobát. Pancks úr szuszogva az ablak mellé zakatolt, kalapját letette a padlóra, a haját mind a két kezével felborzolta, azután keresztbe tette a karjait, mint olyan ember szokta tenni, a ki kemény napi munkájában pihenőhöz érkezett. Baptist úr, le nem véve tekintetét hajdani rettegett pajtásáról, csendesen leült a földre, hátát az ajtónak vetve, s megmarkolta mindegyik kezével egy-egy bokáját. Ekképp megint olyan helyzetet foglalt el, (csakhogy most szakadatlan éberséggel ügyelt), a minőben ugyanez előtt az ember előtt ült volt egy másik börtön mélyebb árnyékában Marseillesban egy forró reggelen.

- Tanúm rá ez a két bolond, - szólt Monsieur Blandois, alias Lagnier, alias Rigaud, - hogy látni akartál, pajtikám. Itt vagyok hát!

Megvető pillantást vetve az ágyhelyre, a mely napközben össze volt tolva, háttal nekitámaszkodott, mintha valami pihenőhely lett volna, le sem véve fejéről a kalapját, és kezeit zsebre dugva, kihívó daczczal, hanyagul megállt a helyén.

- Ördöggel czimboráló gazember! - szólt Arthur, - Szándékosan rémes gyanúba keverte az anyám házát. Miért tette ezt? Mi indította erre a pokoli leleményre?

Monsieur Rigaud, miután homlokát összeránczolva nézett egy pillanatig Arthurra, elnevette magát.

- Hallgassátok csak ezt a nemes urat! Világ, ide figyelj erre az erényhősre! De vigyázz magadra! Vigyázz magadra! Könnyen megeshetik barátom, hogy megbánhatod egy kicsit a hevességedet. Teringettét! Könnyen megeshetik!

- Signore! - szólt közbe Cavalletto, ugyancsak Arthurhoz fordulva. - Először is hallgasson meg engem! Azt az utasítást adta, hogy találjam meg ezt az embert, Rigaud-t; ugy-e?

- Úgy van.

- Következményesképpen, - Plornishné nagyot nézett volna, ha meg lehetett volna győzni róla, hogy Cavalletto angol beszédjének az volt a főhibája, hogy hébe-korba ekképpen meghosszabbított egy-egy határozót, - elmegyek először is a földieim közé. Megkérdezem tőlük, mi ujság Londonban a megérkezett külföldiekről. Azután elmegyek a francziák közé. Azután a németek közé. Mind beszélnek velem. A legtöbben ismerjük egymást, és mind beszél velem. De! - senkisem tud semmit sem erről az emberről, Rigaudról. Tizenötször, - szólt Cavalletto, miközben balkezét, szétterpesztve mind az öt ujját, háromszor oly gyorsan felkapta, hogy a szem alig követhette a mozdulatot, - tizenötször kérdezősködöm róla mindenütt, a hová külföldiek el szoktak menni; és tizenötször, - (ismételte az előbbi gyors mozdulatot), - nem tudnak semmit róla. De! - -

E jellegzetes olasz szünet közben, a mely a „de" szócskát követte, rázni kezdte, kezefejét kifelé fordítva, a jobb mutatóujját; nem igen hevesen és nagyon óvatosan.

- De! - Hosszú idő múlva, mikor sehogysem tudtam rájönni, hogy itt van-e Londonban, említ valaki egy fehérhajú katonát - he? - nem olyan hajút, mint ez - feheret, - a ki visszahúzódozottan él egy bizonyos helyen. De! - (újabb szünettel e szócska után), - a ki ebéd után néha sétál és szivarozik. Itáliában azt mondják, (és tudják is a szegény emberek), hogy az embernek türelemre van szüksége. Énnekem van türelmem. Megkérdezem, hol az a bizonyos hely. Az egyik azt hiszi, hogy itt, a másik, hogy ott. Úgy ám! Sem itt nincsen, sem ott nincsen! Várok hát türelmetesen. Végül rátalálok. Aztán lesbe állok; aztán elbújok, a míg kisétál és szivarozik. Fehér hajú katona. - De! - (nagyon jelentős szünet és nagyon heves rázása a mutatóujjnak, a jobb kéz fejét kifelé fordítva), - ez az ember volt, a kit itt lát.

Érdekes volt, hogy régi szokásához híven, a melynél fogva alárendelte magát annak, a ki nem sajnálta a fáradságot, hogy éreztesse vele a felsőbbségét, ezúttal is zavartan meghajtotta Rigaud felé a fejét, miután így kipéczézte őt.

- Úgy ám, Signore! - kiáltott fel befejezésül, megint Arthurhoz fordulva, - vártam a kedvező alkalmat. Irtam egypár szót Signor Panconak, - (Pancks úr egészen megújhodott erre az elnevezésre), - hogy jőjjön és segítsen. Megmutattam ezt az embert, Rigaud-t, az ablakban, Signor Panconak, a ki napközben gyakran kémkedett rá. Éjszaka ott aludtam közel a ház kapujához. Végül bemegyünk, csak ma volt, és most itt ez az ember! Mivelhogy nem akart feljönni az illustrissimo avvocato jelenlétében, - (ezzel a czímmel tüntette ki Baptist úr Rugg urat), - vártunk odalent, és Signor Panco őrizte az utczát.

A jelentés végeztével Arthur ráemelte tekintetét az arczátlan és gonosz ábrázatra. Mikor találkozott a tekintetük, a másiknak orra lehorgadt a bajusza fölé, a bajusza pedig felkunkorodott az orra alá. Mikor az orr és a bajusz elfoglalta megint a rendes helyét, Monsieur Rigaud hangosan csettintett az ujjaival ötször-hatszor, miközben előre hajolt, Arthur felé szórva a fricskát, mintha valóságos lövegeket szórna az arczába.

- Nos, philosophus! - szólt Rigaud. - Mit akarsz tőlem?

- Azt akarom megtudni, - felelte Arthur, nem is palástolva undorodását, - hogy' merészelte gyilkosság gyanújába keverni az anyám házát?

- Merészeltem! - kiáltott Rigaud. - Hohó! Hallgassátok csak! Merészeltem? Hát ez merészség volt? Az égre, fiacskám, egy kicsit esztelen vagy!

- Azt akarom, hogy ez a gyanú tisztázódjék, - szólt Arthur. - Azt akarom, hogy önt odavezessék, hogy mindenki láthassa. És azt is tudni akarom, mi dolga volt ott önnek akkor, a mikor az volt a forró vágyam, hogy lehajítsam önt a lépcsőn? Ne ránczolja rám a homlokát, ember! Eléggé ismerem már ahhoz, hogy tudjam, hogy gyáva szájaskodó. Nincs rá szükségem, hogy ez a nyomorúságos hely különösképpen felbőszítsen a végből, hogy a szemébe vágjam ezt a nyilvánvaló tényt, a melylyel különben ön is teljesen tisztában van.

Ajkig elfehéredve, Rigaud a bajuszát pödörgette dörmögve: - Az égre, fiacskám, de hiszen kompromittálod még majd egy kicsit ő nagyságát, igen tisztelt édes anyádat!

Egy pillanatig mintha nem tudta volna, mitévő legyen. De határozatlansága csakhamar megszünt. Szájaskodó fenyegetéssel leült és így szólt:

- Adjon egy palaczk bort. Pénzért kaphat itt bort. Küldje le egyik bolondját és hozasson a számomra egy palaczk bort. Bor nélkül nem beszélek. Nos? Lesz bor vagy nem lesz?

- Hozzon neki, a mit kíván, Cavalletto, - szólt Arthur megvetően és pénzt vett elő.

- Csempészbarom, - tette hozzá Rigaud, - oportóit hozz! Nem iszom mást, csak Porto-Portót.

A csempészbarom azonban sokat jelentő ujjával biztosította a jelenlévőket, hogy ő bizony a világért sem hajlandó elhagyni őrhelyét az ajtó mellett. Erre aztán Signor Panco ajánlkozott, hogy lemegy borért. Csakhamar vissza is tért a palaczk borral, a mely a házi szokásoknak megfelelően, bizonyára azért, mert a fogházlakók híjával voltak (sok más egyében kívül) a dugóhúzóknak, - nyitva volt már.

- Bolond! Nagy poharat! - szólt Rigaud.

Signor Panco odatett eléje egy vizespoharat, miközben látszott rajta, hogy azon tünődik, ne vágja-e inkább Rigaud fejéhez a poharat.

- Haha! - kérkedett Rigaud. - A ki egyszer úr volt, mindig úr marad. Úr voltam kezdettől fogva és úr maradok mindvégig. Teringettét! Remélem, a ki úr, azt ki kell szolgálni? Hozzátartozik a jellememhez, hogy kiszolgáltassam magamat!

Félig megtöltötte a poharat, miközben így beszélt, és azután fenékig ürítette, miután befejezte a mondókáját.

- Hah! - szólt csettintve az ajkaival. - Ez bizony nem igen régi fogoly! Azt következtetem a tekintetéből, derék uracskám, hogy a fogság az ön vérét sokkal hamarább le fogja hűteni, mint ezt a tüzes bort. Már is kezd leromlani - fogy és veszti a színét. Isten éltesse!

Lehörpintett egy második félpohár bort, s a poharat előbb és utóbb a magasba emelte, hogy kis, fehér kezét mutassa.

- Dologra! - folytatta azután. - Beszélgessünk. A nyelve szabadabban mozog, uram, mint a teste.

- Csak azt mondtam meg önnek, a mit ön is jól tud, hogy micsoda. Ön épp úgy tudja, mint mi valamennyien, hogy ennél sokkal rosszabb ember.

- Tegye hozzá azt is, hogy mindig úr vagyok és akkor nem bánom. Ezen az egyen kívül mind egyformák vagyunk. Ön például soha életében nem lehetne úr, én pedig soha életemben nem lehetnék más. Ez a nagy különbség! De folytassuk. Szavak, uram, sohasem befolyásolták a kártyajárást, sem a koczkák forgását. Tudja-e ezt? Tudja? Én is játszom valamit, és szavakkal hiába jönnek hozzám!

Most, mikor szembekerült immár Cavallettoval és tudta, hogy ismerik a multját, levetette a vékony álarczot, a melyet eddig viselt, és megmutatkozott leplezetlenül egész istentelen gonoszságában.

- Nem, fiacskám, - beszélt tovább, az ujjaival csettintve. - Én végigjátszom a játékomat, akármit beszéltek is; és ördög vigye a testem-lelkem! meg is nyerem! Azt akarja tudni, hogy miért rendeztem ezt a kis tréfát, a melybe ön belekontárkodott? Tudja meg hát, hogy az ön nagyrabecsült édesanyja ő nagyságának megvételre kínáltam és kínálok is még - jól értsen meg! kínálok is még - valamit. Leírtam értékes holmimat és megszabtam az árát. Nos, erre az üzletre vonatkozólag az ön csodálatos anyja egy kissé nagyon is nyugodtan, nagyon is egykedvűen, nagyon is közönyösen, nagyon is szoborszerűen viselkedett. Szóval, az ön csodálatos anyja ingerelt. Hogy változatosságot hozzak létre a helyzetemben és szórakozzam, - nos? a ki úr, az mindig másnak a rovására szórakozik! - az a szerencsés gondolatom támadt, hogy eltünök. Olyan gondolat volt ez, látja, a melyet az ön rendkívüli anyja és az én Flintwinchem a legnagyobb gyönyörűséggel siettek volna megvalósítani. Ah! Bah, bah, bah, ne nézzen rám olyan lóhátról! Ismétlem. A legnagyobb örömmel, rendkívüli gyönyörűséggel, a legmélyebb lelkesedéssel. Hogyan parancsolja?

Pohara alját a földre lódította, úgy hogy csaknem lefröcskölte vele Cavallettot. És ez mintha ráterelte volna a figyelmét megint a kis olaszra. Letette a poharát és így szólt:

- Nem töltök magamnak. Micsoda! Arra születtem, hogy kiszolgáljanak. Rajta, Cavalletto, tölts!

A kis ember ránézett Clennamre, a kinek tekintete Rigaud-n függött, s minthogy nem vett észre Clennam tekintetében tiltakozást, felkelt a földről és töltött a palaczkból a pohárba. Egykori alázatosságának keveredése valami kedélyességgel; ennek az érzésnek vívódása valami lappangó dühhel, a mely könnyen lángra is lobbanhatott volna, (legalább a született úr ezt gondolhatta, mert nagyon szemmel tartotta Cavallettót); és az a fesztelenség, a melylyel mindez beleolvadt abba a derült, gondtalan, erős hajlandóságba, hogy leüljön megint a földre: nagyon érdekes jellemvegyülékre vallott a kis olaszban.

- Ez a szerencsés gondolat, derék uracskám, - folytatta Rigaud, miután ivott, - több okból szerencsés gondolat volt. Engem mulattatott, az ön kedves mamáját és az én Flintwinch barátomat megbosszantotta, önnek gyötrelmet okozott, (én már csak így szoktam úriembert udvariasságra oktatni), és értésére adta valamennyi szeretetreméltó érdekelt félnek, hogy az önök alázatos szolgája olyan ember, a kitől van okuk félni. Az égre, olyan ember, a kitől van okuk félni! Aztán meg ez a gondolat észre téríthette volna az ön anyja ő nagyságát - annak a kis gyanúnak a nyomása alatt, a melyet az ön bölcsesége felismert, végül rászánhatta volna magát arra, hogy burkolt módon hirdetéseket tegyen közzé a lapokban, hogy egy bizonyos szerződésnek a nehézségei megszünnének, ha egy bizonyos fontos érdekelt fél megjelennék. Talán megtette volna, talán nem. De ebbe ön belekontárkodott. Nos, mi a mondanivalója? Mit parancsol?

Clennam sohasem érezte még kínosabban, hogy négy fal közé zárt rab, mint most, a mikor ott látta maga előtt ezt az embert és nem kísérhette el őt anyjának a házába. Mindaz a határozatlan baj és veszedelem, a mitől félt volt, most szakadt le rá, a mikor kezét-lábát nem mozdíthatta.

- Talán, barátom, philosophus, erényhős, bolond, a hogy' tetszik; talán, - szólt Rigaud, félbehagyva az ivást, hogy szörnyű mosolyával feltekintsen poharából, - mégis okosabban tette volna, ha engem nem háborgat.

- Nem! Legalább, - szólt Clennam, - tudják, hogy életben van és semmi baja. Legalább ez elől a két tanú elől el nem illanhat, a kik szükség esetén előállíthatják önt bármely közhatóság vagy száz meg százfőnyi tömeg előtt is!

- Csakhogy nem fognak ám sehová elvezetni, - szólt Rigaud, diadalmas fenyegetéssel csettintve megint az ujjaival. - ördög vigye a tanúit! Ördög vigye az előállítását! Ördög vigye önt is! Micsoda! Hát ezért tudom azt, a mit tudok? Ezért akarom eladni a holmimat? Bah! Szegény adós! Megzavarta kis játékomat. Nem bánom. De mi lesz most? Mi marad most hátra? Önnek - semmi; énnekem - minden. *Engem* akar előállítani! Ezt akarja? Nos, előállítom én sajátmagamat, még pedig nagyon is gyorsan. Csempész! Tollat, tintát és papirost!

Cavalletto felállt, mint az előbb, és Rigaud elé tett mindent, amit kívánt. Rigaud, némi kaján tűnődés és mosolygás után, megírta és felolvasta a következő levelet:

„*Clennamné* asszonynak.

Választ kérek.

Marshalsea-fogház.
A fia szobájában.

Igen tisztelt Asszonyom!

Kétségbeesve értesültem róla a mai napon itt jelenlévő foglyunktól, (aki volt szíves kémekkel kerestetni, minthogy politikai okokból visszavonultan élek), hogy ön aggódott biztosságom miatt.

Nyugodjék meg, igen tisztelt asszonyom. Jól érzem magamat, erős és egészséges vagyok.

A legnagyobb türelmetlenséggel repülnék önhöz, ha azt nem gyanítanám a fenforgó körülmények között, hogy ön esetleg nem határozott még véglegesen annak a kis javaslatnak a dolgában, amelyet volt szerencsém ön elé terjeszteni. Mához egy hétre fogom hát önt utoljára meglátogatni, a mikor lesz szíves javaslatomat vagy föltétlenűl elfogadni, vagy visszautasítani, vállalván a velejáró következményeket.

Elfojtom azt a forró vágyamat, hogy megölelhessem önt és ezt az érdekes üzletet elintézhessem, mert azt akarom, hogy kényelmesen ráérjen rendezni minden apró részletet teljes, kölcsönös megegyezésünkre.

Azt hiszem, hogy addig is méltányos az a kívánságom, (minthogy foglyunk megzavarta háztartásomat), hogy ön fizesse ki lakásomat és ellátásomat egy szállodában.

Fogadja, igen tisztelt asszonyom, legteljesebb nagyrabecsülésem és tiszteletem kifejezését.

Rigaud Blandois.

Ezer szíves üdvözlet a kedves Flintwinchnek.

F.-né asszonynak kezeit csókolom."

Rigaud, miután befejezte ezt a levelet, összehajtotta és egy lódítással Clennam lába elé hajította.

- Hej, uram! Minthogy előállításról volt szó, állíttassa ezt a levelet valakivel a czímzett elé és állíttassa ide elém a feleletet.

- Cavalletto, - szólt Arthur, - elviszi ennek a ficzkónak a levelét?

Minthogy azonban Cavalletto beszédes ujja megint azt jelentette, hogy az ő helye ott van az ajtó előtt, hogy el ne szalaszsza Rigaud-t, miután nagynehezen megtalálta, és hogy őrhelye azt a kötelességet rójja rá, hogy hátát az ajtónak vetve ott üljön a földön, Rigaudra nézzen és a

bokáját fogja, - Signor Panco ajánlkozott megint a levél kézbesítésére. Minthogy ajánlkozását elfogadták, Cavalletto ajtót nyitott előtte, de csak annyira, hogy nagy ügygyel-bajjal kiférhetett rajta, s azután nyomban becsukta utána megint az ajtót.

- Ha egy ujjal érint, egy szóval megbánt, ha kétségbe vonja felsőbbségemet, mialatt itt ülök, kedvemre iszogatva, - szólt Rigaud, - hát a levél után megyek és visszavonom az egyheti kegyelmi időt. *Magának* volt szüksége rám? Ime, itt vagyok! Hogy' tetszem önnek?

- Tudja, - felelt Clennam, keserűen érezve tehetetlenségét, - hogy a mikor kerestem önt, még nem voltam fogoly.

- Ördög vigye önt meg a fogházát, - felelte Rigaud kényelmesen, miközben egy kis dobozt vett elő a zsebéből, a melyben megvolt minden, a mi szükséges a czigarettacsináláshoz, s ügyes kezeivel néhány czigarettát sodort; - fittyet hányok mind a kettőjükre. Csempész! Tüzet.

Cavalletto megint felállt és szolgált neki azzal, a mit kívánt. Volt valami rémes Rigaud hideg, fehér kezeinek a nesztelen ügyességében, a mint az ujjai fürgén és símulékonyan csavarodtak egymás körül, mint megannyi kígyó. Clennam akaratlanul összeborzadt bensejében, mintha kígyófészekbe pillantott volna.

- Hej, disznó! - kiáltott Rigaud, lármás, ösztökélő hangon, mintha Cavalletto olasz ló vagy öszvér lett volna. - Micsoda! Az a pokoli régi börtön tisztességes hely volt ehhez képest. Méltóság volt a rácsaiban és köveiben. Férfiaknak való fogház volt. De ez? Bah! Bolondoknak való ispotály!

Végigszítta a czigarettáját, miközben annyira megrögződött az arczán undorító mosolya, hogy úgy rémlett, mintha inkább lehorgasztott orrának a csőrével szívná a czigarettát és nem a szájával; mint valami fantasztikus alak holmi boszorkányos képen. Miután az első czigaretta tüzes végén rágyujtott egy második czigarettára, így szólt Clennamhez:

- Valahogyan agyon kell csapni az időt, a míg az az őrült alak oda van. Csevegni kell. Az ember nem ihatik erős bort naphosszat, mert különben hozatnék még egy üveggel. Szép teremtés, uram. Bár nem egészen az én izlésem, a mennydörgős ménkű csapjon belé! Mégis nagyon szép. Gratulálok a csodálatához.

- Nem tudom, de nem is akarom tudni, kiről beszél, - szólt Clennam.

- *Della bella Gowana*, uram, a hogy' Itáliában mondják. - Gowannéról, a szép Gowannéról.

- A kinek a férjén - élősdiskedett, ha jól tudom?

- Uram! Élősdiskedtem? Ez arczátlanság. A barátja voltam.

- El szokta adni minden barátját?

Rigaud kivette szájából a czigarettát, s egy pillanatig meglepetten nézett Clennamre. De aztán megint visszadugta a czigarettát az ajkai közé, és hidegen így felelt:

- Eladok mindent, a minek jó ára van. Miből élnek az ügyvédeitek, a politikusaitok, az intrikusaitok, a pénzembereitek? Miből él *ön?* Hogy' került ide? Nem adta el valamelyik barátját? Szüz anyám! Azt hiszem, eladta!

Clennam elfordult tőle az ablak felé, és a helyén ülve kinézett a börtön falára.

- Valóban, uram, - folytatta Rigaud, - a társaság eladja önmagát és elad engem, én pedig eladom a társaságot. Látom, hogy ön ismer egy másik hölgyet is. Ez is szép. És erős lélek. Lássuk csak! Mi is a neve? Wade.

Nem kapott választ, de könnyen észrevehette, hogy fején találta a szöget.

- Igen! - beszélt tovább. - Az az erőslelkű szép hölgy megállít engem az utczán és én nem vagyok érzéketlen. Felelek neki. Az az erőslelkű szép hölgy azzal tüntet ki, hogy bizalmasan így szól hozzám: „Megvan a kíváncsiságom és megvan a bánatom. Ön talán csak nem tisztességesebb, mint az emberek általában?" Bemutatkozom: „Asszonyom, úr vagyok születésemtől fogva és úr maradok mindhalálig. De *nem* vagyok tisztességesebb, mint az emberek általában. Megvetem az efféle gyarló képzelgést." Erre jónak látja, hogy bókoljon. „A különbség ön és a többiek között, - így szól, - az, hogy ön meg is mondja." Mert ismeri ám a társadalmat. Udvariasan és lovagiasan fogadom az elismerését. Udvariasság és lovagiasság elválaszthatatlan a jellememtől. Azután ajánlatot tesz, a melynek az a lényege, hogy sokat látott együtt bennünket; azt hiszi, hogy ez idő szerint én vagyok a ház bizalmasa, a család barátja; kíváncsisága és bánata azt a szeszélyes vágyat ébresztették fel benne, hogy megismerkedjék körülményeikkel, hogy megtudja, milyen életet élnek, hogyan szeretik a szép Gowanát, hogyan beczézgetik a szép Gowanát, és a többi. Nem gazdag, de ennyi meg ennyi kárpótlást kínál az efféle szolgálattal együtt járó apró gondokért és kellemetlenségekért; és én szeretetreméltóan, - mert jellememhez tartozik, hogy mindent szeretetreméltóan csináljak, - elfogadom az ajánlatot. El én! Ilyen a világ. Ez a divat.

Ámbár Clennam háttal fordult feléje, mialatt beszélt, és háttal is maradt feléje most már mindvégig, Rigaud a maga villogó szemeit, a melyek túlságosan közel estek egymáshoz, szakadatlanul Clennamre függesztette és mialatt szájaskodva mondatról-mondatra tovább beszélt, tisztán láthatta már Clennam fejének a tartásáról is, hogy semmi olyat nem mondott, a mit Clennam nem tudott már.

- Tyhű! A szép Gowana! - szólt Rigaud, harmadik czigarettára gyujtva, olyan hangon, mintha egy lehelettel könnyedén elfújhatná ezt a hölgyet. - Bájos, de oktalan! Mert a szép Gowana nem tette okosan, hogy hálószobájában fenn a hegyen rejtegette régi szerelmeseinek leveleit, hogy az ura meg ne lássa. Nem, nem. Ezt rosszul tette. Tyhű! A szép Gowana tévedt ebben.

- Remélem, - kiáltott fel Arthur, - hogy Pancks nem marad el sokáig, mert ennek az embernek a jelenléte megfertőzi ezt a szobát.

- Ah! De ez az ember virulni fog itt és mindenütt, - szólt Rigaud, diadalmas pillantással és csettintve az ujjaival. - Virult mindig, és fog is mindig!

Végignyujtózva a három széken, a mely azon kívül, a melyen Clennam ült, a szobában volt, énekelni kezdett, a mellére dobbantva, mintha ő lenne a nóta lovagias hőse:

»Ki jár ily későn itt az úton?
Compagnon de la Majolaine.
Ki jár ily későn itt az úton?
Mindig vidáman!«

- Énekeld a refraint, disznó! Valaha tudtad énekelni, egy másik börtönben. Énekeld hát! Vagy minden szentekre, a kiket halálra követtek, megsértődöm és kíméletlen leszek; és akkor néhány emberre nézve, a ki még nem halott, jobb lenne, ha a szentekkel együtt halálra követték volna őket!

»A királyi lovagok virága,
Compagnon de la Majolaine!
A királyi lovagok virága,
Mindig vidáman!«

Részint az engedelmesség régi megszokása következtében, részint azért, mert ha nem teszi, árthat vele jótevőjének, és részint azért, mert épp úgy tehette ezt, mint akármi mást, Cavalletto ezúttal ismételte a refraint. Rigaud nevetett és szemét lehunyva tovább czigarettázott.

Talán még egy negyedórába telhetett, míg végül Pancks úr léptei hallatszottak a lépcsőn fölfelé; de Clennamnek ez a pár percz elviselhetetlenül hosszúnak tetszett. Pancks lépteit más valakinek a léptei is kisérték; és a mikor Cavalletto kinyitotta az ajtót, Pancks urat és Flintwinch urat bocsátotta be. Alig bukkant fel az utóbbi, Rigaud oda rohant hozzája és viharosan megölelgette.

- Hogy' van, uram? - szólt Flintwinch úr, mihelyt szabadulhatott az ölelésből, a minek elérésére törekedvén, nem igen teketóriázott. - Köszönöm, nem; nem kérek belőle többet. - (Ez megtalált barátja ragaszkodásának újabb fenyegető megnyilatkozására vonatkozott.) - Nos, Arthur, emlékszik még rá, mit mondtam magának az alvó és az elveszett kutyákról? Látja, igazam volt.

Olyan rendíthetetlen volt, mint másegyébkor, és erkölcsprédikáló módjára bólintgatott a fejével, miközben körülnézett a szobában.

- Ez hát a Marshalsea-fogház! - szólt Flintwinch úr. - Hah! Nagyon nyomorúságos piaczra hajtotta fel a sertéseit, Arthur.

Ha Arthurnak volt is türelme, Rigaudnak annál kevésbbé volt. Dühös kedélyességgel megragadta a kis Flintwinchet kabátja mindkét hajtókáján és így kiáltott:

- Ördög vigye a piaczot, ördög vigye a sertéseket, ördög vigye a kondást! Nos! Mi a válasz a levelemre?

- Ha lesz szives egy pillanatra elereszteni, uram, - felelte Flintwinch úr, - előbb átadok majd Arthur úrnak egy kis czédulát, a melyet az ő számára hoztam.

Át is adta. Anyja béna kezének írása volt egy kis papirdarabkán, s csak ez a pár szó volt:

> „Azt hiszem, elég, hogy magadat tönkretetted. Nyugodjál meg a nélkül, hogy még több romlást okoznál. Flintwinch Jeremiás a követem és a meghatalmazott képviselőm. Szerető A. C."

Clennam kétszer elolvasta némán ezt a pár szót, azután darabokra tépte a papirost. Rigaud közben felállt egy székre, ráült a szék hátára és lábait a szék ülőjére lógatta.

- Nos, szép Flintwinch, - szólt, miután feszülten figyelte a levél sorsát addig, a míg Arthur össze nem tépte, - mi a válasz a levelemre?

- Clennamné asszony nem írta le, Blandois úr, mert görcs van a kezében, és mert azt hitte, hogy épp oly jó lesz, ha szóbeli választ küld általam.

Flintwinch úr kelletlenül és csikorogva csavarta ezt ki magából.

- Tiszteltetni önt és azt üzeni, hogy nem óhajtja önt esztelenségbe hajtani és beleegyezik. A nélkül azonban, hogy elébe vágna az egyheti határidőnek.

Monsieur Rigaud, miután harsogó hahotába tört ki, leszállt a trónusáról és így szólt:

- Rendben van! Megyek szállodát keresni!

De ekkor Cavallettora esett a tekintete, a ki ott ült még mindig az őrhelyén.

- Gyere, disznó, - tette hozzá; - kisérőm voltál akaratom ellenére; légy most a kisérőm akaratod ellenére. Ha mondom, kis férgeim, arra születtem, hogy kiszolgáljanak. Azt kívánom, hogy ez a csempész az inasom legyen mához egy hétig.

Cavalletto kérdő pillantására Clennam egy intéssel azt felelte, hogy mehet; de fennhangon hozzátette: - Ha csak nem fél tőle.

Cavalletto nagyon határozottan tagadta ezt az ujjaival.

- Nem, gazdám, nem félek tőle, ha nem kell többé titkolgatni, hogy valaha a fogolytársam volt.

Rigaud nem vette tudomásul egyik megjegyzést sem, a míg rá nem gyujtott utolsó czigarettájára s föl nem készült teljesen az indulásra.

- Nem fél tőle, - szólt aztán, végigjártatva tekintetét mindannyiukon. - Tyhű! Gyermekeim, kicsikéim, kis bábuim, féltek ti valamennyien. Itt felhozatjátok neki az üveg borát; ott adtok neki ételt, italt és szállást; nem mertek hozzányulni egy ujjal, de még egy szóval sem. Nem. Hozzátartozik a jelleméhez, hogy diadalmaskodjék! Tyhű!

»A királyi lovagoknak ő a virága,
S mindig vidám, vidám!«

Miközben ekként saját magára alkalmazta a refraint, kilépdelt a szobából. Nyomon követte őt Cavalletto, a kit talán azért kényszerített a szolgálatára, mert jól tudta, hogy nem egykönnyen rázhatná le a nyakáról. Flintwinch úr, miután megvakarta az állát és maró megvetéssel körülnézett még egyszer a sertéspiaczon, bicczentett Arthur felé és utánok ment. Pancks úr, a ki még mindig nagyon bűnbánó és kétségbeesett hangulatban volt, szintén követte a többieket, miután nagy figyelemmel meghallgatta Arthurnak egy-két szóval titkon súgott utasítását és visszasúgta neki, hogy lesz rá gondja, hogy ennek az ügynek a végére járjon és addig ne tágítson. A fogoly azzal az érzéssel, hogy megvetettebb, megcsúfoltabb, hátraszorítottabb, tehetetlenebb, szóval nyomorultabb és mélyebbre sülyedt, mint valaha, megint egyedül maradt.

HUSZONKILENCZEDIK FEJEZET.

Könyörgés a Marshalseaben.

A kínzó gond és lelkifurdalás gonosz fogolytársak. Naphosszat töprengeni és éjjel nagyon keveset pihenni - ez bizony nem igen fegyverez föl senkit a nyomorúság ellen. Másnap reggel érezte Clennam, hogy egészsége hanyatlik úgy, a mint hanyatlott már lelki ereje is, és a teher, a melynek súlya alatt meggörnyedt, lenyomja őt a földre.

Minden éjszaka éjfélkor vagy egy órakor fölkelt gyötrelmes ágyából s az ablakba ült, elnézve az udvaron pislákoló lámpásokat és fölnézve a magasba, hogy keresse a nappal első ványadt sugarát, a mikor lehetetlen volt még az égbolton nyomára akadni. Most, a mikor rászakadt az éjszaka, már arra sem bírta rászánni magát, hogy levetkőzzék.

Mert perzselő nyugtalanság szállt beléje, kétségbeesett türelmetlenség a fogházzal szemben, és az a meggyőződés, (a mely mondhatatlan szenvedéseket okozott neki), hogy meg fog szakadni a szíve és ott fog meghalni. Annyira utálta és gyűlölte ezt a helyet, hogy nehezére esett lélekzetet vennie is benne. A fulladozás érzése néha annyira erőt vett rajta, hogy az ablakhoz rohant és levegő után kapkodva a torkát szorongatta. És ugyanakkor epedése levegő után és az a vágya, hogy kijuthasson a csupasz, vak falak közül, azt az érzést támasztotta benne, hogy izzó sóvárgásában meg kell őrülnie.

Sok más fogoly is végigszenvedte már Clennam előtt ezt az állapotot, a melynek hevessége és folytonossága lassan kimerült, csak úgy, mint Clennam esetében. Két éjszaka és egy nappal kimerítette. Aztán már csak időnkint tért vissza, de minden roham gyöngébb lett és hosszabb idő után jelentkezett. Vigasztalan nyugalom következett; és a hét közepe gyönge, lappangó láz csüggetegségében érte Clennamet.

Minthogy Cavalletto és Pancks távol volt, legfölebb Plornishné és Plornish látogatásától tarthatott. És erre az érdemes párra vonatkozólag az volt a forrró vágya, bárha ne látogatnák meg, mert beteges állapotában azt óhajtotta, hogy egyedül maradjon és ne legyen tanúja gyöngeségének és levertségének. Irt hát néhány sort Plornishné asszonynak és közölte vele, hogy ügyeivel kénytelen foglalkozni s hogy ezt a kötelességét teljesíthesse, egy időre le kell mondania még arról a kellemes változatosságról is, hogy Plornishné asszony nyájas arczát láthassa. A mi John úrfit illeti, a ki a nap egy bizonyos órájában, a mikor a kapusokat felváltották, mindig benézett hozzá, hogy megkérdezze, nem kíván-e valamit, John úrfi látszólag mindig írásközben találta Clennamet, a ki barátságosan azt szokta felelni a kérdésére, hogy nincs szüksége semmire. Egyetlen hosszú beszélgetésük tárgya soha többé nem került szóba közöttük. De azért a boldogtalanság mind e stádiumaiban állandóan foglalkoztatta Clennam lelkét.

A kitűzött hét hatodik napja nedves, meleg, ködös nap volt. Úgy rémlett, mintha a börtön szegénysége, szennye és nyomorúsága még nagyobb lett volna a fülledt légkörben. Fájó fejjel és sajgó szívvel virrasztotta keresztül Clennam a siralmas éjszakát, az udvar kövezetére hulló esőcseppek hullására figyelve, s arra gondolva, mennyivel lágyabban hull az eső a falusi földre. Elmosódó sárga ködgolyó emelkedett fölfelé az égen a nap tányérja helyett és Clennam úgy nézte a foltot, a melyet ez a ködgolyó a falra vetett, mint egy darabkáját a börtön nyomorúságának. Hallotta, hogy nyílnak a kapuk, és becsoszognak a rongyos czipőbe bújtatott lábak, a melyek odakünn várakoztak; hallotta a söprést, szivattyúzást és sürgéstforgást, a melylyel kezdődik a börtön reggele. Oly beteg és bágyadt volt, hogy mosakodás közben többször szünetet kellett tartania, míg végül nagy kínnal székéhez vánszorgott a nyitott ablak mellé. Ott üldögélt szundikálva, a míg az az öregasszony, a ki a szobáját takarította, el nem végezte reggeli munkáját.

Zúgó fejjel, az alvás és az evés hiánya következtében, (mert cserbenhagyta őt az étvágya és az ízelő képessége is), kétszer vagy háromszor észrevette az éj folyamán, hogy öntudata eltévelygett. Hang- és dallamtöredékeket hallott a meleg szélben, a melyekről tudta, hogy nem valódiak. Most, a mikor kimerülten kezdett elszundikálni, megint hallotta őket; és mintha hangok szólították volna, és ő felelt rájuk és azután felriadt.

Szundikálva és álmodozva, az időszámítás ereje nélkül, úgy hogy egy percz egy óra és egy óra egy percz is lehetett volna miatta, egyszerre csak tartósan valami kertnek az érzése hatalmasodott el rajta - virágos kerté, a melynek illat-árja langy, nedves szellő szárnyán lebegett feléje. Olyan kínos erőfeszítésébe került, hogy fölemelje a fejét e végből vagy általában bármi másról való tájékozódás végett, hogy ez a benyomása valósággal régi és legyőzhetetlen benyomássá lett benne, mikor végül körültekintett. A teás-csésze mellett egy virágcsokrot látott az asztalán: egy maroknyi csodaszép, válogatott, kedves virágot.

Soha életében nem tűnt fel még neki semmi ilyen szépnek. Kezébe vette a csokrot és beszívta az illatát. Forró homlokához emelte a virágokat, letette őket és kiszáradt kezeit feléjük nyújtotta, úgy mint mikor fagyoskodó kezét a melengető tűz felé nyújtja az ember. Csak miután egy ideig gyönyörködött a virágokban, akkor kezdett el tűnődni rajta, vajjon ki küldhette őket. És kinyitotta az ajtaját, hogy megkérdezze az asszonytól, a ki bizonyára az asztalra tette a csokrot, hogy kitől kapta. De az asszony elment, még pedig valószínűleg régen elment már. Clennam visszavánszorgott hát megint a székéhez a nyitott ablak mellé s a csokrot letette a régi kis kerek asztalkára.

Miután a megerőltető járást kísérő gyöngeség elmult róla, Clennam visszasülyedt megint előbbi állapotába. Mintha megint valamelyik éjszakai dallam csendült volna feléje a szélben, a mikor egyszerre csak úgy rémlett neki, hogy szobája ajtaja nesztelenül kinyílik s egy pillanatnyi szünet után mintha egy alak állt volna előtte csendesen, fekete köpönyegben.

Csakhamar mintha letette volna ez az alak a köpönyegét, ledobta volna a földre, s egyszerre mintha Kis Dorrittá változott volna át, régi, elnyűtt ruhájában. Az alak mintha remegett volna, összekulcsolta volna a kezét, mosolygott és könnyezett volna.

Clennam felugrott és elkiáltotta magát. És ekkor ebben a szerető, szánakozó, szomorú, kedves arczban, mint tükörben, látta, hogy mennyire megváltozott ő maga; és Kis Dorrit közeledett feléje; és kezét Arthur keblére szorítva, hogy visszatartsa őt a székében, és lába elé térdre borúlva és ajkát fölemelve hozzá, hogy megcsókolja, és könnyeit ráhullatva, mint az ég esőjét hullatja a virágokra, Kis Dorrit - az eleven valóság - Clennamet a nevén szólította.

- Óh, legkedvesebb barátom! Édes Clennam úr, ne engedje, hogy sírni lássam! Hacsak örömében nem sír, hogy találkoztunk. Remélem, hogy így van. Egykori szegény kicsikéje íme visszatért!

Olyan hűséges, olyan gyöngéd, olyan romlatlan maradt a szerencse napjaiban is! Hangjában, szeme fényében, kezei érintésében oly jó és oly vígaszthozó volt, mint az ég angyala!

Mikor Clennam átölelte, Kis Dorrit így szólt hozzá:

- Senki sem közölte velem, hogy beteg.

És félkarjával gyöngéden átfogva Clennam nyakát, fejét Clennam keblére fektette, s egyik kezét Clennam fejére és arczát erre a kezére támasztva, dédelgetni kezdte Clennamet oly szeretettel és a jó Isten tudja, oly ártatlanúl, mint a hogy valaha édesatyját dédelgette ugyanebben a szobában, a mikor kis gyermek volt még csak, s ő maga is rászorúlt volna még mindarra a szerető gondoskodásra, a melyben ő részesített másokat.

Clennam, mihelyt szólni tudott, így szólt:

- Lehetséges, hogy eljött hozzám? És ebben a ruhában?

- Azt hittem, hogy ebben a ruhában jobban fogok tetszeni önnek, mint bármilyen másban. Mindig magammal hordtam ezt a ruhát emlékeztetőül, bárha igazán nem volt szükségem emlékeztetésre. A mint látja, nem vagyok egyedűl. Elhoztam magammal egy régi jóbarátot.

Clennam körültekintve meglátta Maggyt nagy főkötőjében, a melyet oly régóta nem viselt már. Karján kosár volt, úgy mint valaha, és Maggy boldogan vihogott.

- Csak tegnap este érkeztem Londonba a bátyámmal. Elküldtem nyomban, mihelyt megérkeztünk, Plornishnéhoz, hogy hírt halljak önről és hírűl adjam önnek, hogy hazajöttem. És így tudtam meg, hogy ön itt van. Talán gondolt rám az éjszaka? Szinte azt hiszem, hogy gondolt rám egy kicsit. Én szakadatlanúl önre gondoltam, és alig győztem kivárni a reggelt.

- Én is gondoltam magára..., - Clennam tétovázott, hogyan szólítsa. Kis Dorrit nyomban észrevette.

- Nem szólított még egyszer sem az igazi nevemen. Hiszen tudja, hogy mi az én igazi nevem mindig az ön számára.

- Gondoltam magára, Kis Dorrit, mindennap, minden órában, minden perczben, mióta itt vagyok.

- Igazán? Igazán?

Clennam szégyenkezve látta, hogy' felragyog örömében Kis Dorrit arcza és hogy' kipirosodik. Hiszen fogoly volt, megtört, tönkrejutott, beteg, meggyalázott fogoly.

- Itt voltam, mielőtt kinyitották a kapukat, de nem mertem egyenesen bejönni önhöz. Hiszen az első perczben többet ártottam, mint használtam volna önnek, mert a börtön oly meghitt régi ismerősöm volt és mégis annyira idegen, és annyi emléket idézett fel bennem szegény

édesatyámról és önről is, hogy eleinte egészen erőt vett rajtam. De mielőtt a rácsos kapuhoz mentünk, fölkerestük előbb Chivery urat, a ki bevezetett bennünket az udvarba, és fölvezetett bennünket John szobájába - az én szegény, régi szobámba, a mint tudja, - és azután ott várakoztunk egy kicsit. Elhoztam a virágot ide az ajtóig, de ön nem hallott engem.

Valamivel asszonyosabb volt Kis Dorrit, mint a mikor útra kelt, és arczán meglátszott az itáliai nap érlelő sugarának nyoma. De egyébként nem változott. Ugyanazt a mély, félénk komolyságot látta rajta Clennam, a melyet mindenkor látott, és sohasem láthatott meghatottság nélkül. Ha ennek a komolyságnak új értelme volt most, a mely őt szive legmélyén érintette, hát akkor nem Kis Dorritban volt ez a változás, hanem az ő felfogásában.

Kis Dorrit letette régi kalapját, felakasztotta régi helyére s Maggy segítségével nesztelenül hozzálátott, hogy oly frissé és csinossá tegye a szobát, a mint csak lehetett; azután behintette kellemes illatú vízzel. Miután ez megtörtént, kipakolták a kosarat, a mely tele volt szőlővel és másfajta gyümölcscsel, és az egész tartalmát csendesen félrerakták. Miután ez is megtörtént, Kis Dorrit suttogva utasította Maggyt, hogy küldjön el valakit és töltesse meg újra a kosarat. A kosár csakhamar visszakerült, telve új készletekkel, még pedig hűsítő itallal és befőttel a jelenlegi szükséglet számára, továbbá sült csirkével, borral és vízzel a későbbi szükséglet számára. Miután mindez a különböző előkészület megtörtént, Kis Dorrit elővette a régi varróeszközeit, hogy függönyt készítsen Clennamnek az ablakára. És miközben nyugalom támadt a szobában, a mely mintha szétterjedt volna az egyébként oly lármás börtönben is, Clennam egyszerre csak ott ült kényelmesen a székében és mellette ott dolgozott Kis Dorrit.

A mint látta megint a szerény fejecskét munkája fölé hajoltan, és a szorgoskodó fürge ujjakat - ámbár Kis Dorritot nem foglalta el annyira a munkája, hogy részvevő szemeit gyakran Clennam arczára ne emelte volna, hogy aztán könnybelábadtan süsse le őket megint, - a mint ekkép vigasztalták és bátorították, s a mint elgondolhatta, hogy Kis Dorrit nagy szívének egész odaadása balszerencséjében fordult feléje, hogy jóságának kimeríthetetlen gazdagságát árassza rá, mindez nem volt alkalmas arra, hogy Clennam remegő hangját vagy kezét megszilárdítsa, vagy gyöngeségében erősítse őt. És mégis eltöltötte őt valami belső bátorsággal, a mely együtt nőtt a szerelmével. És hogy milyen forrón szerette most Kis Dorritot, azt szó el nem mondhatja!

A mint ott üldögéltek egymás mellett, a fal árnyékában, az árnyék úgy borult Clennamre, mintha világosság lett volna. Kis Dorrit nem engedte meg neki, hogy sokat beszéljen; hátradőlt hát a székében és úgy nézett Kis Dorritra. Hébe-korba felállt Kis Dorrit és odanyujtotta neki a poharat, hogy igyék, vagy lesimította a párnát feje alatt; azután leült megint csendesen melléje és megint a munkája fölé hajolt.

Az árnyék tovább mozgott a nappal együtt, de Kis Dorrit nem mozdult el Clennam mellől, csak a mikor ki akarta szolgálni őt. A nap leáldozott, és Kis Dorrit ott volt még mindig. A munkáját bevégezte, és a kezét, a mely ott pihent Clennam székének a karján, a mióta utoljára dédelgette őt, tétovázva még mindig ott pihentette. Clennam rátette a saját kezét, a melyet Kis Dorrit keze remegőn könyörögve megragadott.

- Kedves Clennam úr, mondanom kell önnek valamit, mielőtt elmegyek. Óráról órára halogattam, de most már meg kell mondanom.

- Nekem is van mondanivalóm, Kis Dorrit. Én is halogattam, a mit meg kell mondanom.

Kis Dorrit idegesen Clennam ajka felé emelte a kezét, mintha el akarná hallgattatni; de aztán remegve visszahullt a keze.

- Nem utazom többé külföldre. A bátyám elutazik, de én nem. Mindig ragaszkodott hozzám, s most oly hálás is hozzám - túlságosan hálás, pusztán azért, mert véletlenül mellette voltam a

betegségében, - hogy kijelentette, szabadon maradhatok ott, a hol akarok, és szabadon tehetek is, a mit akarok. Csak azt óhajtja, hogy boldog legyek.

Egyetlen fényes csillag ragyogott az égen. Kis Dorrit felnézett rá, mialatt beszélt, mintha saját szivének forró vágya ragyogna le rá onnan a magasból.

- Tudni fogja bizonyára, ha nem mondom is, hogy a bátyám azért jött Londonba, hogy keresse édesapámnak a végrendeletét, és átvegye a vagyonát. Azt mondja, hogy ha van végrendelet, bizonyos benne, hogy a végrendelet engem is gazdaggá tesz; ha pedig nincsen, akkor ő fog gazdaggá tenni.

Clennam beszélni akart; de Kis Dorrit fölemelte megint remegő kezét, és elhallgattatta Clennamet.

- Énnekem nincs szükségem pénzre, nem is kívánok pénzt. Nem is volna rám nézve értéke, csak ön miatt. Nem lehetnék gazdag úgy, hogy ön itt legyen. Szegényebb lennék mindig a szegénynél, a míg ön bajban van. Megengedi, hogy kölcsön adjam önnek mindenemet? Megengedi, hogy önnek adjam? Megengedi, hogy bebizonyítsam, hogy sohasem felejtettem, sohasem felejthetem el, milyen pártfogóm volt ön akkor, a mikor ez a hely volt az otthonom? Kedves Clennam úr, tegyen a világ legboldogabb halandójává, azzal, hogy igent mond. Tegyen oly boldoggá, a milyen boldog csak lehetek, ha úgy kell itt hagynom önt, hogy ma este nem felel még semmit s azzal a reménnyel enged innen távoznom, hogy baráti szívvel fogja meggondolni a dolgot; és hogy az én kedvemért - nem az ön kedvéért, tisztán az én kedvemért, senki másnak a kedvéért, csak az enyémért! - a legnagyobb örömet fogja megszerezni nekem, a melyben itt e földön részem lehet, annak a tudatnak az örömét, hogy önnek hasznára lehettem és hogy hálám és szeretetem nagy adósságának egy kis részét leróhattam. Nem tudok elmondani mindent, a mit szeretnék. Nem látogathatom meg önt itt, a hol én oly sokáig éltem, nem gondolhatok arra, hogy ön itt van, a hol oly sok mindent végignéztem, és nem lehetek ugyanakkor oly nyugodt és vígasztaló, a milyennek lennem kellene. A könnyeim útat törnek maguknak. Nem tudom őket visszafojtani. De kérve kérem, kérve kérem önt, ne forduljon el Kis Dorritjától most, a mikor szomorusága van. Kérve kérem, kérve kérem önt, esengve könyörgök önhöz sajgó szivem mélyéből, barátom, - édesem! - fogadja el mindenemet és változtassa áldássá rám nézve!

A csillag leragyogott Kis Dorrit arczára mostanig, a mikor Kis Dorrit arcza lehanyatlott Clennamnek és saját magának a kezére.

Jobban besötétedett már, a mikor Clennam átkarolta és fölemelte Kis Dorritot és gyöngéden így felelt neki:

- Nem, édes Kis Dorritom. Nem, gyermekem. Hallanom sem szabad ilyen áldozatról. A szabadságot és a reményt oly drága áron vásárolnám meg akkor, hogy nem tudnám elviselni a terhét, sohasem bírnám ki azt a szemrehányást, hogy így szereztem meg. De hogy milyen forró hálával és szeretettel mondom ezt, Isten a tanum!

- És mégsem akarja megengedni nekem, hogy hűséges lehessek önhöz nagy szomoruságában?

- Mondja úgy, kedves Kis Dorrit, és *mégis* megpróbálok hűséges maradni önhöz. Ha a multban, a mikor még ez a hely volt az ön otthona és ez a ruha volt a ruhája, jobban megértettem volna saját magamat, (saját magamról beszélek csak), és jobban tudtam volna olvasni saját szivem titkaiban; ha tartózkodásomon és kicsinyhitüségemen keresztül is észre tudtam volna venni azt a fényt, a melyet tisztán látok most, a mikor messze eltávolodott tőlem, úgy hogy gyönge lábammal soha utól nem érhetem; ha akkor tudtam volna és megmondtam volna önnek, hogy szeretem és becsülöm, nem mint azt a szegény gyermeket, a mint nevezni szoktam önt, hanem mint nőt, a kinek hűséges keze magasan magam fölé emelt volna és sokkal

jobb és boldogabb emberré tett volna; ha éltem volna így az alkalommal, a mely soha többé nem térhet vissza, - bárcsak éltem volna, óh, bárcsak éltem volna vele! - és ha valami elválasztott volna bennünket egymástól akkor, a mikor én szerényen küzködtem és maga szegény volt: akkor talán másként fogadhattam volna az ön vagyonának nemes felajánlását, drága leánykám, de még akkor is csak pirulva nyultam volna hozzá. De most - nem szabad hozzányúlnom soha!

Kis Dorrit tovább esengett könyörgő kis kezével, sokkal ékesebben szólón és ünnepélyesebben, mint a hogy szóval esenghetett volna.

- Eléggé meg vagyok gyalázva, Kis Dorrit. Nem szabad oly mélyre sülyednem, hogy levonjam magammal a mélybe magát is, a ki oly jó, oly nemes, oly drága teremtés. Isten áldja meg, Isten jutalmazza meg! Vége van.

Karjai közé vette Kis Dorritot, mintha a lánya lett volna.

- Mindig sokkal öregebb, sokkal durvább, sokkal méltatlanabb voltam; de a mi voltam, azt is el kell felejtenünk mind a kettőnknek, és úgy szabad csak látnia engem, a mint most vagyok. Fogadja tőlem arczára ezt a búcsucsókot, gyermekem, - a ki közelebb állhatott volna hozzám, de drágább sohasem lehetett volna a szivemnek, - tőlem, a ki tönkrejutott ember vagyok, magától messze elszakadt, örökre elválasztott, a kinek az élete a végére hajlott, míg a magáé most kezdődik. Nincs bátorságom arra kérni, hogy felejtsen el megaláztatásomban; de arra kérem, hogy úgy gondoljon csak rám mindig, a milyennek most lát.

A harang megszólalt és figyelmeztette a látogatókat, hogy búcsuzzanak. Clennam leakasztotta a falról Kis Dorrit köpönyegét és gyöngéden beleburkolta Kis Dorritot.

- Még egy szót, Kis Dorritom. Súlyos szó rám nézve, de nem kerülhetem el. Az az idő, a mikor önnek és ennek a börtönnek volt egymáshoz valami közük, régen elmúlt. Megértett?

- Óh! Csak nem azt akarja mondani, - kiáltott Kis Dorrit, keservesen zokogva és összekulcsolt kezeit könyörögve Clennam felé emelve, - hogy ne jőjjek ide vissza többet! Úgy-e nem akar így elhagyni engem!

- Ezt mondanám, ha volna hozzá erőm; de nincs hozzá bátorságom, hogy ezt a drága arczot egészen elutasítsam magamtól és lemondjak mindörökre arról a reményről, hogy viszontlássam. De ne jöjjön egyhamar, ne jöjjön gyakran! Ez beszennyezett hely, és jól tudom, hogy a szennyéből rám is tapad. Maga sokkal jobb és derűsebb környezetbe való. Magának nem szabad ide visszatekintenie, Kis Dorritom; magának előre kell néznie egészen más és sokkal boldogabb ösvények felé. Még egyszer, Isten áldja meg önt azokon az ösvényeken! Isten jutalmazza meg!

Maggy, a ki nagyon elszontyolodott, most így kiáltott:

- Óh, vidd őtet kórházba; vidd őtet kórházba, anyus! Sohse lesz a régi megint, ha nem viszik kórházba. Akkor majd a kicsi asszonyka, a ki mindig font a rokkáján, odamehet a királykisasszonynyal a pohárszékhez és megkérdezheti: mit rejtegeted itt a csirkét? És aztán kivehetik belőle a csirkét és neki adhatják, és aztán mindnyájan boldogok lehetnek!

Ez a közbeszólás éppen jókor történt, mert a csengő csaknem elhallgatott már. Clennam újból beburkolta gyöngéden Kis Dorritot a köpenyébe s karját nyújtva neki, (bárha Kis Dorrit látogatása nélkül aligha lett volna jártányi ereje), levezette őt a lépcsőn. Kis Dorrit volt az utolsó vendég, a ki keresztülment a páholyon, s a kapú csikorogva és reménytelenül bezárult mögötte.

A gyászos csendüléssel együtt, a mely Arthur szívében visszhangozott, elfogta őt újra a gyöngeség érzése. Kínosan kapaszkodott fel a lépcsőn szobájáig, és mondhatatlanul nyomorultan lépett be újra sötét magányába.

Mikor csaknem éjfélre járt már s a börtön jó ideje elcsendesedett, óvatos recsegés közeledett a lépcsőn fölfelé s egy kulcs óvatosan kopogott az ajtaján. John úrfi volt. Harisnyában surrant be a szobába s az ajtót betartotta, miközben suttogva megszólalt.

- Beleütközik minden szabályba, de nem törődöm vele. Föltettem magamban, hogy keresztülosonok és fölkeresem önt.

- Mi a baj?

- Semmi, uram. Odalenn várakoztam az udvarban Dorrit kisasszonyra, mikor lejött. Azt gondoltam, hogy ön meg fog örülni neki, ha lesz valaki, a ki vigyáz rá.

- Köszönöm! Köszönöm! Hazakísérte őt, John?

- Elkísértem a szállójáig. Ugyanoda, a melyben Dorrit úr lakott. Dorrit kisasszony gyalog tette meg az egész útat és olyan barátságosan beszélgetett velem, hogy egészen levett a lábamról. Mit gondol, miért ment gyalog, a helyett, hogy kocsira ült volna?

- Nem tudom, John.

- Hogy önről beszélgethessen. Igy szólt hozzám: „John, maga mindig becsületes fiú volt, és ha most megigéri, hogy gondját fogja viselni és vigyáz rá, hogy ne legyen hija semmiben, a mikor én nem vagyok ott, akkor e részben nyugodt leszek.” Megigértem neki. És számíthat is rám, - szólt Chivery John, - mindörökre!

Clennam, mélyen meghatva, kezét nyújtotta ennek a becsületes léleknek.

- Mielőtt elfogadom, - szólt John, Clennam kezére nézve, a nélkül, hogy elmozdult volna az ajtó mellől, - találja ki, milyen üzenetet bízott rám Dorrit kisasszony?

Clennam a fejét rázta.

- „Mondja meg neki”, - ismételte John, tisztán, bár remegő hangon, - „hogy Kis Dorritja soha nem múló szeretetét küldi”. Elmondtam az üzenetet. Becsületes voltam, uram?

- Nagyon, nagyon!

- Megmondja majd Dorrit kisasszonynak, hogy becsületes voltam, uram?

- Megmondom.

- Akkor itt a kezem, uram, - szólt John, - és számíthat rám mindörökké!

Meleg kézszorítás után eltünt épp oly óvatosan recsegtetve a lépcsőt, czipőtlenül végigsurrant az udvar kövezetén, s becsukva maga után a kaput, kijutott a kis udvarba, a hol a czipőjét hagyta. Ha ez az út izzó ekevasakkal lett volna kikövezve, egyáltalán nem valószínűtlen, hogy John akkor is épp oly odaadással ment volna végig rajta ugyanennek a czélnak érdekében.

HARMINCZADIK FEJEZET.

Összeomlás felé.

A kitűzött hét utolsó napja érintette a Marshalsea kapujának rácsát. A vasrudakat, a melyek feketék voltak egész éjszaka, mióta a kapu becsukódott Kis Dorrit mögött, a hajnali nap sugarai aranyrudakká változtatták. Messze a város fölé, háztetőinek tömkelege fölé és templomtornyainak nyitott rései közé letűzték ferdén a hosszú, ragyogó sugarak, az alacsony világ börtönrácsának ezek a rúdjai.

Napközben nem háborgatta látogató a régi házat a kapualján belűl. De mikor a nap hanyatlóban volt, három férfi kanyarodott be a kapu alá, a roskatag ház felé tartva.

Rigaud volt az első, a ki szivarozva egyedűl ballagott. Baptist úr volt a második, a ki sarkon követte Rigaud-t és le nem vette róla a szemét. Pancks úr volt a harmadik, a ki hóna alatt hordta a kalapját, hogy szellőztesse ágaskodó haját, mert egész álló nap fullasztó volt a hőség. Együtt érkeztek meg mind a hárman az ajtólépcsőhöz.

- Bolond pár! - szólt Rigaud, feléjük fordulva. - Ne menjetek még!

- Eszünk ágában sincs, - szólt Pancks úr.

Rigaud sötét pillantással felelt a válaszra, s azután hangosan kopogtatott. Teleitta magát, hogy felkészűljön játszmája befejezésére, és türelmetlenűl várta, hogy a játékhoz láthasson. Kopogtatásának visszhangja el sem hangzott még, a mikor mozgásba hozta már másodszor is a kopogtatót. Kopogtatott még, mikor Flintwinch Jeremiás ajtót nyitott s valamennyien beléptek az előcsarnok kőkoczkáira. Rigaud félrelökte Flintwinch urat és megindult nyomban a lépcsőn fölfelé. Két kísérője nyomon követte. Flintwinch úr legvégűl maradt, s így állítottak be mind a négyen Clennamné csendes szobájába. A szoba olyan volt, mint rendesen; csak az egyik ablaka volt tárva-nyitva, és Affery ott ült az ódon ablakmélyedésben és harisnyát foltozott. A kis asztalon ott volt minden, a mi rendszerint ott szokott lenni; a kandalló rácsán a szokott gyönge tüzecske pislogott; az ágy a szokott szemfedővel volt letakarva, s mindennek az úrnője ott űlt fekete, ravatalszerű pamlagán, fekete, szögletes párnájára támaszkodva, a mely a hóhér fejvesztő tőkéjére emlékeztetett.

De azért valami ünnepi készülődés megfoghatatlan légköre volt a szobában, mintha valami különös alkalomra lett volna berendezve. Mi okozta ezt, mikor a benne lévő pár darab bútor egytől-egyig ugyanazon a helyen volt, a melyet évek óta elfoglalt, - senki sem mondhatta volna meg, ha csak figyelmesen szemügyre nem veszi a szoba úrnőjét, s még ez esetben is csak úgy, ha már régebbről jól ismerte az arczkifejezését. Ámbár változatlan fekete ruhájának minden egyes ráncza a régi volt, s bárha változatlan tartása is oly rideg volt, mint rendesen, vonásainak feszességében és komor homlokának ránczolásában valami csekély különbség mégis olyannyira kifejeződött, hogy ráütötte a bélyegét mindenre maga körül.

- Kik ezek? - kérdezte Clennamné csodálkozva, mikor a két kísérő is belépett. - Mit akarnak itt ezek az emberek?

- Hogy kik ezek, tisztelt asszonyom, azt kérdezi? - felelte Rigaud. - Lelkemre, az ön fogoly fiának a barátai. És hogy mit akarnak itt, azt kérdezi? Ördög vigye őket, asszonyom, nem tudom. Nem fog ártani, ha megkérdezi tőlük.

- Ne felejtse el, hogy az ajtóban azt mondta, hogy ne menjünk el még, - szólt Pancks.

- És ne felejtse el, hogy ön a kapuban azt felelte, hogy eszük ágában sincs elmenni, - szólt Rigaud. - Egy szóval, asszonyom, engedje meg, hogy bemutassam önnek fogoly fia két kémét - két bolondot, a kik azonban mégis csak kémek. Ha azt kívánja, hogy rövid beszélgetésünk folyamán itt maradjanak, hát csak szóljon nekik. Énnekem mindegy.

- Mért kívánnám, hogy itt maradjanak? - szólt Clennamné. - Mi dolgom velük?

- Hát akkor, igen tisztelt asszonyom, - szólt Rigaud, belevetve magát egy karosszékbe, oly erősen, hogy a régi szoba megremegett belé, - nem fog ártani, ha elküldi őket. Ez az ön dolga. Nem az *én* kémeim, nem az *én* czinkostársaim.

- Ide hallgasson hát! Maga Pancks, - szólt Clennamné, haragosan feléje fordítva összeránczolt homlokát, - maga Casby irnoka! Törődjék a gazdája dolgával és a saját dolgával. Hordja el magát! És vigye magával azt a másik embert is!

- Köszönöm, asszonyom, - felelte Pancks úr, - örömmel kijelentem, hogy nincs kifogásom kettőnknek a visszavonúlása ellen. Megtettünk mindent, a mire Clennam őr kedvéért vállalkoztunk. Az volt szakadatlanúl a gondja (s a mióta fogoly lett, még jobban gyötörte őt), hogy ez a szeretetreméltó úriember visszakerűljön ide arra a helyre, a honnan elillant. Most itt van íme - visszahoztuk ide. És gonosz szemébe mondom neki, - tette hozzá Pancks úr, - hogy véleményem szerint a világ semmivel sem lenne szegényebb, ha ez az úriember végképp elillanna belőle.

- A véleményére senki sem volt kiváncsi, - felelte Clennamné asszony. - Hordja el magát!

- Sajnálom, hogy nem hagyhatom jobb társaságban, asszonyom, - szólt Pancks; - és sajnálom azt is, hogy Clennam úr nem lehet most itt. Én vagyok az oka, hogy nem lehet itt.

- Ő az oka, azt akarta mondani, - szólt Clennamné.

- Nem, asszonyom, én vagyok az oka, - szólt Pancks, - mert szerencsétlenségemre én csábítottam őt romlasztó befektetésekre. - (Pancks úr görcsösen ragaszkodott még mindig ehhez a szóhoz és soha sem használta a spekuláczió szót.) - Bár számokkal bizonyíthatom, - tette hozzá Pancks úr aggasztó buzgalommal, - hogy a befektetésnek jó befektetésnek kellett volna lennie. Mióta beütött a katasztrófa, minden áldott nap újra meg újra végiggondoltam a dolgot, és a mi a számokat illeti, megczáfolhatatlan diadalról volt szó. Ezúttal sem nem helyén, sem nem idején való, - folytatta Pancks úr, sóvárgó pillantást vetve a kalapjába, a hol a számításait tartotta, - hogy előhozakodjam a számokkal; de a számok kétségbevonhatatlanok. Clennam úrnak jog szerint e perczben kétlovas hintójában kellene ülnie, én nekem pedig három-ötezer font körül kellene állanom.

Pancks úr égnek borzolta a haját olyan önbizalommal, a mely aligha lehetett volna nagyobb akkor is, ha az említett pénzösszeg a zsebében lett volna. Ezekkel a megdönthetetlen számokkal foglalkozott minden szabad perczében, mióta elveszítette a pénzét, s ezeknek a számoknak volt az a rendeltetésük, hogy Pancks urat élte fogytáig vígasztalják.

- De hát, - szólt Pancks úr, - ebből elég ennyi. Altro, öregem, maga látta a számokat és tudja, hogy mi jön ki belőlük.

Baptist úr, a kinek a legcsekélyebb számtani képessége sem volt arra, hogy ilyen módon kárpótolja magát veszteségekért, bólintott a fejével, kimutatva szép sor ragyogó fehér fogát.

Flintwinch úr, a ki mindeddig Cavallettóra nézett, erre így szólt:

- Óh! Maga az, maga? Mindjárt gondoltam, hogy emlékszem az arczára, de nem voltam bizonyos benne, a míg a fogát nem láttam. Ah! Persze, persze! Ez volt az a szolgálatkész emigráns, - mondta Jeremiás Clennamnének, - a ki egy este kopogtatott az ajtón, a mikor éppen itt volt Arthur meg az a fecsegő teremtés és egész katekizmusával faggatott a Blandois úrra vonatkozó kérdéseknek.

- Ez igaz, - erősítette meg Baptist úr jókedvűen. - És ime, padrone! Következetesképpen meg is találtam.

- Nem lett volna semmi kifogásom az ellen sem, - felelte Flintwinch úr, - ha következetesképpen kitörte volna időközben a nyakát.

- Most pedig, - szólt Pancks úr, a kinek szeme lopva gyakran oda-odatévedt az ablakmélyedés és a harisnya felé, a melyet ott foltoztak, - egy szó mondanivalóm van még csak, mielőtt távozom innen. Ha Clennam úr itt lenne, - de sajnos, bárha annyira úrrá lett ezen az úriemberen, hogy akarata ellenére visszakényszerítette őt ide, most beteg és fogházban van - beteg és fogházban van a szegény - ha itt lenne, - szólt Pancks úr, egyet lépve az ablakmélyedés felé és jobb kezét rátéve a harisnyára, - így szólna: „Affery, mondja el az álmait!”

Pancks úr jobb mutatóujját kisérteties intőjelül az orra és a harisnya közé emelte, azután megfordult és elzakatolt, maga után vontatva Baptist urat is. A kapu becsapódott mögöttük, lépteik elhangzottak a visszhangzó udvar tompa kövezetén, és még mindig nem szólt senki egy szót sem odabenn a szobában. Clennamné asszony és Jeremiás összenézett, és azután ránéztek mind a ketten Afferyra és még mindig Afferyra néztek, a ki buzgón foltozgatta tovább a harisnyáját.

- Rajta! - szólt végül Flintwinch úr, kettőt-hármat csavarodva félkörben az ablakzsámoly felé, és tenyereit kabátja szárnyához dörzsölve, mintha munkára készülne velök. - A mi mondanivalónk van egymásnak, legjobb lesz, ha mindjárt megmondjuk, nem vesztegetve az időt. - Affery, asszony, hordd el hát magad!

Affery egy szempillantás alatt ledobta a harisnyát, felugrott, megragadta jobb kezével az ablakdeszkát, jobb térdével feltámaszkodott az ablakzsámolyra és balkezével hevesen hadonászni kezdett, mintha közelgő támadókat akarna visszaverni.

- Nem! én nem akarok, Jeremiás - nem, én nem akarok - nem, én nem akarok! Nem akarok elmenni! Itt akarok maradni. Hallani akarok mindent, a mit nem tudok, és el akarok mondani mindent, a mit tudok. Ezt akarom végül, ha meghalok is bele. Ezt akarom, ezt akarom, ezt akarom, ezt akarom!

Flintwinch úr, a kit az elképedés és a felháborodás megdermesztett, megnedvesítette egyik kezének ujjait az ajkán, óvatosan egy kört írt bele az ujjaival másik kezének a tenyerébe, s fenyegető vigyorgással még közelebb csavarodott a feleségéhez, miközben valamit dörmögött magában, a miből fuldokló dühében - csak ezt a pár szót lehetett hallani: - Olyan adagot!

- Egy lépést se tovább, Jeremiás! - kiáltott Affery, szakadatlanul hadonászva a levegőben. - Ne gyere közelebb hozzám, mert olyan lármát csapok, hogy fölverem az egész szomszédságot! Kiugrom az ablakon! Tüzet és gyilkost kiáltok! Fölébresztem a halottakat is! Állj meg ott, a hol vagy, mert úgy sikítok, hogy a halottak is föltámadnak!

Clennamné asszony határozott hangon így kiáltott:

- Megálljon!

Jeremiás azonban meg is állt már ekközben.

- Minden összeomlik, Flintwinch. Ne bántsa. Affery, ellenem lázadsz annyi esztendő után?

- Igen, ha az lázadás, hogy hallani akarom, a mit nem tudok, és el akarom mondani azt, a mit tudok. Kifakadtam és most már nem vonulhatok vissza. Föltettem magamban, hogy megteszem. Meg akarom tenni, meg akarom, meg akarom, meg akarom! Ha ez lázadás, hát akkor fellázadok maguk ellen, a két okos ellen. Megmondtam Arthurnak, mikor legelőször hazajött, hogy álljon a sarkára. Megmondtam neki, hogy azért, mert én az életemet féltem maguktól, nincs rá ok, hogy ő is féljen. Azóta sok mindenféle történt itt, és én nem akarom tűrni, hogy Jeremiás tovább is gyötörjön, nem akarom, hogy tovább is ijesztgessenek és rémítsenek, és nem akarok tovább részese lenni Isten tudja mi mindennek. Nem akarok, nem akarok, nem akarok! Pártját akarom fogni Arthurnak, most, a mikor nincs már neki semmije, a mikor beteg és be van csukva és nem állhat helyt saját magáért. Ezt akarom, ezt akarom, ezt akarom, ezt akarom!

- Honnan tudod, te bomlott összevisszaság, - kérdezte Clennamné asszony szigorúan, - hogy azzal, a mit most teszel, valóban javát szolgálod-e Arthurnak?

- Nem tudok én semmi bizonyosat semmiről sem, - szólt Affery; - és ha maga életében valaha mondott egy igaz szót, hát most mondott, a mikor engem bomlott összevisszaságnak nevezett; mert maguk két okosok megtettek minden tőlük telhetőt, hogy engem ilyesmivé tegyenek.

Megházasítottak, akár kedvemre volt, akár nem, és azóta úgyszólván állandóan olyan álom- és rémteli életre kényszerítettek, a milyen élete nem volt még soha senkinek; hogy' is lehetnék hát ilyenformán más egyéb, mint bomlott összevisszaság? Maguk akarták, hogy az legyek, és az is vagyok; de tovább nem akarom tűrni az igát; nem, nem akarom, nem akarom, nem akarom, nem akarom!

Még mindig vadul hadonászott a levegőben a képzelt támadók ellen.

Clennamné, miután egy ideig szótlanul rámeredt Afferyre, Rigaudhoz fordult:

- Látja és hallja ezt a bolondos teremtést. Van valami kifogása ellene, ha ez a féleszű bútordarab ott marad, a hol van?

- Énnekem, asszonyom, - felelt Rigaud, - énnekem? Hisz' ez csakis a kegyed dolga.

- Énnekem nincs kifogásom, - szólt Clennamné komoran. - Most már nem igen válogathatunk. Flintwinch, közeledik az összeomlás.

Flintwinch úrnak az volt a válasza, hogy éktelenül dühös pillantást vetett a feleségére, s azután, mintha meg akarta volna akadályozni magát abban, hogy rá ne rohanjon, keresztbe font karjait belefúrta mélyen a mellényébe, s állát nagyon közel tartva az egyik könyökéhez, megállt az egyik sarokban, a legfurcsább helyzetben, és Rigaudra meresztette a szemét. Rigaud erre fölállt a székéről s ráült az asztalra, lelógó lábait lóbálgatva. Ebből a kényelmes helyzetéből Clennamné merev arczába tekintett, miközben a bajusza felkunkorodott és az orra lehorgadt.

- Asszonyom, én úriember vagyok - -

- A kiről, - vágott a szavába Clennamné szilárd hangon, - nem a legelőnyösebb híreket hallottam kapcsolatban egy franczia börtönnel és egy gyilkosság vádjával.

Rigaud a maga túlzott udvariasságával csókot hintett a kezével Clennamné felé.

- Úgy van. Pontos az értesülése. És még hozzá az volt a vád, hogy egy hölgyet gyilkoltam meg! Mekkora képtelenség! Mennyire hihetetlen! Akkor az a szerencse ért, hogy nagy sikert arattam. Kezeit csókolom. Asszonyom, én úriember vagyok, (ezt akartam az előbb mondani), a ki, ha azt mondom: „Végkép el akarom intézni ezt vagy azt az ügyet a mostani ülésen", hát akkor végkép el is intézem. Bejelentem kegyednek, hogy a mi kis ügyünkben elérkeztünk az utolsó üléshez. Remélem kitüntet azzal, hogy figyel rám és megért?

Clennamné homlokát ránczolva Rigaudra szegezte a tekintetét.

- Figyelek.

- Továbbá olyan úriember vagyok, a ki nem értek a merőben kereskedelmi kufár-üzletekhez, a ki azonban mindig szívesen fogadom a pénzt, mint oly eszközt, a mely szórakozásaim kielégítését lehetővé teszi. Kitüntet azzal, hogy figyel rám és megért?

- Ez a kérdés, mondhatná bárki, teljesen fölösleges. Figyelek.

- Továbbá olyan úriember vagyok, a ki igen szelid és szeretetreméltó hajlandóságú, a ki azonban, ha tréfát űznek belőle, megdühödik. Nemes lelkek ilyen körülmények között mindig megdühödnek. Én nemes lélek vagyok. Ha az oroszlánt felébresztik - vagyis, ha megdühödöm - dühöm kielégítésében épp úgy kedvem telik, mint a pénzben. Kitüntet még mindig azzal, hogy figyel rám és megért?

- Figyelek, - felelte Clennamné, egy kissé hangosabban, mint az előbb.

- Ne izgassa magát; kérem, maradjon nyugodt. Mondottam, hogy ezúttal elérkeztünk utolsó ülésünkhöz. Engedje meg, hogy emlékezetébe idézzem két régebbi ülésünket.

- Ez fölösleges.

- Teringettét, asszonyom, - pattant fel Rigaud, - énnekem kedvem telik benne! Különben is így teljesen tisztázódik a helyzet. Az első ülés rövid volt. Az a szerencse ért, hogy megismerkedhettem kegyeddel - és bemutathattam ajánlólevelemet; iparlovag vagyok, ha úgy tetszik, asszonyom, de előkelő modorommal nagy sikereket arattam, mint nyelvmester, a kegyed honfitársai között, a kik oly kemények egymással szemben, mint a keményítőjük, de mindenkor előzékenyen fogadnak minden előkelő modorú külföldi úriembert. Továbbá módomban volt akkor egy-két apró megfigyelést tenni, - (mosolyogva körülnézett a szobában), - itt ebben a becsületes házban, a melyekre szükségem volt, hogy megbizonyosodjam róla, hogy azzal a hölgygyel volt szerencsém megismerkedni, a kit kerestem. Erről meg is bizonyosodtam. Becsületszavamat adtam a mi drága Flintwinchünknek, hogy vissza fogok térni. Azután illedelmesen elutaztam.

Clennamné arcza nem árult el sem helyeslést, sem ellenkezést. Változatlan maradt, akár szünetet tartott Rigaud, akár beszélt; szakadatlanul ugyanazzal a komor figyelemmel nézett Rigaudra, s a már előbb említett sötét elszántsággal várta azt, a mi következik.

- Mondom, illedelmesen utaztam el, mert illedelmes visszavonulás volt úgy elvonulnom, hogy egy úrhölgyet ne nyugtalanítsak. Az illedelmesség erkölcsileg épp úgy, mint physikailag, hozzátartozik Rigaud Blandois jelleméhez. Politikának is jó volt, hogy úgy hagytam el kegyedet, hogy valami ott lógjon a feje fölött, s hogy ennélfogva némi szorongással várja visszajövetelemet egy előre be nem jelentett napon. De az ön rabszolgája politikus. Az égre, asszonyom, politikus! De folytassuk. Azon az előre be nem jelentett napon megint volt szerencsém beállítani a kegyed házába. Jelzem, hogy van valami eladni valóm, a mi, ha nem veszik meg, kompromittálni fogja kegyedet, asszonyom, a kit nagyra becsülök. Csak általánosságban jelzem, hogy miről van szó. Azt hiszem, ezer fontot kérek. Nem jól emlékszem?

Clennamné, a ki ekkép kénytelen volt megszólalni, ellenkezve így felelt:

- A mint mondotta, ezer fontot kért.

- Ma kétezret kérek. Ez a halogatás rossz következménye. De térjünk vissza a dologra. Nem egyezünk meg; eltér a véleményünk e pontra vonatkozólag. Én tréfás hajlamú úriember vagyok; a tréfálkozás hozzátartozik szeretetreméltó jellememhez. Tréfásan eltünöm, mintha megöltek és elrejtettek volna. Mert voltaképp már az összeg felét megérheti kegyednek, asszonyom, az, hogy szabaduljon a gyanútól, a melyet az én fura ötletem támaszt. Véletlen és kémek keverednek a tréfámba és elrontják a gyümölcsét, talán - ki tudja? csak ön meg Flintwinch - mikor már-már megérett. Igy esett, asszonyom, hogy megint itt vagyok, ezúttal utoljára. Jót értsen meg! Véglegesen utoljára.

Miközben lelógó csizmasarkaival dobolt az asztal fenekén, arczátlan pillantással nézett Clennamné összeránczolt homlokára, és kezdett gorombábban beszélni.

- Bah! Várjon csak egy pillanatig! Menjünk csak lépésről-lépésre! Először is ki kell hát fizetniök a szálloda-számlámat szerződésünk értelmében. Öt percz mulva lehet, hogy késhegyre állunk egymással szemben. Nem várok addig, mert különben becsapnak. Fizessék ki! Ide a pénzzel!

- Vegye el tőle és fizesse ki, Flintwinch, - szólt Clennamné asszony.

Rigaud Flintwinch arczába vágta a számlát, mikor a vén ember közeledett feléje, hogy átvegye tőle. Azután kinyujtotta a kezét és lármázva ismételgette:

- Fizesse ki! Számlálja le! Jó pénzt adjon!

Jeremiás fölvette a számlát a földről, vérbeborult szemmel megnézte a végösszegét, elővett a zsebéből egy kis vászon-erszényt, és leolvasta Rigaud kezébe a pénzt.

Rigaud megcsörgette a pénzt, megemelgette a kezében, feldobta egy kicsit, elkapta és megint megcsörgette.

- A hangja úgy hat a merész Rigaud Blandoisra, mint a friss hús íze a tigrisre. Nos, asszonyom, beszéljen. Mennyit ad?

Kezét, a melyben a pénzt szorította, hirtelen mozdulattal fenyegetve Clennamné felé emelte, mintha rá akart volna ütni vele.

- Ismétlem, a mit megmondtam már egyszer, hogy mi nem vagyunk itt olyan gazdagok, mint ön gyanítja, és hogy a kívánsága túlságos. Nem rendelkezem annyival, hogy nyomban eleget tehessek ekkora kívánságnak, még ha egyébként meg volna is rá bennem a hajlandóság.

- Ha meg is volna! - kiáltott Rigaud. - Halljátok csak ezt a hölgyet a maga még ha meg is volnájával! Azt akarja talán ezzel mondani, hogy nincs meg a rá való hajlandósága?

- Azt mondom, a mit jónak látok; és nem azt, a mit ön jónak lát.

- Akkor hát beszéljen. Beszéljen a hajlandóságáról. Gyorsan! Beszéljen a hajlandóságáról, hadd tudjam meg, mitévő legyek.

Clennamné sem gyorsabban, sem lassabban nem beszélt, mikor válaszolt.

- Úgy tetszik, hogy önnek a kezébe került valami írás - vagy több írás - a melyet én természetesen hajlandó vagyok öntől visszaszerezni.

Rigaud felkaczagva, dobolni kezdett a lábával az asztalon és megcsörgette a pénzét.

- Meghiszem azt! De mennyire meghiszem!

- Az az írás megérhet nekem bizonyos összeget. Nem tudom megmondani, milyen nagy, vagy milyen kis összeget.

- Mi az ördögöt! - kérdezte Rigaud dühösen. - Egy heti meggondolási idő után sem tudja?

- Nem. Csekély pénzemből, - mert újra hangsúlyozom, hogy mi itt szegények vagyunk, nem gazdagok, - nem vagyok hajlandó semmit sem kínálni olyan hatalomért, a melynek nem ismerem a legrosszabb és legteljesebb következményeit. Ezúttal már harmadszor hallom az ön fenyegető czélzásait. Világosan kell beszélnie, máskülönben mehet, a hová akar, és tehet, a mit akar. Jobb, ha egyszerre darabokra tépik az embert, mintsem hogy efféle macska szeszélyének az egerévé legyen.

Rigaud oly keményen nézett Clennamnére egymáshoz közel eső szemeivel, hogy a két szem egymással kereszteződő, baljóslatú fénye szinte meggörbítette horgas orrának a hídját. Hosszas szemle után, újra láttatva sátáni mosolyát, így szólt:

- Merész asszony!

- Elszánt asszony vagyok.

- Az is volt mindig. Micsoda? Mindig az volt; úgy-e, kis Flintwichem?

- Flintwinch, ne feleljen neki. Az a kötelessége neki, hogy megmondjon most itt mindent, a mit tud; vagy pedig hordja el magát innen, és tegyen meg mindent, a mit megtehet. Tudja, hogy ebben állapodtunk meg. Bízzuk hát rá a dolgot.

Nem riadt vissza Rigaud gonosz kancsalításától, és nem is tért ki előle, hanem megmaradt állhatatosan azon a ponton, a hol elhelyezkedett. Rigaud leszállt az asztalról, a pamlag mellé

tett egy széket, leült rá, rátette karját a pamlagra Clennamné karja mellé, a kinek kezét megérintette a kezével. Clennamné arcza komor, figyelmes és nyugodt maradt.

- Azt kívánja hát, asszonyom, hogy elmondjak egy darabka családi történetet ebben a kis meghitt társaságban, - szólt Rigaud, miközben rövid ujjaival figyelmeztetésképpen Clennamné karját babrálta. - Úgyszólván, orvos vagyok. Engedje, hogy megtapintsam az üterét.

Clennamné eltűrte, hogy Clennam átfogja a csuklóját. Ezt fogva, Rigaud tovább beszélt:

- Egy különös házasságnak és egy különös anyának és bosszúnak és sikkasztásnak a történetét - - Ej, ej, ej? Ez a pulzus furcsán lüktet! Valósággal kétszer oly gyorsan, mialatt tartom. Rendes tünetei közé tartozik ez a betegségének, asszonyom?

Clennamné béna karja görcsösen megrándúlt, miközben kiszabadította Rigaud kezéből, de az arcza mozdulatlan maradt. Rigaud arcza rendes mosolyára torzult.

- Kalandos életet éltem. Kalandos természetű ember vagyok. Sok kalandorral megismerkedtem; érdekes lelkek - kedves társaság! Közülük egyiknek köszönhetem azt, a mit tudok, és a bizonyítékaimat - ismétlem, igen tisztelt asszonyom - a bizonyítékaimat arra a bájos kis családi történetre vonatkozólag, a melynek elmondásába íme belekezdek. Gyönyörrel fogja hallani. De, ejnye! Valamit elfelejtettem. Minden történetnek van czíme is. Nevezzem egy ház történetének? De, eh! már megint. Hiszen annyi ház van a világon! Ezt adjam czíműl: Ennek a háznak a története?

A pamlag fölé támaszkodva, székének két lábán és bal könyökén tartotta magát egyensúlyban, miközben a keze gyakran megtapogatta Clennamné karját, hogy nyomatékosabbá tegye a szavait; a lábait keresztbe rakta; a jobb kezével néha a haját rendezgette, néha a bajuszát pödörte meg, néha az orrát veregette, de minden mozdulatában fenyegetés rejlett, nyers, arczátlan, kapzsi, kegyetlen és hatalmaskodó fenyegetés. Igy folytatta fesztelenül az elbeszélését.

- Nos hát, legyen a czíme: Ennek a háznak a története. Belekezdek. Itt él tehát, mondjuk, egy nagybácsi és az unokaöccse. A nagybácsi szigorú öreg úr, nagyon erős jellem; az unokaöcs természeténél fogva félénk, elnyomott és kényszer alatt áll.

Affery asszony, a ki merően figyelt az ablakmélyedésben, köténye feltűrt csücskét harapdálva és minden ízében remegve, felkiáltott:

- Jeremiás, ne közeledjél hozzám! Álmaimban hallottam Arthur atyjáról és ennek a nagybátyjáról. Ez az ember róluk beszél. Én akkor még nem voltam itt; de hallottam álmaimban, hogy Arthur atyja szegény, határozatlan, riadós fiú volt, a kinek már fiatal korában kitaposták mindenét árva életén kívül, s a kinek még a felesége megválasztásában sem volt szava, mert a nagybácsija választotta ki számára. Ott űl ni a felesége! Hallottam álmaimban, és te magad is ugyanazt mondtad neki.

Mialatt Flintwinch úr az öklét rázta Affery asszony felé, Clennamné pedig merően rábámúlt, Rigaud csókot hintett feléje a kezével.

- Teljesen igaza van, kedves Flintwinchné asszony. Valósággal lángelme az álmok terén.

- Nincs szükségem a dícséretére, - felelte Affery. - Semmi kedvem szóba állni önnel. De Jeremiás azt mondta, hogy mindezt álmodtam, és azért mondom el, úgy, mint álmokat!

Igy szólván, a szájába dugta megint a kötényét, mintha betömné más valakinek a száját - talán Jeremiásét, a ki fogvaczogva fenyegetőzött, mintha szörnyű hideg borzongatná.

- A mi szeretett Flintwinchné asszonyunk, - szólt Rigaud, - hirtelen oly finom fogékonyságnak és értelmességnek adta jelét, hogy egyszerűen csodálatos. Igen. Ez a történet folytatása.

Az unokaöcs bátyja ura ráparancsol az unokaöcsre, hogy házasodjék meg. A bácsi körülbelül így szól hozzá: - Öcsém, megismertetlek egy hölgygyel, a ki oly erős jellem, mint én magam; határozott, szigorú hölgy, olyan hölgy, a kinek van hozzávaló akarata, hogy a gyöngét porrá zúzza; olyan hölgy, a kiben nincs részvét, nincs szeretet, a ki engesztelhetetlen, bosszúvágyó, hideg, mint a kő, de ha dühös, forró, mint a tűz. - Ah! Micsoda erő! Ah! Micsoda felsőbbsége a szellemi erőnek! Valóban, büszke és nemes jellem, a melyet a bácsi gyanítható szavaival írtam le. Ha, ha, ha! Teringettét, szeretem ezt az édes hölgyet!

Clennamné arcza elváltozott. A színe észrevehetően sötétebb lett és a szemöldökei jobban összehúzódtak.

- Asszonyom, asszonyom, - szólt Rigaud, megtapogatva Clennamné karját, mintha valami hangszeren játszanék kegyetlen kezével, - látom, hogy érdeklem önt. Látom, hogy felébresztettem a rokonszenvét. De folytassuk!

Ám a lefelé kókadó orrot és a fölfelé kunkorodó bajszot egy pillanatra el kellett takarnia fehér kezével, mielőtt tovább beszélhetett, annyira élvezte a hatást, a melyet elért.

- Az unokaöcs, a ki mint az értelmes Flintwinchné asszony megjegyezte, szegény ördög, a kinek rémítgetéssel és éheztetéssel kitaposták mindenét árva életén kívül, - az unokaöcs lehorgasztja a fejét és így felel: - Bácsi, maga parancsol. Tegye azt, a mit jónak lát! - A bácsi azt is teszi, a mit jónak lát. Mindig ezt teszi. A boldogsággal bíztató házasság megtörténik; az új pár ebbe a bájos otthonba tér haza; az úrnőt, mondjuk, Flintwinch fogadja itthon. Hej, vén cselszövő?

Jeremiás, úrnőjére függesztve a szemét, nem felelt. Rigaud hol az egyikre, hol a másikra tekintett, ráütött csúf orrára és csettintett a nyelvével.

- Az úrnő nemsokára különös, izgató fölfedezést tesz. És erre tele haraggal, féltékenységgel, boszúvágygyal, tervet kovácsol, - látja, asszonyom! - boszútervet, a melynek terhét elmésen rákényszeríti megtaposott férjére, sőt rákényszeríti férjét arra is, hogy ő maga hajtsa végre a tervet az ellenségen. Micsoda fölényes értelem!

- Ne közelíts hozzám, Jeremiás! - kiáltott a remegő Affery, köténye csücskét megint kikapva a szájából. - De az egyik álmom az volt, hogy te azt mondtad neki, mikor czivakodtál vele egy téli estén alkonyatkor - amott ül és te rábámulsz, - azt mondtad neki, hogy nem lett volna szabad megengednie, hogy Arthur, mikor hazaérkezett, csak az atyjára gyanakodjék; hogy mindig ő volt az erős és a hatalmas; és hogy jobban meg kellett volna védelmeznie Arthur előtt az atyját. És ugyanabban az álmomban azt is mondtad neki, hogy ő nem - - valami, de hogy mi nem, azt nem tudom, mert ő erre rettentően kitört és elnémított téged. Te épp úgy ismered ezt az álmot, mint én magam. Akkor álmodtam, mikor lejöttél a lépcsőn a konyhába, kezedben a gyertyatartóval, és lerántottad fejemről a kötényemet. Mikor azt mondtad, hogy álmodtam csak. Mikor nem akartad elhinni a különféle neszt.

Ez után a robbanás után Affery megint beledugta kötényét a szájába, miközben a kezét folyton az ablakfán tartotta s egyik térdével az ablakzsámolyon térdelt, készen arra, hogy kiáltson vagy kiugorjék, ha az ura és parancsolója közelednék hozzája.

Rigaud egyetlen szót el nem szalasztott mindebből.

- Haha! - kiáltott, magasba rántva a szemöldeit, keresztbe rakva a karját és hátradőlve a székében. - Annyi bizonyos, hogy Flintwinchné asszony igazi orákulum! Hogy' magyarázzuk meg az orákulumot, ön meg én meg a vén cselszövő? Azt mondta önnek, hogy ön nem -? És ön kitört és elnémította őt? Mi is nem volt hát ön? Mi is az, a mi ön nem? Mondja meg hát, asszonyom!

E kegyetlen gúnyolódás közben Clennamné lihegve ült a helyén és a szája vonaglott. Az ajkai remegtek és szétnyiltak, bárha szörnyen erőlködött, hogy összeszorítva tarthassa.

- Nos, asszonyom! Beszéljen hát! A mi vén cselszövőnk azt mondta, hogy ön nem - - és ön elnémította őt. Azt akarta mondani, hogy ön nem - micsoda nem? Én tudom már, de azt szeretném, ha egy kis bizalommal lenne hozzám. Nos hát? Mi is nem ön?

Megint erőt akart venni magán, de hevesen kipattant belőle: - Nem vagyok Arthur édesanyja!

- Rendben van, - szólt Rigaud. - Kezd szót fogadni.

A szenvedély kitörése szétdúlta Clennamné arczának merev kifejezését, s miközben minden egyes tépett vonásából kicsapott a sokáig elfojtott tűz lángja, Clennamné így kiáltott fel:

- Majd én magam mondom el! Nem akarom az ön szájából hallani, az ön gonoszságától szennyezetten. Minthogy ki kell derülnie, azt akarom, hogy abban a világításban lássák, a melyben én láttam. Egy szót se többet Majd én beszélek!

- Ha csak nem nyakasabb és átalkodottabb némber még annál is, mint a minőnek én ismerem, - szólt közbe Flintwinch úr, - hát akkor okosabban tenné, ha ráhagyná Rigaud úrra, Blandois úrra, Belzebub úrra, hogy ő mondja el a maga módján. Nem mindegy-e, ha már amúgy is tud mindent?

- Nem tud mindent.

- Tud mindent, a mi érdekli őt, - erősködött Flintwinch úr ingerülten.

- *Engem* nem ismer.

- Hát azt hiszi, hogy magával törődik, maga képzelődő némber? - szólt Flintwinch úr.

- Ha mondom, Flintwinch, én akarok beszélni. Ha mondom, hogyha már ennyire vagyunk, én magam akarom elmondani, én magam akarom megvilágítani magamat. Micsoda! Vagy talán én semmit sem szenvedtem végig ebben a szobában, nem nélkülöztem, nem voltam fogoly, hogy most oly mélyen megalázkodjam, hogy *ilyen* tükörben szemléljem magamat?! Vagy rá tud nézni erre az emberre? Végig tudja hallgatni őt? Ha a felesége százszor hálátlanabb volna is, mint a milyen, és én ezerszerte kevésbbé remélném is, mint a hogy remélem, hogy hallgatásra bírhatom őt, ha ezt az embert hallgatásra bírtam, még akkor is inkább magam mondanám el, semhogy elszenvedjem azt a gyötrelmet, hogy tőle halljam meg.

Rigaud egy kissé hátrább tolta a székét; kinyújtotta a lábait maga elé, és karjait keresztbe fonva, szemközt ült Clennamnével.

- Ön nem tudja, - beszélt tovább Clennamné, Rigaudhoz intézve szavait, - mi az, ha az embert szigorúan és becsületesen nevelik. Engem így neveltek. Az én ifjúságom nem volt bűnös örömmel és gyönyörüséggel teli ifjúság. Az én ifjúságom egészséges fegyelem, büntetés és félelem ideje volt. Szíveink romlottsága, cselekedeteink gonoszsága, az átok, a mely ránk nehezedik, a szörnyűségek, a melyek bennünket körülvesznek - ezek voltak gyermekkorom témái. Ezek formálták jellememet s ezek töltöttek el undorodással a gonosztévőkkel szemben. Mikor az öreg Clennam Gilbert elárvult unokaöccsét ajánlotta atyámnak férjemül, az atyám azt hangoztatta előttem, hogy jövendő férjemet épp oly szigorúan nevelték, mint engem. Elmondta, hogy a fegyelmen kívül, a melyet lelke megszokott, olyan aszkéta házban élt, a hol az élvezeteket és a lármás örömöket nem ismerték, s a hol minden nap a munka és a megpróbáltatás napja volt, a ma épp úgy, mint a tegnap. Elmondta, hogy éveit tekintve régen férfi volt már, mielőtt nagybátyja elismerte őt férfinek; és hogy diákkora óta addig az óráig, a melyben beszéltünk róla, nagybátyja hajléka szentély volt rá nézve, a mely megóvta őt a vallástalanság és a bujálkodás fertőzetétől. Mikor házasságunk után egy év múlva azt kellett megtudnom, hogy a férjem abban az időben, a mikor az atyám így beszélt róla, vétkezett az

Úr ellen és engem meggyalázott azzal, hogy egy bűnös teremtést ültetett a helyemre - vajjon kételkedhettem-e, hogy az volt a rendeltetésem, hogy megtegyem ezt a fölfedezést, és hogy az volt a rendeltetésem, hogy éreztessem a büntetés sujtó kezét a kárhozatnak ezzel a leányával? Szabad lett volna-e egy pillanatra is elfelejtenem - nem a rajtam esett sérelmet - mert mi voltam én! - hanem a bűnnek azt az utálatát, s a bűn ellen való mindazt a harczot, a melyben nevelkedtem?

Rátette remegő kezét az asztalon lévő órára.

- Nem! „Ne felejts!" E szavak kezdőbetüi itt vannak most benne, és itt voltak benne akkor is. Az volt a rendeltetésem, hogy megtaláljam a régi levelet, a mely rájok vonatkozott, s a mely közölte velem, mit jelentenek, ki véste őket és miért véste őket, hogy itt legyenek elrejtve ezzel az órával együtt a titkos fiókban. Ha nem ez lett volna a rendeltetésem, akkor nem is födöztem volna fel. „Ne felejts." Úgy szólt ez hozzám, mint haragos felhőből lehangzó szózat. Ne felejtsd el a halálos bűnt, ne felejtsd el a fölfedezést, a melyre rendeltettél, ne felejtsd el a büntetést, a melyre rendeltettél. Nem is felejtettem el. A rajtam esett sérelemre gondoltam talán? A rajtam esettre? Hiszen én az Úr szolgálóleánya és eszköze voltam csak. Miféle hatalmam lehetett volna rajtok, ha nem hordják saját bűneik bilincseit és nincsenek kiszolgáltatva nekem?

Több, mint negyven esztendő elsuhant már ennek az elszánt nőnek szürke feje fölött, azon idő óta, a melynek emlékét most fölidézte. Több, mint negyven esztendei harcz és viaskodás azzal a hanggal, a mely azt súgta neki, hogy bármilyen névvel illesse is bosszúvágyó kevélységét és dühét, ezeknek valódi természetét az örökkévalóságban sem változtathatja meg semmi sem. És mégis, noha ez a több, mint negyven esztendő eltelt már, és noha elkövetkezett a Nemezis és az arczába nézett, mégis görcsösen ragaszkodott még mindig a régi istentelenségéhez - mégis felforgatta még mindig a teremtés rendjét és saját leheletét lehelte bele Teremtőjének agyagképmásába. Valóban, valóban, utazók láttak nem egy szörny bálványt nem egy országban; de emberi szem sohasem látta még az isteni természetnek vakmerőbb, durvább és felháborítóbb bálványképeit, mint a minőket mi porszülöttek formálunk saját képünk mására, saját gonosz szenvedélyeinkből.

- Amikor rákényszerítettem a férjemet, hogy szolgáltassa ki azt a nőt nékem, közölvén velem a nevét és a búvóhelyét, - folytatta Clennamné méltatlankodásának és védekezésének a rohanó árján; - a mikor annak a nőnek szeme közé vágtam a vádjaimat és ő, arczát eltakarva, a lábaim elé rogyott, a rajtam esett sérelmet toroltam-e meg, magam miatt halmoztam-e el őt szemrehányással? Azok, a kiknek valaha az volt a rendeltetésök, hogy a gonosz királyok elé álljanak és vádolják őket - nem szolgák és eszközök voltak-e? És vajjon én is, a ki méltatlan voltam s oly mélyen alattok álltam, vajjon nem bűnt kellett-e énnekem is számon kérnem? Mikor ifjúságával mentegetődzött, és örömtelen, kemény életével, (*így* beszélt arról az erényes nevelésről, a melyet meghazudtolt), és az istentelen házassági czeremóniával, a melylyel titkon egymáshoz kapcsolódtak, és a nélkülözés és a gyalázat rémületével, a mely rájuk szakadt, mikor először választattam ki arra, hogy büntetésük eszköze legyek, és a szerelemmel, (mert ezt a szót használta lábaim előtt), a melynek hatása alatt ott hagyta és átengedte a férjemet nekem, vajjon az *én* ellenségem volt-e, a ki lábaim zsámolyává lett, vajjon az *én* dühöm szavai voltak-e, a melyek hallatára összeborzadt és megremegett? Ne írassék ez az erő az én javamra; ne irassék a vezeklés gyötrődése az én javamra!

Sok év térűlt-fordúlt azóta, a mióta már ujjait sem bírta szabadon használni; de feltűnt, hogy most immár nem is egyszer erősen rácsapott ökölbe szorított kezével az asztalra, és hogy az utolsó szavak közben fölemelte egész karját a levegőbe, mintha megszokta volna, hogy szabadon használhassa.

- És mi volt a vezeklés, a melyet kikényszerítettem szíve keménységéből és romlottsága feketeségéből? Én vagyok boszúvágyó és engesztelhetetlen? Lehet, hogy ilyen színben tűnöm föl olyan ember előtt, mint ön, a ki nem ismer igazságosságot, és nem ismeri, csak a Sátán törvényét. Nevessen csak! De én azt akarom, hogy úgy ismerjenek, a mint én ismerem saját magamat, és a mint Flintwinch ismer, bárha csak önnek beszélek, meg ennek a féleszű némbernek.

- Tegye hozzá saját magát is, asszonyom, - szólt Rigaud. - Él bennem az az apró gyanakvás, hogy ön, asszonyom, elsősorban saját maga előtt akarja önönmagát igazolni.

- Hazugság. Nem úgy van. Erre nincs szükségem, - szólt Clennamné, erélyesen és haragosan.

- Valóban? - felelte Rigaud. - Hah!

- Azt kérdem, mi volt az a tettekben nyilvánuló vezeklés, a melyet követeltem tőle? „Magának van gyermeke; énnekem nincs. Maga szereti ezt a gyermeket. Adja nekem. Higyje azt, hogy az én fiam, és higyje azt az egész világ, hogy az én fiam. Hogy megóvjuk őt a leleplezéstől, az atyja esküdjék meg, hogy soha többé nem fogja látni magát, nem fog magával soha többé érintkezni; s hogy megóvjuk az atyját attól, hogy a nagybátyja kitagadja, s a gyermekét attól, hogy koldus legyen, maga esküdjék meg, hogy nem fogja látni soha többé egyiküket sem, hogy nem fog érintkezni soha többé egyikükkel sem. Ha ez megtörtént, és ha maga lemond mostani módjáról, a mely férjemtől ered, akkor vállalkozom az eltartására. Ha visszavonul valami ismeretlen tartózkodási helyre, akkor nem bánom, ha azt a hazugságot hagyja maga után, hogy a mikor eltünt az egész világ szeme elől, az én szememen kívül, megérdemelte, hogy jó híre legyen a nevének.” Ez volt az egész: fel kellett áldoznia bűnös és gyalázatos vonzalmát; egyebet nem. Szabadon viselhette aztán bűne terhét titokban, szabadon halálra emészthette a szívét titokban, és ilyen földi szenvedés, nyomorúság árán, (elég könnyen viselhette, azt hiszem), megválthatta lelkét az örökkévaló nyomorúságtól, ha volt hozzá ereje. A mikor ezzel büntettem őt itt e földön, nem tártam-e fel útat előtte az örökkévalóságba? Ha úgy érezte, hogy telhetetlen boszú és olthatatlan tűz veszi körül, hát az enyém volt tán ez a boszú, ez a tűz? Ha akkor és később is megfenyegettem őt azokkal a borzalmakkal, a melyek körülkerítették őt, hát talán én tartottam ezeket a borzalmakat a jobbomban?

Megfordította a kis asztalkán lévő órát, kinyitotta és oly arczkifejezéssel, a melyben nyoma sem volt az elérzékenyülésnek, ránézett az óra belsejében lévő hímzett betükre.

- Ők - *nem* felejtettek. Az ilyen bűnöknek az az átka, hogy a bűnösök képtelenek felejteni. Ha Arthur jelenléte állandó szemrehányás volt az atyjára nézve és ha Arthur távolléte állandó gyötrelem volt az anyjára nézve, ez Jehova igazságos büntetése volt csupán. Épp oly joggal nekem róhatnak fel azt is, hogy a felébredt lelkiismeret tövisei őrületbe kergették Arthur anyját és hogy a mindenség irányítójának az volt az akarata, hogy így éljen még számos esztendeig. Magamra vállaltam, hogy a gyermeket, a kit megbélyegzett a sors és a ki máskülönben elveszett, megmentem; hozzájuttatom őt a törvényes származás tisztességéhez; fölnevelem őt félelemben és remegésben, hogy életével vezekelje le ténylegesen azokat a bűnöket, a melyek a fejére nehezedtek már, mielőtt megpillantotta ezt a kárhozott világot. Ez kegyetlenség volt? Hát nem viseltem-e én is annak az eredendő bűnnek a következményeit, a melyben énnekem nem volt semmi részem? Arthur atyja, mikor a földgömb fele választotta el tőlem, nem élt tőlem távolabb, mint a mikor itt éltünk együtt ebben a házban. Meghalt és visszaküldte nekem ezt az órát a maga „Ne Felejts”-évél. Én *nem* felejtek, bárha ezeket a betüket nem úgy olvasom, mint ő. Én azt olvasom ki belőlük, hogy ezeknek a dolgoknak az elvégzésére rendeltettem. Igy olvastam ezt a két betűt, a mióta itt van előttem ez az óra az asztalon, és így olvastam, ugyanezzel az értelmezéssel, a mikor sok ezer mérföldre volt tőlem.

Mikor fölkapta az óratokot a kezébe, kezét azzal az új mozgékonysággal használva, a melyről mintha nem is lett volna tudomása, és ráfüggesztette a tekintetét az órára, mintha daczosan arra szólítaná fel, hogy próbálja őt megindítani, Rigaud hangosan és megvetően csettintve az ujjaival, így kiáltott fel:

- Rajta, asszonyom! Múlik az idő. Rajta, jámborság asszonya, meg kell lennie! Nem mondhat semmi olyat, a mit nem tudok. Térjen rá az ellopott pénzre, mert különben én beszélek róla! Ördög és pokol! Elég volt már ebből a másik fajta fecsegésből! Térjen rá kertelés nélkül az ellopott pénzre!

- Nyomorult féreg! - felelte Clennamné, és összecsapta két kezét a feje fölött; - milyen végzetes tévedése folytán Flintwinchnek, milyen megbízhatatlansága folytán az egyetlen másik személynek, a ki segítőtársam volt ezekben a dolgokban, egyetlen bizalmasom, ki rakta össze és hogyan rakhatta össze egy elégetett iratnak a hamuját úgy, hogy ön hozzájuthatott ahhoz a kodiczillushoz, épp úgy nem tudom, mint azt, hogy miképp jutott hozzá itt egyéb hatalmához...

- És mégis, - vágott a szavába Rigaud, - az a különös szerencse ért, hogy hozzájutottam, és biztos helyen, a melyet csak én ismerek, őrzöm Clennam Gilbert úr végrendeletének azt a rövid kis záradékát, a melyet egy hölgy írt, s ugyanaz a hölgy és ez a mi vén intrikusunk írt alá, mint tanú! Ej, haj, vén intrikus, görbe kis bábu! Asszonyom, menjünk tovább. Sürget az idő. Ön mondja el a végét vagy én mondjam el?

- Én! - felelt Clennamné, ha lehetséges volt, még nagyobb elszántsággal. - Én, mert nem akarom tűrni, hogy az ön borzalmas torzításában mutatkozzam bárki előtt is. Ön, a maga aljas külföldi börtöneinek és gályáinak a tapasztalataival, úgy tüntetné föl a dolgot, hogy a pénz volt az, a mi engem ösztökélt. Nem a pénz volt.

- Lári-fári! Fütyülök egy pillanatra az udvariasságomra és azt mondom: hazugság, hazugság, hazugság! Nagyon jól tudja, hogy ön az iratot elsikkasztotta és a pénzt megtartotta.

- Nem a pénz kedvéért, nyomorult! - Clennamné erőlködött, mintha föl akart volna ugrani; sőt úgy tetszett, mintha szenvedélye erejében csaknem fel is állt volna megbénult lábaira. - Ha Clennam Gilbert, meghülyülve, a halál küszöbén s valami képzelt engedékenység ámító nyomása alatt egy lánynyal szemben, a kiről tudta, hogy az unokaöccse valaha vonzalmat érzett iránta, a melyet ő kitaposott belőle, és a kiről tudta, hogy később megőrült és eltűnt mindazok elől, a kik ismerték, - ha a gyöngeségnek ebben az állapotában énnekem, a kinek életét annak a lánynak a bűne elsötétítette, énnekem, a kit arra választott ki a sors, hogy annak a lánynak a gonoszságáról saját kezeírásából és saját szájából értesüljek, azt diktálja, hogy hagyománynyal jutalmazza meg azt a lányt állítólagos, meg nem érdemelt szenvedéseiért: hát akkor nem volt különbség a között a vágyam között, hogy megakadályozzam ezt az igazságtalanságot és a puszta vágy között a pénz után - olyasmi után, a mit ön meg a fogoly czinkosai ellophatnak bárkitől?

- Az idő sürget, asszonyom. Vigyázzon magára!

- Ha ez a ház lángokban állna alapjától a tetejéig, - felelte Clennamné, - akkor is benne maradnék, hogy tiltakozzam az ellen, hogy az én jogos motívumaimat egy kalap alá fogják orgyilkosok és tolvajok motívumaival.

Rigaud megvetően Clennamné arczába csettintett az ujjaival.

- Ezer guinea annak a szép kis teremtésnek, a kit ön lassan a halálba üldözött. Ezer guinea a legifjabb lányának, a kivel ötvenéves pártfogóját esetleg megajándékozza, vagy (ha ennek a pártfogónak nem lesz lánya), a bátyja legifjabb lányának, a mikor nagykorú lesz, „mint oly megemlékezést, a mely leginkább megfelelhet önzetlen támogatásának, a melyben egy el-

hagyott, fiatal árvalányt részesített". Kétezer guinea. Micsoda? Hát sohasem fog már rátérni a pénzre?

- Az a pártfogó, - szólalt meg Clennamné hevesen, a mikor hirtelen elakadt a szava.

- A nevét! nevezze Dorrit Frigyesnek. Ne kerűlgesse tovább!

- Az a Dorrit Frigyes volt a kezdete mindennek. Ha nem lett volna muzsikus, és ha ifjúsága és anyagi jóléte napjaiban nem tette volna házát a renyhék gyülekező helyévé, a hol énekesek, komédiások és a gonosznak más efféle gyermekei hátat fordítottak a világosságnak és arczczal fordultak a sötétség felé, akkor az a lány megmaradt volna talán a maga alacsony körében és nem emelkedett volna ki belőle azért, hogy még mélyebbre zuhanjon. De nem! A sátán bújt abba a Dorrit Frigyesbe, és azt súgta neki, hogy ő ártatlan és dícséretes hajlamú ember, a ki jócselekedeteket művel, és hogy itt egy szegény lány, a kinek jó énekhangja van. És taníttatta. És Arthur atyja, a ki az erény göröngyös ösvényeit járva, titkon mindig sóvárgott azok után az átkozott kelepczék után, a melyeket művészeteknek neveznek, megismerkedik vele. És az az ágrólszakadt árva, a kit énekre tanítottak, annak a Dorrit Frigyesnek a közvetítésével diadalmaskodik rajtam, és engem megaláznak és megcsalnak! - Azaz nem is engem, - tette hozzá gyorsan, miközben pírba borúlt az arcza; - valakit, a ki nálam sokkal nagyobb. Mi vagyok én?

Flintwinch Jeremiás, a ki lassankint odacsavarodott Clennamnéhez s a ki most már ott állt Clennamnének csaknem a könyökénél, a nélkül, hogy Clennamné tudott volna róla, a rendesnél is jobban elfintorította az arczát, mintegy tiltakozásul ezek ellen a szavak ellen, s ráadásul odakapott még a kamáslijához is, mintha az efféle beszéd apró horgok gyanánt kapna bele a lábaiba.

- Végűl, - beszélt tovább Clennamné, - mert ezekkel a dolgokkal végeztem és nem akarok róluk tovább beszélni, ön se beszéljen róluk többet, és nincs is egyéb hátra, mint hogy eldöntsük, vajjon e dolgok tudása megmaradhat-e a mi titkunk, a kik itt együtt vagyunk; végűl, a mikor elrejtettem azt az írást Arthur atyjának a tudtával...

- De nem a beleegyezésével, a mint tudja, - szólt Flintwinch úr.

- Ki mondta, hogy a beleegyezésével?

Clennamné összerázkódott, mikor észrevette, hogy Jeremiás ilyen közel van hozzá, és hátraszegte a fejét, egyre növekvő bizalmatlansággal tekintve Flintwinch úrra.

- Maga elég gyakran ott állt közöttünk, a mikor Arthur atyja azt kívánta, hogy mutassam meg neki az iratot, és én megtagadtam, elég gyakran, hogy tiltakozva rám szólhasson, ha azt mondtam volna, hogy az ő beleegyezésével. Azt mondom, hogy a mikor elrejtettem azt az iratot, nem erőltettem a megsemmisítését, hanem megőríztem itt ebben a házban sok esztendőn keresztül. Minthogy Gilbert egyéb vagyona Arthur atyjára szállt, bármikor azt állíthattam volna, hogy megtaláltam az iratot, s nem kellett volna semmi egyebet tennem, csak a két szóban forgó összeget folyósítani. De attól eltekintve, hogy ezt csak úgy tehettem volna meg, ha kereken valami hazugságot mondok, (a mi nagy felelősséggel jár), nem láttam új okot az irat előmutatására megpróbáltatásom egész ideje alatt. Bűnnek jutalmazása volt az az irat; önámításból fakadt tévedés. Azt tettem csak, a mi a rendeltetésem volt, és itt e négy fal között tűrtem, a minek eltűrésére rendeltettem. Mikor az iratot végül - én legalább azt hittem - a jelenlétemben megsemmisítették, a lány régen halott volt már, és a pártfogója, Dorrit Frigyes, régen tönkrement, úgy, a hogy megérdemelte, és meghülyült. Lánya nem volt neki. Az unokahúgára nem régen akadtam rá; és a mit tettem érte, sokkal többet ért, mint a pénz, a minek nem vette volna semmi hasznát.

Kisvártatva, mintha az órához beszélne, hozzátette még:

- Ő maga ártatlan volt, és én nem is feledkeztem volna meg arról, hogy halálom esetére ráhagyjam azt, a mi megilleti.

Azután elhallgatott, tekintetét az órára függesztve.

- Emlékeztessem valamire, igen tisztelt asszonyom? - szólt Rigaud. - A kis irat itt volt ebben a házban azon az estén, mikor fogolybarátunk - lelkem fogolytársa - idegen országokból hazaérkezett. Emlékeztessem még valamire? A kis énekes madárkát, a mely sohasem kelt szárnyra, sokáig őrizte kalitkában egy őr, a kit maga rendelt ki, és a kit ez a mi vén cselszövőnk nagyon is jól ismert. Kérjük meg ezt a mi vén cselszövőnket, hogy nyilatkozzék, mikor látta őt utoljára?

- Majd én megmondom! - kiáltott Affery, kirántva szájából a kötény csücskét. - Én megálmodtam. Ez volt a legelső álmom. Jeremiás, ha most nagyon közel jösz hozzám, akkorát sikítok, hogy a Szt.-Pálig meghallják! Az az ember, a kiről ez beszélt, Jeremiás tulajdon ikertestvére volt; és itt volt éjszaka, akkor éjjel, mikor Arthur hazaérkezett, és Jeremiás sajátkezűleg átadta neki azt az írást, sok más mindennel, nem tudom, mivel együtt, és az az ember elvitte egy vasládában - Segítség! Gyilkos! Ne bánts Jere-mi-ás!

Flintwinch úr Affery asszonynak ugrott, de Rigaud elkapta Flintwinchet a karjaival. Flintwinch, miután egy pillanatig bírkózott vele, abbahagyta a küzdelmet és zsebredugta a kezét.

- Micsoda! - kiáltott Rigaud, miközben a könyökével tréfásan hátrább lökdöste Flintwinch urat, - így nekirontani egy hölgynek, a ki ilyen lángeszű álmodó? Ha, ha, ha! Hiszen ha mutogatja, vagyont szerezhet belőle. A mit álmodik, mind valóra válik. Ha, ha, ha! Maga hasonlít hozzá, kis Flintwinch! Szakasztott olyan, mint ő volt, (a mikor először voltam neki tolmácsa a fogadósnál), a Három billiárdasztalhoz czímzett csapszékben, a hegyes háztetős kis utczában, az antwerpeni rakodópart mellett! Ah, az volt ám az ember, ha inni kellett! Ah, az volt ám az ember, ha dohányozni kellett! Ah, milyen kedves bútorozott legénylakása volt - az ötödik emeleten, a fa- és szénkereskedés, a szabóműhely és az asztalosműhely és a kádárműhely fölött - a hol fel szoktam keresni s a hol a cognacja és a dohánya mellett naponta tizenkétszer elszundított és egyszer görcsöt kapott, míg végül egyszer akkora görcs szállt belé, hogy ő maga égbe szállt. Ha, ha, ha! Nem mindegy-e, hogyan jutottam hozzá a vasláda irataihoz? Talán rámbízta, hogy juttassam el magához, talán be volt zárva a láda és ingerelte a kíváncsiságomat, talán elloptam. Ha, ha, ha! Nem mindegy-e, a míg biztonságban őrzöm? Nem vagyunk túlságosan finnyásak ebben a dologban, úgy-e, Flintwinch? Nem vagyunk túlságosan finnyásak, úgy-e, asszonyom?

Flintwinch úr hátrálása közben dühösen visszalökdöste Rigaud-t a könyökével, s visszajutott a szoba sarkába, a hol lelkendezve megállt, kezeit zsebredugva, és farkasszemet nézett a rámeredő Clennamnével.

- Ha, ha, ha! Mi ez? - kiáltott Rigaud. - Úgy néznek egymásra, mintha még nem ismernék egymást. Engedje meg, Clennamné asszony, hogy önnek, a sikkasztónak, bemutassam Flintwinch urat, a cselszövőt.

Flintwinch úr, egyik kezét kihúzva a zsebéből, hogy megvakarja vele az állát, egy-két lépést tett előre, folyton farkasszemet nézve Clennamnéval, és így szólt ez utóbbihoz:

- Eh, tudom, miért mereszti úgy rám a szemét, de kár fáradni, mert nem törődöm vele. Hány esztendőn keresztül mondogattam magának, hogy maga a világon a legmakacsabb és legcsökönyösebb nember. Igenis, az! Alázatosnak és bűnösnek mondja magát, pedig nemének a legmagahittebb példája. Igenis, *az!* Megmondtam újra meg újra, valahányszor összekaptunk, hogy le akarja igázni az egész világot, de én nem akarom, hogy engem is leigázzon... hogy el

akar nyelni mindenkit elevenen, de én nem akarom, hogy engem is elnyeljen elevenen. Miért nem semmisítette meg az iratot, mikor először a kezébe kaparította? Én megadtam a tanácsot; de nem, maga nem szokta a tanácsot megfogadni. Meg kellett őriznie természetesen! Talán egyszer még majd végrehajthatja, természetesen! Mintha én ezt jobban nem tudtam volna! Szinte látom a kevélységét, hogy' hajtja végre, mikor az a gyanú jár vele, hogy addig eldugta az iratot. De hát így szokta önnönmagát ámítani. Szakasztott úgy, a hogy ámítja önmagát, mikor kimódolja, hogy mindezt nem azért tette, mert szigorú, könyörtelen némber, a ki csupa boszúvágy, erőszakosság és engesztelhetetlenség, hanem azért tette, mert az Úr eszköze és szolgálóleánya, a kinek ez volt a rendeltetése. Ki maga, hogy erre rendeltetett volna? Maga nevezheti ezt vallásnak, de én szemfényvesztésnek tartom. És hogy egyszer megmondjam magának az igazat, ha már benne vagyok, - szólt Flintwinch úr, keresztbe téve a karjait, a dühös csökönyösség megtestesüléseként, - dühösített - negyven álló esztendeig dühösített - velem is mindig lóhátról beszélt, holott én mindent jobban tudok; csak azért, hogy hidegen a sárba tiporjon. Nagyon csodálom magát; maga erőslelkű és nagytehetségű némber; de a legerősebb lélek és a legnagyobb tehetség sem dühösítheti az embert negyven esztendeig a nélkül, hogy az ember meg ne bokrosodjék. Nem is törődöm hát most a szemével, akárhogy meresztgeti. Most pedig rátérek az iratra, és jól jegyezze meg, a mit mondok. Eldugja valahol az iratot és senkinek el nem árulja, hogy hová dugta el. Akkor még elevenen sürög-forog, és ha elő akarja venni az iratot, hát elő veheti. De ide figyeljen! Eljön az az idő, a mikor az az állapot sujtja, a melyben most is van, és akkor hiába akarja az iratot elővenni, nem tudja. Így aztán évek hosszú során át ott hever az irat a rejtekhelyén. Végül, mikor hazavárjuk már Arthurt minden áldott nap és a mikor minden nap hazahozhatja őt, és a mikor lehetetlenség előre megmondani, milyen felfordulást fog csinálni a házban, ötezerszer is azt ajánlom magának, hogy ha már maga nem veheti elő, hozassa elő velem, hogy a tűzbe dobhassuk. De nem - senki más nem tudja, csak maga, hogy hol van, és ez hatalom; és nevezze magát akármilyen alázatos névvel, én nő-Luczifernek nevezem magát, a ki telhetetlenül éhezik a hatalomra! Egy vasárnap este Arthur hazaérkezik. Tiz percze sem volt még ebben a szobában, a mikor elkezd atyja órájáról beszélni. Maga nagyon jól tudja, hogy a „Ne Felejts" akkor, a mikor Arthur atyja elküldte magának ezt az órát, minthogy akkor már mindennek vége volt, ezt jelenthette csak: „Ne felejtsd el a sikkasztást! Tedd jóvá!" Arthur viselkedése megijesztette magát egy kissé, és az iratot mégis csak el kellett égetni. Igy aztán, mielőtt ez az eszelős, ez a Jezabel, - (Flintwinch úr rávicsorgott a feleségére), - lefektette magát, közli végül velem, hogy hová dugta el az iratot: a régi főkönyvek közé a pinczében, a hol Arthur valóban mindent fel is forgatott már másnap reggel. De vasárnap éjjel nem szabad elégetni. Nem! Ennél sokkal vallásosabb, az bizonyos. Várni kell vele éjfélig, hogy belejussunk a hétfőbe. Nos, mindez arra való, hogy engem elevenen elnyeljen, és dühösítsen; így aztán egy kicsit rosszkedvüen és mert nem vagyok olyan vallásos, mint maga, belepillantok az iratba, mielőtt az óra éjfélt üt, hogy felfrissítsem az emlékezetemben, - a sok elsárgult papiros közül a pinczében egyet éppen úgy összehajtogatok, - s mikor végül belejutottunk a hétfő reggelbe, és énnekem a maga lámpásának a fénye mellett, az ágyától, a hol fekszik, oda kell mennem ehhez a kandallóhoz, hirtelen kicserélem a két iratot, mint a szemfényvesztő, és a másikat égetem el. Az öcsém, Ephraim, a tébolydai ápoló, (bárcsak őt magát dugták volna kényszerzubbonyba!), sok mindenfélével megpróbálkozott, mióta azt a nagy megbízást, a melyet magától kapott, elintézte; de nem igen volt neki szerencséje semmivel. A felesége meghalt, (nem mintha ez nagy baj lett volna; inkább az enyém halt volna meg helyette!), eredménytelenül spekulált az őrültekkel, csávába került, mert egy betegét túlságosan megpörkölte, hogy észre térítse, és adósságokba keveredett. Vissza akart vonulni azzal, a mit össze tudott hamarosan kaparítani és egy csekélységgel, a mit tőlem kapott. Itt volt azon az éjszakán, vasárnapról hétfőn virradóra, és várta a dagályt, hogy megszökhessen. Szóval Antwerpenbe ment, a hol később (félek, meg fog rémülni attól, a mit mondok, de az ördög vigye el őt!), megismerkedett ezzel

az úrral. Nagy utat tett meg és akkor azt hittem, hogy csak álmos; de most már azt hiszem, hogy részeg volt. Mikor Arthur anyját ő őrizte, meg a felesége, Arthur anyja folyton írt, szakadatlanul írt, többnyire bűnbánó leveleket magához és bocsánatkérő esedezéseket. Az öcsém időnkint egész csomag ilyen levelet eljuttatott hozzám. Azt hittem, nem fog ártani, ha ezeket a leveleket megtartom magamnak, és nem engedem meg, hogy ezeket is elevenen elnyelje. Elzártam hát őket egy ládába, és olvasgattam, a mikor kedvem szottyant hozzá. Minthogy meg voltam győződve róla, hogy az iratot tanácsos lesz eltávolítani a házból, miután Arthur hazaérkezett, betettem az iratot ugyanabba a ládába, lezártam a ládát két lakattal és rábíztam az öcsémre, hogy vigye magával és őrizze meg a ládát addig, a míg nem írok érte. Irtam érte és sohasem kaptam feleletet. Nem tudtam, mitévő legyek, a míg ez az úr ki nem tüntetett bennünket az első látogatásával. Persze akkor már kezdtem gyanítani, mi történt; és nincs szükségem előbb az ő megerősítésére, hogy most már megértsem, miképp tudja ez az úr azt, a mit tud, az én irataimból és a maga írásából és az öcsém fecsegéséből ital és dohány mellett, (bárcsak megfulladt volna mellette!). Most már csak egyet akarok még magának mondani, maga vasfejü némber, még pedig azt, hogy én egyáltalában nem döntöttem el magamban soha, vajjon okoztam volna-e valaha vagy sem kellemetlenséget magának a kodiczillusra vonatkozólag. Azt hiszem, nem; és valószinüleg meg lettem volna elégedve azzal a tudattal, hogy lefőztem és hogy a hatalmamban van. Az adott körülmények között nincs egyéb mondanivalóm egészen holnap este ilyen tájig. Ennélfogva, - szólt Flintwinch úr, szónoklatát nagy testcsavarintással befejezve, - nem fog ártani, ha másra mereszti a szemeit, mert én rám ugyan hiába mereszti.

Clennamné lassan elfordította róla a szemét, mikor Flintwinch elhallgatott, és kezére eresztette a homlokát. A másik kezét szilárdan az asztalra támasztotta, és megint észrevehető volt egész testében az a különös nyughatatlanság, mintha fel akart volna állni.

- Ez a láda sehol sem ér annyit, mint itt. A mit ön tud, azért sehol másutt nem kaphat annyit, mintha énnekem adja el. De énnekem ez időszerint nincs módomban annyit fizetni érte, a mennyit ön kíván. Az üzlet nem ment jól. Mennyit akar most, és mennyit adjak máskor, és mivel biztosít a hallgatásáról?

- Angyalom, - szólt Rigaud, - megmondtam már, mennyit akarok, és az idő sürget. Mielőtt idejöttem, a legfontosabb iratok másolatát átadtam valakinek. Ha a döntést addig halogatja, a míg a Marshalsea kapuját ma estére bezárják, akkor elkésik a további tárgyalástól. Mert a fogoly olvasni fogja a másolatokat.

Clennamné megint a fejéhez kapott mind a két kezével, nagyot kiáltott és hirtelen felállt. Egy pillanatig támolygott, mintha el akart volna vágódni; azután szilárdan megállt.

- Mi a szándéka, ember! Mi a szándéka?

Kísérteties alakja elől, a mely oly régóta elszokott az egyenes állástól és annyira megmerevedett, Rigaud hátratántorodott és a hangját leeresztette. Mind a hármuknak csaknem úgy rémlett, mintha egy halott asszony támadt volna fel.

- Dorrit kisasszony, - szólt Rigaud, - Frigyes úr kis unokahúga, a kivel a tengeren túl ismerkedtem meg, vonzódik a fogolyhoz. Dorrit kisasszony, Frigyes úr kis unokahúga, őrzi e pillanatban a foglyot, a ki beteg. Dorrit kisasszony számára sajátkezüleg ott hagytam egy csomagot a börtönben idejövet, egy kísérő levéllel, a melyben arra utasítom őt, hogy *„a fogoly kedvéért”* - az ő kedvéért megtesz Dorrit kisasszony mindent a világon, - őrizze meg a csomagot és a pecsétjét ne törje fel, ha ma este kapuzárás előtt jelentkezik valaki a csomagért; de ha nem jelentkezik senki a fogház csengőjének megszólalásáig, akkor adja át a csomagot a fogolynak. A csomagban van még egy másolat, a melyet a fogoly át fog adni Dorrit kisasszonynak. Micsoda? Nem merészkedtem ide közétek, miután már ennyire jutottunk, a

nélkül, hogy titkomba új életet ne öntöttem volna. És a mi azt illeti, hogy máshol nem ér annyit, mint itt, mondja csak, asszonyom, kiszámította és megállapította azt az összeget, a mit a kis unokahúg fog adni - a fogoly kedvéért - hogy titokban maradjon a dolog? Még egyszer hangsúlyozom, hogy sürget az idő. Ha a csomagot ma este a kapuzárás előtt senki vissza nem kéri, akkor *kegyed* meg nem veheti többé. Akkor eladom majd a kis unokahugnak!

Clennamné teste megint megrázkódott; azután odarohant egy szekrényhez, felszakította az ajtaját, kivett belőle egy kendőt vagy shawlt, és a fejére csavarta. Affery, a ki rémülten nézte Clennamnét, most odarohant hozzá a szoba közepére, megragadta a ruháját és térdre rogyott előtte.

- Nem, nem, nem! Mit akar csinálni? Hová akar menni? Maga rettenetes asszony, de azért én nem akarom, hogy baja legyen. A szegény Arthurnak nem használhatok most, a hogy' látom, és magának nincs mit félnie tőlem. Meg fogom őrizni a titkát. Ne menjen el hazulról, mert holtan fog összeesni az utczán. Csak azt igérje meg, hogy ha azt a szegény teremtést itt őrzik titokban, elzárva, meg fogja engedni, hogy én vigyázzak rá és én ápoljam. Csak ezt igérje meg, akkor nincs mit félnie tőlem.

Clennamné legnagyobb sietségében is megállt egy pillanatig és sötéten elcsodálkozva így szólt:

- Itt őrzik titokban elzárva? Több mint húsz esztendeje halott. Kérdezd meg Flintwinchtől - kérdezd meg tőle. Mind a ketten megmondhatják, hogy meghalt, a mikor Arthur külföldre ment.

- Annál rosszabb, - szólt Affery összeborzadva, - mert akkor itt kísért a házban. Ki más zörgölődik akkor itt, azzal adva jelet magáról, hogy olyan halkan port hullajt le? Ki más bújkál ideoda, hosszú, görbe vonalakkal jelölve meg a falat, mikor mindannyian ágyban vagyunk? Ki más tartja be néha az ajtót? De ne menjen el hazulról - ne menjen el hazulról! Asszonyom, meg fog halni az utczán!

Clennamné kiszabadította ruháját Affery könyörgő kezéből és így szólt Rigaudhoz:

- Várjon meg itt, a míg vissza nem jövök! - azután kirohant a szobából. Látták az ablakból, a mint vadul keresztül rohant az udvaron, ki a kapun.

Néhány pillanatig mozdulatlanul álltak mind a hárman. Affery volt az első, a ki megmozdult, és kezét tördelve Clennamné után sietett. Utána Flintwinch Jeremiás húzódott vissza lassan az ajtóig, egyik kezét zsebre dugva, a másikkal az állát vakarva, és hátrálva, szótlanul kiódalgott az ajtón, Rigaud, a ki egyedűl maradt, kényelmesen elhelyezkedett a nyitott ablak ülésén, úgy, mint hajdan a marseillesi börtönben. Kirakta maga mellé a czigarettáit és a gyújtószerszámát és dohányozni kezdett.

- Tyhű! Csaknem olyan unalmas hely, mint az az átkozott vén börtön volt. Melegebb, de csaknem olyan útálatos. Várjak, amíg vissza nem jön? Persze, hogy várok; de hová ment és meddig fog elmaradni? Mindegy! Rigaud Lagnier Blandois, drága fiacskám, meg fogod kapni a pénzedet. Meg fogsz gazdagodni. Úr módjára éltél; úr módjára fogsz meghalni. Diadalmaskodol, fiacskám; de hát jellemedhez tartozik a diadal. Tyhű!

A diadal órájában bajusza felkunkorodott és az orra lehorgadt, miközben Rigaud egy nagy gerendára kacsintgatott a feje fölött különös megelégedéssel.

HARMINCZEGYEDIK FEJEZET.

Az összeomlás.

A nap lehanyatlott, és az utczákra poros félhomály borult, mikor az az alak, a mely oly régen elszokott tőlük, tovasietett rajtok. A régi ház közvetetlen szomszédságában nem igen keltett feltünést, mert ott csak egypár ember látta; de a mikor fölfelé haladva a folyótól, a London-hídhoz vezető görbe utczákon, belejutott a nagy főútvonalba, nőttön-nőtt körülötte a csodálkozás.

Elszántan és zavart tekintettel, sebesen lépdelve és mégis gyöngén és bizonytalanul, szemetszúrva fekete ruhájában és sebtében fejére kapott kendőjében, soványan és kísértetiessápadtan sietett előre, nem vetve nagyobb ügyet a sokaságra, mint az alvajáró. Feltünőbb volt ez az alak a tömeg közepett, a melytől ennyire elütött, mintha magas talapzaton állt volna, és magára vonta a közfigyelmet. Renyhe kószálókban felébredt a kiváncsiság, hogy szemügyre vegyék; sürgő-forgó emberek, a kiknek útjába került, meglassították a lépteiket és hátranéztek utána; oldalt álldogálók beszélgetés közben odasúgták egymásnak, hogy milyen kisérteties nő közeledik; és az alak uszálya, a mint tovább haladt, valóságos örvényt vert föl, a mely magával ragadta a legrenyhébbeket és legkiváncsiabbakat.

Minthogy szédítette őt e bámész arczok tömegének betörése évekig tartott fogságának magányába, elkábította a szabad levegő s még inkább az az érzés, hogy a lábán jár, a váratlan változások sok mindenen, a mire félig-meddig emlékezett még, és a hasonlóság hiánya a képek között, a melyeket képzelete rajzolt elébe gyakran az életről, a melyből ki volt zárva, és a valóság között, a mely ránehezedve megrohanta őt: úgy haladt az útján, mintha inkább zavaró gondolatok, mint élő emberek és figyelő szemek környékezték volna. De miután keresztülment a hídon és egy darabon egyenesen előre haladt, eszébe jutott, hogy kérdezősködnie kell, merre tartson; s csak most, a mikor megállt és körülnézett, hogy keresse azt a biztató helyet, a hol tudakozódhatik, csak most vette észre, hogy bámész arczok merednek rá mindenfelől.

- Miért fognak körül? - kérdezte remegve.

Azok közül, a kik legközelebb álltak hozzája, senki sem felelt; de a tömeg legszéléről éles kiáltás hallatszott:

- Azért, mert bolond!

- Van annyi eszem, mint akárkinek itt. A Marshalsea fogházat keresem.

Az éles szélső hang visszakiáltott megint:

- No tessék! Hát nem bolond? Keresi, mikor itt van az orra előtt!

Egy kis, szelid, nyugodt tekintetű fiatalember utat tört magának hozzája, miközben a válaszra helyeslő visszhang támadt, és így szólt:

- A Marshalseabe akar menni? Énnekem is dolgom van ott. Jöjjön velem.

Rátette kezét a fiatalember karjára, a ki keresztülvezette őt az utczán, miközben a tömeg, a melyet bosszantott, hogy valószinüleg nemsokára elveszti őt szem elől, előtte, mögötte és jobbról-balról mellette tolakodott és azt ajánlta, hogy vigyék Bedlambe.[42]

Egy pillanatnyi forgatag után a külső udvarban kinyilt a fogház ajtaja és megint becsukódott kettőjük mögött. A páholyban, a mely a külső lárma ellentéteül szinte a nyugalom és békeség helyének tetszett, sárgás lámpa viaskodott már a börtön árnyaival.

---

[42] Bedlambe körülbelül annyi, mint magyarul a Lipótmezőre.

- Nos, John! - szólt a kapus, a ki beeresztette őket - Mi baj?

- Semmi, apám. Ez a hölgy nem tudta az utat és a gyerkőczök háborgatták. Kivel óhajt beszélni, asszonyom?

- Dorrit kiasszonynyal. Itt van?

A fiatalember jobban kezdett érdeklődni.

- Igen, itt van. Mi a kegyed neve?

- Clennamné.

- Clennam úr anyja? - kérdezte a fiatalember.

Összeszorította az ajkait és tétovázott.

- Igen. Legjobb, ha azt mondják neki, hogy Clennam úr anyja.

- Tetszik tudni, - szólt a fiatalember, - minthogy az igazgató családja ez idő szerint falun van, az igazgató átengedte a lakása egyik szobáját Dorrit kisasszonynak, a melyet kedve szerint használhat. Nem volna jobb, ha fölmenne oda, és én odahívnám Dorrit kisasszonyt?

Rábólintott a fejével, és John kinyitott egy ajtót és egy oldallépcsőn fölvezette Clennamnét egy lakóházba. Bevezette őt egy sötétülő szobába és ott hagyta. A szoba lenézett a fogház sötétülő udvarára, a hol fel s alá járkáltak a fogházlakók, kitámaszkodtak az ablakokon, lehetőleg félrevonúltak a búcsúzó jóbarátokkal, s általában arra törekedtek, hogy ezt a nyári estét mennél jobban töltsék el börtönükben. A levegő fülledt és meleg volt; a hely zárkózottsága nyomasztó volt; s kivülről behangzott a szabadság lármája, oly hangokra emlékeztetve, a melyeket mintha fejfájás és szívszorongás idején hallott volna már az ember. Clennamné zavarodottan az ablakban állt és lenézett erre a börtönre, mintha a saját, másfajta börtönéből nézne le, a mikor a meglepetés egy-két halk szava felriasztotta, és ott állt előtte Kis Dorrit.

- Lehetséges, Clennamné asszony, hogy oly szerencsésen meggyógyult, hogy...

Kis Dorrit elhallgatott, mert nem volt sem boldogság, sem egészség azon az arczon, a mely most feléje fordult.

- Nem gyógyulás ez; nem is erőrekapás; nem tudom, micsoda.

Izgatott kézmozdulattal elhárította mindezt magától.

- Egy csomagot hagytak itt kegyednek, hogy adja át Arthurnak, ha nem jönnek érte ma estig kapuzárás előtt. Igaz ez?

- Igaz.

- Kérem azt a csomagot.

Kis Dorrit elővette a kebléből és beletette Clennamné kezébe, a mely kinyújtva maradt még akkor is, mikor már átvette a csomagot.

- Van róla sejtelme, hogy mi van benne?

Rémülten Clennamné ottlététől, s tagjainak új mozgékonyságától, a mely, mint ő maga mondotta, nem egészség volt, s a mely kísérteties látvány volt, mintha egy kép vagy egy szobor elevenedett volna meg, Kis Dorrit ezt felelte:

- Nincs.

- Olvassa el.

Kis Dorrit visszavette a csomagot a még mindig kinyújtott kézből és feltörte a pecsétjét. Clennamné erre átadta neki a belső borítékot, a mely Kis Dorritra volt címezve, és a többit megtartotta. A fal és a börtönépületek árnyéka, a mely dél tájban is elsötétítette a szobát, most, a mikor alkonyodott már, sokkal nagyobb sötétséget terjesztett, semhogy a szobában olvasni lehetett volna másutt, mint az ablakban. Kis Dorrit megállt az ablakban, a hol a ragyogó nyáresti égbolt egy darabkája világíthatott még neki, és olvasni kezdett. Egy-két csodálkozó és ijedt felkiáltás után némán olvasott tovább. Mikor befejezte az olvasást, megfordult, és egykori úrnője leborult előtte.

- Most immár tudja, mit cselekedtem.

- Azt hiszem. Félek, hogy tudom. Bár oly zavart és oly szomorú vagyok és úgy elfogott a szánalom, hogy képtelen voltam megérteni mindent, a mit olvastam, - szólt Kis Dorrit remegve.

- Visszaadom, a mit elvettem magától. Bocsásson meg. Meg tud bocsátani?

- Meg tudok, és Isten látja lelkem, hogy meg is bocsájtok! Ne csókolja a ruhámat és ne térdeljen előttem; sokkal idősebb, semhogy előttem térdeljen; őszintén megbocsájtok önnek e nélkül is.

- Egyebet is kell még kérnem.

- De nem ilyen helyzetben, - szólt Kis Dorrit. - Természetellenes, hogy ősz fejét alacsonyabban lássam a magaménál. Kérem, álljon fel; engedje, hogy fölsegítsem.

Fölsegítette őt és megállt előtte, félig visszarettenve tőle, de komolyan nézve rá.

- Az a nagy kérés, a melylyel magához fordulok, (összetartozik ezzel egy másik kérés is), az a nagy könyörgés, a melyet a maga irgalmas, gyöngéd szívéhez intézek, az, hogy ne áruljon el Arthurnak semmit, a míg meg nem halok. Ha azt fogja hinni, miután ráért megfontolni a dolgot, hogy Arthurnak javára lehet bármiképpen, ha megtudja, a míg élek, hát akkor mondja el neki. De nem fogja ezt hinni; és ez esetben megigéri, hogy kímélni fog addig, a míg meg nem halok?

- Olyan szomorú vagyok s amit olvastam, annyira megzavarta a gondolataimat, - felelte Kis Dorrit, - hogy alig tudok értelmes feleletet adni a kérdésére. Ha egészen bizonyos lennék benne, hogy Clennam úrnak nem lesz javára, ha megtudja...

- Tudom, hogy vonzódik hozzá és először is rá fog gondolni. Igaza van, ha elsősorban ő rá gondol. Kérem is erre. De ha az ő javát szem előtt tartva, azt fogja találni, hogy kímélhet engem addig a rövid ideig, a melyet itt kell még a földön töltenem, akkor megteszi úgy-e?

- Meg.

- Isten áldja meg!

Clennamné az árnyékban állt, úgy hogy Kis Dorrit, a ki világosságban állt, csak bizonytalan körvonalait láthatta; de a hangja, a mikor ezt a három hálálkodó szót kiejtette, szenvedélyes és ugyanakkor megtört is volt. Megtörte a belső megindultság, a mely oly idegen volt fagyos szemeitől, mint fagyos tagjaitól a külső cselekvés.

- Csodálkozni fog rajta talán, - szólt Clennamné szilárdabb hangon, - hogy könnyebben el tudom viselni azt, hogy kegyed megismert, a kivel igaztalanul bántam, mint azt, hogy megismerjen fia az ellenségemnek, a ki én velem bánt igaztalanul. Mert igaztalanul bánt velem! Nemcsak az Úr ellen vétkezett súlyosan, hanem igaztalanul bánt velem is. Arthur atyját ő tette azzá, a mi az én számomra volt. Házasságunk napjától fogva én voltam az ijedelme, és ezt őneki köszönhettem. Ostora voltam mindkettőjüknek, és ennek ő volt az oka. Maga szereti

Arthurt, (látom, hogy az arcza pírba borult; bárcsak boldogabb idők hajnalpírja volna ez mindkettőjük számára!), és bizonyára arra is gondolt már, hogy Arthur épp oly irgalmas és épp oly jóságos, mint maga, miért nem avatom hát be őt is épp úgy a titkomba, mint magát? Ugy-e gondolt erre?

- Nincs gondolat, - szólt Kis Dorrit, - amely teljesen idegen lehetne a szívemtől, ha abból a bizonyosságból ered, hogy Clennam úr mindig jónak, nemesnek és nagylelkűnek fog mutatkozni.

- Nem kételkedem benne. De Arthur mégis az egyetlen ember a világon, a ki előtt titkolni szeretném a dolgot, a míg itt élek ezen a földön. Mikor gyermek volt, legkorábbi emlékezése napjaiban, föléje tartottam kemény, javító kezemet. Szigorú voltam vele, mert tudtam, hogy a szülők bűneit a maradékok bűnhődik meg, és hogy születésétől fogva a harag bélyegét viseli magán. Együtt ültem vele és az atyjával, és láttam, hogy atyja gyöngesége mindenáron engedékenyen akart bánni vele; elnyomtam ezt a gyöngeséget, hogy a gyermek rabságban és nélkülözésben kiküzdhesse a megváltását. Láttam, a mint anyja arczával félénken feltekintett rám kis könyveiből s el akart lágyítani anyjának a modorával, de ezzel csak keményebbé tett.

Hallgatójának visszaborzadása megállította egy pillanatra szavainak az árját, a mely komoran ömlött belőle a visszaemlékezés hatása alatt.

- Mindez javára vált neki. Nem azért, hogy megbosszuljam a rajtam esett igaztalanságot. Mi voltam én és mit ért az én fájdalmam az ég átkával szemben! Láttam felnőni ezt a gyermeket; nem hogy jámbor legyen, mint a kiválasztottak, (anyjának a bűne ennél sokkal súlyosabban ránehezedett), hanem hogy mégis igaz és becsületes legyen és énvelem szemben megalázkodjék. Engem sohasem szeretett, mint a hogy valaha félig reménykedtem - ilyen gyarlók vagyunk, és így harczolnak a hús megromlott hajlamai kötelességeinkkel és feladatainkkal; de mindig megbecsült és kötelességtudóan alárendelte magát nekem. És ezt teszi mind ez óráig. Szívében egy üres helylyel, a melynek jelentését sohasem értette meg, elfordult tőlem és a maga külön útján járt; de még ezt is kíméletesen és tisztességtudóan tette. Ez volt a hozzám való viszonya. A kegyed hozzám való viszonya felületesebb volt és sokkal rövidebb időre szorítkozott. Mikor kegyed a varrótűjével ott ült a szobámban, félt tőlem, de azt gondolta, hogy szívességet teszek önnek; most tájékozottabb és tudja, hogy igaztalanul bántam kegyeddel. A hogy kegyed félreértette és félremagyarázta az esetet, a melyben és a motivumokat, a melyeknél fogva azt tettem, a mit tettem, ezt könnyebb elviselnem, mint a hogy az ő félreértését elviselhetném. Nem tudok olyan földi jutalmat elképzelni, a melyért belenyugodnám abba, hogy akár vakságában is letaszítson engem csak egy pillanatra is arról a helyről, a melyet szemében egész élete során elfoglaltam, és olyas valamivé változtasson át, a mit becsülésétől megfosztana, leleplezettnek és romlottnak tekintene. Tegye meg ezt akkor, ha meg kell tennie egyáltalában, a mikor én már nem leszek itt e földön. Ne éreztesse velem, a míg itt élek, hogy az ő számára meghalok és teljesen megsemmisülök, mintha villám sújtott volna agyon vagy földrengés nyelt volna el.

A kevélység igen erős volt benne, s gőgjének és régi szenvedélyeinek tüze emésztette, a mikor így beszélt. Akkor is, a mikor hozzátette:

- Látom, hogy *kegyed* még most is visszariad tőlem, mintha kegyetlen lettem volna.

Kis Dorrit nem tagadhatta le ezt. Rajta volt, hogy ne mutassa; de visszaborzadt ettől a lelkiállapottól, a melynek komor tüze oly hosszú időn át lobogott. A maga valóságában tárult elébe, minden okoskodó szépítgetés nélkül.

- Megtettem, - szólt Clennamné, - a mi a rendeltetésem volt. A gonosz ellen fordultam, nem a jó ellen. A szigorúság eszköze voltam a bűn ellen. Nem volt-e mindenkor bűnösöknek a rendeltetése, hogy a bűnt megtorolják?

- Mindenkor? - ismételte Kis Dorrit.

- Még ha a rajtam esett igaztalanság kerekedett volna is túlsúlyra bennem és a saját bosszúm lett volna is a fő mozgató erőm, nem találhattam volna-e még akkor is igazolásra? Abban az ősi időben sem, a mikor az ártatlanok együtt pusztultak el a bűnösökkel, ezer egy ellen? A mikor a gonoszok gyűlöletének haragja nem enyhült a kiontott vérben sem és mégis kegyelmet talált?

- Óh, Clennamné asszony, Clennamné asszony, - szólt Kis Dorrit, - a harag és az engesztelhetetlenség rossz vigasztaló és rossz vezető az ön számára is, az én számomra is. Az én életem itt telt el, ebben a szegény fogházban, és a neveltetésem nagyon fogyatékos volt; de engedje meg, hogy arra kérjem, emlékezzék későbbi és jobb napokra. Bízza magát annak a vezetésére, a ki a betegeket meggyógyította, a halottakat feltámasztotta, a ki barátja mindazoknak, a kik sinylődnek és elveszettek, a türelmes Mesterre, a ki a részvét könnyeit ontotta gyarlóságaink miatt. Bizonyosak lehetünk benne, hogy soha le nem térünk az igazság útjáról, ha minden egyebet félreteszünk és bármit teszünk, mindig Őrá emlékezünk. Az Ő életében, bizonyos vagyok benne, nincs bosszú, nincs mások sanyargatása. Ha Őt követjük és nem keressük senki más nyomdokait, akkor nem tévedhetünk, ez a meggyőződésem!

A mint Kis Dorrit ott állt az ablak enyhe fényében, régebbi megpróbáltatásainak színhelyéről föltekintve a leáldozó napra, nem volt nagyobb ellentéte az árnyékban álló fekete alaknak, mint az élet és a tanítás, a melyre támaszkodott, az alak történetének. A fekete alak lehajtotta megint a fejét és egy szót sem szólt. Igy maradt, míg a távozásra szólító csengő meg nem szólalt.

- Ide figyeljen! - kiáltott Clennamné felriadva. - Azt mondtam, hogy van még egy kérésem! Olyan kérés ez, a mely nem tür halasztást. Az az ember, a ki idehozta kegyednek ezt a csomagot és a kinek kezében vannak a bizonyítékok, ott várakozik a házamban, hogy megvásároltassa a hallgatását. Arthur előtt csak úgy tudom eltitkolni a dolgot, ha azt az embert megvásárolom. Nagy összeg pénzt kér; nagyobbat, mint a mekkorát összeszedhetek, ha nem engednek rá időt. Nem akar semmit sem engedni belőle, és azzal fenyegetődzik, hogy ha velem nem jut megállapodásra, akkor fel fogja kegyedet keresni. Eljön velem és megérteti vele, hogy kegyed már mindent tud? Eljön velem és megpróbálja meggyőzni őt? Eljön és segítségemre lesz? Ne tagadja meg tőlem, a mire Arthur nevében kérem, bárha Arthur kedvéért nem is merem kérni rá kegyedet!

Kis Dorrit szívesen beleegyezett. Néhány pillanatra kisietett a fogházba, csakhamar visszatért és kijelentette, hogy indulhatnak. Egy másik lépcsőn mentek le, elkerülve a páholyt; s a kis udvaron keresztül, a mely most csendes és elhagyott volt, kiléptek az utczára.

Olyan nyári este volt, a mikor nem nagyobb a sötétség hosszú szürkületnél. Az utcza és a híd perspektivája tisztán látszott, s az égbolt szép és derült volt. Az emberek az ajtókban álltak és ültek, a gyermekekkel játszadozva és élvezve az estét; sokan sétálgattak, hogy szívják a friss levegőt; a nap fáradalmai csaknem elpihentek, és rajtok kívül csak igen kevesen siettek még. Mikor keresztülmentek a hídon, a sok templom élesen látszó tornyai olyanok voltak, mintha kiléptek volna a gőzös párázatból, a mely rendszerint körülvette őket, és mintha sokkal közelebb vonultak volna hozzájok. A füst, a mely a magasba szállt, elvesztette szennyes színét és ragyogóvá lett. Az alkonyat szépsége bearanyozta még a hosszú, könnyed felhősávokat, a melyek békésen pihentek a szemhatáron. Sugárzó középpontból nagy fénycsíkok áradtak ki a nyugodt égboltozat egész hosszában és szélességében a korán kelő csillagok közé, mint a béke és a reménység áldott újszövetségének jelei, a mely a töviskoronát glóriává változtatta át.

Kevésbbé feltünően, mert most immár nem volt egyedül és mert sötétebb is volt, Clennamné háborítlanul sietett tova Kis Dorrit oldalán. A nagy forgalmi útvonalból azon a sarkon fordultak ki, a hol Clennamné befordult volt, s tovább haladtak lefelé a csendes, elhagyott keresztutczákon. Éppen a házhoz vezető útra értek, mikor egyszerre csak mennydörgésszerű robaj hallatszott.

- Mi volt ez? Siessünk be a házba, - kiáltott Clennamné.

A kapuhoz vezető úton voltak. Kis Dorrit éles sikoltással visszatartotta Clennamnét.

Egy tünő szempillantásig ott látták maguk előtt a régi házat, a férfival, a ki szivarozva az ablakban hevert; újabb mennydörgésszerű hang hallatszott, s a ház megingott, kifelé gömbölyödött, ötven helyen is szétnyilt, leroskadt és összeomlott. Megsüketülve a ropogástól, fulladozva, fojtogatva és megvakulva a portól, eltakarták az arczukat s úgy álltak a helyükön, mintha gyökeret vert volna a lábuk. A porfergeteg, a mely közöttük és a derült ég között örvénylett, egy pillanatra szétvált és megmutatta nekik a csillagokat. Mikor vadul segítségért kiáltozva, föltekintettek, a nagy kéményoszlop, a mely akkor egyedül állt már, mint torony a forgószélben, inogni kezdett, letört és rázuhant a romhalmazra, mintha minden egyes leroskadó darabkája még mélyebbre akarta volna temetni a szétzúzott nyomorultat.

Szinte felismerhetetlenül befeketítve az ide-oda repülő törmelékrészecskéktől, sírva és jajveszékelve visszarohantak a kapu alól az utczára. Clennamné lerogyott ott a kövekre; és ettől az órától fogva egyetlen ujját sem tudta többé mozgatni, egyetlen szót sem tudott többé soha kiejteni. Három esztendőnél tovább élt még a kerekes székében, figyelmesen nézve a körülötte lévőkre, s látszólag megértve, a mit beszéltek; de az a merev némaság, a melyet oly hosszú időn át magára erőltetett, most már akarata ellenére is rajta maradt, s leszámítva, hogy tudta a szemét mozgatni s a fejével ki tudta fejezni gyöngén a tagadást és az állítást, úgy élt és úgy halt meg, mintha szobor lett volna.

Affery kereste őket a börtönben, s távolról észrevette őket a hídon. Éppen jókor ért oda, hogy öreg úrnőjét felfogja karjaival, segítse bevinni az egyik szomszéd házba és hűségesen ápolja őt. A súgás-búgás titka ime kiderült; Afferynek, mint sok nagyobb elménék, mindig igaza volt a tényekben, és mindig tévedt a tényekből levont következtetésekben.

Mikor a porfergeteg eltisztult és a nyári éjszaka megint elcsendesedett, egész sereg ember állt el minden úttorkolatot, a mely a házhoz vezetett, és több csoport ásó ember alakult, hogy felváltsák egymást a romok kikutatásában. Vagy száz ember volt a házban az összeomlás pillanatában, ötvenen voltak, tizenöten voltak, ketten voltak odabenn. A kósza hír megállapodott végül a kettes számnál; az egyik az idegen volt, a másik Flintwinch úr.

Az egész rövid éjszakán át ástak a lobogó gázlángok mellett, és egyszínten ástak a kelő nappal, és mélyebben, mélyebben alatta, a mint a zenithre emelkedett, és rézsut vele, mikor lefelé haladt, és megint egyszínten vele, mikor lehanyatlott. Keményen ástak és lapátoltak, s hordták el a törmeléket kocsikon, taligákban és kosarakban, szakadatlanul, éjjel-nappal; de éjszaka lett másodszor is, mikor ráakadtak a piszkos törmelékcsomóra, a mely valaha az idegen volt, mielőtt fejét atomokra zúzta, mintha üvegből lett volna, a nagy gerenda, a mely rája nehezedett.

De Flintwinchre még akkor sem akadtak rá; folytatták hát az ásást és lapátolást és törmelékhordást szakadatlanul tovább, éjjel-nappal. Híre kelt, hogy a régi háznak nagyszerű pinczehelyisége volt, (ez valóban igaz volt), és hogy Flintwinch az egyik pinczében volt abban a pillanatban, vagy ráért még az egyik pinczébe menekülni, és most biztosságban van az erős boltozat alatt, sőt hallották őt kiáltozni is tompa, földalatti, fojtott hangokon: „Itt vagyok!” A város túlsó szélén még azt is tudták, hogy a munkásoknak sikerült érintkezésbe lépniök vele egy cső segítségével, és hogy Flintwinch ezen a csatornán keresztül kapott tőlük nemcsak

levest, hanem pálinkát is, és hogy bámulatos lelkierővel azt kiáltotta ki nekik, hogy nincs semmi baja, fiúk, a kulcscsontja kivételével. De az ásás és lapátolás és a törmelékhordás szakadatlanul tovább folyt, a míg az egész romhalmazt el nem takarították, és a pinczék napvilágra nem kerültek; és Flintwinchet még mindig nem találták meg sem ásóval, sem kapával, sem holtan, sem elevenen, sem egészen jó, sem egészen rossz állapotban.

Ekkor aztán kezdtek rájönni arra, hogy Flintwinch egyáltalában nem is volt ott az összeomlás idejében; és kezdtek rájönni arra, hogy nagyon is szorgalmasan működött máshol olyan formán, hogy értékpapirokat mennél több pénzre váltott be a legrövidebb idő alatt és azt a felhatalmazását, hogy a czég nevében rendelkezhetett, a saját kizárólagos hasznára gyümölcsöztette. Affery, a kinek eszébe jutott, hogy az egyik okos azt mondta, hogy huszonnégy órán belül közelebbi magyarázattal fog szolgálni, meg volt győződve róla, hogy Flintwinch úr eltünése ezen az időn belül, mindazzal, a mit összeszedhetett, végső egyenlege és lényeges tartama volt az igért magyarázatnak; de nem szólt egy szót sem, mert lelke mélyéből hálás volt azért, hogy szabadulhatott Flintwinch úrtól. Minthogy az a következtetés észszerűnek tetszett, hogy azt az embert, a kit a romok nem temettek el, nem lehet a romok alól előkeríteni, az ásó emberek lemondtak róla, mikor elkészültek a munkájukkal, és nem ástak tovább utána a föld gyomrába.

Ezt igen sokan zokon vették, a kik ragaszkodtak ahhoz a hitükhöz, hogy Flintwinch odalenn fekszik valahol London geologiai rétegei között. Nem igen rendítette meg ebbeli hitöket több oly értesülés sem, a mely idővel eljutott hozzájok arról, hogy egy öreg ember, a ki nyakravalója csomóját az egyik füle alatt viseli s a kiről ismeretes volt, hogy angol ember, belekeveredett a hollandusok társaságába a csatorna csodás töltésein Hágában és Amsterdam csapszékeiben, a hol Mynheer von Flyntevynge volt a czíme és neve.

HARMINCZKETTEDIK FEJEZET.

Folytatás.

Minthogy Arthur tovább is nagyon betegen feküdt a Marshalseaben, s minthogy Rugg úr a törvényes szemhatáron sehogysem tudott olyan derengést fölfedezni, a mely reménynyel bíztatott volna, hogy Arthur hamarosan kiszabadul, Pancks urat kétségbeesetten gyötörte a lelkifurdalás. Ha nem lettek volna azok a csalhatatlan számok, a melyek bebizonyították, hogy Arthurnak, a helyett, hogy a börtönben sínlődik, kétfogatú hintón kellene járnia, és hogy Pancks úrnak, a helyett, hogy a fizetésére van utalva, három-ötezer fontig kellene állnia, hát akkor ez a boldogtalan számművész valószínűleg ágynak dőlt volna s egyike lett volt annak a számtalan névtelennek, a ki falnak fordult és meghalt, mint az elhúnyt Merdle úr nagyságának utolsó áldozata. Pusztán megdönthetetlen számításai tartották a lelket Pancks úrban, a ki boldogtalanul és nyughatatlanul élt tovább; a számait állandóan magával hordozta a kalapjában, és nemcsak ő maga vizsgálta végig őket minden lehető alkalommal, hanem megkért rá minden teremtett halandót, a kit a kezébe kaparinthatott, hogy vizsgálja át vele együtt és győződjék meg róla, milyen világos ügyről volt szó. Odalenn a Vérző Szív Udvarában alig akadt egyetlen nevezetesebb lakó, a kit Pancks úr be nem avatott volna a bizonyítékaiba, s minthogy a számok ragadósak, holmi számolási kanyaró ütött ki ott az udvarban, a melynek hatása alatt szédűlt a feje az összes Vérző Szíveknek.

Mennél nyughatatlanabb lett Pancks úrnak a kedélyállapota, annál türelmetlenebb lett a patriarchával szemben. Utolsó értekezéseik alkalmával a pöfögése olyan fenyegetővé vált, hogy a patriarcha nem sok jót remélhetett tőle; különböző alkalmakkor továbbá élesebb pillantást is vetett már Pancks úr a patriarcha fejdudoraira, semmint azzal a ténynyel össze-

egyeztethető lehetett volna, hogy Pancks úr nem volt sem festő, sem parókakészítő, a ki eleven modellt keres.

De azért kizakatolt kis hátsó dokkjából és visszazakatolt oda, a szerint, a mint a patriarchának szüksége volt Pancks úrra vagy nem volt rá szüksége, és az üzleti ügyek folydogáltak a maguk megszokott medrében. A Vérző Szív Udvarát Pancks úr a szokott időközökben felszántotta és Casby úr volt az, a ki az aratást betakarította. Pancks úr része volt minden piszok és minden vesződség; Casby úr része volt minden haszon, minden étheries köd és minden holdfény; és ez a jóakarattól tündöklő emberbarát szombat este, miközben kövér hüvelykujjait egymás körül forgatta, a heti mérleg elkészítése után, régi szokása szerint továbbra is így szólt:

- Kielégít minden érdekelt felet, - minden érdekelt felet, - kielégít, uram, minden felet.

A Pancks nevű vontatógőzös dokkjának bádogfödele volt, a mely a forró napfényben izzóvá váltan, feltüzesítette bizonyára a gőzöst. Bármint volt is azonban, egy forró szombat este, az esetlen palaczkzöld hajó kiáltására, a vontatógőzös nyomban igen túlfűtött állapotban zakatolt ki a dokkból.

- Pancks úr, - jegyezte meg a patriarcha, - hátralékban van, uram, hátralékban van.

- Hogy érti ezt? - volt a kurta válasz.

A patriarcha állapota, a mely mindig a nyugalom és elégedettség állapota volt, az nap este oly rendkívül derült és kényelmes volt, hogy valósággal ingerelte az embert. Egész Londonban mindenkit mást gyötört a hőség; de a patriarchának egy csöpp melege sem volt. Mindenki szomjas volt, és a patriarcha ivott. Czitromszag vette őt körül; és aranyos sherryből italt készített magának, a mely nagy vizespohárban csillogott, mintha valósággal az esti napfényt inná. Ez elég baj volt, de még sem ez volt a legnagyobb baj.

A legnagyobb baj az volt, hogy a patriarcha nagy kék szemeivel, és sima fejével, és hosszú, fehér hajával, és maga elé kinyujtott, palaczkzöld lábaival, a melyek bokában kényelmesen egymásra rakott könnyű háziczipőben végződtek, olyan sugárzó jelenség volt, mintha mindent átölelő jóakaratában italát az emberi faj számára készítette volna, míg őneki magának nem volt szüksége semmi egyébre, csak a saját emberbaráti nyájasságának a tejére.

Pancks úr ezért mondta: - Hogy érti ezt? - s ezért borzolta égnek a haját mind a két kezével szörnyű baljóslatú módon.

- Úgy értem, Pancks úr, hogy szigorubban kell bánnia az emberekkel, szigorubban az emberekkel, sokkal szigorubban az emberekkel, uram. Nem zaklatja őket. Nem zaklatja őket, a bevételei nem megfelelőek. Zaklatnia kell őket, uram, mert különben az összeköttetésünk nem lesz oly kielégítő, a mint óhajtanám, az összes érdekelt felekre nézve. Az összes érdekelt felekre nézve.

- Hát nem zaklatom őket? - felelte Pancks úr. - Hát mi másért vagyok itt?

- Semmi másért, Pancks úr. Azért van itt, hogy teljesítse a kötelességét, de maga nem teljesíti a kötelességét. Azért kap fizetést, hogy zaklassa az embereket, s azért kell zaklatnia az embereket, hogy fizetést kapjon.

A patriarchát magát is annyira meglepte ez a dr. Johnson-féle szellemes fordulat, a melyet egyáltalában nem várt, de nem is keresett, hogy hangosan fölnevetett; erre aztán nagy magamegelégedéssel ismételte, miközben a hüvelykujjait egymás körül forgatta és gyermekkori arczképe felé bólogatott:

- Azért kap fizetést, hogy zaklassa az embereket, uram, és azért kell az embereket zaklatnia, hogy fizetést kapjon.

- Ah! - szólt Pancks. - Akar még valamit?

- Igen uram, igen, uram. Még valamit. Lesz szíves megint zaklatni az udvart, Pancks úr, még pedig mindjárt hétfőn reggel.

- Ah! - szólt Pancks úr. - Nem lesz ez nagyon is hamar? Hiszen ma kisajtoltam belőle mindent.

- Nevetséges, uram. Távolról sem elég, távolról sem elég.

- Ah! - szólt Pancks, elnézve a patriarchát, a mint jóakaratot árasztva kortyantott egy kiadósat a keverékéből. - Akar még valamit?

- Igen, uram, igen, uram, még valamit. Egyáltalán nem vagyok megelégedve, Pancks úr, a leányommal; egyáltalában nem. Azon kívül, hogy nagyon is gyakran meglátogatja Clennamné asszonyt, a ki ez idő szerint egyáltalában nincs olyan körülmények között, a melyek - a melyek kielégíthetnék az összes érdekelt feleket, azt hallom, Pancks úr, ha ugyan teljesen félre nem vezettek, hogy bemegy még a börtönbe is, hogy tudakozódjék Clennam úr után. A börtönbe.

- Clennam úr betegen fekszik, tudja, - szólt Pancks úr. - Talán a barátság.

- Lári-fári, Pancks úr. Semmi köze a barátsághoz, semmi köze a barátsághoz. Nem engedhetem meg. Fizesse meg az adósságait és jöjjön ki, jöjjön ki; fizesse meg az adósságait és jöjjön ki.

Ámbár Pancks úr haja már úgy is dróthoz hasonlított, megint felborzolta mind a két kezével még jobban, és igazán borzalmasan mosolygott a gazdájára.

- Lesz szives megemlíteni a lányom előtt, Pancks úr, hogy nem engedhetem meg, nem engedhetem meg, - szólt szeliden a patriarcha.

- Óh! - szólt Pancks. - Hát maga nem említheti meg?

- Nem, nem, nem; maga azért kap fizetést, hogy megemlítse, - az esetlen vén fecsegő nem állhatott ellent a kisértésnek, hogy újabb próbát ne tegyen, - és meg kell említenie, hogy fizetést kapjon, hogy fizetést kapjon.

- Óh! - szólt Pancks. - Akar még valamit?

- Igen, uram. Énnekem úgy rémlik, Pancks úr, hogy maga is tulságos gyakran és tulságos sokat látható azon a tájon, azon a tájon. Azt ajánlom önnek, Pancks úr, hogy terelje másfelé a figyelmét, nemcsak a saját veszteségeiről, hanem másokéiról is, és e helyett fordítsa a figyelmét a kötelessége felé, a kötelessége felé.

Pancks úr ezt az intelmet oly rendkívül hirtelen, rövid és hangos egytagu „Óh!" felkiáltással fogadta, hogy még az esetlen patriarcha is egy kissé hirtelenebbül Pancks úrra emelte kék szemeit. Pancks úr azután megfelelő erős horkantással hozzátette: - Akar még valamit?

- Ez időszerint nem, uram, ez időszerint nem. Most, - szólt a patriarcha, kiürítve a keverékét és nyájas arczczal felállva, - sétálok egyet, sétálok egyet. Talán itt találom önt, ha visszajövök. Ha nem, uram, a kötelesség, a kötelesség; zaklassa, zaklassa, zaklassa hétfőn az embereket; zaklassa hétfőn az embereket!

Pancks úr, miután újból égnek borzolta a haját, végignézte, hogyan teszi föl a fejére a patriarcha széleskarimáju kalapját, s egy pillanatig mintha valami személyes sérelem érzete viaskodott volna benne határozatlanul. Forróbb is volt, mint eleinte, és hevesebben lélekzett. De aztán elengedte hazulról Casby urat, a nélkül, hogy további megjegyzést tett volna, s azután utána kukucskált az ablak kis zöld zsalugáterén.

- Mindjárt gondoltam, - dörmögte magában. - Tudtam, hogy hová megy. Rendben van!

Azután visszazakatolt a dokkjába, gondosan rendbe rakta, levette a kalapját, körülnézett, így szólt: - Isten hozzád! - és elzakatolt a saját szakállára. Egyenesen a Vérző Szív Udvarába tartott a Plornishék vége felől, s a Plornishék boltjába vezető lépcsőnek a tetejét sokkal tüzesebben érte el, mint valaha.

A lépcső tetején, nem fogadva el Plornishné asszony meghivását, hogy kerüljön beljebb és üljön le az apó mellé a Boldogság Tanyáján, - (de azért örült neki, hogy Plornishné meghivását nem ismételte annyiszor, mint a hányszor ismételte volna minden más este, a szombati estén kívül, a mikor a vevők, a kik oly lovagiasan támogatták az üzletet mindennel a világon, az egy pénzen kívül, bőkezüen ontották a rendeléseket), - a lépcső tetején megállt Pancks úr és várakozott mindaddig, a míg meg nem pillantotta a patriarchát, a ki mindig a túlsó végén lépett be az Udvarba, lassan közeledve, sugározva és könyörgőktől környezve. És ekkor lesietett Pancks úr a lépcső tetejéről és teljes gőzzel a patriarcha felé zakatolt.

A patriarcha, a ki szokott jóságosságával közeledett, nagyon elcsodálkozott, mikor meglátta Pancks urat, de azt képzelte, hogy Pancks úr az ösztönzés hatása alatt arra szánta el magát, hogy nyomban elkezdi zaklatni a Vérző Szíveket, s nem halasztja hétfőig ezt a műveletet. Az Udvar népessége elámult a találkozáson, mert mind a két hatalmat még a legöregebb Vérző Szív emlékezete szerint sem látták soha együtt az Udvarban. De mondhatatlan elképedés vett rajtok erőt, mikor Pancks úr odalépve a halandók tiszteletre legméltóbbika elé s megállva a palaczkzöld mellény előtt, jobb mutatóujjából és hüvelykéből fricskát formált s a széles karimáju kalap szélére czélozva vele, rendkívül ügyesen és pontosan úgy lepuffantotta a kalapot a patriarcha simára csiszolt fejéről, mintha nagy márványgolyó lett volna.

Miután megkoczkáztatta ezt a kis tiszteletlenséget a patriarchális személyiséggel, Pancks úr még nagyobb elképpedésre bírta a Vérző Szíveket s még jobban fölébresztette a figyelmöket azzal, hogy messze hallható hangon így szólt:

- Most pedig, maga czukros szélhámos, le akarok számolni magával!

Pancks úr és a patriarcha nyomban középpontjává lett egy tolongó sokaságnak, a mely csupa szem és fül volt; kinyiltak az ablakok és megszállta a tömeg az ajtólépcsőket is.

- Minek is akar maga voltaképpen látszani? - szólt Pancks úr. - Mi is az erkölcsi köpönyege? Milyen maszlagot is akar beadni az embereknek? Hogy csupa jóakarat, ugy-e? Hogy *maga* jót akar!

Idáig eljutva, Pancks úr, nyilván a nélkül a szándék nélkül, hogy eltalálja, hanem pusztán azért, hogy könnyítsen a kedélyén és fölös erejét egészséges testgyakorlásra használja fel, hatalmas ütést mért a dudoros fej felé, a melynek kikerülése végett a dudoros fej hirtelen lekushadt. Ez a furcsa mutatvány megismétlődött, a nézők egyre növekvő ámulatára, Pancks úr szónoklatának minden következő mondata után.

- Kiléptem a szolgálatából, - szólt Pancks, - hogy megmondhassam, micsoda maga. Maga abból a fajtából való gézenguz, a melynél rosszabb fajtával nem is akadhat össze az ember. Én úgy beszélek, mint a ki áldozata vagyok mind a két fajtának, a Merdle-félének is, meg a maga fajtájának is, és nem tudom, hogy nem szívesebben választanám-e a Merdle-félét, mint a maga fajtáját. Maga álarczos nyúzó, képviselős vérszopó, megbizottak útján fosztogató, szipolyozó és zsaroló. Maga emberbaráti kígyó. Maga penészes világcsaló!

(A mutatvány ismétlését e helyütt harsogó kaczagással fogadták.)

- Kérdezze meg ezektől a derék emberektől, ki itt a keményszívű? Azt hiszem, azt fogják mondani, hogy Pancks.

Ezt az állítást több „Úgy van!” és „Halljuk!” kiáltás erősítette meg.

- De én azt mondom nektek, ti derék emberek, hogy - Casby! Ez a szelid hústömeg, ez a szeretettől csepegő hájcsomó, ez a palaczkzöld mosolygó, ez a ti kinzótok! - szólt Pancks. - Ha látni akarjátok azt az embert, a ki elevenen lenyúzná a bőrötöket - ime, itt van! Ne én bennem keressétek, a kinek harmincz shilling a heti bérem, hanem keressétek Casbyban, a ki nem is tudom, mennyit szipolyoz ki belőletek évenkint!

- Jól beszél! - kiáltott több hang. - Halljuk Pancks urat!

- Halljuk Pancks urat? - kiáltott ez az úriember (miután megismételte a népszerű mutatványt). - Meghiszem azt! Legfőbb ideje már, hogy halljuk Pancks urat. Pancks úr azért jött le ide az Udvarba ma este, hogy meghalljátok. Pancks a kintorna csak; de itt van az, a ki forgatja!

A hallgatóság Pancks úr mellé állt volna, mint egy ember, egy asszony és egy gyerek, ha nincsenek a hosszú, szürke, selymes fürtök, és ha nincs a széleskarimájú kalap.

- Itt a kulcs, - szólt Pancks, - a mely megindítja a nótát a hengeren. És a nóta egy csupán és a szövege ez: nyúzni, nyúzni, nyúzni! Ez itt a tulajdonos és ez itt a napszámosa. Úgy ám, derék emberek, a mikor ma este végigcsoszog szeliden az Udvaron, mint valami lassan pergő, jóságos búgó csiga, és a mikor hozzáfordultok panaszaitokkal a napszámos miatt, nem is tudjátok, milyen országos csaló a tulajdonos! Mit szóltok ahhoz, hogy ma este eljön ide körülnézni, hogy hétfőn az én nyakamba szakadjon minden gáncs? Mit szóltok ahhoz, hogy éppen ma este is alaposan letorkolt, mert nem nyúzlak benneteket eléggé? Mit szóltok ahhoz, hogy éppen ma este azt a szigorú parancsot kaptam tőle, hogy hétfőn szivjam ki az utolsó csepp véreteket is?

A válasz általános moraj volt: „Gyalázat!” és „Piszkos!”

- Piszkos? - horkantott Pancks. - Igen, meghiszem azt! Az a fajta, a melyhez a ti Casbytok tartozik, a legpiszkosabb fajta minden fajta közül. Munkába állítják a napszámosaikat, nyomorúságos bérrel, hogy elvégezzék azt, a mit ők szégyelnek és félnek megtenni és a mit le is tagadnak, de azért azt akarják, hogy el legyen végezve, mert különben nincs nyugta tőlük az embernek! Rávesznek benneteket arra, hogy a napszámosaik számára ne legyen csak gáncsotok, és az ő számukra ne legyen, csak dicséretetek. Annyit mondok csak, hogy ebben a városban a legzüllöttebb csirkefogó, a ki álürügyekkel tizennyolcz penny árát kicsal az emberekből, nincs félakkora csirkefogó sem, mint ennek a Casbynak itt a czégéres feje!

Kiáltások: „Úgy van!” és „Nincs akkora!”

- És aztán gondoljátok csak meg, hogy’ festenek ezek a ficzkók? - szólt Pancks. - Gondoljátok csak meg, hogy’ festenek ezek a drágalátos búgó-csigák, a kik olyan simán forgolódnak közöttetek, hogy sejtelmetek sincs róla, milyen minta van rájuk mázolva, vagy miféle kis ablak van beléjök vágva! Egy pillanatig magamra óhajtom terelni a figyelmeteket. Én bizony nem vagyok kellemes ficzkó, nagyon jól tudom.

A hallgatóság véleménye ezen a ponton megoszlott; a kevésbbé engedékenyek ezt kiáltották: „Nem bizony, nem kellemes!” és az udvariasabbak ezt kiáltották: „Dehogy is nem kellemes!”

- Én, - szólt Pancks úr, - általában száraz, kedélytelen, szomoru teherhordó és napszámos vagyok. Ez az önök alázatos szolgája. Ime, ez az életnagyságú arczképe, a melyet ő maga festett és átnyujt önöknek, kezességet vállalva a hasonlóságért! De hát mi legyen az ember, mikor ilyen ember a tulajdonosa? Mit várhatunk tőle? Talált már közületek valaki ürühúst kapormártással kókuszdióba zárva?

A Vérző Szivek közül senki sem talált ilyesmit soha életében, ezt tisztán ki lehetett venni válaszaik gyorsaságából.

- Nos, - szólt Pancks úr, - és épp oly kevéssé fogtok olyan napszámosokban, mint én vagyok, olyan tulajdonosok alatt, mint ez itt, kellemes tulajdonságokat találni. Napszámos voltam gyerekkoromtól fogva. Mi volt mindig az életem? Szaladj és őrölj, szaladj és őrölj, forgasd a kereket, forgasd a kereket! Magamra nézve sem voltam soha kellemes, nem valószínű hát, hogy kellemes voltam másokra nézve. Ha tíz évi szolgálat után hetenként egy shillinggel kevesebb hasznot hajtanék, ez a szélhámos egy shillinggel kevesebbet adna nekem hetenként; ha találna használható embert hetenként hat pennyvel olcsóbban, hát akkor nyomban felfogadná helyettem hetenként hat pennyvel olcsóbban. Kereslet és kínálat, teringettét! Üzleti elvek! Igen, pompás korcsmaczégér ez a Casby-fej, - szólt Pancks úr, szemügyre véve ezt a fejet, minden mással inkább, mint csodálattal; - de a czég igazi czíme: A jámbor képmutatóhoz. A jeligéje: Szorítsd rá mindig a napszámost. Van itt valaki a jelenlévő úriemberek között, - szólt Pancks úr elhallgatva és körültekintve, - a ki ismeri az angol grammatikát?

A Vérző Szív Udvara nem mert ezzel az ismeretséggel dicsekedni.

- Nem baj, - szólt Pancks úr. - Csak azt akarom megjegyezni, hogy a feladat, a melylyel ez a tulajdonos megbízott, az volt, hogy sohase hagyjam abba a szorít ige parancsoló mód jelen idejének a hajtogatását. Szorítsd vagy szorítsa; szorítsuk, szorítsátok, szorítsák! Ime, ez a ti jóakaró Casby patriarchátok, és ez az ő aranyszabálya. Rendkívül fölemelő látvány, míg én egy csöppet sem vagyok az. Édes, mint a méz, és én ízetlen vagyok, mint a langyos víz. Ő adja a szurkot, de én dolgozom vele és énhozzám tapad. Nos, - szólt Pancks úr, odalépve megint egykori tulajdonosa elé, a kitől hátrább húzódott volt egy kissé, hogy jobban láthassa őt az Udvar, - minthogy nem szoktam meg azt, hogy nyilvánosan beszéljek, s minthogy mindent egybevetve mégis elég hosszú beszédet mondtam, most azzal akarom befejezni a szónoklatomat, hogy felszólítom önt, hordja el innen magát!

Az utolsó patriarcha annyira elkábult a váratlan támadásra, és oly hosszú időre volt szüksége, a míg eszébe jutott valami, és még hosszabb időre, a míg ki is fejezhesse a gondolatát, hogy képtelen volt egyetlen szót is kinyögni. Mintha valami patriarchális szabaduló útat keresett volna még ebből a kényes helyzetből, mikor Pancks úr, a ki megint fricskát csinált a mutató- és hüvelykujjából, újra lepuffantotta a patriarcha fejéről a kalapot. Az első ízben egy-két Vérző Szív szolgálatkészen sietett fölemelni és visszaadni a kalapot a tulajdonosának: de most már oly mély hatással volt rájuk Pancks úr, hogy ezúttal a patriarchának magának kellett lehajolnia a kalapjáért.

Pancks úr, a ki nem sokkal előbb zsebre dugta a jobb kezét, gyorsan, mint a villám, előhúzott a zsebéből egy nagy ollót, rárohant a patriarchára, és rövidre lenyírta szentséges fürteit, a melyek a vállát verdesték. A düh és a gyorsaság valóságos paroxizmusában kitépte aztán Pancks úr a megdermedt patriarcha kezéből a széles karimájú kalapot, körülnyírta lyukas serpenyővé ég rányomta a patriarcha fejére.

E kétségbeesett cselekedetének szörnyű eredményétől maga Pancks úr is rémülten visszadöbbent. Kopaszfejű, kidülledt-szemű, vastagkoponyájú, esetlen ember meredt rá, a ki a legkevésbbé sem volt hatásos, a legkevésbbé sem volt tiszteletreméltó, a ki mintha a földből nőtt volna ki, hogy megkérdezze, hová lett Casby úr? Miután szótlan borzalommal megbámulta a tüneményt, Pancks úr eldobta az ollóját és elmenekült, hogy elbújjék valahová bűnének következményei elől. Pancks úr tanácsosnak látta gyorsan elillanni, bárha nem üldözte őt semmi más, csak a hahotának a hangja, a mely a Vérző Szív Udvarában harsogva felverte a levegőt.

HARMINCZHARMADIK FEJEZET.

Folytatás.

A lázas szobában lassúk és ingadozók a változások; de a lázas világban rohamosak és meg nem másíthatók.

Kis Dorritnak az volt a sorsa, hogy kivegye a részét mind a két fajta változásból. A Marshalsea falai, minden áldott napnak bizonyos részében, körülfogták őt megint árnyaikkal, mint gyermeküket, mialatt Kis Dorrit Clennam helyett gondolkodott, Clennam helyett dolgozott, Clennam fölött virrasztott s azért hagyta el csak őt, hogy távollétében is neki szentelje legfőbb gondját és szeretetét. A rácsos kapun kívül folyó élet is elhalmozta őt sürgős igényeivel, és Kis Dorrit türelme fáradhatatlanul eleget tett nekik. Itt volt Fanny, a hiú, ingerlékeny, szeszélyes Fanny, a ki még inkább előrehaladt abban az állapotban, a mely alkalmatlanná tette őt a társaságba való járásra, s a mely annyira felháborította őt a teknősbékahéj-kés estéjén; Fanny, a ki föltette magában, hogy mindig vígasztalásra szorul, föltette magában, hogy vígasztalhatatlan lesz, föltette magában, hogy mélyen megsértődik, és föltette magában, hogy senki se merje sértődöttnek gondolni őt. Itt volt bátyja, ez a gyönge, gőgös, iszákos, koravén ember, a kinek egész teste reszketett, a ki oly érthetetlenül beszélt, mintha a pénznek, a melylyel úgy kérkedett, egy része a szájába került volna kiszedhetetlenül, a ki képtelen volt egyedül a legkisebb lépésre is az életében, és a ki atyáskodott a hugán, a kit önzően szeretett, (ez a negativ érdeme mindig megvolt a rossz csillagzat alatt született és sokat hajszolt Tipnek!) mert eltürte, hogy vezesse őt. Itt volt Merdlené asszony, elegáns gyászruhában - (a melynek eredeti fökötőjét talán a fájdalom egyik rohamában darabokra tépte, a melyet azonban mindenesetre pótolt egy rendkívül jól festő párisi áruczikk), - a ki lépésről-lépésre harczban állt Fannyval és vigasztalhatatlan keblével a nap minden órájában Fanny útjába állt. Itt volt a szegény Sparkler úr, a ki nem tudta, hogyan óvja meg a békeséget a két asszony között, de alázatosan mindig hajlott arra a véleményre, hogy okosabbat nem tehetnének, mintha megegyeznének abban, hogy mind a kettőjük rendkívül finom asszony és fene okos teremtés - s a ki ezzel a gyöngéd tanácsával azt érte el, hogy a két asszony egyesült erővel nyomban nekirontott szegény fejének. És végül itt volt Tábornokné asszony is, hazatérvén idegen országokból, a ki minden második nap küldött egy papa és paprika levelet postán, új bizonyítványt és ajánló-levelet kérve hol erre, hol arra a megüresedett állásra. És e nevezetes női lényről végezetül annyit legyen szabad még megjegyeznünk, hogy a föld színén bizonyára sohasem volt oly női lény, a kinek bármely megüresedett állásra való földöntúli rátermettségéről (bizonyítványai meleg hangjából itélve) oly sok ember oly tökéletesen meg lett volna győződve, - vagy a kit a balszerencse annyira üldözött volna, hogy bár rengeteg sok izzó és előkelő bámulója volt, nem akadt közöttük soha egyetlen-egy sem, a kinek szüksége lett volna rá bármilyen minőségben.

A kitünő Merdle úr elhunytának első lesujtó hírére, sok tekintélyes személyiség nem volt mindjárt tisztában vele, vajjon Merdlené asszonynyal szakítsanak-e avagy vigasztalják-e őt? Minthogy azonban a saját ügyük erőssége nyilvánvalóan megkívánta, hogy megtegyék azt az engedményt Merdlené asszonynak, hogy úgy tekintsék őt, mint a kit kegyetlen csalódás ért, kegyesen meg is tették ezt az engedményt és tovább is ismerték Merdlené asszonyt. Ennek az volt a következése, hogy Merdlené asszonyt, mint előkelő és finom úriasszonyt, a ki áldozatává lett egy közönséges barbár cseleinek, (mert Merdle urat feje búbjától lába talpáig nyomban kiismerték abban a pillanatban, a mikor a zsebével tisztába jöttek), a saját osztályabelieknek - az osztály kedvéért - hathatósan támogatniok kellett. Merdlené asszony ezt a hűbéries hűséget azzal viszonozta, hogy mindenkinek értésére adta, hogy az elhunyt hitszegő árnyéka ellen sokkal jobban fel van háborodva, mint bárki a világon. Ekképpen voltaképp úgy került ki az olvasztó-kemenczéből, mint bölcs asszony, és pompásan érezte magát.

Sparkler úr lordsága szerencsére egyike volt azoknak az állványoknak, a melyeken egy úriember élte fogytáig elhelyezettnek tekinthető, ha csak különös okok nincsenek rá, hogy a Barnacle-féle darú segítségével még jövedelmezőbb magasságba emeljék föl. A hazának ez a szolgája tehát szilárdan kitartott a lobogója (a négy negyedév zászlója) mellett s tökéletes Nelsonnak bizonyult a lobogónak az árboczhoz való szögezését illetőleg. Sparklerné asszony és Merdlené asszony, a kik két különböző emeletén laktak a kényelmetlenség amaz előkelő, kis templomának, a melyhez a tegnapelőtti leves és a lovak szaga oly állhatatosan ragaszkodott, mint a halál az emberhez, - Sparkler úr rettenthetetlenségének a jövedelméből fegyverkeztek fel arra a harczra, a melyet a társaság porondján vívtak meg egymással, mint esküdt vetélytársak. És Kis Dorrit, miközben látta minde dolgoknak a fejlődését, nem tehetett egyebet, mint hogy aggódva azon töprengett, vajjon Fanny gyermekeit ennek az előkelő háztartásnak melyik kuczkójába fogják valamikor bedugni, és vajjon ki fogja gondját viselni valamikor ezeknek a még meg nem született, szegény kis áldozatoknak.

Minthogy Arthur sokkal betegebb volt, semhogy izgató vagy nyugtalanító dolgokról lehetett volna beszélni vele, s minthogy gyógyulása jórészt azon a nyugalmon múlt, a melybe gyöngeségét ringatni lehetett, ennélfogva Kis Dorrit egyetlen támasza ebben a nehéz időszakban Meagles úr volt. Meagles úr még mindig külföldön volt; de Kis Dorrit írt Meagles úrnak, a lánya közvetítésével, nyomban, miután először meglátogatta Arthurt a Marshalseaben, és azóta is többször, beavatván Meagles urat minden kérdésbe, a mely leginkább nyugtalanította őt, de legfőképpen egy bizonyos kérdésbe. És éppen ennek az egy kérdésnek volt tulajdonítható, hogy Meagles úr folytonosan külföldön volt, a helyett, hogy ott lett volna Arthur vigasztalására, a Marshalseaben.

A nélkül, hogy a Rigaud kezébe jutott okiratok fontos mivoltát elárulta volna, Kis Dorrit beavatta nagyjában Meagles urat az egész történetbe, s közölte vele Rigaud végzetét is. A mérleggel és lapáttal kapcsolatos régi óvatosság nyomban megérttette Meagles úrral az eredeti írások visszaszerzésének a fontosságát. Ennélfogva válaszában helyeselte Kis Dorrit erélyességét, a melyet e dologban tanusított, s hozzátette, hogy nem tér vissza Angliába a nélkül, hogy „kísérletet ne tegyen az okiratok kinyomozására”.

Ez időtájt Gowan Henrik úr rájött arra, hogy ránézve kellemes lenne, ha nem ismerné Meagleséket. Volt olyan kíméletes, hogy ezt illetőleg nem kötelezte semmire sem a feleségét; de Meagles úrnak megemlítette, hogy személy szerint nem igen illenek egymáshoz, s hogy azt hiszi, jó lenne, ha - udvariasan és minden jelenet vagy más efféle nélkül - megegyeznének abban, hogy ők ketten a világon a legjobb fiúk, de legjobb, ha egymástól tartózkodnak. A szegény Meagles úr, a ki belátta immár, hogy azzal nem mozdítja elő leányának a boldogságát, ha állandóan kicsinylően bánnak vele a lánya jelenlétében, ezt mondta erre:

- Jól van, Henrik! Te férje vagy Petnek; engem a dolgok természetes rendje szerint kiszorítottál a helyemből; ha ezt óhajtod, jól van!

Ez a megegyezés azzal a véletlen előnnyel járt, a melyet Gowan Henrik talán nem is látott előre, hogy Meagles úr és Meaglesné asszony bőkezübb volt, mint azelőtt, Pettel szemben, mert most csupán vele és Pet kis gyermekével volt dolguk; és hogy Gowan Henrik büszke lelke több pénzhez jutott, mint annak előtte, a nélkül, hogy kénytelen lett volna megalázottan tudomásul venni, hogy honnan ered a pénz.

Meagles úr ilyen körülmények között természetesen nagy buzgósággal vállalt valami foglalkozást. Tudta lányától a különböző városokat, a melyekben Rigaud járt, és a különböző szállodákat, a melyekben lakott bizonyos időn át visszafelé számítva. Azt a foglalkozást választotta, hogy ezeket a helyeket gyorsan és a kellő tapintattal fölkeresi, s ha valahol esetleg értesül, hogy Rigaud fizetetten számlát s biztosítékául ládát vagy csomagot hagyott hátra, a számlát kifizeti és a ládát vagy csomagot magához váltja.

Egyedül az anyjuk kíséretében indult el Meagles úr erre a zarándok útra, s egész csomó kalandot élt át. Nem a legkisebb nehézsége az volt, hogy sohasem tudta, mit mondanak neki, s hogy nyomozását olyan emberek között folytatta, a kik sohasem tudták, hogy Meagles úr mit mond nekik. De azért rendíthetetlen bizakodással, hogy az angol nyelv valahogyan anyanyelve az egész világnak, csak az emberek olyan ostobák, hogy nem értik az anyanyelvüket, Meagles úr terjengős felszólításokat intézett a fogadósokhoz, a legbonyolultabb lármás fejtegetésekbe bocsátkozott, és határozottan visszautasította a megszólítottak minden válaszát, a melyet anyanyelvükön adtak, azzal az indokolással, hogy ez „tisztára zagyvalék". Néha-néha tolmácsokat kerítettek, a kiket Meagles úr olyan tőzsgyökeres angol kifejezésekkel szólított meg, hogy azok nyomban elnémultak és megugrottak - a mi még jobban elrontotta a dolgot. De azért mindent egybevetve, Meagles úr aligha vesztett sokat; mert, bárha ingóságot nem is talált, annyi adósság és annyi különböző becstelenség nyomába akadt kapcsolatban Rigaud tulajdon-nevével, az egyetlen szóval, a melyet Meagles úr meg tudott értetni, hogy csaknem mindenütt sértő szemrehányásokkal halmozták el őt. Nem kevesebb, mint négy alkalommal, elhivatták a rendőrséget is, hogy vádat emeljenek Meagles úr ellen, mint iparlovag, naplopó és tolvaj ellen; minde gyalázkodó szavakat Meagles úr a legnyugodtabban fogadta, mert sejtelme sem volt az értelmükről, s mikor a legméltatlanabb módon gőzhajóra vagy postakocsira szállították őt, hogy szabaduljanak tőle, az anyjukkal a karján, élénken tovább beszélt, mint kedélyes, bőbeszédű angol emberhez illett.

De a saját nyelvén és a saját koponyájában, Meagles úr okos, világos fejű és szívós ember volt. Mikor zarándokútján, a mint mondotta, „keresztül történtett" Párisig, még pedig a legkisebb eredmény nélkül, egyáltalában nem csüggedt el.

- Mennél közelebb hajszolom őt Angliához, tudod, anyjukom, - okoskodott Meagles úr, - valószínüleg annál közelebb jutok az iratokhoz, akár rájok akadok végül, akár nem. Mert észszerüen föl lehet tételezni, hogy az iratokat olyan helyen tette letétbe valahol, a hol egyrészt biztosságban vannak az angliai emberek elől, másrészt az ő számára mégis könnyen hozzáférhetők, ugyebár?

Párisban Kis Dorrit levele várta Meagles urat. A levélben Kis Dorrit megemlítette, hogy módjában volt néhány perczig beszélgetnie Clennam úrral erről az emberről, a ki nem volt többé; és hogy a mikor elmondta Clennam úrnak, hogy barátja, Meagles úr, a ki úton van hazafelé, szeretne valami bizonyosat megtudni erről az emberről, ha csak lehet, Clennam úr arra kérte őt, közölje Meagles úrral, hogy az az ember ismerőse volt Wade kisasszonynak, a ki akkor Calaisban lakott, ebben és ebben az utczában.

- Ohó! - szólt Meagles úr.

Oly gyorsan, a mint csak lehetett abban a delizsánczos időben, Meagles úr Calaisben termett, meghúzta a rozoga csengőt a rozoga kapun, és a kapú csikorogva kinyilt és a parasztasszony ott állt a sötét kapú aljában és így szólt:

- Adj Isten! Uram! Kit keres?

E megszólításra elismerő válaszul Meagles úr azt dörmögte magában, hogy ezekben a calaisi emberekben mégis csak van valami józanság, mert legalább sejtik, hogy mit akar tőlük az ember; és aztán így felelt:

- Wade kisasszonyt keresem, kincsem.

A parasztasszony erre fel is vezette Meagles urat Wade kisasszonyhoz.

- Jó ideje nem találkoztunk, - szólt Meagles úr, a torkát köszörülve; - remélem, nem volt semmi baja, Wade kisasszony?

Wade kisasszony a nélkül, hogy viszonzásul azt remélte volna, hogy akár Meagles úrnak, akár más valakinek szintén nem volt semmi baja, azt kérdezte Meagles úrtól, minek köszönheti kitüntető látogatását? Meagles úr ezalatt körülnézett a szobában, de nem vett észre semmit, a mi ládához hasonlított volna.

- Nos, hát az igazság az, Wade kisasszony, - szólt Meagles úr, kedélyes, bizalmaskodó, hogy azt ne mondjuk, hízelkedő hangon, - lehetséges, hogy kegyednek módjában van világosságot deríteni valami jelentéktelen dologra, a mire ez idő szerint sötétség borul. A mi kellemetlenség volt közöttünk, remélem, elmúlt már. Nem változtathatunk rajta. Emlékszik még ugyebár a lányomra? Hogy eljár az idő! A lányom anya!

Meagles úr, a maga ártatlanságában, rosszabb témát meg sem pendíthetett volna. Elhallgatott, az érdeklődés némi jelét várva, de hiába hallgatott el.

- Bizonyára nem ezért keresett fel? - szólt Wade kisasszony hűvös hallgatás után.

- Nem, nem, - felelt Meagles úr. - Nem. Azt gondoltam, hogy a kegyed jóindulata...

- Azt hittem, tudja, - szólt közbe Wade kisasszony, mosolyogva, - hogy a jóindulatomra nincs mit számítani.

- Ne beszéljen így, - szólt Meagles úr; - igazságtalan saját magával szemben. De hogy a dologra térjünk, - (mert Meagles úr észrevette, hogy semmit sem nyert azzal, hogy kerülő úton próbálta megközelíteni a dolgot), - azt hallottam Clennam barátomtól, a ki, mint bizonyára részvéttel fogja hallani, nagyon beteg volt és még most is nagyon beteg...

Meagles úr megint elhallgatott, és Wade kisasszony megint néma maradt.

- Azt hallottam, hogy kegyed ismert többé-kevésbbé egy Blandois nevű embert, a ki nemrég nagy szerencsétlenség áldozata lett Londonban. Ne értsen félre! Tudom, hogy csak futó ismeretségről van szó, - szólt Meagles úr, ügyesen elhárítva egy haragos közbeszólást, a mely már-már a fejére zúdult. - Ezzel tisztában vagyok. De a kérdés az, - (Meagles úr hangja megint bizalmaskodó lett), - vajjon az illető, mikor legutoljára Angliába utazott, nem hagyott-e kegyednél egy ládikát tele irattal, vagy egy iratcsomót, vagy több iratot mi egymást valami tokban vagy más effélében - szóval iratokat, megkérvén kegyedet arra, hogy egy ideig itt hagyhassa, a míg megint szüksége lesz rájuk?

- Ez a kérdés? - ismételte Wade kisasszony. - Kinek a kérdése?

- Az enyém, - szólt Meagles úr. - És nemcsak az enyém, hanem Clennamnek és másoknak a kérdése is. Bizonyos vagyok benne, - folytatta Meagles úr, a kinek szíve csordultig telt Pettel, - hogy kegyed nem gondolhat barátságtalanul a lányomra; ez lehetetlen. Nos hát, a lányom kérdése is, mert olyan kérdés ez, a mely közelről érdekli egy nagyon jó barátnőjét. Azért vagyok hát itt, hogy őszintén megmondjam: *ez* a kérdés, és megkérdezzem: hagyott-e itt valamit?

- Szavamra, - felelt Wade kisasszony, - úgy látszik, engem akar fakgatni mindenki erről az emberről, a kit életemben egyszer kibéreltem, megfizettem és elbocsátottam.

- Ugyan, ugyan! - tiltakozott Meagles úr. - Ne sértődjék meg, hiszen ez a legegyszerűbb kérdés a világon, és bárkihez lehetne intézni. Az okmányok, a melyekről beszélek, nem voltak az övéi, jogtalanul jutottak a kezébe, valamikor kellemetlenséget is okozhatnának annak, a ki ártatlanul őrzi őket, és azok, a kiket jogosan megilletnek, keresik őket. Az illető Calaisn keresztül ment Londonba, és volt rá oka, hogy az okmányokat ne vigye magával, de azért azt óhajtotta, hogy könnyűszerrel hozzájok juthasson, s ennélfogva nem igen bízhatta őket a magafajtájú emberekre. Itt hagyta őket? Kijelentem, hogy ha tudnám, hogyan kerüljem el a kegyed megbántását, megtennék minden tőlem telhetőt, hogy elkerüljem. A kegyed szemé-

lyéhez intézem a kérdést, de nincs benne semmi személyes czélzás. Intézhetném bárkihez; intéztem is már igen sok emberhez. Itt hagyta őket? Hagyott itt egyáltalán valamit?

- Nem.

- Akkor hát, Wade kisasszony, kegyed, sajnos, nem is tud semmit az iratokról?

- Nem tudok róluk semmit. Ezzel feleltem is már az ön megfoghatatlan kérdésére. Nem hagyta itt az iratokat és nem tudok semmit az iratokról.

- Ejnye, ejnye! - szólt Meagles úr felemelkedve. - Igazán sajnálom. Ezt hát elintéztük; és remélem, nem esett senkinek nagy bántódása. - Tattycoram jól érzi magát, Wade kisasszony?

- Harriet? Óh, igen!

- Már megint megbotlottam, - szólt Meagles úr, mikor így helyreigazították, - úgy látszik, itt minduntalan botlanom kell. Talán, ha annak idején kétszer meggondoltam volna, sohse adtam volna neki ezt a különös nevet. De mikor az ember kedélyeskedik és tréfálkozik a gyerekekkel, hát akkor nem igen szokott semmit kétszer megfontolni. Öreg barátja szívesen üdvözli őt, Wade kisasszony, ha ugyan kegyed jónak látja, hogy átadja neki az üdvözletemet.

Wade kisasszony nem szólt rá semmit; Meagles úr pedig elvitte becsületes arczát a komor szobából, a hol úgy ragyogott, mint a nap, elvitte a szállodába, a hol az anyjukomat hagyta, és a hol ezt jelentette:

- Vereség, anyjukom; nincs eredmény!

Azután elvitte becsületes arczát a londoni postahajóra, a mely éjjel elindult; és Londonban elvitte a Marshalseabe.

A hűséges John volt a soros, mikor Meagles apó és Meagles anyó estefelé megjelent a rácsos kapú előtt. Dorrit kisasszony nincs ott, mondta John úrfi; de délelőtt ott volt, és minden este is el szokott jönni. Clennam úrnak lassan helyreáll az egészsége; és Maggy, Plornishné asszony és Baptist úr ápolják őt felváltva. Dorrit kisasszony bizonyosan eljön még aznap este, mielőtt megszólal a csengő. A szoba, a melyet az igazgató átengedett neki, odafönn van az emeleten, a hol megvárhatják Dorrit kisasszonyt, ha tetszik. Meagles úr, mivelhogy attól tartott, hogy Arthurnak meg találna ártani, ha váratlanul viszont látná őt, elfogadta az ajánlatot. Azután ott maradtak egyedül a szobában, lenézve rácsos ablakán keresztül a börtön udvarára.

A börtön elzárt területe úgy hatott Meaglesné asszonyra, hogy az anyjukom elfakadt sírva, és Meagles úrra úgy hatott, hogy az apjukom levegő után kapdosott. Fel s alá járt a szobában, lihegve, és azzal is nehezítette az állapotát, hogy kínosan legyezte magát a zsebkendőjével, a mikor egyszerre csak nyilt az ajtó és Meagles úr az ajtó felé fordult.

- Micsoda? Szent Isten! - szólt Meagles úr. - Hisz ez nem Dorrit kisasszony! Ejnye, anyjukom, nézd csak! Tattycoram!

Csakugyan az volt. És Tattycoram karjaiban négyszögletes vasláda volt, a melynek vagy két láb volt az éle. Ilyen ládát látott Flintwinch Affery legelső álmában, a mikor férje hasonmásának a hóna alatt éjnek-éjszakáján kisétált a régi házból. Tattycoram letette a ládát a földre, régi gazdájának a lába elé; és Tattycoram maga is térdre rogyott a láda mellé, ráütött a ládára a kezével és félig diadalmasan, félig kétségbeesetten, félig nevetve, félig sírva, így kiáltott:

- Bocsásson meg, drága gazdám, fogadjon vissza, drága úrnőm, itt a láda!

- Tatty! - kiáltott Meagles úr.

- Itt van, a mit kerestek! - szólt Tattycoram. - Itt van! Engem a másik szobába küldtek, hogy ne lássam önt. Hallottam, mikor a ládáról kérdezősködött, hallottam, hogy azt a választ kapta, hogy nincs ott. Ott voltam, mikor a ládát ott hagyták, és lefekvés előtt fogtam a ládát és elhoztam magammal. Itt van!

- De, gyermekem, - kiáltott Meagles úr, még jobban fulladozva, mint az előbb, - hát hogy' jöttél keresztül a csatornán?

- Együtt jöttem önökkel a hajón. Beburkolózva a hajó tulsó végén ültem. Mikor a rakodó parton kocsit fogadtak, kocsit fogadtam én is és idáig a nyomukban voltam. Sohasem adta volna ki a ládát, miután hallotta, hogy kiknek van rá szükségük; inkább a tengerbe dobta vagy elégette volna. De most itt van!

Milyen hévvel és milyen boldogan ismételgette Tattycoram, hogy „itt van!"

- Nem akarta, hogy ott maradjon nála a láda, ezt meg kell vallanom mentségéül; de a láda mégis ott maradt, és jól tudom, hogy azok után, a miket öntől hallott, és miután eltagadta, hogy nála van, sohasem adta volna ki. De most itt van! Drága Meagles úr, drága úrnőm, fogadjanak vissza megint, és adják vissza a régi, kedves nevemet! Beszéljen helyettem ez a láda, a mely most itt van!

Meagles apó és Meagles anyó nem érdemelték meg soha jobban a nevöket, mint a mikor védelmökbe fogadták megint ezt a nyakas lelenczet.

- Óh! Olyan nyomorult voltam! - kiáltott Tattycoram, a ki most még jobban sírt, mint eddigelé. - Olyan boldogtalan voltam mindig és olyan bűnbánó! Féltem tőle, az első percztől fogva, a mikor találkoztam vele. Tudtam, hogy hatalomra tett szert fölöttem, mert olyan jól megértett mindent, a mi rossz volt bennem. Őrület dühöngött bennem, és ő fel tudta ébreszteni ezt az őrületet, a mikor akarta. Valahányszor ebbe az állapotba jutottam, azt szoktam gondolni, hogy minden ember ellenségem a származásom miatt; és mennél barátságosabbak voltak hozzám, annál több hibát találtam bennök. Azt képzeltem, hogy diadalmaskodnak rajtam, és azt akarják, hogy irigyeljem őket, noha tudom - noha már akkor is tudtam, ha akartam, - hogy soha eszök ágában sem volt ilyesmi. És az én szépséges fiatal úrnőm nem olyan boldog, a milyennek kellett volna lennie, és én cserben hagytam őt! Milyen durva, nyomorult teremtésnek tarthat engem! De önök ugy-e szólnak majd egy jó szót nála az érdekemben, és megkérik majd, hogy bocsásson meg ő is úgy, mint a hogy önök megbocsátanak? Mert én nem vagyok már oly rossz, mint a milyen voltam, - védekezett Tattycoram; - elég rossz vagyok, de igazán nem vagyok olyan rossz, mint a milyen voltam. Az egész idő alatt ott volt a szemem előtt Wade kisasszony, mintha én magam lettem volna kifejlődötten, és mindent kiforgatott a valójából és minden jót gonoszra fordított. Ott volt a szemem előtt az egész idő alatt, miközben abban lelte egyedüli gyönyörűségét, hogy oly nyomorúlttá, oly gyanakvóvá, oly gyötrődővé tegyen engem is, a milyen ő maga. Nem mintha nagy fáradságába került volna, hogy ilyenné tegyen, - kiáltott Tattycoram, kétségbeesése utolsó nagy rohamában, - mert olyan rossz voltam, hogy rosszabb már nem is lehettem volna. Csak azt akarom mondani, hogy azok után, a miken keresztül estem, remélhetőleg soha többé nem leszek megint oly rossz, és hogy lassan-lassan meg fogok egészen javulni. Erre fogok törekedni tőlem telhetően. Nem fogok megállni huszonötnél, uram. Számolni fogok kétezerötszázig, huszonötezerig is!

Megint kinyilt az ajtó és Tattycoram elhallgatott, és belépett Kis Dorrit, és Meagles úr büszke örömmel megmutatta neki a ládát, és Kis Dorrit szelid arcza hálásan felragyogott örömében és boldogságában. A titok immár biztosítva volt! Azt a részt, a mely *őt* illette belőle, most immár elhallgathatta Clennam előtt; az *ő* veszteségéről ne is tudjon Clennam soha; majd valamikor

beavatja őt mindenbe, a mi rá nézve fontos lehetett; de abból ne tudjon meg soha semmit, a mi egyedül *őt* illeti. Ez immár elmúlt, meg van bocsátva, el van felejtve.

- Nos, kedves Dorrit kisasszony, - szólt Meagles úr, - én üzletember vagyok - vagy legalább is üzletember voltam - s ennélfogva haladéktalanul el akarom intézni az elintézendőket. Nem volna jó, ha még ma este meglátogatnám Arthurt?

- Azt hiszem, ma este ne látogassa meg. Fölmegyek majd hozzá és megnézem, hogy' van. De azt hiszem, jobb lesz, ha ma este nem látogatja meg.

- Énnekem is ez a véleményem, édesem, - szólt Meagles úr, - s éppen ezért nem is kerültem még közelebb hozzá ennél a szomorú szobánál. Nem is igen látogathatom meg őt ilyenformán egy ideig. De ezt majd akkor magyarázom meg bővebben kegyednek, ha visszajön tőle.

Kis Dorrit kiment a szobából. Meagles úr, az ablak rácsain keresztül nézve, látta, a mint Kis Dorrit odalenn a páholyon keresztül bement a börtön udvarába. Gyöngéden így szólt:

- Tattycoram, gyere ide hozzám egy pillanatra, szívem, leánykám.

Tattycoram odament az ablakhoz.

- Látod azt a fiatal hölgyet, a ki az imént itt volt - azt a csendes, kis, törékeny alakot, a ki amott megy, Tatty? Nézz csak oda. Az emberek kitérnek előle, hogy útat nyissanak neki. A férfiak - nézd a szegény, nyomorultakat - udvariasan kalapot emelnek előtte, és most besurran azon a kapualján. Látod őt, Tattycoram?

- Látom, uram.

- Hallottam, mikor elmondták róla, Tatty, hogy valaha nem is nevezték őt másképp, csak e hely gyermekének. Itt született és sok hosszú esztendőn át itt élt. Szomorú hely, ugy-e, Tattycoram, itt születni és itt nevelkedni?

- Bizony az, uram!

- Ha mindig csak saját magára gondolt volna, és azt hitte volna, hogy mindenki terhére tudja be neki ezt a helyet, felhasználja ellene és szemére hányja neki, akkor gyötrelmes és valószínüleg hiábavaló életet élt volna. De azt is hallottam róla, Tattycoram, hogy fiatal élete csupa tevékeny lemondás, jóság és nemes szolgálat volt. Megmondjam, mit gondolok, mire kellett e szemeknek, a melyek az imént itt voltak, szakadatlanul tekinteniök, hogy ezt a kifejezést nyerjék?

- Kérem, uram, mondja meg.

- A kötelességre, Tattycoram. Korán hozzá kell látnunk a kötelesség teljesítéséhez és jól kell teljesítenünk; és bizonyosak lehetünk benne, hogy akkor semmi olyat nem teszünk, a mi a Mindenható színe előtt vagy saját magunk előtt ellenünk szólana.

Az ablakban maradtak, a hol csatlakozott hozzájuk az anyjukom is és nem győzte sajnálni a foglyokat, a míg Kis Dorrit vissza nem érkezeti. Csakhamar benn termett megint a szobában, és azt ajánlta, hogy Arthurt, a ki nyugodt volt és jól érezte magát, mikor elvált tőle, aznap este ne látogassák meg.

- Rendben van! - szólt Meagles úr jókedvűen. - Meg vagyok győződve róla, hogy így lesz legjobb. Rábízom hát üdvözletemet a maga kezeire, édes kis ápoló, és tudom, hogy jobb kezekre nem is bízhatnám. Holnap reggel megint útra kelek.

Kis Dorrit meglepetten azt kérdezte tőle, hogy hová?

- Édesem, - szólt Meagles úr, - én nem élhetek levegő nélkül. Ez a hely megfosztott a levegőtől és addig nem is jutok újra levegőhöz, a míg Arthur ki nem szabadul innen.

- Miért ok ez arra, hogy holnap reggel megint elutazzék?

- Mindjárt megmagyarázom, - szólt Meagles úr. - A mai éjszakát mind a hárman a City egyik szállójában fogjuk tölteni. Holnap korán reggel az anyjukom Tattycorammal együtt lemegy majd Twickenhambe, a hol Tickitné asszony, a ki Buchan doktor társaságában a nappali ablakában ül, egypár szellemnek fogja őket tartani; én pedig útra kelek, hogy fölkeressem Doyce-ot. Danira szükségünk van idehaza. Mert higyje meg, édesem, hiába írkálunk, tervezgetünk, számítgatunk föltételesen erre is, meg arra is, mikor bizonytalan időközökről és távolságokról van szó. Danira szükségünk van idehaza. Holnap korán reggel hozzálátok ahhoz a feladatomhoz, hogy Doyce-ot haza hozzam. Nem munka nekem az utazás és Dani megtalálása. Vén utazó vagyok, s énnekem minden külföldi nyelv és szokás egyforma - sohase értek meg belőlük semmit sem. Éppen ezért zavarba sem jöhetek. Hogy nyomban el kell utaznom, az tiszta sor, mert nem élhetek szabad levegő nélkül, szabad levegőhöz pedig nem juthatok addig, a míg Arthur ki nem szabadul a Marshalseaből. E pillanatban fulladozom és alig vagyok képes ennyit is elmondani és ezt a drága ládikát levinni a lépcsőn a kegyed számára.

Akkor értek ki az utczára, mikor a csengő megszólalt. Meagles úr vitte a ládikát. Kis Dorritra nem várt kocsi, a mi Meagles urat nagyon meglepte. Bérkocsit szerzett hát neki, és Kis Dorrit beült a kocsiba, Meagles úr pedig betette melléje a ládikát is. Kis Dorrit örömében és hálájában kezet csókolt Meagles úrnak.

- Ez nincs inyemre, édesem, - szólt Meagles úr. - Ellenkezik a jogérzésemmel, hogy *maga* tiszteljen meg *engem* itt - a Marshalsea kapujában.

Kis Dorrit előrehajolt és arczon csókolta Meagles urat.

- Azokra a napokra emlékeztet, - szólt Meagles úr hirtelen elszontyolodva, - de hát - Pet nagyon szereti őt és palástolja a hibáit és azt hiszi, hogy senki sem veszi észre őket - és bizonyos, hogy a férje nagyon finom és előkelő családból való.

Ez volt az egyetlen vigasztaló mozzanat ránézve leánya elvesztésében, és ha ezzel a vigaszszal élt is tőle telhetően, vajjon ki vehette volna zokon neki?

HARMINCZNEGYEDIK FEJEZET.

Vége.

Egy szép őszi napon a Marshalsea foglya gyöngén, de egyébként gyógyultan a szobájában ült és egy hangra figyelt, a mely felolvasott neki. Szép őszi nap volt, a mikor az aranykalászos mezőket már learatták és újra felszántották már, a mikor a nyár gyümölcsei megértek és eltüntek már, a mikor a komló zöld tábláit a szorgalmas kaszálók ledöntötték már, a mikor a gyümölcsösökben barnapirosan csillogtak az almák, a mikor a vadberkenye bogyói beborodtak már a sárguló lombok között. Az erdőkben látszottak már a közelgő kemény tél jelei a szokatlan réseken keresztül az ágbogok között, a hol tiszta és éles volt a kilátás, s nem homályosította el az álmos nyár szakának fátyola, a mely úgy pihent volt rajta, mint a dér a szilván. Épp így a tengerpartról nézve, az óczeán sem pihent többé szundikálva a hőségben, hanem kinyitotta ezer szikrázó szemét, és egész szélességében víg elevenség lélekzett, a part hűvös fövenyétől kezdve, ki a szemhatáron lebegő apró vitorlákig, a melyek úgy tüntek tova, mint az őszi piros levelek, a melyek lesodródtak a fákról.

Változatlanul és siváran, a szegénységtől és gondtól megdermedt, összeaszott arczával tudatlanul nézve minden évszak szemébe, nyoma sem volt a fogházon mind e szépségeknek. Virulhatott akármi, a fogház téglái és rácsai egyhangúan mindig ugyanazt a halott gyümölcsöt termették. De azért Clennam, miközben a hangra figyelt, a mely felolvasott neki, meghallotta

benne mindazt, a mit a nagy természet művelt, meghallotta benne mindazokat a vigasztaló nótákat, a melyeket a nagy természet dúdolt az embereknek. Egyedül ennek az anyának a térdein ringatózhatott ifjúságában, reményteli igézetekkel, derüs képzelgésekkel játszadozva, a gyöngédség és alázatosság aratását várva, a mely benne lappangott a képzelődés korán ápolt csíráiban; a perzselő szelek elől a tölgyek alatt keresve védelmet, a melyeknek erős gyökerei ott csíráztak ki a gyermekszoba makkjaiból. És a hang hullámaiban, a mely felolvasott neki, ott rezegtek hasonló dolgok régi megérzésének az emlékei és mindama részvevő és szerető suttogások viszhangjai, a melyek valaha belopóztak az életébe.

A mikor a hang elhallgatott, Clennam eltakarta kezével a szemét és halkan azt mondta, hogy bántja a világosság.

Kis Dorrit félretette a könyvet, és csakhamar csendesen felállt, hogy az ablakot elfüggönyözze. Maggy varrásával együtt ott ült a szokott helyén. Mihelyt a világosság tompább lett, Kis Dorrit közelebb húzta a székét Clennamhez.

- Nemsokára véget ér mindez, kedves Clennam úr. Doyce úr minden levele, a melyet önnek írt, csupa barátság és biztatás, és Rugg úr azt mondja, hogy az a pár levél, a melyet ő kapott Doyce úrtól, oly készségesen akar segíteni a bajon, aztán most, hogy az első kis harag elmúlt, mindenki oly jóindulatot tanúsít és annyi jót mond önről, hogy most már nemsokára túlleszünk mindenen.

- Drága lányka. Édes szivem. Jó angyalom!

- Túlságosan dicsér engemet. És mégis oly boldoggá tesz, hogy így hallom önt beszélni és hogy - és hogy látom, - szólt Kis Dorrit, Arthurra emelve tekintetét, - milyen őszintén gondolja azt, a mit mond, hogy nem tudom arra kérni, ne beszéljen így.

Arthur ajkához emelte Kis Dorrit kezét.

- Maga gyakran, nagyon gyakran itt volt, úgy-e Kis Dorrit, a mikor nem láthattam?

- Igen, voltam itt néhányszor, a mikor nem jöttem be ebbe a szobába.

- Nagyon gyakran?

- Elég gyakran, - szólt Kis Dorrit félénken.

- Mindennap?

- Azt hiszem, - szólt Kis Dorrit tétovázva, - hogy legalább kétszer jártam itt mindennap.

Arthur a vékony kis kezet, miután még egyszer forrón megcsókolta, most már elereszthette volna, ha úgy nem rémlik neki, hogy a kis kezecske nagyon halkan azért esedezik, hogy ott maradhasson továbbra is, a hol van. Megfogta hát mind a két kezével és gyöngéden a keblére emelte.

- Kedves Kis Dorrit, nemcsak az én fogságom fog nemsokára véget érni. Véget kell érni a maga önfeláldozásának is. Meg kell tanulnunk, hogy újra elváljunk egymástól és menjünk ki-ki a maga útján - egymástól messze-messze. Nem felejtette el, mit beszéltünk egymással akkor, mikor maga visszajött?

- Óh, nem, nem felejtettem el. De azóta történt valami - - Egészen erősnek érzi magát ma, úgy-e?

- Egészen erősnek.

A kéz, a melyet tartott, egy kicsit följebb iparkodott az arcza felé.

- Elég erősnek érzi magát arra, hogy megtudja, milyen nagy vagyon jutott rám?

- Gyönyörüséggel fogom hallgatni. Nincs akkora vagyon, a mely túlságos nagy vagy túlságos jó lehetne Kis Dorrit számára.

- Türelmetlenül vártam már a perczet, hogy elmondhassam. Sóvárogva vártam, hogy beszélhessek róla. Bizonyos benne, hogy nem fogja elfogadni?

- Soha!

- Bizonyos benne, hogy a felét sem fogja elfogadni?

- Soha, édes Kis Dorrit!

A mint Kis Dorrit ránézett Arthurra szótlanul, volt valami kedves arczában, a mit Arthur nem értett meg egészen, valami, a mi már-már könyekbe tört ki és mégis boldogságot és büszkeséget tükröztetett.

- Részvéttel fogja hallani bizonyára, a mit Fannyról kell mondanom. A szegény Fanny mindent elveszített. Nem maradt semmi egyebe, csak a férje jövedelme. A mit a papától kapott, mikor férjhez ment, mind elveszett, csak úgy, mint az ön pénze. Ugyanazokban a kezekben volt és odalett.

Arthur inkább megrendülve, mint meglepetten hallgatta ezt.

- Azt reméltem, hogy nem lesz ilyen nagy a baj, - mondta; - de súlyos veszteségtől tartottam, mert tudtam, hogy a férje rokona a csődbejutott bankárnak.

- Igen. Minden elveszett. Nagyon sajnálom Fannyt; nagyon, de nagyon sajnálom szegény Fannyt. És a szegény bátyámat is!

- Neki is volt pénze azokban a kezekben?

- Volt! És ez is mind elveszett. - Hát az én nagy vagyonom, mit gondol, mennyi?

Mikor Arthur, hirtelen megrémülve, kérdő pillantást vetett Kis Dorritra, Kis Dorrit visszahúzta a kezét és helyette arczát fektette oda, a hol a keze pihent.

- Nincs semmim a világon. Olyan szegény vagyok, mint voltam, a mikor itt éltem. Mikor a papa visszajött Angliába, rábízta mindenét, a mije volt, ugyanazokra a kezekre, és most minden odalett. Óh, drágám, édesem, egészen bizonyos vagy benne még most is, hogy nem osztozol velem a vagyonomban?

Arthur karjaiba zártan, keblére símúltan, miközben arczát Arthur férfias könyei áztatták, Kis Dorrit egyik kis kezével átölelte Arthur nyakát, s a másik kezét belekulcsolta az elsőbe.

- Hogy soha többé el ne váljunk, édes Arthurom; soha, soha többé életünk fogytáig! Soha életemben nem voltam még gazdag, nem voltam még büszke, nem voltam még boldog! Most gazdag vagyok, mert elfogadsz, büszke vagyok, mert lemondtál rólam, boldog vagyok, mert itt lehetek veled a fogházban, mint a hogy boldog lennék, ha az Isten azt akarná, hogy ide térjek vissza veled együtt, s vígasztaljalak és szolgáljalak szeretetemmel és hűségemmel. A tied vagyok bárhol, mindenütt a világon! Végtelenül szeretlek! Szívesebben itt tölteném az életemet veled és kijárnék dolgozni a mindennapi kenyérért, mintsem enyém legyen a legnagyobb vagyon a világon és legyek a legelőkelőbb hölgy, a kinek valaha hízelegtek. Óh, csak tudhatná legalább a szegény papa, milyen boldog lett végül a lánya szíve itt, ebben a szobában, a hol oly sok esztendőn át szenvedett szegény!

Maggy persze kezdettől fogva tágranyitott szemmel bámészkodott és persze aztán csaknem kisírta a szemét már sokkal előbb, mint ez történt. Maggy most oly virágoskedvű lett, hogy miután teljes erejével összeölelgette kisanyukáját, leszáguldott a lépcsőn, hogy találjon valakit, a kivel örömét megoszthatja. És ki mással találkozott Maggy, mint Flórával és F. úr nagynénjével, a kik éppen jókor befelé jöttek? És ennek a találkozásnak a következményeképpen ki más várakozott volna Kis Dorritra, a mikor jó két-három óra múlva távozott?

Flóra, a kinek szeme kivörösödött egy kissé, meglehetősen levertnek látszott. F. úr nagynénje olyan feszesnek tetszett, hogy szinte olyan volt, mintha erőszakos mechanikai beavatkozás nélkül a világért meg nem lehetett volna hajlítani. A kalapja ijesztő módon meredezett a feje búbján, és a retikülje oly merev volt, mintha a Gorgófej kővé változtatta volna s most is benne rejtőznék. Ezekkel a nyomós járulékokkal fölszerelten, F. úr nagynénje a szóbanforgó két vagy három óra alatt, a míg az igazgató hivatalos lakásának lépcsőjén tartózkodott, valósággal üdítő mulatság volt a kerület ifjabb lakói számára, a kiknek humoros ötleteit F. úr nagynénje, meglehetősen nekitüzesedve, időnkint esernyője hegyével iparkodott elhárítani.

- Kínosan érzem, Dorrit kisasszony, higyje meg, - szólt Flóra, - hogy olyan fiatal hölgygyel szemben a kit gazdagsága annyira mások fölé emel s a kit a társaság színe-java akkora hódolattal és hízelgéssel vesz körül bizonyára tolakodásnak tűnik föl az az indítvány hogy akárhová is eljőjjön velem ha mindjárt nem is egy pástétomsütő-boltról volna szó a mely mélyen alatta áll mostani légkörének és ha mindjárt nem is egy hátsó szobáról volna szó bárha a gazdája nagyon udvarias ember is de ha Arthur kedvéért - önkénytelenül így mondom ámbár most sokkal illetlenebb mint régente - Doyce és Clennam kedvéért - egy utolsó megjegyzést óhajtanék tenni egy utolsó magyarázatot óhajtanék adni hát akkor a kegyed jó szíve három velőspástétom ürügye alatt talán mentséget fog találni ilyen szerény társalgóhely indítványozására nézve is.

Kis Dorrit, a ki helyesen értelmezte ezt a meglehetősen homályos beszédet, azt felelte, hogy teljesen Flóra rendelkezésére áll. Flóra ennélfogva átvezette Kis Dorritot az úton a szóban forgó pástétomsütő-bolthoz. F. úr nagynénje feszesen mögöttük lépkedett s oly szívósággal, a mely jobb ügyhöz lett volna méltó, útjába állt az összes arra hajtató kocsiknak.

Mikor a „három velőspástétomot", a mely a beszélgetés lepléül volt kiszemelve, három kis bádogtányéron elébök tették, mindegyiket a tetején egy kis lyukkal diszítve, a melybe az udvarias gazda kannából forró levest öntött, mintha három lámpát töltött volna meg, Flóra elővette a zsebkendőjét.

- Ha a képzelet szép álmai, - kezdte Flóra, - valaha azt a képet festették volna is elém hogy Arthur - akaratlanul rájár a nyelvem bocsásson meg - ha vissza fogja nyerni a szabadságát nem utasított volna vissza ha hűséges kéz nyújtja neki még ilyen pástétomot sem a mely minden inkább mint porhanyós és oly kevéssé velős hogy e tekintetben törött szerecsendióhoz hasonlít hát most már az efféle viziók rég elröppentek mindörökre és minden megszűnt minthogy azonban jól tudom hogy gyöngédebb kapcsolatok vannak tervbe véve azt akarom csak megállapítani hogy szívem mélyéből szerencsét kívánok mindkettőjüknek és hogy a legkisebb szemrehányással sem illetem egyiköket sem bárha elszomorító is az a tudat hogy mielőtt az Idő keze kevésbbé karcsúvá tett mint azelőtt voltam és szörnyen elvörösített a legkisebb megerőltetésre is különösen evés után jól tudom a mikor szinte kiütésesnek látszom - megeshetett volna de nem esett meg a szülők beavatkozása és az erre következő szellemi elfásultság miatt a míg F. úr kezébe nem került a titok nyitja de azért mégsem szeretnék neheztelni egyikökre sem és szívem mélyéből minden jót kívánok mindkettőjüknek.

Kis Dorrit megszorította Flóra kezét és megköszönte a régi jóságát.

- Ne nevezze jóságnak, - felelte Flóra, őszintén megcsókolva Kis Dorritot, - mert hiszen kegyed mindig a legkedvesebb és legjobb kis teremtés volt a világon ha szabad így beszélnem és megtakarítást jelentett a pénz szempontjából is mivelhogy kegyed maga volt a lelkiismeret bár hozzá kell tennem hogy sokkal kellemesebb lelkiismeret volt mint az enyém valaha mert bárha remélhetőleg nem terhelt több bűn engem sem mint másokat mégis azt tapasztaltam hogy a lelkiismeretem inkább hajlott mindig arra hogy kellemetlenséget szerezzen az embernek mint hogy kellemes legyen és ebben nyilvánvalóan nagyobb öröme telt - de elcsavargok pedig egy reményemet akarom kifejezni a zárójelenet bekövetkezése előtt azt a reményemet hogy a régi jó idők és a régi őszinteség kedvéért bízom benne hogy Arthur meg fogja tudni hogy nem hagytam őt cserben szerencsétlensége idején hanem szakadatlanul ide-oda futkostam hogy kérdezősködjem tehetek-e az érdekében valamit és hogy itt ültem a pástétomsütő-boltban a hová udvariasan hoztak valami meleget egy vizespohárban a szállo-dából és igazán órák hosszat üldögéltem hogy az utczán keresztül szemben lehessek vele a nélkül hogy tudott volna róla.

Flórának igazán könnybe lábadt most a szeme és a könnyek nagyon illettek az arczához.

- De mindenekfölött, - szólt Flóra, - ünnepélyesen arra kérem kegyedet mint a világ leg-kedvesebb teremtését ha megbocsátja ezt a bizalmaskodást nekem a ki lényegesen más körökben mozgok - közölje Arthurral hogy én semmiképp sem tudom vajjon nem volt-e közöttünk minden ostobaság bárha annak idején nagyon boldogító és nagyon elszomorító volt is és F. úr minden bizonynyal változtatott a dolgon és a mikor a varázs megszűnt valóban nem lehetett azt remélni hogy bármi is történjék a nélkül hogy a varázs újra ne szövődjék a mit különböző körülmények egyesülése akadályozott a melyek közül talán nem is az volt a legkevésbbé erős hogy a végzet nem így akarta de azért nem akarom azt állítani hogy ha Arthurra nézve kellemes lett volna és ha természetes módon mindjárt az első pillanatban bekövetkezett volna én nem lettem volna nagyon boldog mikor olyan eleven a természetem és mikor úgy unatkozom otthon a hol a papa saját nemének kétségtelenül a legkiállhatatlanabb példánya és nem lett jobbá azóta sem a mióta a bujtogató keze olyasvalamivé nyiszálta át a minek mását nem láttam soha életemben de a féltékenység nem alkatrésze a jellememnek és a rosszindulat sem bárha sok hibám van.

Kis Dorrit, bárha képtelen volt is nyomról-nyomra követni Finchingné asszonyt ebben az útvesztőben, általában mégis megértette, mit akart Flóra mondani, és szívesen vállalta a megbízást.

- Szerelmem korhadt kápolnája, - szólt Flóra nagy élvezettel, - összeomlott hát drágám az oszlop széttöredezett és a piramis fölfordítva áll a mijén is ne nevezze kábultságnak ne nevezze gyöngeségnek ne nevezze dőreségnek énnekem vissza kell most vonulnom magányomba és nem szabad többé az elmult örömek hamvát néznem hanem miután bátorkodom kifizetni a pástétomot a mely beszélgetésünknek szerény ürügye volt mindörökre Istenhozzádot akarok mondani!

F. úr nagynénje, a ki nagy ünnepélyességgel megette a pástétomát, és a ki valami bántó sérelem tervét dolgozta ki elméjében, mióta először bitorolta említett nyilvános helyzetét a börtönigazgató lépcsőjén, megragadta most a kínálkozó alkalmat, hogy a következő Sibylla-felszólítást intézze néhai unokaöcscsének özvegyéhez:

- Hozd ide elém és én kidobom az ablakon!

Flóra hiába próbálta a kitünő hölgyet azzal lecsillapítani, hogy kifejtette előtte, hogy most haza mennek ebédelni. F. úr nagynénje makacsul ezt felelte:

- Hozd ide elém és én kidobom az ablakon!

Miután számtalanszor elismételte ezt a kívánságát, daczosan rámeresztve szemét Kis Dorritra, F. úr nagynénje keresztbe fonta a karjait, leült a pástétomsütő-bolt vendégszobájának a sarkába, és állhatatosan vonakodott elmozdulni a helyéről addig, a míg „őt" eléje nem hozzák s be nem telik „rajta" kidobatásának a végzete.

Igy állván a helyzet, Flóra bizalmasan közölte Kis Dorrittal, hogy hetek óta nem látta F. úr nagynénjét ennyire életerőtől és jellemszilárdságtól duzzadónak; hogy talán kénytelen lesz órák hosszat ott ülni, a míg a kérlelhetetlen agg delnő le nem csillapodik; és hogy ő legkönnyebben végez majd vele egyedül. Igy aztán barátságosan elváltak, a leggyöngédebb érzelmekkel telve egymás iránt.

Minthogy F. úr nagynénje szilárd maradt, mint holmi mérges erőd, Flóra pedig frissítő után vágyódott, követet küldtek a szállodába a vizespohárért, a melynek egyszer a fenekére pillantott már Flóra, s a melyet most újra megtöltöttek. A pohár tartalmának, egy ujságnak és a pástétomkészlet némely maradványának segítségével, kifogástalan jókedvben birkózott meg Flóra a nap hátralévő részével, noha hébe-korba zavarba hozták őt annak a renyhe híresztelésnek a következményei, a mely a szomszédság hiszékeny sarjadékai között elterjedt, s a mely azt hirdette, hogy egy vén delnő eladta magát a pástétomsütő-boltnak, hogy feldolgozzák, s most ott ül a vendégszobában és vonakodik teljesíteni a szerződését. Ez a hír oly nagy számban odacsődítette a mindkét nembeli fiatalságot, s mikor leszállt az este, annyira zavarta az üzlet forgalmát, hogy az üzlet tulajdonosa nagyon sürgősen kezdte indítványozni F. úr nagynénjének az eltávolítását. Kocsit kerítettek hát az ajtó elé, s a tulajdonos és Flóra egyesült erőfeszítésének sikerült végre rábírni ezt a nevezetes hölgyet arra, hogy beüljön a kocsiba; ámbár nem a nélkül, hogy még a kocsi ablakán is ki ne dugja a fejét és ne követelje, hogy „hozzák eléje őt" a már említett czélból. Minthogy ekközben dühös pillantásokat lövelt a Marshalsea felé, gyanítani lehetett, hogy ez a csodálatosan szívós női lény az „ő" alatt Clennam Arthurt értette. Ez azonban puszta gyanítás csupán; hogy ki volt az a személy, a kit F. úr nagynénjének lecsillapítása végett elébe kellett volna hozni, a kit azonban soha sem hoztak elébe, ezt nem fogja megtudni határozottan soha senki.

Az őszi napok tovább peregtek, és Kis Dorrit most már sohasem jött el úgy a Marshalseabe és sohasem távozott el onnan úgy, hogy Arthurt ne látta volna. Nem, nem, nem.

Egy reggel, mikor Arthur leste a kis lábacska neszét, a mely minden reggel szárnyakon repült föl a szívéhez, az új szerelem mennyei fényességét árasztva szerte a szobában, a hol a régi szerelem oly kínosan küzdött volt és oly hűséges maradt; egy reggel, a mikor a kis lábacska könnyed lépteit leste, hallotta, hogy jön, de nem egyedűl.

- Édes Arthur, - szólt Kis Dorrit csengő hangja az ajtó előtt, - van velem valaki. Szabad valakit bevinnem magammal?

Arthur a léptek zajából azt hitte, hogy ketten jöttek Kis Dorrittal. Azt felelte: „Szabad", és Kis Dorrit belépett Meagles úrral. Meagles úr, a kinek arczát barnára sütötte a nap, s a ki virágos kedvében volt, kitárta karjait és keblére ölelte Arthurt, mintha napbarnította arczú és virágos kedvű atyja lett volna.

- No, végre czélnál vagyok, - szólt Meagles úr vagy egy percz múlva. - Végre átestünk rajta. Arthur, drága fiam, vallja meg nyomban, hogy már régebben várt.

- Vártam, - szólt Arthur; - de Amy azt mondta...

- Kis Dorrit. Sohase halljak más nevet, - súgta Arthurnak Kis Dorrit.

- De az én Kis Dorritom azt mondta, hogy minden további kérdezősködés nélkül ne várjam önt addig, a míg itt nem látom.

- És most itt lát, fiacskám, - szólt Meagles úr, erőteljesen megszorongatva Arthur kezét; - és most része lesz mindenfajta és mindenféle felvilágosításban. Az igazság az, hogy én *voltam* itt - az *allons-marchons* moszjőktől egyenesen ide siettem önhöz, máskülönben szégyelnék most a szemébe nézni, - de ön akkor nem volt olyan állapotban, hogy vendégeket fogadhasson, énnekem pedig nyomban indulnom kellett, hogy elcsípjem Doyce-ot.

- Szegény Doyce! - sóhajtott Arthur.

- Ne osztogasson neki olyan csúfneveket, a minőket meg nem érdemel, - szólt Meagles úr. - Doyce nem szegény; ellenkezőleg nagyon jó dolga van neki. Doyce csodálatos ficzkó ott túl a tengeren. Higyje meg, ha mondom, a talpára esett, mint a macska. A hol az a czél, hogy valamit ne intézzenek el, ott az az ember, a ki el akarja intézni a dolgot, pórul jár; de a hol el akarnak intézni valamit, ott az az ember, a ki el tudja intézni, a helyén van. Nem lesz többé alkalma rá, hogy megint háborgassa a huza-vona-hivatalt. Vegye tudomásul, hogy Dani nyélbe ütötte a dolgot e nélkül a hivatal nélkül is.

- Mekkora terhet vesz le a szívemről! - kiáltott fel Arthur. - Milyen boldoggá tesz!

- Boldoggá? - felelte Meagles úr. - Ne beszéljen boldogságról, a míg Danit nem látja. Ha mondom, Dani olyan gyárakat igazgat és olyan munkákat hajt végre ott, hogy égnek állna a haja, ha látná. Nem czégéres gonosztévő ott Dani, édesem, nem bizony! Érdemrendet kapott, szalagokat, kereszteket és csillagokat, és mit tudom én még mit, mintha született nemes ember volna. De hát itthon nem szabad erről fecsegnünk.

- Miért nem?

- Teringettét! - szólt Meagles úr, nagyon komolyan rázva a fejét, - hét lakattal kell neki mindezt elzárni, ha hazajön. Idehaza nem járja ilyesmi. Ebben a tekintetben Britannia igazi jászolos kutya[43] - ő maga nem akar adni a fiainak ilyen kitüntetéseket, de azt sem akarja megengedni, hogy viseljék azt a kitüntetést, a mit idegen országtól kaptak. Nem, nem, Dani! - szólt Meagles úr, megint megrázva a fejét. - Idehaza nem járja az ilyesmi.

- Ha annak, a mit elvesztettem, a kétszeresét hozta volna most nekem, (Doyce érdekétől eltekintve), - kiáltott Arthur, - akkor sem szerzett volna nekem akkora örömet, mint ezekkel a hírekkel.

- Persze, persze, - hagyta rá Meagles úr. - Persze hogy így van, fiacskám, én is tudom, s éppen ezért kezdtem is mindjárt ezen a mondókámat. De most térjünk vissza Doyce elcsípésére. Elcsíptem Doyce-ot. Megrohantam őt, egy csomó piszkos, barna ficzkó közepett, a kik női hálófejkötőt viselnek, a mely jóval nagyobb, mint a fejük, araboknak nevezik magukat és mindenféle kósza-fajtából valók. Hiszen maga is ismeri őket! No! Doyce egyenesen hozzám szaladt, én pedig egyenesen őhozzá szaladtam és így aztán együtt jöttünk haza.

- Doyce Angliában van? - kiáltott Arthur.

- No tessék! - szólt Meagles úr, kitárva a karjait. - Én vagyok a világ legügyetlenebb embere, mikor efféléről van szó. Nem tudom, mit csináltam volna, ha véletlenül a diplomata pályát választom - talán azt, a mi helyes lett volna! Szóval, hogy a dologra térjek, Arthur, itt vagyunk Angliában mind a ketten két hét óta. És ha most azt kérdi tőlem, hol van Doyce ebben a pillanatban, hát akkor egyszerűen ez a válaszom - itt van! És most végre megint lélekzetet vehetek!

---

[43] J á s z o l o s k u t y a - czélzás arra az angol példabeszédre, hogy a kutya belefeküdt a jászolba és nem engedte meg a lónak, hogy megegye a szénát, a melyet ő maga sem ehetett meg.

Doyce berontott az ajtó mögül, megragadta Arthurnak mind a két kezét, és a többit ő maga mondta el.

- Három dolgot kell csak szóba hoznom, kedves Clennam, - szólt Doyce, miközben készült, hogy a pontokat plasztikus hüvelykújjával jelezze a tenyerén, - és mind a hárommal hamar végezhetünk. Először is egy szót se halljak arról, a mi történt. Tévedés volt csupán a számításaiban. Tudom, hogy ez mit jelent. Visszahat az egész gépezetre és kudarcz a következménye. A kudarczból haszna lesz és máskor elkerüli. Velem gyakran megesett ilyesmi szerkesztés közben. Minden kudarcz megtanítja az embert valamire, ha akar tanulni; és maga sokkal okosabb ember, semhogy ebből a kudarczból ne tanúlna. Ez az első pont. Másodszor. Nagyon elszomorított, hogy ennyire a lelkére vette a dolgot és oly heves szemrehányásokkal illette érte saját magát. Éjjel-nappal utaztam hazafelé, hogy barátunk segítségével megint rendbehozzak mindent, miután a barátunk, a mint már elmondta, nekem szaladt. Harmadszor. Kettesben abban állapodtunk meg, hogy az ön szenvedése, lelki gyötrelme és betegsége után kellemes meglepetés volna önre nézve, ha mindaddig nem adnánk hírt magunkról, a míg az ön tudta nélkül szépen rendbe nem hozunk mindent, s azután beállítunk ide és közöljük önnel, hogy minden el van intézve, minden rendben van, az üzletnek sokkal nagyobb szüksége van önre, mint valaha volt, és új és sokkal biztatóbb jövő várakozik ránk, mint üzlettársakra. Ez a harmadik. De ön is tudja, hogy a súrlódást mindig számba kell vennünk, s ezért helyet hagytam még a befejezésre is. Kedves Clennam, én teljesen megbízom önben; önön múlik csak, hogy épp úgy hasznomra legyen, mint a hogy énnekem módomban van, vagy volt, hogy önnek hasznára legyek. Régi helye várja önt és nagy szükségét érzi önnek. Nincs semmi a világon, a mi itt tartóztathatná önt akár csak egy félórával is tovább.

Csend támadt, a melyet senki sem szakított félbe, miközben Arthur háttal a többiek felé az ablaknál állt és miközben kis menyasszonya odament hozzá, és ott maradt mellette.

- Az imént tettem egy megjegyzést, - szólt megint Doyce Dániel, - a mely mint most gondolom, nem volt egészen helyes. Azt mondtam, nincs a világon semmi, a mi önt csak egy félórával is tovább itt tartóztathatná. Nem tévedek, ha azt hiszem, hogy ön szívesebben távoznék innen holnap reggel? Kitaláltam, a nélkül, hogy nagy bölcs lennék, hogy hova szeretne menni innen egyenesen e falak közül és ebből a szobából?

- Kitalálta, - felelte Arthur. - Ez volt a legforróbb vágyunk és tervünk.

- Rendben van! - szólt Doyce. - Ha tehát ez a fiatal hölgy megtisztel azzal, hogy huszonnégy órára atyjának tekint, s most hajlandó velem elkocsizni a Szt.-Pál templom szomszédságába, akkor azt hiszem, tudom, hogy mit kell onnan elhoznunk.[44]

Kis Dorrit nemsokára el is távozott Doyce-szal együtt, Meagles úr pedig ott maradt, hogy beszélgessen még valamiről barátjával.

- Azt hiszem, Arthur, hogy holnap reggel nem lesz szüksége rám, meg az anyjukomra, úgy hogy nem is fogunk megjelenni. Az anyjukomnak eszébe juthatna Pet; az anyjukom nagyon puha szívű teremtés. Legjobb lesz, ha odakünn marad a villában, és én is vele maradok.

Ezután elváltak egyelőre. És a nap véget ért, és az éjszaka véget ért, és a reggel elkövetkezett, és Kis Dorrit, egyszerű ruhában úgy, mint máskor, és csupán Maggy kíséretében beállított a fogházba a nap fényével együtt. A szegényes szoba a boldogság szobája volt ezen a reggelen. Hol volt a világon még egy szoba, a mely ennyire tele volt csendes örömmel!

- Édesem, - szólt Arthur, - miért rak tüzet Maggy? Hiszen mindjárt indulunk.

---

[44] A házassági engedélyt.

- Én mondtam neki. Olyan furcsa kedvem támadt. Szeretném, ha valamit elégetnél helyettem.

- Mit?

- Ezt a kis összehajtogatott iratot. Ha úgy, a hogy van, saját kezeddel bedobod a tűzbe, akkor kielégítetted a szeszélyemet.

- Babona, édes Kis Dorrit? Bűvös varázs?

- Minden, a mit akarsz, egyetlenem, - felelte Kis Dorrit szerető szemekkel és lábujjhegyre állva, hogy Arthurt megcsókolhassa; - csak teljesítsd a szeszélyemet, mihelyt lángra lobban a tűz.

Megálltak várakozva a kandalló előtt. Clennam átkarolta Kis Dorrit derekát, és a tűz ott tükröződött Kis Dorrit szemeiben, úgy, mint régen nagyon sokszor ugyanennek a kandallónak a tüze.

- Elég jól ég már? - kérdezte Arthur.

- Teljesen jól, - szólt Kis Dorrit.

- Szólni is kell valamit, hogy beváljon a varázs? - kérdezte Arthur, a láng fölé tartva a papirost.

- Mondd azt, ha nincs ellenedre: „Szeretlek!" - felelte Kis Dorrit.

Arthur mondta is és az irat elégett.

Nagyon lassan mentek végig az udvaron, mert nem volt ott senki, ámbár nagyon sok fej leskelődött le rájuk titkon az ablakokból. Csak egyetlen régi ismerős arcz volt a páholyban. Mikor megszólították mind a ketten és nyájasan beszéltek hozzá, Kis Dorrit még egyszer hátrafordult, kinyujtva a kezét, és így szólt:

- Isten áldja meg, derék John! Remélem, hogy nagyon boldog lesz, kedves John!

Azután felmentek a szomszédos Szt. György-templom lépcsőin, s fel az oltár elé, a hol Doyce Dániel várta már őket atyai minőségében. És ott volt Kis Dorrit öreg barátja is, a ki a halotti anyakönyvet adta neki vánkosul a feje alá. Nem győzött csodálkozni, hogy végül megint csak visszajött hozzájuk, hogy megeskessék.

És megeskették őket, miközben a nap lesütött rájok az ablakon a Megváltó festett alakján keresztül. És bementek ugyanabba a szobába, a hol Kis Dorrit szunyókált esti mulatsága után, hogy aláírják a házassági jegyzőkönyvet.

És ott Pancks úr, (a ki arra volt kiszemelve, hogy a Doyce és Clennam czég főhivatalnoka és később a tulajdonosok üzlettársa legyen), a bujtogatót eltemetve a békés jóbarátba, benézett az ajtón, hogy végignézze a jegyzőkönyv aláírását, miközben egyik karját udvariasan Flórának, a másikat pedig Maggynak nyújtotta, s a háta mögött ott állt Chivery John és az atyja és a többi kapus, a kik egy pillanatra mind átsiettek ide, cserben hagyva az atyai Marshalseat boldog gyermeke kedvéért. Flórán legkisebb nyoma sem volt még a zárkózott életnek, bárha nemrég meg is tette ünnepélyes kijelentését; sőt ellenkezőleg, csodálatosan eleven volt és szörnyen élvezte a sok czeremóniát, bár egy kissé izgatottan is.

Kis Dorrit öreg barátja tartotta a tintatartót, mikor Kis Dorrit aláírta a nevét, és a sekrestyés, a ki éppen a derék pap karingét segítette le, megállt egy pillanatig és valamennyi szemtanu különös érdeklődéssel nézte a jelenetet.

- Mert úgy van ám, - szólt Kis Dorrit öreg barátja, - hogy ez a fiatal hölgy egyik nevezetességünk, s most belejut anyakönyvünk harmadik kötetébe is. A születése abban a könyvben van, a melyet én az első kötetnek nevezek; és ez a fiatal hölgy itt aludt ezen a padlón, szép

fejecskéjét azon a könyvön nyugtatva, a melyet én a második kötetnek nevezek; és most írja belé kis nevét, mint ara, abba a könyvbe, a melyet én a harmadik kötetnek nevezek.

Hátrább vonultak mindannyian, mikor az aláírás megtörtént, és Kis Dorrit egyedül sétált ki a férjével a templomból. Egy pillanatig megálltak a kapu lépcsőjén, s letekintettek az utcza friss képére, a mely az őszi reggel napjának sugaraiban ragyogott, azután lementek a lépcsőn.

Lementek a hasznos munka és a boldogság szerény életébe. Lementek, hogy az idők teljével anyai gondoskodásban részesítsék Fanny elhanyagolt gyermekeit épp úgy, mint a saját gyermekeiket, mialatt ez a hölgy minden áldott nap társaságba járt. Lementek, hogy néhány esztendeig gyöngéden ápolják és szeressék Tipet, a kit sohasem nyugtalanított az a nagy vesződség, a melyre számot tartott húgától viszonzásul azért a nagy vagyonért, a melyet neki adott volna, ha lett volna neki, s a ki szeretettel húnyta le szemeit, megbékülve a Marshalsea-vel és minden romlott gyümölcseivel. Lementek csendesen a lármás utczákba, elválhatatlanul és üdvözülten; és a mint tovahaladtak a napfényben és az árnyékban, körülöttük ide-oda siettek a lármásak és kapzsiak, a követelődzők és az önfejűek és a hiúak, lökdösődve, agyarkodva s lármát csapva, úgy, mint rendesen.

- Vége. -